

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A propos de ce livre

Ceci est une copie numérique d'un ouvrage conservé depuis des générations dans les rayonnages d'une bibliothèque avant d'être numérisé avec précaution par Google dans le cadre d'un projet visant à permettre aux internautes de découvrir l'ensemble du patrimoine littéraire mondial en ligne.

Ce livre étant relativement ancien, il n'est plus protégé par la loi sur les droits d'auteur et appartient à présent au domaine public. L'expression "appartenir au domaine public" signifie que le livre en question n'a jamais été soumis aux droits d'auteur ou que ses droits légaux sont arrivés à expiration. Les conditions requises pour qu'un livre tombe dans le domaine public peuvent varier d'un pays à l'autre. Les livres libres de droit sont autant de liens avec le passé. Ils sont les témoins de la richesse de notre histoire, de notre patrimoine culturel et de la connaissance humaine et sont trop souvent difficilement accessibles au public.

Les notes de bas de page et autres annotations en marge du texte présentes dans le volume original sont reprises dans ce fichier, comme un souvenir du long chemin parcouru par l'ouvrage depuis la maison d'édition en passant par la bibliothèque pour finalement se retrouver entre vos mains.

Consignes d'utilisation

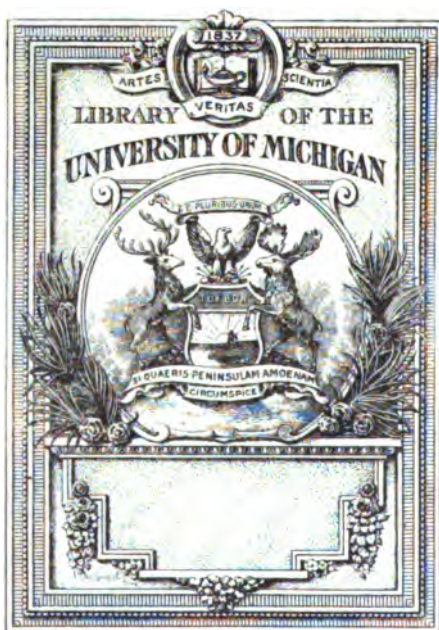
Google est fier de travailler en partenariat avec des bibliothèques à la numérisation des ouvrages appartenant au domaine public et de les rendre ainsi accessibles à tous. Ces livres sont en effet la propriété de tous et de toutes et nous sommes tout simplement les gardiens de ce patrimoine. Il s'agit toutefois d'un projet coûteux. Par conséquent et en vue de poursuivre la diffusion de ces ressources inépuisables, nous avons pris les dispositions nécessaires afin de prévenir les éventuels abus auxquels pourraient se livrer des sites marchands tiers, notamment en instaurant des contraintes techniques relatives aux requêtes automatisées.

Nous vous demandons également de:

- + *Ne pas utiliser les fichiers à des fins commerciales* Nous avons conçu le programme Google Recherche de Livres à l'usage des particuliers. Nous vous demandons donc d'utiliser uniquement ces fichiers à des fins personnelles. Ils ne sauraient en effet être employés dans un quelconque but commercial.
- + *Ne pas procéder à des requêtes automatisées* N'envoyez aucune requête automatisée quelle qu'elle soit au système Google. Si vous effectuez des recherches concernant les logiciels de traduction, la reconnaissance optique de caractères ou tout autre domaine nécessitant de disposer d'importantes quantités de texte, n'hésitez pas à nous contacter. Nous encourageons pour la réalisation de ce type de travaux l'utilisation des ouvrages et documents appartenant au domaine public et serions heureux de vous être utile.
- + *Ne pas supprimer l'attribution* Le filigrane Google contenu dans chaque fichier est indispensable pour informer les internautes de notre projet et leur permettre d'accéder à davantage de documents par l'intermédiaire du Programme Google Recherche de Livres. Ne le supprimez en aucun cas.
- + *Rester dans la légalité* Quelle que soit l'utilisation que vous comptez faire des fichiers, n'oubliez pas qu'il est de votre responsabilité de veiller à respecter la loi. Si un ouvrage appartient au domaine public américain, n'en déduisez pas pour autant qu'il en va de même dans les autres pays. La durée légale des droits d'auteur d'un livre varie d'un pays à l'autre. Nous ne sommes donc pas en mesure de répertorier les ouvrages dont l'utilisation est autorisée et ceux dont elle ne l'est pas. Ne croyez pas que le simple fait d'afficher un livre sur Google Recherche de Livres signifie que celui-ci peut être utilisé de quelque façon que ce soit dans le monde entier. La condamnation à laquelle vous vous exposeriez en cas de violation des droits d'auteur peut être sévère.

À propos du service Google Recherche de Livres

En favorisant la recherche et l'accès à un nombre croissant de livres disponibles dans de nombreuses langues, dont le français, Google souhaite contribuer à promouvoir la diversité culturelle grâce à Google Recherche de Livres. En effet, le Programme Google Recherche de Livres permet aux internautes de découvrir le patrimoine littéraire mondial, tout en aidant les auteurs et les éditeurs à élargir leur public. Vous pouvez effectuer des recherches en ligne dans le texte intégral de cet ouvrage à l'adresse <http://books.google.com>

-3.574.8

878

7

N3

1819

C. CORNELII
TACITI OPERA.

· VENEUNT

Apud HENR. NICOLLE, in via *de Seine*, n. 12;

In Bibliopolio græco-latino-germanico, in via *des Fossés-Montmartre*, n. 14;

Apud GIDE, in via *Saint-Marc*, n. 20.

225-90

C. CORNELII
TACITI OPERA,

EX RECENSIONE

JOH. AUGUSTI ERNESTI

DENUO CURAVIT

JER. JAC. OBERLINUS.

NOVA EDITIO,

CUM EJUDEM OBERLINI NOTIS POSTUMIS

ET ALIORUM ADDITAMENTIS.

VOLUMEN PRIMUM.

PARISIIS

EXCUDEBAT C. L. F. PANCKOUCKE

MDCCCXIX.

N. Ante postumas Oberlini adnotationes hoc signum * appositum est.

LECTORI SALUTEM.

ERNESTINO TACITO tertium edendo manum admoverat vir celeberrimus, antiquarum litterarum stator eximius, **FRID. AUG. WOLFIUS**, in alma Halensi Academia græcæ linguæ professor, remque ad Annalium libri secundi caput 24 perduxerat. Ei altius dein molienti consilium, Taciti proprio Marte elaborandi et critico adparatu instruendi, succenturiatus ego optimi viri postremas adnotationes a meis distinxī, inque sequentibus ejus vestigia, quantum pro ingenii mediocritate licuit, legere studui. Ad id autem negotii vix accesseram, quum ecce codex Budensis, quo ante hæc tria sæcula **BEATUS RHENANUS** fuerat usus, quique dudum putabatur deperditus, quasi Deus ex machina mihi adstitit. Eum ergo munificentia viri eximii strenuique belli ducis **DORSNERI**, tormentariæ rei per Galliam præfecti, ad quem hæreditario jure pervenerat, acceptum de novo contuli, ne-

que hujus est laboris ut me pœniteat. In recensendo Cornelio ita sum versatus, ut recentiora doctorum virorum notata in usum traherem, et ab ipso ERNESTIO, ubi visum esset, modeste libereque dissentirem. Quæ viro immortalī, de consilio suo præfanti, videbantur addenda, ita heic inserta leguntur, ut typorum discrimine facile dignoscantur.

ERNESTI PRÆFATIO

ANNI MDCCLXXII.

Cum Suetonii Cæsares, ante hos quatuor et viginti annos, qualicunque cura mea emendatos illustratosque edidissem, jam tum erant, qui hortarentur, ut eandem operam Taciti libris impenderem. Sed, cum non ignorarem, quanto plus laboris ea in re proponeretur, quam in Suetonio exhausissem, ab eo me consilio alienissimum ostendi. Nam, ut mitterem, quanto difficilior scriptor esset Tacitus, quanto major operis moles; illud maxime incommodi ea in re esse, quod nondum quisquam editorum superiorum hoc in se laboris suscepisset, ut editiones veteres accurate inter se conferret, et, unde lectio quæque nata esset, ostenderet; cum satis, tractandis interpretandisque aliquoties Taciti libris, cognovissem, non pauca esse in eorum contextu, ut duobus quidem abhinc sæculis editus esset, quæ temere irrepererint, nec e bonis libris venerint: tot autem libros vel conquirere, vel comparare, quam difficile, quam molestiæ plenum esset, facile intelligi posse. Anno autem post, cum ratio institutorum meorum ita tulisset, ut aliquot Annalium libros publicis in Academia lectionibus enarrarem, animadversa exemplarium in tabernis librariis paucitate, serio rogatus sum, ut id oneris mihi paterer imponi et novam Taciti editionem curarem. Recepto tandem negotio, ante omnia mecum constitui, quid maxime agendum, quid consilii sequendum putarem. Etsi autem videbam, nova editione iis maxime consultum iri, qui in Tacito legendo aliena ope indigerent: tamen ita me comparavi, ut non huic modo rei satisfacerem pro viribus; sed etiam operæ aliquid, si possem, navarem Tacito ipsi, sive potius iis, qui interpretis auxilio non admodum indigerent,

ceterum, quid Tacitus scripserit quoque loco, quæ vera manus auctoris esset, vel doceri, vel judicare ipsi vellent. Et, quoniam prior illa consilii pars procedere sæpenumero non potest, nisi de vera lectione constet, primum omnium hoc egi, ut, veluti materia ac silva critica congesta, vel ipse veras lectiones eruerem, vel acutiores ad earum indagandarum facultatem adjuvarem. In quo etsi temporis angustia, in quas me rationes librariæ concluderant, fecere, ut minus, quam spes esset, aut voluntas ferret, efficere potuerim; tamen vel sic me satis felicem lætor fuisse: nam profecto et in hoc genere quædam intelligi felicitas potest, in tempore offerens librorum copiam, quæ aliis idem agentibus defuerit. Etenim ab illo statim tempore tot vetera Taciti exemplaria brevi tempore nactus sum, quot nemini, qui post Lipsium ad edendos Taciti libros accesserit, ad manus fuisse sciam. Ac, ne frustra eæ copiæ mihi contigisse viderentur, hunc mihi laborem sumpsi, ut ea diligenter cum exemplo eo, quod prælis accommodare cogitabam, conferendo, varietates lectionum notarem, et cujusque origines indagarem, efficeremque saltem hoc, ut, si quis post me moliri splendidiorem editionem vellet, labore eorum librorum conferendorum supersedere posset, satisque haberet, consulere eos, quorum facultas nulla mihi fuisset. Quæ res mihi attulit hoc commodi, ut lectionis Cornelianæ prope justam historiam, atque, ut ita dicam, genealogiam nectere possem, et proferre multa, quorum vel negligentia vel ignorantia Tacito et editoribus ejus sæpissime obfuisset. Superioribus sæculis, qui ad recensendos scriptores veteres accedebant, satis habebant, codices scriptos et editos consulere in locis iis, ubi hæerent ipsi, et difficultatis aliquid objectum esset. Itaque tantum lectiones librorum, ad ea loca fortasse profuturas, petebant, non universam lectionis varietatem. Ea re commiserunt, non modo ut iidem libri consulendi essent his, qui post eos ad recensendos eosdem scriptores accederent, si quid alicubi vitii subodorarentur, sed multa etiam intacta ipsi relinque-

rent, quæ ex iisdem libris poterant emendari. Etenim nemo est ita lynceus, ut omnia lectionis vulgatæ vitia sua sponte videat, nec interdum pro rectis probet, quæ vitiosa sint, aut velut plana ac perspicua transeat, in quibus alii aut parum aut nihil intelligant. Casaubonus quidem (ad Suetonium) fatebatur, sibi sæpe accidisse, ut, quæ clarissima putasset, in iis hæreret, cum plana et perspicua eorum interpretatio peteretur. Inde etiam fit, ut subinde viri docti, aut, vitio lectionis animadverso, conjecturis se exercean, aut explicare laborent, quod vitiosum est; nihil laboraturi, si librorum veterum lectiones omnes notatas haberent ab iis, quibus eorum facultas fuisset. Itaque utiliter hoc institutum est a recentioribus criticis, ut e codicibus scriptis editisque omnis lectionum varietas, etiam manifesta scripturæ vitia, notarentur: unde quantum utilitatis redundaverit ad scriptores veteres, non ignorant, qui in his literis diligenter sunt versati. Tacito quidem quid profuerit, et ante dictum est, et post dicetur planius, ubi accuratius de instituto nostro dicendi locus venerit. Id antequam facerem, visum est diligentius de scriptis Taciti codicibus, in primisque editionibus superioribus dicere; cum ea, quæ ab aliis, velut Maittario, Fabricio, tradita sunt, partim imperfecta, partim vitiosa admodum, certe parum utilia cognoverim. Etenim historia editionum ea demum utilis est, quæ docet, unde cuiusque textus ductus sit; utrum ex alia superiori repetitus, an e scriptis editisque libris ab idoneo auctore emendatus: quibus ignoratis, nihil editionum notitia, neque ad delectum in emendo, neque ad usum in emendendo interpretandoque, prodesse potest. Quid? quod sæpe accidit iis, qui hoc ignorant, aut non curant, ut carbones pro thesauro eundemque textum aliquoties emant, et pretium statuunt libris, non ab usu, quem inde capere possint, sed a vulgari de editoribus opinione; quam sæpe fallere, sciunt periti, et in Tacito quoque sæpe fefellisse, infra docebimus. Sed illud ipsum, quod maxime in editionum historia videndum est, nemo do-

C. CORNELII
TACITI OPERA.

scriptos, extare, qui longe antiquiores habeantur, quam sint : ceterum sine fraude. Sed, ut redeamus ad librum Florentinum, ad eum primus, quod constet, Pichena accurate recensuit hos Taciti libros. Nam Juntinam editionem anni 1527 ex illo libro aliquid novi boni accepisse, non credo, cum Ant. Franc. Varchiensis, qui ei editioni præfuit, in præfatione nihil aliud commemoret, quam, se, cum ceteris Taciti libris, etiam quinque primos, a Phil. Beroaldo prius castigatos, mox vero a se iterum cognitos, dare, nec ipse comparando repererim, quod ex eo libro ductum videretur. Beroaldus an eo usus fuerit, post videbimus. De auctoritate codicis non satis consentiunt viri docti. J. Gronovius quidem tantum ei tribuit, ut modum excedere videatur. V. ejus notata ad A. XI, 24. Moderatius Grævius judicat, in *ep. ad Heinsium*, t. IV, *Coll. Burm.* p. 498, qui *exemplar, unde ille fluxit, mendosum et ab semidocto interpolatum* putat. In primis observavi, utrumque codicem subinde peccare omissione syllabæ alicujus mediæ. Vid. dicta ad A. II, 63, confusione syllabarum *de* et *di*, omissione literæ *m* in accusativis. Habere et glossemata, constat. Vid. dicta ad XVI, 2. Ceterum ex hoc codice omnia alia scripta Taciti exemplaria fluxisse, ut J. Gronovius videtur credidisse, non audeam pro certo affirmare, etsi consensus omnium in transpositionibus, ut Hist. III, 5, 65, credibile facit. Specimen scripturæ ex l. XII Annal. inseruit Mabillonius *Operi diplomatico*, l. V, tab. 5, n. 5, p. 353; melius dedere *Auctores novi Operis diplomatici*, tab. 49, qui et accurate de eo codice tradiderunt, p. 278, 279, in primis inserenda epistola bibliothecarii Medicei super hoc codice a. 1752 ad Botarium V. C. scripta.

Pichenam decepit epigraphe codicis, putavitque, barbaricos characteres non esse Langobardicos, quippe qui sæculo IV non fuerint in usu. Hoc posterius ut verum est, ita quid inde colligendum, recte noster docuit. In eo contra adsentire huic nequeo, quod ætatem codicis nimium deprimit. Nec video, quid obstet, quo minus ad VII vel VIII sæculum referri queat. Sic Exteras quoque judicat. Veterrimum esse codicem et omnibus reliquis

superiorem, et quidem immenso intervallo, statuit Jac. Gronovius ad H. I, 77. Ex uno isto et primitus corrupto codice omnes esse propagatos, de quo heic dubitat, ipse inferius validis argumentis adstruit.

Post hos principatum tenent *codices Vaticani* (nam Lipsium pluribus usum, non uno, 'ut colligas ex eo, quod fere *Vaticanum codicem* laudat, patet ex nota ad Dialog. de Or. init. nam *Vaticanis aberat*, sed uno ex his, antiquiori illo, ut appellat, in primis) et *Farnesianus*; quorum excerpta Lipsium habuisse, iisque adjutum esse in emendando Tacito, satis ex ejus commentario constat. Optem cum Grutero (ad Hist. IV, 86), ut Lipsio aut alii cuidam varietates omnes horum codicum, etiam vitia librariorum, excerpere et editioni suæ adjungere placuisset. Sed id temporum istorum rationes non ferebant, ut ante dixi. Ne formam quidem codicum, scripturam, ætatem, in tot editionibus prodidit, quod merito miratur Jac. Gronov. ad Ann. I, 1. Norisius in *Epochis Syro-Mac.* Diss. III, p. 184, ed. Lips. tres codd. Vatic. commemorat, primum inter Urbinates n. 585, secundum et tertium n. 1958 et 3405. Hi duo an diversi sint a duobus recentioribus, quos Montefalconius n. 1863, 1864 adsignat, nescio. Sed Broterius V. C. quatuor reperit, quorum antiquissimus sæc. XIV extremi videretur.

Contulit *Vaticanos* codices nescio quis ante Lipsium, sed admodum negligenter, quod is queritur ad A. XIV, 8. In istis *Vaticanis* censetur nunc n. 1864, *Farnesianus* antea, quem se beneficio Fulvii Ursini adeptum Lipsius refert et ad A. XIII, 36. *Romanum* dicit. Exaratus sæc. XIV aut ineunte XV, complectitur Annales inde ab XI et Historiarum libros. Optimæ notæ est. Lectiones ex eo excerptasse *Jacobum Corbinelli* et exemplo Beroaldino adscripsisse, Broterius refert. Novissime eum inspexit Jac. Gronovius. Sunt et *Vaticani* recentiores alii, n. 2965, scriptus Genuæ 1449, et n. 1958.

Addendus hic *codex Genuensis*, adhibitus ipse aut ejus similis a Puteolano in editione sua. Is plurium apographorum parens factus, ut *Vaticanorum* n. 2965 et 1958, item *Oxonienisium*, de quibus paullo inferius.

Lipsius etiam laudat interdum *codicem Hispanicum*, qui fuit *Covarruviae*, Jcti clarissimi. Idem etiam mentionem facit *codicis Sambuci*, quem a se consultum dicit super aliquo

loco, cum Vindobonæ esset, ad H. II, 23. Ceterum nondum quisquam eo ad Tacitum emendandum usus est : nisi vero est ipse *Budensis* ; ut videtur, quod Sambuci codices fere e Budensi bibliotheca venere.

Covarruviae codicem contulit *Andr. Schottus*. *Budensem* eundem fuisse cum *Sambuci* codice, stare nequit, quoniam is, ex quo Rhenani manibus tritus fuit, nostras has oras nunquam reliquit, nec, si Vindobenam hinc pervenisset, facile huc remigrasset. De isto *Sambuci* videant porro literati homines Vindobonenses.

Ante Lipsium nobilis fuit ille *Budensis codex*, e bibliotheca Corvini regis, quo usus est Rhenanus ; qui ei libro plurimum tribuit. Lipsius contra ad A. XIII, 25, non optimæ notæ fuisse censet ; J. Gronovius etiam recentem et interpolatum, ad A. XI, 18. Quicquid sit, Tacito profuisse hunc librum, negari non potest.

Corvinianus ille *codex*, qui et *Regius* audit, continet Annalium libros inde ab XI et Historiarum quinque. Titulo caret, unde Rhenano ἀντίτυπος dicitur. Forma gaudet folii minoris. Scriptus est in membrana tenui vitulina, caractere minuto romano elegante quadrato ad rotundum vergente. Lineas paginæ habent 27, 28 vel 29. Exterior ejus facies auro oblita et corio rubro tecta est, cui hinc et inde insignia Regis sunt impressa, corvum exhibentia, cujus rostro annulus conspicitur insertus ex auro. Addidisse hunc annulum insignibus paternis Corvinum et solitum esse isto ornatu condecorare libros, docet Fr. Xystus Schier, Augustinianus, in dissertatione *de Regiæ Budensis bibliothecæ Matthiæ Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis* (cujus editio altera prodiit Viennæ anno 1799), pag. 18, §. III. Fuisse omnino ejus librorum thesauri cultum luxuriosissimum, idem observat.

De codicis *Budensis* antiquitate et auctoritate, ex quo is cura Beati Rhenani innotuit, varia fuere variorum judicia. Justus Lipsius ad A. XV, 44, veterem dicit æque ac Florentinum, unde non mirum, a Trillero quoque *Obs. crit.* III, 22, antiquissimum adpellari. Jac. Gronovius contra ad A. XI, 18, Ryckianum et *Budensem* recentissimos et interpolatos esse judicat. Repetit hoc ad H. II, 70, verum frustra ibi sætem ei succenset ; vox enim, de qua queritur, non *Budensi* codici, sed ingenio Rhenani debetur. Ceterum non optimæ notæ illum fuisse, Lipsius quoque pronuntiat ad A. XIII, 25. Certiora nunc de indole codicis tradere licet, quum eo ipso temporis momento, quo novam hanc editionem curare cœpi, commode mihi istius usus sit concessus. Gratum proinde criticæ artis fautoribus me facturum spero, si plenior ejus notitiam dederò.

Ordior a scriptura. Vocalis tertia nonnunquam accentum, sæpe punctum

tum, habet impositum, sæpius eo destituitur, unde dubia interdum lectio, ut A. XV, 31, et H. III, 11, 51. IV, 39, 69, in *ius*, *uis*. Contra *ius* clare legitur accentu super prima litera posito H. IV, 48. A. XII, 29, *iubillius*, *uubillius*. XII, 45, *umidium*, *uinidium*. XIII, 57, *iuborum*, *uuborum*. H. III, 13, *uinctas*, *iunctas*. *j* longum sive gothicum nusquam occurrit. More medii ævi hii legitur pro *hi*. Contra *isdem* pro *iisdem*, antiqua forma, item *omnis*, *tendentis*, *prodentis* et similia quarto casu. Id ipsum in Florentino quoque observavit Pichena. *Valitudo* etiam noster cum Florentino habet commune. Prisca porro forma obtinet in *adicere*, *obicere*, *inicare*.

Diphthongus nunquam se junctis literis, sæpe per *e* caudatum expressa, frequentius desideratur. In compositis, *de et di*, *dis*, sæpe alternant. Sic *demitto*, *dimitto*; *deripere*, *düripere*; *degredi*, *digredi*; *distinere*, *detinere*, etc.

Præpositiones compositorum more antiquo non mutantur. Sic *adlevare*, *adcsare*, *inbellis*, *inrumpe*, *inlustris*, etc. Duplicatum *d* in *redditus* pro *reditus*, H. I, 65, medium ævum sapit. Græco more scribitur *Gaius*, *Gaianus*, *Gneius*; immo A. XII, 42, *Grispinus*. Simpliciter elemento legitur *mile*, *milies*, *pelex*, *pelices*. Finale s oblongum ubivis. In medio vocum sive simplex, sive duplicatum, frequenter per literam *x* exprimitur; sic vulgo *Vespexianus* imp. vocatur, item *Vespaxianus*. Simili modo in Marcellii Ficini epistolis occurrit Bexarion cardinalis. Sic porro H. II, 71, IV, 15, *auxus* pro *ausus*; contra H. IV, 71, V, 9, *ausit* pro *auxit*. Alibi sic *Frixios*, *implexe*, *explaxe*, *peximis*, *sextertium*, pro *Frisios*, *implesse*, etc. Sic et *extimare*, quod nunc *existimare*, nunc *æstimare* significat. V. Ernesti ad A. XIII, 17. Sic porro *illexa* pro *illæsa*; et A. XV, 38, *sexa* pro *fessa*. Simili modo A. XIII, 13, *effulxerant* ex editione prima notavit Ernesti ad XIII, 6, ubi docet, MS. Flor. e contrario habere *disserrunt*, pro quo vulgo legatur *dixerunt*. H. II, 70, est *quadrigeximum*.

Vitiis permultis scatet codex. Ea sæpe ex oscitantia librarii, nonnunquam ex similitudine literarum orta. H. III, 44, *dubium*, legendumne *inclitius*, an *inditus*; item ex vicinia, inde H. V, 10, *comprimere receptantem* pro *cœptantem*. H. III, 13, *secretorum castrorum* pro *secretâ castrorum*. Porro ex vocibus male se junctis, ut H. IV, 32, *molii orare ferre* pro *molliora referre*. Lineola, quarti casus index, in nostro, ut in Florentino, sæpe deficit; interdum temere adposita cernitur. Ista lineola, in fine vocum vocali imposita, alibi quoque literam *m* supplet; in aliis ommissa vitium parit. Sic in Flor. quoque H. III, 47, est *contemti* pro *contemtum*. Alia etiam compendii signa perperam vel addita vel ommissa multis peccatis anasam dedere. A. XVI, 29, ubi in Flor. vitiose legitur *uteret* pro *ut erat*, alius quis videtur dedisse *uteret*, inde noster *verteret*. Signum ² in fine verborum, ubi notat *ur*, nonnunquam deest. Inde H. I, 31, *diffidebat* pro *diffidebatur*. Alibi *exsoluerent* pro *exsolverentur*. Ex confusa lineola horizontali literam *p* secante cum obliqua ortum proinde pro *perinde*, *provecus* pro *pervecus*, H. III, 12. Ommissa lineola dedit H. IV, 52, *plueret* pro

perlueret. Compendium scribendi male intellectum vitii causa fuit. Sic ortum A. XVI, 26, *spem ex sps*, spiritus. Simili modo in Guelferb. H. III, 84, ortum *speciem* pro *spem*. Apud nostrum A. XVI, 32, ex *mie*, misericordie, factum *nunc*. Glossarum et interpolationis vestigia passim. Huc refero, H. I, 18, *parva liberalitate*. Ibidem, c. 2, *plenum gravioribus casibus*. A. XVI, 25, glossator quis *secretum* in margine exposuerat per otium; noster utramque vocem in textum admisit. Insititia verba, H. III, 20, noster cum Flor. et editione prima communia habet; sed proprium nostro est, H. III, 8, *post tres menses*. Majores transpositiones a criticis deprehensæ, H. III, 5 et 65—69; item IV, 53, coll. c. 46, nostro etiam inherenter. Demum voces haud raro, immo integræ phrasæ omissæ vel transjectæ sensum turbant, ubi vana aliquoties Rhenani opera in extricando sensu tuendaque scriptura mutilati codicis. Exempla obvia. Respice H. I. 24, ubi deest *animis*; c. 77, ubi omissa *Verginio destinat.... jungitur*; II, 18, *repente*; 47, *felicitati, reliquerit*; 48, *nimum*; 79, *eo ardore*; III, 58, *ubi*; 72, *stetit*; IV, 15, *quippe viribus*; 38, *præerat.... cui una*; 58, *cordi*; V, 18, *labantem*. Ne jam plura addam.

Peccata hæc codicis Budensis, quibus teste Heinsio ad A. V, 4, similia in codice Florentino occurrunt, sexcentis locis præclara probaque lectione pensantur. Non solum enim frequenter cum codice laudato conspirat, ut in adcusandi casu nominum propriorum peregrinorum, *Tiridaten, Vasacen, Vologesen*, sed haud raro quoque rectiora aliis offert. Ejus generis sunt A. XI, 21, *ex se natus*; 30 et passim *discidium*; XII, 42, *interdiceret*; 58, *vetera*; XIII, 6, *pleraque*; 23, *vanitatis*; 36, *adirent*; 46, *se ire*; 48, *ad saxa, ad minas*; XIV, 13, *regia*; 28, *cum iis*; 32, *transiit*; 59, *de cæde*; XV, 2, *certamina*; 68, *ex intima*; 69, *an dissimulando*; XVI, 7, *dux partium*; 20, *invidiæ juxta*; 21, *expetibilem*. H. I, 14, *et Scribonia*; 30, *plus deest*; 77, *ex præsentī usu*; II, 3, *vo visset*; 4, *pervectus*; 7, *ceteri*; 23, *et Celsi ductu*; 43, *a parte alia*; 49, *exitium*; 76, *jam et eorum*; 84, *rari-simus*; III, 6, *rumoribus*; 43, *volentibus fuit*; IV, 13, *adiit*; 22, *juxta*; 53, *super*; 55, 65, *cum maxime*; 66, *tumultus deest*; 70, *Romanus*; 76, *Germanici*; 83, *Scydrothemidi*; 84, *advectu*; V, 2, *tradant*; 6, *a latere Syriæ*; 12, *opere*; 23, *flexu*.

Ex iis, quæ de scriptura codicis dicta sunt, dubia esse posset ejus ætas. Eximius quippe literarum nitor, frequens diphthongorum usus, quas sæculo XV, demum medio ex orco reduxit Guarinus Veronensis in *arte diphthongandi, punctandi et accentuandi*, et constans sibilantis literæ forma finalis oblonga suadet, ad sæc. XI vel XII referendum codicem; contra punctum tertiæ vocali impositum recentius ævum sapit. Scrupulum omnem eximit formula Beati Rhenani manu primæ paginæ inscripta, quæ sic habet in summo:

Beati Rhenani sum. Nec muto dominum.

Ex dono Jacobi Spiegelii jure consulti. An. salut.

M. D. XVIII.

In ima pagina :

*Hic liber sum
si, jussu im-
gariæ Bo-*

*pus est ex bibliotheca Buden-
pensaue Matthiæ Corvini Hun-
emiacque regis scriptus.*

In intervallo comparent egregie picta gentilitia regis insignia ; quadripartita sunt, et in area quidem prima et quarta octo fascias Hungaricas rubras argenteasque alternantes, in reliquis rubro colore tinctis Bohemicum leonem argenteum exhibent ; medio scuto aliud impositum est minus cæruleum, quod corvum offert, ramo insistentem aureo, aureumque rostro anulum tenentem.

Est ergo hic liber ex iis, quos magno numero Matthias describi curavit. Scilicet ut Brassicani verbis, Salviano a se Basileæ a. 1530 emissio præfixis et a Schierio ad j. IV citatis, utar, *Rex iste, quem recte librorum helvionem adpellaveris, quatuor insignes librarios Florentiæ magnis impendiis aluit, quorum unus et unicus labor erat, ut omnes melioris notæ auctores et grecos et latinos, quos commode ex Græcia habere non poterat (ad eos enim conquirendos in Græciam et Asiam aliasque regiones viros doctos miserat) exscriberent. Nam ipsa typographia (ut exigua sunt omnium rerum principia) nondum tam late radices egerat, ut ardentissimis illis et vere regis votis satisfacere posset. Istorum operum correctioni et nitori Naldus Naldus, qui nascentis bibliothecæ ejus incunabula quatuor carminum libris cecinit, aliique multiplici scientia perpoliti viri invigilabant. Domi præterea triginta librarios habebat, qui libros describerent, pingerentque sub Felice Ragusano præfecto, teste Nic. Olaho in Hungaria sua, c. 5.*

Florentiæ exaratum esse codicem Taciti et ex antiquo codice, perquam est verisimile. Italiam manum prodit etiam vox *Spagna*, quæ legitur H. V, 19. Ante quam prima prodiret editio Taciti, ex prælo Spirensis Veneto circa a. 1469 emissæ, scriptum esse, Brassicani verba suadent. Quem codicem antiquiorem in describendo ante oculos habuerit librarius, nemo dixerit. Forsan unus is est ex iis, qui præter Corbeiensem servantur Florentiæ, qua de re nunc facile fuerit judicare, postquam adcuratius lectionis Budensis varietas a me est indicata. Mirum videri omnino debet, codicem Budensem sæpe cum Florentino et editione principe conspirare. Verum, ut idem de Guelferbyitano, Vaticano, Agricolaë codicibus adseri potest, sic contra in multis ab his et Florentino et editione prima dissidere, notata nostra satis superque declarant. Eo spectant inter alia, H. III, 47, *contemptius* ; 51, *flagitii* ; 54, *referret* ; IV, 6, *certatum*. Similia his de codicibus Vaticano quoque et Florentino, cum editione principe collatis, refert Ernestius.

Atque hæc hactenus de ætate et auctoritate codicis *Budensis*. Proximum est, ut qui factum sit, ut in nostras perveniret oras, inquiramus. Jacobi Spiegelii, Selestadiensis JC. ævo suo celeberrimi, qui Maximiliano Cæsari a manu erat et consiliis, fuisse, epigraphe laudata Rhenani docet, qui istius dono eum acceptum refert. Spiegelio autem, qui, ut ipse in præfa-

tione ad Jacobi Wimphelingii expurgationem narrat, a. 1514, Budam invaserat, a Vladislao II. rege traditus fuisse videtur. Scilicet, quod observat Schierius, §. VII, a morte Matthiae bibliotheca, quam summo studio collegerat, sensim defluere coepit incuria dicti regis Vladislai ejusque filii Ludovici, qui, literarum studiis parum innutriti, doctis viris eo adfluentibus gratificaturi praeclara omnis generis opera, praesertim auctorum veterum classicorum, iis concessere, quod exemplo Cuspiniani aliorumque Schierius ostendit, qui hanc primam Budensi bibliothecae cladem illatam queritur, falsoque totam ejus labis causam ad Turcos referri dicit.

Quicquid sit, usus est in edendo Tacito Budensi codice Rhenanus, exque eo multa loca egregie sanitati restituit, etiamsi negari non possit, optimum virum, et criticae rei suo tempore peritissimum, humani quid nonnumquam passum. Praeterquam enim, quod manifesta peccata codicis passim suffragio suo fulcire laborat, quod in eo reprehendit Pichena ad H. I, 49, et paullo ante a me exemplis est firmatum, aliquoties in referenda codicis lectione fallitur, cujus rei specimina videbis ad A. XI, 1, 4, 10, 28; XIV, 15, 51, 60; XV, 74. H. III, 52. Est et ubi ad varietatem lectionis non attendit, ut H. III, 79, ubi Bud. *procul urbem*. Ista indicare, haec supplere, non neglexi. Optandum porro fuisset, ut, quod fecit nonnumquam Rhenanus, semper indicasset, emendationes, quas commendat, de suo an ex codice, deprompserit. Ex hac ejus incuria factum, ut dubius haereat Ernestius haud raro, ut ad A. XV, 53; XVI, 21; H. III, 47, 56; IV, 70, 84, etc. Id porro Rhenani silentium saepe Ernestium in errorem induxit, ut casu tribueret, quod Budensis erat, respice ad A. XVI, 22. Id ipsum accidit et Lipsio ad H. II, 19, et Pichena in cod. Flor. ad A. XI, 7. Similes errores notavi ad H. I, 64; II, 99; III, 41; V, 20. Lepidum illud videri potest, quod ex hoc Rhenani silentio contrarium plane colligunt Gronovius et Ernestius. Scilicet Rhenanus ad H. II, 80, profitetur se reposuisse *hiberna* relatum ad *Germanica*, nec indicat, e Budensi, an ex suo ingenio. Ernestius e Budensi putat, et, ubi simpliciter Rhenanus corrigit, id indicio esse pronuntiat, e MS. sumptam lectionem; in quo iudicio egregie fallitur. Contra Gronovius ex eo silentio infert, legi in Budensi, *hiberno*, et hoc quidem loco acu rem tenet; verum id vulgo valere quod putat, et lectionem non esse e Budensi, nisi id aperte profiteatur Rhenanus, errat et ipse. Ceterum, quod etiam praeter Budensis codicis auctoritatem non pauca Rhenanus immutaverit licentiosius, non plane abs re queritur Theod. Ryckius.

Post Lipsium nemo e Taciti editoribus codice scripto usus est, quod sciamus, ante Theod. Ryckium. Is codicem habuit eum, qui quondam Rod. Agricolae fuerat, unde *Agricola codex* vocatur. Ex eo quaedam excerpta cum Lipsio communicavit olim Franciscus Modius: quae Lipsius pro conjecturis potius Agricolae, quam lectionibus codicis antiqui, ha-

buit, ut e notis ejus apparet, vide v. c. ad A. XIV, 6o, extr. Eum codicem cum habuerit Ryckius, eoque usus sit ad corrigendum Tacitum, mirandum est, eum nihil de ætate, scriptura codicis, aliisque tradidisse, quæ scire cupiant periti, atque etiam debeant, si de codicis auctoritate judicare velint. Jac. Gronovius eum recentissimum et mire interpolatum judicat ad Ann. XI, 18; XV, 53. De interpolatione non dubitem. Habet enim nimis multa, quæ interpolationem et correctoris ingenium sapiant, ut variis locis et ipsi notavimus. Unde profecto non est negandum, Ryckium ei nimis tribuisse. Ceterum observavimus, eum in Historiarum libris, præsertim posterioribus, mire consentire cum editione prima, ut notæ nostræ ad illos libros docebunt. Eo usus est etiam Nic. Heinsius, qui ejus lectiones sæpissime adfert; nec parum ei tribuit.

Rud. Agricola antiquæ Taciti editionis, quæ princeps fuisse videtur, margini lectiones ex suo codice MS. itemque conjecturas suas adpinxerat. Id libri exemplum Franc. Modius se ad Lipsium misisse testatur Ep. XV. Novantiq. Lectionum, Rem narrat et Ryckius ad A. XV, 51. Inde non mirum, si Lipsius conjecturas Agricolæ putarit, quæ e codice fuerant desumptæ. Respice ad A. XV, 53, ubi male Agricola subsannat Lipsius.

Idem Ryckius etiam usus est *codicis Parisiensis* excerptis, a Melch. Thevenotio acceptis: quem ille *regium* vocat: sed in notis raro lectiones ejus commemorat. Atque ipse de eo sic statuit, ut ne cum suo quidem, nedum cum Florentino, comparet. Hujus codicis lectiones jam diligenter notatas habemus ab editore librorum Taciti nupero Broterio V. C. qui eum chartaceum esse tradit, et sub finem sæculi quintidecimi scriptum: quo tempore cum jam editi Taciti libri essent Venetiis et Mediolani, e tali exemplo sumptus esse potest. Illud operæ pretium est monere, hunc codicem confundi cum Budensi a J. Gronovio ad A. V, 23., cui confusioni locum dedit Rhenanus, qui Budensem librum interdum *regium* vocat.

Is codex *Parisinus*, antea *Du Fresianus*, non dissimilis videtur codici Vaticano n. 1863. Est et *Parisinus* alius, isque in membrana eleganter sed

vitiose scriptus, bibliothecæ Congregat. antehac Oratorii, cui illatus fuit ab Henr. Harlæo de Sanci, ipsius Oratorii presbytero a. 1667 fatis functo. Serius oblatus is fuerat Broterio, qui similem fere codici, a Jac. Corbinielli consulto, judicavit. Usus eo est demum J. H. Dotteville, Oratorio et ipse adscriptus, in edendo Tacito, quem tertiis curis cum versione gallica et notis emisit in-8., Paris. a. 1792.

Gronoviis, Jacobo et Abrahamo, porro debemus excerpta duorum *codicum Oxoniensium*, quorum alter Collegii Servatoris I. est, deficiens nonnullis locis, ut didici e Montefalc. p. 668, alter bibliothecæ Bodleianæ; unde ille *Oxoniensis*, hic *Bodleianus* vocatur. Illius excerpta ad calcem utriusque editionis Gronovianæ reperiuntur; hujus ad calcem majoris et recentioris, quæ a. 1731 prodiit. Eorum atque etiam tertii, *Harleiani*, lectiones dedit idem Broterius: qui omnes sæculo quinto decimo medio scriptos tradit.

Inter hos Oxonienses codex *S. I.* scriptus est a. 1458. *Harleianus* a. 1452 collatus cum Vaticano n. 1863 aut simili. *Bodleianus* anni 1463 idem est forsitan cum codice Franc. *Bernardi*, quem memorat Montefalc. p. 683.

Personatus quidam Pompeius Lampugnanus etiam *codicis Mirandulani* excerpta protulit, et ad Lipsium castigandum contulit in libro, cui titulus: *Collatio notarum J. Lipsii in C. Tacitum cum MS. Mirandulano. Bergomi*, 1602, in-8. Sub eo nomine latere *Marqu. Freherum* opinio est; quam sequi et Ryckium, ex nota ad H. III, 13, didici. Ceterum Lipsius in *Dispunctione notarum Mirandulani codicis* a. 1602 edita, subjecta deinde editionibus exempli Lipsiani, velut Antuerpiensi a. 1648 eum codicem aut nullum esse, aut nullius pretii judicat.

Videram etiam, ab J. Schegkio *ad Vellei.*, p. 504, ed. Burm. laudari *codicem Herbipolensem*, qui esset in bibliotheca episcopali. Itaque, cum primam editionem parabam, scripsi ad aliquem virum doctum in ea urbe, quocum aliquid notitiæ mihi olim hic fuerat, eumque rogavi, ut quid codicis istius esset, perscriberet, ejusque mihi copia ut fieret, perficeret. Sed nihil responsi tuli. Cum iterum ad tractandum textum accedebam, alteram editionem curaturus, ad alium

virum doctum in ea urbe, scripsi; quem putabam, idonea de caussa, rem suscepturum: isque fecit omnia, ut ejus libri usum mihi impetraret; sed nihil efficere potuit, cum eum reperiri a se potuisse negaret, qui curam bibliothecæ habet. Fama etiam quondam fuit de codice antiquo Taciti, qui Bambergæ servaretur. Sed Franc. Modius, a Lipsio de eo consultus, rescripsit (t. I, *Collect. epp. Burm.* p. 107) falsam illam famam esse, nec quicquam ibi reperiri, nisi paucas e libello de moribus Germanorum plagulas, easque recenti manu scriptas.

Eas in Lipsii usum se comparasse scribit Modius.

Multi præterea alii *codices* adhuc latent in bibliothecis, nondum excerpti: e quibus, non dubito, quin aliquid bonæ frugis colligi possit. In MSS. *bibliothecæ Mediceæ* tres membranaceos commemorari video, ab antiquiori illo, quem Langobardicum vocant, diversos, in pluteo 68, apud eundem Montefalconium, p. 374, a quibus puto non diversos esse, quos Pichena aliquoties laudat in notis ad Tacitum.

Reperi etiam a P. Victorio antiquum *codicem* Taciti *Venetum* bibliothecæ S. Marci laudari, ad Cic. Ep. II, 12, quem tamen frustra in catalogo MSS. ejus bibliothecæ, ab ill. Theupolo edito, quæsi. Nam codex, qui n. CCCLXXXI exhibetur, fuitque *Bessarionis*, a. 1453 demum Bononiæ scriptus est, nec Victorio antiquus dictus fuisset. Ceterum hoc fortasse exemplo firmetur fama, quæ de codicibus bibliothecæ Venetæ, in primis ex iis, traditur, qui a Bessarione nomen habuere, subductis: de qua videat, cui lubet, librum Bœrneri τοῦ μακαρίτου, de Græcis literarum in Italia instauratoribus, p. 67, 68.

Inter codices porro Ottobonianos, Neapolitanos, S. Joannis in Carbonaria, Cæsenatenses, Taciti libri inde ab XI Ann. reperiuntur, sed fere recentioris scripturæ.

Extat etiam *codex* MS. membranaceus in *bibliotheca* ducali *Guelferbytana*, cujus mihi usus benigne concessus fuit. Is fuit olim P. Candidi, qui sua manu in libro scripsit, ab se

emtum esse Ferrariæ, a. MCCCCLXI, die lunæ XXVIII, sept. : a Francisco autem Media-barba Birago dono est datus Marquardo Gudio, ex cujus bibliotheca in Guelferbytanam venit. Sed de hoc codice infra pluribus dicam.

Denique citat aliquoties Heinsius ad H. V. codicem *Spinæ*, quem nemini præterea memorari video, neque, quis qualisve ille sit, pronum est dicere.

Minor scriptorum numerus est in minoribus libellis, qui cum Taciti Annalibus et Historiis eduntur, *Germania*, *Agricola* et *de Oratoribus Diologo*. Quid ex iis reperiatur in Vaticanis, Lipsius non tradit, nisi quod Dialogum ab iis abfuisse scribit. Libellus de Moribus Germ. separatim notatur in MSS. *Mediceæ* bibliothecæ plut. 73, n. 6, ap. Montefalc. p. 381, et in MSS. bibliothecæ Norfolc. in collegio *Greshamensi*, quod Londini est. *Arundellianus* liber, cujus excerpta dedit Abr. Gronovius, V. C. est ille ipse, qui sub *Bilib. Pirckheimeri* nomine laudari solet, ut monet J. Fr. Gronovius ad Germ. c. 11. De libro *Bambergensi* supra e Modii epistola dictum est : et de *Turicensi* infra dicetur.

Julii Agricolæ scriptum exemplar nusquam notatum reperi, nec Dialogi de Oratoribus, præter Farnesianum, e quo Lipsius eum correxit : qui ita pauca scripta ejus libri exemplaria esse dicit in præfatione libri, ut vix duo aut tria in omni Europa esse putet. Nunc universe aliquid de codicibus scriptis Taciti dicendum videtur.

Ac primum libri Taciti non eodem modo in codd. inscribuntur. *Actorum* vel *Actionum diurnalium Historiæ Augustæ libros* plerumque vocari, intelligitur partim e titulis codicum apud Montefalconium (adde Lipsium ad Ann. I, 1) et MS. Guelf. partim e veteribus editionibus Fr. Puteolani, Frobenii, a. 1519 curata. Sed non omnes libros ita habuisse, diversitas edentium arguit. In editione principe Jo. Spirensis nulla est inscriptio aut subscriptio librorum, nisi in Germania. Beroaldus inscripsit *Libros Historiarum ab excessu Augusti* : an e libro illo Corbeio-Mediceo, non possum di-

cere, cum nihil diserte notatum repererim. Illud video a J. Gronovio proditum, in capite L. IIII. in illo codice scriptum esse : *Incipit L. IIII. ab excessu Augusti.* Rhenanus *Annales* inscripsit : quod constanter omnes secuti sunt usque ad Lipsium ; qui receptam hodie rationem invexit : de qua ipse satis dixit. Nec in prænominis Taciti consentiunt. J. Gronovius e Mediceo profert *P.* et id ei tribuitur in editionibus veteribus inde a Beroaldo, qui e Mediceo sumpsit, usque ad Lipsium, a quo *C.* prænomen substitutum est, auctore Farnesiano libro et Sidonio Apollinari. Idem etiam reperi in antiquissima editione libri de Germania, de qua infra dicemus ; unde sane firmamenti aliquid accedit Lipsianæ rationi. In ed. Spirensis, in capite Germaniæ, et Puteolani, MS. Guelf. nullum prænomen expressum est. Etiam librorum non eundem numerum codices faciunt. Viginti alii, alii unum et viginti. Vidi etiam codicem memorari Montefalconio, qui undeviginti tantum numeraret. Causa diversitatis est, quod nonnulli librorum, qui nunc Historiarum vocantur, primum et secundum conjungunt, ut Guelferbytanus : quod servant et edd. Franc. Puteolani, Beroaldi, Frobenii a. 1519, ita tamen, ut lacuna sit parva initio libri secundi, et in fine subscriptum : *septimusdecimus et octavusdecimus confusi simul expliciunt* : vel *Librorum XVII ac XVIII simul confusorum finis* : et sequens liber XIXmus dicatur. Ac fortasse in iis libris, qui XIX tantum exhibent, fragmentum libri Hist. quinti adhæsit quarto, aut alius alii. Illud autem hinc plane intelligitur, in antiquioribus libris nullam inscriptionem, nullos numeros librorum fuisse, ut in editione Jo. Spirensis. Forte etiam probabile videatur nonnullis, discrimina librorum non esse a Tacito, quæ nec necessaria erant, cum per annos historia digesta esset, eaque adeo grammaticis vel librariis deberi, ut in aliis antiquis libris : de quo, digna est, quæ legatur Perizonii *præf. ad Æliani Var. Historias*. Denique plerique codices tantum Annalium et Historiarum libros exhibent (et in extremo alius citius desinit alio), velut Florentinus, Budensis, Vaticani, ce-

teri apud Montefalconium et Guelferbytanus. Farnesianus libellum de oratoribus habuit, unde is liber correctus est à Lipsio. Sed illud in primis dignum observatu est, animadversum et in aliis libris, quod omnes scripti libri, e quibus editi ducti, aut qui ab eruditis inspecti sunt, ex uno codice omnes fluxere. Monuit de eo dudum J. Fr. Gronovius *Observ.* l. IV, p. 30, ex loco Hist. II, 98, ubi omnes MSS. pariter, atque tali modo depravati sunt, ut planissime appareat, eam depravationem uni libro deberi. Sed eadem res intelligitur etiam ex aliis locis, in primis iis, in quibus transpositiones paginarum factæ, vel librarii vel bibliopecti vitio, in codice illo antiquiori. Nam eæ in omnibus MSS. conservatæ reperiuntur. V. ad H. III, 5, 65. Unde non una observatio nascitur, studiosis artis criticæ commendanda. Nam *primum* hinc intelligitur, omnes varietates lectionum, quas e libris scriptis notatas habemus, proprie esse varietates unius exempli, non plurium, qui ex ipso ἀρχτύπῳ fluxerint. Unde fit *secundo*, ut omnibus codicibus comparandis nihil aliud effici possit, quam ut, quid in uno illo apographo, unde ii venere, fuerit, inveniamus. Hanc *tertio* causam esse paucitatis lectionum variantium, atque *tandem* corruptelarum et mendorum, in Tacito reliquorum, in quibus frustra se exercent ingenia virorum doctissimorum. Hinc porro discent juvenes studiosi literarum et artis criticæ (cujus, ego identidem moneo juvenes, neminem plane imperitum esse debere, qui se non subinde turpiter dare, et risum criticæ rei peritis, aut bilem movere velit), discent igitur hinc, *primo*, cum de libris scriptis agatur, non tam videndum esse, quam multos numero habeamus, sed quam multos, qui velut jus sententiæ dicendæ habeant, cum de lectionis alicujus veritate quærat. Nam, si tu centum codices ejusdem libri habeas, eos autem constet, ex uno apographo ductos esse, non nisi unius libri jus et vim obtineant universi. Jam porro, nonne apparet hoc exemplo, id quod fidem excedere videatur, manus quamvis multas non modo sæpissime, et toto, quod aiunt, cælo dis-

sentire in scriptura, etiam quæ ex eodem fonte ducta sit, sed etiam posse ac solere in eodem errore sæpe summa concordia, quasi ex compacto, consentire? *Denique* luculento exemplo intelligitur, quam sit non modo utile ad puritatem integritatemque scriptorum veterum, sed etiam necessarium, plurimas lectiones variantes esse et conquiri. In libris sex prioribus Taciti, si varias lectiones tantum codicum scriptorum dissensu æstimamus, nulla varietas lectionis est, quia unus tantum scriptus liber extat. At ea ipsa res facit, sicut in aliis libris, quorum unum tantum exemplum e vetere ævo restat, velut in Quintiliano, Propertio, ut sæpius ingenio vel conjecturis agenda res sit, quam vellent critici, multis in locis nulla certæ aut probabilis correctionis spe relicta. Atque etiam in ceteris libris Taciti multis locis minus laboraremus, si non ex eodem apographo omnes codices fluxissent: quod ni esset, haud paullo plures lectionis varietates haberemus, haud paullo melius consultum Tacito foret. Sed hunc locum, jam satis tractatum et explanatum a pluribus, in primisque a magno Bentleio, in libro, Collini calumniis adversus religionem christianam opposito (francice, *friponnerie laïque*, p. 168); hic, per talem occasionem, breviter repetiisse et inculcasse studiosis, satis putavimus esse. Et hæc quidem de scriptis libris dicta sunt: ad editos veniamus.

Primus omnium Taciti libros edidit *Joh. Spirensis*, inde a l. XI Ann. cum Germania et libro de Oratoribus, sine titulo operis et sine anni locique nota. Hanc editionem *Romanam* sæpe vocant Lipsius (interdum ut ad Ann. XII, 41; H. III, 34, *codicem* citat et *librum Romanum*) et Gruterus etiam *Vaticanam* ad H. III, 5, quos imitantur Ryckius ad H. III, 5, et Acidalius ad H. II, 51. Nam hanc ipsam intelligi, cum Romanam vocant, patet vel ex eo, quod iidem subinde etiam *primam*, Gruterus etiam *Spirensis* editionem appellat ad H. IV, 20. Nam, quod uno et altero fortasse loco lectio hujus editionis discrepat ab ea, quæ de romana commemoratur, ut H. IV, 65, ubi Lipsius ex romana profert

adyta, cum in ed. Spir. sit *edita* : in eo forte error aliquis intercessit, qui in hoc genere facile obrepat diligentissimis criticis. At hodie opinio tenet, Venetiis a. 1468 vel 1469 hunc librum prodiisse. V. Maiftarii *Annal.* t. I, p. 66; Fabricii *Bibl. lat.* I, p. 471. Causa opinionis est, quod ex aliis libris constat, Joh. Spirenses officinam habuisse Venetiis, ibique artem suam exercuisse. Sed prisca illa opinio videtur locum dedisse editioni romanæ commentitiæ, ab editione Spirensis diversæ, quæ, nescio unde, commemoratur a Fabricio, adsignaturque a. 1495. Nam talem editionem a nemine alio, præsertim idoneo auctore, commemoratam reperi. Ceterum de anno hujus editionis nihil certi est. Hoc satis constat e versibus, subjectis ejusdem artificis editioni epistolarum Ciceronis ad diversos, hoc Ciceronis opus, primum esse librum, qui Venetiis ab eo editus sit. Atqui is liber præfert annum 1469. Unde clarum videtur, aut illo ipso demum anno, aut paullo post, Taciti libros ab eo editos esse. Nam, quod in Catal. bibl. clarissimi Francogalli *de Boze*, editionibus veteribus plenissime annus 67 huic editioni assignatur, quia in versibus ad calcem subjectis primum Joh. Spirensis opus dicatur, id falsum est : *artis gloria prima suæ*, ad artificem pertinet, non ad opus artificis.

Sed de hoc sub judice lis est. Scilicet istud tetrastichon ita habet :

Casareos mores scribit Cornelius ; esto

Iste tibi codex : historia pater est.

Insigni quem laude feret gens postera : pressit

Spira premens : artis gloria prima suæ.

Chevillier in *Forigine de l'imprimerie de Paris*, p. 61, loco *artis* exhibet *gentis*, per memorie lapsus, puto. Queritur hic, *Spira premens* designetne *Johannem de Spira*, an *Vendelinum* ejus fratrem? De hoc explicat Fabricius l. c. quem sequitur Cl. Exterus in *editionum Taciti syllabo*. Hæc opinio videtur firmari eo, quod privilegium a seratu Veneto die 18 sept. a. 1469, Johanni de Spira indultum, quod nuper produxit Morellius, cujus etiam meminit Marinus Sanutus in *vitis ducum Venetorum*, t. XXII, SS. RR. Ital. Muratorii col. 1168, non nisi duorum operum ex prælo Johannis progressorum mentionem facit, epistolarum scilicet Ciceronis et Plinii H. N. quodque teste Morellio (V. Panzer. *Annal. typogr.* vol. III, p. 62) in codicis, ex quo is privilegium excerpsit, margine ad

jectum legitur, non valere hoc, quia magister Johannes obierit. Hunc autem ipso anno 1469 vel initio sequentis subita morte peremptum, ex epigraphæ adjecta Augustino de Civitate Dei patet, quem ab isto ceptum perfecit a. 1470, Vendelinus frater (Cf. Panzer l. c. p. 64). In hac quoque epigraphæ Johannes non nisi Ciceronis epistolas et Plinii H. N. excudisse dicitur, nulla mentione facta Taciti. Verum Vendelinus Augustino inchoato a fratre demum supervenisse scribitur, neque Vendelini ullam mentionem facit privilegium senatus. Nullum proinde dubium esse potest, quin *artis gloria prima* ad Johannem sit referenda. Et ad Taciti editionem adeoque artificis opus eam laudem pertinere, *Debure* in *Bibliogr. instr.* n. 4904, et ill. *Rewizki*, qui sub Deltophili nomine *κρημνία* sua recensuit, alio argumento student evincere; observant quippe, in isto Tacito foliorum singulorum infimæ oræ adpositum esse custodem, quem in operibus a Vendelino impressis nunquam deprehendere liceat. Valeret hoc, nisi cum foliorum custodem in Cicerone et Plinio Johannis Spiroensis æque desiderari Maittarii et Panzeri testimonio constaret. Ut ergo mirum videri debet, custodem in Tacito comparere; sic non minus et illud, quod, quum anni notam in reliquis expresserit Johannes, in Tacito id neglexerit. Sed idem dicendum est de Vendelino, qui in magna operum copia, licet rarius, aliquando tamen annum, item loci interdum, sui denique ipsius nominis mentionem omisit. Quodsi indulgere conjecturæ liceat, Johannem dixerim primum artis specimen dedisse Tacitum, in quo custodem adjece-rit eo, quod in codice scripto, quem sequebatur, is esset adpictus, quemque deinceps tanquam inutilem superfluumque neglexerit. Crediderim porro, Taciti opus tacite esse a Johanne excusum, nec senatui oblatum, indeque factum, ut in privilegio laudato non memoretur, utque Ciceronis epistolæ a. 1469 impressæ in epigraphæ (Cf. Panzer p. 63), *primus labor Johannis* dicantur, scilicet quem palam vulgaverit. Id si sit, Tacitus cum Deltophilo ad a. 1468 recte referri videbitur, quod et placuit Deburio.

Hanc editionem Gruterus ad H. II, 74, ductam putat e codice Vaticano illo antiquiori, quo Lipsius maxime usus est, unde *Vaticani filiam*, *Vaticanam* vocat, ut ante dixi. Sed eam rem, comparando lectiones ejus cum lectionibus MS. Vaticani, parum certam cognovi. Sane negari non potest, in hac editione multas lectiones reperiri, quæ sint Vaticano propriæ, velut A. XI, 18; XII, 11, 12; H. I, 61; III, 5, init. 6; IV, 12, et plane singulares, ut H. IV, 64, 66, 69, etc., quæ res videtur Gruterum in hanc sententiam impulsisse. Sed tamen non minus notabiliter permultis locis consentit cum Florentino: velut A. XI, 4, etc. 6 med. et extr. 9, 11, 17, 18, 22, 23, etc., etc. porro H. III, 8, ita

In verbo *pretiam*, ut a Vaticano dissentiat, in quo est *Retiam*: porro c. 13, in glossemate, c. 20, etc., omninoque pluribus in locis, ubi plane discrepat a Vaticano, et quidem in lectionibus notabilibus: velut H. III, 7, ubi in Vatic. est *adductius*, cum in ed. Spirensis sit *audacius*. Accedit, quod Lipsius centies lectiones editionis Romanæ laudat, ubi silet de Vaticano, et contra iis locis, ubi singulares lectiones e Vaticano profert, nullam editionis Romanæ mentionem facit, etsi easdem lectiones habet: quod, non credibile est, facturum fuisse, nisi eum excerpta tantum ex utroque libro habuisse dicamus, et iis locis nihil e Vaticano notatum fuisse. Ac de editione Romana, facile credam ita esse, inductus iis, quæ post dicam, ubi de editionibus Lipsianis sermo instituetur: non de codice Vaticano, quem ab ipso inspectum et cum editis collatum esse patet ex Mureti Var. Lect. XI, 1. Paucis, quod sentio, dicam. Cum in quibusdam cum Vaticano, in quibusdam cum Florentino consentiat, in aliis ab utroque dissentiat, habeatque quædam bona propria, ut e notis, maxime nostris, apparebit, nec tamen credibile sit, e pluribus codicibus inter se collatis editum librum istum, quod in istis primordiis artis typographicæ vix factum est, sed ex uno eoque antiquo textus illius sumptus videatur, cujus apographum acceperat Spirensis: videtur ignorari, unde illa editio fluxerit; nisi forte ex illo ipso antiquo Veneto ducta est, quem supra diximus a Victorio laudari e bibliotheca D. Marci, hodie autem in ea non reperiri. Adde dicta ad Ann. XIV, 12. Ceterum, ut libri hujus rarissimi ratio et indoles planius intelligatur: charta est pulcherrima, literæ luculentæ, margines lati, ut splendorem pulcherrimarum nostræ ætatis editionum vel æquet, vel superet: totus contextus ejusmodi, ut appareat, cum omnibus librariorum peccatis ductum esse e libro scripto: eaque de caussa codicis scripti auctoritatem obtinere posse. Nominum Persicorum, Armenicorum, ita ut Florentinus, in accusativo semper terminationem facit *en*: plerumque, ubi alii *nec quidem*, ipsa

exhibet *ne quidem*, ut Gronovius conjecerat : *cum primum* prope semper, ubi alii libri *nunc* vel *tunc primum* : aut vel et pro ac, sequente vocali : sæpe accuratior est aliis in distinguendis verbis *degredi* et *digredi*, similibusque, *consilium*, *concilium*, *dissidium*, *discidium* : ex quibus aliisque similibus patet, e bono codice ductum esse textum. Atque ut non negem, quædam esse peccata operarum, ut queritur Franc. Puteolanus, tamen permulta credo ex ipso codice scripto esse. Nam v. g. XI, 17, *omissis*, *sed*, pro *omisset*; neglecta duplicatio literæ in *palex*, et multa his gemina, similia librarii peccato videntur quam editoris; quod librarios centies sic peccavisse observatum est. Mox *alacte* pro *alacre*, *silius* pro *filius*, facile typorum peccata agnosco. Quæ præterea de hoc libro dicenda habeo, mox suis locis preferentur. Hujus libri copia mihi olim facta est a J. E. Kappio V. C. nunc ego ex ipsius bibliotheca emptum habeo. Ejusdem exemplum est in bibliotheca ducali Guelferbytana.

De raritate libri vel hinc judicare licet, quod in distrahenda bibliotheca ducis de la Vallière pretio 740 librarum gallicarum est venditus.

Post hanc principem editionem Maittarius t. V, part. II, p. 295, commemorat editiones Ven. 1484, et Rom. 1495, sed sine auctore ac teste : unde ejus traditioni parum tribuo. Ego quidem nusquam vidi earum editionum mentionem eam fieri, cui fides haberi posset. Lipsius porro in præfatione editionis primæ a. 1574, ait, se usum editionis Venetæ a. cccccxciiii factæ exemplo. In quo si nihil vitii habet numerus anni, nec cccccxciiii, est pro cccccxcvii eam editionem nemini præter illum visam oportet, qui Taciti editiones commemorare. Itaque licebit mihi de his editionibus dubitare, dum idoneis mihi documentis persuadeatur, istis locis iisque annis Taciti libros editos esse.

De adserto Lipsii vix dubitare fas esse putat Exterus; facile fieri posse, ut editio citata alicubi delitescat; sed æque facile in numeris apud Lipsium error committi potuit.

Mihi post Joh. Spirensis editionem prima visa erat, cum primum editionum varietatem recensebam, *Francisci Puteo-*

lani Venet. 1497, forma majori, curata per Philipp. Pinci, sumptibus Benedicti Fontanæ.

Titulus hic est : *Cornelii Taciti Historiæ Augustæ. In fine : Cornelii Taciti Historiæ Augustæ : nec non de situ, moribus et populis Germaniæ libellus ac de oratoribus dialogus feliciter expliciunt. Venetiis fideliter impressi ac diligenter emendati per Philippum pinci sumptibus nobilis viri dñi Benedicti fontana. Anno dñi Mccccxcvij. die xxij marcij. Imperante sapientissimo dño Augustino Barbadico prudentissimi ac Invictissimi senatus Venetiarum duce serenissimo.*

Accedit in exemplo, quo utor, *Iulii Agricolæ vita per Cornelium Tacitum ejus generum castissime composita. Forma eadem, qua supra. In fine : Venetiis per Philippum pinci : sumptibus dñi Benedicti fontana. Anno dñi Mccccxcvij. die xxij martii.*

Huic editioni præfatio præposita est Francisci ad Jacobum Antiquarium, secretarium ducalem : in qua se dicit multis vigiliis intentissimoque studio recognovisse Taciti libros, adjuvante *Bernardino Lanterio*, omnium *Mediolanensium* eruditissimo; de quo vide *Saxium*, loco mox laudando, p. 240. Addit, venetos impressores (vitio operarum est *veteri*, in exemplo veneto et ed. *Beroaldi* : pro quo *Veneti* legitur in editione Taciti, quæ loci, anni, et typographi nota caret : de quâ mox) adeo inculcavisse et fœdavisse hoc divinum opus, ut non modo cornelianæ facundiæ majestas inquinaretur, sed vix sensus ullus conjectari posset. Hujus quoque editionis charta et typi satis elegantes sunt, sed superiorem illam *Joh. Spirensis* non adsequitur. Sed post nactus sum matrem hujus quasi filiæ, exemplum *Mediolani* factum, sine loci et anni nota; et matrem filia multo pulchriorem et castigatorem. Quibus libris usus sit *Franciscus* cum *Lanterio* in corrigendo textu, non prodidit : unde in suspicionem venit *J. Gronovio*, forte et aliis, quasi ex ingenio multa mutaverit, etiam licentius quam deberet. Qua suspitione eum magna parte absolvi, postquam librum *Guelferbytanum* contuli. Etenim in eo maximam partem lectionum inveni, in quibus ingenio indulsisse creditur. Itaque haud dubie libris scriptis usus est, ut ipse profitetur, etsi non usquequaque bonis. *Spirensis* exemplum ei pro basi fuisse videtur. Cete-

rum egregiam Taciti libris operam navavit, quod eos etiam a vitiis manifestis vellibrariorum vel typographorum liberavit. Sed de Franc. Puteolano qui velit cognoscere, adeat Jo. Saxii *Hist. liter. typogr. Mediolan.* præmissam Argelati *Bibl. Script. Mediol.*, t. I, qui et ipse editionem mediolanensem facit eam, quæ sine anni et loci nota extat. Ceterum hæc est, quam Pichena, qui eam e MS. bono ductam iudicat, item Ryckius, Venetam appellant, nempe, vel quod primam illam Romæ curatam putabant, vel Venetæ repetitionis modo exemplum habebant: etsi, quæ Lipsius v. c. ad A. XI, 18, e Veneta laudat, in hac non reperiuntur. Sed in talibus facile erratur, similiterque a Lipsio etiam in Romana, quam vocant, erratum est. Ego Puteolani editionem vocavi, ut ab aliis Venetis distingueretur, essetque nomen ejus et Mediolanensibus et Venetis exemplis aptum. Sunt autem hujus editionis exempla perpulchra, etiam supra Venetam Joh. Spirensis.

Extare etiam sciebam alia Venetæ editionis exempla a. 1512 curatæ a Jo. Rivio; quorum tamen nullum mihi ante primam nostram editionem contigerat videre. Nec magnopere desideraram. Etenim Ryckius, qui ejus exemplum habuit, vix bis, ni fallor, aut ter in notis mentionem ejus fecit, nec quicquam ex eo protulit, quod Tacito prodesset: unde eam collegeram e superiori illa totam ductam esse, eaque facile carere posse, qui illam haberet. Sed tamen, occasione oblata, emi exemplum ejus et inspexi. Habet autem præfatiunculam Rivii brevem, et in ea breviorē etiam professionem de opera a se navata. Opus totum, recepta novæ editionis cura, se primum, ait, percurrisse, in eoque tot errata, tot nævos reperisse, ut locis supra mille correxerit. Qui professionis modus et consensus ejus cum textu Puteolani, quem in notis indicavimus, clare indicat, editionis Venetæ proxime superioris, id est a. 1497 exemplum ab eo ita prælis typographicis accommodatum esse; ut operarum vitia tollerentur, quæ præterea vitiosa viderentur, de iudicio suo corrigeret.

In quo quam ei interdum infelicitè res successerit, exemplo esse potest correctio notata ad A. XI, 4. Ceterum et hanc intelligit Lipsius interdum, cum Venetam commemorat in editionibus posterioribus, ut colligi potest e nota editionis quintæ ad XI, 18, in fine. Vid. ibi notam nostram.

Hanc excepit editio *Philippi Beroaldi* junioris, nitidissimis chartis typisque, per magistrum Stephanum Guillereti de Lothoringia, Tullensis diœceseos, Romæ 1515, kal. mart. Leonis X pont. max. anno secundo.

Titulus iste: *P. Cornelii Taciti libri quinque noviter inventi, atque cum reliquis ejus operibus, quæ prius inveniebantur Romæ impressi, etc.*

Præfatiunculam Beroaldi, quæ ad editionis rationem pertinet, quia brevis est, liber autem ipse rarissimus, subjecimus, *Philipp. Beroaldus ad lectorem: Quoniam vetus codex, unde hunc ipsum describendum atque invulgandum curavi, pluribus mendis scatet, æquum videtur, lectorem in primo quasi operis limine, consilii mei, quo in toto hoc negotio usus sum, admonere. Namque errores, qui poterant nulla temeritatis nota emendari, consultis primo nonnullis eruditis et acris judicii viris, correxi. At, quæ loca majorem in se corrigendi difficultatem habere videbantur, sicut erant, reliqui, appositis interiori margini stellulis, quæ vitiosum codicem testarentur. Seposuimus vero librum in calce quinti libri, in quo per numerum chartarum stellulam ipsam cum suo numero tanquam ad causam dicendam in judicium vocemus. Ibi dum lector aut dubitationem, aut opinionem nostram audiet, vel sententiam approbabit meam, vel meliorem ipse afferet.* Verum, etsi ea diligentia se usum ostendit Beroaldus, ad calcem libri quinti, ut illos ipsos quinque libros, jam formis excusos, cum codice vetere contulerit, et quæ operæ variassent, annotarit, tamen post eum Pichena et J. Gronovius non irritum laborem consumpserunt, cum eundem veterem codicem cum editis contulere: e quorum notatis patet, Beroaldum vel per negligentiam, vel scripturæ veteris inscitiam, non raro a vera lectione libri ab-

errasse, quod etiam aliis olim viris doctis, et Petrarchæ in describendis Ciceronis epistolis, accidit. Sed illud monendi sunt studiosi harum literarum, ne eundem cum J. Gronovio aliisque errorem errent, nec putent, Beroaldum etiam reliquos Taciti libros Annalium et Historiarum e MS. Florentino, Langobardico illo, edidisse: quod falsissimum esse, me res docuit. Ipsa præfatiuncula et admonitio de mendis typographicis, libro quinto subjecta, docere poterat, Beroaldum quinque illos libros tantum e MS. Corbeiensi edidisse. Nam alter ille codex, incertum est, an tum jam Florentiæ fuerit. Si fuit, quid id ad Beroaldum, qui Romæ erat? Agbatur hoc tantum, ut libri nondum editi vulgarentur. Itaque et exempla Beroaldina reperiuntur, in quibus tantum libri illi primi e codice Corbeiensi insunt. Ceteri igitur additi sunt ex editione Fr. Puteolani. Cujus rei indicium vel hoc est, quod libro XI præposita est Puteolani præfatio. Planissime autem hoc me docuit textus Romani ipsius cum Veneto comparatio. Etenim vidi, locis oppido paucis illum ab hoc discrepare: sicubi discrepet, id aut vitio operarum, aut correctoris sedulitate factum, ut fere accidit in omnibus talibus libris (vide quæ mox de Aldina editione dicentur). Sed Mediolanense exemplum non habuisse, nec operis exprimendum dedisse Beroaldum, parva res indicio est. Nam in præfatione Puteolani, quam repetitam esse dixi in editione Beroaldina, idem error operarum est, *Veteri* pro *Veneti* exprimentium, qui in Veneta; cum in Mediolanensi *Veneti* sit. Itaque frustra J. Gronovius pluribus locis (vide v. c. ad XV, 64; XVI, 1; XV, 11, not. 10, ubi mire se expedit) irascitur Beroaldo, aliter, quam in Florentino codice esset, edenti, quæritque, ubi oculos habuerit. Nempe longissime ab illo codice Florentino, sequens unum exemplum suum Venetum. Sed age, exemplis aliquot præter ea, quæ ante indicavimus, positus, rem planam faciamus. A. XIII, 14, init., et H. IV, 21, MS. *Flor. arbitrium*: Ber. priori loco *arbitrium*, altero *arbitrum*, ut Puteolanus. XIII, 21, extr. verbum *mater* abest a Flor.

est apud Ber. ubi J. Gron. *interim vox mater non est in vetustissimo Mediceo, undecunque eam arripuerit Beroaldus*: nempe e Puteolano; ut c. 25, *gladiatorum*, pro *gladiatores*, quod est in Flor. c. 31, *extruserat*, pro *extruxerat*, etc. Etiam peccata typographica Veneti libri servata esse in Beroaldina patet v. c. A. XIII, 49, in verbo *insedebat*, pro *incedebat*; XV, 58, in *latatum*, pro *lætatum*. Dissensus a Puteolano exempla sunt XIV, 9, in *produntur*; c. 16, extr. in *eruebantur*; c. 17, in *contentione*; XV, 30, in *postero*, etc. Hujus libri exemplum habui, primum editurus hos libros e bibliotheca ducali Vinariensi, in quam e M. Gudii bibliotheca per Schurtzfleischium illatum est; non multo post emi mihi pulcherrimum e Britannia.

Memorata dignum est, quod in calce operis gentilitio pontificis scuto subjectum legitur: *Nomine Leonis X Pont. Max. proposita sunt premia non mediocria his, qui ad eum libros veteres neque hactenus editos attulerint*. In quibusdam editionis hujus exemplis deest *vita Agricola*. Consuli de opere hoc merentur Debure dans sa *Bibliogr. instr.* n. 4905. Deltophilus p. 103, et le *Catalogue raisonné de la collection de livres de M. P. Ant. Grevenna*, t. V, p. 158.

Proximam huic editioni facit Maittarius, t. V, part. II, p. 273, *Romanam a. 1517*, publicatam *ex officina Minutiana*, in cujus præfatione agatur de prima editione a. 1515. Sed iste error ita perspicuus est, ut vitium operarum esse videatur. Nam Minutiana officina non Romæ, sed Mediolani fuit; nec id ullo modo ignorare potuit Maittarius. Rectius itaque hanc editionem *Mediolanensem* vocat Fabricius in *Bibliotheca latina*. Mirum autem videri possit, duobus annis post Beroaldi editionem Romanam, aliam institutam esse, quæ illam repeteret, cum edictum Leonis extaret, ad-junctum editioni Beroaldinæ, quo ducentorum aureorum pœna proponeretur iis, qui hoc citra decennium ausi essent subjecti ecclesiasticæ jurisdictioni, ceteris, ubique gentium, excommunicatio latæ sententiæ, quam vocat curia romana. Sed Minutianus, sive ignorantia istius edicti, sive fallendi spe, cum audisset, Tacitum pleniorē Romæ edi, per ami-

cos romanos consecutus est, ut sibi omnes exempli romani plagulæ, adhuc pæne madentes a prælo, mitterentur; quas ille statim recudebat, sperans, ita suæ editionis exempla una cum Romanis proditura. Sed ea spes irrita fuit. Nam, re cognita, Leo hominem Romam evocat, rationem redditurum incepti atque etiam pœnas daturum. Sed deprecantibus iram Leonis ac pœnam ab eo viris gratis, cum epistola veniam peccati, quod ab ignorantia edicti, et cupiditate discipulis suis exponendi historiam Augustam, natum esset, suppliciter rogasset, obtinet a. 1516, cum venia, potestatem absolventi operis, hac lege, ut cum Beroaldo ante decideret. Epistolæ, Minutiani ad Leonem et Leonis ad Minutianum, subjectæ sunt istius editionis exemplis. V. Saxius in *Prolegom. Hist. literario-typogr. Mediolan.*, p. 109. Quem virum doctissimum miror tradere, Beroaldum priores quinque libros tantum edidisse, Minutianum autem etiam reliquum corpus, a Puteolano ante Mediolani editum, addidisse, cum aliud res ipsa doceat. Nempe deceptus est vir doctus exemplo Beroaldino, in quo soli primi libri essent, de quo genere ante monui. Hujus editionis exemplum etsi diligenter quæsitum, invenire mihi nondum licuit: nec profuturum quicquam erat, quando tota editio e Beroaldina fluxit.

Duobus annis post, hoc est 1519, Taciti opera edidit *Basilæ I. Frobenius*, ita eleganter, ut superiores non modo æquaret, sed etiam prope superaret. Sed nihil aliud hic actum est, nisi ut Beroaldina repeteretur, cujus etiam præfatio notulæque adjectæ sunt. Ut tamen aliquid præcipui haberet hæc editio, additus est libellus observationum in Tacitum, ab Andr. Alciato scriptarum. Libellus deinde de moribus German. a Rhenano correctus est, de quo post dicetur. Nonnullis in locis dissentit hæc editio a Beroaldina, sed, id quod clarum est, vitio operarum; ut passim in notis monuimus: v. c. III, 73, ubi edidit *populi contumelia Rom. pro contum. pop. Rom.*, v. not. c. 29, ubi edidit *ultra pro ultra*, etc. Et ista hujus exempli errata sæpe notas et correctiones pepe-

rere Rhenano, cui hujus editionis exemplum pro basi fuit, sæpe ad omnes editores sequentes propagata sunt, modo conjecturis tentata, modo etiam defensa, ut notæ nostræ docebunt. Hanc editionem *Alciati* vocavi potius, quam Frobenii, ut distingueretur a ceteris, quas Frobenius dedit; caveremusque confusio*n*i diversorum exemplorum Frobenii. J. Gronovius subinde editionem Frobenii laudat, sed intelligit eam, quam nos Rhenani secundam vocamus : de qua mox dicendum.

Sed ante, quam ad ceteras Frobenianas editiones accedamus, interponamus aliquid de editione *Juntina*, *Florentiæ* a. 1527-8 facta : cujus exemplum, post editionem nostram primam, e bibliotheca Schwarziana in nostram venit. Est autem textus Juntinus sumptus e Beroaldina, cujus et præfatio repetita est cum notulis in libros quinque, primum a Beroaldo editos : sed interdum correctus ab *Ant. Franc. Varchiensi*. Nam se dicit edere libros quinque nuper inventos cum reliquis ejus operibus, a Phil. Beroaldo juniore, viro sui sæculi eruditissimo, ante castigatos, mox vero a se iterum cognitos. In quo, clarum est, nihil, præter correctiones vitiorum typographicorum, intelligi posse, aut quæ ingenio factæ essent conjecturisque, ubi ipse aliquid vitii esse putaret. Itaque editionis hujus criticus usus nullus est. Nec forte plus est in editione Florentina altera, quæ anno 1552 adsignatur. Sed ejus nihil nisi indicium dedere, qui eam commemorarunt : nec ejus exemplum mihi unquam sub oculis aut in manus venit. Redeamus ergo in Germaniam et ad Basileenses editiones.

Recognitionis igitur a Rhenano factæ exempla primum prodire in eadem urbe a. 1533, ex eademque officina Frobeniana, hoc titulo : *P. Cornelii Taciti equitis rom. Annalium ab excessu Augusti sicut ipse vocat, sive Historiæ Augustæ, qui vulgo receptus titulus est, libri sedecim, qui supersunt, partim haud oscitanter perlecti, partim, nempe posteriores, ad exemplar manuscriptum recogniti magna*

*fide, nec minore judicio, per Beatum Rhenanum. Nilul hic fingi, docebunt castigationes suis quæque libris additæ. Libellus de Germanorum populis, Dialogus de Oratoribus, denique de vita Julii Agricolæ non solum emaculatiùs prodeunt, sed et explicatiùs, adjunctis in hanc rem scholiis. Hæc quoque editio pulchra est, nec multum cedit superiori. Manu scriptum exemplar, quo se usum dicit, intelligit Budense, de quo ante dictum. Editum nullum habuit, quod quidem fateatur, præter prius Basileense: quod sane mirandum in tempore eo, quo facile reperiri primæ editiones poterant. At Basileensis exempli textum ille *vulgatum* vocat, etiam ubi operarum vitio aberrat a Beroaldino, aut Beroaldini peccata et aberrationes ab editione Puteolani servat: quod non uno loco factum animadvertimus atque notavimus. Sic v. c. ad A. XIII, 46, dicit: scripsimus *potentiam ei adjiceret*. Jam sic plane ediderant Puteol. Beroaldus. Sed in Basileensi erat operarum vitio *potentium*. XV, 44, extr. dicit se castigare *absumerentur*: quod tamen est in omnibus præter Basil. superioribus; in qua operæ dedere vitiose *absumere* tur. Add. not. ad H. IV, 14, 73, etc. Contra alia ejus peccata ne animadvertit quidem, velut ea, quæ ante notavimus, et plura alia. Illud in primis nos advertit, quod permultis locis, ubi cum superioribus, hoc est Veneto Puteolani et Beroaldino consentit, corrigit textum plane ut habet ed. princeps; cujus tamen nullam uspiam mentionem facit: velut A. XII, 16, 19 bis; in quo loco nobis fides ejus prope suspecta fuit: XII, 32, extr. ubi pro *Sylvarum* correxit *Silurum*, plane, ut est in editione princeps. Sed facile eum absolvit tum nota viri integritas, tum multitudo locorum quæ pariter corrigendi ed. pr. facultatem dabat. Itaque ista eum vel e libro Budensi, vel ingenio petiisse putabimus. Omnino ille sæpe ita corrigit, ut, unde correctio sumpta sit, non dicat. Atque ex iis quasdam a Victorio excogitatas reperi, ut A. III, 18, 58; IV, 73, etc., quas utrum sumpserit a Victorio et sub nomine suo ediderit, an cum Victorio, id quod*

potuit accidere, in eadem conjecturæ vestigia incurrerit, non audeam dicere. In Germania usus est editione alia Italica vetere, de qua infra dicemus. In Agricola et Dialogo de Oratoribus solo ingenio usus est. Ceterum addidit initio operis *Thesaurum constructionum et locutionum et vocum Tacito solennium*, citatis etiam ex Livio plerumque testimoniis: quem libellum rectius suis editionibus, exemplo Seb. Gryphii, addidissent Gronovii, quam Salinerii notas, quas ipsi plerumque nugatorias esse judicant. Denique Alciati et Beeroaldi notæ et præfationes additæ sunt ex editione superiori. Hanc editionem vocavi *Rhenani primam*. Etenim ea repetita est in eadem urbe et officina a. 1544, sed ita, ut priori illi multum pulchritudine concederet posterior; quam *Rhenani secundam* dixi. Nonnulli viri docti, nominatim Gronovius uterque, primam illam ignoraverunt, eaque de causa Aldinam editione Rhenani priorem putaverunt (v. J. Fr. Gronov. ad XI, 6), et mutationes textus tribuerunt Aldo, quæ Rhenano debentur. V. Jac. Gronov. ad VI, 21, 23, 43; XIII, 10, etc. An hæc repetitio facta sit sciente Rhenano, nec ne (nam tum adhuc erat in vivis), non audeo dicere. Novæ quidem præfationis additum nihil est. Nec novas notas reperi, nisi forte unam, si recte memini. Ceterum a primæ lectione differt in nonnullis; quæ ego vel operis vel correctoribus tribuerim. Sic A. II, 38, e *transmerei* factum *transumere*: quod correctori debetur: Hist. II, 81, in verbis *introrsus in Pontum* præpositio *in* omissa; quod est vitium operarum, servatum usque ad Ryckium, ut alia, de quibus in notis monuimus.

Rhenanum temeritate sua multa in Tacito correxisse, multo vero plura corruptisse judicat Muretus V. L. 15, 3.

Anno post editionem primam Rhenani, hoc est, 1534 prodiit *Aldina* Venetiis, octonis: quæ est mera illius repetitio, sine ullo auctario, aut mutatione, nisi quæ ab operis, ut fit, nata est; velut A. II, 38; III, 34, etc. Semel observavi conjecturam Rhenani in textum receptam A. IV,

47. Interdum tamen ab ea discedit, sed vitio operarum, ut XII, 12; XIII, 17, etc., quæ in notis indicavimus. Igitur facile Aldina careat, qui Rhenani editionem habet.

Eadem ratio est *Gryphianæ*, quæ Lugduni 1543 octonis prodiiit, nisi quod plura operarum peccata admisit. Additæ tamen sunt notæ Ferreti, servatusque Thesaurus Rhenani, quem dixi. Hujus editionis exemplum habeo, quod totum manu elegante ita correctum est, uti prælo paratum fuisse videatur. Cujus ea manus esset, exquirere non potui. Lipsiana quidem editio posterior correctio est. Nam emendationes fere sunt e notis Lipsii, Mureti, aliorumque. In primisque id licet videre in Dialogo de Oratoribus, qui totus ad exemplum Lipsianum correctus est. Ante Pichenæ tamen recognitionem correctionem istam factam esse, patet ex eo, quod nihil emendationum Pichenæ reperitur. Novi, hoc est, quod alibi non jam esset, perparum reperi, quod in notis meis prodere non neglexi. Ceteræ Gryphianæ, quæ commemorantur, quotquot ante Lipsium prodire, haud dubie tantum priorem illam repetunt: unde eas non magnopere requisivi. Quæ post Lipsianam *ἡδούιν* vulgatæ sunt, velut Antonii Gryphii a. 1576 et 1584 duodenis, e Lipsiano exemplo ductæ sunt. Ceterum, quoties in notis nostris ed. Gryph. commemoratur, prima illa a. 1543 intelligi debet.

Fuit ergo illis temporibus, hoc est inde ab a. 1533 vulgata Taciti lectio exempli a Rhenano proditi, nisi forte *Florentina* a. 1552 octonis, quam commemorat Fabricius, prioris exempli, hoc est Beroaldini, aut Juntini prioris, hoc est a. 1527 retinens fuit; de quo nihil pronunciare in alterutram partem licet, cum mihi nunquam contigerit ejus editionis exemplum videre.

A medio autem XVI sæculo duo eruditissimi viri ad Tacitum corrigendum ingenium doctrinamque contulere, *M. Antonius Muretus* et *Justus Lipsius*. Sed Muretum prævenit Lipsius, ut ipse Muretus testatur Var. Lect. XI, 1, admodum favens ingenio et doctrinæ Lipsii. *Deprehendimus*,

inquit, *ita sæpe incurrisse utrumque nostrum in eadem vestigia, ut, qui rem non nosset, pleraque sumpsisse alterum ab altero suspicaretur. Quam suspicionem a me, si nihil aliud, temporum ratio facile amolitur, neque cadere in Lipsium sinit fides ipsius et probitas, qua ille non minus, quam ingenio, excellit*, etc. Sequuntur deinde quatuor capitibus quædam Mureti conjecturæ, a Lipsianis diversæ. Sed edidit etiam Romæ 1580, librum primum Ann. cum notis suis, aliquoties in Germania recusus. Lipsius autem Tacitum ad MSS. et editiones veteres recognitum, cum erudito commentario edidit primum *Antuerpiæ* 1574 octonis, et post a. 1581 eadem forma, *Lugduni* 1585, forma majori, 1588 et 95 octonis, et sextum *Antuerpiæ* a. 1600 quaternis, et forma majori, cujus exemplum in bibliotheca Dresdæ Principali vidi. Ex hac ductæ sunt ceteræ Antuerpienses, post mortem ejus vulgatæ, quarum habeo eam, quæ 1648 curata est. Eæ habent hoc commodi, quod commentarius subjectus est textui, qui ante ad calcem reiectus fuerat.

Lipsianarum editionum series hæc est : I, in-8., Antw. 1574, ex off. Plantini; II, in-8. ib. 1581; III, in-fol. L. B. 1585, qua Pichena usus est; IV, in-8. ib. 1588; V, in-fol. ib. 1589; *Justus Lipsius quantum recensuit*; VI, in-8. et in-12, 1595, ap. Hier. Commelinum; VII, in-8, Antw. 1598; VIII, in-8., L. B. eod.; IX, in-fol. et in-4. cum Velleio Paterculo Antw. 1600; *Justus Lipsius postremum recensuit*; X, in-fol. Antw. 1607, consultis Pichenæ notis emendator. Accedit præter commentarios et excursus disunctio notarum Mirandulani codicis; XI, post Lipsii mortem in-8., L. B. 1619; XII, in-8., Aureliæ Allobr. 1619; XIII, in-12, L. B. 1621; XIV, in-fol. Antw. 1627; XV, in-fol. ib. 1637; XVI, in-fol. 1648; XVII, in-fol. ib. 1667 et 1668.

Omnino meliores Lipsianæ sunt editiones, quæ post Pichenæ *ἔκδοσις* prodire. Nam ex ea in multis profecit, in quibusdam mentem mutavit, ut ipse dicit in præfatione editionis ultimæ. Itaque etiam in notis quædam diversitas est, et v. c. nota ad A. XIV, 13, ad verbum *reperiret*, non est in ed. 1585; nec bene fecere Gronovianæ editionis curatores, cum notas non ex ultimæ recensione exemplo sumpserunt : quod nos in nostra editione correximus. Nam aliquot notulas,

quæ in sexta essent, desideravimus in ed. pr. J. Fr. Gronovii, unde nostram exprimi curavimus. H. I, 2, in edd. Gron. ad verba *odio et terrore* est duplex nota Lipsii: nos e sexta reposuimus. III, extr. temere omissa est notula etiam in sexta Lips. quam nos e tertia restituimus. Usum esse Lipsium codicibus Vaticanis et Farnesiano, ante dictum, item excerptis e cod. Agricolæ. Consuluit et editiones veteres, sed non omnes ab initio. Nam in editionis primæ præfatione unam Venetam e sæculo quintodecimo commemorat, quam sibi, ait, pro libro scripto fuisse. In sequentibus paullatim et alias consuluit, ut Romanam quam vocat, id est Spirensis, Venetam alteram Rivii, Beroaldinam, Basileensem Rhenani, et Florentinam Pichenæ. Spirensis exempli excerpta tantum, nec ea accurata habuisse, iis exemplis inductus credo, quibus lectiones profert, quæ in ea non reperiuntur. Aliquot specimina posuisse, non alienum fuerit, eaque ex uno libro Hist. IV, 33, 35, 65 extr., 78 extr., quibus locis videndæ notæ nostræ. Etiam Gruterus ad H. II, 63, ex editione Rom. laudat falso *tenuit pro terruit*: sed in hoc facilis aberratio oculorum fuit, non ita in iis, quæ ante posuimus, locis, aliisque pluribus. Vicissim pluribus locis ei lectio editionis primæ ignota fuit. Nam pro conjectura sua interdum adfert, quod est in illa editione. Vide e. c. notas nostras ad A. XV, 23, in voce *Atticæ*; 30, *postero*; 33, *incipere*, *ausus*, etc. Per vanitatem quidem eum aliena pro suis venditasse, non est vero simile. Cujus editionis textum ante oculos habuerit Lipsius, cum scriberet notas, prælisque accommodarit, nondum potui reperire. Vulgatus tum textus erat Rhenani. Itaque, cum dudum deprehendissem, lectionem, quam ipse *vulgatam* vocat, non semper consentire cum lectione editionis primæ Rhenani, cujus exemplum in manibus erat, putabam, secundæ Rhenani lectiones intelligi. Sed ea comparanda didici, in nonnullis quidem locis ita esse, ut suspicatus eram, sed plures, quas ille vulgatas lectiones vocet, nec ibi, nec in ulla alia superiorum, quas ha-

berem, reperiri. Unde planum est, eum in manibus atque præ oculis habuisse editionem aliquam ignobiliorem, in qua peccata secundæ Rhen. aucta novis essent, quæ ille pro vulgatis lectionibus haberet, de more scilicet vulgari, quo eam quisque vulgatam putat, quam in suo exemplo invenit. Ea quæ sit, nondum potui reperire. Loca quidem ipsa notavi, quorum indicio alii poterunt rem deprehendere, si qui forte illius ipsius editionis exemplum habeant et attendere velint. Gratum mihi quidem fecerit, qui rem deprehensam mihi indicarit. Illud etiam de notis Lipsii criticis monere attinet: Pichenam et alios interdum commemorare Lipsii conjecturas, quæ in notis non reperiuntur. Eæ autem quærendæ sunt in margine exemplorum Lipsianorum. Vide e. g. ad A. XV, 33. Ceterum ita præclare de Tacito meritis est Lipsius, ut merito *sospitator Taciti* dicatur, ejusque commentarius in Tacitum recte a Burmanno, τῷ πάλῳ, omnibus ceteris ejus libris, quamvis bonis, præferatur, in præf. ad librum *de Vegtigalibus pop. rom.* Fabricius in *Biblioth. lat.*, vol. II, p. 754, tradit, in bibliotheca senatus Lipsiensis esse codicem Taciti (ed. Lipsii a. 1585) cum commentariis, ipsa Lipsii manu, deinde a Fr. Hotomanno, Scipione Gentili, Mich. Piccarto, emendatis auctisque. Decepit virum præclarum, qui ei hoc persuasit. In titulo libri est manus Lipsii, dominantis id exemplum Hugoni Donello, nuspiam alibi. Gentilis versiculos quosdam in capite scripsit ad Scherbium, cum dono eum Scherbio librum daret. A Piccarto in capite aliquot foliis scripta est chronologia, sive supputatio annorum in Taciti libros, et stemma familiæ Augustæ Lipsianum, quod tum nondum adjectum a Lipsio erat: ab eodem capitulum et sectionum minorum numeri in margine adscripti. Interdum et, sed non eadem manu, loca parallela et libri laudati, in quibus de quibusdam sententiis moralibus collectanea essent. Scholia etiam in Agricolam adscripta. Ab hoc tempore lectio vulgata esse cœpit sola Lipsiana.

Cum Lipsius jam aliquoties edidisset Taciti libros a se cor-

rectos, *Curtius Pichona*, Florentinus, edere eosdem emendatius instituit. In ea re codicibus Florentinis usum esse, supra dictum. Habuit præterea editionem Puteolani, cujus lectiones non uno loco restituit. Hic cum vulgatam lectionem memorat, semper Lipsianam ed. 1585 intelligit. Unde sæpe fit, ut vulgatam corrigere se dicat, velut e Florentino, quæ meræ depravationes operarum erant in exemplis Lipsianis, reponatque, quæ dudum in aliis editionibus fuerant. Vide v. c. ad IV, 44, 48. Atque etiam VI, 33, conjecturam Lipsii, quæ nunquam in textum venerat, pro vulgata laudat. Multa ille recepit in textum, quæ Lipsius aliique tantum pro conjecturis posuerant in notis; unde in omnes sequentes editiones propagata jam vulgatæ lectionis auctoritatem obtinent, quam nemo ex ingenio corrigere audeat. Ceterum præclare et hunc de Tacito meritum, convenit, ejusque adeo exempli textus pro accuratissimo et emendatissimo recte habitus est. Gruterus quidem ad Cicer. Verr. V, 7., Pichenam vocat *sospitatorem Taciti, post Lipsium, unico magis unicum*. Florentinæ editionis exemplum non vidi, nec Batavæ, quam parum accurate factam esse monet alicubi J. Gronovius. Usus sum exemplo editionis Francof. 1607, quaternis curatæ, quam Gronovius Batavæ longe præfert.

Pichenæ notæ seorsim prodire in-8., Hanov. 1608.

Secuta est a. 1638 *Bernecceriana recensio*, edita Argentorati ibique recusa a. 1664 octonis, quæ Pichenæ textum prope totum servavit, pauca de conjectura doctorum viro- rum, etiam Freinshemii, mutavit, quæ suis locis notavimus. Accessere etiam notæ Freinshemii, in loca intacta interpretibus superioribus, aut secus accepta, dignæ claritate nominis Freinshemiani.

Hujus editionis textus, sed non paucis operarum vitiis admissis, repetitus est in editione, quæ Lugduni Bat. a. 1675 octonis facta, et a. 1685 repetita est, sub nomine *J. Fr. Gronovii*, viri summi: a quo ea editio instituta, sed non absoluta fuerat. Non usus est Gronovius libris scriptis, nec editioni-

bus antiquioribus. Igitur subinde pro conjectura posuit, quæ in editione prima sæpe et aliis, reperiuntur, ut non uno loco a nobis adnotatum est.

Non ita multo post *Theod. Ryckius* ad recognoscendum Tacitum accessit, adjutus codice Agricolaë maxime, excerptis MS. Regii editionibusque Puteolani, Beroaldi, Rivii; ediditque Taciti libros cum notis suis Lugd. Bat. a. 1687, in-12. Exprimi jussit textum Gronovianæ editionis, hoc est Berneccerianum, nisi quod nonnulla e cod. Agr. MS. Flor. cujus excerpta a J. Gronovio acceperat, et ed. Puteol. correxit, quædam etiam, sed oppido pauca, de conjectura.

Accessit post hunc ad recensendum Tacitum *Jac. Gronovius*, instructus excerptis florentinorum librorum, et accuratissima utriusque codicis collatione cum editionis paternæ textu; unde non uno in loco bene textus correctus est. Sed ipse absolvere opus atque edere non potuit, morte præventus. Edidit filius Abrahamus et avitæ editioni patris notas addidit Traj. Bat. a. 1721, in-4. Quantum ille pretii his libris statuerit, supra dictum est. Vellemus, lenius tractasset Ryckium; quem subinde in levi re ita increpat, velut patriæ salutem prodidisset. Credimus tamen, mitius virum excellenter doctum sensisse, quam scripsisse.

Hæ fere sunt editiones, quibus usi sumus in textu Taciti recensendo, cum primum eum laborem suscepimus: ceteræ minus claræ sunt, nec locum obtinent in iis, quibus jus suffragii concedatur, cum de lectione aliqua quæritur. Nam eæ ex harum aliqua ductæ et repetitæ sunt: et, si qua forte in parte discedunt, id aut operis debetur, aut non est tanti, ut propterea earum ratio in hoc censu debeat haberi. Tempus facile docebit, unde quæque derivata sit. Nam, ut ante Lipsium omnes Rhenani editionem expressere, sic postea Lipsium secuti sunt omnes, deinde Pichenam et Berneccerum aut hujus sequaces.

Non tamen prorsus silentio premendi sunt *Janus Gruterus*, qui Taciti opera recognovit in-8., Francof. 1607, ita ut et copioso indice et notis

variorum instruxerit Cornelium, primus quoque ejus libros in capita distinxerit; *Hugo Grotius*, cujus nitida editio prodiit L. B. in-12, notis et emendationibus stipata; *M. Zuerius Boxhornius*, qui pauculis observationibus Tacitum illustravit in-12, Amst. 1643.

Sed exorti sunt duo alii operum Taciti editores francici, qui ad criticam rationem pertinent. Primus *J. Nic. Allemannus (Lallemand)* V. C. qui a. 1760, in-12, Taciti opera edidit, usus libro uno scripto Regio, cujus lectiones, in primis cum editione Spirensis consentientes, plerumque in textum e nostra sumptum recepit. Majori conatu et pluribus præsiidiis librorum instructus novam editionem molitus est *Gabr. Broterius*, quam a. 1761 Programmate promiserat. Ea anno 1771 absoluta est Parisiis, quatuor magnis formæ mediæ voluminibus. Basin fecit textum recensionis nostræ, ut in programmate professus erat. Usus autem est libris scriptis, qui quidem ab aliis ante se vel omnino non adhibiti fuissent, vel non satis diligenter, Regio (nam Allemannus lectiones ejus, in prioribus libris raro, et quibus locis jam notarat Ryckius, commemorat, ac sæpius l. XIV, ubi tacet Rychius, et interdum utiliter, tum l. XVI), Vaticanis, his recentioribus omnibus e quarto aut quintodecimo sæculo, et Excerptis incerti libri, in margine Beroaldino, scriptis: quorum lectiones in notis criticis exhibet, additis conjecturis interdum suis et judiciis super aliorum lectiones et conjecturas, item aliorum virorum doctorum correctionibus, in marginibus exemplorum Taciti repertis, quibus illi usi erant. Hujus viri doctissimi labor quid huic secundæ nostræ editioni in genere critico profuerit, notæ nostræ indicabunt.

Recudi curavit *Broterius* Tacitum suum octonis Parisiis a. 1776, vol. 7, cum supplementis et notis selectis, quibus accessere *Politica*, *res Trajani*, *supplementum dialogi de Oratoribus et fragmentum libri XCI Titi Livii*, *supplemento et notis illustratum*. Repetita est hæc editio, omissis, quæ ad Tacitum non pertinebant, Manhemii octonis a. 1780, vol. 5.

Abhinc egregie de Tacito promeriti sunt Professores Bipontini celeberrimi, quibus seriem classicorum auctorum Græcorum Latinorumque probe curatum debemus, *G. Chr. Crollius*, *Frid. Chr. Exterus* et *Joh. Val. Embserus*. Hi id egerunt, ut Biponti 4 vol. a. 1779 octonis darent Cornelium

emendatiorem et critica sua aliorumque opera illustratum. Repetiit a morte collegarum Exterus editionem, et notitiam literariam operi præmissam aptius et dilucidius dispositam exhibuit a. 1792.

Antequam hunc locum de editionibus relinquimus, libet monere studiosos, ut discant, quæ res sit ea, quam *vulgatam sive receptam lectionem* dicant, quam tam sæpe in ore habeant imperiti rei criticæ, cujus tantam reverentiam plerique ita profiteantur, ut reverentiam erga auctoris cujusque libros nulla in re magis ponant, quam in conservandis eorum vitiis omnibus. Vere dixit, qui homines plerumque nescire dixit, quid sibi velint, cum de recepta lectione vulgatoque textu loquantur. Plerumque vulgatam et receptam lectionem homines intelligunt, quam in suo libro habent, hoc est sæpe conjecturam in textum illatam, quod sexcenties in Tacito factum, vitium operarum, correctionem pravam male curiosi correctoris speciminum typographicorum. Itaque, quod mirere, alius aliam vulgatam lectionem et receptam habet. Intelligitur res planissime Taciti exemplo. Rhenanus vulgatam lectionem, ut vidimus, intelligebat, quicquid esset in editione Basileensi 1519, sive recte, sive prave expressum. Post eum intelligebant hoc nomine, quidquid in editione Basileensi Rhenani esset, aut in iis, quæ ex hac fluxissent; Lipsius lectionem ignobilioris et obscuræ editionis, quam prælis typographicis accommodabat, vel maxime ejus mendas; Pichena omnem qualem cunque Lipsianæ editionis 1585; Ryckius editionis Gronovianæ, sive Berneccherianæ. Quæ ergo est vere vulgata et recepta Taciti lectio? Profecto sæpe animadverti, vulgatæ lectionis nomen nihil esse, nisi, quod de Fortuna dixit vetus aliquis, ἀγνοίας εἰδωλον, perfugium certe inscitiae. Non videndum est in scriptoribus antiquis, quæ vulgata lectio sit (sunt enim sæpe in uno loco plures vulgatæ; atque etiam mendæ vulgantur, ut centies in notis ad Tacitum docui), sed quæ bona sit, e bonis libris et correctis ducta, et linguæ legibus rebusque consentiens maxime. Sed tempus est dicendi de nostra editione, quidque in ea curanda actum sit.

J. G. Grævius existimabat, Taciti libros adhuc valde esse mendosos, mirabaturque Lipsium de locis mendosis tam raro admonuisse in commentario suo: in *ep. ad Heins. t. IV, Collect. Burm.* p. 498. Recte. Neque id librorum modo scriptorum vitio accidit, quorum etiam optimus quisque vitiosus multis locis et interpolatus est, ut supra vidimus, notæque virorum doctorum non uno loco docent, sed etiam editorum, qui, exemplis veteribus non diligenter conquirendis comparandisque, vitia operarum non animadversa propagaverunt. Itaque dedi operam, ut, quoad diligentia conferendarum veterum editionum fieri posset, perficerem, ne ab hac parte aliquid omitteretur, quo emendatior Tacitus reddi posset. Et libris editis quidem usus sum omnibus, qui prodesse poterant, hoc est iis, de quibus ante dictum est, quorum varietatibus, quanta potui diligentia, notandis, consecutus sum, ut non modo multis locis Tacitum vitiis operarum, temere per multas editiones propagatis, liberarem, sed etiam origine cujusque lectionis reperta, quæ melior esset, judicare possem. Vellem equidem, ut mihi licuisset codices scriptos conquirere, iisque excutiendis aliquid ad Tacitum emendandum adjumenti comparare: sed, quoniam boni, qui quidem nondum in consilium ab editore aliquo vocati essent, non supeditabant, editis contentus esse coactus sum. Usus tamen sum, cum primum edebam, ut supra indicavi, *codice Guelferbyitano*. Is etsi recens est, tamen et ad lectiones nonnullas confirmandas, et ad meliores indagandas, subinde profuit. Complectitur solos libros Annalium inde ab undecimo, et Historiarum. Scriptus est in membrana, manu elegante, sed passim correctus a manu secunda: ita tamen, ut plerumque priorem lectionem adsequi liceat. Correctiones sæpiissime cum lectionibus editionis primæ consentiunt: sive ex eodem codice, sive ex ipsa illa editione promptæ sunt.

In Germania recensenda usus sum etiam varietate *codicis* chartacei *Turicensis*, a Petro de Numagen, Trevirensi, Ca-

pellano S. Leonhardi prope Thuregum (ita se vocat ipse) sub finem sæc. XV scripti: quem mea caussa, pro singulari sua in me benevolentia, excerpit J. J. Breitingerus V. C. Præterea mihi Kappius noster obtulerat editionem libelli veterrimam, qua comparanda cum vulgatis cognovi, esse illum ipsum *codicem*, quem ab *Artolpho* medico acceperat Rhenanus. Ejus ope mihi licuit reperire originem lectionum, a Rhenano in illum libellum inductarum, et ipsum libellum non uno in loco correctiorem reddere. Ita autem in multis consentit cum excerptis veteris editionis, ab Abr. Gronovio adjectis Var. Lect. cod. Arund. ut ab initio eandem putarem. Sed deinde ita reperi differre, ut illum librum ab hoc diversum judicarem.

Præter codices manu exaratos, quorum mentio hic facta, Paulus Daniel Longolius, cujus commentarios in Tacitum amplios et eruditos excerptos dedit Joh. Kappius in Taciti libello a. 1788 Lipsiæ forma octava edito, usus est duobus MSS. chartaceis, quorum alterum *Hummelianum*, ab ipso Hummelio in *der neuen Bibliothek von seltenen Büchern* 1 B. p. 212 descriptum, nec multum supra typographiæ natales adscendentem, cum editione Rhagiana in-4. Lipsiæ 1509 contulit; alterum ipsius *Longolii*, post incunabula typographiæ scriptum, et a fine capitis octavi ad caput 43 procedentem.

Quam hic editionem veterrimam Kappii dicit noster, in recensenda Taciti Germania, Rhenani exemplo, codicem dicit, minus accurate. Iste autem *Kappianus* liber idemne fuerit cum eo, quem ab Hieron. *Artolpho* acceperat Beatus, disquirendum. Scilicet duæ sunt Germaniæ Taciti editiones veteres, diei Consulisque, typographi etiam et loci nota destitutæ, quæ in bibliotheca Argentoratensi publica extant. Harum altera formæ majoris, quæ ex prælo Frid. Creusneri Norimbergæ prodiit, characterem gothico, cujus singulæ paginæ lineas 33 (non 35 ut apud Panzerum legitur) offerunt, in fronte sic habet: *Cui. Cornelij. Taciti. Equitis. Ro. Germania. incipit.* infine folio 11, *Laus Deo clementissimo*. Alterius, quæ mediam formam obtinet, character Johannem Genaberg Romanum typographum prodit. In fronte prorsus eadem epigraphæ, quæ in priore, sed in fine folio 16 legitur: *Deo gratias*. Meminit Panzerus t. IV *Annal. typogr.* p. 162 tertiæ editionis veteris, subjunctæ *Mirabilibus Romæ*. Verum bene viro doctissimo suboluit, non ad ipsam *Mirabilium* editionem spectare, sed cum iis esse compactam. Romanæ saltem istorum editioni a. 1515, quæ mihi est ad manus, nil aliud est adjectum. Ista ergo, quæ pro tertia venditur, Germaniæ editio vetus, a Romana fortassis non differt. Est hoc eo magis verisimile, quod et *Mirabilia* Romæ sunt impressa, et quidem eadem

forma cum Taciti Germania. Dux, quas dixi, editiones in multis conspirant. Est tamen et ubi discrepent. Sic Norimbergensis usum dipthongi habet, qua caret Romana. Hæc quoque spatium reliquit vacuum, ubi ista c. 3. Græcam vocem corruptam, sed Latinis literis exhibet *Acrinprion*, prorsus ut liber Kappii, ex quo patet, hunc non alium esse ac Norimbergensem: eundem vero esse Kappianum cum codice Artolphi quo usus Rhenanus, omni caret dubio. Igitur eo Rhenanus et Ernestius peccavere, quod contra morem consuetum codicem dixere, quæ editio est typis expressa. Ita scilicet Johannes Kappius aliquoties, ut ad cap. 11 et 19 codices Kappii et Longolii, item MS. Kappii et Longolii, citat, quum editionem veterem a Kappio oblatam Ernestio et MS. sive codicem Longolii nominasse deberet. Rem sic sese habere, et codicem falso sic dictum Kappii esse revera istam editionem Norimbergensem, ex notatis nostris abunde patebit. Cf. saltem c. 13 et 20. Patebit ex iisdem, hanc ipsam esse quoque eandem cum *4to* codice Artolphi. Obstare tamen loca quædam videntur, in quibus Rhenanus codici Artolphi contraria adscribit iis, quæ in ista editione comparent. Verum hic noscendum, Rhenanum in notandis variantibus locis editionis antiquæ admodum supine esse versatum, quod ex his ejus verbis ad caput 15 constat. « Pro *ac viritum* ex priori collatione reperi scriptum in margine voluminis mei, sed literis pene fugientibus exollescentibusque, *ac virium* sive *ec virium*. » Docent hæc, Rhenanum a. 1533 non amplius ad manum habuisse editionem istam veterem, quam cum eo communicarat a. 1519 Artolphus, sed ex hac margini exemplaris sui adlitas antehac notas, et quidem negligenter adeo adpersas, consuluisse a. 1533, ut fugientes literas ipse non nisi difficulter dignosceret, cujus rei specimina videas ad cap. 1, in voce *Abnobæ*; c. 11, in *tum*; cap. 26, in *sepiant*; c. 40, in *Reudigni*. Contra editio Romana vetus differt ab ea, quam codicem Artolphi salutatur Rhenanus, etsi frequenter etiam cum Norimbergensi conspiret. Dissensus exempla dabunt c. 2, *ac nunc.... tunc*; c. 3, lacuna relicta; c. 5, *perinde*; c. 10, *consoletur*; c. 11, *auspicatissimum*; c. 15, *ac viritum*; c. 19, *vocatur*; c. 20, *noscas*; c. 21, *utiliter*; c. 31, *raro*; c. 40, *Reudigni*; c. 44, *hinc vel illinc*; c. 45, *cadentis*; c. 46, *huc*, etc.

Sitne codex ille, ex quo Groslothus c. 22 dedit *gens non astuta aut calida*, manu exaratus, an editio quædam vetus, hariolari mihi non licuit. Editiones veteres, quas inspexi, constanter *nec* offerunt. Aliud quid ex vetere codice suo profert idem ad c. 34, quod cum nostris minus convenit.

Meminit porro Gebauerus in vestigiis Juris germanici, p. 920 editionis Viennensis a. 1514, excusse forma quarta, quam et Ernestius et Bipontini editores ignorant. Error sine dubio hic hæret; Conradi Celtis editio intelligenda videtur, quæ Vindobonæ a. 1515 prodiiit, memorata Panzero, t. IX, v. 24.

Jam Is. Vossius ad Melam, l. III, c. 3, veterem adlegat Taciti librum, qui cap. 45 lectionis varietatem offert, in nulle nobis cognito deprehen-

sam. Forsan idem est cum Groalotii codice, aut Fulvii Ursini, de quo videtur notata ad vitam Agricolaë, c. 19.

Habui etiam editionem Poggii Flor. subjectam versioni latinæ Diodori a. 1476, Venetiis, per Andream Jacobi Katharensensem curatam, quam bibliotheca nostra Paullina supeditavit. Ejus lectiones ab initio libri indicavi, hoc consilio, ut appareret, eam plane cum editione Joh. Spirensis, cujus etiam vitia omnia servat, consentire: omnes per totum deinceps libellum enotare supersedi. Editionem Bononiensem a. 1472 laudatam Pichenæ ad c. 2, nunquam vidi; estque fortasse in eo nomine error memoriæ, Bononiam pro Mediolano suggerentis. Nam a Minutiano eo, de quo supra dixi, hunc libellum etiam separatim editum constat, ut ab Rhemano, eodem, quo cetera edidit primum, a. 1519, in-8.

Constat nunc, editionem Bononiensem a. 1472 esse ipsam, primam scilicet, a Poggio Florentino emissam cum Diodoro Siculo. V. Maittaire, p. 319; Panzer, t. I, p. 205; Debure, *Bibliogr. instr.*, n. 4766.

Venit etiam in manus exemplum tale, a Jo. Rhagio Æsticampiano, viro clarissimo, proditum in hac urbe a. 1509, in-4. ex priori aliqua editione.

In libro de Oratoribus non eam diligentiam adhibui in notandis lectionibus veterum editionum. Nam nec tanti putabam in isto libello, cui ego nunquam tantum pretii statuissem, quantum vulgo solet; et tanta est multitudo varietatis, nulum magnopere usum habituræ, ut nemini me gratum futurum putarem.

Ad Dialogum de Oratoribus tres Vaticanos codices contulit Broterius, qui Lipsii diligentiam fugerant. Is enim Germaniam, Agricola et Dialogum laudatum a Vaticanis afuisse scribit. Dialogum hunc nuperus auctoris nostri interpres Dureau de Lamalle Tacito bene vindicavit. Inter alia argumento etiam a dicendi formis Cornelio suetis, quales *famam alicui circumdare, inserere fortunæ, famæ*, etc.

Sed præter libros scriptos editosque, adhibui etiam in consilium viros doctos, qui vel ex instituto in Tacito corrigendo laborarunt, vel obiter in libris suis loca corrupta emendare tentarunt; cujus generis multa notata e lectionibus meis ha-

bebam. In illis etiam fuere Groslotii *conjecturæ ad Dousam* a. 1581 missæ, quas *Syllogæ suæ epistolarum* inseruit Burmannus, t. I, p. 348, et Heinsii *observationes ad libros tres priores Annalium*, quas Dorvillius, a Burmanno Secundo, V. Cl. acceptas, *Observationum Miscell. vol. IX* inseruit. Sed nunc Heinsianas notas universas huic secundæ editioni nostræ addidimus, acceptas ab eodem Burmanno, per Fr. Oudendorpium jam tum, cum editio prima fiebat, sed serius, quam ut tum addi possent. In iis usus est uno libro scripto Agricolæ, cujus lectiones longe plures, quam Ryckius, attulit. Sæpissime conjecturis, interdum audacius, quam in poetis solebat; in quibus metri vincula conjectandi lubidinem facilius cohibent, quam in prosaicis scriptoribus. Facile intelligitur, ultimam curam defuisse, quæ limaret scripta, et fluctuationem in conjectando tolleret; quæ est interdum tanta, ut nobis quidem etiam molesta fuerit. Ceterum multum inest ingenii atque doctrinæ. E bibliotheca ducali Vinariensi acceperam etiam, beneficio Bartholomæi, viri venerandi, qui in aula Vinariensi, pari cum doctrinæ et sanctitatis laude, sacra faciebat, exemplum editionis Parisinæ, a Morello 1612 duodenis, ad Lipsiani textus exemplar, factæ, quod olim Heinsii fuit, passimque notatum erat ejus manu. Sed chartæ ita diffuderant transmiserantque atramentum, ut raro scripturam assequi liceret. Quæ quidem assecutus eram, vidi esse aut scholia, aut conjecturas de lectione, vel ante apud alios jam repertas, vel incognitas ante mihi. Eas notare cœperam, cum spes adferebatur de notis Heinsianis e Batavis. Itaque tum nolui diutius oculis meis vim facere.

In Lipsii notis loca auctorum ab eo excitata studiose contuli et lectorum in gratiam adcuratius indicavi, subinde etiam errata quædam emendavi. Idem in Heinsianis præstiti, quas ex Ryckii animadversionibus aliquoties auxi. Satis enim nunc constat, apud hunc sub amici nomine Nic. Heinsium latere, quod et Ernestio ad 4, 58, et Wopkensio ad 1, 11 visum. Unde præterea Heinsio quoque vindicanda notata ad H. 2, 74, 4. 3, 29, 3. et 34, 2. 4, 14.

Ex eadem bibliotheca mihi submissum erat exemplum Berneccerianæ editionis, quod Schurzfleischii manu in margine notatum diceretur. Sed ibi quoque quam pauca repperim digna relatu, e notis nostris apparebit. Denique acceperam e bibliotheca Cizensi a J. Frid. Leisnero, viro doctissimo et vetere amicitia mihi conjuncto, qui tum ei bibliothecæ præerat, notulas Reinesii, in margine exempli scriptas, quo ille usus fuerat: e quibus nonnullas in notis meis commemoravi. Quæ autem sub Schefferi nomine ad Agricolam attuli, ea sumpta sunt ex ejus observationibus, quæ in *Observ. Misc. Dorvillianis*, vol. IX, t. III reperiuntur. Ceterum et ipse operam dedi, ut examinandis diligenter verbis Taciti omnibus reperirem, ubi vel interpolatus esset, vel corruptus. In quo tamen hac, ut debui, moderatione usus sum, ut nihil mutarem de conjectura in textu, ubi non evidentia esset ea, ut quemvis viderem probare correctionem debere, qui latinitatis universæ, et Cornelianæ indolem accurate cognoverit, et usum rei criticæ habeat.

Ernestinam editionem repetiit J. H. Dotteville ex PP. Oratorii, in editione curata Parisiis, in-8., vol. 7. Prodiit ea tertium a. 1792, adjecta versione Gallica, partim Bletterii Abattis, partim ipsius editoris. Contulit hic denuo codicem Parisinum Bibliothecæ regię, itemque alium congregationis suæ, cujus ductu hinc inde quædam mutavit in textu.

Sed hic mihi audaciæ invidia deprecanda est in eo, quod non uno loco me existimare, aut suspicari professus sum, Tacitum interpolatum esse, ut A. XVI, 2, in voce *visoribus*, in Germ. 39 et aliis nonnullis locis. Possim me tueri, sociis istius culpæ commemorandis. Gruterus quidem passim *ἐμβλήματα* agnoscit, reprehensus eo nomine a Jac. Gronovio ad l. IV Annal.; et Grævius, ut supra dixi, etiam illos antiquissimos codd. Florentinos interpolatos judicabat. Sed non utar ista defensione. Etenim exemplis iis doceri potest, codices Taciti etiam optimos interpolatos esse, de quo nemo hodie dubitet, postquam a Lipsio Pichenaque ea ipsa *ἐμβλήματα* sunt exempta. V. Lips. ad A. XIV, 8 extr.; et Pich. ad H. III,

20; me ad XVI, 2; H. III, 7, 8. In primis in Tacito interpolationes factæ sunt duabus de caussis. Primo, concisus scriptor cum esset, glossæ sæpius, quam in aliis libris, in margine aut inter versus scriptæ sunt, quæ inscitia librariorum facile in textum venire potuere : sicut non uno loco docuimus, varietatem lectionis, in margine scriptam, in textum migrasse; quod et in aliis scriptoribus antiquis non raro factum. Deinde MSS. in his Guelferbytanus, docent, in margine Taciti scriptas fuisse a dominis sententias similes, versiculos poetarum, capita rerum, et similia. Sic A. XI, 7. ad verba : *sublatis studiorum pretiis etiam studia peritura*, eadem manu adscriptum est e Ciceronis Tusculanis : *honor alit artes, omnesque incenduntur ad studia gloria, jacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur*. Ibid. 31, ubi in textu codicis est *feminæ nebridibus cinctæ*, in margine est glossa : *nebridibus, pellibus cervinis*, a prima manu. XII, 7, ad verba : *cuncta feminæ obediebant*, in margine est a m. pr. *dux femina facti*; quod e Virgilio esse, sciunt omnes. Ibid. ad c. 66 extr. versus Juvenalis : *Instituitque rudes melior Locusta propinquas per famam et populum nigros efferre maritos*. XIII, 17, juxta verba : *antiquas fratrum discordias et insociabile*, scriptum est : *Fratrum quoque gratia rara est : et, non capit regnum duos*. L. XV, 33, init. in margine glossa hæc est : *scena locus umbratilis, ubi fiunt demonstrationes*. Mox c. 39, extr. ad verba : *cecinnisse trojanum excidium*, in margine hemistichium Juvenalis : *Troica carmina scripsit*. H. I, 10, ad verba : *bellum judaicum Flavius*, ex eodem Juvenali : *cum jam semianimem laceraret Flavius orbem*. Ad c. 21, verba : *nec cunctatione opus*, adscriptum Virgilianum : *rumpe moras*. Ad c. 30, verba : *muliebri ornatu*, in margine iterum e Juvenali : *et pressum in faciem digitis extendere panem*. H. III, 7, ad *Galbæ imagines subversas* additum : *et Galbam auriculis nasoque carentem* ex eodem. Hinc, quam

proclive fuerit, aliquid in textum inseri, quis non videt? cum id etiam in aliis libris antiquis, ut Ciceronis, Livii, factum esse constet.

Interpretes nactus est Tacitus numero permultos, sed non admodum multos valde probandos. Sunt autem duo genera: alterum eorum, qui de emendatione corruptorum, et explanatione obscurorum laborarunt: alterum horum, qui prudentiæ civilis e Tacito discendæ magistros se profesai sunt. Hujus generis magna multitudo superiori sæculo extitit. Etenim tempus fuit, quo in magno pretio ista ratio haberetur, atque adolescentes cupide et frequenter ad scholas confluerent, in quibus non tam agebatur hoc, ut Tacitus recte intelligeretur, quam ut civilis prudentia, ut jactabant, e Tacito disceretur: allicientibus stultitiam adolescentum illius rationis præconibus, qui politicas artes induere isti ætati stulte tentarent. Abiit tempus illud. Cœptum est intelligi, quam parum utilis in eo labor susceperetur. Itaque et libri ex eo genere nec requiruntur hodie, nec leguntur. Merito. Etenim hæc ratio Taciti interpretandi, quæ congerendis similibus sententiis exemplisque, et eliciendis quibusdam consecrariis, ad mores vitamque humanam pertinentibus, continetur, nec ingenii aliquid requirit, nec quicquam docet, quod non sua sponte cuivis in mentem veniat, ubi verba Taciti recte intellexerit. Verissime Gordonus, Britannus, in *Disput. historicis et politicis super Taciti libris*, t. I, p. 72: « *De tous les commentateurs politiques de Tacite*, je n'en trouve que bien peu d'estimables: je parle de ceux que j'ai vus, dont la plupart sont au-dessous du médiocre. Ce ne sont que des compilations ennuyeuses de lieux communs, des paraphrases languissantes, où le sens de l'original est noyé dans des explications superflues: les réflexions pleines de feu de Tacite, y sont converties en maximes usées, souvent malheureusement transformées, la plupart frivoles et affectées: ce ne sont encore souvent que des idées communes, à la portée

du moindre paysan , ou d'un enfant ; des déclamations bouffies et ennuyeuses , fort travaillées , et où l'on n'apprend rien. Voilà ce que l'on peut dire en gros des commentaires de Boccacini , d'Annibal Scoti , de Forstnerus , de Schildius , et de plusieurs autres. » Idemque mox de Amelotii conatibus recte judicat : et erit , ut opinor , tempus , cum non multo secus de Gordono judicabitur. Namque hoc genus interpretum cum altero illo critico et grammatico ita et pretio et usu et fato comparatur , ut ascetici theologorum libri , compendia et systemata doctrinæ concionesque populares , cum commentariis in libros divinos eruditis Masii , Merceri , Bezæ , Vitringæ , Grotii , aliorumque similium. Utiles libri illi esse possunt imperitis , tironibus ; a doctioribus non magnopere leguntur , et cum auctoribus fere moriuntur. Ex altero autem genere longe princeps est Justus Lipsius , quo maxime duce uti debent , qui ad Tacitum legendum accedunt. Huic proximus est Joh. Fr. Gronovius , qui justum quidem commentarium non scripsit , ceterum notis , quamquam paucis , plurimum lucis Tacito adfudit. Itaque horum notas huic editioni addidimus. Magnam etiam laudem merito suo consecuti sunt Pichena , Freinshemius atque Ryckius. Sed eorum notas non capiebat modus libri , qui juventuti destinabatur. Et dedimus operam , ut , quæ illi bona habent , in primis necessaria ad recte intelligendum , e notis nostris , sub eorum tamen nominibus cognosci possent : quod etiam in aliorum observatis fecimus : curavimusque , ut ne quis ceteras , quæ in editionibus Gronoviorum reperiuntur , notas magnopere desiderare posset : in quibus multa sunt hodie vulgata , sæpe etiam inepta , in primis in notis Salinerii , quæ , vix adsequor , quare dignæ habitæ sint , quæ istis editionibus insererentur , cum tam sæpe ipsi Gronovii pro gerris siculis , fabulis , nugis repudient. Vid. ex. c. Joh. Fr. Gron. ad XII , 18. Jac. quidem Gron. ad XIV , 33 , plane , *Salineriana semper claudicant et inepta sunt*. Similiterque interdum de notis Vertranii et

Donati judicant : v. ad XIII, 49, 51 ; XV, 74. H. I, 24 extr. de notisque Lupani judicandum erat, quæ subinde falsissimæ sunt, adeoque noxiæ esse non satis peritis possunt, nisi refellantur. Eademque de caussa ceteros Taciti interpretes recentiores negleximus, in primis Ludov. Aurelium (d'Orléans), cujus commentarium in Annales Paris., 1622, editum habemus, et Julianum Pichonum, qui in usum Delphini Tacitum edidit : cum hic nullam operæ suæ laudem tulerit, ille etiam ineptiarum et peccatorum sæpe puerilium merito arguatur. Vid. Fabrett. ad. Column. Traj. p. 192, 253, etc. Unde falli patet Fabricium τὸν μαχαρίτην, qui in *Bibl. lat.* v. I, p. 475, prolato loco e Colomesio, ubi *novus sed aliquando ineptus cogitator* vocatur, existimat, Colomesium scripsisse *non ineptus*. Accessere nuper duo Francici, Alemannus et Broterius, de quorum editionibus supra memoravimus : uterque usus est superiorum notis ad interpretationem pertinentibus : ceterum sæpe nimis pueriles notas scripsere et explicavere, quæ apud nos quidem nemo de tironibus sibi explicari velit, præsertim ex iis, qui ad Tacitum legendum accedant. Broterius etiam dissertationes, ut vocat, addidit, in quibus plerumque loci communes antiquarii tractantur ; super quos commodius erat lectores ad lexica aut antiquitatum scriptores ablegari. A nobis quidem cura habita est, ne quid inexplicatum relinqueremus, in quo hæerere possent ii, qui ad Tacitum legendum admitterentur, hoc est, jam aliquantum literis latinis eruditi : qui sane non opus habent talibus notis, quales fere sunt hæ, de quibus diximus, item quæ, ad modum Minellii scriptæ, in hac urbe a. 1714 prodire. Neque illustrare negleximus, ubi res postularet, quæ ab aliis aut omnino non, aut non satis illustrata videbantur ; in quo tamen brevitate usi simus, apta consilio nostro. De *vexillariis*, quorum sæpe mentio fit apud Tacitum, diatriben ad calcem posuimus, item de *SC. quo Vespasiano imperium datum est, et lege Regia*, admonitu J. M. Ges-

neri, V. C. ob raritatem orationis Gronovianæ de lege Regia. Eam, in hac secunda recensione, etiam, per occasionem eorum, quæ interea super hoc monumento scripta sunt, locupletavimus. Adjunximus etiam duo monumenta antiqua Græca e Chishulli *Antiquitatibus asiaticis*, ad illustrandum Taciti locum de Asylis pertinentia.

Monumenti Ancyranî particulas quasdam subungere constitueram; re probe pensitata totum illud, omissis pauculis, ex quibus nihil extricari potest, dare decrevi et succincte illustrando variorum observatis mea interspersi. Quarum unam ex fragmento græce verso, Pocockii industria servato, vir eximius mihiq; a multis retro annis amicissimus S. Croix acite emendavit. Laudati quoque viri beneficio dissertationem de re Parthorum publica debet lector, cui hoc eo erit gratius, quo frequentior apud Tacitum gentis ejus mentio incidit.

Novos præterea, et ad usum studiosorum accommodatiores indices fieri curavimus. Nam magnum illum Berneccerianum nec modus, quem huic editioni statueramus, capiebat, nec res et ratio magnopere desiderabat. Etenim, ut mittam, pluribus locis eum esse vitiosum (v. Præf. ed. Gronov. min.) multa non habere, quæ nos in eo quæsierimus; innumerabilia exhibet, quæ nemo quærat, h. e. vulgaria et ubivis obvia, quorum exempla nemo a Tacito petat. Itaque sic instituimus, ut primo res a verbis sejungeremus, conficereturque *index historicus*, multo auctior iis, qui in editionibus Pichenæ et Ryckii reperiuntur, hac quidem ex parte, qua titulus ejus desideraret: nam sententias morales negleximus: deinde, ut in verborum indicem referretur, quicquid aut non nimis tritum, aut Tacito proprium esset, efficereturque adeo *index latinitatis Cornelianæ*, unde et cognosci ipsa, in unum locum congesta, a studiosis et suppleri lexica et peti formularum dicendi rariorum exempla, possent. Hujus congerendi ac digerendi laborem sibi imponi passus est olim Car. Lud. Baenerus, A. M. disciplinæ nostræ ante alumnus, nunc rector Gymnasii Hirschbergensis in Silesia, præclari vir ingenii, idemque hebraice, græce latineque doctissimus: sed cum nos

ipsi in hac repetita recensione innumerabilibus prope locis locupletiore fecimus, cum, quicquid non vulgare, insolentius, etc., videretur, inspiceremus, an inesset, nec ne.

In hac nova editione quoque index aliquanto auctior compareret.

Illud quoque non alienum fuerit indicare, textum editionis Gronovianæ minoris a nobis accommodatum prælis fuisse. Etenim id subinde scire refert eorum, qui in recensendis scriptoribus antiquis versantur, ut patet ex iis, quæ de editionibus Taciti, in primisque Lipsiana, diximus. Nemo est ita vel lynceus, vel semper satis attentus, in rebus præsertim tam minutis, qui non interdum aliquid vitii in textu libri, quem tractat, prætereat. Id si nobis quoque accidit, et aliquid inde vitii in hanc nostram editionem, quod operis non debeat, irrepsit, fontem indicavimus. Ceterum illud confirmare possumus, actum hoc in primis esse, ut textus Taciti quam emendatissime exhiberetur. Itaque nec piguit me ipsum inspicere specimina typographica, et textum quidem totum quam diligentissime perlegere. Qua cura effecimus jam in prima editione, ut oppido pauca ab operis peccata remanserint, quæ in calce operis tum notata, nunc et ipsa sublata sunt. In notis Lipsianis, quas ipsi non correxeramus, plura erant, præsertim in Græcis, parte quidem priori operis: nam, animadversa re, Græca ipsi inspicere cœperamus: sed et hæ nunc emendatiores reperientur.

Non tamen dissimulare licet, quod et Bipontinis aliisque observatum, multis mendis, potissimum in notis contaminatam esse Ernesti editionem secundam, in Græcis præprimis, quæ nunc plurimum correctæ. Aliquoties integras lineas omissas deprehendi, ut ad H. IV, 26; V, 10; Germ. c. 7. Immo in nota ad H. II, 4., Freinsheimii observatio neglecta sensum turbavit nexu sublato. In numeris frequenter peccatum est, quod ex confusione signorum romanorum et vulgarium ortum. Sic confusa II et 2 ad A. II, 48; XIV, 25, etc. Litera *l*, ubi *lege* signabat, nonnunquam reddita est per *libro*. V. ad A. II, 48; III, 19, etc. Nomina propria male posita, ut ad A. VI, 3, ubi *Suetonius* pro *Sidonio* citatur. Est et ubi *Budensis* codex perperam adlegatur, ut ad A. XVI, 9, item ubi *Rhenanus*, ut ad

H. III, 22, ut alia mittam. Unde norit Ernestius, in Budenai A. XIV, 53, *legi me ipse*, non capio; Rhenanus saltem non indicaverat.

Multa adhuc restant, de quibus dici, de more præfationes talibus libris scribentium, possit: de Tacito ipso, ejusque libris, qua materiam, qua formam. Sed his pleni jam sunt eruditorum libri.

De ordine tamen, quo scripta Taciti ab ipso sunt elaborata, non erit superfluum addere pauca. Scripsit nondum quinquagenarius *vitam Agricola*, socii sui, vivo adhuc Nerva circa a. C. 97; librum *de moribus Germanorum*, consule II Trajano, anno sequente; *Historias* ab excessu Neronis ad mortem Domitiani, divo Nerva et imperante Trajano, e quibus quatuor libri priores et quintus mutilus extant; deinde *Annales* ab excessu Augusti ad Neronis usque mortem. Eorum extant libri sex primi et quintus quidem mutilus, dein post quatuor librorum lacunam reliqui, quorum ultimus quoque in fine truncatus. Ordinem operum ab editoribus esse inversam res ipsa docet. Addi solet ex more *dialogus de Oratoribus*, quem alii Quinctiliano, codices manuscripti Tacito, tribuunt, qua de re vid. Ernestium in Fabricii *Bibl. lat.*, t. II, p. 325 seq.

Atque etiam temerarium sit fortasse, iudicium suum de Tacito interponere; cujus etiam dicendi genus is, quem supra commemoravi, Gordonus, magnus Taciti admirator (admirantur autem maxime et Livio aliisque, ut Plinium Ciceroni, longe præferunt omnes, qui sibi valde acuti videntur), is igitur ita defendit, ut omnes a reprehendendo deterruisse videatur. *Nemo*, inquit, *Tacitum intelligit, nisi qui rempublicam gerat*. A perpauca ergo, bone Tacite, intelligeris. *Tacitum esse*, francicus quidam scriptor ait, *oportet, qui Tacitum intelligere, qui de Tacito judicare velit*. Quam modeste! Etenim ipse intelligebat haud dubie. Non dicam, quam sit in promptu cuique, pari modestia respondere: Livium, Ciceronem esse oportet, etc. Illud æquum est, quod dicam. Ego omnibus concedam, ut Tacitum Livio, Plinium Ciceroni, præferant, et utriusque genus dicendi in primis admirentur et pulcherrimum dicant. Ipsi contra mihi concedant, Plinio et Tacito potius, quam ipsis credere: Plinio, cum se Ciceroni simillimum esse vo-

luisse, id consequi per ingenium non potuisse, fatetur (I, 5, 12; IV, 8, 5); Tacito, cum Livium eloquentiæ præclarum in primis (A. IV, 34) et eloquentissimum (Agr. 10) vocat. Dixerint magni rhetores (sic Gordonus, part. I, Diss. I, c. 5, probante auctore *Bibl. britann.*, t. I, p. 37) res a Tacito scriptas non pati Livii copiam? Feram facile. Sed ipsi pari facilitate ferant, me de Tacito credere, quod ipse de Seneca dixit: *Fuit illi viro ingenium amœnum et temporis illius auribus accommodatum*. Nam illud magni Baconis Verulamii (*de Augm. Scient.*, l. VI extr. p. m. 182) ad injuriam faciendam dictum existiment, de stylo Plinii et Taciti. *Mediocribus ingeniis gratus esse solet*. — Imitatorem Salustii vulgo Tacitum vocant. Si de verbis intelligunt; non minus sæpe Virgilium et Livium imitatur, ut in notis passim indicavi, ubi quidem locus ipse cujusque statim occurrebat; haud paullo sæpius indicaturus, si non laborem quærendi, cum numeros librorum capitumque non tenebam, fugissem.

Sed satis diu lectores tenui. Itaque finem faciam, sed lectoribus peritis harum rerum rogandis, ut, si qua in re a nobis erratum repperint, quod non uno loco ne factum sit veremur, aut ignoscere nobis, aut in viam nos reducere velint: sed ita, ut nos in aliis fecimus, hoc est, secundum Ennium illud: *Erranti comiter monstrat viam*. Scripsi Lipsiæ, mense maio a. C. MDCCCLXXII.

Equidem in curanda hac editione, præter varia doctorum virorum observata, Joh. Frid. Hilleri, Eloq. P. P. Wittebergensis, *racemationes* inde ab a. 1777, occasione programmatum, quibus ad Orationes academicas et alia sollennia invitabat, emissas, in usum traxi.

Khunius, cujus animadversiones quasdam nostris insertas videbis, nostras est vir celeberrimus olim universitatis orator et historiarum professor, qui istas aliasque exemplo, quo usus erat, Taciti ad marginem adleverat. Nonnullas quoque debeo interpreti gallo paulo ante memorato.

Quam sint egregia, quibus celeb. Thomas Wopkensis illustraverit Tacitum, ex iis indicare licuit, quæ Cl. Wolfius in notis ad primos Annalium protulit. Cujus Obs. in Actis societatis trajectory ab Henrico

Joanne Arntsenio publici juris factas, ne qua re defraudetur criticæ artis studiosus, dare visum, et meis inserere observationibus.

Sequitur index editionum Taciti, quæ Ernestio fuere ad manus.

1. *Jó. Spirensis*. in-fol.
2. *Franc. Puteolani* Mediolan. in-fol.
3. *Jo. Rivii* Venet. a. 1512. in-fol.
4. *Phil. Beroaldi* Rom. a. 1515. in-fol.
5. Basileensis prima cum Obs. Alciati a. 1519. in-fol.
6. Basileensis secunda, *Rhenani* prima a. 1519. in-fol.
7. Basileensis tertia, *Rhenani* secunda a. 1544. in-fol.
8. Florentina *Junta* 1527. in-8.
9. *Aldina* Venet. 1534. in-8.
10. Seb. *Gryphii* Lugd. 1542. in-8.
11. *Lipsii* prima Antwerp. 1574. in-8.
12. *Lipsii* sec. ibid. 1581.
13. *Lipsii* quinta ibid. 1598.
14. *Lipsii* sexta ibid. 1600.
15. *Pichenæ* Francof. 1607. in-4.
16. *Bernecceri* Arg. 1638. in-8.
17. *Theodori Ryckii* Traj. 1687. in-12.
18. *Hausii* Lips. 1714. in 8. cum V. L. MS. Guelf.
19. *Gronovii* 1721. in-4.
20. *J. N. Lallemand* Paris. 1760. in-12. 3 voll.
21. *Gabr. Brotier*. Paris. 1771. in-4. 4 voll.
22. Taciti Germania per *Æsticampianum*. Lips. 1509. in-4.
23. *Ejusdem* ed. sec. ap. Schamannum cum Comm.
24. *Ejusdem* ed. Bas. cum Comm. 1519.

Equidem usus sum sequentibus :

1. *Franc. Puteolani*, Veneta 1497. in-fol.
2. *Andr. Alciati*, Bas. 1519. in-fol. verius *Rhenani* I.
3. *Rhenani* secunda, verius III. Bas. 1544. in-fol.
4. *Lipsii* prima, Antw. 1574. in-8.
5. Seb. *Gryphii*, Lugd. 1576. in-12.
6. *Aldi Manutii* c. obs. *Paschalii*. Par. 1581. in-fol.
7. *Cartii Pichenæ*, Francof. 1607. in-4.
8. *Jani Gruteri* c. n. var. Francof. 1607. in-8.
9. *Car. Auberti* c. comm. var. Par. 1608. in-f.
10. *Lipsii* XII c. comment. Aur. Allobr. 1619. in-8.
11. *Ejusdem* XIV c. comment. Antw. 1627. in-f.
- 12, 13. *Matthiæ Berneggeri* utraque, Arg. 1638 et 1664. in-8.

14. *M. Zuerli Bozhornii*, Amst. 1643. in-12.

Tum 15 seq. *Gronoviorum*, *Ernesti*, *Lallemandi*, *Broterii* et *Bipontinorum*. Item *J. H. Dotteville*, Par. 1792, 7 vol. in-8. Item *Dureau de Lamalle*. Par. 5 vol. in-8.

In recensenda Germania adfuere mihi editiones veteres romana et norimbergensis. In *Agricolæ* vita editio Puteolani. Venet. per Phil. Pinci. 1497. in-fol.

.....

C. CORNELII TACITI

VITA,

PER

JUSTUM LIPSIUM

CONSCRIPTA.

CAIUS CORNELIUS TACTUS, cui vulgo P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, sed alia minus illustri natus est, extremis, ut opinio mea fert, Tib. Claudii imp. temporibus. Pater avusque honores gesserint et ad remp. accesserint, necne, ut re vetusta et incerta, nihil adfirmem : propius a vero abest, ipsum primum jus imaginis et honores in familiam non nimis illustrem intulisse. Initium dignitatis illi sub Vespasiano fuit : a quo, Plinio auctore, procurator datus Galliae Belgicae rationes principis administravit : quæ dignitas equestri ordini diu peculiaris fuit. Reversus, a Tito, ut opinor, quæsturam accepit : certe dignitatem suam, quam Vespasianus inchoaverat, auctam et adjutam esse a Tito, ipse in Historiis profitetur : nec aliud suspicari est, quam quæsturam, aut si forte ædilitatem, quia prætura xrv. demum consulatu Domitiani auctus est. In quo erroris manifestus est eruditus

vir, qui Domitiano ix. et Verginio Rufo ii. coss. præ-
torem Tacitum constituit. Nam Tacitus quidem ipse in
Annali xi. diserte ait se xv virum S. F. ac tum præto-
rem ludis sæcularibus Domitiani cum cura adfuisse.
Atqui ludos sæculares a Domitiano editos A. U. C.
DCCCXLI. id est, quinquennio ipso posterior, quam
Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquidæ
veritatis est. Extant numi non pauci cum his notis,
IMP. CÆS. FLAV. DOMITIANVS. AVG. GERM. PONT. MAX. TR.
POTEST. VIII. COS. XIV. LVD. SÆC. FEC. Ad consulatum
deinde satis longo intervallo imperante Nerva pervenit
A. U. C. DCCCL. suffectus in locum demortui T. Verginii
Rufi, illius, qui delatum a germanicis legionibus im-
perium constanter spreverat. Quem et defunctum pro
rostris Tacitus laudavit. Exsulasse eum sub Domitiano
quidam tradiderunt; magis tamen, ut opinor, pro more
vulgi, qui magnis viris insignes casus adfingere amat,
quam quod ejus rei certus auctor sit. Ego legendo non
aliud comperio, quam abfuisse eum aliquot annis ab
urbe, idque eo ipso tempore, quo Julius Agricola so-
cer ejus mortem obierit coss. Pompeio Conlega, et Cor.
Prisco, non tam exilii necessitate, ut arbitror, quam
tædio temporum et cupidine otii. Nam, quod iidem,
ut omni ex parte tam anxia diligentia constet, decen-
nium in exilio egisse scribunt, ac demum exorato Do-
mitiano restitutum; latine ut loquar, inanis fabula est.
Ac credo eos homines, cum hoc scriberent, indormisse
bello Trojano, et illinc decennia sua sumpsisse. Constat
enim apud vigilantes et sobrios, Domitianum a ludis
suis sæcularibus, quibus certe Tacitus prætor Romæ
adfuit, vii. duntaxat annos vixisse, octavo conspiratione

suorum occisum. Hæc fere in rep. In privata ejus vita ista sunt. Uxorem duxit A. U. C. DCCCXXX. Vespasiano IX. et C. Julio Agricola coss. Agricolæ filiam, idque illi ad extremam ætatem concors et tranquillum matrimonium fuit. Liberos haud dubie reliquit, et ex iis, nisi conjectura fallor, longo intervallo nepotem M. Claudium Tacitum, qui postea imp. appellatus est (sic enim eum imperatorem numi appellant, non ut vulgus, P. Annium Tacitum), qui, ut Fl. Vopiscus refert, parentem suum appellare hunc Tacitum solebat. Historiæ scribendæ senex demum vacavit, cum reliquum ætatis in foro et caussis orandis egisset. Ex Plinii epistolis, et Tacitum in principibus oratoribus fuisse, et orationes aliquot edidisse, intelligimus. Æquales habuit, Fabium Quinctilianum, utrumque Plinium, Julium Florum, Secundum, Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum, Vipsanium Messallam. Scripsit primum omnium, uti post docebo, Historiarum libros ab excessu Neronis ad imperium Nervæ. Deinde Annales ab Augusti excessu ad finem Neronis; quorum omnium quanta jactura et quibus locis facta sit, in tempore memorabo. Nominantur et ejus Facetiarum libri a Fulgentio, cum hoc fragmento, *Cæsi itaque morum eclogio in filiis relicto*. Mortis ejus tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inveni. Odoratus sum ex Plinii Nepotis epistola, quæ libro VII. Nam ait diserte, propemodum ætate æqualem se Tacito. At Plinius incendio Vesuvini montis, quo avunculus periit, agebat, ut. ipse ait, duoetvicesimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud secundo anno Titi) non dubie anno urbis conditæ DCCCXVI,

Memmio Regulo et Verginio Rufo coss. At Tacitus paullo major natu, quod eadem illa epistola testatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudii, vel potius, initio Neronis : vixitque, opinor, vel ad imperium Hadriani. Historiam quidem exorsus est scribere post mortem Nervæ. Clarum, quoniam principio i Histor. vocat Divum Nervam : qui honos non habetur, nisi principi mortuo.

VETERUM SCRIPTORUM

DE TACITO

TESTIMONIA,

VEL

EJUSDEM FRAGMENTA.

PLIN., lib. VII, *Nat. Hist.*, cap. XVI (XVII).

IPSIS non pridem vidimus eadem omnia in filio Corn. Taciti equitis r. Galliae Belgicae rationes procurantis.

PLINIUS NEPOS, lib. II, epist. I.

Laudatus est Verginius a consule Corn. Tacito. Nam hic felicitati ejus supremus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.

Eodem libro, epistol. XI.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, et quod eximium orationi ejus inest, *εμπνῶς*.

Libro IV, epist. XV.

Idem Cornelium Tacitum, seis quem virum, arcta familiaritate complexus est.

Libro VI, epist. XVI.

Petis ut avunculi mei exitum tibi scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago : nam video morti ejus, si celebretur a te, immortalem gloriam esse propositam.

Libro VII, epist. XX ad Tacitum.

Erit rarum et insigne, duos homines, ætate propemodum æquales, non nullius in literis nominis, alterum alterius studia fovisse. Equidem adolescentulus, cum jam tua fama gloriaque floreret, te sequi, tibi longo, sed proximus, intervallo, et esse et haberi concupiscebam.

Libro IX, epist. XIV.

Nec ipse tibi plaudis ; et ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri nescio : nos certe mere-

mur, ut sit aliqua : non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore et reverentia posterum.

OROSIUS de Domit. loquens.

Nam, quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco Duce proelia, quantæque Rom. clades, longo contextu evolve-rem, nisi Corn. Tacitus, qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticendo interfectorum numero, et Sallustium Crispum, et alios auctores, quamplurimos sanxisse, et seipsum idem potissimum elegisse, dixisset.

Idem.

Dein, ut verbis Corn. Taciti utar, sene Augusto Janus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpe ex usu et aliquando cum damno quærantur, usque ad Vespasiani duravit imperium.

Flavius Vopiscus in Probo.

Et mihi quidem in animo fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, etc.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum scriptorem historiæ Augustæ quod parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari jussit.

SIDONIUS EPIST., lib. IV ad Polemium.

Caius Tacitus e majoribus unus tuis Ulpianorum temporum consularis, sub verbis cujusdam Germanici ducis in historia sua rettulit, etc.

Idem, in Panegyrico ad Anthemium.

Quam Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quintilianus :
Qua pompa Tacitus nunquam sine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui brevitate Crispe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli,
Corneli Tacite, es tacendus ori.

Illa Quintiliani lib. X, 1, 103¹, fortasse ad Tacitum referantur.

Superest adhuc et exornat ætatis suæ gloriam vir sæculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec immerito, ut libertas, quamquam circumcisis quæ dixisset, ei nocuerit. Sed elatum abunde spiritum, et audaces sententias deprehendas etiam in iis, quæ manent.

¹ Ambigo ideo, quia hæc vivo Domitiano Fabius scripsisse videtur. Atqui noster tunc, ut opinor, nil vulgaverat. LIRA.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU

DIVI AUGUSTI

ANNALIIUM

LIBER PRIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

CAP. I. Rei romanæ status ante Augustum. — II. Ejus artes et via ad imperium. — III. Varii ab Augusto destinati successores. — IV. Status rerum et affectus civium sub Augusto. Judicia de successoribus. — V. Morbus Augusti, et mors ce-

COMMENTARIUS.

C. CORNELII TACITI. Id verum huic scriptori prænomen adserui. Sidorius epist. 4, 14, ad Polemium: *Caius Tacitus e majoribus unus tuis, Ulpianorum temporum consularis*. Et ad Leonem, 4, 22: *Namque et antiquitus cum Caius Cornelius Tacitus Caio Plinio Secundo paria suasisset*. Sed et epigraphe Farnesiani libri, *C. Cornelii Taciti Romanas historias scribentis ex his, qui reperiuntur liber primus*. Publium prænomen, quod in libris tritis, a casu aut a vulgo est. Mihi autem in ipso aditu testari placet, *Odi profanum vulgus et arceo*. LRS.

ANNALIIUM. Bene Rhenanus, qui hanc inscriptionem adserit, etiam

contra libros. In quibus plerisque est, *Actorum diurnaliū*, vel, ut in Veneto, *Actionum diurnaliū*. Qui tamen titulus non accepto referendus alicui imperito. Unde enim illi in mentem fuissent Acta, vel Diurna? sed cuiuspiam antiquioris ævi, qui Taciti Annales non ineptissime comparavit cum Actis urbis. Quem tamen refellit ipse Tacitus, lib. 13, 31; 4, 32; 71, init. Etiam Jornandes in rebus Goth. 1, 2. Cornelium hunc citat *Annalium scriptorem*. LRS. August. Mascardus in Arte sua historica differentiam *Annalium* et *Historiarum* e Tacito discendam scribit: Annales admittere, quicquid patitur historia, sed id tradere con-

lata. Accitus ad successionem Tiberius. — VI. Cædes Postumi Agrippæ. — VII. Roma prona in servitutem. Juratum in verba novi principis. Ejus callida tergiversatio. — VIII. Augusti testamentum et honores eximii in funere. — IX. De Augusto judicia in utramque partem. — X. Judicia sequiora. — XI. Tiberius imperium subdole renuit, urgente senatu. Rationarium imperii. — XII. Asinio iratus Tiberius. — XIII. Mox Arruntio, Haterio et Scauro. — XIV. Senatus adulatio in Liviam, a Tiberio temperata. — XV. Ratio comitiorum. Ludi Augustales. — XVI. Seditio Pannonicarum legionum, viii, ix, xv. Concitor Percennius. — XVII. Hujus seditiosæ conciones. — XVIII. Furit miles, quem moderari conatur Blæsus. — XIX. Legatio ad principem. — XX. Recrudescit seditio. — XXI. Blæsus frustra obnititur. — XXII. Vibuleni fallaci facinore pæne oppressus. — XXIII. Tribuni mil. pulsi. Lucillius cæsus. — XXIV. Drusus seditioni sedandæ missus a

cisius ac brevius; dein habere aliquid proprium, nempe res minus graves quam fons historiæ postulat. Sed postea fatetur, utroque scripto Taciti diligenter inspecto se caussam edere non posse, quamobrem alterum potius *Annalium*, alterum *Historiarum* nomen præferat. Nec certe dissimilis hac parte sibi Tacitus. Nam quod singuli Annales absolvunt complures annos, tot historiæ vix unum exhaustiunt, ubertas materiæ facit, non index librorum. Quodai plures historiarum libri exstarent, appareret non minus in his quam in *Annalibus* stylum annis, ut loquuntur, et consulibus accommodasse Tacitum. At quod discrimen rejicit ac pro nullo putat Mascardus, id solum secutus est auctor noster. Sic enim tradunt Servius ad *Æneida* 1, 373; et e Verrio Flacco Gellius 5, 18: visum quibusdam antiquis, *Annales* temporum esse illorum, quos scriptoris hand vidit ætas; *Historiarum* eo-

rum, quibus interfuerit. Et, ut hujus rei obscura esset ratio, quam multa sunt, quorum significationes ab origine non diversas usus secreverit, ut certa essent cuique rei vocabula? Sed et præbet rationem evidentem, si non *Annalium*, at *Historiæ* vox dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν, quod est noscere visendo vel inspiciere. Plutarchus, βουλόμενος ἱστορεῖσαι τὴν πόλιν. Sic καὶ ἱστορίαν ἵκναι, καὶ ἱστορίαν πλατυθῆναι, lustrandi vel visendi gratia. Palephatus, c. 1: καὶ γέγραφα ταῦτα, οὐχ' οἷά τιν' λογέματα, ἀλλ' αὐτὸς ἱπλάθην καὶ ἱστορήσας: i. e. quæ ipse adiit et comperi vel contemplatus sum. Jam cum scribit Tacitus dignitatem suam a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius profectam, satis demonstrat, quæ tradit in *Annalibus*, ea præcessisse suam ætatem, dumtaxat illam, quæ rebus intenta esse, et maturum de illis iudicium facere posset. Gæon.

Tiberio. — XXV. Drusus literas Tiberii recitat. — XXVI. Militum postulata differt. Clamor. — XXVII. Hinc tumultus acrior. Lentuli periculum. — XXVIII. Lunæ defectio seditiones terret, nec deest occasione Drusus. — XXIX. Miles ponit ferociam. — XXX. Capita tumultus cæsa. Legiones hibernis suis redditæ. — XXXI. Gravior oritur seditio legionum octo germanicarum. — XXXII. Sævitia in centuriones. Chæreæ facinus. — XXXIII. Germanicus Cæsar ad legiones e Gallia properat : — XXXIV. quas ad fidem cohortatur. — XXXV. Eæ querelas promunt : pars imperium offerunt acriter abnuenti. — XXXVI. Remedia quæsitæ. — XXXVII. Oblata missio et pecunia : sic paullum oppressa seditio. — XXXVIII. Vexillarii turbant : quos fortiter coercet Mennius. — XXXIX. Denuo legg. i et xx turbant. Cæsari vim, Planco mortem intentant. — XL. Germanicus, filio et uxore dimissis, — XLI. militi pœnitentiam injicit, — XLII, XLIII. tum eum facunda oratione alloquitur. — XLIV. Mutati pœnas in se ultro poscunt : noxios ipsi puniunt. Centuriones novi suffecti. — XLV. In turbidos adhuc vis paratur. — XLVI. Trepidæ urbis rumores. — XLVII. Tiberius iter simulat. — XLVIII. Germanici minæ. — XLIX. Miles suos turbatores ipse cædit. — L. Furorem expiaturi, in hostem eunt. Marsi oppressi. — LI. Tanfanæ templum dirutum. Insidiæ in reditu irritæ. — LII. Tiberius maligne laudat Germanicum. — LIII. Juliæ mors et mores. Gracchus cæsus. — LIV. Sodales Augustales instituuntur. Histrioniæ turbæ.

LV. Proximo anno in Cattos excursus. Arminius Segestes. — LVI. Catti improvise oppressi. Mattium incensum. — LVII. Segestem obsessum liberat Germanicus. Uxor Arminii capta. — LVIII. Segestis oratio. Segestes cum suis benigne habitus. — LIX. Arminius in eum et Romanos invehitur. — LX. Cherusci alique populi rebellant. Bructeri fusi. — LXI. Monumenta cladis Varianæ. — LXII. Reliquiæ illius cladis tumulatæ, improbante Tiberio. — LXIII. Pugna cum Arminio. — LXIV. Cæcinam loco iniquo aggreditur Arminius intrepidum. — LXV. Milites consternati. Cæcinæ somnium infaustum. Cæsi pæne Romani. — LXVI. Panicus ter-

ror ut repressus. — LXVII. Consilium Cæcinæ de recessu. — LXVIII. Felix eruptio. Germanorum clades. — LXIX. Agrippinæ viriles curæ Tiberium offendunt. — LXX. Legiones æstu maris cum periculo revectæ. — LXXI. Segimerus in ditionem acceptus. Exercitus damna suppleta. — LXXII. Tiberii ficta modestia. Lex majestatis revocata, — LXXIII. et in minimis quibusdam exercita. Delationum pestis ingruit. — LXXIV. Marcellus majestatis postulatus. In eum ira Tiberii incautior. — LXXV. Tiberii liberalitas. — LXXVI. Tiberis inundatio. Achaia et Macedonia levatæ. Drusi munus. — LXXVII. Theatri licentia coercita. — LXXVIII. Templum Augusti. Centesima. — LXXIX. An aquæ Tiberi subducendæ. — LXXX. Tiberius cur præsidēs raro mutarit. — LXXXI. Comitiorum confusa ratio.

Hæc fere biennio gesta,

SEXT. POMPEIO ET SEXT. APPULEIO, COSS.

NERONE CLAUDIO DRUSO CÆSARE ET C. NORBANO, COSS.

NERONE CL. DR. Ryckius rescripsit *C. Julio Druso Cæsare*, lateque in hanc sententiam disputat. Legitimum id nomen Drusi fuisse, inducto patre in familiam Cæsarum, non ambigitur. Sed legitimam illam rationem tum secuti in appellando non videntur. Nam ex ea nec pater Ti-

berius vocari debebat: similiterque mutanda foret inscriptio Vitæ tiberianæ apud Suetonium. Ann. 1, 4, quidem habemus *Tiberium Neronem*. Et hinc fortasse judicari potest de iis, quæ Perizonius de *Silio Nerva* consule a. U. 781 scripsit. V. ad 4, 68. ERM.

I. URBEM Romam a principio reges habuere. Libertatem et consulatum L. Brutus instituit. Dictaturæ ad tempus sumebantur : neque decemviralis potestas ultra biennium, neque tribunorum militum consulare jus diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio; et Pompeii Crassique potentia cito in Cæsarem, Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere : qui cuncta, discordiis civilibus fessa, nomine *principis* sub impe-

Reges habuere. Ryckius consulto initium factum putat ab hexametro, quod tali initio etiam usus esset Sallustius in Jug. c. 5, hemistichio Livius. Quæ ratio mihi levis videtur. Versus alios Taciti collectos, tum aliorum scriptorum prosaicorum indicatos vide ap. Fabric. in Bibl. lat., vol. 2, p. 389 et seq. ERN. Idem cenet Fosterus in libro anglico de Accentu et Quant., p. 155, nec subtilius auctor libelli de Rhythmo Græcorum (Oxon., 1789, in-8), p. 55. Sane puerilis ista æmulatio esset. Contra quis tam surdus est scriptor, cui versus inscienti obrepat in ipso operis ingressu? Neque ita obrepunt boni versiculi. In istis, qui ex prosaicis operibus proferuntur magno numero, perpauci sunt suo nomine digni : v. c. ille hoc libro, c. 71. *Quorum... armis.* Adeo plerique fracti sunt et elumbes; adeo in iis multa concurrunt, quorum quidque per se vitiosum versum facit. Atque ex hoc genere hunc quoque celeberrimum esse, ac multo magis Sallustianum, periti sentiant verbo moniti; ceteris explicare longum est. Ex his igitur imperfectis numeris, minime dubito, quin hic tantus masculorum numerorum artifex illud *æquor* suum de industria quæsierit.

Dictaturæ ad tempus. Quas diuturnas primus Sulla fecit, Cæsar perpetuas. Et hic gradus ad principatum : quo præfatio ista ducit. LRS.

Ultra biennium. Ita accipio, quasi dicat, haud multo ultra biennium. Nam exacte si putas, revera ultra biennium decemviri imperium tenere. Livium 3, 38, et Fastos vide. Nec tamen Vertranio adsentior, *ultra triennium* sufficienti. Nam id includat, triennium eos imperasse : quod contra est, et non nisi supra biennium aliquot menses. LRS. Ita vero se tutari iste queat exemplo 37 annorum c. 9. Verum *septem* menses, quos ex tertio anno delibarent decemviri, non jus fuit, sed vis, et vis in dies incertior. Ceterum mirabatur P. Scriberius, cur huic uni rei adderetur notatio temporis; hinc progressus est ad utramque contrariam vocem relegendam.

Nomine principis. Non ergo tam celebre tunc *imperatoris* nomen, ea quidem notatione. Et Augusto visum istud *principis* minuendæ invidiæ : quia etiam olim *princeps senatus*. Quod exemplum non dubie secutus. Noster infra c. 9. *Non regno tamen neque dictatura, sed principis nomine constitutam rem publicam.* Ovidius de Augusto ad Romu-

rium accepit. Sed veteris populi rom. prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt; temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrentur. Tiberii Caiique et

lum, Fast. 2, 142. *Tu Domini nomen, principis ille tenet.* Dio, 67, 8, de Tiberio: Πρόκριτός τε τῆς γερουσίας κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀνομάζετο. Καὶ πολλάκις γε ἱεργον, ὅτι δεσπότης μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτωρ δὲ τῶν στρατιωτῶν, τῶν δὲ δὴ λοιπῶν πρόκριτός εἰμι: nec temere aliter Tacitus appellat. Inde principatus et principium etiam pro imperio. Sueton., Calig. 31. *Augusti principium, clade Variana; Tiberii, ruina spectaculorum memorabile factum.* Ita opt. liber, et puto sincere. Tertullianus quidem receptam eam significationem fuisse ostendit, adversus Hermog., c. 19, p. 275. D. Rigalt. *In græco, inquit, principii vocabulum, quod est ἀρχή, non tantum ordinativum, sed et potestativum capit principatum. Unde et ἀρχοντες dicuntur principes. Ergo secundum hanc quoque significationem, principium pro potestate et principatu sumetur.* Sed et Glossæ græcæ distincte, Ἀρχή τὸ προϊμιον, exordium, et deinde, Ἀρχή imperium, magisterium, praesidatus, principium. Lips. Adde dicta Burmanno ad illum Suetonii locum. Sed tamen principatum ibi verum est. V. Oudendorp. ad Suet., l. c. De nomine principis tirones inspiciant etiam locum Suetonii Calig. 22. ERN.

* *Subimperium.* Frustrad' Orléans *sub imperii vim.* Burm. ad Anthol. 1, 103, 8.

Veteris reip. Ita Vertranio placitum, trajectis notis, quæ vulgo, p. r. Lips. At Medicus verbo inte-

gro, ut nulla suspicio sit trajectionis literarum, *populi rom.* ut notavit Pichena, qui etiam modum loquendi *vetus populus* bene adserit. ERN. Adscripto 11, 24. Plura et alieniora afferunt alii. Tu antequam correctionem spernas, quære sinuilius exemplum *veteris populi r.* et conf. ad 4, 32. — * Confert hoc initium cum initio historiarum Vinc. Contarenius in variis lection., c. 20

Deterrentur. Deterrentur, ita recte, non deterrentur. Vid. Hist. 2, 76. Hor. pari metaphora *culpa deterret ingeni.* Lips. Si rem bene putes, versatur hic *μορμὴ* non levis. Sed non deterret tantum, qui gravem metrum incutit, verum etiam qui studium alicujus qualicumque vel religione vel ratione tardat, et alia cogitationis suadet. Sic Cicero et optimi quique veterum, hinc adhortari vel cohortari, inde detertere et advocare, ponentes. Itaque deterrentur, nihil est aliud quam, scribendi animum dimitterent, historiae condendæ studium abjicerent atque deponerent, alii ob metum, partim ob stomachi fastidium. Cicero ad Att., 13, 28. *De epistola ad Cæsarem, jurato mihi crede, non possum: nec me turpitudine deterret.* Vide reliqua. GRON. *Detertere* sic dici, vel in levissimo terriculo, inter doctos constabat. Conf. Broukh. ad Tibull., 1, 3, p. 57. Ad alterum autem, ut h. l. aptius, inclinant præter Muretum V. L. 11, 1, plures et elegantissimi translatores, Hispanus, Belga, Galli aliquot. Uter igitur sensus Tacitum,

Claudii ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi, pauca de Augusto et extrema tradere, mox Tiberii principatum et cetera; sine ira et studio, quorum causas procul habeo.

II. Postquam, Bruto et Cassio cæsis, nulla jam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoque Le-

uter *decora* ingenia magis deceat, hoc unum dubitandum. Nempe generosi spiritus scriptores si adulatione sæculi *deterrentur* a tractando opere *periculosæ aleæ plenissimo*, si id aliorum studiis relinquunt, nihil illi decore suo indignum faciunt: ac si *deteruntur* communi labe, infectique ad scribendum accedunt, vix eos decore nomine dignos habeam. Jam quum Hist. 1, 1, post actiacam victoriam dicantur magna ingenia *cessisse*, ibi prius illud, non hoc, significari apparet. Nam de ipsius Aug. principatu, et extremis quidem annis, intell. sunt verba *donec g. a. deterr.* Adeo Velleium neutra lectio tangit! Muretus vero audiendus non est, cui v. *deteri* venustatem trahere e contraria notione *gliscendi* videbatur. Denique cogita nobis ineptam juncturam enuntiationum: Exstiterunt ing. decora, donec fierent deteriora! — * Barcl. ad Agr. vult *detinerentur*; Wopkens *detererentur*.

Tiberii Cæique. Fines designat, intra quos hi libri, qui attingunt quatuor dumtaxat principes. Ut vel hinc liqueat, Historias seorsum scriptas, finemque Annalium fuisse in fine Neronis. Lirs.

Florentibus ipsis. Itaque verissima scriptio de principibus, cum jam esse desierunt. Quod Arrianus Procæmio in rebus Alexandri pro

argumento habet, fideliter eas a Ptolemæo et Aristobulo traditas. Lirs.

Falsæ.... compositæ sunt. An falso, seu potius false? Forma proba et antiqua. Res *falsæ compositæ* non magis placent quam *fallere res gestas* sive *historiam*, id quod prorsus nihili est. *Falso* contra tradere, *falso* memoriæ prodere, usitatum. Sic fuerit etiam, quod commode reddatur *recentibus odiis*. Jam perpendes, an forte ex notatis ad c. 7 vulgatum defendi queat.

Nulla publica arma. Senatus populique, pro re publica et a re publica. Tantum privata nunc arma, et in propriam potentiam. Lirs.

Apud Siciliam oppressus. Non mehercules apud Siciliam. In Asia oppressum eum jugulatumque consentiunt scriptores: de urbe tamen ambigitur. Dio, 49, 18, cæsum vult in *Μυδασί τῆς Φρυγίας*, in Phrygiæ oppido, Midaïo. Florus, 4, 8, et Appianus B. C., 5, 144. Mileti, quæ Carie adscripta. Sed noster victum eum saltem intelligit, et copias ejus apud Siciliam oppressas. Ita et Florus de eodem: *In Siculo freto juvenis oppressus est.* Lirs. *Oppressus* sive *deletus* est Sext. Pompeius apud Naulochum. Suet. Aug. 16. Cetera Tacito sunt nihil ad rem. Nec tamen quicquam ambigitur. Captus est Midaï, occisus Mileti. Vid. Wessel.

pido, interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus nisi Cæsar dux reliquus : posito *triumviri* nomine, consulem se ferens, et ad tuendam plebem tribunicio jure contentum; ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paullatim, munia senatus, magistratum, legum in se trahere, nullo adversante; cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent, ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus et honoribus extollerentur, ac novis ex rebus aucti, tuta et præsentia, quam vetera et periculosa malent. Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto senatus populique imperio, ob certamina po-

ad Simsoni Chron., p. 1540. Reimar. ad Dion., l. c. Hic quoque male suspicax Scriverius salis putabat *pompeianis oppressis*.

Exutoque Lepido, etc. Eleganter, id est, exarmato, et exercitu spoliato. Nam viginti legiones ei ademitt. Lirs. Sic infra 4, 21, *bonis exutus*. Livius sæpe *castris, agris, fortunis exuere*. De re v. Velleii, 2, 80. ERN.

Triumviri nomine. Tironum in gratiam dicam, hunc solum *triumviratum* proprie dici, ac vere. Nam fuit magistratus cum summo imperio, quem in quinquennium accepere Octavianus, Antonius et Lepidus : ejusque nomine usi sunt, ut patet ex numis et inscriptionibus, sicut aliorum honorum. V. Casaub. ad Suet., c. 27; Pighius Annal., t. 112, p. 474. Ceteri triumviratus, qui in vulgari- bus libellis historicis traduntur, commentitii sunt. Nam v. c. Cæsar, Pompeius et Crassus tantum privatim potentiæ societatem inter se inierant, neque aut publico aliquo scito accipere, aut nomine triumvirorum usi sunt, etc. ERN.

Tribunicio jure contentum V. de trib. pot. Annal. 3, 56. Ubi v. Lips. Add. Spanhem. de Usu et Pr. Num., t. 11, p. 424. ERN. Conf. Bletterii Diss. in Memor. Acad. Inscript. et b. lit. T. XXV.

Ubi militem donis. Respexit huc Victor, cum de eodem Augusto scripsit : *Illectis per dona militibus, atque annonæ curandæ specie vulgo, ceteros haud difficulter subegit*. Lirs.

Populum annona. Muretus capit de copia et vilitate annonæ. Immo multo magis frumento gratuito; hæc enim illa lenta et perpetua plebis romanæ vincula escaria. Sueton. Aug., 40 seq. Gron.

Opibus et honoribus. Ablativi sunt, uti posthac *pontificatu et curæ dilitate*. Structura hæc legitima; ne credas Intpp. Hor. carm. 1, 1. Sed ante illud subaudi *tanto magis*, qua de ellipsi ad c. 57 et aliis locis dicitur.

Certamina potentium. Factiones in urbe, et tum bella, quæ miseræ provincias affligebant. Lirs.

tentium et avaritiam magistratuum; invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.

III. Ceterum Augustus, subsidia dominationi, Claudium Marcellum, sororis filium, admodum adolescentem, pontificatu et curuli ædilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militia et victoriæ socium, ge-

Avaritiam. Rapinas et extorsiones præsidium, in populi imperio dissimulatas, aut invicem donatas. LIRS.

Vi, ambitu, postremo pecunia. Cicero etiam *pecuniam* solet *vim* vocare, omninoque, quæ in judiciis adhibentur præter leges et causam, ut in Verr. 2, 31, *si aliqua se vi eripuerit ex hoc judicio*, h. e. metu, gratia, vel largitione: in singulisque locis videndum, quod genus, aut quæ intelligantur. In Quintiana autem, c. 1, conjungit *vim* et *gratiam*, opponitque inopiam et solitudini. Hoc loco per *vim* intelligo metum, per *ambitum* autem gratiam, sive studium gratiæ ineundæ. Vid. c. 75, seq. ERM. Judicia repetundarum in re publ. corruptissima corrumpebantur sæpe potentia, minis, quin et siciis intentandis, sæpe precibus, modo largitione, occulta primum, tandem aperta: *nunc prece, nunc pretio, nunc vi*, ut poeta ait.

Subsidia dominationi. Sic vocat, item *subsidia aulae*, eos, qui succedere in imperio possunt, aut destinari successores: propterea, quod facilius et confidentius insurgit populus adversus principem, cujus morte fore se liberum putat, et quem si occiderit, nullum paratum videt ultorem, quam si videat, eo sublato, successorem quempiam ex eadem stirpe fore, ubi, futuri metu, presentibus acquiescit, ut recte Muræus ad h. l. Adde mox Lipsium ad

verba: *quo pluribus munimentis insisteret*: et Tacitum ipsum, c. 8, extr. item Sueton. Galb. 17. ERM. Modo absolutam constructionem notabis et græcam, eximiam brevitate. Non enim proprie ipsos, quos nominat, subsidia dicit, sed, *ut dominatio haberet subsidia in iis elatis*. Conf. c. 27, 30, init., et 49 *placulum furoris*.

Claudium Marcellum. Magnam illam Romæ et libertatis spem. De cujus laudibus plena manu Seneca ad Marc., c. 2. LIRS.

Ignobilem loco. Adeo ut ipsum generis sui nominisque posmiseret. Vide Senecam patr. Controv. 2, 12, extr. LIRS.

Bonum militia. Heinsius, in Misc. observ., vol. ix, pag. 282, malebat *militiæ*. Si Cod. addiceret, non repugnarem. Delectatur enim græcismis Tacitus. Sed ablativo fere jungunt etiam alii græcismi amatores, Sallustius, Jug., 13, 49, atque poetas, ut docet Drakenb. ad Silium, 10, 76, ubi similiter genitivum pro ablativo malebat Heinsius, ut in aliis locis permultis. ERM. — * Wopkens. *etiam militia*.

Geminatis consulatibus. Ideone geminatis, quia bis consul? Cave censeas. Tertium enim fuisse Dio, 48, 49, docet et Fasti: itemque Velleius, 2, 90. *Agrippa*, inquit, *quem usque in tertium consulatum et mox collegium tribuniciæ potes-*

minatis consulatibus extulit : mox , defuncto Marcello , generum sumpsit : Tiberium Neronem et Claudium Drusum , privignos , imperatoriis nominibus auxit , integra etiam tum domo sua ; nam genitos Agrippa , Caium ac Lucium , in familiam Cæsarum induxerat ;

tatis , amicitia principis evererat. Sed ideo id dixit : quia postremi duo consulatus Agrippæ conjuncti continentesque. Qui sane honos erat : et raro cuiquam ætate tributus , præter principes re aut destinatione. LRS. Immo nunquam. V. Pagius Appar. ad Crit. Baron. , p. 26 , b. ENN. *Geminatis* , nativo significatu , de continuatis consulatibus annorum 726 et 727 , quos gessit cum Augusto , cui debuerat. Priorem a. 717 debuit liberis suffragiis tribuum , nondum verso statu. Is ergo huc non pertinebat.

Defun to Marcello. Qui Baiis obiit , ut clare testatum reliquit , elegia huic rei propria , poeta Umber. Nec scio cur vir doctus tanto opere pertendat mortuum eum potius in Stabiano. Quid ? Propertius , qui vixit id ævi , locum nescivit funestum juveni tam illustri ? Scivit , sed dedit hoc , inquit , Livie , quæ suspicione laborabat Marcelli interempti. Nec hercle immerito. Num ergo venenum dari Baiis minus potuit , ac in Stabiano ? Scilicet soluta omni crimine illa aulica Medea , si Marcellus obiit Baiis. Ego vero , vir maxime , causam nullam video hujus tuæ tam seriæ adsertionis : placetque cum Propertio et vulgatis Servii ad Æn. 6 , 862 , libris mortuum eum in Baiano. Suspicionem quidem de Livia Dio , 53 , 33 , hujusmodi inseruit : *Αἰτίαν μὲν οὖν ἡ Διοὺς τοῦ θανάτου Μαρκελλοῦ εἶχεν , ὅτι τῶν υἱῶν αὐτῆς προετι-*

τίμυτο. At Tacitus Pliniusque ea culpa non liberant etiam Augustum , Annal. 2 , 41. Plinius 7 , 45 , inter Augusti infortunia : *Suspecta Marcelli voti , pudenda Agrippæ ablegatio.* Quasi conceperit aliquid cupiveritque contra Augustum , amore pristini status et libertatis. LRS. Vir ille maximus est Jos. Scaliger ad Propert. , 3 , 18 , 7.

Imperatoris nominibus auxit. Non eo more , quo rei romanæ domini , imperatores dicti : sed quo olim , qui rem publ. militiæ feliciter gessissent. Vulgatus olim homos : non item sub imp. qui rei prospere gestæ lauream et laudem sibi adscribi volebant auspiciisque suis. Turbat in sententia hujus loci vir doctus , et miror. Tu vide Dionem Cass. , 54 , 33 , et 55 , 6 ; et Velleium , 2 , 125 , itemque ea quæ scribo ad 3 , 74 , extremum. LRS.

Integru etiam tum. Antiquum mendum , nimis diu repetitum , sustuli. *Dum* , quod negationibus jungitur , non erat hujus loci.

In familiam Cæsarum induxerat. Emptos domi a patre per æs et libram. Ita loquebantur , non *per assem* , ut perperam inolevit Suetonii Aug. , 64. Quamquam re vera in ea formula æs non aliud notat quam assem. Varro de L. L. 8 , p. 148 , Bip. *Pro assibus nonnunquam æs dicebant antiqui , a quo dicimus assem tenentes : hoc ab ære æneaque libra.* Ritum hunc (ut omittam notata

nec dum posita puerili prætexta, *principes juventutis* appellari, destinari consules, specie recusantis flagrantissime cupiverat. Ut Agrippa vita concessit, L. Cæsa-

aliis) notat explicatque eleganter Clemens Alexandrinus Strom. 5, p. 574: Καὶ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις ἐπὶ τῶν διαδευῶν γνηόμενα τάξις εἴληχε διὰ διαδοχῶν, ἐκείνα ζυγὰ καὶ ἀσάρια, καρπισμοὶ τε καὶ αἱ τῶν ὄντων ἐπιφάσεις. Τὰ μὲν γὰρ ἵνα διακρίως γίνονται, τὰ δὲ εἰς τὸν τῆς τιμῆς μορισμὸν, τὰ δὲ ὅπως ὁ παρατυχὼν, ὡς βάρους πηδῆς αὐτῶ ἐπιτιθεμένου, ὡς τῶς ἀκούσῃ, καὶ τάξις μουσίου λάβῃ. Triplex antiquitatis ritus, interpreti non intellectus. *Æs et libra in testamentis*, vindiciæ, et antestatio. Nam *καρπισμοὺς* ad vindicias adsertionemque refero: τὰς τῶν ὄντων ἐπιφάσεις, aurium tactiones, ad antestationem. Omnia enim hæc ad familiæ mutationem pertinent, quæ per testamentum, de qua Quintilian. Declam. 308. *Non dixerim testamentum, cui libripens deest et familiæ emptor, et cetera juri necessaria.* Gellius, 4, 27, et jurisconsulti. Lips.

Principes juventutis appellari. Quod sane ridiculum, ut principes juventutis sint, qui etiamnum in pueris. Natus autem Caius anno urbis 734, Sext. Appuleio, P. Silio coss. At Lucius biennio toto minor, ex Dione, 54, 18, in actis ejus anni. Princeps juventutis (πρόκριτος τῆς νεότητος Zonaras hic reddidit) ab Augusto invaluit, ad futurum imperium titulus et omen. Sunt numi cum inscriptione: C. L. CÆSARIS. AVGVSTI. F. COS. DES. PRINC. IVVENT., adpositæ effigies Caii Lucique, cum clypeis et hastis, quæ tirocinii die equites dederant, honoris Augusti causa.

Dio, 55, 12: Καὶ αἱ πάλαι τότε δέματα, ἀπαρὰ τῶν ἱππίων εἰς τοὺς ἐφέδους ἐσιόντες χρυσῶ εἰλέφοντο, εἰς τὸ βουλευτήριον ἀντίθῃ. Observe Dione aureas hastas dicere, quas lapis Ancyranus (magnum apud me fidei, ut quem vivus conceperit Augustus ipse) argenteas. Verba sunt, uti ad me missa beneficio viri illustris Augerii Busbequii: EQUITES. AVTEM. ROMANI. VNIVERSI. PRINCIPES. . . . HASTIS. ARGENTIS. DONATVM. AFFELLAVERVNT. quam lacunam rite expleveris: *Principem juvent. Caium.* Lips. Hodie, accuratius inspecto monumento a pluribus, lacuna sic expleta est: *Principem juventutis utrumque eorum parmis et hastis*; ut jam monuit ad h. l. Jac. Gron. Adde quos laudat ad h. l. lapidis Ancyr. Fabric. in Augusti frag., p. 223. Eam.

Destinare consules. Et vero perfecerat. Romæ marmor de Caio: QVEM. POPVLVS. COS. CREAVIT. ANNOS. NATVM. XIV. Ait annos natum quatuordecim: et addicit Dionis ratio, 55, 9, qui consulem facit designatum anno urbis 748. Tamen Augustus in jam dicto lapide xv illi annum circumdat, sed nempe, quem ingressus erat, et jam agebat. Verba sunt: *Honoris mei causa senatus populusque romanus annum quintum et decimum agentis consulis designavit, ut eum magistratum inirent post quinquennium ex eo die, quo deducti in forum.* Lips.

Destinari consules. Designari legendum putat, ut et ante appellari, Muretus. De forma verbi, subscribo, nempe *destinari* scripsisse auctorem,

rem, euntem ad hispanienses exercitus, Caium, remeantem Armenia et vulnere invalidum, mors fato propera vel novercæ Liviae dolus abstulit; Drusoque pridem extincto, Nero solus e privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors tribuniciae potes-

hoc est, designari. Suet. Cæs. 1, *flamen Dialis destinatus*. Vide Obs. 2, §. GROW. Olim depravato sensu legebatur *destinare*. Verum cum Ryckio Ernest. posuit.

Caium remeantem Armenia. In Lycia mortuum eum voluit Suetonius cum Velleio, ille Aug. 65, hic 2, 102. Etiam Florus, 4, 12, 42, *Massiliae Lucius morbo solvitur: in Lycia Caius ex vulnere*. Fugerit ergo ratio memoriosum illum sehem necesse est, qui in Syria tradidit defunctum. Dico Senecam in Controv. 4, pr. Sed erit fortasse, qui culpam eam in exscriptorem conferret, rescribetque, *Lycia*. Addi velim Suetonii locum Tib., c. 15, *Caio et Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto*. Nec addi solum, sed et corrigi. Nam hoc de triennio, nonne nimis laxum? Apparet e Velleii l. 1. *Caius*, inquit, *in urbe Lyciae morbo obiit, cum ante annum ferme L. Cæsar Massiliae morbo decessisset*. En, dumtaxat intervallum fecit paullo plus anni. Et ipse Suet., l. 1., *duodeviginti modo menses* interponit. Non ergo ambiges, quin scribend. *intra biennium*: si hunc putamus sensum. Nam in alium me duxit P. Jo. Deckerius e Societate Jesu, qui refert ad triennium Tiberiani reditus, et vult utrumque periisse intra tres primos annos, ex quo iste Rhodo reversus. Historia approbat. Lira. Vere. Conf. Intpp. ad hunc Suetonii locum et ad illum Flori, ubi nunc legitur *Syria*.

L. Cæsarem. . . Caium. . . mors abstulit. Cenotaphium iis positum fuisse autumat Joh. Eb. Ran in confiniis Ubiorum ac Treverorum. Id sæculo superiore detectum describit in Diss. de tumulo honorario C. et L. Cæs. inserta ejus monumenti vetustatis germanicæ, 8. Traj. ad Rh., 1738. Situm erat in loco, cui nomen *Junkerraht*, et in ornamentis offerebat anaglyphum, quod Augustum et nepotes, ut putatur, cæso vectos exhibebat.

Novercæ Liviae. Nata exitio rei publ. hæc mulier, et suæ domus. Sed bene quod Tacitus nusquam dissimulat fraudem ejus et scelus. Plinius, l. 1., cautior, qui suspicionem hanc tangens, cavet sibi obscuritate sermonis: *Incusata filiorum mortes, luctusque non tantum orbitate tristes*. Nec enim alio traxeris ea verba, non, me quidem interprete. Lira.

Druso pridem extincto. Nempe ante annos circiter 12, priusquam Caius moreretur. Quippe Drusus obiit ex lapsu equi, in Germania, anno urbis 745, ex Dione 55, init., et Caius anno 756. Imposuerat mihi Dio olim, in cujus libro hiatus est, et anni aliquot omisi: atque ita narratur mors Caii, quasi biennio post illam Drusi. Sed, ut dixi, defectio et hiatus est, atque anni plures medii desunt: quod in notis ad Velleium observamus. Lira.

Collega imperii. De hoc collegio imperii ejusque initio, etc., late et erudite disputat Pagius in Critic.

tatis adsumitur, omnisque per exercitus ostentatur; non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. Nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam projiceret, rudem sane bonarum artium et robore cor-

Baron. ad a. C. 11. Sed collegium imperii ille definit tribunicia potestate, et proconsulari imperio. Id per se non improbum. Sed h. l. ubi a *collega imperii* distinguitur diserte *consors tribuniciae potestatis*, collegam imperii factum Tiberium putem dato *imperatoris* prænominē. Clare in pari causa Plinius de Trajano in Paneg. 8. *Simul filius, simul Caesar, mox imperator et consors tribuniciae pot.* Nam quod ibi idem Pagius proconsulare imperium intelligi disputat, ad a. C. 97, 98, 117, a. xv, nullo modo probare possum. Nam imperium extra urbem, cur preferretur urbano? Proconsulare imperium sumtum ac datum tantum eam in provincias irent: hic perpetuum intelligitur. Nec illa ratio gravis, quod, nisi *imperatoris* nomine procons. imp. intelligeretur, ejus in toto panegyrico nulla mentio esset. Vide inpr. nostrum c. 7. Hoc quidem in loco videtur indicari verbis sequentibus: *omnisque per exercitus ostentatur*. Ceterum verbis *consors trib. pot.* Tacitus addere poterat iterum. Nam ante jam tribunicia potestate usus fuerat, vivis Caio et Lucio Caesaribus. ERN. Satis erat laudare Velleii 2, 121, et Suet. Tib. 21. Quippe ibi narrata, quas, si Velleium audimus, ad a. U. 765 pertinent, hanc *collegae* appellationem vel certe vim ejus designant. Nam nomen hoc fortasse illo tempore non fuit in usu publico (Conf. Dio, 56, 28, ad

a. 766). Perpetuum imperium proconsulare an unquam Tiberio datum sit, dubito; ea quidem vi, qua id primum Augustus, mox Germanicus accepit. Vid. Dio, 53, 32. Si datum esset ista lege per cons. lata, appellationem hanc etiam adjecisset aliquis eorum scriptorum, quos supra nominavi. Itaque virum summum ad Suet., l. c, errare opinor. Quid autem hic dicat, non satis assequor. *Imperatoris* enim nomen, quod paullo ante memorabatur Tiberio ac Druso simul tributum, nunc iterum inculcari non potuit; neque ei rei nomen *collegae* conveniebat.

Ostentatur. Modo huic, modo illi exercitui impositus imperator, Germanicis maxime; tanquam non ambigus successor.

Insulam Planasiam. Atqui Siciliam vocat scholiastes Juvenalis vetus ad 6, 158. *Agrippa*, inquit, *in Sicilia propter morum feritatem ab Augusto relegatus est*. Errat; nam de Planasia affirmat cum nostro etiam Dio, et ait vicinam Corsicam esse, libro extr. 55. In qua narratione quod legitur, *καὶ τὴν Ἰουλίαν, ὡς ματρὶνὰν, διέκαλλεν*: meo iudicio τὴν Ἀσιουίαν faciendum est. Non enim matrem suam Agrippa insectabatur (et illa vero jam relegata ab erat), sed Liviam, ut probabile est, Augustae stirpi numquam aequam. LIRS. Wesseling. in Observ. var. 1, 26, p. 106, apud Dionem h. l. citatum *Juliam* per anticipationem vo-

poris stolidè ferocem, nullius tamen flagitii compertum. Athercule Germanicum, Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, ascirique per adoptionem a Tiberio jussit; quamquam esset in domo Tiberii filius juvenis; sed quo pluribus munimentis insisteret. Bellum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos, supererat; abolendæ magis infamiæ, ob amissum cum Quincilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ; eadem magistratuum vocabula: juniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati: quotusquisque reliquus, qui rempublicam vidisset?

IV. Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisce et integri moris: omnes, exuta æqualitate, jussa prin-

1. *Omnis exuta aequalitate jussa principis adspectare. Omnes præstiterit, ut sit, omnes jussa principis adspectabant, H. 2, 38. Rebus modicis aequalitas facile habebatur. Senec. Epist. 30. Quis queri potest, in ea se conditione esse, in qua nemo non est? Prima enim pars æqualitatis est aequalitas. Epist. 31. Æqualitas ac tenor vitæ per omnia consonans sibi. De Benef., 2, 29. Naturam oderunt, quod infra deos sumus, quod non in æquo illis stetimus.*

cari censet; Reimaro contra potior videtur Lipsii emendatio, idque eo magis, quod Dio *Liviam* ne post mortem quidem Augusti *Juliam* appellari soleat.

Nullius tamen flagitii. Imitatione Livii, si forte: qui de T. Manlio: *Filium juvenem, nullius probri compertum, extorrem urbe egit*, 7, 4. Lips.

Quo pluribus munimentis. Vere emendavi. Conf. Muret. Var. lect. 11, 1. Filii enim heredesque passim dicuntur subsidia et firmamenta regni. Tacitus H., 4, 52, *Non legiones, non classes, perinde firma imperii munimenta quam numerum liberorum.* Eurip., Med., 600, φῦλα

τυράννων παῖδας, ἵππια δόματα. Sic *subsidia aulæ*, Suetonio, Calig. 12, *adminicula Augusti* Seneca cons. ad Marc. 4, heredes imperii dicuntur: et vere. Siculus ille momar: (exprimit, quod verum est, a me indignatio) cum sua conjectura, *sed qui pluribus morum vitiis insisteret*, abeat morboniam. Lips. In pr. edit. fuerat *monumentis*, correctum isto modo a pluribus. Conf. Lucret., 4, 1250.

Vocabula. Sed non vis aut potestas. Cæsar in se traxerat. Lips. Intimum arcanum novi status, imago prioris. Ipse paulatim exolevit *prisce* mos, i. e., vetera instituta et ratio rei publ. administrandæ, ma-

cipis aspectare; nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus seque et domum et pacem susten-
tavit. Postquam provecta jam senectus ægro et corpore
fatigabatur, aderatque finis et spes novæ; pauci bona
libertatis incassum disserere: plures bellum pavescere,
alii cupere: pars multo maxima imminenti dominos
variis rumoribus differebant: « trucem Agrippam et

gistratum creandorum, etc., ne
forte disciplinam morum cogites.
Mox dedi omnes. Jam Muretus vul-
gare vitium mutavit.

Nulla in pr. formidine. Eruditus
quidam corr. *nullæ formidines*. Cu-
jusmodi correctionum facilitas sæpe
fraudem facit. Dixi supra de hoc ge-
nere ablativorum, e quo statim hi
sunt in proximis, *vetere superbia*,
urbem magnifico ornatu, c. 9. Ubi
non difficilior erat, Ciceronem in
Tacitum intrudere scribendo *magni-
ficæ ornatam*.

Ægro et corpore. Velim trajici,
et ægro corpore. LIRA. Sed a Tacito
solere transponi *et*, recte monet Pi-
chena. Sic quoque tamen viris doc-
tis omnia suspecta, et *animo* vellent
interponi. Non dubium est, quin *re
fatigabatur*, quod iidem observant,
referatur ad vocem *senectus*: sed eo
sensu, quo apud Juvenalem, 10, 75,
*si oppressa foret secunda senectus
principis*. Nimirum postquam ipse
princeps ætatis provectæ, jam et
morbis copit attentari. Rationem
reddidit Tacitus, quare hominibus de
re publica Augusto permissa pridem
securis sollicitudinem attulerit ex-
spectatio successoris: nempe, quod
videbant, illum accessisse ad finem
mortalitatis, utpote valde senem,
nec jam crudo viridique, sed caus-
sario et labanti corpore: ut ille apud

Phædrum leo describitur, *Defectus
annis et desertus viribus*. Hic nihil
prorsus necesse fuit *animi* mentio-
nem facere. Non enim auctori cura,
pingere Augustum omnibus parti-
bus, qualis fuerit tali tempore, sed
submonere de duobus illis publice
notis et in oculis incurrentibus, quas
adverterunt homines, tanquam præ-
sagia instantis mortis. At animus ne-
que vegetus in senio vitæ longum
duraturæ, neque infirmior citæ mor-
tis prærogativa est. Gæon. Exemi
scrupulum virgula, quæ *ægro* præ-
ponitur, deleta. Tacito, Suetonio
aliisque nihil tritius est postposito
et, non ad morem illum poetarum,
sed ut sit *etiam*, adeo, qua vi illius
voculæ nondum utitur ævum Cicero-
nis. Provectior ætas principis *etiam*
morbis conflictabatur. Sic duo mem-
bra apte constringuntur in unum.
Verbum erat in medio subaudire vix
latinitas sinit. Rectum et Acidal. vi-
dit. Freinsheimii conjecturæ, *animo*
allinentis, et exemplo Liv. 38, 29,
exemplum ipsius obverti poterat
Supplem. Liv., 89, 37. Male conj.
Wopkensius, *p. provecta jam se-
nectute æger, et corp. f.*

Imminentis.... differebant. Nota-
bis ingenium plebis, *Cui mos humili
læsisse veneno Summa, nec impos-
itos umquam cervice volenti Ferre
duces*. Stat., Theb. 1, 171. LIRA.

ignominia accensum, non ætate, neque rerum experientia, tantæ moli parem: Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello, sed vetere atque insita Claudie familiæ superbia; multaque indicia sævitie, quamquam premantur, erumpere. Hunc et prima ab infantia educatum in domo regnatrice: congestos juveni consulatus, triumphos: ne iis quidem annis, quibus Rhodi, specie secessus, exulem egerit, aliquid quam iram et simulationem et secretas libidines meditatum. Accedere matrem muliebri impotentia: serviendum feminæ, duo-

Quamquam premantur. Indicia proprie non premuntur, sed vitia, h. l. sævitia. Itaque inclinarem in eam partem ut Tacitum scripserat putarem prematur, nisi scirem, hunc scriptorem et in aliis duriorum esse, et ab vulgari consuetudine loquendi sæpe consulto recedere. Et favet vulgatæ alius locus. H. l. 26. E. N. Immo rei ratio ac sermonis proprietas. Vitia animi premere, virtus est; id vero est coercere ea et compescere: at significationes eorum nobis incautis erumpentes premere h. e. occultare et oculis hominum subducere, simulatio est virtutis. Haud abnueri, figurate etiam alterum dici posse, sensu eodem, sed in alia verborum collo-catione. De superbia Claudiorum vel Suetonium vide Tib., c. 2, et Livium passim.

Exulem egerit. Ita principem agere, et agere se paullo minus quam privatum, in Suetonio aliisque lego. Et in nostro H. 3, 2. M. Antonio tamen Mureto, var. lect. 11, 1, cuius scripta Venus inhabitat pariter cum Musis, legendum videtur, exulege-rit. Lrs. —* Wopkens. contra Muretum adfert, a. 13, 14. H. 1, 30; 2, 83; 4, 2; 21. — Gravius videri potest

ulcus subesse, quamvis perquam similis oratio sit 4, 44; sed diversa res. Quid enim aliud est exulem agere nisi speciem seu personam exulis inducere et gerere? At secedentis specie, non exulis, Rhodi vixit Tiberius. Quid vero exulagere nisi verum exilium indicat? Cui rei equis auctor? Nullus præter frigidum rumorem, quem, ut minime probabilem, Dio, 55, 9, certioribus illius secessus rationibus subjicit. Verum aliam ac veriorum causam norat Tacitus, c. 53. Ne multa, exulem irrepsisse putabam aliquando ex glossa librarii, cui verbum egerit, absolute sic toties positum, h. l. novum fuisset. Jam comparato Suet. Tib., c. 13, id me maxime in viam retrahit, quod fama vulgi hic affertur, non sententia scriptoria. Ac forsitan ita tuere vulgatum, ut eodem modo dictum sit, quomodo quis Augustum dicat Romæ egisse dominum specie antiquæ libertatis. Sic fere etiam Hooftius vertit.

Aliquid pro aliud quid, ne quis hæreat, et aliud legendum suspicetur. Sic etiam hoc verbo uti Cicero-nem et alios demonstratum est a Pearce. ad Cic. de Or., 2, 42; Drakenb. ad Liv., 6, 3; et Oudendorp-

busque insuper adolescentibus, qui rem publicam intirim premant, quandoque distrahant. »

V. Hæc atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti : et quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses Augustum, electis consciis et comite uno, Fabio Maximo, Planasiam vectum ad visendum Agrippam : multas illic utrimque lacrimas et signa caritatis; spemque ex eo, fore ut juvenis penatibus avi redderetur. Quod Maximum uxori

ad Suet. Tib., c. 47. ERM. Hic vero *aliquid est aliud quicquam*, propter negationem : quod longe rarissimum.

Interim pr., quandoque d. Dixi corruptum olim locum mutuumque. Redeo in viam admonitu amici, qui explicat : Drusus et Germanicus nunc quidem conjuncti prement rem publicam; at olim orto, fors fuit, dissidio, eandem distrahent per bellum civile, dissipabuntque. Consule Muret. V. L. 11, 1. LRS. *Interim est tunc* per aliquod tempus (vivo Tiberio), parum frequens significatio. Non est h. l. *interdum*, ut explicant ad Florum, 1, 26, 6. — *Crusius, Prob. crit., p. 29, legit : *qui populum romanum interim prensent* (i. e. Tiberio superstite, prensando captent, et favoris aucupio et patrandis successioni præsidii misceant), *quandoque distrahant* (Tiberio defuncto, ubi de successione ambigendum fuerit, distrahant in partes).

Scelus uxoris. Hæc est tertia venenariae hujus palma, et jure lemniscata. Tangit vero suspicionem illam de sicubus, quæ nota ex Dione, 56, 30. LRS. Inter recentiores sunt, qui fidem demant atroci suspicioni, et ipsum Planasium iter, inscia Livia factum, ad vanos rumores rejiciant.

Scilicet veneno grassari si voluisset mulier, id non in 76 annum mariti distulisset. Mihi nec hæc ratiuncula satisfacit ad refellendum, neque vagus rumor ad firmandum.

Maximum uxori Marciae. Habes eleganter historiam totam in Plutarchi *περί ἀδολοσχίας*, p. 508. A. quem locum, pretium puto, ut convertam pene verbatim. *Fulvius vero Cæsaris Augusti amicus, cum jam senem eum sæpius querentem audiret de solitudine suæ domus : quodque duobus nepotibus fato functis, Postumo, qui solus reliquus, ex calumniis nescio qua exsulante, cogeretur uxoris suæ filium ad successionem imperii vocare, quamquam miserans et consilium captans revocandi ab exsilio nepotis : cum, inquam, hæc audiret Fulvius, enuntiavit suæ uxori, illa Liviæ. Livia autem acerbe cum Cæsare egit, cur, quoniam jampridem id decrevisset, non arcesseret nepotem, sed se odio invidiæque successoris objiceret? Venientem igitur, de more, mane Fulvium, et solitum illud dicentem Ave, Cæsar resalutavit, Vale, inquit, Fulvi. Atque ille id intelligens, domum se illico subduxit, et vocata uxore : Rescivit, inquit,*

Marciae aperuisse, illam Liviae : gnarum id Cæsari : neque multo post extincto Maximo, (dubium an quæsitâ morte) auditos in funere ejus Marciae gemitus, semet incusantis, *quod caussa exitii marito fuisset*. Utcunque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris literis accitur. Neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an

Cæsar, non siluisse me arcana : ideo mori mihi decretum est. Uxor autem : Jure, ait, quoniam tamdiu mecum habitans vivensque, nec noveris, nec caveris intemperantiam meæ linguæ. Sed præcedam tamen ego, et accepto gladio, seipsa viro coram interemit. Hæc Plutarchus : nec alibi tam liquide narrata res. Hoc tantum male, quod *Φαίλιον* ubique vocat, qui Fabius est. Fabius ille Maximus, qui consul fuit anno urbis 742. Item, quod Marciam interfectam vult ante maritum : cum noster clare, vixisse eam dicat, et auditos gemitus ejus in funere mariti. Atque hæc homini vera caussa mortis : ne innocuum poetam oneremus, aut potius ipse se, de Ponto, 4, 6, 11. *Occidis ante preces, caussamque ego, Maxime, mortis, Nec fueram tanti, me reor esse tuæ.* Est enim hic Maximus, quem Naso coluit, et ad quem elegia non una. Sed et uxor Nasonis, propinqua Maximi, seu conjugis ejus Marciae, ex his versibus ibid. 1, 2, 138. *Ille ego, de vestra cui data nupta domo est. Hanc probat, et primis dilectam semper ab annis Est inter comites Marcia censu suas. Est censa, pro censuit, sati nove, immo antique. Sic adfectatus est regnum, pro adfectavit : Spectatus est suem, in Varro lego, retineoque : Communi-*

cati sunt, pro communicaverunt, in Livio : Peragratus est regionem, in Velleio, et plura. Tangit haec de Fabio tragediam etiam Plinius, l. 1. : Juxta hæc abdicatio Postumi Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem, inde suspicio in Fabium, arcanorumque proditioes. Lirs. In illo, *censa est*, explicando falli summum virum monuimus observ. 4, 3, extr. Gron. Etiam verbum *peragrari* subtraxit Ruhken. ad Velleium, 2, 97.

C. Navum id. Pridem emendavi firmavique, *gnarum id Cæsari.* Caii Navi nulla persona est in hoc actu. Sic 6, 46, *gnarum id Cæsari, eoque dubitavit de tradenda re pub.* 1, 51, *quod gnarum duci, incessitque itineri et prælio.* Sed ecce, hanc mihi quasi desponsam conjecturam, est, qui sine ullo divortio velit abducere. Ego vero non dimitto; nec enim soli Atridæ uxores suas amant, ait ille. Lirs. Muretum tangit ob V. L. 11, 1. Conf. utriusque epistolas in Mureti Opp., t. 1, p. 537, et require, si potes, urbanitatem illorum temporum. — * Albericus Gentilis in Lect. Virgil., c. 19, p. 177, legit *Liviam id Cæsari.* Kh.

Quæsitâ morte. Illata, et violenta machinatione Augusti. Lirs. Voluntaria, sponte sumpta, ut bene Freinsh.

An exanimem. Prius tradunt Vel-

exanimem repererit. Acribus namque custodiis domum et vias seperat Livia : lætique interdum nuntii vulgabantur, donec, provisus quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum et rerum potiri Neronem, fama eadem tulit.

VI. Primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippæ cædes : quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo centurio ægre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit : patris jussa simulabat, quibus præscripsisset tribuno, custodiæ apposito, « ne cunctaretur Agrippam morte afficere, quandoque ipse

2. *Acrioribus namque custodiis domum et vias seperat. Paribus custodiis satius fore mihi videbatur olim : nam acres custodias vix alibi mihi lectas recorder. Nunc præfero artius vel artioribus custodiis. Sic Livius, 26, 4, custodias artas dixit; et ibid., c. 17, hujus saltus fauces, ut Nero, arte præsepsit, sic lego. Vide Gronovium. Justinus, 27, 3, servari eum artissima custodia jubet; et 38, 9, Demetrium artioribus custodiis observari jubet. Ubi MS. acrioribus. Et ita Tacitus H. 1, 88. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque artu custodia, neque obscura. Ann. 3, 28. Artiora ex eo vincula, inditi custodes. Sic recte Pichena, non acriora, 13, 28, cohibita artius et ædium potestas. Intentas custodias dixit noster H., 4, 28.*

leius, 2, 123; Suet. Aug., 98; et Tib. 21. Dio, 56, 31, quamquam hic prudentius dubitat.

Acribus custodiis. Heinsius, in Misc. Obs., vol. ix, p. 282, voluerat statim *paribus*, dein emendabat *artioribus* : quod est frequens hujus verbi epitheton, ut ibi docet, permittaturque cum *acrior* ap. Justinum, 38, 9, atque nostrum, 3, 28, ut videatur viris doctis. Sed, quia tamen *acre* proprie dicitur de diligentia et rebus iis, in quibus diligentia spectatur, sine libris nihil muto. Sic 6, 17, opponantur *acria initia et incuriosus finis*. Eam. De vulgato nemo ambigat. Apud Liv., 39, 19, est *custodia intentior*, voce plane *οὐκ ἐπιμελής*.

Centurio ægre confecit. A tribuno interfectam Suetonius voluit,

c. 22. Sed Dio, 57, 3, pariter ut noster, a centurione. Credo verum esse, ut a centurione occisus sit, at jussu tribuni. *Lips. Ægre*, obnitente prævalido homine, et, quantum nudis manibus poterat, ictus reddente. Annal. 16, 9. Falso Broterius misericordiam centurionis cogitabat. Ceterum *firmitas* a Sallustio cum genit. *animi* constructum erat, teste Arus. Messio libello Elocut. Quam rarus nostro scriptori sit ablativus in hoc genere, index docebit.

Quandoque. Sic cum Jac. Gron. reponere non dubitavi, cum Codex scriptus sic habeat, quod Beroaldus, ut vitiosum, mutavit, sequacibus editoribus posterioribus. Bonæ autem latinitatis esse *quandoque* pro *quandocunque* docuit Gron. ad Liv.,

supremum diem explevisset. » Multa sine dubio sævaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus senatusconsulto sanciretur, perfecerat : ceterum in nullius unquam suorum necem duravit; neque, mortem nepoti pro securitate privigni illatam, credibile erat; propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi juvenis cædem festinavisse. Nuncianti centurioni, ut mos militiæ, « factum esse, quod imperasset : neque imperasse sese, et rationem facti reddendam apud senatum, » respondit. Quod postquam Sallustius Crispus, particeps secretorum

1. 24, et alii. ERN. Prior sic correxit Muretus, a quo sumptum fortasse, in textu habet Aurelius.

Duravit. Absolutum verbi usum animadverte; uti est 14, 1, aliaque exempla ap. Quinctil. Similiter, c. 7, *dabat famæ*, ubi alias semper additur *aliquid*. Mox præteritum ponitur erat, respectu priorum temporum. *Tum hominibus* parum credibile videbatur. Sic infra, c. 53, *credebantur*; et 4, 74, apudque Cic. Tusc., 3, 27, *constabat*, pro quo Boherius male corr. *constat*.

Nuncianti. Legitimum verbum in hac re est *renunciare*, idque Tacito reddendum putat Drak. ad Liv., ep. 47, ubi v. exempla. Præcedentis verbi ultima syllaba potuit *re* absorbere. ERN. Legitima et propria non raro optimi scriptores spernunt consulto : id promissum erat h. l. ob memoratum *morem militiæ*. Ita deinde *Vestæ virgines* vocantur, quæ *Vestales* sunt publico vocabulo, adeo ut Dionysio Halic. opus videretur facere τὰς Ἑστιαίας. Accedit, quod simplicia verba poetarum more præferuntur compositis. Ut, c. 7, *posuit edictum est proposuit*, quod

ipsum ibi legere volebat Muretus. Suetonium, c. 22, et alios cum centurionibus loqui facile patimur.

Ut mos militiæ. Solennia militiæ verba, factum quod imperasti. Sueton., l. c. *Renuncianti tribuno factum esse quod imperasset*. Et in Claud., 29. *De nece consularis viri renunciente centurione factum esse quod imperasset*. LIRA.

Sallustius Crispus. Est ille, cujus vitam mortemque infra memorat, 3, 30, Sallustii, historiarum regis, ex sorore nepos. Nominat eum Seneca inter intimos Augusti, de Clem., 1, 10. *Ignovit abavus tuus victis. Nam si non ignovisset, quibus imperasset? Sallustium et Cocceios et Duillios et totam cohortem interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit. Sed cedo, quis in Seneca Duillius? Falsus, scribendumque, Deillios, sive Dellios. Deillius a Seneca patre dicitur, in Suas. 1. med. Bellissimam tamen rem Deillius dixit, etc.* Græcis tamen est ἄλλος, Plutarcho Dionique. Item Horatio, inscriptione odes 2, 3; ubi temere interpretes *Gellium* sufficiunt. Plutarchus in Anton.,

(is ad tribunum miserat codicillos), comperit: metuens, ne reus subderetur, juxta periculoso, ficta seu vera promeret, monuit Liviam, « ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur: neve Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad senatum vocando: eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur. »

VII. At Romæ ruere in servitium consules, patres, eques: quanto quis illustrior, tanto magis falsi ac fes-

3. *Tanto magis falsi.* Opinabar, tanto magis falsi, quo illustriores, eo apertiores ruebant in servitium, dum Tiberii benevolentiam hoc ipso aucuparentur. Sic famem jejuniis fateri, H., 5, 4. *Fortuna fateri* aliaque compluria apud nostrum. Quinctil., 8, 3, ut in his nullus sit ornatus, sed ut pressior et severior, eo minus confessus. Sed et vulgata ferri potest. Ann. 3, 3, ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intelligerentur. H. 2, 17. ita ceteros terruere, ut adesse omnem Cinna exercitum trepidi et falsi nunciarent.

p. 943, D. eum historias quoque scripsisse ostendit. Πολλοὺς, inquit, καὶ τῶν ἄλλων φίλων οἱ Κλεοπάτρας πόλεως, ἐξίβαλον τὰς παροιμίας καὶ βωμολοχίας οὐχ ὑπομείνοντας, ὃν Μάρκος ἦν Σίλωνος, καὶ Δίλλιος ὁ ἱστορικός. Eadem Dio, 50, 13, et 23. Ad Sallustium autem istum facit, quod Plinius, 34, 2. *Metallum quoddam Sallustianum appellatum*, scribit, ab amico divi Augusti. Lrs. Conf. Ruhmk. ad Velleium, p. 353.

Miserat codicillos. Ita enim receptum, quo magis cautum militibus esset, eadem mandari per libellum. Scilicet ne imperator auctoritatem posset defugere. Pulchre Herodianus, 3, 11, 8, de Saturnino et Plantiano: Ὁ δὲ Σατουρνίνος γραμματεῖον ἔλαβε τοῦ Φέρονος Φέρον τὰς ἐπιτολάς, etc. Ad quem usum duplices adhibitos, alibi lectum. Lrs.

Ficta seu vera. Ficta, si a Tiberio crimen amoliretur; ne ipse ejus damnaretur a senatu. Vera, si Tibe-

rium auctorem ederet, ab eo puniendus aut tollendus. Lrs. *Periculoso*, ablativus, et ommissio prioris partic. seu, Græcum et poeticum colorem habent. Notatur illa sæpe ad Horat. Male ergo quidam lenium correctionum amator conj. *Periculo seu ficta seu v. p.* Metuebat, ne reus subderetur ipse, quum æque periculosum futurum esset, etc.

Ut non aliter ratio constet. Scitum dictum, nec quidquam mutemus. A mensulariis ductum est, quibus constant rationes cum pares sunt. Plin., Epist. 1, 9, init.; Paneg. 38, 4. Usi et auctores prisci juris, lib. 1; de Obseq. parent., l. penult.; de Re militari. Adde Valentis dictum apud Trebellium Pollionem Trig. tyr. 21. *Non sibi apud deos inferos constare rationem, quod quamvis hostem suum, Pisonem tamen jussisset occidi, virum ejus similem Rom. res publ. non haberet.* Lrs.

Falsi. Heinsius conjiciebat *fassi*

tinantes, vultuque composito, ne læti excessu principis, neu tristiores primordio, lacrimas, gaudium, questus, adulatione miscebant. Sext. Pompeius et Sext. Appuleius coss. primi in verba Tiberii Cæsaris juravere :

4. *Lacrimas, gaudium, questus, adulatione miscebant.* Sic scripti. Sed τὸ *in* geminari debuit ante τὸ *miscebant*. *Adulationem* scilicet reponi oportet, etsi nec male Muretus.

in Obs. Misc. V. ix, p. 283, male. Simulationem assumptam dicit, de qua exquisitè *fulsus* dicitur, imitatione Sallustii Cat. 10, ubi v. Curtius. ERN.

Lacrimas, gaudium. Acute Muretus V. L., 11, 3, *lacrimas gaudio, questus adulatione miscebant.* Placet rei hominisque causa. LIPS. Præmissa ratio clare indicat, hic peccatum esse, ablativo in accusativum mutando. Nam quod Salinerius et Pichena sic accipiunt, quasi Tacitus in omnibus adulationem adhibitam dicat, id frigidum est, nec causæ præmissæ convenit. Ceterum putem etiam legi posse *lacrimis gaudium, questus adulatione miscebant.* Nam ita minus abitur a scriptura librorum, et Tacito solenne est variare modos loquendi, non omnia eodem modo atque ordine exprimere, ut attentis lectores facile observabunt. Heinsius etiam conjiciebat *adulationem*, ut ultima absorpta sit a prima sequentis verbi. Nec hoc male. ERN. Certi aliquid statuere, difficile est. Interim mihi quoque præ ceteris placet ratio Heinsii, vel Lipatii *adulationes* ob Hist., 3, 74. Certe iners est ablativus pro gerundio. Non deum nunc subiecisset *questus*, si nihil esset quod responderet huic voci. Paulo ante notabilis est ellipsis substantivi vel similis verbi, in Hist., 1, 85, expleta : *ne viderentur.* Pro *tristiores* in Cod. est *tris-*

tior. Id Jac. Gronov. in textum retrahit, propter incredibiles, ut ait, varietates. Taciti in constructione. Nec laudator defuit Curtius ad Sallust. Cat., 20. -- * Wopkens. plane reprobabat. Recte.

In verba Tib. Cæsar. juravere. Rem, quæ per se satis habet indignitatis, magis turpificat Muretus, dum censet, hoc loquendi genus proprium gladiatorum, qui se addicebant laniistis; quasi ad facienda perpetuendaque omnia, quæ eis, cujus in verba juratur, jussu sit. Immo militum est proprium, qui se devotebant imperatori. Liv. 3, 20. Eumenes apud Justin. 14, 4 : *Quater intra hunc annum in mea verba jurejurando obstricti estis.* Quod hic narratur, initium sumpsit in Divo, de quo Sueton. Cæs., c. 81, *item jurejurandum, quo se cuncti pro salute unius adstrinxerant.* Et mox : *confisum novissimo illo SC. et jurejurando.* Appianus, B. C., 2, 124, ὃν Καίσαρ πάντες ἀμόσμεν, Φύλακας τοῦ σώματος ἡ τιμηροὶ παθόντι τίσιςσθαι. Iterum, c. 145, καὶ τοὺς ἄλλους, ἃ μὲν Φυλάξην Καίσαρα καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος σῶμα παντὶ σθίνει πάντας, ἢ εἰ τις ἐπιβουλεύσειεν, ἐξώλεις εἶναι τοὺς οὐκ ἀμόνοντας αὐτῷ. Nec Augusto defuit fœda Sex. Pacuvii adulatione, de qua Dio, 53, 20. His exemplis cessit pudor, et Tiberio jam quasi legitimam ac solenne faciunt. Vis fuit, salutem propugnatos et

apudque eos Sejus Strabo et C. Turranius, ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ: mox senatus, milesque et populus: nam Tiberius cuncta per consules incipiebat, tamquam vetere re publica et ambiguus imperandi. Ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciæ potestatis præscriptione posuit, sub Augusto acceptæ. Verba edicti fuere pauca et sensu permodesto: « de honoribus parentis consulturum: neque abscedere a corpore: idque unum ex publicis

acta rata habituros. A militia etiam translatum ad gladiatores; sed horum sacramentum *uri, vinciri, virgis ferroque necari*. GRON. Jusjurandum Cæsari præstitum ab hoc differre puto: fuit enim extraordinarium. Nec jusjurandum in acta huc pertinet, quod post oblatum Tiberio SCto, sed repudiatum, auctore Tacito, infr. 72; Sueton., Tib., c. 67. In verba Tiberii jurarunt, ut imperatoris. Vis fuit: se dicto audientes fore, imperata facturos. Ita olim milites jurasse auctor Polybius. V. Lips. Mil. R. I, 6. ERN. Confundit etiam Broterius, quum rem discere potuisset ex Mem. Acad. Inscript., t. XIX, edit. in-4.

Apudque eos. Apud coss. emendabat Muret. Eleganter. Copula languet præ more Taciti. Minus bene idem mox pro *vetere* conj. *Vigente* ex vet. librorum nescio quorum scriptura *vintere*.

C. Turranius. Et quidem primus in eo munere, ab Augusto. Nam Augustus acceptam a populo præfecturam, nisi fallor, tenuit dum vixit: aut certo paullo ante mortem substituit sibi Turranium istum. Adsero id ex Cornelii nostri verbis, Annal. II, 31, init., nisi tamen aliter accipis, ut in loco videbo. Turranii

etiam mentio Senecæ de Brev. vit., 20, nescio an hujus, quia procuratorum illi tribuit, non præfecturam. Nominat et Ovidius in poetarum albo ex P. 4, 16, 29: et in doctorum, Plinii index. Sed quæras, cum præf. prætorio et annonæ in verba Tiberii jurarint, cur omissus præfectus urbis? cujus auctoritas non minor (major immo illo Anno-nario), et cui proprius in urbe miles. Credo equidem omissum, quia nemo fuit. Taurus Statilius defunctus erat, cui Piso suffectus post aliquot annos a Tiberio, uti doceo clare, 6, 10. Lips. De præfecto annonæ, V. Burman., de Vectigal. P. R., c. 8, p. 118. ERN.

Neque abscedere a corpore. Non rei publ. corpore, ne inducat te Maurus, sed Augusti. Datum enim honori defuncti Augusti a Tiberio, quod ab eo olim Druso, 3, 5. Sed cur id e publicis muneribus? Visum ita Tiberio loqui, ad honorem Augusti: quasi magistratuum præcipue esset, et eorum, qui rei publ. primi, curare funus semonisillius et viri supra viros. Lips. Ego vero sic intelligo: neque se discessurum ab hac una re, de funere Augusti; hoc unum, nempe *consulere senatum de ea re*, se de publicis muneribus usur-

muneribus usurpare. » Sed, defuncto Augusto, signum prætorii cohortibus ut imperator dederat : excubiæ, arma, cetera aulæ : miles in forum, miles in curiam comitabatur. Literas ad exercitus, tamquam adepto principatu, misit : nusquam cunctabundus, nisi cum in senatu loqueretur. Causa præcipua ex formidine, ne Ger-

paturum. Quam interpretationem confirmat illud, quod c. 8, dicit, *nihil primo senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti*. Vulgaris illa interpretatio Lipsii aliorumque locum habere non posse videtur, quia privata ista pietas esset, non publicum munus : deinde, quia inde non appareret edicti sensus *permodestus*, h. e. quo indicare videretur, se principatum non affectare : denique, quia falsum est, non discessisse a corpore Augusti Tiberium, sensu proprio. Fuit enim Romæ, senatum habuit, et de honoribus Augusto habendis egit, ut eeq. patet. *Suprema* dicuntur de morte, in primis de funere, de quo h. l. accipienda, ut docuit Salmas. ad Solin., p. 16, 31. —

* Ibi Salm. explicat *de reliquiis corporis*. Enn. Ne corpus ad celebrationem funeris aut sermonem de ea re habendum trahamus, tum usus latinus vetat, tum locus a Lips. laudatus aliusque Curtii, 10, 7, extr., denique tempus instans verbi *abscedere*, quod, ut tempora licenter mutet Tacitus, tamen in isto sensu adhibitur non fuerat. Illa vero palmaria est observatio Bœcleri, sententiam postremi membri rursus revolvit ad primum, quasi illud de custodia cadaveris interjectum sit. Igitur hoc dicit : relaturum se de sepultura patris, cujus corpori ut assideret, pietatem poscere; hanc convocationem senatus unum esse ex senatoriis sc. tribu-

niciis muneribus, quo fungi animum induxerit : idque omitti sibi non licere, quoniam ad honorem Aug. pertineat. Quid hac oratione modestius esse potuerat in eo, quem successorem imperii sperabat senatus omnis metuebatve ? Gravis autem significatio est in ista *παρρησία*, eo spectans nimirum, ne quis illum jam nunc aliquid moliri suspicetur ad occupandam rem publ., videantque omnes, nihil nunc ei potius cura venerandi corporis esse, sive custodiendi sive comitandi. Nam edictum hoc fortasse Nola aut ex via Romam missae putandus est. Nola missi sunt, qui Agrippam necarent ; Nola sunt mandata ad exercitus distributa ; jam Nolæ quodammodo aula fuit. Quippe haud paucos intra dies omnia illa peracta esse arguunt kalendaria vett. Postero statim die, quam corpus in urbem illatum erat, hic senatus agebatur. V. Dio, 56, 31 ; 57, 2 et 3.

Excubiæ, arma. Præcipua hæc signa tunc principis. Conf. H., 4, 11. Lirs.

Cetera aulæ. Quæ hæc cetera ? Puto lictres, fasces laureati, et si quid præterea tunc receptum principi distinguendo. Neque enim adhuc illa principatus insignia, ignis, diadema, purpura : quæ reperta sequenti ævo, et ad exemplum regum. Vide Excurs. in litt. A. Lirs.

Ex formidine. Cunctandi nempe causa, formido ex Germanico : ne,

manicus, in cuius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium quam expectare mallet. Dabat et famæ, ut vocatus electusque potius a re publica videretur, quam per uxorum ambitum et senili adoptione irrepsisse. Postea cognitum est, ad introspicendas etiam procerum voluntates inductam dubitationem. Nam verba, vultus, in crimen detorquens, recondebat.

VIII. Nihil primo senatus die agi passus nisi de supremis Augusti: cuius testamentum, illatum per virgines Vestæ, Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia

si ille tantis viribus et gratia imperium vellet, ipse turpiter abjiceretur. Melius ergo censebat non agnoscere, donec nosset ejus mentem. LRS.

Tot legiones. Octo ad Rhenum, in ripa gallica: præcipuum, uno loco, imperii robur. Atque eæ cum suis auxiliis et equitatu, facile ad c. m. militum accedebant. LRS.

Uxorum ambitum. Matris Livie, quæ a marito id exambierat. LRS.

Senili adoptione. Quæ facta esset a sene jam delirante, ideoque non satis gloriosa adoptatio. ERN.

Inductam dubitationem. Scribo *indutam*. Est enim induere nonnunquam præferre, obtendere, ostentare. Livius, 1, 56, de Bruto: *longe alius ingenio quam cujus simulationem induerat*. Seneca, de Benef., 2, 2, *lætus facit et induit sibi animi sui vultum*. Noster 6, 42; 15, 69. GRON. Immo *inductam* verum est. Sic Cicero, pro Cael., 11, *oratio inducta* pro adhibita. Nempe induere proprie refertur non ad rem, sed ad speciem, aut ad personam, habitum, prætextum, ut in omnibus exemplis a Gron. prolatis; cujusmodi verbum

hic non est. *Species dubitantis* indui potest, non *dubitatio*, ut opinor. Vulgatum defendit etiam Ryckius, sed alio modo, qui probari non potest. ERN. Mihi is modus unice probabatur, priusquam ejus auctorem legeram. *Induci* proprium est in opere tectorio, in coloribus et pigmentis; legiturque ita ap. Plinium sæpissime. Hoc vult Ryckius, etsi aliena affundit. Itaque *inducta*, ut fucus, opponuntur sinceris verisque: et quis nescit Persii *tectoria lingua*? Ad rem. conf. Aurelii Vict. de Cæs., 2.

Virgines Vestæ. Mores scilicet Romanorum, qui pactiones, fœdera, testamenta, pecunias etiam, deponabant in templis: et sæpissime in isto Vestæ, quod religione primum. Dio, 48, 37, de pace inter triumviros et Sextum inita: Ταῦτά τε οὐδὲ συνθήμηναι, καὶ συγγραφέμηναι, τά τε γραμματεῖα ταῖς ἱεραῖς ταῖς ἀντιπαρθένοις παρακατέθεντο. Eadem in re Appianus B. C., 5, 73, καὶ ταῦτα συνεγράψαντο, καὶ ἐσημείναντο καὶ ταῖς ἱεραῖς παρθένοις φυλάσσειν ἐπιμελεῖσθαι ἐκέλευεν. Sed et Julianum testamentum virgini Maximæ traditum,

in familiam Juliam nomenque Augustæ adsumebatur : in spem secundam, nepotes pronepotesque : tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed jactantia gloriaque ad posteros. Legata non ultra civilem modum, nisi quod populo et plebi ccccxv, præ-

Sueton., Cæs., c. 83, ait : M. Antonii, depositum apud Vestales, Plutarch., p. 942, E. Et generatim de templis, Ulpian., l. 111, de tabb. exhib. *Si custodiam testamenti ædituus suscepit.* Dixi et pecunias in templis deponi solere : quod verum adeo, ut quidam omnes fortunas in iis haborent, quasi custodia certa. Vid. Herodian., de templo Pacis, quod exustum sub Commodio, 1, 14, 3. Nec mirum, quia milite hæc templa custodiebantur. Tertullianus, de Corona, p. 127, C. ubi non vult christianum militem scribi. Et in Apologetico, p. 29, D. Ideo Juvenalis, 14, 260. Castora vigilem dixit : *Et ad vigilem ponendi Castora numi.* LIPS.

Livia in familiam Juliam. Ideo in numis et lapidibus exhinc fere Julia scripta aut sculpta, non Livia : quod item in notis ad Valerium observamus. Sed nomen Augustæ an recepit ? Negat ecce Suetonius Claudio, c. 11. Dicit ab avia id recusatum : quæ non alia quam Livia est. Mirum. Liviam enim Augustam faciunt scribuntque alii omnes : et hercle, si, ambitionem feminæ novi, non recusavit. Tacit. 3, 64 ; 4, 16 ; 5, 1. Plinius, 15, extr. *Livia Drusilla, quæ postea Augusta matrimonii nomen accepit.* Idem lapides sexcenti testantur et numi. Quid ergo Suetonio, l. c, visum dissentire ! Non ipsi quidem, sed librario, qui pervertit. Liqueat enim nobis corrup-

tum locum, scribendumque *ab avia recusatum*, vel, *ab ea viva*. Ad matrem Antoniam hæc referuntur, non ad aviam : uti docet vel ἀπολογία sermonis. Quæ viva donata Augustæ nomine a Caligula (ταύτην τε γὰρ Αἰγυύσαν εὐδοῖς καὶ ἱερῶν τοῦ Αυγούστου ἀπίδωκε, ait Dio, 59, 3) id sprexit : et mortua nunc per Claudium recepit. Itaque in lapidibus claudiani ævi : ANTONIAE AVG. DRVSI. sculptum hodieque. Hoc verum ; at interpretes in suetoniano loco quam natant ? qui licet ad portum se recipiant, me duce. LIPS. Emendationem optimam etiam numi firman!. In nostro autem loco *nomen Augustum* sine idonea auctoritate exsculpit I. Gronov. ex codicis scriptura, *Augustu*. Ita quidem est ap. Lamprid. Severo, c. 1, et ceteros istius classis, non apud priores. Alia ne cumulem, Plinius, Paneg. 84, *cognomen Augustarum*, Suet., l. 1. De nomine *Julia*, V. Ruhnken. ad Velleium, p. 311.

Sed jactantia gloriaque. Quare *jactantia* ? quasi sine affectu scilicet, optimos utilissimosque patriæ legisset. LIPS.

Civilem modum. i. e. nihil præcipuum novumque in legatis, nihil regium, aut præter civium modum moremque. Nam de Falcidia modo accipere (ignoscent viri magni) prævum acumen est. LIPS.

Populo et plebi ccccxv. Video placere viro docto, emendari e Suet-

toriarum cohortium militibus singula numum millia, legionariis ccc, cohortibus civium romanorum cccc numos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus;

ton., 101: *Populo et plebi cccc, tribubus xxxv*, ut intelligamus, ait, præter quadringentias legatum populo, etiam in singulas tribus centena millia relicta esse. Hæreo: et e vulgatis Taciti verbis eruo bonum sane sensum. Coniunctum scilicet extulit noster, quæ magis distincte Tranquillus. Ea tamen ejus mens, ut populo legatum sit quadringentias, tribubus sive plebi xxxv. Ni esset, non junxisset duas eas voces, *populo et plebi*. Sed populus ergo alius a tribubus? Alius, hac quidem in parte. Populo legavit quadringentias viritim distribuendum, et καὶ τῇ τριβύβῃ: tribubus tricies quinquies, id est, corpori tribuum universo: veluti si collegio legem, et collegis singulis seorsum. Discrimen hoc summamque exactam neglexit Dio, 56, 32, qui satis habet dicere legatum populo cccc. Neglexi, vereor, et ego, dum in electis motus hæsitazione aliorum tentavi corrigere in Suetonii verbis, *tribubus xxxv*. Lips. Add. Casaub. ad Suet., l. c, et Muret. V. L. 11, 3. Distributionem alii rectius sic faciunt, ut quod populo legaverat, in ærarium ad publ. usum delatum sit; quod tribubus, vicatim vel viritim pernumeratum.

Legionariis cohortibus civium. Bene additum, ne accipiamus etiam cohortes sociales. Ideo et Dio vertit, τῶν τε λοιπῶν πολιτικῶν κλήσεις πάντες καὶ ἰσθμομένοντα δραχμάς. Itaque ille idem legiones πολιτικὰ στρατόπεδα non semel appellat, quia scripta ex civibus tantum. Fuit tamen, cum in Dione placeret, τῶν ἰσθμομένων κλήσεις.

Male. Sueton., l. c. *Legionariis trecentos numos: quam summam re præsentari jussit; nam et confiscatam semper, repositamque habuerat.* Ubi *confiscatam*, in fisci ad servatam: uti Tertullianus eleganti metaphora, de fuga, p. 698. B. *Felices itaque pauperes, qui animam totam in confiscato habent.* Lips. Si rem, ut erat, edidit Tacitus, scripsit: *legionariis trecentos, cohortibus civium romanorum quingentos numos viritim dedit.* Sic enim Suetonius, sic Dio. Hoc si obtinere nequeam, admisero Freinshemianum, *leg. autem et coh.* ea tamen conditione, ut cohortes civium romanorum solæ sint urbanae cohortes; non quæ aliæ sub certis legionibus non continebantur; quas ille adjungit. Et fuerit aut error, aut negligentia Taciti, uno ordine habentis urbanos et legionarios; quum tamen urbani non in Augusti modo, sed etiam in Tiberii testamento lautius fuerint tractati. Sed, si verum licet fateri, magis placet prius. Gron. Freinshemianam rationem Ryckius dedix. Jac. Gronovius autem e Cod. medico *legionariis aut cohortibus.* Legiones quidem et cohortes sæpe distingui certum est. Ego interea post autem interpunxi. Copula et potuit a Tacito ipso omitti, ut mox: *ut legum latorum tituli, victurarum ab eo gentium vocabula anteferrentur.* Aut, quod in MS. esse testatus est Gronovius, vereor, ne Beroaldus recte acceperit pro autem. Ern. Valde vereor, ut recte acceperit. Tacitum asyndeton decebat in tali enumera-

ex quis maxime insignes visi : « ut porta triumphali duceretur funus , » Gallus Asinius ; « ut legum latarum tituli , victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur , » L. Arruntius censuere. Addebat Messalla Valerius , « renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii : » interrogatusque a Tiberio , « num se mandante eam sententiam prompsisset ? sponte dixisse , » respondit : « neque in iis , quæ ad rem publicam pertinerent , consilio , nisi suo , usurum , vel cum periculo offensio- nis. » Ea sola species adulandi supererat. Conclamant

tione ; non adversativa autem , qua omnino rarius utitur , ne semel quidem in hoc toto libro ; minime error in re notissima et gratæ in vulgus memoriz. Adde quod et omissum post autem , nescio quo modo , vehementer displicet , nec illo exemplo bene defenditur ; neque locum habet aut , cui particulæ Crollius simplicis copulæ vim tribuit , quibusdam locis male intellectis deceptus. Neque vero Broterii correctio , *leg. atque coh.* , vestigia corruptæ scripturæ cum fide sequitur. His de causis Gronovio majori sine ulla dubitatione assentior , aut ex numerali nota ccc , et proximo versu ccc ex ccccc depravata esse , atque ad hunc modum quo feci , mutanda. Tantum in re aperta et testata licet circa notas istas toties multo foedius habitas , præsertim in tanta similitudine elementorum.

Ex quis m. i. visi. Visi sunt hi , quistatim ponuntur. Wopkens. vel expungendum hoc *visi* , vel duplex ut nominibus censentium præfigendum putabat.

Porta triumphali. Sueton. , 100. *Inter alia complura censuerunt quidam , funus porta triumphali ducen-*

dum , præcedente Victoria. Neque dicit id factum : quod tamen viri docti ex Dionis asserunt , me mirante : qui video Dionem nihil tale , immò contra scribere , 56, 31, *funus ejus ab equitibus noctu urbi illatum.* Si noctu , quid refert per quam portam ? Hoc tamen Dio , c. 34 , *imaginem ejus e palatio ceream , habitu triumphali , ductam ; itemque alteram in curru triumphali.* LIRS. Spectabant viri docti Dionis cap. 42 , ubi fasces non ducendum portat triumphali , sed ductum , narrat. Perperam Lipsius cogitabat de corpore e Campania in Urbem deferendo.

Porta triumphali. De hac porta videndus Alex. Donatus in Roma vetere , 1 , 22 , ita tamen , ut homini , quantumvis docto , ne credas , nescio quam religionem inferendi cadaver Augusti per hanc portam Romanis objectam , eaque religione vetitos , mortuum Augustum isthac recipere. GRON.

Renovandum per annos. De eo ritu dico ad 15, 67. Valuit autem hæc sententia , et voluit Tiberium jam principem esse : neque enim alii juratur. Eoque velut offensus , ro-

patres, « corpus ad rogam humeris senatorum ferendum. » Remisit Cæsar adroganti moderatione; populumque edicto monuit, « ne, ut quondam nimis studiis funus divi Julii turbassent, ita Augustum in foro potius quam in campo Martis, sede destinata, cremari

gat, quo auctore dixisset? Lirs. Sacramentum *in nomen* non est aliud quam supra dictum *in verba*. Etiam militis sacramentum singulis annis renovari moris erat. Quare qui id transferendum censebat in novum principem, is primus militaris principatus fundamentis jactis libertati funus parabat. Atqui potuit Messalla hanc adulationem sententiæ suæ intexere? Per egressionem puta, de qua vid. 2, 38, eoque spectare videtur verbum *addebat*. Jam ante talia plura immisturi erant senatores: *sed nihil ille agi passus nisi de suppremis Aug.* Cogi volebat.

Corpus humeris. Qui honor, nisi fallor, Sullæ habitus primo Romanorum. Appianum lege, 1, 106, Civil. Lirs.

Remisit Cæsar. Quid? non ergo elatum corpus humeris senatorum? Est vero. Sueton., 100. — * Id. Dio. At remittendi verbum eo valet, ut non sit factum. Lib. 3, 55. *Remissa ædilibus talis cura.* Lib. 11, 3. *Hortantibus dehinc inedia et levem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait.* Scribo ergo, *permisit Cæsar.* Sed eam ipsam permissionem arrogantem esse vult Tacitus, quia per speciem modestiæ, et quasi pugnare cum senatu nollet, habuit amplissimum ordinem inter vespillones. Simile illud, 6, 23, de Asinio Gallo: *Consultusque Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere. Add. De correctione nunc ambigo, quia*

docuit me vir ille qui omnes, (Cujacium dico, quem nemo satis unquam miratus est, qui cepit) eandem vim inesse verbo *remittendi*. Exempla apud ipsum in obs. 21, 29. Et sane in Irenæo, 1, 8, etiam legi: *Remittite mortuos sepelire mortuos suos.* Lirs. Sic accipio, *remisit* in adversando, et cessit instantibus patribus, superbus specie pudoris et modestiæ, facto eodem verecundus simul et arrogans. De Cujacii observatione, quam laudat *ἰπάρυ*, vide quæ diximus obs. 4, 2. Gron. Locis ibi excussis adde Cæs. B. G. 7, 20, med. Quod non simpliciter dissuadebat, aut significabat indecoram rem esse, mera arrogantia erat: modestia videri poterat, quod nec imponebat, nec prohibebat, quum utrumque facere posset. Temperamentum fuit ejusmodi, quo abuti solemus in collegiis, quorum pars sumus, ut, quum nostra ipsorum res agitur, eam rem ad humanitatem collegarum rejiciamus. — * Crusius, Probab. crit., p. 28, intelligit, Cæsarem remisisse molestiam illam rei per se non injustæ, nec alienæ, ut moderatio sit in remittenda molestia, adrogantia in eo, quod rem ipsam non improbareret.

In campo Martis. Primum Sullam in campo Martio, per honorem, sepultum tradit Appian., l. c. Nam alii, etiam illustres viri, extra urbem. At postea Juliæ ibi tumulus, et mox ipsius Julii, nunc Augusti,

vellent. » Die funeris milites velut præsidio stetere, multum irridentibus, qui ipsi viderant, quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii et libertatis inprosperè repetitæ, cum occisus dictator Cæsar aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur : nunc senem principem, longa potentia, provisus etiam heredum in rem publicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura ejus quieta foret.

IX. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus : « quod idem dies accepti quondam imperii princeps et vitæ supremus : quod Nolæ in domo et cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset. Numerus etiam consulatum celebrabatur, quo Va-

sede destinata : id est, in mausoleo, quod sibi struxit. LIRS.

Præsidio stetere. Tanquam metuendum fuisset, ne plebi, quæ nondum vetus servitii, exsequias divi Julii tantis studiis concelebraverat, nunc demum, postquam ad libertatem tot per annos omnium animi occalluissent, mitis domini supremum honorem turbare, seque eadem opera militibus discerpendam objicere liberet. Ita propemodum Muretus. Supervacui apparatus risorem in ipso senatu vide ap. Dion. 57, 2.

* *Improsperè repetitæ.* Jac. Gronov. malebat *improspera*. Male. Wopkens.

Provisus h. in rem p. opibus. Quum provisum esset, ne successuris exercitus et reliquæ opes deessent ad opprimendam rem publ.

Quod idem dies. Erit fortasse, qui hic adhæreat; cui adjutorium ego. Triplex enim ratio numerandi imperii augustei. Alii plurimique ab aetiaca pugna numerant, cum victo

Antonio potens fuit imperii solus. Ea pugna pugnata iv nonas septembres. Quidam a sexto ejus consulatu, cum imperium illi a senatu firmatum, datumque cognomen Augusti : quasi is legitimi principatus primus dies. Id fuit vii idus januar. Atque ea ratio numerandi provinciis fere familiaris. Ita in lapide, qui Narbone : vii. qvoqve. idvs. ianvarias. qva. die. pfmvm. imperivm. orbis. terrarvm. avspicatus. est. thvre. vino. svpflacent. Orosius 6, 20, paululum a lapide dissentiens, viii nominat idus. Longius recedit Censorinus, de D. N. 21, qui rejicit in xvi cal. febr. Ovidius idus dumtaxat nominat Fast. 1, 587 et seq. Sed lapidem ego credo verum dicere. Tertii denique numerabant a primo ejus consulatu : scilicet quia is gradus et aditus ad reliquos honores. Is fuit xiv kal. septembres. Eam rationem sequutus est quicumque ille scriptor de causis corruptæ eloquentiæ, c. 17, qui imperitasse Augustum ait annis 56,

lerium Corvum et C. Marium simul æquaverat : continuata per septem et triginta annos tribunicia potestas : nomen imperatoris semel atque vices partum : aliaque honorum multiplicata aut nova. » At apud prudentes vita ejus varie extollebatur, arguebaturve. Hi, « pietate erga parentem et necessitudine rei publicæ, in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quæ neque parari possent, neque haberi per bonas artes. Multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. Postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur. Non regno tamen, neque dictatura, sed principis nomine constitutam rem publicam : mari Oceano aut omnibus longinquis septum imperium : legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa : jus apud cives, modestiam apud socios : urbem ipsam magnifico ornatu :

fallente numero, nisi ad hanc rationem. Quam ipsam sequuti curiosi isti, qui initium imperii et finem Augusti vitæ in eundem diem, miraculi causa, conferebant. Satis dixi : tu abi liber et expeditus. LIPS. Conf. Monim. Ancyr. in Chishulli Antiqu. asiat., p. 172. Norisii Cenot. Pis., p. 102, et ex vet. maxime Dio, 56, 30.

Simul æquaverat. Nam Valerius sextum, Marius septimum consul. At ter Latio deciesque tulit labentibus annis Augustus fasces, ut ait Statius Silv., 4, 1, 31. LIPS. Valerii illius verum cognomen Corvum fuisse, non Corvinum, quod h. l. vulgatur, docuerunt Sigonius, Pighius, alii. Quidni ergo Medicei fidem sequamur cum J. Gronov. et Allezando?

xxxvii annos tr. p. Accepit eam Aug. v kal. jul., ut per xxxvi annos et duos ferme menses gesserit. Dio, 53, 32, cum Norisii Cenot. Pis. p. 260 et seq. Mox nomen imp. illud dicitur, quod prisco more postponi solebat. Conf. Dio, 52, 41.

Aliaque honorum multiplicata. V. Sueton., Aug., c. 26 seq. et 57.

Necessitudine rei publ. Id est, necessitate : quia, ut mox loquitur, tempora rei publ. id poscebant, et asperum hoc remedium. LIPS.

Dum interfectores. MS. dabat tunc. Inde Beroald. conj. quo, Rhenanus ut, Muret. et Pichena dum. Jac. Gronov. tunc, interf. p. ut ulcisc. Acutius, ut solet.

Mari Oceano. Hoc verum, et docui in Admirandis I, 3, 4. Tamen addendum hic ex Herodiano, de Au-

pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset. »

X. Dicebatur contra, « pietatem erga parentem et tempora rei publicæ obtentui sumpta : ceterum cupidine dominandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab adolescente privato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium : mox ubi decreto patrum fasces et jus prætoris invaserit, cæsis Hirtio et Pansa (sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusum, sui milites Hirtium, et machinator doli Cæsar abstulerat), utriusque copias occupavisse : extortum invito senatu consulatum, armaque, quæ in Antonium acceperit, contra rem publicam versa :

gusto, 2, 11, 5. Illic distincte ple-
raque : noster universe, et præcipua
dixit. Sed fuere alibi *fossæ, castra,*
stipites : quæ talia *limites* appellat
Spartianus in Hadr. 11. *In plurimis,*
inquit, *locis, in quibus barbari non*
fluminibus, sed limitibus dividun-
tur, stipitibus magis, in modum
muralis sepi, funditus jactis atque
connexis, barbaros separavit. Fuit
instar valli castrensis, aut potius su-
deti. Hic passim limitanei milites,
quos Zosimus, 2, 34, narrat a Con-
stantino sublatos, magno rei romanæ
malo. LRS.

Dicebatur contra. Uberius hanc
partem exsequitur : an quia ipse in
ea ? non ambibo. LRS. Propterea
illum justo acrius carpit Famian.
Strada Prolus. 1, 11.

Largitionem. Sic cod. et edit. pr.
Vulgo *largitiones*. Id cur tam
sædulo repetant editores, præsertim a
J. Gron. moniti, non video. Etiam
magis miror paullo post ab omnibus
servatum *abstulerant*, quum iidem
testes et grammaticus usus singula-
rem commendat.

Consulis legiones. D. Junii Bruti,
quas in Mutinensi obsidio ad se traxit.
LRS. Immo Antonii Quartam et
Martiam, quæ donis promissisque
corruptæ, M. Antonium consulem
deseruerunt, sequæ cum Octavio con-
junxerunt, ut recte Muretus. GRON.
Cic., Philipp. 4, 2 ; Appian. B. C.
3, 93.

Fasces et jus prætoris. Suadente
Cicerone, Philipp. V. ERN.

Extortum invito senatu. Muretus
in commentario habet *senatui*. Apud
Ciceronem id præferendum esset.
Historiam narrat Suet., Aug., 26 ;
Dio, 46, 32, seq. ; Appian. B. C. 3,
48, seq.

In Antonium. De hoc Julio An-
tonio, ut supra, c. 5, de Paulo Fa-
bio Maximo vid. Reinesii ep. 21 ad
Rupertum.

Acceperit. Muretus malebat *ac-*
ceperat : sc. quia mox *fecere*. Tacit-
us utroque modo utitur : paullo
ante *invaserit*. Sed sæpius tamen
plusquamperfecto, ut attentus lector
facile observabit. ERN.

proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem, qui cepere, laudatas. Sane Cassii et Brutorum exitus paternis inimiciis datos (quamquam fas sit, privata odia publicis utilitatibus remittere); sed Pom-

5. *Ne ipsi quidem, qui cepere, laudatas.* Ita scripti; an fecere? Locus laxatus. Forte, qui reperere. Ut ipsum Augustum oblique tangat: qui videri volebat invitus, et necessitate adactus, proscriptioni et agrorum divisioni consensisse. *Qui reperere sunt, qui auctores proscriptionis fuere.* Eo verbo saepius utitur noster Ann. 2, 30. *Callidus et novi juris repertor Tiberius.* C. 83. *Honores, ut quis amore in Germanicum validus, reperti decretique.* Ann. 3, 5. *cuncta a majoribus reperta; aut, quae posteri invenere, cumula.* C. 26. *reperitaque quaedam a Tullo et Anco.* C. 56. *id summi fastigii vocabulum Augustus reperit.* C. 69, *sapienter reperta et semper placita.* 4, 11. *Sejanus facinorum omnium repertor.* C. 19. *Proprium Tiberio fuit, scelere nuper reperta priscis verbis obtegere.* C. 30. *delatores publico exitio reperti.* C. 71. *Latinius atque Opsius ceterique ejus flagitii repertores.* 6, 3. *reperisse prorsus, quod D. Augustus non providerit.* 11, 25. *mitem et recens repertam rationem adhibuit.* 12, 53. *Pallanti, quem repertorem ejus relationis ediderat Caesar, praetoria insignia censuit.* 13, 31. *ex dignitate populi romani repertum, quod male sollicitat Muretus.* Proprie tamen proscriptionis auctor Sulla. De quo Seneca, de Benef., 16. *proscriptionem commentus est;* et Velleius, 2, 28. *Primus ille, et ulinam ultimus, proscriptionem exemplum invenit.* Vides invenire dici Velleio, quod reperire Tacito dicatur. *Cepere est ex mutilatione vocis.* Ut ita Ann. 2, 36. *auretur pro augetur in codice Mediceo.* 4, 51. *sponte incorum pro incolarum in eodem codice.* 65. *tavisset pro ductavisset.* Vid. et 5, 4. laudavit vero proscriptionem a patre repertam Sullae filius Faustus. Valer. Max., 3, 1, 3.

Qui fecere. Muretus legi volebat *cepere*: idque probat Ryckius. Bene, ut opinor. Heinsius in Misc. Obs. v, 11, p. 283, *cepere* esse in scriptis ait, et emendat *fecere* vel *reperere*. Sed unus modo scriptus exstat, et is habet *fecere*, teste Picheua. Agnoscit tamen Sullam proprie esse proscriptionum auctorem et repertorem. Ego non ignoro, etiam Augustum simulasse, se invitum proscribere: sed si hoc voluisset Tacitus dicere, dixisset, ut opinor, brevius: *nec ipsis laudatas.* Longe gravissima sententia est, si nec illi probarunt divisiones agrorum, ad quos fructus ex iis pervenit. ERR. Verissimae sunt hae duae rationes, emendatio autem felicissima; cui futilia quaedam nuper op-

posita sunt. Speciosius iste abanti potuisset loco H. 1, 6, ut dictum videretur de mensoribus ex partibus triumvirorum. Sed cui placere hic potest harum operarum mentio? Immo quod in hoc genere largitionum. Cic., de Off., 2, 22, 79, accidere ait, ut eas ne sperata quidem gratia sequatur, in illa agrorum divisione evenisse, clare testatur Suet. Aug., c. 13. Hæc maxime auctoritas fecit, ut *cepere* dederim in textu.

Privata... remittere. Vid. Cic., post reditum in senatu, c. 8. Idem, de provinciis consularibus, c. 18. Livius, 9, 38. GRON.

Sed Pompeium.... Lepidum. Sic Livio restitimus, 24, 14. *Libertatis auctorem eis non se fore solum,*

peium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiae deceptos : post, Antonium tarentino brundisinoque foedere et nuptiis sororis illectum, subdolae adfinitatis poenas morte exsolvisse. Pacem sine dubio posthæc, verum cruentam : lollianas, varianasque clades ; interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Julos. » Nec domes-

sed consulem M. Marcellum, sed universos patres. GRON. Alia exempla ad h. l. attulit Vertranus. Sic, c. 22, cum oculis, cum lacrimis dolorem meum implevero, c. 59. extr. his ne. c. 62, pr. ut, etc. Add. GRON. et DRAK. ad Liv. 3, 11. ERN. Seneca de Benef. 1, 1, med. *Sed difficulter, sed subductis superciliis, sed malignis, et vix exeuntibus verbis.* Memini me talia etiam quater repetita legisse.

Tarentino.... foedere. Τῆς τarentinῆς est. Nam brundisinum foedus aliquot annis prius tarentino. Utrumque autem a loco, ubi ictum. Brundisinum, quod Cæsar cum Antonio coit, Perusia capta : cum morte opportuna Fulviæ sublatum esset non dubium bellum, a. U. 714. Octavia tunc Antonio data, et provinciae Orientis. At tarentinum triennio posterius est : cum iterum simulate exorta, Ὁ μὲν Ἀντώνιος (verba Appiani sunt civilium 5, 93.) ἰξ' Ἀθηνῶν ἐς Τάραντα διήλθαι ναῦσι τριακοσίαις sub prudentia Octaviæ, adnigente item Agrippa et Mæcenate, iterum compositæ res. Antonius Cæsari centum naves ad bellum siculam, ipse illi duas legiones ad bellum parthicum attribuit. Adi, si libido est. Plut. Antonio, p. 931. F. Dion. 48, 54. LIRS.

Nuptiis sororis illectum. Octaviæ ex Ancharia. de quo instabili conjugio mire foedatus Senecam patris lo-

cus Suasoria prima. V. Excurs. in B. LIRS.

Lollianas. Non impleo paginas istis, quæ alibi exposita et prompta. In hac lolliana clade Julium Obsequentem emendo de Prodig. 131. *Insidiis Romanorum Germani circumventi, sub M. Lollio legato, graviter vexati.* Nam contra scribo, *insidiis Germanorum Romani circumventi.* Vide præterea Sueton. Aug., c. 23 ; Dion. 54, 20 ; Eusebium Chronicis Olymp. cxc. LIRS. Conf. Velleium, 2, 97, et ibi Ruhnken.

Varianasque clades. Clades ea nota ; sed Seneca de illa locus non sine labe, etiam in emendatis nuper libris. Epist. 47. *Mariana clade quam multos splendidissime natos, senatorium per militiam auspicientes gradum fortuna depressit : alium ex illis pastorem, alium custodem casulæ fecit.* Cladene Mariana ? ubi ista, aut quando ? Nam C. ille Marius victor, ubique, si memini, et fecit servos, non dedit. Quod de ea accipias, quam Germanis intulit : nugæ. An Germani senatorium per militiam auspiciantur gradum ? Certissime rescribendum *variana*. Hanc enim nostram intelligit : et opportuno recentique exemplo admonet, posse e summa fortuna labi ad imam. LIRS.

Varrones. Fuit Licinius Varro Murena : de cuius insidiis, præter

ticis abstinebatur. « Abducta Neroni uxor : et consulti per ludibrium pontifices , an concepto , necdum edito partu rite nuberet : Q. Tediï et Vedii Pollionis luxus :

alios , Strabo , 14 , p. 670. Lirs.

Egnatios. M. Egnatius Rufus ædilis ; de quo Dio , 53 , 24 ; Suet. , c. 19. *Mox M. Egnatii, exin Plautii Rusti.* Ita ibi scrib. non *Genutii*. Vide Senecam de Clem. 1 , 9. Lirs.

Julos. Dicere videtur jussu Augusti occisum Julam : idque et Dio prodidit , 55 , 10. At Velleius sua manu cecidisse eum dat intellegi , 2 , 100. Quid tam ? nihil hæc pugnant. Præcessit scilicet jussus Augusti : quem ille exsecutus sua manu. Julum autem Antonium intellegit, triumviri filium , ad quem Horatii Oda 4 , 2. Cognomen ei Africanus : quod male adhæsit Fabio , cum quo consul fuit , apud Suetonium in Claud. , c. 2. Paulo enim Fabio cognomen Maximi fuit : et sunt duæ ex ordine horatianæ Odæ , libri quarti prima et secunda , ad hos non dubie consules , perque eam occasionem conjunctim scriptæ. De eo Julio Seneca in de Brev. vitæ , c. 5. *Filia et tot nobiles juvenes, adulterio velut sacramento adacti, infractam ætatem territabant. Postquam (melius , postque) iterum timenda cum Antonio mulier.* Apparet enim hunc Julum arcannum aliquod scelus (cui proximus ab adulterio gradus est) cum Julia in Augustum concepisse : uti olim cum Cleopatra ejus pater. Lirs. Contra particulam hujus notæ , quæ pertinet ad consulatum Juli et Paulli Fabii , et cognomen Africani disputant Reinesius et Rupertus in Epistolis. Eux. — * Item Reinesius in V. L. 1 , 17 et Intpp. ad Horat.

Qui Tediï.... luxus. Non extrico , quis hic Tediï. Utrumne *Atediï* scribendum ? ut sit ille , qui Ciceroni ad Att , 12 , 4 et seq. dictus inter Cæsaris amicos. An Sex. Tedium Afrum capimus , qui consul designatus se præcipitavit , apud Sueton. Aug. , c. 27 ? Leviter placet. Magis est , ut geminata ab hæsitante librario vox sit , scribamusque : *Qui Vedii Pollionis luxus.* In Seneca sane simile mendum succreverat , de Ira , 3 , 40. *Divus Augustus cum cœnaret apud Vedium Pollionem* , ita restituit Pincianus , cum antea , *Atediï* , legeretur. Pincianus , selectus mihi censor , et verbis modicus , re judicioque ingens. Mentio hujus Vedii luxuriæque ejus apud multos , Dionem 54 , 23 ; Plinium , 9 , 23 ; Tertullianum de Pallio , c. 5 , p. 138. *B.* Hic est ille Pollio , qui testamento Cæsari Pausilypum legavit , et e cuius diruta domo facta Romæ porticus , quæ Livia dicta. Lirs. *Atidiï* præfectus Verris nominatur Ciceroni , 3 , 32 ; et in.... *Atidiï Geminus* pictor. Ad Atticum , 12 , epist. 4 et 24 , ex Cæsarianis appellatur *Alediï* , qui forsân hic *Atediï* , ut suspicatur et Lipsius. Alioqui posses cogitare *Q. Aselliï* ex Acrone ad illud Hor. sat. 2 , 7. *Tutoque ciconia nido, Donec vos auctor docuit prætorius : Aselliï quidam prætor fuit, qui usum ciconiarum condendarum primus reperit.* GRON. In Cod. erat *nuberetque Tediï*. Hinc Beroald. conj. *qui* ; cui prononini , hucusque per editt. vulgato , nullus hic locus

postremo Livia, gravis in rem publicam mater, gravis domui Cæsarum noverca. Nihil deorum honoribus relictum, cum se templis et effigie numinum per flamines et sacerdotes coli vellet. Ne Tiberium quidem caritate aut rei publicæ cura successorem adscitum : sed quoniam adrogantiam sævitiamque ejus introspexerit, com-

est, quo id cunque torseris. Illud certum puto, in eo latere nomen *Quinti*, primum propositum a Rhenano; idque nunc reductum nemo doctus reprehendat. De nomine altero et, quam occulit, persona nihil compertum habeo. Non lubet, nobiles popinones omnes simili nomine exagitare ex lustris suis, hoc ipso Tedio (seu Atedio) nihilo notiores. Si tamen nominis similitudo sufficeret, ex proximo caperem Augusti coheredem, *Q. Pedium*, cui nemo adhuc manum injecit. Sed nuperus quidam editor (Crollius. V. com. Acad. Palat. vol. 6 hist. p. 23. Cf. Goett. *Ann.* 1790, n.º 34 *), admirans in notis domesticæ turpitudinis omissa adulteria, post longissimæ disputationis tædium nos mactat conjectura, quam adeo in ordinem recepit, *nuptæque tædia*. Haud vidi magis : id videt, opinor, quisque, malæ linguæ vulgi unum exemplum luxuriæ satisfacere non potuisse.

Gravior domui Cæs. Sic rescripsit Pichena, quem editores deinceps secuti sunt : sicque conjecerat Groslotius ad Dousam, (Burm. Syll. Epp. viris ill. script. t. 1, 48 *), ut concinnius et Tacito dignius, sed tamen nihil mutari volebat. In MS. est *gravius*, unde Beroaldus ediderat *gravis*. Jac. Gron. *gravis* servandum censet. Sic 6, 26, *grave conscientiae*, *grave famæ suæ*. Causam af-

fert, quod illud, rei publ. obtrudere fraudibus suis filium sævissimum, pejus sit; certam præterea, cum hoc dubium sit. Sed in criminando rumores pro certis rebus sumuntur : et in perdendis privignis major sævitia. EXN. Loquuntur prudentes, quibus publica res antiquior. Recte igitur notant Allem. et Croll., gradationem ab h. 1. alienam esse. Illa ejusdem vocabuli repetitio vel sine ulla majore emphasi fieri solet. Ut c. 7, *miles in forum*, *miles in curiam*. Velleius, 2, 125, *daturos senatui, daturos principi leges*.

Templis et effigie numinum. Magna et insana ambitio : quam exemplo Herculis et Liberi patris excusare tamen videtur, 4, 38, noster. Sed Augustus adhuc vivus, et hominem fungens, in provinciis esse colique voluit pro deo; in provinciis, non in Italia, aut Romæ. Sueton., 52, de urbe ait : Dio etiam de Italia, 51, 20. Quod Tacitus scribit effigie numinum : valet in eam mentem, ut signa adposita Augusti statuis sint : quæ solent deorum : puta, radius, hasta, fulmen. Lucan. 7, 458. *Fulminibus manes, radiisque ornat et astris*. Itaque numi etiam hodie, in quibus Augusti caput radiatum. At de flaminibus et sacerdotibus Augusti, plena omnia monumenta, et putidum sit referre. Vide pluscula in Excurs. C. LIRA.

paratione deterrima sibi gloriam quæsisvisse. » Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem e patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quædam de habitu cultuque et institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret.

6. *Quædam de habitu cultuque et institutis ejus jecerat.* De cultu Tiberii insolentiore quidquam sibi lectum homines eruditissimi negant, et recte. Legendum enim, *de habitu vultuque ejus.* Habitum pro vestitu accepit librarius imperitus, cui cultum rectius quam vultum adjungi credidit. Ut Ann., 2, 59. *Tiberius cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto*; et alibi sæpe. Atqui *habitus* corporis æque animorum obviis apud scriptores: plerumque etiam cum ore aut vultu conjungitur. Noster Ann., 16, 21. *Habitus vultuque ejus sectantur, rigidi et tristes.* H. 1, 17. *nihil in vultu habitumque mutatum.* 2, 52, *vultum habitumque trahere in deterius.* De quo nos ad Claudiani Epith. Honorii 73. plura. Utramque conjungit noster Ann. 12, 18. *cultu vultuque ad præsentem fortunam comparato.* Unice conjecturam nostram confirmat Suetonius Tiber., 68. *Incedebat cervice rigida et obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus.* Tum, ne dubitare possis. *Quæ omnia ingrati et arrogantis plena animadvertit Augustus, et excusare tentavit sæpe apud senatum et populum.* Vides, arrogantiam vultus in Tiberio excusari apud senatum ab Augusto, nihil illic de cultu. Noster Ann., 2, 29. *Manum ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur.* De Pompeio Lucan., 3, 665. *Nihil ultima mortis Ex habitu vultuque viri mulasse fatentur.* Senec. de Benefic., 2, 19. *quid vultum habitumque oris pervertit.* Epist. 52. *insanum vultus habitusque demonstrat.* Valer. Max. 5, 10. EXT. 1. *vultu pristinum habitum retinente.* De oris habitu, vide locum a nobis restitutum Ann. 6, 20. et de hoc ipso Tiberio noster, 4, 57. *Erant, qui crederent, in senectute quoque corporis habitum pudori fuisse.*

Comparatione deterrima. Sive placeat, *teterrima.* De re Suetonius Tib., c. 21. *Augustum ambitione tractum, ut tali successore, desiderabilior ipse quandoque fieret.* LIRS. Verum arbitror *deterrima.* Non placet *deterrimi* sine fulcro substantivi, multoque minus *teterrima.* Illud dicitur, ut *honorifica comparatio*, quæ in honorem alterius utrius partis cedit; et sic in aliis, etiam *comparatio*; permutantur attributa. Sic Germ. c. 5, terra nostra est *improcera* ob *improcera* corpora pecudum. De re, ne Augustus monstrum habeatur, vid. Ann. 4, 57; Dio 57, 3, 12; Suet. Tib., c. 23; Calig.

c. 4, ipsamque rem perpende et fortunam domus principalis.

Habitu cultuque.... ejus. Ad habitum spectant hæc Sueton. Tib., c. 68. *Incedebat cervice rigida et obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus*, etc. Addit pro Tacito etiam: *Quæ omnia ingrata, et arrogantis plena, animadvertit Augustus, et excusare tentavit sæpe apud senatum et populum.* Atque hæc ad *habitum*: in *cultu* ejus quid notabile aut arrogans, haud nunquam meminisse legere. LIRS. Recte. Itaque verissime Heinsius in Observ. Misc. v, 19, p. 284, emendat *vultuque*, quod unicuique in mentem venire debuit.

XI. Ceterum sepultura more perfecta, templum et cœlestes religiones decernuntur. Versæ inde ad Tiberium preces. Et ille varie disserebat : de magnitudine imperii, sua modestia; « solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem; se, in partem curarum ab illo vocatum experiendo didicisse, quam arduum, quam subjectum fortunæ regendi cuncta onus. Proinde in civitate, tot illustribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent : plures facilius munia rei publicæ sociatis laboribus exsecuturos. » Plus in oratione tali dignitatis quam fidei erat : Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu na-

rat e loco Suetonii. Cervix rigida et obstipa est habitus superbior. Atque etiam Tacitus hæc duo alibi jungit : Ann. 16, 22. H. 1, 17; 2, 52, ut ibi jam notavit Heinsius, quem vide. Itaque in tanta evidentiâ non dubitavi rescribere *vultuque*. Adde infr., c. 33. ERN. Assenserunt Allem. et Brot. Rectius scripturam Cod. nunc reductam defendit Croll. fecitque jam Lipsius docto, ut sæpe alias, silentio. *Habitus* in primis oris et vultus est, jungiturque modo *vestitus*, modo *cultus* : cuius pars est *vestitus*. Vide Suet. Aug., c. 44, et hunc ipsum Ann. 2, 59. In tali homine cultum habitui similem fuisse, vel tacente Suetonio facile intelligitur.

Templum et cœlestes. Templum in Palatio ipso, ex decreto senatus. Dio, 56, 46. Καὶ αὐτῶ (Αὐγούστῳ) ἐν τῇ τῇ Ῥώμῃ ἡρώων ψευδοῦσιν μὲν ὑπὸ τῆς γερουσίας, οἰκοδομηθῆναι δὲ ὑπὸ τοῦ τῆς Διοῦς καὶ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου ἐποιήθην, καὶ ἄλλοι πολλὰ χεῖρ. Livia tamen soli id opus attribuit (præter Dionis et Suet., c. 47, mentem) Plinius, 12, 19. Huc respicientem credo Senecam scribere, Cons. ad Polyb., 35, extremo. Puto enim id

templum in Palatii vestibulo fuisse, etsi referre fortean possis ad templum Apollinis Palatini. Ceterum ἀποθέσειν hanc Augusti, quam Tacitus commemorat, carmine singularis libri complexus videtur Ovidius, ut ipse quidem indicat, De Ponto, 4, 6, 17, et alibi. LRS. Quæ hic *cœlestes religiones*, in Kalendario amitermino vocantur *cœlestes honores*, qui Augusto decreti dicuntur a. d. XIII kal. octobr. Nam dissentio a Fogginio, qui illarum rerum discrimen ex Dione trahit Fast. Prænest., p. 130.

Preces. Ut onus cuncta regendi sibi imponi patiat. Post hoc scribendum forsân *At ille*.

Modestia. Id est, moderatione, animo minime ambitioso; atque sic alibi usurpat : Mureto notatum. LRS. Quod tamen h. J. non satis convenit, ubi opponitur magnitudini. Sensus requirit *mediocritate* : quo sensu fortasse *modestia* h. J. dictum. Sic *modestia hiemis*, 12, 43. ERN. Ipse Muretus accurate expl. tenuitate virium V. L., 11. 4. Conf. Dio 57, 2, ubi Tib. ætatem et visus imbecillitatem excusat.

tura, sive adsuetudine, suspensa semper et obscura verba : tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. At patres, quibus unus metus, si intelligere viderentur, in questus, lacrimas, vota effundi ; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere : cum proferri libellum recitarique jussit. Opes publicæ continebantur : quantum civium sociorumque in armis : quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, et necessitates ac largitiones. Quæ cuncta sua manu perscripserat Augustus : addideratque consilium coercendi intra

At patres. Confer. Dio 57, pr. Kh. *.

Ad effigiem Augusti. Quæ in ipsa curia. Apparet enim ex illis, quæ de Hortensio, 2, 37. Lirs.

Cum proferri libellum. Libellum eunice, quem Sueton. Aug., c. 28, *rationarium imperii* non incommode appellat : scilicet, quia rationes eo publicæ continebantur. Videbatur autem prolatione libelli flexus paululum Tiberius, et imperium accepturus, cum curas susciperet. Vocat idem auctor etiam *Breviarium imperii* cap. ultimo. Ubi nota mihi etiam, indicem hunc rerum Augusti certo illum esse, cujus exemplar Ancyra positum, et curante nobilissimo Busbequio exscriptum. Nam titulus in ea ipsa tabula iste : *Rerum gestarum divi Augusti, quibus orbem terrarum imperio populi romani subiecit, et impensarum, quas in rem publicam populumque romanum fecit, incisarum in duabus ahenis pilis, quæ sunt Romæ positæ, exemplar subjectum.* Ex quo haud temere collegerim, dixerimque, in Suetonio

scribendum, in *æneis pilis*, non *tabulis*. De eadem re loqui utrumque, id quidem clarum est. Lirs.

Opes publicæ continebantur. Heinsius, l. c. omissum conjicit eo. Credo Tacitum ipsum omisisse studio brevitat, ut alibi facit in pronomini-bus. Ern. Exempla collegit Wopkens. ad h. l.

Necessitates ac largitiones. Necessitates vocat onera publica, quæque necessario in milites, in populum, aliasque imperii res eroganda. Livius eadem sententia, 23, 48. Lampridius Alexandro, c. 38. Capitolinus paullo aliter in Gord., c. 32. Tacitus, 2, 27, extr. pro onere vel angore, ex ære alieno : sive et pauperie. Lirs. De larg. conf. lap. Gr. p.... vel Chishulli Monim. Ancyra, p. 174.

Addiderat consilium. Quod consilium suum plene extollit Augustus ipse apud Julianum in Menippea de Cæsaribus, p. 326, C. Spanh. Sed qui termini sive limites Rom. imperii sub Augusto ? Duos nominat Julianus, Istrum et Euphratem : qui-

terminos imperii, incertum metu, an per invidiam.

XII. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, « se, ut non toti rei publicæ parem, ita, quæcunque pars sibi mandaretur, ejus tutelam suscepturum. » Tum Asinius Gallus, « Interrogo, inquit, Cæsar, quam partem rei publicæ mandari tibi velis. » Percussus improvisa interrogatione, paulum reticuit : dein, collecto animo, respondit : « Nequaquam decorum pudori suo, legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet. » Rursum Gallus (etenim vultu offensionem conjectaverat) : « non

bus adde Rhenum, et Oceanum, et quæ supra dixi. LIRS.

Metu, an per invidiam. Metu, quem pro ipsis habebat, ne studio plura quærendi, ante parta amitterent. Atque hanc rationem ab ipso Augusto in libello datam, Dio est auctor, 56, 33. LIRS. *Per invidiam*, ne quis successorum proferendo fines augetet gloriam, et latius imperasse diceretur. ERN.

Dixit forte. Excidit hoc ei in calore sermonum, quum reliqua omnia probe meditata domo attulisset. Ne fortuiti speciem artem mimi putet. Suet., c. 24. Illud non fert latinitas.

Quam partem rei p. Explicat Dio 57, 2. Tiberius, inquit, tres fecerat rei publ. partes : prima Romam et Italiam complectebatur : altera, exercitus : tertia, provincias. Uni ex istis parem se aiebat, non omnibus. At bono histrioni detracta prope modum persona est, improvisa interrogatione Galli. LIRS.

Percussus. Legendum puto percussus, i. e. perturbatus et velut

captus ; de quo *percuti* dicitur non *percelli*, inprimisque in rebus repentinis. Sic Cic., Ep. ad Div., 9, 25, *repente percussus est atrocissimis literis* : ubi male quidam *percussus*. Sæpe hæc verba confundi notissimum est. ERN. Vix id probavisset Bentleius, ad cujus doctrinam Ernest. in eadem correctione ad Suet. Tib., c. 11, provocat. Nam recollectus animus vocabulum gravius poscit. Atque proprium est *percelli* in terrore et formidine ex inopinis. Adde quod altero illo Tac. ne semel quidem utitur, hoc multis in locis. Quæ res magnum in hoc genere momentum habet. Mecum sentit Wopkens. laudans H. 4, 16 ; 3, 36 ; 2, 25. A. 1, 28 ; 4, 54 ; et alia ; adeoque in Cic. epist. 9, 25, nonnullorum lectionem bene restituit *percussus*.

Rursum Gallus. Vulgo *rursus*. Scripturam Codicis, auribus gratiorum, habent præcæ edit., ut c. 10, 25, 29. Alibi *adversum*.

Vultu offensionem conjectaverat. Int. e vultu Tiberii, in quo signa

idcirco interrogatum, ait, ut divideret, quæ separari nequirent; sed ut sua confessione argueretur, unum esse rei publicæ corpus, atque unius animo regendum. » Addidit laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quæque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus lenivit, priorem invisus, tanquam ducta in matrimonium Vipsania, M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agigaret, Pollionisque Asinii patris ferociam retineret.

7. Unum esse reipublicæ corpus. Malo rempublicam, atque unius animo regendam. Sic Hist., 1, 30. Si respublica et senatus et populus vana nomina sunt. 2, 32. Senatūque et populum, nunquam obscura nomina.

offensionis non satis dissimulatæ eminebant. Præpositionis hujus omissæ plura exempla sunt apud nostrum. Eam.

Laudem de Augusto. Liberio rem usum particulæ de sæpe notavi in optimis auctoribus latinitatis. Fortasse ergo nihil opus Mureti correct. *Addidit de laudibus Aug.* Et magis in promptu erat *laudem Augusti*; ut natum esset mendam ex male repetita finali syllaba de.

Plus quam civilia. Calpurnius Flaccus Declam. 6. *Sceleratis ingeniis et plus quam civilia cupientibus non dominari instar servitutis est.* Lrs.

Pollionisque patris ferociam. Sic vocabatur in aula, quod, submittentibus sese, inservientibusque aliis, paullo plus libertatis et juris sui retineret, qui, puero etiam tum privatoque Octavio, magnis legionibus imperitarat, dein adjutor partium, se judicaret commernasse, ut regni, cujus condendi non leve momentum fuerat, particeps magis quam famu-

lus ultimus esset, ut canit Ennius. Nec dubito, quin *ferociam* interpretati sint aulæ interioris ministri, quod Timagenem, cum Augustus desiisset, amare cœpit et contubernalem habuit, postquam ei domo sua ille interdixerat, ut tradit Seneca de Ira, 3, 23, quod Æsernini nepotis sui casum, qui in ludo Trojæ crus fregerat, in curia graviter invidioseque questus est, teste Sueton. c. 43 (omnis enim ea invidia in principem, qui ludum ediderat, redundabat): quod bello Actiaco, cum tota Italia conjuraret pro Cæsare, unus quievit, et se discrimini subtraxit, se prædam victoris fore præfatus, ut est apud Velleium, 2, 86. Hunc ego Velleium Asinii Galli clientem fuisse suspicor, atque ejus gratiæ non modo laudes patris, quas etiam cap. 36 et 62, et 73 et 76 decantat, sed etiam L. Munatii Planci, quæ cap. 63, et 67, et 74, et 76, et 83, et 95 exstant, vituperia dedisse. Nam inter Plancum et Asinium similes intercessisse discimus ex præfatione Plinii,

XIII. Post quæ L. Arruntius, haud multum discrepans a Galli oratione, perinde offendit : quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira; sed divitem, promptum, artibusegregiis et pari fama publice, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque : « M. Le-

ubi narrat non illepidè Plautum, cum diceretur *Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset, dixisse, cum mortuis non nisi larvas luctari* : atque eo dicto sic reperiuisse illas orationes, ut apud eruditos nihil impudentius iudicaretur. Unde colligere est, quantum fidei sit habendum convivæ apud dominum de inimico illius hæreditario male opinanti. Blandum fuisse aptumque auribus regiæ (nam ut supparasitaretur, fortunæ illius alienum erat) et inventum Augusti cognomen et Seneca in *Præf. Quæst. Nat.* 4, ostendunt. Virum tamen οὐ τοῦχάρτα et res aliæ gestæ et conditum Lugdunum, oratorem summum epistolæ in decimo Ciceronis *Familiarium* evincunt. Denique, quo de incepimus, inter Asinium et Munatium hoc interfuisse puto, quod inter Labeonem Antistium et Ateium Capitonem : quæque Asinii ferocia dicta est, eandem Labeonis insaniam vocatam fuisse. Dio, 1, 57. Ἀσίνιος δὲ δὲ Γάλλος παρρησίας ἀεὶ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ὑπὲρ τὸ συμφέρον αὐτῶν χρώμενος. GRON. Ad partem huius animadversionis pro Velleio suo accurate disputat optimus Ruhnken. 2, 63.

Arruntium divitem. Est is, qui consul anno urbis 732 artes in eo doctrinamque suscipit. Non vane,

quoniam ex Plinii *Indice*, lib. 3 et 5, inter scriptores census illustres fuit. Et scripsit, nisi fallor, *Geographica*. Divitias etiam commemorat : quas Seneca non fuisse ostendit a bona arte, si de eo quidem sensit De Benef., 6, 38. Sed alium ab isto, opinor, intelligit Seneca : qui sub Caio magnus, et qui ante præco. Josephum vide *Antiq.* 19, 1, sub fin. LIRS. Ryckius intelligi potius vult eum, qui a. U. 759 consul fuit, et, auctore Dione 58, 27, a. U. 790 se interfecit ipse : filiumque putat illius fuisse. Verum videtur. EAX. Est etiam. Diligenter id docuit Brummerus de *Lege Cinc.*, p. 84.

Divitem, promptum. Cicero ad *Famil.* 2, 18. *Tres fratres, summo loco natos, promptos, non indisertos.* Lib. 1, 2, 14, in Verrem : *Hercium hominem esse majorem natu, non promptissimum.* Lib. 4, 17. C. *Cacurii, promptissimi hominis et experientis.* Justinus, 22, 2, extr. *ex plebe quoque locupletissimos et promptissimos interfecit.* Agric. 3. *Promptissimus quisque sævitia principis interciderunt.* GRON. Conf. Ruhnken. ad Velleii 2, 75.

M. Lepidum dixerat. Sic restituere ex Ruperti admonitione et demonstratione I. F. Gronovius et Ryckius, cum ita esset etiam in antiquioribus edd. ante Lipsium. Pichena et Freinsh. dederant *Manius Lep.*

pidum dixerat capacem, sed aspernantem; Gallum Asinium avidum, et minorem; L. Arruntium non indignum, et, si casus daretur, ausurum. » De prioribus consentitur: pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradere: omnesque, præter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius et Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxere: Haterius, cum dixisset, « Quousque patieris, Cæsar, non adesse caput rei publicæ? » Scaurus,

e Lipsii conjectura ad Ann. 3, 35, ubi vide. ERM. Conf. Burm. ad Velleii 2, 114.

Avidum, et minorem. Mureto legenti, *avidum, sed minorem*, Pichena assentitur. Vid. ad 5, 3. Ego atrescripserim. ERM. Dedit hoc Brot. Animadvertat hic nobis studiosus eloquentiæ, quanta arte sine ulla affectatione variatæ sint locutiones, *suffecturi abn. et impares vel-lent.*

Si casus daretur. Nempe a fortuna. Quemadmodum H. 1, 65. *Quoties fortuna contra daret.* Puta casum. A Sallustio in Jug. 56, *fortunam illis præclari facinoris casum dare.* Vide ad Livium 30, 30. Noster 11, 9, *casus Mithridati datus est occupandi Armeniam.* Lib. 13, 36, *bene gerendæ rei casum offerri.* Quorsum ergo, *si casus daret, vi ausurum?* GRON. Sic Aurelius, qui passim vapulat a Gronovio, ne nominatus quidem.

Circumventi sunt. Exquisite pro oppressi, ad perniciem redacti. ERM. Omnes dicit de tribus illis, quorum mortes enarrat 3, 15; 6, 23, 48, quibus tamen locis accurate lectis mirabere, cur tam affirmative loquatur de omnibus.

Non adesse caput r. p. Sententiam potius in hoc loco expeditimus, quam verba. Lectio quam posui, a Ferreto est, qui adseverat, in Mediceo Cod. sic scriptum. Et cur ambigimus? Sententia hercle percommoda est: offensum Tiberium, pro reliqua sua modestia, quod *caput rei publ.* nominaretur, qui tanquam veteri libertate unus vellet esse e multis. Nec absurde legeris e vulgatis, *non esse apud te rei p.?* LIRA. Dicit hoc quidem Ferretus, sed aliud Pichena testatur, ibi legi corrupte; *non adesse caput te rei publicæ;* quemadmodum vulgabatur olim, antequam Rhenanus conjiceret, quod nunc habetur. Cui omnino acquiescendum censeo, et illud, *non esse caput te,* juxta miserum ac supervacaneum judico ac Vertranii, *non esse apud te caput.* Æque *πρίστυς* Muretus cum suo, *desse caput rei publ.,* quæ sit vetus scriptura, prodesse. Quid quæso opus? aut quid minus est *non adest,* quam *deest?* Immo nescio quid gravius et suavius in isto. Cicero Bruto, 54. *Intelligens dicendi existimator,* etc. Tiberius dici sibi putavit: Quousque fines rem publ. quasi truncam et abeque capite, quod scis esse atque esse

quia dixerat, « spem esse ex eo, non irritas fore senatus preces, quod relationi consulum jure tribuniciae potestatis non intercessisset. » In Haterium statim invectus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio transiit: fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paullatim, non ut fateretur suscipi a se imperium, sed ut negare et rogari desineret. Constat Haterium, cum deprecandi causa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius, casu an manibus ejus impeditus, prociderat: neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, ejusque curatissimis precibus protegeretur. Multa patrum et in Augustam adulatio.

debere Caesarem, neque ex illis, qui nomen hoc ferunt, alium quam temetipsum esse posse, nisi bellum civile volumus existere? Nolebat autem sciri, Caesarem rei publ. caput esse, quippe ignota etiam tum Caesarum potestate, quam ipse onerosam servitutem vocabat, et principem servire senatui oportere dicebat. Nolebat suspicari homines, si Caesar caput rerum foret, spe successionis in imperio id se nomen admisisse. Invitus audiebat per ipsum stare, quo minus rem publ. quaecunque pars, nedum caput, deficeret. Nolebat nescire, alium principem ac rei publ. caput esse non posse, qui modestiam loquebatur et malle privatum pati se simulabat, quum jam eo processisset et milite et provinciis occupatis, ut privatus vivere non quiret. Præterea illud, quousque, impatientiam quandam et familiaritatem præfert multum rogari et rogando fatigari volentis, nec nisi

tardissime exorandum sese præbituri mimum agenti contrariam. Gron. Rhenanus in contextu servavit lectionem Cod. MS. supra indicatam: sed Aldus, qui alias sequitur Rhenanum, dedit, non adesse apud te rem publicam: sive data opera, et de conjectura, sive casu. EAM. Quum dicit, quousque pat., rem in unius sitam Tiberii potestate significat. Et caput rei publ., imperii, senatus dictus vulgo, ut Hist. 1, 84, et tractatur ita sæpe, nomine saltem, a posterioribus principibus. Cf. Ferrarii Elect. 1, 10, ubi ostendit male affectum Tib. quod videret simulationem suam detegi et artes suas perire.

Prociderat. Ceciderat supinus. Suet., 27, ubi rem attingit sine consularis nomine, quum istam expostulationem singulorum accuratius narrasset, c. 24.

Ejusque curatissimis. Ita correxi: vulgo, et usque. LIPS.

XIV. Alii *parentem*, alii *matrem patriæ* appellandam; plerique, ut nomini Cæsaris adscriberetur, *Julia filius*, censebant. Ille, « moderandos feminarum honores, dictitans, eademque se temperantia usurum in iis, quæ sibi tribuerentur: » ceterum anxius invidia, et muliebri fastigium in deminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est; aramque adoptionis et alia hujusmodi prohibuit. At Germanico Cæsari pro-

Parentem... patriæ. Conjungenda sunt hæc, non, ut plures faciunt, *parens* *πατὴρ* sic intell., quasi sola dici meruerit parens, quæ Tiberium peperisset. In proprio et magis genuino nomine *matris* major est affectus caritatis. Cf. Dio 57, 12; Suet., c. 50.

Ne lictorem quidem. Quo tamen vulgo feminae principes usæ, vestalium exemplo. Claudii quidem Agrippina, etiam duobus. Tacit., 13, 2. Lips.

Aramque adoptionis. Ludos hic facit vir doctus, equite non plan-dente. Damnat lectionem veterem, et multis verbis suadet hanc novam, *æraque adoptionis*, quasi Tiberius, inquit, in æs incidi adoptionem publiceque proponi vetuerit. Mi homo, hodie nihil credo tibi. Nam notus mihi mos romanus, quo receptum, ut propagandæ memoriæ caussa, ara aut templum statueretur virtuti rei-que, quam cuperent laudatam. Noster 3, 57. Ita apud eundem, cum Tiberius publico iudicio ultus esset Germanici mortem: *Cæcina Severus censuit aram Ultioni*, 3, 18. Et ob amicitiam cum Sejano, 4, 74. Patres *aram Clementiæ, aram Amicitiae, effigiesque circum Cæsaris et Sejani censuere*. Et 15, 23, post natam ex Poppæa prolem, *supplicationes a*

senatu decretæ, et templum Fecunditati. Eodem traho Suetonii illud in Calig. 8, præter interpretum mentem: *Addit etiam pro argumento, aras ibi ostendi inscriptas, ob Agrippinæ puerperium.* Erat idem ille, dum censet, de Tiberii adoptione hic agi: cum Tacitus intellegat de Livie. Nam Livia testamento adoptata in familiam Juliam nomenque Augustæ: et novo exemplo, conjux facta filia mariti. Ideo dum Livie adulantur, decreta ara Adoptioni. Passim in lapidibus et numis, *divi filia* lego. Ut in marmore hispanicensi:

IVLIE. AVG.

DIVI. F. MATRI.

TI. CÆSARIS. AVG. PRIN-
CIPIS. ET. CONSERVATORIS.

ET. DRVSI. GERMANICI.

M. CORNELIVS. PROCVLVS.
PONTIFEX. CÆSARVM.

Numo æreo, S. P. Q. R. DIVÆ.
IVLIE. AVGVSTI. FIL. carpenti
forma tracti a duobus mulis. Lips. Cf.
Ruhnken. ad Velleium 2, 75, p. 322.

Proconsulare imperium. Quodne ante habebat? Nam Dio 56, 25, diserte proconsulare imperium illi tribuit, anno 764, id est, triennio ante. Sed intellegit, credo, proconsulare imperium perpetuum: quod inter titulos principatus. In oratione Alexandri apud Lamprid. 8. Gra-

consulare imperium petivit : missique legati , qui deferrent , simul mæstitiam ejus ob excessum Augusti solarentur : quo minus idem pro Druso postularetur , ea causa , quod designatus consul Drusus præsensque erat. Candidatos præturæ duodecim nominavit , numerum ab Augusto traditum : et , hortante senatu , ut augeter , jurejurando obstrinxit se , non excessurum.

XV. Tum primum e campo comitia ad patres translata sunt : nam ad eam diem , etsi potissima arbitrio principis , quædam tamen studiis tribuum fiebant. Neque populus ademptum jus questus est , nisi inani rumore : et senatus , largitionibus ac precibus sordidis exsolutus , libens tenuit , moderante Tiberio , ne plures quam quatuor candidatos commendaret , sine repulsa et ambitu designandos. Inter quæ tribuni plebei petivere , ut proprio sumptu ederent ludos , qui de nomine Au-

tias vobis P. C. de cæsareo nomine , de pontificatu max. , de trib. potestate , et proconsulari imperio , quæ omnia novo exemplo uno die in me contulistis. Ab eadem mente Nero 12 , 41 , curante Agrippina , proconsulare imperium extra urbem habet , et princeps juventutis appellatur. Exemplum ab Augusto , cui decretum perpetuum proconsulare imperium Dio tradit 53 , 32. LIRS.

Candidatos præturæ duodecim. Prætorum origo , progressus , augmentum , satis ambigue tradita : etiam ab iis , quibus hæc una cura fuit. Ego breviter rem expediui et ad historię fidem ; quæ vide , si vis , in Excurs. D. LIRS.

Numerum ab Augusto. Diffuse magis Velleius 2 , 124. LIRS. Mox malim jurejur. obstrinxit se , non ex ERN.

Tum primum comitia. Comitiorum res , amissa libertate , varie habita : ac vide omnino in Excurs. quæ huc faciunt , litt. B. LIRS *Summotus e Foro seditio , ambitio Campo* , ait Tiberii adulator Velleius 2 , 126. — *Arntzenius fil. in misc. , c. 11 , p. 118 , putat , non omnem comitiorum rationem ad patres esse translata , sed tantum jus magg. in comitiis creatorum.

Ambitu desig. Id est , ut nec opus quidem haberent in senatu ambire , sufficeretque sola principis commendatio. LIRS.

Ludos , qui de nomine Augusti. Verum est. Nam et in kalend. veteri hodieque legimus , iv eid. octob. AVGVST. , id est , augustalia. Eorum ludorum originem reperio , anno 735 , cum ex græciensi et sicula peregrinatione redux Augustus passus est

gusti, fastis additi, Augustales vocarentur. Sed decreta pecunia ex ærario, utque per circum triumphali veste

inter alios honores, *Τύχη τε ἱκανα-
γάργυρον ἐμὸν ἰδρυθῆναι, καὶ τὴν ἡμέραν
ἐν ἀφίξειτο, ἐν τῇ ταῖς ἱερομανίαις
ἀριθμῶσθαι, καὶ Αἰγυυστάλια ὀνο-
μάζεσθαι.* Dio 54, 10. Ludique eo
die ex decreto senatus instituti, oc-
tennio posterius, Ælio Tuberone,
Paullo Fabio cons. Idem scriptor,
c. 34. *Τὰ δὲ δὴ Αἰγυυστάλια, ἃ καὶ
νῦν ἄγονται, τότε πρῶτον ἐν δόγματι
ἰταλίσθην.* At Suidæ v. *Αἰγυυστος*.
Augustale etiam locus est, in quo
prefecti regionum et cultores Au-
gusti saltabant, idibus octobris. Vi-
deo hominem alludere velle ad hos
ludos, sed ita, ut cum plane non ca-
piam. *Αἰγυυστίον, inquit, ἐκλήθην,
δίδωμι τῇ τε τοῦ Οκτωβρίου μηνὸς οἱ ῥε-
γωνάρχαι καὶ σεβαστοφόροι ἰχθύουσι
ἐν τῇ Αἰγυυστίῳ, οἷον ἐν τῇ ὀφθαλ-
μῷ, οἷς τιμὴν Τιβερίου.* Scies ta-
men et alios ludos fuisse, die natali
Augusti, qui pariter celebrantur in
Circo, notatos Fastis, ix kal. octob.
H. D. AVGUSTI. NATALIS. LVD. CIRCI.
Quorum mentio est Dioni l. c.,
in actis anni 743, et Suetonio, nisi
fallor, c. 57. *Equites romani nata-
lem ejus sponte atque consensu bi-
duo semper celebrarunt.* Quos intel-
legit et Ovidius de Ponto 4, 9, 115.
Sed eos cave cum Augustalibus con-
fundas. Lips. Suidæ locus, quam-
quam obscurior, ludicra memorat
in Tiberii, non Octaviani honorem
instituta, ut contra Lips. recte de-
monstravit Contarenus V. L., c. 3.
EAM.

Utque per circum. Tribuni, mor-
tuo Augusto, prefecti his ludis, ait
Dio 56, 46, quasi sacri : ut id quo-
que cedere honori Augusti. Ludi au-
tem ipsi, circenses, id est, eurales,

et, si forte, venatio. Quod vestem
triumphalem petunt tribuni : faciunt
ad exemplum consulum et præto-
rum, quibus in circo ludos præben-
tibus jus togæ pictæ. Juvenal. 11,
193. Quo versu hæsi aliquando, num
pro *prædo leg. præda*, quia magna
scilicet pecuniæ vis effundenda præ-
tori in aurigas et equos, iisque ipse
quasi præda. Conf. idem 10, 37.
Nec alius sententiam illud Corneli
nostri 12, 41, ut dicam in loco.
Lips. Justinus, 16, 5, de Clearcho :
*Veste purpurea et cothurnis regum
tragicorum et aurea corona uteba-
tur.* Conf. Dio 56 extremo : *Τὰ τε
Αἰγυυστάλια, etc.* At vir nobilis
apud Tacitum corrigat, *triumphali
veste veheretur*. Nimirum eam his
verbis sententiam tribuit, quæ re-
quirit ex superioribus intelligi *τὸ πε-
τῖναι* : tanquam sit integrum, *iidem
tribuni petivere, ut per circum
triumphali veste veherentur* : sic
putat duplex eorum desiderium ex-
poni, alterum de veste, alteram de
curru, quod quia mox negatum di-
catur, concessum illud apparere. Me
vero a vetere scriptura tenenda non-
dum deterret hæc ratio. Neque enim
petitionem tribunorum, sed decre-
tam senatus aut responsum ad peti-
tionem ea verba continere censeo :
sive illi aperte utrumque postula-
rint, sive jus edendorum ludorum
complectebatur hos honores, ut
etiāmsi nominatim mentio de illis
facta non esset, eos fuerint usurpa-
turi, nisi senatus de altero vetuisset.
Suppleo autem, quod compendifecit
Tacitus, vel ex præcedentibus,
vel ex subsequentibus. Satis enim
commode intelliges, quasi dictum

uterentur : curru vehi haud permissum. Mox celebratio annua ad prætorem translata, cui inter cives et peregrinos jurisdictio evenisset.

esset : *decreta pecunia ex ærario simulque decretum, ut per circum triumphali veste uterentur.* Nec minus commode : *utque per circum triumphali veste uterentur, permissum; curru vehi haud permissum.* Quale illud, 13, 56. *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest.* Ubi perinde dissimulatum τὸ potest, ut illic τὸ permissum. GRON. Durum mihi videtur : *ut per circum triumphali veste uterentur.* Nam si capias in circo, dum ludis præsiderent, vix credo per se dici de loco dere transita, ut cœna, die, ludis, recte dici constat. Intelligere, dum per circum irent, id ipsum quoque displicet. Venit in mentem suspicari, locum mutasse verba, et sic transponenda esse : *per circum curru vehi haud permissum*, sc. ad locum, quo escenderet ad quadrigas mittendas, et inde ad foros publicos. Livius 45, 1. *Quadrigis missis, consul currum conscendit, et cum per circum reveheretur ad foros publicos, etc.* Adde Plinium H. N., 34, 5. ERN. Mira crisis. Dubium esse nequit, per C. esse in circo, quatenus certus locus circi non significatur. *Bella per Emathios, etc.* Plinii verba nihil efficiunt. Dio l. c. Καὶ γὰρ τῇ ἰσθμῷ τῇ ἐκκίσις ἐν τῇ Ἰσθμῷ ἐκρήσαντο, οὐ μόνον καὶ τοῦ ἄρματος ἐπὶ C. C. C. Ceterum prior Gronovii ratio unice vera est : *decretum ut... uterentur.* Aptè comparavit Wopkens. Annal. 14, 12; Liv. 40, 44, med.

Curru vehi haud permissum. Ne prorsus æquarentur potestati majori.

De curru prætorum in circo Juv. 10, 36; Plin., l. c. De consulum, Plinius alter in Laudatione Trajani c. 92 extr. Scripsique de his uberius peculiari de spectaculis libro, cui Saturnalia index. LIPS.

Celebratio annuum. MS. Beroaldus, Rhenanus habent *annuum*, quod Aldus correxit *annuum*, secutus conjecturam Beroaldi, volebatque servatum J. Gronov. qui tamen retinuit in contextu *annua*, quod editiones recentiores obtinet. Id venit in textum, ut opinor, sedulitate correctoris vel operarum, cum in *annuum* vitium esse putarent. Si tum primum instituti fuissent ludi augustales, *annua* probarem : nunc friget hoc epitheton. Itaque veterem lectionem restitui. Prætori peregrino anni cujusque cura ludorum mandata. ERN. Ernestium secuti sunt Allem. et Brot. Ferri posset, si legeretur *annuum magistratum cui*, etc. Nunc magistratus nomine addito frigidum et absurdum sit adjectivum; idque sibi ipsius sententiæ vi asciscit *celebratio*. J. Gron. et qui huic paruerunt, errabant in eo, quod ludos illos jam ante hoc decretum senatus statos et quotannis celebratos putabant. Id autem non liquet ex Dione, tum locis duobus illis, tum 55, 6; 56, 29, et 46 seq. Sed ut illud pro certo sumam, quotannis celebratos esse (credibile facit adulatio sæculi), ex uno tamen horum locorum plane apparet, a. U. 743, a senatu rem nondum constitutam vel ordinatam fuisse in singulos annos. Neque, si id factum esset, fieri

XVI. Hic rerum urbanarum status erat, cum pannonicas legiones seditio incescit; nullis novis caussis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum, et ex civili bello spem præmiorum ostendebat. Castris æstivis tres simul legiones habebantur, præsidente Junio Blæso: qui sine Augusti et initiis Tiberii auditis, ob justitium aut gaudium intermiserat solita munia. Eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cujusque sermoni-

poterat, ut nunc, quasi nihil actum esset, tribuni pl. operam suam ac sumptus offerrent, aut de modo celebrandi ulla consultatio apud senatum oriretur. Alia quædam, quæ nostræ lectioni firmandæ fuerint, ad cap. 54, disputabo adversus Lipsium, qui hic mecum sentit in notula primæ edit. adscripta. Jam una restat dubitatio, a Freinshemio mota. Putat is, infectum verbum *vocarentur* ex obliqua oratione pendere, ne Augustalia tum demum in Fastos relata nomenque adepta videantur; petitionem ejus generis modum tribunorum egressuram, itaque eos dicere, *ludos qui.... Augustales vocantur*. At grammatica hæc ratio, apud Cic. certissima, multum cautionis habet in Tacito, quod claris exemplis alibi doceo. H. l. certe, si illud voluisset, non tanta ambage, sed simpliciter *Augustales* scripturus fuisset. Neque video, quæ lex aut mos magistratum, qui jus relationis haberet, ab illa re addenda detertere potuerit. At Dio repugnat, aiunt. Nondum video. At licet repugnet is, qui Augustalium nomine tam parum accurate utitur, ut quemvis prope diem, in Augusti honorem celebratum, ita appetlet. Illum aliquid turbare in hac re, jam Fogginius sensit, l. c.,

p. 133, et antea Reimarus, p. 827.

Ostendebat. Arguta brevitatis: *mutatio principatus spem lucri ostendebat ex bello civ.* Mutatio enim illa erat prima causa turbarum, quæ occasionem lucri ostentabant. Postremum hoc verbum Freins. in Indice Flori malebat potius quam *ostendebat*. Sane alterum Tacito frequentius est; sed ea una ratio non satis valet. — * Wopkens. stat pro vulg.

Justitium aut gaudium. Justitium, ob mortem Augusti indictum, et publicus dolor et cessatio: gaudium, ob initia Tiberii. Et tunc quoque feriæ in natali imperii. *Lirs.* Acutissime monuit Muretus, sed nulli Intpp. auditus, verba *aut g.* ex priore vocabulo perperam iterato nata, vel adjecta esse ab aliquo, qui, justitium quid esset, parum recte teneret. Fuerunt enim feriæ, gaudentibus juxta et mærentibus indictæ ex more, sicut hodie publici luctus in morte principum. Secutam mox aut conjunctam cum justitio fuisse publicam gratulationem seu lætitiâ, nusquam lego; et ineptum videtur *gaudium* de præsidis affectu privato. Ursinus malebat *ob mæstitiam aut g.* Etiam ineptius. Dicamne quod sentio? Mihi hoc totum giossam olet.

bus præbere aures, denique luxum et otium cupere, disciplinam et laborem adspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein

Dux olim.... operarum. In theatro, sicut in circo, suæ partes et factiones: distracto videlicet favore plebis in hunc histrionem, in illum. Eæ non raro in tumultum exibant, imo pugnam, imo cædem. Dux his factionibus et signifer, levissimus quisque e plebe: cui lingua manusque ad injurias et contumelias promptæ. Ab uno exemplo disce rem totam, apud Suetonium Nerone, c. 26. Operæ autem theatrales Tacito: ut Ciceroni, operæ clodiana: et in lapide prisco, OPERÆ VETERES A SCENÆ. Plinio etiam operæ in circo, sed a me correcto, 8, 6. *L. Fiso inductos duntaxat* (elephantos intelligit) *in circum, atque ut contemptus eorum incresceret, ab operariis hastas præpilatas habentibus per circum totum actos, ubi, ab operis scribendum esse confirmo.* LIPS. Eorum, qui operam suam locabant ad fabulas agendas, interpretatur Muræus. Video, quid virum magnum deceperit. Sic enim Sueton., Aug., c. 43: *Ad scenicas quoque et gladiatorias operas etiam equitibus romanis aliquando usus est.* Conf. c. 45, et Ner. 12. Itaque Salinerias quoque Lipsio cornua obvertens, *ducem theatralium operarum* facit, qui regit gregem histrionum: qualis, qui in Terentii Hecyræ et Heautontimorumeni prologo loquitur, eum sumere sibi suoque gregi comædias recitandas, quas alii composuerunt: et a didiscendo multa, multa recitando, non ineptum ad turbas concitandas evadere. At non de his Tacitus, cui operæ theatrales sunt in spectato-

bus, qui plaudebant ipsi primi, et fautores plausoresque histrionibus comparabant. Hi sunt, quos Plautus egregie describit in prologo Amphitruonis, v. 65 sqq. Ubi habes omnem operam, quam præstabant hæ operæ. Eodem pertinet infra, v. 82 sqq. Nimirum operæ theatrales sunt fautores delegati. Nam quod ex Cœlio Rhodig., 5, 8, nescio quod nubilum Plauti monent illustrari, et Cœlius et ipsi tenebris circumfusi sunt. Plinius, Epist. 7. 24. *At hercule alienissimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me dixisse honorem) per adulationis officium in theatrum cursitabant, exsultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant: qui nunc exiguisima legata theatralis operæ corollarium accipiant ab herede, qui non spectabat.* Ubi longe devius a vero doctissimus Augustus Buchnerus. Corrigit se, inquit, quod id, quod Quadratillæ mini præsentem domina faciebant, non honor esset, sed adulatio turpis. Immo, corrigi, quod eos, qui Quadratillæ pantomimis studuerant, id in honorem dominæ fecisse dixerat. Scribendum: (*pudet me dixisse honorem, per adulationis officium*) ut intelligas ad posterius membrum, immo, vel *volui dicere.* Nisi simplicius est (*pudet me dixisse honorem; quod est adulationis officium*) in theatrum. Gruterus hic aliquid esse scabri vidit. *Cursitabant* (pergit) quasi cupidi eam videndi. Non eam, sed pantomimos ejus. *Exsultabant* (addit)

gregarius miles, procax lingua, et miscere coetus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, et, quænam post Augustum militiæ conditio, ambigentes, impellere paullatim nocturnis colloquiis, aut flexo in vespe-

quasi exhilarati ejus aspectu. Nequaquam, sed simulantes ita se perimoveri ac pertentari artificio saltantium, ut decoris obliti quiescere ac locum tenere segnes, non possunt. *Plaudebant, mirabantur* (subnectit) ut gratulabundi et qui magnificerent ipsius dotes. Non ipsius, sed pantomimorum: neque ex aniuo: sed ut plaudendi principium esset, utque haberent, quod imputarent dominæ. Volebant enim suos in hoc genere laudari. Lucianus *ἐπι τῶν τοῦ μισθῶ, §. 28.* Denique, Sed eo non contenti, ait, *singulos etiam gestus dominæ*, et eos cum canticis reddebant, id est, imitabantur et exprimebant, accinentes saltando aliquid, quo dominæ laudes attollerent. Nulla hic sublatio laudum aut imitatio gestuum dominæ: sed cum Numidia præsens in theatro non fuisset, hi clientes ad patronam domum venientes narrabant *ἐν μισθῶ κατὰ* pantomimorum ejus, ut scenam tenuissent, quos plausus meruissent: quin etiam addebant, quæ cantica ab tragædo pronuntiata quibus gestibus effinxissent, ipsique eos repræsentabant saltando, in quibus placuerant maxime: nulla alia de causa, quam ut Numidia talibus mancipiis aut libertis gauderet, ipsi cum viva cœnarent, in mortuæ tabulis angusto loco hærerent. Eodem pertinet, quod Suetonius refert de Ner., c. 20. Denique *duces theatralium operarum* sunt, quos idem Suetonius appellat

in Tib., c. 37, *capita factionum*. Ad has etiam operas pertinere videntur tessera in reliquiis antiquariorum, inscriptæ *SP.* vel *SPECT.* vel *SPECTAVIT*, in quibus laborat Laur. Pignorius. Vult autem conductos quosdam gladiatores olim rude donatos, qui spectarent: et nomina servilia iisdem *Anthus, Faustus, Ingenius, Olympus, Repentinus, Hermes, Felix, Philodamus, Philargurus* esse illorum, a quibus, cui tessera obtigisset, pecuniam posceret; aut etiam ipsorum rudiariorum, qui spectassent: denique si nihil aliud, statuendum, hujusmodi tesseras in usu fuisse, ut spectatores inde aliquid lucrarentur. Suspicebam tesseras illas fuisse inter fastidia divitum, qui a clientibus suis frequentari spectaculum, sive ab ipsis datum, sive ad illud editori histriones, equos et aurigas, homines ad ferrum præbuissem, quibus plaudendi auctores utique deesse nollent, sua referre putarent: nomina autem esse custodum appositorum ad observandum, qui præsto fuissent, qui non: atque eos, qui officium fecissent, pro testimonio tesseris acceptis a custodibus istis et ad regem suum dispensatoremve ejus allatis cœnulam vel sportulam vel aliud quid præmioli meruisse. GRON.

Histrionali studio. Id est, studio, quod solitus erat præstare histrionibus in comparandis factionibus plausorum. GRON.

ram die, et, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare.

XVII. Postremo, promptis jam et aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat : « Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum et nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes, et plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent : ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud vexillum reten-

Tricena aut quadragena. Atqui vicena, ex lege, debebant tantum : et tunc *veterani* dicebantur. Suidas : Βετεράνοι παρὰ Ῥωμαίοις ὁ ἀπολυθείς τῆς στρατίας. Ἐνὶ σικοσαστίας δὲ οὗτος ἰδιόσυτος. Quod verum est : sed sub principibus, ut hic dicitur, parum servatum. LIPS.

Apud vexillum retentos. Attende, qui historiam principum legis. Apud antiquos simplex et una honesta missio : ab Augusti ævo facta duplex : Exauctoratio et Missio. Tacitus auctor sic distinguendi, infra, c. 36. Exauctorationis ea vis, ut (exempli causa) legio aliqua sacramento solveretur, signis aquilaeque adeptis : non tamen dimitteretur protenus, sed æorsum in exercitu ageret sub uno aliquo vexillo, donec præmia solverentur et agri. Interea immunis a labore, excubiis, vigiliis et munere omni castrensi esset : excepta pugna in hostem. At plenæ missionis effectus, ut statim ab exercitu castrisque domum aut in colonias irent præmiis acceptis. Cui bono hoc inventum? inquies. Bono fisci. Vid. Sue-

ton., Tib., c. 48. Præmia enim, de quibus mox dicam, mortuis non debebantur : sicut nec cum causa missis, ante stipendia completa. Ideo Calligula (Suetonio narrante, c. 44) in exercitu recensendo plerisque centurionum maturis jam, et nonnullis ante paucissimos quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus senium cujusque et imbecillitatem. Capis ergo nunc, cur hic de tricenis quadragenisque stipendiis querela : et infra totiens mentio retentionis apud vexillum, fons pannonicæ et germanicæ seditionis. LIPS. Jac. Gronovius e vestigiis MS. conjicit legendum *tendentes*. Sed Beroaldum verum vidisse puto, cum *retentos* dedit. Est enim verbum proprium in hac re. Cf. c. 36. Mox etiam hoc capite *sub vexillo teneri*. ERM.

Alio vocabulo. Quomodo? veterani enim proprie dicebantur, non legionarii. Ita 3, 21. *Vexillum veteranorum, non plus quingenti.* Conf. H., 2, 11. Nam et prætoriani post 16 annos habebantur sub vexillo. Dicti etiam emeriti. Glossæ priscæ,

tos, alio vocabulo eosdem labores perferre : ac si quis tot casus vita superaverit, trahi adhuc diversas in terras, ubi, per nomen agrorum, uligines paludum vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam : denis in diem assibus animam

emeritus, ἀπολειτούργησας ἢ ἀποστρατησάμενος. Iterumque *emeritus*, ἰντιμος κατὰ στρατιωτικούς καμάτους. Significat immunes eos fuisse et operum vacuos. Dicti sæpe item vexillarii : ut mox, *vexillarii discordium legionum* : in Hist. libris, *vexillarii XIII, XV legionum*, etc. De iisdem laboribus, quod addunt, mentiuntur. Lips. Postremum vocabulum huc unice pertinere, contextus arguit.

Ac si quis tot casus. Nonne melius? *si qui tot casus vitæ superaverint.* Lips. Cæsar B. G., 6, 19, *uter eorum vita superarit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit.* Virgilius, *Æn. II, 244. Atque iter emensi casus superavimus omnes.* Gron. *Vita superare* exacte respondet nostro *überleben* (gallice *survivre*). Nec propter seq. plurale accipiant opus est Lipsii conjectura, quum *si quis* hanc commutationem libenter ferat. — * Crus., Probab. crit., p. 30, legi jubet : *siquis tot casibus vita superaverit*; vel *si quis tot casibus*. v. sup.

Uligines paludum, vel inculta. Id quidem contra leges militares. Nam in Flacco Siculo lego, p. 17. *Silvas et loca aspera in assignationem non venisse, siquid amari vel incerti soli esset, id assignatione non datum : sed militi veteranoque culturam assignatam.* Querela autem consimilis apud sallustianum Lepidum, frag. Hist., lib. 1. *Egregia*

scilicet mercede, cum relegati in paludes ac silvas, contumeliam atque invidiam suam, præmia penes alios, intellegent. Illudit enim atque imminuit sullanas agrorum divisiones, quod pleraque palustria assignata militibus aut inculta. Lips.

Denis in diem assibus. Gordius, ut multis visum, hic nodus : nec ego tamen Alexander. Solvi enim, non abrupti : et Excurs. nostros adi in P. Lips. Alciatus, hunc ostendere locum putavit, denarium decem æris esse. Quod rejicit a primo Ferretus, tanquam nihil dici potuerit alienius : planissimum enim et hinc fieri pluris esse denarium quam denos æris, Pliniumque et Volusium id confirmare; eoque ipse mirari, cur idem Plinius, 33, 3, *in militari stipendio semper denarium pro decem assibus datum* scribat. Mox et Suetonium ait non congruere cum Tacito : apud eum, c. 25, contendere seditiosos, *ut stipendio prætorianis æquarentur*; petisse igitur binos. Inde ut in concordiam redigat Tacitum et Suetonium, repetit, quod spreverat, denarium esse decem asses, binos petisse militem, et quod dicitur, *ut singulos denarios mererent*, explicat, singulos, vel alios decem asses, præter illos, quibus queruntur animam et corpus æstimari : tum, *ut denarius diurnum stipendium foret*, supra denos videlicet ordinarios asses. Vertranus notat pro ea, quæ fuerit veteris disciplinæ

et corpus aestimari. Hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum et vacationes munerum redimi. At hercule verbera et vulnera, duram hiemem, exercitatus aestates, bellum atrox aut sterilem pacem sempiterna. Noc aliud levamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur : ut singulos denarios mererent ; sextusdecimus stipendii annus finem adferret ; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium

observatio, denarii aestimationis auctæ nullum milites commodum sensisse, quamvis in paganorum commercio denarius (in quo vetustiores denos æreos asses constituerant) sexdecim asses valuerit, Vitruvio, Plinio et Mæciano testibus. Lipsius contra Ferretum disputat : ubi quod de denario duodecim assium explosum satis. Reprehendit etiam, quod posuerat Ferretus ex Suetonio, seditiones æquari voluisse prætorianis : de germanico enim id dici, non de pannonico exercitu : sed ipse deceptus est prava lectione verborum Suetonii, quæ Torrentius correxit. Nec vero necesse est Suetonium et Tacitum idem per omnia dicere : tradidit enim uterque, quod a suis auctoribus accepit. Et forte fuerunt aliqui primo fervore tumultus, qui clamarent æquari omnes oportere ; plures ad spem profici putarunt, si dimidio contenti essent, et sic omnium nonine in postulatis ad principem editum. Hoc secutus est Tacitus curatius rem narrans ; illud Suetonius verbo periculum ex insolentia militum perstringens. Recte vero Ponzani comes : cum decem asses æreos haberent, exposcebant denarium argenteum, qui tunc sedecim assibus permittabatur. Decem illi asses nostræ pecunie sunt quatuor

oboli aut stuferi minus duobus chalcis aut deutis : sive malis, tres stuferi et albus vel blanca. Hæc Julii Cæsaris largitio. Antea, et quidem a bello punico secundo, quinque asses merebant diurnos, id est, nostros quindecim chalcos sive æreolos : nisi ipsos sedecim, hoc est, duos stuferos aut obolos, quos tribuit eis Polybius, et deni asses rotunde dicuntur pro denis assibus duobus trientibus. Sed de his vide, quæ diximus pecuniæ vet. 3, 2. Gron.

Hinc vestem, arma. Vides ergo, auctum ab Julio vel ab Augusto stipendio, abrogatam illam Gracchi legem, qua militi e publico vestem dari iussit, sine ulla stipendii detractio. Quod fugerat me admonere in Electis, cap. de stipendio. Ambigas tamen an secuti principes iterum non reduxerint Gracchi hac parte legem. Lampridius certe in Alex., c. 39 : *Donavit, inquit, et ocreas, et braccas, et calciamenta inter vestimenta militaria.* Et c. 52 : *Qui acceptam a provincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis attribuit.* Lirs.

Vacationes munerum. Scripsi ea de re ad libros Hist. 1, 46. Lirs.

Præmium pecunia. Quale istud pecuniarium præmium ? Pete ab Excurs. nostris in G. Lirs.

pecunia solveretur. An prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non ob-
trectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem adspici. »

XVIII. Adstrepebat vulgus, diversis incitamentis :

Quæ binos denarios. Bini denarii decreti a senatu prætorianis, in honorem Augusti: ut scilicet fidelem gererent ejus curam, in salute cujus salus publica nixa. Id accidit in VII ejus consulatu. Si tamen Dionis, 53, 11, verba vera, non binos denarios meriti prætoriani: sed tantum, 20 asses. Nam ait, τοῖς δορυφόροις αὐτὸν διαλάσειν τὸν μισθὸν τοῦ τοῖς ἄλλοις στρατιώταις διδομένου ψήφισθῆναι διαπραξάντο. Si, inquam, duplum quod ceteris militibus, datum prætorianis: constat invidiosam orationem esse nebulonis Percennii de duobus denariis, et augendæ rei. Quantum enim intersit, docui ante. At exemplum hoc stipendii prætorianis augendi, sumptum a militia veteri: apud quos prætoria cohors sesquiplum accipiebat, honoris causa. Vid. Festum in Prætoria cohors. *Add.* Vir doctus (*Hotomannus*) in re numaria, nuper emendari censuit, quæ bis denos acciperent. Nam constat ex Dione, inquit, accepisse eos saltem duplum quam alii milites: nec id plus fecerit, quam vicenos numos. Denarium autem duorum æstimatio amplior. Intellego: vellem et ipse ea, quæ in hanc rem satis scripsi. Quis nostrum exigit ista rigide ad veri lancem? Binos denarios: sic nempe, quomodo legionarii unum denarium. Is enim eis definitus, sed solutus nunquam nisi æstimatione infima et prisca. Eadem

igitur fide et pretio duos denarios capere prætoriani. Quos quod diserte tamen exprimit Percennius: quis miretur? in seditione id facit, et ad animos scilicet vero an falso inflammandos. LIRS. Simplicius forsitan acciperent, quod marginibus allinunt. Sed potest defendi, ut sit, quæ σύνταξιν binorum denariorum consecutæ fuerint: quibus Augusti constitutio binos denarios dederit: quibus senatus in honorem Augusti binos denarios stipendium statuerit. Fuisse autem hoc prætorianorum stipendium, nec per invidiam ultra, quam erat, augeri, probabili conjectura ex testamentis Augusti et Tiberii eruimus primi dicto loco pecuniæ vet. GRON. Adde Schel. ad Polyb. Castr., p. 217, 218, qui Tacitum potius quam Dionem audiendum docet. ERN.

Quæ post sedecim annos. Lapsus ergo Dio, qui, 54, 25., diserte tradit, Augustum definisse annos prætorii cohortibus duodecim, aliis sedecim. Nisi tamen id decretum mutatum postea, anno 758. Quod apparet ex eodem Dione, 55, 23., ubi de præmiis militaribus, quem adi. LIRS. Ceterum redderentur legendum, non reddantur, nisi servetur acceperint, quod vet. odd. habent. ERN. Propter temporum quidem rationes id non necessarium esse, recte vidit Croll. At acciperent sero invecum est ex conj. Faer-

hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum corpus exprobrantes. Postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint. Depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, alio vertunt, atque una tres aquilas et signa cohortium locant : simul congerunt cesp-

ni; et alterum ab J. F. Gr. bene defensum.

Exprobrantes. Vid. infra ad c. 35, init. ERN.

Et furoris.... agitaverint. Si ex omnibus una legio sit, una tantum aquila, unius legionis signa, unum nomen legionis sumitur; ceteræ aquilæ et signa abjiciuntur, duarum legionum nomina tolluntur : id quod et seqq. intelligitur. Nam æmulatione, qua depulsi sunt a consilio, hæc fuit, quod suam quæque aquilam, sua signa, suum nomen servari vellet. Hoc consilium furem vocat Tacitus, ut opinor, propterea quod religionem violabat, et quidem pluribus modis : primum in aquilis et signis, quæ sanctitatem habent, ut satis notum est, et religionem, quæ dissolvitur iis sublatis et abjectis; deinde in eo, quod deserunt signa sua, quæ se non deserturos, ad quæ conventuros, nec injussu imperatoris discessuros, juraverunt : tertio, quod legiones dissolvuntur, quæ et ipsæ sanctitatem habent. ERN.

Signa cohortium. An cohortes propria signa habuerint, diversa a signis manipulorum, disputat Lipsius de Milit., 4, 5., putatque signa cohortium esse eadem, quæ manipulorum, aut signa triariorum, sit dicta, propter dignitatem. Schelius autem, p. 299, distinguit signa cohortium et manipulorum, si recte

mentem ejus cepi. E verbis solis *signa cohortium* aut *cohortis* nihil intelligi tale potest. Nam etiam *legionis signa* occurrunt, et *centuriones cohortium*, et tamen intelliguntur signa manipulorum, qui sunt in legione, et duces centuriarum, quæ sunt in cohorte. Deinde intelligi possunt *cohortes sociorum*, ut in loco Livii, 27, 13, in quo *signa cohortium* distinguuntur a *signis manipulorum*, ut vidit Dukerus ad illum locum, post Schelium, p. 315, quod tamen ab hoc loco est alienum : in quo intelligenda signa manipulorum, qui in quaque cohorte essent. ERN.

Simul congerunt cespites. Nota morem antiquum. Tribunal imperatorium ecce in castris, etiam illa ætate cespiticiu. Plin., Paneg., c. 56. Xiphilinus, 6a, 2, de Boodicia, regina Britannia: *Συνήγαγε δὲ τὸ στρατιωτικὸν ἀμφὶ δώδεκα μυριάδας ὄν, καὶ ἀνέβη ἐπὶ ἑῖμα ἐκ γῆς ἐλάδους ἐς τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον ποιοιμήν.* Eleganter. *Et ascendit*, inquit, *tribunum e terra palustri more romano confectum.* Statius in Silvis, 5, 2, 144. *Hic suetus dare jura parens, hoc cespite turmas Adfari.* Ammian., 23, 5. Lucanus, 5, 316. Plutarchus in Pompeio, p. 641. Α. Βάματος δὲ οὐκ ὄντος, οὐδὲ τοῦ στρατιωτικοῦ γινώσκειν φθάσαντες, ὁ ποιοῦσιν αὐτοῖς, τῆς γῆς ἐκτομὰς καθάμας

tes, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus advenit, increpabatque ac retinebat singulos, clamitans : « Mea potius cæde imbuite manus ; levioze flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis. Aut incolumis fidem legionum retinebo, aut jugulatus poenitentiam adcelerabo. »

XIX. Adgeregatur nihilominus cespes, jamque pectori usque adcreverat, cum tandem pervicacia victi in-

λαμβάνοντες, καὶ κατ' ἄλλαν συντί-
θιντες, etc. Claudianus de Bello
Gild., 424 sqq. Lirs. Schel. ad Hy-
gin., p. 142, putat non intelligi tri-
bunal duci destinatum : nullum enim
dum ducem seditiosorum fuisse : sed
aggerem, in quo signa et aquilæ po-
nerentur : nam etiam apud Hyginum
est tribunal, in quo tormenta ponun-
tur. Dicam de hoc verbi hujus sensu,
quod ipse de *manipulo*. v. ad c. 65.
Lipsium verum vidisse puto. Satis
distinguitur collocatio signorum et
exstructio tribunalis. ERN.

Quo magis conspic. s. f. Sensus
est : ut videre quisque posset, ubi
essent, qui ferre injurias non pos-
sent, meliores conditiones posce-
rent, ubi conveniendum, quo eun-
dum esset ei, qui se iis aggregare vel-
let. ERN.

Properantibus Blæsius advenit.
Si fuisset in unico libro *operantibus*,
non huic istud præferrem. Sueton.,
Claud., c. 20. Noster inf., c. 64. *Mis-
cetur operantium bellantiumque cla-
mor*. Cf. Veget., de Re mil., 2, 22.
Gron. *Properantibus* efficacius est.
Non modo *operantibus*, sed etiam
acriter laborabant, ut celerius perficeretur opus, item, studio incensi.
Sic *properare* dicitur : ut *properare
cibum* apud Virgilium, opinor. Nos-
ter, 2, 6, *naves properatæ*. Ibid. 31.

mortem properare, et c. 80. *tela ad
subitum usum properata*. Et sic op-
timi quique. Vide Broukhus. ad Ti-
bull., 4, 1, 205. ERN. — * Sic et
Wopkens.

Clamitans, Mea potius cæde. Mi-
rum videri possit, et quid causæ,
cur ob tribunal cespiticium adeo in-
clamet Blæsus ? Nam subjungit : *Le-
vior flagitio legatum interficietis,
quam ab imperatore desciscitis*. Ca-
pitale ergo adeo facinus illud ? capi-
tale prorsus. Nam tribunalis exstructio
ascensioque, signum proprium
imperatoris : quod allocuturus mili-
tes conscenderet. Simile apud Vopis-
cum in Probo, c. 10. Sed et allocutio
ipsa soli imperatori servata postea.
Ammian., de Juliano nondum prin-
cipe, 16, 12. *Et cum alloqui pariter
omnes nec longitudo spatiorum ex-
tenta*, etc. Lirs.

Pœnitentiam adcel. Pœnam conj.
Cujac. Vulgatum *ἰδινότερον*, et ad
misericordiam permovendam ac-
commodatus.

* *Jamque pectori usque.* Jac. Gro-
nov., improbante Wopkensio, vult
pectoribusque adcreverut, vel *pec-
tori et usque adcrev.*, quia in MS.
pectori ejusque.

Pervicacia victi. Ipsius Blæsi,
et si qui alii fortiter obsisterent.
Lirs.

coeptum omisere. Blæsus multa dicendi arte, « Non per seditionem et turbas desideria militum ad Cæsarem ferenda, ait : neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos a divo Augusto tam nova petivisse : et parum in tempore incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint; cur contra morem obsequii, contra fas disciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, seque coram mandata darent. » Adclamavere, « ut filius Blæsi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sedecim annis. Cetera mandatueros, ubi prima provenissent. » Profecto juvene, modicum otium : sed superbire miles, quod filius legati, orator publicæ caussæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent.

XX. Interea manipuli, ante coeptam seditionem Nauportum missi ob itinera et pontes et alios usus,

Desideria mil. Proprium hac ætate in tali re verbum : pro quo Cicero *postulata* dixit. Sic etiam Suetonius, Aug., 17, 53, etc., quæ loca jam attulit Pichena. *Postulata* vocat et ipse, c. 25, ext. ERN.

Incipientes principis curas. Acidalius conj. *incipientis*. Satis placent *incipientes curæ*. Sic Ovidio de Art. am., 2, 648., *incipiens omnia sentit amor*. Et Met., 12, 365., *Barba erat incipiens*. Noster H., 1, 31., *incipiens adhuc et nondum adulta seditio*. GRON. Mox rescripsi *meditarentur pro meditentur*, quod repudiat præcedens *tenderent* et seq. ERN. Reduxi antiquum *meditentur*, — * quod bene edidit Rhenanus : — rationem attuli in præpos. Comment.

Difficilius est dicere, *incipientis* præstet an *incipientes*, in quo nulla est auctoritas librorum. Exemplis Gronovii contraria, si probe memini, plura sunt ap. Quinctil. et alios hujus ætatis. Ut Plin., Panegy., c. 57., *principes incipientes et desinentes*.

Ubi prima provenissent. Eleganter pro *successissent*. Sic etiam H. 2, 16. *inani auxilio, etiam si provenissent*. Cf. Ovid. Trist. I, 1, 39. Plin. H. N. 18, 3. Adde Interpp. ad Sueton. Vesp. c. 5. ERN. — * Et Cæsar. B. G., 7, 29.

Ob itinera. Expeditionem ergo meditabantur, eoque hæc præcurebant : neque alio fine simul in æstivis erant. LARS.

postquam turbatum in castris acceperere, vexilla convellunt; direptisque proximis vicis, ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentis centuriones irrisu et contumeliis, postremo verberibus insectantur: præcipua in Aufidienum Rufum, præfectum castrorum, ira, quem dereptum vehiculo sarcinis gravant, agunt-

9. *Quem dereptum vehiculo.* Sic bene vetusti codices apud Valer. Flacc., 2, 179, nostrosque toros virgata tenebit, Et plaustro derepta nurus.

Vexilla convellunt. Freinshemius putat esse, discerpant, frangunt. Videtur abreptus ab eo, qui exponit, fixa solo evellunt et detrahunt, abdantque non visenda militibus: quasi vexillorum reverentia militi turbanti esset pro conscientiae flagello. Sed quod non absurdum concedit esse, e solo evellere, hoc solum verum est. Nam detrahere vexilla et solo affigere solebant, qui prorsus aut ab imperio, aut ab imperatore desciscerent, nec sibi receptum ad poenitentiam reliquum facerent. Hi vero nec deficiebant, nec sacramenti religione solvi volebant: sed conditionem suam meliorem facere conabantur. Cogitandum eos Nauporti, quo missi erant, aliquamdiu tranquillos, et in officio, operique intentos fuisse, stantibus et fixis vexillis: quum tumultu castrorum comperto abjecerunt opus, injussuque et ingratiis ducum sustulerunt vexilla, et festinarunt, ne communi causae deessent. Quod vero ait, se nescire, quorsum ad diripiendos viros signa prætulerint: equidem non prætulerunt signa viroorum diripiendi ergo, sed proficiscendi. Sed tamen, quemadmodum paullo ante operabantur subrectis vexillis, ut appareret militari eos munere fungi, et mi-

lites esse, non viles manus undique contractarum aut oblocantium semet operarum; sic inter movendum, ad secundam rabiem versis, stetisse vexilla, etai non narretur, credibile satis est, et moris securitatisque causa (non enim sine custodibus facile relinquebantur) et ut ostenderent, se milites esse, fraudatos justis, et indigne habitos, atque ob id iratos, et pignora capientes; non latrones et prædones meros. Vide quæ ad Liv., 3, 54, diximus. GRON.

Nauporto. Meminit et Velleius 2, 110. Strabo 7, p. 314., collocat in Tauriscis, situ ab Aquileia stadiis 350, sed vocat Ναύπορον, corrupte, ut opinor. LIPS.

Præfectum castrorum. Munus fuit, nescio an antiquum. Mentionem quidem ejus ante principes nondum inveni: postea sæpius. Vide Excura. H. LIPS.

Quem dereptum vehiculo. Sic o MS. pro *direptum* Pichena; recte. Sic emendabat etiam Heinsius, quem v. l. c. p. 285, et ad Ovid. Met. 3, 52. Mox in *ferret* est dilogia, et intelligitur proprie, relatum ad onera, tropice ad itinera. ERN.

Vehiculo. Honestiores ergo militum etiam tunc in vehiculo aut equo. LIPS.

que primo in agmine, per ludibrium rogantes : « an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? » Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris, et eo immitior, quia toleraverat.

9. *Vetus operis ac laboris.* Ita Lipsius et Pichena e scriptis, qui constanter cum pticis editionibus intus habent, non *vetus*. Alii alia reponerant, quæ apud Pichenam vide. Quid si tamen *intentus*? aliud nempe, *operis ac laboris intentus* : aliud, *intentus operi ac labori*. *Intentus operi*, qui diligenter laborat ipse : *intentus operis*, severus exactor alieni laboris, et qui intendit laborem militis, ut verbo utar, quod nostro est perquam familiæ. *Intendere* et *remittere* contraria apud nostrum : nec vacat indices compilare. De Corbalone A. 11, 18., *Originem tamen e severitate ducis traxere ; intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur*. Videantur, quæ præcedunt, nam mire conjecturam nostram illustrent : nec abluant ista Plinii in Paneg. 19., *Sic imperatorem commilitonemque commiscueris, ut studium laboremque omnium et tuncquam exactor intendere, et tanquam particeps sociusque relaxares*. Senec. de Ira, 1, 11., *pernix et intentus*. Rursus nos'er Ann., 6, 50., *Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat : Idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsitæ interdum comitate*. 12, 38., *quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militiæ fuit*. c. 42., *habes intentiorem disciplinam militarem*. 15, 62., *Lacrimas eorum, modo intentior in modum coercentis, ad firmitudinem revocat*. Ita Salpicius Quirinus *impiger militiæ* dicitur Ann., 3, 48. *Intus vero pro intentus fuit scriptum, quomodo et exaratum offendes apud Festum in rabula*. Sic *inhostum* pro *inhonestum* Hist. 2, 31., et Hist. 2, 16., *tanta pro tentata Gronovius censebat scriptum fuisse*. *Vetus operis* posset etiam defendi, ut sit dictum, quale illud Plinii in Paneg. 16., *innutritus bellicis laudibus Tiberianus*; et quia Tacito familiaris ille genitivi usus. Ita *vetus stipendii* Pichena corrigente Ann. 2, 66; *Modicus voluptatum*, ib., 73; *modicus severitatis*, 6, 30; *modicus penuria*, 3, 72; *formidolosus hostium*, pro *metuens hostium*, 1, 62; *ferox scelcrum*, 4, 12; *securus potentia*, 3, 28; *anxius potentia*, 4, 12; *occultus odii*, 4, 7; *T. Livius eloquentiæ ac fidei præclarus*, 4, 34; *recens prætura*, sic corrigo, 4, 52. Ut etiam recens doloris et iræ, 1, 41; *stipendii recentes*, 15, 59., ut legendum puto; *erectus et fidens animi*, 4, 79; male a Pichena tentatum *silvæ frequens secundusque mons*, 4, 65; *noxius conjurationis*, 5, 11; *iræ properus*, 11, 26; *penates vacui principis*, 6, 51; *trepidus admirationis et metus*, 6, 21; *Æquus absentium*, 6, 36., pro *absentibus*; *Insolens contumeliarum*, 6, 34; *indomita animi*, ut corrigo, 1, 33; *retinens conditoris Seleuci civitas*, 6, 42; *providus futurorum*, 6, 46.

Invictus operis. Medicea scriptura, *intus operis*. Verum censeo *vetus operis*. In Tacito H. 4, 20. *vetus militiæ*, et in Silio ipsa hæc verba, 4, 532., *gnaros belli, veteresque laborum*. Lurs. Recte recepit Piche-

Gronovius, Ryckius. Probat etiam Scheffer. in Anecd. Obs. Misc. VIII, p. 408. Ceteræ conjecturæ, ut — *intentus operi* quod placet Boxhornio, — *intentus operis*, pro exactore operis, quod placebat Heinsio. l. c., tri-

XXI. Horum adventu redintegratur seditio, et vagi circumjecta populabantur. Blæsus paucos, maxime præda onustos, ad terrorem ceterorum, affici verberibus, claudi carcere jubet. Nam etiam tum legato a centurionibus et optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque, cujus manipularis erat, cohortem, legionem, « eadem omnibus imminere, » clamitantes; simul probra in legatum cumulant, cœlum ac deos obtestantur; nihil reliqui faciunt, quo minus invidiam, misericordiam,

10. Quo minus invidiam, misericordiam, metum et iras permoverent. Quo minus invidia, misericordia, metu et ira permoverent. Ni fallor; nempe commilitones permoverent.

tus Gronovii, aliæque aliorum minus placent. Lib. 2, cap. 66, est *vetus stipendiis sive stipendii*, ut Pichena vult: contra 4, 52, *recens prætura*, sive ut Heins. vult, *præturæ*. Aldus dedit *immitis*, quod Mureto placebat. ERM. Etiam Wopkensis merito placet Lipsii correctio, quæ unice vera.

Claudi carcere. In castris stativis ergo carcer: et cum exercitus moveret, eodem catena trahebant, more militari, ut alibi dicam. Juvenal. 6, 560. LIPS.

A centurionibus. Hoc parum congruere videtur cum reliqua narratione. Centurionum sævitiam primum querebatur seditiosa turba, c. 17, ut prope semper assolebat: mox iidem contumeliis et verberibus afficiuntur: tum unus eorum occiditur; et, ne in hunc aut paucos sævitum putemus, ceteros omnes (non alios) latebræ texere, c. 23. Etiam, c. 28, centurionum pauci dicuntur vulgo grati fuisse; nec usquam in-

dicium est, quando officium facere desierint. Quid igitur? num leg. *ac centurionibus ab o. q. manipularium*? Satis facilem emendationem vides; an æque necessaria sit, tutè videris. Ne ipse quidem ego id puto: verum, nescio quo pacto, magis mihi satisfacio in accusanda quam in defendenda vulgata lectione.

Cujus manipularis erat. Melius foret sic: *m. centuriam quisque, modo cohortem, cujus manipularis erat.* Nam manipuli sunt cohortium, non centuriarum. Sed nihil muto. Etenim, etiam qui in centuriis sunt, manipulares, quia quæque centuria manipuli certi est, et a centuria milites non dicuntur, ut nec a cohortibus. ERM.

Quo minus invidiam, etc. Heinsius ablativos malebat, intellecto *commilitones*: quibus sane aptius verbum *permovere*. Invidia movetur, non permovetur. V. H. 4, 27., ubi *permovere* est pro *movere*. Ceterum latinitas postulat scribi *per-*

metum et iras permoverent. Adcurritur ab universis, et, carcere effracto, solvunt vincula, desertoresque ac rerum capitalium damnatos sibi jam miscent.

XXII. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces: et Vibulenus quidam, gregarius miles, ante tribunal Blæsi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, et, quid pararet, intentos: « Vos quidem, inquit, his innocentibus et miserrimis lucem et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem, missum ad vos a germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima jugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde, Blæse, ubi cadaver abjeceris?

moveant. ERN. Hæc vana sunt. *Per-moveri* affectus non minus quam homo dicitur, nisi quod illud efficacius est verbo simplici. — * Sic et Wopkens. ep. 3, 23; 16, 32. — Quem locum Ernest. in animo habuerit, non reperio; sed plures attulit Croll. Is autem corrigi vult *quo omnes invidia.... ira perin.* ex mala comparatione loci, 15, 37. Alius vir doctus, *quo militibus invidiam*, etc.

Sibi jam miscent. Suspectum est viris doctis *to jam*: unde Faernus et Pichena macebant *sibi immiscent.* Me quidem particula ista non offendit, quæ habet h. l. vim augendi, ut alibi. Sensus est: non modo sui furoris socios e carcere eximunt, sed eos adeo ipsos liberatos sibi miscent, qui criminum causa in carcere fuerant. ERN.

De commodis communibus. Pannonico et germanico exercitui.

Per gladiatores suos. Refer ad solitum sæculi ejus morem, quo præsidēs, præfecti provinciarum, fami-

lias gladiatorum alebant, ad spectacula exhibenda. Non enim inter milites lecti, ne erres. Lirs. Add. Dion. Vossium ad Cæs. B. C. 1, 75., ubi etiam paullo ante legendum censet *reddet*, non necessaria conjectura. ERN. Nec bona. Elegantius est tempus instans in tali commotione.

Ubi cadaver abjeceris. Ingratus labor est Alb. Gentilis, lib. 2, de nuptiis ex JC reliquiis, quod Velleio 2, 54., impegerat Titius, *ubique ire* defendentis. Quis ignorat illam ætatem multa sibi permisisse, quæ neque Velleius neque æqualium ejus quisquam dicendi studiosos ausi? Addit e Livio corruptum *accitusque ibi.* Non melioribus utitur auctoribus in assertione Titius: quæ a melioribus petit, aut corrupta, aut aliena sunt. Ut cum e Gellio, *ubi transiret, pro ut transiret*; ex Pannegyrice, *ut ubique possint ire, festinant*; ubi exstat, *ut ubique prorsunt, ire festinant.* Sic e Virgil.

ne hostes quidem sepultura invident. Cum osculis, cum lacrimis dolorem meum implevero, me quoque truci-

11. *Ne hostes quidem sepulturæ invident.* Sepultura scripti constanter. Cur moverant? est enim latine, si quid aliud dictum, *invidere sepultura mortuis*. No dubitare possis, audi Lucanum, 7, 793., *Invidet igne rogi miseris*. Plin. in Epistolis passim, ubi veterrimus codex Medicus huic loquendi modo suffragatur. Quinctil., 9, 3., dicit Ciceronem solere dicere *invideo hanc rem*, non *huic rei*. Sed forte legendum *hac re*: vide de hoc loco disputantem Voss. de constructione, c. 34. Noster Ann. 15, 63., *Tu mortis decus mavis: non invidere exemplo*, hoc est non invidere tibi meo exemplo. De Mor. Germ., c. 31., *nam ne spectaculo quidem prælii invidere*; subauditur nobis.

Æn. 5, 344. *Gratior et pulchro veniens in corpore virtus*, quasi voluerit ille *virtus veniens in corpus*, et non *virtus in pulchro corpore vasa*, vel, si sit, *gratior veniens*, accidens, apparens. Tum Propertii, 3, 7, 37, *arcem sedisse vel sidisse in cineres* (si tamen sic scripsit) quis non videt esse combustam et collapsam ruisse in cineres? At Barthius *Ubi* pro *Quo* damnasce Caprum grammaticum, ita loqui tamen hic Tacitum, cui se quam toti gregi Caprorum credere mæste festive ait Advers. 33, 5. *Quicquid conentur, cum latine loquimur, sicubi rō Quo* requiritur, illic rō *Ubi* locus non est: et recte quidem dicimus *quo abjeceris*; sed pro eo non dixit Tacitus *ubi abjeceris*, verum more illo suo prægnantes sensus breviter efferendi pro eo, quod est, *ubi* non humaveris aut condideris, sed *jacens*, sub dio reliqueris: vel, *ubi* non tenui terræ injecta contactum, sed sic abjectum relinqui jusseris feris lacerandum. *Ubi abjeceris*, *ubi* sine justis posueris; *ubi* feceris, ut foede jaceat. Hyginus fab. 165, *cantans se in aqua adspexit, et vidit se merito irrisam, unde tibias ibi abjecit*. GRON. Recte ista habent. Simplicius erit ac facilius: *ubi* significatio in loco et in loco concurrunt, ut h. l., *ubi* et quo

poni possunt; non, cum sola est significatio in locum: sed ibi necessario quo dicitur. V. Clark. ad Hom., Iliad. 4, 593. Ceterum in MS. est *abegeris*, quod non displicet J. Gronovio. ERN. Plura et aptissima exempla particulæ affert Wopkens., ut Suet. Ner. c. 48; Galb. c. 20.

Sepulturam invident. Cum exstet in calamo exarato codice *sepultura*, revocandum esse censet Gruterus; ei enim casui jungi posse, pluribus alio loco ostendisse. Nimis vellem, de pluribus hic aliquid prælibasset: neque enim, quis hoc verbo sic usus sit, meminimus. At *sepulturam*, an *sepulturæ* scribas, ciccum non interduim: nam utrumque auctores habet optimos. Quia et cum *invidere alicui* dicitur semper intelligi accusativum censeo, rei, quæ invidetur: et cum *invidere aliquid*, dativum personæ, cui invidetur. Cicero cum in Attio notat Tusc. 3, 9. *Quis florem liberum invidit meum*, non improbat *invidere aliquid dicui*, sed *invidere aliquem* pro *alicui*. Neque id veteribus placuisse video: et vereor, ne in Attio præcesserit membrum orationis, in quo esset rō *mihi*, in his repetendum. Scio Scioppium aliter sentire in Paradoxis, sed nihil me movet. Horatii, *ego cur acquirere pauca Si possum, invideor*, non ul-

dari jube; dum interfectos, nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant. »

XXIII. Incendebat hæc fletu, et pectus atque os manibus verberans : mox disjectis, quorum per humeros sustinebatur, præceps et singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blæsi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincirent, alii ad quærendum corpus effunderentur. Ac ni propere, neque corpus ullum reperiri, et servos, adhibitis cruciatibus, abnuere cædem, neque illi fuisse unquam fratrem, per-

tra producendum est. Ovidii in Epistola Laodamiæ (Her. 13, 137), *Troas invadeo*, corruptum est pro *Troas invadeo*, ut animadvertit Salmassius, et merito secutus est Heinsius noster. Apud Quintilianum, 9, 3, init. liber optimus : *ut huic rei invadere; non, ut omnes veteres et Cicero præcipue, hanc rem*. Qui tamen errat : nam *invadere alicui* Plautus, Varro, Lucretius, Cicero ipse dixerunt. Quod autem cornicatur Scioppius, cum legimus, *invidit commodis eorum*, supplendum esse *invidiu* vel *invadere* nominis vim habens, nihil agit. Potius *proventum* aut *continuationem*. Sic *ne hostes quidem sepulturam invident*, puta *mortuis sepulturæ*, cogita *non vivere* vel *fieri*. *Invidit operi*, nempe *incrementa* vel *successum*. Non *invidebo exemplo*, *non existere* : non prohibebo, ne fiat. GRON. Revocavi *sepulturam*, lectionem scripti et editorum ante Pichenam, qui primus sine libris induxit *sepultura*, sine necessitate : quod etiam improbat Heinsius, l. c, qui præfert cum Grutero *sepultura* : idque exemplis fir-

mare tendit. Ablativum verbo *invadere* jungi ab hujus ætatis scriptoribus, certum est : nec dubitare debbat Gronov. Vid. Burm. ad Quinctil. l. c. et Gesn. ibid. qui in hujus loci lectione Gruteri sententiam probat. ERM. Primus Beroald. intulit *sepulturam*. In Cod. plures testantur ablativum fuisse, quem repetii de Gesneri et Allemandi sententia. Vid. Cort. ad Plin. Epp. 1, 10, extr. etai obloquitur Schwarz. ad Paneg. c. 86.

Hi sepeliant. Muretus et Lipsius sic ad marginem. Nam est in MS. et vulgatis *ii*. Recte *hi* receperunt Pichena et qui post eum edidere. Nimis sæpe in scriptis hæc duo pronomina permutantur, ut etiam ad Suet. notavimus. ERM. Loquens digito ostendit commilitones. Perperam alii conj. *mei*.

Incendebat hæc. His vim addebat. Crollius conj. *intendebat*. Sane *incendi* proprie dicuntur homines, non res. Sed hujus generis translationum alibi permulta exempla videbimus. Similiter infra c. 69. *Accendebat hæc*.

Neque illi fuisse fratrem. Num

notuisset, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen ac praefectum castrorum extrudere : sarcinae fugientium direptae : et centurio Lucillius interficitur, cui, militaribus facetiis, vocabulum *Cedo alteram* indiderant; quia, fracta vite in tergo militis, alteram clara voce ac rursus aliam poscebat. Ceteros latebrae texere, uno retento Clemente Julio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, ob promptum ingenium. Quin ipsae inter se legiones octava et quintadecuma ferrum parabant: dum centurionem, cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, quintadecumani tuentur: ni miles nonanus preces et, adversum aspernantis, minas interjecisset.

XXIV. Haec audita quamquam abstrusum et tristissima quaeque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civitatis duabusque praetoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis manda-

Vibulenus voluit imitari artem Volucii apud Dionys. Halic. 10, 7? Scilicet longe minor similitudo in scriptis, praesertim poetarum, saepe doctis videtur sufficere, ut alterum alteri ante oculos versarum patent.

Cui militaribus facetiis. Moris huius militaris exemplum item in Aureliani vita, c. 6. *Huic signum exercitus apposuerat, manu ad ferrum.* De vite autem centurionum, protrita jam res et conculcata.

Lips.

Cognomento Sirpicum. Causa huius cognomenti me fugit. An forte Sirpicus, a sirpando? quod est ligare, nodoque constringere, prisca quidem voce. Unde Sirpi, anigmata sive nodi. Quisne verberavit obsoleto illo verbo militum aures? an

quia asperior in constringendis militibus duriorque? Lips. Probabiliter alii putant, scirpis illum usum esse pro vite. — * Sic Aurelius. Potuit esse et cognomen paternum iudice Freinshemio, ut ap. Hor. Ep. 1, 13.

Minas interjecisset. Hoc loco posset aliquis abuti ad defendendam vulgarem lectionem apud Sueton. Dom. c. 17. *dolum interjecit*, pro *adhibuit*, quo sensu id dici posse, ad illum locum, in Excursu negavimus. Sed et hic sunt primo, duae partes, inter quas interponuntur minae, quod est interdicere: deinde adhibentur ad impediendum, non ad perficiendum. Ern.

Tristissima.... occultantem. Et merito. Conf. Liv. 5, 1; et 23, 5. Caesar 7, 28. Gron.

tis; ex re consulturum : et cohortes delecto milite supra solitum firmatæ. Additur magna pars prætoriani equitis et robor Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant : simul prætorii præfectus, Ælius Sejanus, collega Straboni, patri suo, datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector juveni, et ceteris periculorum præmiorumque ostentator. Druso propinqui, quasi per officium, obviæ fuere legiones, non lætæ, ut adsolet, neque insignibus fulgentes, sed illuvie deformi, et vultu, quamquam mæstitiam imitarentur, contumaciæ propiores.

XXV. Postquam vallum introiit, portas stationibus firmant : globos armatorum certis castrorum locis opperiri jubent : ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus, silentium manu poscens. Illi, quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere; rursum, viso Cæsare, trepidare : murmur incertum : atrox clamor, et repente quies : di-

12. *Ceteris periculorum præmiorumque ostentator.* Sejanus præsentia sua ostentabat et pericula, quæ obierat plurima pro Tiberio, et præmia, quæ illi accepta referebat, ad maximos honores proventus. Quare nihil remedii huic loco adhibendum, quantum tenus sit.

Qui tum custodes imperatori. Recepit ergo iterum germanos custodes Tiberius, destitutos post cladem varianam ab Augusto. Suetonius, Aug. c. 49. De custodibus istis alibi abunde. LIRS.

Ostentator. Periculorum, pœnarum, pervicacibus; præmiorum, ad meliorem sensum redituris. Non quasi ipse utriusque fortunæ exemplar, ut volunt nonnulli. — * Bene se habet locus. V. sup. Heinsius.

Neque insignibus fulgentes. De cultu et incultu insignium notanda

quædam observo, et promo in Excurs. lit. I. LIRS.

Illi quotiens oculos. Is quidem mos et affectus vulgi, in turba sua audacis. Lucanus pariter in seditione, 5, 259., *quippe ipsa metus exsolvet audax Turba suos : quidquid multis peccatur, inultum est.* Et Velleius, 2, 81., *Subita deinde exercitus seditio, qui plerumque contemplatus frequentiam suam a disciplina desciscit.* LIRS.

Atrox clamor, et repente quies. Video expulsam priscam vocem, *repens quies.* Porro huic sententiæ Si-

versis animorum motibus, pavebant terrebantque. Tandem, interrupto tumultu, literas patris recitat, in quis perscriptum erat : « Præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset : ubi primum a luctu requiescet animus, acturum apud patres de postulatis eorum : misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet, quæ statim tribui possent : cetera senatui servanda, quem neque gratiæ neque severitatis expertem haberi par esset. »

XXVI. Responsum est a concione, « mandata Clementi centurioni, quæ perferret. » Is orditur « de missione a sedecim annis : de præmiis finitæ militiæ : ut denarius diurnum stipendium foret : ne veterani sub vexillo haberentur. » Ad ea Drusus cum arbitrium senatus et patris obtenderet, clamore turbatur : « Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia ? at hercule verbera et necem cunctis permitti. Tiberium

lianum illud plane geminum est, 10, 396., *Clamor sæpe repens, et sæpe silentia fixis In tellurem oculis.* Clamor autem, cum terrent, ut sequitur ; quies, cum timerent. LRS. Mihi adverbium magis placet, ob ipsam variationem.

Mandata.... perferret. Perferret reposuit e MS. Pichena. At Aurelius, Barda mea mens, ait, si excusæ lectioni patrocinarer : vultque *proferret* et *proferendis* : neque hic tantum, verum et apud Plinium, 18, 3. *Viator, vela corpus, inquit, ut proferam senatus populique romani mandata.* Et in Plinio quidem jam sic ediderunt, sed tamen notant, in optimo Chiffetii esse *proferam* Nec dubito, quin rectius. Neque enim

perlata sunt, priusquam audita et pronuntiata : et pronuntiando traduntur, quod quid aliud, quam *perferuntur* ? Similiter apud Juvenalem, 6, 391. *dictataque verba Pertulit*, genere loquendi satyram ad modum decenti, in precibus præsertim parum probatis a sacerdote præeunte ad deos scilicet secundum consuetudinem, ut habet vet. Schol. Non ergo *protulit*. GRON. C. 23. *perferendis mandatis idoneus.* c. 57. *perfert mandata.* Et tamen Brotierius ineptum suum *proferre* defendit. *Denarius diurnum stipendium.* Vide dicta ad c. 17. ERN.

* Nulla, i. e. sine ulla. WORK.

At hercule. Forma asseverandi, quæ sermonem in sensum diversum

olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum : easdem artes Drusum retulisse. Nunquamne ad se nisi filios familiarum venturos? novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad senatum rejiciat. Eundem ergo senatum consulendum, quotiens supplicia aut proelia indicantur, an præmia sub dominis, poenas sine arbitro esse?

XXVII. Postremo deserunt tribunal : ut quis prætorianorum militum amicorumve Cæsaris occurreret, manus intentantes, causam discordiæ et initium armorum : maxime infensi Cn. Lentulo, quod is, ante alios

ita traducit, ut alias *sane*, sed majore cum vi. An quisquam eorum, qui nunc supersunt principes scriptores, ita loquatur, non facile dixerim. Conf. tamen auctorem Epist. 2 ad Cæs. de ord. re publ. c. 4.

Nunquamne nisi ad se. Verior lectio e verborum tractu : *nunquamne ad se nisi filios f.* LRS. Ea posthac recepta est vulgo. Fortasse sine causa, si *nunquam nisi* ad totam enuntiationem pertinet, ut interdum *nunquam non*.

Occurreret. Mur. et Aidal. corr. *occurrerat.* Sed in hoc verbo non semper observatur illa temporis æpistola.

Manus... discordiæ. Ecquando manus dedere causam discordiæ et armorum, ait ille? Certe, si, cui sunt intentatæ, is strenue repulit eas, aut ultro, quod ira dictat, occupavit. Eam enim, qui rixam querunt, ut suam occasionem rapiunt, et quasi essent provocati, nihil non sibi licere in auctores injuriæ interpretantur. Dein tumultu cepto advolant et aggregantur utrimque socii, et a manibus ad ferrum ac cædes transitur.

Apage annos. GROS. Sane durus est locus. Quid si Tacitus dedit? *manus intentantes, maxime Lentulo.* Videtur in margine elogium, *causam discordiæ et initium armorum*, scriptum fuisse, ut alibi, dein venisse in textum explendi causa. Infra c. 32, est quidem simile quid : *ea vetustissima materia* etc.; sed ibi alia structura est. EAN. Exemplum hujus structuræ erat, c. 2. *subsidia dom.*, et eo modo intellexit, opinor, Gronovius. Jam quæris, cujusnam discordiæ mentio fiat, quum discordiam dudum sævisse viderimus. Nimirum totius hujus seditio- nis tres quasi actus seu gradus distinguuntur, inde a. c. 17, tum a 20, tum a verbis istis. Narraturas nunc est discordiam prætorianos inter ac panonicos milites, iras horum novas et arma expedita in cohortem Drusi. Hujus extremi et atrocissimi actus præcipua *causa*, i. e. occasio et materia (incentivum) fuit *intertatio illa manuum*.

Ante alios. H. e. aliis præstans ætate et gloria bellica. v. *lad.* v. *arte.* Hominis laudes sunt, 4, 44.

ætate et gloria belli, firmare Drusum credebatur, et illa militiæ flagitia primus adspernari. Nec multo post, digredientem cum Cæsare, ac, provisu periculi, hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, « quo pergeret? ad imperatorem an ad patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur? » Simul ingruunt, saxa jaciunt. Jamque lapidis ictu cruentus, et exitiæ certus, adcursum multitudinis, quæ cum Druso advenerat, protectus est.

XXVIII. Noctem minacem et in scelus erupturam fors lenivit: nam luna claro repente cœlo visa languescere. Id miles, rationis ignarus, omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimulans, « prospereque cessura, quæ pergerent, si fulgor et cla-

13. *Ac suis laboribus.* Opinor, hanc *suis laboribus defectionem sideris adsimulans.* Tum mox, *prospereque cessura quo pergerent, non quæ.* Cessura prospere ea, ad quæ pergerent patranda. Aliter Gronovius. *Pergere iter sæpe apud nostrum.*

Luna clariore pæne cœlo. Quid hoc, *clariore pæne cœlo?* cassa pælearum, si examinas. A Beroaldo ea lectio est, quam sperne: et substitue, *luna claro repente cœlo.* Facit sententia, et prisca scriptura, *clamore pena cœlo.* Claro autem cœlo is lunæ languor: et ideo sequitur, *postquam ortæ nubes offecere visui.* Lars. Sallustianus volebat *clariore plena cœlo,* et *clariore* positive accipiebat, et sic quoque Chiffletius in epist. ad Lips. T. I. Collect. Burm. p. 727. Nerius in *Annal.* 1, 4. *clarore plena cœlo:* et clarorem accipit de lumine solis, quod luna recipit. Sordes istæ sunt. Verum vidit Lipsius. *Clarore* tamen etiam J. Gronovio placet. Ern. — * Emendationem Lipæ. probat et Wopkens.

Ac suis laboribus. Molestum hic

esse rati ac, sensit Freinsheimius, qui abesse mallet. Succurrere alio modo voluit Heinsius, l. c., emendans *hanc:* quod durum est. Melius Freinsheimius judicavit. Ern. Commodissime conj. Wopkens. *accipiebat, suis lab.* Eclipsis hæc, apud Chronologos celebris, incidit in V. kal. oct. initio hor. 3, 18' 32", fine h. 7, 6' 32", certa testis incipientis principatus tiberiani.

Prospereque.... pergerent. Frequens hoc verbum Tacito: sed nusquam, opinor, vel ipsi vel alii *pergere aliquid* est insistere instituto, agere quod in manibus habeas. Ut commodissime accipiamus, integrum foret, *prospere cessura itinera, quæ pergerent.* Sed quis hac in re sic loquitur? Prorsus censeo Tacitum scripisse, *quæ urgerent*, i. e. quæ

ritudo deæ redderetur. » Igitur aeris sono, tubarum cornuumque concentu strepere : prout splendidior obscuriorve, lætari aut mærerere; et postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris, ut sunt mobiles ad superstitionem percussæ semel mentes, « sibi æternum laborem portendi, sua facinora aversari deos, » lamentantur. Utendum inclinatione ea Cæsar, et, quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accitur centurio Clemens, et si alii bonis artibus grati in vulgus : ii vigiliis, stationibus,

laborarent, quibus instarent. Horat. Sat. 2, 7., *vitiis gaudet constanter et urget Propositum*. Et lib. 2, od. 18. *Marisque Baiis obstrepentis urges Summovere litora*. Noster, 12, 12. *itaque urgetur cæpta*. Non dicit *pergeret cæpta*. GRON. Rhénanus : *quæ gererent*, quod multo est languidius. Heinsius, l. c. *quo pergerent*. Davis. ad Cic. Leg. lib. 2, extr. *quæ agerent* : quod cuius in mentem veniat. Vulgatum verum videtur. *Pergere* nostro est persequi, urgere. A. 3, 66. *si rectum iter pergeret*. Conf. 4, 20; 15, 27; etc. Adde Burm. ad Val. Flacc. 4, 690. ERN. Jam Lipsii in prima edit. conjecturæ erant, *urgerent, peragerent*. Postea eas tacite revocavit. *Pergere rem* antiquo usu est studiosè tractare, in re molienda et persequenda quam maxime occupari. Cf. Wopkens. Lect. Tull., 3, 2. Sic et alia verba neutra similis potestatis olim cum quarto casu poni solita, v. c. *petere* (iter), *contendere, properare*; ac manant id maxime in hoc posteriore.

Igitur aeris sono. Clarum exemplum vanæ religionis, ad levandos lunæ labores. Ita enim opinio erat. Juvenalis, nimis facete de sexu tin-

niente, 6, 441. *Una laboranti poterit succurrere lunæ*. Livius, 26, 5. Quem morem nec Christianos desinisse, discas e divo Maximo taurinensi episcopo : qui nimis id indignatur et culpat homilia propria, *De defectu lunæ*. Ait inter alia hic apta : *Cum requirerem, quid sibi clamor hic vellet, dixerunt mihi, quod laboranti lunæ vestra vociferatio subveniret, et defectum ejus suis clamoribus adjuvaret*. LIPS.

Percussæ mentes. Hic quoque suspicari liceret, legendum *percussæ*, ut supra, c. 12; sed vulgatum intelligi potest *de statu dejectæ*, quod est *percussæ*. ERN. Vid. ad c. 12.

* *Et si alii*. Pichena spernit qui ante alii. Wopkens. vult et qui alii, vel et si qui.

Stationibus. Quæ ante portas quidem, sed paullo longius : atqui et in ipsis custodia fuerunt, et has adjungit. Nos in Militia, lib. 5, Dialogo 8. LIPS.

Vi vigiliis, stationibus, custodiis. Sic a Lipsio correctus locus. MS. et alii corrupte in *vigiliis*. In *vigiliis etc. se inserere* dici nullo modo potest. Vid. dicta de *ubi* ad c. 22. Lipsius posuit in margine : recepit

custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. « Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique, pro Neronibus et Drusis, imperium populi rom. capessent? quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad poenitentiam sumus! Tarda sunt, quæ in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias. » Commotis per hæc mentibus, et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. Tum redire paullatim amor obsequii: omittunt portas; signa, unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt.

XXIX. Drusus, orto die et vocata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenua, incusat priora, probat præsentia: negat « se terrore et minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scrip-

Pichena, quem secuti sumus. ERM.

Denique pro N. Denique h. l. pro, ut paucis absolvam, dici recte monet Freinshemius. Sic sæpe esse apud omnes scriptores, hodie notissimum est. ERM.

Ut novissimi in culpam. Hoc accipiendum, quasi ad meliores militum dictum. Etsi enim omnes rebellaverant; non æque prompte et quidam secuti magis, quam ducentes. Hos nunc excitat. LRS. Tirones a veteranis concitatos. Ii maxime in vigiliis. Accurate monuit Freinsch.

Tironem. Intelligit qui stipendia nondum complessent, abjunctos ab iis, qui sub vexillo veterani. LRS.

Nobilitate ingenua. Culpavi; nec

nunc omnino capio, nisi quod videtur simile illi dicto apud Lucan. 8, 323... quos *Lentulus omnes Virtutis stimulis, et nobilitate dolendi Præcessit.* Hinc apud Claudianum de bello Get. 376. .... *mista sed nobilis ira.* In quibus plus scilicet aliquid intelligitur, quam dicitur. LRS. Intellige ferociam quandam et perviciaciam, ut supra appellat Tacitus, quæ non cedat periculo, non timeat libere dicere, quæ sentiat: qualis esse solet in hominibus magnæ nobilitatis. ERM. — * Grut. Susp. critic. l. 10, §. XVI, in Misc. nov. Lips. v. 3, p. 518, suspicatur *vocalitate ingenua.* Exempla Lucani et Claudiani non sunt stomacho ejus fovendo.

turum patri, ut placatus legionum preces exciperet. » Orantibus, rursum idem Blæsus, et L. Apronius, eques romanus e cohorte Drusi, Justusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii, « opperiendos legatos atque interrim comitate permulcendum militem, » censerent : alii, « fortioribus remediis agendum : nihil in vulgo modicum : terrere, ni paveant : ubi pertimuerint, impune contemni : dum superstitio urgeat, adjiciendos ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus. » Promptum ad asperiora ingenium Druso erat : vocatos Vibulenum et Percennium interfici jubet. Tradunt plerique, intra tabernaculum ducis obrutos : alii, corpora extra vallum abjecta ostentui.

Exciperet. Legitima ratio postulat excipiat; et sic Tacitum dedisse credo. Vulgatum est a librario langobardico vel germanizante. EAM. Hoc probat Croll. Haud dubie nimis insolens h. l. videtur imperfectum; non tamen ad Taciti mentem.

E cohorte Drusi. Int. cohortem amicorum, quos secum duxerat de more Drusus : comites alias vocantur. Sic Germanici comites et amici Ann. 3, 13 : in quibus Vitellius fuit et alii. Sed de his abunde dixi in Excurs. XV ad Sueton. EAM.

Justusque... centurio. Credo eum esse, qui postea prætorii præfectus, imperante Claudio, et Messallinæ fraude interfectus. Suadeo legas Dionem, 60, 18. De primo ordine, ego in Milit. libro 2. LIPS.

Ex duce metus. Ne mutemus. Dictio est, quam amat Tacitus. Ita 2, 38; 11, 20. Agr. 16. A Sallustio sumpsit de re publ. ad Cæs. c. 1,

extr. *Neque quemquam a multis metuendum esse, quin ad eum formido ex multis recidat.* LIPS.

Obrutos. Sepultos, aut prope ratas scrobi injectos. Vid. ad c. 61. Necatos esse, per se apparebat et ex antecedd.

Corpora extra vallum. Ut in oppidis animadversiones extra muros; sic et in castris extra vallum. Ideo corpora hic abjecta in eum locum, qui fuit extra portam decumanam, a castrorum tergo, uti ex Vegetio discas, 1, 23. Seneca de Ira, 1, 16. *Damnatus extra vallum deductus est, et jam cervicem porrigebat, cum subito apparuit commilito ille.* Hirtius de Bello africano, c. 46. *Sic extra vallum deducti sunt, et cruciabiliter interfecti.* Calpurnius Declam. 7, in ipso argumento : *Imperator corpora eorum extra vallum projici jussit.* Ejusdem sententiæ, quod idem Tacitus statim : *Convul-*

XXX. Tum, ut quisque præcipuus turbator, conquisiti: et pars, extra castra palantes, a centurionibus aut prætoriarum cohortium militibus cæsi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis, adeoque sævis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque unda raptabantur. Durabat et formido coelestis iræ, « nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud malorum levamentum, quam, si linquerent castra infausta temerataque, et soluti piaculo, suis quisque hibernis redderentur. » Primum octava, dein quintadecuma legio rediere. Nonanus, « opperientas Tiberii epistolas, clamitaverat, mox desolatus aliorum discessionem imminentem necessitatem sponte prævenit. Et Drusus, non expectato legatorum regressu, quia præsentia satis consederant, in urbem rediit.

XXXI. Iisdem ferme diebus, iisdem caussis germanicæ legiones turbatæ, quanto plures, tanto violentius: et magna spe, fore ut Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, vi sua cuncta

solos laniatosque, et partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum projiciunt. **LIPS.**

Vix tutari signa. I. e. recta habere et servare in principiis, ubi defixa. **LIPS.** Habitum hoc in diris. Flor. 3, 11, 3, ibique Duker. Quippe signa numina legionum erant.

Desolatus. Solus relictus, *μὲν-σιν*, ut glossæ vett. **LIPS.**

Vi sua tracturus. Elegans est Freinsheimii conjectura, et consentiens vocibus seditiosorum cap. extr.: *tractoris*. Sed et vulgata commodum sensum habet, ut bene jam monuit

Ryckius. **EXX.** Sicut extr. hoc cap. sua ad milites spectat, ita hic quoque. Si ad Germanicum spectaret, tamen *sua vis* esset ea, quam ab exercitu mutaretur; igitur non *sua*, sed *aliena*. Tam ambigue non loquuntur veteres; nec possunt hæc ex nostrarum linguarum vitiis judicari. Quare ut omittam, quantum legiones prævalentes suarum opum fiducia deceat (illa enim *magna spes* est militum), ad Lipii et Freinsheimii conjecturam ipsa constructio nos trahit vi sua. Et hanc conjecturam, quæ jam dudum sedem in textu me-

tracturis. Duo apud ripam Rheni exercitus erant : cui nomen superiori, sub. C. Silio legato ; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienæ speculabantur : inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unaetvicesimanis quintanisque initio, et tractis prima quoque ac vicesima legionibus. Nam iisdem æstivis in finibus Ubiorum habebantur per otium aut levia munia. Igitur, audito fine Augusti, vernacula multitudo nuper acto in urbe delectu, lasciviæ sueta, laborum intolerans, impellere ceterorum

ruerat, malam dicit Broterius, mire laudans sui Pellicerii nugas, in sua o. tracturus. Conf. c. 35 med.

Agendo Galliarum censui. Censum accipies, non qualis Romæ, ut notæ saltem essent Gallorum facultates : sed ut ex modo census tributum penderent et vectigal. Quod cum in aliis provinciis servabatur (apud iuriconsultos titulo toto de Censibus) : tum in Gallia potissimum, ditissima provinciarum. Adde sis nostra in Excurs. K. Lips.

Ab undevicesimanis. In Germania inferiori, hac ætate ubique XXI legionem reperio, non XIX. Itaque hic et sæpius, repono, *Unaetvicesimanis*. Quæ vox remotior ab usu hodie, imposuit scriptorum vulgo. Adi, si placet, ad H. 1, 61. Notas. Lips. Pichena e MS. recte, quod conjecerat Lipsius, reposuit, firmaruntque ceteri, nisi quod dederunt vulgo *unaetvic*. extrita litera ea quæ una mendo fortasse causa fuerat. Lipsianam scripturam merito præfert Brot., etiam c. 45, *unaetvicesimæ*. Vid. ad H. 4, 78.

Prima. De legione prima, cujus sæpe in hoc libro mentio, quæque in antiquo marmore *germanica* vocatur, vide, si lubet, erudite disserentem Bimardum in Originibus cularonensibus c. 5, t. 1. Thes. Insc. Murator. p. 95 seqq. ERN.

* *Vernacula multitudo.* Alio sensu *legio vernacula* apud Cæsar. cap. 2, 20.

Nuper acto in u. d. Ante quinque circiter annos, nuntiata in urbe clade variana : cum quidem Romæ subitum militem Augustus conscripsit, ad tutelam ripæ Rheni : et plerosque e libertinis. Sueton., c. 25. Dio, 56, 23. Lips.

Impellere. Vulg. *implere*. Ernestii index explicabat *contagione imbueri*, nescio quo auctore : Wopkens. *exagitare, concitare*, laudatis quidem auctoribus, sed parum validis. Aures seditiosorum *implere*, animos *impellere*, latinum est. Itaque verissimam emendationem Acidalii, quæ cuivis ex c. 16 in mentem venerit, libenter reduxi in sedem suam.

rudes animos : « Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, sævitiamque centurionum ulciscerentur. » Non unus hæc, ut pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque : « sua in manu sitam rem romanam; suis victoriis augeri rem publicam; in suum cognomentum adscisci imperatores. »

XXXII. Nec legatus obviam ibat : quippe plurimum recordia constantiam exemerat. Repente lymphati dextris gladiis in centuriones invadunt (ea vetustissima

Unus hæc.... Percennius. Mutavi interpunctionem, ne sit *unus Percennius*, nomen propr. pro appellativo. Oritur hinc acumen quoddam, quod dubito an sit veterum linguarum.

In suum cognomentum. Si ad sua tempora Tacitus respexit, clara res : omnes enim post Tiberium fere imperatores cognomen sumpserunt a pugnacissima gente. At quid est, quod hic milites in eo gloriantur, nisi si divini et præcii futurorum? Nam ad hoc ævi solus Drusus et Germanicus cognomine illo usi, ex decreto, quod apud Dionem habes 55, 2, et, si quisquam ex imperatoribus, solus certe Tiberius. Sed correctione explico me, et omnino scrib. censeo, *adscisci imperatores*. Idque verum, cognomento illo insignitos eos, qui in spe principatus. Præter dictos, ecce Vitellius imp. *filium sinu retinens Germanicum appellavit*. H. 2, 59. extr. Lrs. Dissentiunt Salinarius, Freinshemius, Ryckius : et *imperatores* intelligunt duces exercituum, qualis Drusus olim, post Ti-

berius, tum Germanicus : quibus nomen imperatoris datum; quod etiam Germanico passim tribuit Tacitus. Quæ mihi adhuc commodissima ratio visa est. Sensus erit : Qui imperatores fiunt, exercitui germanico maxime præfici, ut Germanicorum cognomen accipiant, veluti omnium gloriosissimum, sive, hoc maxime cognomen petere ac sumere. Ceterum vid. inf. 2, 26. Latinitas durior est, et mire dictum in *alicujus cognomen adscisci* : sed tamen et supra c. 8., *Livia in nomen Augustæ adsumebatur*. Ern. Ibi forma lenitur zeugmate. Sed conf. 2, 60. Ad gloriationem satis erat, adhuc duos tres duces ita appellatos fuisse. Militi militaris usus nominis conveniebat. Quid de vocabulis mutetur Romæ, isti non curant : et quando illic *imperator* usurpari cœpit pro *principe*? Conf. Lamprid. Severo c. 4., init. Germanico exercitui superbia creverat ex eo, quod duces tum a nulla gente præterquam a Germanis cognomentum sumpserant.

militaribus odiis materies, et sæviendi principium), prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque et partim exanimos ante vallum aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunum, pedibusque Cæcinæ advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum præfectus jus obtinuit: vigilias, stationes, et si qua alia præsens usus indixerat, ipsi patiebantur. Id militares animos altius conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disjecti, nec paucorum instinctu, sed pariter ardesce-

14. *Quod neque disjecti. Distracti, corrigant viri summi. Sed id tantumdem est. Disjecti ponuntur pro separatis ac dispersis. Infra c. 50., adeo incuria cuncta disjecta erant. Apposita Hist. 3, 69., suo quisque metu, ne disjectos, eoque minus validos, Vitelliani consecrarentur, cunctantem in arma impellebant. Ann. 2, 45., diriguntur acies, non vagis incursibus aut disjectas per catervas. 4, 46., At tum rumor incesserat fore, ut disjecti aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. 3, 2., magna pars populi viam complevere disjecti, et ut cuique libitum, flentes. Vita Agric. c. 20., ubiestas advenit, contracto exercitu, milium in agmine laudare modestiam, disjectos coercere. Ann. 2, 61., disjectos et vix pervia arena. Et ita passim noster. Valer. Max. 8, 14. Ext. 5., ut nomen ejus per totum terrarum orbem disjiceretur. Nisi scribendum illic, dideretur. Piget plura conferre.*

Prostratos. Ex more fustuarii. Vid. Casaub. ad Suet. Tib. c. 60. Ante hoc parenthesis feci Ea.... principium.

Verberibus mulcant. Malim mulcant, in hac significatione, Cicero pro Mil. c. 14; Liv. 29, 9; 8, 24; 26, 12. Quibus locis omnibus multare non æque placet. Lips. Idem in MS. repertum recte recepit Pichena et Gr. De verborum multare et mulcare permutatione frequenter actum a criticis. Ern.

Sexageni singulos. In legione plena, sexaginta centuriones. Dionysius Halic. 9, 10, et Vegetius: ego pleno in Militia 2, 5—8. Lips.

Tum adolescens. Admodum 30 annorum et amplius. Quum Caligulam occideret, senior dicitur Suet. Calig. c. 56.

Nil qui paucorum instinctu. Rhennano placet, vel paucorum. Nec sperno. Lips. Hoc quidem palam est, non respondere inter se rà neque et

rent, pariter silerent : tanta æqualitate et constantia , ut regi crederes. Interea Germanico , per Gallias , ut diximus , census accipienti , excessisse Augustum , adfertur.

nil ; nihiloque magis rã neque et vel (quod placebat Rhenano). Sed qua in voce mendum sedeat , videndum. Nihil illos offendit *rã disjecti* , quod me maxime. Qui enim disjecti ? Sparsi , inquit Aurelius. Et hæc quidem vis vocis : sed an Pannonii magis sparsi ? immo mox e sparsis adnati. Tale autem quid dixisse Tacitus videtur , quod in Pannoniis fuisset , et tumultum eorum minus metuendum reddidisset. Quemadmodum *paucorum instinctu* : eo enim Percennius et Vibulenus significantur. Quid moror ? Taciti manus fuit : *quod nusquam distracti , nil paucorum instinctu* , hoc est , nullo loco , nulla in re discordes. Balbus ad Ciceronem , Epp. ad Att. 8 , 15 : *ut Cæsarem et Pompeium perfidia hominum distractos rursus in pristinam concordiam reducas*. Noster , 4 , 40 : *si matrimonium Livie velut in partes domum Cæsarem distraxisset*. Varro apud Non , 4 , 138 : *Distractione civium elanguescit bonum proprium civitatis , atque ægrotare incipit et consenescere*. Atque hinc Germaniciani formidabiliores. Nam Pannonii subinde distracti : ut cum *depulsi amulatione* , c. 18. Cum *ferrum inter se parabant ob centurionem , cognomento Sirpicum* , c. 23. GRON. Sed *disjectus* idem est , quod *distractus* , eoque verbo sæpe utitur noster , ut jam monuit Heinsius. Ego probeum Rhenani conjecturam : *quod neque disjecti vel paucorum instinctu* , cum Pichena et aliis : quam recepit Rychius. Non semper post *neque* sequitur *neque* vel *nec* , ut sæpe monue-

runt viri docti , sed etiam *vel* , aut : v. Bentlei. ad Horat. Epod. 16 , 6 : item *et* , *ac* , ut contra Bentleium docet Burman. ad Ovid. Met. 3 , 492. Atque Tacitus permultis locis usitationem particularum consecutionem , veluti data opera , negligit. Sic 3 , 54 , *neque mihi , aut vobis usui futuræ*. EAM. Aut munus negandi sustinere (nam vim per se non habet) , ab omnibus , et recte , concessum est. Verum an simplices copulæ *et* , *ac* , eundem usum habeant , dubitatur , Burmannoque et aliis hac in re se opponit Ruhnken. ad Velleium , 2 , 45. , Bentleium sequens. Neque vero Bentl. id , quod volebat , plane demonstrasse videtur , et erunt qui victum putent uno adversarii Johnsoni exemplo ex Ovid. Met. 10 , 92 seqq. cui similia quamlibet multa addi possint. Sed proprietatem si sequimur , his copulis ista negandi vis non nisi tum tribuitur , quum unius aut paucorum nominum adjectio et velut appositio fit , non quum integræ enuntiationes inferuntur cum verbo novo. Neque in his simillimæ significationis particulis non apparet usus quidam legitimus , qui aliam magis frequentet alia. Ita disjunctivam *vel* negare , paucissimis exemplis doceri poterit. Præstuli ergo *nec* , Grotii conjecturam ; ac video jam , eandem placere Wopkensio. *Nil* omnino falsum duco , quia non coit cum proximis verbis , nec apte pendet aliunde. Est enim : quod non *sparsi* , non *impulsu paucorum agerent*. Pro *sparsis* , *distractis* jam Pompeius M. *distractam manum* dixerat , opp. con-

XXXIII. Neptem ejus, Agrippinam, in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso, fratre Tiberii, genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patruī aviæque odiis, quorum causssæ aciores, quia iniquæ. Quippe Drusi magna apud populum rom. memoria, credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus, unde in Germanicum favor et spes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas et diversa a Tiberii sermone, vultu, adrogantibus et obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviæ in Agrippinam stimulis; atque ipsa Agrippina paullo commotior, nisi quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

XXXIV. Sed Germanicus, quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos et Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc, audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias ex-

15. *Indomitum animum.* Puto *indomita animi*, ut *erectus et fidens animi*. 4, 59; *lætus animi*. 2, 26; *incertus animi*. 6, 46. *Posses et indomitus animus*, vel *indomito animo in bonum vertebat*, pro vertebatur. Vide Rhenani notas ad Ann. 11, 37. et nostro hoc familiare in primis. Sic 6, 46., *ne nomen Caesarum in ludibrium verteret.*, quod ibi asseruimus.

junctis, seu *contractis copiis* in Epist. ap. Cic. ad Att. 8, post 12.

Census accipienti. Ea forma sermonis jurisconsulto dicta *legatio ad census accipiendos*. c. 1. d. De muneribus et honoribus. Lirs.

Quia iniquæ. A virtutibus ejus ortæ. Invidebant, et erectum ingenium timebant. Lirs. *Aciores causssæ* sunt validiores. *Pertinaciores nos faciit iniquitas iræ*, Seneca de Ira, 3, 29. Alte repetita sententia, in quam soite commentatur Muretus.

Credebaturque, si rerum. Immo

prodita a Tiberio ejus epistola est, qua de cogendo ad restituendam libertatem Augusto agebat. Quæ una caussa necis pio in patriam juveni, sed infelici. Sueton. in Tib. c. 50. Lirs. Conf. 2, 82, et Suet. Claud. c. 1.

Castitate. Qua unum maritum amabat suum. Per se castitas ferociam domare non potest; nisi ea virtute et moderationem et ceteras omnes muliebres virtutes contineri dixeris. Sed prius videtur verius, et amore mariti quasi explanationis caussa additum.

tra castra habuit, dejectis in terram oculis, velut poenitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri coepere : et quidam, presa manu ejus, per speciem exosculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret : alii curvata senio membra ostendebant. Ad-sistentem concionem, quia permixta videbatur, « discedere in manipulos » jubet ; « sic melius audituros responsum : vexilla præferri, ut id saltem discerneret cohortes. » Tarde obtemperavere. Tunc « a veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphosque Tiberii, præcipuis laudibus celebraus, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiæ inde consensum, Galliarum fidem extollit ; nil usquam turbidum, aut discors. » Silentio hæc vel murmure modico audita sunt.

Exosculandi. Hæc est cod. et antiq. edit. scriptura, non osculandi, quod, nescio quare, Lips. inexit. Illud recte tuetur J. Gron. et dedit Brot. Conf. H. 1, 4, 5.

A veneratione Augusti orsus. Ita capit hæc verba Aurelius, ut Germanicus initio orationis oculos con-jecerit in imaginem Augusti signis affixam, quam sit veneratus genu flexo, et manu ori admota, mox orsus sit proloqui. Sed sic possunt accipere, qui nesciunt, quid Tacito et aliis sit veneratio : et certe id non omnes sciunt. Usurpant autem eam vocem pro ea, quam noluerunt dicere *venerabilitatem* : ut *veneratio Augusti* non sit actio aliorum circa eum, sed ipsi insita dignitas vel majestas. Sic 12, 41, qui mos sacerdotibus et sacris antiquius concessus, augebat venerationem feminæ. De Agrippina loquitur. Seneca ad Polyb. c. 21, qui munere

fortune tantam venerationem receperat, ut felicitas ejus effugeret invidiam. Justinus de cohorte Alexandri, 13, 1., ejus virtutis ac venerationis erant, ut singulos reges putares. Ergo a veneratione Augusti orsus, est, orsus dicere de magnitudine ac majestate illius principis. GROS.

Quæ pulcherrima fecisset. Credo, Tacitum dedisse *pulcherrime*, quæ in hac phrasi est legitima ratio. Scio, ab ea discessisse paulatim scriptores latinos ; sed etiam, librarios eam mutasse, quod a suæ linguæ indole discreparet. EAM. Errat, ut puto. Tenue discrimen est. Si *recta, strenua* vel simile quid esset, concederem. Sed ut rem *strenue* facere dicimus, ita non dicimus *pulchre* : et *pulchrum factum* magis in usu est quam *pulchre facere*, in illa certe significatione. Ad hoc etiam exquisitior est vulgata.

XXXV. Ut seditionem attigit, « ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos, quo centuriones exegissent? » rogitans: nudent universi corpora, « cicatrices ex vulneribus, verberum notas » exprobrant: mox indiscretis vocibus « pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum, » ac propriis nominibus incusant « vallum, fossas, pabuli, materiæ, lignorum adgestus, » et si qua alia ex necessitate aut adversus otium castrorum quærantur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur; qui tricena aut supra stipendia numerantes, « mederetur fessis, neu mortem in iis-

16. *Aut adversus otium castrorum quærantur. Immo quærantur: nempe lignorum adgestus et similia, querebantur milites, quare post rō castrorum distinguendam. Sequentia, neu mortem in iisdem laboribus, videntur mutilata.*

Universi. In cod. et ante Lips. erat *universa*. Etiam hoc repetit Gronovius, filius. Patri, opinor, Lipsius egregie conjecisse videbatur.

Exprobrant. Non, opinor, verbis, aut quo Germanico objicerent, sed ostendunt invidiam faciendæ causæ et ostendendo exprobrant. Sic est etiam supra, cap. 18, init. Vid. locum Lucani mox allatum a Lipsio. ERN.

Pabuli... adgestus. Dan. Hein. ains, l. c., vix dubitabat, esse glossam e margine textui insertam vocem *lignorum*, vocis *materiæ* interpretationem. Ryckius autem per *materiam* trabes ingentes, per *ligna* virgulta, vimina, etc. Contra Oudendorp. ad Sueton. Ner. 33, *materiam* de lignis dici docet, e qua sepes vel vallum fiat. Possis etiam *materiam* latius capere ut lapides contineat, sternendis viis: sed illa materia non in castra congeritur, de quibus tamen sermo. Optimum fuerit, *materiam* capere

de lignis ad struendum vallum et ædificandum, etc., *ligna* intelligere, quæ ad coquendum, ignes nocturnos necessaria sint. ERN. Nota est Ulpiani distinctio in Digg. 32, 1, 55. Conf. Buchneri not. ad Plin. Epp. 10, 50, 2.

Adversus otium castrorum. Soneca, ep. 18, med. *Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, vallum jacit, et supervacuo labore lassatus, ut sufficere necessariis possit.* Liv. 39, 2. Vopisc. Probo, c. 9. Hæc opere, imperio, labore, manu militari facta dicebant. Conf. Suet. Aug. c. 18; Plin. 11, 29; Quintil. I. O. 2, 13, 16. Servius ad Æn. 8, 652, de Gallis urbem tenentibus: *adeo ut quæ incendere non poterant, militari manu diruerent, usus in hostium opere verbo romano.* GRON.

Mederetur fessis. Similia Juliani milites, in seditione apud Lucan. 5, 274., *jam respice canos*, etc. LIRE.

dem laboribus, sed finem tam exercitiæ militiæ, neque inopem requiem » orabant. Fuere etiam, qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus; et, si vellet imperium, promptos os-

17. *Promptos ostentavere.* *Promptas* liber medicus, an *promta*? *prompta* omnia, id est res promptas ostentavere. Ann. 12, 12., vocante Carthene, *promptasque res ostentante*. Ibid. c. 1, *suam quaque nobilitatem, formam, opes contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare*: ubi frustra *dignas* vir summus.

Neu mortem in iisdem laboribus. Hæc Heinsio vitiosa esse, fortasse concedam; et putavi aliquando sic emendari posse: *neu morentur*: orabant, ut mederetur fessia, neu sineret se mori in hac tam misera vitæ conditione. Oro te, *ne moriar* breviter dictum, pro, oro te, ne sinas me mori. Particula quidem *neu* necessario verbum requirit, eaque si est a Tacito, aut *morentur* legendum, aut excidit *obirent*, aut simile. Etiam vulgatum defendi et explicari potest, si pro *neu* legamus *nec*. Qui dixit, *neque inopem requiem orabant*, pro orabant, ne sineret, requiem sibi a militia esse cum inopia conjunctam, idem etiam non dubitavit, ut opinor, dicere, *nec mortem in iisdem laboribus orabant*, h. e. ne se ad mortem usque iisdem laboribus vexari sineret, ne mors se in istis laboribus opprimeret. Sed prius, ut opinor, melius. Ceterum *neque inopem requiem* intelligendum, et non *inopem requiem*. De hoc usa τῷ *neque* aliquot locis J. Fr. Gron. in Observatt. Exx. *Neu* legitimum est in prohibitione (quippe alius generis est *neque*, ut bene docet Ernest.), nec ellipsis verbi durior hic quam, c. 7, *ne lati, etc.* Mollior eam post tria substantiva, *mortem, finem, re-*

quiem, illatum orabant, neque erat verbum, quod cum illis tribus commodè jungi posset, v. c. *daret*. Quod ille conjecit aliquando, multo est durius hac omissione.

Faustis.... ominibus. An vero, *nominibus*? Sic quidem Sueton. c. 13, de Caligula: *Densissimo et latissimo obviorum agmine incessit, super fausta nomina, sidus et pullum et pupum appellantium.* *Fausta nomina* sunt, Di te servent Auguste, Imperator, Princeps, Felix, Victor, aliaque ab adulatione vulgi nata. Dio quidem ab hac lectione est, 57, 5. Τὸν τε Τιτίσιον, inquit, ἐκακηγόρησαν, καὶ τὸν Γερμανικὸν αὐτοκράτορα ἐπέκλεσαν LIRS. Ovidius, 12, 218., *Metam. Felicem diximus illa conjugæ Perithoum, quod præne sefellimus omen.* Et alibi, *et reddidit omina votis*, de salutantibus inter se. Nec aliter Sueton., l. c., *super fausta omnia, non nomina.* GRON. *Faustum* et nomen et ominum epitheton est. At ἀκυροι est nomen in aliquem; et in ipsis nominibus sunt omina.

Et, si vellet imperium. Id Vel-leius, 2, 125., ita exprimit: *Desiitque, qui contra rem publ. duceret, non, qui ducerentur.* Nec alio fine legata petunt: tanquam illum scilicet habeant pro herede. LIRS.

Promptos ostentavere. Varie ten-

tentavere. Tum vero, quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. Opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille, « moriturum potius, quam fidem exueret, » clamitans, ferrum a latere deripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi pressam dextram vi attinuissent. Extrema et conglobata inter se pars concionis, ac, vix credibile dictu, quidam singuli, propius incedentes, « feriret, » hortabantur : et

18. *Quidam singuli propius incedentes.* Immo *quidam et singuli propius incedentes*, hoc est, exhortantes. Sic Ann. 2, 13., *incendit ea contumelia legionum iras.* C. 8., *hos vulgi sermones audita mors (ejus) incendit.* Infra c. 47, *ne postpositi contumelia incenderentur*, atque ita passim. *Accendere offensiones similiter*, Ann. 2, 57. Primo agit de extrema concione, mox de singulis, qui propius edstabant. Passis et *intendentes*. Vide nos infra 4, 47.

tatus locus in voce *promptos*. Alii *promptas*, i. e. legiones, volunt e cod. medico : Heinsius, *prompta*, i. e. res promptas. Ego vulgatum *promptos* probo (* sic et Wopkens.), intellecta *τῶν* se : sic mox : *at ille, moriturum potius* : et sic sæpe. Neque enim legiones, sed se *promptos* ostendebant. Verum aliud est in hoc loco, quod medelam desiderare videtur. Primum, quid *faustis in Germanicum* omnibus cum flagitatione pecunie tibi legata? Deinde *ostentavere* non potest pendere a *fuere*. Igitur aut sic legam : *Fuere etiam, qui....reposcerent, et, faustis in G. omnibus, si vellet imperium, promptos ostentarent.* Aut mutata interpunctione, sic : *Fuere, qui....reposcerent. Et, faustis in G. o. ....ostentavere.* ERN. Apud Ciceronem hæc constructio offensionem haberet, non apud Tac. Ceterum si cui *promptos* mancum videtur, lenem medelam habet, et se, si v. imperium. Nec eam tamen ipse probarim.

Ferrum a latere. Recte a latere. Nam mos prius gladium ex humero suspendere, et dimittere ad latus. Homer. Iliad. β, 45. Ἀμφὶ δ' ἄρ' ἑμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρέην. Odyss. β, 3. .... Περὶ δὲ ξίφος ἐξὺ θύρ' ἔμψ. Conf. Virg. 8, 459; 11, 1. Nec id heroum modo saculo, sed obtinuit postea : atque adeo apud Romanos. Claudian. de laud. Stilic. 2, 91. *Gestatosque patri scapulis radiantibus enses.* Et Germanos. Windichindus : *Submissi stabant* (Saxones) *parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos.* Ad renes enim (ut ejusmodi scriptorum atticismus est) valet ad latera. LIRS.

Quidam....incedentes. Sic quoque auctor infra, c. 61, *incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes.* Immo et Cicero de Invent. 2, 14., *Facilius autem ad inventionem animus incedet, si gesti negotii et suam et adversarii narrationem sæpe et diligenter pertractabit.* GROM. Conjecerat Muret. *ecedantes.* Sed

miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, « acutiorem esse. » Sævum id malique moris etiam furentibus visum : ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur.

XXXVI. Consultatum ibi de remedio. Etenim nuntiabatur, « parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent : destinatum excidio Ubiorum oppidum : imbutasque præda manus, in direptionem Galliarum erupturas. » Augebat metum gnarus romanæ seditionis, et, si omitteretur ripa, invasurus hostis; at, si auxilia et socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi : periculosa severitas; flagitiosa largitio; seu nihil militi, sive omnia concederentur, in ancipiti res publica. Igitur, voluntatis inter se rationibus, placitum, ut epistolæ, nomine prin-

19. *In ancipiti respublica. Rempublicam* scil. fore. Quæ et præcedentia castiganda forsan, *periculosam severitatem, flagitiosam largitionem*, ut ad superiora referatur, *augebat metum*. Sic 4, 30., *irritas leges, rempublicam in præcipiti conquestus*.

gravins est *incedere*, Tacito etiam usitatius. Vide indicem.

Spatium fuit. Adstabant milites ætoniti. Id fecit, ut ne furentes quidem illico sentirent Cæsarem abductum.

Oppidum Ubiorum. Intelligunt coloniam Agrippinæ, caput Ubiorum. v. Cellar. G. A. t. I. p. 262. ERN.

At, si auxilia. Primum observent tirones abruptum loquendi genus : *ac civile bellum suscipi*; pro, *et, quod intelligebant, civ. b. s.* Deinde subita commutatio orationis obliquæ in rectam : *periculosa severitas*, etc., cujus etiam apud Livium exempla deprehendi. Itaque non necesse cum Heinio in accusativos mutare nominativos. V. ad 12, 64. (* Wop-

kena. eos nominativos refert ad *augebat*.) Ac, ne quis putet, pro *concederentur* legendum esse *concedantur* : dicitur, pro *concessa fuerint*, quomodo et alibi imperfectum ponitur. ERN. Male adhuc servatum est Pichenæ vitium *ac*, a Freinsheimio jam mutatum. Ita Beroald. et reliquæ vett. et Lipsii omnes.

In ancipiti res publica. Quia sic in unico libro est, concedo. Alioqui facile, *re publ.* quod habebant editi, tueare; nam quemadmodum *in ancipiti res publica* dicitur intellecto verbo erat, sic *in ancipiti re publ.* juxta belle dicitur intellecto ejusdem verbi participio, *fidura*. GRON. Hoc dubito an belle. Inde a verbis *peric. sev. intell. videbatur*, quod in super-

cipis, scriberentur : « missionem dari vicena stipendia meritis; exauctorari, qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis : legata, quæ petiverant, exsolvi duplicarique. »

XXXVII. Sensit miles, in tempus conficta, statimque flagitavit. Missio per tribunos maturatur : largitio differebatur in hiberna cujusque. Non abscessere quintani unaetvicesimanique, donec iisdem in æstivis, contracta ex viatico amicorum ipsiusque Cæsaris, pecunia

20. *Non abscessere quintani. An non adsensere?* nempe conditioni supra propositæ de missione alisque.

rioribus latebat. Nunc in postremis nova commutatio orationis inepta esset, etiamsi nulla esset ambiguitas.

Legata quæ petiverant. Recte ergo in Suetonii Tib. c. 48, scriptum : *Militi, post duplicata ex Augusti testamento legata, nihil unquam largitus est.* Ubi male Beroaldus. *publicata.* LIRS.

In hiberna.... abscessere. Malebam : *in hiberna usquam* : sed Josias Merceri, amici olim nostri, verissima lectio et distinctio : *Largitio differebatur in hiberna cujusque.* Nam in castris æstivis junctim legiones habebantur, in hibernis singulæ seorsim. Volebant ergo differri, et interim divelli : sed miles fraudem suspicatus abnuvit. LIRS. Quod ingenio assecutus est Mercerus, in cod. Med. reperit Pichena. Itaque receptum in textum. EXN.

Non... unaetvicesimanique. Sic interpretor immotam priscam lectionem. Cum acquiescent primani et vicesimani, tardum fuit quintanis unaetvicesimanisque expectare, donec in hiberna veniretur ideoque

occlamitaverunt minitabandi, non se vestigium moturos, non in officio futuros, nisi et numi representarentur : nec destiterunt tumultuari, donec concederet Germanicus. Hoc cum extorsissent duæ legiones improbæ, si non necessario, at prudenter placuit, ut modestioribus et moram passis ultro par honor haberetur ; ne illi videntes contumaciam furoris sociis profuisse, rursus exasperarentur, et male obrutum incendium resurgeret. GRON. Extorsērunt eam pecuniam in ipsis æstivis quintani et unaetv. (turbarum concitores pervicacissimi, c. 31, 45). Hi abaccedere recusabant, quum jam per ceteros mora non erat. Si quid offendit, hoc est, quod continuo fisci rapti memorantur tantum in I et XX legg. Sed id eo fit, quia harum discedentium prior mentio occurrebat. Illæ autem quum poscerent largitionem, non tam pro se quam pro communibus commodis loqui putandæ sunt.

Ex viatico amicorum, etc. Viaticum h. l. non accipiendum de pecunia ea, quæ de publico attribuitur im

persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus, superiorem ad exercitum profectus, secundam et tertiamdecumam et sextamdecumam legiones, nihil cunctatas, sacramento adigit. Quartadecumani paullum dubitaverant: pecunia et missio quamvis non flagitantibus oblata est.

XXXVIII. At in Chaucis coeptavere seditionem præsidium agitantes vexillarii discordium legionum, et præsentem duorum militum supplicio paullum repressi sunt.

bellum, provincias ituris, ut apud Ciceronem: saltem non sola: sed ea, quam secum quisque sumpsit, non modo ad certas necessitates, sed etiam ad fortuitas. ERN.

Cum fisci de imperatore. Tangit non dubie morem priscum, quo pecuniis solitum deponere ad signa. Ii enim militares dii, id templum. Veget. 2, 20. Suet. Domit. c. 7. LIPS.

Legiones nihil cunctatus. Immo, cunctatas. Uti ad legiones ipsas referas. LIPS. Ac sic e MS. restituit Pichena, probatque Heinsius. ERN.

At in Chaucis.... et præsentem. Non bene hæc coherere videntur, nec apta consecutio particularum, aut Tacito usitata, qui sæpe transitionem alias per *at* facit. Videtur dicendum fuisse: *At i. C. cum coeptavissent.... legionum, præsentem*, etc., aut simili modo. Forte scripsit Tacitus: *Et in Chaucis.... at vel sed præsentem*, etc. Video tamen et alibi durius per *et* consequentia antecedentibus subjici, ut infra c. 60: unde major Cæsari metus: et Cæci-

nam.... mittit. ERN. *At* in Chaucis quoque turbatum est a vexillariis. Nam etiam post varianam cladem in interiore Germania præsidia erant relicta, Chaucique socii in primis constantis fidei. Interjectum *et* egregie exprimit facilitatem et celeritatem rei.

Vexillarii discordium legionum. De vexillariis, ne justo longior nota fiat, dicemus separatim, ad calcem operis. ERN. Ad quatuor vel quinque conjecturas de hoc genere militum accessit nuperrime nova, a reliquis paullo longius recedens, nec tamen per se improbabilis, Gallici interpretis, Lamalli. Hic suspicatur milites fuisse *primæ centuriæ*, apud quam vexillum cohortis servabatur; ex ea centuria ad graviores casus interdum delectus factos et ad expeditiones missos esse, qui vexillarii dicerentur. Sperlingius putabat, auxiliares esse *vexillarios*. V. epistolas ejus et Cuperi amœbeas apud Polemum Suppl. Thea. Ant. t. 5, p. 98 et 107. Cf. et Ernæsti Exc. ad h. l.

Jusserat id Mennius, castrorum præfectus, bono magis exemplo, quam concesso jure. Deinde, intumescente motu, profugus repertusque, postquam intuitæ latebræ, præsidium ab audacia mutuatur : « non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. » Simul exterritis, qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, et, « si quis agmine decessisset, pro desertore fore, » clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil ausos.

21. *Mennius castrorum præfectus.* Forte, *M. Ennius*. Sic 3, 70., *L. Ennius equitem habes*. Et *Enniam Matronis uxorem*. 6, 45. Et ita 3, 49., *Clutorius pro C. Lutorius*. 13, 22., *Panteius pro P. Anteius*. 12, 7., *Talledius pro T. Alledius*. Forte etiam hic *Menenius* posset legi.

Bono magis.... jure. Soli enim illi jus plectendi militis, qui exercitus rector. Et Augusti quidem instituto (quod apud Dionem, 53, 13)., solis proprætoribus, sive legatis Augusti, quos gladio succinxerat, id jus fuit : postea etiam proconsulibus : universisque provinciarum rectoribus, ex lege vi. De off. præsid. Saltem, ut punirent milites gregarios. leg. ix. De custod. reorum : *Qui exercitum accipit, jus animadvertendi in milites caligatos habet.* Lrps. Ego accipio : magis opportune atque utiliter, quam legitime et ex disciplina. Nam imitationem si cogites, *exemplum malum* erat, præsertim militiæ, gladio quemquam uti, cui jus utendi non est, vel in usum publicum. Unde illud Galbæ : *convulso, quis jussu ?* Hist. 1, 35. Et inde ausus L. Otho imperatoris pater milites quosdam, quod motu Camilli ex poenitentia præpositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, ca-

pitate punire, et quidem ante principia se coram, quamvis ob id ipsum promotos in ampliorem gradum a Claudio sciret, quo facto gloriam eum auxisse testis Sueton. Oth. c. 1. Eodem pertinet Velleii, 2, 47., cum Clodium a Milone jugulatum ait, *exemplo inuiti, sed facto saluare rei publicæ.* Hic respexit ad imitationem. At Tacitus bono exemplo non dixit pro re imitanda, sed simpliciter pro bene : quemadmodum Juvenal. 13, 1. *Exemplo quodcumque malo committitur.* H. e. male aut perperam. Bene autem factum interpretatur ob utilitatem præsentem. GRON. Rectissime : *Exemplum* est factum, facinus, non simpliciter tamen, sed quoad vel alii imitari possunt, etsi non debent. vel exemplum fit, quod intuentes alii, quid fugiendum, quid timendum sit, intelligunt. Est h. l. etiam respectus ad supplicium, quod *exemplum* vocari Latinis, posteriori de causa, notissimum est. ERM.

XXXIX. Interea legati ab senatu, regressum jam apud aram Ubiorum Germanicam adeunt. Duæ ibi legiones, prima atque vicesima, veteranique; nuper missi sub vexillo, hiemabant. Pavidos et conscientia vecordes intrat metus, venisse patrum jussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant: utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum, consulatu functum, principem legationis, auctorem senatusconsulti incusant: et nocte concubia vexillum, in

Ab senatu egressi. Sive placet, *digressi*. Vulgo est, *regressi*: sed falso, nequedum ulli missi. Intellegit legatos, vel qui a senatu decreti ad ferendum proconsulare imperium, de quibus supra: vel qui a Tiberio missi ad turbas sedandas, de quibus jam audierat. Hoc Dio, 57, 5., sentire videtur. Res sic videtur: sed ut aperte fabuler, *ab senatu digressi* vel *egressi*, hand satis placet: magis lectio florentini codicis, *legati ab senatu, regressum jam*. Ut a superiore exercitu regressum iterum ad aram Ubiorum velit, ibique conventum. Ac plurimum fortasse ibi, aut coloniam Agrippinæ, agebat: quidni, vel in uxoris patrisque ejus gratiam? Lips. Sic etiam Mercerus et Faernus conjecerunt. Recte recepit Pichena. Rutgers. V. L. p. 73, conj. *Roma egressi*. ERM. Infelicitur. *Regressum* recte legi, prodit particula *jam*. Infra c. 57, *legati a Segeste*.

Apud aram Ubiorum. V. ad c. 57. ERM.

Consulatu functum. Et quidem nuper. Consul enim fuit anno ante, cum C. Silio. Munatium illum esse, qui censor fuit anno 732, fuge credere. Non facile ætas fert; non Ta-

citi verba. Dixisset enim potius a præcipuo honore, *censura functum*. Filius, credo, ejus. Lips.

Nocte concubia vexillum. Quod vexillum? illudne sub quo veterani habebantur? non videtur. Non enim illi solum, sed duæ legiones in eadem culpa. Quarum signa aquilæque in castris, non in tabernaculo ducis. Refer ergo ad aliud vexillum, et observa ritum antiquum. Signum futuræ pugnæ, vexillum purpureum fuit, quod adservabatur merito in tabernaculo ducis, quia illi soli jus et arbitrium proponendi. Hoc insignitè et κατ' ἐξοχὴν *vexillum* dicitur. Docte glossæ veteres: 'Ροῖσιον Φάρος, *vexillum*. At de more, Caesar, B. G. 2, 20. De Bello Hisp. c. 27, Plutarchus formam ejus satis describit in Fabio, p. 182. C. Τὸ τῆς μάχης σπουδαῖον ἐξέστανεν. Ἔστι δὲ χιτῶν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεταμένος. Quod Plutarchus χιτῶνα dicit, tunicam etiam Isidorus Orig. 19, 22. *Russata*, quam pœniceam vocant, nos coccineam. Hac sub consulibus Romani usi sunt milites, unde etiam *Russati* vocabantur. Solebat enim pridie quam dimicandum esset, ante principia poni (vel

domo Germanici situm, flagitare occipiunt: concursu-
que ad januam facto, moliuntur fores; extractum cubili
Cæsarem, tradere vexillum, intento mortis metu, subi-

lem dixisset, ante prætorium poni, vel, *supra prætorium*; id enim verius) quasi admonitio et indicium futuræ pugnae. Plutarchus iterum in Bruto, p. 1002. D. Ἄμα δὲ ἡμέρα προέκειτο μὲν τῷ Βρούτου χάραξ καὶ τῷ Κασσίου σύμβολοι ἀγῶνος, φοινικεὺς χιτῶν. Non ergo simpliciter vexillum fuit, sed tunicae forma. Mansit is mos ad tempora imperii labentis. Vid. Ammian. 27, 10. Hoc illud vexillum est, quod lymphati milites postulant, et cum eo jus scilicet cædis et armorum. LRS. Non possum subscribere viris doctissimis, quibus libenter assurgo. Quorsum enim signum pugnae, ubi nemo hostis? postquam in hiberna jam concesserant? Sed jus cædis, inquit, postulant et armorum. Itane? armorum. Adversus quos? Legatos. At hi inermes. Cædis tamen, quorum? Eorundem. At etiam sacrosancti. An Germanicus, cum tandem, invitum licet, vexillum tradidit, simul jus dedit cædendi legatos? Dii meliora. Ego vero, vexillum intelligo, de quo legis hoc ipso capite: *Veteranisque nuper missi sub vexillo hiemabant*: quod nacti erant, cum exauctorarentur. Hoc suspicabantur venisse, qui sibi ereptum atque suppressum irent, ab senatu legatos: ideo illud in sua potestate esse optimum rebantur. Et si autem tot erant caligæ, tot millia clavorum, ut, quamvis hoc suppressum esset, quod acceperant, aliud renovato tumultu extorquere possent; tamen ipsum omen verebantur, si, modo quod acceperant,

fieret irritum. Et facile subserviebant veteranis, qui sub signis manebant, quippe metuentes, ne, si veteranis auferretur vexillum, ab sese repeterentur numi eadem vi expressi. GAON. Unum hoc querere libet, quare vexillum veteranorum in domo Germanici servatum sit, cum legiones signa sua in castris certo loco posita haberent? Idem etiam scrupulus Ferrarium urebat Elect 1, 3. Altera dubitatio ejus, cur unum tantum vexillum, cum duarum legionum veterani essent, nititur opinione ejus de vexillariis veteranis, de qua dicitur loco ante indicato. ERN. Prior dubitatio facile tollitur. Nam si fides veteranorum suspecta erat imperatori, eorum vexillum ei loco pignoris esse poterat, retentum in domo sua. Ac potest huc referri adjectio ipsa, *in domo G. situm*, quæ cur facta sit, in hoc sensu statim apparet. Sed tertium quandam scrupulum video in eo, quod audax facinus ne uno quidem verbo veteranis tanquam præcipiis auctoribus assignatur, quæ res alias omitti non solet. Quamobrem ad Lipsii rationem revertor, qua milites, insigne imperatorium sibi exposcentes, significant, se imperium detrectare, tum illud rapiunt, quo adversus ipsos uti primo quoque tempore posset. Ita vero hæc vexilli efflagitatio similis est auso, c. 18, quum tribunal exstruere et occupare conabantur.

Extractum cubili Cæsarem. Cave vim Cæsari factam cogites. Extrahi

gunt. Mox, vagi per vias, obvios habuere legatos, audita consternatione, ad Germanicum tendentes. Ingerunt contumelias: cædem parant: Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat. Neque aliud periclitanti subsidium, quam castra primæ legionis. Illic, signa et aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac, ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset (rarum etiam inter hostes), legatus populi romani, romanis in castris, sanguine suo altaria deum commaculavisset. Luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perducere ad se Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum « fatalem increpans rabiem,

dicuntur etiam, qui strepitu aut alia re commoti, surgunt e lecto, progrediuntur. Dicuntur etiam *exciri*. Liv. 1, 7. *Evander concursu pastorum trepidantium excitus*. ERM. At fores molientium necemque minantium audacia Lamallo incredibile facit vim factam non esse. Equidem nescio, quid fecerint, nisi quod eum non traxerunt pedibus. *Excire* paullo lenius vocabulum est quam nostrum. — * Vim adhibitam Wopkensius putat.

Quam castra.... amplexus. Hæreo, an distinguendum sit, *quam castra*. *Primæ legionis illic signa*. Videntur enim duæ hæ legiones unis in hibernis fuisse: sic tamen, ut ritu romano, quæque legio cum signis seorsum locaretur. Ideo ait, Plancum confugisse ad aquilam et signa primæ legionis. Supra, tres legiones pannonicæ castris æstivis simul habebantur: separatæ tamen aquilæ, donec per furorem, una tres aquilas et signa cohortium locarent, ait Tacitus. Receptam tamen interpunctionem

tueri videtur, quod sequitur, *Quantum dedecoris adierit legio, facunde miseratur*: ut videantur hæc in unius legionis castris gesta. LRS. *Castra primæ legionis* int. partem castrorum, ubi prima legio, cum Schelio ad Hygin. p. 26. ERM.

Altaria Deum. Sunt aræ, ut opinor, quæ in principiis honori aquilarum et castrensium deorum erant: itemque principum, quorum effigies in signis. Vide Militiam nostram, lib. 5. Dial. 4. LRS.

Recipitque. MS. Beroaldus *recepitque*. recte correctum postea. ERM. Vide ad 2, 7.

Fatalem increpans rabiem. *Increpans* non videtur regere *rabiem*, ut suum accusativum; sequentia non patiuntur: sed absolute ponitur. Germanicus, ne irritaret seditiosos, in fatum et deos avertit culpam, dixit, fatalem illam rabiem esse, non militum vitio, sed deorum ira resurgere. Absolute dici *increpare* notum est. Si quis tamen malit accipere pro *accusans*, (v. Gron. ad

neque militum, sed deum ira resurgere, » cur venerint legati, aperit : « jus legationis, atque ipsius Planci gravem et immeritum casum, » simul, « quantum dedecoris adierit legio, » facunde miseratur, attonitaque magis, quam quieta concione, legatos, praesidio auxilium equitum, dimittit.

XL. Eo in metu arguere Germanicum omnes, « quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia, et contra rebellis auxilium : satis superque missione et pecunia et mollibus consultis peccatum : vel, si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam conjugem, inter furentes, et omnis humani juris violatores haberet? illos saltem avo et rei publicae redderet. » Diu cunctatus, adspernantem uxorem, cum « se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula » testaretur, postremo

22. *Diu cunctatus aspernantem uxorem.* Non debuit tentari a Lipsio, nec a Freinsh. *Cunctandi* quippe verbum cum quarto casu recte conjungitur, de quo nos pluribus ad Claudian. in Stilic. 2, 284. Nam supra c. 37, *Legiones nil cunctatas sacramento adigit*, rectius in medico exhiberi, quam *cunctatus*, quod erat in vulgatis, quae illis subsequuntur, facile evincant, *quartadecimani paullum dubitaverant*.

Liv. 27, 1.) et deinde intelligere, *dicens*, non repugnem. ERN. *Increpans* h' l. potestatem quam dicunt praegnantem habet, ex neutrali propria et activa mistam, sicut Germ. *schelten*. Cf. Liv. 8, 32. extr. *Fatalem rabiem* et *θησάκρια* vocat cum increpatione.

Sed deum ira resurgere. Nempe eam rabiem. Fatalem eam rabiem esse, incusans, neque sponte militum, sed deorum ira recrudescere, ut recte Freinsh. Quod moneo, ne quem pelliceat, *res vergere*, quod non nemo conjecit, et vidi, quibus placeret. Conf. Tacitus H. 2, 38. Cicero pro Lig. c. 6. Γκρον.

Eo in metu. Motu, Faerni et Lipsii conjectura, multum arridet Alledando. Non mihi. Quum milites exprobratione imperatoris magis perculsi quam mitigati erant, et *metuebatur*, ne cito rabies rediret, arguere G. amici omnes etc. *Motus* nunc non erat, immo quies aliqua.

Si vilis ipsi salus. Heinsius l. c. addendum censebat : *sua*. Non arbitror necessarium in Tacito. ERN.

Aspernantem uxorem. Puto verius, *aspernante uxore*. LRS. Quod negat recte Heinsius l. c.; sed quod accusativos pendere vult a *cunctatus*, et huic verbo significationem mo-

uterum ejus et communem filium, multo cum fletu, complexus, ut abiret, perpulit. Incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens: lamentantes circum amicorum conjuges, quæ simul trahebantur: nec minus tristes, qui manebant.

XLI. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victa, facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraue advertere. Progrediuntur contuberniis: « quis ille flebilis sonus? quod tam triste?

23. *Quod tam triste? Quid scribendum.* Deinde, *pergere ad Treviros, et externa fidei*, non *externa*, quod nunc codices inædit. *Ad externa fidei*, quasi dicas *ad externam fidem*, cui toto non creditur. *Externa rumorum* sic Gruterus reponit 16, 23: *ut diversa terrarum, restitutus* 3, 59; *noxia conscientia* 6, 4., et *omnia flagitii* 11, 2; *incerta noctis* Hist. 1, 26; *tacita suspicionum* Ann. 4, 41. *Sic proxima maris* 3, 1; *proxima litorum, municipiorum; intima Africa, amana Asia et Achæia, longinqua imperii, incerta maris, tempestatum et belli, multa laudis et artium, idonea provinciarum, opportuna locorum, propinqua Seleucia, falsa simulationum, ardua castellorum, reliqua lacus, brevia litorum, montium edita, sæva veniorum, humida paludum, aspera maris, præcipua rerum*, et mille talia apud nostrum passim, ne de aliis dicam.

randi tribuit, id ab h. l. alienissimum est. ERN.

Nec minus tristes qui. Lego, *quæ*. de feminis enim sermo conjugibusque amicorum. LIRA. Immo *qui* verum, ut recte monet Freinsh. Intellegantur Cæsar et amici distracti a suis conjugibus. ERN.

Velut in urbe.... gemitusque. distinctio Acidalii *sed velut in urbe victa facies* scilicet, erat, *gemitusque ac planctus*, non placet, quamvis et Freinsh. eam secutus sit. Ea, inquit, facies rerum, non florenti Cæsari et castris suis subnixo, sed urbi captæ conveniens, hoc est, discessus hic muliebri agminis trepidus atque inhonorus, gemitusque ac

planctus, etiam militum animos visu audituque percussit. GRON. Sæpe doctos in fraudem illexit omissum participium verbi substantivi, quamvis ea ellipsis frequens sit, et quasi propria latini sermonis. Non est facies *urbi captæ conveniens*, sed Cæsaris, *velut in urbe captæ* istoc. Alioquin esset *urbis victæ*.

Quod tam triste. Putant viri docti substantivum desiderari. Quasi non passim veteres hoc compendio sermonis utantur. Virgilius: *Triste lupus stabulis*. Ovidius ex P. 2, 2, 119. *Qui cum triste aliquid statuit, fit tristis et ipse*. Petronius c. 19. *Ne quid tristius exspectarem, comitatus faciebat.* et c. 20. *Si quid tristius pa-*

feminas illustres.... non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae uxoris, aut comitatus soliti.... pergere ad Treveros, et externae fidei. » Pudor inde et miseratio, et patris Agrippæ, Augusti avi, memoria: socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia: jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo *Caligulam* appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi stu-

ras. Intelligo autem in Tacito, *genus hominum et rerum*. GAON. Recte Heinsius *quid*. Hujus corruptionis plura exempla reperi. ERN. Receptum nondum moveo, etsi locutio insolentior est, et Gronovii exempla minus idonea præter notum Virgilii. Si *triste* substantive dictum est pro *tristi facie rerum*, quo in loco quod recte habet, videri potest Tacitus frustra quæsisisse vocabulum, quod eam rem quam brevissime exprimeret. *Spectaculum* suppeditabat Ursinus cum aliis.

Et externae fidei. Non ergo colonia tunc Treviri fuisse videntur: etsi in H. 4, 62. 72. sic appellat, putemque sub Claudio hoc jure demum donatos. LIPS. Ceterum in hoc loco habent, quo se delectent stili cornelianii admiratores ac defensores. Mollietur tamen locus ultima sui parte, si cum Heinsio legas: *et externa fidei*: quod stilo Taciti valde conveniens est: item, si interpunxeris post *soliti*: ut sensus sit: et eas pergere ad Trev. qui non sint Romani, sed externi, quorum fides incerta sit. ERN. Vix latina est Heinsii conj. Ex analogia, quæ illi obversabatur, tolerari possit *incerta fidei*, non *externa*. Fides *externa*, opp. Romanæ vel sociorum; et ad-

ditum est *ισοξυγισμός*. Ad Trev., quippe peregrinæ fidei homines. Mirifici sunt, qui *ext. fidei* pro dativis habent, et *committi* subaudiunt. Priora quomodo molliora fiant, interpositæ lineolæ monstrabunt. Vulgaris grammatica poscebat, *sive centurione aut m.*, *sive s. comitatus et insignibus imp. conj.* Adeo vulgaris odit hic scriptor.

Socer Drusus etc. Quia *socer Drusus* non bene coit cum præcedd. deberet enim esse *soceri Drusi*, quia mortuus tum erat; interpunxerim sic: *Aug. a. memoria: socer Drusus, ipsa ins. fec.* ERN. Vis insignis est in hac commutatione. Non tam Drusi memoria, quam ipse amatissimus imperator animis obversabatur cum miserabili nuru. Similis conversio c. 42. ad legionem XX. quæ sub Tiberio militaverat. Puncta parum juvabant.

Jam infans in castris. Caium Caligulam in castris natum versiculi prisci affirmabant apud Suet. c. 8. etiam Plinius in germanica historia, apud Treveros vico ambitarino, id est, apud hiberna legionum. Et clare hic noster. Alii aliter: vide Excurs. in L. LIPS. Et nos in Excurs. ad Suet. Calig. ERN.

Ad concilianda studia vulgi. Ait,

dia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in Treveros : orant, obsistunt, « rediret, maneret, » pars Agrippinæ occurrentes, plurimi ad Germanicum regressi.

XLII. Isque, ut erat recens dolore et ira, apud circumfusos ita cœpit : « Non mihi uxor aut filius patre et re publica cariores sunt : sed illum quidem sua majestas, imperium romanum ceteri exercitus defendent. Conjugem et liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul a furentibus summoveo, ut, quicquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur; neve occisus Augusti pronepos, interfecta

studia vulgi : militaris scilicet. Nam Tribuni et centuriones dignioresque militum, veste et habitu erant a gregariis distincti, ut alibi dicam accurate. At caliga, tegmen vulgi. Infra c. 69. Non ita plene Dio expressit 57, 5. qui vertit, «Ὅτι ἐν τῷ στρατιωτικῷ ὑποδήματι ἀντὶ τῶν ἀστυλῶν ἵχρῳ. Melius Sueton. c. 9. *Caligula cognomen castrensi joco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur*. Caligatus igitur, manipularis, gregarius, eadem sunt : pro militum plebe, id est, qui honorem aut gradum in castris nondum ceperunt. Suet. in Aug. c. 25. Jurisconsultus, l. ix. De custod. reorum : *Qui exercitum accipit, jus animadvertendi in milites caligatos habet*. Cum exceptione dixit, quia in digniores non habet. Legi in lapide vetusto,

C. OPIPIO. C. F. VEL.
OMNIBUS. OFFICIIS.
IN CALIGA. FUNCTO.

Et ab eadem sententia Seneca de Benef. 5, 16. scripsit, *Marium a caliga ad consulatum pervenisse* : id est ab infimis ordinibus. Item Plinius 7, 43. *Ventidium inopem juventam in militari caliga tolerasse*. Quamquam non abnuam, quia caliga digniorum etiam militum, sed cum discrimine, puta aureis argenteisque clavis distinctæ. Unde cum additione *Speculatoria caliga*, ap. Suet. c. 52. et Tertull. de cor. mil. c. 1. LIPS.

Recens dolore et ira. Heinsius l. c. vult corrigi *doloris et iræ* : eodemque modo corrigit vulgarem lectionem in aliis locis. Mihi non placet, cum in omnibus locis *recens* cum ablativo constanter exhibeant libri scripti et editi, aliquid novari. ERM. —

* Sic et Wopkens.

Quicquid istuc sc. imminet. Istuc quidem alienum est, et sine dubitatione rescribo *istunc*, nempe a vobis, ab exercitu seditioso. Idque memetipsum olim non animadvertisse, indignor. ERM.

Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. Quid enim per hos dies inausum intemeratumve vobis? Quod nomen huic coetui dabo? milites-ne appellem? qui filium imperatoris vestri vallo et armis circumsedistis. An cives? quibus tam projecta senatus auctoritas. Hostium quoque jus et sacra legationis et fas gentium rupistis. Divus Julius seditionem exercitus verbo uno compescuit, Quirites vocando, qui sacramentum ejus detrectabant. Divus Augustus vultu et adpectu actiacas legiones exterruit: nos, ut nondum eosdem, ita ex illis ortos, si Hispaniæ Syriæve miles adspernaretur, tamen mirum et indignum erat. Primane et vicesima legiones, illa signis a Tiberio acceptis, tu tot prœliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis! hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis e provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici centuriones, ejici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flu-

Quod nomen huic coetui dabo? Imitatum videtur ex oratione Scipionis apud Livium, pariter in seditione militari 28, 27. LRS. Mox vallo et a. circum. spectat ad c. 39. concursu ad Germanici domum facto; non quod vallum circumjecissent ei retinendo.

Verbo uno compescuit. Conferantur Plutarchus Cæsare p. 732. A. Dio Cass. 42, 53. Sueton. Cæs. c. 70. et Lucan. 5, 357. *discedite castris, Tradite nostra viris, ignavi, signa, Quirites.* LRS.

Quirites vocando. Confer. Lampridius Alex. Sev. c. 52. sq. GROW.

Augustus.... exterruit. Vide Suet. c. 17. Dio 51, 3.

Illa signis a Tib. Apparet, religionem aliquam fuisse in militia ordianda. Credo autem hanc primam legionem conscriptam, post cladem Vari. LRS.

Egregiam duci gratiam. Aut intelligendum aut addendum ita vel tam egr. Potuit absorberi particula per ultima verbi præcedentis. Sententia est e Virgil. Æn. 4, 93. ERN. Vim ironiæ frangeret talis adjectio; nec veteres ea uti solent. Neque opus est Wopkenii complemento, *egregiam hanc.*

Duci vestro. De Tiberio cum Freinsh. et aliis capio, idque patet clare e sequentibus: *ipsius tirones, ipsius veteranos.* ERN.

mina : meque precariam animam inter infensos trahere ?

XLIII. Cur enim , primo concionis die , ferrum illud , quod pectori meo infigere parabam , detraxistis ? o improvidi amici ! melius et amantius ille , qui gladium offerebat. Cecidissem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius : legissetis ducem , qui meam quidem mortem impunitam sineret , Vari tamen et trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant , ut Belgarum , quamquam offerentium , decus istud et claritudo sit , subvenisse romano nomini , compressisse Germaniæ populos ! Tua , dive Auguste , cœlo recepta mens , tua , pater Druse , imago , tui memoria , iisdem istis cum militibus , quos jam pudor et gloria intrat , eluant hanc

24. *Ferrum illud detraxistis. Retraxistis.* Supra de hac re c. 35, *elatumque gladium deferbat ad pectus, ni proximi prensam manum vi adituissent.* Sed nihil potius nota. Sic 2, 26, *deportare lauream, ubi alii reportare. Dejicere manum Seneca de Constant. Sap. c. 7.*

Qui.... sineret. Pellicerius conj. *Qui ut.* Temere. Quamquam verba sic fere intell.

Ut Belgarum istud decus sit. Gloriantur Belgæ. Nos jam olim Cæsaris testimonio, *omnium Gallorum fortissimi* : nos nunc Germanici, idonei et validi *subvenire Romano nomini, comprimere Germaniæ populos.* Nos Civilis voce H. 4, 76. *Gallorum robur.* Præclara ista, at non illud : Πάλας οὐτ' Ἰσταν ἀλλ' αὖτις Μιλύεσι. Lira.

Tua , pater Druse , imago. Cur imaginis mentio ? Suspicio hujus Drusi inter signa imaginem cultam : quia eo dace res pulcherrimæ gestæ. Nec enim solæ imp. imagines habebantur innexæ signis , sed et alio-

rum , quæ imperator sibi velut æquabat. Sueton. Tib. c. 48. Hanc igitur præsentem intuens , ista pronuntiat filius. Lira. Magis probo Freinshemium , qui tropice capit. Mortuorum , in deos non relatorum , imagines in signis cultas , non credo : neque id satis probat Stewech. ad Veget. 2, 6. p. m. 122. ERM.

Iisdem istis cum militibus. Grotius vult *commilitibus.* Sed sensum eundem in prisca lectione patere censeo : quam tamen mutari facilius ferrem , si τὸ *commiles* latinum esse vocabulum constaret. Sed constat non esse : cur enim passim toties *commilitones* appellant ? Pellexit illastrem virum locus Plinii , apud quem oer-

maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant ! Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi

rupte legitur 37, 2. *rei publicæ datum mille talentum, legatis et quæstoribus, qui oras maris defendissent, HS. bina millia, commilitibus singulis quinquaginta*: cum sit in MSS. *rei publicæ et quæstoribus, qui oras maris defendissent, datum mille talentum, militibus singulis sena millia sestertiorum*. Sic plane membranceus bibl. Academicæ: sic complures a Budæo inspecti, qui Plutarcho et Appiano adhibitis, rescribit: *Præfectis et quæstoribus, qui oras maris defendissent, datum mille talentum; militibus singulis sena millia sestertium, comitibus quinquagena*. Lib. 3. de Ase. GRON. Et tamen Ryck. recepit in textum *commilitibus*, ut necessarium, defendens latinitatem, non modo loco Plinii, quem negat corrigendum statim ob auctoritatem codd. a Budæo et Gronovio inspectorum, sed etiam alio Cæsaris B. C. 2, 29. denique glossis veteribus, in quibus est *ευεργατίαις*, *commiles*. De Plinii loco fallitur: etiam alii codd. Harduino consulti habent *militibus*, et sic restituit Harduinus. In Cæsaris loco omnes sane libri scripti habent *commilites* vel *cummilites*, quæ varietas favet conjecturæ in hoc loco: sed locus ille atque verbum illud haud dubie in mendo cubat, virique docti ipsum verbum *commilites* varie tentant: ut nec huic loco confidere liceat. Restat sola glossarum auctoritas, quæ viæ tanta est, ut propter eam liceat Tacito inferre vocem illam contra codicem: quæ alioqui valde commoda esset. Est autem duplex ratio huic

loco consulendi: vel emendando, ut deleas *cum*, dicasque irreperisse, ut in locum plinianum, utque infra c. 57. est *commotis pro motis*: ita satis fiet iis, qui hic dativos desiderant, quos ad eluam referant: vel explicando sic, ut velit, divum Augustum et Drusum, istorum ipsorum militum, qui rebellassent, opera eluere maculam susceptam. Mihi posterius placet. Eadem mecum sensit J. Gr. ad h. l. quamquam in hac sententia usitatus foret *per*. ERN. *Maculam* intell. publicam, ex clade varianna aspersam Romano nomini. Hanc maculam, ne *Belgæ*, ne *exteri*, sed *iidem isti* jam mutati *milites Romani* eluant, ducibus et auspiciis Augusti et Drusi cœlestibus animis. Longe usitatus est et vero etiam gratius *cum*, quo societas operæ significatur. Conf. c. 25. 34. quamquam talia ubique plurima sunt. Ut *commiles* non videretur ævi posterioris esse, h. l. tamen nihili esset, nisi forte ad ablativos absolute positos confugeris. Dativos qui primus desideravit, dormitabat, et maculam forsitan referebat ad dedecus seditione admissum.

Vos quoque etc. Eximia peroratio. *Mutata ora et pectora* quum dicit, nemo est qui id, si velit, non ad se privatim trahere queat; postrema autem sententia ejusmodi est, ut, si qui adhuc iram retineant, in eos ceteram turbam armet, seu poenitentia, seu metu poenæ et coëptorum diffidentia correctam. Notavit Freinsh.

conjugem et filium redditis, discedite a contactu, ac dividite turbidos : id stabile ad poenitentiam, id fidei vinculum erit. »

XLIV. Supplices ad hæc; et vera exprobrari fatentes, orabant, « puniret noxios, ignosceret lapsis, et duceret in hostem : revocaretur conjux, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur. » Reditum Agrippinæ excusavit, ob imminentem partum et hiemem : « venturum filium : cetera ipsi exsequerentur. » Discurrunt mutati, et seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ, C. Cetronium, qui judicium et poenas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones, destrectis gladiis : reus in suggestu per tribunum ostendebatur : si nocentem adclamaverant, præceps datus trucidabatur : et gaudebat cædibus miles, tanquam semet absolveret : nec

»5. *Discedite a contactu.* Id est a contagione, ab iis qui sunt noxii. 4, 49., *pollui cuncta sanie... odore, contactu.* Hist. 11, 1., *Rhætia, Noricum, Thracia.... ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur.* Hist. 2, 60., *Ceteræ legiones contactu, et adversus germanicos milites invidia, bellum meditantur.* Ann. 6, 7., *plures infecti valetudine et quasi contactu.* Seneca de Ira 2, 21., *puerum procul a contactu deliciarum retinebimus.* 3, 8., *quædam in contactos corporis vitia transiliunt.* De Tranq. Animi 7, *vitia contactu nocent.* Et Seneca Pater Contr. 9, *vitia contactu ipso nocent.* Juven. 2, 81., *Uvaeque contacta livorem ducit ab uva : ita legendum.* Sic et *contaminatus scelere* supr. cap. 35 : et 2, 2., *Regem hostium artibus infectum.* 3, 14., *infectos manibus ejus cibos, et alibi non semel.*

Ac dividite turbidos. Dividite, proditoribus fieri oportere contubernales devoti censetis ? Secutusque adclamationem rogantium sanguine vindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more militibus dedit occidendos. LIPS.

Stabant pro concione. Exemplum, nisi fallor, primum animadversionis, a milite ipso usurpatæ, quod hodie in nostra militia vulgo obtinet. Ammianus tamen id recensuit, quasi ex more prisco, 29, 5. *Cum invenisset eos exercitu circumseptos : Quid de istis nefariis, inquit,* GROM.

Cæsar arcebat, quando, nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti et invidia erat. Secuti exemplum veterani, haud multo post in Rætiam mittuntur, specie defendendæ provinciæ, ob imminentes Suevos; ceterum, ut avellerentur castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii quam sceleris memoria. Centurionatum

26. *Centurionatum inde egit.* Centurionatus vocabulum dubito satine sit latinum. Puto censum centurionum inde egit. Omiserat librarius festinans, censum ob consimiles literas in centurionum, quæ vox cum non subsisteret, aciolus semiliteratus refingit centurionatum. Sic peccatum Hist. 2, 59., circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, ubi legendum, copiis comitaretur. Posses et legere, censum centurionalem egit, hoc est, singuli centuriones, alter post alterum citabantur. Senec. Ep. 12, non enim citantur ex censu: ubi vide Lipsium. Centuriare militem saepe apud Livium; et centuriatus pro centurionatus in Histor. Augusta. Percensuit ergo centuriones Germanicus, ut de reis inter illos inquireret. Alius census ille, de quo Porcius Latro apud Senecam Exc. Contr. 2, 1.

Ob imminentes Suevos. Quomodo Suevi Rhœtiæ imminere potuerint, intelligi potest e Germ. 43. ERM. Rætiam cum Brot. posui ubique, non Rhætiam, de multorum doctorum sententia. Ita lapides plurimi et optimi. Rhenus obvertitur, acio. Verum in talibus non Germanica origo, sed Romanorum consuetudo spectanda.

Centurionatum inde egit. Nescio an, legi. qua forma senatum legere dicimus. Satis autem ambitiosa hæc lectio, militibus adhibitis quasi arbitris: cum solius id imperatoris alias, et ex more, esset. Tale notat noster in Cæcina H. 3, 49. Etsi Germanicus tamen plenam totamque electionem militi non largitus. LIPS. Non potest placere, utcumque pingatur. Centurionatum agere latine dicitur, ut agere potestatem, agere proconsulatum, agere regnum: ubi agere est gerere, administrare. Item legere centurionatum non respuent

aures Romanæ, ut legere sortem vitæ, si cui et hujus et cujuscumque alterius loci libera est optio. Sed neuter sermo rei, de qua Tacitus, aptus est. Legere autem centurionatum, ut legere senatum, ferri non quit: senatus enim corpus est senatorum: an et centurionatus corpus centurionum: immo gradus militiæ honoratæ. Hoc modo corpora multorum, et personæ singulæ legi dicuntur, ut legere senatum, legere magistratum, legere militem, legere exercitum: munus aut officium non dicitur legi. Quid igitur iste ait agere centurionatum poni pro legere? cum nec legere latinum sit hoc sensu, neque agere pro legere. Quid est autem legere censum? Neo felicius alter, qui comparat delectum agere. Cur non et agere censuram, agere experimenta, agere inquisitionem? Sed qua in re conveniant, dicam. Nempe delectum agit delector, censuram censor, ex-

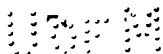
inde egit : citatus ab imperatore , nomen , ordinem , patriam , numerum stipendiorum , quæ strenue in proeliis fecisset ; et cui erant dona militaria , edebat : si tribuni ,

perimenta qui experitur , *inquisitionem* inquisitor. Sic ergo *centurionatum* agit non nisi qui centurio est : et quemadmodum *agere delectum* non est delectores recensere aut examinare , *agere censuram* censores ad obrussam exigere , *agere inquisitionem* inquisitores legere , *agere experimenta* probare *summaris* , ita neque *agere centurionatum* est probare et recensere centuriones. Quod vero tertius inculcat , non eam fuisse electionem novorum , sed examen veterum , quis non agnoscit ? Sed quid hoc juvat ? an *agere* est recensere , aut examinare ? an *recensere* aut *examinare centurionatum* est examen centurionum instituere ? Fractus igitur locus , cujus sententia satis conspicua , verba nihil romanum sonant. Nihil hærem , si viderem scriptum : *Centurionum inde delectum egit* : neque aliud quam , quod vocant , examen aut recensionem intelligerem. Etsi enim *delectus* agi proprie dicitur in illis , qui ex privatis milites aut centuriones fiunt : tamen hoc ipsum , quod hic agitur qui commodius latine pronuntium , non reperiō , et ex illis , quos jam habeas olim lectos , nova trutina libratis , alios retinere , quo sunt loco , alios rejicere , utique *delectus* est. Posset et scribi : *Centurionatus inde exegit* : ut alibi *exigere vulnera* , de quo in *Observ.* I , 8. GRON. Heinsius conjicit *censum centurionum* vel *centurionalem* : quod nemini , ut opinor , probabitur. An : *centurionatim* vel *cen-*

turiatim id est *per cent*. Nam verbum *centurionatus* alibi non exstat. ERN. Neque usquam exstat *centurionatim* , nec totum loquendi genus , mancum et nugatorium , *agere centurionatim* seu *centuriatim*. Hoc ergo ludenti Jac. Gronovio reddimus , a patre priorem conjecturam libentius accipimus ; aut , quod nuper viro docto in Schedis , atque aliis ante in mentem venerat , *centurionum censuram*. Quamquam nihil horum omnium animum explet , valdeque placet modestia Mureti , inauditam vocem simpliciter explicantis *recensionem et cognitionem de centurionibus*. Quid enim ? si res , cujus nulla alibi mentio , vocabulo nobis ignoto , at olim vulgari et proprio , expressa est. In hoc equidem acquiesco , quum sensum videam , verborum autem medelam quamvis fallacem et incertam putem. Hillerus in Racemat. 5. conj. *centuriones tum in ordinem redegit* seu *coegit* , vel , antiquo servato , confert *forum , conventum agere* , ut *centurionatus* sit centurionum congregatio reddendi juris causa.

Ordinem. Id est , quotæ centuriæ ductor esset. Nam in eo discrimen et dignitas : primæ , secundæ , tertiæ. Bene autem *ordinem* : quia appellabant , *primi aut secundi ordinis* centurionem. Nos explicat in *Milit.* 2. Dial. 8. LIPS.

Donaria militaria. Scilicet torques , phaleræ , hastæ , coronæ , ex quibus promoveri ad ordines altiores milites solere , indicat etiam Lucanus , I , 356. — *summi tum munera petiti*

si legio industriam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordines : ubi avaritiam, aut crudelitatem, consensu objectavissent, solvebatur militia.

XLV. Sic compositis præsentibus, haud minor moles supererat, ob ferociam quintæ et unaetvicesimæ legionum, sexagesimum apud lapidem (loco *Vetera* nomen est) hibernantium. Nam primi seditionem coeptaverant: atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum : nec poena commilitonum exterriti nec poenitentia conversi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rheno parat, si imperium detrectetur, bello certaturus.

XLVI. At Romæ, nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, et legionum germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, « quod, dum patres et plebem, invalida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adolescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat : ire ipsum et opponere majestatem imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longa experientia, eundemque

*Lælius, emeritque gerens insignia
doni Servati civis referentem præmia
quercum.* Inter omnia autem quæ
noster enumerat, cur siluit census?
cujus rationem in declamatione qua-
piam ap. Senec. Controv. 2, 1. os-
tendit Portius Latro: *Census senatori-
um gradum ascendit, census in cas-
tris ordinem promovet, census iudices
in foro legit.* Lira. Ceterum vereor,
ne terminatio in *donaria* nata sit e
terminatione vocis sequentis, legen-
dumque *dona*. Nondum reperi *donaria*
dici de donis, quæ militibus
dantur. Adde 6, 48. ubi similiter e *hi-*

dibria adhæserat terminatio vocis se-
quenti *pericularia* in MS. ERN. Ele-
gantem et Ernestio dignam correctionem
receperunt Allem. Brot. Croll.
quos sequor. Vulgatum jam offende-
rat Latinum Latinum in Bib. sacra
et prof. p. 36. qui corr. *dona jam m.*

Sexag. apud lapidem. Sic ferme
Itinerarium Antonini p. 370. *Vetera*
(Castra) eo loco erant, quonunc *San-
ten*. Sed de his rebus, nisi quid majorem
industriam flagitat, v. ind. re-
rum.

* *Primi.... coept.* Sic Solin. c. 12.
Virgil. *Æn.* 3, 8, 2, 268. *WORK.*

severitatis et munificentiae summum vidissent. An Augustum, fessa ætate, toties in Germanias commeari potuisse: Tiberium, vigentem annis, sedere in senatu, verba patrum cavillantem? satis prospectum urbanæ servituti; militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint. »

XLVII. Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe et diversa angebant: « validior per Germaniam exercitus: propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens: quos igitur antefereat? ac, ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, majestate salva; cui major e longinquo reveren-

77. *Ac, ne postpositi contumelia incenderentur. Scribe, Hac ne postpositi c. inc.*

* *Summum.* Excellentem. WOPR.

An Aug. . . potuisse. Vide Suet. Aug. c. 20. Dio 54, 20.

Immotum adversus . . . fixumque. Virgil. *Æn.* 4, 15. *Si mihi non animo fixum immotumque sederet.* Quid ergo tot per editiones in marginibus venditat *ἡ ἀκίνητος*, *immotus*? GRON. Lipsius, etiam in postrema.

Quos igitur. . . . postpositi. Male Rhenanus: *Ecquos* ig. *ant.* Sic enim dubitaret, an essent aliqui anteferendi: ut in illo, *Ecquis erit mecum?* At de hoc nulla dubitatio: non enim poterat esse simul duobus locis, eoque necessario alteruter exercitus erat adeundus prior. Illud ambiguum erat, utros anteferret: et hoc τῶν quos recte exprimitur. Male item alii delent τὸ *ac*. Sensus enim: et, si alteros utros prætulisset, angebat eum metus, ne postpositi eam con-

tumeliam interpretarentur, et sævirent magis. GRON. Verba *timendi* ante *ne* omitti interdum, imitatione Græcorum, hodie notissimum est, nec demonstratione indiget. Igitur non opus est cum Heinsio legi *hac*, ut pendeat ab antecedentibus. Atque etiam nimis dura ista verborum collocatio foret, *hac ne postpositi contumelia*. Possis etiam intelligere, et *quidem ita* scil. anteferre, *ne* etc. EAM. *Ac* insertum est, ut melius distinguantur duo momenta: *primum* optio ipsa, *tum* metus. Male *ne* explicares *ita ut n.* Ex verbo *angebant* duo sunt ἀνελόντες elicienda: *dubitabat*, utri adeundi forent: *metuebat ne posthabiti dolerent.* Ex his minutis ellipsis germanum Tacitum agnosco.

Majestate salva. Vera et callida gnomo. A Thucydide videri potest,

tia : simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem rejicere : resistentisque Germanico aut Druso posse a se mitigari, vel infringi : quod aliud subsidium, si imperatorem sprevisset? » Ceterum, ut jam jamque iturus, legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves : mox hiemem, aut negotia varie caussatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

XLVIII. At Germanicus, quamquam contracto exercitu, et parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, præmittit literas ad Cæcinam, « venire se valida manu, ac, ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde. » Eas Cæcina aquiliferis signiferisque, et quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat, « utque cunctos infamiæ, se ipsos morti eximant, hortatur : nam in pace caussas et merita spectari : ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere. » Illi, tentatis, quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident, de sententia legati, statuunt tempus, quo foedissimum quemque et seditioni promptum ferro invadant. Tunc, signo inter se dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros : nullo, nisi consciis, noscente, quod cædis initium, quis finis.

6, 11. med. Τὰ γὰρ, inquit, διὰ τοῦ αἰσίου πάντες ἴσμεν θαυμάζοντα, καὶ τὰ αἰσίου ἁπλῶς τῆς δόξης δόντα. LIPS.

Impedimenta. Jumenta, vehicula etc. vid. Græv. et Oudendorp. ad Sueton. Calig. c. 51. ubi male quidam corrigunt *jumenta*. vid. etiam dicta ad Suet. Tib. c. 38. et Oudendorp. ad Frontin. 2, 1, 11. EARN. — * V. et Cæsar. 7, 45.

Naves. Quorsum naves, si in Galliam aut Germaniam iturus? An hæc simulatio ad Pannoniam spectat? quo etsi terra, tamen et supero mari licebat trajicere. LIPS. Immo et ad Germaniam : quemadmodum Claudius britannica expeditione suscepta navigavit Ostia Massiliam, inde terrestri itinere Gessoriacum petiit. Suet. c. 17. GARN.

Quis finis. Si aures recte capiant

XLIX. Diversa omnium, quæ unquam accidere, civilium armorum facies. Non proelio, non adversis e castris, sed iisdem e cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnera, sanguis palam: caussa in occulto: cetera fors regit: et quidam bonorum cæsi, postquam, intellecto, in quos sæviretur, pessimi quoque arma rapuerant; neque legatus aut tribunus moderator adfuit: permissa vulgo licentia atque ultio et satietas. Mox ingressus castra Germanicus, « non medicinam illud, plurimis cum lacrimis, sed cladem appellans, cremari corpora jubet.

Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris: nec aliter posse placari commilitonum manes, quam, si pectoribus impiis honesta vulnera acceperant. Sequitur ardorem militum Cæsar, junctoque ponte tramittit duodecim millia e legionibus,

latinam rationem, legendum qui. Scio, dubitari de discrimine, et permutari sæpe. Burmannus adeo ad Phæd. p. 32. putat nos nescire, ubi veteres qui vel quis ponendum censerint, cui adstipulatur aliquo loco ad Livium Drakenb. Arbitror tamen, in interrogatione diserta quis rectius esse, quamquam et qui sic reperiri viri docti docent: ubi non proprie interrogatur, ut hic, qui rectius puto. Ean. Ne hoc quidem verum est, ita universe pronuntiatum. Alioqui falsum esset Virg. illud: quis cultus habendo Sit pecori. Hic et aliis locis satis erit, temerarias dubitationes leviter summovere.

Pessimi quoque. Groslotius l. ad p. 36. cit. conjiciebat: pessimi quique. Frustra. h. l. quoque melius.

Antea boni armis usi: nunc etiam improbi rapiant. Ean. Paulo ante, cetera, exitum rei.

Vulnera acceperant. Exceperant corrigit Muretus, ex librorum quorundam scriptura ecceperant. Haud male, quod ablativus additus est, et ipsi se offerunt vulneribus. Quippe hæc præcipua excipiendi vis. Diversum est Cic. Or. de Har. Resp. c. 19. Accepit a forti adversario vulneribus adversis.

E legionibus sex, et viginti. Distinctio præter historiam. Interpunge e legionibus, sex et viginti soc. Quatuor enim dumtaxat legionum miles in id bellum ductus: nec plures in Germania inferiori erant. Clarum ex sqq., ubi legiones enumerat: Mox prima legio: sinistrum latus unaetri-

sex et viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit.

L. Læti, neque procul, Germani agitabant, dum iustitio, ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. At Romanus agmine propere silvam Cæsiam limitemque, a Tiberio coeptum, scindit: castra in li-

cesimani clausere, dextrum quintani: vicesima legio terga firmavit. LXX.

Limitemque . . . . . scindit. Forte, scandit. Utrum autem limes hic a Tiberio structus ad discernendos discriminandosque Germanos? an potius agger et via? *Cesia* etiam *silva*, dubites an *Hesia* scribenda: quo nomine etiam nunc eo tractu manet, in clivensi inquam ducatu *Heserwalt*. Quæ vox non abest, quin a deo *Heso* nomen habeat, quem Galli Germanique *Murtem* colebant. LXX. Censeo cum Mureto, *limitem* hunc ex eo genere esse, quibus, ubi flumina, mare, montes non erant, adversus incursiones barbarorum imperium romanum muniebatur. Tacitus 2, 7. *Cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenam novis limitibus aggeribusque permunita.* Spartianus Hadr. c. 12. *In plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur, stipitibus magnis in morem muralis sepiis funiulus jactis atque connexis, barbaros separavit.* Sic Ammiano 30, 9. *Valentinianns laudatur oppidorum et limitum conditor tempestivus.* Hos limites *scandere* quid sit, aut cui usui, non intelligo: sed si quando trans eos bellum inferebatur barbaris, aut barbari invadebant fines romanos, tum *scindi*, *aperiri*, *rumpi* et *perrumpi* dicebantur. Velleius 2, 120. *Penetrat interiorius, aperit limites, vastat agros.*

Vopiscus in Tacito c. 3. *Nam limitem Transrhenanum Germani rupisse dicuntur, occupasse urbes validas.* Ammian., 23, 3. *Equestres hostium turmas vicino limite quodam perrupto avertisse subito prædas.* 26, 5. *Alemanni perrupere Germaniæ limites.* Hunc dicit *coeptum a Tiberio*, id est, factum, institutum: ut alibi *hortos coeptos a Lucullo.* *Scindere silvam*, non est cedere, non excindere: nam *cedere silvam* est aut conlucare, aut hic illic arbores dejicere; *excindere* autem est omnem omnino abolere et nullas ibi arbores relinquere. At *scinditur*, quod dividitur, aperitur, rimam aut fenestram aut intercapedinem et aliquid interlucens accipit. Sic *scindunt robora cuneis*: sic *scindit se nubes*. Sic Orion *vadit per maxima Nerei Stagna viam scindens*: sic *solum scindere*; sic *valium scindere*. Ita ergo et *silva scinditur*, cum in ea pervium fit: cum per eam aperitur via militaris: ut relinquuntur quidem utrinque arbores, tantum tamen fiat vacui, ut exercitus tuto ea commeari possit. Commodissime igitur hoc verbum et ad *limitem* et ad *silvam* refertur. Castra denique *in ipso limite* posita intellige, ut fossæ aggerisque et quicquid ibi structum erat muniendi causa, ejus complanata pars intra castra recepta sit: non quasi præcise castra intra limitis quamvis latissimi

mite locat; frontem ac tergum vallo, latera concædibus munit. Inde saltus obscuros permeat, consultatque, « ex duobus itineribus breve et solitum sequatur, an impeditius et intentatum, eoque hostibus incautum. » Delecta longiore via, cetera adcelerantur. Etenim adtulerant exploratores, « festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram. » Cæcina cum expeditis cohortibus præire, et obstantia silvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Juvit nox sideribus illustris: ventumque ad vicos Marsorum, et circumdatæ stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigi-

angustias stringerentur. Sic Justino Agathocles 22, 6. *Castra in quinto lapide a Carthagine statuit*. Sic enim MSS. ut monui Pec. vet. 1, 3. Quia proxime limitem erat silva Cæsia, saltus autem omnes sunt loca insidiis nata, nec nisi caute et explorato intranda provido duci, eam non excidit totam neque enim necesse habuit; sed longe lateque, qua e castris prospectum patere voluit, et qua exercitus ducendus erat, cecidit, hoc est, *scidit*: eo consilio, quo Cæsar B. G. 3, 29. qui videndus. Gron. Præclare hæc contra Freinshemium, qui Lipsii commentum copiose defenderat. Eadem corruptela ap. Cæs. B. G. 5, 51. De limite illo v. Cluverii Germ. antiq. 3, 9.

Latera concædibus munitur. Alii, *munit*: ego, *munitus*, malo. Muniri hic mos a Germanis Gallisque. Ammianus 16, 11. *Difficiles vias et suapte natura clivosas concædibus clausere sollerter, arboribus immensi roboris cæsis*. Usus ea voce et Cæsar. At *Concisa* vocare videtur P. Diaconus:

Factis etiam concisis, inquit, *per devia silvarum irrui super eos*. Lips. Non, quasi non licuisset, ea quoque vallum ducere: quid enim vetaret? sed quia tanta cæsarum arborum copia erat, ut aggesta sufficeret lateribus tutandis, contentus ea fuit, et consuluit militum labori. Prorsus ut in Morinis Cæsar 3, 29. Gron. Parem auctoritatem a MSS. habent *munitus*, *munitur*, *munit*. Nam per compendia scribebantur extremæ hæc syllabæ: Hic plane non dubito, quin auctor scripserit *munit*, idque reposui. *Scindit*, *locat*, *munit*. Mox *saltus obscuros* proprium loci nomen putat Muret. nescio quo teste. Immo Cæsiæ silvæ sunt. De itinere, quod ingreditur Germanicus, v. Bucherii Belg. Rom. 3, 4.

Hostibus incautum. Non præsidii incessum et munitum adversus hostes. Sic, ut opinor, Livio *agmen incautum* dicitur, non quadratum, non adversus assultus hostium munitum, cui ab impetu hostili non cavit satis imperator. Ern. Conf. Mureti V. L.

liis : adeo cuncta incuria disjecta erant : neque belli timor : ac ne pax quidem , nisi languida et soluta , inter temulentos.

LI. Cæsar avidas legiones , quo latior populatio foret , quatuor in cuneos dispertit : quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat : non sexus , non ætas , miserationem attulit ; profana simul et sacra ; et celeberrimum illis gentibus templum , quod *Tanfanæ* vocabant , solo æquantur. Sine vulnere milites , qui semisomnos , inermes aut palantis ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros , Tubantes , Usipetes ; saltusque , per

11, 2. Est *incustoditum*, quod nonnunquam apponitur.

Cuncta incuria disjecta. Cicero *disoluta* dixisset, opinor : quo illum verbo pro valde neglectis, item negligentibus, uti, lexica doceant. Sic fere noster mox *solutam pacem* dixit. ERN.

Pax, nisi languida et soluta. Agitabant, inquit, tanquam nullo bello atque in media pace securi : nec tamen, ut pace homines sobrii et vigilantes (quippe qui hactenus plerumque intenti et sui compotes ; ut si quid subitum ingruat, aut arma aut fugam querere norint), sed, ut saucii, ac præ poculis, ubi essent, nescientes, marcebant torpebantque. GRON. Alius dixisset : *Si modo quies, et languor, torpor temulentorum, pax dicenda est.* Saltem dixisset *ut inter temulentos.*

Legiones avidas. Non tam præde quam cædis. Iram effundere, animam explere volebant.

Templum, quod Tanfanæ. Quis deus, quæ dea ? Quidam *ἱερολογί-ζουσι* quasi esset, *Tuenfanck*, quod lingua nostra principium rerum. At

Britanni prisci, sua lingua *Tan*, ignem vocant. LIPS. Loccenius interpretatur *Luci patronus* : ut sit e *Tan*, *abies*, et *fan*, *dominus*. D. Vossius autem ad Cæsar. B. G. 6, 17. legendum putabat *Teutanæ*, recte improbante Oudendorpio ad Lacan. 1, 445. ERN. Præter alios, conf. Antonium in I. H. M. Ernestii Miscellan. Ant. German. p. 210. cum notis editoris. — Khunius nostras ad h. l. hæc habet. Canegieter de Britteburgo p. 32. legit *Anfanæ* et explicat de *dis matribus Anfanibus*, quæ et in Gallia cultæ, teste lapide lugdunensi apud Gruterum p. 90, n. 11. ubi tamen legitur *AVFANIS MATRONIS*, et in Germania inf. apud Smetium in Antiq. Neomagens. p. 93. ubi *MATRONIS AVFANIABVS*. nisi obstat titulus apud Gudium p. 55, n. 11. in quo *TANFANÆ SACRVM*.

Sine vulnere milites. Freinsh. putabat legendum, *sine vulnere militis, qui semisomnos* etc. *cecciderat.* Non est necessarium. ERN. Ἀτρώταις seu ἄτρωτοι discessere seu fuere milites nostri. Nihil durum nisi ellipsis verbi substantivi, quæ nihil vulgatius.

quos exercitui regressus, insedere: quod gnarum duci; incessitque itineri et praelio. Pars equitum et auxiliariae cohortes ducebant: mox prima legio: et mediis impedimentis, sinistrum latus unaetvicesimani, dextrum quintani clausere: vicesima legio terga firmavit: post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti: dein latera et frontem modice adsultantes, tota vi novissimos incurrere: turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Cæsar advectus ad vicesimanos, voce magna, « hoc illud tempus oblitterandæ seditionis, clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere. » Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, cæduntque. Simul primi agminis copiae evasere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter: fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hibernis locatur.

LII. Nunciata ea Tiberium lætitia curaque adfecere: gaudebat, oppressam seditionem: sed, quod largiendis pecuniis et missione festinata favorem militum quæsisset, bellica quoque Germanici gloria, angebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaue de

Incessitque itineri et praelio. Mollius idem dixit 13, 40. *Non ignaro duce nostro, qui viâ pariter, et pugna composuerat exercitum.* ERN. Intell. *paratus*, ut bene Muret. qui et illum locum adscripsit et Xenophontis *Cyrop.* c. 2. extr. — * *Wopkens.* conj. *intendisque.*

Pars equitum etc. Est hic descriptio agminis quadrati hujus ævi, pleni et justi, et ab omni parte firmati. v. Schel. ad Polyb. p. 280. ERN.

Porrigeretur. Mihi elegantissime dictum visum est semper, pro *progrederetur*, ut longitudo agminis in-

ter angustias exprimeretur; et sic alii quoque in simili re utuntur hoc verbo, ut etiam lexica docent. Quominus probò Heinsii l. c. conjecturam *progrederetur.* ERN. Quievit hostis, donec agmen *universum* silvam *ingressum* esset. Infra rem fuisset *progreder.*

Leves cohortes. Intelliguntur ceteri sociorum, de quibus paullo supra, leviter, neque legionariis armis, armati, ut recte monet Freinsh. ERN.

Fidensque recentibus. Recentis victoriæ gaudio et fiducia fretus, obliviscebatur dira seditionis.

virtute ejus memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum et finem illyrici motus laudavit, sed intentior, et fida oratione: cunctaque, quæ Germanicus indulserat, servavit, etiam apud pannonicos exercitus.

LIII. Eodem anno Julia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Reginorum, qui Siculum fretum adcolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Caio et Lucio Cæsaribus, spreveratque, ut imparem; nec alia tam intima Tiberio caussa, cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, et, post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam,

Sed intentior. Accurata magis oratione: unde accuratæ laudes, accurata commendatio passim. ERN. *Mit mehr Wärme.* Id fieri potest brevi oratione, rem minus accurate explicante. Pauca loquitur verus affectus.

Quæ Germanicus indulserat. Germanicis conj. J. Gronov. ne subjectum mutetur. Quasi non res illud postulet. Seq. cap. notabile est, cod. Med. dare *Regium* sine aspiratione, quo modo nomen scribendum docuit Mazochius et alii plures.

Julia ob impudicitiam. Qui feminam hanc impudicitie arguant, multi testes. Seneca de Benefic. 6, 32. *Augustus flagitia principalis domus in publicum emisit* etc. Plinius 21, 3. *Apud nos hujus licentiæ exemplum non est aliud, quam filia D. Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam literæ illius dei gemunt.* vel, ut clarissimus Torrentius emendat, *illius describunt.* etsi ego malim, *degemunt.* De hoc Marsya, præter

ea quæ dixi Antiquis 3. p. 110. Sidon. Carm. 13. *Marsyæque timet manum ac rudentem.* Id est, tribunal metuit et forum. Emendo, *tridentem.* Arnob. lib. 2. *Quia fornicem Lucilianum et Marsyam Pomponii obsignatum memoria continetis.* Vide Dionem 55, 10. LIRS.

Pandateria. Plerisque vocatur *Pandataria*, quod ideo recepit Brot. Apud Melam tamen et Dionem 55, 10. nostra scriptura extat.

Ut imparem. Taurum non ad illud jugum. LIRS. Rectius alii ad genus referunt. ERN. Ut Liv. 6, 34. extr. de Fabia minore, Ambusti filia, nupta viro plebeio, *Quod juncta impari esset.* Tac. H. 2, 50. *Maternum genus impar.* Lipsianam argutiam nulli Romanorum in mentem venisse crediderim.

Tam intima...caussa. De tam cum superlativo, vide dicta in Clav. Cic. in h. v. *Intima caussa* est verissima, gravissima, quæ maxime animum movet. ERN.

inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exilii ratus. Par caussa sævitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio, et prave facundus, eandem Juliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat. Nec is libidini finis; traditam Tiberio, pervicax adulter contumacia et odiis in maritum accendebat: literæque, quas Julia patri Augusto cum insecutione Tiberii scripsit, a Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, africi maris insulam, quatuordecim annis exsilium toleravit. Tunc milites, ad

Longinquitate exilii ratus. Id est, diuturnitate. Nam relegata Julia anno 748, ex quo ad hunc diem anni fere viginti. *Lirs.* Cum dicit *obscuram necem*, intelligo causam necis. At non adeo remotum est Rhegium ab domina urbe, ut, si nota illic publice foret, fama ejus Romam tardius perveniret. Nec vero, utrum diu quis exsilium toleraverit, an modo exierit, interest ad judicandum, fato an fraude humana perierit. Res igitur ipsa videtur velle, ut scribamus: *longinquitate exilii*. Quod enim non subito eam peremit, sed ægrum spiritum inter inopiam trahere aliquandiu passus est, donec contabesceret, eo speravit se posse consequi, ut fraus lateret, quemadmodum illi, qui lentis et tabificis venenis grassantur. *Gron.* Vulgatum verum puto. Diuturnitas exilii faciebat, ut homines jam pene obliti ejus, minus eam, et quæ ei acciderent, curarent. *Erx.* Rectissime. Relegata est hæc Julia a. U. 752, ut e Velleio et Macrob. docuit Noris. *Cenot. Pis. p. 182.* Dubito, an exitium latine dici possit *longinquum seu longum*.

Sempronium Gracchum. Velleius

2, 100. Vidimus et numos hujus Gracchi, *TI. SEMPRONIUS GRACCVS. III. VIR. Q. DESIG.* id est, quatuorvir, quæstor designatus; in parte altera: *DIVI. IVLII. F. LIRS.*

Accendebat. An accenderat? propter præcedens temeraverat. Sed sequens credebantur tuetur vulgatum. *ERN.*

Scripsit. Legitima ratio desiderat scripserat. neque tamen aliquid mutandum. Etiam apud Livium aliosque historicos observata sunt talia, quæ accipienda sunt, ut e persona scribentis dicta: quod aliquot locis ad Liv. recte monere memini Drakenborchium. Sic c. 79. *an verterentur flumina et lacus, per quos augescit.* 2, 43. *præfeceratque, Pisonem.... insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Cæsarem juvit.* Durius est ibid. 62. *litræ et negotiatores reperti, quos jus commercii . . . hostilem in agrum transtulit.* *Erx.* Scripsit est aoristus, rem vulgo notissimam simpliciter indicans; forsan etiam, exemplar literarum ad Tac. ætatem servatum. Alio pertinet parakimenus credebantur, de quo ad c. 6.

cædem missi, invenere in prominenti litoris, nihil lætum opperientem. Quorum adventu, « breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Alliarie per literas daret » : cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita degeneraverat. Quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate, proconsule Africæ, missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Asprenatem verti frustra speraverat.

LIV. Idem annus novas cærimonias accepit, addito sodalium augustalium sacerdotio : ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. Sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti : Tiberius, Drususque et Claudius et Germanicus adji-

Ab L. Asprenate. Credo cognomen esse gentis Noniæ. De Asprenatum claritudine et familia consulari Plinius 30, 7. Suetonius in Aug. c. 43. Lips. Conf. Schotti de claris Rhetor. apud Senecam, in quo multa mentio Asprenatum.

Verti frustra speraverat. Forte rectius *speraverit*, Freinsh. ait. Bene, ut opinor : neque enim similis satis hic locus ceteris, de quibus supra ad c. 10. Ern. Plura exempla vulgati v. in Comment. nostra. — * Wopkens. etiam citat Sen. Ep. 30. et 45. Sall. Jug. 38. Cat. 27. Lact. Epit. c. 39. Justin. 38, 4. Tacit. 4, 10. 2, 26, 27. 3, 62, 69. 13, 31. 15, 62. 16, 1. H. 1, 34.

Sodalium . . . sacerdotio. Idque exemplum placuit deinceps in omnibus imperatoribus, qui facti divi. Ita sodales Flavii, Hadrianales, Æliani, Antonini, passim in historia memorati. Lapis priscus : NERONI. CAESARI. GERMANICI. P. TI. AVGVSTI. N.

DIVI. AVGVS. PRON. FLAM. AVGVSTALI. SODALI. AVGVSTALI. Q. Q. NOVANIUS. Q. L. SÆVIUS. LIPS.

Ut quondam T. Tatius. Pugnare aperto Marte secum Tacitus H. 2, 95. ubi vult sodales Titios (ita enim scribendum, non *Tatios*, ex lapid. et libris; dictique a prænominis Tatii) institutos, non retinendis sacris, sed memoriæ Tatii sacrandas. Quæ causa hoc quidem loco aptior erat; fortasse et verior. Dionysius 2, 52. hanc rem non attigit, contentus dixisse, honeste sepultum Tatium, et quotannis ei publicas inferias factas. Lips.

Sodales Titios. Sic MS. Beroaldus, Rhenanus, Aldus : nec causam est, cur in *Titios* mutetur. Ern. Valeat in hoc consuetudo latina, quam præter monumenta confirmat Varro celebri loco. De his autem sacerdotibus a Tiberio institutis diligentissime expl. Noris. p. 74. sqq. et Gorius Inscriptt. ant. II. p. 54.

ciuntur. Ludos augustales tunc primum coeptos turbavit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat, effuso in

Tunc primum coeptos. Quomodo id verum? aiquidem ludi Augustales jam pridem instituti celebratique, Q. Ælio Tuberone, Paulo Fabio Coss. ut dixi supra. Rescribe igitur, *Tunc primum coepta*: idque Tacito ipso auctore, c. 77. init. Lira. In laudanda hac emendatione conspirant omnes, et ex Lipsii margine omnes eam assumpserunt in textum, Tacito ipso infra auctore, aiunt. Quid ille affert infra? Nempe *hoc anno captam theatri licentiam*. Num omnem? tamne sero? Licentiam histrionum et sutorum jamdudum sub Augusto, pantomimorum amatore studiosissimo, invaluisse, et ipsa res et historiae loquuntur. Jam Horatius plebem in theatro viderat depugnare paratam, si discordaret eques. Non ergo hoc totum genus licentiæ *tunc invectum* diei potuit, cum ludi augustales darentur; sed hos ludos *tunc primum datos seu institutos* turbavit discordia quædam. Hoc affert lectio cod., quam non solum ferendam, sed conjecturæ etiam præferendam censeo. Nam *primum coeptos* licebat dicere ludos, qui tunc primum sollemni modo facti, et sive celebrati novum in modum, sive instaurati a senatu essent. Non enim est dubium, quin hi iidem ludi sint quorum pars, circense ludicrum, supra c. 15. in hunc annum tribunis pl. concessum dicebatur. Quod rei peractæ mentio ad exitum anni differtur, illud sit ex more Taciti, quem servare solet in omnibus rebus minoris momenti et non perpetui tenoris. Denique nihil sentio in hoc genere, aut ipsa lati-

nitas pristinae scripturæ plus favet quam novæ. Nam ut infra placet *capta discordia*, ita h. l. series verborum nos ad *coeptos ludos* revocat. Itaque hoc reduxi, nihil reverens nisi virorum secus sententiarum auctoritatem.

Indulserat ei ludicro Augustus.

Immo vero, quod censeo me primum advertisse, Augustus id ludicrum invenit. Suidas: Ὀρχησις, πάντιμος ταύτης ὁ Αὐγουστος Καίσαρ ἐφείρε Πυλάδου καὶ Βαχυλίδου ἀρχῆς αὐτὴν μεταλδύνων. Emenda Ὀρχησις πάντιμος. Et vere Suidas. Ante Augustum sane liberaque re publ. Pantomimorum nullum vestigium. Zosimus 1, 6. inter causas labefactati imperii non vane refert, quod *Octaviani temporibus Pantomimorum saltatio prius incognita in usum esse coeperit, Pylade ac Bathyllo primis ejus auctoribus*. Quod Suidas notat, in Ἀθηνίδας: cave ad Tiberii tempora referas, sed Augusti. Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς ἐκείνους καὶ ὁ πάντιμος ὄρχησις ἐπέχθη, οὐδὲν ἀρχαιότερον οὐδὲν. Emenda etiam supra in Suida, Βαθύλλου. Duo Pantomimi sive histriones (vulgo enim in historia, ut hic Tacito, miscentur eæ voces) eximii, Pylades et Bathyllus. Posterior, ignis et delictum Mæcenatis. Dionem non capiunt vulgo, qui hunc amorem honeste tetigit, 54, 17. extr. Ubi tamen intelligi etiam potest, hunc Bathyllum ærum Mæcenatis fuisse. Seneca pater Controv. Præfat. 5. med. *Recitabat rescriptum Labieni pro Bathyllo Mæcenate* (corrige, *Mæcenatis*) in

amorem Bathylli : neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur, misceri voluptatibus vulgi. Alia Tiberio morum via : sed populum, per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

LV. Druso Cæsare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus, manente bello; quod, quamquam in æstatem summa ope parabat, initio veris et repentino in Cattos excursu præcepit. Nam spes inceserat, dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniæ; Segestes, parari rebellionem, sæpe alias, et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit : suasitque Varo, « ut se et Arminium et ceteros proceres vinciret; nihil ausuram plebem, principibus amotis : atque ipsi tempus fore, quo crimina et innoxios discerneret. » Sed Varus fato et vi Arminii cecidit. Segestes, quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus, alii pactam; rapuerat. Gener in-

quo suspicietis adolescentis arminum, illos dentes ad mordendum provocantis. Corruptum id nomen, apud eundem Senecam, Præf. 3. ext. *Si Thrax essem, Fufius essem : si Pantomimus essem, Pantillus essem : si eques, Melison. Lege Bathyllus essem.* LRS. Add. Scaliger ad Euseb. p. 169. ERN.

Civile rebatur. Lege Sueton. Aug. c. 45. ERN.

* *Morum via.* Sic Stat. silv. 3, 3, 203.

Initio veris, et repentino. Muret. et delet, cum Acidalio. Mox iidem id inseri volunt ante *sæpe alias.* ERN. Utrumque cicceronianum est. Quamquam et non raro etiam apud Cic.

est et quidem; ac sic h. l. intell. Conf. Ind. Simile erat c. 29. *orto die et vocata concione.*

Dissidere h. in Arm. et Seg. Sensus non obscurus : dissidere hostes, ita, ut alii in Arminii, alii in Segestis partes abeant, hi illum, alii hunc sequantur. An dictum imitatione Græcorum, qui dicant *ἀγαν τι εἰς τοὺς ἀπαιετοὺς*, dicere aliquid, ut ad notitiam profanorum perveniat, et similia : de quibus eleganter egit Hemsterhusius ad Aristoph. Plutum p. 456. ERN. * *Wopkens. inter vel studiis.... in.*

Gener invisus, inimici socii. Pichena suspicatur Tacitum scripsisse, *gener invisus, inimicus socii.* Alii

visus, inimici soceri: quæque apud concordēs vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

LVI. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, et tumultuarias catervas Germanorum, cis Rhenum colentium, Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit; positoque castello super vestigia paterni præsidii, in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum et fluminum relicto. Nam (rarum illi cælo) siccitate et amnibus modicis, inoffensum iter properaverat; imbresque et fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeo improvisus

distinctione, quæ est in textu; succurrunt Tacito, ut enallage numeri sit. Tacitum autem variare modos loquendi, jam diximus. Sequentia docent, duo membra desiderari. ERN. Utique sunt membrana duo: *gener socero invisus*, ipsi *soceri* (Segestes et Sigimerus. v. Velleii 2, 118.) *inimici*. Gruteri enallage, *soceros* pro uno socero interpretantis, absurdissimum acumen est. Alii virgula expuncta genitivos inducunt: scilicet ne quis socerum invisio genero amicum putet.

Cis Rhenum colentium. Ut erant Vangiones, Triboci, Nemetes, Treveri, Nervii; sed et pars aliqua Batavorum. LRS. Immo hi tum Galli. Ego intelligo Ubios, Sicambros, aliosque e Germania populos, ab Augusto traductos Rhenum, ut ibi colerent. ERN. Vide Mannerti Geog. ant. 2, 1 p. 206. sqq.

In monte Tauno. Alii *Tauro* scribunt. Ubi is, mecum alii ignorant. LRS. Nempe hæc duo nomina in libris permutantur, reperique in edd.

vett. Taciti etiam pro *Tauro* esse *Taunum*. Cellar. G. A. t. 1, p. 369. probat Cluverii opinionem, qui censet esse montem contra Magontiacum, vulgo *der Heyrich*, vel *die Hoche* dictum. Aliter Vossius ad Cæs. B. G. 6, 17. quem, si lubet, vide. Ayrmannus Gissensis peculiari libello docere instituit, intelligi debere montem haud procul Gissa urbe, quem ibi vocant *den Dyesberg*: quod aliis excutiendum relinquo. ERN. Ayrmanni opinio, etsi a Mogeno Sicilimentis quibusd. 1763. editis exornata, situ tamen locorum et reliquiis veterum munitionum refellitur, confirmaturque his iisdem rebus Cluverii sententia. — Cum Cluverio facit et Mannert. t. 3, p. 578. De munitionibus viarum v. Eccardus de Orig. Germ. p. 282.

Metuebatur. Sic MS. Beroaldus, Rhenanus, Aldus: nec necessaria causa mutandi. *Auctus* in singulari accipiendus. Numerus et genus accommodantur sæpe tantum proximo. ERN. Flumina latine *auctus* habent,

advenit, ut, quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit. Juventus flumen Loganam nando tramiserat, Romanosque, pontem cœptantis, arcebant: dein tormentis sagittisque pulsī, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui, omissis pagis vicisque, in silvas disperguntur. Cæsar, incenso Mattio (id genti caput), aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium lacessere; quod illi moris, quotiens astu magis quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis, juvare Catts; sed exterruit Cæcina, huc illuc ferens arma: et Marsos, congregi ausos, prospero proelio cohibuit.

LVII. Neque multo post legati a Segeste venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium, a quis circumsedebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia

flumen *auctum*. Ab hac consuetudine non temere disceditur. Correxigitur.

Flumen Adranam. Quod Junius noster *Ederam* accipit in Hassis: qui Fuldam amnem illabatur. Lirs. Probabilius Mannertus t. 3, p. 564. in Adrana errorem Taciti notat, qui voluerit aut debuerit ponere Loganam, *die Luhne*.

Nando tramiserat. Tacite in textum recepta est a Gronovio et Ryckio emendatio Acidalii et Pichenæ, *tramiserat*. Non improbo: sensus enim plane desiderat sic legi: sed debebat etiam interpunctio ex eorum mente mutari, ut punctum esset ante *juventus*, ubi colon retinuerunt. Alii *tramiiserat*. ERN.

Mattio. *MATTIÆ* Germaniæ urbs est Ptolemæo. *Marspurgum* Hassiæ

esse, non abhorret a vero. Adfirmare enim hæc talia, in tanta mutatione temporum, stultum: et tamen suavis hodie ingeniorum lus. Ab hoc autem Mattio, Mattiacos nostros quidni deducam? Ut non solum contermini jam et socii, sed etiam consanguinei sint Batavorum. Lirs. — Id oppidum non esse Marburgum, docet Herm. Kirchner de Republica lib. 13. coroll. 6, p. 138. Sunt, qui vicum intelligendum putent, nomine *Matten* ad Adranam; contra Menso Alting in Not. Bataviæ t. 1, p. 122. vetus oppidum *Wetter*. Verum, si conjecturam Mannerti de Logana admittas, de Marburgo vix dubium erit, idque eo minus, quod et situs Mattiaci apud Ptolemæum prope conspirat.

Quanto . . . habetur. Ne quia, præ-

promptus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum: sed juvenis conscientia cunctabatur; quippe anno, quo Germaniæ descivere, sacerdos apud Aram Ubiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles.

sertim tiro, putet, hic aut aliquid vitii esse, ut legendum sit *promptior*, aut omissemus aliquid, ut addatur *magis*, tantum est a nobis, cum monuimus, Tacitum libenter variare orationem: tum cavetur alijs exemplis similibus. Supra c. 52. *sed intentior*, et *fida oratione*: intellectu τοῦ *magis*, quod libenter omittit noster, more Græcorum. Mox c. 58. *quia pacem quam bellum probabam*. c. 68. *quanto inopina, tanto majora*. ERN. In primo exemplo nulla est comparatio. Nam minime *fida* fuit oratio de Germanico. Paulo ante hic *quando* non multum differt a causali *quod* seu *quia*, latente quadam significatione temporis. Sed quum tempus mox exprimatur *rebus motis*, veretur J. Gron. ne *quod* vel *quoniam* scribendum sit. In cod. enim esse *quo*, compendium ambiguum, ex quo etiam nunc turpia nonnulla menda hærent in Cic. Epp.

Rebus commotis. Immo scribo, *rebusque motis*. ex sententia, et Taciti exemplo 14, 61. *Ducem tantum defuisse, qui rebus motis facile reperiretur*, Lips.

Nomine Segimundum. Horum et plurimum ducum mentio apud Strab. 7, p. 291. Ἐτίσαν δὲ δίκας ἄπαντες, καὶ παρίσχοι τῇ νεωτέρῃ Γερμανικῇ λαμπρότατοι θρίαμβοι, ἐν ᾗ θρίαμβοὶ τῶν τῶν ἐπιφανιστάτων ἀνδρῶν σύμφωνα καὶ γυναικῶν, Σαμνιόντιος τε καὶ Σεργίου τοῦ υἱός (corrigere Σεργίου-

τὸς τε Σεργίου τοῦ υἱός, copula item deleta) Χερούσκοι ἡγήμην, καὶ ἀδελφεὶ αὐτοῦ, γυνὴ δ' Ἀρμενίου τοῦ πολυμαρχίσαντος ἐν τοῖς Χερούσκοις ἐν τῇ περὶ Οὐαρον παρασπονδύσαι. Lips.

Apud Aram Ubiorum. Frequens hujus aræ mentio. Vidi, qui vellet Bonnam nunc esse. Ego vereor, ut propius abfuerit ab oppido Ubiorum. Quidquid hodie sit, puto originem ei loco a veneratione Augusti, cui novo cæli ara illic, recepta adulatione, exstructa, uti ara Lugduni, et ad eam sacerdotes ex primoribus gentis, inter quos hic Segimundus. Lips. Sic etiam Cluverius et alii. Nonnulli intelligi putant *oppidum Ubiorum* c. 36., hodie Coloniam Agripp. v. Cellar. G. A. t. 1, p. 245. qui rem in medio relinquit. ERN. Optime illi, qui ex *Ara Ubiorum* crevisse putant *oppidum Ub.*, situm in eodem fere loco, quo posthac fuit colonia Agripp. *Annus quo descivere Germ.* haud dubie designatur a. U. 762. quem secuta est clades variana, non 754. ut Ryck. scribit. — In dextra Rheni ripa sitam fuisse *Aram Ubiorum* arbitratur L. Eb. Rau l. c. ubi hodie oppidum *Duyts* seu *Deutz*, eamque structam ab Ubijs, priusquam a M. Agrippa traducerentur in Galliam, neque Augusto, sed patrio cuidam numini, forsan Mercurio, fuisse dicatam. Dispicet hoc d'Anvillio, qui in Not. de la Gaule, p. 86. paullo superius ponit in loco

Adductus tamen in spem clementiæ romanæ, pertulit patris mandata: benigneque exceptus, cum præsidio gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obsidentis, et ereptus Segestes magna cum propinquorum et clientium manu. Inerant feminae nobiles: inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrimas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur et spolia varianæ cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data.

LVIII. Simul Segestes ipse, ingens visu, et memoria bonæ societatis impavidus. Verba ejus in hunc modum fuere: «Non hic mihi primus erga populum romanum fidei et constantiæ dies. Ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque odio patriæ (quippe proditores etiam iis, quos anteponunt, invisum sunt), verum quia Romanis Germanisque idem conducere, et pacem quam bellum probabam. Ergo raptorem filiae meæ, violatorem foede-

Golsberg, quod adridet Broterio ad c. 39.

Germanico pretium. Explicant *operæ pretium*. Ita esset non *fuit*, sed *visum est*. Exquisitior mihi videtur locutio, ejusdem prope potestatis, qua est nostrum nunc tantopere frequentatum *interessant*. Nove positum in primis arguit usus H. 3, 8., *In Veronensibus pretium fuit*.

Compressis intra. Qui habitus etiam nunc germanicis matronis (videre videor) per modestiam et decorum assumptus. LIPS. Mox pro *bonæ* forte *nostræ* aut *romanæ* legen-

dum. ERN. Hominem non tam romana societas impavidum facit, quam *cognita fides* societatis. Nullum *ἐναργίστην* vocab. invenias, nullum in pari simplicitate dignius.

Proditores etiam iis. Thucydides 3, 9., Τὸ μὲν καὶ δευτέρως τοῖς Ἕλλησι νόμιμον ἵσμεν τοὺς γὰρ ἀφιστάμενους etc. GRON.

Idem conducere. Infinitivus pendet a *judicabam*, quod latet in mox sequente verbo *probabam*. Hac figura sæpe utitur noster, ut in sequentibus subinde monebimus. ERN. — * Sic Wopkens. — Nonnulli corr. *condu-*

ris vestri, Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci. Dilatus segnitia ducis, quia parum præsidii in legibus erat, ut me et Arminium et consocios vinciret, flagitavi. Testis illa nox mihi utinam potius novissima! quæ secuta sunt, defleri magis quam defendi possunt. Ceterum et injeci catenas Arminio, et a factione ejus injectas perpressus sum. Atque ubi primum tui copia, vetera novis et quietis turbidis antehabeo: neque ob præmium, sed ut me perfidia exsolvam; simul genti Germanorum idoneus conciliator, si poenitentiam quam perniciem maluerit. Pro juvenia et errore filii veniam precor: filiam necessitate hac adductam, fateor. Tuum erit consultare, utrum prævaleat, quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita est. »

Cæsar, clementi responso, liberis propinquisque ejus incolumitatem, ipsi sedem vetere in provincia pollice-

ceret, pacem. Vix latine. Alius vir doctus, *conducere rebar.*

Illæ nox. In qua convivium, de quo c. 55. ERM.

Maluerit. Vir doctus apud Rycium et Heinaius l. c. malebant: *maluerint.* Sæpe sane noster plurali post collectivam utitur. Sed sine libris non muto. ERM.

Utrum prævaleat. Uter plus juris in eam habeat, et utri parere magis debeat, patri an marito mox patri. LRS. Immo, ut puto cum Freinshemio: utrum veniam dare malit, quia Segestis, fidelis socii, filia, an punire, quia hostis, Arminii, uxor. ERM.

Veterem in provincia. Nescio an verius, *vetere in provincia.* Id enim ad securitatem Segestis, ne sedem acciperet in provincia nova, obnoxia hosti. Per veterem autem provinciam, ceperim Galliam. Infra, *Colo-*

ret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium. Tamen fieri potest, ut sedem jam ante defectionem in Gallia habuerit: atque ita, *veterem.* An *uberem* placet? an aliud e veteri scripto elici, qui habet, *vaera?* LRS. Recepit conjecturam Lipsii Pichena cum sequentibus editoribus. Jac. autem Gronovius rescripsit *Vetera in provincia*, (*Vetera* commemorantur supra c. 45.) e scriptura oodiciis medicæ: quem secutus sum. *Vetus provincia* dicitur pars provincie, quæ prima fuit sub imperio populi romani, aliis deinde adjectis, ut e Livii 24, 44. 25, 3. docet Freinsh. Quæ autem hic esset *vetus provincia?* In Germania quidem ulteriori nulla tum omnino provincia. Varus apud Velleium 2, 118., dicitur in mediis Germanorum, hostium, finibus fuisse. Ripa citerior Rheni victa

tur. Exercitum reduxit, nomenque Imperatoris, auctore Tiberio, accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit : educatus Ravennæ puer, quo mox ludibrio confictatus sit, in tempore memorabo.

LIX. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium, super insitam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant : volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens : neque probris temperabat : « Egregium patrem ! magnum imperatorem ! fortem exercitum ! quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se proditione, neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare. Cerni adhuc Germanorum in lucis signa ro-

erat, c. 59., nondum ulterior. Eam. Et illam citiorem seu *gallicam ripam*, quæ dicebatur c. 57., significari posse *vetere provincia*, nemo dubitet. Sic 3, 74., *vetus provincia* Africa ea pars est, quæ jam pridem Carthaginiensibus adempta erat. Atque etiam *rebellis* regio opponitur *veteri provinciae*, non modo *nova* sed *nuper adjecta*. Conf. ad c. 59. extrem. Nisi igitur *veterem* defendas, nihil acutius, nihil verius video conjectura lipsiana, quam revocavi : *Vetera*, oppidum, alienum esse arbitror. Eum locum si nominavisset Tacitus, non adjecisset *in provinciam*. At Crollius conjecit, quique ejus malus mos, in textum recepit et *æra*. Cur non et *cætera* ? quod non minus lene remedium erat. Extra jocum : *æra* pro stipendiis notus Livii et aliorum usus

est ; immo vir ingeniosus uti potuit loco Spartiani in Hadr. c. 6. . si eundem morem barbaris stipendia pendendi jam tum fuisse constaret. Sed quid illud est, *stipendia in provincia* ? Inapte frigeret hæc adjectio, nisi ordine verborum mutato, *æra et sedem*. Ita tandem aliquis sensus prodiret, non manus scriptoris. — In ed. Bipont. et *æra* in notis occurrit tomo secundo adjectis, non in textu.

Puer, quo mox ludibrio. Apud alios nihil reperi. Tacitus hæc narraverit, in rebus Caii aut Claudii, libris qui perierunt. Lips. Puero nomen Thumelico, matri Thumeldæ ; si modo scripturæ apud Strabonem l. c. confidere licet.

Quorum tot manus. Videtur in mente habuisse locum Virgilii *Æn.* 4, 93. Eam.

mana, quæ diis patriis suspenderit. Coleret Segestes victam ripam : redderet filio sacerdotium : hominem Germanos nunquam satis excusatu-
ros, quod inter Al-

28. *Hominem Germanos nunquam satis excusatu-ros*. Video, quid ad hunc locum interpretes. Mihi tamen a Tacito profectum videtur, *ignominiam Romanos nunquam satis excusatu-ros*. Ann. 2, 46., *Quoniam tres vacuas legiones et ducem fraudis igno- rum perfidia deceperit, magna cum clade Germaniam et ignominia sua*. 15, 24., *Deos potentium populorum arbitros, Armeniam possessionem Parthis, non sine ignominia romana tradidisse*. Hist. 5, 15., *Civilis, instare fortuna; Cerialis, abolere ignomi- niam*. De Morib. Germ. cap. 6, *concilium inire ignominioso nefas*. Vid. et ad 4, 67., *Ut vero hic excusare ignominiam, ita Hist. 5, 22., excusare flagitium, et A. 3, 60., protegere flagitium*.

Nunquam satis excusatu-ros. Forte, *accusatu-ros*, et statim, *ignorantiam* imp. rom. Lips. Meo iudicio recte Grotius, *homines Germanos*. Liv. 42, 19. Est genus excusandi, quod non inanibus verbis, sed rebus quaeritur. Sic Statius Theb. 1, 691. *Tu modo dissimilis rebus mereare secun- dis Excusare tuos*. Id est, prestare, ut illis ignoscatur, ut pro purgatis habeantur. Hoc intelligit Tacitus, significatque, qui vere Germani sint, et hoc nomen tueantur, eos memi- nisse oportere, quoad vivant, elabo- randum sibi, ut hanc maculam diver- sis et fortibus factis deleant, nec in eo unquam sibi satisfacere. Adde quæ diximus Observat. 2, 13. Nam, quod iste obnititur, quid est, *nun- quam satis excusatu-ros hominem*, qui, si culpa ejus id acciderit, ne- mini excusandus, sed omnibus accu- sandus debet videri? Ita dicendum erat, *amicos Segestis nunquam homi- nem satis excusatu-ros* apud alios Germanos. Freinsh. παραφράζει, Germanos hujus proditiōis nota hominem nunquam liberatu-ros, quod ejus opera factum est. Hoc est, *nun- quam excusatu-ros*, non, *nunquam satis excusatu-ros*. Gron. Aliter

Freinsh., qui corrigit *hominem Ger- manis*. Sed ne hoc quidem placet, multoque pejus Heinsii et aliorum commenta. Neque nobis satisfacit illa Gronovii, quamvis docte et ele- ganter explicata, ratio, neque ipsum languide additum *homines*; quod haud scio an nusquam ita in his libris legatur. Vulgatum vero *hominem* vitiosum esse, nemo dubitabit. Nam oratio statim ad rem, quæ inexcusa- bilis dicitur, conversa, *hominis*, cujus illud commissum sit, comme- morationi repugnat; quatenus objec- tivus casus inest his ipsis, *Quod . . . viderint*. Quamquam id ferendum esset, si pro hoc verbo legeretur *ad- duxerit* aut simile quodpiam, quod a Segeste penderet. An præterea hoc arguam, quam ridicule loquatur Ar- minius, qui optare videatur, ut in- visus socer excusationem et veniam impetret? Sed alia quoque parte la- boramus in hoc loco, siquidem sa- cerdotium ita nude positum loquentis animum non explet, et excidisse vi- detur aliquid, quod peregrinæ reli- gionis contemptum indicabat. His incommodis omnibus medebitur con- jectura mea: *Redderet filio sacerdo- tium romanum; Germanos etc. Jam*

bim et Rhenum virgas et secures et togam viderint. Aliis gentibus, ignorantia imperii romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, irritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos et colonias novas: Ar-

29. *Ille delectus Tiberius. Forte ille Deo dilectus Tiberius. Deridet apothecos Augusti, qui Deus dictus. Vide Muret. ad Senec. de Benef. 6, 32: qui de Tranq. animi c. 14., Casari Deo nostro. Plin. 7, 45 (46), in summa Deus ille., etc. 21, 3 (6)., Filia divi Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam litera illius Dei gemunt. Ita enim corrigit Muretus ad Tacit. Ann. 3, 24. Lipsius ad Ann. 1, 53., degemunt. Torrent. describunt. Ita ludit in nomine Dei de Caligula Seneca de Tranq. animi c. 14. nec procul erat tumulus, in quo Casari, Deo nostro, quotidianum fiebat sacrum. Deo ergo delectus scilicet successor, aut ad patrandum bellum germanicum. Similem libriorum oscitantiam deprehendi 6, 20., ubi pro diem scribendum de die.*

verbum excusare nativa potestate fungitur: *Aliis gentibus excusatum esse romana imperia pati; Germanos nunquam excus.* Simul sic vigor et vis additur sententiæ.

Ignorantia imperii romani. Quasi dicat: Longinquiores gentes tutæ sunt a superbia et imperio romano, ipso situ, et Romanos nec norunt: nos in limite, virtute nos liberavimus, et porro liberemus. LIPS. Mihi videtur sensus hic esse: Aliis gentibus excusatius esse, si imperio romano non valde resisterent. Etenim ignorare rationem imperii romani, non expertas esse supplicia et sævitiam, nescire quæ et quanta tributa imponere soleant: Germanis veniam dari non posse, si subeant imperium romanum, cum plane sciant, Romanorum quanta sit sævitia et avaritia, et quando se ab eo liberarint fortiter resistendo, neque subigi vel ab Augusto, vel a Tiberio potuerint etc. ERN. *Ignorantia apud Tac. est ignorantes seu quod ignorabant. Simili-*

ter c. 69. extr. *peritia* et sæpe alibi.

Ille delectus Tiberius. Freinshem. intelligit, ad imperium in Germania, missus in Germaniam. Admitterem, si esset *delegatus*. Sed longe amplius est *delectus*, et Tiberium extollendo, augeat laudem eorum, a quibus vir talis irritus discessit. Ille *delectus* igitur est ille, quem unum ex omnibus dignum Augustus putavit, ut heredem successoremque ordinaret. GRON. Quid hoc ad heroem barbarum? Forti bellandique perito sese fortiolem fert. Intell. ergo cum Freinsh. ex optimis electum gerendo bello. Conf. c. 65. H. 1, 71., Germ. c. 10., et Tiberii orat. 2, 26.

Patriam, parentes. Clarum est h. l. *parentes* non esse, qui parent, *πατέρες*: sed quibus vitam debemus. Vid. de hac forma loquendi Cort. ad Sallust. Catil. c. 6. ERN.

Colonias novas. Respicit morem Roman. victis populis imponendi, tamquam præsidia, colonias. Quod *novas* vocat, non indicat, alias, ve-

minium potius, gloriæ ac libertatis, quam Segestem, flagitiosæ servitutis ducem, sequerentur. »

LX. Conciti per hæc non modo Cherusci, sed conterminæ gentes : tractusque in partis Inguiomerus, Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate. Unde major Cæsari metus; et ne bellum mole una ingrueret, Cæcinam, cum quadraginta cohortibus romanis, distrahendo hosti, per Bructeros, ad flumen Amisiam mittit : equitem Peditum præfectus finibus Frisiorum ducit : ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit : simulque pedes, eques, classis, apud prædictum amnem convenire. Chauci, cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentis expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit : interque cædem et prædam reperit undevicesimæ legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum : quantumque Amisiam et Luppiam amnes inter, vastatum, haud procul Teu-

teres, jam tum fuisse inter Rhenum et Albi; quod non est : sed dicitur cum respectu ad *antiqua*, antiquum, pristinum statum, in quo nullæ ibi coloniz. ERN. Verba id parum credibile facerent, etsi nihil mussaret historia. At v. Dio 56, 18. init. *Novas col.* Arminius opponit iis, quas victoria sua deleverat. Conf. Mannerti III., p. 78.

Veteri ap. Rom. auctoritate. Non, quod amicus Rom. esset, sed quod vir fortis et prudens, cujus magna apud Rom. opinio, ut recte Freinsh. explicat. ERN.

Equitem Peditum. Credo Albinovanus Peditum, cujus fragm. extat de navigatione Oceani. Est tamen et alius Peditus Pompeius vir illustris,

quem nominat Seneca in Ludo de morte Claudii sub fine. LIPS.

Per lacus. Omnes postea haustas a sinu austrino.

Teutoburgiensi saltu. Nomen etiamnum retinet inclytus romana clade saltus, *Teuteberg*, et victoriæ cognomine insignis campus, *Wintfeld*, ad oppidulum Hornam, in Westphalia. LIPS. Vid. Monumenta Paderb. pag. 40. in edit. a. 1672. Amstel. apud Elsevir. ERN. Quam Germanis pretium fuerit, scire, ubi Arminius suus vicerit, multorum diversæ opiniones docent. Cf. Gattereri Hist. univers. synchron. t. 2, p. 721. sqq. et Mannerti t. 3, p. 88, 98. qui locum ponit in australi parte Luppiæ in comitatu Marchiæ vel

toburgiensi saltu, in quo reliquiae Vari legionumque insepultae dicebantur.

LXI. Igitur cupido Caesarem invadit, solvendi suprema militibus ducique; permoto ad miserationem omni, qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum et sortem hominum. Praemisso Caecina, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et fallacibus campis imponeret, incedunt moestos locos, visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, et dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant: dein, semiruto vallo, humili fossa, accisae jam reliquiae consedisce intelligebantur: medio campi albertia ossa, ut

ducentu Westphal. Alii longius aberrarant a situ, qui h. l. designatur; nec de saltu ipsius magnitudine quæri poterat.

Dicebantur. Heinsius l. c. p. 293.: *visebantur.* Etenim, inquit, non dicebantur modo, sed erant, ut e sequentibus patet. Sed Romani tamen tantum e fama rem sciebant. Itaque vulgatum verum puto. ERN.

Deformes. In cod. flor. est *deformides*: unde Heins. l. c. et J. Gron. scribendum putant *deformi*. Id Taciti consuetudini orationis constructionem variandi valde consentaneum. Sed quod Heinsius addit insuper: *Iidem prima castra*, non placet. ERN. Multo minus gronovianum *deformi*. *Dein pr.* Injectae particulæ locus est alibi, non hic. Nec *deformem* memoriam probo ut c. 24. *illuviem deformem*, cuius ille recordabatur.

Trium legionum manus. Quo argumento ex principiis colligatur manus trium legionum? Quia quotiens plures legiones unius castris,

principia suae cuique legioni descripta: in quibus aquila et signa. Item, principia maiora. Vide Milit. Rom. L. V. Dial. 7. Lirs. Adde in Analect. ad Mil. R. ad h. l. Male rationem reddit Lipsius. Nam in castris singulis etiam singula tantum principia, si vel decem legiones in iisdem castris tenderent. Neque *de dimensis* ad Germanicum referendum, ut ipse dimensus sit principia, ut in Analectis putat. Sensus est: e magnitudine ambitus et principiis e disciplina rom. dimensis intelligebant periti consuetudinis castrensis, tres legiones ibi tetendisse. v. Schellius p. 16. 17. ERN.

Semiruto vallo. Videtur bina castra designare: una ante cladem, iusta, magna; altera in clade, quæ secundo die in monte quodam fecisse eos Dio 56, 21., tradit; at tertio, occisione occisos. Hæc secunda igitur describere mihi nunc videtur, semiperfecta, et ubi reliquiae se collegerint. Lirs.

fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata. Adjacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora: lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant: et cladis ejus superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant, « hic cecidisse legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextra et suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captivis, quæ scrobes; utque signis et aquilis per superbiam il-luserit. »

LXII. Igitur romanus, qui aderat, exercitus, sex-tum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente, alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes, ut conjunctos, ut consanguineos, aucta in hos-tem ira, moesti simul et infensi condebant. Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo

Et cladis.... pugnam. Mavult vir doctus in schedis, transposita copula, *cladis.... et pugnam.* Non assentior.

Suo ictu mortem invenerit. Sallust. Cat. c. 55. *Ita.... dignum moribus, factisque suis exitum vitæ invenit.* GRON.

Quæ scrobes. Observo scrobium mentionem aliquoties in suppliciis: sive quia soliti puniendum in scrobe collocare, quo securius ferirent; sive quia deposituri in ea cadaver. Vix enim est, ut ejusmodi damnati combusti fuerint, aut justa eis facta. Tacitus 15, 67. *Ne hoc quidem, inquit, ex disciplina.* Philo Judæus, *οἱ Φάλακροι*, apparatus supplicii ejus describens: *οἱ δὲ ἀπνέουσιν διώκοντες καταλαμβάνουσιν, καὶ οἱ μὲν εὐθὺς ἄρυκτον βόθρον, οἱ δὲ πρὸς βίαν ἄλλων ἀφηνιάζοντα καὶ κεκραγόντα.*

ADD. De Scrobe verissime notasse me censeo, jacta in eam corpora damnatorum. Id, qui tunc mores, pro ignominia. Nec enim terra corpora condebant, sed igne absumberant. Juvat in arcano ritu Polybius, de Carthaginiensibus supplicio affectis 1, 80. extremo: *Κολοβάσαντες δὲ καὶ συντρίφαντες τὰ σκήλη, ἵτι ζῶντας ἱερψανοῖς τινα τάφρον.* LIPS. Quernus Egreg. c. 7. intelligit scrobem, in qua bestię, quibus objecti homines. Non credo, illum morem Germanis fuisse. ERN.

Qui aderat. An inculcatum a librariis, et male repetitum ex initio superioris capitis? ERN. Quid librariorum movere potuerit, ut repeterent? nam casu repetitum ipse non putat, Itaque videtur potius ex grata quadam negligentia additum.

munere in defunctos, et præsentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque tardatum ad proelia et formidolosiorum hostium credebat: neque imperatorem, auguratu et vetustissimis cærimoniis præditum, attrectare feralia debuisse.

LXIII. Sed Germanicus, cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, campumque, quem hostis insederat, eripi jubet. Armi-

Vetustissimis cærimoniis. Quas adherent auguratu, nec violandæ erant. Extat inscriptio Romæ, sed mutila: in qua Germanicus Cæsar scribitur, Ti. Augusti F. Divi Augusti N. Divi Julii. FROM. AVGVR. FLAMEN. AVG. Infra etiam 2, 83., *Ne quis augur aut flamen in locum Germanici, nisi gentis Juliæ, crearetur.* Lips. — Titulus ille mutilus extat apud Grut. p. 236.

Adtrectare feralia. Non augures solum, sed pontifices, et, opinor, omnes sacerdotes, arcebantur a funestis. Apparet ex facto Augusti et Tiberii, qui velo interposito, mortuos laudarunt. Idem ex Plutarcho in Sulla p. 474. A. qui scribit, *Mettellam uxorem ejus obiisse: additque καὶ τὸν ἱερίαν τὸν Σύλλαν οὐκ ἴδοντα αὐτῇ προσελθόντα, οὐδὲ τὴν οἰκίαν τῇ κήδῃ μινανθῆναι, γραφάμενος διέλυσε τοῦ γάμου ὁ Σύλλας, ἵτι ζῶσαν ἐκένανσεν εἰς ἱεράν οἰκίαν μετακομισθῆναι.* Notabilis ritus, aut cærimonia: et credo pluries aut sollemniter usurpatam. Sulla autem inter sacerdotes: neque scio an et augures. Certe lituus compareret in quibusdam ejus numis. Sed de offensa Tiberii, credo et oc-

cultam causam Tiberio fuisse; quod hoc factum nimis popolare, et conciliando militi videbatur. Qua consimili Philippus Macedonum rex, cui bellum cum Romanis fuit, alienus ab Antiocho rege Syriæ factus, qui Macedonas cæsos ad Cynoscephalas sepelierat: humaniter, sed quasi cum tacita Philippi redargutione. Vide Appianum in Syr. c. 16. Lips.

Campumque quem.... eripi. Genus loquendi e circo petatum. Ubi cum quatuor currus ad carceres starent, si primo ostio missus palmam moruisset, dicebant: *occupavit et vicit: occupatio enim est eorum, qui in vacua veniunt primi: si secundo, successit et vicit: si tertio, eripuit et vicit.* Habes in lapide antiquo apud Gruterum p. 337. *Eripuit puta campum præcedentibus.* Silius 16, 423., *Tene, Astur, certante feres quisquam æquore palmam Erepto?* Vide Salmas. ad Solin. p. 635. Idem Silius prærepto limite dicit de primo. Hoc Manilio est *præcludere circum* 5, 80. *vel prima tenentem Agmina in obliquum currus agitare malignos Obstantemque mora totum præ-*

nus colligi suos, et propinquare silvis monitos, vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques; misseque subsidiariæ cohortes, et fugientium agmine impulsæ, auxerant consternationem: trudebanturque in paludem, gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi: et manibus æquis abscessum. Mox, reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat: pars equitum litore Oceani petere Rhenum jussa: Cæcina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regredere-tur, Pontes longos quam maturrime superare. Angustus is trames vastas inter paludes, et quondam a L. Domi-

cludere circum. Illud in obliquum repræsentat Silius vs. 440. sqq. Est enim *malignus* in adversarium, qui hanc ei moram objicit: et præcludit ei circum, in quo nullum ei locum dat antevertendi aut laudem in eo quærendi. Quod non consideravit Scaliger, cum correxit in Manilio, *perludere.* GRON.

Manibus æquis abscessum. Æquo Marte. Sallust. Cat. c. 39. med. *Æqua manu.* At Romanos, si non fuscus, certe cum damno aliquo discedere coactos e consequ. recte notant viri docti.

Angustus is trames. Ubi is hodie? et an est? ex Taciti tota descriptione (considera serio) inducor illum case, qui hodieque extat et usui est, inter paludes aut uligines, haud procul Amisia flumine, inter *Lingam, Weddam* et *Cævordam*. Aliquot milliarium spatium occupant: itque per medias solus hic li-mes, manu factus, arenis magno

opere congestis, et palis trabibusque ad marginandum defixis. Extrema palorum ævo detrita sunt, sed sub terra vel aquis reperiuntur: et Batavi nunc tam opportuno loco usi, qua aditus in Frisiam datur, valido propugnaculo, in ipso limite illo, munierunt. Vocant *Bretania uligines* (*Bretanscheheyde*) nostra lingua: et discis jam, ubi et unde *Britannica herba* reperta aut dicta, Plinio frustra inquisitum. Est ab ista *Britannia*, sive magis *Bretannia*; et tu, sodes, Plinium vide, in Frisiis herbam hanc mire celebrantem, 25, 3 Porro isti limites sive aggeres, *Kaſi* etiam Latinis olim dicti: quæ vox et Batavis manet. LIRA. Præter geographos, Cellarium et alios, v. Mens. Altingii Notitiam Germ. Infer. antiq. P. I. tab. II. in qua Pontium longorum tractus designatur. EXX. Conf. Mannerti t. 3, p. 100.

Quondam a L. Domitio. Neronis

tio aggeratus : cetera limosa , tenacia gravi coeno , aut rivis incerta erant ; circum silvæ , paullatim adclives : quas tum Arminius implevit , compendiis viarum et cito agmine onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Cæcinæ dubitanti , quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret , simulque propulsaret hostem , castra metari in loco placuit ; ut opus , et alii prælium inciperent.

LXIV. Barbari perfringere stationes , seque inferre munitoribus nisi , laccessunt , circumgrediuntur , occurrunt : miscetur operantium bellantiumque clamor : et cuncta pariter Romanis adversa ; locus uligine profunda , idem ad gradum instabilis , procedentibus lubricus ; corpora gravia loricis : neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes prælia ; procera membra ; hastæ ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. Nox demum inclinantis jam legiones adversæ pugnæ exemit. Germani , ob prospera indefessi , ne tum quidem sumpta quiete , quantum aquarum

principis avo. Tac. 4, 44., Suet. Ner. c. 4. In alium sane Domitium ista non cadunt. Lips.

In loco. Sic 4, 47., *castris in loco communis*. Et tamen Heinsius l. c. conjiciebat *ilico*. Ern. Cf. 13, 41. — * Cic. ad Att. epist. 11, 7., Sall. Jug. 101.

Ut opus , et alii pr. inciperent. Frustra laborant in loco sano et nihil laboranti , (np. ob defectum *roû alii* in primo membro , ut opus.) Vide nostra ad Liv. 3, 37., Gron. Non rara sc. exempla , in hac præsertim ætate , pronomini distributivi omissi , vel in priori , vel in posteriori membro : quod paullo ante etiam de particula *magis* vidimus.

Mox c. 67. extr. *ut hi , mox pedes* : prò , ut *primum hi , mox* : et similiter in aliis. V. exempla plurima ap. Davis. et Oudend. ad Cæs. B. G. 1, 8 , et quos hic laudat. Ern.

Inclinantes tum legiones. Heinsius l. c. *tum* vitiosum putat , cum ipse agnoscat , Tacitum sæpe in talibus uti hac particula. — * *Malit multum vel inclin. opportune*. Addit tamen *tum* servari posse. — Freinabemio placebat *jam*. Si conjecturis indulgendum , plane delendum *tum* , ut e sequentibus mox retractum , dicerem. Ern. *Jam* mihi certum. Paulo supra c. 61. *accisæ jam* reliquæ Germ. c. 8. *inclinatas jam et labantes acies*. Et sic sæpius.

circum surgentibus jugis oritur, vertere in subjecta : mersaque humo, et obruto, quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat ; secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud reperit, quam ut hostem silvis coecraret, donec saucii, quantumque gravioris agminis, anteirent. Nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Delinguntur legiones, quinta dextro lateri, unaetvicesima in lævum ; primani ducendum ad agmen ; vicesimanus adversum secuturos.

LXV. Nox per diversa inquires : cum barbari festis epulis, læto cantu aut truci sonore subjecta vallium ac resultantis saltus complerent ; apud Romanos invalidi ignes, interruptæ voces, atque ipsi passim adjacerent

Quadragesimum id stipendium. Est ergo idem ille, de quo 3, 33. Lirs.

Invalidi ignes. Similis prorsus descriptio xenophonteæ Anab. 3, 1, 3., in desperatione pari : Ταῦτα ἰπποδύμιοι καὶ ἀθύρμας ἔχοντες, ὀλίγοι μὲν αὐτῶν αἰς τὴν ἐσπέρην σίτου ἐγείσασατο, ὀλίγοι δὲ πυρὰν ἔκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ ὄπλα πολλοὶ οὐκ ἔλθον ταύτῃ τῇ νυκτί. ἀνέπαυί τε δὲ ὅπου ἐτύχχανεν ἔκαυστος, οὐ δύναμει καθάδουσιν ὑπὸ λύπης, καὶ πύθου πατρίδων, γονίῳ, γυναικῶν, παιδῶν, οὐς οὐποτε ἐνόμεζον ἵτι εἴσθαι. Porro de castrorum his ignibus in *Militia* nobis scriptum 5, 9., Lirs. Gruterus mavult ignes cœne corporumque curandorum causa accensos. In tali periculo ignes vigilum solere esse crebriores, et *invalidos ignes* opponi Germanorum *festis epulis*. Ad majorem spe-

ciem laudat nobis Plut. Pelop. p. 296. C. Lipsii tamen ratio melior. Romanos cibi immemores agere noctem, omittitur. Quis id non expectet in tanta consternatione ? At grandior imago mæstitiæ ac desperationis est *vigilum ignis male pervigil*. (Stat. Theb. 8, 266.) quales *ipsi* (milites) fuisse paullo post dicuntur, *insomnes m. quam pervigiles*. Idem Grut. mox *interruptas voces*. intelligit *militum*, non *vigilum*. Quidni utrorumque ? dicat aliquis. Sed *vigilum* profecto maxime. Iis, qui per officium debebant voces emittere, pavor ora clauserat ; nedum ut milites quicquam locuti sint, quibus metum silentio tegere licebat. Antitheta hic in rebus sunt, non in singulis verbis.

Interruptæ voces. Quæ, aut quo-

vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles : ducemque terruit dira quies : nam Quinctilium Varum, sanguine oblitum et paludibus emersum, cernere et audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, et manum intendentis repulisse. Coepta luce, missæ in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere : capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit : sed, ut hæsero cœno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore, sibi quisque properus et lentæ adversum imperia aures, irrumpere Germanos jubet, clamitans. « En Varus, et eodem iterum fato victæ legiones ! » Simul hæc, et cum delectis scindit agmen, equisque maxime

30. *En Varus, et eodem iterum fato victæ legiones. Et eodemque iterum Flor.* Ni fallor : *En Varus, en uno eodemque iterum fato v. l. T* en secundo loco jam et Pichena advertit.

rum ? Vigilum. Ita capiendi auctor ipse Tacitus H. 5, 22., Duo igitur sollennia romanis vigilibus, signum et voces. Signum, capio buccinam : voces, istas quas interposuisse videntur munere suo functi, ad vigiles alios excitandos. Colligo ex Ambrosio Hexæm. 5, 15., ubi militari more de vigiliis gruum : *Ceteris quiescentibus, aliæ circumeunt... post ubi vigiliarum tempus fuerit impletum, perfuncta munere in somnum se præmisso clangore componit, ut excitet dormientem, cui vicem muneris tradiûra est.* LIPS. Post vocces subintell. essent, ne colorem habeat nonnullorum emendatio, *adjacere v. oberrare.* Conf. ad c. 7 et 35. — * Sic et Wopkens.

Ducemque terruit dira quies. Lucanus 7, 26., *Dira quies et imagine moesta diurna.* GRON.

Manum intendentis. Scil. ejus manum sibi. *intendere manum* est h. l. manum injicere alicui conari, ut abtrahas. ERN.

En V. et eodem. MS. et Beroald. et eodemque. Hinc Pichena suspicatur, *En Varus, en eodemque* : J. Gronovius, *Varus est.* Male hic. Ille scite.

Simul hæc et cum delectis. Faernus legebat : *simul hæc, cum delectis scindit agmen* : deleta, et, conjunctione. Infeliciter, GRON. Statius Theb. 2, 659., *simul hæc, et crasum*, etc.

vulnera ingerit : illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes , excussis rectoribus , disjicere obvios , proterere jacentes : plurimus circa aquilas labor , quæ neque adversum ferri ingruentia tela , neque figi limosa humo poterant. Cæcina , dum sustentat aciem , suffosso equo delapsus , circumveniebatur , ni prima legio sese opposuisset : juvit hostium aviditas , omissa cæde , prædam sectantium : enisæque legiones , vesperascente die , in aperta et solida. Neque is miseriarum finis : struendum vallum , petendus agger : amissa magna ex parte , per quæ egeritur humus , aut exciditur cespes : non tentoria manipulis , non fomenta sauciis : infectos coeno aut cruore cibos dividentes , funestas tenebras , et tot hominum millibus unum jam reliquum diem lamentabantur.

LXVI. Forte equus , abruptis vinculis vagus et clamore territus , quosdam occurrentium obturbavit. Tanta.

31. *Excussis rectoribus.* Vectoribus a manu Taciti esse opinor. Tum mox repetendus agger, non petendus. Repetendum laborem viæ , per angustum aggerem (de quo supra c. 63) faciendæ , fuisse præter alias molestias innuit. *Petere aggerem* habes et Ann. 2 , 81. ideoque nil temere mutandum.

Rectoribus. Heinsius : *vectoribus* : quod usitatius est de equis ; *rectores* de elephantis dicuntur. Sed tamen et alia loca reperiuntur , ubi rectores equorum dicuntur , quæ omnia corrigere , ut Heinsius voluisse videtur , temerarium foret. Vid. Suet. Tit. c. 4. inpr. Drakenb. ad Sil. 17 , 138. ERN. Nec cogitabat vir optimus , verbum superesse corrigendum , *regere*. Plus in his dignitatis inest quam in vulgaribus.

* *Adversum* etc. Metathesis sueta. Wopkens.

Circumveniebatur, ni. *Circumveniebatur* et *circumventus* esset ; res effectum habuisset ; ni pr. l. sese op-

posuisset. Doctior illa neque legibus temporum contraria structura semel notanda erat. Conf. c. 35 , 63 , etc.

Egeritur humus. Corbulæ et sportæ. LIRS.

Non tentoria manipulis. Salmasius de Mil. R. putat *manipulos* h. l. esse contubernia , inductus voce *tentorii* : quæ ratio idonea non est. Poterat etiam dicere *cohortibus* : nec propterea *cohortes* contubernia. *Manipulos* pro contuberniis senior ætas dixit. v. Schel. ad Hygin. p. 4. ERN.

Funestas tenebras. Quasi vitæ finem portendentes. *Ferales* 2 , 31.

inde consternatio, irrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas: quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti, et fugientibus tutior. Cæcina, comperto, vanam esse formidinem; cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem, obsistere aut retinere militem quiret, projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam: simul tribuni et centuriones falsum pavorem docuerunt.

LXVII. Tunc contractos in principia, jussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: « Unam in armis salutem: sed ea consilio temperanda, manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe, propius succederent: mox undique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perveniri. Quod si fugerent, pluris silvas, profundas magis paludes, sævitiam hostium superesse; at victoribus decus, gloriam: quæ domi cara, quæ in castris honesta, » memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribu-

Decumana maxime. Ea opposita prætoris ex adverso, et plurimum remota ab hoste erat, et ab eo ibat. Vide Militiam nostram libro 5. Lirs.

Cæcina projectus. Habes idem prorsus factum in Plutarchi Pompeio, sub init. Vide. Lirs.

Pavorem esse. Hoc verbum deerat vulgo. Ex MS. atque editt. Beorold. et J. Gron. addidi.

Spe propius. Ingrata trajectio. Conjiciebam aliquando, *donec hostes exp. spe p. s.* Nunc pronuntiationem virgula adjuvavi.

Sævitiam. V. ad 2, 11. Ceterum aut addendum est *aliam*, aut, quod fortasse melius, id verbum aut simile intelligendum. Eas. Talia sine

dubio delevisset Ernestius, si hanc editionem curasset. Mihine licebit ejus vice tacite fungi?

At victoribus decus, gloriam. Mirror editores non obsecutos Pichena, qui e MS. post *gloriam* punctum posuit. *At satis indicat decus et gloriam* opponi *silvis, paludibus, sævitia hostium: victores fugientibus.* Eas.

In castris honesta. Olim aut nuper in militia feliciter ab iis gesta. Lirs. Dona honorifica, non tam in castris reposita, quam adhuc menda, ut bene Pichena. Ita *cara domi*, ad quæ dulcis reditus: *adversa*, futura; infelicem eventum. Sic et Hooftius.

Orsus a suis. Ferri potest intel-

norumque, nulla ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent.

LXVIII. Haud minus inquires Germanus spe, cupidine, et diversis ducum sententiis agebat: Arminio, « sinerent egredi, egressosque rursum per humida et impedita circumvenirent, » suadente: atrociora Inguiomero et læta barbaris, « ut vallum armis ambirent: promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam prædam fore. » Igitur orta die proruunt fossas, injiciunt crates,

gigue, quod plures suos equos distribuerit: præoptem tamen, a suo. Ut Cæsar B. G. 1, 25., *Cæsar primum suo, deinde omnium, e conspectu remotis equis*. LRS. Enimvero, recte monent Mercerus et Freinsh. apud Cæsarem esse sermonem de acie: ibi unus equus cuilibet, etiam duci. Ceterum plures in castris duces habere possunt. Hos omnes equos suos Cæcina distribuit fortissimis militum. ERN.

Orta die proruunt fossas. Turnebus probante Freinshemio, vult orta die proruunt, fossas injiciunt crates. Vide tamen, ut veteres hoc verbo utantur, Cæsar Bello Gall. 3, 26., *Celeriter ad munitiones pervenerunt, atque his prorutis*. Liv. 9, 14 et 37. Adde 22, 5. 26, 13. Frontinus 2, 5., *repente adortus et desertam proruit vallum et castra cepit*. Noster 2, 17., *prorutæ arbores*. Hist. 3, 22., *hostem postera die profligare ac proruere*. Et ibid 23, *ballista ingentibus saxis hostilem aciem proruebat*. Et sic semper: neque usquam memini me legisse proruere pro impetum facere, incurere. Livii locus erat 25, 30., ubi vulgo, *ab cohorte et equitibus ex occulto proruuntibus*. Sed Pat. et me-

liores *prorumpentibus*. Alter Curtii 4, 16., *Subditiis calcaribus proruere in hostem*. Sic plane libri etiam optimi: sed legendum *prorumpere*, ut apud Virg. Æn. 10, 379., *et medius densos prorumpit in hostes*. GRON. Tamen Turnebi conjecturam non modo defendit, sed etiam in textum recepit Ryck. quod probari nullo modo potest. Vulgatum recte se habere puto cum Lipsio, Pichena et Gronovius. ERN. At vero Ryck. ducem habet Freinshemium; sequunturque et alii: ut, si de auctoritate quæris, par sit ea in partem utramque. Jam Ryckio etiam Wopkens. accedit. Ac sane alibi, op. nor, nusquam legitur *fossam proruere*: tum hoc verbo neutraliter accepto facilius prodit contextus: denique ipsa obstat difficultas rei, in conspectu hostium. Ad postremum nihil admodum habeo quod respondeam, nisi quod Germano hodie nefas est exquirere, quid Germanis olim arduum fuerit aut inusitatum. Altera ratio minus valet in scriptore, qui duriores transitiones vel maxime amat. Locutio ipsa, etsi insolens et nova nobis, (nam *vallum* s. egesta, effosa terra, *prorui in fossam* dicitur; *fossa expleri*,) tamen, si significationem

summa valli prensant, raro super milite, et quasi ob metum defixo. Postquam hæserè munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubæ concinuere. Exin clamore et impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, « non hic silvas, nec paludes, sed æquis locis æquos deos. » Hosti, facile excidium et paucos ac semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto maiora offunduntur: cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus, pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira et dies permansit. Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere.

LXIX. Pervaserat interim « circumventi exercitus

32. *Postquam hæserè munimentis. Inhæserè vel adhæserè præstat. Sic adherere castris restituit Pichena Ann. 3, 21.*

verbi prægnantem cogites, neque ab analogia nec a more Taciti abhorret. Sed quod mihi quidem gravissimum videri solet, hoc est: sæpiissime illa neutrali potestate in his libris legitur *prorumpere*, nusquam *proruere*; hoc autem non aliter quam active et proprie. Vid. ind. in utroque.

Injiciunt crates. Duplex hic ratio transeundi fossas, ut aut proruta a labristerra complerent; aut cratibus injectis, velut ponte transirent. Utramque tangit. Neque enim Turnebo assentiar legenti, *orta die proruant, fossis injiciunt crates*. De cratibus etiam Galli apud Cæsarem usurpant, 7, 79., *Proximam fossam cratibus integunt atque aggere expleant*. Ubi etiam de *aggere*: quem

et Romani huic rei usurpabant, e fascibus scilicet et levi materie. LRS.

Hosti facile excidium. Sententia desiderat *hostis*, non *hosti*, quod inolevit. LRS. Hanc correctionem recte repudiant Mercerus, Freinsh. et alii: nec scio, quid in hanc sententiam impulerit Lipsium. ERN. — * Khun. mavult *hosti*, hoc sensu: hosti, cogitanti facile excidium, i. e. se ut paucos et semermos facile a Germanis excindi posse: vel potius, cogitanti, Romanos et paucos et semermos a se Germanis facile excindi posse.

Donec ira et dies. Heinsius l. c. *donec iratis dies permisit*. Vulgatum elegantius puto. ERN. Recte id tuetur Wopkens. exemplis 13, 15., H. 3, 68.; 4, 14.; Agr. c. 37., etc.

fama, et infesto Germanorum agmine Gallias peti : » ac, ni Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. Sed femina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops aut saucius, vestem et fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius, germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes et grates reversis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit : « Non enim simplices eas curas, nec adversus externos militem quæri. Nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem tentet; tanquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, Cæsaremque Caligulam appellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces : compressam a muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiverit. » Accendebat hæc onerabatque

Impositum Rheno pontem. Qua parte Rheni iste pons? Ne trahant ad se Agrippinenses: falluntur. Apud Treveros fuit. Nam Agrippina discedens a marito, tumultu militari, in Treveros iit, ut supra lectum nobis, ibique mansit. Pons ergo eoipse in loco. Strabo 4, p. 194. Μετὰ δὲ τοὺς Μοισιατρικοὺς καὶ Τριβόχους παροικοῦσι τὸν Ῥῆνον Τριουάγροι (puto Τριουεροι) καθ' οὓς ποιοῦνται τὸ ζυγμα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων νυνὶ τῶν στρατηγούντων τὸν Γερμανικὸν πόλεμον. Lips. Agrippinam, mariti amantissimam, tam diu post puerperium in Treviris hæsisse, nullo modo probabile est; narrationisque series repugnat. Quocirca intell. pontem apud Novesium in Ubiis sive ap. Vetera, ubi V. et XXI.

legg. hiemabant. Vide Ryck, ad h. l. et Mannert. p. 101.

Et fomenta. Nempæ vulneribus. Solent enim hoc imperatores conciliandis militibus: fecitque Trajanus. Vide Suidam, in Λαμπάδιον, et me in Plinii Panegy. c. 13. Lips.

Non simplices. Non unum consilium esse hujus curæ muliebris, nec id solum, quod præ se ferat, sed aliud insuper, occultum, ad cupiditatem summi imperii pertinens. Nec benevolentiam militum tantum conciliari, ut fortius contra hostes pugnent, sed ut adjuutores sint in comparando imperio, et adversus se. Ern.

Compressam.... seditionem. Patet hæc, ut ante largitionem, invidiosius dici, ex c. 41. Ern.

Sejanus, peritia morum Tiberii, odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctaque promeret.

LXX. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartam decimam, itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo aut modice adlabente æstu quietum habuit: mox impulsu aquilonis, simul sidere æquinocitii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen: et opplebantur terræ: eadem freto, litori, campis facies: neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia a profundis:

33. *Odia in longum jaciens.* Non prorsus damno. Tamen sit rectius *acuens*. -- 34. *Sicca humo, aut modice adlabente æstu.* Credibile est; Vitellium iter focisse refluxente æstu. Fortasse castigandum est, *primum iter siccata humo, aut modice uda, relabente æstu quietum habuit.* Sic infra c. 76, *relabens Tiberis.* Et 2, 24., *relabente æstu.* Et 2, 8., *transeunt æstuarium nondum accrescente unda.* Possis quoque ut *modice adlabente æstu.* Tum mox scribendum, *magna pars udo, aut mulcato corpore, non nudo:* quo spectat illud, *sine igni,* quo vestes udx siccarentur. Accedo etiam illis, qui legant, *sapiens ab imprudenti.*

Odia in longum jaciens. i. e. odii materiam præparans et semina invidiæ spargens in animum Tiberii, quæ longo tempore post se exsereret. Sequentia, *quæ reconderet* etc. de Tiberio intelligenda sunt, et explicant rō in longum. Heinsii *acuens* minus elegans, quam *jaciens* puto. *In longum parare* dixit noster 3, 27. ERN. Eruditus quidam conj. *jacientis.* Eleganter, non vere, puto. — * Cf. 12, 48.

Reciproco sideret. Est hoc in eo litore Chaucorum et Frisiorum: ut mare longissime a terris recedat, et in sicco naves destituat. Ipsi navigavimus, atque experti sumus. LRS.

Sicca... æstu. Heinsii conjectura nimis a vulgata scriptura recedit, nec necessaria videtur. ERN.

Sidere æquinocitii. Idem Cæsar sensit scripsitque, navigatione britannica, in Commentariis suis 4, 28. Et vide Posidonii non abhorrentem ab usu hodierno disputationem super tota re, apud Strabon. c. 3. extr. quem tamen ipse haud juste refellit. LRS. H. l. æquinocitii auctumnalis.

Eadem freto, litori. Ex his pluribusque locis clarum, non fuisse loco litoris olim arenarias illas moles verius quam montes, quæ Oceanum hodie arcent: succrevitque majorum ævo illa arenarum vis, satione caricis, non sine monitore deo. LRS.

Incerta ab solidis. *Incerta* opponuntur solidis, quia, ubi solida non sunt, ibi lubricus, instabilis et incertus gradus. ERN.

sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus jumenta, sarcinæ: corpora exanima interfluunt, occurrant: permiscantur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disjecti, aut obruti. Non vox et mutui hortatus juvabant, adversante unda: nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab imprudenti, consilia a casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. Pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud minus

Gurgiibus: jumenta, sarcinæ. Vulgarem hanc distinctionem mutavi de sententia Pichena. Jubet res; et sic jam Beroald.

Non vox et mutui. F. aut mutui. Nisi hoc exemplum addeatur iis, de quibus diximus ad c. 32, extr.

Sapiens a prudenti. Clarum est scribi debere, *sapiens ab imprudenti.* Lirs. Hoc magis probem, quam ceterorum conjecturas. *Sapiens*, ut alias, properito dicitur. Idem placebat Heinsio. Alias etiam *prudens* eodem sensu dicitur. Vid. Sallust. Jug. c. 49. et ibi Cort. ERN. Lampugnani larva conjecit *sapiens ab rude*, ipso probante Lipsio. Id miror. Nam ex bonorum scriptorum observatione et ex regula Plinii maj. apud Charis. I. p. 114. ac Prisc. 7, p. 767, debebat esse *rudi*, non *rude*. Pichena corr. *insciens a pr.* Freinsh. *sapiens ab rude, nil cons.* quod præ ceteris placet Ryckio et Allem. Ego nunc lipsianum servavi; sed unice placet *ab rudi* — * Wopkens. *sapientis ac prudentis consilia.*

Pernoctavere sine utensilibus. Sine suppellectile, inquit Freinshem. Ego accipio, sine cibariis: quæ aut amissa aut corrupta erant. Neque

aliter ea voce utitur Tacitus. Ut cum 2, 1., ait *vilissima utensilium annulo clausa*. Ubi Lipsius etiam, supellex penusque: sed quæcunque affert loca, penum tantum demonstrant, præter unum Plinii: ex quo ut apparet etiam vasa aurea et argentea ob-signatis arcis fuisse condita, ita non de pretiosis isto loco Tacitus; sed quod servus comicus diceret, *allium vel acetum obsignatum cum sale*, indignabantur. Eodem lib. c. 60. *Quasque copias frumenti et omnium utensilium quasque natio penderet*. Freinsh. hic accipi ait pro quaque re, quæ usui esse posset. Nimis laxè: immo non nisi ad victum. Lib. 3, 52., *Sperni sumptuariam legem vetitaque utensilium pretio augeri in dies*. Eum c. 55. *Luxum mensæ* appellat. 15, 39., *Subvecta utensilia ab Ostia et propinquis municipiis, pretiumque frumenti minutum*. Utique ad alendam inopem plebem. Adde Pecun. vet. 2, 7. et Pricæum ad Apuleii Milesias. p. 107. Gron. — De his v. et interpretes ad Lactant. de Mort. persecut. c. 27.

Nudo aut mulcato corpore. Heinsio placebat *udo*: eoque spectare *sine igni*, quo vestes udæ siccarentur. Immo

miserabiles, quam quos hostis circumsidet : quippe illis etiam honestæ mortis usus : his inglorium exitium. Lux reddidit terram ; penetratumque ad amnem Unsingim, quo Cæsar classe contenderat. Impositæ deinde legiones, vagante fama, submersas : nec fides salutis, antequam Cæsarem exercitumque reducem videre.

LXXI. Jam Stertinius, ad accipiendum in deditionem Segimerum, fratrem Segestis, præmissus, ipsum et filium ejus in civitatem Ubiorum perduxerat. Data utrique venia; facile Segimero, cunctantius filio : quia Quinctilii Vari corpus illuisse dicebatur. Ceterum ad supplenda exerci-

omnesudo corpore fuisse crediderim, non magnam partem : et si ignis eo tantum pertinet, ut siccentur udæ vestes, non opus idem iterum dici, udis corporibus memorandis. ERM.

Penetratumque.... Visurgim. Ego vere hic obhæreo. Supra scriptum : *Reducto ad Amisiam exercitu, legiones ut advexerat, reportat.* Si ad Amisiam Germanicus classem conscendit, Rhenum et Galliam petiturus : quo casu nunc ad Visurgim ? Tempestate, inquires. Bene ; sed quomodo Vitellius, qui et ipse paullo ante ad Amisiam, et (ne tempestatem iterum suspicere) terra iit, nunc quoque ad Visurgim ? Hæc si probe narrantur, Germaniam profecto petieris : non Galliam repetiere : aut fallunt me locorum omnes situs. ADD. Merito hic hæsimus : ut nunc me (animo hercle meo) expedivi. Nam scribendum, *ad amnem V�drum*, quem Ptolemæus in hoc tractu novit, et ille ipse est, quem *Vech-tam* hodie vocant, et ad *Gelmudam* in sinum australem, mox Oceanum, influit. Sane Taciti narratio evincit, pensitata. Ecce ad Amisiam dimisit

Vitellium, ipse naves conscendit : uterque progressus, ille terra, hic mari : et ubi convenire ad amnem, nisi hic potuere ? Enimvero et portus ibi a Ptolemæo locatur, *Μαναρμανίς λιμὴν*, *Manarmanis*, neque abhorret *Stauriam* esse. LIPS. Probat Ryc-kius. Sed Altingius in opere supra laudato conjicit *Unsingin* : quam conjecturam peracutam merito vocat J. Gron. Nomen minus notum facile a librariis mutari potuit in notissimi fluminis nomen, propter similitudinem scripturæ. ERM. Hoc in textum recep. Allemandus et Brot. suaseratque ante Bleterius. Hos sum secutus, non satis gravem putans injectam dubitationem de modico alveo fluvii, ut in terra olim maximis mutationibus obnoxia. Visurgim certe Tac. hac in ora melius novit, quam ut hic poneret.

Ipsum et filium ejus. Segimeri filium Sesithacum nomine. Strabo 7. p. 292, *Ἐπὶ δὲ Σεσίθακος Ἀργιμέρου υἱὸς τῶν Χαρούσων ἡγεμόνος.* Sed corrige in Strabone, *Σιγριμέρου*. Nam Taciti scriptura ad etymon apta ejus linguae. LIPS.

tus damna certavere Galliæ, Hispaniæ, Italia : quod cuique promptum, arma, equos, aurum, offerentes. Quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem juxta : utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio et cura, sibi-que et proelio firmabat.

LXXII. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, obres cum Germanico gestas. Nomen *Patris patriæ* Tiberius, a populo sæpius ingestum, repudiavit; neque in acta sua jurari, quamquam censente senatu, permisit : « cuncta mortalium incerta; quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictitans. » Non tamen ideo faciebat fidem civilis animi. Nam legem majestatis reduxerat; cui nomen apud veteres idem, sed alia in judicium veniebant : si quis prodicione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta re publica majestatem populi romani minuis-

Circumire saucios. V. Liv. 8, 36.
de L. Papirio Cursore. GRON.

Nomen patris.... sua jurari. Adde
Sueton. Tib. c. 26, 67.; Dio. 57, 8.
ERN.

Tanto se magis.... dictans. Dictitans, legendum putat Muretus, Pichena et alii. Sane librarii interdum in hoc verbo lapsi sunt, et pro *dictitare* dedere *dictare*. Vid. Drak, ad Liv. 3. 20. Sed rursus 2, 65. est *dictabat*. ERN. Olim quidem ex vulgari mendo. Sed Pichena jam et multo ante Beroaldus e cod. dederunt *dictitabat*, quod ibi quoque reposui. *Dictitare* sæpe legitur in his libris; nusquam *dictare*, forma alius potesta-

tis propria. In illa vi nihilo certior est quam *scriptare* et *lectare*; de quibus v. Bentl. ad Hor. Serm. 1, 6, 123.

Sed alia in jud. ven. Cicero, opinor, dixisset : *sed vis alia*. Itaque venit in mentem corrigere : *sed alia vis*, sive *vi*. In *judicium veniebat*, si quis etc. Verum Tacitus dedita opera vitare videtur similitudinem membrorum orationis, qua magna pars elegantiae continetur. Itaque huic conjecturae non confido. ERN. Sic intell. Sed alia erant crimina, de quibus tum quaestio habebatur. Haud paullo melius in hac junctura *res in judicium venit*, quam *persona*. Sic sæpe etiam Quintil.

set. Facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis, specie legis ejus, tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat. Mox Tiberius, consultante Pompeio Macro, prætore, « an judicia majestatis redderentur? exercendas leges esse, » respondit. Hunc quoque asperavere carmina, incertis auctoribus vulgata, in sævitiam superbiamque ejus et discordem cum matre animum.

34. *Specie legis ejus tractavit. Tò ejus suspectum merito est habendum, ut nomen legis, nescio cujus, latere hic possit videri. An, specie legis vetustata retractavit, vel iteravit. Meminit hujus legis Horatius 2, 1, 81. ab Augusto late; per vetustam legem intelligamus licet legem duodecim tabularum adversus famosa carmina. Sic 2, 30., Et, quia vetere SC. questio in caput domini prohibebatur, caclidus et novi juris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico jubet. Sic et, quum legem de maritandis ordinibus ferret Augustus, recitari curavit in senatu Orationem Q. Metelli, velut in hæc tempora scriptam. Livius Epitoma. 59.*

Facta arguebantur.... erant. Hæc verba Petrus Danesius putabat ex alio Taciti loco irrepsisse, eaque ut prorsus ab hoc aliena, rejiciebat, consentientibus libris, ut ait Ursinus. Quid sibi velint, ignoro. Nam et loco posita sunt verba, et verissima, quod totus titulus in Digestis ad legem Juliam majestatis docet ac demonstrat, ne post tot secula quidem tot tyrannos argui verba plane ausos sancire, etsi per interpretationem eo trahi legem paterentur. Quin et aperte Jurisconsultus: *ne lubricum lingue ad poenam facile trahendum est. Sed latebra est in illo non facile.* Interim vere Tacitus et commodode prisca vi legis. GRON.

Primus Augustus. Sullæ discipulus. Cic. Fam. Ep. 3, 11., *Verumtamen est majestas (ut Sulla voluit) ne in quemvis impune declamare liceret.* GRON.

Specie legis ejus. De famosis li-

bellis quæri voluit ex formula legis illius, quæ olim ad alium usum lata erat. Conf. tamen Interpp. ad Cic. Epp. Famil. 1. c. et Dion. 56, 27.

Cassii Severi libidine. Scribam infra ad 4, 21. LIPS.

Libidine qua viros feminasque. Nihil deperiret orationis nitore, si scriberetur: *Cassii Severi libidine, qui viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat.* GRON. Croll. vulgato contentus est. (Sic et Wopkens.) Recte Usui id longe est convenientius, non solum hujus ætatis, sed etiam ciceronianæ et omnis latinitatis.

I. m. redderentur. Sueton. Tib. 58. *an i. m. cogerentur. Judicia reddere dicitur ad similitudinem rōi jus reddere.* De re vide, quos laudavi ad Sueton. 1. c. ERN.

Carmina, incertis auctoribus. Intellegit ea ipsa carmina, quæ extant Sueton. c. 59. LIPS.

LXXIII. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio, modicis equitibus romanis, prætentata crimina: ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, gravissimum exitium irrepperit, dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio obiciebat accusator, « quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos, in modum collegiorum, habebantur, Cassium quemdam, mimum corpore infamem, adscivisset: quodque, venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset. » Rubrio crimini dabatur « violatum perjurio numen Augusti. »

Gravissimum exitium. Seneca de Benefic. 3, 26. Lirs.

Dein repressum sit, Quando? sub Vespasiano et Tito, opinor. Nam eo usque calumniis ex lege ista locus: illi minuerunt, aut sustulerunt. Iterumque *arsit*, inquit, *et cuncta corripuit*, haud dubie sub Domitiano, qui telo eo passim usus ad sæviendum. Lirs. Ergo ex hoc loco non noscitur, *quemodo repressum sit* etc. Tironibus notandum est hoc genus brachylogiæ ex docta negligentia ortum, tritumque optimis scriptoribus. Ceterum eo quodammodo promittitur crebrior: mentio rei gravissimæ in libris reliquis.

Per omnes domos. Hoc est quod Ovidius de pietate sua gloriatur ex P. 4, 9, 105., *Nec pietas ignota mea est: videt hospita tellus* In nostra sacrum Cæsaris esse domo. Non tamen ut *singulæ domus* collegia sua habuerint (id non videtur, neque is sensus his verbis) sed quod circuibant domesticatim collegæ, etsacrum alibi atque alibi faciebant. Sparsi igitur per omnes domos, sed statis temporibus conveniebant. Lirs. Si ita esset, unde jus et potestas mo-

dico equiti legendi collegæ? Evidens puto, proprium collegium cultorum habuisse Falaniam: et sic similiter ceteros. *Mimus corpore infamis* honeste de pathico. Ears.

Statuam.... mancipasset. Rideamus: et eo magis quod jurisconsultis etiam discrimen aliquod repertum hæc in re: qui tradunt; non *videri contra majestatem fieri ob imagines Cæsaris, nondum consecratas, venditas*, l. 5. et 6. D. Ad leg. Jul. maj. Ergo consecratas vendi, commissum fuit. Jure exagitat purpuratos illos stipites Tertull. Apol. p. 15. A. *Publicos æque deos fœdatis, quos in hastario vectigales habetis. Si Capitolium, siolitorium forum petitur, sub eadem voce præconis, sub eadem hasta, sub eadem annotatione quæstoris divinitas addicta conducitur.* Lirs.

Violatum perjurio. Vulgatum, ut sanctissimum jusjurandum esset per nomen et numen Augusti. Horatius id accidis testatur eo etiam vivo, Epp. 2, 1, 15. Sapiens ille Claudius, *jusjurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit, quam per Augustum:* ait Sueton., c. 11.

Quæ ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus: « non ideo decretum patri suo cælum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum, inter alios ejusdem artis, interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum et domuum accedant. Jusjurandum perinde æstimandum, quam si Jovem fefellisset: deorum injurias diis curæ. »

Tertull. Apolog. p. 29. C. *Majore formidine et callidiorē timiditate Cæsarem observatis, quam ipsum de Olympo Jovem: citius denique apud vos per omnes deos, quam per unum genium Cæsaris pejeratur.* Minutius Felix c. 29. *Bt est eis tutius per Jovis Genium pejerare, quam regis.* Nec mentuntur nostri scriptores, ex iis quæ legibus firmata video de jurejurando, lib. 13. sub finem. Lucanus inter ultiones sanguinis civilis hanc posuit, ut mihi videtur, facuode 7, 455. — *cladis tamen lujus habemus Vindictam, quantam terris dare numina fas est. Bella pares superis facient civilia divos. Fulminibus Maneis radiisque ornabit et astris, Inque deum templis jurabit Roma per umbras.* Formulæ autem jurandi erant, per Genium, per Fortunam, per salutem principis. LRS. Ceterum Freinshemio placebat *numen* legi, quod sane vulgato præferendum videtur. (— * Sic et Wopkens.) Librarii monachi, adsueta consuetudini loquendi ecclesiasticæ, proclives fuere in hanc permutationem, præsertim h. l. Alias notum est, hæc duo verba sæpe in libris permutari. Ceterum, quia vulgata intelligi potest, nec absurda est,

de conjectura nihil immutare ausus sum. ERN. Me audentiorē fecit Bentleius ad Hor. l. c. *Violari potest numen, non nomen.* Cf. Suet. Calig. c. 24. Alius generis est sacramentum in nomen, de quo supra.

Scripsit consulibus. Errat igitur Dio fine lib. 57, qui ait, Tiberium voluisse damnari eum, qui statum cum hortis vendidisset: sed obstitisse pudorem, quia primus a consule sententiam rogatus esset. Nam Tiberius, ut vides, non interfuit: LRS. Erraret Dio etiam in temporibus, si de eodem judicio loqueretur. Affert enim illud sub 10 anno principatus tiberiani. Sed licuit ei in tali re negligentiorē esse.

Ludis quos mater. Credo eos esse qui Palatini postea a loco dicti, alii ab Augustalibus. Videnturque non equestres aut enrules, fuisse, ut illi, sed scenici. Dio 56, 46., extr. *Χορίς δὲ τούτων καὶ ἡ Λαοῦσα ἰδίαν δὴ τινα πανήγυριν αὐτῷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ Παλατίῳ ἐποίησιν, ἡ καὶ δευτέρα ἀπὸ αὐτῶν τῶν ἀπὸ αὐτοκρατορίας τελεῖται.* Conf. Suet. Calig. c. 56. LRS.

Deorum injurias. Expressit eam sententiam et imperator libro 2. De reb. cred. *jursjurandi contempta religio satis deum ultorem habet.* LRS.

LXXIV. Nec multo post, Granium Marcellum, prætorem Bithyniæ, quæstor ipsius, Cæpio Crispinus, majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem mi-

Omissio verbi *esse* vel *fore* h. l. ita dura mihi videtur, ut librariis debere putarem, ni similes locos reperissem, ut infr. c. 80. Additur *fore* 2, 35. EARN.

Prætores Bithyniæ. De scriptura ambigit sidus exoriens suæ Galliæ Jos. Mercerus; nec de nihilo: prætores Bithyniæ? ait. Nonne debuisset *proconsulem*? Ex re quidem, et ex vero. Nam Bithynia, divisione Augusti, inter eas provincias, quæ senatui et populo relictæ, id est, proconsulares. Dio, 53, 12., et Strabo l. 17 extr. Quid dicam? Vulgatam haud tnear, nisi, si quid post Augustum in ea re mutatum: quod observes hand semel. LIPS. Ita visum etiam Savilio. Sed aberravit a vero uterque: neque Lipsio, viro summo, venit in mentem, ut fit, quod norat, quod aliis Taciti in locis similibus viderat, veluti Ann. 2, 56. prætoris nomen a Tacito poni de præside quocunque provinciæ. Unde *jus prætoris* et *vis prætoris* pro jure et vi magistratus provincialis passim dicitur 2, 56, 77. 4, 15. Verum jam Colerus vidit, post Rychius ad h. l. et Perizonius de prætorio p. 27, 28. Etiam vetere re publica *prætoris* nomen sic dici notavimus in Clave Cic. in h. v.; et docuit idem Perizon. l. c. p. 23. Sic ap. Ciceronem Ep. ad Div. 2, 17., Bibulus dicitur *prætor Syriae*, qui fuit proconsul. Itaque Granium Marcellum fuit sane proconsul, et Bithynia proconsularis provincia; sed tamen

communi præsidum nomine *prætor* appellatur, neque ex hac voce ullo modo genus provinciæ et imperii judicandum. Credo verum esse, quod Dukero videtur ad Liv. 35, 29., nomina *prætoris*, *proprætoris* et *proconsulis* sæpe esse a librariis permixta: hoc quidem in loco tale quid accidisse, nullo modo concedi potest propter ea, quæ dixi. Salmasius ad M. Antonin. Capitolini c. 22. Spanhemius de V. et Pr. N. Diss. XIII, p. 594, et Norisius Cenot. Pis. Dias. V, p. 207, putant, prætores dici Granium, quia Bithynia provincia prætorica non consularis, in eamque mitterentur viri prætorii, non consulares, sive, quia Granium prætorius, non consularis. Nam Strabo auctor est, provinciarum populi duo genera fuisse, et alias consulares, alias prætorias dictas, quod etiam obtinuit in Cæsareis, in quas modo consulares, modo prætorii missi. EARN. Majestatis postulatus est proconsul, sed actione, quæ in speciem instituta erat de repetundis. Itaque priore crimine absolutus, posteriore damnatus est, ut obscurius tradit Sueton. c. 58. Hunc enim de eodem loqui prope certum arbitror, propter insignem rei similitudinem et eundem tractum temporis.

Romano Hispone. Cujus declamationum Electa in Senecæ Controversiis non uno loco. LIPS.

Qui formam vitæ iniit. Non Hispanem, sed Crispinum intelligi, recte monet Pichena. Id patebit, si

seriæ temporum et audaciæ hominum fecerunt. Nam egens, ignotus, iniquus, dum occultis libellis sævitiae principis adrepat, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac postremum sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat, « sinistros de Tiberio sermones habuisse : » inevitabile crimen, cum ex moribus principis foedissima quoque deligeret accusator, objectaretque reo. Nam, quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, « statuam Marcelli altius quam Cæsarum sitam : et alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam. » Ad quod exarsit adeo, ut, rupta taciturnitate, proclamaret, « se quoque in ea caussa laturum sententiam palam et juratum : » quo ceteris eadem necessitas fieret.

consideres sequentia : Sed Marcellum insimulabat.... Addidit Hispo. Sic etiam Ryck., qui comparat locum similem e 15, 19. EAM. Ablat. absolutus quasi in parenthesi intercurrit. Tam subitæ mutationis relationum aliud exemplum erat c. 69, extr.

Sævitiae principis adrepat. I. e. sævitiae materiam subministrando gratiam ejus colligit ; quæ mox dicitur potentia ut sæpe. 3, 50, muliercularum animis adrepat. EAM.

Ex pauperibus divites. Videri posset a Demosthene, Philip. IV, p. 149. R. Καὶ γὰρ τοῦτον μὲν ἐκ πτωχῶν ἦν τοῦ πλούτου γένεσις, καὶ αὐτῶν ἰσότης καὶ γένεσις. LRS.

Amputato capite. Quod nunc crimini datur, id receptum fuisse suo ævo Plinius indicat 35, 2. *Surdo*, inquit, *figurarum discrimine capita*

permutantur. Et Caligula, simulacra numinum e tota Græcia conquisivit, quibus capite dempto suum imponeretur. Sueton. c. 22. Cur tamen Tiberius ita hic exarsit ? caussa aliqua est. Nam solebant tyrannos ea ignominia afficere : videbaturque occulte quasi talem Marcellus damnasæ Augustum. Hieronymus in prophetam Abacuc. c. 3. *Cum Tyrannus obtruncatur, imagines quoque ejus deponuntur et statuae, et vultu tantummodo commutato, ablatoque capite, ejus facies, qui vicerit, superponitur.* LRS.

* *Ut, rupta taciturnitate.* Ovid. A. am. 2, 505.

Quo ceteris. Vix opinor hæc inter verba Tiberii fuisse. Nimis hoc superbum, aut sævum : sed interpretatione sua, et vera, addit noster. Et sequentia Pisonis argutius ad

Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, « Quo, inquit, loco censebis, Cæsar? Si primus, habebò quod sequar: si post omnes, vereor, ne imprudens dissentiam. » Permotus his, quantoque incautius efferverat, poenitentia patiens tulit, absolvi reum criminibus majestatis. De pecuniis repetundis ad recipitatores itum est.

priora referuntur. LIRS. De arte Tiberii in regendo sententiis suis senatu v. Diss. in Memor. Acad. Inscriptt. t. XLVII, p. 193 sqq.

Efferverat. Est hoc a Berealdo, ejus ætas in talibus hærebat. Quod odidi, codex præstat.

Poenitentia patiens tulit. Tanto patientius emendant Faernus, Muretus et alii. Non ita visum Tacito, cui pretium fuit dissimulare *et tanto*: quemadmodum solent et minus brevitati studentes post *Quo* et *Quam* omittere *Et* et *Tam*: nec leviores auctores secutus, aut hic tantum, prudentiam lectoris intelligendum reliquit *et magis*. Idem ergo sensus verborum veteris scripturæ, quasi haberetur: tanto, ut poenitentiam commotioris animi approbaret, magis patiens vel patientius tulit. GRON. Vid. dicta ad c. 57. Id ni esset, suspicarer Tacitum scripsisse: *quandoque* i. e. et quoniam. *Quando* pro *quia* etiam supra dixit, satisque usitatum est. Ita sensus planus et oratio mollior foret: his de causis, atque insuper, quia animadvertibat, se non bene dissimulasse iram, sed incautius efferverisse, poenituit eum facti, reumque absolvi passus est. Ceterum Heinaius l. c. censebat legendum: *poenitentie patiens*, ut alibi est *iræ impatiens*. BAK. Vir doctiss. in Bibl. orit. II, 2. p. 615. *poenitentia patens*.

Equidem nihil melius vidi lectione vulgo recepta. (— * Sic et Wopk.) *Pœnit.* est pro participio; *patiens* pro adv. *patienter*: quare post hoc virgulam abjeci. Sensit tempestive Tiberius, aliquid imperiosum et superbum sibi excidisse: igitur colligit se et revocat; non tamen ut poenitentiam approbet, sed quia callidum commotioris animi citò poenitebat. — * Oct. Ferrarius I, 10. probat Mureti *patientius tanto*.

Absolvi reum. Absolvine? atqui damnatum eum Suet. c. 58, ait. Ego non concilio: nisi si repetundarum damnatus fuit, non majestatis. Quod tamen omnino Suetonius voluisse videtur. LIRS.

Ad recipitatores itum. Ergo damnatus repetundarum fuit, et tum iudices dati ad æstimandum. Vide sodes, quæ scribo in 14, 28. super criminis hujus pœna. LIRS. Vir doctus παραφράζει, ad iudices ei negotio destinatos. Quod et obscurum et χυδαίον, nec verbis sollennibus. Marcellus Donatus caussatur, senatum recuperatores dedisse, nusquam legi, sed, senatu jubente, a prætore dari solitos: ita hoc quoque loco accipiendum, non recuperatores in causa Granli a senatu datos, sed jussu illius cum consensu Tiberii, vel ex hujus mandato commissum iudicium recuperatorium: id ostendere verba,

LXXV. Nec patrum cognitionibus satius, iudiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret, multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta. Sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aure-

itum esse ad recuperatores : aliter enim *datos* dicturum fuisse. At ille cum dicit *ibum ad recuperatores*, *datos* dicit a senatu iudices, non qui rem, ut integram, audirent (jam enim apud senatum acta erat, ut et proconsulis Asiæ Silani 3. 66. et 67.), sed qui lites æstimarent, quod et Lipsius voluit. Sic Plinius Epp. 2, 11. *Marius Priscus, accusantibus Afriis, quibus proconsul præfuit, omisso defensione iudices petit.* Et mox : *Excessisse Priscum immanitate et sævitia crimina, quibus dari iudices possent.* Lib. 4. epist. 9. *Censuit Bæbius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri; Cæpio Hispo, salva dignitate iudices dandos.* Lib. 6. epist. 29. extr. *Tuitus Julium Bassum, ut incustoditum nimis et incautum, ita minime malum: iudicibus acceptis in senatu remansit.* In commemorata undecima epistola legimus : *Marium repetundarum pœnæ, quam jam passus erat, censuit relinquendum.* Petrus Faber 2. Semest. 15. se concoquere negat illa verba, *quam jam passus erat* : quomodo enim jam subiisse pœnam dici, de cuius criminibus tum primum senatus, non ex appellatione, iudicaret, et nondum pronuntiasset? Itaque mali interpretis esse hoc additamentum, et Gruterus Buchnerusque laudant. Sed falluntur : nam ex eadem epistola discimus, cum sese ultro repetundarum Marius damnasset, neque eo contentus esset Plinius;

valuisse sententiam Iulii Ferocis Cos. des. *Mario quidem iudices interim dandos; evocandos autem, quibus diceretur innocentium pœnas venditasse.* Elapsus est igitur aliquid temporis, dum isti e provincia arcessuntur et ventitant : atque interea iudices dati lites æstimarant. Hinc ergo recte dicitur eam pœnam jam passus : et sententia collegæ fuit, de Mario repetundarum pœna, quam per iudices a senatu datos, jam sustinuerat, modo consularis, modo septemvir epulonum, nunc neutrum (quæ verba et ipsa partem exacti supplicii significant) debere senatum sibi satisfactum putare. At crimina, de quibus tum senatus iudicabat, erant atrociora illa, quæ ultra repetundarum legem querebantur. Contra Marcellum Donatum faciunt etiam, quæ scribit noster 4, 22. GRON.

In cornu trib. V. Suet. Tib. c. 33. ERN.

Potentium preces. In iudiciis. Solent enim advocatos aut deprecatores adducere potentissimos civitatis. Ex Cicerone et Asconio notum, repressitque Tiberius, quia iustitiam corrumperebat. At ipse, adjungit noster, *libertatem* : nam quomodo? quia scilicet in iudiciis assiduus, ea velut regebat ac temperabat, et sententiæ obnoxie illi erant. LIPS.

Dum veritati consulitur. Neque legendum *severitati*, ut nonnullis placuit, neque *veritas* est *æquitas*, sive *iustitia*, sed simpliciter ius-

lius, senator, questus, « mole publicæ viæ ductu-
que aquarum labefactas ædis suas, » auxilium patrum
invocabat. Resistentibus ærarii prætoribus, subvenit

titia, sanctitas et integritas judicio-
rum. Vid. Cicero pro Cælio c. 9.,
lib. 1. in Verr. c. 1. lib. 5. fine.
Noster 3, 16., 4, 43. *Consulere ergo
veritati est operam dare, ut integrum
judicium sit*, ut loquitur noster 3, 8.
Sic, si patiantur iudices senatorii
ordinis sese corrumpi, *opinionem pop-
rom. rationem veritatis, integritatis,
fidei, religionis ab hoc ordine abju-
dicatum* iri ait Cicero in Verrem 1, 2.
Hæc si non sufficiunt, adde quæ ad
Senec. de Ira 2, 29. diximus. GRON.
Gravissima sententia. Judicium de-
creta oportet esse libera, nec inter-
ventu principis ullo modo sollicitari.
Nocet is libertati publicæ, dum in-
tegritati judiciorum consulit præ-
sentia sua. Confer Suet. Tib. c. 33.
Dio 57, 7. et ineptulum Velleium
2, 129.

Pius Aurelius. Fortasse hic inter
maiores optimi principis Antonini:
etsi nulla mentio Capitolino. LIPS.
De voce *senator* vid. ad 3, 36. ERN.

Mole publicæ viæ. Ab ingentibus
illis silicibus, quibus tum viæ omnes
publicæ sternerentur, istam molem
fuisse putat Muretus. Alii per repa-
rationem atque aggerationem viæ
domum istam labefactam putant.
Freinshemio aliter visum, ob locum
Plinii 36, 2. ubi de columnis mar-
moreis in atrio Scauri collocatis.
*Satisfieri sibi damni infecti egit re-
demptor cloacarum, cum in palatium
extraherentur.* Item hunc alterius
Plinii Panegy. 51, 1. *Non, ut ante,
immanium transvectione saxorum
arbis tecta quitiuntur: stant securæ
domus, nec jam templa nutantia.*

Seneca Epist. 90. n. 1. ab init. *In
hunc usum pinus aut abies defereba-
tur, longo vehiculorum ordine, vicis
intrementibus.* ERN. Nempe intelligit
Freinsh. transvectionem immanium
saxorum, qua domus urbis quassas
l. c. etiam Plinius queritur. Nec vi-
deo quid contra dici possit: nisi ma-
lis viam jam stratam talibus saxis in
vicinia domus illius.

Ærarii prætoribus. Nova locutio.
Si ærarii abesset, nihil dubitationis
haberet prætoribus; quam vocem
apud Suet. Claud. c. 9. pro *præfec-
torum*, frustra tamen, reponi volebat
Nic. Lænsis. Nunc absurdum videat-
ur prætoribus, in librisque fuisse
aut PR. aut PRÆF. unde quam fa-
cile nasci potuerit prætoribus, qua-
que videt. Similiter hæ voces per-
mutatæ in libris ap. Liv. 25, 12.,
32, 31., ubi v. Drak., et Suet. Aug.
c. 33., ubi pro *prætoribus* urb. reposui-
mus *præfecto urb.* idque probavit et
imitatus est Oudendorp. Itaque non
dubitarem et hic sic reponere, nisi
et Hist. 4, 9. omnes libri haberent
prætores ærarii, item apud Frontin.
de aquad. in SCTi de curatoribus
aquarum p. 179. ed. Poleni; ubi
tamen Scaliger *præfecti* malebat:
quod potuit ibi e compendio nasci,
quia in fine SCTi est, *prætoribus*,
qui ærario præsent. Adde dicta ad
13, 28. ERN. Nulla est suspicio vitii;
et satis erat observare novatum ser-
mone, quippe nova in re. Primus
Aug. curam ærarii ad prætorios præ-
toresque transtulerat. Sueton. c. 36.
Idque mansit sub Tib. et Caio, teste
etiam inscriptione Grut. 360, 3.,

Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens : quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri, prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sesterium largitus est, satis comperto, paternas ei angustias esse. Tentantis eadem alios probare causam senatui jussit, cupidine severitatis, in his etiam, quæ rite faceret, acerbus : unde ceteri silentium et paupertatem confessioni et beneficio præposuere.

LXXVI. Eodem anno continuus imbris auctus Tiberis plana urbis stagnaverat : relabentem secuta est ædificiorum et hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur. Renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, et L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam, onera deprecantis, levare in præsens proconsulari imperio, tradique Cæsari

ubi prætor ærarîi. Dio vertit græco more στρατηγὸν ἐπὶ τῆς διοικήσεως. De reliquis mutationibus v. Lips. Exc. B. ad XIII.

Tentantis eadem. Adi Senecam de Beneficiis 2, 7. Lips. Sueton. Tib. c. 47. ERN.

Achtiā ac Macedoniam. Achaiam quod ait, capies Græciam totam : nec enim aliter tunc appellabant Romani. Scriptor quispiam apud Suidam : Μέμμιος τὴν Κόρινθον εἶλεν αὐτοβοῖ, πρωτεύουσαν παντὸς, κατὰ τοῦτο, τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ὅθεν δεχοῦσι καὶ τὴν Ἀχαιὴν ὀνομάζουσιν τὴν Ἑλλάδα Ῥωμαῖοι, ἵστί τὸ χειρῶν ἐξῆτος, ὃ προιστὸς ἦν τότε τῆς Ἑλλάδος τὴν ὅλην μεταβαλόντες τῆς χώρας ἰσωνυμίαν. Conf. Pausan. 7, 16. extr. Lips.

Levari proconsulari imperio. Du-

rins ergo proconsulare imperium præsidiali : nec causam satis scio. Inquirō, et dico aliquid in Excurs. litera M. Lips. Potest fieri, ut hoc fuerit nihil aliud, quam *optat ephippia bos piger*. Memineris tamen, quod initio dixit hujus libri c. 2. extr. : *Nec provinciæ eum statum abnuebant* etc. Atque istis consonant multæ apud M. Tullium præsagæ querelæ : quemadmodum in Verrem 1, 1. Unde spes impunitatis et avaritia libidoque provinciales urgendi, vexandi, exhaustiendi major. Cum igitur natura ferat imperiorum, ut male apud paucos, male per conCIONES re publica administrata, τὸ πλεονος ἀποπεδαρισμένοι σάλιν εὐρη δεσπότην καὶ μόναρχον, ut egregie disputat Polybius in ed. Schweigh. 6,

placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus praesedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens: quod vulgo formidolosum,

q. ita mirum non est provinciam dure habitam a magistratu senatorio, corruptis judiciis, nec ulla spe reliqua vel evadendi vel vindicandi injurias a potestatibus illatas, respicere unum, a quo sine ambagibus spes sit impetratum iri, ubi *ius, ubi injuria opus sit*, ut Junii et Vitellii loquebantur. Atque hoc significat Dio 53, 14., ubi agit de ordinatione provinciarum sub Augusto: ὅσταν δὲ ἰσχυρὰ τινὲς αὐτῶν οὐ καλῶς ἔρχον, τῷ αὐτοκράτορι καὶ τὰ ἐκείνα προσετίθενται. Dabat et spem meliorem ipsius Tiberii disciplina, qui miram provinciarum curam praese ferebat: quippe qui praesidibus onerandas majore tributo eas suadentibus reacriperit, *boni pastoris esse tordere pecus, non deglubere*: Suet. c. 32. Et exemplum severitatis praebuit in procuratore Asiae Lucilio Capitone Ann. 4, 15. Quin et conatationem suam in mutandis praesidibus eodem studio consulendi provincialibus excusabat, teste Josepho 18, 6, 5. ed. Havercamp., quasi animo haberet, quod apud Statium, Theb. 2, 446. ait Eteocles: *Non parcat populis regnum breve*. Denique cogitant homines, etsi plerumque in eo decipiantur, quod ait Isocrates Nicocle: *Ῥᾶν ἴσταιν ἄνδρες γάμψαι ποροσίχων τὸν τοῦν μάλλον ἢ πολλὰς διανοίας καὶ παντοδαμαῖς ζήτησιν ἐρίσκων*. GAOX. Posterior ratio est vera. Meliori conditione erant provinciae sub Caesaribus, quam quae proconsules haberent: primum quod majores sumtus in procons. fierent, quam legatum Cae-

saris; deinde, quod facilius injurarum ultio in hoc, quam in illo. In proconsule ulciscendo iudicium requirebatur e legibus de repetundis, quae facile perfringebantur gratia, largitione etc. In legato erat unius Caesaris notio, item in procuratore, v. c. Judaeae, praefecto Aegypti, qui facilius doceri, ad misericordiam vocari poterat et ad poenam improborum: cujus generis exempla sunt in Philonis legatione ad Caium et alibi. ERN.

Tradide Caesar. Quod etiam factum. Ideoque Strabo, qui vixit medio Tiberii principatu, Achaiam et Macedoniam Caesarianis provinciis accensuit: aliter quam Dio, qui populi. Sed mutavit iterum Claudius, qui populo restituit. Habes in Suet. c. 25. et Dionis 60, 24. Lips.

Quod vulgus. Confirmo scrib. *quod in vulgus*. Ita prisci scriptores, et ipse Tacitus 2, 59., *Multaque in vulgus grata usurpavit, incedere sine milite, pedibus intectis, et paricum Graecis amictu*. Lips. Pichenæ (qui vulgatum probat, et *formidolosum* active capit, ut supra noster usus est) interpretationi obstat vox *dicebatur*, quod est *quidam dicebant*, ut de re non nimis certa: quale quod Tiberius cum filio in secreto egerat. Id vero non convenit populo: ejus enim affectio publice nota fuit. Rectius igitur Lipsius *in vulgus*. Cicero ad Att. 2, 22. Nisi malis, *quod vulgo formidolosum*. Sic enim amat loqui lib. 11, 19. *formidolosum paci virum insignem*. 13, 53. *formidolosum ul imperatori*. Agric. 7. *quippe legatis*

et pater arguisse dicebatur. Cur abstinerit spectaculo ipse, varie trahebant: alii tædio coetus, quidam tristitia ingenii, et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim, ad ostentandam sævitiam, movendasque populi offensiones, concessam filio materiem: quamquam id quoque dictum est.

LXXVII. At theatri licentia, proximo priore anno coepta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe, sed militibus et centurione, vulnerato tribuno prætoriae cohortis, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud patres, dicebanturque sententiæ, « ut prætoribus jus virgarum

36. *Movendasque populi offensiones. Movendasque malim. Sic accendere offensiones* 1., 57. 11, 6. *nunc inimicitias, accusationes, odia et injurias foveri.* —

37. *Proximo priore anno. Ante biennium puto, anno, qui proximo prior fuit.*

quoque consularibus nimia ac formidolosa erat legio. Et rursum c. 39. id sibi maxime formidolosum. Vulgo autem, quod propius horum humilitas ab istorum vilitate distabat. Ad rem pertinet, quod Sueton. de Claudio c. 34. Quocumque gladiatorio munere vel suo vel alieno etiam forte prolapsos jugulari jubebat: et quæ sequuntur. Et de avo Neronis ibid. 4. Munus etiam gladiatorium: sed tanta sævitia, ut necesse fuerit Augusto clam frustra monitum edicto coercere. At Nero ipse nondum perditus, munere neminem occidit, ne noxiorum quidem. c. 12. Gron. Utrum horum verum sit, haud dixerim. Adacivi tamen vulgo, ut aptius illi constructioni, et usui satis conveniens. Præterea et est etiam; paullo ante quamquam levem excusationem occultat: nimis gaudens sanguine, quamquam vili, ut servulorum. —
* V. Petron. 105.

Proximo priore anno. Burm. ad Suet. Claud. c. 33. putat, vel alterutrum esse ex interpretatione, vel legendum maxime priore anno. Non veniebat viro præclaro in mentem ap. Cic. Or. 64. esse proximum superiorem: Nat. D. 2, 20. orbem proximum inferiorem. Nat. D. 3, 21. proxime superiores. Nempe omnes præcedentes anni sunt priores, superiores: igitur non inepte additur proxime. ERN. Vopisc. Probo c. 11. proximo superiore anno. Conf. Wopkens. ad Cic. de N. D. 2, 20.

Militibus et centurione. Refer ad cohortem, quæ adsidere ludis solita: itemque nota cruentas istas seditiones, et quid nisi pugnas? ut non injuria Valerius Theatra dixerit urbana castra: quoniam hæc quoque, inquit, sæpenumero voluptatem et religionem civili sanguine, scenico- rum portentorum gratia, macularunt. lib. 2. c. 4. Lira.

in histriones esset. » Intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat. Valuit tamen intercessio, quia divus Augustus « immunes verberum histriones » quondam responderat, neque fas Tiberio, infringere dicta ejus. De modo lucaris, et adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur : ex quis maxime insignia : « ne domos panto-

Quia divus Augustus. Augustus ad frangendos rigidos illos animos, non dubie rei ludicræ fautor. Ideo coercionem in histriones magistratibus, omni loco et tempore, lege vetere permissam, ademit: præterquam ludos et scenam, ait Sueton. c. 45. Ubi emendo, ludis et scena, verissima optimaque sententia. Mos vetus puniri histriones ab ædilibus, prætoribus, consulibus, quovis tempore et quovis loco permittebat : artavit Augustus, et non nisi per tempus ludorum permisit, et in loco ipso ubi peccarant, id est, in scena. Ademit etiam jus virgarum. Quod tamen redditum esse magistratibus videtur lege Julia de vi publica : non quidem nominatim, sed prudentum interpretatione. Vide Paullum Sentent. V. tit. 26. Quæ tamen coercitio relicta ab Augusto ? Exsilium et carcer. Ideo infra in Tiberii principatu legis 4, 14. *Pulsi tum histriones Italia : et alibi 13, 28. in vincla ductos fautores histrionum.* Idem ergo juris in histriones ipsos. LIRS.

De modo lucaris. Lucar, merces histrionum : a lucis, qui multi circa urbem, quorum redditus destinati ad ludos. Plutarchus in Questt. r. p. 285. C. et Festus : ibique, magni patris magna proles. Pluscula adde ex Excurs. in N. LIRS.

Ne domos pantomimorum. Magnum studium, ut video, romanorum in has nugas hominum, inofuror. Vestibula eorum, quasi principum, frequentabantur : adhærebant egressibus, non vulgus modo, sed eques senatusque. Plinius 29. 1., *Nullius histrionis equorumve trigarii comitatus egressus in publico erat : cum Crinas Massiliensis, etc.* Seneca Epist. 47. *Ostendam nobilissimos juvenes mancipia pantomimorum.* Idem Questt. natural. 7, 32. *Stat per successores Pyladis et Bathylli domus. . . . mures inter se uxoresque contendunt, uter det latus illis.* Dare latus explico, uter latero sit illis : ut hic Tacitus ; *Ne egredientes, equites rom. cingerent : ut Martialis 6, 68. Butychus ille tuum, Castrice, dulce latus.* Hanc insaniam quam bene notat damnatque Tertullianus ! *Et enim ipsi actores (ait, libello de spectaculis c. 22, p. 100. A.) et administratores spectaculorum, quadrigarios, scenicos, xysticos, arenarios illos amentissimos, quibus viris animas, feminis aut illis etiam corpora sua substernunt, propter quos in ea committunt quæ reprehendunt, quam magnificiunt ? deponunt et diminuant ignominia et capitis minutione.* Quem libens adduxi, ut etiam correctione elegantem secusum : quibus

mimorum senator introiret; ne egredientis in publicum equites romani cingerent; aut alibi quam in theatro spectarentur; et spectantium immodestiam exsilio mul-
tandi potestas prætoribus fieret. »

LXXVIII. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium, post bella civilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius, « militare ærarium eo

38. *Alibi quam in theatro spectarentur. Sectarentur puto, quod proprium hac in re verbum. Satis depravatam lectionem arguit, τὸ spectantium, quod sequitur: neque enim credibile est, eodem vocabulo bis uti voluisse nostrum. Ann. 4, 68., sectator domi, comes in publico. 5, 10., Multis sectatorum dilapsis. 16, 22., habet sectatores, seu potius satellites.*

virī animas, feminae autem illi etiam corpora sua substernunt. Idque verissimum. Vir magnus, qui conatus est ante me, non attigit. Lips. — Locum Tertulliani, in nota citatum, emendatiorem exhibet Moreau.

Aut alibi. Puto, ne domi, ne in hortis. Lips.

Exsilio mulctandi. Etiam vinculis. Infra, 13, 28. Ex hoc decreto patrum nata lex, quæ Pandectis insita, lib. 48 de pœnis, lege 28. Solent quidam, qui vulgo se juvenes appellant, in quibusdam civitatibus, turbulentibus se adclamationibus popularium (ita vocat locum ipsum, ubi spectabat populi plebs) accommodare, qui si amplius nihil admiserint, fustibus cæsi dimittuntur, aut etiam spectaculis eis interdicuntur. Quod si correcti in eisdem deprehenduntur, exsilio puniendi sunt. Ait ecce disertè, Exsilio; ut hic noster. Lips.

Templum ut. . . Tarraconensi. Mansit id templum ad ævum Hadriani. In ejus vita c. 12, Tarracone hiemavit, ubi sumptus e suo ædem Au-

gusti restituit. Item in Severi vita c. 3. Somniavit sibi dici, ut templum Tarraconense Augusti, quod jam labebatur, restitueret. Antea jam vivus aram illic habuerat; de qua, et palma ibi enata, jocus ejus in Fabio 6, 3, 77. Quod sequitur, Datumque in omnes provincias exemplum, cave acceperis, quasi literarum exemplaria diffusa et transcripta ad omnes provincias, cum Vertranio: sed hoc ait, exemplo Tarraconensium monitos alios, ut peterent impetrarentque idem. Lips. Templum illud hodieque multi Tarraconensium numi servant, inscripti DEO AUGUSTO.

Centesimam. Dico ad 2, 42. Lips. Add. Burman. de Vectig. P. R. p. 70, et ad Sueton. Cal. c. 15. ERN.

Militare ærarium. Cujus inventor Augustus. Suet. c. 49. Id factum anno 759, ex Dionis 55, 25. Zonaras 10. 37. Agrippæ Postumi damnati bona in ærarium militare relata ait. Propriique huic ærario præfecti. Tacitus de P. Vitellio A. 5, 8. Lapis in Samnio, L. NERATIO. C. F.

subsidio niti : simul imparem oneri rem publicam , nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur. Ita proximæ seditionis male consultâ , quibus sedecim stipendiorum finem expresserant , abolitâ in posterum.

LXXIX. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio , an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus , per quos augescit. Auditæque municipiorum et coloniarum legationes : orantibus Florentinis , « ne Clanis , solito alveo demotus , in amnem

39. *Verterentur flumina. Averterentur malum* : sic apud Claudian. in Cons. Honor. 4, 483., *Jusserat averso fluvium migrare meatu. Tamen vertere pro avertere non est inusitatum nostro. Sic 2, 42., versa Cæsarium sobole.*

VOL. PROCULO. PRAEF. ARRARI. MILITARIS. LIPS.

Impari oneri rem p. Quo enim citius dimittebantur (expresserant autem ut decimosexto anno) eo plura et statim representanda præmia. Ideo id indultum , revocatum. LIPS.

Sedecim stipendiorum finem. Freinsh. putat multo convenientius restitui posse *sextodecimo stip.* ut error iste natus sit ex numerorum nota. Aliud enim esse , *sedecim stipendiorum finem* : et omnium stipendiorum totiusque militiæ *finem sextodecimo stipendio* circumscriptum. Fateor sic posse accipi : sed non posse aliter accipi , et quidem pro eodem , quod substituit Freinsheimius , metuo dicere. *Finis sedecim stipendiorum* est finis militiæ complexus non plura stipendia , quam sedecim , sistens in sedecim stipendiis completis. Nempe *finis alicujus* non tantum est , quo finitur aliquid , sed etiam qui quodve finit. Sic Cicero Off. 1, 16. *Vulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennii finem* , id est , quem Ennius facit vel

statuit. Sic *finis sedecim stipendiorum* , quem sedecim stipendia statuunt. GRON.

Actum in senatu. Tacitus hic et supra duobus modo commissam eam curam scripsit. At Dio auctor quinque viros a Tiberio constitutos , qui Tiberis inundationis arcerent verterentque. Vide ejus verba 57, 14. actis anni 768. Cur opus fuerit nova electione , nescio : quia præfecerat pridem Augustus. Sueton. c. 37. In monumentis frequenter , CVRATOR. RIPARVM. ET. ALVEI. TIBERIS. LIPS.

An ob moderandas . . . flumina. Pronum foret pro ob conjicere *ad* , quæ duæ particulae sæpe in libris permutantur. v. Drakenb. ad Liv. 37, 27., et est *ad* in hac forma usitatissimum. Sed nihil definire audeo. Quod autem legendum Heinsius putat , *avertentur* , verbum est proprium in hac re. Itaque si Ciceronem tractarem , hoc esse ab auctoris manu dicerem. In Tacito non audeo sine libris. ERN. — * Consentit Wopkens. — Vide Ind. in vocab. *ob* , quod optime habet.

Arnum transferretur, idque ipsis perniciem adferret. » Congruentia his Interamnates disseruere : « pessum ituros fecundissimos Italiæ campos , si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus , superstagnavisset. » Nec Reatini silebant, Velinum lacum , qua in Narem effunditur, obstrui recusantes : « quippe in adjacentia erupturum : optume rebus mortalium consuluisse naturam , quæ sua ora fluminibus , suos cursus , utque originem , ita fines dederit : spectandas etiam religiones sociorum , qui sacra et lucos et aras patriis amnibus dicaverint. Quin ipsum Tiberim nolle , prorsus accolis fluviis orbatum , minore gloria fluere. » Seu preces coloniarum , seu difficultas operum , sive superstitio valuit , ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Poppæo Sabino provincia Moesia , additis Achaia ac Macedonia.

LXXX. Id quoque morum Tiberii fuit , continuare imperia , ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exerci-

Idque ipsius p. adferret. H. e. quum, quandoquidem id. Negligentiam hanc in primis post partic. *ne* amat romanus sermo. Latinus latinus corr. *id quod*.

Interamnates. Cod. med. dabat *Antemanates*, ex quo Pichena fecit *Antemnates*. Audacius primi editorum ; et vere, puto.

Sacra et lucos. Nam fluvii priscis inter deos : et res notior , quam ut exemplis firmetur. Lips.

Patriis amnibus. Loquitur de fluviis , ut de diis , unde etiam mox *accolas Tiberis* vocat. *Annes patrii* snot , a maioribus culti , quorum cultus a maioribus traditus est. Ern.

Ut in sententiam Pisonis. Ita ommissa nunc res. Nerva tamen postea , sive

Trajanus , ad arcendos fatales hujus fluvii et non sine omine auctus , fossam duxit. De qua Plinius sensit Epp. 8, 17. *Tiberis alveum excessis et quamquam fossa , quam providentissimus imperator fecit , exhaustus , premit valles , innatat campis , quaque planum solum , pro solo cernitur.* Legerim. *quaque planum , solus pro solo cernitur.* Lips.

Ac Macedonia. Sic MS. et sic antea c. 70. Fidem præstamus etiam in his minutioribus. Ut supra cap. 36. reddidi *sive omnia* ; c. 43 , et *filium* ; aliquoties , *sedecim* , non *sexdecim* , ex qua tamen scriptura c. 78. commentum suum ducebat Freinsh.

Id quoque morum Tiberii fuit. Sueton. Tib. c. 41. Ern.

tibus aut jurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur; « alii tædio novæ curæ semel placita pro æternis servavisse; quidam invidia, ne plures fruerentur. » Sunt qui existiment, ut callidum ejus ingenium, ita anxium judicium. Neque enim eminentis virtutes sectabatur, et rursum vitia oderat: ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publicum metuebat. Qua hæsitazione postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.

LXXXI. De comitiis consularibus, quæ tum primum, illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim: adeo diversa non modo apud auctores,

Aut jurisdictionibus. Provincias inermes sic appellat, a præcipuo in iis præsidum munere, quod sola fere jurisdictione implebatur. Lirs. In veteri re publica imperio et potestate distinguebantur præsidēs provinciarum. Cum imperio erant proconsules fere, h. e. cum exercitu et potestate belli gerendi, et quidem in provinciis vel majoribus, vel infestioribus a finitimis hostibus: Cum potestate autem fere proprætores in provinciis minoribus, aut pacatis, et ab hoste tutis. Potestas erat in jurisdictione. Cicero ad Q. fr. 1, 1, 7. *Mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sede atota jurisdictione maxime sustineri*, Ciceronis autem provincia erat prætoria. Cum ergo communiata re publ. minores provincie et pacatæ essent proconsulum, majores, et ubi exercitus, a legatis Cæsarum pro prætore administrarentur, intelligi potest, h. l. commode provincias has per exercitus, illas per jurisdictionem exprimi. Po-

terat dicere, eosdem legatos et proconsules. ERM.

Ita anxium judicium. V. ad c. 73. extr. ERM.

Ut mandaverit quibusdam. Cf. Suet. in Tib. c. 63. Ceterum alii alias causas tradunt. Sueton. c. 41. ignaviam et negligentiam rei publ. Joseph., A. 6, 5. ed. Haverc., honestiorem longe: studium parcendi sociis et provincialibus. Historici imitantur populum fere: pro suo quisque ingenio, studiis, moribus, interpretatur quidque. ERM.

Quos egr. urbe non erat passur. Pingitur ambiguitas consilii. Mandavit quibusdam provincias, quos, sive metu seu aliqua alia causa, Romæ retinere ante statuerat. Multi hoc perperam interpretantur.

Tum primum. Secundo anno Tiberii, quo primum designavit Coss. Nam proximo priori destinarat Augustus. *Deinceps* int. de reliquis annis ejusdem Tiberii, non de successoribus ejus. Conf. Dio 58, 20.

sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modo, subtractis candidatorum nominibus, originem cuiusque et vitam et stipendia descripsit, ut, qui forent, intelligeretur: aliquando, ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. « Plerumque eos tantum apud se professos, disseruit, quorum nomina consulibus edidisset: posse et alios profiteri, si gratiæ aut meritis confiderent. » Speciosa verbis, re inania, aut subdola; quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.

Descripsit. Est verbum proprium, quo utuntur, cum de aliquo non nominatim dicitur, sed tamen ita, ut, qui sit, intelligatur. Sed boni auctores, velut Cicero fere jungunt accusativo personæ: *describere aliquem*. Vide exempla in Clave Cic. in h. v. ex qua ratione dicendum erat: *origine quemque et vitam, et stipendiis descripsit*: h. e. commemoranda origine, moribus et stipendiis. Sed vulg. a Tacito esse

puto. ERN. Nec unquam quisquam dubitabit.

Ea quoque signific. subtracta. An originis, vitæ, stipendiorum? Ut tantum nomina ederet, quorum rationem haberi vellet. Sed additur, *ne ambitu com. turbarent*. An igitur privatim aliquando candidatos suos commendare satis habuit, in senatu autem ignarum egit, simulacrum præbens liberæ electionis? Nimia hercle brevis.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU

DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI.

CAP. I. Initia belli parthici. Phraates, Vononis pater. — II. Vonones popularibus inuisus. — III. Ab Artabano pulsus, ad Armenios profugus. — IV. In Armenia mutatio regum. — V. Germanicus invidia Tiberii revocatus, Germanos confestim aggredi parat. — VI. Classis ejus. Rhenus. — VII. Irruptio in Catos. Ara Drusi restituta. — VIII. Fossa Drusiana. Amisia. In rebelles Angrivarios animadversum. — IX. Arminii cum fratre colloquium: — X. inde ira et jurgium. — XI. Visurgim transeunt Romani. Batavorum discrimen. Cariovalda cæsus. — XII. Germanicus militum animos explorat. — XIII. Transfugis præmium pronuntiatum a Germanis, mox castris Rom. adsultatum. — XIV. Germanici somnium. Ejusque — XV. et Arminii orationes ad suos. — XVI. Locus pugnæ, campus Idistavisus. Acierum instructio. — XVII. Faustum augurium. Fuga Germanorum et clades. — XVIII. Tropæum positum. — XIX. Quo dedecore accensa gens bellum resumit. — XX. Acriter pugnatum. — XXI. Vincunt tandem Romani, quamquam ambiguo equitum proelio. — XXII. Monumentum et titulus rerum magnificus. — XXIII. Milites classe revecti. — XXIV. Ex tempestate calamitas et pæne exitium. Recollecti naufragi. — XXV. Hac fortuna erectos denuo Germanos aggreditur Germanicus cæditque, simul aquilam varianam recipit. — XXVI. Tum

rebus infectis advocatur a Tiberio. — XXVII. Libo Drusus ab amico delatus. — XXVIII. Accusatus in senatu, — XXIX. quum patronos non reperiret, — XXX. nec tam sceleris quam vecordiae convinci posset, novo jure servos torqueri in suum caput vidit. — XXXI. Jam frustra orato principe, Libo se ipse confecit. — XXXII. In defunctum sententiae senatorum. Astrologi et magi ex Italia pulsi. — XXXIII. Luxus publicus leviter coercitus, quem defendit Asinius. — XXXIV. Pisonis libertas, Urgulaniae potentia. — XXXV. De rebus proferendis certamen in senatu. — XXXVI. Asinii sententia de comitiis, a Tiberio rejecta. — XXXVII. Hortali, levamentum inopiae suae poscentis, orationem — XXXVIII. asperce excipit Tiberius; tamen liberis ejus nonnihil largitur. — XXXIX. Clementis servi facinus. Is Postumum Agrippam se mentitus, principi curam injicit, sed — XL. Sallustii Crispi dolo captus, occiditur. — XLI. Romae dedicantur nova opera.

Anno proximo triumphat Germanicus. — XLII. Archelaüs rex Cappadocum in Urbem accitus, perit. — XLIII. Oriens turbatus committitur Germanico; Pisoni, feroci homini, Syria. — XLIV. Drusus in Illyricum missus, Suevis contra Cheruscos auxilium petentibus. — XLV. Ita inter se discordes Germani accinguntur ad pugnam. Arminii ad suos oratio: — XLVI. Marobodui item ad suos. Atrox praelium. Maroboduus pro victo. — XLVII. Terrae motus in Asia. Eo afflictos sublevat Tiberius; — XLVIII. in alios non minus liberalis. — XLIX. Tempia quaedam dedicata. — L. Varilia majestatis postulata. — LI. De praetore substituendo contentio. — LII. Tacfarinatem et Mazippam bellum in Africa moventes fundit Camillus. Triumphalia ei decreta.

LIII. Germanici varia itinera. — LIV. Consulit in reditu Clarium Apollinem. Oraculi ratio. — LV. Piso et uxor Plancia Germanicum insectantur; etiam castra corrumpunt. — LVI. Germanicus Armeniae regem, Cappadociae et Commagene legatos imponit. — LVII. Pisonis insolentia in congressu, concilio, conviviiis. — LVIII. Vonones Syria demotus.

LIX. Germanicus Ægyptum petit, improbane Tiberio. —
 LX. Canopus. Thebæ priscæ. — LXI. Statua Memnonis.
 Pyramides et alia. — LXII. Germanorum discordia, astu
 Drusi. — LXIII. Maroboduus, vi Catualdæ pulsus, confugit
 ad Romanos. Eadem mox fortuna Catualdæ. — LXIV. Rhes-
 cuporis, Cotye fratris filio oppresso, romanam divisio-
 nem egressus, illius partem appetit; — LXV. ipsoque per
 fraudem comprehenso, universam Thraciam occupat. —
 LXVI. Hinc vocatus ad causam dicendam Cotyn occidit. —
 LXVII. Romam perductus et damnatus. — LXVIII. Vonones
 fugam tentat; at deprehensus confoditur. — LXIX. Germa-
 nicus ægrotat, scelere, ut creditur, Pisonis, — LXX. cui
 amicitiam renuntiat veteri more. — LXXI. Mandata fami-
 liaribus ultione, — LXXII. datisque conjugi monitis, mo-
 ritur. — LXXIII. Alexandro M. comparatus et prælatus. —
 LXXIV. Sentius Syriæ præficitur. — LXXV. Agrippina
 properat in Urbem. — LXXVI. Pisoni, Germanici casu exsul-
 tanti, reditum in Syriam dissuadet filius: — LXXVII. sua-
 det contra Domitius Celer, — LXXVIII. ac persuadet. —
 LXXIX. Piso vim parans in successorem Sentium, obviam
 fit Agrippinæ: — LXXX. castellum occupat: aciem struit:
 sed pellitur a Sentio: — LXXXI. tandem tutum ei iter
 Romam conceditur. — LXXXII. Ibi magna ob necem Ger-
 manici ira et luctus. — LXXXIII. Honores viro decreti. —
 LXXXIV. Livia Druso gemellos parit. — LXXXV. Scita
 in libidinem mulierum. Pulsa sacra Ægyptia et Judaica. —
 LXXXVI. Capta Vestalis. — LXXXVII. Frumento præ-
 tium constitutum. Novos honores aversatur Tiberius. —
 LXXXVIII. Arminii cædes et præconium.

Hæc gesta annis quatuor,

Coss. T. STATILIO SISENNA TAURO, ET L. SCRIBONIO LIBONE.
 C. CÆLIO RUFO, ET L. POMPONIO FLACCO. TIBERIO CÆSARE
 AUG. III, ET GERMANICO CÆSARE II. M. JUNIO SILANO, ET
 C. NORBANO FLACCO.

COMMENTARIUS.

CÆLIO RUFO. Reliqui hoc in loco no- nestio. Nam ibi illatæ inscriptioni
 men Cælii, infra c. 41 mutatum ab Er- alia obstat ap. Gruter. ccccxlviii. 8.

I. SISENNA Statilio Tauro, L. Libone Coss. mota Orientis regna provinciæque romanæ, initio apud Parthos orto: qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum adspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. Nam Phraates, quamquam depulisset exercitus duces-

Gentis Arsacidarum. Strabo 15, p. 702., Τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ παρὰ τοῖς Παρθυαίοις. Ἀρσάκας γὰρ καλοῦνται πάντες, ἰδίᾳ δὲ ὁ μὲν, Ορβίδης, ὁ δὲ Φραάτης, ὁ δὲ ἄλλο τι. Ubi Casaubonus, immo *Arsacidæ* vocabantur, inquit, non *Arsacæ*; et ita legendum, dictare cum grammaticorum canones, tum Dionem, et alibi Strabonem. Idem tamen ad 12. p. 563.: Paphlagoniæ reges *Pylæmenes* vocabantur; Cappadociæ plerique *Ariarathes*; Thraciæ plurimis *Cotyis* nomen fuit; Parthorum *Arsacæ*: sic ibi. Nimirum si πατρωνυμικὸν formandum sit, grammaticorum canones Ἀρσacidῆς volunt, ut *Priamides*, *Tydidēs*: sed ipsi haud dubie salutabantur et se scribebant quisque, *Arsaces*, non *Arsacides*, simul imperare cœperant, etsi prius alio nomine fuissent. Sic apud Sallust. Fragm. c. 1. 4. Histor. *Rex Mithridates regi Arsaci*, scribit. Is erat Phraates secundus, Pacori filius, gente *Arsacides*, nomine inter suos *Arsaces*. Dio 36, 28., τοῦ γὰρ Ἀρσάκου τοῦ τῶν Πάρθων βασιλέως ἀποθανόντος ἐν τῇ χρόνῳ τούτῃ Φραάτην τὸν διάδοχον αὐτοῦ προσεδέκαται οἰκιστέσθαι. Hic Arsaces erat Pacorus quem modo nominabamus. Sic et Trogus 41, 5., testatur, memoriæ conditoris Parthos hunc honorem ha-

buisse, ut omnes exinde reges suos *Arsacis* nomine nuncupent. Lapis vetus Romæ ap. Grut. CCLXXXVIII, 2.

SERASPADANES. PHRAATIS.

ARSACIS. REGVM. REGIS. P.

PARTHVS.

RHODASPES. PHRAATIS.

ARSACIS. REGVM. REGIS.

PARTHVS.

Recte igitur et Strabo Ἀρσάκας. GRON. Dionis Arsaces Appiano Sanatroces est. Pacori per illa tempora nusquam mentio. Sed de omnibus his Parthorum et Armeniorum regibus excursus vide. — De nomine Sanatrocis R. Parth. diversimode reddito apud veteres, v. Eckhel in Doctr. NN. vet. vol. 3, p. 528. Numus præfert ΣΑΝΑΤΡΟΙΚΗΣ.

Depulisset exercitus. Possit alicui in mentem venire *pepulisset*. Sed vulgatum recte habet. Paulo post: *ubi illam gloriam trucidantium Crasum, exturbantium Antonium.* Et h. l. sermo est de Antonio: quamquam *depellere* etiam simpliciter pro *vincere* dicitur, ut 3, 73. et alibi. ERN. Fuderat etiam Oppium Statianum et alios duces. Plut. p. 933. sqq. Dio 49, 25. Mox *venerantium officia* locutio est huic ætati propria. Dial. de Eloq. c. 29. *ambitio salutantium*, ubi male corrigunt. Agric. c. 4. *illecebræ peccantium.* Ad officia

que romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat, partemque prolis firmandæ amicitiae miserat; haud perinde nostri metu, quam fidei popularium diffusus.

II. Post finem Phraatis et sequentium regum, ob internas cædes venire in Urbem legati a primoribus Parthis,

illa pertinebat restitutio signorum et alia quædam, uti species numi Pelleriniani Supplem. 3. auxrecueils d. médailles p. 9, 34.

Partemque prolis. Quatuor filios, si Strabone credimus, eorum uxores duas, cum filiis item quatuor, misit Romam. Verba ejus sententiaque gemina sunt huic loco, 16. p. 748. inf. Ὁ Φραάτης καλίσας εἰς σύλλογον Τίτιον, τὸν ἐπιστατοῦντα τότε τῆς Συρίας, τίτταρας παῖδας γνησίους ἑνὶ χεῖρῳ ὅμωρα αὐτῷ, Σαρασπάδην καὶ Κεροσπάδην καὶ Φραάτην καὶ Βονάτην, καὶ γυναῖκας τούτων δύο, καὶ υἱοὺς τίτταρας δευτέρως τὰς στάσεις καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους αὐτῷ. Tantum in iis emendaverim, Φραάτην καὶ Βονάτην. Fuerunt enim inter obsides Phraates et Vonones. Vide eundem scriptorem 6. p. 288. Hac ipsa de re Justinus, 42, 5., *Sed et filii nepotesque Phraatis obsides Augusto dati.* Lirs.

Haud perinde nostri metu. Utriusque facti hæc ratio est, non tantum venerationis adversus Augustum, ut Boethornio placet: nam τὰ *firmandæ amicitiae* nihil nisi prætextum significant. Imperatorum Parthis oportebat esse Arsacidem. Quem gravem facile destituebant, si copiam alterius haberent, eadem stirpe prognati: sin, spes erat minus ausuros, cum decesset, quem subornarent adversus præsentem, cujusque auctoritatem sequerentur. Sic Ptolemæus Physcon accessitum maximum a Cy-

renis filium Memphitem, ne eum Alexandrini contra se regem crearent, interfecit. Hoc spectavit et Nero in Britannico tollendo: *tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset e familia summum ad fastigium genita.* Ann. 13, 17. Hic ipse Phraates, cum infestos sibi optimates propter assidua scelera videret: ne esset, qui rex nominari posset, adultum filium interfici jussit, teste Trogol. c. Eandem ob causam hos amandavit. Nam quod Josephus A. l. 18, 2., narrat, etiam verum censeo. Phraates metuebat exemplum suum: cum metum intendit mulier quasi et ipsa pro marito timens, cum revera filio locum ad successionem pararet. Species assumpta, ut firmandæ amicitiae obsides essent. GRON.

Fidei popularium. Eadem causa in Strabone. Nec injuria etiam liberis suis diffusus, ne suo exemplo se tollerent. Ipse enim Orodem patrem sustulerat, itemque fratres vigintinovem. Josephus, A. 18, 2. ed. Havercamp. missionem hanc obsidum ad Thermusæ uxoris artes refert, ut illis absentibus filio suo Phraatæ regnum conficeret, quod evenit. Lirs.

Sequentium regum. Adeo ergo multi interjecti inter Phraatem et filium ejus hunc Vononem? ego sane duos reperio, Phraatæm et Orodem. Sed quia confusum hoc to-

qui Vononem, vetustissimum liberorum ejus, accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxitque opibus : et accipere barbari lætantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, « degeneravisse Parthos : petitem alio ex orbe regem, hostium artibus infectum : jam inter provincias romanas solum Arsacidarum haberi, darique. Ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium ; si mancipium Cæsaris, tot per annos servitutem perpassum, Parthis imperitet ? Accendebat dedignantes et ipse, diversus a majorum institutis ; raro venatu, segni equorum cura ; quotiens per urbes

tum stemma, et multa ejus in Tacito mentio : dedi in Excurs. super eo, quod opus, litt. A. Lips.

Vetustissimum liberorum. Atqui in Strabone quartus ordine, minimusque ponitur. Lips. Bene monet Freinsheimius, intelligendum esse de tota progenie, ex qua tum natu maximus Vonones, cum legatio mittebatur. Ern. Sanenescimus, quando perierint Seraspades et Rhodaspes ; ac potuit jure Tacitus ad illud legationis tempus respicere. Cetera discrepantia nulla est. Strabo hunc Vononem quartum ponit ordine, an ætate, nemo dixerit : nec sciebat ipse fortasse.

Auxitque opibus. Comitatu, pecunia, alia pompa instruxit, regium in morem. Lips. Mox, *ut ferme ad nova imperia* int. solent læti esse vel lætari. Ern. Cæsar, Augustus. Ann. 12, 11. Missæ legationis annus ab U. C. 758 vel 759. ponitur Vailantio et aliis, a quibus cur dissentiamus aut annum finiamus 752, nulum argumentum video.

Solum Arsacidarum. Quod et sæpius est factum, eoque velut de

more, scribit Hegesippus, in oratione Agrippæ regis 2, 9, med. *Persarum superba audimus imperia, sed eorum quoque obsides vidimus : et cum ipsi pluribus nationibus imperent, offerunt liberos suos, et nobilitatem suam. Servire Romanis gaudent pro fide pacis, simul ut serviendo discant suis imperare. Offerunt vestes, monilia, elephantos quoque Romanis, unum tributum reges imponere.* Postrema huc faciunt, et emendem : *elephantos : quodque Romanis unum (vel, summum) tributum.* Lips. Claudianus Cons. Honorii 4, 214., *Si tibi Parthorum solum fortuna dedisset,* etc. Apud Hegesippum, quem tentat ὁ πᾶν (Lipsius), legendum censeo : *offerunt vestes, monilia, elephantos ; quodque Romanis visum est tributi genus imponere.* Vel, *visum tributorum genus imponere.* Gron.

Ubi illam gloriam. Formula desiderantis et exprobrantis bonum amissum, ut recte Freinsheimius. Vid. de ea Heins. ad Ov. id. Heroid. 4, 150. Ern.

Raro venatu, segni equ. cura.

incederet, lecticæ gestamine, fastuque erga patrias epulas. Irridebantur et Græci comites, ac vilissima utensilium annulo clausa: sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; et, quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis et honestis.

1. *Sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia, et, quia ipsorum majoribus aliena, perinde odium pravis et honestis.* Locus perplexus. Primo recte Muretus *ipsorum moribus*: nisi quod propius accedit ad vetustam scripturam, *ipsorum a moribus aliena*. Deinde, *ignotæ Parthis virtutes, nova vitia*, id est, virtutes sibi ignotas pro novis vitiis Parthi interpretabantur. Ita capiunt homines eruditi, et tale quid voluit noster. Sed tum concinnius foret, *ignotæ Parthis virtutes, cæu nova vitia*, at subintelligas *habebantur*, aut pro vitiis potius dixisset, ut Hist. 1, 2, *pro crimine*. Verum, aut fallor, aut totus locus sic constituendus est, *ignotæ Parthis virtutes, novitate invisæ, et quia ipsorum a moribus alienæ, perinde odio pravis et honestis*. Nimirum erant. Tale illud in Vita Agr. 3, *invisæ primo desidia, deinde amatur*. Ann. 11, 16, *temperantiam nulli invisam*. Mox c. 33 dixit, *idque non novum sed e vetustissimis moribus*; et Hist. 1, 75, *novitas vultus*. Plinius Ep. 9, 33, de delphine, *Constet, Octavium Avitum in litus educto.... superfudisse unguentum, cuius ille novitatem odoremque refugisset*. Deinde odio pro odio erant. Sic infra c. 70, *iræ*, pro *iræ esse*, ut doceo in notis, et 11, 17, *nec patrem rubori ex codice Agricolæ, omissis τοῖς illi et esse*. 12, 5. *Quin et incestum; ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur*. Intellige incestum committi, nisi majoris cum Freinshemio referre ad τὸ metuebatur.

Quæ tamen unica studia procerum regisque. Conf. Xenoph. Cyrop. 8, 1, 13. Lirs. Conf. Sueton. Calig. c. 5.

Fastuque erga patrias epulas. Fastus h. l. est fastidium, quod proprie in cibis dicitur, et id est etiam interdum e superbia: unde *superbus dens* ap. Horat. de fastidio Serm. 2, 6, 87. Simplicem victum Persarum fastidiebat, adsuetus Romæ delicatioribus. ERN. Simplicem victum Parthis non tribuerim. In *epulis* cogita totam morem convivendi cum megistanibus. *Fastus* invidiose dicitur pro contemptu, de aliis quoque rebus quam cibis.

Græci comites. Vide Excurs. XV. ad Suet. ERN.

Annulo clausa. Signatorium anulum intellegit: sive, ut alii ap-

pellant, sigillaricium, qui habeat *χαρὰντῖρα*. De quo Vopiscus in Aurelian. c. 50. *Uxori et filix annulum sigillaricium quasi privatus instituit*. Moris autem Romani, ut domi suppellex penusque omnis eo signaretur: ne quid negligentia aut furto periret. Exempla in Excurs. vide litt. B. Lirs. Vide Luciani Hermot. §. 11. et de *utensilibus* ad lib. 1, 70. GRON.

Nova vitia. Vultne ipsas virtutes ignotas, habitas pro vitiis? possit sic accipi; ut comitas illa pro vilitate fuerit: sed potius est, duo dici, ut et ignotas quasdam virtutes intulerit; et nova etiam vitia, luxum videlicet, delicias, aliaque romana. Mox, *ipsorum majoribus*: haud male etiam, *moribus*. Lirs. Hoc præferunt Muretus, Freinsheim. et Heinsius Obs.

III. Igitur Artabanus, Arsacidarum e sanguine, apud Dahas adultus, excitur, primoque congressu fusus, reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum et Romanas opes infida, ob scelus Antonii, qui Artavasden, regem Armeniorum, specie amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. Ejus filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. Occiso Artaxia per

Misc. vol. IX, t. III, p. 382. sive a moribus. Recte recepit Gron. Quod autem ad verba *ignotæ Parthis virtutes, nova vitia*, attinet, priorem Lipsii interpretationem cum Heinsio l. c. probamus. Ceterum quod hic locum sic constituendum putat: *ignotæ Parthis virtutes, novitate invisæ, et quia ipsorum a moribus alienæ, perinde odio pravis et honestis*: id nimis recedit a vulgata scriptura, nec necessarium videtur. Sensus est: virtutes Vononis, ut prompti aditus et obvia comitas, quia ignotæ ante Parthis in regibus, pro novis vitiis habebantur, omninoque et prava et honesta ejus instituta odio erant, propterea quod a moribus ipsorum aliena erant. ERN. In verbis *et quia* etc. latet explicatio quædam prioris sententiæ, Tacito non infrequens mos. Lipsio forsân amor brevitatîs imposuerat.

Reparat vires. Euga capta ad montes Mediæ, ait Joseph. 18, 2, 4., ed. Havercamp. LRS.

Perfugium Armenia. Primo Seleucia. Vide eundem scriptorem l. c. LRS.

Ob scelus Antonii. Verescelus, nec enim censori Tacito ludus et jocus, ut hodie, fallere fidem. Artavasdes

autem Antonium expeditione parthica deseruisse visus, fallacibus ab eo literis excitus, in vincula habitus, et in triumpho Alexandriam ductus est. Vide Dionem 49, 39 et Plutarchum, p. 939. D. LRS. Cur Parthis infida fuerit, pro noto omittit, properans statim ad scelus Antonii.

Artavasden. Artabazen Græci scriptores vocant, Jos. B. J. 13, extr. Dio Cass. 54, 9., et alibi, Plutarchus in Crass. p. 554, sed idem in Anton. p. 939, et Strabo 11, p. 524 et 530., *Artavasden.* ERN.

Occiso Artaxia. Josephus hunc Artaxiam filium facit Artabazis: ita enim appellat pro Artavade, ut alibi etiam Plutarchus. Occisum eum a propinquis non dicit, dicit a Tiberio et Archelao pulsum. Horatius gloriam tribuere Tiberio videtur non pulsî solum, sed etiam occisi, Epist. 1, 12, 26. Sueton. Tib. c. 9, *Ducto ad Orientem exercitu regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit.* Dio historiam confundit, et Artabazem nominat pro Artaxia; Tigranem facit ejus fratrem 54, 9. Res autem ita habet. Artavasdes sive Artabazes, duum filiorum pater, Artaxiæ et Tigranis: ille major natus. Adi Joseph.

dolum propinquorum, datus a Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam sociatis, more externo, in matrimonium regnumque. Dein jussu Augusti impositus Artavasdes, et non sine clade nostra dejectus.

IV. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem, origine Medum, ob insignem corporis formam et præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem ejus haud toleravere: tentatoque feminæ imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, incerti solutique, et magis sine domino quam in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat; rector Syriæ, Creticus Silanus, excitum

15, 4, 3., ed. Havercamp. LIPS. De Horatii loco v. Ruhnkensium ad Vell. 2, 94. p. 384. quam causam tamen ampliandam duco.

Datus.... deductusque. Proprie *datus*. Hoc verbo in numis Augustum usum ad Suet. Tib. c. 9. observatum Torrentio et aliis. *Deducere* plane exprimit Josephi *κατάγειν*. Sed Suet. l. c. dicit *regnum Armenia Tigrani restituit*. Id si proprie capias, falsum est: sed *restituere* ibi capio pro *dare*. Vid. viros doctos ad Vell. 2, 32., et sic verbum hoc postea sæpe usurpatum etiam in constitutionibus principum. Vid. Glossar. Nomic. Cod. Theodos. h. v. ERN. Quomodo in isto genere confundi possint *restituere* et *dare*, verba per se diversa satis, nec optimis scriptoribus commutata, facillime ap-

paret. Etiam Dio l. c. habet. ἀποκαταστήσαι.

More externo. Qui mos etiam Ægyptiis aliisque barbaris ad Orientem. LIPS.

C. Cæsar. Fil. Agrippæ, in reditu ex illa provincia mortuus. De Artavasde paullo ante v. Exc.

Magis sine domino. Nam libertas legibus et magistratibus suis constat, et imperii certa forma. Itaque sine domino esse possunt, nec tamen liberi proprie dicendi. LIPS. Gallofranci nuper exemplum dederunt.

Artabanus. Qui Orodem sive Herodem filium suum regem iis dedit. Josephus 18, 2, 4., ed. Havercamp. qui etiam hanc rem fusius exsequitur, paullum tamen a Tacito diversa. LIPS.

custodia circumdat, manente luxu et regio nomine. Quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

V. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit, turbari res Orientis; ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, novisque provinciis impositum, dolo simul et casibus objectaret. At ille, quanto acriora in eum studia militum, et aversa patrum voluntas celerandæ victoriæ intentior, tractare præliorum vias, et quæ sibi tertium jam annum belligeranti sæva vel prospera evenis-

In loco reddemus. Reddidit hoc ipso libro c. 68. LRS.

Novis provinciis. Accurate. Non enim uni provinciæ præpositus, sed omnibus, quæ in Oriente, sive ut c. 43. dicit, quæ mari dividuntur, cum imperio proconsulari. ERN.

Dolo simul. Dolo, quem ipse meditabatur, et in longinquis locis veneno tollere, obscuriore sic fama. LRS. *Objectare* imitatione Virgilii dixit *Æn.* 2, 751. Nam omnino sæpe hunc imitatur. ERN.

Tractare præliorum vias. Heinsius l. c. conjiciebat *præliorum dubia*, ut dixit noster *Hist.* 2, 33., pro quo alibi est *incerta præliorum* *ibid.* 77, — et *incerta belli.* *Ann.* 4, 23.* Accommodatius ad scripturam vulgatam et eodem sensu *vices*, Acidalius. At mihi videtur Tacitus his verbis non idem dicere, quod sequentibus, sed potius, Cæsarem consultasse de modo belli cum Germanis gerendi, quæque optima esset ratio belli illius bene gerendi, et quidem comparandis et prosperis et adversis, quæ sibi antea in illo bello evenissent; unde colligebat, optimum fore, si per mare ingrederetur

hostium fines. Res mihi videtur esse plane ex iis, quæ sequuntur: *fundi Germanos.... media in Germania fore*: in quibus explicatur, quomodo Germanicus consultavit de bello, h. e. tractavit præliorum vias. *Via* est modus rei gerendæ, tractandæ, consequendæ. Cic. *Ep.* 4, 13., *omnes vias prosequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse*; et ad Q. fr. 1, 1., *omnes vias pecuniæ norunt.* Or. 1, 19., *docendi ratio et via.* Similiter Græci *χρῆς, μύθον οἶµον* dicunt, de quo diximus ad Callimachi H. in Dianam. Imitatus est Thucydidem 1, 122., *ὁδοὶ τοῦ πολέμου.* ERN. Haud probabiles sunt talium imitationum suspensiones. Neque ap. Thucyd. *ὁδοὶ* aliud est quam *ἐφορμαί.* H. l. *vias* proprie intell., non modum *belli gerendi*, etsi *viam* sic usurpat Justin. 31, 5, ac Tac. ipse *viam morum.* Optime Allemandus: *cogitare quibus viis hostem ad pugnam eliceret.*

Quæ sibi tertium jam an. bell. Immo plures. Nam continenter in Germanos bellum gessit, a clade Vari: excepto anno consulatus. Sed Tacitus a postrema ejus missione annos

sent : « Fundi Germanos acie et justis locis : juvari silvis , paludibus , brevi æstate et præmatura hieme : suum militem hand perinde vulneribus , quam spatiis itinerum , damno armorum adfici : fessas Gallias minis-
trandis equis : longum impedimentorum agmen oppor-
tunum ad insidias , defensantibus iniquum. At , si mare
intretur , promptam ipsis possessionem , et hostibus

numerat , quæ fuit exacto consulatu ejus , sub Augusti mortem. LIRS.

Sæva vel prospera. Verius hic esset , *scæva* , id est , sinistra. LIRS. Fuit cum lascivirent in hoc vocabulo passim inculcando ingenia : sed raris processit. *Sævum* est interdum grave , durum , asperum , crucians : et sic utique non ex sententia et optatis. Sic : *sæva tempestas* , *sævus dolor* , *sævæ catenæ* , *sæva paupertas* , *necessitas*. *Fortuna sævo læta negotio* , gaudens adversa secundis miscere. Sallustius in Catil. c. 26 , *quoniam , quæ occulte tentaverat , aspera fœdaque evenerant*. Quid hoc aliud quam *sæva* ? et omnia , quam *adversa* ? GRON.

Acie et justis locis. Nove dictum , pro æquis locis. LIRS. Male hoc ipsum conj. Brot. *Iusta l.* sunt idonea ad pugnandum : talia sunt *æqua* , plana.

Damno armorum adfici. Satis defendi vulgatum verbis , quæ leguntur 1 , 71. , *quod cuique promptum , arma , equos* , etc. Et hanc historiæ partem , suæque in ea verba , maxime respexisse auctorem posteriori loco putem. Ut enim ibi instrumentum utrumque belli , et arma et equos accepisse dicit Germanicum , ita hic tacite secum queri utriusque damno exercitum per expeditionem terrestrem affici. GRON. Adde Rye-

kium , simili modo adversantem absurdo commento Boxhornii , *armen-torum* , quod iste dictum putabat de *equis*. At Muretus vocabulum plane deletum volebat , male offensus , ut opinor , junctura illa , *spatiis itin. affici*.

Promptam ipsis possessionem. Nam triremes et classem in Rheno , et ad Oceanum , ordinariam Romani habebant. At eo ævo Germani navigiorum rudes : mox quam didicerunt ! Saxones , Normanni , et piratarum illa agmina dicant : qui Europam per sæcula aliquot magnis classibus cladibusque infestarunt. LIRS. Nihil mutandum cum Acidalio et Boxhornio , qui volunt *pro-fectionem*. Facile Romanis , inquit , occupatu esse mare. Nam *possidere* est occupare interdum. Cæsar B. G. 4 , 7. , *vel sibi agros attribuant vel patiantur eos tenere , quos possederint*. Liv. 24 , 45. sub f. , *Caussam nactus erat , tam divitis hominis lona possidendi vendendique* , id est , invadendi vel occupandi. Idem 31 , 31. , *Urbem ad quam defendendam missa erat , per scelus possedit*. Neque aliter noster in vita Agric. c. 18. GRON. Restat tamen hic scrupulus , quod et in his et in aliis similibus locis verbum *possidendi* , aut *possessionis* , semper hanc vim adjunctam habet , ut id , quod invaditur ,

ignotam: simul bellum maturius incipi, legionesque et commeatus pariter vehi: integrum equitem equosque per ora et alveos fluminum media in Germania fore. »

VI. Igitur huc intendit: missis ad census Galliarum P. Vitellio et C. Antio, Silius et Anteius et Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naves sufficere visæ, properatæque: aliæ breves, angusta puppi pro-
raque, et lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut sine noxa siderent: plures appositis utrimque gubernaculis, converso ut repente

in potestatem redigatur ac pro nostro teneatur: quod est ab h. l. alienum: præterquam quod huic significationi adjectivum *ignota* non satis aptum videtur. Enimvero ex antecedentibus clarum est, non hic de occupatione esse sermonem, sed de itinere, per quod ingredi Romanus possit fines hostium. Id erat infestum terra et grave, per mare facile et tutum; quod hostibus improvisum erat, nec sciebant, hac hostes venturos. Igitur non negem mihi valde *profectionem* blandiri. Ceterum Heinsius malebat mox ut *hostibus ignotam*; sed mihi prior illa ratio melior videtur, et stylo Taciti magis consentanea. ERM. *Possessio* vel actio est τοῦ κτᾶσθαι i. e. occupandi, vel status et conditio τοῦ κεντᾶσθαι, *habendi*: si prius, a verbo *possido*; si posterius, a *possideo*. Locus autem, quem prælio delectum occupavimus. hostique eripimus, noster habetur, utpote in potestate nostra. Jam de agro, de loco prælii intell. sunt verba, si quidem: cursu maritimo Romanis facile fore occupare hostilem agrum, æqua loca ad Visurgim seu media in Germania,

ipsis insidiis Germanis. Sic si explicasset Gronovius, nullus scrupulus restaret, nisi forte in verbis, *hostibus ignotam*. Verum quum *possessionem* de actione dixerit, aliter non potuit loqui. Si quid durum residet, in brevitate est, sed aptum rei et stylo hujus scriptoris.

Maturius incipi. Quare? nam et trirēmibus æstas expectanda erat. Sed causam credo in commeatibus, de quibus adjungit. Quia enim tarda æstas et messis in Germania, hæc expectanda erat, ob frumenta et pabula: aut magna mole et mora, identidem ista subvehenda. LIPS.

Antio. Suspectum est viris doctis haud immerito nomen, in quo emendando sine libris frustra laboratur. Omnibus aliis tamen conjecturis præferam ursinianam, quam et defendit Ryckius, C. Antio. Vid. Ryckii notam, si lubet. ERM. Sic dedi cum Broterio.

Breves, angusta puppi. Breves opponit *longis* navibus, id est, trirēmibus, et describit lato alveo, angusta prora et puppi, uno verbo naves hodie maris nosari. LIPS.

Appositis utrimque gubernaculis.

remigio hinc vel illinc adpellerent : multæ pontibus stratae, super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batavorum, in quam convenirent, prædicta, ob faciles adpulsus, accipiendisque copiis et transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur, servatque nomen et violentiam cursus, qua Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur : ad Gallicam ripam latior et placidior et adfluens; verso cognomento

Id quidem genus navigii binis gubernaculis, hodie invisum. At nos iterum describit, H. 3. 47., vocatque *cameras*. Conf. Germ. c. 44. Reperio et apud Suidam prisci scriptoris verba, nescio an hanc ipsam rem narrantis: Πλοία μοιήρη, ἵστιν ἂ καὶ δίκροτα κατισκευάσαντο. Τινὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς πύργου καὶ ἐκ τῆς πύργου ἐκατέρωθεν πιδάλοισι ἔσκηντο, ἕως αὐτοῖς τε μὴ μεταστρεφόμενοι καὶ ἐπιπλῖνσι καὶ ἀταχῶσι, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐν τῷ παράλλῳ καὶ ἀπὸ αὐτῶν σφάλλῃσιν. LIPS. Adde Schefferi R. Nav. 2, 5. Idem videndus de navibus constratis, quarum mox mentio, l. c. Mox in *super* quas etsi satis commode intelligi possunt *naves*, tamen magis placet legi *quas*, ut referatur ad *pontes*. ERN. Minime necessaria mutatio. *Pontibus str.* est pro simplici adjectivo; repugnat etiam reliqua constructio. Est : et *vehendis tormentis aptæ, et fer. e.*

Augebantur. Sine causa hoc verbum tentatur a Faerno et Mureto

aliisque, corrigentibus *agebantur*, quod verbum non convenit ultimis in *speciem ac terrorem*. Sensus est: cum accederet etiam militum alacritas, augebatur species ac terror classis. Alacritas militum intelligitur e clamore maxime. Virg. Æn. 4, 411, 5, 140., etc. ERN. — * Cf. Agr. c. 30.

Prædicta. Vid. infr. ad c. 79, unde intelliges frustra amicum Ryc-kii conjecisse *dicta*. ERN.

Accipiendisque copiis. Si qua alia insula, in hac mundi pila. LIPS.

Transmittendum ad bell. opp. Acidalius corrumpit rem elegantissimam, cum legi vult *transmittendis, ad bellum opportuna*. Ovid. Metam. 12, 25. Neque enim hoc mutare ausim. Plinius in Panegy. c. 12. Gron. Mox malim *misceatur*: quamquam et aliis locis conjunctivus sic τῷ *donec* jungitur. ERN. Postposita præpositio et subito mutata structura errori Acid. causam dabat. In posterum nemo hic hærebit

Vahalem accolæ dicunt; mox id quoque vocabulum mutat *Mosa* flumine, ejusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur.

VII. Sed Cæsar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu irruptionem in Cattos facere jubet: ipse audito, castellum Luppiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, et Arpi, principis Cattorum, conjugem filiamque raperet: neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi: tumulum tamen, nuper varianis legionibus structum, et veterem aram Druso sitam

Vahalem. J. Gron. in Cod. Medic. reperit *Vahulam*, quod negat mutandum fuisse. ERN. At nusquam legitur ea terminatio vocabuli, quamvis inconstanter scripti in Cæs. B. G. 4, 10., Pacat. Paneg. Theodos. c. 5. Ceterum hic est anacoluthon, cui signa parentheses parum medeantur, quum nominativi quodammodo pendeant a verbo *mutat*. Paullo ante forsitan expung. et ante *adfl.*

Dum adiguntur naves. Conf. 11, 18. GRON. Adde H. 2, 83; 3, 47; 4, 22. ERN.

Duxit. Nisi valde fallor, Tacitus scripsit *ducit*. Cæsar.... *Silium*.... *jubet*: ipse ducit. Sic c. 25, init. C. *Silio*.... *imperat*: ipse.... *irrupit*. Junguntur quidem interdum præsens et perfectum ut c. 32. init. *bona inter accusatores dividuntur, et præture extra ordinem.... datae*. Sed locus ille huic non est similis. Adde ad 15, 5. ERN. Satis simile erit mox c. 20. *Seio tradit equitem campumque: peditum aciem ita instruxit* etc. et sic locis pluribus. Ut 1, 39., in Cod. erat *recepit*, non *recipit*, quod

ab Ernestio inductum, ut *leviculum*, patienter tuli adeoque repetii. *Castellum Lupp. appositum* Alio est, de quo mox.

Tumulum nuper. De quo supra 1, 62. Tumulus ille, non aliud quam *κενοτάφιος* fuit: habesque hujus ritus illustre apud Xenophontem exemplum Anab. 6, 4, 6., ubi inane sepulchrum constituitur militibus defunctis, quorum reliquiæ non faciles repertu. Et apud Virgil. *Æn.* 3, 303. sqq. LIRS.

Vet. rem aram Druso. Druso mortuo cenotaphium decretum ad Rhenum ipsum. Dio 5, 2. et Suet. Claud. c. 1. Nescio an huic tumulo adjuncta ara: apparet, quia Suetonius ait, *supplicarent*. Volunt id cenotaphium ad Moguntiacum fuisse. Repugnat hic locus, qui constituit inter Lupiam et Rhenum. Sed et Ravennæ sepulchrum Drusus habuit, a Claudione ejus F an ab Augusto ipso exstructum? Cujus memoria in lapide prisco, ibi: TI. CLAUDIVS DRVSI. F. CAES. AVG. GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DESIG. III. IMP. III. P. P.

disjecerant. Restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit, tumulum iterare haud visum: et cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum novis limitibus aggeribusque per munita.

DEDIT. OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI.
DEC. VII. COLLEGII. FABR. M. R. HS.
CO. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SVB.
MAC. CONDICIONE. VT. QVOTANNIS.
ROSAS. AD. MONVMENTVM. EIVS. DE-
FERANT. ET. IBI. EPVLENTVR. DVM-
TAXAT. IN. V. ID. IVLIAS. QVOD. SI.
NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII. EIVS-
DEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT.
CONDICIONE. SVPRADICTA. LIPS. Add.
Intpp. ad Suet. l. c. Sed honorarius tumulus, qui ibi memoratur, ab hac ara diversus sit necesse est. Nam hæc est in finibus hostium, ubi annua illa cerimonia fieri non potuit, de qua tradit Suetonius. Oudend. ad Suet. hanc aram eandem facit cum honorario tumulo Suetonii et distinctam putat a monumento Moguntiaci, de quo vid. quos ipse laudat. ERN. Equidem assentior Oudendorpio. Alii *sitam*, exstructam, ab ipso *Druso* explicant, locis usi dicam an abusi 3, 38. et 6, 41. Quorum locorum prior satis docet, talem græcismi ambiguitatem de industria vitari; posterior facilem medelam habebit, si ex voc. *qvæ* litteram a repetas. Quamquam ibi nulla ambiguitas est præ illa nostri loci. Denique alieno jussu exstructi monumenti major religio, restitutionisque et decursus ratio probabilior est.

Cum legionibus decucurrit. Antiquissimi inventi decursio in funere illustrium virorum. Homerus in funere Patrocli, Virgilius Pallantis descripsit 11, 188. Livius Pœnis etiam usitatam ostendit 25, 17. in morte Gracchi. Conf. Lucan. 8, 735. et Stat. 6, 213. sqq. LIPS. — Exem-

plum decursus ejus exhibet basis columnæ Antonini Pii, quam sub Clemente XI. detectam descripsit Vignolius 4. Rom. 1705. Sinistro autem, non dextro, orbe factum, docet Statius Theb. 6, 215. — * Bahrdt pessime decursionem funebrem reddit *einer Todtengang*.

Inter castellum Alisonem. Distinguendum videri, *castellum, Alisonem, ac Rhenum*, pronuntiavit Vertranus: et recte, ad mentem Dionis 54, 33. Nam scribit a Druso castellum exstructum ad Lupiæ et Alisonis (* hod. *Alme*) confluvia, quod opinor ipsum esse, quod dixit noster obsesum fuisse. Velleio tamen 2, 120., loci nomen Aliso est, et Ptolemæo 2, 11., *Αλίσου* inter Germaniæ urbes. *Vesaliam* hodiernam faciunt. LIPS. Apud Muretum *Aliso* fluvius est, qui in Mosellam erumpit. Quod ne quem inducat in errorem, sciendum, esse quidem fluvium Alisonem, non tamen Mosellæ, sed Luppæ, qui et ipse longe infra confluentes Rheni et Mosellæ in Rhenum exit, sese miscens; porro hic a Tacito non *Alisonem* fluvium, sed castellum, situm propter eum fluvium, eodem nomine, (* hod. *Elsen*) intelligi. GROX. Sic etiam Gluverius Germ. ant. 3, 9. Adde Monumenta Paderb. p. 2. sqq. et ibid. in Paneg. p. 62. sqq. ERN. — Castellum id prope Vesaliam fuisse, docet Mannert. t. 3, p. 103. coloniam Agrippinam contra. Id Alting. hodie *Alsium* vocari scribit ad Rheni et Amisaræ confluentes. Aliud castellum ejus nominis fuisse structum ad confluentes Alisonis, hodie *Lise* et

VIII. Jamque classis advenerat, cum, præmisso com-
 meatu, et distributis in legiones ac socios navibus,
 fossam, cui *Drusianæ* nomen, ingressus, precatusque
 Drusum patrem, « ut se, eadem ausum, libens placatusque
 exemplo ac memoria consiliorum atque operum
 juvaret; lacus inde et Oceanum usque ad Amisiam flumen
 secunda navigatione pervehitur. Classis Amisiæ relicta,

Luppiæ prope hodiernum *Lisborn* suspicatur Mannert. cum Gattererio p. 565.

Fossam, cui *Drusianæ* nomen. *Fossas* Suetonius plurali nomine dixit; sed unam solam fuisse constat: ideoque rectius *fossa Drusiana* singulari numero adpellatur Tacito, ut videtur Cluverio; qui augeri supra modum opus a Suetonio putat. Sed vide dicta ad Suet. Claud. c. 1. et scriptores ibi laudatos. ERN. Sic alii *fossam* in Gallia *Marianam*, alii *fossas Mar.* appellant; non utaugeant rem, sed ex solo usu latinitatibus, ut in opere paullo majore.

Precatusque Drusum patrem. Qua superstitione ante prælium ad Isson victor *Atheniensium Philippus pater* invocabatur ab Alexandro, Curtius 3, 10. Apud Silium 15, 203. *Ac supplex patrios compellat nomine manes, Este duces bello et monstratam ducite ad urbem.* De Africano loquitur in Hispania res gerente. GRON.

Eadem ausum. Ita est. Nam et Drusus classe Oceanum tentavit; immo et pugnam navibus conseruit in Amasia fluvio, vicique Bructeros. Strabo 7. p. 290. Εἰσι δὲ μεταξὺ καὶ ἄλλοι ποταμοὶ πλωτοὶ, ἐν ἃ τῷ Ἀμασίᾳ Δρούσος Βρουκτίρους καταναυμάχῃσι. Sed et Petrarcha auctor, arcum triumphalem Romæ sibi visum Druso Neroni huic inscriptum: e quo fracto

hos dumtaxat versus a se lectos: ..... *ad divortia Rhæni Pervasi hostiles depopulatus agros. Dum tibi Roma decus æternæque sudotropæ, Ister pacatis lenior ibit aquis.* LIPS. Pro ausum melius ausurum existimabat Ernest. Perperam. Audere jam cepit, qui viam ingressus est.

Lacus inde. Lacus nominat semper plures, ut 1, 60. At hodie unus, quod mare meridionale appellant. Apparet autem clare, gentes ibi terrasque fuisse pluribus lacubus interstinctas. LIPS. Cannegieter in otiiis lit. ad Isalam P. I. p. 70. sic: *Lacus inde, et, Oceanum usque, ad Amisiam fl. s. n. p.* ERN.

Pervehitur. B. Rhenanus malebat prævehitur.

Classis Amisiæ relicta. Locus mihi ambiguae sententiæ et perplexæ. Vidi qui sic vellet. Classem relictam in ripa citeriore (aspectu Galliæ dico): et in hoc culpari Germanicum, quod non in ripa ulteriore. Pontibus enim tunc nihil opus fuisset, quibus nunc junxit amnem, et dies plures absumpsit. Simplex hæc sententia, fa-teor, et ex primo verborum aspectu. At qui scrutetur, valde, vereor, repugnât. Primum si classis in citima ripa posita: quomodo apte annectitur, militem transpositum in terras dextras? Sane eo positu, si quid ego capio, uti annis classi lævus fuit, ita et terræ trans amnem. Dein-

lævo amne; erratumque in eo, quod non subvexit; transposuit militem, dextras in terras iturum: ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem ac

de, quis hic (malum) Germanici et Romanorum stupor, classem non appellere ad ulteriorem ripam, in flumine jam noto: et vanam illam operam sumere in extruendo ponte? præsertim re nulla aut hoste impedi-
diente. Tertio, si ea res, cur pontes multitudinis numero nominat? potuit enim et debuit transmitti ponte uno. Cur *subvehendi* verbo utitur, cum verius *transvehendi*? Nescio an hæc diluent. Mea de Taciti mente mens est: Classem relictam in ul-
tiori ripa fluminis, uti debuit: sed tamen in ima et mari proxima quod non debuit. Quomodo igitur tunc, inquit, amnis illi lævus? ex posi-
tura nempe navium, quas verisimile est quiescentes eas et in statione ha-
buisse. Nempe proras in Oceanum verterunt, tanquam rediturae, nec ultra scilicet progressurae. Pone autem milites in iis et vectores ut solet, facie ad proram versa: nonne sic læ-
vus iis amnis et terræ in quas transponuntur dextræ? Peccatum tamen a Germanico, quod humilibus et
humentibus illis locis militem expo-
suerit (debuisset longius subvehere): in quibus transeundis opus pontium
structura. Ad mare enim æstuarium; non sic supra. Lira. Simplicitissimum
mihi videtur cum Cluverio, Freinshe-
mio, aliis, *Amisiam* intelligere de loco, non fluvio, *lævum amnem* de
ripa læva, seu quæ læva esset ex Oceano advenientibus. Non in dex-
tra ripa expositus exercitus, quod iter ibi impeditum esse constaret. Sed ei incommode occurrere debebat
Germanicus, non itinere in læva

parte faciendo, sed longius adverso flumine progrediendo, h. e. subve-
hendo exercitu. Ceterum locus uti-
que scaber est. Inprimis in verbis: *quod non subvexit: transposuit m. d. i. terras iturum*. Si *transposuit* tol-
las, omnia plana sint. Error fuit et peccatum in eo, quod militem non longius subvexit in flumine, ut cum
statim in dextris exponere posset, nec opus haberet pontibus. EAM.
— Ptolemæus 2, 11. inter Germaniæ oppida numerat *Amisiam* vel *Amasiam* long. 31, 30. lat. 51, 30. Ste-
phanus etiam habet *Amisiam*. Prope oppidum *Sæst* fuisse locatam, vult
Mannert. t. 3. p. 556. Berkelio *Embla* videtur potius fuisse in notis ad Ste-
phanum, quod loco Taciti satis convenit. Joh. Frid. Gronovius in epist.
ad N. Heinsium in Syll. Burmanni vol. 3. p. 53. *Amisiam* loci nomen esse conoquere se posse negat.

Erratumque . . . subvexit. Hæc quasi quandam *ερασιδισιν* putans, nihil scabrum video; nisi quod ele-
gantior fortasse auctor scripsisset, *Classe A. relictæ . . . transposuit m.*
Alii male expl. *dupliciter* erratum, *primum* quod non subvexerit, *tum* quod non transpos. Pertinet hoc ip-
sum verbum *transp.* ad sinistram ripam, ut recte viderunt Intpp. modo
laudati. Ad rem conf. Bucher. Belg. Rom. 3, 6. et Mannerti Geogr. III. p. 104. sqq.

* *Transposuit . . . iturum*. Milit. in terras dextras iturum, transposuit in sinistras. KM.

Effic. pontibus. Aut per enalla-
gen dictum, ut ap. Sueton. *fossæ*

legiones prima æstuaria, nondum adcrecente unda, intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen, Bata-vique in parte ea, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, et quidam hausti sunt. Metanti castra Cæsari Angrivariorum defectio a tergo nuntiatur: missus illico Stertinius cum equite et armatura levi, igne et cædibus perfidiam ultus est.

IX. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque inter-fluebat. Ejus in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque, « an Cæsar venisset? » postquam adesse responsum est, « ut liceret cum fratre conloqui, » oravit. Erat is in exercitu, cognomento Flavius, in-signis fide, et amisso per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. Tum permissum; progressusque

Drusinae, aut etiam pontes super æstuaria et paludes facti, ut placet Cluverio. Sed illud melius. Sic mox c. 11, *pontes in Visurgi*. Piancus ap. Cic. ep. 10, 23., dicit, se *pontes, quos fecerat in Isara*, interrupisse. Atqui is unus fuit, ipso teste ep. 18, 15. ERN. Ex lege sermonis judicari hoc non potest. Dicuntur interdum *pontes*, ut *horti*, ut *fossæ* etc. Sed hic locorum situs favet propriæ significationi.

Batavique in parte ea. Cæsar B. G. 1, 13., Livius 38, 25. GROM. Bata-vi, qui inter has copias auxiliares erant. Broterius *in parte ea* expl. in iis æstuariis.

Angrivariorum defectio. Illos haud multo ante in Rom. societatem per-ductos puta a Germanico, eorum sedes peragrans. Id Tac. ex hac narratione suspicari nos volebat: quæ non admodum insolens ratio est. Conf. tamen Mannertum l. c.

Flumen Visurgis. Mutua Romano-

rum Germanorumque clade nobilis amnis, cui famam præcipue Tacitus dedit: et ipse Tacito (mirum fatum) vitam. Nam quinque hi primores libri inventi Corbeiz, quod monas-terium ad Visurgim est. Atque illinc depromptum vere hunc thesaurum quæstor quidam pontificius ad ma-gnum Leonem detulit, donatus ab eo aureis quingentis. LIPS.

Cognomento Flavius. Jus civitatis R. acceperit necesse est, qui nomen romanum acceperit. ERN. Nisi po-tius scribendum est *Flavus*, uti cod. nomen constanter præbet ter repe-titum. Quod plane verum puto. Idem Med. cod. mox habuit *Chariovalda*, sicut *Chattos* pro *Cattis* habet Beroald. ad modum *Chau-corum*, *Cheruscorum*. Nec hoc spre-verim.

Tum permissum, progressusque. Muretus *tum* delet: Heinsius: (* in misc. Obs. vol. 9, p. 383.) *tum, ut permissum*. Vir doctus ap. Ryckium:

salutatur ab Arminio : qui , amotis stipatoribus , « ut sagittarii , nostra pro ripa dispositi , abscederent , » postulat ; et postquam digressi , « unde ea deformitas oris ? » interrogat fratrem. Illo locum et proelium referente : « quodnam præmium recepisset ? » exquirat. Flavius « aucta stipendia , torquem et coronam aliaque militaria dona memorat ; » irridente Arminio vilia servitii pretia.

X. Exin diversi ordiuntur : hic « magnitudinem romanam , opes Cæsaris , et victis graves poenas ; in deditionem venienti paratam clementiam ; neque conjugem et filium ejus hostiliter haberi : » ille « fas patriæ , libertatem avitam , penetralis Germaniæ deos , matrem precum sociam ; ne propinquorum et adfinium , denique gentis suæ desertor et proditor quam imperator esse mallet. » Paullatim inde ad jurgia prolapsi , quo minus pugnam consererent , ne flumine quidem interjecto cohibebantur , ni Stertinius adcurrrens , plenum iræ , « armaque et equum » poscentem Flavium adtinuisset. Cernebatur contra minitabundus Arminius , proeliumque denuntians. Nam pleraque latino sermone interjaciebat , ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.

id tum permissum. Heinsiana ratio cogeret etiam *tò que* delere. Mureti ratio melior : nisi respici aliud tempus a Tacito putemus , quo tales congressus non permissi. ERN. *Tum* transitioni servit ; alibi *ibi tum* et similia. Omisso illo abruptior foret oratio , præsertim quum verba , *Erat.... Tiberio* sic interposita sint , ut etiam signis dirimi queant.

Diversi ordiuntur. Uterque causas suas et consilia proferre coepit , diversa inter se et contraria.

Penetralis Germania deos. Valet,

penetrales , prisco scribendi more : id est , *penates*. Et tamen vis quædam in verbo est , quasi intimos penates. LIRS. Hæc vis nulla est , ut vidit Pichena. *Penetrales* plane synonymi sunt *penatibus* : nisi quod illud poetis proprium olim fuit , auctore Cicerone N. D. 2 , 27. Adde Heins. ad Silium 15 , 18. *Penates* sunt *dii patrii* , ut satis notum est. Tirones videant dicta in Clave Cic. in h. v. EAN. — Plane sic Seneca Œd. v. 265. et in Phœnissis v. 340.

XI. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præsiidiisque impositis, dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. Præfuere Stertinius, et e numero primipilariæ Æmilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. Qua celerrimus amnis, Cariovalda, dux Batavorum, erupit: eum Cherusci, fugam simulantes, in planitiem salibus circumjectam traxere: dein coorti et undique effusi, trudent adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda, diu sustentata hostium sævitia, hortatus suos, ut ingruentes catervas globo frangerent; atque ipse in densissimos irrumpens, congestis telis, et suffosso equo, labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua aut equites, cum Stertinio Æmilioque subvenientes, periculo exemere.

XII. Cæsar, transgressus Visurgim, indicio perfugæ cognoscit, « delectum ab Arminio locum pugnae: convenisse et alias nationes in silvam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. » Habita indici fides; et cernebantur ignes: suggestisque propius speculatores, « audiri fremitum equorum immensique et inconditi agminis murmur, » attulere. Igitur, pro-

Haud imperatorium ratus. Cæsar B. G. 4, 17. Cæsar his de causis, quæ commemoravi, Rhenum transire decreverat: sed navibus transire neque satis tutum esse arbitrabatur etc. GRON.

E numero primipilariæ. Vid. infr. 4, 72. ERM.

Planitiem salib. circumjectam. Non quæ saltus ambiat, quomodo accipiendum esset e vulgari consue-

tudine loquendi, sed, quam saltus cingant. Nove dictum. Verbum trahere autem proprium est in hac re. ERM.

Collectosque in orbem. Conf. Livius 4, 28. et 22, 29. GRON.

Sævitia. I. e. vehementia, impetu: ut 1, 67. monuit jam Ryck. ERM.

Herculi sacram. Qualis iste Hercules, intelligetur e libro de moribus Germanorum c. 9. ERM.

pinquo summæ rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agitabat: « Tribunos et centuriones læta sæpius quam comperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem; si concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere. Penitus noscendas mentes, cum secreti et incustoditi, inter militaris cibos, spem aut metum proferrent. »

XIII. Nocte cœpta egressus augurali, per occulta et

Explorandos militum animi. rat. Eustathius ad II. β. vers. 73. Ὅτι δίμῃς τοῖς στρατιωτοῖς ἴσθιν ὅτι περιρᾶσθαι τῶν στρατιωτῶν πρὸ τοῦ πολέμου, εἴτε οἰκία γυναικῶν πολυμοῦσιν, εἴτε ἀτάκῃ τοῦτ' ἴσθιν εἴτε προθύμως ἔχουσι πολυμῶν, εἴτε καὶ μὴ ὥς ἀνπροθύμως μὲν ὄντας, ἐπιβρᾶσαι εἰς πόλεον, μὲν προθυμομένους δὲ εἰς θάνατον ἀτάκῃ. GRON.

Foret. Heinsius (* in Misc. Obs. v. 9. p. 383.) ingeniose: ferret; —sc. efficeret, obtineret, consequeretur*. Sed in vulgato nihil est, quod offenderet debeat. EAN. Nec satis latinum esset ferret. *Incorrupta exploratio* dicitur, ut *iudicium incorruptum* et alia. Secus Wopkens.

Penitus noscendas mentes. Penitas, ex Apuleii Met. 11. *Penita mente conditum*, legit Pricæus p. 242. Sed Tacitus Ciceronem sequi maluit. De Orat. 1, 5; Brut. 48; Hor. Epist. 1, 18, 80. GRON.

Egressus augurali. Nihil muto. In castris romanis ad dextram prætorii auguraculum fuit, ubi duces auspicarentur et ex pullis auguria caperent: quod Græcis οἰωνοτήριον est. Hyginus MS. verbis tamen corruptis: *Auguratorium parte dextra prætoriatum a principalem agnovimus*,

ut dixi, ne et augurium recte capere potest, *parte læva tribunal statuatur*, ut *augurio accepto insuper ascendat ad exercitum felicia hospicio adloquatur*. Ita Tacito auguralis ara commemoratur in castris Corbulonis, 15, 30. Erudito tamen viro, egressus *augustali*, legend. videtur: quia in Quintiliano scriptum 8, 2, 8., *Carmen funebre, proprie nœnia: et tabernaculum ducis, augustale*. Non idem mihi videbatur. LIPS. Vir ille eruditus Vertranus est, cui frustra stipulatur Mercerus ad Alexandri dies gen. 1, 12.

ADD. Hygini verba sic legenda sunt: *Auguratorium parte dextra prætorii ad viam principalem adponemus, ut dux in eo augurium recte capere possit: parte læva tribunal statuatur, ut augurio accepto insuper ascendat, et exercitum felici auspicio adloquatur*. Romæ ad D. Joannis Lateran. TRAIANVS. HADRIANVS. AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XX. IMP. II. COS. III. P. P. AVGVRATORIVM. DILAPS... Tacitus ostendit, ita tabernaculo imperatoris adjunctum et continuatum fuisse, ut ignaris vigilibus e prætorio ingredi potuerit. Nisi verius est a parte hac sanctiore et auspiciis, quæ unius imperatoris erant, totum

vigilibus ignara, comite uno, contextus humeros ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, fruiturque fama sui: cum hic « nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per seria, per jocos eundem animum, laudibus ferrent, reddendamque gratiam in acie, » faterentur: simul, « perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriæ mactandos. » Inter quæ unus hostium, latinæ linguæ sciens, acto ad vallum equo, voce magna, « conjuges et agros et stipendii in

prætorium *augurale* adpellatum, atque ita hic a Tacito adpellari: verba quidem id facile persuadeant. Cum enim dicit *egressum augurali* Germanicum *per occulta et vigilibus ignara*, non *per augurale*, innuit jam ante fuisse et tensionem habuisse in loco, qui *augurale* dicebatur. Et solitum veteribus, augustis ejusmodi locis, quo major inesset religio, a parte sanctiore nomina indere. Sic capitulum quondam *auguraculum* dictum fuisse, Festus scribit: *Auguraculum adpellabant antiqui, quam nos arcem dicimus, quod ibi augures publice auspiciarentur*. Nescio, an et Quintilianus confirmet hanc sententiam loco sæpius a viris doctis citato, sed non satis explicato: *Carmen funebre proprie nenia et tabernaculum ducis augustale*. an fuerat *augurale*? Josephus B. Jud. 3, 5., constitutum inter media principum tabernacula prætorium 8. στρατήγιον καὶ παραπλήσιον ait fuisse. Hæcienus Schelius ad Hyginum p. 52. Adde Burmann. ad Quintil. l. c. ERN. Haud dubie prior illa ratio præstat. Est, quasi dixisset: *Egressus augurali via occulta et n. ignota*. Quod offendit Schelium, id ipsum vel in primis ad morem Taciti pertinet. WORK. Titulus citatus ex-

tat apud Grut. p. 128, e. 4. — Vir eruditus, de quo hic Lipsius, est Vertranus.

Ferina pelle. Quare ferina pelle? ut habitum mentiretur Germani, credo, qui plerumque pelliti. Germani autem multi non in castris solum, sed, ut opinor, inter ejus custodes. LIPS. Mox Heinsius in Advers. 2, 11., *castrorum vices* i. e. vigiliæ ex eleganti doctrina probat ita dici; ita vero scribendum non adprobat. WORKENS.

Hic nobilitatem ducis, decorem alius. Sumpsit a Xenoph. Cyrop. 3, 1, 41. GRON.

Reddendamque gratiam. Sic Patroclus ad milites, Iliad. π, 270. Diodorus in excerptis lib. 35, p. 608. Wess. de Mario: *μεγάλην εὐνοίαν ἐν τοῖς στρατιώταις περιποιήσατο πάντες γὰρ τῆς εὐεργεσίας χάριν ἀποδιδόντες ἐν ταῖς κατὰ τοῦτου μάχαις φιλοτιμώτερον ἡγωνίζοντο, συναύξοντες αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν*. Hanc qui debere se gratiam non putarent, Appio Claudio duce vincere noluerunt. GRON.

Ultioni et gloriæ mactandos. Petronius similiter c. 81, *noxio sanguine parentabo injuriæ meæ*. ERN.

dies, donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset, » Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras : « veniret dies, daretur pugna ; sumpturum militem Germanorum agros, tracturum conjuges : accipere omen, et matrimonia ac pecunias hostium prædæ destinare. » Tertia ferme vigilia adsulatum est castris, sine conjectu teli, postquam crebras pro munimentis cohortes et nihil remissum sensere.

XIV. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit : viditque se operatum, et, sanguine sacro respersa

Sestertios centenos. Intellige aureum Romanum (confer H. 1, 24., et Sueton. Oth. 4) 25 denarios, nostros imperiales vel unciales tres ipsos, Philippos duos et dimidiatum. Genera autem ista numorum et copiam quin ab ipsis habuerint Romanis, dubitare nefas. Nam, ut integræ cohortes aut manipuli transirent, qui numero suo difficilem solutionem facere possent, ne Arminius quidem speravit. GRON.

Tracturum conjuges. Ne quis putet legendum *rapturum*, quod ipsum locum haberet, et sic est supra c. 7. Verbum *trahere* eleganter in hac re, et efficacius altero illo, dicitur. Virgil. *Æn.* 2, 402. ERN.

Matrimonia. h. l. sunt uxores. Sic ap. Suet. *Cæs.* c. 51 : *matrimonia provincialia* sunt uxores provincialium : ubi v. Burmann. Adde Duker. ad Flor. 1, 1. Lipsium ad Ann. 12, 65. Sed ab initio videntur sic dixisse, ut semper aliquis simul respectus ad conjugium esset id, quod proprie dicitur. In Suetonii quidem loco, quem adtulimus, potest etiam hæc interpretatio locum habere, ut nec a matrimoniis provincialium violandis abstinerit, adulterandis eorum uxo-

ribus. Similiter capi possunt verba Taciti l. c. *quod conjugium principis devotionibus petivisset* ; i. e. conjugem principis, et hoc ipso conjugium ejus. Sed deinde paulatim, ut fit, etiam dictum simpliciter de uxore, sine tali respectu ad conjugium, ut in loco Taciti, in quo jam versamur. Atque sic esset etiam in loco Livii 10, 23., ubi quidam libri scripti habent : *convocatis plebeiis matrimoniis* : idque probant nonnulli viri docti, sicque laudat etiam thesaurus Gesneri. Sed adsentior prorsus Drakenborchio, quid dubitat, Livium sic scripsisse, et in textu servavit *matronis*. ERN.

Nihil remissum. Qualis facies rerum 1, 65. WOPK.

Viditque. Muretus deleri volebat *quod que*. Melius Acidalius, et Heinsius, qui corripiebant : *vidit quippe se etc.* Sed nec hoc necessarium. Nam etiam *quod que* ponitur explicandi vi, præsertim apud historicos. Vide Drak. ad Liv. 2, 56. Noster infra c. 59, *sed cura provinciæ prætendebatur : levavitque pretia frugum etc.* Adde ad 12, 64. ERN. Locus hic male citatur. — * Wopkens. explicat *cum vidit*, vel *qua vidit* : similem con-

prætexta, pulchriorem aliam manibus aviæ Augustæ accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, et, quæ sapientia prævisa, aptaque immi-

2. *Quæ sapientia prævisa. Sapienter provisa.* Deinde elata humo virgulta præstitit, quam enata. *Elatum enim humo*, quod terra altius exurgit.

junctionis vim notat, c. 64. 13, 22. 1, 51. 2, 52. 3, 46. 6, 35. 13, 41. et apud alios.

Se operatum. Operandi verbum ad sacra. Tibullus 2, 5. *Tunc pubes operata Deo.* Curtius 8, 10. *Per dies decem Libero patri operatum habuit exercitum.* Restitui apud Livium 10, 39. *Dum hostes operati superstitionibus concilia secreta agunt, Amiternum oppidum de Samnitiis vi cepit.* Ita meus codex: vulgo superati. LRS. Cf. Brissou. ad Tibull. 2, 19. — * *Se operatum.* soil. Jovi, ni addas vidit quippe se operatum: erat enim Germanicus angur. sic Heins. misc. obs. vol. 9, p. 383.

Quod sit, *respersam prætextam*: scire licet, pontifices, immo sacerdotes omnes, cum diis facerent, prætexta usos: Germanicus autem Angur. Lampridius in Alex. 40. *Accepit prætextam etiam cum sacra faceret, sed loco pontificis maximi, non imperatoris.* Appianus Έμφυλ. 1, 54. Οὐτε μὲν Ἀσπελίων στρατηγὸν τε καὶ ἐπὶ νειδόν, καὶ ἱερὰν καὶ ἰσχυρὴν ἰσθίαν ὡς ἐν θυοῖς περιειμένον, ἀμφὶ θυοῖς ἔσαν ἰσφάζοντο ἐν ἀγορᾷ μέσθω παρὰ ἱεροῖς. Quinctilianus declamat. 340. *Ego vobis allego etiam ipsum illud sacrum prætextarum, quo sacerdotes velantur, quo magistratus: quo infirmitatem pueritiæ sacram facimus ac venerabilem.* Spartianus in Hadr. 26. *Natali suo ultimo cum Antoninum commendaret, prætexta sponte delapsa caput ei operuit: ubi*

corrigo, *aperuit*: quia sacrificabant capite velato. Adi et Zoasimum 4, 36., ubi delata ad Gratianum Christianam principem prætexta pontificia, et spreta. Ab hac mente Plinius placari purpura Deos scripsit, respiciens scilicet ad prætextam 9, 60. *Distinguit ab equite curiam, diis advocatur placandis, omnemque vestem illuminat.* LRS.

Sanguine sacro. Cod. Flor. Jac. Gron. inspectus sacri; quod non spernam. *Sacrum* pro hostia dici, vel tritum illud, *inter sacrum et saxum*, docet. ERM. In tali formula parum momenti est; vulg. scripturam certissimam habeo. WORK.

Addicentibus auspiciis. Nove dictum: nam proprie aves dicuntur addicere, non auspicia. Liv. 1, 36, et sæpe. ERM.

Quæ sapientia prævisa. Recte Freinsh. quæ commoda, quasque opportunitates ad futuram pugnam providentia sua comparasset. Sed hic sensus exigit, ut *provi:a*, non *prævisa*, legamus; aliud enim *previdere*, aliud *providere*; illud animadvertere futurum est, hoc consulere in futurum. GRON. Probant Ryckius et Heinsius. Recte. Est enim verbum proprium in hac re. Vide Sallust. Jug. 49: *quæ ab imperatore decuerint, omnia suis provisa.* ubi v. Cortius. ERM. Nullum in tota concione Germanici verbum est, quo commoda a se parata aut quidquam providentia sua curatum me-

nenti pugnæ, disserit : « Non campos modo militi romano ad proelium bonos, sed, si ratio adsit, silvas et saltus. Nec enim immensa barbarorum scuta, enormis hastas, inter truncos arborum et enata humo virgulta perinde haberi, quam pila et gladios et hærentia corpori tegmina. Denserent ictus, ora mucronibus quærerent : non lorica Germano, non galeam; ne scuta quidem ferro nervove firmata, sed viminum textus, sed tenuis, fucatas colore, tabulas : primam utcumque aciem hastatam; ceteris præusta aut brevia tela : jam corpus, ut visu torvum et ad brevem impetum validum, sic nulla vulnerum patientia : sine pudore flagitiū, sine cura

moret. Ut potius sese parent futuræ necessitati, milites suos hortatur, ea disserens, quæ sapienter præviderat et animadverterat ex usu futura. Neque proprie providet sapientia, sed prævidet. WORK.

Immensa barbarorum scuta. Dici-mus in Germania, infra. LIPS.

Enata. Heinsius l. c. vult *elata*; sed bene habet vulgatum.

Haberi. Geri, tractari : unde *habilis*, qui facile tractari potest, *Eupratæsipteros*, Liv. 7, 10., *habilis gladius ad propiorem pugnam*. Id. 22, 46., *gladii brevitate habiles*. Adde Gronov. ad Liv. Epit. lib. 57. ERM.

Hærentia corpori tegmina. Vide ad c. 21. ERM.

Denserent. Jac. Gron. in optimo cod. reperit *densarent*, quod sæpe mutatum in *densarent*. Vide Drak. ad Sil. 10, 15. Sed poetarum verbum est, et hic potuit a librario antiquario induci. Itaque nihil mutem. ERM. Ob id ipsum mutavi, quia antiquior forma est. Vide Gifanii ind. Lucret. v. *densere* et Heins. ad Ovid. Fast. 3, 820. Rariores in grege librariorum

erant tales antiquarii; neque vulgaris illa forma usquam apud Tacitum extat, etiam nec hæc reperitur. WORK.

Ora mucron. Notum illud Cæsaris : *miles fuciem feri*.

Nervove. Id est, corio, tergore bonum. Erant scuta inducta corio et ære. Ovid. Met. 12, 97., *quod et æs et proximu rupit Terga novena boum*. Adde Silium 4, 293., ubi *similiter nervus* pro corio dicitur. ERM.

Sed viminum textus. Sallust. Frag. Hist. 4. *Soliti nectere ex viminibus vasa agrestia, ibi tum quod inopia scutorum fuerat, ad eam artem se quisque in formam parmae equestris armabat*. Virg. Æn. 7, 633. *flectuntque salignas Umbonum crates*. Ubi Servius : *Ut dicit Sallustius de Lucanis qui de vimine facta scuta, recentibus detractis coriis, quasi glutino adollescunt*. GRON.

Primam utcumque. Vide in Germania. LIPS.

Ad brevem impetum validum. Similiter de Gallis Livius 5, 44. 10, 28. ERM.

Nulla vulnerum patientia. Viden-

ducum, abire, fugere: pavidos adversis, inter secunda non divini, non humani juris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem jam Albim, quam Rhenum; neque bellum ultra: modo se, patris patruique vestigia prementem, iisdem in terris victorem sisterent. »

XV. Orationem ducis secutus militum ardor: signumque pugnae datum. Nec Arminius aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari: « Hos esse Romanos, variari exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars onusta vulneribus terga, pars fluctibus et procellis fractos artus, infensis rursum hostibus, adversis diis objiciant,

3. *Pars onusta vulneribus tergum.* Græcismus est familiaris latinis scriptoribus. Cur ergo sollicitant? Sic 1, 50., *latera concadibus munitus*. Ann. 4, 29., *Cornutum falsa exterritum*. 6, 9., *clari genus*. c. 5, *cuncta revincebatur*. c. 42, *cetera degener*. c. 43, *adlevatur animum*. 12, 3., *juvenem alia clarum*. 13, 35., *adnotatus miles...* ita prærigisse manus, pro manibus. Vide Gronov. ad Hist. 1, 42 et 85. Deinde opinor haud excidisse. Haud aliud sibi reliquum.

tur adumbrata e Thucydide, qui Brasidam inducit hortantem suos contra Illurios: eosque iisdem moribus fingit 4, 126. Lips.

Patris patruique. Drusi et Tiberii. Lips.

Iisdem in terris sisterent. Iterum e Virgilio sumptum Æn. 3, 117., *tertia lux classem Cretæ sistet in oris*. Ern.

Onusta vulneribus tergum. Omnino aut onustum, aut terga scribendum, placet Mureto, Acidalio, quod miratur Heinsius, cum noto et usitato auctori nostro græcismo dicatur: *pars onusta vulneribus tergum*. Viri docti non potuerunt hoc ignorare: quis enim omnino ignorat? Sed cum *pars* referatur ad *objiciant hostibus*

etc., viderunt, requiri accusativum *onustum vuln. tergum*, vel *onusta vulneribus terga*, ut mox, *pars fractos artus*. Neque ullo modo constructio constet, nisi in primo illo membro intelligas *ut* vel *sint*, quod mihi verum videtur. Ern. Non mihi. *Pars* bis positum et in eadem forma orationis unum sibi verbum postulat; atque adeo *objiciant* æque bene ad *terga* refertur, quam ad *artus*. Tacitum modos constructionum variare constat, sed non ad istum modum. *Terga* autem convenientius puto quam *tergum*. Vitio plures causæ esse potuerunt. Wox.

Adversis diis. Ita correxi: vulgo, *odis*. Lips. Et sic plane cod. Med. Ern.

nulla boni spe : classem quippe et avia Oceani quæsitâ , ne quis venientibus occurreret , ne pulsos premeret : sed , ubi miscuerint manus , inane victis ventorum remorumve subsidium. Meminissent modo avaritiæ , crudelitatis , superbiæ : aliud sibi reliquum , quam tenere libertatem , aut mori ante servitium ? »

XVI. Sic accensos et prælium poscentes in campum , cui *Idistaviso* nomen , deducunt. Is medius inter Visurgim et colles , ut ripæ fluminis cedunt , aut pro-

Nulla boni spe. Arbitror Tacitum dedisse : *nulla bona spe*. Sic Latini semper , quod sciam ; nunquam *spes boni*. ERN. Bipontinus heic nugatur , quum *boni* pro nominativo haberi jubet. WORK. Verum ipse post tacite errorem agnovit , adlato Cic. loco in præf. ad t. 1. §. 23. ex orat. pro red. in Sen. c. 5.

Avia Oceani. Hic locus mire confirmat emendationem Burmanni ap. Liv. 10, 2. , *avio itinere* legentis pro *altero*. Sic infra c. 68. , *avia saltuum*. Mox melius foret : *ne pulsos premeret*. ERN. Duplicatum ne gravius est magisque ex more. Cap. 21. , *non protenderet , non colligeret*. Rectius monitum supra ad 1, 10. WORK.

Aliud sibi reliquum. Omnes aliquid deesse putant : quid ? non convenit. *Nihil* vel non Rhenanus , Vertranius , Ferretus ; *haud* Heinsius ; *an* Lipsius ; *nec* Acidalius et Ryckius ; *quid* Ursinus , tanquam e MS. cujus auctoritatem in dubium merito vocat Ryckius. Grotio autem placebat *aliud quid*. Possis etiam conjicere *quid* pro *aliud*. Quæ conjecturæ omnes parem prope verisimilitudinem habent , eaque de causa nihil licet definire. ERN. Sæpissime abest particula interrogandi , ubi aperta est interro-

gatio. Doctorum sedulitatem et certamen jure mirere. WORK.

Idistaviso nomen. Ea loca in peregrinatione vidi , et vel scriptoris hujus causa curiosius lustravi. Annius autem mihi dicit , hunc ipsum campum esse , qui infra Bremam , mare versus , pulchre lateque se pandit , inter flumen et colles saltusque circumjectos. Non potest aptior pugnae magnæ planities , et pro Taciti hic descriptione. Distat ab oppido Brema duobus circiter Germanicis miliaribus , circa pagum , qui *Vegesackus* dicitur. LRS. Locus videtur longius distasse Brema , quippe austro propior. WORK. Broterius eum quærit prope Hamelen trans Visurgim , ubi veteris nominis memoriam in arce *Eisdorp* et monte *Deister* manere perhibet. D'Anville , t. 1 , p. 125. Geogr. Anc. refert fere ad Hastenbeck , quod victoria Gallorum a. 1757 celebre reddidit. Ast Mannert. t. 3 , p. 109. , enim ponit inter oppida Minden et Ulotho.

Ripæ fluminis-resistunt. Eleganter utrumque verbum dicitur in tali descriptione , ut *refugere* apud Plin. 5. ep. 6. , *occurrere* apud eundem , alia epistola , et alia apud alios. *Cedere ripæ fluminis* , sive flumen ipsum

minentia montium resistunt, inæqualiter sinnatur. Pone tergum surgebat silva, editis in altum ramis, et pura humo inter arborum truncos. Campum et prima silvarum barbara acies tenuit: soli Cherusci juga insodere, ut proeliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli Germanique in fronte: post quos pedites sagittarii: dein quatuor legiones, et cum duabus prætoriiis cohortibus ac delecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legiones et levis armatura, cum equite sagittario, ceteræque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adsisteret.

dicitur, cum sinum facit aversum a campo; *montes resistere*, cum longius prominent in campum. Frustra Freinsh. volebat: *ripæ flumini*. Ripæ cum flumine cedunt campo, ut fiat latior. ERR. Non sat ista congruunt. Mihi videtur *ripæ* in dandi casu positum et sensum esse: *ut colles ripæ fl. vel cedunt vel resistunt*. Ita scil. ibi campus fit latior, hic angustior. *Colles* ad utrumque verbum bene refertur.

Intentus paratusque. Libenter hæc duo verba jungunt Livius et, quem noster imitatur, Sallustius Cat. 27. *hortari, ut semper intenti paratique essent*. Jug. 49, ubi v. Cortius. ERR.

Ut ordo agminis in aciem. Peccatur hic vulgo distinguendo. Quid est enim, *ut ordo agminis*, si a sequentibus separetur? Hinc suspensiones et mutationes doctorum. Uno spiritu lege: *ut ordo agminis in aciem adsisteret*. (Editiones antiquæ, in his Rhen. Aldi, Lipsii prima ista verba uno tractu exprimunt.) hoc est, pro se quisque intentus ac paratus,

ut, sicunde adparuisset hostis, aut signum dux daret, omne agmen presso pede saret acie structa, vel ad excipiendum, vel ad invadendum hostem. Sic infra: *hic pedes adstitit*. *Adsistere in aciem* est incessum sistere, atque inhibere formata acie, vel ita, ut stent in gradu milites ad præliandum. Genus quoque loquendi haud vulgare. *Ut adsisteret in aciem*, est, ut adsisteret fieretque acies, vel essetque stabilis et firma acies. Sic Apuleius 3, p. 55., *fixus in lapidem steti gelidus*, ex certa Mich. Piccarti emendatione: et lib. 4. p. 72., *jacens in mortuum*. Quæ significant, defixus et quasi lapis factus: jacens et quasi mortuus. Clandianus quarto Honorii consul. 616. *Tristis conditio pulsata fronte recedit. In civem rubuere genæ*. Ubi dubium est, voluerit auctor, sic ut adscripsimus, an, *recedit In civem: rubuere genæ*. Neutrum enim improbum: sive hoc malis, quod erit, servilis conditio recedit, et fit civis: sive illud, quo exponitur, civis fit et suffunduntur genæ. Sic *relinqui in præta* Plinio 18, 28. quod

XVII. Visis Cheruscorum catervis, quæ per ferociam proruperant, validissimos equitum incurere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere jubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilæ, petere silvas et intrare visæ, imperatorem advertere. Exclamat, « Irent, sequerentur romanas aves, propria legionum numina. » Simul pedestris acies infertur, et præmissus eques pos-

non aratur, ut pratum fiat : et eidem c. 29. *in callum præcoquantur acini : tundi in pollinem* 19, 5. *in farinam* 33, 7. *tundi in exitum ptisanæ*, ut exiret quasi ptisana, Tertulliano. De incessu hujusmodi locus est insignis Sallustii B. Jug. 49., quem incepimus explicare in Omissis Observ. 4, 10. valde infeliciter tractatus Salmasio in Reliquis de militari, p. 70 et 71, et 107. GROX.

Imperatorem advertere. Sic H. 3, 48. *Advertit ea res Vespasianum*, et Livius 1, 12. emendante me; *Advertet atque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri.* Nam hactenus *averteturque*, scriptum reperias, ignorantia historicæ dictionis. Ceterum, illud mirum, unde hic aquilæ nostris terris haud temere visæ. Ac subvereor, ut falsa species objecta Germanico; aliæque alites fuerint. LIPS. Pygargos fuisse, *aren*, credibile est, quas etiam Plinius 10, 3., in aquilis numerat, suntque in istis regionibus non raræ, ut Aurelius ad h. l. tradit. ERN. Pygargus, quem vulturem albicillam vocat Linnaeus, in iis terris utique reperitur; gregatim vero evolare haud solet. Militari fraude suis imposuit Germanicus, ut sæpe factum. Idem de Statii loco dicendum Theb. 3, 531. Romanis et Germanis fuisse n eduliis pygargum, Aurelius no-

tat. *Jean-le-blanc* dicitur Gallis.

Sequerentur Romani. aves. Aquilas intellegit, quæ a C. Marii ævo propriæ Romanis. De quibus in Excursu C. LIPS.

Legionum numina. Ita H. 3, 10., *Mox conversus ad signa et bellorum Deos.* Dionysius Hal. de iisdem 6, 45. *Τιμώματα γὰρ Ῥωμαίοις ταῦτα ἰσὶ στρατίας, καὶ ὅσων ἰδρύματα θεῶν ἰσὶ τῶν τιμίζοντα.* Adeo autem signa pro diis, uti per ea miles juraret. Livius 26, 48. *Obstringere perjurio non se solum suumque caput, sed signa militaria et aquilas, sacramentique religionem.* Tertull. Apol. 16. *Religio Romanorum tota castrensis signa veneratur, signa jurat, signa omnibus diis præponit.* Exemplum ejus sacramenti egregium apud Lucanum 1, 374, ubi Lælius Cæsari ... *per signa decem felicia castris, Perque tuos juro quocumque ex hoste triumphos.* Immo et adorata ea. Discos e Sozomeno Eccl. Hist. 1, 4., ubi de labaro. *Συμψύει δὲ τοῦτο τιμώματον, καδίτι ἀπὸ τοῦ βασιλέως ἡγίεσθαι, καὶ προσκυνεῖσθαι τῶν τιμώματων.* LIPS. TI. PLAVTIUS SILVANVS IGNOTOS ANTE AVT INFENOS P. R. REGES SIONA ROMANA ADORATVROS IN RIPAM QVAM TVEBATVR PERDVXIT. Sic in marmore ap. Grut. p. 453.

tremos ac latera impulit : mirumque dictu , duo hostium agmina , diversa fuga , qui silvam tenuerant , in aperta ; qui campis adstiterant , in silvam ruebant. Medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur : inter quos insignis Arminius manu , voce , vulnere sustentabat pugnam : incubueratque sagittariis , illa rupturus , ni Rætorum Vindelicorumque et gallicæ cohortes signa objecissent. Nisu tamen corporis et impetu equi pervasit , oblitus faciem suo cruore , ne nosceretur. Quidam , « agnitum a Chaucis , inter auxilia romana agentibus , emissumque » tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit ; ceteri passim trucidati : et plerosque , tranare Visurgim conantes , injecta tela , aut vis fluminis , postremo moles ruentium et incidentes ripæ operuere. Quidam turpi fuga in summa arborum nisi , ramisque se occultantes , admotis sagittariis , per ludibrium figebantur : alios prorutæ arbores afflixere. Magna ea victoria , neque cruenta nobis fuit.

Vulnere. Quo modo vulnere ? nempe demonstrando vulnere suo : cujus aspectu ad imitationem fortitudinis incenderentur. ERN.

Illā rupturus. Fortasse legendum , *erupturus* , suspicati Muretus et Ursinus. Frustra. Licet intelligere *aciem* , sive potius *se* : quod dicitur *pro erumpere*. Virgilius , qui dixit G. 4 , 368. , unde *se erumpit Enipeus* , idem 3 , 428. , *amnes rumpuntur fontibus* : quamquam et in illo loco codd. quidam habent *se rumpit*. Sed nota res est hodie. ERN. Aurelius volebat : *illac erupturus*. Commode tamen ellipsis admitti potest. Verbi usus et ap. Pomponium de aqua pluvia arcenda : *Si in meo fundo aquarumpat , quæ ex tuo fundo venas ha-*

beat. — * Wopk. *illa irrupturus.*

Moles ruentium. Heins. ad Silium 14 , 554. , malebat *irruentium*. Frustra. Fugientium est *rue* : multitudo eodem ruentium oppressit priores. ERN.

Alios prorutæ arbores. *Prorutæ* arbores sunt succissæ : idque probat partim vis verbi , de qua ad lib. 1 , 68. , partim exempla similia. Vide locum Silii a Grutero advocatum 5 , 480. Dio 37 , 2. Συχοὶ δὲ καὶ κατὰ τὰς ὕλας σκεδασθέντες ἡμέρας μὲν τιτὰς ἀπὸ τῶν δένδρων ὑπερυψίλων ὄντων ἀποτοξύνοντες διεγίνοντο· ἑαυτοὶ δὲ καὶ οὗτοι ὑποστυμνύνοντο τῶν δένδρων ἰφθάρμῳ. In hunc quoque usum militi Romano secures in promptu , ut videre est Ann. 3 , 46. Idem intem-

XVIII. Quinta ab hora diei ad noctem cæsi hostes decem millia passuum cadaveribus atque armis opplevē; repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco proelii Tiberium imperatorem salutavit, struxitque aggerem, et in modum tropæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus imposuit.

XIX. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea species, dolore et ira adfecit. Qui modo abire sedibus trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, juvenus, senes agmen romanum repente incursant, turbant. Postremo deligunt locum, flumine et silvis clausum,

tum suffugium cuidam dat Silius 7, 669. Gron.

Repertis i. sp. e. catenis. Fecit idem M. Antonius apud Florum 3, 7., qui *Cretam invasit cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeo ut plures catenas in navibus quam arma portaret.* Fecit Flaminius, in Polybio 3, 82., qui suos ita vanitatis implevit, ut plures essent, qui ἀλύσεις καὶ πίδας καὶ τοιαύτην παρασκευὴν ferrent, quam qui arma. Sed utriusque quis exitus? qui nunc Germanorum. Nec aliter solet magnus ille Deus, qui dejecit, quidquid vane se adtollit. Lips.

Tiberium imperatorem salutavit. Oportuerat Germanicum ipsum, qui dux et auctor facti. Sed Augustus ut auspicia servavit sibi; sic honorem omnem rei a ducibus suis legatisve gestæ. Nam qui ductu quidem suo, alienis tamen auspiciis vicerat, ne antiquitus quidem imperator salutabatur, aut triumphabat. Hoc adulans suo principi Horatius voluit 4,

14, 33. Et ab hac re statim, in tropæi inscriptione legis, *Exercitum Tiberii Caesaris ea monimenta sacrasse*: non, Germanici, qui ducebat. Lips. — Fiebat hoc apud imaginem principis. V. Plinius in Panegy. c. 56.

In modum tropæorum. Egregie huc facit Virgilius Æn. 11, 5. item Juvenalis Sat. 10, 133. Statius Theb. 2, 707.

Subscriptis gentium nominibus. Exemplum in tropæo Alpium Augusti apud Plinium 3, 20 (24). Is titulus differt ab eo, qui arcum triumphalem Segusinum ornat, exhibitum a Scip. Maffeo in Append. Musei Veronensis ad p. 234. Iste Plinio memoratus videtur fuisse positus in Comit. Nicæensi in pago Torbia. Dedit Gruterus p. 226, 7., ejus initium.

Locum, fl. et s. clausum. Mannert. t. 3, p. 113., locum istum inter Visurgim et lacum Steinhuderium prope Abbatiam Luccensem, vulgo Locum, definit.

arta intus planitie et humida : silvas quoque profunda palus ambibat , nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant , quo a Cherniscis dirimerentur. Hic pedes adstitit : equitem propinquis lucis texere , ut ingressis silvam legionibus a tergo foret.

XX. Nihil ex his Cæsari incognitum : consilia , locos , prompta , occulta noverat , astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem campumque : peditum aciem ita instruxit , ut pars æquo in silvam aditu incederet , pars objectum aggerem eniteretur : quod arduum , sibi , cetera legatis permisit. Quibus plana evenerant , facile irrupere : quis impugnandus agger , ut si murum succederent , gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam , remotisque paulum legionibus , funditores libratoresque excutere tela et proturbare hostem jubet.

Quod arduum , sibi , cetera legatis permisit. Durior syllepsis. E verbo *permisit* intelligendum in priori membro *sumpsit , delegit*. Sed alia exempla passim in Græcis et Latinis occurrunt : et quædam a sibi a nobis notata sunt. Vid. infr. c. 29. ERN. Adde Perizon. ad Sanctii Min. 4 , 8 , p. 713. Arntzen. ad Plin. Paneg. 4 , 2. Nihil facilius. WORK.

Murum succederent. Muretus , ut si muro succederent : quod rejiciunt recte Ursinus , Pichena. Adde Oudendorp. ad Cæsarem B. G. 2 , 6. Nam et alii cum accusativo dixerunt *succedere*. ERN. Recteque et proprie. Nam *murum succedere* est subire , scandere ; *muro succedere* , accedere , Sic Ryckius. WORK. — Vereor , ut sat certum sit discrimen. Pronusque uterque casus ponitur. Et vel hinc mutatione non opus. V. Liv. 23 ,

44. 31 , 45. Immo Serv. ad Virg. ecl. 5 , 6. , *succedere cum accus.* dicit signare prope accedere ; *cum dativo* , subire , intrare. — * Vid. Wassium ad Sall. frag. 3 , 15 ; et Oudend. ad Cæs. B. G. 2 , 6.

Libratoresque. Sunt , qui tormentis hastas aut lapides excutunt : quia librant scilicet , et jactus arte expendunt. Sic H. 3 , 23. , *vincla ac libramenta tormentorum* adpellat. Hoc verius , quam referri ad *libraria* : quod suspicabar Poliorc. Dial. 4 , 3. Lira. J. Gron. hic et ad 13 , 39. , in MS. repetit *libratores* : quod ille in textum recepit , fretus etiam analogia , ut ait , cum et dicatur *librile* , *libripens* , *librilla*. Non ausus sum sequi Gronovium , cum in Plinio omnes libri , quod sciam , habeant *librator* : et dicuntur h. l. non a *libra* , ut in Plinio , sed a *librando*. *Libratores* etiam sunt Cod.

Missæ e tormentis hastæ, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus dejecti. Primus Cæsar cum prætorii cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas: collato illic gradu certatum. Hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria.

XXI. Nec minor Germanis animus; sed genere pugnæ et armorum superabantur: cum ingens multitudo artis locis prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adsultibus et velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad proelium: contra miles, cui scutum pectori adpressum, et insidens capulo manns, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: imprompto jam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin et Inguiomerum, tota volitantem acie, fortuna magis, quam virtus, descrebat: et Germanicus, quo magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque,

Theod. L. 13, t. 4, l. 2. Cod. Just. L. 10, t. 64, l. 1. Adde Schwarzium ad Plinii Paneg. 13, et nos ad 13, 39. ERN.

Genere pugnæ. Liv. 31, 35. et 32, 10. GRON.

Non colligeret. Colligere hastam est reducere, quam ante protenderas, ut hostem ferires: atque hæc contraria sunt, protendere et colligere hastam. Ita Turnebus recte. Adv. 3, 25. ERN.

Scutum pectori. Diversum a Germanico. Illud planum, non sic tegebat: hoc incurvum corpori adhaerebat et circumfundebatur. LRS.

Insidens capulo. Pulchre et signi-

ficanter dictum, in minoribus gladiis. In oblongis, quibus ritu Gallorum Germani utebantur, non eadem manus habitudo: neque firmiter aut tenet gladios, aut regit. LRS.

Nuda ora. Nam, ait noster in Germ. c. 6., vix uni alterive cassis aut galea. LRS.

Detraxerat tegimen. Idem video Cyrum minorem fecisse in pugna illa sibi extrema: cujus causam tamen Xenophon Anab. 1, 8, 4., ambigue refert ad morem Persarum, qui nudis capitibus pugnam inibant. LRS. *Tegimen*, quod supra c. 14, de scuto dictum, h. l. de galea capiendum, res ipsa docet. ERN.

« insisterent cædibus : nil opus captivis, solam interne-
cionem gentis finem bello fore. » Jamque sero diei sub-
ducit ex acie legionem faciendis castris : ceteræ ad noctem
cruore hostium satiatæ sunt : equites ambigue certavere.

XXII. Laudatis pro concione victoribus, Cæsar con-
geriem armorum struxit, superbo cum titulo: DEBEL-
LATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM
TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET JOVI ET AVGVSTO
SACRAVISSE. De se nihil addit, metu invidiæ, an ratus,
conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios
Sertinio mandat, ni deditionem properavissent : atque
illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere.

XXIII. Sed, æstate jam adulta, legionum aliæ itinere
terrestri in hibernacula remissæ : plures Cæsar classi
impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo
placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis
impelli : mox atro nubium globo effusa grando, simul

Conscientiam facti satis esse. Suf-
ficere vel sapienti vel sibi. Cic. Phi-
lipp. 2, 44., *satis in ipsa conscientia
pulcherrimi facti fructus erat.* Merito
autem ambiguum relinquit, utra
caussa Germanicum moverit : Prior
et modestiam et prudentiam ejus de-
cet ; posterior literas et magnitudi-
nem animi. Sic de socero suo Taci-
us c. 8. *Factis*, si haberent libri, tole-
rarem : sed vulgatum mutari non
placet. GRON. *Factis* in MS. reperit
J. F. Gron. Mox pro *mandat* vi-
detur legendum *mandabat*. Adde
c. 23., extr. ERN. Cave mutes. Id
præsens satis ex more nostri. Similia
apud poetas. Ovid. Met. 3, 311., *in-*
tonat et misit.

Sed æstate jam adulta. Sæpe ita
loquitur noster, imitatione aperta
Sallustii : quam phrasin operæ est

semel a juventute intellegi, ex ser-
vianis notis, ad illud, *Vere novo*
Georg. 1, 43. *Id est*, ait, *primo*
mense Martio. Nam veteres per sin-
gula tempora anni, quæ in tres men-
ses dividuntur, observant, ut sic di-
cant : *primum mensem, novum ver-
secundum, adultum : tertium, præ-*
ceps. Ita de hieme, æstate, autumno :
sic semper Sallustius. Simile, quod
Græci annum partiuntur. Ἰσταμένου
τοῦ ἔτους, μεσοῦντος. ἢ λήγοντος. LITÆ.
Imo ap. Thucyd. 2, 19., τοῦ θίσιος
καὶ τοῦ σίτου ἀκμάζοντος. Cf. H. Junii
animadv. 1, 19., in Grut. lamp. t. 4,
p. 347.

Placidum æquor. Sallust. fragm.
e L. 3. *Cohors una mari placido a
duobus prædonum myoparonibus cir-*
cumventa. GRON.

Effusa grando. Sub quam, occulta

variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, et casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumperebat. Omne dehinc cælum et mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, et rigore vicini septentrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptis vel per occulta vada infestas. Quibus paul-

caussa, semper, ut aiunt, Oceanus intumescit. LIPS.

Dum turbat nautas. Curt. lib. 7, 9. *Vacillantesque milites, et, ne excuterentur, solliciti nautarum ministeria arbant.* GRON.

Prudentium. V. ad 1, 70. ERN.

Mare omne in austrum. Non abnuo de vero austro: nam ille a terra naves in mare interius rapiat: quod ostendit factum, cum subdit, *disjecitque naves in aperta Oceani.* Procul igitur a litore: cui notus impiegisset. Facit eodem, quod de *insulis longius sitis* adjungit: et potest *Orcades* intelligere, aut potius eas, quæ hanc procul litore Frisico hodieque extant. Nam quod *longinquas* facit; fama et redeuntes hæc auxerunt, ac timidis insolitisque maris ita visæ. LIPS. Schutsius in progr. scripto Ienæ a. 1781., cui adstipulatur J. Sev. Vater in anim. in locos quosd. ex Mid. Demosth. orat. Tacito etc. 8. len. 1796., emendat: *in æstum cessit.* Scilicet consederunt procellæ, cessavit grando, vis æstus s. fluxus dominata est, et navis humidis paludosisque terris, profundis amnibus, qui illic in mare effunduntur, Vidro s. Unsingi, Amisia, Visurgi, Albi, rigore vicini septentrionis vel proprie thrasciæ hor-

ridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani. Favent huic expositioni sequentia: *postquam mutabatur æstus*, ubi de refluxu sermo.

Qui tumidis Germaniæ terris. Pichena intelligit, montosis. Etiam in Agric. 5, 10., *terre montesque causæ ac materia tempestatum*: idque probat Burm. ad Ovid. Her. 5, 138., *in immensis, qua tumet Ida, jugis.* *Tumores terræ* pro tumulis etiam Frontinus dixit; ut lexica docent. Pro Rhenani et Faerni conjectura *humidis* dici potest, *tumidas terras* nimis poetice dici, et in istis regionibus raros aut nullos montes. V. Lipsium ad c. 24. ERN. Ex mente Schutzii unica vera lectio *humidis terris.* Quo facit et locus nostri in Germ. 5, ab Hillero adlegatus in Racem. 23. Contra *fumidis*, quod idem conjectat, nullo modo ferendum.

Insulas saxis abruptis. Pichena sic e MS. cum vulgo esset *abruptas*. Perpetua prope est in hoc verbo variatio in libris, velut ap. Lucret. 2, 214., et Virgil. Æn. 3, 198., in *abruptis nubibus ignes*, ubi alii libri *abrupti*, quod quidam defendunt et illi præferunt, veluti Greechius ad Lucret. Vide Drakenb. ad Sil. 3, 196. *Abruptas* ortum credo a correctore, qui

lum ægreque vitatis, postquam mutabat æstus, eodemque, quo ventus, ferebat; non adhærere ancoris, non exhaurire irrumpentis undas poterant: equi, jumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo levarentur alvei, manantes per latera, et fluctu superurgente.

4. Quo levarentur alvei manantes per latera. Locus haud dubie corruptus et variis obnoxius conjecturis. Putabam aliquando, *alvei mutantes latera*. Sic *mutare latera* dicuntur ægri, qui decumbentes nunc in lævum, nunc in dextrum latera jactantur: de quo ad Virgil. 3, 511. et Ovid. Met. 13, 937. Sulpicius Severus Epist. 3, de B. Martino egrotante, *Cum a presbyteris, qui ad eum confluerant, rogaretur, ut corpusculum lateris mutatione relevaret*. Naves hæc instabiles dicitur Maroni Georg. 4, 195; et Ovidio Met. 2, 164. Sed cum *mutare* jam præcesserit, forte fuerit a manu Cornelli, *alvei alternantes latera*, vel *innatantes alterno latere*. Juvonalis Sat. 12, 30., *Quum plenus fluitu medius foret alveus, et jam Alternum puppis latera evertentibus undis Arboris incertæ, nullam prudentia cani Rectoris conferret opem*. Senec. Natur. Quest. 6, 6., *Sicut in navigiis evenit, ut, si inclinata sunt et gubari in latera, aquam sorbeant, quæ in omni onere eorum, quæ vehit, si immodice depressa sunt, aut superfunditur, aut certe dextro sinistroque solito magis surgit. et mox, sicut in fluminibus ac mari videmus accidere, ut incrementum aquæ, quotiens navigia desidunt, in lateribus maxime appareat. Inclinantes in latera dixit noster Ann. 14, 5., Jussum dehinc remigibus in latera inclinare atque ita navem submergere*. Sic rectius codex Agr. quam vulgati, in unum latera inclinare. Innatare etiam apud Livium 21, 26., *alveos informes (nihil dummodo innare aquæ et capere onera possent, curantes) raptim faciebant*. Silius 6, 522., *pinuque innante cavata Æquore et immensas curva trabe findimus undas*. Sic Dausquejus, non juvante. Senec. de Benefic. 6, 32., *fracta classis, et intra paucos dies natavit nova*.

adcommodare ad sequens *infestas* volebat. MS. lectio est etiam ap. Beroald. Rhen. Aldum, Gryph. ERM. Ut quædam navium forsan in britannicam oram et adjacentes insulas raptæ, sic aliæ ad eas videntur dilapsæ, quæ Frisiorum litori circumjacent, immo quæ ad Daniam nunc spectant, ori Albis vicinæ, ubi a Germanis capti Romani Angrivariorum ope redempti. Ita non male Vater.

Eodem quo ventus ferebat. Non male etiam, *eodemque quo ventus*, atque ita jam didici in Florentino esse. Livius 26, 45. *Acer etiam septemtrio ortus inclinatum stagnum eodem quo æstus ferebat*. Liv. *Mutabat*

pro *mutabatur* admitto; non *ferebat* pro *ferebatur*, ut vult Freinsh. Est enim genus loquendi proprium, et *fert æstus*, ut *ferre* dicitur *via* (de quo ad Liv. 39, 27), ut *ferentis venti*. Intelligimus et fluctus, et quicquid deprehenderat. GRON. *Eodemque quo recte receptum a Pichena et seqq. editoribus*. Sed sic jam dederant Beroald. Aldus, Rhen. Gryph. ERM.

Præcipitantur. Etsi scio inconstantem esse Tacitum in usu temporum, tamen h. l. probabilè videtur, eum scripsisse *præcipitabantur*, quia antecedit *poterant*, et sequitur *levarentur*. ERM. Male. WORK.

Alvei manantes. Nec displiceret

XXIV. Quanto violentior cetero mari Oceanus, et truculentia cæli præstat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus aut ita vasto et profundo, ut credatur novis-

5. *Tantum illa clades novitate et magnitudine excessit.* Ni fallor, tantum alias illa clades. Ut apud Maronem Ecl. 1, 25., *Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes.* Deinde, ut credatur novissimum, et sine terminis mare; non sine terra.

scribi nantes. Lrs Mihi vero nec placet nantes: et multo magis miror Freinshemio manare proprie esse nantare. Tacitus significat, cum depressæ oneribus naves profundius mare searent, earum summa latera propius abfuisse ab ejus superficie: atque eo plus aquæ a superurgente fluctu accepisse: levatas igitur oneribus, ut labra laterum extarent altius aquis, et sic minus adalientium undarum acciperent. In quo hoc est paullo insolentius, quod alvei manare dicuntur, cum proprie manent ipsa liquida. Sed non caret id auctoribus, et manant etiam, in quibus liquidum fluit. Sic Livius 1, 59., *manantem cruore cultum*: Ovidius Met. 6, 312., et Seneca Herc. fur. 391, *inarmora manantia lacrimas*, de Niobe: sic Plinius 14, 20., *arbores succo manantes*. Sunt ergo alvei manantes per latera irrumpentem aquam magna copia recipientes. Gron. Adde Drakenb. ad Liv. l. c. Heins. ad Ovid. l. c. Similis est usus τοῦ perfluere, quod proprie dicitur de liquore, sed etiam de vase, ut in illo Terentii Eun. 1, 2, 25., *plenus rimarum sum, hac et illac perfluo*, pro quo male Bentleius reposuit perpluo. Itaque non opus cum Heinsio (Misc. obs., vol. 9, p. 384) legere vel alternantes latera, vel innatantes alterno latere, etiam propterea, quod hic non tam de jactatione navis sermo est, quam

de aqua irrumpente per latera, propter quam levanda erat navis, ne ὑπέρπυλος fieret. Ern. Ex locis adlatis optime huc facit Senecæ locus, ubi itidem verbum absolute positum: *mæstus Phrygio manat in Sipylo lapis*. — Eodem fere modo Hegesippus 5, 29., *natabant pavimenta sanguine*.

* *Excessit.* Hic absolute ponitur sine casu ut Vit. Agr. c. 48, et apud alios. Wopkens.

Aut ita vasto et profundo. Freinsch. cum antiquorum somnium esse dicit de Oceano terram undique cingente, vix adsequor, quid sibi velit: nam terram undique mari cingi, non antiquorum magis, quam horum hominum est somnium, si somnium est. In Taciti verbis aliquid agnosco, quod somnium veterum vocare possis: quale et apud M. Senecam Suasor. 1. *Ita est rerum natura: post omnia Oceanus: post Oceanum nihil.* Sed illæ ipsæ terræ, quas propiorum sæculorum navigatio deprehendit: quæque trans Oceanum nos coercentem jacent, Oceano cingi et contineri non desinunt. Timide autem suspicabar scripsisse Tacitum: *ita vasto et profundo, ut credatur novissimum ac sine terris, mari.* Gron. Felix conjectura et calculo digna, quam in textum recipere nullus dubito. — * Wopk. probat mari, vel hoc mari cum sequentibus nectit.

simum ac sine terris, mari. Pars navium haustæ sunt; plures apud insulas longius sitas ejectæ: milesque, nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa, toleraverant. Sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentis oras, cum « se tanti exitii reum » clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu et secundante vento claudæ naves raro remigio, aut intentis vestibibus, et quædam a validioribus tractæ, revertere: quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. Collecti ea cura plerique: multos Angrivarii nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, et remissi a regulis. Ut quis ex longinquo revererat, « miracula narrabant,

6. *Aut intentis vestibibus.* Immo *restibus* tales, quæ remulco trahuntur. Naso in *Fastis contentum funem* dixerat 4, 297. *Sedula fune viri contento brachia lassant*: de nave, quæ magnam matrem advehebat. Hist. 2, 34., *Anchorarum funes non extenti fluitabant.* Lucanus 2, 621., *Ut tremulo starent contentæ fune carinæ.* Plaut. Rud. 2, 3, 37., *quia videmus, ad saxa navem ferrier, properans exsolvi restim.*

Ejectæ. Verbum proprium et elegans de naufragiis, quam significationem inlustrat Gronov. ad Liv. 44, 19. ERN.

Elisa. Heinsius l. c. post alios mavult *enisa*, ne mortuos equos comedisse videantur. Sed primo nulla necessitas est, elisa corpora de mortuis intelligere. Nam etiam *ejectus* de mortuis dicitur, ut ap. Cic. Pis. 19, *ejectum cadaver*, et de iis, qui vivi enatarunt. Deinde, dixisset, opinor, *enisorum*. ERN. — * Wopk. *allisa vel ilisa*.

Scopulos et prom. Quantum ego vidi vel audivi, non sunt in eo tractu litorales scopuli. Est mollis aut are-

nosa terra, nec nisi arte aut opere clara. LIRS.

Claudæ naves. Livius 37, 24., *Contemplatus Eudamus hostes claudas mutilasque naves apertis navibus remulco trahentes.* GRON. Virgil. Æn. 5, 271. *Amisissis remis atque ordine debilis uno.* ERN.

Aut intentis vestibibus. Juvenalis 12, 67., *inopi miserabilis arte cucurrit Vestibus extentis.* Noster H. 5, 23., *simul captæ lintres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis juvabantur.* Hæc Aurelius. Unde patet, frustra Heinsius, Misc. obs. 8, 9., conjicere *restibus*, de navibus fune tractis statim separatim dicit. ERN.

vim turbinum, et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et belluarum formas; « visa, sive ex metu credita. »

XXV. Sed fama classis amissæ, ut Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Catos imperat: ipse majoribus copiis Marsos irrumpit: quorum dux Maloendus, nuper in deditionem acceptus, « propinquo luco defossam varianæ legionis aquilam modico præsidio servari, » indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem a fronte eliceret; alii, qui, terga circumgressi, recluderent humum: et utrisque adfuit fortuna. Eo promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, excindit non ausum congregi hostem, aut, sicubi restiterat, statim pulsum; nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe « invictos, et nullis casibus superabiles Romanos » prædicabant, « qui perdita classe,

7. Ut Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum, erexit. Subintelligi debet ad coercendum Germanos, non bellum: sic vetustiores loquebantur.

Inauditas volucres. Nec eæ quidem sunt. Libuit istis apud ignaras aures, in his et sequentibus, *τραγῆδες*, et narrare, quæ noster merito ambigit, *visa, sive ex metu credita.* Immo nec *visa, nec credita, sed vanitate efficta.* Lips. — * Wopk. vulg. tuetur.

Propinquo loco. Malim, *luco.* Hic autem inventa aquilarum una, et supra lib. 1, 60., altera. Ergo receptæ nunc omnes, quia tertia servata militis astu. Florus tamen scripsit 4, 12., *Signa, et aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam signifer.* etc. Parum considerate, nisi ex Livii persona et ætate loqui hominem placet. Lips. Ter-

tiam Clandii demum tempore receptam tradit Dio 60, 8. Vide Rycium ad h. 1. Ean. Suspectam Taciti et Dionis fidem habet Freinsh. ad Flori. l. c.

Non ausum congregi hostem. Legerim hæc et sequentia, *non auso c. hoste, pulso, pavente.* Lips. Sed et Hist. 5, 16., *excindere hostem* dixit. Simile Agric. 22, *vastare nationes.* Ean.

Superabiles Romanos prædicabant. Meo iudicio *τὴ* prædicabant, quod Acidalius ab interprete esse putabat, non est nisi Taciti, et verbum pro materia lectum. Neque vero Lipsius audiendus. Quin quæ sita

amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, et veluti aucti numero irrupissent.

XXVI. Reductus inde in hiberna miles, lætus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. Addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, et, si proxima æstas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, « rediret ad decretum triumphum, satis jam eventuum, satis casuum: prospera illi et magna prœlia: eorum quoque meminisset, quæ venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen et sæva damna intulissent. Se novies a D. Augusto in Germaniam missum plura consilio, quam vi perfecisse. Sic Sugambros in deditionem acceptos:

elegantia est: nec novum profecto possessoris nomen pro re possessa poni. Sic ap. Virg. *Æn.* 2, 311, *jam proximus ardet Ucalegon*. Adde *Observ.* 4, 24., *Hostem igitur non ausum congregi* est loca et res hostis non ausi congregi etc. *Gron.*

In Hioha miles. Vera correctio Beroakli, in hiberna miles, ex Taciti verbis ipsis. Rhehanus, qui *Juhioha* legit, et ego qui serio olim refelli, digni ambo qui plectimur. *Lips.* Rhen. ipse, in edit. secunda a. 1544, emendationem probavit.

Senovies in Germaniam. Non toties in proprie Germaniam: quære in historiis et examina: sed intelligit samitque una missiones, opinor; ita Pannoniam et Illyricum. *Lips.* Boxhornius conjiciebat: *toties Eam.*

Sic Sugambros. Id accidit Tiberio ipso dace. Vide Dionem 55, 6., in

cujus verbis menda, Cantabrique appellantur in Germania, qui revera Sugambri: ut monui olim *Antiq. Lect.* 1, 6., *Sueton. Aug.* 21. *Suevos et Sugambros dedentes se in Galliam traduxit, et in proximis Rheno agris collocavit.* *Eutropius* 7, 9., *Tiberius cccc. x. captivorum ex Germania transtulit, et supra ripam Rheni in Gallia collocavit.* *Isidorus* non obscure indicat, hos ipsos esse, qui, Burgundiones postea appellati, largiter potuerunt. *Burgundiones*, inquit, *quondam a Romanis subacti interiore Germania per castrorum limites positi a Tiberio Cæsare, in magnam coaluerant gentem, atque ita nomen ex locis sumpserunt, quia crebra per limites habitacula constituta, burgos vulgo vocant. Hi postea rebelles effecti Romanis, praecipue LXXX co. armatorum ripas Rheni da-*

sic Suevos regemque Maroboduum pace obstrictum. Posse et Cheruscos, ceterasque rebellium gentes, quando romanæ ultioni consultum esset, internis discordiis relinqui. » Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modestiam ejus adgreditur, alterum consulum offerendo, cujus munia præsens obiret. Simul adnectebat, « si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, qui, nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias adsequi *nomen imperatorium*, et deportare lauream posset. » Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret.

XXVII. Sub idem tempus e familia Scriboniorum Libo Drusus defertur, moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia tum

munis insederunt, et nomen gentis obtinuerunt. A quo tamen diversus it Ammianus 28, 5. qui originem eorum a Romanis trahit: *Gratanter ratione gemina principis acceptæ sunt litteræ; prima, quod jam inde temporibus priscis sobolem se esse Romanam Burgundi sciunt: dein, quod salinarum finiumque caussa Alemannis sæpe jurabant.* LIPS. De orthographia nominis vid. Duker. ad Flor. 4, 12., et Oudend. ad Suet. Aug. 21, qui probat *Sygambros*. Ibi etiam de Suevis vide. ERN. Apud Eutropium legendum XXX. M. patet ex Suetonio Tib. 9.

Maroboduum. V. Vellei. 2, 108, 109. ERN.

Romanæ ultioni consultum esset. *Esset* posui, pro *est*, Muretum secutus et Pichenam, quod latinitatem requirere quivis videt. Verba hæc in MSS. confundi solere, nemo nescit. ERN.

Nullo tum. Scribendum arbitror *nullo dum*: non enim e persona Taciti, sed Tiberii dicuntur. Pro *nullus dum* etiam apud Liv. 29, 11., irrepserat *nullus tum*, quod mutatum a Rhen. et aliis. Vid. ibi Drakenb. ERN. In textu expressi *dum*.

Deportare lauream posset. Id est, triumphare. Triumphantes enim ascendere capitulum soliti, et laurum, quam manu tenebant, quæque in fascibus lictorum, deponere in gremio Jovis: arbitri scilicet victoriæ et auctoris. Plura in Excursu D. LIPS. In lucerna sepulcrali ap. Passerium t. 1, tab. 27, laurea in gremio Jovis sedentis deposita rem egregie inlustrat.

Disseram. Ne quis tentet emendare *edisseram*, quod in hac constructione usitatum est, et alibi quoque contra libros a viris doctis inductum; etiam *disserere* cum accu-

primum reperta sunt, quæ per tot annos rem publ. exedere. Firmius Catus, senator, ex intima Libonis amicitia, juvenem improvidum et facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit: dum « proavum Pompeium, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum » ostentat: hortaturque ad luxum et æs alienum, socius libidinum et necessitatum, quo pluribus indiciiis illigaret.

ativo dicitur Livio. Vid. Drakenb. ad 41, 6., et Salustio Cat. 5, quem imitatur noster. Vid. etiam Cortium ad l. c. ERN.

Dum proavum Pompeium. Ante lucem quærere ocepi hoc stemma, et vereor, ut concubium noctis sit, priusquam pertingam. Cur Liboni huic proavus Pompeius, scio; cur Cæsares consobrini. In Scribonia amita hæreo, quæ ex historiis quidem adstruitur saltem matertera major; nisi placet amitæ nomine abusum Tacitum esse. Si non est, sequitur, ut paternum genus etiam (nam de materno constat) huic adolescenti e Scriboniis sit. Et suadet hercle nomen: quia Tacito dicitur Scribonius Libo Drusus. Censo L. Scribonio Liboni, qui consul cum M. Antonio fuit, fratrem fuisse alium Scribonium, cujus nepos iste: ita, inquam, ut maritus Pompei Scribonius aliquis fuerit. Liquere res nisi ex genei non potest: quam in Exc. Vide E. LRS.

Amitam Scriboniam. Digna lectu de tota hac re apud Senec. epist. 70. LRS.

Proavum Pompeiam, amitam Scribonium. Prope temerarium est, in

his aliquid audere. Video tamen, Scriboniam Augusti etiam Senecam appellari hujus Drusi *amitam*. Video et Dioni 48, 16., et Appiano B. Civ. 5, 139., Scribonium Libonem consulem A. U. 719, dici *socero* Sex. Pompeii. Hujus igitur Scribonii filius, si Pompeiam duxit, sororis suæ filiam duxit, quæ Romanis non erant justæ nuptiæ. Nec vero Pompeiam Sex. F. possum putare, quam cum Fausti liberis conservatam Hirtius B. Afr. 95. Florus 4, 2, 90. (haud dubie falso) interfectam cum patruelibus e Sulla scribunt; quod vult Rupertus (Reines. ep. 48.), etsi alibi Hirtianam Magni, Flori Pompeiam Sexti filiam faciat. Utrobique profecto eadem designatur, et Magni filia, Cn. et Sexti soror. Relinquitur, ut suspicemur, si possumus, Sexto aliam fuisse uxorem, ex qua genuerit Pompeiam, Libonis Drusi matrem, antequam Scriboniam duceret. GRON. Adde Ryckium ad h. l. ERN.

Conjunx fuerat. Heinsius l. c. *fuerit*: bene, si e personna Firmii Cati dicta sunt. Sed potest accipi saltem hoc, *quæ... fuerat*, e personna Taciti dictum. Vid. ad 1, 53. ERN.

Et necessitatum. *Necessitates* sunt

XXVIII. Ut satis testium, et, qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine et reo, per Flaccum Vescularium, equitem romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Cæsar indicium haud aspernatus. Congressus abnuvit : « posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeari. » Atque interim Libonem ornat prætura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaque ejus dicta

sumptus vel impensæ. Et hoc confirmant loca duo posteriora : ut et quæ 1, 11., *vectigalia et necessitates*. *Angustia* autem, quæ vox tantopere placet hic Freinshemio, quid aliud sunt quam egestas, inopia? Quæ sequitur quidem immodicos sumptus, sed non petitur ex destinato, neque ad societatem placet. Quam belle igitur, *socius libidinum et egestatis!* Immo prodigentiæ sumptuum. Proponit ei avitam nobilitatem, ob quam ostendit, eum posse ad imperium pervenire : modo se dignum illo præstet munificentia et convivii gratiam querendo (eo efficacioribus, quod ab hac ambitione remotus esset triparcus Tiberius), nec parceret pecuniæ, vel si mutuandum gravibus sub usuris esset quod donaretur (sic enim et Julius auctor dominationis fecerat) : utque ostenderet sese adiutorem consilii, quod dederat, ipse, quasi pro Libone laborans, similiter faciebat, luxuriosus et damnosus; revera, ut plures conscii fierent temerariæ ambitionis, per quos Libonem convinceret. GRON. Non possum hic accedere magno Gronovio. *Necessitates* de impensis dici, scio, sed de

necessariis, ut 1, 11., et locis ibi a Lipsio allatis, non, quæ sunt luxuriæ causa : neque impensarum, quæ sunt impensæ, et quoad sunt necessariæ, aliquis socius esse potest, nisi forte hoc sensu, ut partem conferat. Manifeste *libidines* referuntur ad *luxum* : ergo et *necessitates* ad *res aliarum*. Et sic accipere Lipsius l. c. et Freinsh. ERN. Rectiora dat Hillerus, qui Racem. 23, *libidinosas necessitates* sive sodalitates intelligit; ex quibus plura, quæ Tacitus dicit, indicia oriri poterant. *Necessitas* sic eo sensu, quo alias *necessitudo*, sumitur, ut ap. Cic. pro Roscio Am. 24, et pro Sulla 1. Conspirat et A. Gell. 13, 3. — Cum Hillero faciunt Broterius et Lamallus.

Reperit. Aurelius : *reperit* : probant Freinsh. et Heinsius l. c. qui insuper vult : *et qui e servis*. Vulgatum quoque commodum est, etsi altera illa ratio frequentior apud nostram. ERN. — * Wopkens. vulgatum tuetur e locis similibus c. 41. 6, 31. 15, 59.

Per Flaccum Vescularium. Quittamen infra 6, 10., est Vescularius Atticus insidiarum in Libonem internuntius. LIPS.

factaque, cum prohibere posset, scire malebat : donec Junius quidam, tentatus, ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. Celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, senatus cognitionem poscit : et vocantur Patres, addito, consultandum super re magna et atroci.

XXIX. Libo interim, veste mutata, cum primoribus feminis circumire domos, orare adfines, vocem adversum pericula poscere, abnuentibus cunctis, cum diversa prætenderent, eadem formidine. Die senatus, metu et ægritudine fessus, sive, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innisusque fratri, et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur. Mox libellos et auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur.

XXX. Accesserant, præter Trionem et Catum accusatores, Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque,

Et vocantur patres. Faernus legobat : *Senatus cognitionem poscit : ad-vocantur patres.* Frustra. *Vocari* in tali re dicitur *senatus*, non *advocari*. Tum hic transitus per et frequens Tacito et aliis. ERN.

Veste mutata. Sordidatus. Cic. Pis. 41. A. Gell. 3, 4.

* *Vocem.* Id est patrocinium, defensionem. WORK. Sic Porc. Latro contra Catil. c. 23, 27. Vell. 2, 66.

Eadem formidine. Omnes enim timebant principis offensam. LRS.

Simulato morbo. Vere ægrotasse Dio narrat 57, 15.

Lectica delatus. Quod receptam

in solis ægris. Nam leotice quamquam jam vulgate, tamen spernebantur adhuc a curiæ aditu. Sueton. de Tib. 30. *Nunquam curiam nisi solus intravit : lectica quondam intro-latus æger comites a se removit.* LRS.

Innisusque fratri. Pute L. Scribonio Liboni, qui hec anno consul. LRS. Parum id probabile videtur Ryckio.

Manus . . . voces tendens. Vid. ad 3, 20. ERN.

Libellos et auctores. Libellos, qui continerent crimina : auctores, qui indicia fecissent. ERN.

C. Vibius. Libri scripti et editi

cui jus perorandi in reum daretur : donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent, et Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina objecturum professus, protulit libellos, vecordes adeo, ut consultaverit Libo, « an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundi-

habent C. Livius, pro quo Lipsius conjiciebat *Clavius*. Post omnes con-
senserunt ex Ann. 4, 28, 29. rescribendum *Vibius*. Idque ita evidens est, ut non dubitarim cum Ryckio recipere. Dissentiunt in prænominem, cum aliis C., aliis Q. placeat; sed quia 4, 13. 28. sine prænominem in scriptis nominatur, ut etiam dedit Gronovius, optimum duxi cum Ryckio servare C. *Vibium*. ERN.

Certabantque cui jus. Ut quondam in causa Verrina Cicero et Cæcilius: idque genus causæ *divinationem* vocabant. ERM.

Singillatim se crimina. Ut fecit Cicero in Verrem, actione prima, et fieri voluit Nero. V. Suet. Ner. 15. et quæ ibi diximus. ERN.

Vecordes adeo. Hoc vitio Libonem non absolvo. Vereor tamen, ne Tacito hic exciderit, quale Floro 1, 7. cum *τὴν αἰσῶν* Tarquinii, eminentia papaverum capita demetentis, *superbiam* vocavit. Speciem stultitiæ obtendi agnosco: sed sub ea rem atrocem velatam diffiteri nequeo. Nec tam stolida quam perplexantis ea oratio videtur, qui rogare aperte non auderet, an majorem habiturus esset, quam quisquam privatorum: ad quantum accederet forsam nemo, propinquius tamen nemo accederet principi: denique an principatu potiturus esset? Omnis superlatio, quam vocant rhetores, exprimit, quod fieri non quit, ut quod summum veri est, intelligamus. Da-

rius pecuniam deferebat Alexandro, *quantam tota Macedonia caperet*. Et solent in consultationibus istis perplexim loqui, dum vanum e re in dubios exitus venias patrociniū preparant, qui apertius indulgent. Sic iste patrum nostrorum memoria consulebat, an in capitato argento suam faciem quandoque visurus esset. GRON.

Quis viam Appiam. Non temere de via Appia consultavit vanum caput, quia ea inter romanas vias longissima, et quasi regina, ut ait Statius Sylv. 2, 2, 12. .... *qua limite notæ Appia longarum teritur regina viarum*. Sed pertinuit ea Brundisium usque? Negat Frontinus de Aqueductibus, qui ultra Capuam non porrigit, *Appia aqua*, inquit, *inducta est ab Ap. Claudio censore, qui et viam Appiam a porta Capena usque ad urbem Capuam muniendam curavit*. Adfirmat tamen hic Tacitus, et Strabo prolixè 5. p. 233. et 6. p. 283. et Horatius Ep. 1, 18, 20. *Brundisium melius Numici via ducat, an Appi*. aliique. Omnes bene. Nam Appius ipse non hercle ultra Capuam perduxit. Ne potuit quidem, ut fines tunc erant imperii romani. Perduxit postea sive C. Gracchus tribunus, qui plerasque vias fecit, refecit; sive C. Cæsar, qui curator viæ Appiæ non leviter in eam impendit: sive Augustus: de quo inscriptiones priscæ, s. p. q. r. QVOD. VIÆ. XVIII. TAE. PVNT. Nam certam aliquid non

suum usque pecunia operiret. » Inerant et alia hujusmodi, stolidi, vana : si mollius acciperes, miseranda. Uni tamen libello manu Libonis nominibus Cæsarum aut senatorum additas atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. Et, quia vetere senatus-consulto quæstio in caput domini prohibebatur, callidus et novi juris repertor, Tiberius, mancipari singulos actori publico jubet : scilicet, ut in Libonem ex servis, salvo senatus-consulto, quæreretur. Ob quæ posterum diem reus petivit : domumque digressus, extremas preces P. Quirino propinquo suo ad principem mandavit.

alii, non ego inveni. LIRS. Plura dat On. Panvin. in descr. U. R. apud Græv. A. R. t. 3. p. 252.

Atroces vel occultas. Quæ ad mortem eorum pertinerent, aut cædem. LIRS. Potius ad defixiones magicas spectasse videtur Ryckio, quo faciunt dicta ad c. 27. et 28. Cf. et c. 69.

Vetere senatus-consulto. Quando et a quo latum id SC. quæro? Sane antiquum est, et Cicero pro Dejot. 1. et pro Mil. 22. referre videtur ad morem majorum potius quam ad legem. Derogatum ei legi antiquitus, in caussa incesti. Pro Milone ib. Jurisconsulti excipiunt etiam adulterii crimen, fraudati census et majestatis. l. 1. C. de quæstion. l. 9. c. 41. LIRS.

Novi juris repertor Tiberius. Immo infamia hujus inventi penes Augustum : erratque noster, si non errat Dio 55, 5. Ὅτι δὲ οὐκ ἔξεν ἐν δούλῳ κατὰ δεσπότου βασανισθῆναι, ἐκίλευσεν ἰσάκεις ἐν χρεία τοιοῦδε τιθέν γίνηται, τῷ δημοσίῳ αὐτὸν, ἢ καὶ ἑαυτῷ ἀπαράσκειν, ὅπως ἀλλήτριος τοῦ κρινομένου ἐν ἰζητάσται,

οἱ μὲν ἠτιᾶντο, ὅτι ὁ νόμος τῇ τοῦ δεσπότου μεταλλαγῇ καταλύσθαι ἔμελλεν. LIRS.

Actori publico. Mancipari, mancupio tradi : ἀπαράσκειν sive vendi, dixit Dio. Supra 1, 73. *Hortisque venditiis statuam Augusti simul publicasset.* Cf. 3, 67. Sed quis *publicus actor*? non alius, quam publicus sive servus sive libertus : proprio tamen munere, qui res rationesque rei publ. administrabat. Plura in Exc. F. LIRS.

* *Scilicet... ut... quæreretur.* Hæc verba, utpote interpolata, expuncta capi. Mendoza. V. Burm. syll. epistol. t. 2. p. 59.

P. Quirinio propinquo suo. Est P. Sulpicius Quirinius, qui Æmiliam Lepidam habuit uxorem : unde adfinitas. Nam ipse ignobilis. LIRS. *Quirino* est in cod. in prima Beroald. et Aldina, ut notavit J. Gron. Sic habent etiam edd. Frobenianæ. Atque sic Latini in inscriptionibus et alibi. Itaque non dubitavi, hanc scripturam post Ryckium et J. Gron. recipere. Adde Duker. ad Flor. 4, 22.

XXXI. Responsum est, « ut senatum rogaret. » Cingebatur interim milite domus, strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut adspici possent : cum Libo, ipsis, quas in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatas, vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium : atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum mensa lumen, feralibus jam sibi tenebris, duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum collabentis adcurrere liberti : et, cæde visa, miles abstitit. Accusatio tamen apud patres adseveratione eadem peracta, juravitque Tiberius, « petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset. »

XXXII. Bona inter accusatores dividuntur : et præturæ extra ordinem datæ his, qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messallinus, « ne imago Libonis ex-

Sic volebat et Matius in Verisim. ERM. Ryckius bene et ad nummum provocat. Vide Vaillant NN. fam. tab. 135.

Milite domus. Qui necessitatem ostenderent, et sponte aut vi pereundum. LIRS.

Strepebant etiam in vestibulo. Velim, strepebantque jam in v. GRON. Ante Pichenam erat strepebantque etiam, velut in ed. Lips. Sed vet. edd. inde a Beroaldo omnes strepebant etiam. ERM. Heinzius l. c. malebat jam et in v.

Vocare percussorem. I. e. aliquem, cujus manu periret. Hic locus confirmare potest suspicionem nostram de loco Suetonii Ner. 47. ERM.

Adpositum mensa. Groslotius mensæ, vel in mensa. Hoc melius. Sed in potest intelligi, ut alibi. ERM.

Properavisset. Scilicet sibi. Cf. Brouckh. ad Tib. 4, 1, 205.

Prætura extra ordinem. An supra numerum eos prætores adjectos vult? certe enim unius prætura tantum vacabat. An potius, in annum proximum destinatos eos, extra sortem aleamque comitiorum? LIRS. Postorius verius. ERM. Sic et Pisonis accusatoribus aliis sacerdotia, uni suffragium ad honores, promissa 3, 19. insignia præturæ Crispino decreta 11, 4., quæstoria Narcisso 11, 38., consularia Nymphidio, triumphale decus Petronio, Nervæ, Tigellino 15, 72. Proh scelera, nec nostro sæculo ignota!

Tunc Cotta Messallinus. Cotta hic inter notas et vihices ejus sæcli, filius, ut Plinius ait 10, 22. Messallæ oratoris, patris optimi, degener proles.

sequias posteriorum comitaretur, » censuit : Ca. Lentulus, « ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret : supplicationum dies » Pomponii Flacci sententia constituti. « Dona Jovi, Marti, Concordiæ, utque iduum septembrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, » L. P. et Gallus Asinius, et Papius Mutilus, et L. Apronius, decrevere : quorum auctoritates adulationesque retuli, ut sciretur, vetus id in re publ. malum. Facta et de mathematicis magisque Italia pellendis senatus-consulta : quorum e numero L. Pituvnius saxo dejectus est : in P. Marcium consules, extra portam Exquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco advertere.

De imaginibus in funere, deque hoc interdicto, non repeto ea, quæ scripsi in Electis 1, 29. Sic Bruti et Cassii imagines abolitæ, infra libro 3, 76. Lirs.

Ne quis Scribonius. In prænominibus simile quid olim facilitatum. V. Liv. 6, 20. Sueton. Tib. 1. Enn.

Ut dona Jovi, Marti. Delendam ut particulam putat Freinsh. recte, ut opinor. Alterum utque fecit, ut potaret librarius, in principio ut excidisse. Enn. Omisit et Crollius, bene. Expunxi.

L. P. et Gallus Asinius. Vereor, ut elapsam exscriptori sit aliquod nomen. Divinabam olim L. Pætos, Gallus Asinius. Pætos sane illo ævo in senatu fuisse, docet 15, 6., ubi Cæsonius Pætos. Quid si etiam, L. P. et Gallus Asinii ? ut prænominibus distinguat plures ejus gentis. Nam Asinii aliquot senatores, immo consulares, uti infra dicam. Lira. Fortasse. L. Piso et Gallus Asinius. Gron. L. Publius dedit Ryckius : quod probari non potest. Freinsh.

etiam conjicit Plancus vel Paullus. Frustra viri docti ingenium exercent in hoc loco : quando nulla veri ansa datur, nisi una litera initialis, quæ pluribus nominibus est communis. Divinatio in talibus est, non judicium. Enn.

Facta et de mathematicis. Immo repetita potius. Nam veteri lege edictoque pridem amota e re publ. illa pestis. Adde quæ in Exc. G. Lirs. De abusu nominis mathematicorum vide A. Gell. 1, 9.

Saxo dejectus est. Tarpeio. Ita dicebant, sine alia additione, Plantus Trin. 2, 1, 30., Qui in amore (malim amorem) præcipitavit, pejus perit, quum si saxo saliat. Lucret. 3, 1028. Lirs.

Extra portam Exquilinam. Supplicia pleraque apud Romanos sumi solita extra portas : credo, ne frequenti sanguine et cæde contaminari oculi civium, aut delibari videretur libertas. Exempla in Exc. H. Lirs.

Classicum canere. Non cuilibet e

XXXIII. Proximo senatus die multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio, consulari, Octavio Frontone, prætura functo : decretumque « ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent : ne vestis serica viros foedaret. » Excessit Fronto, ac postulavit « modum argento, suppellectili, familiæ. » Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e re publ. crederent, loco sententiæ promere. Contra Gallus Asinius disseruit : « Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum,

plebe doctorum notus mos. Cum civi rei capitalis dies dicta esset, classicum in celeberrimis urbis locis canebat, et postremo ante januam damnati. Plutarchus in Gracchis p. 836. Sen. de Ira 1, 16. In Commentario M. Sergii apud Varonem L. L. 5. *Quo die comitia erunt, in arce classicum canat, endo* (sic emendo) *circumque moeros, et ante privatihujusce T. Quinctii Trogi scelerosi hominis hosticum* (lege *hostium*) *canat, et ut in campo cum primo luci adsit.* Seneca iterum hac reapsexit Epist. 17. Pato et Lucilius, hoc versu trochaico Sat. 26, 32. *Rauco concionem sonitu et curvis cogant cornibus.* Nec Romæ solum et inter cives servatus ille mos : sed etiam in provinciis, nisi fallunt me declamatores (et hercle vereor, ut animi ingenique causa fallant) apud Senecam patrem Controv. 25., de Flaminio, qui inter cœnam noxium punivit. Capito : *Fit a præcone silentium : abhibentur deinde legitima verba : canitur ex altera parte classicum.* Cassius Severus : *Si tribunal conscenderit convivali veste : si cum classicum canere debeat, symphoniam canere jusserit.* Lirs.

Posteriora hæc male Cassio Severo tribuuntur : iaspice locum Senecæ.

More prisce. Supplicium prisce moris quale, pete a me ad 15, 60. Lirs.

Prætura functo. Qui munus scil. ipsum gesserat, alii tum erant prætorii, nomine tenuis, prætoris insignia adepti, ut bene monet Freinsheim.

Ne vasa auro. Vide luxum ejus ævi, et granulare sæculo nostro. Dio 57, 15., paullo communius id concipit : quasi interdicta omnia vasa auri, nisi quas ad sacra. Lirs.

Ne vestis serica. Nolim erres : distincta genera vestium olim, byssina, bombycina, serica : quæ persequor et evolvo in Exc. I. Lirs. Male interpretes reddunt per *habits de sois*.

Excessit. In dicenda sententia rei, de qua agebatur, aliud quid addidit. infra c. 38., id nostro est *egredi relationem.* Cf. 4, 74. 13, 49.

Modum argento. Id est, certum pondus numerumque definiri voluit : tot pondo argenti, tot servos, talem suppellectilem. Lirs.

Erat quippe. De hoc more vide Obs. maarum 1, 22. Gron.

sed e vetustissimis moribus. Aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam; et cuncta ad rem publ. referri: qua tenui, angustas civium domos; postquam eo magnificentiae venerit, gliscere singulos. Neque in familia et argento, quæque ad usum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. Distinctos senatus et equitum census, non, quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, taliaque ad requiem animi, aut salubritatem corporum

Aliam apud Scipiones pecuniam.

Larga significatione pecuniam dixit, ut lex decemviralis, et jurisconsulti.

LIRS.

Cuncta ad rem publ. referri. Aliter hæc dicta, quam vetere latinitate. Intellige: omnia esse talia, qualis res publica ejusque conditio. ERN.

Gliscere singulos. Vir nobilis corripit, *gliscere in singulos*: ut suppleatur, *magnificentiam*. Nam *gliscere singulos* Latine non dici putat; certe non explicare, quod auctor dicere voluerit: nisi forte senserit, unumquemque indulgere sibi et velut in lubrico ferri. Nimirum putavit, *gliscere* Latinum esse Gallicum *glisser*: quæ multum differunt. *Gliscere* Latinis est crescere. Vid. Notium c. 1. Et sæpe sic usurpat ipse Tacitus. Hic *gliscere singulos*, est augeri opibus, crescere paratu et nitore instrumenti rerumque necessariorum ad victum et cultum. GRON. Adde Gebhard. et Drakenb. ad Liv. 6, 14. ERN.

Talesque ad requiem animi. Quid est illud, *tales*? Censeo rescribendum, *dignationibus antistent*, *aliisque*, quæ ad requiem. Ideo (inquit bonus patronus luxuriæ) repertum

discernere censum senatorum equitumque a plebe: non solum ut loco, ordine, dignitate præmineant, sed etiam suppellectile, veste, aliisque quæ animo aut corpori cara. Potes etiam legere, *ita aliis quæ ad*. minusque recedes a scriptura. LIRS. Distinguo et lego: *non quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent et aliis, quæ ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur*. In qua oratione multiplex ἁλλοιψις obscuritatem facit, et occasionem mendo dedit. Intelligendum enim inter τὰ *sed ut* ex superioribus τὸ *quia*, et post τὸ *dignationibus* ex sequenti τὸ *antistant* intra idem comma; denique ante τὸ *antistent* particula comparativa. Est enim integrum: *non quia diversi natura sint, sed quia, quemadmodum locis, ordinibus, dignationibus antistant, sic antistent et aliis*. GRON. Sic ante emendarat Grotius, idque receptum a Ryckio: quod non sum ausus imitari, quia altera Lipsiana: *sed ut l. o. d. antistent, ita aliis, quæ*, non minus probabilis; quam etiam probavit Pichena, qui testatur se in cod. Med. reperisse *talisque*. ERN. *Talisque* ortum per errorem ex *taliaque*, ut visum Hillero

parentur. Nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda; delenimentis curarum et periculorum cendum esse. » Facilem ad sensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum et similitudo audientium dedit. Adjecerat et Tiberius, « non id tempus censuræ : nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem. »

XXXIV. Inter quæ L. Piso « ambitum fori, corrupta judicia, sævitiam oratorum, ad cusationes minitantium » increpans, « abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure. » Testabatur : simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, et, quamquam mitibus verbis Pisonem permulsiſſet, propinquos quoque ejus impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in jus Urgulania, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat. Nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Cæsaris, spreto

Racem. 25. Ceterum hic quisque suo sensu abundet.

Confessio vitiorum. Possit legi consensio. Lips. Abait, ut mutemus, quod pulcherrime dictum est. Neque vero hæc confessio est Galli, ut censuit Freinsh. qui παραφράζει. Huic Asinii orationi non difficulter assensi sunt reliqui, qui, quod ipsi similiter animati essent, gratum habebant existisse virum primum, qui iisdem, quibus ipsi tenebantur vitiis, teneri se confiteretur, et tamen obtegenda eorum turpitudini honesta nomina reperire potuisset. Immo, impudentia, inquit, plurimum, qui prætextu et vocabulis commodorum et necessariorum luxuriam suam tantum non probebant, et palam

confitebantur, et quod hæc istis similes audiebant. *Confessio* est illorum, qui post Gallum sententias dixere : *similitudo audientium* est illorum, qui non sunt locati, sed verbo aut manu promissa assensere, aut denique pedibus in eam sententiam iere. Defendere turpia instar confessionis est insitorum vitiorum. Ledit pari suavitate 14, 11, ad verso rumore Seneca erat, quod oratione tali confessionem scripsisset. GRON.

Liberi doloris. Eleganter. Sic ap. Cic. 12. ep. 28. *liber in ulciscendo.* *Liber dolor* est, cum ea dicas, facias, quæ dolor suadet, nihil timens cujusquam odium, aut iras etc. ENX.—* Cf. Horat. Epod. 4., Quinct. 11, ab init. 18, 2. Declam. WORK.

Pisone, vecta; aut ille abstinit, quamquam Augusta « se violari et imminui » quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut, « se iturum ad prætoris tribunal, adfuturum Urgulanæ, » diceret, processit palatio, procul sequi jussis militibus. Spectabatur, occurrente populo, compositus ore, et sermonibus variis tempus atque iter ducens: donec, propinquis Pisonem frustra coercentibus, deferri Augusta pecuniam, quæ petebatur, juberet. Isque finis rei; ex qua neque Piso inglorius, et Cæsar majore fama fuit. Ceterum Urgulanæ potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causa quadam, quæ apud senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est prætor, qui domi interrogaret: cum, virgines vestales in foro et judicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

XXXV. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, « quamquam afuturum

2. *Missus est prætor. An missus prætor.*

Spreto Pisone. Hoc quoque exquisita latinitate. Sprenere dicuntur leges, iudices, accusatores, qui se impune peccare posse putant, fiducia potentis, opum etc. Horat. Epod. 4., de libertino: *In quatuordecim seditibus contento Othone sedet*, ubi v. Bentl. Adde Clav. Cicer. in v. *contemnere*. Similiter *καταγλῶττον* dixit Lucian. in Toxari c. 2. Eran.

Ille abstinit. In cod. Gron. testatur esse illi *abscissit*. Unde conjicere licet a Tacito fuisse *abscissit*, quod eundem sensum habet. Xenoph. Mem. Socr. 2, 9., de Archidemo accusante sycophantas Critonis: ὁ δὲ οὐκ ἀπαλλάττεται, non *abscissit*, non

omisit, aut deposuit accusationem. Eran.

Missus est prætor. Quod in egregiis personis observari Paullus jubet D. 12, 2. l. 15. De iur. jur. *Ad personas egregias, easque, qui valetudine impediuntur, domum mitti oportet ad iurandum.* Lare.

Res eo a. p. P. Pithæus Adv. 2, ult. *res tum prolatas* ob foras messium et vindemiarum tempore indici solitas perhibet; Crollius in eo causam querit, quod princeps se afuturum dixerat, unde mox *res dilatas* narrentur. Rerum dilationi actus earum opponitur. Cf. Suet. Aug. 32.

Quamquam afuturum se dixerat. Omnino sic legendum. Atqui non

se dixerat Cæsar, ob id magis agendum, » censebat, « et, absente principe, senatum et equites posse sua munia sustinere, decorum rei publ. fore. » Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, « nihil satis illustre, aut ex dignitate populi romani, nisi coram et sub oculis Cæsaris : eoque conventum Italiae et adfluentis provincias præsentiæ ejus servanda, » dicebat. Audiente hæc Tiberio ac silente, magnis utrinque contentionibus acta : sed res dilatae.

XXXVI. Et certamen Gallo adversus Cæsarem exortum est. Nam censuit, « in quinquennium magistra-

abfuit, ut e seqq. colligas. Ita est : sed dixerat, ut sæpe, et hæc talia ex usu aut causa simulabat. Lrs. In eod. Med. est *afuturum* : quod recepi. Millies litera *b*, temere addita huic verbo, et sublata per codd. a vitis doctis. v. Gebh. et Drakenb. ad Liv. 4, 2. 26, 41., et qui ibi laudantur. Ceterum etiam J. Gron. in MS. se reperisse testatur mox *agendas, senatum et posse*. Unde Taciti scripturam hanc facit : *ob id magis agendas censebat, et, absente principe, senatum et equites posse sua munia sustinere, decorum rei publice fore*. Mirandum est, Beroaldum et Pichenam hoc non vidisse, et uno versiculo illum ter mutasse lectionem codicis, sine causa. Ceterum in utraque lectione aliquid duri est in verbis *ob id magis*. Postquamquam intelligi debere tamen, clarum est. Ei non satis convenit *ob id magis* : sed desideratur *haud minus*. Haud mutari potuisse in *ob id*, facile intelligitur ; *magis* autem et *minus* sæpe permutata esse in libris scriptis, observant viri docti. Vide quos laudat Drakenb. ad Liv. 45, 24.

Cetera, ut... *senatum.... posse*, sunt meliora, eaque recepi. In ed. Rhemani est vitio operatum *adfuturum*, quod in Aldinam hinc irrepat. Ern. Probarem cum Gron. et Crollio *agendas*, ut a voce *res* nimis procul abesset. Recte se habet vulgatum. Sic et *ob id magis* non mutandum. Sensus est : *nullo magis absente principe agendum*. Ratio patet.

Senatum et equites p. sua munia s. Equitum munia sunt iudicia. Nam, etsi iudiciorum administratio communis tum fuit senatui et equiti : tamen usus loquendi talis, ut equitibus, nomine quidem, solis tribueretur. Sic *decuria equitum* de iudicibus ap. nostrum 14, 20., et Sueton. Tib. 41., ubi v. quæ diximus in Excursu : quæ non convelluntur iis, quæ contra dixit Oudend. Adde in pr. Plinium H. N. 33, 2. Ern.

Servanda. Habeo, quo vulgatum tunc : malim tamen *servandas*. Gron. Ceterum in MS. unico est ante et ei *adfl.* Ern. Si necessario exprimendum iudicat Crollius. Satisfaciat intelligi.

Censuit in quinquennium. Non a

tuum comitia habenda : utque legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, jam tum prætores destinarentur : princeps duodecim candidatos in annos singulos nominaret. » Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, et arcana imperii tentari.

se id invenit Gallus, sed imitari decretum C. Cæsaris voluit, de quo Appianus, in persona M. Antonii, Civil. 2, 128., Ἡμεῖς γὰρ αὐτοὶ σχεδὸν ἅπαντες, οἱ μὲν ἤρξαμεν ὑπὸ τῷ Καίσαρι· οἱ δὲ ἔτι ἄρχομεν, αἰρετοὶ πρὸς ἐκείνους γινόμενοι· οἱ δὲ ἐς τὸ μῖλλον ἄρχειν κοχηρευομένημεθα. Ἐς γὰρ πενταετίας, ὡς ἴσται, καὶ τὰ ἀστυκὰ ἡμῖν καὶ τὰ ἐχέσια, καὶ τὰς τῶν ἰθὺν ἢ στρατοπέδων ἡγμονίας διατάξατο. De quo etiam Suet. sentit in Julio 76. *Magistratus in plures annos ordinavit.* LRS. Id Vitell. 11, *Comitia in decem annos ordinavit.* ERM.

Utque legionum legati. In exercitu duplices legati, consulares et prætorii. Consularis toti exercitui, prætorius legioni uni præsidebat. At ecce Gallus, quia multæ legiones, et plures sane quam quotannis prætores (nam ad 25 aut 26 illo ævo erant); Gallus, inquam, hic blanditum legatis ivit, et, ut putabat, Cæsari. Voluit illos, qui ab eo præpositi ante præturam, jamtum prætores designatos eo ipso facto esse, et sequenti anno inire. Quid amplius? *duodecim candidatos in singulos annos a principe nominari.* Sed cujus rei candidatos? Legationis, an præturæ? Si istud, tum augetur valde prætorum numerus, aut certe prætoriorum: quod tamen Gallus callide masit novo reperto, quia Cæsar juraverat, Ann. 1, 14., se numerum duodenarium in præto-

ribus non excessurum. At nunc potest excedere, sed alio titulo et mantello. An placet legationis candidatos accipi? et ut Cæsar quotannis omnes illos nominet, solusque comitia hæc peragat? Neque id sperno: sed sprevit valde Tiberius, qui totum hoc caput ejus sententiæ nec refutatione, immo nec repetitione, dignum censuit: et in oratione rejicit prius caput tantum, de magistratibus in quinque annos. LRS. Immo prius verum est. *In annos singulos* intellige de quinque annis, in quos magistratus ordinandi ex ipsius sententia. Ita princeps nominabit candidatos 60, et quidem candidatos sine repulsa et ambitu designandos, ut loquitur 1, 15., utrum præturæ tantum, an etiam consularis, aliorumque magistratuum, non dixerim. Etenim qualis consulum creatio fuerit tum, incertum, auctore ipso Tacito 1, 81. Sed tamen et ibi candidatorum mentio. Itaque credam, non de sola prætura locum intelligendum esse. Ab initio quatuor candidatos nominaverat l. c. adulator duodecim concedi vult. ERM.

Arcana imperii. Quare? Quia validi nimis illi electi fuissent, et potuissent tractu in principem coire. Item odia serebantur in ipsum, et fortasse conspiratio, a repulsis. Et sane ea mens Taciti: quod verba illa mox ostendunt: *favorabili oratione vim imperii tenuit; quæ resoluta igitur, et*

Tiberius tamen, quasi augeretur potestas ejus, disse-
ruit: « Grave moderationi suæ, tot eligere, tot differre.
Vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis re-
pulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab
his, qui ultra quinquennium projiciantur: unde pros-
pici posse, quæ cuique tam longo temporis spatio mens,
domus, fortuna? superbire homines etiam annua desig-

velut enervata fuisset, illa sententia. Nam addo etiam, inter arcana impe-
rii esse, ut princeps gratiæ et bene-
ficii sit potens: vix aut non esset, in
tam longum tempus honoribus semel
datis. LIPS. Alii aliter explicant hunc
locum. Mihi sic videtur. *Arcana im-
perii et dominationis* apud Tacitum,
id quod comparandis locis ceteris,
infra 59. H. 1, 4. intelligi potest,
sunt artes ab Cæsare et Augusto,
suggerente in primis Mæcenate, in-
ventæ, ad imperium summum et com-
parandum et retinendum, et instituta
Cæsarum eodem comparata. *Arcana*
vocantur, quia non in vulgus nota
erant, sed occultabantur, ne animad-
verterentur consilia dominandi, et
quod sub iis dominandi cupiditas,
et vis ipsa dominationis latebat. Ergo
sensus verborum Taciti hic videtur
esse: omnibus apparebat, istam sen-
tentiam pertinere ad res, quæ in de-
liberationem senatus non cadebant,
et de quibus sententiam dicere sena-
tores non consueverant, sed propriæ
essent imperatoribus. Nam magistra-
tus ordinare in plures annos, can-
didatos nominare, erat inventum
Cæsaribus et Augustis, pertinens ad
dominationem comparandam et reti-
nendam. Igitur an et in quot annos
ordinandi magistratus essent, quot
candidati nominandi in singulos an-
nos, imperatoris erat videre et decer-

nere, non senatus. Ea porro sententia
patefieri artes dominandi, quas oc-
cultas esse volebant imperatores. Bis
ergo peccabat Gallus. Primo, quod
in senatu decerni volebat, in quot
annos comitia haberentur, quod fue-
rat imperatorum ante, auctore Cæ-
sare: deinde, quod significabat etiam
adulatione illa, qua duodecim can-
didatorum nominandorum potesta-
tem Tiberio fieri volebat, non igno-
rare se, in eo esse aliquid, quod ad
augendam potentiam excogitassent
imperatores. Nam ignorari istas suas
artes volunt dominandi cupidi, nec
de iis verba fieri, quibus sibi expro-
brari dominationem putant. Atque
ad hunc fere modum interpretatur
hunc locum etiam Ryckius. ERN.

Quasi augeretur. In Medicæo au-
retur legitur, voce admutilata. Illa
vera lectio. Augebatûr enim potes-
tas, cum in ejus manum comitia tot
annorum, nova ratione, darentur.
LIPS.

Grave moderationi suæ tot. Nam
ante ita moderatus erat, ut quatuor
tantum nominaret. 1, 15. ERN.

Mens, domus, fortuna. Quæ mens?
ntrum nimirum bona, an animus rei
publ. infensus 4, 70. 6, 24. non ex
hac tantum continuatione spei, sed
undecumque. *Domus*, familia, gens,
cognatio et necessitudines: nam et
horum peccata poterant efficere, ut

natione : quid ? si honorem per quinquennium agitent ? quinquuplicari prorsus magistratus, subverti leges, quæ sua spatia exercendæ candidatorum industriæ, quærendisque aut potiundis honoribus statuerint.

XXXVII. Favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit. Censusque quorundam senatorum juit. Quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali, no-

aliquis in suspicionem veniret, et potestas ei male credi videretur. *Fortuna*, res familiaris, integra an attenuata. GRON.

Honorem per quinquennium agitent. Sermo ad invidiam rem augens. Ut 1, 69., *Compressa a muliere seditione.* Et paullo ante : *confessio vitiorum.* Designati a gerentibus magistratum potestate, non dignatione, neque gratia differunt : imo majorem sæpe gratiam habent, ut plerumque, a quibus speratur. Adorant ferme solem orientem, et semper, quæ sperant homines, ampliora sibi fingunt, quam præsentia vel inveniunt vel æstimant. Unde non mirum, si et ipsi sumerent superbiam quasi meritis quesitam. Liv. 33, 46. Cic. in Verrem 1, 7. Verebatur igitur haud injuria, ne quis eorum, qui tot annos in oculis et expectatione hominum fuissent, vires colligeret ad invadendum imperium. GRON.

Spatia exercendæ. Tot mensibus aut diebus petant, et in candida sunt : tot deinde adepti gerant. Neque enim sollemniter petere toto anno licebat. Atque hoc est *spatium exercendæ candidatorum industriæ*, olim legibus finitum. LIRS.

Censusque quorundam senatorum. Suet. Vesp. 17. Punctum posui post tenuit. Est enim nova sententia. Que

est præterea, deinde. V. dicta ad Sueton. Ner. 38. Sic infra 52., *circumferrent. Compulerantique etc.* ERN.

Preces M. Hortali. Ortalus scribitur in Suet. Tib. 47. Ortalus igitur Hortensiæ gentis cognomen. Cicero ad Atticum 4, 15. *Ortalus in ea causa fuit, cujusmodi solet.* Infanda quædam de hoc ipso, nisi fallor, Hortensio Valerius Max. narrat 3, 5, 4. sed vocat Corbionem. Anne igitur scribendum *Hortalus Corbio* ? an corrupta ea vox, substituendamque, *Ortalus* ? alterum certe horum. Principio etiam Valerianæ narrationis emendo, *in maximo et ingeniorum et civium amplissimorum proventu.* Facio judicem nostrum Pighium, cui scriptor hic non medicinam debet, sed vitam. Sed hic Ortalus Hortensii nepos, numquid ex filio ? Apparet ; nam et Valerius diserte Hortensium eum appellat. Attamen filius magni illius oratoris, bello civili Brutiano periit, præmature. Velleius 2, 71. Sed debuit scilicet jam tunc prolem servasse, et reliquisse in urbe. Catulli elegia, quæ ad Ortalum est : censo eam esse ad hujus avum. LIRS. Pro Ortalo ubivis viri docti posuere *Hortalum.* Simili modo Ortensius nonnunquam legitur, ut ap. Grut. 883, 4. Sequior ætas vulgo *ortus* pro *hortus* dixit. ERN.

bilis juvenis, in paupertate manifesta, superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, illectus a D. Augusto liberalitate decies sestertii, ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingeretur. Igitur, quatuor filiis antelimen curiæ adstantibus, loco sententiæ, quum in Palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum cœpit : « Patres conscripti, hos, quorum numerum et pueritiam videtis non sponte sustuli, sed quia princeps monebat : simul majores mei meruerant, ut posteros haberent. Nam ego, qui non pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam, gentile domus nostræ bonum, varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent. Jussus ab imperatore, uxorem duxi. En stirps et progenies tot consulum, tot dictatorum ! nec ad invidiam ista, sed conciliandæ misericordiæ, refero. Adsequuntur, flo-

Decies HS. Is est ipse census senatorius, qui sub Augusto fuit : nam auxit eum et produxit. Sunt ista viginti quinque millia Philippicum. LIPS. Liberalitatem decies sestertii dicebant veteres, et scripsit haud dubie Tacitus ; non sestertium. GRON. J. Gron. in MS. Med. clare reperit sestertii. Itaque non dubitavi recipere cum Ryckio. Aliis etiam locis veterum scriptorum, etiam sine libris scriptis, recepere viri docti. V. Intt. ad Sueton. Caesar. 50. Aug. 41. Tib. 48. ERM. Vid. omnino Gron. de pecun. vet. 2, 3. Valor, quem Lipsius statuit, bodiernæ rationi non amplius congruit. Male quoque passim Eisenhmidii nostri calculum viros doctos presso pede adhuc sequi video. Sæou-

li spatio duplicatus argenti valor est. Decies HS. hodie Gallicæ monetæ ducenties mille libris respondet. Vide Diss. nostram de numi rom. valore in Misc. litt. Argent. 4, 1770. — Dio quoque 54, 17., habet decies ; sed Suetonius Aug. 41, duodecies. De diversis temporibus agi, docet Perizonius de lege Voconia, p. 174. Sic ERN. ad Suet.

Tot consulum. Vaniloqua hominis oratio et falsa : ubi enim isti tot consules, tot dictatores ? Certe ego in Hortensia gente unum dictatorem reperio, et consulem unum. Dictatorem anno urbis 467. secessionem plebis ; consulem, Q. Hortensium, hujus avum. Sed intellegit fortasse majores suos etiam ex gente materna. LIPS.

Adsequuntur florente te. Adse-

rente te, Cæsar, quos dederis, honores: interim Q. Hortensii pronepotes, D. Augusti alumnos, ab inopia defende. »

XXXVIII. Inclinatione senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: « Si quantum pauperum est venire huc, et liberis suis petere pecunias cœperint, singuli nunquam exsatiabuntur, res publ. deficient. Nec sane ideo a majoribus concessum est, egredi aliquando relationem, et, quod in commune conducatur, loco sententiæ proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus, cum invidia senatus et principum, sive indulerint largitionem, sive abnuerint. Non enim preces sunt istuc, sed efflagitatio, intempestiva quidem et improvisa, cum aliis de rebus convenerint patres, consurgere, et numero atque ætate liberum suorum urgere modestiam senatus, eandem vim in me transmittere, ac velut perfringere

9. *Eandem vim in me transmittere.* Codex Rhemani, *transmerei*. Forte, *transmere*: sed nihil temere mutandum, nisi minus mendosus liber eo invitetur.

quantur Acidalius. Non placet: certius enim omen in vulgata, etsi ratum non fuerit. GRON.

Inclinatio senatus. Quare illa impedivit, aut arcuit? debuisset incitare: nam videri volebat omnia per senatum agere. Sed hic aliud: ista inclinatio popularitatem quandam referebat, et severum principem, quasi ad famam et gratiam componebat: spretum Tiberio. Fortasse etiam, quia sponte volebat dare, et solus gratiam habere, non ab aliis invitatus aut impulsus. LRS.

Preces sunt istuc. J. Gron. in MS. legit *istud*, pro *istud*, quod ille probat. Sed illud *istud*, si quidem acutius ce-

teris in hac voce legenda vidit Gronovius, potest esse factum ex *istuc*, pro quo sæpe librarii reposuere *istud*, ut docuere viri docti ad Liv. 28, 28. 42. etc. ERM. — * *Istuc*, bene. Sic 1, 42. H. 1, 84. WORK.

Eandem vim. Prisca scriptura, *in me transmerei*: ex quo Beatus, *transumere*. Legebam, *eadem*, *invidiam in me transmittere*: vel etiam; *tandem vim*. Primo, inquit, urgent modestiam senatus, denique velut vim mihi adhibent, et ærarium perfringunt. Vim dico, quia velut pro sententia dicunt, et senatus assensum capiunt, aut captant; cui parere me sit necessarium. LRS. Optime habet

ærarium : quod , si ambitione exhauserimus , per scelera supplendum erit. Dedit tibi , Hortale , D. Augustus pecuniam , sed non compellatus , nec ea lege , ut semper daretur. Languescet alioqui industria , intendetur sociordia , si nullus ex se metus aut spes ; et securi omnes aliena subsidia exspectabunt , sibi ignavi , nobis graves ? » Hæc atque talia , quamquam cum adsensu audita ab his , quibus omnia principum , honesta atque inhonesta , laudare mos est , plures per silentium aut occultum murmur exceperunt : sensitque Tiberius : et , cum paulum reticuisset , « Hortalo se respondisse » ait : « ceterum , si patribus videretur , daturum liberis ejus ducena sestertia singulis , qui sexus virilis essent. » Egere alii grates ; siluit Hortalus , pavore , an avitæ nobilitatis , etiam inter angustias fortunæ , retinens. Neque miseratus est posthac Tiberius , quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

XXXIX. Eodem anno , Mancipii unius audacia , ni

10. Domus Hortensii. Forte Hortensia.

vulgatum : nam et vis infertur pudori : vis etiam est , cum aliquid extorquet improbitas , ut loquitur Arbitrator c. 87. , cui concedit frontis imbecillitas. Sic 15, 36. , Ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pigra prævalerent , ita P. R. plurimam vim habere , parendumque retinendi. Gron. J. Gron. e prisca scriptura , quam Beroald. et Rhen. ed. pr. retinere , legi vult transjicere. Aldus edidit transmitti , Gryph. transmittere. ERM. Hillerus Racem. 25. legendum suadet transferre ; Crollius transmovere , citatque ex Terent. Eun. 3, 1, 8. et ex nostro 13, 35.

— * Vulgatum tuetur et Ferrarius , Elect. 1, 10.

Retinens. Infra 5, 11. , modestiam retinens. Sic etiam Cic. ad Q. fr. 1, 2. , sui juris dignitatisque retinens. ERM.

Dilaberetur. Arbitror Tacitum dedisse : delaberetur. Sic Sueton. Claud. 9. ad eas rei familiaris angustias decedit : quamquam ibi suspicatus sum , Suetonium scripsisse recidit. Delabi et dilabi sæpe confundi in libris , satis notum est. Infra 3, 63. non specie religionis in ambitionem delaberentur. Itaque non dubitavi sic rescribere. ERM.

mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rem publ. perculisset. Postumi Agrippæ servus, nomine *Clemens*, comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili animo, concepit. Ausa ejus impedivit tarditas onerariæ navis : atque interim patrata cæde, ad majora et magis præcipitia conversus, furatur cineres, vectusque Cosam, Etruriæ promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret : nam ætate et forma haud dissimili in dominum erat. Tum, per idoneos et secreti ejus socios, crebrescit « vivere Agrippam, » occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud imperitissimi cujusque promptas aures, aut rursum apud turbidos, eoque nova cupientes. Atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam adspici, neque diutius iisdem locis. Sed, quia veritas visu et mora, falsa festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam aut præveniebat.

Ferre ad exercitus. Suet. Oct. 19. Tib. 53. Noster 4, 67. ΓΛΟΨ.

Patrata cæde. Scil. Postumi Agrippæ. Respice ad 1, 6.

Furatur cineres. Quare hoc ? an, ne constaret eo argumento mortuum Postumum, quem vivum ille, et se esse, credi volebat ? An caritate in dominum fecit, et alibi sepulturus ? LIRS.

Vectusque Coram. Apud Dionem 57, 16. leges, in Galliam profectum eum. Sed Coræ nomen ego apud geographos in hoc tractu non reperio : reperio Cosæ, quod Etruriæ oppidum fuit in sublimi colle ad mare, cum subjecto sinu. Strabo 5, p. 225. Μετὰ

δὲ Ποπλῶνιον Κόσσα πῖλος, μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἔστι δὲ ἐν πλάσσει βουνὸς ὑψηλός. Vicinum id portui Herculis Rutilius in Itin. 1, 286. locat : *Et desolata mœnia fœda Cosæ.* Servius de eodem ad Virg. Æn. 10, 167 *Cosæ civitas Tusciæ, quæ numero singulari etiam secundum Sallustium dicitur.* Nominat et Plinius lib. 3, 8. Itaque qui me audiet, *Cosam* hic restituet. LIRS.

Relinquebat famam. Statim abeundo scilicet, priusquam bene innotesceret : *præveniebat* autem, ex inopinato et celeriter se sistendo. Ita parum gnaros relinquebat, parum providis se sistebat. LIRS. Totum inter-

XL. Vulgabatur interim per Italiam, « servatum manere deum Agrippam : » credebatur Romæ : jamque Ostiam invectum multitudo ingens, jam in urbe clandestini coetus celebrabant : cum Tiberium anceps cura distrahere, vine militum servum suum coerceret, an

pretor de abitu, idque præcipit ipse Tacitus, cum ait : *neque diutius iisdem locis, sed aut relinquebat aut præveniebat* : quid fecerit, narrat, in mutandis locis. Et si autem *relinquere* interdum dicimur, quicquid post tergum est vel venit, proprie tamen relinquimus, quod nobiscum fuit, aut quod jam adest, cum ab eo discedimus, prævenimus id, quod nondum adest, seu, quod post nos demum existit. Hoc igitur ait, abibat vel cum inciperetur spargi, vel priusquam spargeretur rumor, eum adesse. GRON.

Ostiam invectum multitudo ingens celebrabat. Freinsh. capit de sermonibus hominum. Crederem, si adjiceretur *fama, rumore, sermone, vocibus*. Nam mihi nihil exploratius, quam, quem multitudo celebrare ingens dicitur veteribus, eum magnam turbam comitum, anteaambulorum, sectatorum secum trahere intelligi. Cic. pro Sext. 63. *Vie multitudinis legatorum undique missorum celebrabantur.* Ad Att. 4, 1. *Similis frequentia me usque ad Capitolium celebravit.* De Orat. 1, 45. *Testis est hujusce Q. Mucii janua et vestibulum, quod maxima quotidie frequentia civium celebratur.* Plane sicut Tacitus loquitur, narratque, simul egressus in terram esset, magna frequentia vulgi circumfusum comitatumque incessisse per vias gaudentis, gratulantis, deducantis, mirantis. Et quid in eo novi? Pseudograechi et Pseudomarii juxta

magnum concursus fecerunt. Neque abhorret, quod præcedit, *adire obscuro* etc., et *relinquebat aut præveniebat*. Sic tum illic, postea Ostias aliter : crescunt enim et in scelere ac fraude animi parvi metu primo : rursusque pro occasione minuuntur. Quos progressus regressusque curate satis annotavit Tacitus. Ostias effuderant sese. In urbe sub oculis principis minus audebant. Aut, si audebant, ipse dimisit illos, monitos conducere magis rebus suis, ut minus conspectus Romam intraret. Postquam igitur mœnia irrepit, coitiones interim clandestinæ ad eum fiebant, donec matura, si daretur, fieret scditio. XXII. lapide ab urbe distare Ostiam accepit, opinor, Freinsh. e corrupto Strabonis loco 5, p. 232. cum tot alii auctores, tabulæ, itineraria XVI, quidem etiam XIII millibus contenti sint. Vide Cluverium. GRON. *Ostiam* in textu scripsi, imitatus viros doctos in Livio. *Ostia* vera scriptura, non *Hostia*. Et sic in MS. auctore J. GRON. EAM.

Servum suum coerceret. Rectum est. Etai enim Clemens hic servus Agrippæ olim : tamen nunc Tiberii, ad quem scilicet universa Agrippæ hereditas venerat. LIRE. Acidalio non inconcinne ex *suum* scribi posse statim videbatur. Sed molto efficacius *re suum*. Justin. 42, 5., *Phraates legatos statim ad Cæsarem mittit, servum suum Tirdatem et filium remitti sibi postulat.*

inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret. Modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus, reputabat. Postremo dat negotium Sallustio Crispo : ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit : atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. Exsequuntur ut jussum erat : dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctum, clauso ore, in palatium traxere. Percunctanti Tiberio, « Quomodo Agrippa factus esset? » respondisse fertur, « Quomodo tu Cæsar. » Ut ederet socios, subigi non potuit. Nec Tiberius pœnam ejus palam ausus, in secreta palatii parte interfici jussit, corpusque clam auferri : et, quamquam multi e domo principis, equitesque ac senatores, sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur, haud quæsitum.

XLI. Fine anni arcus, propter ædem Saturni, ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii ; et ædes Fortis Fortunæ Tiberim juxta in hortis, quos Cæsar dictator populo rom. legaverat ; sa-

GRON. Groslotius volebat corrigi tum. ERN. Illud tum nullo modo ferendum.

Simulata conscientia. Freinsheimii interpretationem, qui fraudis conscientiam intelligit, admittere non possum. Quem ad modum enim planus hic confideret committeretque sese illis, qui dicerent : *Scimus te non esse Agrippam, quem præfers?* Prorsus hoc erat totam tragœdiam evertere. Qua fronte poterant offerre pecuniam, fidem et pericula polliceri, qui detrahebant ei aperte personam, sub qua erat favorabilis? Non

erat tam fatuus Clemens, ut crederet homines, si nihil aliud, ingenuos et militares sacramento dicturos ei, quem fugitivum esse nossent. Quin *simulata conscientia* est fingentes se consocios ac participes eorum, qui jampridem illius adventum optarint et expectarint, adeoque conspirationis pro servato munere Deum Agrippa factæ, et velle omni modo Augusti sanguinem adversus inimicos tueri. GRON.

Auspiciis Tvb. Eleganter Hor. 4, 14, 33. *Te copias, te consilium et tuos præbente Divos.*

crarium genti Juliae, effigiesque D. Augusto apud Bovillas, dicantur. C. Cæcilio, L. Pomponio coss. Germanicus Cæsar A. D. VII. Kal. Junias triumphavit de Cheruscis Cattisque, et Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, proeliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. Augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis onustus, sed suberat occulta formido reputantibus, « haud prosperum in Druso, patre ejus, favorem vulgi: avunculum ejusdem, Marcellum, flagrantibus plebis studiis intra juventam ereptum: breves et infaustos populû romani amores. »

XLII. Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios viritim dedit, seque collegam consulatui ejus destinavit. Nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit, stru-

Sacrarium genti Juliae. Addito etiam ludicro circensi, quod docent verba 15, 23. At de sacrario, exemplum imitatus in gente Flavia Domitianus. Statius Silvar. 5, 1, 240.... *æternas modo qui sacraria genti Condidit, inq̃as alio posuit sua sidera cælo.* LRS.

C. Cæcilio. Sic edidi pro Cælio, ex inscriptione ap. Murat. t. 1, p. 301., et sic appellant Dio 57, 17. et Cassiodorus in Chron. ut jam monuit Panvinus, Blanchinus. Sic edidit etiam Broterius V. et Massonus Vita Ov. ad h. a. De Pomponii consulatu v. Rezonici Disquis. Plin. t. 1, p. 146. EAM.

Triumphavit de Cheruscis. Plures gentes in hoc triumpho Strabo 7, p. 291. nominat, sed verbis corruptis: de quibus videbo in Germania

Taciti. LRS. Huc spectat numus est obvijs, qui hinc Germanicum in quadrigis triumphalibus, illinc stantem paludatum sistit, addito in area: SIGNIS RECEPT. DEVICTIS GERM. S. C. V. Eckhelii Dootr. NN. vet. vol. 6, p. 209. De vectis spoliis et simulacris v. Ovid. ex Ponto 2, 1. Hor. ep. 2, 1, 191. Flor. 4, 2, 88.

Currusque quinq. liberis. Ex triumphantium ritu, qui pueros minores in curru, grandiores interdum equis triumphalibus imponebant. Suetonio pro Murena 5. Plutarchus, Suetonius Tib. 6, alii. Dio. 45, 40. LRS.

Trecenos plebi sestertios. Tres aureos Romanos, nostros septem Philippos vel ducatonos argenteos et dimidiatum. GRON. Monetæ Gall. 60 libras Turon.

xitque caussas, aut forte oblatas adripuit. Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur; invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset. Nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus: quia, florente C. Cæsare missoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Ut, versa Cæsarium sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaum matris literis, quæ, non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. Ille ignarus doli, vel, si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque immitti a principe, et mox adcusatus in senatu; non ob crimina, quæ fingebantur, sed angore, simul fessus senio, et quia regibus æqua, nōdum infirma, insolita sunt, finem vitæ, sponte an fato, implevit. Regnum in provinciam redactum est, « fructibusque

Rex Archelaus. Rex Cappadocum, non Judææ tetrarcha, ut Muræus vult. Hic Herodis erat filius: ille ex posteris Archelai, Mithridatis præfecti. Archelai Judæi frater Alexander Archetai Cappadocis filiam Glaphyren uxorem habuit. Græc. Confundit utrumque etiam Torrentius ad Sueton. Tib. 8. E. N. Scil. apud Suet. idem Archelaus Capp. rex intelligitur, qui ap. nostrum; contra ap. Josephum, quem allegat Torrent. ex Antiq. 17, 11. Archelaus Ethnarcha Judææ, cujus in iudicio ob contentionem cum fratre de herciscundo mortui patris regno adfuit Caius Cæsar, Augusti nepos. Cf. Noldius in Hist. Idumææ, p. 196.

Quinquagesimum annum. Justa putatio. Cæpit enim regnum ab Anto-

nio, anno urbis 718. Consule Dionem 49, 32. Lips.

Versa. Non finita, sed eversa, Agrippa Postumo in exilium acto.

Veniret. Legitima ratio desiderat venisset: sæpe in hoc genere, nominatione in hoc verbo, peccatum inaccitia librariorum. E. N. Negat Wopk.

Angore. Suet. Tib. 49. Græc. Adde supra de Libone c. 30. E. N.

In provinciam redactum est. Non nunc quidem, sed paullo post a Germanico, misso ad res Orientis. Infra 42, 56., *At Cappadocæ in formam provincie redacti*, Q. Varianum legatum accepere. Strabo 12, p. 534. Τῆς δὲ μεγάλης Καππαδοκίας νῦν μὲν οὐκ ἴσμεν πρῶτον δῆλαξιν. Τελουσίσαντες γὰρ τὸν βίον Ἀρχελαῦ τοῦ βασιλεύσαντος, ἔγνω Καϊσάρ τε καὶ ὁ σύγκλητος ἐπαρχίαν εἶναι Ῥωμαίων

ejus levari posse centesimæ vectigal » professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit. Per idem tempus, Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum, regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque romanum, aliis regium imperium cupientibus : et provinciæ, Syria atque Judæa, fessæ oneribus, deminutionem tributi orabant.

XLIII. Igitur hæc, et de Armenia, quæ supra memoravi, apud patres disseruit : « nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi; nam suam ætatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. » Tunc decreto patrum permissæ Germanico provinciæ, quæ mari dividuntur, majusque imperium, quoquo adisset, quam

αὐτῶν. Regnum autem Cappadociæ a Tiberio primum in provinciam reductum, consensu traditum est. Appianum quis hic audiet, qui refert ad Augustum? Verba ejus in Mithr. 105. Ἀρισβαρζάνης μὲν οὖν τὴν βασιλείαν ὅλην τῇ παιδίᾳ περιὼν ἐν χειρὶ σέ, καὶ πολλὰ μεταβολὰς μέχρι Καίσαρος ἐγένοντο τοῦ Σεβαστοῦ. Ἐφ' οὗ, καθάρσιν τὰ λοιπὰ, καὶ ἴδε ἡ βασιλεία περιήλθεν ἐς στρατηγίαν. LIPS.

Centesimæ vectigal. Onus hoc impositum urbi et Italiæ post bella civilia ab Augusto : anno, nisi erro, 759, quo tempore ærarium militare institutum, ut tradit Dio 55, 25. Colligo ex verbis Taciti, quæ 1, 78. Non aliud autem hoc vectigal, quam centesimus rerum in auctione venalium numus. Auctor sic interpretandi Suetonius, qui ducentesimam auctionum appellat Cal. 16. *Ducentesimam auctionum Italiæ remisit*; ubi bene Turnebus Adv. 27, 20. emendat, *centesimam*. Bene, inquam, maximus ille criticus ævi nos-

tri. Nec juvat Suetonii receptam lectionem hic locus Taciti : quia ille idem Tiberius, quasi poenitentia beneficii, centesimam iterum instituit, ducentesima inducta. Clare Dio 58, 16., καὶ μετὰ τοῦτο (id est, post Sejani mortem) τέλος τι διακοσιοστὴν ἔχον, ἡκατοστὴν ἔγραψεν. Non narrat id Tacitus, fateor, quia ea omnis historia extincta. At Dio idem 59, 9. ubi de Caligula, sibi constans, centesimam ab eo sublatam ait, non ducentesimam. LIPS. Egregie nodum ex NN. solvit Ryckius.

Supra memoravi. Scil. 2, 3.

Motum Orientem. Recte; quasi dicat, turbatum commotumque Orientem; alias, non peccabis si legas, *motum Orientis*. LIPS. Cave faxis. Sic et *mota Orientis regna* noster 2, 1. et *res motas* 14, 61. dixit.

Majusque imperium. Id eximium jus tributum etiam olim Pompeio Magno, bello in piratas. Quod ait, sorte aut missu : dividit proconsules a prætoribus legatisque, ut vere

his, qui sorte aut missu principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo liberorum ejus, pacta erat : præfeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui, civili bello, resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Cæsarem juvit : mox Brutum et Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur, delatum ab Augusto consulatum accipere. Sed, præter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinæ nobilitate et opibus accendebatur. Vix Tiberio concedere : liberos ejus, ut multum infra, despectare : nec dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coercendas. Credidere quidam, data et a Tiberio occulta mandata : et Plancinam haud dubie Augusta monuit

notavi 1, 74., Lips. Cicero *imperium infinitum* vocat, quia nulli certæ provinciæ adstrictum. Tale imperium habuit olim et jam M. Antonius Creticus. Dio 53, 32., τὸ πλείον τῶν ἰκασταχθῶ ἀρχόντων ἰσχύειν. Quæ super hoc loco inter Pagium et Spanhemium disputata sunt, vide in opere de Us. et Pr. NN. t. 2, p. 469. ERN.

Creticum Silanum. Ex Junia familia hic Silanus, sed adoptione in Cæciliam transierat. Itaque nomina illi, Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus. Ex Dione 55, 30. Cassiodoro in Chron. aliisque, qui scripserunt Fastos. Consul fuit anno urbis 760, cum Nerva Silano. Lips. Cf. supra 2, 4.

Civili bello. Ita est, et nominat semel iterumque inter duces adversarios Hirtius tersissimo belli Africi

Comment. 18, *M. Petreius et Cn. Piso cum equitibus numidis mille centum electis, peditatuque ejus generis satis grandi occurrunt.* Item 4. *Adrumeti Cn. Piso cum Maurorum circiter tribus millibus apparuit.* Lips.

Consulatum accipere. Consul fuit Cn. Calpurnius Piso cum ipso Augusto a. 731. De ministerio ejus in bello Africo, vide Hirtium initio libri. Lips.

Plancinæ nobilitate. A Dione 58, 22. Munatia Plancina dicitur : ut certum sit, eam celebrius illius L. Munatii Planci filiam fuisse aut neptem. Nominat hanc ipsam Romæ lapis in ædibus Cæsiis : DIS. MANIBVS. L. MVNATI. PLANCINÆ. L. POLYCLITI. id est, Plancinæ liberti. ERN. Legitur apud Grut. p. 985, 8.

Liberos ejus. Germanicum intellege et Drusum. Lips.

muliebri æmulatione Agrippinam insectandi. Divisa namque et discors aula erat, tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius, ut proprium et sui sanguinis, Drusum fovebat: Germanico alienatio patrum amorem apud ceteros auxerat; et quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. Contra Druso proavus eques romanus Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum imagines videbatur. Et conjunx Germanici, Agrippina, fecunditate ac fama Liviam, uxorem Drusi, præcellebat. Sed fratres egregie concordēs, et proximorum certaminibus inconcussi.

XLIV. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiæ, studiaque exercitus pararet; simul juvenem, urbano luxu lascivientem, melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur, auxilium adversus Cheruscos orantes. Nam discessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis adsuetudine,

Insectandi. Non muto, etsi dictio non trita. Sic 15, 5., *Vologesi penitus infixum erat, arma romana vitandi.* LRS. Similiter ibid. 21, *maneant provinciis potentiam suam tali modo ostentandi.* Neque Tacitus modo, sed antiquiores ac meliores etiam. V. Voss. Aristarch. 7, 53., Gron. ad Liv. 35, 49. Et hi quidem putant, cum Linacro l. 4, intelligi *consilium, voluntatem, facultatem*: quorum nihil huic loco convenit. Forte initio sic usi sunt hac forma, ut intelligeretur aliquod ejusmodi verbum. Sed quia gerundio in talibus infinitivus substitui, salva sententia, poterat, eo pro infinitivo usi cœ-

pere, ubi ellipsis talis esse non potest. Multa talia in omnibus linguis observare licet: adde dicta ad c. 47, et ad 13, 11. ERN. Gerund. *insectandi* ab *æmulatione* potius pendere cum Freinsh. mihi videtur. — * Sic et Wopkens.

Drusum fovebat. *Fovere* aliquem Tacitus dicit pro *favere* alicui. Sic infra c. 71, *si me potius, quam fortunam meam fovebatis.* ERN.

Avum M. Antonium. Tu, qui in historia tiro, hæc pete ex Tabula stirpis Augustæ, quam inserui fine librorum. Videbis autem, *avunculum* intellegi *proavunculum.* LRS.

Discessu Rom. Videtur esse de-

et tum æmulatione gloriæ, arma in se verterant. Vis nationum, virtus ducum in æquo : sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares; Arminium, pro libertate bellantem, favor habebat.

XLV. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum : sed e regno etiam Marobodui Suevæ gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum. Quibus additis, præpollebat, ni Inguio-

11. *Et tum æmulatione. Tum, etc.*

bere *decessu*. Nam Romani de Germania *decesserant*, non *discesserant*. Omnino exercitus dicitur *decedere*, cum relinquit provinciam, non *discedere*. Sæpe hæc verba confusa constat. *Decessus* est ap. Cic. Phil. 2, 38., et alibi. De usu talium ablativorum vid. Gron. ad Cic. Dom. 21., Suet. Aug. 13. ERM. Locus Cic. non bene huc trahitur. *Decedit* de provincia præfectus, qui eam successorii relinquit; *discedit* loco, qui in alium se confert. Sic recte Crollius. Nil ergo mutandum. Interdum ea verba quoque promiscue usurpantur.

Vacui externo metu. Simile illi Salustiano ap. A. Gell. 9, 12., *Postquam remoto metu punico similitates exercere vacuum fuit*. LIRA. Muræus, qui e vet. libro laudat *vacue*, videtur voluisse, *vacua externo metu gentes*, *assuetudine*, et *tum æmulatione gloriæ*. Sed ita fuisse in unico MS. codice non puto. GRON. Cf. H. 2, 38.

Et tum. Vereor, ne τὸ ἐν insititium sit, ortumque ex ultima et prima vicinorum verborum. *Tum* est præterea. Si et genuinum est, *tum* accipiendum pro eo tempore, quod non satis convenit. Dudum æmulatio in-

ter istas gentes fuerat. Nisi quis malit cum Heinsio *tum* et : ita redundabit alterutrum. ERM. *Et tum*, temporis scil. bene se habet.

Invisum apud populares. Jure. Nam hic Maroboduus adolescens, Romæ benigne ab Augusto habitus, reversus ad suos, artes et servitutem intulit externas, de quo jucunda et necessaria scitu Strabo 7, p. 290. Ἐν ταύτῃ δὲ ἐστὶ καὶ ὁ Ἑρκύνιος δρυμὴς, καὶ τὰ τῶν Σουίνων ἱδνῆ. Τὰ μὲν οἰκουμένα ἐντὸς τοῦ δρυμοῦ, καθάπερ τὰ τῶν Κολλούλων (suspecta lectio). Ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὸ Βουιασμὲν, (forte *Boyhainium* quasi Boiorum domus) τὸ τοῦ Μαρκοβόδου βασίλειον, εἰς ὃν ἐκείνος τίπον, ἄλλους τε μετατίστας πλείους, καὶ δὲ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῷ Μαρκομάντους. Ἐπίσῃ γὰρ τοῖς πράγμασιν οὗτος ἐξ ἰδιότου, μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης ἐπάνοδον. Νίος γὰρ ἔν ἐνθάδε καὶ εὐρυγυγίτω ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ. Ἐπανελθὼν δὲ ἰδυνέστανται, καὶ κατεκτίσαστο, πρὸς οἷς εἶπον, Λούιους (scribo *Λυγίους*) τὸ μέγα ἱθνος, καὶ Σούμους, καὶ Βούτοντας (lege *Γούτοντας*) καὶ Μουγιλάντας, καὶ Ζιβιγνούς καὶ τῶν Σουίνων αὐτῶν μέγα ἱθνος Σίμινοντας. Ex his clara illa Taciti, quæ sequuntur; Maroboduum *Hercyniæ*

merus cum manu clientium ad Maroboduum per fugisset; non aliam ob causam, quam quia fratris filio juveni patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies, pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus, aut disjectas per catervas: quippe, longa adversum nos militia, insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius, equo collustrans cuncta, ut quosque advectus erat, « Reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis derepta in manibus multorum, » ostentabat: « contra fugacem Maroboduum » adpellans, « proeliorum expertem, Hercyniæ latebris defensum, ac mox per dona et legationes petivisse foedus; proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam Varum Quinctilium interfecerint. Meminissent modo tot proeliorum; quorum eventu, et ad postremum ejectis Romanis, satis probatum, penes utros summa belli fuerit. »

XLVI. Neque Maroboduus jactantia sui, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguiomerum tenens,

latebris defensum; Cæsaris satellitem: magisque e Velleio 2, 108. LIPS.

Clientium. Sic in cod. unico est: de quo genitivo sæpe dictam a criticis: nec video, quare ei *clientium* præferatur. Similis confusio ap. Salust. Cat. 26, ubi v. Cortius, et ad c. 11. ERN.

Quia fratris filio juveni. Juvenili prorsus ætate res magnas gessit, decus illud Germaniæ. Varum fudit anno vigesimo sexto ætatis. Maroboduus nunc, anno trigesimo quinto. Facile collectu ex Tacito, qui eum triginta septem annos vitæ, duodecim imperii expleasse scribit. Obiit

autem anno 772, biennio post hanc pugnam. LIPS.

Quia fratris. Segimeri. Vellei. 2, 118., *Juvenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius, Segimeri, principis gentis ejus, filius, ardorem animi vultu, oculis, ut præferens, assiduus militiæ nostræ prioris comes, et jam civitatis Romanæ jus, equestremque consecutus gradum.* GROS.

Adversum. Sic cod. MS.

Tela Romanis direpta. Derepta Acidalius volebat. Recte. Sic etiam cod. MS. cf. ad 1, 20. ERN.

« Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quæ prospere ceciderint, » testabatur; « vecordem Arminium, et rerum nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam tres vacuas legiones, et ducem fraudis ignarum, perfidia deceperit, magna cum clade Germaniæ et ignominia sua; cum conjunx, cum filius ejus servitium adhuc tolerant. At se, duodecim legionibus petitem, duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam servavisse. Mox conditionibus æquis discessum: neque poenitere, quod ipsorum in manu sit, integrum adversum Romanos bellum, an pacem incruentam malint. » His vocibus instinctos exercitus propriæ quoque causæ stimulabant: cum a Cheruscis Långbardisque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; et contra, augendæ dominationi certaretur. Non alias majore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fuis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rursus pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id

Vacuas legiones. Subit illud Cæsaris, se ire ad exercitum sine duce, atque inde rediturum ad ducem sine exercitu. Et hoc vacuum sæpe, carens præside, vindice, defensore, domino. Brutus ad Cic. fam. 11, 10., *Quantam perturbationem rerum afferat obitus consulum, quantamque cupiditatem hominibus injiciat vacuitas.* i. e. orba res publica. Hoc libro 76., *repeteret provinciam non jure ablatam et vacuam.* 12, 50., *vacuam rursus Armeniam Rhadamistus invasit.* Et sæpe. Ambrosius in Hegesippo 2, 17., *tantum in vacuum populum omni injuriarum genere processit.* Sed additur, inquis, *ducem fraudis ignarum.* Respondeo, ideo *vacuæ legiones*, hoc est, sine duce, quia dux fraudis ignarus

et improvidus: non enim cantor, ipse qui capitur. Gron. Adde ad 6, 34. — *Wopk. cum Freinsh. *non plenas.* Rob. Steph. in Thes. *otidoas.*, *Conjux . . . filius.* Thusnelda . . . Thumelicus. Cf. 1, 57. 58.

Discessum . . . neque poenitere. Acidalius vult sic distingui: *Mox c. æ. discessum, neque poenitere. quod* (id est, quoniam) *ipsi. i. m. sit* etc. Ego vulgatam distinctionem probo. Sensus est: Neque illud exiguum commodum est, quod mihi debent populares, quod perfeci, ut liberum nobis sit, utrum pacem malimus sine bello, an bellum gerere, quod integra spe licet facere, quando nondum antea victi a Romanis sumus. Ern.

signum percussus fuit : et transfugiis paullatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium, oraturos auxilia. Responsum est, « non jure eum adversus Cheruscos arma romana invocare, qui pugnantis in eundem hostem Romanos nulla ope juvisset. » Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator.

XLVII. Eodem anno duodecim celebres Asiæ urbes collapsæ nocturno motu terræ : quo improvisior graviorque pestis fuit. Neque solitum in tali casu effugium subveniebat, in aperta prorumpendi, quia diductis ter-

Et transfugis paullatim nudatus. Subscribo Lipsio emendanti *transfugiis* (in margine), quem et Freinsh. secutus : *multi subinde ex ipsius partibus ad Arminium transfugerunt ; et sic cum vires suas decrescere, seque paullatim copiis exui animadvertet.* H. 2, 34. *Crebris, ut in civili bello, transfugiis.* 3, 61. *Crebra transfugia tribunorum centurionumque.* GRON. Sic et Ryckius. Recte. ERN. Loca adlata suadent, ut in textum recipiatur emendatio.

Eodem anno. Terræmotus hujus mentio Plinio 2, 86. *Maximus terræ, memoria mortalium, exstitit motus Tiberii Cæsaris principatus, duodecim urbibus Asiæ una nocte prostratis.* Bonum Orosium quam fugit ratio, qui 7, 4. hunc tremorem terræ ad tempus refert mortui nostri Servatoris ? quod nos quidem scimus totis quatuordecim annis posterius fuisse. Scilicet egebant hoc facio sacræ litteræ. De eodem Strabo 12. p. 579. *Και τὰ περὶ Σίφυλον δὲ καὶ τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ, οὐδεὶς μῦθος τίθισθαι. Καὶ γὰρ τὴν τὴν Μαγνησίαν, τὴν ὑπ' αὐτῶν, κατίβαλον σεισμοί· ἕνισα καὶ*

Σάρδεϊς καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἐπιφανιστάτας κατὰ πολλὰ μέρη διειλυμένατο. Ἐπειτάρθουσι δὲ ὁ ἡγεμὼν χρέματα ἰσίδους, καδάσπερ καὶ σρότερον ἐπὶ τῆς γενομένης συμφορᾶς Τραλλιανοῖς ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ Λαοδικεῦσιν. LIPS.

Duodecim. At tredecim eas facit Eusebius in Chronico, sed nominibus valde corruptis. *Tredecim urbes terræmotu corruerunt, Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthene, Megæchyero, Cæsarea, Philadelphia, Himolus, Temis, Cumæ, Myrrhina, Apollonia, Diahircania.* Emendabis *Mosthene, Ægæ, Hierocæsarea, Philadelphia, Tmolus, Temnus, Cumæ, Myrina, Apollonia, Hyrcania.* LIPS. Vocem *Dia* in ultimo oppidorum nomine corrigendo neglexere Scaliger et Lipsius. Lege *Apollonidea*, ut est in marmore Puteolano, unde mox *Apollonidenses.*

In aperta prorumpendi. Vide ad c. 43. neque enim hunc genitivum puto ab *effugium* regi. *Prorumpere in aperta* est *effugium* ipsum. Si Tacitus brevitatibus ubique retinens esset, posses hæc verba de gloria suspecta habere. Nam quis non per se intelli-

ris hauriebantur. « Sedisse immensos montes : visa in arduo, quæ plana fuerint : effulsisse inter ruinam ignis, » memorant. Asperissima in Sardonios lues plurimum in eosdem misericordiæ traxit. Nam centies sestertium pollicitus Cæsar, et, quantum ærario aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sippho

git, solitum effugium in tali casu esse, ut in aperta homines prorumpant. Atque aliquando valde proclivis in hanc partem fui. Sed non sibi in brevitate adhibenda ubique constat Tacitus. Et quis in hoc satis cautus esse potest? quis non subinde, quamvis diligens, in scribendo negligit legem, quam sibi ipse fecit? Adde ad 16, 15. ERN.

Sedisse immensos montes. Imitatur Sallustium, in cuius fragm. hist. et tumuli sedere p. 1003. ubi Cortius laudat Heins. et Drakenb. ad Silium 6, 647. ERN.

Visa in arduo. Heinsius l. c. conjiciebat : enisa in arduum; quod durius, præsertim in tali oratione, puto. ERN. Apage hunc emendandi prurium. Perspicua sunt Taciti verba. — * Sic et Wopk.

Asperissima in Sardonios lues. Bianoris epigramma in hanc rem est l. 1. Anthologiæ :

Σάρδιος αἱ τοσάλαι Γυγυ πόλεις,
αἳ τ' Ἀλυάττου

Σάρδιος, αἷς βασιλῆς Περσὶς ἐν
Ἀσιάδι,

Αἰχρυσὸν τὸ πάλαι δὲ πωλινθάσασθαι
μίλαθρον,

Ὅλβον Παντοῦ βέβαιον δὲ ξά-
μναι.

Νῦν δὲ ὅλαι δύστηνοι, ἐς τὴν κακὴν
ἀρπασθῆναι,

Ἐς βυθὸν ἐξ ἀχανοῦς χάσματος
ἐρίσονται

Βούρρ' α' τ' Ἐλίκη κεκλωσμένα, αἱ
δ' ἐνὶ χέρσιν.

Σάρδιος ἐμβυθίας οἰς ἐν ἑκαστῇ
τίλῳ. LIPS.

Pace Lipsii emendatum epigramma dedi ex editione Brankii Anal. t. 2. p. 157.

Lues. Pestis, perniciēs. Gloss. vett. λύμη, lues, labes. Sed labes pro peste et perniciē dicitur, unde labes perniciēsque junguntur apud Cicer. Verr. 1, 1. item labes et flamma rei publ. pro domo 1. labes et ruina innocentiae. pro Flacc. 10. Itaque non opus est conjicere labes, quæ etiam pro ruina dicitur. Cic. de Div. 1, 43. labes agri Privernatis, permutaturque cum lues in libris ap. Liv. 21, 36. ERN. In Livio non labes cum lues, sed tabes cum labes permutatur.

Magnetes a Sippho. Strabo 13. p. 621. Οὐκ ἀποθνήσκει τούτων τῶν πόλεων, οὐδ' ἡ Μαγνησία ἐστὶν ἡ ἐπὶ Σιφύλλῳ, ἡλευθέρῳ πόλιν ἐπὶ Ῥωμαίων περιμένη. Καὶ ταύτην δὲ ἐκάλεσαν οἱ νεώτεροι γηγόμενοι σεισμοί. Scitum jam autem duas Magnesias esse, a Sippho et a Mæandro. Tiberiani numi existant, monumentum benivolentis et liberalitatis in adflictae urbes, quibus inscriptum : CIVITATIBVS. ASIAR. RESTITVTIS. LIPS. MAGNΗΣΙΑΝ ΑΠΟ ΣΙΠΗΤΑΟΥ e numis laudat Ryckfus. Adde Spanh. de Us. et Pr. Num. Diss. 9. t. 1. p. 656. Sic vocat etiam Plin. H. N. 5, 31. et sic habent libri

proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægeatas, Apollonidenses, quique Mosteni ac Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocæsaream, Myrimam, Cymen, Tmolium, levare idem in tempus tributis, mit-tique ex senatu placuit, qui præsentia spectaret refove-retque. Delectus est M. Aletus e prætoriiis, ne, consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares et ex eo impe-dimentum oriretur.

quidam ap. Liv. 37, 44. ubi v. Dra-kenb. et Harduin. ad Plin. l. c. ERN.

Temnios. Urbs ipsa Temnus Stra-boni l. c. LIRS. Et Plinio 5, 32. et in marmore.

Apollonienses. Apollonidenses s. Apollonidienses verum nomen est, ut sæpe vocat Cicero pro Flacco 29. 32. et alii, ubi similiter libri quidam *Apollomienses*. V. ibi interpretes. *Apollodinem* urbem vocat idem Cic. l. c. c. 21. add. Cellar. G. A. t. 2. p. 117. ERN.

Quique Moscenii. Verius *Mosteni*, quo nomine urbs Lydiæ. LIRS. Nam Græci vocant Μοσταινὴν urbem Μοσ-ταίνην, in libris, numis etc. Atque sic est etiam, teste J. Gronovio, in cod. scr. e quo hi libri editi: sic edi-dere Beroaldus, Alciatus, Aldus. Itaque non dubitavi recipere hanc scripturam. *Moscenii* primus Rhena-nus, vitio operarum, ut opinor. ERN. Eusebius in Chron. et Nicephor. 1, 17. habent Μοσταίνης; sed numi præ-ferunt ΜΟΣΘΗΝΩΝ ΑΥΔΩΝ. Vid. Eckhel. l. c. p. 109. Marmor quoque Puteol. habet ΜΟΣΘΗΝΗ.

Aut Maced. Hyrc. Freinsh. τὸ αὐτ copulative capit, dictum pro *et*; sed non probat. Ryckius legi vult *et*: malim *ac*: quod centies cum *aut* con-funditur in MSS.Distincti quidem

a Mostenis sunt Macedones Hyrcani, et h. l. distingui debent: alioqui nu-merus duodecim urbium non effici-tur. Cellarius l. c. p. 115. τὸ αὐτ sic explicat: prope eodem fuisse, aut ita vicinos et permistos, ut ægre dis-cernerentur, quamvis oppida dis-tincta tenerent. ERN. Marmor Pu-teol. quatuordecim deas urbium totidem præsidēs exhibet, nomini-bus subscriptis, in quibus Ephesus, Mostene, Hyrcania, Cibyra quoque, cujus terræ motu labefactatæ mem-nit noster 4, 13. Parum abest, quin hunc Taciti locum corruptum judi-cem. Vix enim credibile, Ephesi fa-tum Tacito fuisse ignotum. Forsan numerus tredecim vel quatuordecim siglis expressus errori ansam dedit; Ephesi nomen, forsā et Cibyræ, excidisse puto. *Ac* rectius quam *aut* sine dubio.

Tmolium. Etiam ab Eusebio *Tmo-lus* in urbibus terræ motu afflictis ponitur; item in marmore Neapoli-tano, quæ basis colossi Tiberiani fuit. Memoratur eadem urbs Herodoto 1, 84. Unde merito Cellarius rejicit Freinshemium, ob silentium Stra-bonis de hac urbe dubitantem. l. c. p. 112. ERN. Scrupulum optimo viro exemisset inspectio marmoris, quod male hic Neapolitanum dicitur, si

XLVIII. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar hæud minus grata liberalitate, quod bona Æmiliæ Musæ, locupletis intestatæ, petita in fiscum, Æmilio Lepido, cujus e domo videbatur, et Patulei divitis equitis romani hereditatem, quamquam ipse heres in parte legeretur, tradidit M. Servilio, quem priõribus, neque suspectis, tabulis scriptum compererat; « nobilitatem utriusque pecunia juvandam, » præfatus. Neque hereditatem cujusquam adiit, nisi cum amicitia meruisset. Ignotos et aliis infensos, eoque principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum, ut honestam innocentium paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes, Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Ap-

vixisset diutius. Erectum id a. U. 783. detectum est a. 1693. Puteolis, ubi hodieque conspicitur. Freinsh. autem obierat a. 1660. Plura dabit L. Th. Gronov. in Diss. 8. L. B. 1720. inserta Th. A. Gr. t. 7. et, Bulifo de rebus Puteol.

Magnif. in publ. etc. Videtur dicere debuisse auxit *C. privata liberalitate*. Sed talium negligens Tacitus est. Intelligi potest *alia*: quod in tali contextu sæpe omittitur. ERM.

Bona Æmiliæ Musæ. In tenebroso loco collineabo ad scopum et nescio an tangam. Æmiliam hanc Musam libertam fuisse, id primum pono; argumento cognominis Græci, quod scio notam servitutis. Ideo in Tacito legerim, *Musæ L. locupletis*, id est, libertæ locupletis, usitata formula scribendi. Sed cur, inquires, bona ejus petita in fiscum? cur non data patrono patronisve, uti lex jubet? Julianus ait lege 23. D. de bon. libert. *Si libertus intestato decesserit, patronum aut filium nepotemve ejus ad*

successionem vocari, indubitatum est. (Verba Juliani, heic in compendium acta, paullo aliter sonant). Ulpianus ait lege 3. D. de suis et leg. her. *Liberto intestato mortuo, primum suis deferri hereditatem verum est: si hi non fuerint, tunc patrono.* Hæc si vera: quis locus potuit esse fisco? An forte nec suus heres huic Musæ, nec patronus super quisquam fuit? Tale aliquid elicias ex Taciti verbis, dum ait, *Lepido concessit, cujus e domo videbatur*: quasi ambiguum de domo patronoque fuisset. Erant autem non Romæ solum, sed et in provinciis procuratores sive rationales, qui bona ejusmodi caduca legerent tollerentque. Strabo de Ægypto 17. p. 797. Ἄλλος δ᾽ ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἰδῆος λόγος, ὅς τῶν ἀδικοῦντων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πείσων ὀφειλόντων ἰξισταστὴς ἐστὶ. LIPS.

Nisi cum amicitia meruisset. Nisi cum, vel quoties, inquit Tacitus, ab eo scribebatur hæres, a quo id

pium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit senatu, aut sponte cedere passus est.

XLIX. Iisdem temporibus Deum ædes, vetustate aut igni abolitas, coeptasque ab Augusto dedicavit, Libero Liberæque et Cereri juxta circum maximum, quem A. Postumius dictator voverat : eodemque in loco ædem Floræ, ab Lucio et Marco Publiciis, ædilibus, constitutam : et Jano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus rem romanam

amicitia, hoc est, familiaritate aut beneficiis meruisset. Nihil sollicitandum. GRON.

Q. Vitellium. Suetonius in Vitellio 2. satis obscure : *Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores removerique placuisset.* LIPS.

L. Liberæque et Cereri. Male interpunctione divelluntur. Omnibus enim his tribus templum commune fieri solebat, ut patet e Cic. Verrinis, et monet Lips. in not. seq. ERN.

Quas A. Postumius dictator. Emendo, *quam.* His enim tribus unum templum. A solo Dionysio copiosa lux hinc loco 6, 94. de A. Postumio : Ἀπὸ δὲ τῶν λαφύρων ἐξελέμμενος τὰς δεκάτας, ἀγῶνάς τε καὶ θυσίας τοῖς θεοῖς ἰστέον καὶ ναοῦ κατασκευὰς ἐξέμισθωσε Δήμητρι καὶ Διονύσῳ καὶ Κόρῃ κατ' εὐχὴν. Vovit igitur A. Postumius, sed dedicavit C. Cassius consul. Idem Dionysius, sine ejusce libri : Κάσσιος δὲ ὁ ἑταῖρος τῶν ὑπάτων, ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, τὸν τε ναὸν τῆς Δήμητρος καὶ Διονύσου καὶ Κόρης ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καθιέρωσεν, ὃς ἴσταιν ἰσὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱεροδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἰδρυμένος τὰς ἀφίστας εὐχαμίνου μὲν αὐτὴν Αὔλου Ποστούμίου τοῦ διατμή-

ταρος. Est autem Liber, Bacchus : Libera, soror ejus Proserpina, nati ex Cerere uterque. Ideo ordo decentior in Dionysio, qui matrem religiose ubique præponit, quam in nostro, qui posthabuit. Libera autem alias Cora. Lapis Romæ, DEO. BACCHO. CERERI. ET. CORÆ. SACRATÆ. APVD. AEGINAM. Estque eadem cum Proserpina. E Solino tolli velim glossema 5, 15. *Quem propter est demersum foramen, quo Ditem patrem ad raptus Proserpinæ libere exeuntem fama est in lucem ausum.* Scribe, *ad raptus Liberæ exeuntem*, et *fama est lucem hausum.* Adde Livii locum 3, 55. *Familia ad ædem Cere- ris Liberi Liberæque venum iret.* LIPS. Nempe librarii aut correctores putarunt, referri ad *ædes*. Sed *ædes* pertinent etiam ad sequentia templa, Floræ, Jani. ERN. De Libero Liberæque ex Cerere natis v. Cic. N. D. 2, 24. De æde istis numinibus communi v. Liv. 41, 28.

Publiciis, ædilibus. Sed plebis, ut tradunt Varro 4, 31. et Festus in Publiciis. Vid. in pr. Ovid. Fast. 5, 285 sqq. et ibi Neapolim. ERN.

C. Duillius. Ædes Jani ad infimum Argiletum in foro Olitorio fuit; et stractam volunt Livius 1, 19. atque

prosperè mari gessit, triumphumque navalem de Poenis meruit. Spei ædes a Germanico sacratur : hanc Atilius voverat eodem bello.

L. Adolescebat interea lex majestatis : et Apuleiam Variliam, sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus D. Augustum ac Tiberium et matrem ejus illusisset, Cæsarique connexa adulterio teneretur, majestatis delator arcessebat. « De adulterio satis caveri lege Julia, » visum : « majestatis crimen distingui, » Cæsar postulavit; « damnarique, si qua de Augusto irreligiose dixisset : in se jacta nolle ad cognitionem vocari. » Interrogatus a consule, « quid de his censeret, quæ de matre ejus locuta secus argueretur, » reticuit : dein, proximo senatus die, illius quoque nomine oravit,

alii a Numa. An aliud ab illo templum noster igitur intellegit ? an restitutum, aut amplius structum a Duillio fuit? Hoc putem. LRS. Immo aliud. Nam in illo Numæ, quod signum pacis et belli, instaurando mediocris liberalitas : neque id structum a Duillio dici poterat. Doctissimi sæpe viri confuderunt illam ædiculam Jani, a Numa institutam, quam describit Procopius in Goth. 1, 25. cujusque species exhibetur in numo Augusti ap. Masson. in Jano Christo nascente reserato p. 97. 66. cum aliis templis, in honorem Jani structis, quæ ceteris templis similia fuere. ERN. De Duillio notus titulus columnæ rostratæ.

Spei ædes. Cicero 2, 11., de Legibus : *Recte etiam a Calatino Spes consecrata est.* Livius 21, 62. *Ædem Spei, quæ in foro olitorio est, fulmine ictam.* LRS.

Sororis Augusti neptem. Utrius sororis ? Octaviæ majoris, an minoris ? Sane de minoris liberis aut

conjugio, nihil legi : si majoris, oportet aliquam Marcellarum (duæ fuerunt) nuptam in gentem Apuleiam, et liberos habuisse. Facit, quod Dio duobus locis 54, 30, et 56, 29. *Sext. Apuleium*, qui consul fuit in Augusti morte, eum συγγενῆ Διογέστευ appellat. LRS.

Cæsarique connexa. Duplex crimen in hac inscriptione majestatis. Prius, convitia in principes : alterum, adulterium. Quomodo istud ? quia, inquit, *Cæsari connexa.* Est enim interpretatio ab ipso Augusto petita, *qui culpam inter viros ac feminas vulgatam* (noster 3, 24.) *gravi nomine, læsarum religionum ac violatæ majestutis adpellabat.* Ita nunc igitur delator majestatis arcessit, quia cognata Cæsari. LRS.

In se jacta etc. Sic et Dio 57, 9. Contra tamen vide apud eundem 58, 24.

Locuta secus. Maligne, irreverenter. Sic et Val. Max. 9, 11, 2.

« ne cui verba, in eam quoquo modo habita, crimini forent. » Liberavitque Apuleiam lege majestatis : adulterii gravio rem poenam deprecatus, « ut, exemplo majorum, propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur, » suavit. Adultero, Manlio, Italia atque Africa interdictum est.

LI. De prætorè, in locum Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam, propinquum Germanici, fovebant : contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candida-

Gravio rem poenam. De hoc loco, et poena legitima adulterii, dicendum mihi infra 4, 42. Lirs.

Propinquis suis. Id est a propinquis. Amat ita loqui noster, ut 6, 41. *Ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ Græca vocabula usurpant.* Sueton. Aug. 1. *Et ostendebatur ara Octavio consecrata.* Id est, ab Octavio : nec crede cum interpretibus, rudi illo et ignaro adulandi ævo Octavio ipsi sacratam aram. Quod ait, *exemplo majorum* : satis notum est, ex lege Romuli uxorem ita fuisse in manu viri, ut de crimine ejus omni cum propinquis cognosceret statueretque. Dionysius auctor 2, 25. et Cato ap. Gell. 10, 23., *Vir cum divortium fecit, mulieris iudex pro censor est : imperium quod videtur habet. Siquid perverse tetreque factum est a muliere, multatur : si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* Livius 39, 18. *Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, trudebant, ut ipsi in privato animadverterent : si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animadvertebatur.*

Suetonius Tib. 35. *Matronas prostratæ pudici tiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui, more majorum, de communi sententia coercerent, auctor fuit.* Tacitus 13, 32. *Plautius, prisco instituto, propinquis coram, de capite fama que conjugis cognovit, et inson tem nuntiavit.* Adi et Valerium 6, 3. Lirs. In loco Catonis lege : *mulieri iudex pro censore est.*

Haterium Agrippam. Est is, qui supra 1, 77. tribunus plebis fuit : *Intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione.* De propinquitate, nihil mihi compertum. Lirs.

Ut numerus liberorum. Non ergo prorsus libera comitia illa patrum, sed devincta lege. Legem quam intelligit, est Papia, quæ in magistratu et sorte provinciarum prætulit improlibus eos, quibus proles. Noster 15, 19., *Percrebuerat ea tempestate gravissimus mos, cum, propinquis comitiis aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios : præturasque et provincias inter patres sortiti, statim*

tis præpolleret, quod lex jubebat. Lætabatur Tiberius, cum inter filios ejus et leges senatus disceptaret. Victa est sine dubio lex; sed neque statim et paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur.

LII. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. Is natione Numida in castris romanis auxiliaria stipendia meritis, mox desertor, vagos primum et latrociniiis suetos ad prædam et raptus congregare: dein, more militiæ, per vexilla et turmas componere: postremo non inconditæ turbæ, sed Musulanorum dux haberi. Valida ea gens et solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. Dux et his Mazippa. Divisusque exercitus; ut Tacfarinas lectos viros, et romanum in modum armatos, castris adtineret, disciplina et imperiis suesceret: Mazippa levi cum

emitterent manu quos adoptaverant. ubi clare de præturis, ut hic. Simile in tribunatu. Plinius 7, ep. 16. Ca-lestrum Tironem familiarissime diligo. Ille me in tribunatu liberorum jure præcessit: ego illum in prætura sum consecutus, quum mihi Cæsar annum remisisset. LIPS.

Auxiliaria stipendia meritis. Sic edidit Beroaldus, Alciatus, Rhena-nus, Aldus, et Gryph. quod post J. Gronov. restitui. Auxiliariis non est e codice scripto, nec commode dicuntur auxiliaria castra romana. Auxiliaris, quod jam edidit Lipsius, est e conjectura: neque satis commodum videtur. Dixisset potius inter auxiliares. ERN.

Musulanorum dux. Ptolemæus 4, 3., vocat Μισουλάνους; Plinius 5, 4. Misulanos. LIPS. Unde Ryckius et

Pichena Musulamorum scribendum putant, ut est 4, 24. Sed etiam ap. Plin. codd. Harduino laudati habent Musulanos: ut dubium esse possit, utrum hic vera Taciti manus exhibeatur, an 4, 24. ERN. Pone Cirtam ad austrum sub Audo monte eam gentem locat Ptolemæus; magis ad occasum noster, Mauris propinquos. Ad nominis rationem facit, quod et in ora Mauretaniæ maritima Musulubium Horrea occurrit.

Nulla etiam tum. Vide ad c. 26.

Disciplina et imperiis suesceret. Pichena haud scio an jure mutaverit in disciplinæ, quo casu alibi Tacitus utitur: nam cur non liceat variare Tacito, et eidem verbo nunc hoc, nunc alio flexu nomen jungere? juxta autem bonum et latinum disciplina suescere. Vide ad Liv. 31, 35. GRON.

copia incendia et cædes et terrorem circumferret. Compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem; cum Furius Camillus, proconsul Africæ, legionem, et quod sub signis sociorum, in unum conductos, ad hostem duxit: modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil æque cavebatur, quam ne bellum metu eluderent. Spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves

Cinithios. Plinio 5, 4., dicti videntur Ethini. Lirs. Ptolemæus etiam habet Κινθίους 4, 3., ut monuere docti viri. Aurelius tamen volebat *Cinyphios*, quod placebat etiam Vlitio ad Gratii Cyneg. 34. ERN. Cinyphii ad Syrtim positi nimis longe abesse videntur.

Proconsul Africæ. MS.: codex proconsule, unde receptum a J. F. Gron. qui etiam sic laudat ad Liv. 26, 33., cum edd. vett. habeant *proconsul*, quod et servavit Ryckius. Et sæpe a librariis τῷ pro consule substitutum *proconsul*. Idque restitutum a viris doctis, in primis apud Livium, ad quem passim de hac re egere Gron. et Drak. Sed in omnibus locis, ubi *pro consule* recte restitutum reperi, ponitur absolute: non cum genitivo provinciae: ut nec dicimus *jus pro consule* et similia, sed *proconsulis*: Igitur h. l. dum alia idoneo exempla proferantur, melius putabo *proconsul*, præsertim cum aliis in locis Taciti sic sit, ubi provinciae nomen additur, ut 13, 1. 16, 18. item ubi alius genitivus ut 14, 46., *Proconsulem ipsius*: nisi quis *Africæ* spurium putare velit: quod sane hic redundat et per se intelligitur, Africæ proconsulem Camillum fuisse. ERN.

In unum conductos. Heinsius non credebat Tacitum scripsisse *conductos... duxit*: sed *conductos* vel *coactos*. Propius ad vulgatam scripturam accedit: *contractos*. In *unum contrahere* est formula usitata Livio 7, 25. 26, 42. 44, 7. etc. *Perseus*, *contractis in unum omnibus copiis ducibusque* etc. Sed in *unum conducere* est etiam 4, 47. et in talibus interdum optimi scriptores sunt negligentiores, ut demonstravi in diatriba de grata neglig. or. Cicer. pro Archia 11. in *illis libellis*, quos de *contemnenda gloria* scribunt, *nomen suum inscribunt*. ERN. — * Exempla talis cacophoniae collegit Wopk. ex. c. 62., item Val. Max. 6, 5. Cæs. B. Gall. 7, 65.; Liv. 41, 20. Cic. Tusc. 5, 10. Sall. Cat. 1.

Duxit: modicam m. Colon pro puncto feci, quod est in Lips. Gron. etc. Rectius B. Rhenanus et alii antiquiores. ERN. Lips. prima a. 1574. semicolon habet.

Metu eluderent. Optime: id est, ne metu Romanorum virium traherent bellum, nulla copia pugnae. Assidet huic illud Claudiani De laudib. Stilic. 1, 340. .... *res mira relatu: Ne timeare, times; et quem vindicta manebat, Desperare vetas.* Rhenanus tamen *astu* maluit. Lirs.

cohortes duæque alæ in cornibus locantur. Nec Tacfarinas pugnam detrectavit. Fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ. Nam post illum reciperatorem urbis, filiumque ejus Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoramus, bellorum expertus habebatur. Eo pronior Tiberius res gestas apud senatum celebravit: et decrevere patres triumphalia insignia: quod Camillo, ob modestiam vitæ, impune fuit.

LIII. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum consules habuit. Sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaïæ Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso, in Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpressus. Igitur paucos dies insumpsit reficiendæ classi: simul sinus, Actiaca victoria inclytos, et sacratas ab Augusto manubias castraque Antonii, cum recordatio-

Nam post illum. Tamen ex eadem gente duo adhuc triumphum notantur, alter P. Furii de Galleis, anno 530. alter L. Furii Purpureonis de hisdem Galleis a. 553. Hujus autem Camilli, de quo nunc, filius credo fuit, qui imperium temporibus Claudii frustra sibi vindicavit. LRS. De armis a Camillo motis v. 12, 52. Quod de aliis familiis habet noster, id adcurate; nam prior Furius e Philorum familia fuit.

Memoramus. Sic MS. teste J. Gronovio, quod, haud dubie h. l. aptius, restituiamus Edd. *memoravimus.* ERN.

Ob modestiam vitæ. Quod ita vixerat semper, ut adpareret, cum excellere atque eminere nolle, mediocri fama contentum. Nam ab tali nihil periculi principi. *Quietem* vocat 14, 47. ERN.

Tib. tertio. Vide Ryckium.

Achaïæ Nicopolim. Bene late *Achaïæ* nomen sumit, non pro Græcia solum (quod adnotavimus ad 1, 76.) sed pro Epiro, ubi sane hæc urbs est, ab Augusto structa ad Ambracium sinum: monumentum scilicet victoriæ Actiacæ. Credo ideo, quia illo ævo tota hæc regio uni præsidi permissa, ideoque et nomine uno dicta. LRS. In Antonini itin. Actia Nicopolis salutatur.

Dalmatia. Codex scr. *Delmatia*, ut sæpe in numis, inscriptionibus et libris latinis et græcis: nam variant monumenta, v. Cellar. G. A. t. 1. p. 490. Burm. ad Sæton. Aug. 20. Ceterum scripturam codicis secutus sum.

Sacratas Augusto manubias. Intelligo, cum Mureto, templum Apollini structum e manubiis, ut mos

ne majorum suorum, adiit. Namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaue illic imago tristium lætorumque. Hinc ventum Athenas, foederique sociæ et vetustæ urbis datum, ut uno lictore uteretur. Excepere Græci quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio haberet.

LIV. Petita inde Eubœa, tramisit Lesbum: ubi Agrippina novissimo partu Juliam edidit. Tum extrema Asiæ,

imperatorum in vetere re publ. V. Clav. Cic. in *manub.* ERN.

Imago tristium lætorumque. Tristium, si Antonium spectaret; lætorum, si Augustum. Et ipse ab utroque, in utrumque affectus. LIRA.

Uno lictore uteretur. Vim terroremque imperii romani ostendebant lictores, secures, fasces. Ideo cum, adempto illo metu magistratus quasi ad amicos agere volebant, removebant insignia potestatis. Sic Antonio olim in eadem urbe ait Appianus Civ. 5, 76. Ἐξέδοις ἵσταν ἀνὺ συμμίον αὐτὸν ἐν δὺο φίλοις καὶ ἐν ἀπολούδοις δὺο, οἱς διδασκάλων διατριβὰς ἔ ἀπολάουσιν. Et Tiberius Rhodi: *genus vitæ admodum civile instituit, sine lictore aut viatore gymnasia interdum obambulans.* Sueton. 11. LIRA.

Vetera s. f. d. præferentes. Per vetera dicta et facta suorum, intelligo, quicquid majores in primis fortiter fecissent, ut ad Marathona, Salamina etc., illustriores viri magnifice dixissent: unde apparet primo, se non esse eos, quos deceret, aut qui solerent humiliter adulari, deinde honorem a se habitum non spernendum esse. *Præferentes* suspicatus sum olim corruptum. Tacitum con-

jeci scripsisse: *præfantes*, hoc sensu: in honoribus habendis præfatione usi sunt, ducta a majorum suorum factis ac dictis: quales præfationes, etiam si aliunde ductæ, sunt in decretis civitatum veteribus, ut omnes sciunt, qui talia tractarunt. Ac, ne participium hoc offendant, cum elegantius fuisset *præfuti*, etiam Livius eo usus est 5, 41., *Pontifice maximo præfunte carmen.* Catullus de nupt. Pel. et Thet. 383., *talìa præfantes* etc. Infra 3, 22. pro *proferranda* J. Gron. malebat *profanda* e scriptura cod. *profenda*. Noster 12, 22., *multa de claritudine ejus præfutus.* Sed vulgatum verum est, *præferentes* significat commemorantes. In animo habuit locum Livii 37, 37., de Iliensibus: *Iliensibus, in omni rerum verborumque honore, oriundos ab eis Romanos, præferentibus.* ERN. Cum jactatione commemorantes. Cui hoc minus arriserit, legat cum Hillero Racem. 25 et 26., *proferrantes.* Eam is lectionem suffulcit ex A. 3, 22 et 37. maximeque ex Cic. de Inv. 2, 35., *Majorum suorum beneficia, si qua exstabant, proferre.*

Ubi Agrippina. Eo facit numus a Mytilenensibus in ejus honorem cussus, de quo Spanh. de U. et P. N.

Perinthumque ac Byzantium, Thracias urbes, mox Pontidis angustias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos et fama celebratos noscendi; pariterque provincias, internis certaminibus aut magistratuum injuriis fessas refovebat: atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, obvii aquilones depulere.

t. 2, p. 277 et 490., et Eckhel. Doctr. NN. vol. 6, p. 214.

Internis certaminibus, aut magistratuum injuriis. Cicero ad Q. fr. 1, 1, 8. Idem Lib. 3. fam. ep. 1. *Ego autem, cum hoc suscepissem, non justitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates, et perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumptu non necessario negligens esse.* Et ad Att. 6, 2. *Mirabilia quædam effecimus: ita multæ civitates omni ære alieno liberatæ, multæ valde levatæ sunt: omnes suis legibus, et judiciis usæ, αὐτονομίαν ademptæ, revixerunt etc.* Mira erant in civitatibus ipsorum furta Græcorum, quæ magistratus sui fecerant; quæsi-
vi ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant: aperte fatebantur. Itaque sine ulla ignominia suis humeris pecunias populis retulerunt. Quanquam et vox magistratum Roma missos complecti possit. Item ad Att. 5, 20. *Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus, ibi moratibiduum, perillustres fuimus, honorificisque verbis omnis injurias revelimus superiores.* GRON.

Sacra Samothracum. Samothracia insula non eadem cum Imbrasia, ut censet Musarum decus: nec Imbrasmus fluvius sive Parthenius in hac, sed in Ionica Samo, quæ ideo Parthenias dicta, ut discimus ex Stra-

bone 10, p. 457. Plinio 5, 37. et Hygino fab. 14. Eustathius ad Il. N. 12. Ἡ δὲ Θρακία Σάμος λέγεται, καὶ Σαμοθράκη συνθίσις. Καλεῖται καὶ οὕτω πρὸς διαστολὴν τῆς ἰστίρας Σάμου, τῆς Ἰωνικῆς. Immo tres distinctæ Sami, de quibus docte noster Ortelius in Thes. Geogr. Ideo firmanda in Varone prisca lectio L. I. 4, 10. *Terra et cælum, ut Samothracum initia docent, sunt dei magni, et hi, quos dixi, multis nominibus.* Nam neque quas Samothracia (non Ambracia, aut Imbrasia,) ante portas statuit duas virileis species athenas, dei magni: neque, ut vulgus putat, hi Samothracæ dii, qui Castor et Pollux: sed hi mas et femina, et hi, quos augurum libri scriptos habent sic divi potes: et sunt pro illeis, qui in Samothrace Θεοὶ Δυνατοί. Initia quæ Varro dicit, sunt hæc sacra, de quibus noster, sacra religio in primis etiam apud Romanos. Ideo Juven. 3, 144... *juret licet et Samothracum Et nostrorum aras.* Suidas: Ἐν Σαμοθράκῃ ἦσαν τελεταὶ τινες, ἃς ἰδόντων τελεῖσθαι πρὸς ἀλεξιφάρμακον κινδύνων τινῶν. Ἡ δὲ ἐκείσε καὶ τὰ τῶν Κορυβάντων μυστήρια, καὶ τὰ τῆς Ἑκάτης. Propter religionem loci confugiebant illic olim nocentes, ut colliges ex l. 2. Anthologiæ, p. 209, et facto Persæi Macedonum regis apud Livium 45, 5. 6. Adde Strabonem 10, p. 470. LIPS. De sacris Samo-

Igitur ab Ilio, quæque ibi varietate fortunæ et nostri origine veneranda, relegit Asiam, adpellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina

thracum adde Diodorum Sic. 5, 47.
ERN.

Igitur aliaque. Turbatus locus, aut mutilus. Si turbatus tantum, sic reponito. *Atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, aliaque quæ ibi varietate fortunæ et origine nostri veneranda, obvii Aquilones depulere. Igitur relegit Asiam.* Sed quæ varietas fortunæ aut origo Romanorum in Samothrace? Principium Trojanæ gentis inde: a Trojanis autem Romani. Dionysius 1, 68. Dardanum facit in hanc insulam venisse, quæ tunc Melane dicta; et pulsum inde sterilitate soli devenisse ea Phrygiæ loca, ubi post Troja. Ideo olim Dardania dicta Samothrace, ut Plinius auctor 4, 23. Bene ergo, *origine nostri.* Sed et Varro 2. Humanarum, *Dardanum deos penates ex Samothrace in Phrygiam, Æneam ex Phrygia Italiam advenisse,* tradidit. Et quædam huic rei suggeret Servius, in illud vatis magni Æn. 3, 96.... *antiquam exquirite matrem.* Varietatem fortunæ vel ad Dardanum refer; vel ad Romanos, qui ex tam parvis magni. Fieri tamen potest, ut mutilus locus sit, fueritque aliquid de Ilio etiam insertum, fonte non dubio Romulæ gentis. LRS. Subscribo uni Freinshemio, cujus ipsa prorsus conjectura olim et mihi nata est: ut pro *aliaque quæ sit Ilio quæque.* Intelligimus Trojæ reliquias conspectas Germanico, non quum transiret angustias Hellesponti, et ad Στῆμα Πόντου properaret, ut vult Salinerius (etsi præter ea *extrema Asiae* a Lesbo conscendenti brevis

cursus Seston et ad Europæum Hellesponti ac Propontidis latus fuerit), sed regresso, cum et alia superiora lateris Asiatici eum prælegisse otiosum credibile est. Ibi forte navibus ad Sigæum appulsis venit ei in mentem de Samothracum diis venerandis, jamque eo velis, si daretur, et remis; sed illum e septentrionum filiis præcipue quem Thraciam vocant, per tinaciter adversus ab incepto desistere compulit. *Igitur Ilio quæque ibi,* hoc est, igitur continuato itinere ab Ilio, quod redux a Bosphoro Thracio tenuit, et illis, quæ istie loci, vel quod varia sorte celebris fortunæ ludus fuerunt, nunc splendida regna, nuno rudera et cadavera civitatum, vel quod inde origo romanæ gentis descendit, conspecta nec sine sacro horrore et religione quadam visenda: his, inquam, relictis, ut inceperat, Asiæ oram legere pergit. Ideo *relegit.* GRON. Sed Heinsius (1. c. in Misc. Obs. vol. 9, p. 227.), volebat: *ab Ilio*: quod vestigiis corruptæ lectionis melius respondet: et est lenius *ab Ilio relegit* quam *Ilio*, quod recepit Ryckius. ERN. Ut non improbem vel Freinshemii, vel Heinsii, quam in textum recepi, emendationem, ita non sperendam puto conjecturam J. Sev. Vater, qui libro ad c. 23, cit. p. 35, legendum suadet: *Igitur adito Ilio* etc., ubi ellipsi nostro trita intelligit: *aditisque, quæ ibi* etc. Sic et Pichena volebat: *Igitur viso Ilio*, et paullo ante: *atque Ilium i. r. et sacra* etc. Sed in his manifesta foret contradictio.

Clarii Apollinis oraculo. Strabo

nios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus hominum ingeniis et situ terrarum, quo, nostris provinciis late prætenta, penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interjecti, et sæpius discordes sunt, adversus Romanos odio et in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis regis Pontici filium, quod is prima ab infantia, instituta et cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis et quæ alia barbari celebrant, procures plebemque juxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium ca-

13. *Polemonis regis pontici.* Ponti Lipsius, me nolente; sic *pontica tellus*, et similia, de quibus ad Ovidium. Noster alibi *pontica auxilia* 15, 6. *Ponticum mare*, Ann. 13, 39. *Pontica ora*, H. 3, 47.

Hominum ing. et s. t. Sic recte Pichena. e codd. Prius legebatur: *non modo ingeniis, sed situ terrarum.*

Provinciis nostris late prætenta. Possis intelligere *Armenia* ex verbis, *ambigua ea gens*, ut aliis in locis: sed non necesse. Valer. Fl. 5, 167. *Armenia prætentus Iber*: quem locum jam attulit Aurelius. Ibi v. Burmannus. ERN.

Polemonis regis Pontici. Melius, *regis Ponti.* Polemo autem Zenonis rhetoris filius ad regnum pervenit concessu Antonii et Augusti: de quo vide Dionem 59, 33 et 44. in actis anni 719. Uxorem habuit Pythodorum: quam mire a prudentia aliisque virtutibus laudat Strabo 12. p. 555. et quæ nunc, mortuo marito, præerat rebus regni. Polemoni illi filius item Zeno, qui nunc Armeniæ datus rex. Strabo l. c. p. 556. Τὸν δὲ τῆς Πυθοδόρου υἱὸν ὁ μὲν ἰδιώτης συνίσταται τῇ μητρὶ τὴν ἀρχὴν, ὁ δὲ νεοστὶ καθε-

ταται τῆς μεγάλης Ἀρμενίας βασιλεὺς. Lips. Conjectura Lipsii non necessaria, ut jam monuit Heinsius. ERN.

Æmulatus. Possit sallustiano exemplo ex fragm. H. l. 3, legi *æmulus*. *At Pompeius a prima adolescentia Alexandri regis facta dictaque æmulus erat.* Lips. Ut adjectivum habeat casum verbi ἀρχαίως. Vid. Cort. ad Sallust. p. 978. Sed talia, ut, ubi libri habent, non mutanda, ita non contra libros obtrudenda. ERN. *Ap. Sall. potius legendum *æmulatus* WOPK.

Insigne regium. Zenonem itaque regem Armeniæ dedit Germanicus, sed sine ullo, ut vides, bello: addo, nec metu belli. Mirum igitur a Suetonio scribi, Cal. 1. *Germanicus ad componendum Orientis statum expulsus, cum Armeniæ regem devicisset, Cappadociam in provinciæ formam redegisset, Antiochiæ obiit.* Quem, sodes, ille regem devicit? auctoritate

piti ejus imposuit : ceteri venerantes regem, *Artaxiam* consalutavere; quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoces, in formam provinciæ redacti, Q. Veranium legatum acceperunt : et quædam ex regiis tributis deminuta, quo mitius romanum imperium speraretur. Commagenis Q. Servæus præponitur, tum primum ad jus prætoris translatis.

LVII. Cunctaque socialia prospere composita non ideo lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui, jussus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyrti demum, apud hiberna decumæ legionis, convenere, fir-

tota res perfecta, non armis. Videbar apposite corrigere, *dejecisset* : sed nec id plene verum : quia Vonones a Silano dudum regno amotus, ante Germanici adventum. Itaque corrigas potius, *regem dedisset*. LRS.

Ex nomine urbis. Mirum, cum jam ante plures reges eo nomine fuerint : et urbs ipsa potius nomen habuit ab aliquo regum, uti Tigranocerta. LRS. J. Gronov. conjecit : *ex conditore urbis*, sive *ex nomine conditoris urbis*. ERN.

Legatum acceperat. Hiems media est, tamen æstuo. Legatum, inquit : nonne id est, prætorem sive pro prætorem ? Ita enim dicti, qui in Cæsaris provincias missi : et hos omnes legi reperio e senatu. Si id est : quis Dionem nobis conciliet, super eadem re scribentem 57, 17. Εἰς τοῦτου καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Περσῶν ἰγνύτο, καὶ ἰσχυρὴν ἰσχυράν. Si enim equiti, quomodo legato ? Fateor, in minores provincias sæpe equites missos, immo et liberos; sed cum procuratorum titulo, non legatorum. Tamen a Dione et Tranquillus est in

Vespas. 8. *Cappadociæ, propter assiduos barbarorum incursus, legiones addidit, consularemque rectorem imposuit pro equite romano.* Ego censeam, primo quidem legatum positum : sed post id mutasse. Dionem autem oculos habuisse in eo, quod obtineret, non quod obtinisset. LRS.

Commagenis. Duplex elementum in hac voce numi requirunt.

Ad jus prætoris. Verius esset, *pro prætoris* : sed ista miscentur, et passim in Tacito prætor, proprætor, legatus, munere eodem. Strabo ad hanc rem 16, p. 749. Ἡ Κομμαγενὴ μικρὰ τις ἴσται. ἔχει δὲ ἱερὴν πόλιν Σαμύρατα, ἐν ᾗ τὸ βασίλειον ὑπάρχει, ὅν δ' ἰσχυρία γίνονται. Nec moveat te, quod Suetonius l. c. provinciam eam factam primum vult a Vespasiano, quia Caligula regibus eam iterum traderat, ut narrat Dio 59, 8. *Antiocho*, inquit, *Antiochi filio, Commagenen patrum regnum adjectis Ciliciæ maritimis dedit.* Uti ergo Caligula Tiberii, sic Caligula decretum Vespasianus rescidit. LRS. Adde dicta ad 1, 74. ERN.

mato vultu, Piso adversus metum, Germanicus, ne minari crederetur : et erat, ut retali, clementior : sed amici, accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque et Plancinam et filios variis modis criminari. Postremo, paucis familiarium adhibitis, sermo coeptus a Caesare, qualem ira et dissimulatio gignit : responsum a Pisone precibus contumacibus, discesseruntque apertis odiis : postque rarus in tribunali

14. *Discesseruntque apertis odiis.* Nihil muta : odiis nondum manifestis, quae in majus postea prorumpere. Similis diversitas, Ann. 4, 71. Sic conditio odio, Hist. 2, 30. Nam odiis aperti certum argumentum renuntiare amicitiae, de quo videndus noster, Ann. 6, 29. atque illius interpretes. Suetonius in Calig. 3, de Germanico. Vide et Gruter. et Juret. ad Senec. Epist. 76. Noster, Ann. 3, 64., *sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, vel occultis odiis.* De occultis odiis mox., *Se ille credebatur, ut inferius majestate principis, gravi et dissimulata offensione abdidisse.* Ann. 4, 67., *non jam occultis adversum Neronem et Agrippinam insidiis.* Valer. Flacc. 5, 820., *Talibus orantem vultu gravis ille minaci Jamdudum premit, et furis ignescit apertis, etc.*

Et filios epiminari. Haec de dissidio et calumniis inter Pisone[m] et Germanicum, quique partium utraque ibi erant. Sed quomodo filios criminantur? sane unus ibi M. Piso filius : et Cnæus alter, omne hoc tempus in urbe egit : quod ipse Tacitus infra 3, 16. scripsit : nec paternae fortunae aut crimini potuit adjungi. Vide, an non filium ; nisi et Cnæus Roma aliquid in Germanicum ; aut criminati univ[er]se sunt filiorum superbiam, contumaciam, aut tale. Lira. Videtur pluralis non urgendus, ut si liberos dixisset. Sic leges de lege una dicuntur, et infra c. 71, parentes. ERM.

Qualem ira et dissimulatio gignit. Muretus, male et contra mentem Taciti conjecit *ira dissimulatio* : nam *ira dissimulatio* talis potest esse, ut frontem et verba praeferat summo-pere amantium : at *ira et dissimulatio* est, ubi insignis et nota ira sic insigni comprimitur animo, ut iden-

tidem erumpat sese ac male tegat. Accipe igitur, qualem vicinia summa ira, nunc ejus dissimulatio gignit : qualis solet alternari inter eos, qui eodem tempore eodemque congressu frenos iracundiae modo relaxant, modo adducunt. GERM.

Precibus contumacibus. Precibus contumacibus, ut Jupiter apud Naesonem, Met. 2, 397. *precibusque minus regaliter addit* : quibus petebat quidem, ne ea, quae rei publ. causa et ex instituto egisset, in suam contumeliam verteret (ut Pompeius apud Caesarem initio belli civilis), simul demonstrabat, si tamen id faceret atque indignaretur, se id aequo deque ferre, ut Cicero ad Appium Fam. 3, 7. forsan et adjiciebat scire velle, quot sibi sint domini : Tiberio putasse soli rationem actorum reddendam. Lira.

Opertis odiis. Lego apertis. Lira. Scio *offensarum aperta* in H. 3, 65:

Cæsaris Piso, et si quando adsideret, atrox ac dissentire manifestus. Vox quoque ejus audita est in convivio, cum apud regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari et Agrippinæ, leves Pisoni et ceteris offerren-

Atamen omnino Lipsio subscribo, et plane alterum *τὸ opertis* alienum puto. Naturaliter enim evenit, ut ex hujusmodi colloquiis, inter ingenia præsertim dissociabilia, exeant professi inimici. Et tum quæ præcedunt, tum quæ sequuntur, alterum firmant. Si odiis opertis discessissent, lenes querelas expurgatio, hanc ejus quæviscunque acceptio, et rursus aliqua mutua fidei species sollicitosque vul-tus læti exceperissent. At hic sermo ira et dissimulatione mixtus, dein preces arrogantes ac nihil cedentis quid pos-sunt gignere aliud quam odia resecta et apparentia? Jam, si nolebat sciri Piso, se cum Germanico in gratia non esse, cur rarus in tribunali Cæsaris, cur austerus, cur diversa semper sententia? Stultitiam Cicero vocat in obscuro odio *apertas inimicitias* ostendere ad Fam. 3, 10. Denique in-nata utrique indoles, hoc est, et sim-plicitas Germanici, et ferocia Pisonis, satis refutare vulgatum videntur. Quæ Gruterus urget, ad ea res-ponso facilia. Aliud e colloquio *dis-cedere odiis apertis*, hoc est, ita ut alienatorum animorum signa satis apparuerint; aliud denunciare inimi-citias et omnem consuetudinem rum-pere. Velim scire, Lucullus et Pom-peius in Galatia digressine fuerint etiam *opertis odiis*? *Certatum inter imperatores jurgis*, inquit Velleius 2, 33. Item, annon postea quoque vixerint *apertis odiis*, quum Pom-peius in provincia Luculli acta rescin-deret; Lucullus Pompeii acta confir-

mari a senatu prohiberet? Πομπηίῳ δ' ἔν μὲν ἐκ τῆς στρατηγίας διαφορά πρὸς Λούκουλλον, ait Plutarchus; neu-trum tamen alteri amicitiam libello renuntiassæ legimus. Sed *eum finem gratiæ* ponebant. Sed quibus libuis-set? non utique omnes. Sed quisim-pliciter in gravissimis offensis age-rent: sed non ita præfestine, quos honoris collegium aut provinciæ so-cietas conglutinasset, etiam post ma-nifesta odia. ΓΑΘΗ. Omnino *apertis* legendum.

Coronæ aureæ. Coronæ convivio-rum e floribus foliisque vulgatæ; non æque ex auro. Quas tamen non solum in illo Orientis luxu, sed etiam Romæ usum aliquem habuisse discas ex Capitolino: qui in Ælio Vero 5, scribit: *Data etiam convivis aurea atque argentea pocula et gemmata: coronas quin etiam datas lemniscia aureis interpositis, et alieni temporis floribus.* Item Ulpiano lege 19, §. 13, 14. D. de auro et arg. leg. *Cedent igitur gemmæ stalis vel lancibus, inclusæ auro argenteove. Sed et in coronis men-sarum gemmæ coronis cedent, et hæ mensis.* At in Ægypto hunc morem Justinus tangit 18, 2. *Missi, inquit, a senatu in Ægyptum legati, cum ingentia sibi a Ptolemæo rege missa munera sprevisissent, interjectis diebus ad cænâ invitatis aureæ coronæ missæ sunt, quas illi honoris causâ receptas, postera die statuis regis im-posuerunt.* Etiam Polybius 15, 31. qui ostendit tamen, regibus tantum ex auro dari solere, aliis aliâs. Itaque

tur : « Principis romani, non Parthi regis filio, eas epulas dari : » abiecitque simul coronam, et multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen.

LVIII. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere. Miserat « amicitiam ac foedus » memoraturos, « et cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet : petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. » Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis et cultu sui, cum decore et modestia respondit. Vonones Pompeiopolim, Ciliciæ maritimam urbem, amotus est : datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratis

narrat de Aristomene quodam, qui Agathocli, etsi non regi, per adulationem ejus generis imposuit : Πρῶτος μὲν γὰρ, inquit, ὡς ἑαυτὸν ἐπὶ δεῖπνον καλίσας τὸν Ἀγαθοκλῆα, χρυσοῦν στίφανον ἀνέθηκε μόνῃ τῶν παρόντων. Ὁ τοῖς βασιλεύσιν αὐτοῖς ἰδὼς ἵστί μόνους συγχωρεῖσθαι. Neque scio, an huc faciat, quod Laertius in Xenocrate 15, scribit : χρυσὸν στέφανον τιμωδύνατα ἐκ' ἁδῶν πελυπεσίας. Certe ad convivia etiam spectat. Lira.

Principis romani. Claret sententia: quasi dicat, luxum illum alienum romanis moribus, dignum Parthorum. Æmilius (Feretius) tamen hic λεπτολογίη, et perdit multa verba. Lira.

Amicitiam ac foedus memoraturos. Verbo signato et proprio hac in re usum Tacitum notavimus ad Plantum Pseud. 5, 1, 36. Gæon.

Renovari dextras. Dextræ junctæ concordiæ signum frequens in numis.

Neu proceres gentium. Legendum putant Mercerus et Pichena, *ne proceres gentium* : hic etiam *ne is pr. g.* Nihil mutari placet. Videtur enim et genus τοῦ ἐν διὰ δεῖπνον esse, et sermo legibus, pactionibus, conditionibus proprius : *Ne sit, neu faciat*, pro illo, *Ne sit, ubi vetitum faciat*. Quare nomen *proceres gentium* Germanicus et Artabanus ingeniosissimo Mercero ? Saltem tempus angustè captum, quasi Vonones Artabano tantummodo gravis vicinus, dum ipse et Germanicus in proximo. Quin *proceres gentium* acceperim præfectos et satrapas plurimarum gentium Parthis parentium, et discordias, rebelliones, defectiones, dissensiones Parthorum inter sese. Neque aliter Freinshemius, puto. Gæon.

simus erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

LIX. M. Silano, L. Norbano coss. Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendæ antiquitatis : sed cura provinciæ prætendebatur : levavitque apertis horreis pretia frugum : multaque in vulgus grata usurpavit : sine milite incedere, pedibus intectis et pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius, cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod, contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut equitibus romanis illustribus, seposuit Ægyptum : ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus, insedisset.

Ægyptum proficiscitur. Malit in Ægyptum Pichena. Frustra. Sic enim loquebantur. Liv. 45, 10., *Ad susceptam legationem peragendam navigare Ægyptum pergit.* Justinus vel Trogus 23, 2., *Uxorem genitosque ex ea duos parvulos Ægyptum, unde uxorem acceperat, remittit.* Cf. et 28, 4. Gron. Noster ante c. 54, *transiit Lesbum.* ERN. — * V. et c. 69.

Cognoscendæ antiquitatis. Auditis principes? imitamini. Hæc cognitio ad gloriam honestumque excitat: hæc parandi vias ostendit. LIPS. *Causa, nomine* intelligi, more Græcorum vix opus monere : plura exempla notata ad 3, 7. ERN.

Apertis horreis. Publicis, opinor, ubi frumentum asservabant in plebis

romanæ, et, quod superesset, in alios usus : at ille, in caritate forte annonæ, indigis indulgit. LIPS.

Pedibus intectis incedere etc. Interpretor, incessisse crepidatum paliatumque. Plura in Exc. K. LIPS. Adde interpretes ad Cicer. pro Rab. Post. 10. ERN.

P. Scipionis æmulatione. Intellige Afric. maj. de quo id tradit Livius 29, 19. ERN.

Quod contra instituta. Vide Suet. Tiberio 52., et quæ dicam ad H. 1, 11. LIPS.

Equitibus romanis illustribus. De hoc cognomine equitum infra ad 11, 4. LIPS.

Claustraque terræ ac maris. Intelligit Pelusium, Parætonium et

LX. Sed Germanicus, nondum comperto, profec-
tionem eam incusari, Nilo subvehabatur, orsus oppido
a Canopo. Condidere id Spartani, ob sepultum illic
rectorem navis, Canopum; qua tempestate Menelaus,
Græciam repetens, diversum ad mare terramque Libyam
dejectus. Inde proximum amnis os, dicatum Herculi,
quem indigenæ ortum apud se, et antiquissimum per-

Alexandriam. In Propertio 3, 7, 55.,
*Claustra que Pelusii romano subrita
ferro.* LIRS. Grotius et Heinsius l. c.,
que deleri malebant, ut per apposi-
tionem dicerentur *claustra t. a. m.*
quod non necessarium foret etiam si
per appositionem adderentur: nam
τὸ *que ἐξ ἡντικῆς* capi posset. V. su-
pra ad c. 14. sed Lipsium sequor.
Nam non tam provincia vocari po-
test *claustra terræ marisque*, quam
urbes et portus, per quos illa pro-
vincia adiri, e provincia in mare ve-
niri potest etc. Itaque semper *claus-
tra* videbis de urbibus, portibus,
montibus celsis dici. Atque sic est in
omnibus exemplis, quæ bene multa
congressere Heinsius ad Velleium 1,
3. et Brouckh. ad Propert. l. c. qui
et ipse hunc locum sine *que* laudat:
et inter alia locum Lucani 10, 509.
ubi diserte *Pharos, pelagi claus-
trum.* ERN. V. et infra H. 3, 2, 8.

Diversum ad mare. H. e. quod
esset in contraria plaga ei, qua esset,
quod petebat. Sic *diversæ fenestæ*
apud Ovidium in Amor. qui sæpe
hoc verbo ita utitur. Sic 3, 2, *di-
versa oppida.* ERN.

Libyam dejectus. Recepi post J.
Gron. *dejectus* pro vulgato *delatus*:
cum in MS. unico sit *delectus*, ex
quo Beroaldus fecit *delatus*, cum de-
bisset *dejectus*. Sed ea notio hujus
verbi tum nondum eruditus erat satis

observata et nota: de qua vid. J. Fr.
Gron. et Drak. ad Liv. 23, 34. Pichena
etiam volebat addi *est*: quod omis-
sum a librariis putabat, cum signum
ejus in codice non adsequerentur.
Sane durum est, id hic abesse. ERN.

Inde proximum amnis os. Aci-
dalius volebat *inde ad proxi-
mum amnis os.* At Tacitus ea par-
ticula, qua juvare illum se putat
Acidalius, uti noluit: quippe qui ad
verba illa, *inde proximum amnis
os* intellectum voluit ex sequenti
membro τὸ *visit*; quasi esset: *inde
visit proximum amnis os dicatum
Herculi, mox Thebarum vestigia.*
Quod haud scio an satis considera-
verit et vir doctus, qui παραφράζει.
*Abhinc proximum Nili ostium Hera-
cleoticum appellatur:* quasi rationem
hujus vocabuli tantum edat Tacitus;
non ipsum os ingressum, et, quæ
circa occurrerent visenda, adiisse et
contemplatum esse significet Ger-
manicum. Immo, *abhinc proximum
Nili ostium adiit, Heracleoticum ap-
pellatum*, etc. GRON. Recte hæc a
Gronovio disputantur. Sed ita minor
distinctio esse debet ante *mox*, non
punctum, ut est in edd. Rhenani,
Gronoviorum, Ryckii et aliis, sed mi-
nor, ut in Lipsiana, qua usus sum, sic-
que interpunxi. ERN. *Os* recte ad *vi-
sit* relatum. Similia videmus 3, 6 et 47.

Herculi quem. De Hercule ægyp-

hibent, eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum ejus adscitos : mox visit veterum Thebarum magna vestigia. Et manebant structis molibus literæ ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ : jussusque e senioribus sacerdotum patriam sermonem interpretari, referebat, « habitasse quondam septingenta millia ætate militari : atque eo cum exercitu Regem Rhamsen Libya,

tio Herod. 2, 42. Melam 3, 6. Arrianum de rebus Alex. 2., p. 125. et Diodor. 1, 24. jam laudavit Muretus. ERN.

Theb. magna vestigia. Strabo 17, p. 816. *Καὶ τὸν δεικνύται ἔχον τοῦ μνησίου αὐτῆς ἐν τῷ ἱεροῦ ὁρατοῦς ἐν μῦθος.* Hic tamen latius patent *magna vestigia*, ut seqq. facile indicant, de quibus ibidem Strabo. ERN. Mirantur ista, qui recentiori ævo adiere, in his Paulus Lucas, Pococke, Savary. In primis consulendus Norden in *Drawings of ruins and statues at Thebes*. 4. 1741. Ceterum, quum Memphi moraretur Germanicus, Apis, cibos sibi ab eo oblatos aversatus, mala ei portendisse forebatur. Ammian, 22, 14.

Structis molibus. Intellegit obeliscos, de quorum frequentia et notis consule omnino Ammianum 17, 4. atque in hac ipsa re nos etiam in *Ægyptiis* admirandis. LARS. De Obeliscis v. Diodor. 1, 57. Ejus de quo heic sermo est, qui fuit Ramessis et nunc quoque Romæ visitur, omnium qui fuere maximus, forma æri incisa reperitur in Ammiano Gronovii l. c. *Litteræ* autem intelligendæ hieroglyphicæ, s. potius tituli, inscriptiones literis ægyptiacis. Sic et Livius loqui solet. ERN. Vide Liv. 6, 1. 25, 1. De obeliscis egit pluribus Kircherus in *Oedipo Ægypt.* De Late-

ranensi, qui est ille Thebanus Ramessis, consulendus Gibert in *Comm. eleg. litt. Acad. Paris.* t. 35. Constantius Cæsar in circo max. crexerat; eversum restituit ope Fontanæ Sixtus V. altus est pedes 128.

Septingenta millia. Magnitudo numeri fecit, ut nonnulli conjicerent *septuaginta* : quos refellit Voss. ad Mel. 1, 9 ERN.

Regem Rhamsen. De hac tanta potentia Ægyptiorum nihil legi, nec facile credam. Nam quod Suidas ait, Thulin quemdam ægyptium regem usque ad oceanum imperium tenuisse, a quo dicta sit Thule : quid tam infandum somniavit ullus ægrotus? Nescio, an hic sit Rhamses, quo regnante Nium captam esse vult Plinius 36, 14. ubi tamen leges *Ramises*, corrupte. LARS. Quæ de scriptura nominis varia apud veteres, nam idem qui Sesostris, et aliis disputantur, rectius, qui scire volent, in compilationibus historicis quærent, quam in notis ad Tacitum. Itaque de his dicendum non putavi. *Sesostrin* intelligi vult etiam Perizon. Origin. *Ægypt.* c. 17. ERN. Imposuisse sacerdotem Germanico, dubium esse nequit. Jactantia manifesta est. Concinit tamen ex parte ipse Strabo l. c. Nec Hermapionis ap. Ammianum interpretatio fidem meretur. In explicandis hieroglyphicis de-

Æthiopia, Medisque et Persis et Bactriano ac Scythia potitum; quasque terras Syri Armeniæque et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare, imperio tenuisse. » Legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque, et dona templis, ebur atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum aut potentia romana jubentur.

LXI. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum. Quorum præcipua fuere Memnonis saxeæ effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens: disjectasque inter et vix pervias arenas, instar

sudarunt post Kircherum Warburton, Bianchini alique.

Legebantur et indicta. De his prioribusque vide Strabonem l. c. qui cum Cornelio Gallo illuc profectus pleraque refert oculata fide: egregius mehercules, et non ad vulgi gustum scriptor. LRS.

Vi Parthorum. I. e. imperio. Sic alibi vim romanam dixit 3, 60. H. 4, 69. ERN.

Intendit animum. Livius præfat. *Ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint.* GRON.

Memnonis saxeæ effigies. Vinitur, ut Plinius 36, 11. vult, in Serapis templo forma colossi: quem, ait, cotidiano solis ortu contactum radiis crepare dicunt. Juvenal. 15, 5. *Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ.* Dimidium cur vocet, explicat Strabo l. c. Τοῦ δ' ἰστίου τὰ ἄνω μέρη τὰ ἀπὸ τῆς καδίστης πίπτει ἐν σινοῦ γινώσκοντες, ὥς φασί. qui etiam vidisse se ait, et cum multis

aliis circiter horam primam diei sonitum aliquem audisse. Philostratus 6, 4. ab Apollonio eam statnam in Æthiopia visam ait: et mentitur non insolens, sive ipse, sive impurus ille magus. Nam certum est in Ægypto fuisse. Vide præter alios Pausaniam in Atticis. LRS. Hanc saxeam effigiem M. exhibet Pocokius Descr. of the East. t. 1. p. 102., tab. 26, 27., cum multis inscriptionibus eorum, qui se sonum illum audisse testarentur. V. et ejus Inscr. ant. c. 9. ERN. Adde Jablonski de Memnone. 4. Frf. ad V. 1753., ad cujus p. 87., notare heic liceat legendum: C. MAENIVS HANIOCHVS DOMO CORINTHI 7 (i. e. centurio) LEG. XI. CL. P. F. etc.

Disjectasque inter et vix pervias. Haud scio an recte intellexerit Freinsh. Certe loquitur, quasi nolit intelligi. Quisenim assequitur incertas arenas? nam dispersas quis non putet passim jacentes, aut sparvente aliquo, sive is ventus sit, por-

montium eductæ pyramides, certamine et opibus regum :
lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula :
atque alibi angustiae et profunda altitudo, nullis in-
quirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen

15. *Profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis, penetrabilis. Quoniam illa spatia? Puto, nulli inquirentium satis penetrabilis; vel, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Spatium refer ad profundam altitudinem.*

tatas et passim abjectas : ut apud Maronem Ecl. 3, 87., *pedibus qui spargat arenam*, et Georg. 3, 234., *sparsa ad pugnam proludit arena?* Necdum tamen ex his scias, quæ sint Tacito *arenæ disjectæ*. Quo vocabulo significat ille proprium hujus materiae τὸ ἀσύνεκτον, ἀσύγκλωστον, quod singula corpuscula vel singuli pulvisculi ab aliis secedunt, eoque ad moliendum aut accipiendum suscipiendoque operi est inutilis. Unde ὁ λόγος ὅστις ἀποδίδωκε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὰν ἄμμοι, etc. Merito igitur Tacitus ad augendum rei miraculum addit arenas inter *disjectas*, id est, solutas, dissociabiles, intracabiles, ob segregem naturam, tantas moles structas. Nam etsi hæ vento quoque, ut ubique, agitentur et jaentur, non sunt tamen, ubi sitæ Pyramides, Garamantum arenae, quæ castra obruere possint. Gnon. Vix aliter explicari possunt *disjectæ arenæ*, quam facit Gronov. etiamsi alioqui falsum est, in istis locis non esse arenas, quæ vento agitentur, varientur, et obruant res etiam editas, cum hoc diserte tradat testis oculatus Strabo. Sed mihi tamen frigidum hoc epitheton h. l. videtur. Quis enim non per se intelligit, tales esse arenas? et quorsum dicat brevitatis amantissimus scriptor? In poeta tale epitheton feren-

dum, non in tali historico. Neque in arenis structæ sunt pyramides, sed ἐν ὁρμῇ τῇ ἐφ' ἧς, ut diserte Strabo l. c. in saxis, circumdatis arenis. Suspicio Tacitum dedisse *desertas*, quod est frequens arenarum epitheton. Ut permutantur in libris *disjectus* et *defectus*, item *defectus* et *desertus*: ita et *e desertas* potuit fieri *disjectas*. Broterius rejicit hanc nostram conjecturam, sed simpliciter, ut solet. Docendum erat *mobiles* arenas latine *disjectas* dici posse, quod non credo, nec a quoquam est demonstratum. Eam. *Disjectas* intelligo frequens vento disijci solitas, quod, qui reens adiere pyramides, testantur. Bonâ quoque pars illarum successu temporis est arenis tecta, unde potissimum dissensus eorum, qui de dimensione fuere solliciti. Cf. Pococke l. c. ad tab. 8. Niebuhrs Reiseb. nach Arabien. t. 1. p. 199.

Eductæ pyramides. De his Herodot. 2, 124. Diodor. 1, 63 sq. Strab. 17. p. 807. Eam.

Certamine et opibus regum. Dum certant reges, æmulatione gloriæ, opes suas jactare posteritati. Eam.

Lacusque. Mærios lacum hominum manibus factum, Herod. ait 2, 149.

Angustiae et profunda altitudo. Intell. Nili. Intelligunt viri docti de duobus fontibus profundissimis, de

ac Syenen, claustra olim romani imperii; quod nunc rubrum ad mare patescit.

LXII. Dum ea aetas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quaesivit, illiciens Germanos ad discordias; utque fracto jam Maroboduusque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis juvenis, nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, et tunc, dubiis rebus ejus, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, irrumpit regiam castellumque juxta situm. Veteres illic Suevorum praedae, et nostris

quibus Herodotus 2, 28. Sed quae ibi traduntur, sunt e narratione Aegyptii, quam Herodotus ipse ridet. Eae abissi porro inter Syenem et Elephantinen: cum hic sermo sit de loco infra has urbes. Denique in hac interpretatione negliguntur *angustiae Nili*, quae non conveniunt fontibus istis. Arbitror igitur, intelligi locum, ubi Nilus, riparum angustias coerctatus et incitatus, effecit, ut sit, altitudinem profundissimam, quam, angentes rema more suo Aegyptiis, nullis mensuris penetrabilem dicebant. *Spotia* sunt mensurae: neque opus cum Heinio l. c. p. 388 conjicere, *nulli inquirentium satis penetrabilis*, quod ne commodum quidem sensum facit, nec *τερατολογία* Aegyptiorum satis convenit. Eux. — * Sic et Seneca ep. 70. Liv. 38, 23. Heges. 1, 35. Lact. 6, 4. Wox.

Claustra olim romani imperii. Alio sensu *claustra*, quam paullo ante: nam nunc terminum et finem intellegit, qui claudit. Insertum hoc autem in gratiam laudemque Trajani, qui res magnas gessit ad Orientem, limitibus imperii ad rubrum mare

promotis. Eleganter apud Suidam scriptor incertus super hac ipsa re: *Ῥωμαίων ἀρχή. Αὐτὴ τῆς Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Μακεδόνων τῶν ἐπὶ μισαρῆ ὑπερῆρον. Ὁρισμένη πύρατα αὐτῆς, πρὸς μὲν τὴν Ἰνδοῦς καὶ ἱερὸν θρῶν δάλασσαν, καὶ Νοῖλον καὶ κατὰ ῥάκτας καὶ λίμνην Μαίωτιν, et reliqua, quae non dabie adtexit de rebus Trajani. Ita Tacitus 4, 4., *Quanto sit angustius imperatum*: prae quam nunc videlicet meo aeo. Lars.*

Corruptis primoribus ad societatem. Concisum, sed elegans dicendi genus: corruptis primoribus et eo adductis, ut societatem secum ini- rent. Ductum est a Græcis. Herodotus 1, 23. de Arione: *Ἀπυλαθίνα ἱς ἀπορίην παρατίθεσθαι.* Et c. 27, *κατιστρέφετο ἱς φόρου ἀπαγωγῆν.* Noster 3, 49., *ceteris ad dicendum testimonium exterritis.* 4, 10., *corrupta ad scalus Livia.* Ibid. 45., *uno vulnere in mortem affecit.* Eux.

Irrumpit regiam. Boviasum in Hercynia silva, de quo attuli Strabonis verba ad c. 44. Lars.

e provinciis lixæ ac negotiatores reperti; quos jus commercii, deia cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit.

LXIII. Maroboduus undique deserto non aliud subsidium, quam misericordia Cæsaris, fuit. Transgressus Danubium, qua Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. « Nam multis nationibus, clarissimum quondam regem ad se vocantibus, romanam amicitiam prætulisse. » Responsum a Cæsare, « tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus ejus aliud conduceret, abiturum fide, qua venisset. » Ceterum apud senatum disseruit, « non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum, populo romano perinde metuendos fuisse. » Extat oratio, qua « magnitudinem viri, violentiam subjectarum ei gentium, et quam propinquus Italiæ hostis, suaque in destruendo eo consilia extulit. » Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus

Jus commercii. Quod Romanis a Maroboduo concessum, amicitiae et honoris causa, sive sponte, sive petentibus Romanis. Jus commercii amicitiae, honoris, grati enim causa dari solitum olim, testantur multa veterum civitatum decreta. ERM.

Transtulit. Debet esse *translulit*. Vide tamen ad 1, 53. ERM.

Nam. Aut repetendum ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ *scripsit*, aut totum illud omis- sum, cujus ratio redditur: *Non indignum se, cui opem ferat, quem tueatur Cæsar*: cujus generis plura exempla apud veteres occurrunt, de eoque dixit ad Homerum Clarkius.

Hæ rationes cui non placebunt, poterit conjicere Tacitum scripsisse: *quam multis... prætulisset.* ERM. Priorem conjecturam Ernestii firmant similia loca 3. 47. 15, 1 et 29. 16, 2. WORK.

Rebus ejus. Rhen. et alii *suis*; sed codd. recte *ejus*.

Rediturus. MS. habet *reditus*: et sic edidit Beroaldus, secutusque hunc Alciatus. Unde J. Gronov. vult legi: *reditui*; quod non abhorret a Taciti more. Sed ego potius *reditus* per compendium scribendi datum puto pro *rediturus*, atque hoc recte restitutum a Rhenano. Sæpe in hoc ge-

in regnum, ostentabatur. Sed non excessit Italia per duodeviginti annos; conseruitque, multum imminuta claritate, ob nimiam vivendicupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. Pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, et Vibilio duce: receptusque Forum Julium, Narbonensis Galliæ coloniam, mittitur. Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra, inter flumina Marum et Cusum, locantur, dato rege Vannio, gentis Quadorum.

LXIV. Simul nunciato, « regem Artaxiam Armeniis a Germanico datum, » decrevere patres, « ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent. » Structi et arcus, circum latera templi Martis Ultoris, cum effigie Cæsarum: lætiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporin quoque, Thraciæ regem, astu adgreditur. Om-

nere peccavit in illo codice librarius. Vide mox c. 73, 83. 3, 18. 4, 5. 32. 13, 6. cod. Bud. pro *datum* habuit *datum*, etc. ERN.

Vibilio. Ryckias putat scr. *Vibillio*. Recte, ut opinor. Sic *Vibullius* apud Cæsarem Civ. 1, 15. nisi potius legendum *Vibidius*, quod nomen mox, et passim in inscriptionibus antiquis, occurrit. ERN. Cf. infra 12, 29.

Marum et Cusum. Marisus hic fluvius dictus Straboni 7. p. 304. Maris Herodote 4, 49. Marisia Jornandi Get. 22. Æthico Margus. Retinet nomen hodie, et incolis adpellatur Maros. LRS. Marum quoque Plin. vocat 4, 25.

Structi et arcus. Extat prope portam S. Sebastiani arcus dictus Drusi;

sed is Drusi senioris est Germanici, de quo Suet. Claud. 1. Spectatur et in numo. Junioris Drusi arcus ævum non tulit.

Cum effigie Cæsarum. Germanici et Drusi. LRS.

Rhescuporin. Non in alio nomine magis variatum. Dio 54, 34. 55, 39. *Ραυσιποριν*. Velleius 2, 129. Rhescupolin; Suetonii optimus in Vaticano codex in Tib. 37. Thrasycypolin. quomodo et in Livio scriptum leges. Lucanus vocat 5, 55.... *gelidæ dominum Rascipolin oræ*. De historia autem ipsa consule Dionem 54. in actis anni 738. LRS. V. interpretes ad Suet. Tib. 37, in pr. Oudend. et Perizon. ep. ad Heins. t. 4. Coll. Burm. p. 821. ERN. Nomina propria ex monumentis emendanda. Numus

nem eam nationem Rhoemetalces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi, fratri ejus, partem filio Cotyi permisit. In ea divisione arva et urbes et vicina Græcis Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite et amœnum, huic atrox, avidum et societatis impatiens erat. Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, et resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. Enimvero, audita mutatione principis, immittere latronum globos, excindere castella, caussas bello.

LXV. Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam,

apud Cary in H. des Rois de Thrace pl. 2, habet hinc ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ, illinc ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΑΣΚΟΥΠΟΡΙΑΔΟΣ, regni ab Augusto divisi occasione cusus. In alio ap. Eckhel. vol. 2, p. 59., legitur ΡΑΣΚΟΥΠΟΡΙΑΔΟΣ. Cf. et Spanh. de Us. et P. NN. t. 1, p. 500. Qui autem potuerit Lipsius allegare Livium, apud quem *Thracypolis* nulla sit mentio, non capio. In Freinsh. suppl. ad l. 123 et 128. legitur; sed illa nec Livii sunt, necdum Lipsio visa. Videtur alium quem auctorem habuisse in animo, forsitan Casarem, qui Civ. B. 3, 4., *Rascipolin* habet. A Germanis more quodam suo præfixum *T.* conjicit Cannegieter de Brittenb. c. 3, p. 32.

Ipsorumque regum. Ad hoc verum est, ut Cotys ille etiam literis et poesi excultus fuerit. Ad eum enim est elegia Ovidii ex Ponto 2, 9. 'et in hujus regno vates ille exulavit. *Lira.*

Ingenia, illi m. et a. huic atrox.

Libenter, si per codices liceret, legerem *illud mite.... hoc atrox.* Verum enallage est non invenusta. WORK.

Sed primo. Rhen. et alii et *primo.* Pichena restituit *sed*, quod jam Beeroaldus dederat. Idem mox *dictitabat* dedit ex cod. prius *legebatur dictabat.*

Vertere in se Cotyi data. Livius 24, 4., *Deponendaque tutela, quæ ipsi cum pluribus communis erat, in se unum omnium vires convertit.* Suet. Vesp. 4., *Ut primum provinciam attingit, proximas quoque convertit in se.* GRON.

Caussas bello. I. e. quæ res caussæ bello forent; unde fieri non poterat, quin bellum oriretur. Formam loquendi, *caussæ bello*, valde usitatam Livio, multis ex eo exemplis illustrat Drakenb. ad 3, 46. ERN. — * Sic et 27., *causam discordiæ.* WORK. — Cave audias Boxbornium, qui ad 6, 15., *caussas bello* a verbo *immittere* regi autumat.

ne composita turbarentur. Deligit centurionem, qui nuntiaret regibus, « ne armis disceptarent : » statimque a Cotye dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescuporis ficta modestia postulat, « eundem in locum coiretur : possede controversiis colloquio transigi. » Nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus : cum alter facilitate, alter fraude, cuncta inter se concederent acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, foederi convivium adjicit : tractaque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, et, postquam dolum intellexerat, « sacra regni, ejusdem familiæ Deos, et hospitalis mensas » obtestantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus scripsit ad Tiberium, « structas sibi insidias, præventum insidiatorem : » simul bellum adversus Basternas Scythasque prætendens, novis peditum et equitum copiis sese firmabat. Molliter rescriptum, « si fraus abesset, posse eum innocentiae fidere : ceterum neque se, neque senatum, nisi cognita caussa, jus et

Ficta modestia. Qui videri cuperet, nihil novi petere, facilis paci, æquis conditionibus contentus. ERN.

Convivium adjicit. Vellem Scaligero non venisset in mentem hic respici verbo *adjicit* ad *cœnas adjiciales* p. 118, ad Varronem R. R. 3, 6. Satis enim multo traxit etiam doctos viros. At sciant tirones *adjiciales cœnas* esse nugas meras. *Aditiales* dicendum, ut P. Faber Semestr. 1, 6. Gruterus, Lipsius de magn. R. 4, 9. monuere, ab aditu sacerdotii, vel adeundo sacerdotio. Veteres etiam *aditus aditi*, ut *senatus senati* dicebant. Et interpretes optimus Suet. Claud. 9. qui *aditalem* interpretatur, quæ pro introitu sacerdotii daretur. GRON.

Sacra regni. I. e. sanctitatem regii nominis, quod reges sacrosancti et inviolabiles, ut recte explicat Freinsh. qui bene laudat Cic. Manil. 9. adde *sanctitatem regum* e Suet. Cæs. 6. ERN.

Ejusdem familiæ deos. Communes deos patrios, quos supra *penetrales* vocaverat : Cicero etiam pro domo 41. *familiares* appellat. V. supra ad c. 10. quamquam ibi non *familiæ*, sed gentis dii patrii. ERN.

Hospitalis mensas. Similis locus ap. Liv. 23, 9. ubi pater filium, conantem interficere Hannibalem, sic deterret : *Ab hospitali mensa surgis... ut eam ipsam cruentares hospitii sanguine ?* Adde 15, 52. ERN.

injuriarum discreturos : proinde, tradito Cotye, veniret transferretque invidiam criminis. »

LXVI. Eas lteras Latinius Pandus, proprætor Moesiæ, cum militibus, quis Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis, inter metum et iram eunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus esse : « occidi Cotyn » jubet, « mortemque sponte sumptam » ementitur. Nec tamen Cæsar placitas semel artes mutavit, sed, defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis et arta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiæ præfecit.

LXVII. Flaccus in Thraciam transgressus per ingentia promissa, quamvis ambiguum et scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia romana intraret : circumdata hinc regi, specie honoris, valida manus : tribu-

Pomponium Flaccum. Estipæe, de quo Ovidius de Ponto 4, 9, 75. sq. Atque idem præfuit postea Syriæ, ut scribit noster 6, 27. LIVS. Adde Suet. Tib. 42. et ibi not. Vellei. 2, 129. EAM.

Veterem stipendiis. Pichena, Freinsh., Ryckius volebant scribi : *stipendii*. Sed non necesse est, ut, quia sæpe græca constructione noster utitur, propterea semper usum putemus, et ad eam rationem omnia loca, in quibus ablativus est, mutemus; cum nulli certæ legi se adtexerint in hoc ne quidem poetæ, nimisque multa loca in contrarium reperiantur. Vid. ad 1, 3. Deinde debebant docere, *stipendium* in singulari dici de eo, qui jam plures annos meruisset. *Primum* quidem *stipendium* est ap. Nepotem Caton. 1, sed de pluribus annis non memini me le-

gere. Dixisset opinor *veterem stipendiorum*, non *stipendii*. Itaque vulgatum non tentandum. EAM.

Præsidia rom. I. e. castra, sive potius locum provinciarum rom. ubi essent præsidia rom. qui esset in potestate rom. Cic. pro Ligar. 9, 10., etc. V. Duker. ad Liv. 38, 11. EAM.

Circumdata hinc regi, etc. Hic locus aut sic interpungendus est : *circumdata hinc regi, specie honoris, valida manus : tribuniq. et centuriones* etc. aut *manu* legendum : *circumdata hinc regi s. h. valida manu, tribuniq. etc.* Tacitus, atque etiam Livius sæpe, ut poetæ, etiam primo substantivo copulam *que* addunt. Liv. 1, 43., *hastaque et gladius*, pro *hasta et gladius* : idque potuit fraudi esse librariis. Sed prius præfero, ne corrigendi necessitas sit. EAM.

nique et centuriones, monendo, suadendo, et, quanto longius abscedebatur, apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem trahere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhoemetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis, Trebellienus Rufus, prætura functus, datur, qui regnum interim tractaret, exemplo, quo majores Marcum Lepidum, Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic, fugam tentans, an ficto crimine, interficitur.

LXVIII. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus, effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque et consanguineum sibi regem Scytharum, conatus est. Specie

Trebellienus Rufus. Trebellianus. Freinshemio per analogiam videtur rectum; ut Julianus, Æmilianus, a Julio, Æmilio; sic Trebellianus a Trebellio: unde et *Trebellianum* S^Ctum, non *Trebellienum*, apud J^Ctos, quasi non perinde per analogiam dicerentur, *Allius Allienus*, *Nasidius Nasidienus*, *Aufidius Aufidienus*, *Gallius Gallienus*, *Bellius Bellienus*, et hujusmodi infinita. Sic *Matius Matienus*. Et tamen *Matianum matum* dicebant. GRON. — * Cf. Just. 30, 2, Max. Val. 6, 6, 1., et Eckhel. dedoct. NN. Vet. .vol. 5, p. 125.

M. Lepidum. Valerius Max. 6, 6. Justin. 30, 3., *Mittitur et M. Lepidus in Ægyptum, qui tutoris nomine regnum pupilli administraret.* Extant et denarii argentei cum inscriptione, M. LEPIDVS. PONT. MAX. TVTOR. RHO. in parte versa, caput tur-

ritum, subscriptum, ALEXANDREA. LIPS.

Amotum in Ciliciam memoravi. Pompeiopolim, supra 58. Sueton. Tib. 49. paullo aliter hæc narrat, et cum Tiberii probro: *Sedet Vononem Parthorum regem, qui pulsus a suis quasi in fidem populi romani cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliavit perfidia et occidit.* Ut Taciti narratio est, imperator extra culpam. LIPS.

* *In Albanos etc.* Potius, deleto in, legendum *ad Armenios, inde Albanos etc.* subintellecta iterum præpositione *ad*, ut et alibi. H. 1, 46. Livius 9, 15., Vell. 2, 1. Sic et alias præpositiones *de*, *per*, *in*, repetere negligit noster: Vide 3, 9. 4, 16. 6, 51. 13, 53. WORK.

Specie venandi. Omissis. Acidalius dubitat, annon potius sic dis-

venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit : mox pernecitate equi ad amnem Pyramum contendit, cujus pontes adcolæ ruperant, audita regis fuga ; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis a Vibio Frontone, præfecto equitum, vincitur. Mox Remmius evocatus, priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram, gladio eum transigit : unde major fides, conscientia sceleris et metu indicii mortem Vononi illatam.

tinguendum sit : *conatus. est. Specie venandi, omissis mar. locis. etc.* Potius dubites, annon delendum *est*, et continua oratione faciendum : *inde in Albanos Heniochosque ad consanguineum sibi regem Scytharum conatus, specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit.* GRON.

Vibio Frontone, præfecto equitum. Bimardus in ep. de Inscript. et aliis morum. antiquis municipii Augusti Allobrogum t. 1, Thes. inscr. Murator. p. 114, conjicit, hic forte legendum *L. Julio Frontone* ex inscriptione ibi prolata *LIVI FRONTO PRÆF. EQVIT.* : aut, si diversi sint, ab alterutro nomen accepisse *Alam Frontonianam*, cujus subinde mentio in Gruteri 414, 8. 537, 7. et Reinesii Cl. 8, 57. inscriptionibus fiat. Hæc incerta esse, quilibet videt, etsi *Julios et Vibios* in libris permutari etiam 14, 28. videbimus : illud autem certum est, quod idem demonstrat contra Suetium, qui eandem inscriptionem illustrare tentavit, *præfectum equitum* non esse, qui universo equitatu præsit ; quod etiam P. Manutius videtur ad Ciceron. ad Div. 2, 17. sed qui alæ Nunquam reperiuntur equites omnes sub uno peculiari duce fuisse, nisi cum dictator esset, qui magistrum equitum dixerat : sed erant sub legatis cum

legionibus : unde Crassus, Cæsaris legatus, equitum præfectos cohortatur etc. ap. Cæsarem B. G. 3, 26. Præfecti porro nomen tenne, nec satis dignum eo, qui universo equitatu præsit. Græci conjungunt *χιλάρχους* et *ἱππάρχους*, ut Appianus B. civ. 2, 102. ut alia taceam. Nec impedit, quod simpliciter *præfectus equitum* dicitur. Nam etiam *præfecti sociorum* commemorantur, qui tamen non omnibus sociis, sed tantum cohortibus sociorum singulis præfuere. Gravior dubitatio est Manutii l. c. ex eo, quod Labienus apud Plutarchum præfectus equitum dicitur in exercitu Pompeii, qui ante legatus apud Cæsarem fuerat. Sed aut contemptus causa id factum est, de quo questus est Labienus, aut aliquid tum extra ordinem constitutum est a Pompeio, propter multitudinem equitatus. Nam de C. Voluseno ap. Cæs. B. C. 3, 60., et Q. Varo ibid. non dubitanter pronunciam, præfectos alarum fuisse. Præfectos equitum esse eodem, qui alarum, statuunt etiam Schelius ad Hyginum, p. 75. Dodwell. Annal. Vellei. 1, 15. Clarissimus locus est ap. Valer. M. 2, 7, 9, jam laudatus Bimardo, ubi C. Titius præfectus equitum præfuisse turmis equitum quibusdam dicitur. ERN.

LXIX. At Germanicus, Ægypto remeans, cuncta, quæ apud legiones aut urbes jusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit. Hinc graves in Pisonem contumeliæ; nec minus acerba, quæ ab illo in Cæsarem tentabantur. Dein Piso abire Syria statuit. Mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, vota que pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem adparatum, festam Antiochensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, operiens ægritudinem, quæ rursum Germanico acciderat. Sævam vim morbi augebat persuasio veneni, a Pisone accepti: et reperiabantur solo ac parietibus erutæ huma-

Tentabantur. * *Dein Piso.* Adeam quam posui notam, suspicio mihi est, ne quid desit. Non enim satis plena videtur narratio. LIRS. Acidalius conjiciebat *denique*, non male. Eo enim verbo utuntur Latini eleganter, ubi enarrare singula volunt, sed ad finem properant. V. Grævius ad Suet. Aug. 23. ERN.

Admotas hostias. Sacrorum verbum est. Suetonius in Calig. 32. *Admota altaribus victima, succinctus poparum habitu*: idem significat, quod Tibullo et aliis, statuere ad aram. LIRS.

Festam Antioch. Læto habitu et candidatam. LIRS.

Seleuciam. Plures Seleuciæ, atque adeo in ipsa Syria. Sed hanc puto, quæ *Pieria* cognominatur Straboni, Ciceroni, Polybio, Ptolemæo. Nam in litore maris est, parabatque navigationem Piso: tum etiam haud procul Antiochia, a qua veniebat. LIRS. Ceterum *degreditur* scribendum videtur. ERN. — Verbum *digreditur* noli mutare. Sic et 4, 49 et 74; 12,

30. et sic ante Rhenanum 3, 67. WORK.

Operiens ægritudinem. Intellige *eventum morbi.* ERN.

Solo ac parietibus. Muretus, *parietinis* conjicit. LIRS. Emendatione non opus. Intra parietes enim recondita sæpe cadavera. V. Hieron. in Ezech. 40. Talium sepulcrorum exempla in cryptis prostant tum prope Romam, tum alibi. Cf. Boldetti sopra i cimiteri de' i SS. martiri, fol. Rom. 1720.

Erutæ humanorum corporum reliquiae. Dio sic expressit: 'Ὅσα γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ἧ ἔκει κατωρυγμένα καὶ ἑλασμοὶ μεδιόβητοι ἀράς τινος μετὰ τοῦ ὄνματος αὐτοῦ ἔχοντες ζῶντος ἐς' αὐτῶν. Sunt hæc persuasiones a vulgo; et ideo vanæ. Appuleius callide descripsit 3. *Milesiar. Instruxit feralem officinam omne genus aromatis, et ignorabiliter laminis literatis et infelicium manium durantibus calvis, deflatorum, sepulcorum etiam cadaverum expositis multis admodum membris: hic nares et*

norum corporum reliquæ, carmina et devotiones, et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres, ac tabe obliterati, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis sacrari. Simul missi a Pisone incusabantur, ut valetudinis adversa rimantes.

LXX. Ea Germanico haud minus ira, quam per metum accepta; « si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret; quid deinde miserimæ conjugii? quid infantibus liberis eventurum? lenta

digiti, illic carnosus (vel etiam cariosus) clavi pendendum; alibi trucidatorum servatus cruor, et extorta dentibus ferarum trunca calvaria. Ita nos eum locum totum emaculamus. LRS.

Carmina et devotiones. Est hendiadys, pro *devotionum carmina*: in quibus nomen erat Germanici: ut dubitare non liceret, devotiones ad eum pertinere. Si vellemus Tacitum cum Dione in concordiam redigere, posset videri legendum *insculpta*, ut simul ad *carmina* referretur. Sed non est necessarium. Tacitus ultimi nominis genus secutus est. ERN.

Plumbeis tabulis. Ad magicam defixionem hoc spectat, qua nomen devovendi, in pugillaribus aut membranis aut laminis plumbeis exaratum, stilo atroci confodiebatur. Ita apud Ovid. Amor. 3, 7, 29. *Saga pœnicea defixit nomina cera.* et Heroid. 6, 91. *Medea devovet absentes simulacraque cerea figi*: et in Grut. Thea. inscr. p. 19, 6. INFANDO LATROCINIO DEFIXA MONUMENTIS ORDINIS DEVOTIONUM NOMINA memorantur. Laminarum plumbearum in sceleris negotio mentionem facit Hieron. citatus Heinio in Advers. et ad Ovid. l. c. Videri potest idem in

ep. ad Cuper. in Burm. syll. t. 2, p. 705. *Laminas literatas* Apul. vocat Met. 3, p. 54. Cf. et Plin. 28, 4. Sen. de benef. 6, 35.

Tabe obliterati. Malim, *tabo*. LRS. Non necessarium est. Nam *tabes* etiam pro *tabo*, sanie, putredine dicitur. V. Burman. ad Quintil. Decl. 6, 3. Heins. ad Sil. 3, 342. Locum Suetonio Vitell. 10. jam laudavit Ryckius. ERN. — * Cf. Maioli diar. canic. l. 1. cap. de sagis

Aliaque maleficia. Verbum proprium in rebus magicis et veneficiis. Vid. præter laudatos, Gesner. in Thea. Glossarium Nomic. Cod. Theod. in h. v. ubi Lactantius 2, 16. et egregius locus Hieronymi in Comm. in Dan. c. 2, laudantur. ERN. Nota lex Cod. 9, 18. de maleficiis et mathematicis.

Haud minus ira quam per metum. His rebus non modo ira commota Cæsari, sed etiam metus injectus: sive, non modo metus injectus, sed etiam ira incensa. Heinsius conjiciebat *iræ*, intellige *fuerunt*. Male: *ira* idem est quod *per iram*. Variavit Tacitus, ut solet, genus loquendi. ERN. — Sic 1, 59. 3, 4. 1, 7 et 11. WORK.

videri veneficia : festinare et urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat : sed non usque eo defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem mansura. » Componit epistolas, « quis amicitiam ei renunciabat. » Addunt plerique, jussu « provincia decedere. » Nec Piso moratus ultra, navis solvit : moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Syriam aperuisset.

LXXI. Cæsar, paullisper ad spem erectus, dein, fesso corpore, ubi finis aderat, adstantes amicos in hunc modum adloquitur : « Si fato concederem, justus mihi dolor, etiam adversus deos, esset, quod me parentibus, liberis, patriæ, intra juventam præmaturo exitu raperent. Nunc, scelere Pisonis et Plancinæ interceptus, ultimas preces pectoribus vestris relinquo : referatis

Componit epistolas. Mos ex veteri illa et simplici vita : qua receptum, amicitiam et inimicitiam promptam habere in ore et in fronte. Ad Excurs. L. LIRS. Miram causam epistolæ hujus comminiscitur Boethornius. Quasi renuntiandæ amicitiae non sit alia ratio, quam suspicio accepti veneni. Tacitus ipse satis significat, quid spectarit Germanicus, nempe ne limen obsideretur; ne pasceret oculos inimici, si quid sibi accideret : ne conjux et liberi essent in ejus ditione. Hoc scilicet agebat, ut e vicinia hominem abigeret. Et intellexit Piso, sive adjectum fuerit, decederet provincia, sive non adjectum. Nam qui renuntiat amicitiam, interdicat domo; qui domo, et locis suæ potestatis, ut Augustus Cornelio Gallo domo et suis provinciis interdixit, Sueton., 66. Gæon.

Moderabatur cursui. Consulto tar-

dus navigabat, et moras nectebat in cursu. *Que* h. l. commodè capias ad-versative, pro *scil.* ERM.

Quo propius. Bene, suo quodam sensu : quid si tamen *properius*. LIRS. Vulgatum Tacito dignius puto. Concise dictum est, pro, quo minus longe abesset ab Syria, ubi, mortuo Cæsare, regrediendum esset. Ceterum *prope* et *propere* sane crebro in libris confundi, passim notatum est ad Livium 31, 24. 39, 31. Drakenborchio. ERM.

Parentibus, liberis. Atqui unica parens supererat, Antonia mater, Druso pridem functo. LIRS. Nempe ut *liberi* etiam de uno filio, vel una filia dicuntur, ut multis exemplis constat, quæ etiam in lexicis reperiuntur, sic *parentes* de uno patre, vel matre. Vide et supra ad c. 57. ERM.

Intra juventam. Romano more, quibus juvenia finiebatur anno 45. LIRS.

patri ac fratri, quibus acerbis dilaceratus, quibus insidiis circumventus, miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meæ, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; illacrymabunt, quondam florentem, et tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu; sed, quæ voluerit, meminisse, quæ mandaverit, exsequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius, quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo romano D. Augusti neptem, eandemque conjugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelestam mandata aut non credent homines, aut non ignoscent.» Juravere

Fratri. Druso. Nam Claudius ulcisci non poterat: eaque de causa unum hic Drusum nominasse videtur. ERN.

Pessima morte. I. e. ingloria, et indigna viro forti et imperatore. Sic male mori dicunt Latini, quod illustrat Cuper. Obs. 1, 8, ERN.

Si quos spes meæ... movebat. Paulo durius dictum, omissione verbi, ad quod referantur spes et propinquus sanguis. Id autem intelligendum est ἐκ τοῦ ex movebat, in hunc modum: si quos spes meæ, si quos propinquus sanguis movet vel movent. Ceterum totum dictum est pro: non modo quos spes meæ (quæ immatura morte ad nihilum redeunt) et propinquus sanguis movent, sed etiam quos invidia erga viventem movebat etc. ERN.

Muliebri fraude. Plancinam intel-

lege: nec Liviam omittit: quam certum mihi est huic sceleri fuisse architectam. LRS. Pichena bene huc retulit locum Sophoclis Trachiniis ap. Cic. Tusc. 2, 8. ubi Hercules moriens: hos non hostilis dextera etc. corpori inflixit meo: sed feminea vi, feminea interimor manu. ERN.

Ignavo questu. Similiter Claudian. in Eutrop. 2, 394., ignava vota, i. e. vota sine opera. Huc voces etiam vota et supplicia muliebria Sallustii Cat. 52, ubi v. Cort. ERN.

Mandaverit. Proprie dixit, pro jussu. Est enim verbum proprium mandare de morientibus, cum dicunt, quid post mortem fieri velint. Sed hoc satis notum. ERN.

Foveatis. Vid. ad c. 43. ERN.

Fingentibus scelestam mandata. Int. sibi mandatum fuisse a Tiberio, Livia, ut ita me tractarent. ERN.

amici, dextram morientis contingentes, « spiritum ante, quam ultionem, amissuros. »

LXXII. Tum, ad uxorem versus, « per memoriam sui, per communes liberos » oravit, « exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum : neu regressa in urbem æmulatione potentiæ validiores irritaret. » Hæc palam, et alia secreto; per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post extinguitur, ingenti luctu provinciæ et circumjacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regesque : tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes : visuque et auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam et adrogantiam effugerat.

LXXIII. Funus sine imaginibus et pompa, per laudes, et memoriam virtutum ejus celebre fuit. Et erant, qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. « Nam utrumque corpore decore, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis, externas inter gentes occidisse : sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse : neque minus proelia-

Dextram morientis contingentes. Quæ sedes fidei. Sed et apud Xenoph. 8, 7. Cyrus moriens hortatur amicos, ut dextram suam contingant. Εἴ τις οὖν ὑμῶν ἢ δεξιᾶς βούλεται τῆς ἡμέας ἀφασθαι, ἢ ἔμμε τούμην ζῶντος ἵτι προσιδεῖν ἰδίαις, προσίτω. LIRS.

Eterant qui formam. Ursino videtur deesse particula, ob, legendumque, *Et erant qui ob formam, ætatem, etc.* Sed, si ita esset, non mox repeteretur. *Fatis M. A. adæquarent*

magis quidem convenit ultimo membro *genus mortis*, quam ceteris, sed per σύλληψιν etiam ad formam et ætatem refertur. Multa talia ubique occurrunt. Quod addit : *ob prop. e. locorum*, indicat, tanto proniores homines in hanc comparisonem fuisse, quod vicina loca essent iis, ubi Alexander perisset. ERN.

Haud multum triginta annos egressum. Obiit Germanicus anno 34 vitæ acceptæ. LIRS.

torem; etiam si temeritas abfuerit, præpeditusque sit, percussas tot victoriis Germanias servitio premere : quod si solus arbiter rerum, si jure et nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset. » Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulture destinabatur, prætulertne veneficii signa, parum constitit : nam, ut quis misericordia in Germanicum, et præsumpta suspitione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

LXXIV. Consultatum inde inter legatos, quique alii senatorum aderant, « quisnam Syriæ præficeretur : » et, ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quæsitum : dein Marsus seniori et acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis ea in provincia et Plancinæ percarum, nomine Martinam, in

Solus arbiter rerum. Livius lib. 9, 18. *Et quo sint mirabiliores, quam Alexander, aut quisquam alius rex ; denos, vicanosque dies quidam dictaturam, nemo plus quam annum consulatum gessit : ab tribunis plebis delectus impediti sunt : post tempus ad bella ierunt : ante tempus, comitiorum causa revocati sunt : in ipso conatu rerum circumagat se annus : collega nunc temeritas, nunc pravitas, impedimento aut damno fuit : male gestis rebus alterius successum est : tironem, aut mala disciplina institutum exercitum occeperunt. At, Hercule, reges non liberi solum impedimentis omnibus, sed domini rerum temporumque, trahunt consilii cuncta, non sequuntur.* GRON.

Sepulture. I. e. cremando corpori : nam cineres Romæ conditi, 3, 1. 4.

sic Græci τὸ θάπτειν, et sic alii quoque sepulturam dixere : sepulcrum de busto, sepelire pro comburere. Vide Cuperam Obs. I. 7. ERM.

Prætulertne veneficii signa. Multi adfirmant. Plinius lib. 11, 71., *Connegatur cremari posse in iis qui cardiaco morbo obierint, aut veneno interemptis.* Certe extat oratio Vitellii, qua reum Pisonem ejus sceleris coarguit, hoc usus argumento : palamque testatus non potuisse ob venenum cor Germanici Caesaris cremari. LARS. Adde Sueton. in Calig. 1. ERM.

Interpretabantur. In MS. est interpretantur. Sed imperfectum desiderat sane contextus orationis, quod jam habet Beroaldus. Vide ad c. 63. Ergo, si hic contra MS. licet, cur non aliis etiam in locis ? ERM.

Infamem. V. Maiolus. l. c.

urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio ceterisque, qui crimina et accusationem, tanquam adversus receptos jam reos, instruebant.

LXXV. At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore ægro, omnium tamen, quæ ultionem morarentur, intolerans, adscendit classem cum cineribus Germanici et liberis; miserantibus cunctis, « quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio, inter venerantis gratantisque adspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui et infelici fecunditate fortunæ totiens obnoxia. » Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, « excessisse Germanicum. » Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa; neque ipse gaudium moderans, et magis insolescente Plancina, quæ luctum amissæ sororis tum primum læto cultu mutavit.

LXXVI. Adfluebant centuriones, monebantque

Crimina et accusationem instruebant. Leg. 1. D. de Fide instr. Instru-mentorū nomine ea omnia accipienda sunt, quibus causa instrui potest. Leg. 1, D. de leg. Corn. de falsis. Pœna legis Cornelie inrogatur ei, quicquid instruendam advocatōnem testimoniarie pecuniam acceperit. Cic. pro Cluent., 67. Cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset. Plin. 10, ep. 85. Ut longiorem diem ad instruendam causam darem. Gæon. Atque etiam rei recipi proprie dicuntur, item nomina, ut ap. Cœlium in Cicer. ad Div. 8, 8., et alibi. Eæ.

Feralis rel. s. f. Sic in eleganti analoglypho villæ Borghesie ap. Winckelm. in Mon. ant. ined. N°. 137. sistitur Andromache, quæ, ut Tibulli verbis 1, 3, 6. utar, legit in

mœstos ossa perusta sinus, Hectoris scil. Sic in Senecæ Herc. Oet. v. 1756. hujus cremati reliquias cineremque jactans squallidum Alcmenæ gemit. Cf. et infra 3, 1.

Et infelici fecunditate. Dubitari de hac lectione potest, an non scribendum in *felici*. Nam fuit sane fecunditas felix. E. R. N. Ambiguus locus. In *felici* omnino fecunditate obnoxia fortunæ sæpius Agrippina fuit; *infelix* tamen fecunditas intellegi potest ob sobolem teneram, præmatura patris morte orbam, et Tiberii odium. Recte huc trahit Crollius ex simili loco Cic. Phil. 2, 24. *Julie matris Antonii fecunditatem calamitosam.* Nec tamen ejus viri docti conjecturam probō, quæ legendum suadet *infelix fecunditate*.

« prompta illi legionum studia : repeteret provinciam, non jure ablatam et vacuum. » Igitur, « quid agendum, » consultanti, M. Piso filius « properandum in urbem, » censebat : nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suscipiones imbecillas, aut inania famæ pertimescenda : discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non poena : et ademptione provinciæ satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi : nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria, et penitus infixus in Cæsares amor prævaleret. »

LXXVII. Contra Domitius Celer, ex intima ejus amicitia, disseruit : « Utendum eventu. Pisonem, non Sentium, Syriæ præpositum : huic fasces et jus prætoris, huic legiones datas : si quid hostile ingruat, quam justius arma oppositum, qui legati auctoritatem, et propria mandata acceperit ? Relinquendum etiam rumo-

Quo intemp. accepta. Nimis elegans modus loquendi est, quam, ut τὸ intemperanter a librariis esse et corruptum putem. Et tamen sic Tacitus videtur ταυτολογεῖν. Nam quid est aliud, neque ipse gaudium moderans, quam intemperanter accipere nuncium. 13, 13. *intemperanter demissa*, i. e. non moderans demissionem. Videtur *int. acc.* commune esse Pisoni et conjugi : alterum Pisoni proprium. ERN.

Læto cultu mutavit. Quasi in gratulatione, aut quasi voti damnata. Vide Festum, in verbis *Minuitur luctus*. Quis autem foeminae tristis, quis lætus cultus, nos in Exc. quaerimus, in M. Lips.

Huic. Ad Pisonem referendum, facile patet. *Hic* ad remotius inter-

dum appd optimos scriptores referri, satis hodie notum est. V. tamen Gron. Obs. 3, 16. Sanctii Minerv. 2, 9. et ibi Perizon. ERN.

Quem justius arma oppositum quam qui. Sic olim legebatur, addito *quam ante qui*. Rectius Pichena τὸ quem, quod est in libro unico, mutavit in *quam* : quod cum Gronovius et Ryckio secuti sumus. Adde Heins. ad Virg. Georg. 3, 309. ERN.

Propria mandata. H. e. si recte capio, ea, quibus plane definitum esset, quid ageret, ut provinciam a vi hostili defenderet. Cic. ad Att. 5, 2. cui, *deposcenti mea mandata, cetera universe mandavi ; illud proprie, ne pateretur, prorogari nobis provincias.* Ac forte legendum : qui *proprie* mandata acceperit. ERN.

ribus tempus, quo senescant : plerumque innocentes recenti invidiæ impares. At, si teneat exercitum, augeat vires, multa, quæ provideri non possint, fortuito in melius casura. An festinamus, cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinæ, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustæ conscientia, est Cæsaris favor, sed in occulto : et periisse Germanicum nulli jactantius moerent, quam qui maxime lætantur. »

LXXVIII. Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur : missisque ad Tiberium epistolis incusat « Germanicum luxus et superbiæ ; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus eadem fide, quæ tenuerit, repetivisse. » Simul Domitium, impositum triremi, « vitare litorum oram, præterque insula lato mari pergere in Syriam » jubet. Concurrentes desertores per manipulos componit, armat : trajectisque in continentem navibus vexillum tironum in Syriam exercitum intercipit. Regulis Cilicum, « ut se auxiliis accerant, » scribit ; haud ignavo ad ministeria belli invito Pisone, quamquam suscipiendum

bellum admodum

LXXVIII. quoniam

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

bellum admodum

quam Lyciæ ac Phamphyliæ præle-
vibus, quæ Agrippinam vehebant,

longum mare sæpe dicitur ap. Ovidium et alios poetas : sed non eo sensu, qui huic loco conveniat. Vere Lipsium emendasse puto. *Latus* et *altus* sæpe in MSS. confunduntur. V. Drakenb. ad Liv. 5, 37. EAK. Horat. Ep. 1, 2, 20. *latum æquor* dixit simili sensu. — * Sic Græci *περὶ πλοῖα* apud Thucyd. 2, 86. notante Khunio.

utrimque infensi, arma primo expedire : dein, mutua formidine, non ultra jurgium processum est : Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, « Romam ad dicendam causam veniret. » Ille eludens respondit, « adfuturum, ubi prætor, qui de veneficiis quæreret, reo atque accusatoribus diem prædixisset. » Interim Domitius Laodiceam, urbem Syriæ, adpulsus, cum hiberna sextæ legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per literas aperit, monetque, « ne castra corruptioribus, ne provinciam bello tentet : » quosque Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit ; « magnitudinem imperatoris » identidem ingerens, et « rempublicam armis peti : » ducitque validam manum, et prælio paratam.

LXXX. Nec Piso, quamquam cœpta secus cadebant, omisit tutissima e præsentibus, sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat.

Diem prædixisset. Viri quidam docti maluerunt *prodixisset*, quod est usitatum et legitimum in hac re verbum, ut omnes sciunt. Sed quia et alibi in hac re *prædicere* reperitur in libris Taciti, ut supra c. 6. et verbum significare idem potest, nihil mutandum censeo. Idem videbatur Drakenb. ad Liv. 2, 61. ubi pro *dies predicta* libri quidam itidem habent *prædicta*. ERN.

Magnitudinem imperatoris. Imperatoris nomine Germanicum intelligit, non Tiberium, Freinshemius. Ego vero imperatorem omnino accipio Tiberium, nec *magnitudinem imperatoris a republica* sejungo. Hoc enim vult Tacitus, ingerens, armis peti rem publicam et magnitudinem

imperatoris. *Magnitudo*, majestas. Ut 3, 56. de Augusto : *simul modestie Neronis et suæ magnitudini fidebat.* 16, 23. *an ut magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum, quasi regio facinore ostentaret.* GRON. — Malim cum Freinshemio intelligere *Germanicum*, et *magnitudinem imp.* referre ad *ingerens* i. e. ostentans, commendando inculcans. WOLF.

Celenderis. Nominat id Josephus 17, 5. collocatque in via, qua Romam ibatur. Sed in eo scriptum reperies, *Celendris*. Meminit et Ptol. 5, 8. Antiquissimum id fuit, si Apollodoro fides Bibl. 3, 14. qui conditionem ejus refert ad Sandarum Tithoni nepotem. *Or, inquit, in Συρίας ἐλ-

Nam admixtis desertoribus, et tirone nuper intercepto, suisque et Plancinae servitiis, auxilia Cilicum, quæ Reguli miserant, in numerum legionis composuerat. « Cæsarisque se legatum, » testabatur, « provincia, quam is dedisset, arceri non a legionibus, earum quippe accitu venire, sed a Sentio, privatum odium falsis criminibus tegente : consisterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem, ab ipsis *parentem* quondam adpellatum, si jure ageretur, potiolem, si armis, non invalidum vidissent. » Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo et derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi : hinc militum, inde locorum asperitas : sed non animus, non spes, ne tela quidem, nisi agrestia, ad subitum usum properata : ut venire in manus, non ultra dubitatum, quam dum romanæ cohortes in æquum eniterentur : vertunt terga Cilices, seque castello claudunt.

LXXXI. Interim Piso classem, haud procul opperientem, adpugnare frustra tentavit : regressusque et pro

ὁὐν εἰς Κελκίαν, ὥσπερ ἔκτισσι Κελέν-
δριον. LIPS. *Celendris* habet etiam
codex Flor. itaque a Pichena et se-
quentibus receptum. ERN. Lege-
batur prius *Celenderis*, ut Strabo
habet 14. p. 670. Sic et Heyne in
Apollod. restituit, et recte quidem;
numus quoque ap. Peller. in *Asiæ*
tab. 73 ΚΕΛΕΝΔΕΡΙΤ (αυ).
In numerum leg. composuerat.
H. e. etsi non Romanos, tamen con-
tra morem descripsit in legiones, ut
numerus eorum is, qui esse soleret in
legione, nomen legionis haberet. ERN.

Ut ven. in manus. V. not. ad H. 4,
71.

Non ultra dubitatum. Nullus istius-
modi dubitationi post initam jam
pugnam, locus. Scribendum exis-
timo *non ultra dimicatum*. WORK.
Præclara et mihi hæc emendatio vi-
detur.

In æquum eniterentur. I. e., in
eum collis locum, ubi jam æquis lo-
cis pugnare possent. Sic supra 1, 68.
æquis locis æqui dii. ERN.

Adpugnare. Sic codex Flor. sic
Beroaldus edidit, ut advertit Gron.
Atque etiam sic dedere Alcianus,
Rhenanus, Aldus, Gryph. Postea
temere est mutatum in *oppugnare*,
donec restitutum in editione Abr.

muris, modo semet afflicto, modo singulos nomine
ciens, præmiis vocans, seditionem coeptabat; adeoque
commoverat, ut signifer legionis sextæ signum ad eum
transtulerit. Tum Sentius « occanere cornua tubasque;
et peti aggerem, erigi scalas » jussit, « ac promptissi-
mum quemque succedere; alios tormentis hastas, saxa
et faces ingerere. » Tandem victa pertinacia Piso oravit,
« uti traditis armis maneret in castello, dum Cæsar,
cui Syriam permitteret, consulitur. » Non receptæ con-
ditiones: nec aliud, quam naves et tutum in urbem iter
concessum est.

LXXXII. At Romæ, postquam Germanici valetudo

Gron. Idem verbum occurrit etiam
infra 4, 48. 15, 13. ERN.

Pro muris. Recte meo judicio om-
nes, qui *pro muris*, ut *pro rostris*,
pro tribunali acceperunt: nec potest
placere *progressus extra muros*, ut
vult Freinsh. Quousque enim pro-
gredi tuto poterat, qui extra muros,
qua parte incubuerant Sentiani, nihil
vacuum aut liberum habebat? Et
quanto commodius hæc invidia fiebat
ex alto et late conspecto loco? quan-
toque ad plures pertinebat et visus
afflicta sese et vox querentis ac
sollicitantis? Sic igitur accipe: Pi-
sonem circa id ipsum tempus, quo
rejiciebantur et se claudebant intra
munimenta sui, eodem per aversam
portam rediisse a tentata classe, et,
dum parant Sentiani, quæ oppu-
gnando essent idonea, in summis
montibus hanc tragediam saltasse,
donec Sentius parata jam parte ins-
trumenti canere signa et vim fieri
jussit. GRON. Cf. Sallust. Jug. 94.

Occanere cornua. Occulte sur-
reptum Sallustio est, *jussu Me-
telli cornicines occanuerunt.* LIPS. In

fragm. H. 1. p. 954. ed. Cort. ERN.

Peti aggerem. Freinsh. eodem
modo accipit, quo supra 1, 65.
ut sit terra, cespites, struendis agge-
ribus ad oppugnandum, improbat-
que eos, qui de muris capiunt contra
consuetudinem latinam. Sed aggeres
isti sunt in obsidione, non cum im-
petu urbs capitur, ut h. l. Si impetu
non captum foret castellum, et obsi-
dione utendum fuisset, tum demum
aggerem talem peti jussisset. Nunc
id est ab h. l. alienum. *Agger* haud
dubie de muris capiendus. Dixit in-
solentius, imitatione Virgilii *Æn.* 10,
23. *quin intra portas, atque ipsis
aggeribus murorum*: ubi clare Ser-
vius: *abusive muros et munimenta
omnia aggerem dicimus.* Add. 11,
382. ERN. — Cum Freinshemio ite-
rum facio, *peti* scilicet *agger*, i. e.
materia faciendi aggeris potuit, si
forte impetus in expugnando castello
parum procederet. WOPK.

Dum Cæsar . . . consulitur. Debe-
bat esse *consuleretur*: nec nostrum
quisquam in tali contextu et struc-
tura aliter diceret. ERN.

percrebuit, cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius adferebantur, dolor, ira : et erumpebant questus : « Ideo nimirum in extremas terras relegatum : ideo Pisoni permissam provinciam : hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones : vera prorsus de Druso seniores locutos : displicere regnantibus civilia filiorum ingenia : neque ob aliud interceptos, quam quia populum romanum æquo jure complecti, reddita libertate, agitaverint. » Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratum, ante senatus consultum, sumpto justitio, desererentur fora, clauderentur domus; passim silentia et gemitus, nihil compositum in ostentationem : et, quamquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis moerebant. Forte nego-

Dolor, ira : et erumpebant questus. Hunc locum interpunctione planam fecimus, de qua etiam Boxbornio in mentem venerat. Imitatus est Broter. Ordo verborum est : *At Roma dolor et ira* sc. exarsit, *postquam Germanici valetudo percrebuit* etc. Neque ea ira premebatur, sed erumpebant questus etc. Antea dixerat, quid in provincia consecutum sit mortem Germanici, transit jam ad urbem, unitata formula. Vid 1, 46. EAM.

In extremas terras relegatum. *Extremas terras* intellige imperii romani. Florus 4, 1. *quod in extremis finibus mundi arma romana peregrinabantur.* Cicero ad fratrem 1, 1. *Non ignoro, quid sociis accidat in ultimis terris, cum audiverim in Italia querelas civium.* Locorum, quæ affert pro externis Boxbornius, qui vult legi *externas*, alia ratio est. Gron. Add. Græv. ad Cicer. pro lege Manil. 16. EAM.

De Druso. V. Suet. Claud. 1. EAM.

Sumpto justitio. Olim in tumultu aut calamitate a dictatore consiliibusve indici justitium solitum, ex decreto senatus : nunc passim in funere principum virorum. Sic 1, 16. *Qui fine Augusti et initiis Tiberii auditis, ob justitium aut gaudium intermiserat.* De vi habituque justitii nihil melius possum Petro Fabrico Sem 2, 10. Livs. Aliud exemplum justitii sponte coepti dat Liv. 9, 7.

Neque insignibus lugentium. Indicto enim justitio mutabant etiam vestem. Lucanus 2, 18. . . . *ferale per urbem Justitium, latuit plebeio tectus amictu Omnis honos, nullos comitata est purpura fuscæ.* Juvenalis 3, 213. *Pullati procures, differt vadimonia prætor.* Cf. et Seneca ep. 18. Livs. Vestis in luctu mutata exemplum exhibent cenotaphia Pisana.

tiatores, vivente adhuc Germanico Syria egressi, lætiora de valetudine ejus adtulere: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt: cursant per urbem, moliuntur templorum fores: juvit credulitatem nox, et promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio valescerent. Et populus quasi rursum ereptum acrius doluit.

LXXXIII. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: « ut nomen ejus Saliari carmine caneretur: sedes curules sacerdotum

Atque illi. Dicendum erat hi. Sed at hic de remotiori, v. ad c. 77, ita ille interdum de proximo dicitur. Vide quos ibi laudavimus, item quos Dukerus et Drakenb. ad Liv. 24, 29. quamquam in istis exemplis hic et ille concurrunt, quod secus est in superiori et hoc loco Taciti, ubi hic vel ille solum est. ERN.

Moliuntur templorum fores. Nam vespere hæc gesta, aut nocte, et tum clausa templa. Sueton. Cal. 6. de ipsa hac re: *Repente jam vesperi, cum incertis auctoribus convaluisse percubisset; passim cum luminibus et victimis in capitolium concursus est, ac pæne revulsæ templi fores, ne quid gestientes vota reddere moreretur.* LIPS.

Amore aut ingenio validus. Per εύλαφειν validus ad amorem refertur, cui alias hoc verbum non convenit satis; qua figura Tacitus sæpe utitur. Vid. ad c. 73. etc. ERN.

Saliari carmine. Qui honos non nisi nominibus deorum. Hoc exemplo M. Antoninus philosophus, mortuo filio Vero, jussit, ut nomen ejus saliari carmini insereretur. Ita malo

apud Spartianum 21, quam, *inseretur.* LIPS.

Sedes curules. Spectaculis Romam transductis magno honori fuit publicus in iis locus: exempla multa. Evaluit paulatim adulatio, ut non solum vivis, sed etiam absentibus mortuisque daretur is locus, memoriæ conservandæ; loci præbiti indicium sella esset. Primum vestigium ejus ritus odorari videor in Livii verbis 2, 31. de Valerio dictatore: *Dictator triumphans in urbem invehitur. Super solitos honores locus in circo ipsi posterisque ad spectaculum datus: sella in eo loco curulis posita.* Cæsari habitus deinde idem honos, ut ciatæ Dio 44, 6., Ἐψήφισαντο τὴν τε δίφρον αὐτῇ τὴν ἐσφίρουν εἰς τὰ διατρα καὶ τὴν στίφανον τὴν διάλθοι καὶ διάχρουν εἰσαγάσθαι. Mox M. Marcello defuncto, de quo verba ejusdem scriptoris 53, 30. Μαρίλλῳ δὲ καὶ σινύρα χρυσῶν, καὶ στίφανον χρυσοῦν, δίφρον τε ἀρχιεὶς ἐς τὸ διατρον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πανηγύρει ἐσφίρεισθαι, καὶ ἐς τὸ μίσει τῶν ἀρχόντων τὴν τιλοῦνται αὐτὰ τίθεισθαι ἐκέλευσε. Sed et Severus Pertinaci

angustalium locis, superque eas querceæ coronæ statuerentur : ludos circenses eburna effigies præiret : neve quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Juliæ, crearetur. » Arcus additi Romæ et apud ripam Rheni, et in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac « mortem ob rempubl. obiisse : » sepulcrum Antiochiæ, ubi crematus : tribunal Epidaphnæ,

mortuo non unam sellam, sed tres in theatro posuit, uti apud Xiphilinum scribitur 74, 4. *Καὶ χρυσὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἄρματος ἐκτείνων ἐς τὸν ἰσχυρότερον ἐσάγεισθαι, καὶ ἐς τὰ λοιπὰ ἐκείνους διατάττει, θρόνους τε τρεῖς καταχρῶσθαι αὐτῷ ἰσοκρίσεις.* Lego etiam, sedes aureas in theatrum illatas Tiberio et Sejano absentibus, et miror, interpretem id vertisse, carrus, apud Dionem 58, 4. *Δίφρους τε ἰσχυρότερος ἐς τὰ διατάττει ἀμφὸν ἰσίφρον.* Germanico igitur decretæ ejusmodi curules sedes per trina, ut opinor, theatra inter sacerdotum angustalium sedes : et coronæ in iis e quercu, ob cives scilicet servatos. Hunc ritum non alibi adhuc videram explicatum. LIPS. Non raro in numis coronam sellæ curuli impositam videre licet. Sic denarius Augusti coronam, Cæsaris dict. perp. honori dicatam, in curuli sella exhibet, qua de re Dio l. c. Vid. Vaillant. in gente Julia n°. 59.

Sacerdot. August. In id collegium receptus fuerat German. quinquennio ante. Cf. 1, 54.

Querceæ coronæ statuerentur. Coronæ super tales sellas etiam Cæsari quondam decretæ, sed aureæ, ut patet e loco Dionis cit. *Querceam* hic malebant, ut honoratissimam, et quia libertatis amans fuerat ERN.

Ludos circenses. Qui honos diis habitus, et qui divinos deinde honores meriti videbantur. Ritus non obscurus. LIPS.

Mortem ob rempubl. obiisse. Hoc Druso quoque patri ejus tributum, et voluit dictum Peto ad Liviam v. 457. *Consul, et ignoti victor Germanicus orbis, Qui fuit heu! mortis publica causa, legor.* Sed tu rescribe, *Cui fuit* : ad hanc mentem. LIPS.

Sepulcrum Antiochiæ. Nempe in foro. V. c. 73. *sepulcrum* est bustum. Ibid. ERN.

Tribunal Epidaphnæ. H. l. *tribunal* est monumentum, tumulus honorarius, ut supra vocari vidimus. Nam id verbum de aliis quoque alte exaggeratis locis dici coeptum, quam in quibus imperatores aut magistratus jus dicerent, concionarentur. V. Schel. ad Hygin. p. 142. Et sellæ honoris causa structæ apud Græcos, qualis Ptolemaica Adulitani monumenti apud Cosmam. ERN. De monumento Adulitano v. Chishull. in Mon. Asiat. Chr. æram anteced. Similis occurrit ap. Pococke Descr. of the East t. 2, p. 2, p. 15. ΠΟΤΑΜΩΝΟΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΤΩ ΑΕΞΒΟΝΑΚΤΟΣ.

Epidaphnæ. Antiochia ad Orontem ambitiosum habuit suburbium, 40 stadiis ab urbe distans, Daphnen,

quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve, in quis colerentur, haud facile quis numerum inierit. Cum censeretur clypeus auro et magnitudine insignis, inter auctores eloquentiae, adseveravit Tiberius, « solitum paremque ceteris dicaturum : neque enim eloquentiam fortuna discerni : et satis illustre, si veteres inter scriptores haberetur. » Equester ordo « cuneum Germanici » adpellavit, qui « Juniorum » dicebatur; instituitque, uti

qui ingens lucus, in quo Apollinis et Dianae templum cum alylo. Strabo 16, p. 750. Ammian. 19, 12.

In quis colerentur. Intellige statuas. Nam coli etiam et adorari imagines et effigies dicuntur. Noster infra 4, 2. quem locum jam laudavit J. Gron. Sueton. Tib. 48. *quod solae nullam Sejani imaginem inter signa coluissent.* Vulgo edd. habent *coleretur*. Sed, quod nos dedimus, est in MS. unico. EAN.

Cum censeretur clypeus. Veteris inventi sunt imagines illustrium virorum publice in templo, curiaque deponi et quasi dedicari. Sic Africani imago in Capitolio, Catonis Censorii in curia collocata. Valerius Max. 8, 15, 1. *Africanus imaginem in cella Jovis O. M. positam habet : quae quotiescumque funus aliquod Corneliae genti celebrandum est, inde petitur : unique illi instar atrii Capitolium est. Tam hercle quam superiori Catoni curia : unde effigies illius ad ejusdem generis officia expromitur. Gratum ordinem, qui utilissimum reipubl. senatorem tantum non semper secum habitare voluerit. Sed cumulatius id fecit, ut apparet, Augustus, qui primarias imagines in curia collocavit, suis quasque locis distinctas : sive quis belli, sive*

pacis artibus claruisset. Ita supra c. 37 legimus, *Hortensii imaginem positam inter oratores* : idemque honores nunc Germanico petitus. Sed clypei nomine Tacitus cur usus ? quia imagines illae, ut censeo, instar militaris clypei rotundae, ex aere, auro, argento. Firmamentum aut lucem Exo. noster dabit, in N. Lirs. Tales clypeos, extantibus protomis insignes, videsis in Bronzi di Ercolano t. 1. item in Le Plat, Marbres antiques de Dresde. In Augusti denariis clypeus signatus occurrit cum epigr. CLV. i. e. clypeus. Trebellius in Claudio 3, *expressam thoracem vultus* dicit. Ceterum res Germanici gestas in tabulis aeneis 46 anaglyphis, a. 1772 prope Bonnam erutis, sistebantur, quas zonarius faber conflavit, duabus aervatis, quae instauratam herois valetudinem et funus exhibent. Sic res in novis Caroli quietanis a. 1773 narratur.

Adseveravit. Sic verissime restituit e cod. Flor. unico J. Gron. in quo legitur, *adseravit*, ut 3, 49., *adsejavavit* : unde *adseveravit* dandum erat, non *adseruit*, quod hoc sensu non dici, constat inter doctos. EAN.

Qui Juniorum videbatur. Cur Juniorum dictus cuneus equestris ordinis ? Ut opinor, quia equites *æar' i&e-*

turmæ idibus Juliis imaginem ejus sequerentur : pleraque manent, quædam statim ommissa sunt, aut vetustas obliteravit.

LXXXIV. Ceterum, recenti adhuc mœstitia, soror Germanici, Livia, nupta Druso duos virilis sexus simul enixa est : quod, rarum lætumque etiam modicis penatibus, tanto gaudio principem adfecit, ut non temperaverit, quin jactaret apud patres, « nulli ante Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam. » Nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. Sed populo, tali in tempore, id quoque dolorem tulit; tanquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgeret.

χλν *juventus* dicti, unde *princeps juventutis* pro principe ordinis equestris. ERN.

Uti turmæ. Ita accipio, ut in solenni illa transvectione equitum Germanici imago pro vexillo esset, quod sequerentur. 5, 4. *Quorum imagines pro vexillis secuti essent, duces imperatoresque diligerent.* Aliud autem transvectio equitum, aliud recognitio, sive censio, sive probatio, et cave ea confundas. Transvectio a Q. Fabio Rulliano instituta, ut Livius 9, 46. Valerius 2, 2, 9. auctores sunt; ejusque formam et quasi pompam graphice depinxit Dionysius 6, 13. ubi Idibus Quinctil. sive Juliis fieri solitam dicit, quia victoria ad lacum Regillum incidit in eum diem. Sed et *Castorum ædes Idibus Quinctil. dedicata*, ait Livius 2, 42. quorum honori præcipue transvectio instituta. At recognitio equitum, olim a censoribus singulis lustris; postea ab imperatoribus passim facta

tempore non certo; idque non aliud fuit, quam censura quædam in equites equosque publicos, et quasi examen. Nos plura 1, 5. de Milit. LIPS.

Duos virilis sexus. Disce ergo hinc, quod nondum alii, Tiberium illum Drusi F. Tiberii N. quem Caius sustulit, superfuisset ex his geminis: et ideo Gemellum cognominatum. Et sane numismata quædam hujus Drusi ærea extare aiunt, in quibus expressa gemellorum capita surgentia e copiarum cornu. LIPS. Is nummus exhibetur ap. Torrent. ad Suet. Calig. 15. Ceterum, quia codex Flor. habet *viriles*, J. Gron. putabat Tacitum scripsisse *virile secus*: de quo vide ad 4, 62. ERN. De numo v. Eckhel. in Doctr. NN. vol. 6, p. 204 et 207.

Non temperaverit, quin jactaret. Ad verbum repetiit Suet. Cæs. 22, *quo gaudio elatus, non temperavit, quin jactaret.* ERN.

LXXXV. Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coercita, cautumque, « ne quæstum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus eques rom. fuisset. » Nam Vistilia, prætoriam familiam genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant: exactum et a Titidio Labeone, Vistiliæ marito, « cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset? » atque illo prætendente, « sexaginta dies ad consultandum datos, necdum præterisse, » satis visum de Vistilia statuere: eaque in in-

Senatus decretis. Quorum decretorum particula hæc apud Tertullianum de Pallio c. 4. *Habes spectare, quod Cæcina Severus graviter senatus impressit, matrona sine stola in publico. Denique Lentuli Auguris consultis, quæ ita sese exauctorasset, pro stupro erat poena: quoniam quidam indices custodesque dignitatis habitus, ut lenocinii facitandi impedimenta, sedulo quædam desuefecerant.* LIRS.

Apud ædiles vulgaverat. Minus expressa apud alios vestigia hujus moris: quæ hic in Tacito clara. Apparet autem, in stupra matronarum ordinis primi aut secundi graviter semper animadversum, ad servandum publicum decus: non tam graviter in libertinarum aut e plebe, quibus hæc militia veneris moribus tantum non permixta: quod vel ex Horatio, Ovidio aliisque liquere potest. Sic et illud patet, cuius feminæ licitum fuisse vulgare corpus, modo apud ædiles id profiteretur. Cui professioni consequens, ut jure cederet et dignitate matro-

nali, etiam, ut opinor, ornamentis, censereturque inter togatas. Quod facile adstruo ex Suetonii verbis in Tib. 35. *Feminae famosæ, ut ad evitandas legum poenas jure ac dignitate matronali exsolverentur, lenocinium profiteri coeperant: quas ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio affecit.* Ut ergo ibi lenocinium profitebantur ad amittendum jus matronarum: sic hic stuprum eadem fine. Plura in Exc. O. LIRS.

Exactum et a Titidio. Vertranius exactum: cui adsentio. LIRS. Faernus putabat excidisse ratio: nec improbat Ursinus. ERN.

Ultionem legis. Int. accusationem ex lege. Sic *injurias legibus persequi s. judicio*: item *poenas*, apud Cic. et alios. *Legem* autem intelligit Juliam de adulteriis. Sic videbatur etiam Freinsheimio. ERN.

Sexaginta dies. Dies sexaginta dati lege Julia, a die divortii, marito ad accusandum. Clarum ex l. 11, 14, 15, ad legem Juliam de adulteriis. LIRS.

sulam Seriphon abdita est. Actum et de sacris ægyptiis judaicisque pellendis : factumque patrum consultum, « ut quatuor millia libertini generis, ea superstitione infecta, quis idonea ætas, in insulam Sardiniam veherentur, » coercendis illic latrociniis, et, si ob gravitatem cœli interissent, vile damnum : « ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent. »

LXXXVI. Post quæ retulit Cæsar, « capiendam vir-

16. *In insulam Sardiniam veherentur. Malim deveherentur. Roma scilicet per Tiberim. 3, 9., mox Tiberi devectus.*

Actum et. Non tunc primum. Nam et Agrippa, præfectus urbi ab Augusto, sacra ægyptia repressit : edicto, ne quis ea intra quingentos ab urbe passus exerceret. Id accidit anno 733, ut habes apud Dionem 54, 6. Sed de hoc Tiberiano edicto capiendus Seneca epist. 108. *His instinctus abstinere animalibus coepi : et anno peracto non tantum facilis mihi erat consuetudo, sed dulcis. Quæris, quomodo desierim ? In Tiberii Cæsaris principatui juventutis tempus inciderat ; alienigena tum sacra movebantur ; et inter argumenta superstitionis ponebatur animalium quorundam abstinencia.* Apparetque, eum intellegere etiam judaica sacra, qui abstinuerunt animalibus quibusdam, ut sæpe. Quamquam et Romani postea diebus religionis abstinere carne cœperint, ægyptio ritu. Spartianus in Juliano 3, *Sæpe autem, nulla existente religione, oleribus, leguminibusque contentus, sine carne cœnavit.* LIRS. De Judæis sub Tiberio afflictis et Roma expulsis est locus elegans apud Philonem Legat. ad Caium p. 1015. ed. Frf. (p. 569. ed. Mangeanæ) : quamquam ille, si verum dicit Philo, non ad hæc tem-

pora pertinet. Nam a Sejano contra Judæos incensum Tiberium tradit fictis criminibus : idque, sublato Sejano, vidiisse Tiberium, ideoque ad præsides etiam provinciarum scripsisse, ut Judæis parcerent. Sed proprie huc pertinet locus Josephi 18, 3. ubi et Isiacorum et Judæorum pulsorum afflictorumque causæ plane memorantur. ERN.

Quatuor millia. Josephus l. c. id deplorat, et ostendit in eo numero solos Judæos fuisse ; cui subscribit Sueton. Tib. 36. *Judæorum juventutem, per speciem sacramenti in provincias gravioris cœli distribuit.* Huic calamitati occasionem causamque præbuisse stupra quædam et fraudes tectas nomine religionis, Josephus ibidem describit, in historia Paullinæ et Mundi. LIRS.

Libertini generis. Hoc genus maxime judaicis sacris addictum fuisse, etiam Philo auctor est l. c. p. 1014 (568). ERN.

Vile damnum. Acutius quam verius puto, quod Freinab. conjicit. *Utile damnum* e Vell. 2, 46. Statius Theb. 1, 649.... *jacturaque vilior orbi Mors hominum.* GRON.

Capiendam virginem. Et de verbo,

ginem in locum Occiæ, » quæ septem et quinquaginta per annos, summa sanctimonia, Vestalibus sacris præ-sederat : egitque grates Fonteio Agrippæ et Domitio Pollioni, « quod, offerendo filias, de officio in rempubl. certarent. » Prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater ejus in eodem conjugio manebat : nam Agrippa discidio domum imminuerat. Et Cæsar, quamvis posthabitam, decies sestertii dote solatus est.

LXXXVII. « Sævitiæ annonæ » incusante plebe, statuit frumento pretium, quod emptor penderet, « binos-

et de ritu toto, scripsi in proprio syntagmate de *Vesta et Vestalibus*. LIPS. Gell. I, 12. ERN.

Quæ septem et quinquaginta. At lex definiebat ministerio virginum tantum annos triginta. Spontanea igitur mansio Occiæ. LIPS.

In eodem conjugio. Id est, univira esset, cujus rei honos. Tertull. de cast. exhort. 13, *Monogamia apud ethnicos in summo honore est : ut et virginibus nubentibus univira promuba adhibeatur, et sic auspicii initium est. Item in quibusdam solennibus et auspiciis, ut prior sit univira locus. Certe Flaminica non nisi univira est.* LIPS. Sive potius, non divortio abisset a marito. Patet ex iis, quæ de Agrippa subjicit. Sic placebat etiam Mercero. ERN.

Discidio domum imminuerat. Scribendum *discidio* et hic et quotiescumque pro divortio hæc vox occurrit. Verissimum est enim, quod observavit Giphanius, male hoc nomine a Scioppio reprehensus, *discidium* esse dissensum animorum, *discidium* disjunctionem, quæ fit corpore, loco, domo. Vide ad Liv. 25, 18. GRON. Vide quid prosit dili-

gentia inspiciendorum librorum. Non opus erat conjecturis, nec dicendum erat Ryckio, ante hic *discidio*, si inspexisset veteres editiones. Beroaldus, ut J. Gron. monuit, plane expressit *discidio*, idque e cod. unico. Sed *discidio* etiam habent editiones Alciati, Rhenani, Aldi, Gryph. Non igitur recipitur, sed restituitur *discidio*. Adde ad 3, 34. ERN.

Decies sestertii dote. Numerus hic in dote, quod observavimus, inter honestiores quasi legitimus et solennis, notatque diserte Juvenalis 10, 335. ... *et ritu decies centena dabuntur Antiquo.* Et Seneca Consol. ad Helv. 12. *Beatioresne istos putas, quorum pantomimæ decies sestertio nubunt, quam Scipionem, cujus liberi a senatu in dotem æs grave acceperunt?* Et Martialis non uno loco. LIPS. Ursino magis placet : *Et Cæsar quamvis posthabitus decies sestertium, etc.* non, *sestertii*. Fallitur : nam *decies sestertium* latinum non est, sed *decies sestertii* GRON. Est summa census senatorii illis temporibus. ERN.

Statuit frumento pretium. De modo

que numos se additurum negotiatoribus in singulos modios. » Neque tamen ob ea « parentis patriæ, » delatum et antea, vocabulum adsumsit, acerbique increpuit eos, qui « divinas occupationes, » ipsumque « dominum » dixerant : unde angusta et lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

LXXXVIII. Reperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum, Adgandestrii, principis Cattorum, lectas in senatu literas, quibus « mortem Arminii » promittebat, « si patrandæ neci venenum mitteretur : » responsum esse, « non fraude, neque occultis, sed palam et armatum populum romanum hostes suos ulcisci. » Qua gloria æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterum Arminius, abscedentibus Romanis et pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit, petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit :

pretioque annonæ, infra 15, 72. Lips. *Negotiatores* mox intellige frumentarios, ut in Sueton. Aug. 42. ubi male Casaubonus quosvis negotiatores intelligebat. Ern.

Acerbeque increpuit eos, qui etc. Suet. Tib. 27. *Alium dicentem sacras ejus occupationes ; et rursum alium, auctore eo senatum se adisse : verba mutare, et pro auctore suavorem, pro sacris laboriosas dicere coegit.* Ern.

Ipsum dominum. Rectissime. Facta tantum suppetissent dictis. Nam domini vox proprie non nisi in servos, aut etiam conjunctos, de quo Exc. P. Lips.

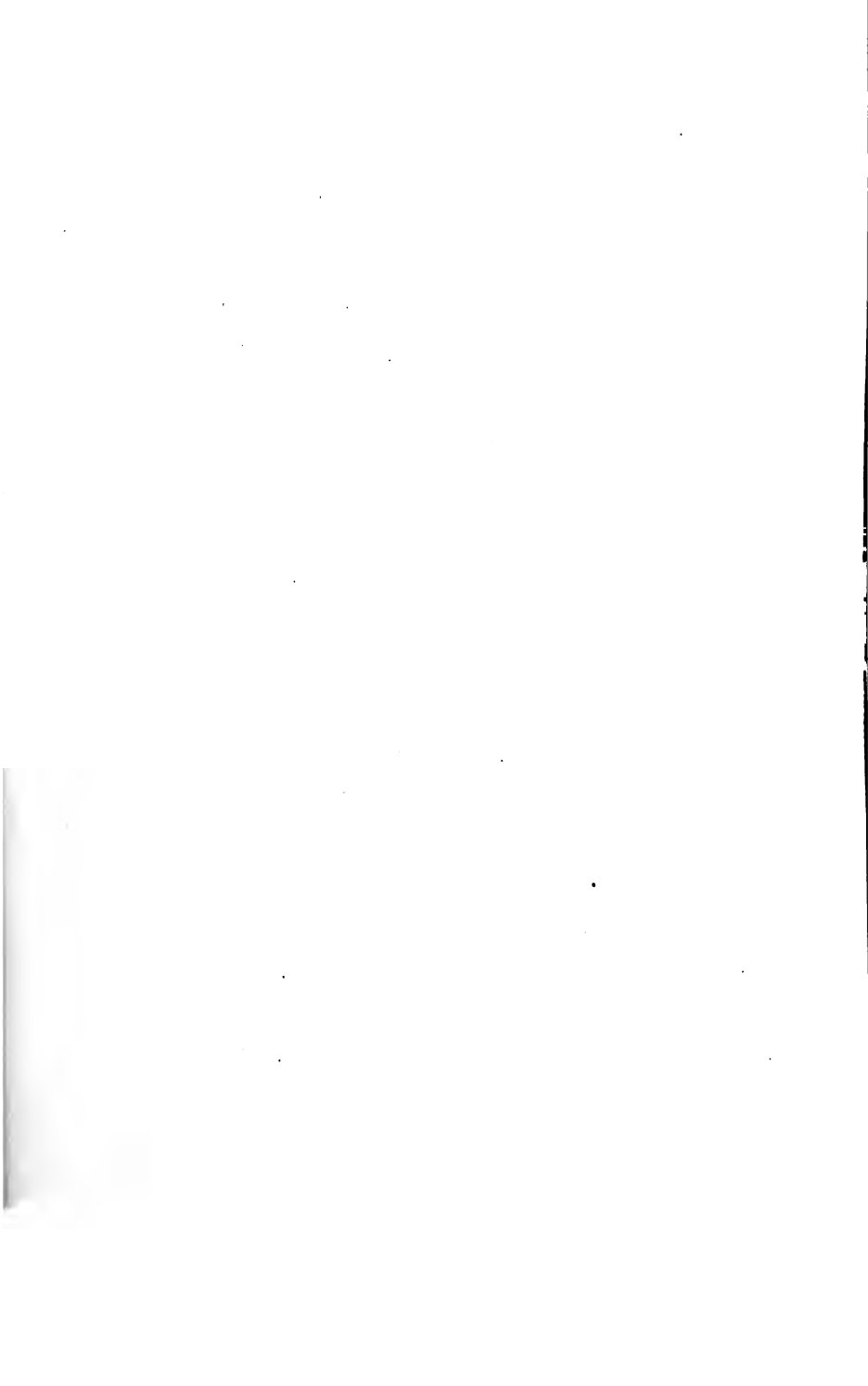
Scriptores senatoresque. Non displiceat senioresque. Primum, quia

sæpe advocat noster testes ejus ævi, qui fuissent in re præsentis, ut 3, 16., *Memini audire me ex senioribus, visum inter manus Pisonis libellum, et* 11, 28., *Verum audita scriptaque senioribus tradam.* Deinde, quia peccatum et alias in ea voce, ut 13, 50., *Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attrinere senatores, dissolutionem imperii docendo, etc.* ubi certe scribo, *seniores*, ut dicam in loco. Possit tamen aliquis defendere hic *senatores* : quia res quasi arcano acta in senatu. Sed viderit lector : a priori sententia Janus Douza est. Lips. Vulgatum defendunt Gruterus, Acidalius, Freinsh. quod mihi quoque magis probabile Ern.

liberator haud dubie Germaniæ, et qui non primordia populi rom. sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacessierit : proeliis ambiguus, bello non victus : septem et triginta annos vitæ, duodecim potentiae explevit : caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur : Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

Perinde celebris. Hanc terminationem pro masculino genere reperi etiam ap. auctorem ad Herenn. 2, 4. in libris, quos vidi. Alias optimi scriptores masculinum genus expriment *celeber*, ut in aliis prope omnibus hujus formæ adjectivis : in quibus soli fortasse ant maxime poetæ interdum etiam terminationem in *is* genere masculino usurpant, quod studiosi elegantiae in scribendo non imitabuntur. Itaque quando pronus fui in hanc sententiam, ut Tacitum scripsisse putarem *celebratus*. Liv. 29, 26., *partim factis fortibus, partim suapte fortuna quadam ad ingentis incrementa gloriæ celebratus*. Nam MS. codicem horum librorum sæpe contractione vitiosa ver-

borum peccare, jam aliquoties notavimus. Vide ad c. 63, ubi *reditus* pro *rediturus* etc. et 3, 17. Frustra sæpe in lexicis et indicibus laudatur hic nominativus, ut *lo.us celebris* in indice Quintiliani, et in thesauro latinæ linguæ; *celebris Deus* ex Tibullo etc. cum in locis iis, qui laudantur, casus obliqui sint. Sic Liv. 27, 1., *equestris tumultus*, sed edd quædam vett. *equestres*, quod factum videtur ex *equester*. Similiter 27, 42, *equestris terror*. MSS. Put. Cantabr. *eques*, quod Salmasius et J. Gron. recte putant factum ex *equester*, idque restituit Drakenb. *Celebris* tamen in omnibus edd. est etiam 13, 47. 14, 19., unde et h. l. nihil mutare ausus sum. ERM.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU

DIVI AUGUSTI

ANNALIU

LIBER TERTIUS.

BREVIARIUM LIBRI.

CAP. I. Agrippina, cum urna ferali, magno planctu passim excipitur. — II. Funerum solennia. Primores urbis obvii. — III. Tiberius, Augusta et Antonia publico abstinere. — IV. Mœror publicus. — V. Tiberius, parcus visus in honorando funere, — VI. excusat se et populum erigit. — VII. Justitium omissum. Drusus ad illyricos exercitus abit; — VIII. Piso ad Drusum, — IX. inde Romam alacri animo. — X. Mox accusatur. Princeps causam ad senatum remittit. — XI. Patroni reo quæsi. — XII. Tiberii oratio ad patres. — XIII. Accusatorum criminationem — XIV. reus male diluit. In eum iudices haud proni; populus offensissimus. — XV. Plancina causam suam dissociat. Pisonis mors, — XVI. dubium an jussu, et ad Tiberium codicilli. — XVII. Piso filius absolvitur. Plancina Augustæ precibus condonatur. Sententias in Pisonem — XVIII. princeps mitigat. Adulatio imprudens. — XIX. Drusus ovat. Vipsania moritur. — XX. Tacfarinas bellum in Africa renovat. — XXI. Id Apronii severitate opprimitur. — XXII. Lepida, suppositi partus, adulterii, veneficii accusata, — XXIII. Tiberio perplexe agente, damnatur. — XXIV. Silanus exilii veniam impetrat. — XXV. Lex Papia Poppæa. Delatores. — XXVI. Excursus de legibus, quæ initio paucae et simpli-

ces, paullatim primo, — XXVII. dei immensum auctæ. — XXVIII. Earum correctio tentata. — XXIX. Nero Germanici, ad honores promotus; Juliam ducit, Drusi filiam. — XXX. Volusii et Sallustii mors et elogium. Aulæ potentia infida.

XXXI. Tiberius et Drusus coss. Irreverentia juventutis notata. Viarum cura. — XXXII. Tacfarinas turbat iterum. Lepidus Asiæ proconsul. — XXXIII. Uxores a provinciis arcet Cæcina; — XXXIV. ei repugnat Val. Messalinus, adstipulante Druso. — XXXV. Blæsus proconsul Africæ. — XXXVI. Abusus imaginum principalium — XXXVII. repressus a Druso. — XXXVIII. Accusati repetundarum, majestatis. Thraciæ mo — XXXIX. Velleius comprimit. — XL. Gallia ducibus Floro et Sacroviro rebellat. — XLI. Andecavos coerces Aviola; Turonios opprimit. — XLII. Florus sua manu cadit. Finis Treverici tumultus. — XLIII. Æduos turbat Sacrovir; — XLIV. Romam percellit, non Tiberium. — XLV. Silius — XLVI. Gallos fundit, crupellarios cædit. Sacrovir sibi manum infert. — XLVII. Tiberius simulat iter in Gallias. — XLVIII. Quirini mors honestata. — XLIX. Lutorius accusatus — L. defenditur a Lepido, — LI. necatur in carcere. SC. de differenda pœna.

LII. Ædiles de luxu coercendo agunt. Senatus rem remittit ad principem. — LIII, LIV. Hic medicinam a tempore sperandam pronuntiat. — LV. Paullatim sponte mutati mores. — LVI. Tribunitia potestas petita Druso et — LVII. impetrata cum adulatione patrum. — LVIII. Flamen dialis ambit provinciam. — LIX. Alii obsistunt. Drusus superbia notatur. — LX—LXIII. Imago libertatis. Asyla græcarum civitatum senatus examinat et modum præscribit. — LXIV. Augustæ morbus. Tiberii in matrem non sincerus amor. — LXV. Tempora foeda adulatione infecta. — LXVI. C. Silanus, repetundarum et majestatis postulatus — LXVII. a multis urgetur et a principe ipso et — LXVIII. damnatur. Dolabellæ adulationem — LXIX. reprimit Tiberius et sententias mitigat. — LXX. Cordus, Ennius, Capito rei. — LXXI. Equestris Fortuna. Jus flaminium. — LXXII. Basilica Paulli.

Pompeii theatrum. — LXXIII. Tacfarinatis petitio impudens. — LXXIV. Blæsus eum adgreditur, fratrem ejus capit; nec bellum conficit. — LXXV. Mors Salonini, Capitonis, — LXXVI. Junia, cujus solenne funus. Hæc triennio gesta,

M. VALERIO ET M. AURELIO COSS.

TIBERIO IMP. IV. ET DRUSO NERONE II. COSS.

C. SULPICIO ET D. NATERIO COSS.

I. **N**INTL intermissa navigatione hiberni maris, Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, et nescia tolerandi. Interim, adventu ejus audito, intimus quisque amicorum, et plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium; quod naviganti celerissimum fidissimumque adpulsu erat. Atque, ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus et proxima maris, sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, moerentium turba et rogitan-

COMMENTARIUS.

Ut quique. Sic cum J. Gronovio restitui, quod præter citatos ipsi libros habet etiam ed. Rhenani, Gryphii. Alii, J. F. Gron. Ryckius *quisque.* ERN.

Fidissimumque. Sic præter libros J. Gronovio laudatos, Rhenanus. Male irreperat *fidelissimum*, quod verbum illi etiam alibi a librariis et operis typographicis substitutum est. ERN. Ceterum apta vox. Virg. *Æn.* 2, 23., *Statio malefida carinis.* ibi 400., *litora cursu fida.*

Proxima maris. Legendum *mari* censent Muretus, Freinshemius, Ryckius. Sane *proxima maris* proprie sunt pars maris proxima, non loca mari vicina. ERN. Nil mutandum, nam eo sensu adjectiva vicinitatem notantia etiam cum genitivo struuntur. Sic H. 5, 16., *propiore fluminis*, et 3, 42., *per proxima litorum.* Sallust. Jug. c. 48., *Media planities deserta, præter fluminis propinqua loca.* ubi plura, WORK.

tium inter se, « silentione, an voce aliqua egredientem exciperent? » neque satis constabat, quid pro tempore foret: cum classis paullatim successit, non alacri, ut adsolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis, feralem urnam tenens, egressa navi, defixit oculos, idem omnium gemitus: neque discerneres, proximos, alienos, virorum feminarumve planctus: nisi quod comitatum Agrippinæ, longo mœrore fessum, obvii et recentes in dolore anteibant.

II. Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito, « ut magistratus Calabriae Apulique et Campani suprema erga memoriam filii sui munera fungerentur. » Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur: præcedebant incompta signa, versi fasces: at-

Successit etc. Portum ingressa est. *Succedere tectis* et similia frequenter apud Virgilium in primis, et alios. Sic etiam *subire* idem Virgilius *Æn.* 5, 281. ubi Burmannus e Plinio *Ep.* 9, 26. laudat *subire portum*. Ceterum locus virgilianus maxime illustrat nostrum. *Sergesti navis amiserat remorum unum ordinem*. Hinc tarde movebatur. Sed ut, de more, alacriter portum ingrederetur, *Vela facit tamen et plenis subit ostia velis*: velificatione usus pro remigatione. Illustrant etiam, quæ viri docti de formula *inhibere remis*, quod faciunt ingressuri portum, dixere. Gronov. *Obs.* 4, 26. et alii ad *Cic. Att.* 13, 21. *ERN.*

Duobus cum liberis. Julia, in Lesbo anno superiori nata. *Vid.* 2, 54., et filio nescio quo. *ERN.*

Feralem urnam. Respice adnotata ad 2, 75.

Defixit oculos. In terram de more tristium, e Virgil. *Æn.* 6, 469. *ERN.*

Immo et in urnam. Frustra Muretus et alii: ubi omnium oculos in se convertit.

Et recentes in dolore. Bongarsius deleri volebat in, ut 1, 41., *recens dolore et ira*, aut ut referretur ad *anteibant*. *ERN.* Alias præp. a poni solet. Sic Virg. *Æn.* 6, 450. *Recens a vulnere Dido*. Auctor tamen ad *Herenn.* 2, 7., *Recentior in dolore*. — Fors ut *recentes*. *WORK.*

Magistratus Calabriae. Municipales duumviros, quinqueviros, et similes interpretatur Muretus. Recte. *ERN.*

Incompta signa. De ornatu signorum dixi ad 1, 24. De versis fascibus res sic habet. In dolore, quia omnia fieri præter morem amant, etiam lictores fasces præferebant inversos. *Pedo* in *Eleg.* ad *Liviam* 142. *Quos primum vidi fasces, in funere vidi: Et vidi versos, indiciumque mali.* Statius *Theb.* 6. 214. ... *versis ducunt insignibus ipsi Grajugenos*

que, ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solennia, cremabant. Etiam quorum diversa

reges. Nec fasces solum suos lictores, sed milites invertabant etiam scuta et arma. Virg. *Æn.* 11, 93. .... *et versis Arcades armis.* manentque in militia nostra hodie vestigia ejus ritus. Adde, quod non indignum monitu, versionem hanc armorum, non luctus solum notam fuisse, sed etiam transfugii et defectionis. Ammianus 26, 9. Sed quare hic, aut unde fasces? neque enim populi romani magistratus adfuisse video. Respondeo, signa quidem prætorianorum fuisse: at fasces ipsius Germanici defuncti, qui cineribus præferrebantur, insignia nuper potestatis. Adde, quod designatores lictores suos habere soliti, qui funeris ordinem et solennia curabant. LIPS.

Trabeati equites. Trabea quid ad luctum? nihil. Immo contra utebantur ea in diebus solennibus lætisque, ut in equitum transvectione: quod Dionysius notat Ant. 6, 13. Sed et Domitiano decretum per honorem, ut quotiens consulatum gereret, *equites romani, quibus fors obtigisset, trabeati et cum hastis militari-bus præcederent eum, inter lictores apparitoresque.* Sic Suet. 14. Denique nusquam trabea in luctu? Equitesque Romæ toga pulla usi in funere, ut reliqui cives. Credo igitur, vestem hanc trabibus purpuræ intextis (id enim trabea) sumptam hic, non doloris indicium sed ordinis: ad discriminandum, inquam, in coloniis equitem a plebe, et splendorem funerali conciliandum. Trabes enim propriæ equitum: (nam grammaticorum inventa hic non moror, qui fa-

ciunt etiam regum, ducum, augurum) et ideo *trabeata agmina*, ipsi equites Statio, in Epulo Domitiani Silv. 4, 2, 32. *Hic cum Romuleos proceres, trabeataque Cæsar Agmina mille simul jussit discumbere mensis.* et 5, 2, 15. ad Crispinum: quem locum fusiis adscribam, quia mei eget..... *non te series inhonora parentum, Obscurum proavis, et pris-cæ lucis egentem Plebeia de stirpe tulit: non sanguine cretus Turmali trabeque ac remis, et paupere clavo Augustam sedem et Latii penetralsenatus Advena pulsasti: sed præcedente tuorum Agmine.* Vere enim emendo, *non sanguine cretus turmali, trabeaque Remi, nec paupere clavo.* Id est, non tu ex plebe satus, immo nec ex ordine equestri: quem deinde describit tribus notis, luxuria non indecora ingenii, ut solet in illo poeta. *Turmalem sanguinem* vocat; quia propriæ equitum turmæ: *trabeam Remi*, quia ii trabeati, exemplo regum: *pauperem clavum*, id est, angustum et artum, qui ordinis equestris. LIPS. Quæ de trabea hic disputantur, partim confirmantur, partim emendantur a Rubenio de Lato Clavo 1, 5. De usu trabes in funere Germanici Lipsio consentit Ferrar. de Re Vestiar. P. 1. l. 2, 6. ERM

Funerum solennia. Observa hunc ritum, quod alibi defunctis, et usto jam cadavere, nihilominus non aras tantum statuebant, sed struebant et accendebant rogos, quasi verum ibi funus et cadaver esset. Ostendit hic locus, et Senecæ ad Marciam c. 3.,

oppida, tamen obvii, et victimas atque aras diis manibus statuentes, lacrimis et conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules, M. Valerius et C. Aurelius (jam enim magistratum occoeperant) et senatus ac magna pars populi viam complevere, disiecti, et, ut cuique libitum, flentes. Aberat quippe adulatio, gnaris omnibus lætam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.

III. Tiberius atque Augusta publico abstinere, inferius majestate sua rati, si palam lamentarentur, an ne, omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores re-

de Druso, hujus patre. qui in Germania obierat, et reliquæ item relatæ: *Mater longo itinere reliquias Drusi sui prosecuta, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quasi toties illum amitteret.* Ait, *per omnem Italiam*: in coloniis nempe et municipiis, qua transibant: ut hic. LIRS.

Diversa oppida. Vide dicta ad 2, 60. ERN.

C. Aurelius. Sic cod. Flor. edd. Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi, Gryphii. *M.* est ex emendatione, ducta e catalogo coss. in Dionis libris, et Cassiodoro, quorum, ut recte judicat Jac. Gron. non est ea auctoritas, ut propterea aliquid in Tacito contra cod. scriptum debeat mutari. ERN. De consulibus ipsis vid. notata Ryckii ad h. l.

Magistratum occoeperant. Ergo Januario hæc mense gesta. LIRS.

Disiecti. Satis hoc mirum, ubi coss. et senatus; qui solent ordine et composite incedere sive stare. Sed

hic apparet aliter factum, sparsosque fuisse: an quia sponte venerant? an id quoque testando dolori? cui confusio videtur adherere, nec decori cura. LIRS. Possis etiam ad solum populum referre. ERN.

Aberat quippe adulatio. Reddit rationem, quare incompressi, sine arte, sine ambitione, atque ut natura dabat, doluerint: nempe quia et vere lugebant, sibi lugebant, non principi, suo dolori dabant, non alieno commodabant et venditabant lacrimas: dolendo non adulabantur Tiberium, quippe quem nemo ignorabat gaudere morte Germanici, utcumque tristitiam fingeret. GRON.

Matrem Antoniam. Hæc illa est Antonia Drusi, quam Plinius 7, 18., ait, nunquam spuisse: illa, quam Valerius 4, 3, 3. mire laudat a continentia et amore in conjugem. LIRS.

Apud auctores rerum. Sic hoc ipso libro c. 30. *C. Sallustius rerum romanarum florentissimus auctor.* ERN.

rum, non diurna actorum scriptura, reperio, tullo insigni officio functam; cum, super Agrippinam et Drusum et Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non toleraverit: facilius crediderim, Tiberio et Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par moeror, et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.

IV. Dies, quo reliquæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquires:

Diurna actorum scriptura. De actis diurnis abunde dictum a nobis ad Suet. Excursus 1. Dixit autem inverse pro *diurnorum actorum scriptura*, cuius formæ multa exempla apud prosaicos hujus ætatis. Vid. dicta ad eundem Sueton. Excursus 9 Add. ad 4, 32. ERN.

Perferre visu non toleravit. Visu est ablativus absolutus, pro *si videret*, ut c. 14. Sed qui modus loquendi: *perferre toleravit*? *Perferre* et *tolerare* idem est. Nisi *toleravit* idem est, quod *ausa est*; quod non puto. Tò *perferre* pro inimitio habendum videtur, quo in margine quis tò *toleravit* explicavit. Sed tamen et sic duriusculum est, *magnitudinem non toleravit*, pro, non putavit se tolerare posse. An fieri possit, *non speravit*? ERN. Pleonasmus iste non infrequens est. Sic *ferre et perpeti*, *perferre et pati* ap. Cic. Phil. 3, 11. Horat. Ep. 1, 15, 17. (* et Liv. 10, 11.) Hillero tò *tolerare* idem videtur ac τολμᾶν, audere, ut ap. Budæum in Comm. Gr. L. p. 467. (999) ἀνίχην et ἰσχυρίους jungi docentur. Sane salva est lectio recepta.

Par moeror et m. e. Heinsius l. c. concinnius fore putat: *pari moerore et m. e.* Non puto. In *par moeror* intell. *videretur*. ERN. — Malim *esset*. Ita verbum substantivum frequens subauditur, ut 1, 7. H. 1, 5. 3, 31. 4, 18. Vita Agric. 35. WORK.

Per silentium vastus. Pichena malebat *vastum*. At mihi falli vir optimus videtur. Nam, si *vastum silentium* accipimus, tam dies inquires fuit silentio quam ploratibus. At quid est *per silentium inquires*? Apud Ovidiam in regia Somni Met. 11, 602. *Muta quies habitat*. Apud Statium *pressisque silentia pennis Muta sedent*. Si ἀντι τοῦ inquires apud Tacitum esset *varius*, tolerarem. At Taoitus utrique proprium assignat verbum. *Dies magna* dicitur, quo magna res gesta est: *dies faustus*, quo quid feliciter evenit. Sic *dies vastus per silentium* est pars diei silentium habens, quasi in vasta solitudine. Interdum præ nimio dolore stupentes conticuerant et in tanta multitudine erat silentium loci vasti et deserti: interdum ploratus quietem turbabat. Sic c. 9. *die frequenti*,

plena urbis itinera, collucentes per campum Martis faces. Illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, « concidisse rempubl. nihil spei reliquum, » clamitabant; promptius apertiusque, quam ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam studia hominum accensa in Agrippinam; cum « decus patriæ, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen » adpellarent, versique ad cælum ac deos « integram illi subolem, ac superstitem iniquorum, » precarentur.

V. Fuere, qui « publici funeris pompam » require-

est parte diei, qua hominum frequentia in publico versatur. GRON. Idem tropus apud Ennium in Iphig. notatur a Servio ad Æn. 1, 56., ubi *vasta virgo* pro desolata.

Collucentes per campum. Dixit ad morem priscum: quo ii, qui funus prosequabantur, cereos manibus gestabant, candelas, funalia, faces. Donatus id obtinuisse eo censet, quia noctu oñm cadavera solita efferrî. Super hoc more Excurs. in A. LIPS.

Miles cum armis. Sic 1, 8. *Die funeris milites velut præsidio steterê.* GRON. Sic etiam Muretus. Non credo. Etiam funeri Drusi milites cum armis adfuere, sed non præsidii causa, verum ut cum populo exsequias celebrarent. Albinovanus ad Liviam v. 217. *Armataeque rogam celebrant de more cohortes: Et pedes exsequias reddit equesque duci.* ERN.

Sine insignibus magistratus. Id est, sine toga prætexta, sine anulis, sine lato clavo. Quæ omnia accurate mihi dicta in scripto de funeribus singulari. LIPS.

Populus per tribus. An in tribus divisus et digestus, ut unaquæque tribus suum proprium locum haberet? Non puto. Videtur intelligi simpliciter populus universus, et modus loquendi adhibitus iste, ut prioribus membris aptius responderet ultimum. ERN.

Solum Augusti sanguinem. Non vere: plures erant, ut Lepidi et Siliani, ex Julia nepte; sed reliquos velut degeneres, credo, arguunt, hanc solam Augusto dignam. LIPS.

Unicum antiquitatis specimen. Perfectissimum exemplar antiquæ virtutis femineæ apud Romanos: formam loquendi copiose illustrat, more suo, Broukhuisius ad Propertium 4, 11, 93. ERN.

Superstitem iniquorum. Forsitan inimicorum, Rhenanus. Hodie notissimum est, iniquos etiam inimicos dici. Dii iniqui sunt inimici, adversi, irati, ut exemplis non sit opus. ERN. —* Cf. Cic. fam. ep. 11, 27. in Verr. 5, 69. pro Sylla 19 et 23.

Publici funeris pompam. I. e. talem, qualis esse deberet in funere publico, qualis in funere Drusi fuis-

rent, compararentque, « quæ in Drusum, patrem Germanici, honora et magnifica Augustus fecisset. Ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum, neque abscedentem a corpore simul urbem intravisse: circumfusus lecto Claudiorum Liviorumque imagines: defletum in foro, laudatum pro rostris: cuncta a maioribus reperia, aut quæ posteri invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, et cuicumque nobili debitos, honores contigisse. Sane corpus, ob longinquitatem itinerum, externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima

set, ut facile patet e sequentibus. Sic recte Freinsb. et alii. Non posuissem hæc, nisi Vertran. ad h. l. nota doceret, posse alicui hæc obscura videri et male intelligi. De funere publico alio loco dicetur. EARN.

Ticinum usque. Vide quædam non vulgata apud Valerium Max. 5, 5. LIRA.

Claudiorum Juliorumque imagines. Drusus hic in Juliam familiam ne adoptione quidem venit: unde ergo in pompa funebri imagines illi gentis Juliæ? nisi forte, quia mater deducta in domum Augusti. Hæc et talia de summo pectore dici possunt; at mihi nondum eviluit conjectura mea, *Liviorum*. Causa duplici: primum, non præposuisset Claudios Juliis Tacitus. Id nefas. Deinde cum a patre latæ imagines, cur omisæ a matre, quæ præsertim antiquæ, et multæ? LIRA. Add. Epist. Quæst. 4, 3. Sic et Muretus, Freinsb. et alii. *Julii et Livii* sæpe in libris scriptis permutantur, ut (et *Livius et Lælius*) ap. Liv. 22, 35. Est hæc emendatio, mea opinione, ita certa, ut eam in textum recepe-

rim, etsi e nota Ryckii intellexi, tamen alicui vulgatum rectum videri posse. Quamquam ejus ratio admodum levis. Nec quisquam poterit docere, vitricorum imagines, omisæ maternis, in funeribus prælatas; estque id credere perabsurdum. Ceterum, qui *Juliorum* defendere et nos reprehendere volet, id debet docere. Frustra obloquitur etiam Mattheus Opinion. 1, 19, qui conatur ostendere, adoptatum in Juliam familiam Drusum. Ea omnia falsissima sunt. Nec magis valet Broterii ratio, qui ob Augusti benevolentiam dicit Juliorum imagines prælatas. Sit ita. Sed, an propterea Liviorum imagines remotæ: saltem et hæc debebant commemorari. EARN.

Sane corpus. Ferendum esse, quod corpus sine solita magnificentia crematum; quia procul Roma id factum sit. 11, 23., *fruerentur sane vocabulo civitatis*. EARN.

Quanto prima. Legendum, quando, putabat Muretus: male. Dixit more suo, pro: quanto magis ab initio, statim post mortem, sors negavisset debitos honores sepulturæ. Vid. ad 1,

fors negavisset. Non fratres, nisi unius diei via, non patruum, saltem porta tenus, obvium. Ubi illa veterum instituta? propositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina et laudationes et lacrimas, vel doloris imitamenta? »

57. ERN. — Similis structura 1, 68. 4, 48. 6, 45. WORK.

Non fratrem. Scribe, *fratres*, nisi cui et historiae oblitus Tacitus. Duo enim Germanico superstitibus fratres, Claudius natura, adoptivus Drusus, semperque eo nomine etiam hunc noster insignit. Scripsit autem supra, Drusum et Claudium Tarracinam usque progressos. LIRS. Mirifici sunt homines eruditi in defendenda vulgata: Claudium non pro homine habitum; qui tamen supra memoratur: per invidiam unum commemoratum; quasi hoc esset invidiam facere, si aperte mentiaris. Supra 2, 71. etiam commemoratur *frater*: sed ibi alia ratio est, ut ibi dixi. Una ratio vulgatæ defendendæ est, si dicas intelligi *ullum*, *aliquem*. Sed Lipsium verum vidisse puto. ERN. Recte *fratres*: nec obstat, quod dicendum foret obvius. Ad proximum substantivum refertur *obvium*, ut sæpe solet.

Veterum instituta. Bene instituta dixit, quia idoneis de causis, et virtutis studii injiciendi causa mores isti recepti, ut præclare demonstrat Polybius 6, 51. quem locum velim legi in primis a tironibus. ERN.

Toro effigiem. Ritus fuisse arbitrator, ut, si cadaver adhuc vegetum et coloratum, ipsum in toro sive lecto ostenderetur: sin autem (ut in peregre functis, aut diu functis) aut non esset cadaver, aut decore proponi non posset, tum effigies cerea ejus loco in lecto ostenderetur. Colligo ex

hoc loco, tum Dionis de Augusto, qui Nolæ obierat, 56, 34., *lectus erat, inquit, ex auro et ebore, purpureis auratisque stragulis: in cuius ima parte cadaver arcæ inclusum latebat; effigies autem ejus cerea triumphali habitu supra apparebat.* Idem in Pertinacis funere, quod ei Severus solenniter duxit, adnotavit idem scriptor, 74, 4. et in ipsius Severi Herodianus 4, 3. LIRS. Ceterum Muretus, Grotius, Ryckius scribi volunt *propositam*: quod est verbum proprium in hac re: Græci dicunt similiter *πρὸς τὸ θῆναι*, ut Herodianus l. c. Verum puto. Sic noster Hist. 1, 78., *fuere quæ imagines Neronis proponerent*, ubi v. Gronov. et in Diatr. in Stat. c. 6. Præpositiones *pro* et *præ* in compositis centies permutantur in libris. Saltem longe melius hoc, quam Jac. Gronovii *repositam* e Virgil. *Æn.* 6, 220., *membra toro defleta reponunt.* *Propositam* etiam probat. Heins. in Obs. Misc. l. c. p. 388, quem etiam vide ad Petron. c. 40, ubi, si quia vellet scribitor *alia reposerunt toris*, facilius probarem quam in h. l. ERN. *Propositam* in textum recepi. Sic et Suet. Galba 10.

Vel doloris imitamenta. Simile in Claudii funere, 13, 4. *Ceterum peractis tristitiæ imitamentis.* LIRS. *Vel* non disjunctive capio cum Freinshemio, sed *pro saltem*. Sensus est, ut, si non vero dolore moverentur, saltem imitarentur simularentque dolorem. Nam istis ipsis rebus, quæ commue-

VI. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto : « Multos illustrium Romanorum ob rempubl. obiisse; neminem tam flagranti desiderio celebratum. Idque et sibi et cunctis egregium, si modus adjiceretur : non enim eadem decora principibus

moratz sunt, imitari dolorem solent, eademque l. c. imitamenta doloris dicuntur. ERN.

Gnarum id Tiberio fuit. Delendum putat Muretus verbum *fuit*. Sic 1, 5., *gnarum id Cæsari*. Item 2, 20., *nihil ex iis incognitum Cæsari*. Sed nulli tali legi se adstrinxit Tacitus, omit-tens interdum hoc verbum, interdum addens. Non bene viri docti, quod æmol aut aliquoties dixit Tacitus, id eum ubique ac semper cogunt dicere. Nemo ita in dicendo ac scribendo constans, ac semper sibi similis est. ERN.

Monuit edicto. Ita moris ætate illa, ut princeps populum peccantem aut exorbitantem alloqueretur per libellum, coerceretque. Eo respicit metaphora scita Senecæ epist. 94. *Præcepta sapientiæ, quæ affectus nostros velut edicto coercent et obligant : et cave quidquam ibi mutes.* LIRS.

Idque et sibi et cunctis. An non magis, et *functis*? in vulgata mihi frigus. LIRS. Mihi multo majus frigus in *q̃p̃ functis*. Quid enim? an *functis* vel mortuis egregium erat, quod nemo eorum tam flagranti desiderio celebratus esset? Immo et sibi, inquit, honestum decensque esse, et omnibus, qui sic Germanicum desiderarent. Maluit autem dicere *cunctis*, quam *populo romano*, quia mox voce *populi* usus erat. Nam gravi luctu et sib honorem habitum significat, cui proximus erat Germanicus, et ipsos lugentes laudem mereri, quod

sic testarentur, quanti virtutes ejus facerent. GRON. Recte. Sed *idque esse* vitiosum suspicor, pro eoque legendum *itaque*. Clarum enim videtur, e consuetudine majorum colligi, quid deceat. ERN. Bene Crollius et Wopkens. commentum hoc rejiciunt. Recte se habet *idque*. Perperam quoque suspectum est Ernestio *re adjicere*. Ulpianus l. 1, de Offic. procons. : *Non in totum xeniis abstinere dehebit proconsul, sed modum adjicere.*

Non enim eadem decora. Sententia commoda : non eadem decere principes viros primoresque in republica, et ipsum imperatorem; eadem, inquam, quæ populum. Huic luctum permitti, at non illis. Plane hoc ipsis Tiberii verbis quasi expressum voluit Peto v. 347. *Non eadem vulgusque decent, et culmina rerum.* Ennius poeta, apud D. Hieronymum in Epit. Nepotiani : *Plebs hocce regi antistat; in loco licet Lacrimare plebi, regi honeste non licet.* Similia Euripides in Iphigenia v. 446. At vero in Taciti verbis, legebam olim : *Non enim decora eadem principibus viris et imperatori populo. Modicis domibus, etc.* Populus imperator et princeps, Romani sunt : ideoque contra, *de modicis civitatibus* mox sequitur. Probat. Pichena; sed hoc amplius vellet : *populo, quæ mod. d. a. civitatibus.* Convenisse, etc. LIRS. Olim erat : *et imperatori populoque modicis d. a. civitatibus convenisse* etc. quod nunc est in textu e MS. unico restij-

viris et imperatori populo, quæ modicis domibus aut civitatibus. Convenisse recenti dolori luctum, et ex mœrore solatia : sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam D. Julius, amissa unica filia, ut D. Augustus, ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis : quotiens populus romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, remp. æternam esse : proin' repeterent solennia : et, » quia ludorum Megalesium spectaculum suberat, « etiam voluptates resumerent. »

VII. Tum, exuto iustitio, reditum ad munia ; et Dru-

tutum a Pichena. ERN. Cum Pichena faciunt Muretus et Acidalius.

Recenti dolori. Sic MS. Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus, quod cur mutaretur, nulla necessitas fuit. Itaque restituimus, pro dolore. ERN.

Ex mœrore solatia. Satis acute Joh. Chiffletius in ep. ad Lipsium in Burm. Syll. t. 1, p. 727. substituere tentat *silentia*. Verum id non necesse. *Expletur quippe lacrimis egeriturque dolor.* Ovid. Trist. 4, 3, 38.

D. Julius. V. Sen. Cons. ad Marc. c. 14.

D. Aug. Respice ad 1, 3.

Abstruserint. Acidalius coniecit : *absterserint* : frustra, ut opinor. Vulgatum exquisitius est. ERN. Sic et 15, 5. *metu abstruso*. Cf. et Arnzenius ad Plin. paneg. c. 45, ubi *bonos otio aut iuu abstrusos et quasi sepultos*.

Funditus amissas nobiles. Respicit Fabiam familiam, et vulgarem traditionem sequitur, de qua Perizon. Animadv. Hist. c. 5, p. 193. f. ERN.

Megalesium spectaculum suberat. Vides ergo multum temporis inter-

cessisse a die mortis Germanici. Nam mortuus ipse extremo novembri : quod facile colligo ex Suetonii verbis scribentis in Calig. 6. *Et, ut fato functum palam factum est, non solatiis ullis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit, duravitque etiam per festos decembris mensis dies*, id est, per Saturnalia, quæ medio decembri. At Megalesium spectaculum, de quo nunc, incidit in nonas apriles, per quas, LVDI. MATRI. MAG. ut in calendario notatum. LIPS. In cod. MS. est *Megalesium*, et in edd. veteribus : itaque restitui. Sic et in aliis auctoribus boni libri scripti et editi habent. Vid. copiose de hac scriptura dicentem Dukerum ad Liv. 34, 54. Ceterum miror, Ryckio *suberat* suspectum esse, et pro eo velle rescribi *subierat*, quod *subesse*, pro instare, non reperiatur. Si *subire* est prope accedere, adpropinquare, cur non *subesse* prope esse, adesse : et sic Plancus ad Cic. 10, 21. *subesse propinquis locis*. ERN. — Sic et Cic. pro Mil. 16. Hegesipp. 1, 8. Ovid. Met. 11, 234. WORK.

sus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis spe petendæ e Pisone ultionis, et crebro questu, « quod, vagus interim per amoena Asiæ atque Achaïæ, adroganti et subdola mora scelerum probationes subverteret. » Nam vulgatum erat, *missam*, ut dixi, « a Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam, subita morte Brundisii extinctam, venenumque nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitii reperta. »

VIII. At Piso, præmisso in urbem filio, datisque mandatis, per quæ principem molliret, ad Drusum pergit: quem haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiores sibi sperabat. Tiberius, quo integrum judicium ostentaret, exceptum comiter juvenem, sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus

Petendæ e Pisone ultionis. Freinsh. conjicit, *sed petendæ* etc. Heinsius ultioni: sed deinde corrigit se, et vulgatam defendit aliis Taciti locis c. 9, 27. 41. quibus alia addi facile possent. Ita intelligendum *caussa*. Sed an dicimus: *erecti sunt animi propter petendam ultionem*? Immo, *in ultionem, ad petendam ultionem*. Liv. 21, 20., *erecti in expectationem belli*. Cic. Phil. 4, 5., *erecti ad libertatem recuperandam*. Sed pro eo dices tu quidem *libertati recuperandæ*, stylo Taciti, non *propter libertatem recuperandam*. Ceterum Freinshemii conjecturam veram puto. Literæ *spe* semel in antiquis libris scriptæ bis legendæ erant: cujus negligentia aut inscitia et alia loca corrupta. Sperabant Drusum ultionem sumturum a Pisone: ecce ille abijt ad exercitum. ERN. Loca ab Heinsio allata nil probant. Ibi *caussa* subanditur, quod

hic non valet. Excidisse puto *spe*; restitui.

Vagus interim. Heinsius conjicit *itinerum*. Frustra. ERN.

Ut dixi. Cf. 2, 74.

Quem haud fr. int. t. quam. Pro, non tam ellipseos reu tam in hac constructione etiam alia exempla notata Mureto ad h. 1. Vid. Cortius ad Sall. Jug. c. 100, et Drakenb. sæpe ad Livium. Similiter noster loquitur infra c. 17. Et 13, 23., *tam ante quam* aberat a cod. Budensi. ERN.

Sueta erga fil. Mos igitur fuit, principem donare aliquid filiis præsidum, qui e provinciis redirent, atque ipsum adirent. Exempla velim notari. LIRA.

Erga filios familiarum. *Filios familiarum*, una voce legendum monuit Mercerus, et recepit Pichena. In cod. Flor. sic esse testatur Jac.

Pisoni, « si vera forent, quæ jacerentur, præcipuum in dolore suum locum, » respondit; « sed malle falsa et inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam. » Hæc palam, et vitato omni secreto: neque dubitantur præscripta ei a Tiberio, cum incallidus alioqui et facilis juvena, senilibus tum artibus uteretur.

IX. Piso, Dalmatico mari tramisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quæ e Pannonia in urbem, dein præsidio Africæ, ducebatur: eaque res agitata rumoribus, « ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset. » Ab Narnia, vitandæ suspicionis, an, quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia navem tumulto Cæsarium adpulerat; dieque et ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, et vultu alacres incessere. Fuit inter irritamenta invidiæ domus foro imminens, festa ornatu, conviviumque et epulæ, et celebritate loci nihil occultum.

Gron. Vett. edd. habent *filios familiarium*. ERN.

Præscripta et a Tiberio. Melius, *præscripta ei*. LIRE.

Se militibus ostentav. Quod alias dicitur *venditare, jactare*, h. l. ostentare dixit: Verbis factisque legionis gratiam captasset. ERN.

Vitandæ suspicionis. Pichena mavult *suspicioni*. Sed utrumque Tacito in usu. V. cap. 7.

Die frequenti. Sc. casu aliquo, ut ap. Sueton. Calig. c. 15, ubi v. dicta. ERN.

Vultu alacres incessere. Ut ille ap. Livium 2, 61. Appius, et alii contemnentes accusationem V. Sueton. Tiber. c. 2. ERN.

Festo ornatu. Ob lætitiā domini redeuntis. Ornatum festum intelligit lautum et lucernas. Juvenalis 6, 79., *Ornentur postes, et grandi juncus lauro*. De lucernis vide quæ notati in electis 1, 4. et adde egregium Arriani locum in Serm. Epicteti 1, 19., *Ἡξίεται ὑμαρχίας πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνίδονται ἄλλος τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἄλλος τὸν τράχηλον, οἱ δούλοι τὰς χεῖρας. Ἐρχεται εἰς οἶκον, εὐρίσκει λύχνους ἀπτεμένους ἀναβαίνει εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἐπιθύει. Idem 2, 17. Τίσειον, ἀν σὺθῆς, ἀφω λύχνους, ταῦτ' ἐστὶ τὰ τοῦ φιλοσβροῦ. Μίγα σοι ἀγαθὸν ἴσται σὺ θίντι, τοιοῦτω καὶ λύχον ἀπτειν ἄξιον*. Nec lucernas solum in diebus ejus-

X. Postera die Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulavit. Contra Vitellius ac Veranius, ceterique, Germanicum comitati, tendebant, « nullas esse partes Trio-
ni; neque se accusatores, sed rerum indices et testes, mandata Germanici perlaturos. » Ille, dimissa ejus causæ delatione, « ut priorem vitam accusaret, » obtinuit, petitumque est a principe, « cognitionem exciperet : » quod ne reus quidem abnuebat, studia populi et patrum metuens; contra, « Tiberium spernendis rumoribus validum, et conscientiae matris innexum esse : veraque aut in deterius credita, judice ab uno facilius discerni : odium et invidiam apud multos valere. » Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igi-

modi festis, sed etiam funalia ce-
reoque accendebant. Panegyristes
Theodosii c. 37 : *Quid portas viren-
tibus sertis coronatas? quid aulæis
tardantes plateas, accensisque fu-
nalibus auctum diem referam?* ubi
ex optimo libro lego, *aulæis un-
dantes plateas*. LIRS. In MS. est *festa
ornatu*, idque expressere Beroaldus,
Aloisius, Rhenanus, Aldus : neque
erat mutandum, cum sit exquisitius
eo, cui cedere coactum est. Supra
2, 69., *Festa plebs* int. ornatu. Ita-
que nec Pichense conjectura opus :
 festa, ornata. Paullo post *ac addi-
tum* ex antiquis edd. ERM.

Esse partes Trioii. Trioiiis ma-
lebat Muretus : quod est usitatus
sane. Sed etiam dativum bene ha-
bere puto cum Heinsio : qui com-
parat e c. 40, *libertati resumenda
tempus* ; quod similiter tentat Pi-
chena, conjiciens *libertatis*. ERM.

Cognitionem exciperet. Nodum in
scirpo quaerunt, qui acciperet vel
reciperet tentant. *Exciperet* est ad-

mitteret. GRON. Similiter *excipere
desideria, preces*, Suet. dixit Aug. 73.
Item *excipere* pro *suscipere* sæpe oc-
currit. ERM. Cf. Burm. ad Suet.
Jul. 73, ubi *simultates excipere*.

* *Spernendis r. valid*. Sic infra 4,
37. Tib. *spern. honoribus validus*.

Consc. matris. Respice ad 2, 77
et 82.

Judice ab uno facilius discerni.
Non Tacitus hoc dicit, sed Piso post
pessimum ministerium vanissimæ
spei serviens. Verius sanctior regis
præceptor Pol. 3, 11., διὰ τοῦτο καὶ
κρίνει ἄμεινον ἕχλος πολλὰ, ἢ εἰς ὁ-
πισθὸν ἔτι μᾶλλον ἀδιάρθερον τὸ
πολύ· καὶ καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον,
οὕτω, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ὀλίγων ἀδια-
ρθέστερον τοῦ ὁ ἐνδὲς ὑπ' ὀργῆς πρα-
ττάντος, ἢ τινὲς ἐτίρου πάθους τοιοῦ-
του, ἀναγκαῖον διεφθάρθαι τὴν κρί-
σιν. καὶ ὁ ἔργον ἅμα πάντας ὀργισ-
θῆναι καὶ ἀμαρτάνειν, etc. GRON. Adde,
quæ adolescentes regum imperium
desiderantes dicunt ap. Liv. 2, 3. ERM.

Distraheretur. Usitatus et fre-

tur, paucis familiarium adhibitis, minas accusantium et hinc preces audit, integramque causam ad senatum remittit.

XI. Atque interim Drusus, rediens Illyrico, quamquam patres censuissent, « ob receptum Maroboduum, et res priore æstate gestas, ut ovans iniret, » pro lato honore, urbem intravit. Post quæ reo, « L. Arruntium, T. Vinicius, Asinium Gallum, Æserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos » petenti, iisque diversa

quentius est *differre* hoc sensu: quod etiam noster habet 1, 4. mox c. 12. **EXX.**

Post quæ. Sic Pichena e cod. MS. emendavit; prius legebatur *postquam*.

T. Arruntium. Nic. Faber, vir quem probitas et eruditio juxta amant (veris, nec ambitiosis laudibus utor) notis ad Senecam patrem legendum censet, *Lucium*, non *Titum*. Verissime: est illustris ille vir, senator et consularis, Augusti iudicio dignus principatu, Tacito nostro sæpe nominatus. Lirs. Idem placet Ryckio, qui eundem esse putat, de quo noster 1, 13. **EXX.** CS. a. U. 759. Ejus *sanctissimæ artes* prædicantur 6, 7. *Raræ frugalitatis virum* Seneca dicit ep. 114. Plura dat Brummer. ad Leg. Cinc. c. 7.

Fulcinium. Quid? Fulcinium Trionem patronum petit Piso? Atqui is accusationem ejus petit, obtinuitque: et mox etiam exsequitur. Ambigo de lectione, nisi alius aliquis Fulcinus ab isto. Lirs. Muretus emendabat *T. Arellium Fuscum*, qui fuit nobilis orator, aliquoties memoratus Senecæ in controversiis. Ryckius conjiciebat *T. Vinicius*: id consentire cum scriptura MS. in quo *Ful-*

nicius, testatur J. Gronovius; quod est nomen *T. Vinicius*: idque cum Gronovio recepimus: etsi in prænomine adhuc dubium reliquum est, annon potius M. esse debeat. Nam *M. Vinicius* oratorem novi c. 6, 15. *T. Vinicius* non occurrit. Sed *T.* magis consentit vestigiis scripturæ *Fulcinus* in MS.; et sunt plures Vinicii oratores, quorum mentio apud veteres. **EXX.**

Marcellum. Eprum nomine: cujus celebre ingenium in foro. Lirs. De quo in Dial. de Orat. c. 8. Sed bene Freinsh. vidit, *Æserninum Marcellum* esse conjunctivum legendum, ut edidit Gronovii, Ryckius. Fuit Æserninus Marcellus Asinii Pollionis nepos. V. Suet. Aug. 43. **EXX.**

Sex. Pompeium. Est ille, qui supra cum Apuleio consul: quem Valerius Max. amicum patronumque suum nimis plena manu laudat 4, 7. Vocat clarissimum ac disertissimum virum. Et 2, 6, 8. adsignificat proconsulem eum Asiæ fuisse, comite se: vocat ibi, *virum ut omnibus virtutibus, ita humanitatis quoque laudibus instructissimum*: additque *facundissimum sermonem ore ejus, quasi e beato quodam eloquentiæ*

excusantibus, M. Lepidus et L. Piso et Livineius Regulus adfuere, arrecta omni civitate, « quanta fides amicis Germani, quæ fiducia reo : satin' cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius. » His haud alias intentionior populus, plus sibi in principem occultæ vocis aut suspicacis silentii permisit.

fons, manasse. Nec dissentit Ovidius, qui vitam illi suam fortunæque non uno loco referat acceptas. V. ex Ponto 1, 4, 5. L. 4. ut appareat, hunc Sextum amicum unice fuisse Musis studiisque : et ideo a nobis fugitivam memoriam ejus non frustra retractam. LRS.

M. Lepidus. Utrum est is, de quo 1, 13. et infra c. 35. an alter, de quo 4, 56. Prioris dignitas et gravitas non patitur credere, nisi forte propinquus Pisonis fuit. Alterius sociordia, quæ ei obijcitur, vix sinit credere, idoneum patrociniū suscipiendo fuisse. Sed potest etiam alius ab his esse. Fuere enim plures Pisones. ERN.

L. Piso. Orator, de quo 2, 34. Fratrem Cn. Pisonis putat Muretus. ERN.

Livineius. Primam literam geminandam, ut sit : *L. Livineius*, ut in veteribus numis scribitur, monet Muretus. De scriptura ipsius nominis concedo : et sic est 14, 17. quamquam ibi editi olim *Lividineius* : de prænomine dubito ; cum etiam infra absit, et Tacitus in ponendis omit-tendisque prænominibus variet. ERN.

Quæ fiducia reo. Imitatus est illud Virgilii, *quæ sit fiducia capto*, Æn. 2, 75. ut jam monuit Muretus. ERN.

Satin'.... iis haud alias intentionior populus. Tà *ac premeret* in unico li-

bro posteriori (ubi nunc vulgo est *ac premeret*) loco meram esse delirationem librarii, Pichenæ subscribo : neque aut inde faciendum *an premeret*, aut tam puerilis atque *ἡχληρόδους*, ut Lucilius recte judicet, lusus lenocinio τὸ *εὐμνῆν* suum condonasse Tacitum censeo. *Satin'* dixit, non *utrum*, ut alteram quoque dubitationis partem necesse fuerit adscribi. Quæ præterea hic moliantur vel ipse Pichena, qui putat legendum : *is haud alias intentionior : populus plus* etc. vel Gruterus, qui *ac premeret*, utroque loco delet, vel Acidalius, qui *iis* delet, ea me non afficiunt. Nam de Tiberio, quod significat toties, quid opus nunc repeti ? Dein illa, *populus plus sibi permisit*, curta et manca oratio est, nisi populus idem *haud alias intentionior* accipitur. Accedit, quod, cum tria posuerit, quæ tum occupabant cogitationes hominum et suspensas habebant, parum commode, duobus transmissis, de tertio aliquid interjicitur, quod nemo ignorabat. Quin, si verum volumus, omnis hæc periculus nihil aliud est, quam repetitio et explicatio τῶν *arrecta omni civitate*, quæ præcidi oportuerat mentione facta rerum, quæ cunctos etiam quietos sollicitarent. Quasi esset : His, inquam, arrecta omnis civitas, his intentus populus magis quam unquam alias, plus etiam sibi

XII. Die senatus Cæsar orationem habuit meditato temperamento: « Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adiutoremque Germanico datum a se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis: illic contumacia et certaminibus asperasset juvenem, exituque ejus lætatus esset, an scelere extinxisset, integris animis dijudicandum. Nam, si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem, exuit, ejusdemque morte et luctu meo lætatus est, odero, seponamque a domo mea, et privatas inimicitias non vi principis ulciscar: sin facinus, in cujuscunque mortalium nece vindican-

1. *Et privatas inimicitias, non principis ulciscar. Novi principis scripti, alii non vi principis. Vel, ut privata has inimicitias, non ut principis. Vel orbi principis.*

juris fecit aut in aurem loquendi de principe aut in sermonibus repente vel obstinate tacendi, neque exspectato sono ora solvendi. Est enim, ubi et silentium sit genus libertatis. Docent apud nostrum Pætus Thraëa Helyediusque priscus ejus gener. GRON. Alterum ac *premeret* s. *an promeret* confidenter delere jubet etiam Heinsius. Recte. Mox *is*, e Pichonæ sententia, recepit Ryckius. Broterius conjicit: *iis intentior populus, haud alias plus sibi etc.* non male. ERN. Frustra Muretus ex similitudine verborum *premeret, promeret*, elegantiam quæsitam perhibet. Resecandum *an promeret*, quod jam Lipsius in edit. ultima omisit.

Patris sui legatum. In Hispania, ut apparet ex seq. LRS.

Adiutorem. Justinus 13, 6. cum, quæ Eumeni essent attributæ provinciae, dixisset: *adiutores ei dantur cum exercitiibus frater Perdiccæ Alcetas etc.* Livius 6, 22. *Volscum*

bellum M. Furio extra ordinem decretum. Adjutor ex Tribunis sorte L. Furius datus, non tam e Republ. quam ut collegæ materia ad omnem laudem esset. Suetonius Tib. 63. *per legatos et adiutores suos.* GRON.

Non principis ulciscar. Ita emendavimus: tamen, cum vetus lectio sit, *novi principis*: aptius, ut nunc censeo, ex ea feceris, *non ut princeps*: sive mavis *non vi principis*. Non utar potestate, quam princeps habet: sed noxas mihi illatas, ut privatus, ulciscar. LRS. Primum etiam Faerno, Vertranio aliisque, alterum Ant. Augustino, Ursino, tertium Mureto, Mercero, Freinshemio placuit. In hoc dissensu mihi licere putavi sequi, quod scripturæ MS. esset convenientissimum, *non vi*: etsi video, in hac lectione esse etiam corrigendum, ut in altera *non ut princeps*, sed pro *et*: quod non est in prima, quæ vulgo hodie est in libris, *non principis*. ERN.

dum, detegitur; vos vero et liberos Germanici, et nos parentes, justis solatiis adficite. Simulque illud reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus Piso; quæsitæ sint per ambitionem studia militum; armis repetita provincia; an falsa hæc in majus vulgaverint accusatores: quorum ego nimis studiis jure succenseo. Nam quo pertinuit, nudare corpus, et contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista, et scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum, semperque deflebo: sed neque reum prohibeo, quo minus cuncta proferat, quibus innocentia ejus sublevari, aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit: vosque oro, ne, quia dolori meo causa connexa est, objecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet, juvate periclitantem: ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hor- tor. Id solum Germanico super leges præstiterimus, quod in curia potius, quam in foro, apud senatum, quam apud judices, de morte ejus anquiritur: cetera pari modestia tractentur. Nemo Drusi lacrimas, nemo moestitiam meam spectet, nec, si qua in nos adversa finguntur.»

Contrectandum oculis. Sic etiam Lactantius de Opif. D. c. 1. quem locum male tentat Clericus in Arte crit. p. 3, 1, 9. V. Heumann. in Parergis crit. p. 147. et Intt. Lactantii l. c. Cicero etiam Tusc. 3, 15. dixit *mente contrectare*: quod dici non posset, nisi et diceretur *oculis contrectare*. EAM.

In curia. Scil. populi studia me- tuebat Tiberius.

Pari modestia. Ea æquitate, qua causæ privatorum apud judices so- lent, aut debent tractari. EAM.

Adversa finguntur. Nihil me mo- vet Acidalii, aliquid post hæc verba excidisse, suspicio. Sed, quia Tacito fere *adversa sunt*, quæ *secundis* op- ponuntur, hic eum scripsisse censeo, *diversa*. Ea enim et ipse et optimi quique sæpe accipiunt pro istis, quæ aliter *contraria* dicimus. Vide indi-

XIII. Exim « biduum criminibus objiendis » statuitur, « utque, sex dierum spatio interjecto, reus per triduum defenderetur. » Tum Fulcinus vetera et inania orditur : « ambitiose avareque habitam Hispaniam : » quod neque convictum noxæ reo, si recentia purgaret; neque defensum absolutioni erat, si teneretur majoribus flagitiis. Post quem Servæus et Veranius et Vitellius, consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, objicere : « odio Germanici, et rerum novarum studio, Pisonem vulgus militum, per licentiam et sociorum injurias, eo usque corrupisse, ut » parens legionum « a deterrimis adpellaretur : contra, in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici, sævisse : postremo, ipsum devotionibus et veneno peremisse : sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ : petitam armis remp. utque reus agi posset, acie victum. »

XIV. Defensio in ceteris trepidavit : nam neque ambitionem militarem, neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitiri poterat : solum veneni crimen visus est diluisse. Quod ne accusatores quidem satis

cem. Justinus 3, 4. *oraculi diversa sententia fuerat.* Suet. Julio 1. *diversarum partium habebatur.* Nemo, inquit, Drusi lacrimas, meam mœstitiā spectet, ne incitetur illis ad condemnandum innoxium : nemo, quæ in contrarium de nobis falso sparguntur, ne sontem eo facilius absolvat. GROS. Si vulgatum verum est, pertinent verba ad rumores de morte Germanici a Tiberio læte accepta. ERN.

Ambitiose avareque. Illud refer ad exercitus, hoc ad socios, sive provinciales : mox *licentia et injuriæ*

sociorum commemorantur. Add. initium c. seq. ERN.

Servæus. De hoc ipso Tacitus 6, 7. *Quintus Servæus post hæc et Minutius Thermus inducti. Servæus prætura functus et quondam Germanici comes.* LIPS. Vide et 2, 56.

Sacra immolationes nefandas. De quibus 2, 75. *nefandæ* dicuntur, quia impie in Cæsarium domum. Sic etiam Freinsh. et Ryckius capiunt. ERN.

Petitam armis remp. Nempe bello provinciam inferendo, ut mox. ERN.

Acie victum. Respice ad 2, 80.

firmabant, « in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus ejus cibos, » arguentes. Quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, et tot adstantium visu, ipso Germanico coram, id ausum. Offerebatque familiam reus, et ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diversa implacabiles erant : Cæsar, ob bellum provinciæ illatum ; senatus, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse. * *scripsissent* expostulantes : quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur : « non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset : » effigiesque Pisonis traxe-

2. *Scriptissent expostulantes.* Mutila hæc haud dabit.

Cum super eum Piso. Interior ergo discubuit Germanicus, ut dignissimus. De quo ordine sedendi non omnia mihi dicta in Convivio : dicam alibi plene et apertis tibiis. LRS.

Tot adstantium visu. Legendum videtur Pichenæ et Heinsio l. c. *visus*. Sed tamen utcumque ferri potest, *visu*, id est, in oculis tot adstantium. Immo a Tacito est. Sic supra c. 3 : *magnitudinem mali perferre visu non toleravit*, ubi vide not. Sensus : si tot adstantes viderent : si tot adstarent, qui videre possent. Tacitum porro constructiones libenter variare, id quoque jam aliquoties vidimus. ERN.

Ministros in tormenta. Servos Germanici, qui tum ministeria mensæ obiiissent. ERN.

Nunquam satis credito. Ita Livius 4, 51. 29, 37. 39, 56. Wox.

Scriptissent expostulantes. Alieno loco hæc inserta. Mihi sententia præclare reddi videtur, si iis amotis le-

gas : *Senatus, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse ; simul populi ante curiam voces audiebantur.* Quo tamen illa quæ superant remittenda sint, mihi non liquet. LRS. Verba : *quod haud m. T. q. P. a.* Muretus supra poni volebat, post *arguentes* : quod nescio, an cuiquam probabile videri possit. Multo frigidior est ratio Schefferi in Obs. Misc. t. 8. 290. Frustra conjecturæ super hoc loco exercentur. ERN. Hillerus Racem. 26 putat, ex cap. 16 lacunam posse compleri, legendumque, *quæ Tiberius et Piso scripsissent, expostulantes*, i. e. obnixæ vel acriter petentes, quo sensu occurrit hoc verbum 12, 46. compositum pro simplice. Alii malunt ; *quæ Piso et Plancina scripsissent*, ex 2, 78. Broterius supplet et *quæ*, quod mihi satis arridet. *Effigiesque Pisonis.* Id solet in damnatis. Juvenalis 10, 58. . . . *descendunt statuæ restemque sequuntur.* LRS.

rant in Gemonias, ac devellebant, ni jussu principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, et a tribuno prætoris cohortis deductus est : vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur.

XV. Eadem Plancinæ invidia, major gratia : coque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. Atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, « sociam se cunjuscumque fortunæ, et, si ita ferret, comitem exitii »

Devellebant. Sic rescripsimus pro vulgato *divellebant*, quod est ab h. l. alienum. *Devellebant* est revellebant sc. a basibus. Sic reposuimus ap. Sueton. Domit. 22, ubi omnes libri ante habebant *divellebant*, secutusque est exemplum nostrum Oudendorpius. Codex MS. sæpissime in hac syllaba vitiosus est, ut jam aliquoties vidimus. Ad *devell.* refer mox *protectæ*. Ceterum restat aliquid difficultatis in diversitate temporum, *traxerant.... devellebant*, foretque pronum corrigere *devellerant*. Sed non arbitror id necessarium. Partim jam devellerant et trahebant ad Gemonias, partim adhuc moliebantur, et devellere tentabant. ERN. Forsan enallage adest, *traxerant* pro *traxisserant*, in eo erant, ut traherent. Sic sæpe poetæ. Tò *divellebant* sanum perhibet Hiller. Racem. 27, jam traxisse scil. populum istas effigies in Gemonias, et discerpturum fuisse, quum princeps inhiheret. Sic fere jam reddidit Perrotus. — *Traxerant* Khunius quoque explicat per trahere volebant, ut apud Sueton. Cæs. c. 29. *Pepigit pro pacisci voluit*. Cf. Passerat. in Propertium, p. 159.

Mortis exactor sequeretur. Exactor, qui præpositus ad exigendum perficiendumque, et quasi custos.

Livius 2, 5. de Bruto filios plectente : *Ei qui spectator erat amovendus, eum ipsum fortuna exactorem supplicii dedit.* Plinius ep. 9, 37. *Ac deinde ex meis aliquos operis exactores, custodes fructibus ponam.* Romæ marmor epitaphium (ap. Grut. 594, 2.), M. AVRELIVS. AVGG. NN. LIB. EPAPHRODITVS. EXACTOR. OPERVM. DOM. NN. Tacitus in suppliciis fere usurpat, ut 11, 37. *Denuntiatur centurionibus, qui aderant, exsequi eadem.... custos et exactor libertis Buodus datus.* Ambrosius lib. de Tobia cap. 9. *Dum vadis cum adversario tuo ad magistratum, da operam liberari ab illo, ne forte producat te ad judicem, et iudex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem.* Sed et ἀπλῆς reperio, quasi muneris nomen, exactor; ut in Museo Carpeni (ap. Grut. 1. c. n. 3), SEX. POMPEIVS. FAVSTVS. SEX. POMPEII. EXACTOR. LIPS.

Comitem exitii. Proclive est conijcere *exilii* : *comes exilii, fugæ*, sæpe occurrit; quod et Huetio placuit. Cicero ad Div. 13, 71. *itinerum, navigationum, laborum et periculorum meorum omnium socius et comes.* Adde infra 4, 13. Sed vulgatum verum puto, propter verba, *si ita ferret, sc. res, fortuna :*

promittebat. Ut secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem coepit: quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis, durat mentem, senatumque rursum ingreditur: redintegrataque accusationem, infensas patrum voces, adversa et sæva cuncta perpressus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, de quo adfectu perrumperetur. Relatus domum, tanquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque, et liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur: dein, multam post noctem, egressa cubiculo uxore, « operiri fores » jussit: et coepta luce, perfosso jugulo, jacente humi gladio, repertus est.

XVI. Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos ejus dictitavisse, « literas Tiberii et mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, principemque arguere, ni elusus a Sejano per vana promissa foret: nec illum sponte extinctum, verum immisso percussore. » Quorum neutrum ad-

quæ, de ultimo malo sermonem esse, arguunt. EXX. Ante Huëtium jam Paschalius in margine: magis placet *exilii*.

Redintegrataque accusationem. Valde inclino ad *redintegrataque accusatione*, quod certe elegantius foret: sed et vulgatum ferri potest; quod et in audiendis criminibus molestia est. EXX. Omnino rectius: *redintegrataque ad accusatione*.

Adversa et sæva. Sic Catilinæ post primam Ciceronis orationem

in senatu habitam eo nomine cum maledicta in consulem congereret: *Obstrepere omnes; hostem atque paricidam vocare.* GRON.

Ac destinatum promere. Ejusdem sententiæ fuit, quod Suetonius scripsit, in Tib. 52. *Quem (Pisonem) mox hujus criminis reum putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent; loco hodie non corrupto solum, sed defecto. Conatur tamen ingeniose Torrentius: ni Sejanus secreto obstaret.* LIPS.

severaverim : neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad juventam duraverunt. Cæsar, flexo in mœstitiam ore, « suam invidiam tali morte quæsitam » apud senatum, * crebrisque interrogationibus exquirat, « qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. » Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente, recitat codicillos, a Pisone in hanc ferme modum compositos : « Conspiratione inimicorum, et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meæ nusquam locus est, deos immortales tes-

Nostram ad juventam. Latissimo sensu, ad a. 43 valet. V. Ryckius.

Apud senatum * crebrisque. Putant vulgo post *senatum* aliquid, velut *queritur*, excidisse, ideoque asteriscum ponunt indicandæ lacunæ : quod negat Ryckius ita esse, sed intelligi tale verbum posse. Non negem, id latere posse in verbis *flexo in mœstitiam ore*, sed ita copula *que* locum non haberet : quæ indicat verbum præcessisse, quod ipsa cum *exquirat* conjungeret. ERN. Excidisse *queritur*, non verisimile, quia præcedit *quæsitam*. Malim, refert. Hiller. Racem. 27, subaudit *ait*, dicit. Cum Ryckio facit Lallemand.

Atque illo pleraque. Non fugiet corruptio loci attentum lectorem. Quis enim erit, ad quem hæc referantur, *Atque illo*? nullum certe nomen prævit. Puto mutila esse. Nisi sint; scribe, *Atque filio*. Est enim *υἱογον*, filium Pisonis attulisse parentis codicillos, et ab eo quæsisse Tiberium singulatim de morte. LIPS. *Filio* placet etiam Ryckio. Alii *illo* ad libertum referunt : sed ita vox liberi post *crebrisque* exciderit necesse est. Verum non

mibi fit credibile, libertinum in senatum admissum, et tamdiu præsentem fuisse, ut crebro interrogari a Tiberio posset : qui ne signatores quidem testamenti paterni in senatum admiserat ad signa sua agnoscenda, qui non senatorii ordinis essent, auctore Suetonio in Tib. c. 23. Nam quod Broterius, in hoc ipso Suetonii loco libertum Cæsaris, dicit, recitantem in senatu Augusti testamentum commemorari, id non satis est ad refellendum. Nam in tali brevi ministerio potuit adhiberi, non præsens esse; cum res agerentur. Pro *atque* Heinsius l. c. malebat : *ad quæ*. ERN. Hiller. l. c. *illo* refert ad senatum in quo diversimode, sapienter, inconsulte, responsum. Sed ex senatu non potuit Tiberius exquirere, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset.

Quatenus veritati. Melius, *quatinus* : id est quoniam. LIPS. Nempe e distinctione grammaticorum vulgari : quod placet etiam Mureto. Sed ei distinctioni usus contrarius est. V. Ducker. ad Flor. 1, 5. et quos laudat Drakenb. ad Liv. 2, 55. ERN.

tor, vixisse me, Cæsar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate : vosque oro, liberis meis consulatis : ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunæ meæ non est adjunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit : M. Piso repetere Syriam dehortatus est : atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset ! eo impensius precor, ne meæ pravitatis poenas innoxius luat. Per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam D. Augusto, parenti tuo, probatus, et tibi amicus, nec quidquam post hæc rogaturus, salutem infelicis filii rogo. »

XVII. De Plancina nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit : « patris quippe jussa nec potuisse filium detrectare : » simul « nobilitatem domus, etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum » miseratus. Pro Plancina cum pudore et flagitio disseruit, « matris preces » obtendens : in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant : « Id ergo fas aviæ, interfectricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui ? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse ! Vitellii et Veranii voce defletum Cæsarem : ab imperatore et Augusta defensam Plancinam ! perinde venena, et artes tam feli-

Per collegium. Quian' Augusto collega, an quia Tiberio ipsi ? Utrumque enim verum ; et consul cum Augusto fuit a. U. 731 ; consul iterum cum Tiberio a. 747. Lira. Non video, quare neget Freinsh. Augusti collegam in consulatu fuisse Pisonem, cum ei consulatus in fastis adsignetur cum Augusto, sive ordinarius ille fuit, sive suffectus, ut Capitol. fastorum auctoritatem sequentibus placet. ERM.

Perinde. Hæc est scriptura MS. quam expressere Beroaldus et Alciatus. Utrum data opera, an culpa operarum mutatum sit in *proinde*, nescio. Nam æque hæc proclives in hanc confusionem ac librarii, de quibus centies hoc observatum est a doctis viris. Jam in Rhenani ed. et Aldi *proinde* reperitur. Atque habet aliquid commodi *proinde*. Videntur enim ratiocinari : quia in Germanico impune fuit, idem experiri licebit

citer expertas, verteret in Agrippinam, in liberos ejus, egregiamque aviam, ac patrum sanguine miserrimæ domus exsatiaret. » Biduum super hæc, imagine cognitionis, absumptum; urgente Tiberio liberos Pisonis, « matrem uti tuerentur. » Et, cum accusatores ac testes certatim perorarent, respondente nullo, miseratio, quam invidia, augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta, consul (nam, referente Cæsare, magistratus eo etiam munere fungebantur) « nomen Pisonis radendum fastis, » censuit; « partem bonorum publicandam: pars, ut Cn. Pisoni, filio, concederetur, isque prænomen mutaret. M. Piso exuta dignitate, et accepto

in Agrippina etc. Tum *perinde* quod significare potest, jam inest in verbo *verteret*. Sed tamen non ausus sum ab antiqua lectione discedere, non satis gravi, ut opinor, necessitate argente. ERN.

Biduum super hæc etc. Ryckius putat, necessario legendum *super hæc imagine*: nam *super* cum accusativo hic locum non habere: idque recepit Broterius. Sane nondum mihi locum occurrere memini, in quo esset *super hæc* pro *in his*, sive *his*. Sed tamen etiam durum *super imagine cognitionis absumere*. An Tacitus dedit: *biduum per hæc, imagine cognitionis, absumptum?* quod rei, et Taciti consuetudini aptissimum. ERN. Tralatitia metathesis, pro *super biduum*, plus quam *biduum, hac imagine* etc.; ut H. 3, 19., *Uique cumulos super-incensere*. c. 26, *quæ super cuncta*. 4, 40., *tali super re*. Sic et Ann. 4, 5., *Misenum apud* etc. WORK. Crollius *super hæc* reddit per *post hæc*; Hillerus Rac. per *præter hæc*, ut ap. Liv. 2, 17. et 3,

1. et ap. nostrum 13, 18. et passim. Mihi videtur esse *in his*. Sic Curt. 8. 4. extr. *super vinum et epulas*. Stat. Theb. 1, 676., *Non super hos divum tibi sum querendus honores*, i. e. inter sacra.

Miseratio quam invidia augebatur. *Magis* post *miseratio* intelligendum; cujus formæ multa exempla a doctis sæpe notata sunt: quod obiter monendam fuit, ne tirones aliquid excidisse putarent. Vid. quos laudat Curtius ad Sall. Catil. c. 8. init. ERN. Græcismum in his notat recte Vechnerus in Hellenol. 1, 5. Hom. Il. 1, 117., *Βούλομ' ἰγὰρ λαὸν εἶον ἡμῶναι, ἢ ἀπολίσθαι*.

Magistratus etiam. Non vane id notat: prieco enim more, magistratus a judicandi onere immunes. Cicero in Verrem 1, 10. et alii. Lurs Referente principe consules sententiam rogabantur.

Isque prænomen mutaret. Quod et factum: nisi Dio mihi imponit, qui 59, 20. Lucium (non Cæzum) Pisonem, Cn. Pisonis et Plancianæ

quinquagies sestertio, in decem annos relegaretur, concessa Plancinae incolumitate, ob preces Augustae. »

XVIII. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe : « ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriae fecisset, Julii Antonii, qui domum Augusti violasset, manerent : » et M. Pisonem ignominiae exemit, concessitque ei paterna bona; satis firmus, ut saepe memoravi, adversum pecuniam, et tum pudore absolutae Plancinae placabilior. Atque idem, cum Valerius Messallinus, « signum aureum in aede Martis ultoris, » Caecina Severus, « aram Ultioni statuendam » censuissent, prohibuit : « ob externas ea victorias sacrari, » dictitans; « domestica mala tristitia operienda. » Addiderat Messallinus, « Tiberio et Augustae et Antoniae et Agrippinae Drusoque ob vindictam Germanici grates agendas, » omiseratque Claudii mentionem. Et Messallinum quidem L. Asprenas, senatu coram, percunctatus est, « an prudens praeterisset? » ac tum de-

filium praefuisse Africæ sub Claudio tradidit. LIRA.

Exuta dignitate. Senatoria videlicet. Ita inferius scriptum, *exuere ordinem.* LIRA.

Quinquagies sestertio. Sant nobis centum vigintiquinque millia Philippicum. Videsis opes ejus ævi, etiam ab hoc exemplo, et quomodo vel exsuli provisam. Vere ergo Seneca Cons. ad Helv. 12. *Bo temporum luxuria prolapsa est, ut majus viaticum exsulum sit, quam olim patrium.* Frustra laborant Muretus et Ursinus: ille delens *sestertio*, hic *sestertium* legens. GROS. Monetæ gallicæ decies centena millia librarum.

Relegatur. In cod. scr. et odd.

antiquis est *relegatur*. Lipsius correxit. Nam supradixit, *concederetur*. Recte. Fallitur J. Gron. defendens *relegatur*, quasi non penderet a censuit: quod secus est. Quid sententiam dictionem secutum sit, post demum memoratur. Vid. ad 2, 63. 14, 15. 22. ERN. *Relegatur* quoque legi vult Paschalius.

Signum aureum. Martis intelligit Freinshemius. Recte: ut facile e seq. colligas. ERN.

Ob externas ea victorias. Victoria edidit Beroaldus, apposita stellula, velut loco desperato. Victorius ad Cic. ep. 19. corrigit *victorias* duplicata litera sequente. Sed sic jam correxerat Rhen. quem alii secuti sunt. ERN.

num nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium seu veterum revolve, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis observantur. Quippe fama, spe, veneratione, potius omnes destinabantur imperio, quam, quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

XIX. Paucis post diebus Cæsar auctor senatui fuit, « Vitellio atque Veranio et Servæo sacerdotia tribuendi. » Fulcinio « suffragium ad honores » pollicitus, monuit, « ne facundiam violentia præcipitaret. » Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines, qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore jactata : adeo maxima quæque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent ;

Is finis fuit ulciscenda Germ. morte. Videtur in mente habuisse Livianum illud, 1, 44., *is finis censendo factus est* : quamquam hæc forma sæpe occurrit ap. eundem 2, 30., *Is finis populationibus fuit.* Sed in istis locis dativo junctum putatur, e consuetudine Livii, cujus exempla bene multa ibi congescit Drakenb. In priori quidem nihil impedit etiam ablativum putari *censendo*. Etenim et in aliis formulis antique ponitur pro dativo, ut in his : *Triumviri auro argento ære f. f. Comitia cons. creandis.* Sic mox ablativi sunt in isto : *Drusus urbe egressus repetendus auspiciis.* V. 14, 4. ERM. Rectius *ulciscenda mortis*, ut c. 43. et vulgo. Neque huc recte refertur 14, 4. WOLF.

Non modo apud illos homines.... etiam secutis temporibus. Conjunctionis sed post negationem non, et non modo omisse frequentia exempla sunt apud Livium et Sallustium. v.

Gronov. et Drak. ad Liv. 28, 39. Cortium ad Sall. Catil. 18, quos noster libenter imitatur. ERM. Conjectura hæc frequens anxie quæsitæ imitationis Livii, Sallustii, aliorum, quam maxime mihi displicet. Locutus est Tacito pro more sui temporis, neque istis egebat scribendi exemplis.

Adeo maxima quæque. Similis querela Thucydidis 1, 20. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι τὰς ἀποδὲ τῶν προγεγενημένων, καὶ ἐν ἐπιχθρία σφίσι δὲ, ὁμοίως ἀβασανίστως παρ' ἀλλήλων διχονται. Et statim : Οὗτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἴστωμα μᾶλλον τριποντας. Nec dubium, quin ad hæc loca respexerit noster. LIPS.

Audita pro compertis h. In cod. scr. est *audire*, in ed. item Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi : defenditurque a Jac. Gron., ut substantive dictum. Sed *comperta* sane desiderant *audita*, recteque sic correctum textum puto. Deberet enim esse.

alii vera in contrarium vertunt : et gliscit utrumque posteritate. At Drusus, urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit : paucosque post dies Vipsania, mater ejus, excessit, una omnium Agrippæ liberorum miti obitu : nam ceteros, manifestum, ferro, vel creditum est, veneno aut fame extinctos.

quoquo modo audire pro comperire habent, non pro compertis. Vid. Vechneri Hellenol. 1, 10. Ceterum audita primum reperi in ed. Gryphiana mea. EXX.

Gliscit utrumque p. Cf. Cæs. B. C. 1, 13. Cic. Tusc. quest. 1, 15.

*At Drusus urbe egressus. Quæras, quo hæc egressio et reditio? Ad morem priscam. quo obtinuit, ut, qui e provinciis cum imperio redirent, illud ipsum amitterent, simul intrassent urbem. Ideo Livius 26, 9. Quinto Fulvio ne minueretur imperium, si in urbem venisset, decernit senatus. Et magis ad lucem Taciti, quod Dio 53, 32. tradit, Augusto decretum perpetuum proconsulare imperium, ita ut nec, si intra urbem venisset, minueretur, neve necessum esset ἀνα-
ισθῆναι τὴν ἀρχήν, id est, renovare sive repetere auspicia. Nam auspicii nomine etiam imperium hic cape. Sed cui rei Druso opus fuit repetito imperio? ad ovationem. Nam qui triumphans ovansque urbem ingreditur, cum imperio id facit in illum diem : Drusus autem imperium amisserat, ingressus urbem ob fratris sui mortem. Debuit ergo repetere, ut ovaret. Ejus sententiæ sunt, quæ apud Ciceronem legis, spem triumpho abjicientem ad Att. 7, 7. *Utar ea porta, quam primam videro.* et apud Coelium ad Cic. ep. 6. *Neque enim stulte Appius, qui, simul atque**

Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique postulationem abjecerat. Apud Ulpianum l. ult. De off. proconsul. Proconsul portam Romæ ingressus deponit imperium. Iterum apud Cic. ad Att. 7, 1. Mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid; extra urbem esse cum justissima causa. LIRS. Quid libera republ. fuerit repetere auspicia, vide docentem H. Valesium ad Liv. 3, 30, apud quem pluribus locis repetita auspicia a magistratibus commemorantur. ERN.

Miti obitu. Miti obitu, id est, citra vim, et ex fato. Sed videamus. M. Agrippæ tres uxores fuerunt. Prima, Pomponia Attici filia, conciliante eas nuptiis M. Antonio triumviro. Ex ea genuit Vipsaniam, de qua hic, Drusi matrem. Altera, Marcella, Octaviæ filia. Ex ea quoque liberi, si Suetonio fides, diserte id in Augusto tradenti : etsi nihil de his postea reperias, et videatur ea proles non fuisse vitalis. Tertia uxor, Julia : ex ea nati Caius et Lucius, Cæsares, Postumus Agrippa, Agrippina et Julia. In his plerisque vera Taciti nota. Caius enim et Lucius veneno crediti periisse; Agrippina, fame; Postumus, ferro. Juliam excipio : cujus mortem 4, 71. ita narrat ipse Tacitus, ut ex natura videatur, ferri aut veneni nulla mentione. LIRS.

XX. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, et ob pernicitatem inultis: dein vicos exscindere, trahere graves prædas: postremo, haud procul Pagida flumine, cohortem romanam circumscedit. Præerat castello Decrius, impiger manu, exercitus militia, et illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites, « ut copiam pugnae in aperto facerent, » aciem pro castris instruit. Primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occurrat fugientibus, increpat signiferos, « quod inconditis, aut desertoribus miles romanus terga daret: » simul excepta vulnera, et,

Pagida flumine. Quem alio nomine Belum dici Plinius 5, 17. ait. LRS. Mentionem Plinii h. l. alienam esse, quod Plinianus ille fluvijs Pagida in Phœnice est, non in Africa, recte monuit Ryckius. ERN. Forsan hodie flumen est *Abeadh*.

Inconditis. Disciplinæ militari nulli, nedum romanæ, adænetis. Sic *inconditum agmen* dixit Curtius 4, 14. et alij. EAM.

Simul excepta vulnera. Varietas interpungendi hujus loci indicare videtur, eum non eodem modo intellectum ab editoribus. Nam veteres edd. punctum habent ante et post hæc verba: quam interpunctionem servant Lipsianæ, quas vidi. Gronovianæ contra jungunt præcedentibus et sequentibus, commatibus tantum positis. Ryckius puncto sejungit ab antecedentibus, sed conjungit sequentibus. Sed nemo aliquid animadversionis huic loco addidit. Enimvero queri potest, ad quod verbum vel expressum, vel intelligendum, hæc verba referantur. Id hoc modo indagabimus. *Excepta*

vulnera sunt haud dubie Decrii, non, primo impetu fugatorum militum. Igitur non ad antecedens referri verbum possunt. Nec excepta sunt post illa dicta: nondum enim in hostem rursus irruerat. Itaque non intelligi potest *sunt*, quod videntur voluisse, qui hæc verba a ceteris separarunt punctis. Nihil aliud igitur restat, nisi, ut putemus, Decrium signiferos et militibus ostendisse vulnera, quæ ipse exceperit, fortiter pugnando, iisque ostendendis et exprobrare ignaviam et fortitudinem incendere voluisse, ut alij simili tempore fecere. Unde fit, ut aut verbum huic rei exprimendæ positum, velut *ostendit*, vel *ostentat*, *nudat*, exciderit, aut e sequentibus *os in hostem intendit*, intelligendum sit: quod tamen durius esse, omnes, ut opinor, videbunt. *Ostendit* potuit excidere, quod sequens membrum verbo simili finiretur. Neque indecorum Tacito duo juncta membra verbis *ἰμοιοτελεύτοις* ponere: cum etiam Livius verbum *ostendere* ipsum bis aliquo loco sic ponat. Ceterum simi-

quamquam transosso oculo, adversum os in hostem intendit; neque prelium omisit, donec, desertus suis, caderet.

XXI. Quæ postquam L. Apronio, nam Camillo successerat, comperta; magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate et e vetere memoria facinore, decumum quemque ignominiosæ cohortis sorte ductos, fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum, non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas, fuderint. Quo proelio Rufus Helvius, gregarius miles, servati civis decus retulit; donatusque est ab Apronio torquibus et hasta. Cæsar addidit civicam coronam, « quod non eam quoque Apronius, jure proconsulis, tribuisset, » questus magis, quam offensus.

lia loca plura memini me apud auctores reperire. Virgilius *Æn.* 5, 357. quamquam alia in causa: *Et simul his dictis faciem ostentabat*, ubi multi libri *ostendebat*. ERM. Paschalius mutilum locum putabat. Supplet Ernesti; cuius ratio, si cui non arridet, intelligere poterit, *simul exceptu (sunt ab eo) vulnera*: adposito colo. — * Sic Wopkens.

* *Desertus suis*. Pro a suis, ut notavit Heins. sic Just. 22. 4.

Sorte ductos etc. Totidem Sallustiana verba Servius citat ad *Æn.* 2, 201. *Sorte ductos fusti necat*; quod ad Crassum referendum videri in decimatione cohortis unius, vere observavit noster Douza. LIPS. E MS. *fusti* restituit Pichena, cum ante vulgo legeretur *fuste*, similiter ap. Vellei. 2, 78. extr. ubi edd. *fuste percussit*, MS. *fusti*, quod late adserit, etiam Taciti loco allato, Hein-

sus ad illum locum. *Fusti* etiam infra, 14, 8, meliores libri. item ibid. c. 44. De supplicio autem hoc tirones legant Polyb. 6, 36. Lipsium Milit. 5, 18. ERM. — * Sall. verba a Serv. cit. refer potius ad antiquiorem Crasso Appium Coe. de quo Liv. 259.

Thala. Positio urbis incerta. Opidum magnum et opulentum Sall. vocat Jug. 75. Shaw travels in Barbary t. 1, p. 2, oh. 5. in Byzacio conjicit esse *Ferre-anah*, olim et *Telepte*, quæ sedes episcopalis medio ævo.

Torquibus. Cf. Cupei ep. ad Sperling. 52.

Apronius jure proconsulis. Huc refer illud Suetonii 32. *Corripuit consulares exercitus præpositos, quod de tribuendis quibusdam militibus donis ad se referent: quasi non omnium tribuendorum ipsi jure*

Sed Tacfarinas, perculsis Numidis et obsidia adspersantibus, spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursus in terga remeans: et, dum ea ratio barbaro fuit, irritum fessumque Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos, illigatus præda, stativis castris adhærebat: missu patris Apronius Cæsianus cum equite et cohortibus auxiliariis, quis velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in deserta.

XXII. At Romæ Lepida, cui, super Æmiliorum decus, L. Sulla ac Cn. Pompeius proavi erant, defertur, « simulavisse partum ex P. Quirino, divite atque orbo. » Adjiciebantur adulteria, venena; quæsitumque

3. *Inligatus præda. An inlectatus. Sed lento veneno inligare, Ann. 6, 32. et similia.*

haberent. Lips. Proconsul is in numo Drusi Cæs. memoratur ap. Vaillant in NN. Coll.

Obsidia adspersantibus. Id est, cum nollent obsidere aut oppugnare ultra præsidia romana, male his terque accepti: Lips.

Spargit bellum. Non est late extendit, ut Freinsh. in Indice interpretatur: sed diversis locis vel diviso exercitu vel vagando gerere. Hoc quidem loco, ut sequentia clare arguunt, significat, cum copiis vagari incertis locis, et ubique circumferre bellum, ut Livius loqui solet. Cum diviso exercitu locis diversis bellum geritur, dicitur etiam *dis trahi* bellum. Formulam *spargere bellum* posteriori hoc sensu illustrat Burmann. ad Val. Fl. 5, 488. Lucan. 3, 64. Ern.

Adhærebat: missu patris. Hic locus in editis interpunctione laborat, eaque causa videtur fuisse, quare

editores, inde ab Rhenano et Aldo, *missuque* dederint, cum e cod. MS. Beroaldus *missu* edidisset, quod a Pichena restitutum est. Fraudi fuit ommissio copulæ ante *inligatus*, quæ est sane hoc loco durior, sed tamen a Taciti oratione non aliena. Antecedens est: *postquam deflexit ad maritimos locos, (et) inligatus præda, stativis castris adhærebat*: jam deinde consequens, de rebus Tacfarinatis conversis: *missu patris Apronius Cæsianus... prosperam pugnam facit etc.* Igitur post *adhærebat* colon posuimus. *Adhærebat* MS. non *hærebat*, ut editi. *Hærrere* sane usitatus et elegantius dixisset; hineque correctio nata. Pro *inligatus* frustra Heinsius conjiciebat *inlectatus*. *Illigatus* est, qui Livio sæpe impeditus præda. Ern.

L. Sulla — proavi. Hoc late demonstrat et probabiliter, fatente ipso Jac. Gronovio, Norisius ad Cænot. Pis. p. 257. Ern.

per Chaldæos in domum Cæsaris : » defendente ream Manio Lepido, fratre. Quirinus, post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem principis : adeo vertit ac miscuit iræ et clementiæ signa : deprecatus primo senatum, « ne majestatis crimina tractarentur : » mox M. Servilium, e consularibus, aliosque testes illexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat. Idemque servos Lepidæ, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules; neque per tormenta interrogari passus est de his, quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum, consulem designatum, dicendæ primo loco sententiæ : quod alii ci-

Quæsitumque per Chaldæos. Quod semper capitale. Cui autem opus est perscrutari super Cæsaris salute, nisi a quo aliquid adversus illam cogitatur, vel optatur? aut post illam speratur et sustinetur? Non enim ea mente de caris consultitur, qua de dominis, ait apposite ad hanc rem Tertull. Apol. 35. Lips. Formam loquendi J. Gron. illustrat e Propertii 1, 7. Atque aliquid duram quærimus in dominam. Quod tamen ibi aliter dicitur. ERN.

Manio Lepido. Is Q. filius eo prænomine consul cum. T. Statilio Tauro a. U. 763., occurrit in tab. Narbon. ap. Grut. p. 229.

Post dictum repudium. Non ita capies, quasi alibi dixerit de eo repudio : sed dicere repudium usurpat, quod mittere vulgo : id est, postquam repudiasset eam Quirinus. Repudiavit autem ante annos 20. Sueton. Tib. 49. Lips.

Vertit. Quidnam? an signa iræ et clementiæ. Intelligam se, muta-

vit sæpe orationem, modum agendi. ERN. — Commode vertit ad adusativum refertur, nec opus absolute sumi. WORK.

Ad proferenda. Vid. ad 2, 53. ERN.

Reticere. Acidalius volebat legi reticere. Sensus est, quæ, ante simulaverat, se reticere velle. Verba duriora sunt et vix sana. Negat Broterius : utinam docusset, velut voluerat, sic dici. ERN.

Militari custodia. Militarem custodiam, uti se habuit, paullo uberius explicavi : non tibi veterane, sed tibi tiro, in Excurs. nostris in B. Lips. De custodia apud magistratus idem agit ad 6, 3. ERN.

Consulem designatum. Appianus Civil. 2, 5. Σιλανός μὲν δὲ πρῶτος ἔλεγεν, ὅς ἐς τὸ μέλλον ἤρτο ὑπατεύσειν ἥδε γὰρ Ῥωμαίοις ὁ μέλλον ὑπατεύσειν πρῶτος ἐσφίρει γινώμεν, ὡς αὐτὸς εἶμαι, πολλὰ τῷ κυρουμένῳ ἔργατόμενος, καὶ ἐκ τοῦδε εὐβουλότερόν τι καὶ εὐλαβέστερον ἐνθυμισόμενος περὶ ἐκείνου. Lips. Adde Sall. Cat. 50. ERN.

vile rebantur, « ne ceteris adsentiendi necessitas fieret: » quidam ad sævitiam trahebant: « neque enim cessurum, nisi damnandi officio.

XXIII. Lepida, ludorum diebus qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili « majores suos » ciens, « ipsumque Pompeium, » cujus ea monumenta et adstantes imagines visebantur, tantum misericordiæ permovit, ut, effusi in lacrimas, « sæva et detestanda Quirino » clamarent, « cujus senectæ atque orbitati, et obscurissimæ domui, destinata quondam uxor L. Cæsari, ac D. Au-

Neque enim cessurum nisi damnandi officio. Boxhornius putat, ex his liquere, primo cedentem loco, ultimo sententiam Drusum dixisse, et quidem *damnandi officio*, id est, ut sic auctis damnantium suffragiis Lepida damnaretur. Scilicet adeo inops erat Tiberius paratorum ad damnandum, quos vellet perdere, ut, quæ vinceret absolventes una, Drusi sententiam in postremum differendam haberet. Unde autem constat, Drusum ultimo loco sententiam dixisse? Neque enim, quod censuerunt aliqui priores mitius, prior etiam Rubellius Blandus, cui Drusus accessit, inde sequitur hunc post omnes demum rogatum. Varia illa judicia fiebant in senatu, simulatque Drusum Tiberius sententiæ primo loco dicendæ, ut consulem designatum, necessitate solvisset. Qui pejorem in partem hoc interpretarentur, conjiciebant, eum velle Lepidam condemnari: nam, si absolvi vellet, utique non erat passurus, ut gratiam, quam initurus erat primus auctor clementiæ, alius occuparet. Quod eventus comprobavit. *Neque enim cessurum,*

nisi damnandi officio, est, non enim daturum aliis priorem locum, nisi ad invidiosam causam damnandi. Ut recte et alii omnes acceperunt. Gron. Ferrar. in Elect. 1, 10., conjicit *adsensurum*, frustra. Quid est *adsentiri damnandi officio*? si esset *damnantibus*, alia res esset. Nunc queritur, quare primo loco in censendo cedat. Altera conjectura est, ne quod ipse censuisset, ceteris necessario censendum videretur, tanquam volente Tiberio, qui filio subjecisset, quid censeret. Altera, quia damnari vellet Lepidam Tiberius: cujus sententiæ primum auctorem nollet esse filium. Vid. etiam J. Gronov. Eax.

Et monumenta. De ipso theatro accipienda esse, quod Pompeius extruxerat, quodque Pompeii theatrum sæpe vocatur, recte monuit Freinsh. *Monumenta* sunt ædificia publica, alicujus cura sumptuque extructa. Vid. Clavis Ciceron. in b. v. Eax. De theatro Pompeii vide 14, 20.

Et obscurissima domui. Abunde infra hoc ipso libro. Lips.

Destinata uxor L. Cæsari, ac D. Augusto nurus. Non alibi quam in la-

gusto nurus, dederetur. » Dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellii Blandi, a quo aqua atque igni arcebatur. Huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent. Mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius : « compertum sibi etiam ex P. Quirini servis, veneno eum a Lepida petutum. »

XXIV. Illustrium domuum adversa (etenim. haud multum distant tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus, Juniae familiae redditus : casum ejus paucis repetam. Ut valida D. Augusto in remp. fortuna ; ita domi improspira fuit, ob impudicitiam filiae ac neptis, quas urbe depulit, adulterosque earum morte aut fuga punivit. Nam culpam, inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine

pide repperi hanc historiam, qui Bergomi visitur, FVDEKS. M. LEPIDI. L. GRAMMATICVS. PROCVRATOR. ERAM. LEPIDAE. MORESQUE. REGBAM. DVM. VIXI. MANSIT. CAESARIS. ILLA. NVRVS. ATTEIVS. PHILOLOGVS. DISCIPVLVS. Post damnationem demum positus lapis videtur ; et Pudenti adscripta gloria, tanquam illo vivo Lepida casta, bona. LIPS. Hanc inscriptionem exhibent Gruterus p. 653, et alii. Ea suspecta est Ryckio ad h. l. primo, quia *nurus Caesaris* dicitur, cum tantum destinata fuerit : deinde, quia pater ejus M. dicitur, cum Q. prænomen habuerit : tertio, quia contra rationem temporis Atteius Pudentis discipulus vocatur. Primæ duæ rationes dubitandi evanescent, si hanc inscriptionem non de hac Lepida, sed de alia, quæ Drusi conjunx fuit, cujus pater M. Lepidus, quæ

post patris mortem damnata est, (vid. 4, 20. 6, 40.) accipiamus ; ad quam video eam relatam esse a Peschvicio in Comm. de Familia Caesarum August. §. 92. Egit de hac inscriptione etiam Norisius l. c. ERN. Peschvicius sibi parum constat. Nam §. 10. eum titulum ad hanc nostram refert, quæ hic destinata D. Augusti nurus, rectius pronurus, dicitur.

In remp. Malim in republica : opponitur enim *domi*, et exprimit, quod alias opponitur τῇ *domi*, *foris*, *publice*. Sic et Huetio placuisse, testatur Broterius : negat ipse necessarium esse : sed non docet, *fortunam in remp.* dici latine. ERN. — Sic variare orationem amat noster, nec quid mutandum. WORK.

* *Fuga punivit.* Hoc est exilio. Sic græce quoque φυγάς, exules.

« læsarum religionum ac violatæ majestatis » adpellando, clementiam majorum, suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis, memorabo, si effectis in quæ tetendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus, in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur, exsilium sibi demonstrari intellexit: nec, nisi Tiberio imperitante, deprecari senatum ac principem ausus est, M. Silani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem et eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram, respondit, « se quoque lætari, quod frater ejus e peregrinatione longinqua revertisset: idque jure licitum,

Effectis in quæ tendi. Heinsius, l. o. p. 389, conjiciebat: *in quæ intendi*, ut alibi *intendi ad curas* H. 2, 67.; sed etiam *tendere* rectum est. *Tendere in aliquid* est conari aliquid, suscipere: quo sensu sæpe dici *tendere* etiam lexica docent, intellectu pronomini *se*, sive etiam *animum*. Ut dicimus *intendere iter, cursum*, et *tendere* apud Livium 23, 34. Add. Drakenb. ad Silium 10, 73. Sic etiam dici potest *tendere animum* et *intendere*. Sed pro *tendi* legendum *tetendi*. Nam prima syllaba in talibus perfectis sæpissime excidit. Vid. exempla bene multa ap. Drakenb. ad Liv. 37, 53. quo in loco pariter codex non unus *tendisse* pro *tetendisse*, quod recte illi prætulit Drakenb. Ceterum non ignoro locum Senecæ Herc. fur. 538, *rates carbasa tenderant*. Nam in altero Propertii 3, 6, 37. qui laudari solet, Broukhnsius recte dedit et defendit *nexisse*. Groslotius volebat *tendo*. ERN. — Rectius *quæ intendi* ut apud Sallust. Jug. c. 104. WORK.

Plures ad curas. Vid. ad 4, 11. ERN.

Qui per insignem nobilitatem et eloq. Elegans conjectura Acidalii: *qui super insignem nobilitatem et eloquentia præcellebat.* Et pro etiam. ERN. — Recte. Sed per *nobilitatem* intellige dignitatis splendorem, ut 6, 29. et confer 14, 19. WORK.

Licitum, quia non SC. non lege. Observa. triplex ratio, sive via, a patria abeundi. Primum, jussu decretoque senatus, quasi reip. interesset. Quæ ratio validissima, nec facile veniam aut indulgentiam inveniebat. Ideo Augustus in Agrippa Postumo, multa de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus SC. sanciretur, perfecerat. Ann. 1, 6. Altera ratio, per judices et sententiam ex lege. Hæc quoque firma, et olim usurpata: at tertia novitia, cum princeps in exsilium mittebat, quæ verius relegatio tantum erat, et velut a parente publico, nam et patribus domi ac privatim hoc jus, facta. Ovidius omnes

quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret. Sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones : neque reditu Silani dissoluta, quæ Augustus voluisset. » Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est.

XXV. Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus, post Julias rogationes, incitandis cælibum poenis et augendo ærario sanxerat : nec

4. *Incitandis cælibum poenis. Pro intendendis.* Sed hoc longius abit, nisi ex *intendendis* corrupto fecere librarii *incitandis*. Possis et *intendendis*, ut infra c. 29, *terror omnibus intendatur*. Forte *iterandis*. Sic *iterare tumultum pro restituere*, Ann. 2, 7; *vulnus*, 6, 35; et *testudo iterata*, Hist. 3, 28. Forte, etiam *invitandis*. Sequentia de delatoribus confirmant. Huc refer Ann. 4, 30., *Delatores, genus hominum publico exilio reperiuntur. ... per præmia eliciebantur*, id est, *invitabantur*. Apud Nasonem Epist. 17, 183., *invitant omnia culpam*. *Invitata improbitas parvulo successu*. Plin. Hist. Nat. 2, 23 (21). Petron. 41, *Frugum Trag., Libertatem sine tyranno nacti, cæpimus invitare convivarum sermones*. Vel forte, *invitandis*, quod verina. Sic Ann. 13, 1., *Junius Silanus exitium suum ingenii violentia irritavit*. Hist. 2, 17., *Irritabat Batavos Padus ipse*. C. 53, *Expositum ad invidiam Marcelli nomen irritaverat Cæcinam* : ubi *Acidalius, invitaverat*. 3, 4., *T. Amplius suspiciones militum irritabat*. C. 70, *irritare hominum oculos*. 4, 32., *Epistola Antonii suspiciones militum irritaverat*. 2, 24., *irritato prælio sponte refugit milites*. Apud Senec. de Benef. 3, 14., *non est irritandus animus ad avaritiam, ubi illi invitandus*. Vide illic Juretum. *Excitare invidiam in bonos*, noster Ann. 3, 36.

tangit Trist. 2, 135. *Nec mea decreto damnasti facta senatus ; Nec mea selecto iudice jussa fuga est. Tristibus invectus verbis (ita principe dignum) Ulus es offensas, ut decet, ipse tuas. Adde, quod edictum, quamvis immitte minaxque, Attamen in poenæ nomine lens fuit. Quippe relegatus, non exsul, dicor in illo. Gradatim ibi vides tres has species : et levissimam ac lenissimam tertiam, quæ auctoritate magis, quam jure constat. Cum tamen edicta principum vim legis haberent : verbo legis, et hanc speciem Tacitus est complexus : et, cum nulla harum intervenisset, aperte quidem, Tiberius redeundi merito gratiam fecit. LIPS.*

De moderanda Papia Poppæa.

Lex apud veteres in multa fama, et usa : de qua ubertim disseruimus in Excurs. et multa ad Taciti aliorumque lucem, in C. LIPS.

Incitandis cælibum poenis. Id est, augendis atque intendendis. LIPS. *Pichenæ* putat etiam *incitatas poenas* dici fortasse, quia jacebant, nec erant in usu. Locum haberet hæc interpretatio, si legeretur *excitandis*. Vid. Obs. 2, 16. Gron. Ceterum, si poenæ cælibatus auctæ sunt, ante legem Papiam Poppæam tales poenæ fuerint necesse est. Cum autem nulla talis lex ante fuerit, ut docuit Lipsius in Exc. poenæ intelligendæ sunt de notis censorum : de quibus idem Lipsius. Heinsii conjecturæ argutiores sunt, quam ut probare possim. ERM.

ideo conjugia et educationes liberum frequentabantur, prævalida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliscebat, cum omnis domus delatorum interpretationibus subverteretur: utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, ut de principiis juris, et quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius disseram.

XXVI. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine poena aut coercitionibus agebant: neque præmiis opus erat; cum honesta suopte ingenio peterentur; et, ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At,

5. *Cum omnis domus delatorum interpretationibus subverteretur. Subverteretur e scripto Pichena. Mihi vulgatum longe elegantius, de quo ad Nasonem Fast. 3, 189.*

Incitare poenas est angere poenas. Sic et *incitare celeritatem*. Cic. de Orat. 1, 20., *proceritatem* Colum. 4, 33. Groslotius in Syll. Burm. t. 1, conjiciebat *incitandum cælibum p. et augendi ararii* scil. caussa. Paschalius verba *inc. c. p. et a. a.* pro glossæmate habet et uncis includit; aut, si sint Taciti, pro *incitandis* jubet legi *intendendis*.

Prævalida orbitate. Quia id genus omnes captabant, colebant. Seneca Cons. ad Marc. 19., *In civitate nostra plus gratiæ orbitas confert, quam eripit: adeoque senectutem solitudo ad potentiam ducit, ut quidam odia filiorum simulent, et liberos ejurent, et orbitatem manu faciant*. LIPS. Paschalius si audias, magna transpositione hic opus est. Post verba laudata inserenda existimat ex c. 28, *acriora ex eo vincla etc.*, usque ad *levamentum fuisse*. tum verba c. 28, *lege Papia Poppæa abundare putat*.

Domus subverteretur. Sic e MS.

restituit Pichena, quem secutus est Jac. Gron. Sic habent etiam edd. Beroualdi, Alciati, Rhenani et Aldi, Gryphii. Recentiores *subverterentur*. ERN.

Suopte ingenio peterentur. *Suopte ingenio* refertur ad *honestam*, non ad *vetustissimam*. Sic Liv. 2, 30. *Sed curæ fuit consulibus et senioribus patrum, ut imperium, suo vehemens, mansueto permitteretur ingenio*. GRON. Acidalius autem et Ursinus referebant ad *vetustissimam*, malebantque *peterent*, cum etiam sequatur *cuperent*: quod non adeo displicet: neque tamen contra libros aliquid mutem, et, ut sæpe dixi, Tacitus variat libenter modos loquendi. *Suopte ingenio* autem non referam ad *honestam*: non queritur jam de rebus per se honestis, sed ad *peterentur*. *Suopte ingenio pet.* est *sponte*, quod opponitur *præmiis*. Sine præmiorum spe petebantur honesta, insito amore honesti, etc. ERN.

postquam exui æqualitas, et pro modestia ac pudore ambitio et vis incedebat; provenere dominationes: multosque apud populos æternum mansere. Quidam statim, aut postquam regum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primo, rudibus hominum animis, simplices erant: maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus quæsitiones jam et plures Solon perscripsit. Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus et divino jure populum devinxit: repertaque quædam a Tullo et Anco: sed præcipuus Servius Tullius sanctorum legum fuit, quis etiam reges obtemperarent.

XXVII. Pulso Tarquinio, adversum patrum factiones multa populus paravit tuendæ libertatis, et firmandæ concordiæ: creatique decemviri, et accitis, quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui juris:

Incedebat. Oriebatur, ut 15, 37. *postquam tenebræ incedebant.* Liv. 29, 24. *timorque in exercitu incederet,* ut J. F. Gron. rescripsit: aut invaserat animos, grassabatur, ut multis locis apud Livium. Vid. Gronov. ad l. c. Adde 4, 46. ERN.

Cretensium. De Cretensium rep. et legibus lege Polybium 6, 43. ubi negat primo Spartanæ similem, deinde laudandam fuisse: quod Xenophontem, Platonem, Ephorum et Callisthenem tradidisse dicit: quibus adde Aristotelem de Rep. 2, 9. ERN.

Ac mox Ath. quæsitiones jam et. Malim ac mox Atheniensibus vel potius Atheniensium quas etc. WOPR. Facile pronomen a sequente voce absorberi potuit; ni ex more suo variare orationem voluerit noster.

Solon. Cod. MS. Solo: quæ terminatio et ipsa proba est, ut sæpe do-

cuere viri docti in talibus nominibus. Vide, quem hic laudat Jac. Gronovius, J. F. Gronovium, ad Senec. Agam. 514. Nominatim ap. Valer. M. 8, 9. in MSS. est *amantissimus patriæ Solo*, ut l. c. tradit Gron. ERN.

Nobis Romulus. Viri docti jam laudarunt locum Pomponii in l. 2. de Origine Juris. *Initio civitatis nostræ populus sine certa lege, sine jure certo, primum agere instituit: omniaque manu a regibus gubernabantur.* ERN.

Finis æqui juris. Non de extremo tempore capiam cum Freinsh. sed de absolute et perfectione juris. Tabulis XII perfectis absolutum quoddam juris æqui corpus extitit, quam ei laudem Cicero et alii tribuunt: neque ei quicquam accessit magnopere novis legibus. Sic Cicero in Planc. 25, *consulatus dicitur*

nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum et apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava, per vim latæ sunt. Hinc Gracchi et Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor, nomine senatus, Drusus; corrupti spe, aut illusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili, omissum, quin multa et diversa sciscerentur: donec L. Sulla dictator, abolitis vel conversis prioribus, cum plura addidisset, otium ei rei haud in longum paravit; statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo post tribunis reddita licentia, quoquo vellent, populum agitando. Jamque non modo in commune, sed in singulos homines latæ questiones: et corruptissima republ. piurimæ leges.

XXVIII. Tum Cn. Pompeius tertium consul, corrigendis moribus delectus, et gravior remediis, quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor,

finis honorum populi. Eodemque modo Tuscul. 2, 1., *finis sperandi* est summum, quod quis sperare potest. Ceterum ea, quæ sequuntur, ex historiis illustrare, nihil attinere putavi, cum ex omnibus historiæ r. compendiis, Floro, Velleio etc., cognoscere de iis liceat. ERN. Hille-
rus Racem. 27, cum Freinsh. sentit, quia postea quoque *multa et diversa sint scita*, in quibus per vim latis æquitas desiderata sit. Ast Ernestinæ interpretationi favent Cic. de Orat. 1, 44. ubi *leges XII tabb. bibliothecas omnium philosophorum et auctoritatis pondere et utilitatis ubertate superare dicit*; et Liv. qui 3, 34., eas *fontem omnis publici privæque juris* vocat.

Lepidi rogationibus. De quibus Florus 3, 23. et quædam Sallust. in Fragm. 1. 1. LIRS.

Licentia. Per legem tribunitiam, quam Cicero vocat, sive Pompeiam, latam a Pompeio in primo consulari, qua tribunis plebis jus pristinum restituit. Vid. Clav. Cic. ERN.

In singulos homines. Per privilegia, ut Ciceroni accidit, quæ per leges sacratas et XII tabularum irrogare nefas erat. ERN.

Auctor idem ac subversor. Nam leges de ambitu et judiciis tulit: et in suis amicis non servavit, immo perripuit. Ex Dione, Asconio, aliis. LIRS. Adde legem de jure magistratum et de petitione Cæsaris absentis. Sueton. Cæs. c. 28. De tribuni-

quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per viginti annos discordia : non mos, non jus. Deterrima quæque impune, ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus, potentiæ securus, quæ triumviratu jusserat, abolevit : deditque jura, quis pace et principe uteremur. Acriora ex eo vincla, inditi

6. *Deditque jura, quis pace et principe uteremur.* Locus mendosus omnium consensu : opinor, quis *pacem se principe tueremur*. Optimum enim pacis stabilientiæ fundamentum. *leges. Hist. 4, 74., Nos, quamquam totiens lacessiti, jure victoria id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur.*

tia potest : quam sustulisse videtur, tribunis, qui intercesserant pro Cæsare, armis persequendis, vide Cæs. B. C. 1, 5. 7. ERM.

Per viginti annos discordia. Rotundus numerus, non verus. Nam a Pompeii II consulatu ad Augusti VI intersunt anni 24. LRS.

Abolevit. Uno edicto. Vid. Dio 53, 2. ERM.

Quis pace et principe. Quibus uteremur, est, quod cum Pomponio dicas, *aleremur*; regeremur, viveremus. *Pace*, id est, per pacem terræ marique ab ipso restitutam, nullo jam civilium armorum metu, eoque non talia, qualia triumviratu jussa, quæ sæpe temporum erant, non justitiæ : præsentis et paucorum, non perpetuæ publicæque utilitatis. *Pace* igitur jam reducta, sed *et principe*, nempe instituto, introducto, exorto, summæ rei præposito, velut eorum vindice ac defensore. Per pacem sub principe, quia pacis interfuit omnium potestatem ad unum conferri; cui scilicet ea non posset eripi, jamdudum parata, confirmata, succincta armis inter victos aut iermes atque imbelles. GRON.

Acriora ex eo vincla. Assentior Pichenæ, *artiora.* LRS. Nisi forte

magis ad vim verbi *vincla*, quam ad verbum ipsum respexit. *Custodias* quidem *acres* supra habuimus 1, 5. Sed ibi *custodiis* aptius verbum est, quam h. l. *vinclis.* ERM.

Inditi custodes, et lege P. P. præmiis inducti. Hæc verba quam varie tentata sint, non dicam. Muretus *inditi* et copulam et deleri volebat. Sed verbum *inditus* frequens est Tacito, nec ejusmodi, ut a librariis ortum videatur. *Inditi custodes* haud dubie bene dicuntur, pro impositis. Hæc enim duo verba in multis modis loquendi permutari possunt, ut *indere et imponere nomen, castellum rupi*, 4, 46. etc. ut etiam monuit Gronovius in nota proxima. Sed *inditi* sive *impositi legum custodes* non possunt intelligi, nisi de magistratibus, hac de causa constitutis, ut videant, ne qui contra leges peccent : nam accusatores, qui et ipsi custodes legum dicuntur 4, 30. *alliciuntur*, non *imponuntur*. Tales ab Augusto nulli constituti sunt. Itaque mihi in mentem venit, sic esse legendum : *acriora ex eo vincla indita, custodes ex lege P. P. præmiis inducti.* *Vincla indita* non raro occurrunt : etiam Tacitus noster sic dixit 11, 1. *Durius porro est custo-*

custodes, et lege Papia Poppæa præmiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens om-

des lege P. P. præmiis inducti : nec est frustra illud et, quod in codice est, et corruptum reliquæ corruptioni locum dedit. *Legis præmia et ex lege* promiscue dici, nulla dubitatio est. Sic infra c. 55, *obsequium inde in principem et æmulandi amor, validior quam poena ex legibus et metus* : quamquam, si quis malit et delere, nulla alia voce reposita, non valde repugnem : etenim et sic dici potuit. Heinsius quoque vidit aliquid ex hac emendatione : sic enim vult rescribi : *artiora ex eo vincula indi, ac custodes l. P. P. præmiis inducti*. Nostrum lenius esse, omnes, ut opinor, videbunt. Pro *inducti* possia etiam conjicere *infecti* : ut infra 4, 30. dicuntur *elici* : sed non necessarium puto. ERN.

Leges Papia Poppæa præmiis inducti. Delatores scilicet accusatoresque. Sueton. Nerone 10, *Præmia delatorum Papia legis ad quartas redegit* : ut appareat præmia magna fuisse, et fortean tertiam aut semissem. LRS.

Visi a privilegiis etc. Legendum ut si. LRS. Accipio, ut si : de reliquo bonam spem habeo. Ab eo tempore, inquit, quod legibus, pace et principe, usi sumus ; quod pax reducta et novo imperii nomine, nova potestate, principe, juncta locum juri et judiciis dedit ; acrius stringebant et impediabant leges, severiusque (si non et ævius interdum) animadversum, et exercita vindicta in illos, qui tenerentur : nec tanta impunitas et suffugia, quanta in libertate, aut per motus civicos, vel grassantes, vel impendentes. Neque

enim, ut prius, expectatum, donec aliovi forte liberet deserto inimicitias exsequi nomine deferendo, aut magistratus mulctam diceret, de qua ad populum certaretur : sed *inditi custodes et præmiis inducti* : hoc est, capita legibus addita, quibus præmia definiebantur accusatoribus, delatoribus, quadruplatoribus, sycophantis, tanquam bonis viris et custodibus legum et cognitoribus populi ac defensoribus. Vel Papia Poppæa quam insigniter illos invitavit ! sed minore invidia, cum populus in partem prædæ vocaretur, et magna specie æquitatis, ut, quum tanta privilegia maritatis et patribus essent proposita, si tamen ab illis per matrimonia et susceptos liberos appetendis cælibes cessarent, eorum in relictæ et legata juri populus omnium parens succederet, atque iis ut caducis frueretur. *Inditi*, impositi, ut 4, 46. *castella rupibus indita*, et 11, 1. *vinclis inditis*. *Custodes*, ut 4, 30. Cicero Div. in Cæcil. de repetundis 5, *cujus legis non modo a populo rom. sed etiam ab ultimis nationibus severi custodes requiruntur*. Adde in eadem c. 20 et 21. Ut et pro Roscio Amerino c. 20. Illud, ut si non utilitate publica etc. neque invenio in Tacito, nec requiro, aut eo locum quasi mancum suppleri existimo. Potuit hoc Augusto in mente aut prætextum tantæ acerbitati fuisse : Tacitus, si hominem novi, sentiebat, non opus esse præmiis ; delatores qui non castigat, et esse patitur, satis invitare. Pergit : ceterum non intra æqua stetit delatorum impotentia. Neque enim satis

nium populus vacantia teneret. Sed altius penetrabant; urbemque et Italiam et quod usquam civium corripuerant: multorumque excisi status: et terror omnibus intentabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque e prætoriiis, totidem e cetero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in præsens levamentum fuere.

XXIX. Per idem tempus Neronem, e liberis Germanici, jam ingressum juventam, commendavit patribus, utque « munere capessendi vigintiviratus solveretur,

habebant ea criminari, quæ palam erat lege obligari: sed velut altius introspectantes et penitus scrutatim et sententiam legis casus et criminum genera infinita commenti erant, ut propemodum nemo insones esset: et pari vehementia per omnes imperii romani partes, quicquid ubique civium esset, nihil sæpe minus expectantes, in jus raptabant. Non enim capio, *sed hæc altius*. Tacitus, cum effert *penetrabant et corripuerant*, intellectum voluit *custodes isti custodiendi, sive accusatores*. GRON. *Altius penetrabant*, dixit, ut 2, 36. plus sibi arrogabant, quam lex et consilium legislatoris volebat. Ceterum cum Gronovio et Ryckio credo, nihil deesse: ideoque et asteriscum, qui hic erat post *ut si*, removi. *Ut si* retinui, quod jam Gronov. receperat. EAN.

Multorumque excisi status. Hoc est quod antea dixit: *omnisque domus delatorum interpretationibus subvertebantur*. Et calumniæ multæ in hac lege circa ingenuitatis jura, et similia: ut periclitaretur non dubie multorum status. Plinius Pa-neg. 34, de hisdem: *Vidimus dela-*

torum judicium quasi grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi noviter, sed templum, sed forum insederant: nulla jam testamenta secuta, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum avaritia. Advertisti oculos, etc. Quibus in verbis emendo, *Non solitudinem illi, non iter*: quod perperam cooleverat, *noviter*. Itinera sane insident obsidentque grassatores. LIPS.

Per idem t. Vide Sueton. Tib. 54.

Capessendi vigintiviratus solveretur. Non ergo aditus ad majores honores, nisi illo adepto? Apparet ex his verbis, itemque e Dione de Claudio 60, 5., *Τὸν γὰρ βροῦς τότε ἐν τοῖς εἰκοσιν ἀνδράσιν ἀρξαι, καὶ μετὰ τοῦτο πολυαρχῆσαι ἐν ταῖς ἀποχαῖς, ἐκείνοισι, καὶ ὅψι ποτε πέντε ἴτισι θάσσον τὰς ἄλλας ἀρχὰς αἰτῆσαι σφίσιν ἐπὶ τρεῖς*. Vigintiviros aperuit nobis solus Dio 54, 26. Triumviros monetales, triumviros capitales, quattuorviros viales, decemviros stlitibus. Instituti sunt hoc numero ab Augusto (antea ad viginti sex erant) a. 741. Dionem adi, atque etiam Festum in voce præfecturæ;

et quinquennio maturius, quam per leges, quæsturam peteret, » non sine irrisu audientium postulavit. Prætendebat, « sibi atque fratri decreta eadem, petente Augusto. » Sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejusmodi preces occulti illuderent. Ac tamen initia fastigii Cæsaribus erant : magisque in oculis vetus mos, et privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversum nepotem. Additur pontificatus, et, quo primum

7. *At tamen initia fastigii Cæsaribus erant. Scribo, jacta, vel jacti, tamen initia fastigii, ut jacere fundamenta, jacere semina cædibus.* Ann. 6, 47., infra hoc libro, C. 54, recte a Lipsio castigatum opinor, *simultates jaciunt, ac mihi relinquunt*, quasi simultatum fundamenta dicat. C. 66, *Mamercus antiqua exempla jaciens.* Cicero de Leg. Agrar. 2, 15., *Hunc quasi gradum quemdam atque aditum ad cetera jactum intelligetis.* Vid. infra 4, 22.

cujus locum Cujacius emendavit Obs. serv. 11, 24. LIPS.

Quinquennio maturius. Vides ergo, quam aberret vir doctus et Italiæ suæ suada, qui negat, legitimam ullam ætatem quæsturæ fuisse. Fuit. Præter hunc locum, Spartianus in Juliano c. 1. *Quæstor, ante annum, quam legitima ætas sinebat, designatus est.* Sueton. Calig. 1. *Quæsturam quinquennio ante quam per leges liceret, et posteam consulatum, gessit.* Sed quænam illa? Vide in Excurs. D. LIPS.

Prætendebat sibi. Vide Dionem de Tiberio 53, 28. in actis a. 730. de Druso, 54, 10. in actis a. 735. LIPS.

Qui ej. pr. occulti ill. Heinsius occulte. Sed videsis 4, 12. 40, 67. 14, 32. Sallust. Jug. c. 61. Frontinum Strat. 2, 5, 8. Vopiscum in Aurel. c. 24. WOPK.

Ac tamen initia. Frustra Muretus: hæc tamen. Ac tamen exprimit Græcorum καὶ τοι, quo in argumentando utantur. Enim vero tum facilius ferri tales preces poterant, quod in recenti

imperio mollius tractandi hominum animi, et occultanda dominatio, memoresque adhuc erant homines veteris reipublicæ, qua peterentur talia a senatu. ERN. Sic et ac tamen, 6, 30.

Magisque in oculis. Quasi dicat: tamen alii non illudebant, et attendebant, hæc initia et gradus ad principatum esse. Quæsturam, inquam, extra ordinem aut ætatem datam, et solutionem a vigintiviratu; itemque attendebant vetus et ab Augusto institutum, non recens a Tiberio; quod si ille fecisset, qui vitricus tantum istorum erat, Tiberii et Drusi, cur non Tiberius in nepotibus usurparet, magis junctis? nepotibus tamen, adoptione: cum sanguine propatruus eorum esset. LIPS.

Additur pontificatus. De Nerone agit Germanici F. quem tamen ego pontificem in lapidibus, qui data opera honori ejus et memoriæ positi, non lego. Exstat urna (a Caligula, ut e Suetonio colligas, dicata) Romæ: (ap. Grut. p. 237.) OSSA. NERONIS. CÆ-

die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici stirpem jam puberem adspiciebat. Auctum dehinc gaudium, nuptiis Neronis et Juliæ, Drusi filiæ. Utque hæc « secundo rumore, » ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii socer Sejanus des-

8. *Adspiciebat. Adspiciebant rectius.*

SARIS. GERMANICI. CÆSARIS. P. DIVI. AVG. PRON. FLAMIN. AVGVSTALIS. QVÆSTORIS. Et in Hispania maritior, quod amicus noster Carolus Clusius descripsit : (ib. p. ead.) NERONI. CÆSARI. GERMANICI. P. TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG. PRON. FLAMINI. AVGVSTALI. SODALI. AVGVSTALI. Ubi cum Flamen utrobique insculpatur, non pontifex : subvereri in mentem venit, ne in cognato honore Tacitus si forte aberrarit. LIPS. Tacitum cum lapidibus sic conciliat Ryckius, ut dicat, decretum esse primum inter pontifices locum, qui vacaret postea: id cum longius videretur, datum interea Flaminium. Ceterum his inscriptionibus : addenda alia ex Thes. Mur. t. 1, p. 188. NERONI. CÆSARI. GERMANICI. CÆSARIS. P. TI. CÆSARIS. AVGVSTI. N. FLAMINI. AVGVSTALI. SODALI. TITIO. FRATRI. ARVALI. FE-TIALI. QVÆSTORI. EX. S. C. ERN.

Quo primum die. Id est tirocinii die sive togæ virilis: quo, auspicii caussa, tirones a patre proximisque solenni officio in forum deduci, et inde in Capitolium solent. Notat Plutarchus in Bruto et Valerius Max. 5, 4. *M. Cotta eo ipso die, quo togam sumsit virilem, protenus, ut e Capitolio descendit, C. Carbonem, a quo pater ejus damnatus fuerat, postulavit.* Suet. in Aug. 26. *Duodecimum et rursus tertium decimum biennio post consummatum magno, id est 17, annorum*

intervallo, ultro petiit, ut Caium et Lucium filios amplissimo præditi magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum. In Tiberio 15. *Romam reversus, deducto in forum filio Druso.* Munera etiam sportulasque dari tirocinio solere, observabis hic ex Tacito, et Suetonii Ner. 7. *Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit.* et Calig. 10. Nec in principum modo liberis, sed vulgo id servatum, disco ex Plinio Ep. 10, 117., *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, solent totam Bulen atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* LIPS.

Nuptiis Neronis. Quod igitur supra est 2, 42., *Silani filiam Neroni vetustissimo liberorum Germanici pactam, pactam desponsamque fuisse credimus, nuptam deductamque non fuisse.* Aut, si fuit, fatum abstulit, et locum huic fecit. LIPS.

Secundo rumore. Sensus planus est h. l. vel ex antitheto. Sed non male legentur, quæ Heinsius probavit ad nobilem locum Virgil. Æn. 8, 90., ubi navigantes dicuntur iter celerare rumore secundo. ERN.

Quod filio Claudii. Explicat Sueton. Claud. 27. *Drusum Pompeiis impuberem amisit, piro per lusum in sublime jacto, et hiatu oris excepto, strangulatum: cui et ante paucos dies*

tinaretur. Polluisse nobilitatem familiæ videbatur, suspectumque jam nimis spei Sejanum ultra extulisse.

XXX. Fine anni concessere vita insignes viri, L. Volusius et Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa : ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opumque, quis domus illa immensum vixit, primus adcumulator. Crispum, equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. Atque ille, quam prompto ad capessendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoria, multos triumphalium consulariumque potentia anteit : diversus a veterum instituto, per cultum et munditias; copiaque et adfluentia luxu propior : suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par, eo acrior, quo somnum et iner-

Sejani filiam despondisset : ita enim eum locum in antiquis 2, 6. olim restitimus. Vide initium lib. 4. LRS.

Videbantur. Immo videbatur : nempe Tiberius. Nam quod Freinsh. intelligit, *ii, quibus auctoribus id gestum erat*, non videtur hic locum habere. GRON.

Ultra. Sic MS. Beroaldus. Vitio operarum et negligentia correctorum, ut opinor, irrepsit *ultra* (quod jam Alciati, Rhenani, et Aldi ed. habet) ut sæpe alias in scriptis et editis libris. *ultra extulisse* Sejanum videbatur, *quam satis esset, quam oporteret*, quæ interdum adduntur ab auctoribus, interdum omittuntur. *Ultra* latinitati et sententiæ melius convenire pronunciat Broterius, sed non docet. ERM.

Consulatum intulit. In fastis nondum notatus L. Volusii consulatus. Suffectum cons. fuisse, apertum est, recteque monet Broterius. ERM.

Censoria etiam potestate. Munus illud intellegit, quod Augustus instituit, triumviratum recognoscendi equites? de quo Suet. 37. an potius lectas ab eo decurias judicum vult, (quod censorium olim munus) honore a principe dato. LRS. Mihi prius verum videtur, propterea, quod munus legendorum judicum nunquam mandatum privato reperitur, ut dixi in Excursu 14 ad Suetonium : nec censoriæ potestatis pars, iudices legere : sed prætoriæ, libera republica, Cæsarum sub principatu. ERM.

Luxu. Pro luxui, antique. Vid. Voss. de analog. 2, 18. Cf. infra c. 33, 34

tiam magis ostentabat. Igitur, incolumi Mæcenate, proximus; mox præcipuus, cui secreta imperatorum in- niterentur, et interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate provector, speciem magis in amicitia principis, quam vim tenuit, idque et Mæcenati acciderat; fato po- tentiæ, raro sempiternæ, an satias capit, aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum jam nihil reliquum est, quod cupiant.

XXXI. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. Nam bien- nio ante Germanici cum Tiberio idem honor, neque pa- truo lætus, neque natura tam connexus fuerat. Ejus an- ni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paullatim meditans: sive, ut, amoto patre, Drusus mu- nia consulatus solus impleret. Ac forte parva res, mag- num ad certamen progressa, præbuit juveni materiem apiscendi favoris. Domitius Corbulo, prætura functus, de L. Sulla, nobili juvene, questus est apud senatum, « quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non de-

Speciem m. q. vim. Hoc sensu Vell. a, 30. *imaginem sine vi* dicit ex emendatione Heinsii. Vide Ruhnken. ad h. l. Cf. et noster c. 60. item 6, 43. 15, 14.

Tam connexus. Suspicio Tacitum scripsisse *connexis*. Gron.

Sive ut amoto. Non desideratur alia portio alternativa orationis, ut Fer- reto visum: etiamsi non apparet priori parti *res sive præpositum*, quod ei fraudi fuit. Sic 2, 24. *visa, sive ex metu credita*. Hoc facile alii assecuti. Sed vim *res meditans* hand scio, an satis perceperint. Id enim non est cogitans, sed in antecessum expe-

riens, prætentans, prægustans, et ei quasi proludens. Ut *meditari* dici- mur, in quo nos exercemus ad discen- dum: et morbi genus in difficultate respirandi *meditationem mortis* vocat Seneca ep. 54. ubi notavimus. Pro eo *discere* ponit in Hercule Furente v. 1076. Somnium alloquens: *genus hu- manum cogis longam discere mortem*. id est, meditari. Gron.

Materiem. Sic Ms. et edd. vet. Gron. Sic et 1, 76.

Quod sibi inter spectacula. In thea- tro olim discreta loca: nondum, ut vides, in circo aut amphitheatro. Alias, causa non fuisset huic que-

cessisset. » Pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant : contra Mamercus Scaurus et L. Arruntius aliique Sullæ propinqui nitebantur. Certabant orationibus, et memorabantur « exempla majorum, qui juventutis irreverentiam gravibus decretis notavissent : » donec Drusus apta temperandis animis disseruit; et satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, et oratorum ea ætate uberrimus erat. Idem Corbulo, « plurima per Italiam itinera, fraude mancipum et incuria magistratuum, interrupta et impervia, » clamitando, exsecutionem ejus negotii libens suscepit : quod haud perinde publice usui habitum, quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et hasta sæviebat.

XXXII. Neque multo post, missis ad senatum literis,

relæ. Discrevit primus Claudius imp. et in circo, (Suetonii verba sunt c. 21.) *propria senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis*. Tamen Augusti temporibus decretum patrum fuit, *ut quoties quid spectaculi usquam publice ederetur, primus subselliorum ordo vacaret senatoribus*, ait idem Suet. Aug. 44. Sed id extra urbem dumtaxat fuit firmum. Lirs.

Memorabantur exempla majorum. Si animus est, consule Electa mea I, 23. et adde, quod in Plutarchi Gracchi p. 856. scribitur, C. Veturio mortem illatam, quia tribuno in forum venienti non decessisset. Lirs.

Oratorum ea ætate. Dico 6, 29. Lirs. Ea recte adjecit Ferretus.

Fraude mancipum. Mancipes hic, qui vias publicas reficiendas quæstus sui causa redimebant. Hyginus : *Vie publicæ et curatores accipiunt, et per*

redemptores muniuntur. Lapis Roma in hortis Carpensibus. (ap. Grut. p. 622, 2.) CN. CORNELIO. CN. F. SAB. MANCIPI. VIÆ. APPIÆ. Sed qui *magistratus*? credo, intellegit minores, id est, curatores viarum, qui ab Augusto. Vide Excurs. in E. Lirs.

Exsecutionem ejus negotii. Non nunc tantum, sed et postea iterum sub Caio : et vir, cetera magnus, hæsit in his calumniæ sordibus, bonis omnibus invitis. Vide Dionem 59, 15. Lirs.

Quorum in pecuniam. In possessionum videlicet, qui agros haberent viæ vicinos. Quasdam enim vias collocatione pecuniae tueri finitimi debebant : ut vulgo hodie. Hyginus MS. *Viæ publicæ auctorum nomina obtinent, et curatores accipiunt, et per redemptores muniuntur. Nam et quarundam tutelæ a possessoribus, per tempora, certa summa exigitur*. Lirs.

Tiberius, « motam rursum Africam incursu Tacfari-
natis, » docuit; « judicioque patrum deligendum pro-
consule gnarum militiæ, corpore validum et bello suf-
fecturum. » Quod initium Sex. Pompeius agitando ad-
versus M. Lepidum odii nactus, « ut socordem, inopem,
et majoribus suis dedecorum, eoque etiam Asiæ sorte
depellendum, » incusavit, adverso senatu, qui « Lepi-
dum mitem magis, quam ignavum, paternas ei angus-
tias, et nobilitatem sine probro actam, honori quam
ignominia habendam » ducebat. Igitur missus in Asiam.

Pro consule. Sic cod. MS. et Be-
roaldi editio et Alciati, idque post
J. Gron. restituimus. V. ad 2, 52.
ERN.

M. Æmiliū Lepidum. Est Q.
filius, consulis a. 732. ipse consul a.
763. Ryckius edidit *Manius*. Recte,
si est is, de quo c. 22. quod tamen
videtur adhuc dubitari posse. ERN.

Asiæ sorte depellendum. Dispu-
tant, utrum jam sortitus fuerit, an
adhuc debuerit sortiri. Ego vero non
sortitum, nec sortiendum habuisse
censeo. Sortiri solebant Asiam et
Africam. Sed, quia extra ordinem
deligebatur, cui mandaretur Africa,
restabat Asia sola. Quid igitur sorte
opus? Porro de his sortiebantur duo
consularium omnium vetustissimi.
Horum priorem fuisse Man. Æmiliū
Lepidum accipimus: ita ad hunc jam
Asia sine sortitione pertinebat. Hac-
tenus etiam obtinuisse potest dici,
nempe spe ac destinatione, et sua, et
omnium, qui non essent ei malevoli,
et ea si careret, veniente anno, inde
depellebatur. Quid ergo est? impe-
divit virum doctissimum vocabulum
sors, quod putavit locum non habere,
nisi utique urna intercessisset. At

sors nihil aliud hic Tacito, quam pro-
vincia, sive sorte, sive sine sorte ha-
beretur, ideo, quia rite ac solenniter
non nisi per sortem habebatur: ut
sæpe apud Livium. Sic 42, 31. *Illud
quoque præcipuum datum sorti Mace-
doniæ, ut centuriones militesque ve-
teres scriberet, quos vellet, consul
usque ad quinquaginta annos.* Sic
cum Cicero *conjunctionem sortis*,
necessitudinem sortis, dicit, nihil
aliud dicit quam communis provin-
ciæ conjunctionem et necessitudi-
nem. Ep. 2, 19. *ad eam necessitu-
dinem, quam nobis sors tribuisset*,
consuetudinem quoque accedere: hoc
est, provincia conjuncta. In vitis om-
nibus scriptis ita tenendum; nec ma-
gis Victoria ad edendum *sors*, quam
Gebhardo ad probandum *accidere*;
fuit intima causa. Sed et frustra cap-
tatur *et depellere*. Neque enim id
aliter dicitur quam *depicere honore*
Livio 4, 44. 39; 41. et *detrudere* Sue-
tonio in Julio 24. *detrudendi Domitii
caussa*: non sane quem jam habe-
bant, in cujus possessione erant, sed
quem petebant, spe tantum et votis
sibi despondebant. GRON.

Honori quam. Respice ad c. 17.

Et « de Africa » decretum, « ut Cæsar legeret, cui mandanda foret. »

XXXIII. Inter quæ Severus Cæcina censuit, « ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur; » multum ante repetito, « concordem sibi conjugem, et sex partus enixam : seque, quæ in publicum statueret, domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse pluris per provincias quadraginta stipendia explevisset. Haud enim frustra placitum olim, ne feminae in socios aut gentes externas traherentur : inesse mulierum comitatu, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, et romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum et imparem laboribus sexum, sed, si licentia adsit, sævum, ambitiosum, potestatis avidum : incedere inter milites, habere ad manum centuriones : præsedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum.

Uxor comitaretur. Olim id insolens. Declamatores apud Senecam patrem Controv. 25. de Flaminio. *Hic est Flaminius, qui, exiturus in provinciam, uxorem a porta dimisit.* Et alius: *In hoc tecum uxorem non misimus? ut salva provincia sit, optemus meretrici bonam mentem.* Ita lego locum eum et distingo. Nec in crebro usu etiam temporibus Augusti: ut ex Suetonii verbis apparet c. 24. *Disciplinam severissime rexit: ne legatorum quidem cuiquam, nisi gravate, hibernisque demum mensibus, permisit uxorem intervire.* Sed irrepsit: et Germanico Agrippina in provinciis comes, ipsi Augusto Livia. Lirs. Vid. et Ulpian. l. 4, §. 2. D. de off. Pro CS.

Quadraginta stipendia. Est ergo

idem ille Cæcina, de quo 1, 64., *Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat.* Lirs.

Præsedisse nuper feminam. Tangit Plancinam. Supra 2, 55., *Nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse.* Lirs. Quod in isto loco dixerat *interesse*, h. l. invidiose augens rem, vocat *præsedere*: nisi capias lenius, pro præsentem esse, et loco ac sede insigni spectare: quod *præsidere* subinde significat. V. ad Sueton. Tib. 6. Porro, ut ibi legionum nulla mentio, ita hic equitum. Legiones ibi cohortium nomine intelligi possunt. Nec tamen necessarium puto pro *cohortium* scribere *equitum.* ERR.

Cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari : his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium : ab his negotia suscipi, transigi : duorum egressus coli, duo esse prætoria : pervicacibus magis et impotentibus mulierum jussis; quæ Oppiis quondam aliisque legibus constrictæ, nunc vinclis exsolutis domos, fora, jam et exercitus regerent. »

XXXIV. Paucorum hæc adsensu audita, plures ob-
turbabant, « neque relatum de negotio, neque Cæci-
nam dignum tantæ rei censorem. » Mox Valerius Mes-
sallinus, cui parens Messalla, ineratque imago paternæ
facundiæ, respondit : « Multa duritie veterum in me-

Decursu. Ut mox *luxu* c. 30.

Duorum egressus coli, duo esse prætoria. *Egressus coluntur* prosequendo, deducendo : qui honos habebatur in provincia magistratui. *Duo prætoria*, si de castris sermo esset, caperem de duobus tentoriis, quorum altero dux, altero uxor tenderet, ut plura prætoria memorantur, ubi plures in exercitu duces. Sic Livius 25, 22. *tria prætoria* in obsidione Capuæ memorat, quod duo proconsoles et unus proprætor obsidioni præerant. Sed non est sermo de bello et castris, ut contextus facile docet. Nec credibile, duobus diversis palatiis in provincia habitasse præsidem et uxorem. Igitur pronus sum in hanc partem, ut credam, per *prætorium* h. l. intelligi turbam hominum, quæ versari ante prætorium solet, ut præsto sit, si quid velit, appareat, deducat, comitetur : quo sensu prætorium dici, dudum demonstravit Perizonius de Prætorio p. 120. idque contextui consentaneum : nisi quis

malit per *αἰχμησιν* dici, et significari, duo prope prætoria esse. ERN.

Oppiis.... legibus. De lege Oppia v. Liv. 34, 1. ERN.

Vinclis exsolutis. Acidalius conjicit *exsoluta*. Plautus enim Trucul. 4, 3, 10. *At si verum mihi eritis fassæ, vinclis exsolvemini.* Sed tamen noster supra 28. *exsoluti plerique legis nexus*; infra 39. *ad exsolvendum obsidium.* Unde apparet, *exsolvere* interdum prorsus idem quod *solvere*. Statius Silv. 1, 6, 4. *Saturnus mihi compede exsoluta.* Denique Tacitus H. 3, 12. *vincitur : sed exsoluta statim vincula.* Inserere autem non modo, ut idem vult, incivile est. GRON. Legebatur prius *non vinclis exs.* unde Rhen. bene fecit nunc v. *exs.*

Val. Mess. Cf. Brouckh. ad Tibull. 2, 5.

Multa duritie veterum. Cod. scr. et edd. vett. *duritiæ.* Dubium videri potest, utrum *duritiæ*, vel *durities* (sæpe enim in libris scriptis permuta-

lius et lætius mutata : neque enim , ut olim , obsideri urbem bellis , aut provincias hostilis esse : et pauca feminarum necessitatibus concedi , quæ ne conjugum quidem penates , adeo socios non onerent ; cetera promiscua cum marito , nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda : sed revertentibus post laborem , quod honestius , quam uxorium levamentum ? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid ? ipsorum magistratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios ? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. Corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos : num ergo omnes cælibes integros ? placuisse quondam Oppias leges , sic temporibus reipubl. postulantis : remissum aliquid postea et mitigatum , quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri : nam viri in eo culpam , si femina modum excedat. Porro ob unius aut alterius imbecillum animum male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque.

tantur , v. g. *spe et spei , die et diei*. V. Drakenb. ad Liv. 9 , 37.) an *e* vel *a duriæ* dederit Tacitus. Sed genitivus sane Taciti consuetudini convenientior , unde recepissee videntur recentiores editores. An *duriæ* dictum pro *duritiæ* , ut ap. Virgilium *die pro diei* in illo G. 1 , 208. *libra die noctisque p. u. f. h.* ut mox et c. 30 dicit *luxu pro luxui* et similia ? V. Cortium ad Sall. Jug. c. 52. Si Livium non decet *perniciæ* pro *perniciæ* 5 , 13. cur Tacitum dedecet ? In hac ambiguitate , optimum duxi , veterem lectionem servare. Heinaius volebat : *duriæ veteris*. ERN. — Vel *duriæ* est pro *duritiæ* , vel exponendum *multa ex duriæ*. WOLF. Cf. A. Gell. 9 , 14.

Melius et lætius. Consensu dicunt viri docti (in iis Heins. l. c. p. 391) legendum in *melius et lætius* : idque non dubitavi recipere : adeo certa et evidens res est. Tò in a finali m præcedentis vocis sæpe interceptum , observarunt viri docti : item ab initiali sequentis : innumeris prope locis ad Liv. Drakenb. ERN. Potiss. ad 37 , 1. Probat Wopkens.

Adeo non. Pro *nedum* 6 , 15. dixit , cum aliis hujus ætatis scriptoribus. Vide et H. 4 , 80. ERN. Adde ib. 3 , 39.

Post laborem. Insititium et a glossa ortum putabat Bongarsius. Sane , si abesset , nemo desideraret ; sed nec idonea est delendi causa , cum sæpe similia occurrunt. ERN.

Simul sexum natura invalidum deseri, et exponi suo luxu, cupidinibus alienis. Vix præsenti custodia manere illæsa conjugia : quid fore, si per plures annos, in modum discidii, oblitterentur? Sic obviam irent iis, quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent. » Addidit pauca Drusus de matrimonio suo; « nam principibus adeunda sæpius longinqua imperii. Quotiens D. Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse, comite Livia? se quoque in Illyricum profectum; et, si ita conducatur, alias ad gentes iturum, haud semper æquo animo, si uxore carissima, et tot communium liberorum parente, divelleretur. » Sic Cæcinæ sententia elusa.

XXXV. Et proximi senatus die, Tiberius, per literas castigatis oblique patribus, « quod cuncta curarum ad principem rejicerent, » M. Lepidum et Junium Blæsum nominavit, ex quis proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excusante se

In modum discidii oblitterentur. Scribe *discidii*, hoc est divortii. Quasi divortium cum eis factum esset. Ut 2, 86. *Agrippa discidio domum immi-nerat.* GAON. Atqui sic habent edd. veteres Beroaldi, Alciati, Rhenani. Adde ad 2, 86. *Primus discidii dedit* Aldus, vitio, ut opinor, operarum : nam alias fere sequitur Rhenani editionem. ERM.

Tot communium liberorum parente. Non plus trium. infra c. 56. *Esse illi conjugem, et tres liberos.* LIRA.

Proximi senatus die. Usitatus dixisset *proximo senatus die*. Sed etiam alterum rectum est. Sueton. Cæs. 79. *proximo senatu L. Cottam sententiam dicturum.* ERM.

M. Lepidum. Duone ergo Lepidi

eo tempore prænominibus iisdem? Nam alius certe ab isto, qui proconsul Asiæ c. 32. Non censeo : Manium censeo prænomen fuisse huic, non Marcum, facili scriptorum in nota ea lapsu. Et hercle Manium Lepidum supra reperies clare, Lepidæ, quæ damnata, fratrem. Diversa etiam ingenia istorum. Marcus, ignavus, socors : Manius, prudens, gravis, sævis aliorum adulationibus adversus : quem Tacitus ex professo laudat 4, 20. Repono ergo ubique Manium, in eo Lepido qui in senatu et in urbe. LIRA. Sed v. ad 1, 13. Hic quoque Gronovius debebat restituere M. pro Lipsiano *Manius*; ut fecit Ryckius. *Manius Lepidus* est Proc. Asiæ, de quo ante c. 32. ubi tamen v. quæ dixi. ERM.

Lepido, cum « valetudinem corporis, ætatem liberum, nubilem filiam » obtenderet : intelligereturque etiam, quod silebat, avunculum esse Sejani Blæsum, atque eo prævalidum. Respondit Blæsus, specie recusantis, sed neque eadem adseveratione, et consensu adulantium haud jutus est.

Sed neque eadem adseveratione, et consensu adulantium. Quid velit Tacitus, satia video; sed hoc ita sit expressum, ut ille voluit, nec ne, parum mihi liquet. Contrarium enim verba menti sonare videntur. Si *auditus est consensu adulantium*, videtur ei contigisse, quod desiderare se fingeat, et valuisse excusatio. Valde itaque malle; et consensu *adulantium adjutus est*. Intellige, visa est frangi et expugnari ejus modestia, ut honestius remitteret, ac delatum honorem susciperet. Non ita intente serioque sese excusavit: et, ut majori cum specie desisteret, subvenerunt pudori ejus, et juverunt eum, quasi cunctis factis obturbantes per adulationem et cogentes scilicet judicio Cæsaris et senatus cedere. Ut 1, 8. *Remisit Caesar adroganti moderatione.* 12, 41. *Et Caesar adulationibus senatus libens cessit, ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iraret.* Hi non *auditi* sunt: quippe orationi eorum repugnabatur: sed *adjuti* in eis, quæ specie recusantium flagrantissime cupiebant. Verbum sic habes 11, 38. *Jurisque ejus oblivionem senatus.* 12, 3. *Prævalere hæc adjuta Agrippinæ illecebris.* Et eodem 61. *Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adjumentis velavit.* Suet. Vitellio 4. *Neroni acceptior peculiari merito, quod, prævidens certamini neroneo*

cupientem inter citharodos contendere, nec quamvis flagrantibus cunctis promittere audientem, ideoque egressum theatro, revocaverat quasi perseverantis populi legatione suscepta, exorandumque præbuerat. Hic quoque *adjutus*, non *auditus*. Noster quoque 14, 10. *Atque cum auctore Burrho prima centurionum tribunorumque adulatio firmavit.* Et hoc adjuvandi genus. GROS. Enimvero consensu *adulantium* adjuvari, idem est, quod alterum. Consensus *adulantium* adjuvare simulatorem non aliter potest, nisi, ut credatur id, quod credi vult. Itaque legerem *nec consensu adul. vel auditus vel adjutus est*, si in cod. scripto esset illud *auditus*. Nunc Jac. Gronovii indicio constat, *auditus esse* conjecturam Beroaldi, quam pro lectione codicis secuti sint posterior editores: cum in codice sit *haud justus*: ex quo ille fecit *haud jutus*: quod nos quoque secuti sumus, ut melius conveniens scripturæ codicis et sententiæ, quam vulgatum *auditus*. Participium *jutus*, ne cui insolens videatur, est etiam 14, 4. Delectatur noster simplicibus, non admodum usitatis: sic *paratus* pro apparatus infra c. 52. 55. *Vincire* pro devincire 4, 10. *firmare* pro affirmare, 6, 6, 50. *noscere* pro cognoscere, ibid. 9. *premere* pro opprimere, Hist. 4, 2. ERM.

XXXVI. Exin promptum, quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra et invidiam in bonos excitandi, adrepta imagine Cæsaris; libertique etiam ac servi, patrone vel domino cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur C. Cestius, senator, disseruit : « principes quidem instar deorum esse : sed neque a diis, nisi justas, supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium aliave urbis templa perfigere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges et funditus versas, ubi in foro, in limine curiæ, ab Annia Rufilla, quam fraudis sub iudice damnavisset, probra sibi et minæ intenduntur, neque ipse audeat jus experiri,

9. *Invidiam in bonos excitandi. Volebam aliquando exertandi. Nunc refero ad illa supra c. 25, incitandis catibum panis.*

Incedebat deterrimo cuique etc. V. ad c. 26. idem c. 60. sic expressit *crebrescebat græcas per urbes licentia asyla statuendi*. ERN.

Arrepta imagine Cæsaris. Græci moris fuit, ad vim injuriamque arcendam, confugere ad templa, statuas, aras. Eo genere tutelæ frequenter supplices utebantur, frequentissime servi. Videnostri in Excurs. F. LIPS.

C. Cestius senator. Nescio, an moris Tacito inter titulos addere, *senator*. Et quid hic opus; aut quis nesciat, in senatu non nisi senatorem disseruisse? Ambigo (non enim affirmo) an non *senior* substituendum: ad discrimen: quia reperio illo ævo duos Cestios fuisse, patrem et filium. 6, 7. *Admonuit Cestium patrem.* An magis placet, *senatu*? quod esset in *senatu*: elleipsi Tacito percrebra. LIPS. Sed etiam 1, 75. est *Pius Au-*

relius, senator, ubi non suspectum Lipsio. Discriminis causa ab alijs ejusdem nominis additum non dicam: non enim tollitur Lipsii dubitatio: sed ut distinguatur a consularibus, prætorijs etc. Solet enim et alibi tale quid addere, ut c. 31. *Domitius Corbulo, prætura functus*. Adde 2, 33. Plura exempla congegit Ryckius ex ipso Tacito, ubi senatoris nomen additur, ut 2, 27. 6, 38. 12, 42. ERN. Adde 1, 75. et Suet. Aug. 53. C. Cestii pyramidem, quæ Romæ exstat, ad hunc non pertinere, docet Ryckius ad 6, 31.

Fraudis sub iudice damnavisset. I. e. perfecisset, ut ea ab iudice damnetur fraudis. V. dicta ad Sueton. Tib. 8. ERN.

Audeat jus experiri. A glossa videtur, *Jus. Experiri* enim, pro jure agere, frequentissimum priscis. LIPS. Olim tuebamur hunc locum Obscrv.

ob effigiem imperatoris oppositam. » Haud dissimilia alii, et quidam atrociora circumstrebebant; precabanturque Drusum, « daret ultionis exemplum, » donec accitam convictamque attineri publica custodia jussit.

XXXVII. Et Considius Æquus, et Coelius Cursor, equites rom. quod fictis majestatis criminibus Magium Cæcilianum, prætorem, petivissent, auctore principe, ac decreto senatus puniti. Utrumque in laudem Drusi trahebatur: « ab eo in urbe, inter coetus et sermones hominum, obversante, secreta patris mitigari. » Neque luxus in juvene adeo displicebat. « Huc potius intenderet, diem editionibus, noctem conviviis traheret, quam

2, 11. GRON. Nempe *jus experiri* h. l. est, uti potestate per leges data, abducendi convictum fraudis, donec judicatum solvat. Mox pro *et quidam* Heinsius et *quidem*. ERN.

Convictamque. Non fraudis, quod frustra tentassent, sed probrorum et minarum, quas intendisset Cestio. ERN.

Publica custodia jussit. Publicam custodiam, puto carcerem: discretamque a militari. LIPS.

Huc potius intenderet. Seneca de Benef. 7, 20., *Si marmora et vestes desideraverit, nihil oberit cuiquam id, quo luxuria ejus instruitur: militem et arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scenæ et scorta et quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui triremes et æratas non mitterem, lusorias et cubiculatas et alia ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Juven. Sat. 4, 150. *Atque utinam his potius nugis tota illa dedisset Tempora sæviticæ: claras quibus abstulit urbi Illus-*

tresque animas impune, et vindice nullo. GRON.

Diem ædificationibus. Verane hæc lectio? si est, interpretor in Druso notari studium ædificandi, et crebras insanasque substructiones ex sententia scriptoris græci apud Suidam: *Οικοδομήματα Ἀσσύρια καὶ Σατυράς λειτουργίας χαίρου ἰάσαντας, καὶ τοὺς ἀρχοντας ἀρχεῖν. Ψευδὴς γὰρ ὁ ἀρχὼν ὁ χαίρων οἰκοδομήμασιν εὐφραίνεται.* Nam hoc tolerabile, præquam illud Ferretti. *Ædificationibus*, ait, pro eo quod est emendandis rebus: nisi in verbo mendum sit. Sed est profecto, me quoque judice, mendum. Quis enim apud Romanos viro principi ædificationes vitio dedit? laudi potius: ut M. Agrippæ, Augusto, aliisque. Et, ut vitium sint, quis scriptor id prodidit de Druso? cujus monumentum ullum ædificiumve suspicione non tango. Lego: *editionibus* convenienter sane ad Drusi mores. Nam editiones, proprie spectacula munera-

solus, et nullis voluptatibus avocatus, mœstam vigilantiam et malas curas exerceret. »

XXXVIII. Non enim Tiberius, non accusatores fastiscebant. Et Ancharius Priscus Cæsium Cordum, proconsulem Cretæ, postulaverat repetundis; addito majestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Cæsar Antistium Veterem, e primoribus Macedoniæ, absolutum adulterii, increpitis iudicibus, ad dicendam majestatis causam retraxit, ut turbidum et Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate, Cotye interfecto, bellum adversus nos volverat. Igitur

que. Editores, qui ea præbent, uti in Saturnaliis dixi. Diem ergo trahebat Drusus editionibus sive spectaculis: noctem, conviviiis epulæ. Notant utrumque id vitium in eo scriptores. Noster 1, 76., *Edendis gladiatoribus Drusus præsedet, quamquam vili sanguine nimis gaudens, quod in vulgus fornidosum, et pater arguisse dicebatur.* Ubi vides describi studium ejus in gladiatores, non sine sævitia nota. Nec in gladiatores modo, sed et histriones scenicosque. Dio 57, 14. *Τοῖς τε ὀρχησταῖς οὕτω προσέκειτο, ὥστε καὶ στασιάζειν αὐτοὺς, καὶ μὴ ὑπὸ τῶν νόμων, οὐδ' ὁ Τιβέριος ἐπ' αὐτοῖς ἰσχυρῶς καθιστάσθαι.* Iterum c. 13. *Τῷ δὲ Δρούσῳ τῷ υἱεῖ, καὶ ἀσελγιστάτῃ καὶ ὁμοτάτῃ, ὥστε καὶ τὰ ἐξύτατα τῶν ξιφῶν Δρουσιανὰ ἐπ' αὐτοῦ κληθῆναι, ὅτι, καὶ ἔχθετο, καὶ ἰσχυρῶς καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ πολλὰς.* Crudelis ergo Drusus, et ideo cruentis illis spectaculis gaudens: quæ sibi non in publico solum, ut opinor: sed sæpe domi representabat et in hortis. De ebrietate ejus, vide eundem c. 14. Hæc Taciti mens,

hæc lectio: me quidem iudice. Sed qui gladii illi Drusiani, quos Dio nominat? Vide, si lubet, in Excurs. G. LIRS. *Editionibus* quoque legit Muretus. Paschalius volebat *ambulationibus*, donec vera lectio ex incorrupto aliquo exemplari promatur.

Complementum erat. Plinii verbis, *unicum crimen eorum, qui crimine vacabant.* LIRS.

E primoribus Macedonia. Muretus conjiciebat scriptum fuisse *e pr. Maced.* h. e. *e provincia Macedonia.* Quasi non Suet. in Octavio 79. *Ut quidam e primoribus Galliarum confessus sit inter suos etc.* Idem Tiber. 49. *Præterea Galliarum et Hispaniarum, Syriæque et Græciæ principes confiscatos.* GRON. Sed hoc non tollit dubitationem Mureti, quam sine dubio monuit nomen romanum, et res ipsa. Nempe inter primores provinciarum plures tum cives romani. Sed tamen nec hoc sufficit. Homo Romæ iudicatus est, quod provinciali non satis convenit. ERM.

Cotye fratre. Minime hercle fra-

« aqua et igni interdictum reo, adpositumque, ut tene-
retur insula, neque Macedoniæ neque Thraciæ oppor-
tuna. » Nam Thracia, diviso imperio in Rhoemetalcen
et liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellie-
nus Rufus, insolentia nostri discors agebat; neque mi-
nus Rhoemetalcen, quam Trebellienum, incusans, po-
pularium injurias inultas sinere. Coeletæ Odrusæque et
Dii, validæ nationes, arma cepere, ducibus diversis, et

10. *Calaletæ*, etc. Locus corruptus.

tre, sed (Tacito ipsi si fides) *fra-*
tris filio. Ita enim 2, 64. scriptum:
Omnes eam nationem Rhoemetalces
tenuerat, quo defuncto Augustus par-
tem Thracum Rhescuporidi fratri
ejus, partem filio Cotyi permisit. Et
Velleius 2, 129. *Qua ille prudentia*
Rhescupolim, interentorem fratris
sui filii, Cotyis, evocavit. Quin hu-
mani ergo aliquid Tacitus hic passus
sit, nemo negaverit. Lira. Mihi non
fit credibile, lapsam Tacitum in
re ea, quam non obiter tractaret,
(in quo genere etiam aliis tale quid
accidit) quam alio loco recte tradi-
disset. Itaque pronior sum in Mu-
reti conjecturam, e compendiarie
scriptura FR. F. vulgatam lectionem
ortam, cum librarii eam non adse-
querentur, aut τὸ F. temere omisis-
sent. Neque dubitarem sic rescri-
bere, ut fecit Broterius, nisi altera
loci emendandi ratio superesset, ut
e margine in textum venisse hoc
verbum diceremus: sive adscriptum
a non satis perito, sive depravatam
easu, aut vitio librarii aliquo. Quo-
rum enim addat rem paullo ante tra-
ditam? Jac. Gronovii correctionem
et fratre, probare non sinunt verba
qua tempestate, nec ordo verborum.

ERN. Acute Heinsius ad Velleium
2, 129., *fraude interfecto*. WORK.
Expungo fratre; e margine irreper-
rat. Paschalius quoque exulare jubet.

Calaletæ Odrusæque et alii. A Plin-
io 4, 18., *Celaetæ* dicuntur: a Dione
54, 34. *Σιαλίται*, sed corrupte. Qui
autem *Alii*? Populi nomen, sed per-
versum. Placuit in Epistolicis 5, 24,
Asii reponi: et causam vide. At
nunc verum cenſeo, *Dii*, quæ vox
abiit in *alii* lineâ tantum diducta.
Similis error notatus mihi infra, in
Agricolæ vita 31. Dii autem, mon-
tani Thracæ. Locuples auctor Thu-
cydides 2, 96. *Παραλάει δὲ καὶ τῶν*
ὄρεων Θρακῶν πολλοὺς, οἱ δὲ κα-
λεῖνται τὴν Ῥοδῶνιν οἱ πλεῖστοι οἰ-
κοῦντες. Lira. Pro *Calaletas* scri-
bendum *Celaetas* e Ptolemæo, Plin-
io, Livio, putat Ryckius. Vere,
ut opinor, et sic edidi. Locus Livii
tamen 38, 40. incertus, cum ibi e-
mera conjectura sic legatur. Pro
Odrusæ alii *Odrussæ*, quæ nil dif-
ferunt; denique pro *et alii*, res-
cripsi *et Dii*, ut Lipsius voluit.
Dixisset *et alia v. n.* Recepit et Bro-
terius. ERN. Ptolem. 3, 11. *Καλα-*
τιὰ στρατιῶνα. Lectio *Dii* dubia
esse nequit.

paribus inter se per ignobilitatem : quæ caussa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. Pars turbant præsentia, alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent : plurimi ac maxime compositi, regem urbemque Philippopolim, a Macedone Philippo sitam, circumsidunt.

XXXIX. Quæ ubi cognita P. Velleio, (is proximum exercitum præsidebat) alarios equites ac leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi, aut adsumendis auxiliis, vagabantur. Ipse robur peditum ad exsolven-

11. *Alarios equites ac leves cohortium.* Putabam aliquando *velites*. Nunc nil muto. Sic *leves cohortes* Ann. 2, 52., et *levem copiam* ibidem.

Turbant præsentia. Paschalina conjectat : *tendant præsidia*. Ingeniose magis quam vere.

Philippopolim. Describit eam Strabo l. 7, p. 320. in Astorum regione : *Ἰππικαὶς δὲ τοῦ Βυζαντίου τὸ τῶν Ἀστώνων, (ex Livio, Ἀστίνων leg. esset) ἐν δὲ πόλις Καλίβη, Φιλίσκου τοῦ Ἀμύντου, τοὺς πονηροτάτους ἐνταῦθα ἰδρύσαντος.* Dicta eadem est Trimontium, Poneropolis, δουλιόπολις, caussis claris e Strabone. LIRS.

A Mac. Philippo sitam. Ne quis positam legendam putet, cavet ipse Tacitus aliis locis similibus. V. ad 2, 7. nec opus cum Freinsh. emendare *Macedoni Philippo*. Nulla necessitas est credendi, Tacitum semper græcismo usum, ut jam aliquoties monui. ERN.

P. Velleio. Sunt, qui illum velint esse, cæjus Breviarium historie in manu, serinum, doctum quantumvis opus, sed plenum adulationis foedissimæ, cujus me pudet. Nec abauerim, quin ille sit. Meruit servatio

tam projecto eveni ad res magnas. Quamquam modicus originis, ut ipse fateri videtur, et diu tantum tribi militum : postea præfectus Ti. Cæsaris per novem annos aut legatus, ait ipse l. 2. Prænomen tamen illi in vulgatis libris est, Caius : nec id moveor. Nam Priscianus l. 6. eundem Marcum appellat : noster hic Publium. Quam confundi illa soleant, doctus scio. LIRS. In cod. MS. est *P. Vellæo*, unde Beroaldus fecit *Velleius* : quo occasionem huic notas datam ait Jac. Gron. Sed, an *Vellæus* aliud nomen est quam *Velleius*? Sic *Cneius* et *Cneus* scribitur, et alia similiter. Ceterum vix credam h. l. intelligendum historicum : cum ipse nihil de hac expeditione dicat in historia sua, quæ ultra hoc tempus porrigitur : non prætermisurus utique, ut putat Ryckius ad h. l. ERN.

Exercitum præsidebat. Sæpe hac forma utitur noster, ut 4, 5. 72. 12, 29. intellectu τοῦ ad vel apud. ERN.

dum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta : cæsis populatoribus, et dissensione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione, et adventu legionis. Neque aciem aut proelium dici decuerit, in quo semermes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine.

XL. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem coëptavere : cujus exstimulator acerrimus, inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir. Nobilitas ambobus et majorum bona facta, eoque romana civitas olim data, cum id raram, nec nisi virtuti pretium esset. Ii secretis colloquiis, ferocissimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatem ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula et coetus seditiosa dissere-

Et majorum bona facta. Rhen. conjiciebat *bene facta*. Male; ut *bene dicta* et *bona dicta*, quamquam hoc ἀγαθὰ : sic *bona facta* et *bene facta*. Infra c. 65. *prava dicta factaque* : qui locus jam laudatus Gronovio fil. Eam.

Componunt. Consilium capiunt, inter se conveniunt. Infrequens constructio verbi cum infinitivo.

Per conciliabula et coetus. Scio quidem, nunc vulgo ita loqui doctos etiam homines, ut *conciliabula* dicant per contemptum quantumvis magna et frequentia concilia : sed, ubi quis veterum ita locutus sit, etiamnum quaero. Romanis vicorum aut oppidulorum, quæ jus nundinarum haberent numero erant, ut cum *fora* et *conciliabula* jungunt. Extra hæc *conciliabulum* haud dubie consilium minus aut minus frequens est.

Nec conciliabula et coetus aliter dicuntur, quam *concilia* et *coetus*. Cicero in Somn. Scip. 3. *concilia coetusque hominum jure sociati*. Item de Sen. 23. *in illud divinum animorum concilium coetumque proficiscar*. De fin. 2, 24. *opiniones, quæ apud populum, quæ in omni coetu concilioque proferendæ sunt*. Idem pro Domo 28. *quoniam plebi quoque urbanæ majores nostri conventicula et quasi concilia quædam esse voluerunt*. Non magis apud Tacitum *conciliabula* vel per contemptum vel tantummodo de clandestinis his dicuntur, quam Ciceroni *conventicula*. Sed nec *concilii* tam honesta appellatio est, ut non et interdum de clandestinis coetibus usurpetur. In Tacito igitur ut non excludo congressus quoque secretos : ita expressum censeo id ipsum, quod Florus ait de

bant, « de continuatione tributorum, gravitate fenoris, sævitia ac superbia præsentium : » et « discordare militem, audito Germanici exitio : egregium resumendæ libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitiis, nisi quod externum, cogitarent.

XLI. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus ejus motus fuit : sed erupere primi Andecavi ac Turonii. Quorum Andecavos Acilius Aviola, legatus, excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coercuit. Turonii legionario milite, quem Visellius Varro, inferioris Germaniæ legatus, miserat, oppressi, eodem Aviola duce, et quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere

Vercingentorige 3, 10. *ille festis diebus et comitalibus, quum frequentissimos in lucis haberet : ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Sed tempus Florus : loca Tacitus designat. Per minora et majora populorum concilia, per vicos et oppida mercatum aut sacrorum tempore, per loca, et tempora ubi quibusque magno aut aliquo numero coire ipsis inter se licebat.* GROH.

Gravitate fenoris. Ita hoc habet. Provinciales et oppida, cum tributis gravibus premerentur, aliisque extraordinem oneribus, pecuniam mutuam capiebant a divitibus illis romanis, idque grandi fenore. Unde hæc querela, et in Cicerone exempla jam tunc sunt : et Dio scribit 62, 2. Senecam causam rebellionis britanniæ sub Nerone dedisse, quod quadringenties rs. grandi fenore creditum, subito universum repetisset. LIPS. V. Cicer. ad Att. l. 6. passim. ERN.

Libertati. Pichena malebat libertatis.

Civitas intacta seminibus ejus motus. Durior est modus loquendi, intacta seminibus m. nec placet nobis : quippe seminibus non convenit intactus. ERN.

Acilius Aviola. Hic ille ipse, quem Plinius 7, 53. insigni exemplo, elatum in rogo revixisse tradidit : et, quia subveniri non potuit, vivum exustum. Nam quod Onufrius in Comm. in fastos alique ad illum Acilium referunt, qui consul extremus Claudio, desinant licet erroris, manifestus *ἀναρχισμός* est. Nam ecce Valerius (quem scripserunt omnes scimus Tiberio imperante) 1, 8, 12. eandem historiam recensuit. Quomodo autem ille operi suo inseruerit, quod post Claudium gestum ? LIPS.

Visellius Varro. Nominatur in lapide Romæ (ap. Grut. p. 197, 3.) L. VISELLIVS C. F. VARRO CVRATOR. RIPARVM. ET ALVEL TIBERIS. Hicne, an alius ? LIPS.

auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. Spectatus et Sacrovir, intecto capite, pugnam pro Romanis ciens, « ostentandæ, » ut ferebat, « virtutis : » sed captivi, « ne incesceretur telis, adgnosendum se præbuisse, » arguebant. Consultus super eo Tiberius, adspersus est indicium, aluitque dubitatione bellum.

XLII. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ, conscripta Treveris, militia disciplinaque nostra habebatur, ut, cæsis negotiatoribus romanis, bellum inciperet : paucique equitum corrupti ; plures in officio mansere. Aliud vulgus obæeratorum aut clientium arma cepit : petebantque saltus, quibus nomen *Arduenna*, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius et C. Silius adversis itineribus objecerant, arcuerunt. Præmissusque cum delecta manu Julius Indus, e civitate eadem, discors Floro, et ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo, visis militibus, qui effugia insederant, sua manu cecidit. Isque treverici tumultus finis.

XLIII. Apud Æduos major moles exorta, quanto civitas opulentior, et comprimendi procul præsidium.

Dubitatione. Heinsius : *dilatione* : male. *Dubitatio* est cunctatio : cum deliberamus quid agendum sit, et in neutram partem decernimus. Vid. ad 4, 42. ERM.

Cæsis negotiatoribus rom. Nam hi erant, qui senore gravi premebant provinciales, ut e Cic. l. c. patet. Adde diatriben nostram de negotiatoribus rom. ERM.

Vulgus obæeratorum. More Gallie.

Vide Cæsarem commentar. 1, 4. LARS.

Aut clientium. Quorum summa fides in patronos. Cæsar B. G. 7, 40. ERM.

Visis militibus. Heinsius : *obvius militibus.* Est durum adsuetis latinis meliori, *visis mil.* Sed a Tacito esse, non dubitari potest. Nam eodem modo et alibi dixit, ut H. 3, 62. ERM. — Forsan *visus mil. Work.*

Augustodunum, caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, et nobilissimam Galliarum subolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret. Simul arma, occulte fabricata, juventuti dispertit. Quadraginta milia fuere, quinta sui parte legionariis armis; ceteri cum venabulis et cultris, quæque alia venantibus tela sunt. Adduntur e servitiis gladiaturæ destinati, quibus more gentico, continuum ferri tegimen, *cruppellarios* vo-

Nobilissimam. MS. lectio est *nobilissimarum*, pro quo recte repositum *nobilissimam*. Ceterum, utrum et nob. an *nobilissimamque*, vel ob *nobiliss.* legendum, quorum istud Lipsio, illud Piclenæ, hoc Acidalio placeat, difficile est dicere. Heinsius etiam putabat: *nobilissima G. subole l. st. i. operata.* ERM. Recte Boxh. adsentit Lipsio. Tò et ab ultima syllaba vocis præcedentis est absumtum.

Liberalibus studiis ibi operatam. Digna res nota, quod jam tunc ea urbs hospitium Musarum. Nam Rhemano quæ læva mens fuit, cum gloriam eam transferre voluit ad Augustoclivenses? Scilicet indigni hac gloria nos Galli. Tueor et retineo in Excurs. H. LRS. De studiis Gallorum v. et Strabo 4. p. 195. Cato quoque Cens. Orig. 2. ap. Charis. l. 2. *Pleraque Gallia res duas industriosissime persequitur, rem militarem et argute loqui.*

Ibi. Sic Rhen. prius male sibi.

Operatam. Boxhornius vult operantem. Quasi operati studiis dici nequeant, qui cum maxime studiis attendunt. Livius 4, 60., *rem familiarem saltem acquiescere eo tempore, quo corpus additum atque operatum*

reipubl. esset. Plinius 26, 2. *sedere in scholis operatos.* GRON.

Gladiaturæ destinati. E Gallia genus gladiatorum, qui Mirmillones: quorum arma hic descripta. V. Saturn. nostra, LRS.

Quibus more gentico. Tertull. de anima 39. *pro gentica, pro avita, pro publica aut privata devotione.* Habet etiam Avienus Festus in Ora Maritima. GRON. Sic et noster 6, 33.

Cruppellarios vocant. Non alibi ea vox mihi lecta. Hæsi, ne *clibanarios* scribendum esset. Nazarius in Laud. Constantini 22. *Quæ enim illa fuisse dicitur species: quam atrox visu? quam fornidolosa? operimento ferri equi atque homines pariter obsepti.* *Clibanariis in exercitu nomen est: superne omnibus tectis, equorum pectoribus demissa lorica et crurum tenuis pendens, sine impedimento gressus a noxa vulneris vindicabat.* Ammianus 16, 10. *Sparsique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant.* Iterumque c. 12, *Norant enim, licet prudentem ex equo bellatorem, cum clibanario nostro congressum, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse. Voem peregrinam et peticam esse;*

cant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impene-
trabiles: augebantur hæ copię vicinarum civitatum, ut
nondum aperta consensione, ita viritim promptis stu-
diis, et certamine ducum romanorum, quos inter am-
bigebatur; utroque bellum sibi poscente. Mox Varro,
invalidus senecta, vigenti Silio concessit.

XLIV. At Romæ, « non Treveros modo et Æduos,
sed quatuor et sexaginta Galliarum civitates descivisse :

suadeor Lampridii verbis in Severo
56. *Centum millia equitum eorum fu-
dimus cataphractarios, quos illi cli-
banarios vocant.* Alioqui non in-
commode a græco κλιβανος deduxe-
ris, quod σκαῦός τι σιδεροῦν, ἰφ' ᾧ
τοὺς ἄρτους ὀπτοῦσι, definit Moscho-
pulus. Et clibanus apud Leonem
imp. passim, pro thorace quo pectus
tegitur. At hic tamen nihil mutem :
et fortasse cruppellarii pedites fue-
runt, non equites. Sane ex Taciti
narratione non colliges pugnasse eos
ex equis. Lira. *Crupellearios* habet
MS. edd. Beroaldi, Alciati, Rhenani,
Aldi, quam scripturam etiam secu-
tus est Cangius in Gloss. ERM. Rhen.
et Aldus duplici p. efferunt; Can-
gius simplici, ut Lipsius et alii, quod
improbat Jac. Gron. Boxh. ab Hebr.
cirbel, amicitvit, textit, unde a *cir-
belah*, tegumentum, dictos hariola-
tur. Alii ex eo, quod ferreæ vestis
mole impediti, ictibus inferendis
inhabiles, torperent membris quasi
capti. Sic Broterius refert ad Celt.
cropet, torpere, de qua voce v. Lo-
pelletier in dict. de la L. Bret. Hille-
rus ad Germ. *krüppel*, Angl. *cripple*,
G. inf. *kröepel*, Wallis *crupl*, para-
lyticus. Ipse in Gloss. Scherz. con-
tali Hesychii γυνήλαιον, senecio. Lip-
sius in marg. notavit *cruppes*, πα-

χός. Idem forsitan cum Mureto verum
vidit, vocem e *clibanarios* corrup-
tam.

Viritim pr. studiis. Sensus est,
et si nondum ita aperte favebant, ut
publice mitterentur copię, tamen
nemo impediatur, quo minus ad
id bellum iret voluntarius: in eoque
prompta hominum studia fuere, mul-
tis eam militiam adpetentibus. ERM.

Quatuor et sexaginta. In certas
gentes videntur Galliam divisisse.
Strabo 4. p. 192. Lugduni aram Au-
gusto exstructam ait, a communi
Galliæ, cum inscriptione LX. gen-
tium. Quod in numis etiam M. An-
tonii legimus, LVGDVNI. A. XL. liben-
tius ad gentium numerum retulerim,
quam, ut alii, ad annorum colonis
conditæ (add. Quæst. Epist. 2, 21.)
Appianus in Celtico 4, 2. ampliore
numero ἵθνη τετρακίσια, in Galliis
ponit, πόλεις ὑπὲρ ὀκτακοσίας. Lira.
Omnes Galliæ civitates indicari pu-
tat Freinsh. usus locis similibus, ubi
numerus rerum ponitur pro univer-
sitate, ut Liv. 4, 23. Cic. N. D. 2,
37. Sed numerus civitatum gallica-
rum incertus est. Petr. de Marca de
Primatu Lugd. p. 278. vult legi *qua-
tuor et septuaginta*. Loqui ait Tacitum
de populis Galliæ; quippe et
Turonios et Andegavos in civitati-

adsumptos in societatem Germanos : dubias Hispanias : » cuncta, ut mos famæ, in majus credita. Optimus quisque, reipubl. cura, mœrebat : multi odio præsentium, et cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur : increpabantque Tiberium, « quod, in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Julium Sacrovirum majestatis crimine reum in senatu fore? exstitisse tandem viros, qui cruentas epistolas armis cohiberent : miseram pacem vel bello bene mutari. » Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit : altitudine animi, an compererat, modica esse et vulgatis leviora.

XLV. Interim Silius, cum legionibus duabus incens, præmissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi, et Ædvis contermini sociique, in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite : « ne suetam requiem, ne spatia noc-

bus ponat, et de universo corpore Galliarum, quod LXXIV. populis constiterit, additis ad LX. populos trium Galliarum, XIV. Narbonensis provinciæ, quæ ei tribuit Ptolemæus. ERM.

Altitudine animi. Non est ea, quæ vulgo dicitur, eadem cum magnitudine animi, sed quam Sallustius B. Jug. 95. vocat *ingenii altitudinem*, quam recte Cortius dicit esse in iis, qui consilia sua ita celant, et abditos tenent sensus suos, ut assequi non liceat : qui etiam laudat Turneb. Adv. 3, 15. Casaubon. ad Cic. Epist. ad Att. 4, 6. Polybius vocat *βᾶσις* in Excerpt. p. m. 1441. (27, 10.) ad

quem locum videndus Valesius : Cicero *βᾶσις* ad Att. l. c. et 5, 10. 6, 1. Tunstallus in Epist. ad Middletonum p. 114. interpretatur *prudentiam*, ex 1, 8. non male : est enim illa altitudo pars prudentiæ : sed illud accuratius. Atque sic etiam ceperim apud Ciceron. Off. 1, 25. quem locum non bene tentant Pearcius et Chapmannus, ut alio loco ostendam. Sic Ovidius Am. 2, 4., 16. *ex alto dissimulare* : ubi vide Burm. qui recte de profundo silentio capit. Similiter *altitudinem animi* et in loco nostro, et apud Cic. Off. 1, 25. capere video Drakenb. ad Livium 4, 6. ERM.

tium opperiretur; viderent modo adversos et adspicerentur: id satis ad victoriam.» Duodecimum apud lapidem Sacrovir copiaeque patentibus locis adparuere. In fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare « veteres Gallorum glorias, quæque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas: quanto intolerantior servitus iterum victis.»

XLVI. Non diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies; inconditque ac militiæ necicii oppidani neque oculis neque auribus satis competeabant. Contra Silius, etsi præsumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: « Pudendum ipsis, quod Germaniarum victores adversum Gallos tanquam in hostem, ducerentur. Una nuper cohors rebellem Turonium, una ala Treverum, paucæ hujus ipsius exercitus turmæ profligavere Sequanos. Quanto pecunia dites et voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Æduos evincite, et fugientibus consulite.» Ingens ad ea clamor:

Glorias. Cic. Planc. 24. *gloriæ dispares.* Gell. 2, 27., *compendio gloriarum.*

Quanto intolerantior iterum servitus victis. Gellius 19, 7. inter ea quæ notat ex Livio: *item, curis intolerantibus, pro intolerandis.* Et hinc *intolerantia morum Tiberii*, qui scilicet ferri nequirent, Suet. 51. Gron. Non ergo necessarium cum Grotio corrigere *intolerantior* ex 12, 11. ubi *tolerantior* occurrit: quamquam et ibi MS. Reg. habet *tolerantior.* Ern.

Neque oculis neque. Sallustianum est apud Nonium 4, 110., *Formidine attonitus, neque animo, neque auribus, aut lingua competere.* Etiam

tale hoc Livii 5, 42., *Romani ne auribus quidem atque oculis satis constare poterant.* Lips. Adde Cortium ad Sallust. fr. 953. et quos ibi laudat. Ern. Nonius reddit *competere*, rei meminisse aut constanter valere.

Rebellem Turonium. Itane Turonium an verius *Andecavum*? Ipse quidem c. 41. narravit: *Andecavos Acilius Aviola, excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agiabat, coercuit: Turonii, legionario milite, quem Visellius Varro miserat, oppressi.* Lips.

Et fugientibus consulite. Video Freinsh. interpretari: *ite, vincite, aut potius sponte jam fugientes cursu sequimini.* Sed, quem auctorem apud

et circumfudit eques, frontemque pedites invasere: nec cunctatum apud latera. Paullum moræ adtulere ferrati, restantibus laminis adversum pila et gladios: sed miles, correptis securibus et dolabris, ut si murum perrumperet, cædere tegmina et corpora: quidam trudibus aut furcis inertem molem prosternere; jacentesque, nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimis linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. Incensa super villa, omnes cremavit.

XLVII. Tum demum Tiberius, ortum patratumque bellum, senatui scripsit: neque dempsit aut addidit vero; sed « fide ac virtute legatos, se consiliis super-

alium invenire est *consilire* pro cursu sequi? aut quem apud omnino *consilire*? nam et, quod Muretus addit ex Livio, fucatum. Est enim 24, 28. ubi nihil melius, quam omnium codicum *consulere*: et quod ex nostro Ursinus 6, 36. non stat bono talo; legendum enim, *ocultos consilii*, ut Acidalius et Freinsh. viderunt. Quid, si legamus: *et fugientibus consulite*, id est, trepidos et tantum non jam fugientes exuite, detractisque armis et insignibus militaribus, leviores et fugæ paratiores reddite. Gron. *Consulite* placet etiam Heinsio, (* l. c. Misc. Obs. vol. 9, p. 392.) sed alio sensu, nempe, ut dictum sit pro *parcite*. Idem placebat Ryckio: nec dubito verum esse. Idem volebat Græv. in ep. ad Heinsium t. 4. Collect. Burm. p. 497. qui et alibi in cod. Med. esse *consilire* monet pro *consulere*, interpretaturque *parcite*. Itaque non dubitavi recipere. Ean. Ex

ingenio dederant *consulite* J. Fr. Gron. et Heinsius. Id Jac. Gron. in cod. antiquo legi docet; sed male explicat, occidite, ne cogantur fatigari fuga. Heinsius pro sua interpretatione adfert Lucani 7, 318. *ne cedere quisquam Hostis terga velit; civis, qui fugerit, esto*. Et ex nostro 13, 40. *refugos non sequerentur*. — Crusius in Observat. misc. novis legit *consistite*. Rectius Heinsii *consulite*, pro *parcite*. Sic 15, 18. collato c. 61. et H. 3, 82. item Ann. 13, 40. 14, 38. Curt. 4, 1. Worf. — Ironice hoc dictum putat Dureau de Lamalle, redditque: *je vous recommande les fuyards*.

Incensa super villa. Cod. MS. et Beroaldus et Alciatus *ingressa*: pro quo in Rhenani, Aldi edd. *incensa*: recte, ut opinor: Jac. Gronovius tamen malebat *ingesta*: bene, si sequeretur: *omnes ohruï, oppressit*, aut simile quid. Nunc *omnes cremavit* desiderat mentionem incendij. Ean.

fuisse. » Simul causas, cur non ipse, non Drusus perfecti ad id bellum forent, adjunxit, « magnitudinem imperii » extollens; « neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omissa urbe, unde in omnia regimen. Nunc, quia non metu ducatur, iturum, ut presentia spectaret componeretque. » Decrevere patres vota pro reditu ejus supplicationesque, et alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, absurdam in adulationem processus, censuit, « ut ovans e Campania urbem introiret. » Igitur secutæ Cæsaris literæ, quibus « se non tam vacuum gloria prædicabat, ut, post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in juvenia aut spretos triumphos, jam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret.

XLVIII. Sub idem tempus, « ut mors Sulpicii Quirini publicis exsequiis frequentaretur, » petivit a senatu. Nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinus pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium :

Superfuisse. Adfuisse, opem tulisse. Vid. intt. ad Gellium 1, 22. quem locum hic jam laudavit Muræus. ERN. Potius viciasse, superasse, reddendum Hillerus Racem. 28. censet ex Gellii l. c. ut in isto Cic. ap. Gell. *doctrina superfuit.*

Neque decorum principibus. Nam in minoribus bellis, principi, ut Claudianus ait de bello Gild. 384. *Vindictam mandasse sat est.* Et ipsa Roma huic rei apud eundem vatem de 6. Cos. Hon. 411. .... *medium non deserit unquam Cali Phoebus iter; radiis tamen omnia lustrat.* LIRA.

Omissa urbe. Pichena et Jac. Gron. putant, intelligi ex antecedentibus *proficisci ad id bellum : sed* Freinsh.

legendum censet *omisisse urbem.* Sane illa repetitio h. l. durior est, ut et Ryckiana, qui e seq. intelligi volebat *duci.* Corruptela potuit nasci e compendiarie scriptura *omisse.* Sed etiam Heinai remedium satis lenè : *omissam urbem.* ERN. Hillerus l. c. supplendum putat *ire*, omissum ob sequens *iturum.* Pro Heinio facit, quod sæpe librarii lineolas finalibus vocalibus loco literæ *m* imponere neglexerint. — * Freinsh. emend. probat Wopkens.

Metu ducatur. Acidalius mavult *motu*; sed metus ex motu intelligitur. Nil mutandum.

Publicis exsequiis. De quibus v. Gutherium de Jur. Man. 2, 1. ERN.

sed impiger militiæ, et acribus ministeriis, consulatum sub D. Augusto, mox, expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus; datusque rector C. Cæsari, Armeniam obtinenti, Tiberium quoque, Rhodi agentem, coluerat. Quod tunc patefecit in senatu: laudatis in se officiis, et incusato « M. Lollio, » quem, « auctorem C. Cæsari pravitatis et discordiarum, » arguebat. Sed ceteris haud læta memoria Quirini erat, ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula, sordidamque et præpotentem senectam.

XLIX. Fine anni, C. Lutorium Priscum, equitem

Consulatum sub. Consul fuit a. U. 742. cum M. Valerio Messala. Quirinus a Dione, Josepho, Tacito constanter appellatur: ut mirer, cur maluerit Onufrius, *Quirinus*. LIPS. Sed vide ad 2, 30. extr. ERN.

Mox expugnatis per Ciliciam. Tangit historiam solus, quod sciam, Strabo 12. p. 569. Τὸς δὲ Ὁμοναδίας Κυρίνιος ἐξεπέρθησε λιμὴν, καὶ τετρακισχιλίους ἀνδρας ἐξέγερσε καὶ συνέλασεν εἰς τὰς ἰγγυὲς πόλεις. Τὴν δὲ χώραν ἀπέλυσεν ἔρμουν τῶν ἐν ἀκμῇ. At idem is etiam in Africa gessit, si Floro accredam, aut certe veteribus ejus libris. Nam 4, 12, 41. ubi legitur: *Marmaridas atque Garamantas Furnio subigendos dedit*, alter mens scriptus codex, *Curinio*, alter *Quirino* refert. Et puto recte. LIPS. Vid. ibi viros doctos et in pr. Duker. ERN.

Datusque rector. Diu etiam post in Syriam missus, ad census describendos. De qua re multa Josephus 18, 1. 2. et seq. Et mentio ejus apud Lucam in Historia sacra. LIPS.

Coluerat. Prudentior Archelao,

qui Rhodi agentem nullis officiis coluerat, 2, 42. ERN.

Incusato M. Lollio. Ita emendavi olim, cum vulgo esset *M. Folio*. Hausi emendationem facile ex historia, quæ apud Suet. 12. *Namque privignum Caium Orienti præpositum, cum visendi gratia trajecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii, comitis et rectoris ejus.* Item Plinium 9, 58. et Velleium 2, 102. Fuit enim hic Lollius C. Cæsari rector, quo more principibus juvenibus etiam nunc dantur: et post illum P. Sulpicius Quirinus, Tiberio amicus. Causa errori, quod in priscis libris sine geminatione fere: *Lolio*. LIPS.

Pravitatis et discordiarum. Sic Livius 4, 26. *pravitas consulum discordiaque inter ipsos*; ubi vide nostra. GRON.

Ut memoravi. Scilicet c. 22.

C. Lutorium Priscum. Vulgo, *Clutorium*. Sed Dio auctor sic emendandi, apud quem 57, 20. est, *Γαιός Λουτρίπιος*. Error ex adhæsunotarum, ut infra *Panteius*, qui est P. Antei. Mentio hujus aut alterius Lu:

romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema deflexerat, pecunia donatum a Cæsare, corripuit delator, objectans, « ægro Druso composuisse, quod, si exstinctus foret, majore præmio vulgaretur. » Id C. Lutorius in domo P. Petronii, socru ejus Vitellia coram, multisque illustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exstitit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia, « nihil se audivisse, » adseveravit. Sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit : sententiaque Haterii Agrippæ, consulis designati, indictum reo ultimum supplicium.

L. Contra M. Lepidus in hunc modum exorsus est. « Si, P. C. unum id spectamus, quam nefaria voce C. Lutorius Priscus mentem suam et aures hominum polluerit, neque carcer, neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus, in eum suffecerint. Sin flagitia et facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis principis moderatio, majorumque et vestra exempla temperant : et vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt, est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, et nos clementiæ simul ac severitatis non poeniteat. Sæpe audiivi principem nostrum conquerentem, si quis, sumpta morte, misericordiam ejus prævenisset. Vita Lutorii in

torii apud Plinium 7, 40. ubi tamen male, *Sutorio Prisco*. LIPS.

Corripuit delator. Curtius 10, 1. GRON.

Ad dicendum testimonium exterritis. Ita territis metu periculi, ut dicerent testimonium contra C. Lutorium : formam loquendi supra jam illustravimus 2, 62. Sed etiam Livius 7, 42. *multitudinem ad arma consternatam esse*. ERN.

Ne serviles quidem. Id est, patibula crucesque. LIPS.

Vita Lutorii in integro est. Sententia mihi mallet, esto. LIPS. Non necessarium puto cum Pichena. Vult dicere : atqui Lutorius adhuc vivit, non sibi vim attulit : sinamus locum fieri principis misericordiæ : præsertim cum nec servatus periculum reipub. allaturus sit etc. ERN.

integro est; qui neque servatus in periculum reipubl. neque interfectus in exemplum ibit. Studia illi, ut plena vecordiae, ita inania et fluxa sunt: nec quidquam grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis, sed muliercularum adre- pit. Cedat tamen urbe et, bonis amissis, aqua et igni arceatur. Quod perinde censeo, ac si lege majestatis te- neretur. »

LI. Solus Lepido Rubellius Blandus e consularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippae secuti: ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum ex- tolleret « pietatem, quamvis modicas principis injurias acriter ulciscantium; » deprecaretur « tam praecipitis ver- borum poenas: » laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum SC. « ne decreta patrum ante diem decimum ad aërium deferrentur, idque vitæ spa-

Studia illi etc. Vecordiam intel- lit, quam supra *vaniloquentiam* dixerat, *dementia*: *inania et fluxa* vocat, quippe nihil cuiquam noci- tura studia. ERN.

Rubellius Blandus. Forsan is, no- tante Ursino, qui in numo aeneo IIIVIR. A. A. A. F. F. cujus etiam mentio 3, 23.; 6, 27, 45.

Pietatem quamvis modicas. Sic vocabatur tum temporis, quæ ve- riore vocabulo est *sæva adulatio* 4, 20. Sueton. August. 66. *laudavit quidem pietatem tantopere pro se in-* dignantium. Domitiano 11. *Permit-* tite, P. C. a pietate vestra impetrari. Ovidius Metam. 1, 204., *Nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuo-* rum, *Quam fuit illa Jovi.* Non melior *pietas* Vitellianorum H. 2, 69. GRON.

Verborum poenas. Recte, quia verba, non facta Lutorii poena ad- fecta sunt. Nec male tamen, *reorum poenas*, argumento decreti, quod se- cutum. LIPS.

Ante diem decimum. Interciderat nota numeri, quam nos certis auc- toribus restituimus. Suetonio Tiber. 75. *Nam cum SC. cautum esset, ut poena daminatorum in decimum sem-* per diem differretur. Dione 57, 20., *Καὶ ὁ γύμνασις παραδόντας ἐκίλευσε, μήτ' ἀποτίθῃσιν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν τὸν καταψυφισθῆντα ὑπ' αὐτῶν, μήτε τὸ γράμμα τὸ ἐπ' αὐτῷ γινόμενον, ἢ τὸ δημόσιον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀποτίθῃσθαι.* Qui et idem repetit, fine libri 58. Nec aliud Seneca sensit de Tranquill. 1, 14., *Credisne illum decem medios usque ad supplicium*

tinum damnatis prorogaretur. » Sed non senatui libertas ad poenitendum erat; neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.

LII. C. Sulpicius, D. Haterius coss. sequuntur: inturbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adversum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta, quis pecunia prodigitur. Sed alia sumptuum, quamvis

*dies sine ulla solitudine exegisse? Mansisse videtur id decretum, donec Theodosius imp. clementissime convicto et damato reo dies indulset triginta vitæ: in l. Si vindicari C. De poenis. Sidonius ergo non abest quin falsus sit, l. 1. epist. 7, qui id tribuit SC. Tiberiano. Ex vetere, inquit, SC. Tiberiano triginta dierum vitam post sententiam trahit. Hæc satis certa videbatur; at turbant me declamatores: inter quos Quinctil. Themate declam. 313., *Damnatorum, inquit, supplicia in diem tricesimum differantur.* Et in ipsa declam. *Et mihi videtur ideo constituta esse lex, quæ damnatum post tricesimum diem puniri voluit, quoniam videbat legum lator posse fieri, ut deciperetur accusator.* Item Calpurnius Flaccus (Pithæo nostro auctores hos debemus). Declamat 25., *Pœna raptoris in diem tricesimum differatur.* Nam vixisse istos ante Theodosii longæ ævum, satis claret. An igitur exolescentem retulit dumtaxat, ratamque Tiberianam legem habuit Theodosius, et in Tacito, Dione, Seneca, suspicamur de mendo? An potius declamatores illi in transcribendo vitiiati a posteris sunt, et ad posteriorem illam legem aptati? Mehercule hæreo, eo magis, quod Quinctilianum illum Augusti ævo vixisse volunt: quod*

ex hoc loco non potest. Lrs. Jac. Sirmondus hæc sic conciliat, ut novo aliquo SCto postea, incertam quo tempore, viginti dies adjecti sint, et tamen iste numerus dierum tributus sit primo illi SCto, quod de spatio temporis inter condemnationem et supplicium primum sub Tiberio factum sit: quale quid sæpe in aliis legibus factum. Vide quæ diximus ad Suet. Excurs. 24. Eam rationem probat Rychius ad h. l. merito. Eam.

Ad ærarium deferrentur. In ærario tabulæ publicæ et acta senatus Lælius 39, 4., *Verum, cum sint notissimas sibi cum consule inimiciæ, quid ab eo posse quemquam æqui exspectare, quæ per infrequentiam furtim, factum SC. ad ærarium detulerit?* Nec ante rata, donec delata. Interea auctoritas dicebatur, non SC. ut ex Cic. ep. ad Div. 8, 8. et Dione 55, 3. jam alii notarunt. Vide similem in Tacito locum 13, 28. de multis Ædiliis. Lrs.

COSS. sequuntur: inturbidus etc. Consules h. l. pro anno dicuntur, sensusque hic: sequitur annus quo C. S. D. H. consules fuere. Igitur sequentia per appositionem capienda: eique rei interpunctionem accommodavi 6, 40. Q. *Plautius, S. Papius coss. sequuntur. eo anno etc.* Eam.

graviora, dissimulatis plerumque pretiis, occultabantur; ventris et ganexæ paratus, adsiduis sermonibus vulgati, fecerant curam, ne princeps antiquæ parcimoniæ durius adverteret. Nam, incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles disseruerant, « sperni sumptuariam legem, vetitaque utensilium pretia augeri in dies : nec mediocribus remediis sisti posse. » Et consulti patres integrum id

12. *Fecerant curam.* Sic infra c. 54, *simultates faciunt* : ubi tamen forsitan rectius Lipsius, *faciunt*. Vid. supra h. l. c. 29, an *accidunt*; et apud Nasonem Am. 1, 8, 82., *Sape simultates ira morata facit. Formidinem facere*, Hist. 3, 10. Sed et alibi *metum, terrorem, pericula facere*. Hic tamen fortasse rectius legamus *injecerant*, vel *acuerant curam*.

Sperni sumptuariam legem. Augusti sumptuariam intellegit, de qua Agellius 2, 24. Postremo lex Julia ad populum pervenit, Cæsare Augusto imperante, qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur; Kalendis, Idibus, Nonis, et aliis quibusdam festis, trecenti : nuptiis autem et repotiis HS. millies esse. Etiam dicit Capito Ateius edictum Divine Augusti an Tiberii Cæsaris, etc. Quo loco claram mendam per occasionem tollo, legoque : *nuptiis autem et repotiis sestertii mille. Esse etiam dicit Capito*, etc. Sestertium millies ad nuptias ut definiat ulla lex? non potest : nimis immane est. At sestertii mille conveniunt, et *sumptuariæ* habent cum numero priore, ducentorum trecentorumque. Ceterum hanc Tiberii curam intellexit Plinius 33, 8. hoc diversus, quod C. Sulpicius Galbam ædilem nominat, non C. Bibulum, rejicitque in annum sequentem, quo consules Vetus et Pollio. *Tiberii demum*, inquit, *principatus nono anno, in unitatem venit equester ordo; anulorumque auctoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. An-*

tistio Vetere Coss. a. U. c. 775. quod miremur, futuri pæne de causa; cum C. Sulpicius Galba, dum juvenalem famam apud principem popinarum poenis aucupatur, questus esset in senatu, vulgo institores ejus culpas defendi anulis. Fieri tamen potest, ut iterata tunc ea inquisitio. Lira. Emendationem Lipsii in Gellio omnes post editores recte receperunt. ERM.

Vetita utensilium pretia augeri. Freinsh. *supellectilium prohibitam taxationem non modo retineri, verum etiam in dies augescere.* Mirum omnibus partibus. Tu accipe; et in cibaria et convivia plus plusque in dies, quam concessum sit, impendi. De ganexæ namque paratibus agunt : et *utensilia* quæ sint, diximus ad 1, 70. GRON. Adde Suet. Tib. 34. in quo loco, planum est, ad ea, quæ hoc anno in senatu acta sunt, respici maxime, neque solum ad 2, 33. ut videbatur ibi Burmanno, hinc vocem *mullos* ap. Suetonium tentanti, quod ibi (2, 33.) macelli nulla mentio. Vide dicta in Excursu ad locum Suetonii. ERM.

Nec mediocribus remediis sisti

negotium ad principem distulerant. Sed Tiberius, sæpe apud se pensitato, an coerceri tam profusæ cupidines possent? num coercitio plus damni in remp. ferret? quam indecorum adtrectare, quod non obtineret: vel retentum ignominiam et infamiam virorum illustrium posceret: postremo literas ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit.

LIII. « Ceteris forsitan in rebus, P. C. magis expediat, me coram interrogari et dicere, quid e republ. censeam: in hac relatione, subtrahi oculos meos, melius fuit, ne, denotantibus vobis ora ac metum singulorum, qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut deprænderem. Quod si mecum ante viri strenui,

posse. Sic rectissime restituit Pichena, cum ante legeretur *remediis resisti*, de conjectura edentium: nam in cod. MS. est *remedii isti*: recte adeo receptum Gron. et seq. Gronovius adscripserat, videndas notas suas ad Livium 4, 12. ERN. — * Probat Heinrius l. c. Cf. et not. ad Just. 11, 1.

Negotium ad principem distulerant. Pro unitationi *refecerant*: quia illud ipsum *reficere* habet dilationem iudicii, sententiæ: eaque de causa hæc verba permutantur. Livius 41, 8. *legati, qui ad novos magistratus* (i. e. in proximo futurum annum) *dilati erant.* Cic. ad Att. 1, 4. *in mensem quintilem rejecti sumus.* ERN. — *Distulerant*, i. e. differentes remiserant. Sic et Livius 26, 51. WORK.

Plus damni. Enumero scilicet periclitantium, et malitia delatorum. Itemque ex infamia, ut addit, tot illustrium. LRS.

Obtineret. Exhibui lectionem MS. et edd. Beroaldi et Frob. pr. quam

restituit J. Gronovius. Rhenani ed. habet *obteneretur*; quod secutæ sunt editiones post se factæ: estque convenientius contextui. Sed quia et *obtineret* intelligi potest, et Tacitus, ut sæpe jam diximus, amans est variandæ constructionis, non pro certo eandem dicere, *obteneretur* esse Taciti manum. ERN.

Ne, denotantibus vobis ora etc. Non videtur esse, quod vulgo hoc verbum significat, *designare*: quo sensu simplex et compositum promiscue dicuntur: nam quod Cicero in Catil. 1, 1. dixit, *notat et designat oculis ad eandem unumquemque nostrum*, id pro Lege Manil. 3. dixit, *una literarum significatione cives romanos trucidandos denotavit*: sed *observare*: pro quo cum *notare* dicatur, ut ap. Virgil. Ecl. 3, 68. *locum ipse notavi, aeris quo congressere palumbes*, etiam *denotare* dici potuit. ERN.

Deprænderem. Hic quoque secutus J. Gronovium exhibui scripturam codicis; non quo concinnior sit, ut

ædiles, consilium habuissent, nescio, an suasurus fuerim, omittere potius prævalida et adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret, quibus flagitiis impares essemus. Sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia implere velim: mihi autem neque honestum silere neque proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sustineo; majus aliquid et excelsius a principe postulatur: et, cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant, unius invidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, et priscum ad morem recidere adgrediar? villarumne infinita spatia, familiarum numerum et nationes?

ille sit, aut pro certo audeam affirmare, Tacitum sic scripsisse, sed quia scripturam codicis exhibendam putavi, ubi ambiguum esset, utrum Tacitus dedisset. Unius codicis auctoritas non satis est, ut credam, Tacitum sic dedisse. Codices Liviani bene multi multis locis exhibent *prehendere, prensus*. Vid. Drakenb. ad 2, 29. nec tamen ille recepit. Etiam in Sueton. Calig. 39. cod. Med. tert. habet *comprehensis*, sed alii *comprehensis*, ut editur. Itaque non magnopere peccasse in Tacitum puto viros doctos, cum h. l. *deprehenderem* ediderunt: eorumque exemplum secutus essem, nisi scirem, Tacitum poetarum rationem et aliis in rebus secutum esse, contra consuetudinem elegantiorum scriptorum. Sed tamen mihi *deprehenderem* verius videtur. *Deprehendere* editur in Agricola 7. nescio, an e MSS. sed per multis aliis locis in omnibus scriptis et edd. reperitur. ERN.

Viri strenui. Insanam epithetorum, quibus vulgo utimur, luxuriam reprehendi, facile fero. Sed principium

ejus a Cicerone, vel Tiberio, vel Tacito petere cum Freinschemio, est jocari. Non dubito, quin *viri strenui* sint, acres, vigilantes, intenti, suisque muneris et officii memores, quod in hoc ipso demonstrarint negotio. Proxime sic Fabius apud Livium 28, 40. *quemadmodum jam certa provincia Africa consulis, viri fortis ac strenui, scilicet*. Et Parmenio apud Curtium 7, 2. *rex expeditionem parat in Arachosios: strenuum hominem et nunquam cessantem*! Quis nequam addidissent illi, nisi res præsens eo diceret. GRON.

Villarumne infinita spatia. Muræ tus male de amplitudine fundorum capit, quæ nihil ad leges sumptuarias pertinet. De ædificiis villarum, urbium magnitudinem habentium, intelligendum. Seneca de Benef. 7, 10. ERN.

Familiarum numerum. Numerum servorum Romanis eum reperio, qui non facile fidem inveniat moribus nostris. Tacitus 14, 43. Podanio Casto (Secundo) tribuit quadringentos: Plinius 33, 47. Cæcilio euidam lai-

argenti et auri pondus? æris, tabularumque miracula? promiscuas viris et feminis vestes? atque illa feminarum propria, quis, lapidum caussa, pecuniæ nostræ ad externas aut hostilis gentes transferuntur? »

doro quinquies mille. Et hi nihil dicunt præ Athenæo 6, 20. Πρὸς ταῦτα ἀπαντήσας ὁ Λαρμένσιος ἔφη· ἀλλὰ Ῥωμαίων ἱεραστὸς, εἶδας δ' ἀκριβῶς ταῦτα, ὃ καὶ Μασσούρις, πλείστους ᾄδους πεποιημένος οἰκίτας. Καὶ γὰρ μυρίους καὶ δισμύριους, καὶ ἔτι πλείους διὰ πάντοτε κίπτηνται οὐκ ἐπὶ προσώδοις δι, ὅσπερ ὁ τῶν Ἑλλήνων ζήλοισι Νικίας. Ἀλλ' οἱ πλείους τῶν Ῥωμαίων συμπεριόντας ἔχουσι τοὺς πλείστους. Seneca de Tranq. an. 8. *Felicioremne tu Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiozem esse Pompeio? numerus illi quotidie servorum, velut imperatori exercitus, referebatur: cui jamdudum divitiæ esse debuerant duo vicarii et cella laxior. Tot servi, si Deo placet, uni servo! Ut non injuria queratur et culpet Plinius 33, 6. mancipiorum legiones, et in domo turbam externam, ac servorum quoque caussa nomenclatorem adhibendum. Nec Romæ solum hæc copia; etiam Athenis. Thucydidem auctorem habeo, ex ea urbe, bello peloponnesiaco, idque uno tempore, transfugisse ad hostem super viginti millia servorum: et quidem servorum, qui manuarum operas exercerent. Quantam vim in urbe suspicari debemus fuisse reliquam? Verba ejus hæc 7, 27. Τῆς τε γὰρ χάρας ἀπάσους (οἱ Ἀθηναῖοι) ἐστέρησαν, καὶ ἀνδραπόδων πλεον ἢ δύο μυριάδες πύτομαλκυσαν. Καὶ τοῦτον πολλοὶ μύριος χειροτέχναι. LIPS. Adde Senec. de Benef. 7, 10. ERN.*

Familiarum numerum et nationes. Possis nationes de multitudine capere. Seneca l. c. *familia bellicosus nationibus major.* Sed multitudo indicatur verbo *numeri*. Igitur potius de servis e variis nationibus intelligendum e 14, 44. Et aliis locis veterum constat, in hoc quoque magnificentiam quæsitam. ERN.

Æris. De vasis corinthiis intelligendum, quorum in hac caussa mentio ap. Sueton. Tib. 34. sed præterea etiam de aliis ornamentis suppellectilis ex ære: de quibus v. Meursium de Luxu. ERN.

Promiscuas viris et feminis vestes. Sericas intellegit Coasque, quibus abstinent nec viri. Carpit non semel gravissimus auctor Seneca ut Ep. 123. (122.) *Non videntur ubi contra naturam vivere, qui commutant cum feminis vestem? non vivunt contra naturam, qui expectant (corrigo expetunt) ut pueritia splendeat tempore alieno?* et 114. *Quod vides istos sequi, qui aut vellunt barbam aut intervellunt; qui labra pressius tondent et abradunt, servata et submissa cetera parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucen-tem togam.* Et Plinius 11, 27. *Nec puduit has vestes (de Cois loquitur) usurpare etiam viros, levitatem propter æstivam. In tantum a lorica gerenda discessere mores, ut oneri sit etiam vestis.* Plura pete e Clem. Alexandr. Pædag. 3, 3. cujus index, πρὸς τοὺς καλλωπιζομένους τῶν ἀνδρῶν. LIPS.

Lapidum caussa pecuniæ. Gem-

LIV. « Nec ignoro, in conviviis et circulis incusari ista, et modum posci : sed, si quis legem sanciat, poenas indicat, iidem illi, civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem, clamitabunt. Atqui, ne corporis quidem morbos veteres, et diu auctos, nisi per dura et aspera coerceas : corruptus simul et corruptor, æger et flagrans animus, haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit. Tot a maioribus repertæ leges, tot, quas D. Augustus tulit : illæ oblivione, hæ, quod flagitiosius est, contemptu abolitæ; securiorem luxum fecere. Nam, si velis, quod nondum vetitum est, timeas, ne vetere : at, si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur : quia unius urbis cives eramus : ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. Externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est, de quo ædiles admonent! Quam, si cetera respicias, in levi habendum! At, hercule, nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod vita populi romani per incerta maris et tem-

mas intellegit, et in primis uniones : quorum feminis ad inaures creber usus. Vide Excurs. 1. Lips. Plinius 12, 41. *Arabia etiamnum felicius mare est; ex illo namque margaritas mittit : minimaque computatione millies centena millia sestertium annis omnibus India et Seres peninsulaque illa imperio nostro adimunt.* Gron.

Unius urbis cives. Quasi dicat, at nunc ex omni orbe mixtio sumus. Undique gentes civitate et honoribus donatæ, itemque non donatæ, con-

fluximus. Quæ vera sunt de illo ævo: vel Senecam ad Helviam vide c. 6. Lips. Adde ad 2, 55. et Dionys. Halic. 4, 23. sq. Eran.

Ne irritamenta. Paschalius in margine : hic deest, at nunc, aut aliquid tale. Credo, id referebat potius ad externis victoriis. Sed ibi sufficit intelligi.

Vita populi rom. per incerta. Quia e Sicilia, ex Africa, ex Ægypto, frumentum advehebatur, ut notum est, et jam ad h. l. monuere alii. Similiter loquitur infra 12, 43. Eran.

pestatum quotidie volvitur, ac, nisi provinciarum copiae et dominis et servitiis et agris subvenerint, nostra nos scilicet nemora nostraeque villae tuebuntur? Hanc, P. C. curam sustinet princeps: haec omissa funditus remp. trahet. Reliquis intra animum medendum est: nos pudor; pauperes necessitas; divites satias in melius mutet. Aut, si quis ex magistratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc et laudo, et exonerari laborum meorum partem fateor: sin accusare vitia volunt, dein, cum gloriam ejus rei adepti sunt, simultates faciunt, ac mihi relinquunt,

Ac nisi etc. *Ac* non videtur huic loco convenire. Suspicio, Tacitum scripsisse nam: ut ratio redderetur praecedentium verborum. Mox toti contexto et formae argumentationis esset convenientius *quod si*, quam *aut si*. Sed hoc quoque atouque defendi posse video. Paulo post Hein- sius. l. c. corrigit *parte*, pro *partem*, intellecto *me*. EAM. — Equidem malim *parte me* expressis verbis (ex quo facile potuit oriri *partem*). Sedet vulgatum probum censeo. Sic. H. 4, 37. *ad liberandum obsidium*. WOLF. Nil mutandum: non enim ratio redditur, sed continuantur res ad senatum referendae. Sic recte Hillerus Racem. 29. qui et bene *et aut si* tuetur.

Simultates faciunt. Jos. Mercerus, *fugiant*; at ego *iaciunt*, verum puto. Semina simultatum illi spargunt, me volunt colligere acerbos fructus. Mox etiam, *remissam curam* interpretantur *permissam*. Nam ita Suet. Tib. 34. *Annonam macelli senatus arbitrio quotannis temperandam censuit, dato aedilibus negotio popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera qui-*

dem pistoria venalia proponi sinerent. Sed hoc sane ad publicum luxum, et divitum istorum, non spectat: magis ad pretia rerum (prior quidem pars:) et reliqua ad plebeculae disciplinam. Nihil quidem nunc actum, Tacitus ita clare dicit, et post orationem etiam ostendit, ut calumnia sit aliter interpretari. Et age, dissensiat a Suetonio: an rarum est? LIPS. Mercerus et Grotius legendum putant: *faciundas mihi relinquunt*: quod probat etiam Ryckius. Heinio lipsiana ratio placebat. Sed *faciundas* melius puto. Quod ad *remissam curam* attinet, Lipsium sequitur Freinsh. Pichena contra pugnat pro *permissa*, *relicta*, usus loco Taciti 3, 10. *remittere causam integram ad senatum*, item 1, 8. *remisit Caesar arrog. moder.* Sed uterque locus est alienus. Nam in illo construitur cum *ad*, neque tamen significat proprie permittere: in hoc, *remittere* non esse permittere, patet ex iis, quae ibi a Lipsio et Gronovio dicta. Nec Broterius ullum exemplum idoneum attulit pro hac significatione, defunctus magnifica ratione, quod res ita sit

credite, P. C. me quoque non esse offensionum avium : quas cum graves, et plerumque iniquas, pro rep. suscipiam, inanes et irritas, neque mihi aut vobis usui futuras, jure deprecor.

LV. Auditis Cæsaris literis, remissa ædilibus talis cura; luxusque mensæ, a fine actiaci belli ad ea arma, quis Ser. Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paullatim exolvere. Causas ejus mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabeantur. Nam etiam tum plebem, socios, regna colere, et coli licitum : ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen et clientelas illustrior habebatur. Postquam cædibus sævitum, et magnitudo famæ exitio erat, ceteri ad sapientiora convertere, simul novi homines e municipiis et coloniis atque etiam provinciis, in senatum crebro adsumpti, domesticam parcimoniam intulerunt : et, quamquam fortuna, vel indus-

comperta, ut exemplis supersedere potuerit. Lipianæ interpretationi, quam Freinsh. sequitur, ob stare videtur, quod ædiles illam curam non petierant, sed ad senatum detulerant principemque, ab iisque emendari rem voluerant. Sed tamen et latinitas et sequentia non aliter patiuntur intelligi. *EXX. Similitates facere habet quoque Ovid. Am. 1, 8, 82.*

Plerumque iniquas. A pravis causis animisq. ortas, non ex merito meo. *Lips. Neque mihi aut vobis. Vid. ad 1, 32. EXX.*

Rerum adeptus est. Faciebam olim, rem romanam adeptus : nunc non muto. Est archaismus, et sic dictum, ut rerum potiri. Nam ita 6,

45., *Nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur.* *Lips.*

Per nomen et clientelas ill. hab.

Ut superiora : *ut quisque opibus d. p. speciosior* respondent verbis : *plebem socios, regna colere* : sic hæc verbo : *et coli* : int. *a plebe sociis, regibus.* Atqui socii et regna sunt clientelæ. De sociis notissimum : Cappadociam clientelam Catonis vocat Cicero ep. 15, 4. ubi etiam Cyprum insulam, quæ fuit sociorum, sic appellat. Unde fit, ut alterum verbum videatur debere respondere *plebi*, veniatque in mentem *per urbem.* Sed potest *per nomen et clientelas illustrior* accipi pro nomine et clientelis, et habebatur, pro erat;

tria, plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. Obsequium inde in principem et æmulandi amor validior, quam poena ex legibus et metus. Nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis et artium, imitanda posteris, tulit. Verum hæc nobis * majores certamina ex honesto maneant.

neque necessarium est, omnia sibi accurate respondere. ERN.

Pervenirent. Pervenissent temporum ratio requirit: et sic a Tacito scriptum puto. Possis etiam conjicere *pervenerant*; quod esset sane rectius ex antiquiori et meliori latinitate: sed Tacitus sæpe *quæquam* conjunctivum jungit, ubi contextus non desiderat, ut h. l. ERN.

Obsequium inde in principem. Simillimum, quod Panegyristes ad Theodosium 14. *Tuæ imperator, epulæ mensis communibus parciores.... hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parcimoniæ cultus inolevit: et, quiescentibus legum minis, subiit quemque (ita lego) privatim poenitentia.* LRS.

* *Validior.* Alii *validiora.* Sic passim citat Lips. KR.

Verum hæc nobis. In funesto hoc loco olim conclamavi. Forte, *nobis in majores.* Id est, adversum majores: medicina, quæ huic mortuo non faciet vitam. LRS. Sic etiam Vertranius, probatque Ryckius. Et sæpe *in* absorberi ab *litera m* vel præcedente, vel sequente, alibi notatum. Eodem redit *erga* Rhenani,

adversus Faerni. Salinerius locum sanum putat, orationemque hic converti ad majores, i. e. veteres Romanos: idemque placet Heinsio l. c. p. 393. Id mihi durius videtur, et oratori, quam annalium scriptori, aptius. Ceterum comparem locum huic ex 15, 21. *Maneat provincialibus, potentiam suam tali modo ostentandi.* Broterio placet Boxhornii ratio: *Verum hæc nobis majores*, sc. exempla reliquere. *Certamina ex honesto maneant.* ERN. Boxhornii conjecturam in textu jam occupat Paschalius. Lipsii emendatio sic satis aridet. Sic in pro *erga* vel *adversus* frequens. *Certare* tamen in *quem* vix invenias. Salinerii apostrophe jam placebat Lampugnano in Collat. cod. Mirand. Acidalius volebat: *quorum, scil. posterorum h. n. in m. c.* etc. Crollius conjectabat: *v. h. n. mellora*, i. e. profutura magis c. etc. Hillerus mavult *majora*, Racem. 2. quippe de virtute instituenda. — * KR. ad h. l. nihil offenderem. Optat nos certare cum majoribus honestate. Sic et Germ. c. 33. *Maneat* etc. V. D. de Lammalle.

LVI. Tiberius, fama moderationis parta, quod ingruentis accusatores represserat, mittit literas ad senatum, quis « potestatem tribuniciam » Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne « regis, » aut « dictatoris » nomen adsumeret, ac tamen adpellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis; quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret. Sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur: simul modestiæ Neronis et suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo Tiberius Drusum summæ rei admovet: cum, incolumi Germanico, integrum inter duos judicium tenuisset. Sed principio literarum veneratus deos, « ut consilia sua reip. prosperarent, » modica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta, retulit: « esse illi conjugem et tres liberos, eamque ætatem, qua ipse quondam a D. Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. Ne-

Pot. trib. Druso pet. Huc Vaillant in NN. Col. sub Tib. refert numum, quo Tarraconenses Juliæ recuperatam valetudinem et Druso tribuniciam pot. gratulari videntur.

Augustus reperit. Ita cum Tacito plerique scriptores tradiderunt, quos refellit Dio 42, 20. ubi diserte scriptum, *Cæsarem admisisse, ut dictator in integrum annum diceretur, et tribuniciam potestatem per omne ævum haberet.* Non ergo vocis auctor Augustus. Sed hoc tamen verum, Cæsarem eo titulo publice non usum; usus est primus Augustus, et dedit ei splendorem; ideoque origo ejus non immerito relata ad ipsum. Lirs. V. ad 1, 2.

Præmineret. Gutherius de Off. domus Aug. 1, 39. legi vult *præmu-*

niret, quod nulla fuerit in trib. pot. eminentia, sed summa securitas et optimum munimentum contra conjurationes. Verum Augustus in eo honore, qui civile quiddam et popolare habebat, eminentiam quæsisse videtur. Quod addit Gutherius, vix a probatis auctoribus receptum *præminendi* vel *præeminendi* verbum, in eo fallitur; hoc sæculo teri cœpit. Noster sic 12, 12. Seneca Controv. 4.

Eamque ætatem qua. Egit ergo Drusus tunc trigesimum sextum annum. Nam Tiberius natus est L. Munatio Planco, M. Lepido iterum coss. a. U. 712. A quo die anni medii triginta sex ad tribuniciam ejus potestatem; quæ delata a. U. 748. Lirs.

que nunc propter, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis consulem, noti laboris participem sumi. »

LVII. Pfæceperant animis orationem patres; quo quæsitior adulatio fuit. Nec tamen repertum, nisi, « ut effigies principum, aras deum, templa et arcus » aliaque solita censerent: nisi quod M. Silannus ex contumelia consulatus honorem principibus petivit: dixitque pro sententia, « ut publicis privatisve monimentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina præscriberentur, sed eorum, qui tribuniciam potestatem gererent. » At Q. Haterius cum, « ejus diei senatus consulta aureis literis figenda in curia, » censuisset, deridiculo fuit senex foedissimæ adulationis, tantum infamia usus.

LVIII. Inter quæ, provincia Africa Junio Blæso prorogata, Servius Maluginensis, flamen Dialis, ut

13. *Fœdissimæ adulationis tantum infamia usus.* Mendosa sunt ista, scribe, tantum infamia ausurus. Non enim senatui tantum deridiculo fuit, sed ipsi quoque Tiberio, uti mox apparebit. Sic audere aciem, bellum, prælium, flagitium, facinus etc. Dubito tamen: nam et uti morte, Ann. 6, 48; ib. 51, ingenio suo.

Publicis privatisve monimentis. Mureto, Pichena, aliisque legendum videtur, *privatisque*. Quod non opus esse putat Ryckius, si ante *publicis* intelligatur *vel*. Sed illud lenius. *Ve* et *que* non raro in libris permutantur. V. Drakenb. ad Liv. 24, 10. et quos ibi laudat. ERM.

Atque Haterius. Non dubie scribendum, *At Q. Haterius*, idque illi prænomen. Simile in Suetonii Vitellio mendum cap. 1. *Exstatque elogii ad Q. Vitellium libellus*. Scribo, *exstat Q. Longini*, vel, ut Muretam video velle, *Q. Clodii*. LIPS.

Tantum infamia usus. Hæc corrupta esse si largiar Heinsio, tamen remedium: *tantum infamia ausurus*, vereor, ut idoneum sit. Ceterum sic interpungendum, *deridiculo fuit senex foedissimæ adulationis, tantum infamia usus*, i. e. nullum alium fructum ex hac sententia nisi adulatoris infamiam relaturus. Si quis malit interpungi post *senex*: ut *f. a. ad infamia referatur*: non repugnem. ERM.

Servius Malug. Reinsius in margine adscripserat, forte *Sergius Mal.* item infra c. 71. putabatque esse

Asiam sorte haberet, postulavit « frustra vulgatum, » dictitans, « non licere Dialibus egredi Italia; neque aliud jus suum, quam Martialium, Quirinaliumque flami-

Sergium Cornel. Lentulum Malug. qui a. U. 763. consul suffectus cum C. Junio Blasio fuit. De consulatu verum est. Sed de prænominе fallitur vir magnus. *Servius* est prænomen, non *Sergius*. V. viros doctos ad Sueton. Galb. 1. et *Servius* usitatum Maluginensibus prænomen, ut e Livio notum est, apud quem plures hoc prænominе occurrunt. **Ex.**

Ut Asiam sorte haberet. Non difficilis hic nodus, si memineris, quæ ad caput 32. monuimus. Asia et Africa in sortem mittebantur: et de illis sortiebantur duo consularium vetustissimi. Sed Africa tum temporis sine sorte prorogabatur Junio Blasio. Ergo et citra sortem vetustissimo consularium cedebat Asia. Is erat Ser. Cornelius Maluginensis: eoque postulabat ut sortem *Asiam haberet*. Ita enim scripsisse Tacitum mihi pro explorato est. Intelligo *Asiam* provinciam. Quod miror non animadvertisse virum singularem Josiam Mercerum, qui solus hic sensit, potius quam decurreret ad rem absurdam, etiam qui sine sorte haberet, *sorte obtinere* diotum. Nusquam hoc, sed *sortem*, hoc est provinciam, quæ, nisi extra ordinem aliquid incidisset, sorte deferebatur. *Ut Asia sortem haberet*, id est, ut *Asiam* alteram provinciarum, quas sortirentur consulares, quando altera earum Africa Junio Blasio prorogata esset, et sic neutra in sortem mitteretur, ipse ut istam ante omnes alios consulatu functus citra sortem haberet. Quam etiam nactus esset,

nisi *Diale* flaminium obstitisset. Ideo sequenti c. 71. *Ita sorte Asia in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, collata*. Provincia nimirum *Asiæ* sine sortitu. Neque his adversantur illa: porro si hi duxissent provincias: quas primus recte cepit Mercerus. Loquitur enim, ut more atque ex instituto fiebat, nisi necessario aliquid præter morem statuendum esset. Et ex antecedente intelligitur consequens; nam, si *Dialibus* flaminibus sortiri concessum, sequebatur, ut, quoties sine sorte transibat alterutra harum provinciarum ad primum consularium, si flamen is *Dialis* esset, non posset excludi. Gron. Emendationem Gronovii probat Ryckius, recte, ut opinor. **Ex.**

Dialibus egredi Italia. Adeo non egredi, ut nec urbe abesse iis liceret una nocte. quod lege in Camilli oratione apud Livium 5, 52. *Flamini Diali*, inquit, *noctem unam manere extra urbem nefas est*. Lips.

Neque aliud jus suum. Ed. pr. *jussum*; pro quo *jus suum* legendum vidit Victorius ad Ciceron. Brutum p. 544. Sed sic jam correxerat et ediderat B. Rhenanus, quem merito secuti sunt ceteri. **Ex.**

Martialium, Quirinaliumque. Atqui nec his quidem antiquitas egredi Italia concessum. Valerius 1, 1, 2. *Metellus vero pont. max. Postumium consulem, eundemque flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petentem, ne a sacris discederet, multa indicta: urbem egredi passus non est; religionique*

num : porro, si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris cærimoniarum reperiri. Sæpe pontifices Dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur : duobus et septuaginta annis post Cornelii Merulæ cædem neminem suffectum; neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum

14. *Duobus et septuaginta annis.* Ger. Vossius ad Vellei. Paterc. 2, 43., legit *VI et LXX annis.*

summum imperium cessit. Cf. et Epitoma Livii 19. Et de Quirinali Livius 37, 51. *Priusquam in provincias prætores irent, certamen inter P. Licinium pont. max. fuit et Q. Fabium Pictorem flaminem Quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum et Post. Albinum fuerat. Religio ad postremum vicit, ut dicto audiens esset flamen pontifici. Eadem cærimonia pontificem max. tenuisse videtur ex liviana epitome 59. Adversus eum P. Licinius Crassus consul, cum idem pont. max. esset, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus, prælio victus et interemptus est. Sed scire licet, quædam ex his cum ævo mutasse. Alias aperte falsis exemplis se juvet hic flamen.* LIRS. Cicero Phil. 11, 8. *Crassus pontifex M. Flacco collega flamini Martiali multam dixit, si a sacris discessisset: quam multam populus remisit: pontifici tamen flaminem parere jussit.* ERN.

Porro si hi duxissent. Offendo in hac phrasi. Forte, *si hi duo rexissent.* Duo, Martialis et Quirinalis. vel, *si hi direxissent.* Aliquis tamen fortasse ad sortem haud male traxerit: et *duxerint*, id est, sorte extraxerint. LIRS. Vide notam Gronovii proxime

precedentem. Rutgersius autem Lect. Venus. c. 25. putat, *duxissent* pro *rexissent*, expressum esse e Thucydidis ἐγείσθαι et ἔξυγείσθαι τὰν πόλιν, τὰν Πελοπόννησον. ERN. Ex cod. Mirand. Lampugnani tuetur *τὸ duxissent.* Recte, ut puto. Sorti convenit duci. Cic. Div. 1, 18. *oracula, quæ æquatis sortibus ducuntur.* Acidalius quoque reddit, *sortiti essent.*

Duobus et septuaginta annis. Constat ratio. Nam Merula interfectus a. U. 668. Suffectus flamen novus ab Augusto, a. U. 744. Notat Dio 54, 36. *Καὶ τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ, αἰτ' ὃ, τοῖς ἱεροῦς τοῦ Διὸς πρῶτον μετὰ τὸν Μερούλαν ἀπεδείχθη.* Non turbat, quod Julius Cæsar flamen Dialis destinatus fuerit, teste Suetonio 1. quia tantum destinatus, et a Sulla eodem sacerdotio mox multatus est. Facit huc Suetonii illud Aug. 31. *Nonnulla ex antiquissimis cærimoniis paulatim abolita restituit, ut Salutis augurium, Diale flaminium.* LIRS. Vossius tamen ad Vellei. 2, 43. vult legi *sex et sept.* qui numerus efficitur etiam Lipsii calculo. De Cæsaris flaminio cum Lipsio sentit Burm. ad Vell. l. c. Wesseling. Obs. 2, 18. ERN. — * V. sup. Heins.

damno, quanto facilius abfuturum ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simultatibus effectum, ut a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc, deum munere, summum pontificum etiam summum hominum esse, non æmulationi, non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium.»

LIX. Adversus quæ cum augur Lentulus aliique varie dissererent, eo decursum est, « ut pontificis max. sententiam opperirentur. » Tiberius, dilata notione de jure flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperavit; nominatim arguens « insolentiam sententiæ, aureasque literas contra patrium morem. » Recitatae et Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur: « Huc decidisse cuncta, ut ne juvenis quidem, tanto honore accepto, adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet? Bellum sci-

Non æmulationi. Est e Mureti emendatione: libri omnes, *æmulatione*. Acidalius præterea volebat *deleri aut post odio*. ERN.

Dilata notione. *Notionem* pro cognitione posuit. Cic. pro Dom. 13. quæ omnis notio pontificum esse debuit. ad Att. 11, 20. *notionem differre*. Adde infra 6, 12. extr. GRON. ad Liv. 27, 25.

Huc decidisse. Sic MS. edd. præter laudatas J. Gronovio, Beroaldi et Aldi, etiam Aleiati, Rhenani, Gryphii. At lipsianæ, quis ego utor, habent *recidisse*, item Berneggeri. Sed tamen credo Tacitum scripsisse *recidisse*, quocum in libris sæpe permutatur *decidere*. V. Burm. ad Suet. Cæs. 17. et nos ad Claud. 9. aut *cecidisse* ut H. 3, 13. Sensus enim

est: eo rem jam rediisse, huc redacta esse omnia. ERN.

Auspicia saltem. Lucem dat Livii locus 22, 1. de C. Flaminio, qui ante initum consulatum profectus ab urbe. *Quodenim illi justum imperium, quod auspiciis esse? Magistratus id a domo, publicis privatisque penatibus, latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis, secum ferre: nec privatum auspiciis sequi; nec, sine auspiciis profectum, in externo ea solo nova atque integra concipere posse.* Vide etiam, quæ de auspiciis infra scribo 4, 36. LIPS.

Bellum scilicet. Non male etiam, *bello: sive, bello cum.* Sed distinctione adhibita commode servaveris illud prius. LIPS. Immo: quia

licet, aut diverso terrarum distineri, litora et lacus Campaniæ cum maxime peragrantem : sic imbui rectorem generis humani : id primum e paternis consiliis discere. Sane gravaretur adspectum civium senex imperator, fessamque ætatem, et actos labores prætenderet : Druso quod, nisi ex adrogantia, impedimentum? »

LX. Sed Tiberius, vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim græcas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi : complebantur templa pessimis servitorum : eodem subsidio obæratī adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec

« 5. *Aut diverso terrarum distineri. Logo, aut diversa terrarum distingere. Vide nos ad 1, 40.*

liber unicus bellum, male et non recte subijcies bello, etsi oratio reliqua id facile ferat. *Bellum scilicet*, id est, bellum esse scilicet, quod moretur Drusum. Quo genere loquendi cur offendare, nulla ratio est. Sic Silius 7, 42. *Ad portas bellum* : quod Obs. 1, 17. vindicavimus. GRON. Dura ellipsis, cui vel Lipsii vel Heinsii emendatio bene medetur. Lallemand bello mavult.

Tum maxime peragrantem. Cum maxime, Rhen. et Muretus voluere. Et sic est in MS. unde restitutum a Pichena. ENN.

Sed Tiberius. Ante hæc verba ali- quid desiderari Paschalius putat. Perperam, si quid video.

Asyla. Ad totum hunc locum de asylis et jure asylorum in græcis civitatibus non pœnitebit contulisse Spanhemium de Usu et Præst. Num. Diss. 9, 5. ENN. Adde Eck-

helii doct. NN. vet. vol. 4. p. 306.

Complebantur templa. Tribus ergo generibus hominum perfugium in asylis, servis, obæratīs, maleficis. De maleficis servisque Plutarchus *περί Δαισιδαμονίας* p. 166. 'Εστὶ δούλη φεύξιμος βωμός, ἔστι καὶ λευκαῖς ἀβίβηλα πολλὰ τῶν ἱερῶν, καὶ συναγόμενοι φεύγοντες, ἂν ἀγέλατος λάβονται ἢ τοῦ θασύρουσιν. De obæratīs idem de vitandis usuris p. 828. 'Ημὶν γὰρ Ἀρτιμις ἢ ἐν Ἐφίση τοῖς χρεώσταις, ὅταν καταφύγῃσιν εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς, ἀσυλίαν παρέχει καὶ ἀδυνατῇ ἀπὸ τῶν δανείων. Et Sallustius eleganter de Pompeio, Ep. ad Cæsarem 1, 2. *Exoque per omne tempus belli, quasi sacro atque inspoliato fano, debitores usi.* Adde, quæ de asylis Pollux c. 1. Εἰ δὲ καὶ ἀσυλὸν τι εἴη, τοῦτο καὶ κρησφύγετον λέγεται, καὶ φεύξιμον, καὶ ἱεροῦς ὄρους, ἐφ' ὅσον τοῖς οἰκίσταις ἀσφάλεια. LIPS. Cf. et supra c. 36.

ullum satis validum imperium erat coercendis seditio-
bus populi, flagitia hominum, ut cærimonias deum,
protegentis. Igitur placitum, ut mitterent civitates jura
atque legatos. Et quædam, quod falso usurpaverant,
sponte omiseré : multæ vetustis superstitionibus aut me-
ritis in populum romanum fidebant. Magnaque ejus
diei species fuit, quo senatus majorum beneficia, so-
ciorum pacta, regum etiam, qui ante vim romanam
valuerant, decreta, ipsorumque numinum religiones
introspectit, libero, ut quondam, quid firmaret, muta-
retve.

LXI. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes,

Jura. I. e. tabulas, literas, mo-
numenta, quibus jura niterentur,
inspicienda senatui, ut judicaret,
utrum jus asyli esset, nec ne.
EAM.

Primi omnium Ephesii. Quibus
Diana culta celebri illo templo. Sta-
tuam ejus describit Minucius Felix
c. 21. *Diana interim est alte suc-
cincta venatrix : et Ephesia mam-
mis multis et verubus exstructa.* Ubi
repono, *uberibus exstructa.* De toto
hoc Asylo eleganter Strabo 14. p.
641. Ἀσυλον δὲ μίνει τὸ ἱερὸν καὶ
τὴν καὶ πρῶτον τῆς δὲ ἁσουλίας τοὺς
ἄνθρωποις ἀλλὰ καὶ τοῖς πολλοῖς.
Ἀλεξάνδρου μὲν ἐπὶ στάδιον ἐκτείναν-
τες, Μιθριδάτου δὲ πύξονμα ἁφίν-
τες ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ κοράμμου, καὶ
δύξαντα ὑπερβαλίσαντες μικρὰ τὸ στά-
διον. Ἀντωνίου δὲ πλυσιάσαντες τοῦ-
το, καὶ συμπεριλαβόντες τῇ ἁσουλᾷ
μέρος τι τῆς πόλεως. Ἐφάντα δὲ τοῦτο
βλαβερὸν, καὶ ἐπὶ τοῖς κακούργοις
ποιεῖν τὰν πόλιν ὥς τ' ὑπάρσσει ὁ
Σεβαστὸς Καῖσαρ. Cui descriptioni,
caussa non est, ut aliunde quippiam

addam. Lira. In loco Minucii Felicis
perperam hærent viri docti, cum
Lipsio pro *verubus* legentes *uberi-
bus*, vel cum aliis *tuberibus*. Frustra
quoque Woverus transponi verba
jubet, quasi *verubus exstructa* non
ad Ephesiam pertineat. Vindicias
loci egit, et Minucium ab inepta
tautologia liberavit Holstenius in
Ep. ad Card. Barberinum de fulcris
s. *verubus* Dianæ Ephesiæ. fol. Rom.
1688. ubi ex numis potius. ostendit,
ferreis fulcimentis statuam deæ sus-
tentari solitam. Simile quid de
Dioscurorum signis refert Pruden-
tius contra Symm. 1, 319. ubi in-
trusere quoque scioli *solo* pro *veru*.
Numus Otaciliæ ap. Vaillant præfert
epigraphen : ARTEMIC. ΕΦΕCΙΑ
ACTAOC. Strabonis δὲ πλυσιάσαν-
τες nihil esse, Xylander bene vidit :
quid, si legas : Ἀντωνίου διπλυσιά-
σαντες τοῦτο. Istam Antonii indul-
gentiam Ephesius celebrat numus,
jugatis triumvirorum capitibus in-
signis, quem ex Vaillantio exhibet
Chishull. p. 150.

licet, aut diverso terrarum distineri, litora et lacus Campaniæ cum maxime peragrantem : sic imbui rectorem generis humani : id primum e paternis consiliis discere. Sane gravaretur adspectum civium senex imperator, fessamque ætatem, et actos labores prætenderet : Druso quod, nisi ex adrogantia, impedimentum? »

LX. Sed Tiberius, vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim græcas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi : complebantur templa pessimis servitiorum : eodem subsidio obæratī adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec

15. *Aut diverso terrarum distineri. Logo, aut diversa terrarum distingere. Vido nos ad 1, 40.*

liber unicus *bellum*, male et non recte subjicies *bello*, etsi oratio reliqua id facile ferat. *Bellum scilicet*, id est, bellum esse scilicet, quod moretur Drusum. Quo genere loquendi cur offendere, nulla ratio est. Sic Silius 7, 42. *Ad portas bellum* : quod Obs. 1, 17. vindicavimus. GRON. Dura ellipsis, cui vel Lipsii vel Heinsii emendatio bene medetur. Lallemand *bello* mavult.

Tum maxime peragrantem. Cum maxime, Rhen. et Muretus voluere. Et sic est in MS. unde restitutum a Pichena. EBN.

Sed Tiberius. Ante hæc verba aliquid desiderari Paschalius putat. Perperam, si quid video.

Asyla. Ad totum hunc locum de asyilis et jure asylorum in græcis civitatibus non pœnitebit contulisse Spanhemium de Usu et Præst. Num. Diss. 9, 5. EBN. Adde Eck-

helii doct. NN. vet. vol. 4. p. 306.

Complebantur templa. Tribus ergo generibus hominum perfugium in asyilis, servis, obæratīs, maleficus. De maleficus servisque Plutarchus *περί Δεισιδαιμονίας* p. 166. "Ἔστι δούλῳ φύξιμος βωμός, ἔστι καὶ λεσταις ἀβίβλα πολλὰ τῶν ἱερῶν, καὶ πολλοὺς φύγοντες, ἂν ἀγάλματος λάβωνται ἢ τοῦ, θαρροῦσιν. De obæratīs idem de vitandis usuris p. 828. "Ἡ μὲν γὰρ Ἀρτεμις ἢ ἐν Ἐφίῳ τοῖς χρεώσταις, ὅταν καταφύγῃσιν εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς, ἀσυλίαν παρέχει καὶ ἄδεια ἀπὸ τῶν δανείων. Et Sallustius eleganter de Pompeio, Ep. ad Cæsarem 1, 2. *Boque per omne tempus belli, quasi sacro atque inspoliato fano, debitores usi.* Adde, quæ de asyilis Pollux c. 1. Eī δὲ καὶ ἀσυλὸν τι εἶναι, τοῦτο καὶ κρησφύγετον λέγει, καὶ φύξιμον, καὶ ἱερὸς ὄρους, ἐφ' ὅσον τοῖς οἰκίταις ἀσφάλεια. LRS. Cf. et supra c. 36.

ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum, ut caerimonias deum, protegentis. Igitur placitum, ut mitterent civitates jura atque legatos. Et quaedam, quod falso usurpaverant, sponte omiserunt: multae vetustis superstitionibus aut meritis in populum romanum fidebant. Magnaque ejus diei species fuit, quo senatus majorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam, qui ante vim romanam valuerant, decreta, ipsorumque numinum religiones introspectit, libero, ut quondam, quid firmaret, mutaretve.

LXI. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes,

Jura. I. e. tabulas, literas, monumenta, quibus jura niterentur, inspicienda senatui, ut judicaret, utrum jus asyli esset, nec ne. EAM.

Primi omnium Ephesii. Quibus Diana culta celebri illo templo. Statuam ejus describit Minucius Felix c. 21. *Diana interim est alte succincta venatrix: et Ephesia mammis multis et verubus exstructa.* Ubi repono, *uberibus exstructa.* De toto hoc Asylo eleganter Strabo 14. p. 641. Ἀσυλον δὲ μὲν τὸ ἱερὸν καὶ οὐ καὶ πρῶτον τῆς δὲ ἀσουλίας τοὺς ὄρους ἀλλοτρεῖται συνίβη πολλὰκις. Ἀλεξάνδρου μὲν ἐπὶ στάδιον ἐκτείναντες, Μιθριδάτου δὲ τέξενμα ἀφέντες ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ περάμου, καὶ δέξαντα ὑπερβαλίσθαι μικρὰ τὸ στάδιον. Ἀντωνίου δὲ πλασιόσαντος τοῦτο, καὶ συμπεριλαβόντος τῇ ἀσουλῇ μέρος τι τῆς πόλεως. Ἐφάνη δὲ τοῦτο βλαβερὸν, καὶ ἐπὶ τοῖς κακούργοις ποιεῖν τὰν πλὴν ἕς τ' ἐκύρῃσιν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ. Cui descriptioni, causata non est, ut aliunde quippiam

addam. LIRE. In loco Minucii Felicis perperam haerent viri docti, cum Lipsio pro *verubus* legentes *uberibus*, vel cum aliis *tuberibus*. Frustra quoque Woverus transponi verba jubet, quasi *verubus exstructa* non ad Ephesiam pertineat. Vindicias loci egit, et Minucium ab ineptia tautologia liberavit Holstenius in Ep. ad Card. Barberinum de fulcris s. verubus Dianae Ephesiae. fol. Rom. 1688. ubi ex numis potius ostendit, ferreis fulcimentis statuam deae sustentari solitam. Simile quid de Dioscurorum signis refert Prudentius contra Symm. 1, 319. ubi intrusere quoque scoli *solo* pro *veru*. Numus Otaciliae ap. Vaillant praefert epigraphen: ARTEMIC. ΕΦΕCΙΑ ΑCΤΑΟC. Strabonis δὲ πλασιόσαντος nihil esse, Xylander bene vidit: quid, si legas: Ἀντωνίου διπλασιόσαντος τοῦτο. Istam Antonii indulgentiam Ephesius celebrat numus, jugatis triumvirorum capitibus insignis, quem ex Vaillantio exhibet Chishull. p. 150.

« non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos : esse apud se Cenchrium amnem, locum Ortygiam, ubi Latonam, partu gravidam, et oleæ, quæ tum etiam maneat, adnissam, edidisse ea numina : deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Jovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem, bello victorem, supplicibus Amazonum, quæ aram insederant, ignovisse. Anctam hinc, concessu Herculis, cum Lydia potiretur, cærimoniam templo : neque Persarum ditione deminutum jus. Post Macedonas, dein nos servavisse. »

Dianam atq. Apoll. etc. Mirifice hæc illustrent nuni ephesini, in quibus Apollo et Diana, item Cenchrius fluvius, Amazones duæ Ephesia et Smyrnea jungentes dexteras, porro templa quatuor, Dianæ, Apollinis, Liberi, Herculis. V. Eckhel. vol. 2. p. 512. sq.

Locum Ortygiam. Scribendum, *Lucum.* Strabo l. c. p. 639. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ παραλίᾳ μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἐστὶ καὶ ἡ Ὀρτυγία, διαπρεπὲς ἄλσος παντοδαπῆς ὕλης, κυπαρίττου δὲ τῆς πλείστης. Διαφροὶ δὲ ὁ Κίχχριος ποταμὸς, οὗ φασὶν ἐκφασθαι τὴν Διὸς μετὰ τὰς ἑστίνας. Ἐνταῦθα γὰρ μυθώουσι τὴν λοχίαν καὶ τὴν τροφὴν τὴν Ὀρτυγίαν, καὶ τὸ ἄδυτον, ἐν ᾧ ἡ λοχία, καὶ τὴν πλεσίην ἱλαίαν, ἣ πρώτην ἱκαναπαύσασθαι φασὶ τὴν Θεὸν ἀπολυθῆσαι τῶν ἁδόνων. Quæ sola satis illustrent hunc totum græcicæ fabulæ locum. Vide tamen, si lubet, Epigramm. græcum l. 4. εἰς ναοῦς, ubi Ephesum vocat Dianæ τὴν τροφὴν. Lips. *Lucum* recepit Pichena, idque nos cum Gronovio et Ryckio secuti sumus. Probat et Torrentius ad Sueton. Tib. 1. *Locus* et *lucus* etiam

in aliis libris confunduntur. Ap. Livium 1, 8. pro: *inter duos lucos*, cod. Lips. habet *inter duos locos* etc. Pichena insuper volebat addi et, item mox *ibi* pro *ubi*: quod non necessarium puto. Ern. *Lucum* primus dederat Victorinus in Var. Lect. 34, 9. Sic et Paschalius in margine.

Oleæ quæ tum. Paullo aliter Strabo, ut vidisti: qui vult post partum demum innisam oleæ quietis causa. Lips. Callim. H. in Del. 209. palmam pro olea laudat. Ceterum parturicentem ei acclinatam tradit. V. ibi Spanhemina. De *tum* etiam supra dictum. Ern.

Adnissam. Est, se reclinantem, quod illustrat Heinsius ad Virgil. Æn. 4, 690: non parientem, ut capit Vossius de Analog. 3, 31. notatus ab Heinsio l. c. Ern.

Supplicibus Amazonum. Aliquid ex de re Pausanias 4, 31. ubi de templo Dianæ Ephesiæ. Lips. Verbum porro *insidere* proprium de hac re. Gr. καθίζεσθαι ἐπὶ τῆς ἱερείας ap. Palæphatum 41. sive καθίζεσθαι simpliciter Demosth. de Coron. 31. Thucyd. 3, 28. ἐπὶ τοῖς θεμελίοις καθίζουσι. Ern.

LXII. Proximi Magnetes L. Scipionis et L. Sullæ constitutis nitebantur : quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsus, fidem atque virtutem Magnetum decorare, uti « Dianæ Leucophrynæ per fugium inviolabile

16. *Proximo Magnetes*. Scribunt, *proximi*, ut respererit noster ad superiora illa, *primi omnium Ephesii*. Ceterum castigandum e *proximo*. Absorperat eam literam ultima vocabuli proxime præcedentis. Hist. 2, 64., *Et Triariæ licentiam molestum e proximo exemplum onerabat*. Seneca Epist. 121, *quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque commissus est*. *Vicinus e proximo* Plautus. Hoc autem vult, cum Ephesii præ vetustate fabulosa ac dubia creparent omnia, Magnetes certiore et e proximo, hoc est, quæ avorum memoria sibi contigissent, protulisse in medium : contra paullo post, *Altius Hierocæsarienses exposuere*. C. 63, *Ceteros obscuris ob vetustatem iniitils niti etc. Propiora Sardinios, Alexandri victoris id domum*. Possis et e proximo capere, pro proximis. Lib. 6, 35., *e propiori restitimus*. Contra e longinquo Frontinus 2, 2., *ut sagittis, quibus ex longinquo usus est, eluderet*.

Proximo Magnetes etc. Freinsh. Alique volunt *proximi*. Sic mox : *Apheodisienses posthac* : ut sane videatur verbum ordinis hic desiderari. cf. 2, 47. Sed Heinsius malebat, e *proximo* : h. e. repetitis iuribus non elonginquo, ut Ephesii fecerant, sed e proximo. Sic c. 61. *propiora Sardinios* etc. cui contrarium, quod mox est : *altius Hierocæsarienses exposuere*. Lector eligat. ERN. Non dubitavi reponere *proximi*.

Decoravere. Freinsh. malebat : *decoraverint*, vel *decoravissent*. Frustra. Sic paullo ante c. 61, *Liber m patrem supplicibus Amazonum, quæ aram insederant, ignovisse* ; et sic centies noster, ut jam alibi notavimus. Interdum tamen illo modo legitimo utitur, ut c. 63. *n. m Smyrnæos* etc. itaque libri audiendi. ERN.

Dianæ Leucophrynæ. Scribe, *Leucophrynæ*. Ejus Deæ templum in Magnetibus descripsit Strabo l. 14. p. 647. Caussam cognominis ad feminam aliquam, quæ ibi condita, referre ex Arnobio possis l. 6. *In Didymæo Milesio Cleochum dicit ha-*

buisse supremam Leandrus : funeris Leucophrynæ monumentum in sano apud Magnesiam Dianæ esse Myndius proficitur ac memorat Zeno. Et Clemente in Protrept. c. 3. p. 29. Ἐνταῦθα τῆς Διούκοφρυνῆς τὸ μνημεῖον, οὐκ ἄξιον παραλελεῖν, ἰσομήτους Ζήνωνος τῆς Μυνδίου, ἢ ἐν τῇ ἱερῇ τῆς Ἀρτίμιδος ἐν Μαγνησίᾳ κεκλῆνται. Vel ad Tenedon insulam, quæ olim appellata Leucophrys, ubi Dianæ sanctissimum templum. Xenophon Rerum Græcarum 3, 14. Τὸ δ' Ἑλληνικὸν στρατεύμα ἐς Διούκοφρυν ἀπῆλθε, ἰνδα ἢ Ἀρτίμιδος ἱερὸν μάλα ἅγιον, καὶ λίμνη, ejusque exemplo et cognomine fortasse edificatum in Magnetibus istud. Pausan. 2, 26. *Magnetes, quibus ex re: i. liberalitate imperavit Themistocles, Leucophrynen Dianam colunt*. At Appianus Ἐμφυλ. 5, 9. etiam alterum ejus Deæ sanum locat Mileti, cognomento pari. Τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς Ἀρσινόην, inquit, ἐκείνη οὖσαι ἐν Μιλήτῳ τῆς Διούκοφρυνος Ἀρτίμιδος, πεμφας ὁ Ἀντώνιος ἀνέλε. Et Pausanias aram Athenis, cui a Themistocles filius dicata statua.

Veneri Amathusiæ, et Jovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent.

LXIII. Auditæ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia fessi patres, et quia studiis certabatur, consulibus permisere, « ut perspecto jure, et si qua iniquitas involveretur, rem integram rursum ad senatum referrent. » Consules super eas civitates, quas memoravi, « apud Pergamum Æsculapii compertum asylum, » retulerunt; « ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. Nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cujus imperio Stratonici Veneri templum dicaverint; Tenios ejusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem ædemque jussi sint. Propiora Sardonios : Alexandri victoris id donum : neque minus Milesios Dario rege niti. Sed cultus Numinum utrisque, Dianam aut Apollinem venerandi.

Veneri Amathusiæ. De eav. Holstenium ad Steph. de Urb. p. 29. ERN.

Jovi Salaminio. Cur in numis Cypriorum Salaminium Jovem agnoscere dubitet Eckhel l. c. vol. 3, p. 88. non video. Locus hic noster rei favet.

Quorum. Int. negotiorum, vel legatorum. Alioqui foret pronum corrigere *quorum*. ERN.

Æsculapii comp. as. De templo Æsculapii Pergameno v. Eckhel vol. 2, p. 68.

Nam Smyrnæos. V. ad 4, 56. ERN.

Stratonici Veneri. In decreto Smyrnæorum in Marmor. Oxon. p. 6. Seleucus Callinicus dicitur declarasse τὸ ἱερὸν τῆς Στρατονικίδος Ἀφροδίτης ἄστυον εἶναι quem locum huic Taciti illustrando prodesse bene monet Spanhem. Diss. 9, 5. V. et Wesseling. Probab. 333. ERN. Eandem cum Urania Venere putat esse Stratonicidem Patinus in Comm. in Mon.

Ulpia Marcellina ap. Polen. in Thes. t. 2, p. 1124. Ita dictam in honorem Stratonices, avia Seleuci II Callin. qui id asylum sanciverit, Broterius conjecat.

Tenios ejusdem carmen. Insula Teni, quæ inter Cycladas, cultores. De hac re, Strabo l. 10. p. 487. *Tenus insula oppidum habet non magnum, sed extra illud in luco Neptuni templum, dignum sane, quod spectetur :* et de magno ibi conventu addit. Lips. *Carmen* est oraculum, ut sæpe apud alios. ERN. In NN. quoque Teniorum Neptunus vel ejus attributa.

Dario rege uti. Scribo, *niti*. Lips. Recepit Pichena cum sequentibus editoribus. ERN.

Dianam aut Apollinem. Sardiani Dianam cognomento Colcenen, cujus templum *μεγάλη ἀγιστήν ἔχει*, ait Strabo l. 13. p. 626. Milesii Apol-

Petere et Cretenses simulacro D. Augusti. » Factaque senatus consulta, quis, multo cum honore, modus tamen præscribatur, jussique « ipsis in templis figere æra, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur. »

LXIV. Sub idem tempus Juliæ Augustæ valetudo atrox necessitudinem principi fecit festinati in urbem reditus : sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum, haud procul theatro Marcelli, effigiem D. Augusto Julia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque ille credebatur, ut inferius majestate principis, gravi et dis-

linem venerabantur, cognomento Didymæum. De quo idem Strabo l. 14. p. 634. et Suet. Calig. cap. 21. Lirs. Ceterum et hic venerandi pro infinito : utrisque esse cultus numinum hos, ut D. et A. maxime venerentur ac colerent. ΕΝΝ. ΔΙΑΤΜΕΤΣ ΜΙΑΗΣΙΩΝ in NN. Caligulæ et Claudii spectatur. V. Eckhel. vol. 2, p. 531. Colcene Diana non occurrit.

Petere. Sic Bernegg. recte. In Lipsianis legebatur *petiere*. Paschalius *petere* in textu habet.

Modus tamen præscribatur. Non satis considerate ergo elapsum hoc Tranquillo Tib. 37. *Abolevit et jus moremque asylorum, quæ usquam erant.* Duuntaxat moderatus est et temperavit. Lirs. At vide, quæ ad illum locum diximus in Excursu, probata nuper Oudendorpio ad Suet. ΕΝΝ.

Facere aras. Curtius Pichena in scripto esse ait, *fiere æra* : atque ita *figere*, pulcherrime emendat. Voluit nempe senatus in ære sculpi et proponi hæc decreta, et has suas modificationes. Lirs.

Marcelli effigiem D. Augusto. Nota morem, haud etiam notum, statuas effigiesque dedicandi certis diis: cujus vestigium in hoc lapide vetusto (ap. Grut. p. 227, 3.) P. VERDVS. P. P. POLLIO. CAESAREVM. IMP. CAESARI. AVG. ET. COLONIAI. BENEVENTANAI. Pollio enim ibi non aliud quam effigiem Cæsaris imp. dedicat consecratque Augusto et colonias suæ. Et clarius in Strabone l. 14. p. 657. Ἡ δὲ καὶ ἡ Ἀγαυομένη Ἀφροδίτη, ἡ τὴν ἀνάκτουται τῷ Θεῷ Καίσαρι ἐν Ῥώμῃ, τοῦ Σεβαστοῦ ἀναθήντος τῷ πατρὶ τὴν ἀρχηγίτιν τοῦ γένους αὐτοῦ. Etiam Dionysius Antiq. 2, 54. scribit, *Romulum ex manubiis Vulcano dedicasse quadrigas aureas, simulque suam effigiem.* Hunc morem in Græcia quoque fuisse, Diogenes mihi præit in vita Platonis 3, 20. ubi ait, *Mithridatem quandam Platonis statuat in Academia dedicasse, ctm inscriptione ista: Μιθριδάτης ἡ Ποσειδάτου Πύρρος Μούσαις εἰκόνα ἀνέθετο Πλάτωνος, ἐν Σιλαγίῳ ἱερῇσιν.* Lirs. Sed bene vidit Freinsh. post *Marcelli* interpungendum esse. ΕΝΝ.

Veneri Amathusiae, et Jovi Salaminio Tencer, Telamonis patris ira profugus, posuissent.

LXIII. Anditæ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia fessi patres, et quia studiis certabatur, consulibus permisere, « ut perspecto jure, et si qua iniquitas involveretur, rem integram rursum ad senatum referrent. » Consules super eas civitates, quas memoravi, « apud Pergamum Æsculapii compertum asylum, » retulerunt; « ceteros obscuris ob vetustatem initis niti. Nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cujus imperio Stratonici Veneri templum dicaverint; Tenios ejusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem ædemque jussi sint. Propiora Sardianos : Alexandri victoris id donum : neque minus Milesios Dario rege niti. Sed cultus Numinum utrisque, Dianam aut Apollinem venerandi.

Veneri Amathusiae. De ea v. Holstenium ad Steph. de Urb. p. 29. ERM.

Jovi Salaminio. Cur in naviis Cypriorum Salaminium Jovem agnoscere dubitet Eckhel l. c. vol. 3, p. 88. non video. Locus hic noster rei favet.

Quorum. Int. negotiorum, vel legatorum. Alioqui foret pronum corrigere *quarum*. ERM.

Æsculapii comp. as. De templo Æsculapii Pergameno v. Eckhel vol. 2, p. 68.

Nam Smyrnæos. V. ad §. 56. ERM.
Stratonici Veneri. In decreto Smyrnæorum in Marmor. Oxon. p. 6. Seleucus Callinicus dicitur declarasse τοῖς ἱερὸν τῆς Στρατονικίως Ἀφροδίτης ἑστῶσαν εἰς τὴν quem locum huic Taciti illustrando prodesse bene monet Spanhem. Diss. 9, 5. V. et Wesseling. Probab. 333. ERM. Eandem cum Urania Venere putat esse Stratonidem Patinus in Comm. in Mon.

Ulpia Marcellina ap. Polen. in Thes. t. 2, p. 1124. Ita dictam in honorem Stratonices. avia Seleuci II Callin. qui id asylum sanciverit, Broterius conjectat.

Tenios ejusdem carmen. Insula Teni. quæ inter Cycladas, cultores. De hac re, Strabo l. 10. p. 487. Tenus insula oppidum habet non magnum, sed extra illud in loco Neptuni templum, dignum sane, quod spectetur : et de magno ibi conventu addit. LRS. Carmen est oraculum, ut sæpe apud alios. ERM. In NN. quoque Teniorum Neptunus vel ejus attributa.

Dario rege uti. Scribo, niti. LRS. Recepit Pichena cum sequentibus editoribus. ERM.

Dianam aut Apollinem. Sardiani Dianam cognomento Colcenæ, cujus templum μεγάλην ἀγίστην ἔχου, ait Strabo l. 13. p. 626. Milesii Apoll-

Petere et Cretenses simulacro D. Augusti. » Factaque senatus consulta, quis, multo cum honore, modus tamen præscribatur, jussique « ipsis in templis figere æra, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur. »

LXIV. Sub idem tempus Juliæ Augustæ valetudo atrox necessitudinem principi fecit festinati in urbem reditus : sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum, haud procul theatro Marcelli, effigiem D. Augusto Julia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque ille credebatur, ut inferius majestate principis, gravi et dis-

linem venerabantur, cognomento Didymæum. De quo idem Strabo l. 14. p. 634. et Suet. Calig. cap. 21. Lirs. Ceterum et hic *venerandi* pro infinitivo: utrisque esse cultus numinum hos, ut D. et A. maxime venerantur ac colerent. ΕΝΝ. ΔΙΑΤΜΕΤΣ ΜΙΑΗΣΙΩΝ in NN. Caligulæ et Claudii spectatur. V. Eckhel. vol. 2, p. 531. Colæne Diana non occurrit.

Petere. Sic Bernegg. recte. In Lipsianis legebatur *petiere*. Paschalius *petere* in textu habet.

Modus tamen præscribatur. Non satis considerate ergo elapsum hoc Tranquillo Tib. 37. *Aboleuit et jus moremque asylorum, quæ usquam erant.* Dumtaxat moderatus est et temperavit. Lirs. At vide, quæ ad illum locum diximus in Excursu, probata nuper Oudendorpio ad Suet. ΕΝΝ.

Facere aras. Curtius Pichena in scripto esse ait, *fiere ara*: atque ita *figere*, pulcherrime emendat. Voluit nempe senatus in ære sculpi et proponi hæc decreta, et has suas modificationes. Lirs.

Marcelli effigiem D. Augusto.

Nota morem, haud etiam notum, statuas effigiesque dedicandi certis diis: cujus vestigium in hoc lapide vetusto (ap. Grut. p. 227, 3.) P. VETDIVS. P. P. POLLIO. CAESAREVM. IMP. CAESARI. AVG. ET. COLONIAI. BENEVENTANAI. Pollio enim ibi non aliud quam effigiem Cæsaris imp. dedicat consecratque Augusto et colonias suæ. Et clarius in Strabone l. 4. p. 657.

Ἡ δὲ καὶ ἡ Ἀγαυομένη Ἀφροδίτη, ἡ νῦν ἀνάκειται τῷ Θεῷ Καίσαρι ἐν Ῥώμῃ, τοῦ Σεβαστοῦ ἀγαθίντος τῷ πατρὶ τὰν ἀρχηγίην τοῦ γένους αὐτοῦ. Etiam Dionysius Antiq. 2, 54. scribit, *Romulum ex manubiis Vulcano dedicasse quadrigas aureas, simulque suam effigiem.* Hunc morem in Græcia quoque fuisse, Diogenes mihi præit in vita Platonis 3, 20. ubi ait, Mithridatem quandam Platonis statuat in Academia dedicasse, cñm inscriptione ista: Μιθριδάτης ὁ Περσέως Μούσαις εἰκόνα ἀνέθηκε Πλάτωνος, ἢ Σιλανίαν ἐπέθηκε. Lirs. Sed bene vidit Freinsh. post *Marcelli* interpungendum esse. ΕΝΝ.

a M. Scauro accusatos. » Videlicet Scipio et Cato talia ulciscabantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum, opprobrium majorum Mamercus infami opera debonestabat. Junio Othoni, literarium ludum exercere, vetus ars fuit : mox Sejani potentia senator, obscura initia impudentibus ausis propellebat. Brutidium artibus ho-

18. *Obscura initia impudentibus ausis propellebat.* Magnus conjecturarum acervus huic loco datur ab hominibus eruditis : non inconcinne illi, qui *propalabat* legunt, sed eo verbo Tacitus alibi non est usus, et Turnebus in *Advers.* non satis lativum censet. Casaubonus invenit in MSS. ad Suetonium. (Vide et Barm. ad *Calig.* 3.) Contra *velare dedecus natalium*, Ann. 11, 21; et Sueton. Aug. 43, *claræ stirpis originem sic innoscere*. Nic. Faber ad 3, p. 110 contrav. Seneca legi, *propolluebat*, vel potius *perpolluebat*. Omnino scribendum *præpolluebat*, quod alibi *præcellere* dixit. Ita opinor Ann. 2, 43., *Agrippina Germanici conjux fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi præcellerat*. Hoc vult, plus auctoritatis in senatu consecutum ausis impudentibus, quam obscuris ejus natalibus debebatur. Ann. 4, 21., *Cassius Severus, sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus*. 6, 2., *Toganus Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditis*. Accusativum casum sæpe Tacitus similibus verbis dat : ut *præminere malos* 15, 34; ubi vide omnino Pichenam. 12, 12., *ea tempestate Cassius ceteros præminerebat peritia legum*, quem locum temere Lipsius immutavit. Et c. 33, ut *ceteros imperatores præmineret*. *Præsidere* cum quarto casu noster nonnunquam. Vide Pichea. ad 12, 14. *Præfestinans Thermaum sinum*. 5, 10. *Campaniam prælegebat*. 6, 1. pro *legebat oram Campaniæ*. *Præstare* passim historici. *Campo, qui castra præjacet*, 12, 36. Ex MSS. *præpollere* absolute, 2, 45., quibus additis *præpolluebat*.

Cicero c. 20. et Valerius : de Rutilio Livius Epit. 70. Cicero in Bruto 30. et Oratore, 2, 69. Orosius 5, 17. LIPS.

Opprobrium majorum. Sallustianum est. LIPS.

Junio Othoni. Declamator fuit eo ævo notus. Seneca pater et ipsum et genus ejus dicendi describit, non sine nota Controv. 9. Ait, illum usum tecto genere dicendi et suspicioso, ubi minime opus, et cum aperte liceret agere. *Bene*, inquit, *de hoc vitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurem tegere*. Acumen joci reddo, scriboque *legere*. Acta publica sunt, nec aliud tam vulgo promptum notumque; adeo ut proverbii loco Seneca filius alibi dixerit,

Beneficia in acta non mitto, id est, non publico, non divulgo. Quid autem magis ridiculum, quam acta publica alicui recitare in aurem? Subtilis ergo in id vitium hominis jocus : quem belle æmulatus est Martialis 1, 90. *Garris in aurem semper omnibus Cinna, Garris et illud, teste quod licet turba.... Adeone penitus sedit hic tibi morbus, Ut sæpe in aurem Cinna Cæsarem laudes?* Nos enim dubito, quin oculos habuerit ad breve illud Scauri acutumque dictum. LIPS. Scripsit *Colorum* liberos, Seneca auctore l. c. Quid sit *color* v. Quintil. 4, 2, 88. Adde Juvenal. 6, 280.

Propolluebat. Nic. Faber *perpol-*

nestis copiosum, et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum, festinatio exstimulabat, dum æqualis, dein superiores, postremo suasset ipse spes anteire parat: quod multos, etiam bonos, pessum dedit, qui, spretis, quæ tarda cum securitate, præmatura, vel cum exitio, properant.

LXVII. Auxere numerum accusatorum Gellius Poplicola et M. Paconius: ille quæstor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sævitiae captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerebantur etiam insonantibus periculosa; cum, super tot senatores adversos, facundissimis totius Asiæ, eoque ad accusandum delectis, responderet solus, et orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod

luebat. Gualotius noster *propellebat*: bono pariter et prompto sensu. Lirs. Pichena *Prætor polluebat*, idque tanquam certissimum recepit in textum. Acidalius *protollebat*: alii *propalabat*: vel porro *polluebat*, quod in paraphrasi sequitur Freinsh. Heinauius *prepollebat*, quod non patiuntur obscura initia. Jac. Gronovius *provolebat*. J. F. Gronovius recepit *propellebat*, servavitque Ryckius. Idque ceteris certe conjecturis melius puto. Probat etiam Burm. ad Suet. Calig. 30. Vulgatum defendi posset e 6, 25. ubi *provixisse* pro porro *vixisse*. Ern. Hiller. Racem. 6. conjicit *protegebat*, ex gemello Velleii loco 2, 100. *Singularem nequitiam supercilio truci protegens*. Obstat, quod vox nimium a vulgata lectione aberrat. Eo sensu *obtegere* habet Cic. in Vatin. 5. — * Cf. et Vell. 2, 76

Brutidium artibus honestis. Vera laus. Non solum enim inter oratores rhetoresque locum habuit, recensente Seneca non semel: sed etiam historiam scripsit, ut ex fragmentis apparet, cum laude. Pete ea a Seneca patre, in Suasoria de morte Ciceronis. Puto eundem esse, quem signavit Juvenalis 10, 82. .... *pallidulus mi Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram.* Lirs.

Iter pergeret. Sic et 15, 27. H. 3, 69. Cf. Burm. ad Val. Flaccum 4, 690.

Anteire parat. Ita scite emendavit Rhenanus ad 13, 30. prius legabatur *antereparat*.

M. Paconius. Quem postilla reum majestatis Tiberius interfecit, admonitu scurræ cujusdam. Suet. Tib. 61. Lirs.

Voce, vultu, eo quod. Lipsius et quod. Acidalius *premeret voce, vultu*

ipse creberrime interrogabat : neque refellere, aut eludere dabatur ; ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsisisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat : et, ne quis necessariorum juvaret periclitantem, majestatis crimina subdebantur, vinclum et necessitas silendi. Igitur, petito paucorum dierum interjecta, defensionem sui deseruit, ausis ad Cæsarem codicillis, quibus invidiam et preces miscuerat.

LXVIII. Tiberius, quæ in Silanum parabat, quo excusatus sub exemplo acciperentur, libellos D. Augusti de Voleso Messalla, ejusdem Asiæ proconsule, factumque in eam senatus consultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat. Ille, multum de « clemen-

eoque quod ipse creberrime interrogabat. Non arbitror necessariam copulam : nam explicat voce premere. ERN.

Neque.... dabatur. Timore, ut opinor, ne refellendo et eludendo augeret iram. ERN.

Interrogarentur. Sic emendavit Paschalius.

Ausis. Fœrpnus *missis*, nempe quia *ausus* passive nuspiam dicitur. Lenius Ryckius *ausus codicillos. missis* quare in *ausis* mutarent librarii, nulla ratio esse potuit. Idem videbatur Heinio l. c. et Grosalotio (quamquam idem etiam *missis, ausis*) idque verum puto. ERN. *Missis* friget. Grosalotius non *ausis* sed *orsis* conjectabat. Ast et verbum ipsum *audere* et ejus participia passive sunt occurrant. Liv. 39, 8. *pleraque per vim audiebantur.* ib. c. 55. *ad talia audenda.* Cf. et Nepos 1, 4. Velleius 2, 56. et 80. Ovid. Met. 2, 328. *magnis exci-*

dit ausis. 11, 242. *potiri auso.* Noster 13, 47. *nullius ausi capax.* Quidni ergo potuit hoc participio et adjective uti ? Mecum sentit Hillerus. — *Audere codicillos sensu prægnante est audere mittere, ut plenius 6, 30. WORK.*

Invidiam. Virulentam odii publici concitationem. Sic et 1, 21. 2, 37.

Voleso Messalla. Cujus sævitiam clarum exemplum in Seneca de ira 2, 5. ubi item vocat eum Asiæ proconsulem sub Augusto. *Volesus nuper sub D. Augusto proconsul Asiæ, cum trecentos una die securi, percussisset, incedens inter cadavera vultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumque fecisset, græce proclamavit, O rem regiam ! Quis hæc rex fecisset ? non fuit hæc ira, sed majus malum et insanabile.* Nec plura super eo mihi comperta. LIPS. Lapidem vulgo *Volasus* ; in fragm. Capitol. *Volusus.*

tia principis » præfatus, « aqua atque igni Silano interdicendum, » censuit, « ipsumque in insulam Gyarum relegandum. » Eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus, « separanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio » dixit, adveniente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequi-

Materna bona.... alia parente geniti. Certe hæc implexa. Pichena interpretatur, Silano fuisse matrem et novercam. Materna autem bona intellegi, veræ matris, quæ separanda a novercâ, ac filio danda, ut avia paternæ. Ego causas nihil video, cur bona matris non fuerint Silani hic rei: et simul igitur cum paternis, pari jure, confiscanda. Mihi semper aliquid occulti vulneris in hac scriptura visum, et sententiam affirmare pene audeam, etâ vix scripturam. Sed hæc quoque fortasse fuerit: quippe tali parente geniti: vel, quippe illa parente, per admirationem. Enimvero Lentulus separari materna bona per honorem voluit, et respectu illius parentis: quæ ex Augusti sanguine scilicet esset. Hoc in Silanis verum est: et Tacitus noster 13, 1. *Silanum abnepotem D. Augusti facit.* et Plinius 7, 11. *D. Augustus neptis suæ nepotem genitum vidit, quo excessit anno.* Stemma tamen seriatim hoc texere difficile sit. Quod si in lectione nihil mutas, tum ego interpretari capiar, duas matres Silano huic reo fuisse, veram et novercam. Noverca autem bona maxima ex parte Silano reliquerat, in gratiam mariti; vel obsequiis, ut fit, privigni capta. Nunc censet Lentulus separanda ea bona, quippe cum non ea parente genitus esset: sed adventicia illa, et ex in-

dulgentia data, filio item indulgenda. Hæc dixerim, nec mihi firma aut proba, ut præmisi. Scripsit ad me ex Hispania vir doctus, in veteri libro se legisse: quippe alia parente, quod ad nostrum illum sensum faciat, sed mallet aliud verbi. Lips. Lipsianæ emendationi similis est freinshemiana, quippe Julia parente geniti. Sed illa melior; quod in hac vox parente friget: præterquam, quod merito dubitatur de Julia, an Silani parens fuerit. 4, 44. *Antonia, Octavia genita, et sic centies.* Sed tamen 13, 12. *Senecio, liberto Cæsaris patre genitus.* et c. 45. *Ollio patre genita.* Duriore nec æque probabiles sententiæ, primum Grotii, qui *Manlia* sive *Mallia*, dein Reinssii Epist. 50. qui *Cornelia* volebat. Nam et idem vitium est, quod in freinshemiana, et si matris cujuscunque, si modo nobilis, ista vis est, cur non et in aliis illa ratione utuntur senatores. Idemque dicendum de Heinssii conjectura: *Ælia*, vel *Julia*, ut Sejano hoc daretur. Eam. Ingeniose Hülteres Racem. 4. *Dia* legit, unde in *alla* pronus lapsus. Simile quid v. ad 39. Supponit autem cum Freinsh. *Juliam* ipsi matrem fuisse, quæ in deos relata.

Cornelius Dolabella. Præter ceteros adulator: qui supra censuit, ut Tiberius ovas urbem iniret. Cujus mentio in prisco lapide conjunctum

tur, increpitis C. Silani moribus, addidit, « ne quis vita probrosus et opertus infamia, provinciam sortiretur : idque princeps dijudicaret. Nam a legibus delicta puniri : quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri, ne peccaretur ? »

LXIX. Adversum quæ disseruit Cæsar : « non quidem sibi ignara, quæ de Silano vulgabantur : sed non ex rumore statuendum, multos in provinciis, contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse. Excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum; hebescere alios : neque posse principem sua scientia cuncta complecti : neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. Ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. Sic a majoribus institutum, ut, si anteissent delicta, poenæ sequerentur. Ne verterent sapienter reperta et semper placita. Satis onerum principibus, satis etiam potentiae. Minui jura, quotiens gliscat potestas : nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. » Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, « insulam Gyarum immitem et sine cultu hominum esse : darent Juniae familiae, et viro quondam ordinis ejusdem, ut Cytheram potius concederet. Id so-

cum hoc C. Silano (ap. Gruter. p. 176.) P. CORNELIVS. P. F. DOLABELLA. C. JUNIVS. C. F. SILANVS. FLAMEN. MARTIAL. COSS. EX. S. C. PACIVNDVM. CVRAVERVNT. IDEM. QUE. PROBAREVNT. LIPS.

Vulgabantur. Valde inclino eo, ut *vulgarentur* scribendum putem. Sed scio talia etiam aliis locis reperiri. Itaque non ausus sum mutare. Sic 4, 10. his indicativus pro con-

junctivo in tali oratione : *inierat, struxerat.* ERN.

Minutura, quoties. Ne deliberare quidem quemquam puto, quin conjectura nostra vera sit, *Minui jura, quoties glis. pot.* præclara et ex usu rerum gnome. LIPS.

Ut. Cyth. Ut ex MS. adjecit Pichena.

Cytheram potius. In MS. *Cytho-num* (immo Cytherum, Groenovic

rorem quoque Silani, Torquatam, priscae sanctimoniae virginem, expetere. » In hanc sententiam facta discessio.

LXX. Post auditi Cyrenenses, et, accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur: L. Ennium, equitem romanum, majestatis postulatum, « quod effigiem principis promiscuum ad usum argenti vertisset, » recipi Cæsar inter reos vetuit; palam adspernante Ateio Capitone, quasi per libertatem. « Non enim debere eripi patribus vim statuendi: neque tantum maleficio impune habendum: sane lentus in suo dolore esset; reip. injurias ne largiretur. » Intellexit hæc

auctore). Putes *Cythnum* fuisse, quæ insula est juxta Atticam, sub Eubœa, nostro alibi, Ptolemæo item et Plinio, nominata. Lips.

Torquatam. Cujus memoriam servat marmor Romæ (ap. Grut. p. 310.) JVNIA. C. SILANI. F. TORQVATÆ. V. R. VEST. MAXIMÆ. JUVENIO. L. Itemque alterum in hortis Vaticani mihi lectum (ib. p. 25.) JVNONI. JVNIA. C. SILANI. F. TORQVATÆ. SACERDOTI. VESTALI. ANNIS. LXIII. CÆLESTI. PATRONÆ. ACTIVS. L. Lips. Adde Sponnii *Miscell. er. ant.* p. 150. ERN. De Torquata disputantes v. Rupertum et Reinesium Ep. 48 et 50.

In hanc sententiam facta discessio. Quomodo discessio facta? Immo videntur omnes hoc probasse, nec dignum Cæsare, per discessionem experiri, Cæsaris an alius sententia sequenda. Nempe in unam Cæsaris sententiam discessio facta: eam cum consul repetisset et pronuntiasset, jussit discedere in partes, ut apparet, hanc sententiam probare senatores. Atque ita omnes ad Cæsaris partes, subsellium, accessere. Nam, auctore Varrone, per discessionem

fit SC. cum consentitur, ap. Gellium 14, 7. ERN.

Post auditi Cyrenenses. Fluctuavi in hoc loco; supra enim scriptum eadem de rec. 38. *Ancharius Priscus Cæsium Cordum proconsulem Cretæ postulaverat repetundis*. Mirum videbatur, agere Cyrenenses in illum, qui alienæ provinciæ rector: et inclinabam ut substituerem, *Cretenses*. Dispulit hanc caliginem Strabo, apud quem libro ultimo in divisione provinciarum lego, Cretam cum Cyrenaica ejusdem proconsulis fuisse. Ab hac mente Suet. *Vespas. 2.*, *Quæstor Cretam et Cyrenas provinciam sorte cepit*. Ubi male quidam libri, *provincias*. Lips.

Lentus in dolore. Patiens, non ulciscendi cupidus. Cicero *Or. 2.*, 45. *lente ferre*, opponit τῆς irasci. Liv. 22, 14. *tendentem ad moenia Hannibalem leni spectamus*. Ubi 4. Drakenb. item late de hac voce ejusque variis et contrariis significationibus agentem Vossium ad Catull. p. 213. ERN.

Reip. injurias ne largiretur. Ne condemnaret injurias reip. illatas,

foret. » Aphrodisienses posthac et Stratonicensis dictatoris Caesaris, ob vetusta in parteis merita, et recens D. Augusti decretum adtulere. Laudati, « quod Parthorum irruptionem, nihil mutata in populum romanum constantia, pertulissent. » Sed Aphrodisiensium civitas

Lira. *Leucophryene* quoque vitiose legebatur ap. Strabonem. Numus autonomus extat ΜΑΓΝΗΤΩΝ. ΑΡΤΗΜΙΑΟΣ. ΑΕΤΚΟΦ ... et Hadriani ΑΕΤΚΟΦΤΥ ΜΑΓΝΗΤΩΝ. exhibet Dianam πολέμαστον stantem, adminiculis fultam, victoriis hinc et inde circa caput volitantibus. V. Eckhel. l. c. p. 525. sq.

*Posthac. Acidalius post hos, Hein-
sius post hæc, vel post has, sc. civi-
tates. Noster 6, 7. Q. Servæus post-
hac et Minucius Thermus inducti;* ubi pariter Acidalius tentat *post hæc*, et Lipsius 12, 62. Permulta ad hanc rationem loca tentare lice-
ret, ut ap. Sueton. Domit. 13. etc. ERM.

Recens D. Augusti decretum. Cæsaris decretum non extat: sed hoc ipso sæculo ex oriente allatum est decretum sensus rom. quo confir-
mantur concessa Aphrodisiensibus a Cæsare dictatore et triumviris, quod hoc ipsum esse videtur Chishullo, de quo hic sermo. Id edidit ille in Antiquit. Asiat. t. 1. p. 152: cum epistola Antonii triumviri, eodem pertinente. Hæc veneranda antiqui-
tatis monumenta, quia liber Chishulli, his in primis in terris, raris-
sime reperitur, nos ad calcem hujus voluminis describi curavimus. Idem p. 155, edidit antiquissimum Stra-
tonicensium decretum, pertinens ad cultum Jovis et Hecates, in quo men-
tio juris asyli e decreto Romanorum,

his verbis: Τὴν πόλιν ἀποδοῖν τῇ τῶν προσητάτων αὐτῆς μεγίστῃ Θεῶν (πρωτοῖα Χρυσαυρίας Διὸς καὶ Ἑλέ) τας, ἐν πολλῶν καὶ μεγάλων καὶ συνε-
χῶν κινδύνων στερῶσθαι, ὅν καὶ τὰ ἱερὰ ἔσθλα, καὶ ἐκίται, καὶ ἱερὰ σθγαλαιοι, δόγματι Σε (Βαστοῦ Ἐπίταρος καὶ) τῆς τῶν κυρίων Ῥωμαίων αἰσίου ἀρχῆς, ἐποίησαντο προφανῆς ἱναργίας. Quæ uncis inclusa sunt, supplevit de con-
jectura Chishullus. ERM.

Laudati quod Parthorum. Parthorum irruptionem intelligit: quæ duces Labieno; de qua et de hac ipsa Stratonicea Dio 48, 26. Ὁ δὲ δὲ Λαβῆνος ἐν τούτῳ τῇ τι Κιλικίαν κατέσχε, καὶ τῆς Ἀσίας τὰς ἑπὶ τῆς ἰσχυρίας πόλεις παρεστήσατο, πλὴν Στρατοκενίας τὰ μὴ πλείστα ἔτι πολέμου, Μίλασα δὲ καὶ Ἀλάβαντα διὰ κινδύνων ἰλόν. Lira. Recte Acidalius, immo Lipsius *laudantis*. GRON. Sc. Augusti. Sed in hac emendatione comma esse debet post *attulore*, ut Acidalius voluit. ERM.

Sed Aphrodisiensium civitas. Mu-
retus sed delet. Acidalius: *pertulis-
sent: seque Aphr. c Veneris; St. Jo.
et Trivia religionem tuebantur* Per-
peram. *Tuebantur religionem*, ut su-
pra, *flagitia hominum ut caerimonias
Deum protegentis*. GRON. Urbs Car-
iæ intelligitur. Veneris cultum ipsum
urbis nomen prodit. Conspirant nu-
mi. V. Eckhel. p. 576. — *Religione
nitebantur*, ut c. 63, et 4, 55. conj.
Wopkens.

Veneris, Stratonicensium Jovis et Triviæ religionem tuebantur. Altius Hierocæsarienses exposuere, « Persicam apud se Dianam, delubrum, rege Cyro, dicatum: » et memorabantur « Perpernae, Isaurici, » multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Ærias, post filius ejus, Amathus,

17. *Et Trivia religionem tuebantur.* Si quid video, religione se tuebantur. Vidit ex parte Acidalius. Tum paullo ante opinor post hæc, non hac, vel post has, ut civitates subintelligas. Ann. 1, 39., *Illic aquilam amplexus religione sese tuebatur.* Notum illud Lucani 1, 127., *Magno se judice quisque tuetur.*

Stratonicensium. Stratonicea Cariae urbs est, et templum duo in suburbanis agro habet, Jovis Chrysaoris, et Hecates sive Triviæ in Laginis. Strabonem vide 14. p. 660. Notat et Pausanias 5, 21: *quod olim ea urbs et regio Chrysaoris dicta fuerit*, nimirum ab hoc templo. LIRS. Jovis Chrysaoris cultum numus Pellerini in Mel. 1. p. 9. præ se fert. Triviæ honorem in aliis ara ignita inter duas tædas ardentes indicat. V. Eckhel p. 590. Ab Hecates cultu Stratoniceam Hecatesiam quoque vocatam, Stephanus testatur.

Hierocæsarienses. Oppidum est in Lydia. LIRS.

Persicam Dianam. Atque ipsi Lydi illi Persici cognomen habent, velut inde oriundi. Pausanias notat 5, 27. *Sunt, inquit, Lydis, qui Persici cognominantur, templa in Hierocæsarea oppido, et Hypæpis. In utroque templo adicula sive cella est cum aris: super his cinis; eoque ingressus sacerdos sive magus (ad magicam enim Pausanias hoc miraculum re-*

fert) tiara caput velatus, fœco arida ligna imponit: et deum nescio quem barbarico sermone (Persico, opinor) invocans, ubi desit, statim e lignis sponte purissima flamma emicat et adsurgit. Id se vidisse Pausanias testatur: et non dubie hinc templo religio, et jus mox asyli. LIRS. Succurrit et hic numus, in quo hinc caput Dianæ, adscripto ΠΕΡΣΙΚΗ, illinc ara ignita, miraculi index. V. Eckhel doctr. NN. vet. vol. 3. p. 103. et Spanh. ad Callim. in Dianam v. 37.

Rege Cyro dicatum. Freinsh. corrigit: *regi Cyro*, quod probat Rychius. Sed potuit indicare voluisse, structum antiquissimis temporibus, regnante Cyro, qui ydos vicit, et colonos eo misit. Parum interest. FARN. — *A rege Cyro vel rege Cyro*, i. e. tempore et cura regis Cyri. WORK.

Paphiæ Veneri. Templum ejus in numo Drusi a Cypriis cuso, ap. Vaill. in NN. Col. Plura v. ad H. 2, 3.

plusquam binoctium abesset : dum ne diebus publici sacrificii, neu sæpius quam bis eundem in annum. » Quæ, principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam, et provinciarum administrationem Dialibus non concedi : memorabaturque L. Metelli, pontificis maximi, exemplum, qui Aulum Postumium, flaminem, adtinuisset. Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, collata.

LXXII. Iisdem diebus Lepidus absenatu petivit, « ut basilicam Pauli, Æmilia monimenta, propria pecunia firmaret ornaretque. » Erat etiam tum in more publica munificentia : nec Augustus arcuerat Taurum, Philip-

Plusquam binoctium. Ita in MS. Mediceo, ablegatis aliis vocibus, placetque. Licere flamini abesse, sed consulto et consciſcente pontifice, etiam plusquam binoctium : sed dumtaxat in adversa valetudine, et cum exceptionibus quæ sequuntur. Vulgata tamen lec.io erat, *dum ne plusquam* : sed novitia cum sit, quis moretur? Lirs. In mendo cubare vulgatam suboluerat et Paschalis.

L. Metelli Pontif. Auctorum loca adduxi ad c. 58. Lirs.

Æmilia monimenta. Bene Æmilia monumenta. Non enim unius Æmilii opus. Æmilius Paullus, qui postea cum C. Marcello consul, duas basilicas, veterem refecit, novam locavit. Auctor Cicero ad Att. 4, 16. Novam interventu bellorum civitium non perfecit ipse (ut hallucinari video virum inter antiquarios primum), perfecit sub Augusto Paulius Æmilius, qui consul a. 720. et postea censor. Dio 49. 41. Καὶ τὴν στοὰν τὴν Παύλου καλουμένην Αἰμίλιος Αἰπίδος Παῦλος ἰδίῳις τίλισσι ἔξικοδό-

μησε, καὶ τῇ ὑπατίᾳ καθήρυσεν. Eam incendio consumptam refecit 20 annis post alius Æmilius, ut narrat idem Dio 54, 25. Ἡ μὲν οὖν στοὰ μετὰ τοῦτο, ὑνόματι μὲν ὑπ' Αἰμίλιου, ἵς ὃν τὸ τοῦ ποιήσαντος ποτὶ αὐτὴν γένος ἐκλήθει, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπ' Αἰγείου τοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν τοῦ Παύλου φίλων ἐκδομένη. Et nunc, post annos 35. iterum collapsam, firmavit ornavitque Manius Lepidus, is de quo dixi supra. Lirs. Sine caussa urget vir summus pluralem, qui in hoc verbo etiam de unius tali opere dicitur. Sic ap. Cicero pro Milone 7. Clodius dicitur interfectus *in majorem suam monimentis*, i. e. in via Appia, ab Appio Cæco munita. Et noster 4, 7. *monimenta Pompeii* vocat theatrum Pompeii Cf. 3, 23. De basilicis dixi ad Sueton. Excursu 5. Ern. Cf. Pin. 36, 24.

Brat etiam t. i. m. p. mun. Paschalius hæc uncis inclusit, addito : hoc totum non adduci possum, quin sit tralatitium.

Argue ut Taurum. Scribendum arcuerat, id est vetuerat, prohibue-

pum, Balbum, hostiles exuvias, aut exundantis opes, ornatum ad urbis et posterum gloriam conferre. Quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At « Pompeii theatrum » igne fortuito haustum, Cæsar « exstructurum » pollicitus est, « quod nemo e familia restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeii. » Simul laudibus Sejanum extulit, « tanquam labore vigilantiaque ejus tanta vis unum intra damnum stetisset. » Et censuere patres, effigiem Sejanum, quæ apud theatrum Pompeii locaretur. » Neque multo post Cæsar, cum Junium Blæsum, proconsulem Africæ, triumphi insignibus adtolleret, « dare id

19. *Tanta vis.* Muretus addidit *ignium*. Male. Nos plura ad Senec. Herc. OEt. 563; et Val. Flac. 7, 333. Ann. 4, 63., *necdum comperto, quos illa vis perculisset, de ruina theatri apud Fidenas.*

rat. Tauri amphitheatrum intelligit in campo Martio: Marcii Philippi sedem Herculis Musarum: Balbi theatrum. Vide Sueton. Aug. 29. Dionem 51, 23. et 54, 25. LIRS. Recte Lipsius. Alterum vix latinum. *Arcuerat conferre*, ut Senecæ defendimus in Hippolyto v. 805. *tu licet asperos Pugnacesque deos viribus arceas, Et vasti spatio vincere corporis.* Et solenne librorum vitium est. Ovidio diu fuit Met. 15, 72., *Primusque Animalia mensis Arguit imponi*, pro *Arcuit*. Statio diu Theb. 2, 629. *cur inficiatus honora Arguerim fama*, (et male defendit Gebhardus) pro *Arcuerim*. Val. Flac. 4, 317. *hæc Amycum tandem manus arguit ausis*, pro *arcuit*. GRON. Nec latinitas nec res patitur *arguerat* legi; non latinitas, tum propter ea, quæ Gron. dixit, tum propter constructionem: deberet enim sequi *contulisse*, aut, *quod contulissent*. Non

res: nam Augustus etiam impulerat, auctore Suet. 26. *non arcuerat est hortatus erat*. Itaque non dubitavi recipere *arcuerat*. Librarii mediæ ævi in multis verbis pro c scripsere, ut *vagare pro vacare*. Vid. H. 1, 44. ERM. Bene habet vulg. *arguerat*, ut 4, 12, et 37. 5, 8. Livius 38, 28. 40, 12. Sulp. Sev., 412. WOLF.

Recoluit. Repetiit, ut dicimus *recolere morem*. ERM.

Tanta vis unum intra damnum. Int. ignium, incendii, quale quid frustra addi volebat Muretus. Et solet *vis* absolute poni pro ea re, cuius vis exseritur, sentitur, ut 4, 62. pro ruina: *quos illa vis perculisset*. Heinsius v. s. ERM.

Apud theatrum Pompeii. De ea Seneca ad Marciam 22. *Decernebatur Sejanum statua, in Pompeii theatro ponenda, quod exustum Cæsar reficiebat: exclamavit Cordus: tunc vere theatrum perire.* LIRS.

se, » dixit, « honori Sejani, » cuius ille avunculus erat.

LXXIII. Ac tamen res Blæsi dignæ decore tali fuere. Nam Tacfarinas, quamquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, « sedemque » ultro « sibi atque exercitui suo » postularet, aut « bellum inexplicabile » minitaretur. Non alias magis sua populique rom. contumelia indoluisse Cæsarem ferunt, quam, « quod desertor et prædo hostium more ageret. Ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret respublica, datum, ut pacto in fidem acciperetur : nedum, pulcherrimo populi romani

Depulsus. Victus, superatus. V. ad 2, 1. ERN.

Bellum inexplicabile. I. e. perpetuum, finem non habiturum. Sic ap. Liv. 39, 51. *inexplicabile odium* habent multi codd. et edd. ante Ascensianam, post quam *inexpiable* receptum est, quod etiam Drakenb. servavit, ut apud eundem 4, 35., *inexpiable bellum* dicitur : quod alicui et hic posset in mentem venire pro correctione. Idem Liv. 37, 52., *inexplicabilem facilitatem* vocat, cuius exitus nullus est : adde dicta in Clave Cic. in h. v. ERN.

Sua populique rom. contumelia. Verba hæc transposita, suadente Lipsio, in hunc ordinem se reposuisse ait Pichena. Parerem, si, iubente unico codice, dixisset. Quod quando non ausus, illam juncturæ vulgaris horum verborum immutationem, *sua populique contumelia romani*, haudquaquam auribus accidere meis ingratam, quin et aliquid magnificum præferre mihi videri, fateor. GRON.

Atqui sic est in cod. MS. teste Jac. Gronovio, sic in ed. Beroaldi. Prima Alciati editio, casu haud dubie, dedit *populique cont. ro.* unde in ed. Rhenani, Aldinam aliasque deinceps venit. Talia multis in locis acciderunt veterum scriptorum, quæ etiam ambitiose defenduntur, in quibus acutissima, magnificentiam et nestio quid, sæpe doctissimi homines quærant. ERN.

Hostium more ageret. Sc. bellum vocans, quod latrocinium est ; postalata edens, qualia hostis in justo bello solet. ERN.

Ingentibus bellis labaret. Acidalius, etsi non damnat *labaret*, tamen putat fore, cui verbum id grave nimis videatur, magisque probet, *laboraret*. Et confunduntur sane hæ voces subinde a librariis : sed magis, ut *labare* in *laborare* mutant, quam contra. v. Drakenb. ad Liv. 22, 61. 32, 30. Illud favet conjecturæ, quod MS. pluribus locis tali contractione peccat. V. ad 2, 53. ERN.

fastigio, latro Tacfarinas pace et concessione agrorum redimeretur. » Dat negotium Blæso, « ceteros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi; ipsius autem ducis quoquo modo potiretur. »

LXXIV. Et recepti ea venia plerique : mox adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille, robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos incursaret eluderetque; et insidias simul tentaret, tres incessus, totidem agmina parantur : ex quis Cornelius Scipio legatus præfuit, qua prædatio in Leptinos et suffugia Garamantum : alio latere, ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit : melio, cum delectis, castella et munitiones idoneis locis imponens, dux ipse arta et infensa hostibus cuncta fecerat; quia, quoquo inclinarent, pars aliqua militis romani in ore, in latere, et sæpe a tergo erat : multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ : nec, ut mos fuerat, acta æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciæ componit : sed ut in limine belli, dis-

Mox.... belligeratum. Quanto brevius ille coliosus et verbosus, ut putatur ab imperitis, Livius dixisset idem, quod brevitatis laude florens Tacitus: *Mox Tacfarinas suis artibus petitus*, e l. 22, 16. qui videtur esse fundus sententiæ cornelianæ. ERN.

Eluderetque. I. e. impetu facto et assultu resiliiret subito, nec copiam sui pugnaeque faceret, 4, 25. *infensus miles memoria laborum et adversum eludentes optatae toties pugnae.* ERN.

In Leptinos. Intelligi putant, qui Leptim Africa urbem colunt : qui *Leptitani* vocantur, (v. H. 4, 50.) nus-

quam *Leptini*; unde *Leptitanos* rescribi volebant Freinsh. et Ryckius. Esse autem debent, qui Leptim parvam tenebant. Sed scire velim, quomodo e finibus Leptitanorum suffugium esset in Garamantas, cum Leptis sit ad mare, Garamantes in interiori Africa. ERN.

Impune traherentur. Diriperentur, vexarentur, perderentur. Supra c. 54. *hæc cura omissa remp. furditus trahet*, i. e. perdet, evertet. ERN. — Sallust. fragm. 4, 7. *quin socios, amicos.... trahant, excidant.* WOPK.

positis castellis, per expeditos et solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem prôturbat : donec, fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen, quam ex utilitate sociorum; relictis, per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, ut *Imperator* a legionibus salutaretur; prisco erga duces honore, qui bene gesta rep. gaudio et impetu victoris exercitus conclamabantur : erantque plures simul imperatores, nec super ceterorum æqualitatem. Concessit quibusdam et Augustus id vocabulum; ac tunc Tiberius Blæso postremum.

LXXV. Obiere eo anno viri illustres, Asinius Salo-
ninus, M. Agrippa et Polliōne Asinio avis, fratre

Mutantem Mapalia. I. e. castra, quæ mapalia pro tentoriis habebant. Add. 4, 25. *positis mapalibus concessisse* etc. *Mapalia* illa qualia fuerint, discas e Livio 30, 3. qui etiam c. 5 *casas* vocat. adde Cort. ad Sall. Jug. c. 18. ERN. *Hodie beet el schar*, domus pellium. Shaw travels in Barb. t. 1, p. 220. E.

Conclamabantur. Appellabantur; quo verbo Cicero de hac re utitur ad Div. 2, 10. sed clamore exercitus : unde *conclamari* noster dixit. Simile est illud Ciceronis Phil. 6, 1. *cum vos universi.... a me conservatam esse rempublicam conclamastis.* Poterat dicere *me conservatorem reip. conclamastis.* ERN.

Tiberius Blæso. Distinguo locum, *Blæso postremum.* Obiere eo anno, non levi ad historiam momento. Olim et libera rep. multi imp. dicti, ut quisque rem suis auspiciis bene gessisset. Dispicuit Augusto, et, ut reliquos honores in se, sic et hoc nomen traxit : quod communicatum

postea cum paucis, et fere non nisi ex gente Augusta. Tiberius tamen hic Blæsum imperatoris nomine insignit : eamque e privatis postremum; id est, ut post inde soli principes eo titulo sint usi, nemini ultra concessio subditorum. Velleius 2, 125. *Junius Blæsus, proconsul in Africa, ornamenta triumphalia, cum appellatione imperatoria meruit.* Neque etiam indignum nota, quod observamus in numis et inscriptionibus, imperatoris titulum cum principis est, præponi; cum victoris, subungi hoc modo: *Imp. Caesar Augustus, etc. contra Junius Blæsus imp. M. Tullius Cicero imp.* Quod etiam e Suetonii Julio 76. colligas, cujus id inventum. LIRA. Hæc distinctio est in MS. teste Pichena. Ceterum videtur aptius esse *at tunc*, quam *ac tunc*, quæ inter se confundi solere supra dictum. ERN. De Tib. Blæso v. Epp. Sperlingii et Cuperi ap. Polen. t. 4, p. 146 et 153.

Asinius Saloninus. Asinio Polliōni

Druso, insignis, Cæsarique progener destinatus. Et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus; sed avo centurione sullano, patre prætorio. Consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium, iisdem artibus præcellentem, dignatione ejus magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit. Sed Labeo incorrupta libertate, et ob id fama, celebratior; Ca-

oratori et historico filius natus Asinius Gallus, quem captis Saloni Delmatica urbe agnomento dixit Salominum. Servius auctor in Virg. ecl. 4, 1. Etsi id cognomen Tacitus et Dio illi nusquam tribuunt, contenti dixisse Asinium Gallum. Is Saloni duxit Vipsaniam, Agrippæ filiam; dimissam paullo ante a Tiberio, qui ex ea sustulerat Drusum. Hoc est quod Tacitus 1, 12. scripsit.: *Nec Gallus ideo iram ejus lenivit, prædem invisus, tanquam ducta in matrimonium Vipsania, M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plusquam civilia agitare.* Habuit ex ea liberos complures; virilis sexus istos, C. Asinium Salominum, de quo hic: Asinium Gallum, de quo Suetonius Claud. 13, et Dio 55, 5. Asinium Pollionem, qui consul a. U. 776. de quo Plinius 33, 8. Tacitus 1, 12. Dio in Syll. cos. et Fasti: Asinium Agrippam, de quo 4, 34. Asinium Celerem, quem consularem Plinius nominat 9, 31, et ponit sub principe Caio. Nec vanum est, quod tribuo tam multos. Jubet hoc Tacitus 6, 23. ubi de morte Asinii Galli patris: *Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari seni, tot consularium parenti.* Cui loco abunde lucem fece-

rint ista. Superest, ut virum doctum (Vertranium) eripiam e luto, qui hæret, quomodo hic Asinius Salominus Drusi frater mortuus dicatur, quem Suetonius et Dio vivum ponunt Claudii ævo? Nam Suetonius ecce l. c. *Conspiraverant ad res novas Gallus Asinius et Statilius Corvinus Pollionis ac Messallæ oratorum nepotes.* et Dio 60, 27. Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος, ὁ τοῦ Δρούσου πρὸς μητρὸς ἀδελφεός, ἰσχυροῦντος μὲν τῷ Κλαυδίου, etc. Itaque quasi in pugna clara concludit: *Quid verum sit, deus aliquis viderit.* Immo ego homo. Frater enim hic Salomini, non ipse: ne ultra turbes, et in simpulo, quod dicitur, excites fluctus. LIPS.

Cæsarique progener. Ut aliquam duceret e liberis Germanici. LIPS.

De quo memor. Scil. 1, 76. 79. 3, 74.

Consulatum. Quem cepit inter suffectos a. U. 759. Lapis priscus Romæ: C. ATEIO. CAPITONE. C. VIBIO. POSTUMO. COS. LIPS.

Labeo incorrupta libertate. Patrem æmulatus, virum præclarum et prudentem, qui bello Philippensi pro libertate fortiter occubuit. Appianus 4, 135. Λαβίδης δὲ, ἐπὶ σοφίᾳ γιγάρμος, ὁ πατὴρ Λαβιδῶτος τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμου ἵτι τὴν παριστόμενον, ...

pitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam intra stetit, commendatio ex injuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur.

LXXVI. Et Junia sexagesimo quarto post Philippensem aciem auno, supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit; quia, in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Cæsarem omisit. Quod civiliter acceptum: neque prohibuit, quo minus laudatione pro rostris ceterisque solennibus funus cohonestaretur. Vingtī clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quinctii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

τοῦ πιστοτάτου τῶν οἰκετῶν τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν, ὅς ἐστι ἰστί 'Ρωμαίοις ἱλαθεροῦν, πιστο-
τροφεμένην ξίφος ἴδους, καὶ τὴν σφα-
γὴν ὑπὸ σχει. LIPS. Exemplum liber-
tatis vide ap. Sueton. Aug. 54. ERN.

Junia Catone avunculo. D. Junius Silanus, qui, consul cum L. Licinio Murena, uxorem habuit Serviliam sororem M. Catonis. Ex iis nata hæc Junia, soror M. Bruti per matrem (nam Bruti pater fuit M. Junius Brutus) Tertia vel Tertulla cognomento: de qua notus Ciceronis jocus ap. Suet. Jul. 50. Tertia deducta est. Diversa

igitur ab hac Junia, de qua Velleius 2, 68. *M. Lepidus juvenis, Lepidi ejus qui III VIR fuerat R. C. filius, Junia Bruti sorore natus.* Nam hæc uxor Lepidi fuit: nisi si ante Cassii, quod non opinor. LIPS.

Manlii, Quinctii. Quare Manlii? quia Junii Silani, in nexi Manliæ genti. T. Manlius Torquatus filium in adoptionem dedit D. Silano, de quo Cic. 1, 7. de Fin. Valerius 5, 8, 3. De Quinctiis nihil dum reperi. LIPS.

Præfulgebant. Negatus enim honor gloriæ intendit. 4, 26.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU

DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

CAP. I. Tiberius sævit. Causa penes Æl. Sejanum, cujus ingenium et mores. — II. Is ad dominationem adspirat, quo ut perveniat, Romæ in castra prætoria militem conducit. — III. Druso, Tiberii filio, insidiatur per uxorem ejus, stupro pollutam. — IV. Drusus Germanici togam virilem sumit. Status publicus, numerus legionum, — V. earum et cohortium et classium loca exponuntur. — VI. Civilis administratio qualis hactenus. — VII. Sejanus potentiam auget, — VIII. sublato per venenum Druso. Tiberius animum obfirmat, senatum erigit, eique filios Germanici duo commendat, ut imperii heredes. — IX. Funus Druso illustre. — X, XI. Falsa de Drusi ab incauto patre necati fama. — XII. Populi favor filiis Germanici noxius. Iis et Agrippinæ Sejanus insidias struit.

XIII. Tiberius legationes et accusationes civitatum et provinciarum audit. — XIV. De asyilis actum; histriones Italia pulsi. — XV. Alter ex Drusi liberis obit. Item Lucilius Longus, principis amicus. Capito damnatus. — XVI. Lex lata de flamine Diali. Vestalibus habitus honos.

XVII. Solennia vota pro principe. Iis inserti Nero et Drusus: hinc odium Tiberii, quem Sejanus stimulat. — XVIII. Hic Germanici amicos adgreditur. — XIX. Silius

damnatur. — XX. Uxor ejus Sosia in exilium pellitur: M. Lepidi moderatio. — XXI. Piso accusatus obit. Cassius Severus in saxum Seriphium relegatur. — XXII. Plautius Silvanus perit.

XXIII. Tacfarinatem, bella rursus moventem, — XXIV. Dolabella opprimit — XXV. et cædit. — XXVI. Triumphalia non impetrat. Ptolemæus munera accipit. — XXVII. Servilis motus semina per Italiam oppressa.

XXVIII. Q. Vib. Serenus, a filio accusatus. — XXIX, XXX. Amorgum reportatur. Præmia delatoribus statuta. — XXXI. P. Suilius deportatur. Firmius senatu movetur. — XXXII, XXXIII. Judicium de his Annalibus.

XXXIV. Cremutius Cordus, historiæ scriptor, ob Bruti et Cassii laudes accusatus, libere se defendit et — XXXV. vitam abstinentia finit. Libri ejus cremati. — XXXVI. Cyzicenis adempta libertas. — XXXVII, XXXVIII. Templi honorem, ab Hispanis oblatum, Tiberius spernit. — XXXIX. Sejanus, nimia fortuna socors, Liviam sibi uxorem a principe petit, qui — XL. modeste negat, et Sejani rationes refellit. — XLI. Hic, augendæ potentiæ, Tiberio secessum ab urbe suadet, — XLII. auditis in causa Votieni Montani contumeliis, persuadet.

XLIII. Romæ legationes Græcorum auditæ de jure asy-lorum. — XLIV. Mors Lentuli, Domitii, Antonii. — XLV. L. Piso prætor a quodam agreste interficitur. — XLVI. Thraces montani rebellantes — XLVII-LI. a Sabino pelluntur, cæduntur, obsidentur, frustra eruptione facta, se dedunt.

LII. Claudia Pulchra, Romæ adulterii accusata, damnatur. — LIII. Agrippina maritum petit, nec impetrat. Ei — LIV. Sejanus insidias struit. — LV. Undecim urbes Asiæ de templo Tiberio struendo certant. — LVI. Prælati Smyrnæi. — LVII, LVIII. Tiberius dubia de causa in Campaniam abscedit, arcto comitatu. — LIX. In spelunca repentino lapidum lapsu periclitatus a Sejano servatur. Hinc major hujus fides. Neronem Germanici adgreditur et — LX. calumniis subvertit. — LXI. Mors Asinii Agrippæ et Q. Haterii.

LXII, LXIII. Amphitheatri casu Fidenis multa hominum millia debilitata vel obruta. — LXIV, LXV. Romæ incendium deurit Cœlium montem. — LXVI. Varus accusatur. — LXVII. Princeps Capreas in insulam se abdit. — LXVIII—LXX. Titius Sabinus turpi fraude circumventus damnatur ipsis anni kalendis. — LXXI. Tiberius mentem suam recludi indignatur. Julia neptis Augusti obit. — LXXII. Frisios, quod avare habiti, rebellantes, — LXXIII. L. Apronius repressum it, parum feliciter. — LXXIV. Turpis adulatio senatus. Sejani arrogantia. — LXXV. Cn. Domitius Agrippinam, Germanici filiam, accipit uxorem. Hæc sexennio fere gesta,

C. ASINIO, C. ANTISTIO COSS.

CORNELIO CETREGO, VISELLIO VARRONE.

COSSO LENTULO, ASINIO AGRIPPA.

CN. LENTULO GÆTUL. C. CALVISIO.

M. LICINIO CRASSO, L. CALPURNIO PISONE.

AP. JUNIO SILANO, P. SILIO NERVA.

I. C. Asinio, C. Antistio coss. nonus Tiberio annus erat compositæ reip. florentis domus : (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cum repente turbare fortuna cœpit : sævire ipse, aut sævientibus vires præbere. Initium et caussa penes Ælium Sejanum, cohorti-

COMMENTARIUS.

Compositæ reip. flor. d. Copula intell. sed melius foret, *composita reip. florentis domus.* ERN.

Ælium Sejanum. Funestum hoc Romanis caput patrem habuit Sejum Strabonem : sed, in adoptionem datus alicui ex Æliis, dictus mutato inflexoque, ut solet, patris nomine, L. Ælius Sejanus. Id enim prænomen illi Dio dat 57, 19. At in numo meo legi, adfirmat mihi quidam,

Tiberium Sejanum, cujus hæc inscriptio : TI. CÆSAR. DIVI. AVGUSTI. P. AVGUSTVS. AVGUSTA. BILBILIS. parte altera, corona e quercu. TI. ÆLIO. SEJANO. Non vidi ego. LIPS. In numo est L. non TI. uti exhibetur a Valente in Numis Famil. Rom. Non accurate vel inspexit, vel exscripsit, qui cum Lipsio communicavit. In antica parte est : TI. CÆSAR DIVI AVG. P. AVG. P. AVGUSTVS. In aversa : AV-

bus prætorii præfectum, cujus de potentia supra memoravi : nunc originem, mores, et quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. Genitus Vulsiniis, patre Sejo Strabone, equite romano, et prima juventa C. Cæsarem, D. Augusti nepotem, sectatus, non sine rumore, Apicio, diviti et prodigo, stuprum veno de-

1. *Quo facinore dominationem raptum ierit. Scribe abruperit.* Abrupit dominationem Sejanus, sublati e medio Tiberii liberis et heredibus dominationi proximis. Ann. 13, 1. de Junio Silano, *segnis et dominationibus aliis fastiditus* : hoc est regnantibus ante Neronem. Infra c. 11. *atrociore fama semper erga dominantium exitus.* Ergo Drusus inter dominantes numeratus : ut et Livia infra c. 57. Ann. 6, 48. *vi convellere et mutare dominationem.* Tum *abrumper* sæpe sic est, ut 4, 50. 12, 50. Sic et *pacem, vitam, sermonem, abrumper* noster.

GVSTA BILBILIS TI. CÆSARE. V. L. ÆLIO SEJANO. Estque cusus Tiberio quintum consule cum Sejano : quod exprimitur in corona querna, non laurea, ut dicit Ryckius, qui alias et ipse jam de numo monuit. ERN. Immo vero et in laurea. Sic ap. Val. in NN. Col. t. 1. p. 66. ubi quoque Sejani prænomen L. in eo Bilbilis municipium.

Supra mem. 1, 24. 3, 72.

Quo facinore. Nece Drusi, quem veneno sustulit. LIPS.

Dominationem captaverit. Probum videbatur : et captavit certe, non cepit. Tamen cum in Mediceo sit, *raptum perit*, placet quod Pichena efformat, *raptum ierit*. LIPS. Paschalius conjectabat *cæptaverit*. Raptum ire occurrit et H. 2, 6.

Genitus Vulsiniis. Quia ergo Vulsiniensis Sejanus, ideo acute et non sine morsu Juvenalis 10, 74. *...idem populus, si Nortia Thusco Favisset, si oppressa foret secunda senectus Principis, hac ipsa Sejanum diceret hora Augustum.* Nam Nortia, vel potius, ut libri meliores, Nurscia, Volsiniensium peculiaris Dea. Li-

vius 7, 3. *Volsiniis quoque claves indices numeri annorum fixos in templa Nursciæ Etrusciæ Dea comparere, diligens talium monumentorum (auctor) Cincius adfirmat.* Ubi velim deleri minutum illud glossema, quod circumscripsi. Tertull. Apol. 24. *Asculanorum Ancaria Dea, Volsiniensium Nurscia, Oriculanorum Valentia, Satrinorum Nortia.* LIPS. Ap. Livium Nortia legunt critici ; in Tertull. malunt *Æscul. Ancharia D. V. Nortia, O. V. S. Hostia.*

Patre Sejo Strabone. Qui et ipse prætorii cohortibus præfuit : sed, in Ægypti administrationem misso, solus deinde filius. Ob hæc officia attollit magnifico elogio Velleius 2, 127. *Sejanus Ælius, principe equestris ordinis patre natus, materno vero genere clarissimas, veteresque et honoribus insignes, complexus familiæ.* Quod autem maternum genus ? Junium, ut opinor : hoc argumento, quod Junius Blæsus proconsul Africae, avunculus ei fuit : Tacitus 3, 72. LIPS.

Apicio diviti. Quod idem Dio ad-

disse : mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum intectumque efficeret : non tam sollertia, (quippe iisdem artibus victus est) quam deum ira in rem romanam, cujus pari exitio viguit ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax : sui obtegens, in alios criminator : juxta adulatio et superbia : palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido, ejusque caussa modo largitio et luxus, sæpius industria ac vigilantia, haud minus noxiæ, quotiens parando regno finguntur.

II. Vim præfecturæ, modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu

firmat 57, 19. qui M. Gavium Apici-
cium nominat. Sed Apicios ejusdem
notæ et luxus tres reperio. Primum,
qui Athenæo nominatus 4, 19. qui
veteri rep. vixit, quemque a Posi-
donio celebratum ait, et auctorem
fuisse, ut Rutilius in exsilium mit-
teretur. Alterum, qui Augusti et
Tiberii ævo, de quo noster hic, et
Seneca Cons. ad. Elbiam 10. *Api-
cius nostra memoria vixit, qui in ea
urbe, ex qua aliquando philosophi
ut corruptores juventutis abire jussi
sunt, scientiam popinæ professus,
disciplina sua sæculum infecit.* Quid
idem Plinio 10, 68. dictus *nepotum
omnium altissimus gurgis* : et de cu-
jus deliciis volumen Appioni gram-
matico scriptum lego in Athenæi 7,
12. At tertium, qui in imperio Tra-
jani, cujus mentio apud Suidam in
Ὅστρεα. Τραϊανῷ ἐν Πέρσῃς ὄντι καὶ
τῆς θαλάσσης ἀπὶ χοντὶ ἡμερῶν πολ-
λῶν ἰδὼν Ἀπικίος ὁ ὀφθαλμὸς ὄστρεα
παρὰ διατίμωστο, ὑπὸ σοφίας τεθνη-

σαυρισμένα. Si tamen Trajani ibi vox
incorrupta. LIRS. Quædam contra
monet Contarenus Var. Lect. c. 27.
ERN.

Prodigo stuprum veno dedisse. Ita
e MS. jam edidere Pichena et J. Gron.
pro vulgato *venum*. Eodem modo
loquitur noster 13, 51. 14, 15. Sic
volebat enim Perizon. ad Sanctii
Minervam 3, 3, 139. ERN.

Corpus illi etc. Hic locus non bene
interpungitur in vulgatis libris, di-
vulsis subinde, quæ jungenda erant,
junctis, quæ divellenda. Ludit, ut
solent scriptores in exprimendis mor-
ibus, per antitheta. ERN.

Dispersas per urbem. Non per ur-
hem modo, sed per oppida vicina di-
persæ fuerunt prætoriarum cohortes, ex
Suetonii Aug. 49. *Neque unquam
plures quam tres cohortes in urbe esse
passus est, easque sine castris : reli-
quas in hiberna et æstiva circa
finitima oppida dimittere assuevit.*
LIRS.

inter se fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur. Præ-
tendebat, « lascivire militem diductum : si quid subitum
ingruat, majore auxilio pariter subveniri : et severius ac-
turos, si vallum statuatur procul urbis illecebris. » Ut per-
fecta sunt castra, irrepere paullatim militares animos,
adeundo, adpellando : simul centuriones ac tribunos ipse

2. *Fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur.* Alii alia, quæ non satisfaciunt. Reor,
in ceteros metus e re adderetur. Addere metum pro augere. Sic addere alacritatem,
animos, dignationem alibi apud nostrum. E re dictam ad Ann. 11, 1. 12, 68.

Metus crederetur. Monuit me Jo-
sias Mercerus, legendum videri, *de-
deretur*, vel *dideretur*, quod verbum
sane ubique in Tacito velut fataliter
corruptum. In cod. aiunt esse *cre-
deretur* : si quis aliud forte eruet.
Lips. Sic interpretor : ut multitudi-
nem suam noscendo, robur æsti-
mando, vultus omnium singuli fa-
miliariore habendo certi fierent de
fiducia inter sese deque metu sui
apud ceteros ; se, quicquid esset au-
dendum, confidere inter se ; aliis me-
tum facere posse. Vide 3. Observ. 10.
Gron. Mercerus post suam senten-
tiam ipse retractavit, probavitque
Savilii conjecturam *crearetur* : quam
verissimam esse puto : ei proximam
specie Faernianam *oriretur*, sive po-
tius *oreretur*, quod in libris scriptis
esse potuit, ut ap. Sucton. Tib. 37.
ubi etiam in textum recepit Burman-
nus, quem vide et ad Cæs. c. 64.
Paullo magis a scriptura vulgata abit
Grotiana : *cresceret*. Quicquid sit,
crederetur certe alienum et corrup-
tum. Non enim hoc credi volebat,
ne a militibus quidem, se in hoc
conductos in unum locum, ut me-
tui essent aliis. Ut sibi plus fiderent,
id sua sponte existeret. Quorsum
enim ista, quæ sequuntur, præten-

disset ? Accedit aliquid momenti
etiam e Dione, qui de hac re tradens
57, 19. Sic dicit : *ὅτε τὰ παραγγίλ-
ματα καὶ ἀδρῶν καὶ διὰ ταχίων
λαμβάνειν, καὶ φοβερὸς πᾶσιν, ἃτα
καὶ ἐν ἰνὶ τείχει ὄντας, εἶναι.* Adde
c. 24. Atqui Dio e Tacito hoc, ut
multa alia, sumsit. *Crearetur* placet
etiam Freinshemio et Ryckio. Em-
item Broterio. Contra *cresceret* Ur-
sinus et Muretus legebant. Ast Crol-
lius conjicit *inderetur*, quod com-
mode admitti posset. V. *indere* in
Indice. — * Bene Savilius *crearetur*.
Cf. et c. 59, et 6, 50. 11, 8. H. 1,
20. WORK.

Procul urbis illecebris. Quomodo
hoc verum ? nam castra ista ad ipsam
urbem fuerant, juxta portam Vimi-
nalem : et hoc antiquarii nostri ho-
die docuerunt : vel Onufrium in urbe
Roma vide. Adde hæc scholiastis
prisci in Juvenalem 10, 95. *Juxta
aggerem primus posuit castra Seja-
nus, id est super Diocletianas : quæ
dicta sint Castra prætoria.* Sunt ipsa,
quæ dixi : nam agger Tarquinii est
ad Viminalem, et infra, Diocletianæ.
Sed quod quærebam, quomodo igitur
procul urbis illecebris ? Non ni-
mis hercle : nisi quod non in mediis
ipsis, et quod amoti a consuetudine

deligere : neque senatorio ambitu abstinebat , clientes suos honoribus aut provinciis ornandi , facili Tiberio atque ita prono , ut « socium laborum , » non modo in sermonibus , sed apud patres et populum celebraret , colique per theatra et fora effigies ejus , interque principia legionum sineret.

III. Ceterum plena Cæsarum domus , juvenis filius , nepotes adulti , moram cupidis adferebant : et , quia vi tot simul corripere intutum , dolus intervalla scelerum poscebat. Placuit tamen occultior via , et a Druso incipere , in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus , im-

vulgi. Item , quod vallo clausi , et licentia cohibita : quo ad spectum. LIRS.

Neque senatorio ambitu. Id est , neque nolebat a senatu ambiri , coli ; cum et eos promoveret , ac posse ibi doceret. LIRS. *Senatorius* utique formatur a *senator* , non a *senatus* , ut vult Freinsh. , neque tamen propterea significat tantum , quod est unius senatoris , aut singulorum in senatu : sed etiam potest significare , quod est senatorum , et sic *senatus* vel totius corporis. *Ambitus senatorius* est ambitio in senatu. Neque hoc faciebat , ut extolleret clientes suos : id enim ei largiebatur Tiberius , non aliqua factio in senatu : sed hoc extollere erat via ad potentiam in senatu. Itaque facile admitto *ambitu ornandi* , quod ex MS. notat Pichena. Non cessabat etiam in senatu se venditare , ac gratiosum et potentem reddere. Qua ratione ? nempe non patiendo ad honores et imperia pervenire , nisi quibus ipse apud Tiberium suffragatus esset. Quo animadverso , quis dubitaret hunc patrum adoptare ? GRON. Sic *municipalis ambitio* c. 62. de studio gra-

tis municipum captandæ. ERM. *Ornandi* , quod est in codice , bene habet ; restitui.

Coli. Sacrificiis et adoratione. Dio 58 , 2 , 4 , 11.

Interque principia legionum sineret. Inter militaria signa , ait Suet. Tib. 48. de quo ritu abunde in libris Histor. et Milit. Rom. LIRS. Adde ad 1 , 61. ERM.

Et quia vi etc. Harlaeus putabat legendum *eripere* et mox delendum *tamen* : dicturum fuisse *simul aggredi*. Atqui *aggredi* et de medio tollere *corripere* est , non *eripere*. Justinus 3 , 1. *Exuentem se ac nudatum gladio trajicit ; tum et filios ejus corripit jubet*. Nec deleverim tamen : id enim tacite demonstrat ambitionis tantæ et Sejani indolem : datque intelligendum : quamquam ægre ferret ambitio incitata hanc moram , et properaret ad vota Sejanus , *placuit ei tamen occultior via*. Posses alioqui et *tandem* legere. GRON. Arbitror , Gronovium verum vidisse. Sed ante *et media* distinctio esse debet , qua facilius fit ille sensus , et *tamen* aptius. Itaque sic interpunxi. ERM.

patiens æmuli et animo commotior, orto forte jurgio, intenderat Sejano manus, et contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptissimum visum, ad uxorem ejus Liviam convertere : quæ soror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit : et, postquam primi flagitii potitus est, (neque femina, amissa pudicitia, alia abnuerit) ; ad conjugii spem, consortium regni, et necem mariti impulit. Atque illa, cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi,

3. *Formæ initio ætatis indecoræ. Concinnius forma indecora. Tum mox c. 4. non aversus habebatur.*

Intenderat Sejano manus. Intendere manus, principium et causa jurgii etiam hodie apud Italum vulgus; 1, 27. *Postremo deserunt tribunal, ut quis prætorianorum militum amicorumve Cæsaris occurreret, manus intentantes, causam discordiæ et initium armorum.* 13, 14. *Simul intendere manus, aggerere probra.* Seneca de Clem. 1, 25. *Conclamatio civitatis et fuga est, et diis ipsis manus intenduntur.* At quod sequitur Sejani os palma percussum a Druso, aliter apud Dionem 10, 2. et Zonaram 57, 22. legas; qui Drusum percussum volunt a Sejano. Itaque eorum fide rescribit hic Vertranius, *Et hic contra tendentis os verberaverat.* Neutri mihi persuadent; non illi sententiam, non hic lectionem. Sejanum non tam prorupta audacia fuisse crediderim, ut ultro verberarit principis romani filium tribunicia potestate, et imperii consortem: et convenit magis in mores Drusi, cui adeo promptæ ad verbera manus, ut hac de causa Castor sit cognominatus, teste Dione ipso 57, 14. LIPS.

Ad uxorem ejus Liviam. Suetonius Livillam semper vocat: ut Claudiam, quam noster Claudiam. Nec te moverit: *ὑποβρίση* est, ut Secundilla, Tertulla, Quartilla in feminarum nominibus per blanditias frequens. Sic in Museo Carpensì lapis de hac ipsa Livia (ap. Grut. 312, 4.) SECUNDA. LIVILLÆ. MEDICÆ. TI. CLAUDIVS CÆSARIS. L. CÆLER. EDITVS. A. VESTA. LIPS.

Adulterio pellexit. Pro in vel *ad adulterium* more poetarum, 6, 45. *amore juvenem illicere.* Sic enim ibi capiendum puto. ERN. In dativo accipe *adulterio*. Unde minus recte adfertur locus 6, 45. WOPK.

Neque femina amissa pudicitia, alia abnuerit. Freinsh. Tacitum scripsisse suspicatur *abnueret*: non ego: et miror nodum in scirpo queri. GROX. Recte etiam Gruterus Faerni conjecturam *abnuat* rejicit. ERN.

Avunculus Augustus. Id est, major avunculus. Nam Antoniae filia Livilla, Antoniae mater Octavia. ERN.

seque ac majores et posteros municipali adultero foedabat; ut, pro honestis et præsentibus, flagitiosa et incerta exspectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac medicus Liviæ, specie artis frequens secretis. Pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.

IV. Interim anni principio Drusus, ex Germanici liberis, togam virilem sumpsit; quæque fratri ejus Neroni decreverat senatus, repetita. Addidit orationem Cæsar, multa cum laude filii sui, « quod patria benevolentia in fratris liberos foret. » Nam Drusus (quamquam arduum sit, eodem loci potentiam et concordiam esse) æquus adolescentibus, aut certe non adversus habebatur. Exin vetus et sæpe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. « Multitudinem veteranorum » prætexebat imperator, et « delectibus supplendos exercitus :

Municipali adultero. Quasi diceret, ne Romano quidem. Nam municipales tunc minus honorati, aut pares urbanis censebantur. Ita Juvenalis 8, 238. per contemptum : *Municipalis eques.* Florus 3, 18. *Municipalia prodigia.* Erat autem Sejanus Vulturni natus. Lrs. Cic. Phil. 3, 6. *Videte, quam despiciamur omnes, qui sumus e municipis.*

Eudemus. In criminatione medicorum non omisit eum Plinius 29, 1. (8.) *Jam vero et adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Drusi Cæsaris.* Lrs.

Fratri ejus Neroni. Biennio ante. Cf. 3, 29.

Filii sui. Addidit *sui*, quia ante liberi Germanici, vel filius Germanici. ERN.

Drusus.... æq. adol. Ad concordiam Drusi et Germanici, adoptione fratrum, refertur numus Illicitanus ap. Vaillant in NN. Coll. t. 1, p. 78. in quo ad aram adoptionis stantes manus jungunt. Itemque Sardinus a C. Asinio Pollione ProSC. percussus, qui eos sedentes, lituumque et simpulum tenentes exhibet cum epigr. ΔΡΟΥΡΟΣ. ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ. ΚΑΙΣΑΡΕΣ. ΝΕΟΙ. ΘΕΟΙ. ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΙ. Cf. Eckhel D. NN. vet. vol. 6, p. 211.

Multit. veteran. Scil. qui missionem peterent, ut Paschalius monet.

nam voluntarium militem deesse; ac, si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere: quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant: » percensuitque cursim numerum legionum, et quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quæ tum romana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius imperitatum.

V. Italiam utroque mari duæ classes, Misenum apud et Ravennam, proximumque Galliæ litus rostratæ navæ præsidebant, quas actiaca victoria captas Augustus in oppidum Forojuliense miserat, valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ, recens perdomitæ, tribus habebantur. Mauros Juba rex acceperat donum populi romani. Cetera Africæ per duas legiones; parique numero Ægyptus. De-

Quod.... quæ tum romana etc. I. e. ut in his, quæ tum. Sic et apud Cicer. Nat. D. 2, 9. et in Verre. 1, 46. Vide ad Divin. 2, 41. in Lect. Tullianis. WOPK.

Quanto sit angustius. Recte et diotum in Trajani laudem, qui fines imperii promovit. Dixi supra. LIRS.

Duæ classes. Hæc et sequentia explico ubertim in Admirandis 1, 5. LIRS. Vid. Sueton. Aug. 49. ERN.

In opp. Forojul. Eo referunt conjectura numum Augusti Vailant in NN. Col. t. 1, p. 5. et Spanh. de Præst. NN. t. 1, p. 687.

Octo legiones. Divisæ per varia castra et castella. Florus de Druso 4, 12. Per Rhenum quidem ripam quinquaginta amplius castella dixerit. Quæ non dubia origo nobilium in eo tractu oppidorum. LIRS.

Hispaniæ recens perdomitæ. Ab

Augusto, Livius 28, 12. de Hispania: Ita ergo prima Romanis initia provinciarum, quæ quidem continentis sint, postrema omnium nostra demum ætate ductu auspicioque Augusti Cæsaris perdomita est. Propter Cantabros scilicet et Astures, quos ipse devicit. LIRS. Sueton. Aug. 21, 81. ERN.

Juba rex. Filius Jubbæ ejus, qui a Cæsare victus est, paterque Ptolemæi a Caligula interfecti. Sueton. Cal. 26. 35. ERN.

Cetera Africæ, per duas. Ain'tu duas? Atqui una legio adtributa Africæ ab Augusto Tiberioque, te ipso teste non uno loco. H. 4, 48. scribis. Legio in Africa auxiliaque tutandis imperii finibus, sub D. Augusto Tiberioque principibus, proconsuli parebant. Et Ann. 2, 52., Furius Camillus proconsul Africæ, le-

hinc initio ab Syria usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita : accolis Ibero Albanoque et aliis regibus, qui magnitudine nostra protegentur adversum externa imperia. Et Thraciam Rhoemetalces ac liberi Cotyis; ripamque Danubii legionum duæ in Pannonia, duæ in Moesia adtinebant : totidem apud Dalmatiam locatis, quæ, positu regionis a tergo illis, ac, si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur : quamquam insideret urbem proprius miles, tres urbanæ, novem prætoriae cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectæ,

gionem, et quod sub signis sociorum, ad hostem duxit. H. 2, 97. In Africa legio cohortesque, delecta a Clodio Macro. Vidimus hunc nexum, et solvemus. Unam legionem ordinariam Africæ fuisse, verissimum est. Unde hic ergo duæ? Per bellum Tacfarinatis abducta e Pannonia legio, et in Africam missa. Supra 3, 9., Piso adsequitur legionem, quæ e Pannonia in urbem, dein præsidio Africæ ducebatur. Ea ibi mansit biennium paullo amplius, iterumque in Pannoniam remissa. Hoc ipso libro 23, Cæsar post res a Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari nonam legionem jusserat : nec proconsul ejus anni P. Dolabella retinere ausus fuerat, jussa principis magis quam incerta belli metuens. At enim, quia, quo loco quæque legio hoc ipso anno fuerit, decretum scribere Tacito, et nondum ea abducta : ideo duas ecce in Africa collocavit, in Pannonia duas. Atqui tres in ista debuerat : quod clarum vel ex iis, quæ in additione trium pannonicarum legionum dicta supra. Ubi

etiam recensita hæc nona. LIRS.

Dehinc initio ab Syria usque ad flumen. Muretus adhæsit ad hunc locum, voluitque legi initio ab Syria, dictum per transpositionem pro ab Syria initio, probavitque Acidalius. Sed quorsum dixerit : ab initio Syria? Ego tamen initio insititium puto : hinc, ab Syria usque ad Euphraten flumen quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita : aut ex, inde natum. Coercita e MS. dedit Pichena pro vulgato coercitum. Talia sæpe apud Tacitum attentus lector observet. EARN. Crollius legit Dehinc interior Syria etc. quod Syria laxiori sensu ab Ægypto ad Euphraten usque protendi dicitur Melæ 1, 11. Straboni 16, p. 749. Adde Plin. 5, 13.

Totidem apud Dalmatiam. Dalmatia Augusto tradita, perpetuumque præsidium in ea decretum a U. 743. Antea inermis fuit. Adi Dionem 54, 34. LIRS.

Tres urbanæ, novem prætoriae cohortes. Vigilum autem cur omittit? quæ numero et robore supra urbanas. Septem enim cohortes erant,

aut vetere Latio, et coloniis antiquitus romanis. At apud idonea provinciarum sociæ triremes alæque et auxilia cohortium : neque multo secus in iis virium; sed persequi incertum fuerit, cum, ex usu temporis, huc illuc mearent, gliscerent numero, et aliquanto minuerentur.

VI. Congruens crediderim, recensere ceteras quoque reipubl. partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint : quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Jam primum, publica negotia, et privatorum maxima, apud patres tractabantur : dabaturque primoribus disserere : et in adulationem lapsos cohibebat ipse : mandabatque honores nobilitatem majorum, cla-

instituta jam inde ab Augusto. Causa hæc, quia id ævi, inter legitimos justosque milites vigiles non censebantur. Itaque in omnibus bellis civilibus Galbæ, Othonis, Vitellii, rara eorum mentio, nullus usus. E libertinis lecti erant, vile genus, et Vulcani potius ministri, quam Martis. Itaque nec præfecti vigilum inter illustres dignitates mentio Tacito usquam : cujus auctoritas tamen adolevit, sicut et militum ipsorum, uti ex Pandectis aliisque scriptoribus clarum. Dicam de hoc omni urbano milite, cum cura, ad libros Historiarum. Lirs. Mercurus inclinat corrigere *decem prætoris*, quia sic tradit Dio 55, 24. et inscriptio antiqua ap. Gruter. p. 258, 8. Vulgatum numerum defendit Lipsius de Magnitud. R. 1, 4. erroris arguens Dionem. Fabrettus autem mavult utrumque pro suo ævo intelligere, quod res variavit cum in prætoris, tum in urbanis cohortibus : quem vide in Inscr. p. 127. f. Ern.

Et coloniis. Potius coloniis. Lirs.

Sociæ triremes. Ut classis in Danubio ; classis in Rheno, in Ponto. Lirs.

Neque multo secus. Dicit clare, non minus virium roborisque in auxiliis fuisse, quam in legionibus : ex quo magnitudinem opesque videas imperii romani. Lirs. Ut ibi *secus pro minus*, ita alias *secius*. Terent. Andr. 3, 2, 27. Work. Utrumque hoc sensu rarum.

Sed persequi incertum fuit. Lipsius restituit *fuerit*, pro *fuit*. Ern.

Huc illuc mearent. Attendant tirones, observentque aliam auxiliorum et legionum rationem fuisse. Legiones certas s'ationes habuisse, etsi non plane immutabiles, ut exempla apud nostrum docent, contra quam nonnulli putarunt : auxiliis autem nullum certum locum attributum fuisse. Ern.

Recensere ceteras etc. Pro : recensere, quibus modis ceteræ quoque r. p. ad eam d. h. s. quæ ratio elegans in primis Græcis habetur, ut animadversum Kusterio ad Aristophanem et aliis. Ern.

ritudinem militiæ, illustres domi artes spectando : ut satis constaret, non alios potiores fuisse. Sua consulibus, sua prætoribus species : minorum quoque magistratuum exercita potestas ; legesque, si majestatis quæstio eximeretur, bono in usu. At frumenta et pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, societatibus equitum romanorum agitantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat ; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabantur : sed nulla in eo culpa ex principe : quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. Et, ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat. Corporum verbera, ademptiones bonorum aberant.

VII. Rari per Italiam Cæsaris agri : modesta servitia : intra paucos libertos domus : ac, si quando cum privatis

Illustres domi artes. Eloquentiam, juris scientiam etc. quæ civilia studia vocat 3, 75. *pacis artes* sæpe Cicero, ut pro Murena 14. ERN.

Species. Ornamenta eadem, dignitas, quæ vetere republica. *Speciem* de consule dixit etiam Cicero in Pison. c. 11. Adde ad Suet. Cæs. 77. ERN.

Frumenta etc. Decumæ ex agris publicis et vectigalibus, ut in Sicilia. Per *pecunias vectigales* non modo scriptura et portorium, sed cetera etiam, quæ ab Augusto instituta sunt, vectigalia intelligenda. *Cetera publicorum fructuum* sunt tributa provincialibus imposita. ERN.

Agitantur. Seneca epist. 119.,

Jam ego paraveram fiscos : circumspiciebam, in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitare. Suet. Vespas. 1. *publicum quadragesimæ in Asia egit.* GRON.

Res suas. Fiscum primum, ejusque curam, deinde etiam, ut opinor, provincias suas. De posterioribus colligo e Sueton. Tib. 41, quamquam ille socordis tribuit. ERN.

Rari per Italiam. Non latifundia, ut postea, ex bonorum publicatione, et reorum damnationibus parva. LIRS.

Modesta servitia. Non de paucitate servorum, sed modestia recte Freinsh. accipit. Non attingebant rempublicam : non potentes nimis, insolentes erant, ut postea. ERN.

disceptaret, forum et jus. Quæ cuncta, non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam, dum superfuit, mansere; quia Sejanus, incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat, et ultor metuebatur, non occultus odii et crebro querens, « incolumi filio, adiutorem imperii alium vocari: et quantum superesse, ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia et ministros: exstructa jam, sponte præfecti, castra: datos in manum milites: cerni effigiem ejus in monumentis Cn. Pompeii: communes illi cum familia Drusorum fore nepotes: pre-

Non quidem comi via. Acidalius haud dubitat legendum *cum vi*. Si hoc voluisset, dixisset, opinor, simpliciter *vi*, aut *per vim*. Putavit vir doctus, hæc verba referenda esse ad *retinebat*, quod non est. Tiberius ista non mutarat, etsi alias horridus et formidolosus erat, non facilis, comis. Si quid mutandum esset, mallem *comi vita*, i. e. moribus. Sed non est necessarium. *Comi via* intell. *morum*. Supra 1, 54. *Tiberio alia morum via*: et non quidem est pro etsi non. *Comis* bene opponitur *horrido* non uno sensu. ERN. Plane sic Plin. 35, 10. *Ti. C. minime comis imperator*.

Ultor. Drusus scilicet.

Cerni effigiem ejus. Statuam æneam in theatro Pompeii. Dio 57, 21. LRS. *In monim. Cn. P.* apud theatrum ejus 3, 72. ERN.

Communes illi. Consideremus, quæso. Suetonius Claudii filio Druso desponsam Sejani filiam scribit c. 37. in Claudio: nec alius sententiæ est, quod noster 3, 29. dixit, Claudii

filio Sejanum socerum destinatum. Hæc certa, clara; sed quomodo hic Drusus queritur, communes illi fore cum Drusorum gente nepote? Locum non habet ea querela, vana est. Si vere idem Suetonius scribit, Drusum extinctum post paucos dies, quam ei Sejani filia esset desponsa. Desponsa autem ante biennium, ut ex Taciti supra verbis clarum: ante biennium ergo extinctus, et simul connubii nepotumque spes. An aliud aliquid est, quo noster hic respexit? nemo dicet. In Zonara 11, 2. lego, *Juliam* Drusi filiam desponsam Sejano: corrupte. Quia scribendum *Liviam*: intellegitque Germanici sororem, de qua infra dicemus, Drusi majoris prolem. Quid nugamur? cum omnia scrinia excusserimus, non inficiabimur, quin Tacitus guttam attigerit e flumine Lethæ. LRS. Videtur Freinshemio Tacitus heic loci cumulare voluisse Sejani facinora, neque eas querelas præcise ad hoc tempus restringendas.

Præcandam post hæc modestiam.

candam post hæc modestiam, ut contentus esset. » Neque raro, neque apud paucos talia jaciebat : et secreta quoque ejus, corrupta uxore prodebantur.

4. *Precandam posthæc modestiam, ut contentus esset. Precandum post, hæc modestia ut contentus esset. Vide tamen Lipsium et Gronov. Obs. 3, 10.*

Mirum genus loquendi, quasi modestia inter deas. Et cave tamen immutes. Simile illud e 15, 17. *Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectis itinerum spatiis equitem assequeretur.* Lips. Hæc ita accipiunt viri docti, quasi modestia inter deas censeretur. Eo sensu mihi nihil videtur frigidius. Poetarum est, fingere numina, quæ non sunt : non historicorum. Precanda modestia est, quæ juberi non potest, sed rogari debet. Post hæc atque talia eo ait evectum Sejanum, uti non imperari ei amplius modestia possit, sed rogare necesse habeat eum, qui velit continere et efficere, ut contentussit, intraque illum modum consistat. Ita de Pompeio Cicero de Fin. 2, 18. *Sed finge non solum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, verum etiam præpotentem : ut M. Crassus fuit, qui tamen solebat uti suo bono : ut hodie est noster Pompeius, cui recte facienti gratia est habenda ; esse enim, quam vellet, iniquus, justus, poterat impune.* Pompeius et Sejanus hactenus pares : precanda eorum modestia erat, ut contenti essent : et recte facientibus gratia erat habenda. Vel potius, precandam post hæc a diis, quos veros putabant, illi modestiam : rogandos deos, ut hanc illi darent : abiit enim id e potestate nostra. Tale est apud M. Senecam Contr. 25. *ut salva provincia sit, optemus in eretrici bonam mentem* Tale Medæ apud Ovid. Met. 7, 37. *quamquam non ista precanda, Sed fa-*

cienda mihi. Hic addit, quod Tacitus vult intelligi : precandam, quia nunc facere nemo queat. Cicero epist. 1, 8. *Communita tota est ratio senatus, judiciorum, rei totius publicæ ; otium nobis exoptandum est.* Significat nimirum, se et alios, qui debebant, id præstare non posse. Plato 6. de Legibus p. 757, *ὅτι τῷ τοῦ κλήρου ἴσως ἀνάγκη προσχρήσασθαι, δυσκολίας τῶν πολλῶν ἕνεκα, θεῶν καὶ ἀγαθῶν τύχην καὶ τοτε ἐν εὐχαίς ἱππικαλουμένων, ἀπορθεῖν αὐτοὺς τὸν κλῆρον πρὸς τὸ δίκαιότατον.* Precari autem tam dicimus *rem a diis alicui*, quam *deos aliquid* aut *pro aliquo*. Infra c. 39. *Neque fulgorem honorum unquam precatum.* Lib. 12, 65. *amplecti Britannicum, robur ætatis quam maturum precari.* Hæc in Obs. 3, 10. dicta Tamen Freinsh. defendit eam Modestiam, et hæc subtiliora quam veriora putat. In quo illud festivum, si recipiatur sensus, quem Tacito attribuimus, tamen fore, ut constet sensus, quo ille delectatur, nempe exorandum esse Modestiæ numen. Tanquam cum dicitur *precandam modestiam*, non possit intelligi, vel *Sejani* vel *Sejano a diis*, qui eo creverat, ut coerceri, atque adeo modestia ei imperari non posse videretur. Tanquam verbo *precandam* necessario statuatur singularis dea Modestia, a qua modestiam peti oporteret. Male igitur Horatius lib. 1, Sat. 4, 17. *Dii bene fecerunt, inopis me quodque pusilli Finxerunt animi.* Debuisset dicere : *Modestiæ numen*

VIII. Igitur Sejanus, maturandum ratus, deligit venenum, quo paullatim irrepente, fortuitus morbus adsimularetur: id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterum Tiberius, per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto, necdum sepulto, curiam ingressus est. Consulesque, sede vulgari per spe-

bene fecit, quod me modestum finxit.

Non venit enim scilicet illa modestia virtus et animal, nisi a peculiari numine Modestia: quemadmodum nemini potest optari, nisi ab eo unico numine, quod eam conferre possit. Ego tamen deam nullam, sed quæ sanis facile modestiam ingeneraret, Adrastiam, Rhamnusiam, Nemesin novi. Nam Plautus risum captat. Quid multa? quod illi mire elegans, id mihi κατέλασεν et gravitati cum Taciti, tum materiæ indignum videtur. GRON. Verissima sunt quæ Gronovius disputat. Itaque veteres edd. secutus, *modestiam*, littera initiali minuta rescripsi, ut fecit jam Rychius. ERN. Pro Modestia dea pugnat Crollius, ea potissimum ratione, quod, modestiam in Sejano nullam fuisse, probe Drusus nosset. Cultas quoque Romæ virtutes *Clementiam*, *Moderationem*, ex numis Tiberii patet. Cf. Eckhel t. 6, p. 187. Valet hoc, si reddas, *precandam ejus modestiam*, non item si, *precandam ei a diis modestiam*. Duriuscula tamen pronomini ommissio. Quæ Plauti locum signet Gron. non video.

Adsimularetur. Videretur: ut tabes e veneno imitaretur fortuitum morbum, similitudinem fortuiti morbi haberet. *Adsimulare* est imitari: de quo verbo vid. Gron. Diatr. in Stat. c. 6. ERN.

Ut octo post annos. Recte eo ipso videlicet anno, quo interfectus Sejanus, cum Apicata, ejus uxor, hæc scelera prodidit: Vide Dionem 58, 11. LIPS.

Consules sede vulgari. Id est, in sedibus prætorum aut tribunorum, ut Dio interpretari videtur in morte Augusti 56, 31. Ἐκαθίζοντο δὲ οἱ μὲν πολλοί, ὅς περ ἱεραστὸς εἰσάδει, οἱ δ' ὑπατοὶ κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τῇ τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τῇ τῶν δαμάρχων. Nec dissimile est, quod Suetonius scribit c. 23. Claudium *de majore negotio acturum, medium inter consulum sellas tribunicio subsellio sedisse*. Humiles autem senatorum omnium sedes, altæ consulum et excelssæ. Lucanus 5, 15. *Ut primum mæstum tenuere silentia costum, Lentulus e celsa sublinis sede profatur*. Lentulus enim ibi consul. Et alius poeta quispiam (Ovid. ex Ponto 4, 5, 18.) *Conspicuum signis cum premet altus ebur*. Intellegit consulis sellam curulem: in qua, ornatus caussa, signa. Idem ib. 4, 9, 28. *Signa quoque in sella nossem formata curuli, Et totum Numidæ sculptile dentis opus*. LIPS. Immo in subselliis senatorum communibus, quo loco senatori cuique sedere licebat. Nam subsellia prætorum et tribunorum non possunt profecto *sedes vulgaris* appellari. Non, quia Augusto mortuo in sub-

ciem moestitiæ sedentes, honoris locique admonuit; et effusum in lacrimas senatum, victo gemitu, simul oratione continua erexit. « Non quidem sibi ignarum, posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum alloquia tolerari, vix diem adspici a plerisque lugentium: neque illos imbecillitatis dammandos: se tamen fortiora solatia e complexu reipubl. petivisse. » Miseratusque « Augustæ extremam senectam, » rudem adhuc nepotum « et vergentem ætatem suam, ut Germanici liberi, unica præsentium malorum levamenta, inducerentur, » petivit. Egressi consules, firmatos alloquio adolescentulos deductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehensis, « patres conscripti, hos, » inquit, « orbatos parente, tradidi patruo ipso-

sellis tribunitiis ac prætorii sedere consules luctus causa, propterea et nunc idem fecere, ut recte monet Ryckius. Etenim ista non more aliquo et instituto certo fiebant, sed sponte, et ut cuique suggererat ingenium: in quo genere nihil certi est. ERN.

Victo gemitu. Int. suo. Vix dignum admonitione, nisi doctos viros dabitasse viderem. ERN.

Propinquorum alloquia. Alloquia, proprie in consolatione. Notatum aliis. LIPS.

Vix diem adspici. Ita enim moris, ut limine et domo se continerent in luctu. Plinius 9, 13. *Mitto ad Arriam, rogo ut veniat; quoniam me recens adhuc luctus limine contineret.* LIPS.

E complexu reip. Complexum pro cura reip. negotiis capit Freinsh. Infra 13. *negotia pro solatiis accipiens.* Et dicitur *complexi* pro curare aliquem: sed *complexum* pro cura dici, non credo. Sensus est: se

maluisse in complexum reipublicæ ruere, velut matris, atque ibi levamentum doloris querere, hinc solatia satis fortia petere. Cic. ad Div. 4, 6. *habebam, quo confugerem, uli conquirerem, in cuius sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem.* Et mox: *non nunc domo mærens ad remp. confugere possum, ut in ejus bonis acquiescam.* ERN.

Rudem adhuc nepotum, et verg. etc. R. a. nepotum ad Tiberium pertinet, non ad matrem Tiberii; itaque distinctionem sustuli. *Rudis nepotum* est nondum expertus suavitatem e nepotibus, qui solent prope cariores et dulciores esse filiis. ERN.

Adprehensis. Cod. *adprensis*: quod non ausus sum recipere, ob ea, quæ dixi ad 3, 53. quæ multo magis in hoc verbum conveniunt. Nec ipse Jac. Gronovius recepit. ERN.

Conformaret. Sic MS. edd. Be-roaldi, Alciati, Rhenani, Aldi, post irrepsit vitio operarum *confirmaret*, quod est in Lipsianis, quas vidi, so-

rum, precatusque sum, quamquam esset illi propria soboles, ne secus, quam suum sanguinem, foiveret ac tolleretur, sibi et posteris conformaret: erepto Druso, preces ad vos converto, diisque et patria coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis majoribus genitos, suscipite, regite: vestram meamque vicem explete. Hi vobis, Nero et Druse, parentum loco. Ita nati estis, ut bona malaque vestra ad rempubl. pertineant.»

IX. Magno ea fletu, et mox precationibus faustis, audita: ac, si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque animos audientium impleverat: ad vana, et totiens irrita revolutus, « de reddenda republ. utque consules, seu quis alius, regimen susciperent, » vero quoque et honesto fidem dempsit. Memoriam Drusi eadem, quæ in Germanicum, decernuntur, plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime illustre fuit, cum origo Juliam gentis, Æneas, omnesque Albanorum reges, et conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus, ceteræ-

lenni confusione illorum verborum, de qua vide dicta in Clave Cic. Pichena restituit *conformaret*, idque Gronovius et Ryckius secuti sunt. *Conformaret sibi et posteris*, i. e. monendo, fovendo redderet dignos se patruo, et honestos posteris atque utiles. Si *confirmaret* magis placeat, sensus est, fovendo, provehendo efficeret, ut in iis et ipse et posteritas subsidia haberet. ERM. Heinsius explicat *confirmaret*, educaret, aleret. Sed rectius omnino *conformaret*. — Malim *confirmaret*, i. e. fidos amicosque redderet. Sic 1, 71. H. 5, 4. Sallust. Jug. 45. *Exercitum brevi confirmavit*. WORK.

Plerisque additis. Multis, pluri-

bus, de consuetudine hujus ætatis. Sic Suet. Cæs. 52. et multis aliis locis. Noster infra c. 20. *pleraque in melius flexit*, ubi recte Muretus interpretatur *multa*. Ita 6, 22. 11, 8. H. 4, 61. Immo sic jam Nepos Timoth. 4. Cic. de Invent. 1, 36. De Off. 1, 14. et pro Sextio c. 35. WORK. Sic et Sall. ubi plura.

Posterior adulatio. Opponitur adulationi recenti, et ejus initiis, quæ sunt modestiæ retinentiora. ERM.

Appius Clausus. Lego *Atta Clausus*, vel *Attus*. Adi lib. 12. Annal. LIPS. *Attus* est in MS. ut etiam 12, 26. MS. habent. Itaque Pichena, et qui post ediderunt, receperunt. Recte, ut enim Gronovius judicat, qui æ-

que Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur.

X. In tradenda morte Drusi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt, retuli: sed non omiserim eorundem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum exolescat. « Corrupta ad scelus Livia, Sejanum Lygdi quoque spadonis animum stupro vinxisse: quod is ætate atque forma carus domino, interque primores ministros erat, deinde, inter conscios ubi locus beneficii tempusque composita sint, eo audaciæ provectum, ut verteret, et, occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem, quæ prima ei, apud filium epulanti, offerretur: ea fraude tum

5. *Eo audacius provectum, ut verteret et occulto indicio. Forte eo audaciæ provectum veteratorem, ut occulto: vel, ut veterator. Possis et eo audaciæ provectum veteratoria. Veteratoris vocabulum Ciceroni familiare.* — 6. *Ea fraude tum senem. Tò de in fraude cum iterandum esset, supinus librarius, omisit, et subsequentem syllabam cap. Scribendum quippe, ea fraude deceptum senem. Possis et, ea fraude illectum senem.*

consuli vult ad Liv. 2, 16. adde viros doctos ad Suet. Tib. 1. Ante erat in edd. *Appius*. ERM. Cf. et 11, 24.

Corrupta ad scelus. Ad interitum marito struendum. Corruerat eam Sejanus adulter, ut ejus opera ad tollendum Drusum uteretur. Qui de adulterio accipiunt, non cogitant, id jam esse in voce *corrupta*, et *flagitium* potius dicturum Tacitum fuisse, si hoc voluisset. ERM. — *Scelus* pro cæde scelestæ. Sic 6, 33. 12, 47. 16, 23. H. 1, 22. Agric. 45. WORK.

Vinxisse. Usitatus est in hac re compositum *devincire*. Cic. Planc. 15, 18. *largitione devincire tribus*. Cluent. 64. *ut eum nuptiis alligatum simul, et testamenti spe devinctum possit habere in potestate.* Sed Tacitus simplicia compositis in multis præfert. Vid. ad 3, 55. et 6, 45. *pacto matrimonio vincire*: quamquam et

devincire dixit, v. c. 12, 64. ERM.

Lygdis. Haud dubie spurium est, et a glossa ortum. ERM. Expunxi igitur post *is*.

Ubi locus tempusque. Sic non modo MS. ut Pichena notavit, et edd. Be- roaldi et Aldi, ut J. Gronovius, sed etiam Alciati, Rhenani. Casu in Lipsianis excidit copula, ut opinor, quod alii temere imitati. Sed pro *sint*, vel *sunt*, ut nonnullæ edd. habent, legendum *fuerint*, vel *fuerant*, temporum ratione postulante. Sic mox *postquam convivium inierat*. Mox *verteret*, int. se, consilium. ERM. — Haud necesse est legas *fuerint* vel *fuerunt*: hæc enallage temporis occurrit 14, 11. et passim. WORK. In Lipsiana Antwerp. 1627. jam restituta est copula.

Ea fraude tum senem.... tradidisse. Valde vereor, ne pro *tum le-*

senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro, et juveniliter hauriente, auctam suspicionem, tanquam metu et pudore sibi irrogaret mortem, quam patri struxerat. »

XI. Hæc vulgo jactata, super id, quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius, tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu, et nullo ad poenitendum regressu? Quin potius ministerium veneni excrucicaret, auctorem exquireret, insita denique, etiam in extraneos, cunctatione et mora, adversum unicum, et nullius ante flagitii compertum, uteretur. Sed, quia Sejanus facinorum omnium repertor habebatur,

gendum sit *captum*, *inductum*, aut simile quid: sed *captum* optimum. Potuit etiam Tacitus scripsisse *ea captum fraude*: ubi facilius corruptela fuit. Non nego, *ea fraude* simpliciter dici potuisse, et sic intelligi posse, etsi durius foret: sed illud *tum* ab h. l. alienum et frigidissimum. Possis etiam *exceptum* ad fraudem referre: nam id verbum in insidiis dicitur: sed esset alieno loco, et melius ad *poculum* refertur. ERM. Muretus notat, alibi legitur *captum*. Heinsius vult *deceptum*. Non opus. Sana lectio vulgata. *Exceptum* nullo modo ad *fraudem* referri potest. Sic et Wopkens.

Juveniliter hauriente. I. e. avidè, strenue, celeriterque, ut ille apud Virgilium, qui *impiger hausit*, Æn. 1, 742. Dixit imitatione Græcorum, qui *σπουδῆς* pro *strenue*, acriter, *σπένδοντες* pro *strenuus*, *impiger* dicunt. ERM.

Hæc vulgo jactata. Et credita Orosio, qui 7, 3. tradit, Drusum a

Tiberio veneno extinctum. At me non valde movent ejusmodi scriptores, legitimæ historiæ (dicam iratis quorundam auribus) debonestamenta. LIRS.

Exitium offerret. Sic Cic. pro S. Roscio c. 13. *mortem obtulerat*. Cf. et c. 14. et pro Sextio c. 21. WOPK. Vid. et Ter. 5, 1, 14.

Nullo ad poenitendum regressu. Exquisite dictum pro *ad mutandum*, *si poeniteret*. Ita non multo, non poenitet, promiscue dicuntur. Vid. Bentleius ad Terent. 1, 1, 13. Livius 24, 26. simili fere sententia; *quod adeo festinatum ad supplicium, neque locus poenitendi, aut regressus ab ira relictus esset*. quem locum, qui est de liberis Hieronis jussu populi interfectis, haud dubie in animo habuit Tacitus, aut alterum 42, 13. *unde receptum ad poenitendum non haberent*. ERM.

Facinorum omnium repertor. Sumtum e Virgilio Æn. 2. 164. *scelerumque inventor Ulysses*, ut jam monnit

ex nimia caritate in eum Cæsaris, et ceterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa et immania credebantur: « atrociore semper fama erga dominantium exitus. » Ordo alioqui sceleris, per Apicatam Sejani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est. Neque quisquam scriptor tam infensus exstitit, ut Tiberio objeceret, cum omnia alia conquirerent intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris caussa fuit, ut, claro sub exemplo, falsas auditiones depellerem, peteremque ab iis, quorum in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avide accepta, veris, neque in miraculum corruptis, antehabeant.

XII. Ceterum, laudante filium pro rostris Tiberio,

Muretus: ubi cod. Græv. habet *re-
pertor*. Vid. ibi Burm. ERN.

Et immania credebantur. Alios libros inania habere, ait Muretus: nescio quos. Sed vulgatum verum esse, sequentia docent. ERN.

Atrociore semper fama. Id valet, spargi plurimum et credi atrocias aut tragica, de morte dominantium. LIPS.

Per Apicatam Sejani proditus. Sic dictum, ut ab eodem Virgilio Hectoris *Andromache*, Muretus notavit. ERN.

Claro sub exemplo. Sic Plin. Ep. 2, 6. 3, 18. WORK.

Falsas auditiones. De rumoribus dixit etiam Cicero Planc. 23. *fictas auditiones*. *Depellerem* est repudiandas, rejiciendas docerem, monerem. ERN.

Quorum in manus cura nostra venerit. Haud scio, qui sint illi antiqui in quibus Muretus esse dicit scripta. Sed cura sic ut 3, 24. *si effectis*, in quæ tendi, plures ad curas

vitam produxero. Ovidius de Ponto 4, 16, 38. *quorum quod inedita cura est*, ex felicissima restitutione Heinsii. Idem 2, 4, 16. *Hoc pretium cura dulce recentis erat*. Martialis 10. ep. 2. *Festinata prior decimi mihi cura libelli*. GRON.

Laudante filium. Velo quidem interposito, ne pontificis maximi oculi adspectu cadaveris funestarentur. Seneca Consol. ad Marciam 15. *Tiberius Cæsar, et quem genuerit, et quem adoptaverat, amisit. Ipse tamen pro rostris laudavit filium, stetitque, in conspectu posito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod pontificis oculos a funere arceret*. Recenset eundem ritum Dio 54, 28. in funere Agrippæ, sed causam ejus ignorare fatetur, et quam Seneca dedit, refellit. Verba sunt: Τὸν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτοῦ εἶπε, παραβ-
τασμά τι πρὸ τοῦ τοιοῦτοῦ παρατείναις;
ἔπειτ' ἰγὰρ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν
εἰρητὰς δι' ἡμῶς τοῖς μὲν, ὅτι ἀρχιερεὺς
ἦν, τοῖς δὲ, ὅτι τὰ τῶν τιμητῶν

senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis, quam libens, induebat, domumque Germanici revirescere, occulti lætabantur. Quod principium favoris et mater Agrippina, spem male tegens, perniciem adceleravere. Nam Sejanus, ubi videt, mortem Drusi inultam interfectoris, sine mœrore publico esse, ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio. Neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, et pudicitia Agrippinae impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, recentem Liviae conscientiam exagitare, « ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi, » apud

7. *Ut superbiam fecunditate subnixam. Superba jam fecunditate subnixam.*

ἱερατεῖν. Οὐκ ὁρῶς φρονεῖσιν οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερεὶ ἀπείρεται νεκρὸν ὄραν, οὔτε τῷ τιμωτῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος ταῖς ἀπογραφαῖς μίλλῃ ἐπαίξιν. Hæc Dio; sed ego existimo, de pontifice Senecam vera dicere; sacer enim; ideoque non ipsum solum arceri aspectu funesto, sed et statuas deorum voluerunt. Quæ si in loco positæ, ubi supplicia et cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. Notat ipse Dio 60, 13. *Claudius, inquit, delectabatur gladiatoribus, et præsertim meridianis. Ideo plerosque servos, qui dominos sub Cnæo aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Augusti statuas eo loci positam jussit transferri; ne aut semper adspiceret cædes, aut et semper velata esset.* Ceterum de pontifice, in Judæorum ritu, simile Philo notat, de Monarchia 2. p. 827. *a cadavere arceri.* Lira.

Revirescere. Sic MS. sic vet. edd. Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi. In lipsianam editionem vitio operarum, aut correctoris, irrepsit *reviscere*; non etiam tacitus recepisset et contra libros Lipsius: unde in æquentes edd. venit: donec vetus restituit J. Gronov. Adde H. 3, 7. ERN.

Spargi venenum. Verbum proprium in ea re, quo usus etiam Cicero Catil. 2, 10. *qui spargere venena didicerunt.* ERN.

Exagitare. Irritare, instigare. Sic plebem *exagitare* dixit Sallust. Catil. 38. Ceterum sensus est; et Augustam odio vetere, et Liviam recentis sceleris conscientia instigavit: usus est callide odio Augustæ et conscientia Liviae, ut eas incitaret in Agrippinam, permoveretque, ut eam arguerent etc. ERN.

Ut superbiam, fecunditate. Muræus emendabat *superbam* sic: su-

Cæsarem arguerent. Adque hæc callidis criminatoribus, (inter quos delegerat Julium Postumum, per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo Augustæ valida) anum, suapte natura potentiae anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi illiciebantur, pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

8. *Atque hæc callidis criminationibus.* Forte *jacta* vel *jactaque* hæc. Vide notas supra ad 3, 29.

perbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi; quod etiam placebat Grutero, mihi-que verissimum videtur. *Subnixa* melius et magis e consuetudine Latinorum referretur ad *popular. studiis* quam ad *fecunditate*. *Subnixus* opibus dixit, ni fallor, Livius. Quintil. 6, 3. *fultus ope*. Noster 11, 1. *propinquitatibus validis subnixus*: et sic alibi quoque. ERN. Placet et mihi Mureti lectio; tuendæ tamen priori, vide 13, 14. 3, 24. H. 1, 17. WOFK.

Atque hæc callidis criminatoribus. Acidalius *Adque hæc*, vel *Ac super hæc*, vel *Adhæc*. Rectissime. Nam alias constructio et sensus non constant. Novum artificium narrare incipit. *Atque et adque* in libris permutari notum est. Itaque non dubitavi rescribere: *adque*. Broterius hanc correctionem non probabilem dicit, sed nulla causa commemorata: nec serie orationis vulgaræ demonstrata, quam nos nullam videmus. ERN. Crollius pristinae lectioni *atque* adhæret, hæc a *callidis* regi autumat eo modo ac sensu, quo *artes edoctos*, *rem gnaros* dicimus. Sic verbum *efficiebat* ad Sejanum referendum, quod ex Acidalii mente respicit. Alia ratione vulgatum tue-

tur Barthius in versione Germanica; hæc ipsi Livia est, non improbabili conjectura. — * Sic *atque*. c. 34. et 6, 9 et 29. WOFK.

Julium Postumum. Estne ille, qui præfectus Ægypto postea? de quo Romæ lapis (ap. Grut. 113, 1.) PRO. SALVTE. TI. CLAVDII. CÆSARIS. AVG. GERMANICI. PONT. MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSORIS.... LIBERORVMQVE... EX. VOTO. SVSCEPTO. C. IVLIVS. SEX. P. COR. POSTVMVS. PRÆF. ÆGYPTI. Vix puto. Claudii enim ævo ille floruit, non hoc Tiberiano. Lips.

Mutiliæ Priscæ. Freinshemius putat eandem esse, quæ vitiose apud Dionem 58, 4. Πουπλία Πρίσκα, facili ob similitudinem literarum lapsu, pro Μουτίλῃ, C. Gemini Rufi uxor. ERN. Falli Freinshemium Ryckius inde probat, quod Prisca Taciti, adultera; Dionis, mariti amantissima fuit.

Pravis sermonibus t. s. perstimulare. Sic apud Livium, quamquam de alius ingenii homine, Demetrio, 40, 23. *missus hic comes, cum simplicitatem juvenis incauti, et suis haud immerito succensentis, assentando, indignandoque et ipse vicem ejus, capteret.* ERN.

ludicrum, levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum et virium venisse, ut auctoritate patrum coercendum sit. » Pulsi tum histriones Italia.

XV. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adfixit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo : neque minus morte amici. Is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, unusque e senatoribus Rhodii secessus comes. Ita, quamquam novo homini, censorium funus, effigiem apud forum Augusti, pu-

Ὅσκει καὶ τῇ τῶν Αἰσονίαν ἰθὺς
συμβιβῆκε. Τὸν μὲν γὰρ Ὅσκειν ἐκλε-
λοιπώσαν, ἡ διάλεκτος μῖνι παρὰ τοῖς
Ῥωμαίοις ὅστι καὶ ποιήματα σκῆνο-
βατῆσθαι κατὰ τινα ἀγῶνα πάτριον,
καὶ μιμολογῆσθαι. Censent idem
cum Atellanis ludis : nec errant. Nam
Atella, Oscanum urbs. Sermo au-
tem oscus, diversus a latino. Ti-
tinnius ap. Festum in v. Oscum :
qui osce et volsce fabulantur, nam
latine nesciunt. Quo et Campani
usi videntur, et, ut Livius alibi me
docet, Sanmites. Lrs. Adde Liv. 7,
2. Ceterum de pantomimorum sal-
tatione sermo est, de qua dictum ad
1, 54. cf. ad 14, 21. Ean. Oscæ lin-
guæ specimen docte exponit J. B
Passerius. fol. Rom. 1774.

Lucilius. Sic Gron. ex cod. prius
erat *Lucillius*.

Censorium funus. Quæri video,
quid sit censorium funus. Vertran-
nius censuit, id esse, in cuius ni-
miam pompam, ut in opus censo-
rium, animadvertere censoribus li-
cuisset, nisi jussu prætoris adfui-
set. Nimis velim, ad manum mihi
laurus sit, quam mordeam : ita præ-
cordia mihi saliant ad risum. Alii
idem putant funus publicum, funus
censorium, funus indictivum. Non

audio. Arbitror ego, funus publicum
et indictivum eadem : nec aliud esse,
quam cum denunciatur et indicitur
publicitus per præconem. Censo-
rium, partem ejus esse : id est, ut
omne censorium funus publicum sit
(qui enim aliter honoratum esse
potest ?) at non omne publicum,
censorium. Ut inter magistratus ho-
noratissimi censores, isque cumu-
lus quasi reliquarum dignitatum : sic
inter funera illud primo loco. Itaque
Capitolinus de Pertinace. 15, *Funus
imaginarium ei et censorium ductum
est, et ab ipso Severo funebri lau-
datione honoratus est.* Tacitus de Sa-
bino fratre imperatoris H. 4, 47. *Fu-
nusque censorium Flavio Sabino duc-
tum.* Et 13, 2, *Decretum Claudio
censorium funus et mox consecratio.*
Qua ergo nota eximium hoc funus ?
Credo ista, ut omnia in eo purpurea
essent, vestes stragulaque ; in aliis,
tantum purpura prætexta. Non obs-
cure annuere mihi videtur Polybius
6, 53. Postrema ejus loci græce sic
habent : Ἐὰν μὲν ὑπάτος ἢ στρατηγός
ἢ γερωνὸς, πορφυρέους (intellige
ἰσθίτας λαμβάνουσι) ἰὰν δὲ τιμωτὸς,
πορφύρεας, ἰὰν δὲ καὶ πῶλεμβενκός,
διαχύρους. Publico autem funeri op-
ponitur tacitum, id est, sine pompa,

blica pecunia patres decrevere : apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut procurator Asiæ, Lucilius Capito, accusante provincia, causam dixerit, magna cum adseveratione principis, « non se jus, nisi in servitia et pecunias familiares, dedisse : quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua : audirent socios. » Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, et quia priore

sine designatore, sine ludis, præcone, indictione, silens et quietum. Seneca de Tranquill. 1, 1. *Quid opus est sæculis duratura componere ? Vis tu nunc id agere, ne te posteri taceant ? Morti natus es, minus molestiarum habet funus tacitum.*

ADD. E Polybii verbis suspicere, distinctum censorium funus a triumphali fuisse, et hoc dignius. Mihi ita non videtur. Primum, quia nemo Latinorum triumphale nominat. Deinde, quia censorium reperio principibus ipsis ductum, ut Claudio, ut Pertinaci, quos constat honestissimo affectos. Tertio, quia illa ipsa ornamenta, quæ triumphali tribuit Polybius, reperire est in isto. Vide Xiphil. in Severo 74, 4. Currum huic intervenisse, ritu triumphantiam, non opinor. Nam quod in Propertio legis 4, 11, 102. *Cujus honoratis ossa vehantur equis : verius est, aquis.* Et ille ipse poeta superiori ejus libri elegia, in amne infero distinxit duplices sedes et navigationes. Quod in Dione etiam 56, 34. scriptum, funero Augusti imaginem ejus unam (tres enim fuerunt) vectam ἰφ' ἄρματος πομπικῶν, id est, curru triumphali, ut interpretes volunt : ego malle, curru pompali, et carpentum intellegam, quo per pompam circensium dii trans-

vecti. Hoc enim novi honoris genus apposite tributum novo divo. Lirs. Idem sentit Casaubonus ad Capitolin. Pert. c. 15. Idemque deinde *funus regium, imperatorium* dictum. Nempe etiam censorium omnino dictum est de eo, quod esset honoratissimum, pulcherrimum, ut docet Salmasius ad Capitolin. Anton. Phil. c. 22. Ryckius tamen sequitur Gutherium, qui de i. man. 2, 2. publicum et censorium nil differre putat. Eorum sententia adjuvatur duabus rationibus : prima, quod Dio 58, 19. L. Pisoni præf. urbis tribuit *δημοκρατικόν*, noster Ælio Lamæ præf. urbis *censorium funus* 6, 27. altera, quod ib. 11. præfectus urbi effertur *publico funere*, ib. c. 27. alius præfectus *censorio*. An dicemus, Dionem genus pro specie posuisse ? non eodem funere sepultos Pisonem et Lamiam ? Non credo. Clarum autem erit comparanti, Dionem ibi excerpisse Tacitum. ERN. Vide porro Cic. Phil. 9. 7. Spartian. in Sev. 7.

Apud forum Augusti. Ubi in utraque porticu ab ipso Augusto locatæ statuæ omnium veterum ducum. Suet. 31. Lirs.

Procurator Asiæ. Eadem omnia et Tacito Dio 57, 23. Lirs.

Damnatur. Exilio. Dio 57.

anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiae urbes « templam Tiberio matrique ejus ac senatui. » Et permissum statuere : egitque Nero grates ea causa patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur : aderantque juveni modestia ac forma, principe viro digna, notis in eum Sejani odiis, ob periculum gratiora.

XVI. Sub idem tempus, « de flamine Diali, in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege » disseruit Cæsar. « Nam patricios, confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex

Templum T. m. q. e. ac s. Huc facit numus smyrnensis, in quo hinc Tiberius, illinc Livia et senatus. V. Spanh. de Præst. NN. t. 1, p. 139

Et permissum statuere. Int. templum, quod decreverant. Nam non licuit tales honores, ut templa, dies festos, in honorem Caesarum instituere et usurpare, nisi præcisi et consentientibus ipsis. Atque interdum etiam res negata est. V. infra c. 37. ERN.

Egitque N. grates.... gratiora. Paschal. in margine : *aut desunt hic multa, aut hæc supra reponenda sunt post illa (c. 9.) fidem dempsit.* Negari nequit, commode illuc referri posse, neque, ubi leguntur, bene recti cum præcedentibus, sed vix credibile, a librariis transpositionem factam tanto intervallo.

Nam patricios confarreatis parentibus. Non alibi tam expressi ritus in legendo Diali. Ait, *patricios.* Quia, cum quindecim flamines essent, ex iis tres primi, instituti a Numa, non nisi ex patribus legebantur : idque majores dicti : alii etiam e plebe, ap-

pellatique flamines minores. Addit, *confarreatis parentibus*, quia, ut Plinius ait 18, 3. *in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat.* Triplex enim matrimonii contrahendi mos, unum, farre, coemptione. Antiquissimum genus, farre videtur, quod Dionysius 2, 25. adpellat γάμος κτὰ τὸν τοῦτο ἱερὸν νόμον : eratque necessarium, non solum flaminem nasci confarreatis parentibus, sed et ipsam cum flaminica farre jungi. Servius Danielis in excerptis a Pithæo ad Georg. 1, 31., *Tribus modis apud veteres nuptiæ fiebant ; unum, si, verbi gratia, mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, fuisset ; farre, cum per pontificem max. et Dialem flaminem per fruges et molam sativam conjungebantur : unde confarreatio appellatur, ex quibus nuptiis patrini et materni nascebantur ; coemptione vero atque in manum conventionem, cum illa in filii locum, maritus in patris veniebat, ut, si quis prior fuisset defunctus, locum hereditatis justum alteri faceret.* Iterum ad Æs. 4, 104. *Quid*

quis unus legeretur, vetusto more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa confarreandi adsuetudine, aut inter paucos retenta. Pluresque ejus rei causas adferebat: potissimam penes incuriam virorum feminarumque: accedere ipsius caerimoniae difficultates, quae consulto vitarentur: et quando exiret e jure patrio, qui id flaminium apisceretur, quaeque in manum flaminis conveniret. Ita medendum senatus decreto, aut lege, sicut Augustus quaedam ex horrida illa antiquitate ad praesentem usum flexisset. » Igitur tractatis religionibus, placitum, « instituto flaminum nihil demutari. » Sed lata lex, qua « flaminica Dialis, sacrorum causa, in

*enim est aliud dextra, quam in manum convenire; quae conventio eo ritu perficitur, ut aqua et igni adhibitis, duobus maximis elementis, natura confecta habeatur: quae res ad farreatas nuptias pertinet, quibus flaminem et flaminicam jure pontificio in matrimonium necesse est convenire. Et ib. ad v. 374. Mos fuit flamini ac flaminicae, ut per farreationem in nuptias convenirent, sellas duas jugatas, ovili pelle superinjecta poni ejus ovis, quae hostia fuisset: et ibi nudentes velatis capitibus in confarreatione flamen ac flaminica residerent. Confarreationes autem tonitru dirimit. Pulchrae reliquiae. Adde Festum in *Disfarreatio*, et Arnobium lib. 4. *Uxores enim dii habent, atque in conjugalia foedera conditi- nibus veniunt ante quasitis. Usu, farræ, coemptionis, genialis lectuli sacramenta conduunt. Livs.**

Et, quando exiret. Defectum locum censeo, et deesse quae ad caeremoniarum difficultatem pertinent. Qui cautus caeremoniaeque flaminio adjunctus, habes apud A. Gellium 10,

15. *Livs. Aliiter sentio cum Vertranio, Meroreo, aliis, qui locum integrum putant. Quando est quia, ut saepe apud nostrum, quod et notavit Muretus. Tres causas commemorat Tacitus: in quibus tradendis variat, more suo, formam loquendi. Jac. Gronovius testatur in codice esse accederet, unde colligit, Tacitum scripsisse accedere et ipsius c.... et quando. ERN.*

Flaminica Dialis. Flaminia, appellari mulier ipsa videtur, ex lapide prisco MAROBELLA. FLAMINIA. AUGUSTAE. LIPS. Flaminiam alii distingui volunt e Festo, qui flaminiam facit sacerdotulam, quae flaminicae praeministret. Sed monumenta antiqua non consentiunt. In Inscr. ant. ap. Reines. Cl. 5. n. 48. memoratur *flamen Martialis et Emilia Flaminia* uxor. et Inscr. 49. *Flavia Flamina Flavia*. ubi v. Reinesium. ERN. In lapide ap. Smetium Ins. ant. f. 77, 12. legitur male *Flamina*, sed in indice emendatum: *Flaminica*, ad quod non attendit Grut. p. 459, 9.

potestate viri, cetera promiscuo feminarum jure ageret. » Et filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capessendas caerimonias, decretum « Cornelie virgini, » quæ in locum Scantiae capiebatur, « HS. XX. et quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes inter vestalium consideret. »

XVII. Cornelio Cethego, Visellio Varrone cons. pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum « pro incolumitate principis » vota susciperent, *Neronem* quoque et *Drusum* iisdem diis commendavere; non tam caritate juvenum, quam *adulatione* : quæ « moribus corruptis perinde anceps, si nulla, et ubi nimia est. » Nam Tiberius, haud unquam domui Germanici mitis, tum vero « æquari adolescentes senectæ suæ, » impatienter indoluit : accitosque pontifices percunctatus est, « num id precibus Agrippinæ, aut minis, tribuissent. » Et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perstricti, (etenim pars magna e propinquis ipsius, aut primores civitatis erant). Ceterum in senatu oratione monuit in posterum, « ne quis mobiles adolescentium animos præmaturis honoribus ad superbiam extolleret. » Instabat

Maluginensis. Cf. 3, 58, 71.

HS. XX. Lege: sestertium vices. Nam plus esse debet, quam antea datum, quia dignationem angere, et cupiditatem capessendi sacerdotii injicere voluit. Atqui antea 2, 86. jam dederat *decies sestertium* : ergo jam duplum. *EXX.*

Sedes inter vestalium. Quibus locus e regione prætoris. Suet. Aug. 44. *Solis virginibus vestalibus locum in theatro separatum, et contra prætoris tribunal dedit.* *LIRA.*

Vota susciperent. De quibus dicam 16, 22. *EXC. B.* Ceterum notat Dio 57, 24. hoc anno prima decennalia Tiberii Cæsaris celebrata : quorum originem pete ab eodem scriptore 53., 16. *LIRA.*

Mobiles adolescentium animos. Qui adhuc inclinare se in partem deteriorum possent, neque ita cogniti essent, ut de eorum constantia certi esse possent. Suet. Tib. 54. *de eadem re* : non debere talia præmia tribui, nisi expertis et ætate proVectis. *Add*

quippe Sejanus, inculsatque « diductam civitatem, ut civili bello: esse, qui se partium Agrippinæ vocent: ac, ni resistatur, fore pluris: neque aliud gliscentis discordiæ remedium, quam si unus alterve maxime prompti subverterentur. »

XVIII. Qua caussa C. Silius, et Titius Sabinus adgreditur: amicitia Germanici perniciose utrique; Silius et, quod ingentis exercitus septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus sacroviriani belli victor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. Credebant plerique, auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice iactantis, « suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur: neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. » Destruere per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur. Nam « beneficia eo

quæ ipse de se dixit apud Sueton. 67. quare, patris patriæ appellationem sibi dari nollet. Hæc non dixissem, nisi viderem, Acidalius hic hæsisse. ERM. Acidal. putabat legendum *nobiles*. — * Improbatur Wopkens. qui citat Liv. 6, 34. *parvis mobili rebus animo*.

Maxime prompti. Cicero 2. ad Famil. ep. 18. *tres fratres, summo loco natos, promptos, non induratos, te nolo habere iratos*. Justinus 22, 2. *ex plebe quoque locupletissimos et promptissimos interficit*. Noster in Agricola 3. *multi fortuitis casibus, promptissimus quisque sævitia principis interciderunt*. GRON. Ceterum temporum ratio desiderat subvertantur. ERM. — Sed enallage sueta. WOPK.

C. Silius et Titius Sabinus.

Titurium Sabinum Muretus legendum putat; quo nomine fuit quidam D. Iulii Cæsaris legatus. ERM. Vide B. G. 5, 24. Noti quoque sunt NN. Titurii Sabini in NN. fam.

Silio et, quod. Sic interpungendum, ut jam monuit Acidalius: Silio etiam hæc caussa perniciæ, hoc perniciosum fuit. etc. ERM. De Silio v. 1, 32. 2, 6. 3, 43.

Quanto maiore mole procideret. Quanto maioris dignitatis, et gloriæ esset, quantoque altiore adeo e fastigio rueret. Notum illud Claud. in Ruf. 1, 22. *tolluntur in altum, Ut lapsu graviore ruant*. ERM. *Procideret* Muretus dedit; legebatur *procederet*.

Dispergebatur. Ita Pichena e cod. prius erat *dispergatur*.

senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis, quam libens, induebat, domumque Germanici revirescere, occulti lætabantur. Quod principium favoris et mater Agrippina, spem male tegens, perniciem adceleravere. Nam Sejanus, ubi videt, mortem Drusi inultam interfecto-ribus, sine mœrore publico esse, ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio. Neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, et pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, recentem Liviæ conscientiam exagitare, « ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi, » apud

7. *Ut superbiam fecunditate subnixam. Superba jam fecunditate subnixam.*

ἱππάρχων. Οὐκ ἰσθῶς φρονεῦσιν οὔτε γὰρ τῶ ἀρχιστρίφ ἀποιρῶνται τεκρὸν ἰσθῶν, οὔτε τῶ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος ταῖς ἀπογραφαῖς μίλλῃ ἰπάξῃν. Hæc Dio; sed ego existimo, de pontifice Senecam vera dicere; sacer enim; ideoque non ipsum solum arceri aspectu funesto, sed et statuas deorum voluerunt. Quæ si in loco positæ, ubi supplicia et cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. Notat ipse Dio 67, 13. *Claudius*, inquit, *delectabatur gladiatoribus*, et *præsertim meridianis. Ideo plerosque servos, qui dominos sub Caio aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Augusti statuum eo loci positam jussu-rit transferri; ne aut semper adspiceret cædes, aut et semper velata esset. Ceterum de pontifice, in Judeorum ritu, simile Philo notat, de Monarchia 2. p. 827. a cadavere arceri. Lips.*

Revirescere. Sic MS. sic vett. edd. Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi. In lipsianam editionem vitio operarum, aut correctoris, irrepsit *reviscere*; non etiam tacitus recepisset et contra libros Lipsius: unde in sequentes edd. venit: donec vetus restituit J. Gronov. Adde H. 3, 7. Ean.

Spargi venenum. Verbum proprium in ea re, quo usus etiam Cicero Catil. 2, 10. *qui spargere venena didicerunt.* Ean.

Exagitare. Irritare, instigare. Sic *plebem exagitare* dixit Sallust. Catil. 38. Ceterum sensus est; et Augustam odio vetere, et Liviam recentis sceleris conscientia instigavit: usus est callide odio Augustæ et conscientia Liviæ, ut eas incitaret in Agrippinam, permoveretque, ut eam arguerent etc. Ean.

Ut superbiam, fecunditate. Muræus emendabat *superbam* sic: su-

Cæsarem arguerent. Adque hæc callidis criminatoribus, (inter quos delegerat Julium Postumum, per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo Augustæ valida) anum, suapte natura potentiæ anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi illiciebantur, pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

8. *Atque hæc callidis criminationibus.* Forte *jacta* vel *jactaque* hæc. Vide notas supra ad 3, 29.

perbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi; quod etiam placebat Grutero, mihi-que verissimum videtur. *Subnixa* melius et magis e consuetudine Latinorum referetur ad *popular. studiis* quam ad *fecunditate*. *Subnixus opibus* dixit, ni fallor, Livius. Quintil. 6, 3. *fulvus ope*. Noster 11, 1. *propinquitatibus validis subnixus*: et sic alibi quoque. ERN. Placet et mihi Mureti lectio; tuendæ tamen priori, vide 13, 14. 3, 24. H. 1, 17. WOFK.

Atque hæc callidis criminatoribus. Acidalius *Adque hæc*, vel *Ac super hæc*, vel *Adhæc*. Rectissime. Nam alias constructio et sensus non constant. Novum artificium narrare incipit. *Atque* et *adque* in libris permutari notum est. Itaque non dubitavi rescribere: *adque*. Broterius hanc correctionem non probabilem dicit, sed nulla causa commemorata: nec serie orationis vulgatæ demonstrata, quam nos nullam videmus. ERN. Crollius pristinae lectioni *atque* adhæret, hæc a *callidis* regi autumat eo modo ac sensu, quo *artes edoctos, rem gnaros* dicimus. Sic verbum *efficiebat* ad Sejanum referendum, quoet ex Acidalii mente respicit. Alia ratione vulgatum tue-

tur Barthius in versione Germanica; hæc ipsi Livia est, non improbabili conjectura. — * Sic *atque*. c. 34. et 6, 9 et 29. WOFK.

Julium Postumum. Estne ille, qui præfectus Ægypto postea? de quo Roma lapis (ap. Grut. 113, 1.) PRO. SALVTE. TI. CLAUDI. CÆSARIS. AVG. GERMANICI. PONT. MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSORIS.... LIBERORVMQVE... EX. VOTO. SVSCEPTO. C. IVLIVS. AEX. F. COR. POSTVMVS. PRÆF. ÆGYPTI. Vix puto. Claudii enim ævo ille floruit, non hoc Tiberiano. Lips.

Mutilia Priscæ. Freinshemius putat eandem esse, quæ vitiose apud Dionem 58, 4. Πουπλία Πρίσκα, facili ob similitudinem literarum lapsa, pro Μουπλία, C. Gemini Rufi uxor. ERN. Falli Freinshemium Ryckius inde probat, quod Prisca Taciti, adultera; Dionis, mariti amantissima fuit.

Pravis sermonibus t. s. perstimulare. Sic apud Livium, quamquam de alius ingenii homine, Demetrio, 40, 23. *missus hic comes, cum simplicitatem juvenis incauti, et suis haud immerito succensentis, assutando, indignandoque et ipse vicem ejus, capta ret.* ERN.

Galli sententia, qui « partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur, » censuerat. Contra M. Lepidus « quartam accusatoribus, secundum necessitudinem legis, cetera liberis » concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem et sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit : neque tamen temperamenti

pecuniæ augendæ, cupiditas pecuniæ. Sic optimis scriptoribus, sæne tamen etiam in bonam partem diligencia dicitur, ut cum *paterfamilias diligens vocatur*. Cicero Verr. 1, 48, qui in ea re adventitia et hereditaria tam diligens et attentus esset. ERN.

M. Lepidus. Sic Ryckius recte. Cf. dicta ad 1, 13. 3, 35.

Secundum necessitudinem legis. Legis, ut censeo, Juliæ de maiestate. Nam, quod alii de Papia suspicantur refuto. Dicit a me Tacitus, qui cuncta in hac quæstione exercita scribit lege maiestatis. Quarta autem præmium, non in hac solum, sed etiam de repetundis lege. De qua ipsa nihil abnuo, quin hic accipiamus. Asconius in Verrem non uno loco ostendit, quadruplatores dictos a præmio quartæ, quam consequabantur. Innuvit ipse Cicero lege et more id receptum. Non enim, inquit, *spolia C. Ferris, sed existimationem populi rom. concupivi*. Fortasse et in criminibus aliis præmium idem. Ideo vulgare præmium id interpreter in Paulo l. 13. De jure fisci : *Heredem, ait, ejus ultra vulgare præmium nihil consequitur*. De lege maiestatis auctor mihi adfirmandi Josephus 19, 2. ubi de servis, quos Caius in dominos emittebat : *ῥάδιον γὰρ, inquit, ψευδαίμοις τε κατὰ τῶν κυρίων πεπισ-*

τεῦσθαι, καὶ τὰ χρήματα ἰνδύεσθαι αὐτῶν, ἅμα ἰλευθίροις τε εἶναι καὶ πλουσίαις, μισθῶ τῶν κατηγορίων, διὰ τὸ ἔδρα αὐτοῖς προσεῖσθαι τὰς ὀγδόας τῶν εὐσιῶν. Si octava servo, bene colligo, libero quartam. Nec in servili accusatione aliud capere persuadeor, quam crimen maiestatis. Illud moneo, principum ævo, non tam ex lege quam arbitrio senatus præmia decreta. L. 6, 47. *Qua damnata, cum præmium accusatori decerneretur, Junius Otho trib. pl. intercessit*. Sic 16, 12. *Libero et accusatori præmium operæ* (non pecunia ulla, sed) *locus in theatro inter tribunicios viatores datur*. Interdum certa pecunia attributa, ut Eprio Marcello quinquagies HS. Thræsea damnato : Regulo septuagies HS. et sacerdotium, damnato Crasso, Tacitus A. 16, 33. H. 4, 42. Nec prætereundus hic Dionis locus, qui de præmiis eorum qui Cæsaris percussiones accusabant 46, 49. *χρήματα, inquit, ἐκ τῆς τοῦ ἀλόντος οὐσίας, καὶ τὴν τιμὴν ἢ τὴν ἀρχὴν τὴν ἐκείνου, εἴ τινα ἅρα ἔχων ἦν, τό, τι μακίσι μὲν αὐτὸν, τοὺς τε υἱεῖς, τοὺς τε ἰγγόνους αὐτοῦ στρατεύεσθαι, ἐλάμβανον*. Ut videantur legis ejus Pedii exemplo instituta præmia accusatorum. LIRA.

Pleraque pro plerumque, per græcismum. WORK.

egebat, cum æquabili auctoritate et gratia apud Tiberium vigerit. Unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque, inter abruptam contumaciam, et deforme obsequium, pergere iter, ambitione ac periculis vacuum. At Messallinus Cotta, haud minus claris majoribus, sed animo diversus, censuit, « cavendum senatusconsulto, ut quamquam insontes magistratus, et culpæ alienæ nescii, provincialibus uxorum criminibus, perinde quam suis, plecterentur. »

XXI. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque, ut retuli, « cessurum se urbe ob factiones accusatorum, in senatu clamitaverat, et sprete potentia Augustæ, trahere in jus Urgulianiam, domoque principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tiberius civiliter habuit: sed in animo, revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem Q. Granius secreti sermonis incusavit, adver-

Mess. Cotta. Cf. 5, 3. 6, 5.

Cavendum SC. Et cautum non dubie hoc anno. Si enim ante; quorsus hæc sententia? Tamen Ulpianus de officio proconsulis l. 4, 2. decretum id refert ad Cottam et Messallam coss. id est, ad quartum ante annum. Ait: *Proficisci quidem proconsulem melius est sine uxore; sed et cum uxore potest, dummodo sciat senatum Cotta et Messalla coss. censuisse futurum, ut, si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio et vindicta exigatur.* Vir doctissimus (Cujac. Obs. 6, 30.) conatur legere, *senatum Cotta Messalino consulente censuisse.* Acute: sed, me iudice, non exsolvit

ullum acumen Domitiam hac culpa.

Lips. Muretus etiam conjicit censente. Ean.

Feroci viro. Ex iis, quæ mox et pluribus 1, 12. tradita sunt, apparet, *ferociam* h. l. in bonam partem dici, de homine forti, qui non timeat offensiones potentum, libere dicat, quæ indignitate sua movent animum. *Ean.*

Ut retuli. Vide 2, 34.

Pisonemque gravius. Mendum arguunt multa. Primum, quod accusator nemo expressus, ut solet: quod Tiberius ipse incusasse eum dicitur, insolens imperatori: quod pars accusationis sprete dicitur, ut atrocior vero: quod non evenisset principe

sum majestatem habiti : adjecitque, « in domo ejus venenum esse, eumque gladio accinctum introire curiam. » Quod, ut atrocius vero, tramissum : ceterorum, quæ multa cumulabantur, receptus est reus; neque peractus, ob mortem opportunam. Relatum et de Cassio Severo exsule, qui sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut judicio jurati senatus Cretam amoveretur, effecerat : atque illic eadem

accusante. Ne quis dicat, non legitimam accusationem fuisse, tantum principis mandatum : ecce addit, *ceterorum receptus est reus, neque peractus ob mortem opportunam*. At reus recipi sine accusatore non potuit. Lego igitur, *Pisonem Q. Granius*. Granii Romæ non ignoti jam inde a Lucillii ævo, apud quem Granii præco : et infra 6, 38. Granius Martianus; supra 1, 74. Granus Marcellus. *Lrs.*

Venenum esse. Quo fine? an ut Cesari præberet, an potius ipse in necessitate uteretur? atque ita liberior scilicet, proviso exitu, ferociorque agitaret. Et apparet ita mox factum, ac mortem sumpsisse. *Lrs.*

Reus, neque peractus. H. e. sed accusatio, reo mortuo, non potuit ad exitum perducere, ut reus condemnaretur. Hoc enim sensu hæc ætas dixit *reum peragere* et secuta. V. Budæus ad Pand. p. m. 300. Sed Plinius ep. 3. 9. *ter dixit pro reum facere* : *Salvius Liberalis legatos graviter increpuit, tanquam non omnes, quos mandasset provinciam, reos peregerint*. Atque sic antiquiores dixerunt. Ovid. *Trist.* 1, 1, 24. *Et peragat populi publicis ore reus* : ubi male Ciofanus priori sensu capit : nam sequitur *neu, cave, defendas*. et sic est etiam Pont. 4 ep. 6, 30. Va-

ler. M. 6, 2, 4. ubi itidem male Vortius. Livius 4, 42 etc. Non igitur simpliciter verum, quod Budæus tradit. *Enx.*

Cassio Severo. Qui primus flexisse dicitur ab illa recta et vetere dicendi via : quem et historiam scripsisse comperio ex Tertulliani Apolog. 10. et Suet. Vitellio 2. Ejus laudes vide apud Senecam patrem l. 3. Exc. Contr. initio. *Lrs.* Cf. et Quintil. 10, 1.

Per immodicas inimicitias. Suspectum. *Lrs.* Oblatando, accusando, violento ingenio inimicos sibi sine modo suscitaverat.

Ut judicio jurati senatus. Quod sub Augusto ei accidit, scriptis etiam librisque abolitis. Sueton. Calig. 16. noster 1, 72. Ait *judicio jurati senatus*. Quod erat, cum senatus deum testem advocabat, se censurum, quod e fide sua reque publica videretur. Livius 42, 21. *Ut juratus senatus decerneret, qui eam rem quereretur decerneretque*. 30, 40. *Patres igitur jurati (ita conveniunt) ita censuerunt, uti consules provincias inter se compararent*. Appianus B. C. 2, 127. *Τούτου μύθου δεξάμενοι τὸ κατὰ οἱ ἄνθρωποι, ἔχοντες ὁμοῖα φάσμα ἀνὰ δόξαν περὶ τοῦ καλοῦτος ἐνὶ ἑκάστῳ*. Tacitus infra c. 31. *P. Sullium amovendum in insulam cepit tanta con-*

actitando, recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seriphio consenuit.

XXII. Per idem tempus Plautius Silvanus, prætor, incertis caussis, Aproniam conjugem in præceps jecit: tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero, turbata mente respondit, tanquam « ipse somno gravis atque eo ignarus, et uxor sponte mortem sumpsisset. » Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo reluctantis et impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque iudicibus, Urgulania, Sil-

entione animi, ut et iurejurando obstringeret e rep. id esse. Morem eum postea obtinuisse in omni senatu, idque lege quadam Trajani, colligas ex Plinii verbis. Epist. 5, 14. *Quintiam Dextrum, qui primus diversum censuerat, perlata lege de senatu habendo, jurare coegit, e republica esse quod censuisset.* Græci id vocabant *ἰσὺν συμβουλάν*: et formula ejus eleganter expressa apud Xenoph. *περὶ ἀναβ. Κύρου* 5, 6. in oratione Hecatonymi. *Εἰ μὲν συμβουλευόμεθα ἂ βέλτεστά μοι δοκῇ εἶναι, πολλὰ μοι ἀγαθὰ γίνονται· εἰ δὲ μὴ, τὰ πάντια αὐτῷ γὰρ ἡ ἰσὺν συμβουλὰ λεγόμενη εἶναι δοκῇ μοι παρῆναι.* Sed is mos quando primum cepit? hand temere dixerim. Puto tamen Coriolani ævo, in cujus caussa tribuni plebis volunt et impetrant, ut *senatus jurntus sententiam dicat*, uti solet in consensu iudicum, Dionysius ait 7, 39. Lirs.

Saxo Seriphio. Vere, saxo. Vide Strab. 10. p. 487. Lirs.

Consenuit. Bene, consenuit. Nam annis 25. in exilio hæsit. Eusebius Chron. *Cassius Severus orator egregius 25. exsiliū sui anno, summa inopia, moritur: vix panno verenda connectus.* Lirs.

Plautius Silvanus. Similis at non eadem res narrata Quintil. 7, 2. *Id autem genus, de quo novissime dixi, non solum in scholis sæpe tractatur, sed etiam in foro. Nam id est in causa Nævii Aproniani (lego Nonii Aproniani) solum quæsitum, precipitane esset ab eo uxor, an se ipsa sua sponte jecisset. Quam actionem equidem solam in hoc tempus emissem: quod ipsum fecisse seductum juvenili cupiditate gloriæ fateor.* De hoc ipso autem Plautio lapis, (ap. Grut. p. 453.) TI. PLAVTIO. M. F. A. N. SILVANO. ELIANO PONTIF. SODAL. AVG. III. VIR. A. A. A. F. F. Q. TI. CÆSARIS. LEGAT. LEG. V. IN. GERMANIA. Lirs. Male lapidem ad hunc Silvanum referri, jam monuit Mercerus. Nam ille Vespasiani ad tempora vixisse dicitur. Non vidit Lipsius integrum titulum. ERN. Cf. Ep. 27. Reinesii ad Rupertum.

Tanquam ipse somno gravis etc. Sat horrida ellipsis Corneliana cui similes 1, 65. 2, 15. 3, 3. 6, 43. H. 1, 88. 2, 19. Germ. 39. WOFK.

Urgulania. Urgulanii in gente Plautia sunt. Lapis (ap. Grut. p. 452.) M. PLAVTIVS. M. F. VROGLANIVS. et Suetonii Claudio 26. Plautia Urgu-

vani avia, pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum, quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Urgulania. Reus, frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina, prior uxor ejus, accusata, « injecisse carminibus et veneficiis vecordiam marito, » insons judicatur.

XXIII. Is demum annus populum romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant: jamque tres laureatæ in urbe statuæ, et adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui, Ptolemæo, Jubæ filio, juvena incurioso, libertos regios, et servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis,

lanilla, non Herculaniilla, ejus uxor: quod recte monuit ex veteri libro Torrentius. LIPS.

Sibi impetrando. Corrigo, ubi impetrando. LIPS. Cod. MS. sub: quod quomodo ortum sit, facile intelligi potest. EAN.

Tres laureatæ. Furii Camilli, L. Apronii, Junii Blæsi. De statu triumphalibus Plinius 33, 46. et Tacitus in Agricola 40. *Igitur triumphalia ornamenta, et illustris statuæ honorem, et quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in senatu jubet.* LIPS. Cf. 2, 52. 3, 21, 72.

Raptabat Africam. Non, reptabat, ut vulgo. Alibi: *Igitur raptare inter se, immittere latronum globos.* LIPS. V. Fabri Sem. 2, 16.

Ptolemæo Jubæ filio. Quem Caius postea interfecit. Sueton. c. 26. Pto-

lemæum regis Jubæ filium consobrinum suum (erat enim et is M. Antonii ex Selena filia nepos) interfecit. Seneca de Tranq. 11. *Ptolemæum regi Africæ, Mithridatem Armeniæ, inter Caianas custodias videmus. Alter in exilium missus est: alter, ut meliore fide mitteretur, optabat.* Ex verbis Senecæ apparet, dimissum Ptolemæum, sed per viam, jussu Caii, interfectum. LIPS.

Bello mutaverant. Maluerant bellum gerere, belli pericula subire, quam servili libertorum imperio sabbere. Nam *servilia imperia* sunt libertorum, quibus nimium potestatis permiserat Ptolemæus, et per contemptum servi vocantur, ut alibi apud nostrum videbimus fieri. EAN.

Cum exercitu incederet. Verbum *incedendi* habet aliquam gravitatis significationem, ut sæpe monuerunt

quæ ex longinquo in majus audiebantur : ipsaque e provincia, ut quis fortunæ inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Cæsar, post res a Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari nonam legionem jusserat : nec proconsul ejus anni, P. Dolabella, retinere ausus erat, jussa principis magis, quam incerta belli, metuens.

XXIV. Igitur Tacfarinas, disperso rûmore, « rem romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior, incubissent, » auget vires, positisque castris, Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella, contracto, quod erat militum, terrore nominis romani, et, quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu solvit

viri docti. Itaque eleganter dicitur de exercitus justis, et gravis armaturæ, itinere. Similiter mox *incessus* dicitur, item 3, 74. ERN.

E provincia. Africæ, Romanis subjectæ.

Nonam. Cf. 3, 9.

Proconsul ejus anni P. Dolabella. Cujus memoriam in Illyrico servat lapis (ap. Grut. p. 396.) P. CORNELIO DOLABELLE. COS. VII. VIRO. EPVLON. SODALI. TITIENSI. LEG. PROPR. DIVI. AVGUSTI. ET. TI. CÆSARIS. AVGUSTI. CIVITATES. SUPERIORIS. PROVINCIÆ. ILLYRICI. LIPS. Adde nummum Tiberii, in cujus aversa Livia sedens velata cum epigraphe : PERMISSV. P. DOLABELLE PROCOS. ap. Vaillant NN. Col. tom. 1, p. 91.

Proconsul ejus anni. Cod. MS. et Beroaldus, Alciatus, *proconsole ejus anni*, quod recepit Gronovius : sed

vereor, ne ultima litera orta sit ex initiali sequentis, et Tacitus dederit *proconsul* : quod sensisse videntur, qui a Beroaldo discesserunt. Adde ad 2, 52. Et mirum, hic servasse Beroaldum scripturam codicis, cum 2, 52. non servarit. ERN.

Thubuscum oppidum. Mauritanie Cæsariensis : alias Tubusuptus et Succubæ dictum. LIPS.

Primo sui incessu. Sui, ut otiosum plane et nulli usui, Acidalius volebat mutare in *statim*. Mallem et ipse, si codex scr. faveret, aut necessitas aliqua urgeret. ERN. Hüller. Racem. 30. conjicit legendum *sub incessu*. Sic Cæs. B. G. 8, 49. *sub discessum suum*. Id. B. C. 1, 27. *sub profectione*. Flor. 2, 11. *sub adventu hostis*. Verum Heinsius, cui id pridem placuerat, monet, nostrum quoque dicere *sui servitutem, cultum, metum, famam*. (Ann. 2,

obsidium, locorumque opportuna permunivit : simul principes Masulanorum, defectionem coeptantes, securi percutit. Dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi, nec uno incursu consecrandum hostem vagum; excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis aut tribunis data : et prædatorias manus delecti Maurorum duxere : ipse consultor aderat omnibus.

XXV. Nec multo post adfertur, « Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus consedis; fises loco, quia vastis circum saltibus claudebatur. » Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque coeptus dies, et centu tubarum ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros : præpeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prælio provisa : hostibus con-

58. 14, 43.) Boxh. male tuetur pristinam lectionem sibi.

Consultor ad. o. Sic Sall. Jug. 85, 47. 103, 7. Work.

Legatis aut tribb. Sic codex scr. pro quo Beroaldus dedit ac sine necessitate : non tot habebat legatos Dolabella, ut omnibus legatum præponere posset. Itaque partim legatis, partim tribunis dedit. ERN.

Positis mapalibus. V. ad 3, 74.

Fises loco, quia vastis. Forte Tacitus scripsit, qui vastis. GRON. Cederem, si Cicero auctor esset, aut Livius. In Tacito et alia ejusmodi loca reperias, ubi τὸ quia durius dicatur. 6, 4. *Haterius invidiosior fuit, quia.... meditabatur*, et sic sexcenties. ERN.

Præpeditis equis. Recte Freinsb. dictum judicat pro compeditis. Πρεπισμίτους appellat Xenophon locopet omnia huic simili. παρ. 3, 3. de Assyriis : πρεπισμίτους γὰρ ἔχουσι τοὺς ἵππους ἐπὶ ταῖς φάτταις, καὶ, εἴτε ἐν αὐτοῖς ἴσσι, ἔργον μὲν τοῦτο ἐστὶν ἵππους, ἔργον δὲ χαλινῶσαι, ἔργον δὲ ἐπιστάξαι. Atque eadem de Persis ἀνάβ 3, 21. εἴτε γὰρ ἵπποι αὐτοῖς δίδνται, καὶ ἐς ἐπιτοσπελὺ πρεπισμίτοις ἴσσι, τοῦ μὲν φύγειν ἵππου, εἰλε-θῆναι. Ab his igitur Persis, progenitoribus suis (Sallust. Jug. c. 18. vide) fortassis hunc morem retinuerunt Numidæ. *Pedicam* appellare videtur respectu ad hanc rem Livius 21, 36. ERN.

tra, omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium; sed pecorum modo trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, et adversum eludentes optatae toties pugnae, se quisque ultione et sanguine explebant. Differtur per manipulos, « Tacfarinatem omnes, notum tot proeliis, consectentur: non, nisi duce interfecto, requiem belli fore. » At ille, dejectis circum stipatoribus, vinctoque jam filio, et effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Isque finis armis impositus.

XXVI. Dolabellæ petenti abnuuit triumphalia Tiberius, Sejano tribuens, ne Blæsi, avunculi ejus, laus obsolesceret. Sed neque Blæsus ideo illustrior, et huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignis captivos, cædem ducis, bellicque confecti famam deportarat. Sequebantur et Garamantum legati, raro in urbe visi, quos, Tacfarinate cæso, percussa gens, et culpæ nescia, ad satisfaciendum populo rom.

Differtur per manipulos. Sive imperium ducum, sive cohortatio militum. Imperium ducum voce diditur per exercitum. Dicitur et *dare tesseram* apud Sueton. Galb. 6. item *signum dare* apud eundem Cal. 56, 58. ERM.

Delectis circum. Mercerus *disjectis*. Ego etiam statim, *offusis undique*, malim. LRS. Quin potius forsam *dejectis*, id est, prostratis. Sic Phædrus fab. 2, 1., *Super juvenem stabat dejectum leo*. Martialis 1. ep. 61. *Non nisi dejecta pascitur ille fera*, ex felici, ut puto, conjectura C. Barthii, ubi vulgo etiam *delecta*. Neque abest longe nostri 11, 29. *uxore dejecta plus potentia ostentando*. GRON. Hoc exprimendum curavi pro *deletis*,

quod nunc, e Pichenæ conjectura, editos obtinet. Lectionem cod. *delectis* vitiosam esse convenit. Pro eo haud dubie et elegantius est *dejectis*, quam *deletis*, etiamsi hoc quoque recte dicitur, ut infra c. 51. et scripturae cod. convenientius. Sic 2, 60. vidimus *delectas* in eodem codice esse pro *dejectis*. Nec displicet mox cum Lipsio legi *offusis*. Vid. tamen ad H. 2, 70. de verbo *erumpere*. ERM.
— * Heinsius volebat *affusis*.

Sejano tribuens. Int. hoc: ne quis erret, non, *triumphalia*. Sejano, vel petenti, vel sponte in hoc gratificari volebat. ERM.

Et culpæ nescia. Immo, *culpæ conscia*; atque ita scribo. Nam supra 23, ait, *prædæ receptorem et so-*

miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque e senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera, daret, « regemque et socium atque amicum » adpellaret.

XXVII. Eadem æstate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtisius, quondam prætoris cohortis miles, primo cœtibus clandestinis, apud Brundisium et circumjecta oppida; mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus et ferocia servitia: cum, velut munere deum, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor, cui provincia, vetere ex more, Cales evenerat. Is,

11. Cui provincia vetere ex more Cales evenerat. Cales obveniant pto. Ut 3, 33., cui provincia obvenisset. Infra c. 56, cui ea provincia obveniant. Vid. Torrent. in Suet. p. 493; sed nil muta: utrumque enim dicitur. 13, 15., evenerat ea sors Neroni.

cium prædandi fuisse Garamantum regem, missis levibus copiis. Non ergo extra culpam. LIPS. Jac. Gronovius putat excidisse non: lenior Ryckii medela nec culpa nescia. ERM. Vide et 3, 74.

Antiqua patrum munera. Et valde qui lem antiqua. Siquidem Porsennæ regi ea missa lego apud Dionysium 5, 35. Ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων βουλὴ, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Τυρρηνῶν συνελθοῦσα, ἰψαφίστατο Πορσένῃ μὴ πύμψαι θρόνον ἐλεφάντινον καὶ σκῦπτρον, καὶ στίφατοι χρύσειον, καὶ θριαμβικὴν ἱερῶτα, ὅφ' ἔς οἱ βασιλεὺς ἰνοσμούνητο. Nec prius vestigium, opinor, ejus ritus. LIPS. Adde Liv. 30, 15. ubi v. Drackenb. ERM.

T. Curtisius. Reinesius malebat Curtilius: quod nomen est apud Cicer. ad Att. 14, 6. 10. nostrum 13, 56.

et alibi. Itaque non displicet ea conjectura. Vide tamen supra ad c. 13. ERM.

Cales evenerat. Utrum Calles hic legimus an Cales? Si Calles, interpretor ex Suetonii loco in Julio 19. Opera ab optimatibus data est, ut provinciae futuris consulibus minimi negotii, id est, silva callesque decernerentur. Ut antiquitus quidem calles, (eo nomine intelligimus curam publicorum saltuum calliumque, in quibus pecora pascebantur, ære aliquo constituto,) provincia quæstorum fuerit: interdum et consulum, si bella nusquam aut hostis. Sed nec Cales mihi displiceat: ut in eo oppido quæstoris fuerit sedes. Sic enim in Livio lego, Pisas consulibus decretas, et Tarentum prætoribus: et lib. 25, 3. Nero prætor Suessulan

disposita classiariorum copia, coeptantem cum maxime conjunctionem disiecit. Missusque a Cæsare propere

sortitur, quibus oppidorum nomini-
bus loca scio intellegi vicina. Veteri
autem. rep. ante Sullam, cum octo
quæstores essent, exque iis duo mi-
litares, duo urbani, satis constat,
quatuor reliquos provincias in Italia,
aut certe Sicilia habuisse: externis
provinciis imperio nondum adjunctis.
Eas puto sic constituendas, (quid
enim nisi arbitrium interponam in re
casca et obscura?) aquariam (vide
Antiquas meas 1, 12.) sive frumenta-
riam, Ostiæ: cujus mentio Cic. pro
Cn. Plancio, pro Muræna 8. et in-
terrogatione in Vatinius testem 5.
cui quæstori ora tota maris inferi,
subvectio frumenti, res nautica, alia-
que talia curæ; secundam Gallicam,
Arimini. Meminit Suetonius in Clau-
dio 24. *Detracta quæstoribus Os-
tiensi et Gallica provincia, curam
ærarum Saturni reddidit.* Video ibi vi-
rum doctum velle, *callium provin-
cia*: erudite fateor et acute. Et tamen
sustinet assensionem meam Plutarchi
locus Sertorio p. 56g. quem quæsto-
rem designatum ait Galliæ circum-
padanæ. *Tapias*, inquit, ἀποδιδω-
τας τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας; tertiam
Calibus, ad Vulturnum flumen, qui
quæstor tractui Campano Sidicino-
que præfuit Brundisium usque. Eam
non alio tibicine fulcire possum,
quam hoc loco. Quartam adhuc quæ-
ro, nisi si fuerit in Sicilia Lilybæi;
argumento, quod ea prima provin-
ciarum facta: et quod etiam inferiori
ævo, cum missus illuc prætor. sem-
per in Sicilia duo quæstores Syracu-
sanus et Lilybætanus. Lips. *Calles* est
scriptura codicis MS. quam expres-
sere Beroaldus, Rhennanus, Aldus, etc.

restituit Ryckius, J. Gronovius, se-
quitur Burmannus de Vectig. P. R.
p. 107. Lipsianæ edd. habent *Cales*,
unde in alias venit, sicque laudat Pi-
ghius Ann. t. 1, p. 468. non probans
eos, qui *Calles* emendent, quod *Cales*
esset in edd. antiquis, quas non in-
pexerat. Ceterum non dubitandum,
quin Tacitus scripserit *Cales*. Primo,
non potest doceri, *silvas callesque*-
fuisse ordinariam quæstoriam pro-
vinciam; quod esse debet, si Curtio
quæstori sorte evenerunt *calles e*
veteri more. Extraordinaria autem
illa provincia fuit decreta, cum res
et necessitas postularet: unde Cæsari
et Bibulo decreta. Neque tum extra
ordinem data erat Curtio: quippe
bello illo servili exorto, cum jam
illam provinciam obtineret, nec
quæstori bellum servile mandatum
fuisset: multo minus sine militibus,
quos nullos eum habuisse planum est.
Aliud est, *calles* provinciam habere,
ut latronibus, paucis cum militibus,
obviari eam; aliud bellum cum servis
gerere, quod cum exercitu factum
omni tempore: idque non videtur
cogitasse Ryckius. Jam porro rem
maritimam mandatam fuisse Curtio,
patet e sequentibus. Nam, qua ope
opprimit servos? nempe per classia-
rios, quos sub manu habebat. Ergo
maritimam rem curavit et maritimam
provinciam habuit: quæ nulla alia
esse potuit, quam Calena, quam ap-
pellari a Dione maritimam provin-
ciam, observavit jam Pighius, etsi
non indicato loco. Denique non raro
librarii pro *Cales* scripserunt *Calles*:
eluti ap. Livium 8, 16. 29, 15. ubi
bene monet Drakemb. etiam alibi

Stains, tribunus, cum valida manu, ducem ipsum, et proximos audaciæ, in urbem traxit, jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebant immensum, minore in dies plebe ingenua.

XXVIII. Iisdem consulibus, miseriarum ac sævitiae exemplum atrox, reus pater, accusator filius, nomen utrique Vibius Sereus, in senatum inducti sunt. Ab

scribas sic errasse. In nostro etiam in aliis verbis hæc litera duplicatur temere, ut in *Sillanus* pro *Silanus*, *molliri* pro *moliri*, in Guelf. in *cal-lones*, *colloni* et sexcentis aliis. Editor nuperus, Broterius, defendit *calles*, sed non explicat: repudiaturque provinciam *Caleticam*; quam sane nemo fando audivit, ut ipse dicit. sed *Calenam* nemo debet ignorare, quæque a nobis hic satis demonstrata est. ERM. Cic. pro Plancio male citatur, locus extat in Vatin. 5. — * V. Turneb. adv. 2, 9.

Coceptandem cum maxime. Sic est in cod. MS. et sic Rhenanus, et Muretus legendum putabant, cum in editis esset *tum maxime*. ERM.

Staius tribunus. Dubitant, num *Statius* legendum sit; nempe ob insolentiam nominis *Staius*: quæ etiam ap. Livium 10, 20. fecit, ut librarii e *Statio* facerent *Statium*. Sed hoc nomen idoneis exemplis ibi vindicavit J. Fr. Gronovius. Reinesius putat esse *M. Statium Flaccum*, qui a. U. 784. duumvir Nolæ fuit, ut tradit fragmentum fastor. municipal. Nolæ repertum, ap. Gruterum p. 1087, 1. ERM.

Nomen viri, Q. Vibius. Puto legendum totum locum, *reus pater, accusator filius* (nomen utrique *Vibius Sereus*) *in senatum inducti sunt*. quod postea firmatum a veteri lec-

tione didici, quæ est, *virique*. (sive potius *utrique*, si Pichenæ fides.) Nec male etiam coiverit huiusmodi alia oratio, trajectis verbis: *reus pater, accusator filius in senatum inducti sunt*. *Nomen viri Q. Vibius Sereus, ab exilio retractus*. LIRA. Malebam: *reus pater, accusator filius* (nomen utrique *Quintus Vibius Sereus*) *inducti sunt*. GROS. Elegans, sed non necessaria correctio, vide ad 5, 1. Sed in eo aliquid vidisse puto Pichenam, cum *reus* suspectum habuit, idque hic, ut opinor, frigere sentient, si qui, Taciti style aduerti, attendent. Quod vero id mutari vult in *senex*, non id quidem absconum, sed tamen non sufficit loco constituendo. Clarum est, Tacitum primum loqui de utroque simul: deinde utriusque habitum describere: denique utriusque dicta contraria memorare. Jam in altera parte desideratur verbum; non enim possunt hæc pendere ab *inducti sunt*, propter verba *peroraverunt filio*. Nec commodè hæc particula incipit a verbis: *ab exilio retractus*. Igitur credo, inserendum esse *stabant*, quod latere puto in *sunt*. *Stant* quidem et *sunt* confundi multis exemplis constat. Si porro cum Jac. Gronovio legas *pater, orante filio*, de quo mox, et *præparatus*, optime conformata prodibit oratio: *stabant, ab exilio retractus, illuvieque ac*

exsilio retractus, illuvieque ac squalore obsitus et tum catena vinctus pater, orante filio. Præparatus adolescens multis munditiis, alacri vultu : « structas principi insidias, missos in Galliam concitores belli, » index idem et testis dicebat; adnectebatque, « Cæcilium Cornutum, prætorium, ministravisse pecuniam : » qui tædio curarum, et, quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus, nihil infracto animo, obversus in filium, quater vincula, vocare « ultores deos,

11. *Et tum catena vinctus, perorante filio. Præparatur adolescens. Lega, tum et catena vinctus, perorante filio in reum, pater. At adolescens.*

squalore obsitus et tum catena vinctus pater, orante filio : præparatus adolescens multis munditiis, alacri vultu. Verbum stare valde usitatum in tali narratione apud nostrum etiam. 1, 25. *stabat Drusus silentium manu poscens. Stabat* inseri volebat etiam Acidalius, sed servato *τῇ sunt*. EAM. Lipsii verba male interpolavit Ernesti. Pichena non in MS. legi utriusque refert, sed ex virique sic emendandum coniecit. Muretus quoque legit : *nomen utrique Vibius Sere-nus*. — *Heinsius id exemplis confirmat Ann. 2, 80. 4, 72.

Perorante filio. Præparatur adolescens multis munditiis. Audio virum magnum et meritis in literas olarum Err. Memmiam legere : *Perorante filio pater. Paratur adolescens.* Et rei et hominis causa quis non comprobet? Lare. Magis placet Jac. Gronovii sententia legentis *pater, orante filio*, Etenim nondum perorabat filius, sed orabat causam, et deinde *præparatus*. EAM. Suum cuique. Illa Jac. Gronovii emendatio Lampugnani est, sive M. Freheri, ut putant, qui Mirandulano codici

acceptum refert, et bene monet, id *perorante filio* factum ex *pr* pro *pater*. Est autem scita lectio; minus commoda Heinsii, quam vide. Si quis malit pro *sunt* legere *senex* cum Pichena, non mutandum *perorante*, pro accusante, ut monent Bipontini. Ast eorum conjectura legentium : *peroranti filio præparatur*, ingeniosa est; verum non unquam credo dictum, *reum accusatori præparari*. Respice c. 13. *Præparatus* legendum monebat Venturius, teste Pichena

Cæc. Cornutum. Amisenum nummum, qui in aversa Romam deam, exhibet, adscripto : ΕΠΙ ΓΑΙΟΥ ΚΑΙΚΙΑΟΥ ΚΟΡΝΟΥΤΟΥ, Vailant in NN. Cæciliæ gentis ad hunc nescitum refert. Contra Eckhel. in D. NN. vet. vol. 2. p. 347, coll. p. 396. ad septimum Romæ sæculum rejicit, quod si sit, is Cornutus ex primis fuerit, necesse est, qui Pontum, Mithridate devicto, rexere. Lepidus est more suo Harduinus, qui in Hist. Aug. ex NN. restit. Othonis temporis tribuit nummum, erroris insimulans Tacitum, quod Cornutum sub Tiberio posuerit.

ut sibi quidem redderent exilium; ubi procul tali more ageret, filium autem quandoque supplicia sequerentur. » Adseverabatque, « innocentem Cornutum et falsa exterritum : idque facile intellectu, si proderentur alii : non enim se cædem principis et res novas uno socio cogitasse. »

XXIX. Tum accusator « Cn. Lentulum et Sejum Tuberone » nominat; magno pudore Cæsaris, cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremæ, Tubero, defecto corpore, tumultus hostilis et turbandæ reip. arcesserentur. Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex servis quæsitum : et quæstio adversa accusatori fuit : qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, « robur et saxum, aut parricidarum

13. *Uno socio cogitavisse. Agitavisse, malim. Paulo ante Cornutum falsa exterritum, nil muta. Vide nos supra 2, 15.*

Falsa exterritum. Malim cum Metro *fulso*, ut H. 2, 8. WORK. Paschal. subaudiebat *accusatione*. Græcismum agnoscit Pichena pro *falso*. Crollius negat esse opus, quia sic quoque dicatur *contremiscere injurias, horrere arma* etc.

Robur et saxum. Robur, ait Festus, in carcere is locus, quo præcipitur maleficorum genus, quod ante arcis robusteis includelatur. Livius 38, 59. *Ut in carcere instar furis et latronis vir clarissimus includatur, et in robore ac tenebris exspiret, deinde ante carcerem nudus projiciatur.* Plautus Pœnulo 5, 3, 33., *Quos ego jam detrudam ad molas, inde porro ad puteum atque ad robustum codicem.* Et allusit per jocum idem Capteveis 5, 2, 9., *At ego faciam ut pudeat, nam in ruborem te totum rubo.* ubi malim scribi, in robur. Nec

tamen omiserim, hic in Tacito robur videri potius supplicii locum, quam custodiæ. Valerius ita accepit, 6, 3, 1., *Quinetiam familiares Gracchorum, nequis reip. inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.* Et Lucanus 2, 25., *Seva tribunicio maduerunt robora tabo.* Itemque Calpurnius Declam. 4., *Video carcerem publicum, saxis ingentibus structum, angustis foraminibus tenuem lucis umbram recipientem. In hunc conjecti robur Tullianum prospiciunt : et quoties jacentes ferruti postis stridor excitat, exanimantur et alienum supplicium aspectando* (ita inibi lego) *suum discunt.* Ex quo, clare discas, robur hoc in Tulliano fuisse, id est carceris inferiore loco. Livius 34, 44. *Pleminius in inferiorem demissus carcerem est neatusque.* LRS. Immo Tullianum est

poenas » minitantium, cessit urbe : ac, retractus Ravenna, exsequi accusationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium adversus exsulem Serenum. Nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem literis, exprobraverat, « suum tantum studium sine fructu fuisse; addideratque quædam contumacius, quam tutum apud aures superbas, et offensioni proniores. Ea Cæsar octo post annos retulit, medium tempus varie arguens; etiam si tormenta pervicacia servorum contra evenissent.

XXX. Dictis dein sententiis, « ut Serenus more majorum puniretur, » quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius, « Gyaro aut Donusa claudendum, » cum censeret, id quoque adspersus est, « egenam aquæ utramque insulam » referens, « dandosque vitæ usus, cui vita concederetur. » Ita Serenus Amorgum reportatur. Et, quia Cornutus sua manu ceciderat, actum « de præmiis accusatorum abolendis, si quis majestatis pos-

robur ipsum, ut clare patet ex illo Calpurnii loco : quamquam ibi Pithæus e vet. cod. *robur Tullianumque*, ut etiam est in ed. Burmanni. Sed etiam sine hoc loco intelligi potest. *Robur* enim dictum *Tullianum*, quia roboreis parietibus, olim saltem, cinctum fuit. Vide loci descriptionem apud Sallust. Catil. 55. et ibi Cortium. Per *saxum* intelligitur mons Tarpeius, unde præcipitati facinorosi. ERN.

Post damnatum Libonem. At in damnatione Libonis nulla mentio hujus Sereni, nullæ partes. LIPS. At vide 2, 30. ERN. Latere ibi sub nomine *C. Livii* (rectius *Vibii*) suspicatur bene Gruterus. De eo respice et c. 13.

More majorum. Cf. dicta ad 2, 32.

Intercessit Gallus Asinius. Vulgo vitiosa distinctio. Scribe totum locum, *intercessit. Gallus Asinius G. a. D. claudendum censere.* Id est, censebat. Intercedendi aspernandique verba ad Cæsarem ipsum referenda sunt, qui jure tribunicie potestatis intercessit decreto, invidiæ minuendæ. LIPS. Ut nunc editur, habet cod. MS. auctore Pichena. Sed sic aliquid deest, velut *cum*, quod videbatur Mureto et Ryckio. An *censuerat* fuit? Illud autem plane non necessarium, cum Freinshemio conjicere mox pro *aut*, *Cotta*. ERN. Mihi haud dubium, excidisse *cum*; restitui.

tulatus, ante perfectum iudicium, se ipse vita privasset: ibaturque in eam sententiam, ni durius, contraque morem suum, palam pro accusatoribus, Cæsar, « irritas leges, remp. in præcipiti, » conquestus esset: « subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent. » Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum et poenis quidem nunquam satis coercitum, per præmia eliciebantur.

XXXI. His tam adsiduis, tamque mæstis, modica lætitia interjicitur, quod C. Cominium, equitem romanum, probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris, qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, et quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. Neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur: quin ipse, compositus alias, et velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At P. Suilium, quæstorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, « convictus, » pecuniam ob rem judicandam cepisse, « amovendum in insulam »

14. *Et poenis quidem nunquam satis coercitum. Et poenis idem.* — 15. *Nec occultum est. Nec occultum ei, si quando ex veritate, quando adumbrata lætitia facta imperatorum celebrarentur.*

Conquestus esset. Id esset expungit Gruterus, retinet Wopkens.

Socordia peccabat. Socordia nostro fere est stultitia, inscitia, etiam stupor, dementia. Adde mox c. 35. extr. 39. init. ERM.

Compositus et velut eluctantium verborum. Alias ita loquebatur, ut difficultas quædam dicendi apparet, ut viderentur verba cohiberi, nec libere prodire posse. ERM. — Hinc

emendandus Statius Theb. 4, 790. Et teneris meditans verba illicutantis labris, lege eluctantia. WORM. — Cf. Suet. Domit. c. 20.

P. Suilium, quæstorem. Gloriatu ipse in oratione contra Senecam 13, 42., Se quæstorem Germanici; illum domus ejus adulteram fuisse. LXX.

Ob rem judicandam. Sic MS. Be- roaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus, Seb. Gryphius, Lipsius (in iis exem-

censuit, tanta contentione animi, ut et jurando obstringeret, « e repub. id esse. » Quod asperere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio : quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, et Claudii principis amicitia diu prospere, nunquam bene, usum. Eadem poena in Catum Firmium senatorem statuitur, « tanquam falsis majestatis criminibus sororem petivisset. » Catus, ut retuli, Libonem illexerat insidiis, deinde indicio perculerat. Ejus operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium deprecatus est : quo minus senatu pelleretur, non obstitit.

XXXII. Pleraque eorum, quæ retuli quæque referam, parva forsitan et levia memoratu videri, non nescius sum : sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges, aut, si quando ad interna præverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatum

plis, quæ inspexi) : Id mutatum, operarum vitio, ut opinor, seu correctoris, cui notius *ob rem judicatum*, maleque defensum a Ryckio. Restituit recte Jac. Gronov. ERN. — Sic Cic. in Verr. 2, 32. Cf. et c. 48. WOPK.

— * *Insidiis*. I. e. insidiose. ut Cæs. Bell. Gall. 8, 12. WOPK.

Judicio perculerat. Vertranus malebat *indicio*, probabili conjectura; nam Cato *indiciū* tribuitur diserte 2, 27. Quia, etiam inter accusatores fuit c. 30. et, quia occasionem dedit *judicio* in Libonem habendo, potest sane *judicio percussisse*, utcumque defendi. Sed *indicio* tamen melius, et sic laudat hæc verba Gronov.

vius ad c. 59. Itaque etiam prætuli. ERN.

Veteres pop. r. res. Freinshemius ex 1, 1. malebat *veteris*, probante Ryckio. Sic 6, 42. *veterum regum honores*. At contra 3, 3. *diurna actorum scriptura*, pro *diurnorum a.* s. ubi vide. Utrumque recte dici potest. ERN.

Ad interna præverterent. Vel, redirent, tanquam a peregrinatione : nam multis locis verbum hoc sic capere licet, unde etiam ap. Plin. 5. ep. 15. *codex revertor* : vel interna potius tractarent. Horat. Sat. 1, 3, 38, *illuc prævertamur*. V. Gronov. ad Plin. 28, 8. Cort. ad Plin. 5, 15. ERN.

certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arto et inglorius labor. Immota quippe, aut modice lacescita pax, mæstæ urbis res, et princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa, primo adspectu levia, ex quibus magnarum sæpe rerum motus oriuntur.

XXXIII. Nam cunctas nationes et urbes populus, aut primores, aut singuli regunt: delecta ex his et con-

16. *Incuriosus erat. Tollo erat cum Acidalio.*

Nobis in arto. E Virgil. Georg. 4, 6., *In tenui labor, at tenuis non gloria*, ductum Muretus notavit. ERN.

Rerum motus oriuntur. Lego *motus oriuntur*. Non enim ullos motus ex accusatione aliisque talibus ori i vult: sed rerum salubrium exempla monitionesque. Qui revera pulcherrimus historiæ fructus. LRS. Probat Freinsh. Sane sequentia docent, hoc aut simile quid requiri. Plarius enim hæc mox explicantur, vid. ad 2, 53. ERN.

Delecta ex his etc. Sensem esse arbitror eum, quem Freinsh. putavit: civitatem, quæ sit ex his tribus mixta et temperata, ut omnium commoda complectatur, incommoda vitet, facilius laudari et optari, quam inveniri, et, si uspiam sit, diuturnam esse non posse. Neque dubito, Tacitum in animo habuisse cum alios politicos, tum Polybium, qui 6, 9. sqq. romanam remp. laudat hoc nomine, quod omnium illarum trium formarum commoda complexa sit, vitatis singularum vitis, eamque solam rempublicam perfectam esse dicit, quæ sit e tribus istis temperata. Talem autem formam vocat primo *delectam ex illis tribus*, nempe

qua partes suas: quæ fiat, ut Longinus, quamquam in alia re, dicit sect. 10. *ἐκλογὴ τῶν λαμπρότων καὶ συνθέσις*. In altero verbo dubitatio est. Codex habet *consociata*, unde Beroaldus fecit *constituta*, quod secuti sunt omnes editores. Jac. Gronovius autem putabat, Tacitum dedisse *concinната*; ita edere non ausus. Ego autem non dubitavi edere *consociata*, unde *consociata* optimum esse, clarum est. Sic e *sociorum* sæpe in libris factum est *suorum*, non alia de causa, quam quod scriptum esset *sciorum*. Vid. Drakenb. ad Livium 23, 16. Contra e *consociorum* in MS. Guelf. 15, 59. factum est *consociorum*. *Consociare* est *conjungere*, quocum verbo sæpe jungit Cicero. Ita fit respublica, quæ constat e trium formarum bonis delectis et in unum consociatis et conjunctis. Apud Cic. ad Div. 3, 3. *consociatissima* voluntate bene edidit Victorinus: alii inde fecere *constantissima*. Liv. 24, 24. rem *consociatam*.... incaute aperit, pro compositam et constitutam de conjuratione, consilio plurium. Recipere hanc lectionem editores Francici. ERN. Gebauerus in Diss. de regio ap. Germ. nom. legi vult *exasciata*, pro numeris omnibus perfecta. Qua

sociata reipubl. forma, laudari facilius, quam evenire, vel, si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur, ut olim, plebe valida, vel, cum patres pollerent, noscenda vulgi natura, et, quibus modis temperanter haberetur, senatusque et optimatum ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum et sapientes credebantur: sic, converso statu, neque alia re romana, quam si unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis, discernunt; plures aliorum eventis docentur. Ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. Nam situs gentium, varietates proeliorum, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæva jussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, et easdem exitu caussas conjungimus: obvia rerum similitudine et satie-

17. *Neque alia rerum, quam si unus imperitet. Hæc turbata sunt. Sic converso, neque alio statu reip. rom. quomodo fere et alii.*

voce sic utitur Plautus Asin. 2, 2, 92.

Temperanter haberetur. Ita tractaretur, ut neque irritaretur sævitia, insolentia, acerbitate, neque assentando corrumpetur. ERN.

Neque alia rerum. Emendavi, *neque alia re rom.* Rem romanam hoc sensu non semel dixit. LRS. Probant hanc emendationem Acidalius, Freinshemius, qui tamen etiam vulgatum explicari posse putat. Rychius malebat *neque alio rerum*, ut referretur ad *statu*. Sed hunc modum loquendi, sive hanc structuram verborum durissimam esse, quisvis sentiat. Ego Lipsium sequor. Scriptum fuit *alia re rom.* inde natum vitium. Sensus est: etsi non in regno vivimus, nec regem habemus, sed civitatem et rempublicam: tamen forma reip.

administrandæ, quæ nunc est, nil differt a regno, nisi nomine. ERN.

Ceterum ut profutura. Dixit idem Thucyd. 1, 22. *Καὶ ἵς μὴ ἀρβασσῆς ἴσως τὸ μὴ μὲν ὄντες αὐτῶν ἀπερρίσσοιτο Φαινίτας.* LRS.

Retinent etc. Videtur in animo habuisse locum e nobili Ciceronis ep. ad Luccei. 5, 12. *Varietas in scribendo, plena cujusdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum in legendo retinere possit.* ERN.

Et easdem exitu caussas. Id est, pares exitus a paribus caussis. Passim damnati, ob suspiciones, delationes: innocentes, aut illustres. Vidi qui legeret, *easdem exitii.* LRS. Is est Pichena. Sed sequentia reclamant. ERN.

Obvia rerum similitudine. In quibus rebus similitudo perpetua celo-

tate. Tum, quod antiquis scriptoribus rarus obtrektor, neque refert cujusquam, punicas romanasve acies lætius extuleris: at multorum, qui, Tiberio regente, poenam vel infamiam subiere, posterī manent: utque familiæ ipsæ jam extinctæ sint; reperies, qui, ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi objectari putent. Etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed ad incepta redeo.

XXXIV. Cornelio Cosso, Asinio Agrippa coss., Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, «quod, editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium *Romanorum ultimum* dixisset.»

18. *Ut animus ex propinquo diversū arguens. Alii nimis. Puto, ut nimia, et ex propinquo. 6. 7. quæ ipsis nimia et mæsta fuerant.*

riter satietatem affert legentibus. ERN.

Pœnam vel infamiam. Cod. scr. Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus etc. habent *infamias*: idque restituit Jac. Gron. *Lipsianæ infumiam*: data opera, an casu, et lapsu operarum, nescio. Ceterum verum puto: eaque de causa retinui. Scriptum fuit *infamia*: adhæsit litera *s* ex initio sequentis verbi. Non me moveret alias pluralis, etsi nullum aliud exemplum in hoc verbo occurrit, quo alias argumento uti solent libenter viri docti. Sed Tacitus dixisset opinor etiam *pœnas*. ERN.

Ut animus ex propinquo. Legam ut *nimis ex prop.* Si laudes nuperam virtutem, offendis: at de antiquis ferre possumus, ut suo dissitis, et oggerere, *Aliud sæculum* fuisse. At, si propinqua laudes, arguis et uris qui dissimiles. Si voles etiam, ut *animos ex propinquo*, non refutem. Lara. Sic etiam Mureto placebat:

recepit Pichena. ERN. Eo lubentius, quod in cod. repererat *animis*. Dein *ex propinquo*, ut H. 2, 64. *e proximo*. — * Kh. *ex prop.* Non videtur ad propinquum ævum pertinere, sed ad collationem, sc. contraria juxta se posita, i. e. propinqua, etsi tempore multum dissita, magis elucescunt.

Ad incepta. Sic reperi in edd. omnibus. Cod. scr. habet *ancepto*, quod Jac. Gronovius putat factum ex *ad cæpta*. ERN.

C. Cassium Romanorum ultimum. Hoc quidem Bruti ipsius elogium fuit de Cassio jam mortuo: publiceque dixit Έρχεται ἀνδρα Ψευπίαν τὸν Κάσσιον Plutarchus, in Bruto p. 1005. Inde ergo magnificam eam vocem Cremutius sumpsit. Neque aliter *Romanus quispiam, Philopomenem laudans, ultimum Græcorum dixit*: quod in eodem Plutarcho leges p. 356. At in similem sententiam de Bruto, et ad Brutum, Lucanus canit 7, 588. *O decus imperii, spes*

Accusabant Satrius Secundus et Pinarius Natta, Sejani clientes : id perniciosum reo, et Cæsar truci vultu defensionem accipiens ; quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est : « Verba mea, P. C., arguntur : adeo factorum innocens sum. Sed neque hæc in principem, aut principis parentem, quos lex majestatis amplectitur : Brutum et Cassium laudasse dicor : quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus talit, ut *Pompeianum* eum Augustus adpellaret : neque id amicitiae eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam *latrones* et *parricidas*, quæ nunc vocabula imponuntur, sæpe ut insignis viros nominat. Asinii Pollionis scripta egregiam eorundem memoriam tradunt. Messalla Corvinus, imperatorem suum Cassium prædicabat : et uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci

o suprema senatus, Extremum tanti generis per sæcula nomen. LIRS. Suet. Tib. 61. Brutum et Cassium ab eo ultimos Romanorum vocatos dicit. ERN.

Satrius Secundus et Pinarius Natta. Alterius mentio Senecæ in Cons. ad Marciam, hujus Cremutii filiam, c. 22. *Propono, inquit, illud acerbissimum tibi tempus, quo Sejanus patrem tuum clienti suo Satrio Secundo congiarium dedit. Frascabatur illi ob unum aut alterum liberius dictum : quod tacitus ferre non potuerat, Sejanum in cervicem nostras non imponi quidem, sed descendere.* Scribo, descendere, id est, pedetentim et per gradus imperatorem fieri. LIRS.

Latrones et parricidas. Adspexit

ad has servilis adulationis voces idem Lucanus, de Pompeii cæde 8, 609... *scelus hoc quo nomine dicent, Qui Bruti dixerunt nefas?* Qui poeta ubique tam liberi, immo licentis styli, in principes est, ut mirer ea scripta sub principe, et quidem tali. LIRS

Asinii Pollionis scripta. Qui 17 libros Historiarum scripsit, auctore Suida. Citat Suetonius, et alii. LIRS.

Opibusque. Acidalius rē quæ deleri vult, ne tribus verbis ter concurrat ingratum. Potuit etiam Tacito tale quid excidere, cum aliis exciderit ; hæc paulo studiosioribus suavitatis, Ciceroni et Livio. Cic. pro Quint. c. 11. *qui quia, quod nunquam delitum est.* Nat. D. 1, 20, *quod, quia, quem ad modum natura* etc. Vid.

Ciceronis libro, quo Catonem cœlo æquavit, quid aliud dictator Cæsar, quam rescripta oratione, velut apud iudices, respondit? Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent: carmina Bibaculi et Catulli, referta contumeliis Cæsarum, leguntur: sed ipse D. Julius, ipse D. Augustus, et tulere ista et reliquere; haud facile dixerim, moderatione magis, an sapientia. Namque spreta exolescunt: si irascere, adgnita videntur.»

XXXV. Non adtingo Græcos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita: aut, si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum et sine obtrectatore fuit, prodere de iis, quos mors odio aut gratiæ exemisset. Num cum armatis Cassio et Bruto, ac philippenses campos obtinentibus, belli civilis caussa, populum per conciones incendo? an illi quidem, septuagesimum ante annum perempti, quo modo imagini-

19. *Sed maxime solutum et sine obtrectatione fuit.* Exciderat τὸ metu ob cognitionem literarum. *Maxime solutum metu et sine obtrectatione:* tamen solutiora dicta faciaque habes 16, 18. Supra c. 31., *solutius promptiusque eloquebatur.* Quo solutius urbem extra lasciviret., Ann. 13, 47. *solutus orator.*, Dial. de Orat. c. 18. Ergo nil muta. — 20. *An illi quidem.* Forte pridem.

plura in diatribæ nostræ *de grata negligentia Orationis.* Mox in *quid aliud* intellige *fecit*, ellipsi Græcis et Latinis frequenti. ERM.

Rescr. oratione. Anticato. Plut. in Cæs. p. 733.

Sed multa cum acerb. Malius et. WORK.

Ipse D. Julius etc. Suet. Jul. 73. Plut. in Gic. p. 886.

Namque spreta exolescunt. Muretus leg. *Nam quæ spreta exolescunt.* ERM. Ursinus volebat: *namque quæ spr. ex.* — * Cf. Cic. pro L. Man. Hier. ep. 2. ad Nep. t. 6.

An illi quidem. Pichena, at illi quidem, interrogationis nota in verbo *retinent* deleta. Sic et Boxbornius. Male. Nam τὸ num supra ea vi est, qua *utrum*: itaque hoc alterum est duorum, quæ interrogare instituit. GRON. Paschal. quoque in marg. habet *at.* Broterius accipit *an* pro *an*, ut sæpe alias. Sed id rarius. V. tamen Ovid. Her. 17, 247.

Septuagesimum ante annum. Rotundum numerum posuit, non verum, qui erat 66. Facilis supputatio. Nam bellum Philippense a. U. 711. at nunc 778. LIPS.

bus suis noscuntur, quas ne victor quidem abolevit, sic partem memoriæ apud scriptores retinent? suum cuique decus posteritas rependit: nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo Cassii et Bruti, sed etiam mei meminerint.» Egressus dein senatu, vitam abstinentia finivit. Libros per ædiles cremandos censuere patres; sed

Quas nec victor quidem abolevit. Genus mendi, quod passim insedit, et jam dudum nimis secure doctis hominibus transmittitur. Scribe: *quas ne victor quidem abolevit.* GRON. Ab hoc tempore plurimis in locis mendum hoc auctoritate codd. sublatum. Vid. copiosissimum exemplis Drakenb. ad Livium 1, 10. et quos ille laudat. Cf. infra H. 2, 76. 79. 82. etc. Hic et ubique in Tacito correximus, ubi nondum ab superioribus editoribus factum. EARN. In locis Taciti hic citatis istud *ne* in lipsianis et Ryckii editionibus deprehendo. De statua Bruti ænea Mediolani posita v. Plut. in Bruto p. 1011.

Vitam abstinentia finivit. Distincte totam historiam Seneca (l. c.): *Usus itaque balneo, et quo plus imponderet, in cubiculum se quasi gustaturus contulit; et dimissis pueris, quædam per fenestram, ut videretur edisse, projecit a cœna. Deinde quasi* (corrupta interpunctio ab ignaris moris præsci, scribe, *projecit. A cœna deinde quasi.* Mos vulgo obtinebat, ut in balneo, aut statim post balneum, aliquid sumerent, quod vocabant gustare et gustum, et deinde nihilominus venirent ad legitimam cœnam) *jam satis in cubiculo edisset, abstinuit: alteroque die et tertio idem fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis succiebat iudicium.... Cognito consilio ejus, publica voluptas erat,*

*quod e faucibus avidissimorum luporum educeretur præda. Accusatores, Sejano auctore, adeunt consulum tribunalia; queruntur mori Cordum, ut interpellarent quod coegerant. Adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in questione, an mortis rei perderentur. Dum deliberatur, dum accusatores iterum adeunt, ille se absolverat. Quem locum eo libentius adscripsi, ut ab aliis depositum emendarem. Corruptum enim illud, an mortis rei perderentur: et ad Oedipum relegat nos Pintianus. In libro manuscripto legi, proderentur. Itaque cum adseveratione emendo, an mortis rei prohiberentur. Probat ipse Seneca, statim: *Fles, quod quemquam tuorum mori necesse fuit? Pæne non licuit.* LIRS. Dio 57, 24. Crem. Cordum manum sibi inferre coactum scribit; sed id de quovis modo mortis voluntario dici ostendit Marc. Donatus ad h. l.*

Libros per ædiles. Alias id per triumviros factum. In vita Agri-colæ 2. *Delegato triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur.* Alias per prætorem. Valerius 1, 1, 12. *Græcos Numæ libros L. Petillius prætor urbanus ex auctoritate senatus per victi arios igne facto in conspectu populi cremavit.* Primus Romanorum hanc ingenii sui

manserunt, occultati et editi. Quo magis socordiam eorum irridere libet, qui presenti potentia credunt exstingui posse etiam sequentis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis, gliscit auctoritas: neque aliud externi reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.

XXXVI. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut feriarum latinorum diebus, præfectum urbis, Drusum, auspicandi gratia tribunal ingressum,

pœnam subiit Labienus. Vide pulchra apud Senecam patrem lib. 5. Controv. initio. Lips. Cf. 14, 50. Suet. Cal. 16.

Occultati et editi. Occultati a filia, et ab eadem postea editi. Itaque nihil mutò. Vertranio tamen placet, et *abdit*. Non moris Tacito, bina verba ponere ejusdem rei. Vidi Senecæ Consolat. ad Marciam 1. Scripserat hic Cremutius bella civilia et res Augusti: extantque fragmenta, ex quibus genus dicendi colligas, in Suasoria Senecæ de morte Ciceronis. Lips. Recte Vertranii conjecturam repudiat Lipsius. Sed vide, an potius legendum sit *redditi*. Seneca l. c. *Ingenium patris tui in usum hominum reduxisti, et a vera illum vindicasti morte, ac restituisti in publica monumenta libros, quos virille fortissimus sanguine suo scripserat.* Certe jamdudum editi fuerant, nunc restituti. Adjuvat conjecturam etiam alius nostri locus 16, 5. *dissimulatum ad præsens et mox redditum odium*: ubi tamen Groslotius malebat *editum*. Frustra. Broterius hanc correctionem meliorem judicat vertraniana, sed acumine carere. Quod acumen intelligat, non dicit. Ern. Haud jure contendit Lipsius non

solere Tacitum bina verba ponere ejusdem rei. Contrarium patet ex 3, 11. 12, 3. 15, 15. Hist. 2, 77. Germ. 21. Ita et Cic. de Nat. D. 1, 18. de Off. 1, 35. etc. Works. Crollius præfert *editi*, scil. describendi jam copia facta. Cf. Ulpian. l. 1. D. de edendo.

Præfectum urbis Drusum. Capiò Drusum Germanici filium. Moris enim, ut latinorum diebus præficere turbi adolescens aliquis ex prima nobilitate. Dico adolescens, quoniam, ut Mutius ait, *ex ea ætate præfectus fiat, quæ non sit senatoria.* apud A. Gell. 14, 8. Dio tamen indicare videtur ab Augusto id institutum 49, 42. *Ἐν δὲ ταῖς ἀρχαῖς αἰρετοὶ ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος ἐπιδίπλοιοι ταῖς ἀνθεῖς ἐξ ἰσχυρίων, ἀλλ' οὐκ ἐκ βουλευτῶν γυγόντες, ἤρχαν.* Ita et Nero præf. urbi a Claudio Sueton. 7. Lips. *Urbis* est in cod. scr. et edd. vett. Ern. Apud Gell. pro *Mutius* lege *Junius*.

Auspicandi gratia. Moris, ut quicumque munus aut magistratam caperent, primo ejus die leviter aliquid delibarent, auspicii saltem causa. Asconius ad illud Cic. in Verrem: *Qui auspicato a Chelidone surrexisset.* 1, 40. *Auspicari dicuntur incutes magistratus: et quia chelidon,*

adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium. Quod a Cæsare palam increpitum, caussa exsilii Salviano fuit. Objecta publice Cyzicenis « incuria cærimoniarum D.

id est hirundo, urbem frequentat, facere urbanam provinciam Chelidonis auspicio meretricis dicit esse susceptam. Itaque appellabant primum illum auspicalem diem. Panegyristes Maximiani c. 6. *Illum tamen primum consulatus tui auspicalem diem tacitus præterire nullo modo possum: quo tu solus omnium consecutus es, ut quod tempus antea incipiendis tantummodo rebus aptum esse videbatur, tunc primum potuerit sufficere peragendis; unoque sol curriculo.... et officia te consulis inchoantem videret, et imperatoris implentem.* Non alia fax clarior ad hunc ritum; et bene ait, incipiendis rebus: quia tantum leves quædam et tralaticie causæ proponi solent, dicitis gratia. Suet. Nerone 7. *Auspiciatus est et jurisdictionem præfectus urbi* (ita lego, non, præfecti urbis) *sacro Latinarum, celeberrimis patronis non translaticias, ut assolet, et breves, sed maximas plurimasque postulationes certatim ingerentibus: quamquam interdictum a Claudio esset.* Nec magistratus solum, sed etiam privati homines vulgo kal. januariis artes suas, religionis omnisque causæ, auspicabantur. Ovidius Fast. 1, 167. *Tempora commisi nascentia rebus agendis, Totus ab auspicio ne foret annus iners. Quisquæ suas artes ob idem delibet agendo, Nec plus quam solitum testificantur opus.* Seneca ep. 84. (83). *Ille tantus psychrolutes, qui kal. januariis in Euripum sallabam: qui anno novo, quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in Vir-*

ginem desilire. Suetonium eodem traho Ner. 46. *Kal. januariis auspicanti, Sporus anulum muneri obtulit, cujus gemmæ sculptura erat Proserpinæ raptus.* Illud proprium studiosis, ut auspicarentur lucubrationes suas nocturnas, ut opinor, Vulcanalibus ipsis. Apparet ex Plinii verbis epist. 5, 5. ad Macrum de avunculi sui vita studiisque: *Lucubrare Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi.* Vulcanalia autem IX. kal. sept. Lirs. Videtur auspicandi verbum aliter h. l. dictum, quam putat Lipsius: nempe non de eo, quod boni omnis causæ initio cujusque magistratus faciebant, sed de initio jurisdictionis, et primo gradu honorum gerendorum et reip. capessendæ. Solebant principum liberi et nepotes ab hac præfectura auspicari, h. e. initium facere honorum et reip. administrandæ. Patet e loco Suetonii in Ner. c. 7. ERR.

Quod a Cæsare palam increpitum. Jure, quia, ut dixi, non seriæ causæ, sed leves quædam tunc agi solitæ: multo minus capitales, et omnis ævi ac sævi. Lirs.

Objecta publice Cyzicenis. Publice referendum ad Cyzicenis non ad objecta: exquisite pro Cyzicenis civitati. Vid. Suet. in nota proxima. Sic contrario sensu privatim: Cicero: *nulla me privatim injuria populit.* ERR.

Incuria cærimoniarum D. Augusti. Quod sanum honori ejus ceptum non perfecissent, et quod cives quorundam rom. in vincla habuissent. Dio 54, 7. et Suet. 37. *Cyzicenis,*

Augusti, » additis « violentiæ criminibus adversum cives romanos. » Et amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumpossi, nec minus sua constantia, quam presidio Luculli, pulso rege. At Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto ficta in eum crimina per Vibium Serenum. Neque tamen id Sereno noxæ fuit; quem odium publicum tutiorem faciebat; nam, ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles, poenis adficiebantur.

XXXVII. Per idem tempus Hispania ulterior, missis ad senatum legatis, oravit, « ut exemplo Asiæ delubrum Tiberio matrique ejus exstrueret. » Qua occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, et respondendum ratus iis, quorum rumore arguebatur, « in ambitionem flexisse, » hujuscemodi orationem coepit. « Scio, P. C., constantiam meam a plerisque desideratam, quod Asiæ civitatibus, nuper idem istud petentibus, non sim adversatus. Ergo et prioris silentii defensionem, et quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cum D. Augustus sibi atque urbi Romæ templum apud

in cives rom. violentius quædam ausis, publice libertatem ademit, quam bello Mithridatico meruerant. Ademerat sane Cyzicenis libertatem et Augustus, ob cives item rom. flagris cæsos: sed mox restituit; uti apud Dionem reperies 54, 7. et 23. actis anni 734. et 740. Strabo 12. p. 576. Cyzicum liberam fuisse ait suo etiam ævo. Ex quo vides, magnum illum scriptorem desiisse vivere aut scribere, ante hunc Tiberii annum. Lips. Ex mente Rycii: quod Angusti benefactoris sui cultum intermiserint.

Nam ut quis districtior. Plane ex

illo Sallustiano oraculo, sub Tyrannis Jug. 31. Quam quisque pessime fecit, tum maxime tutus est. Lips. Districtus est acerbus, sævus, gravis, ut recte Freinsh. Eran.

D. Augustus sibi. Exemplum hujus adulationis a Persis, de quibus apud Q. Curtium postremus servorum Cleo 8, 5., Persas non solum pie, sed etiam prudenter reges suos inter deos colere: majestatem enim imperii salutis esse tutelam. Eadem Augusto mens, sed ut leniret invdiam, non sibi soli permisit templum statui, sed conjunctum urbi Romæ: quæ jampridem scilicet inter deas

Pergamum sisti non prohibuisset; qui omnia facta dictaque ejus vice legis observem, placitum jam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adjungebatur. Ceterum, ut semel recepisse veniam habuerit, ita per omnes provincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum: et vanescet Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur.»

XXXVIII. «Ego me, P. C., mortalem esse, et hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleam, et vos testor, et meminisse posteros volo, qui satis superque memoriæ meæ tribuent, ut majoribus meis dignum, rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non pavidum, credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies et mansuræ: nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulcris spernuntur. Proinde socios, cives, et

Suet. 52., *Templa quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere, in nulla tamen provincia nisi communi suo Romæque nomine recepit.* Ita a communi Asiæ Pergami statutum templum, de quo hic Tacitus, et denarii veteres: in quibus templi forma cum inscriptione: COM. ASIE. ROM. ET. AVG. id est, commune Asiæ Romæ et Augusto; de quo satis multa Dio 51, 20. in actis anni 725. Facit, quod in lapidibus legimus, FLAMINI. ROM. ET. AVG. et apud Rufum templum Romæ et Augusti in ipsa urbe. Lips. De numo cit. v. Spanh. t. 2, p. 650. Eckel. D. NN. vet. t. 2, p. 466. — * De templo mylasensi, v. Pococke in Desc. of the East. t. 2, part. 2. p. 61. De ara lugdunensi, Menetrier, et Comm. Gall. acad. insc. t. 12, p. 253, et NN. Aug.

Omnia facta dictaque. Quod de se hic Tiberius, tribuit illi etiam Strabo 6. extremo: *Tiberius, inquit, successit Augusto: Κάρινα τῆς διοικήσεως καὶ τῶν προσταγμάτων ποιούμενος ἐκείνῳ.* Lips.

Vener. senatus. Cf. supra c. 15.

Ut majoribus meis. An si vel ubi, quod sæpe a librariis in ut mutatur. V. Drakenb. ad Livium 24, 15. et quos ibi laudat. Broterius ut interpretatur cum: quod sic dici Latinis non docet, nec ipse scio. Ern. Nihil mutatione opus. V. not. ad 11, 15. Work. Recte Crollius: non ita ingrata erit posteritati mea memoria, ut non me credant m. m. d. Illud me excidisse putabat Broterius. Addit tamen posse intelligi.

Pro sepulcris, spernuntur. I. e. non secus ac sepulcra. Atqui Cicero

deos ipsos precor: hos ut mihi ad finem usque vitæ quietam et intelligentem humani divinique juris mentem duint; illos, ut, quandoque concessero, cum laude et bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur. » Perstititque posthac secretis etiam sermonibus adspernari talem sui cultum: quod « alii modestiam, » multi, « quia diffideret, » quidam, ut « degeneris animi, » interpretabantur. « Optumos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem et Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos, deum numero additos. Melius Augustum, qui speraverit. Cetera principibus statim

21. *Et deos ipsos.* MS. Flor. et deos et deos ipsos. An, et deos hos ipsos? vel deos adeo hos ipsos? Erant enim in senatu statuae deorum, erat et ara Victoris. Sin et altaria in senatu 16, 31. — 22. *Melius Augustum qui speraverit.* An aspiraverit?

in sepulcris sanctitatem esse dicit Phil. 9. et statuis præfert c. 6. Nec acumen sententiæ video, si templa mortuorum et eorum sepulcra sperni dicantur, etai oppositio in templis et sepulcris clarior est. An Tacitus scripsit *pro sepultis*? non secus atque ipsi mortui et sepulti, quorum honori et memoria talia tribuuntur. Nam ejusmodi quid, quod ad hominem pertineat, requirere videntur illa, si *judicium posterorum in odium vertit*. De vi præpositionis in hac forma vid. Heins. ad Ovid. Heroid. 3, 98. Ean. Commode Hiller. Rac. 30. notat, non hic agi de sepulcris universe, verum de tumulis eorum, qui in odium posterorum inciderint.

Deos et deas ipsas. Optime: nec, ut alii, *deas* rejicias. Est solennis precatio, exemplo Græcorum. Demosth. de Cor. 1. Θεοῖς εὐχόμενος πάντας πάντας: et sæpius. Est a fonte Homericō II. 9, 5. Κίχλυτί με, πάντας τε θεοί, πάντας τε θάναται. Lips. In

cod. MS. bis est *et deos*, inde veteres editores *dedere et deas*. Jac. Gron. autem emendabat *exteros*. Malim Pichenam sequi, qui illam inanem repetitionem librarii putabat. Nam etiam socii sunt exteri. Ean.

Quandocunque. Cod. scr. *quandoque*, ut 1, 6. editi omnes *quandocunque*.

Multi, quia diffideret. Forsan rectius, *quasi diffideret*; sed alterum, licet durius, placuisse nostro puto, quia sic etiam Sallust. Jug. c. 82. Worp. Cf. et 1, 76, 80.

Melius Augustum, qui speraverit. Fatetur ipse in lictis ad dissimillimum sibi successorem: *Benignitas enim mea me ad coelestem gloriam efferet*, Sueton. 71. Livius 1, 7., *Hæc tum sacra Romulus una ex omnibus peregrina suscipit: jam tum immortalitatis virtute pariter, ad quam eum sua fata ducebant finitor*. Gron.

Principibus statim adesse. Legendum *affatum* adesse, Muretus putat.

adesse : unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam : nam contemptu famæ, contemni virtutes.»

XXXIX. At Sejanus nimia fortuna socors, et muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Cæsarem codicillos. Moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire. Ejus talis forma fuit : « Benevolentia patris Augusti, et mox plurimis Tiberii judiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum : excubias ac labores, ut unum e militibus, pro incolumitate imperatoris malle. Attamen, quod pulcherrimum, adeptum, ut conjunctione Cæsaris dignus crederetur : hinc initium spei. Et, quoniam audiverit, Augustum, in collocanda filia, nonnihil etiam de equitibus romanis consultavisse ; ita, si maritus Liviae quæ-

bat : quod sequentia videntur postulare. ERM. Crollius *statim* prima longa sumit pro perpetuo, æqualiter, ut apud Ter. Phorm. 5, 3, 7. ubi v. Donatus. Hillerus a vulgari significatione non recedit ; *statim* quippe, cito, ab initio principatus cetera adsunt. Utroque sensu emendatione nil opus.

Prosperam memoriam. Chiffetius tentat *pos:eram* in ep. ad Lips. t. 1. Coll. Burm. p. 728. ut Horat. Carm. 3. ult. dixit *postera laude*. Vulgatum melius. De *prospera fama* vide ad cap. 52. ERM.

Nimia fortuna socors. H. l. intelligam vecors, demens. Vid. ad 31. ERM. Lipsius in margine emendabat *vecors*.

Flag. Livia. Cf. supra c. 3.

Moris quippe tum erat. Probus sapiensque mos, et quem ego sane

laudem. Repertorem ejus C. Cæsarem fuisse, moneatur a me juvenis. Ita enim Plutarchum accipio in Cæsare p. 716. *Διγνται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμάτων τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν, καὶ σαρα πρῶτον μηχανήσασθαι, τὴν κατὰ πρόσωποι ἐντεύξει ὑπὲρ τῶν ἐπειγόντων, τοῦ καιροῦ, διὰ το πλῆθος ἀσχολῶν, καὶ τῆς πόλεως τὸ μίγθος, μὴ περιμείνοντος.* Quod referri non nisi ad amicos præsentis posse clarum est. Tenuit coluitque eundem morem Augustus, qui *sermones cum singulis, atque etiam cum Livia sua, graviores, non nisi in scriptis et e libello habebat; ne plus minusve loqueretur.* Suet. 84. LIX.

Conjunctione Cæsaris. Filia ejus Claudii filio desponsa. LIX.

Etiam de equitibus romanis. Suet. Aug. 63. *Agrippa defuncto, multis ac diu etiam ex equestri ordine cir-*

reretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. Non enim exuere imposita munia : satis aestimare, firmari domum adversum iniquas Agrippinae offensiones; idque liberorum caussa : nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum principe explevisset. »

XL. Ad ea Tiberius, laudata pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus, tanquam ad integram consultationem, petivisset, adjunxit : « Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent : principum diversam esse sortem ; quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Ideo se non illuc

cumspectis conditionibus, Tiberium privignum suum elegit. LIRS.

Non exuere imposita munia. Int. præfecturam prætorii, munus equestre : nolle altius ascendere, ad majores honores provehi, ut eade caussa hoc matrimonium expetat. Sic c. 50. *sua quisque munia servarent immoti* : maneret quisque in loco, faceretque mandata. ERN.

Liberorum caussa. Non hoc dicit, quod in fronte videtur : velle se matrimonium liberorum caussa, uti formula et lex erant : sed firmandæ Drusi domus, quæ desolata jam illo mortuo erat, contra Agrippinam. Firmandæ, inquam, liberorum Drusi gratia : et ut illos (nepotes Tiberii) tueretur. Sequentia id adfirmant, alioqui longinqua : nam sibi satis vitæ, etc. quasi dicat, de se non angere, aut sua posteritate : felice, si cum principe vivat, obeatque. LIRS. Immo suorum liberorum caussa ; ut bene interpretatur Freinshemius. Suam domum firmari volebat adversus Agrippinam, et quidem liberorum maxime nomine. Nam de se non ma-

gnoere laborare, quippe satis sibi diuturnam vitam fore, si modo ad Tiberii finem vivat, atque interea cum ipso vivat. ERN.

Ad integram consultationem. I. e. nullis dolis aut præjudiciis corruptam. Ut Sallust. Jug. c. 108. *Consultata sese omnia cum illo integra habere.* WOFK.

Ceteris mortalibus. Vix abest, quin ad Sallustium respexerit, quem non legit solum sedulo, sed sublegit. Nam apud eum Cæsar pari sententia disserit in Cat. 51. *Aliis alia licentia est, P. C., qui demissi in obscuro vitam agunt, si quid iracundia deliquere, pauci sciunt : fama atque fortuna eorum pares sunt. Qui magno imperio præditi, in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales movere. Ita in maxima fortuna minima licentia est.* LIRS. In eo stare, utilitatis finibus contineri, ad solam utilitatem referri. Mox : *Vix in quidem intra istum locum sistere.* ERN.

* *In eo st. c. q..... putent.* Sic frequenter et alii. WOFK.

decurrere, quod promptum rescriptu : posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in penatibus iisdem tolerandum haberet : esse illi matrem et aviam, propiora consilia : simplicius acturum : de inimicitiis primum Agrippinæ; quas longe acrius arsuras, si matrimonium Liviae velut in partes domum Cæsarum distraxisset : sic quoque erumpere æmulationem feminarum, eaque discordia nepotes suos convelli : quid, si intendatur certamen tali conjugio ? Falleris enim, Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, et Liviam, quæ C. Cæsari, mox Druso, nupta fuerit, ea mente acturam, ut cum equite romano senescat. Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros, in summis imperiis videre ? Vis tu quidem istum intra locum sistere : sed illi magistratus et primores, qui, te invito, perrumpunt, omnibusque de rebus con-

23. *Simplicius acturum etc. Simplicius cum iis acturum.* — 24. *Qui te invito perrumpunt. Te invitum forte, et excessisse jam pridem. Perrumpere aliquem, ut 1, 51., uno impetu perruptum hostem redigunt in aperta. 3, 15., ne quo affectu perrumperetur. 4, 67., ne quis quietem ejus irrumperet. 12, 43., militum globo infestos perrupit. Hist. 3, 2., duas alas perrumpere hostem. Seneca de Benef. 6, 16., Medicus, qui nihil amplius, quam manum tangit, et me inter eos, quos perambulat, ponit. Sic eidem Hannibal exsul pererrasse reges dicitur Præf. L. 3. Natur. Quæst. Noster 3, 4., nihil Tiberium magis penetravit, non dissimili locutione : hoc ipso rescripto Tiberius, quibus necessitudinibus te mihi immiscere parem. De salutantium illa consultantiumque invidiosa turba, ipse Sejanus mox in sequentibus. Invisum cur malum, quam invitum, quæ sequuntur, satis evincant, per invidiam tui me quoque incusant. Sed maneat et invitum. 11, 17., Non enim irrupisse ad invitos, sed accitum.*

Velut in partes. Int. factionum, mox quid int. fiet. *Convelli* autem est ad discordiam redigi, et odia, cum filii Drusus et Germanicus bene concordēs fuerint, et certaminibus proximorum inconcussi. 2, 43. ERM.

Falleris enim, Sejane. Respondet illi parti. *Non enim exuere se imposita munia.* LRS.

C. Cæsari. Augusti filio. LRS. Sc. per adoptionem. ERM.

Intra i. l. sistere. Hæc est antiqua et vera lectio, cui male quidam supponere *subsistere*, fato quodam verbi illius. Vid. Gronov. ad Livium 4, 10. *Sistere* est continere se, coercere. Sic infra c. 48. *dum populatio lucem intra sisteretur.* ERM.

Qui, te invito, perrumpunt. I. e.

sulunt, excessisse jam pridem equestre fastigium, longaque antisse patris mei amicitias, non occulti ferunt, perque invidiam tui me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si, cum in omnis curas distraberetur, immensumque attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset, C. Proculium, et quosdam

ut ego arbitror, fines istos, intra quos continere te vis, modestiam tuam: qui vim faciunt modestiæ tuæ: te, velut principem civitatis, salutant, omnibusque de rebus consulunt. Atque hanc interpretationem et contextus ipse desiderat, et sequentia c. 41. *tacita suspicionum deprecatur*. Nam non ita obtusus erat Sejanus, ut non sentiret, hic per ambages sibi objici a Tiberio istas primorum salutationes et obsequia. Itaque excogitavit deinde, quomodo, salva potentia, adeuntium cœtus arceret, ne receptando materiam criminantibus inimicis, atque adeo suspicanti Tiberio, præberet. Infra c. 67. *ne quis quietem ejus irrumperet*, i. e. turbaret adeundo, appellando, petendo etc. ERM.

Omnibusque de rebus consulunt. Senatores igitur intellegere videtur, qui publice consulunt et de rep. censent. Neque de privatis ceperim, qui Tiberio consilium darent. LRS. Male. Vide not. præcedentem. ERM.

Excessisse jam pridem. Quare? aut quo in facto? Credo, quia prætoris honoribus insignitus Sejanus a Tiberio, atque ita velut exemptus equiti, et insertus in senatum. Sed et postea consulem eum fecit et senatorem palam. Suetonii igitur scriptio, adfirmantis: in Tito c. 6.) *præfecturam prætorii, nunquam ad id*

tempus, nisi ab equite rom. administratam, nonne legenda caute? videtur: et cum exceptione hujus, atque etiam alius (ut alibi dicam) exempli in Clemente Arrertino lib. 4. hist. LRS.

Patris mei amicitias. Id est, amicos. Intellegit Augusti Agrippam aut Mæcenatem. LRS.

Mirum hercule etc. Sensus est: non debemus mirari, si Augustus aliquando deliberavit, an equiti filiam collocaret. Etenim ille pro sua prudentia, qua rem quamque, in primisque tantam, ab omni parte considerabat, cogitabatque, quid publice privatimque nasci a conjugio tali posset, videbat, tali conjunctione tantum attolli homines, ut facile possent spiritus sumere, et sibi met ipsi molesti esse, si jam per se nobiles et honorati essent. Itaque cogitavit, an non melius et tutius foret, equitem generum deligere, qui, experts reipublicæ, procul ab honoribus et negotiis publicis egisset. Nam tamen majorem ceteris ista conjunctione fore, et nihil contra se moliturum. ERM.

C. Proculium. Qui frater Varonis Murense, illius, qui in Augustum conspiravit: cujus etiam soror Mæcenati uxor. Dio 54, 3. Laudat eum Horatius Od. 2, 2, 5. *Vivet extento Proculius avo*, No-

in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis reipubl. negotiis permixtos. Sed, si dubitatione Augusti movemur, quanto validius est, quod M. Agrippæ, mox mihi collocavit? Atque ego hæc, pro amicitia, non occultavi: ceterum neque tuis, neque Liviae destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad præsens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istæ tuusque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in senatu, vel in concione non reticebo.»

XLI. Rursum Sejanus, non jam de matrimonio, sed altius metuens, « tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam » deprecatur. Ac, ne adsiduos in domum coetus arcendo infringeret potentiam, aut receptando facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Roma amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus, literarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent: mox Cæsarem, ver-

tus in fratres animi paterni. LIPS.

Dubitatione. Hoc est, deliberatione, cui mox opponitur decisio. Neque hæc est argumentatio: si consiliis Augusti movemur, moveamur eo, quod Agrippæ mihiq; filiam suam collocavit; quasi diceret, nam et hoc inter ejus consilia fuit. Verum longe fortius est, si movemur dubitatione Augusti; multo magis moveri debemus ejus decisione: nam de equestribus conditionibus deliberavit quidem; at longe aliud probavit decrevitque, et ipso pacto executus est. *LIPS.* *Dubitare* etiam Cicero pro considerare, deliberare, dixit pro Rosc.

Am. 31. de Offic. 1, 3. et noster infra c. 57. extr. *ERN.*

Non jam. Sic Muretus, Pichena, Ursinus. Prius legebatur *non tam.*

Altius metuens. Metuebat non tam, ne matrimonii istius spes irrita esset, sed ne majora incommoda sequerentur. Mox *deprecatur*, intellige, vel coram, vel potius per epistolam alteram. *ERN.* Sic et 16, 29. Petr. Sat. c. 128. *WORK.*

Per milites commearent. Observa literas per milites solere transmitti, et quidem per eos, qui speculatores dicti. Plutarchus in Galba p. 1056. Nymphidium præfectum prætorio

gente jam senecta, secretoque loci mollitum, munia imperii facilius tramissurum : et minui sibi invidiam, adempta salutantum turba ; sublatisque inanibus, vera potentia augere. Igitur paullatim negotia urbis, populi adkursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus « quietem et solitudinem : quis abesse tædia et offensiones, ac præcipua rerum maxime agitari. »

XLII. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris ingenii viro, cognitio, cunctantem jam

valde offensum scribit, quod consules literas et diplomata : *μὴ παρ' αὐτοῦ καὶ σφραγίδα καὶ στρατιώτας λαβόντες ἀνέπημψαν*. Nec alius sententiæ illud Taciti H. 2, 73. *Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ Vitellio accesserit, postquam speculatores e Syria Judeaque adactum in verbum ejus Orientem nuntia vere*. Hæc clara, et firmandæ Suetonii scripturæ, quæ in omnibus fere mss. Cal., 44. *Magnificas Romam literas misit, monitis speculatoribus, ut vehiculo ad forum usque et curiam pertenderent*. Depravarunt vulgo, sæpe latoribus. LIPS.

— *Vergente jam senecta*. Suspicio legendum *urgente*, ut Cicero de Sen. c. 1. WORK.

Vera potentia augere. Accipiunt passive pro *augeri*, quomodo etiam alibi noster dixit imitatione Sallustii fr. hist. l. 1. p. 947. ed. Cortii, quem ibi vide. Adde Duker. ad Liv. 3, 6. Itaque non opus videtur, cum Rheno et Marcilio emendare *augeri*, aut cum Mureto *veram potentiam*. Sed tamen credo, *augeri* legendum. Nam, ubi *augere* passive reperitur, semper ita est, ut possit intellegi *se*, aut aliud pronomen tale : velut in loco Sallustii : *ignoscendo populi r. mag-*

nitudinem auxisse. Atque ita capiebat ibi recte Cortius, quem de aliis talibus verbis vid. Excurs. 6. ad Jug. c. 85. Sed id hic fieri non potest. Atque etiam concinnior fit oratio. Ceterum elegans est etiam, quod Rychius vult : *vera potentia*, ut alibi *inania famæ* dixit : quamquam non semper illa exquisitiori forma utitur noster, sed subinde etiam tritiori. ERN. Heinsius jam volebat legi *vera potentia*, ut c. 59. *vana r. moris*. c. 46. *edita montium* etc. Id placuerat et Paschalis. De passiva significatione τοῦ *augere* et similium v. Gell. 18, 12. — Wopkens. cum Rhen. mavult agere sc. se, ut Hist. 2, 58. 5, 1. 6, 27. Germ. 46. Vel cum Mureto *veram potentiam augere*, ut Hist. 3, 45.

Votieno Montano. Cujus inter celebres oratores mentio Senecæ Contr. 28. et Præf. lib. 4. Etiam inter poetas Ovidio ex Ponto 4, 16, 11. *Quique vel imparibus numeris, Montane, vel æquis Sufficis, et gemino carmine nomen habes*. LIPS.

Cunctantem. Nutantem Muretus et Acidalius volunt legi. Sed id verbum ab hoc loco alienius videtur. *Dubitantem* potius emendarem. Sed nihil correctione opus. *Cunctari* delibe-

Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum coetus vocesque, quæ plerumque veræ et graves coram ingerebantur. Nam, postulato Votieno, « ob contumelias in Cæsarem dictas, » testis Æmilius, e militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, et, quamquam inter obstrepentes, magna adseveratione nititur, audit Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur, adeoque percussus est, ut « se vel statim, vel in cognitione purgaturum, » clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem majestatis poenis adfectus est: Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam, adulterii delatam, cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Gætulicus, consul designatus, lege Julia damnasset, exilio punivit: Apidiumque Merulam, « quod in acta D. Augusti non juraverat, » albo senatorio erasit.

randi significationem habet, sed cum nōdum decreveris. Sueton. Domit. 2. *diu cunctatus, an duplum donativum militi offerret.* Vid. Gronov. obs. 1, 18. Cort. ad Sall. Cat. 52. ERN. — * Sic et Wopkens. ut Val. Flacc. 1, 156.

Magna adseveratione. Vide ad c. 19. possis etiam b. l. capere pro constantia. ERN.

Vel statim, vel in cognitione. H. e. ni fallor, vel statim ab edito testimonio Æmilii, vel post, ubi de istis rebus cognitio, disceptatio, futura esset. Freinshemius autem malebat corrigere in *concione*: quæ duo verba etiam alibi confunduntur. V. Intt. ad Sueton. Tit. 6. et infra Hist. 2, 79. ERN. Paschal. in margine: forte *concione*.

Majestatis poenis adfectus est. Quibus poenis, propius disce ex Eusebio

in Chron. *Votienus Montanus Narbonensis orator in Balearibus insulis moritur, illuc a Tiberio relegatus.* LIPS.

Lege Julia damnasset. Adulterii poenæ quæ olim, non in promptu: reclusi, qua potui, et tenebris prisci ævi radium aliquem novæ lucis dedi, in Excursu. LIPS. Cf. 2, 50.

Albo senatorio. Album τὸ λεύκωμα, id est, tabulæ albatæ, in quibus nomina aliudve quid inscriptum. Sic legis album prætoris, album decurionum, album judicum. Et in Tertull. adv. Marc. 5, 1. album Apostolorum. Senatorum autem album primus instituit Augustus a. U. 746. cum recensito senatu multas infrequentibus imposuisset, et simul definisset numerum, intra quem SC. non fieret. Eas ad res visum necessa-

XLIII. Auditæ dehinc Lacedæmoniorum et Messeniorum legationes, de jure templi Dianæ Limnatidis, quod « suis a majoribus, suaque in terra dicatum, » Lacedæmonii firmabant annalium memoria vatumque carminibus : « sed Macedonis Philippi, cum quo bellasset, armis ademptum, ac post C. Cæsaris et M. Antonii sententia redditum. » Contra Messenii, « veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi » protulere, « suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum,

rium album : quod renovatum quotannis, et in Curia propositum. Dio 55, 3. Τὰ τε ἱεῖματα συμπάντων τῶν βουλευόντων ἐς λεύκωμα ἀπαγράφας ἐξίδουκε, καὶ ἐξ ἱερίου καὶ νῦν κατ' ἴτος οὕτω ποιεῖται. Lips. De albo v. Salmas. de mod. Usur. p. 678. Ern.

Dianæ Limenetidis. Scripturam eam juvare aliquid Callimachi versus videntur in Dianæ Hymno v. 38. ....Καὶ μὴν ἀργυραίς Ἑσση καὶ λιμνέσσιν ἰπίσκοπος. Quasi eadem illa dea viis præsit portibusque. At tu nihil ambigens reponere, *Limnatidis*. Ita historia hic postulat, et consensus scriptorum. Sive enim a Limnis vico (qui aliter Amyclæ dictus) Messeniæ : sive ἀπὸ τῆς λίμνης, a palude, agnominata ea dea, certe *Limnatis* scribendum sive *Limnetis*. Prioris sententiæ Strabo esse videtur l. 8. p. 361. Τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτιμίδος ἱερὸν, Λιμναῖον, ἐφ' ᾧ Μεσσηνίαις περὶ τὰς παρθένους ὑβρίσας, δοκοῦσι τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τὴν θυσιάαν, ἐν μεσορίαις ἔσθ' τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνιαίας. "Ὅπου κοινὴν συνιστοῦν πατήγυριν καὶ θυσιάαν ἀμφοτέρω. Nec dissimilia l. 6. p. 257. At a lacu derivat clare Pausanias 4, 31. 7, 20. itemque Artemidorus 2, 35. qui Dianam in somniis visam boni ominis

piscatoribus esse vult, quoniam et Αἰμνῆτις dicatur. Lips. Idem sentiunt Ferretus, Vertranus et Heinsius ad Ovid. Met. 5, 48. De Diana Limnatide, item Limenetide laudatur hic Meursius in Laconicis 1, 2. Cod. MS. habet *Limnatidis*. Ern. Meursius *Limnatidem* Dianam a *Limnatide* distinguit ; istam a portu dictam in confinio Lacones et Messenios communi cultu veneratos, de cuius templi jure tum disceptatum sit ; hujus a lacu nominatæ sanum, λιμναῖον, aliud in Laconia, aliud in Messenia fuisse. Prioris, *Limnetidis*, nomen quoque in Athol. 6, 3. reperisse tradit. At ibi non Diana, sed mullus, τριγλῆ λιμνίτις, occurrit. Potius ad Callimachi locum a Lipsio cit. poterat provocare. Verum Strabonis et Pausaniæ consensus de *Limnatide* dea et conjectura Meursii et codicis auctoritate merito prævalet. Legendum *Limnatidis*.

Veterum inter Herculis posteros. In tria regna Argivum, Lacedæmonium et Messenium. V. Isocratis Archidamum p. 282. et collecta Prideausio ad Marm. Oxon. Ep. 6. Ern.

Dentheliatem agrum. Lectionis et historię obscuræ locus. Placet, Regi

cessisse : monumentaque ejus rei sculpta saxis et ære
prisco manere. Quod si vatum , annalium ad testimonia

25. Quod si vatum annalium ad testimonia vocentur. Lege quod si vatum , anna-
lium testimonia advocentur : advocare senatum sacramento , restituiamus Hist. 1 ,
55. Refer autem ad superiora , Lacedæmonii firmabant annalium memoria vatumque
carminibus. Alii alia hic commenti sunt. Tò et subintelligitur. 11 , 24. , sed terra ,
gentes , in nomen nostrum coalescerent. Sic MS. Flor. et Agr.

Penthius Eleatem agrum. Penthilus
Arcadiæ , et , nisi fallor , Messe-
niorum rex , filius Orestis. Strabo 13.
p. 582. 'Ορίστου δὲ ἐν Ἀρκადίᾳ τε-
λευτήσαντος τὸν βίον , διαδίξασθαι
τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πίνθιλον λίγουσι , καὶ
προελθεῖν μίχρῃ Θράκῃς ἐξήκοντα ἔτεσι
τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον , ὑπ' αὐτὴν τὴν τῶν
Ἡρακλειδῶν εἰς Πελοπόννησον ἐκδοῦσαν.
Velleius 1 , 6. *Post Orestis interitum*
filii ejus , Penthilus et Tisamenus ,
regnare triennio. Tum , fere anno
octogesimo (Strabo numeravit annos
dumtaxat sexaginta) post Trojam
captam , centesimo et vigesimo quam
Hercules ad deos excreserat , Pelop-
is progenies , quæ omni hoc tem-
pore , pulsus Heraclidis Peloponnesi
imperium obtinuerat , ab Herculis
progenie expellitur. Tempora et res
satis conveniunt : disconvenit for-
tasse Tacitus , qui regem ipsum e pos-
teris Herculis facere videtur. At , cum
omnia Græcorum scriinia excussi ,
qui progeniem Herculis prodidere ,
interque alios Theophilum 1. 2. ad-
versum gentes : Penthilum nullum
reperio. Turbat etiam , quod Pausa-
nias 4 , 1. ubi Messeniorum reges or-
dine enumerat , neminem recenset hoc
nomine. Quid si legas ergo *Pentheo*
Eleatem agrum? quid si , *Temeno?*
qui certe inter Heraclidas est. Sed is
Argis regnum habuit , ut Pausanias
auctor 2 , 18 , 19. Quem eundem in
hac historia si sequimur 4 , 3. Cres-
phonti nomen fuit Messeniorum regi:
cui in divisione , per fraudem liques-

centis sortis , terra ea obvenit. Scrip-
serim ergo *suoque regi dein Eleatem*
agri. Eleatem sane retineo , quia
Strabo mihi auctor 8. p. 345. totam
regiunculam inter Dymen et Messe-
nam Eleam vocatam fuisse. *Denthe-*
leatem , sive potius *Dentheletem* re-
cipere non possum , quia Thraciæ ii
populi ; apud quos qui potuit esse hoc
templum ? Dixi multa , si erro , da so-
des coronam : quia taurum toties non
ferire difficile est , ait ille.

ADD. Mercerus *Tegeatem* , aut *Thu-*
riatem mallet : et cum eo Pausanias
profecto , quem vide 4 , 31. Nec enim
ἔργα facio , historiarum hæc πύ-
ργα. Lips. Mercerus sequitur etiam
Freinsh. Meursius autem in Laconi-
cis 1 , 2. emendat *Deltheniatem* e
Stephano , qui habet : Δελθένιοι , πό-
λις μία τῶν περιμαχῶν Μοσσηνίων
καὶ Λακεδαιμονίων. Verum ibi Hols-
tenius e literarum ordine turbato
colligit legendum Δελθένιοι , quod
probat Ryckius , negatque rationem
esse , cur potius Tacitus e Stephano ,
quam hic ex illo corrigatur. Chiflet-
tius ep. ad Lips. t. 1. Coll. Burm.
p. 728. *suoque regi datum Heliatem*
agrum cessisse. ERN. Mercerus non
pro *Tegeate* , sed pro *Thuriate* agro
pugnat. Ceterum nota , ut dicta in-
telligi queant , in cod. legi : *suoque*
recident Heliatem... unde Rhen. con-
jectabat primus : *suoque regi Pen-*
thelo Eleatem.

Vatum , annalium ad testimonia.
Vates sunt poetæ , quorum testimo-

cessant, plures tibi ac locupletiores esse. Neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse. Idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii iudicium. Sic Milesios, penitus publicæ arbitrio, postremo Atidium Geminum, prænotum Achæie, decrevisse. Ita secundum Messenios datum. Et Segestani « ædem Veneris, montem apud Erycum, vetustate dilapsam, restaurari » postulavere; nota

4. Minorem apud Erycum, Erycum vel Erycum certe. Sic et in Flora.

nia vetera non in dirimendis controversiis de fimbriis, satis notum est a fribus et aliis, observatis. Merito ad Laert. 1, 47. Meurio in Solino c. 7. laudatis Fabricii Bibl. Gr. vol. 1. p. 345. *Annales* sunt libri historiarum. Ceterum dicitur est con-
juncte omisso, quae supra addita est. Eam, Mibi vix dubium est legendum: quod si totum annaliumque testi-
monia advocentur. Ad, omissum a li-
brario, adjectum deinceps alieno
loco.

*Publicæ. Sive decreto civitatum
litigantium, sive reipublicæ Milesio-
rum, quod placet Freinsheimio. ERN.*

Montem apud Erycum. Immo Ery-
cem : Eryx enim Siciliae ille mons
dictus, descriptus Polybio 1, 55.
eum ipso templo, et Straboni in 6.
p. 27. De eo Virgilius *Æn.* 5, 759.
Tum vicina astris Erycino in vertice
soles Flumit. v. Veneri Italicae. Et ad
ejus instar etiam Romæ templum erectum
Veneris Erycinæ ad portam Colo-
linam. De quo Ovidius *Rem. Am.* 549.
et Livius 22, 10. 23, 30. 40, 34. At
illud mirum, quod noster hic Tiberio
tribuit, id Suetonium Claudio ad-
scripsisse c. 25. *Templum in Sicilia*
Veneris Erycinæ, vetustate collap-
sium, ut ex cetero P. R. resciceretur,
auctor fuit. An Suetonium id scripsit
an vere instauratum ite-

rum a Claudio fuit? Quod tamen
haud facile ceditu, tam paucis
annorum intervallo. Lira. Male tenta-
tur *Erycum*, ut ap. Cic. Verr. 2, 8,
ab aliis, quo loco Ryckius defendi
vulgatum posse putat. Adde Cic.
Verr. 2, 47. et quæ diximus in Clave
Cicer. in Ind. Geogr. In universum
sunt plura nomina, quæ duobus mo-
dis formantur, ut bene notat Jac.
Gronovius, altero rariori. Sic vul-
gatum est *Arabs*, habetur tamen
etiam *Arabus* ap. Virg. *Æn.* 7, 605.
ubi v. Serv. Ovid. *Her.* 15, 76. ubi
v. Heins. et Burm. Adde Bimard.
Diss. 1. c. 5. p. 26. t. 1, Thes. Murat.
Inscr. Ceterum pro *delapsam* edidi
dilapsam, latinitate jubente. Cic.
Marc. 8. *omnia quæ dilapsa jam
fluxerunt*, quidam libri male *delapsa*.
v. Græv. Liv. 4, 20. *Ædem Pere-
trii Jovis, quam vetustate dilapsam
refecit*: quem locum in animo habuit
Tacitus. Ubi v. Drakenb. *Eran.* —
Cf. hist. 4, 40. * De *Eryce* v. et
Mela 2, 7. Curam susceptam Tibe-
rius videtur commisisse C. Consi-
diano Noniano, teste numo, in quo
hinc caput Veneris cum epigraphe
C. CONSIDI NONIANI. s. c. illinc tem-
plum in monte, adscripto ERVC. V.
Ryckium ad h. l. In numis *Segesta*
Havercamp. in Comm. ad *Parvum*
p. 670 siglas . legi jubet TIB.

memorantes de origine ejus, et læta Tiberio. Suscepit curam libens, ut consanguineus. Tunc tractatæ Massiliensium preces, probatumque P. Rutilii exemplum. Namque eum, legibus pulsum, civem sibi Smyrnæi addiderant. Quo jure Vulcatius Moschus, exsul, in Massilienses receptus, bona sua reipubl. eorum, ut patriæ, reliquerat.

XLIV. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, et L. Domitius. Lentulo, super consulatum et triumpham

quasi Segestani se, Tiberio ob beneficia accepta obstrictos, Tiberienses vocarint. Id commentum jure respuit Gabriel L. Castellus Princeps Turris Mutiæ, in eximio opere, quod ipsius munificentia acceptum refero, quo veteris Siciliæ numos exhibet, p. 64. ad tab. 63. et conjicit potius, numerales siglas, ignotæ Segestanorum epochæ indices esse, in aliis quippe IIA . III . II . occurrit. Simul hinc corrui conjectura P. Burmanni Sec. qui in Comm. ad numos Siciliæ Dorvili tab. 11. p. 393. exponebat $\text{TIBEPION KATAPA TIMAI}$.

Ut consanguineus. Quia Segestani pariter a Trojanis orti. Panegyricus tamen scriptor (Eumenius c. 3.) ad solos in Sicilia Mamertinos eam gloriam transfert: *Imputavere se origine fabulosa*, inquit, *in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses*. Lirs. Segesta ab Ænea condita terebatur. Dionys. Hal. A. R. 1, 52. Cic. Verr. 4, 33. Eryx, Veneris filius, Æneæ frater. Virg. Æn. 5, 24 et 412.

P. Rutilii exemplum. De quo Ovidius ex Ponto 1, 3, 63., *Et grave magnanimi robur mirare Rutili, Non, uti redditus conditionis dati. Smyrna virum tenuit, non Pontus et hostica tellus*. Velleius 2, 13. Cicero Font. 13.

Seneca ep. 24. omnes scriptores. Lirs. Cf. Val. M. 6, 4, 4.

Lentulo super consulatum. Plures Lentuli sub hoc ævum, et vereor, ut confuderint quosdam viri docti. Lentulum Augurem eundem fuisse cum hoc Gætulico censent. Non consentio ego. Primum, quia ille semper Auguris cognomine, quasi ad discrimen adfectus: quod desiisset, facto loco agnomini meliori. Ubi, inquam, ille Augur nominatur, nusquam adjectum Gætulici nomen. Iterum, quia huic Auguri liberi nulli. Colligo ex Suetonii Tiberio, qui 49. ait: *Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuerit, angore et metu ad fastidium vitæ a Tiberio actum: et ut ne quo nisi ipso herede moreretur*. Non tam impudens Tiberius, (præsertim hoc imperii sui ævo) qui id exprimeret ab homine, cui suus heres. At Lentulo Gætulico filius, uti docebo, cognomine eodem. Denique notari Augurem, ut inertem, sine ingenio, sine lingua, a Seneca video: illum laudaria Tacito hic et 1, 27., *Maxime infensi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate et gloria belli firmare Drusum credebatur, et illa militiæ flagitia primus aspernari*. Non movet me, quod opes magnas Gætulico Tacitus

lia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter paratæ et modeste habitæ. Domitium decoravit pater, civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat : ipse delectus, cui minor Antonia, Octavia genita, in matrimonium daretur. Post exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum : easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit et L. Antonius, multa claritudine generis, sed improspere.

tribuit, magnas item Auguri Seneca Suetoniusque. Disparitas enim elucet eo ipso. Gætulico gloriæ fuerant opes innocenter paratæ et modeste habitæ, ait noster : vitio Auguri, cujus sor-des et sterilitatem no. at Seneca his verbis de Benef. 2, 27. *Cn. Lentulus Augur divitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent (hic quater nullie: HS. suum vidit; prop ie dixi: nihil enim amplius quam vidit), ingenii fuit tam sterilis, quam pusilli animi. Cum enim esset avarissimus, numos citius emittebat, quam verba: tanta illi inopia erat sermonis.* Censeo ergo, diversam ab Angure Gætulicum fuisse : censeo tamen, non pugno. Sed et Gætulici duo, pater filiusque. Pater ecce, qui hoc anno mortuus : filius, qui sequenti consul. Nominant Fasti, Dio 59, 22. Tacitus ipse 46. Velleius clarissime 2, 116. *Sed Cossus etiam victoriæ testimonium in cognomen filii contulit, adolescentis in omnium virtutum exempla geniti.* Filius est, qui locus inter doctos : cujus historiæ et poemata laudantur a priscia. Historia a Suetonio Cal. 8. *Cn. Lentulus Gætulicus Tiburi genitum scribit.* Poemata a Martiale in

ep. præm. 1. 1. Sidonio ep. 2, 10. et carm. 9, 260. et Probo. Leguntur et hodie quædam græca 3. et 6. Anthologiæ, ubi corrupte titulus, Γετούλιου pro Γαιτουλλίου. Supervixit iste ad Cæii principatum, interfectus ab eo, cum Germaniæ præfuisset decem annos. Dio l. c. Lips.

Modeste habitæ. H. e. sine insolentia e divitiis et profusione *Paratæ* est in MS. et sic vett. edd. et adhuc Rhen. et Aldus. In Lipsianas *paratæ* irrepsit vitio operarum. *Paratæ* restituit Pichena. Ean. Rhen. 1519. *paratæ*, sed 1544. *patæ*, vitiose; unde ortum *paratæ*.

Domitium decoravit pater. Vide Suetonium in Nerone 1. Velleium 2, 72. Lips.

Ipsæ delectus. Sic Pichena ex dejectus codicis; prius erat *deletus*.

Cui minor Antonia. Vertranius, Muretus volunt scribi *major* e Suetonio, qui Ner. 5. maiorem Domitio, Cal. 1. minorem Germanico tribuit. Sed etiam infra 12, 64. *minor* dicitur, ubi v. Lipsium. Jac. Gronovius succurrere voluit legendo *cui minori*, h. e. cum adhuc ætate esset ea, quæ nondum magistratum gessisset: quod mihi durum videtur. Ean.

Nam patre ejus, Julo Antonio, ob adulterium Juliæ morte punito, hunc, admodum adolescentulum, sororis nepotem, seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur. Habitus tamen supremis honor; ossaque tumulo Octavium illata per decretum senatus.

XLV. Iisdem consulibus, facinus atrox in citeriore Hispania admissum a quodam agresti nationis Terrestinae. Is prætorem provinciae, L. Pisonem, pace incuriosum, ex improvise in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernecitate equi profugus, postquam saltuosos locos adtigerat, dimisso equo, per derupta et avia sequentis frustratus est, neque diu fefellit: nam, prehensio ductoque per proximos pagos equo, cujus foret cognitum: et repertus, cum tormentis edere consocios adigeretur, voce magna, sermone patrio, « frustra se interrogari, » clamitavit: « adsisterent socii ac spectarent: nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret. » Idemque cum postero ad quæstionem retra-

Julo Antonio. Cf. 3, 18.

Sororis nepotem. Natus enim ex Julo Antonio et Marcella Octaviae F. Consule Augusti nostrum stemma. Lips.

Specie studiorum. Strabo 4. p. 181. et noster in Agric. 4.

Nationis Terrestinae. Termisum oppidum clarum in Hispaniis agnoscit Appianus Hisp. 99. Τερμισὸν δὲ μεγάλῃ πόλει, ἀπὸ Δυσπειδῆ Ῥωμαίοις γενομένην, ἐξ ἱρμυνοῦ κατέγαγεν ἰς τὸ πεδίον, καὶ ἐκάλουν οἰκιστὴν ἀντιχρίστους. Et credo me vere emendasse illud Sallustij fragm. l. 3. Hi saltibus occupatis Terrestinorum agros invasere. Ubi vulgo, tum externorum agros. Oppidum ipsum Termes Plinio

3, 4. dictum: unde Terrestini. Lips.

Uno v. in mortem adfecit. V. ad 2, 62. Groelotius tentat *adecit*, ἀρχαῖα: pro *adegit*. Sordes istæ sunt. Ern. — Sic c. 62. Cf. et 14, 8. Vell. 2, 85. Obsequens de Prod. c. 129. WOFK.

Idemque cum postero. Vertranius notat, *deest hic nomen, die.* Immo iudicium hic tibi. Solens priscis sine additione dicere, hesterno, cottidiano, anno, horno, postero, et fere adverbiorum in morem. Exempli, juventutis caussa, sint ista. Tacitus 15, 57. *Postero, cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sella*, etc. Plautus Capt. 3, 5, 67. *Nisi cottidiano sesquiopus confeceris.* Ubi, perperam legas, *cottidianos*, vulgo.

heretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxoque caput adfixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termostinorum dolo cæsus habetur: qui pecunias, e publico interceptas, acrius, quam ut tolerarent barbari, coge-
bat.

XLVI. Lentulo Gætulico, C. Calvisio coss., decreta triumphii insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis inculti, atque eo ferocius agitabant. Causa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, et validissimum quemque militiæ nostræ dare adspernabantur; ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti, aut, si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi adversum adcolas belligerare. Ac tum rumor incesserat, fore, ut disjecti, aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed, antequam arma inciperent, misere legatos « amicitiam, obsequiumque » memoraturos; « et mansura hæc, si nullo novo onere tentarentur: sin, ut victis, servitium

Sic idem ille anno non semel dixit, ut alibi notavi et correxi. Sic Cicero lib. 4. ad Att. anniversario, item voluntario, commodo, et plura. Hesterno etiam eadem ratione mihi lectum. LIPS.

Ad quæstionem. Ἀρχαῖκός. Sic variis locis Plautus. Utrum Tacitus, aliis quoque locis antiquarius, an librarius talis dederit, pro certo non dicam. ERM. Ast ap. Plautum Capt. 2, 2, 3. Cist. 2, 3, 48. etc. legitur ubi vis quæstioni, quæstione. In Cas. 3, 1, 16. inquisitioni.

Qui pecunias. Plinius 10 epist. 28. Nunc reipubl. Prusensium impendia, redditus, debitores excutio; quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium intelligo. Multæ enim pecunie variis ex causis a privatis detinen-

tur: præterea quedam minime legitimis sumptibus erogantur. Et ep. 34. *Erit enim pecunia, ex qua fiat, primum ea, quam revocare a privatis et exigere jam coepi.* Idem in Panegy. 70. *Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis, inque ea civitatis amplissimæ redditus egregia constitutione fundaverat.* Adde nostrum 13, 48. et quæ ad 2, 54. notavimus. GROS.

Qui montium editis. Hi sunt, quos ὄρεινους Θράκας Thucydides appellat describitque 2, 96. Παρισάλοι δὲ καὶ τῶν ὄρεινῶν Θρακῶν τοὺς πολλοὺς τῶν αὐτονόμων καὶ μαχαίροφόρων, οἱ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλείους οἰκοῦντες. Quod ait eos αὐτονόμους: idem Tacitus voluit, cum hic scripsit, ne regibus quidem nisi ex libidine parere solitos. LIPS.

indiceretur, esse sibi ferrum et juventutem et promptum libertati, aut ad mortem, animum.» Simul castella, rupibus indita, collatosque illuc parentes et conjuges ostentabant, « bellumque impeditum, arduum, cruentum, » minitabantur.

XLVII. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo e Moesia cum legione, rex Rhoemetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, veniret; addita praesenti copia, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum. Quidam audentius apertis in collibus visebantur: quos dux romanus, acie suggestus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communis valida manu montem occupat, angustum et æquali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata, aut incondita, tuebatur: simul in ferocissi-

Promptum libertati, aut ad mortem. Sic variare noster amat. Cf. c. g. item 12, 55. 14, 38. et v. not. ad 2, 6. 13, 25. WOFK.

Donec exercitus in unum conduceret. Si bene attenderis, animadvertes, alterutrum horum, *donec exercitus in unum conduceret*, et *dum Pomponius Labeo cum legione etc. veniret*, prorsus esse supervacuum, et idem omnino garrulitate inepta dicere. Qua possumus liberare Tacitum, si scribamus: *At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, cum Pomponius Labeo e Moesia cum legione, rex Rhoemetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venissent, addita praesenti copia ad hostem pergit.* Neque aliter ab auctore fuisse censeo. ГРОМ. In cod. est

quam non dum, et venire non veniret: unde Jac. Gron. sic locum concinnat: *mitibus responsis; postquam Pomp.... venere, addita etc.* Vulgatum non recte habere, quivis sentiet, et alterutro modo corrigendum esse. ERN. Bipontini legunt *quum... venere*. Broter. *donec.... conduceret* uncis includit.

Rex Rhoemet. Cf. 2, 67. 3, 38.

Aut incondita. Recte. Rhenanus, at *incondita*, præter Taciti mentem. LIRS. Rhenani conjecturam Aldus expressit. Muretus etiam *armata* delebat, et vir doctus in ed. Gryphii, corrigens, *magna vis sed incondita*. Lectio vulgata vera, infra 49 *multitudo bellatorum, imbellium*. ERN. Paschal. in marg. at vel *haud*. Hoc volebat et Heinsius. Vulgatum bene habet.

mos, qui ante vallum, more gentis, cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere; propius incedentes eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum et armorum tumultu trucem, haud procul instruxerat.

XLVIII. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi: iisque permissum « vastare, urere, trahere prædas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam et vigilem capesserent. » Id primo servatum: mox versi in luxum, et raptis opulenti, omittere stationes, lascivia epularum aut somno

27. *Propius incedentes.* Languidum hoc. Opinor *intendentes.* Vide notas ad 1, 35. — 23. *Lascivia epularum aut somno et vino procumbere.* Quid si *lassi vi epularum?* vi tormentorum victi 14, 60, 12, 67., *vis violentia.* Ut illic castigamus. Et *vi vini* de Mor. Germ. c. 23. ex emendatione nostra. *Vi vulnorum* ex pulcherrima Mureti castigatione Hist. 1, 79. *vis victoria,* *vis pluvie* alibi. *Vi metus* Ann. 6, 19. si locus est sanus. *Vi amoris subactus,* 13, 13. *vi frigoris ambusti,* 13, 35.

More gentis. Notat barbaricum cum ritum eleganter Thucydides inorat. Brasidæ 4, 126. Οἷτοι δὲ τὴν μάχην μὲν ἔχουσι τοῖς ἀπείροις φοβέραν. Καὶ γὰρ πλεῖστες ὀφθαλμοὶ καὶ βούε μεγάλαι ἀφόρητοι. Ἡ τε διακένους ὑπατάσσει τὴν ἑκταν ἔχει τιτὰ δὴλασιν ἀπώλῃς. Προσμίξαι δὲ τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὰ οὐχ ὅμοιοι. Ubi scribi velim, πλεῖστες ὀφθαλμοί. quod Tacitus translit ad Germanos, *corpus visu torvum.* De hoc ritu in loco plura. Lrs.

Crebra et inulta vulnera. Freinsh. *inulta* legendum vidit; et sic habent veteres edd. Beroaldi, Alciati, Rhonani, Aldi, Gryphii. In Lipsianis irrepsit vitio typographorum *multa*, quod negligentia editorum in posteris edd. venit, correctum primum a

Jac. Gronovio. Priores quidem Lipsii edd. velut a. 1574. et 1585. habent *inulta.* At ultima sive sexta *multa.* ERM.

Armorum tumultus. Est sonus, crepitus, e concussis telo scutis, de quo multa veterum sunt loca. *tumultum* hoc sensu etiam dixit Horatius. ERM.

Servatum. I. e. observatum. WOP.

Raptis opulenti. Sic e MS. vere restituit Pichena: et sic video exhiberi in Lipsiana Antverpiensi 1648. (item 1627.) e Pichena, ut opinor. Quæ ab ipso vivo curata sunt, fore habent *rapti opulenti*, ut Ber. Alciati, Rhenani, Aldi, Gryph. quod an data opera scriptum sit nec me, nescio. In Lipsianis est etiam *capeti*: quod male vulgatis omnibus tribuit

et vino procumbere. Igitur hostes, incuria eorum com-
perta, duo agmina parant; quorum altero populatores
invaderentur, alii castra romana adpugnarent, non spe
capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo
intentus, sonorem alterius proelii non acciperet: tene-
brae insuper delectae augendam ad formidinem. Sed qui
vallum legionum tentabant, facile pelluntur: Thracum
auxilia, repentino incursu territa, cum pars munitioni-
bus adjacerent, plures extra palarentur, tanto infensius
caesi, quanto « perfugae et proditores, ferre arma ad
suum patriaeque servitium, » incusabantur.

XLIX. Postera die Sabinus exercitum æquo loco os-
tendit, si barbari, successu noctis alacres, proelium
auderent. Et postquam castello aut conjunctis tumulis
non degrediebantur, obsidium coepit per praesidia, quae
opportune jam muniebat: dein fossam loricamque con-
texens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est:

19. *Qua opportune jam muniebat. Patq̃ qua opportune immunierat. Vide nos ad
11, 19. tum mox arcteq̃ circumdare.*

Pichena, cum haud dubie operarum
vitio pro rapti in Lipsianas venerit.
ERN.

Incursu... palarentur. Sic Pichena
e cod. prius legebatur *concurso.....
pabularentur.*

Tumulis non degrediebantur. Sic e
MS. pro vulgato *digrediebantur* recte
a Pichena repositum. Sall. Jug. 49.
monte degrediens, ubi v. Cortium et
quos laudat. Noster Hist. 1, 61. *Pe-
ninus jugis degredi.* Adde viros doc-
tos ad Livium 40, 22. ad Hist. 2, 66.
ERN. Vide notata ad c. 74. WORK.

Jam muniebat. Immuniebat, hoc
est, in tumulis istis muniebat, sicut
infra 11, 19. *ne jussa exuerent, prae-
sidium immunivit,* Freinshemius con-

jiciebat. Possis etiam *communiebat.*
ERN.

Loricamque contexens. Id est, exi-
guum vallum, et sepem e cratibus,
aut sepis instar: ideoque hic, *con-
texens.* Vide Poliorcetica nostra 2.
Dial. 2. LIRS. Loricae interdum vi-
mineae ex cratibus pluteisque, inter-
dum ex lapide aut terra. Interdum
etiam pro ipso vallo dicuntur, sive,
quia pars valli, sive quia vallum lo-
ricae usum praestat iis, qui post val-
lum stant. v. Schelius ad Hygin.
p. 126. Nihil sane impedit, quo mi-
nus et hic de vallo capiat, cum
fossae jungatur, neque alia valli men-
tio. Neque verbum *contexens* impe-
dit, ut opinor, cum *texere* prostruere,

tum paullatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra, artaque circumdare: et struebatur agger, unde saxa, hastæ, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil æque, quam sitis, fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. Simul equi, armenta, ut mos barbaris, juxta clausa, egestate pabuli exanimari: adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit; his dedicationem, aliis mortem, et mutuos inter se ictus parantibus. Et erant, qui « non inultum exitium, sed eruptionem » suaderent, neque ignobiles, quamvis diversi sententiis.

L. Verum e ducibus, Dinis proventus senecta, et longo usu vim atque clementiam romanam edoctus, « ponenda arma, unum adflictis id remedium, » disserebat. Primusque se cum conjuge et liberis victori permisit: secuti ætate aut sexu imbecilli, et quibus major vitæ quam gloriæ cupido. At juvenus Tarsam inter et Turesim distrahebatur: utrique destinatum, cum libertate occidere: sed Tarsa « properum finem, abrumpen-

ædificare, dicatur apud Cic. ad Att. 4, 15. et Suetonium. ERN.

Simul æque armenta. Malim, *Simulque armenta.* Possit etiam, *Simul equi, armenta.* Sed hoc præfero. LIRS. Probat Pichena. MS. *eque.* Jac. Gronovius: *uno reliquo fonte uterentur simul. Æque armenta etc.* Quod mihi quidem non placet. ERN. Tò equi expungendum censet Grut. quod eorum rarior in montibus usus. Videtur ortum ex *Simulque.*

Malum extremum discordia. Neque nollem, *malorum extremum.* Ceterum ad vitam et usum notanda gnome: quam adfirmat item Polybius 5, 93. Διόπερ ἵν, inquit, ἀμφισβητήσεως, φιλοτιμίας, ὀργῆς τῆς ἐν ἀλλήλοις πάντα πλεον. Τοῦτο γὰρ οὐ φιλεῖ γίνεσθαι, καὶ περὶ τὰ κοινὰ πράγματα καὶ περὶ τοὺς κατ' ἰδίαν βίους, ὅταν ἰλλίπωσι αἱ χορηγίαι τὰς ἐκάστων ἐπιβολὰς. Hæc talia, quisquis vir es. observa et decerpe, serios historiarum fructus. LIRS.

das pariter spes ac metus, » clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro. Nec defuere, qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis. Et ingruerat nox, nimbo atrox, hostisque, clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat : cum Sabinus circumire, hortari, « ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti, telisque non in falsum jactis. »

LI. Interea barbari catervis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora jacere : nunc virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere fossas : quidam, pontes et scalas ante fabricati, inferre propugnaculis, eaque prensare, detrahare et adversus resistentis cominus niti : miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ spes, et, si cedant, insignitius flagitium ; illis extrema jam salus, et adsistentes plerisque matres et conjuges, earumque lamenta addunt animos. Nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna : incerti ictus, vulnera improvisa : suorum atque hostium ignoratio : et montis anfractu repersæ, velut a tergo, voces, adeo cuncta miscuerant, ut quædam munimenta Romani, quasi perrupta, omiserint. Neque tamen pervasere hostes, nisi admodum pauci :

* *Hortari, ne.* Sic Liv. 29, 4. Ter. Hec. 1, 1, 16.

Propugnaculis, eaque prensare. Dubitat, turres esse Freinsheimius : recte. Intellige *loricam*, quam c. 49. textam dixit. Noster 1, 68. *proruunt fossas, injiciunt crates, summa valli*

prensant. Ut muri, sic valla propugnacula dicuntur, unde urbs, castra defendantur. Eam.

Muralia pila. Majora iis, quæ in acie jacerentur, quod facilius deji-ciuntur et majoricum vi. Cæs. B. G. 7, 82. jam laudavit Freinsheimius. Eam.

ceteros, deleto promptissimo quoque aut saucio, adpetente jam luce, trusere in summa castelli; ubi tandem coacta deditio, et proxima sponte incolarum recepta. Reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, præmatura montis Hæmi et sæva hiems subvenit.

LII. At Romæ, commota principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra, sobrina ejus, postulatur, accusante Domitio Afro. Is recens prætura, modicus dignationis, et quoquo facinore properus clarescere, « crimen impudicitiae, adulterum Furnium, veneficia in principem et devotiones » obiectabat. Agrippina semper atrox, tum et periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri reperit. Quo initio invidiæ, « Non ejusdem, » ait, « mactare D. Augusto victimas, et posteros ejus insectari. Non in effigies mutas divinum spiritum transfusum; sed

In summa castelli. Sic cod. MS. editi *ad summa.* ERN.

Sponte incolarum. MS. *incorum.* ex quo primum editum *inimicorum*: quod alienum, animadvertente Be-roaldo ipso in notis: deinde e correctione Mureti edidit Pichena, quod sequentes editores recte secuti sunt. Jac. Gronovius tamen suspicabatur *vicorum.* ERN. Crollius conjicit *istorum.*

Præmatura m. H. et s. hiems. Forsan legendum *præter naturam m. Hæmi.* Sic *natura montis* Liv. 38, 20 et 26. Caesar. Bell. Gall. 1, 21. Sane singularis *judicio montis hiems.* W OFK.

Comm. p. domo. Per Drusi mortem, 4, 8.

Claudia Pulchra sobrina. Dionem adi, qui 59, 19. historiam hancce recensuit inter acta Caii, ubi de Domitio. Sobrina hæc Claudia quo-

modo Agrippinæ fuerit, nondum reperi: hoc tantum, filiam ejus Quinctilium Varum, desponsam filie Germanici: quod ostendo infra. LARS.

Recens prætura. Heinsius volebat *præturæ.* Frustra, ut jam alibi notavimus. ERN.

Atrox. I. e. ferox, impotens animi, iras occultare nescia, animosa. V. infra 60. Talis et *atrox Catonis animus* ap. Horat. 2, 1, 24. ERN.

Quo initio invidiæ. Int. faciendæ. Hinc initium et occasionem invidiæ faciendæ, dicendi ea, quæ invidiam Tiberio facerent, sumat. Sic mox c. 53. *invidiam et preces orditur.* 6, 29. *culpam invidia velavisse.* i. e. invidia ipsi faciendæ velare tentasse. 15, 19. *magna cum invidia senatum adeunt.* ERN.

Sed imaginem veram. Mallem etiam paullo rectius: *sed imaginem*

imaginem veram, coelesti sanguine ortam, intelligere discrimen, suscipere sordes. Frustra Pulchram praescribi, cui sola exitii caussa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiae, ob eadem adflictæ. » Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuiere; correptamque græco versu admonuit : « non ideo lædi, quia non regnaret. » Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus : divulgato ingenio, et secuta adseveratione Cæsaris, qua « suo juredisertum »

30. *Sed imaginem veram coelesti sanguine ortam intelligere discrimen.* Scribo se, imaginem veram coelesti sanguine ortam, impelli in discrimen. Se imaginem, Muretus jam occupavit. 3, 34. de Messalino, inerat imago paternæ facundiæ. Hist. 4, 7. Esse satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Ad voluntariam mortem percelli Ann. 11, 2. — 31. Raram occulti pectoris elicuiere vocem. Scribe, rarum, ut ampe noster. Quod rarum erat in Tiberio, ut mediis occulta proderet verbis. Vide notas Gronovii Ann. 13, 2.

veram, coelesti sanguine ortam, intelligere discrimen. GRON. Quidam etiam malunt se imaginem v. sed vulgati idem sensus. EAM.

Intelligere discrimen. Periculum scire, quod immineret, sordes suscipere, ut in reatu propinquorum. De se Agrippina sentit. LRS.

Suscipere sordes. Hoc ad Agrippinam, quæ ipsa in sordibus, ut videtur, ob reatum Pulchræ sobrinæ. LRS.

Frustra Pulchram praescribi. Praescribere est praetextere, obtendere. Frustra occultari consilium sui perdendi Pulchra in discrimen vocanda, tanquam hæc peteretur, non per laus ejus ipsa. EAM.

Sosia. Cf. c. 19.

Græco versu admonuit. Sueton. c. 53. extulit, Si non dominaris, filiola, injuriam accipere existimas? ex quo Canterus noster divinat. Εἰ μὴ παύσεις, τρυφῶν, ὑπερίστας δυνάμεις. Sed non est dubium, quin ad Jasonis

vocem aspexerit Tiberius, quam ille in Tragedia quapiam emisserit : cujus mens hæc et verba apud Aristotelem Polit. 3, 4. Καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως τὰς αὐτὰς ψαῖδας, πρὶν μὲν τυραννῆς, ὅς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἴηαι. LRS. Pichena et J. Gronovius testantur in MS. esse non : quod cur spernatur, nulla caussa est. Sine interrogatione exprimit Tacitus, quod Suetonius cum interrogatione, quis præcedit admonuit, cui hoc aptius, ut facile quivis sentiet. Pichena, ut Suetonio similem Tacitum faceret, scripsit num, quod illud verbum non patitur : unde nemo imitatus est. EAM. Cum Pichena iterum facit Crollianus, neque ad correptam admonuit repugnare putat interrogationi. Parum, puto, interest. Male. Hillerus pristinam lectionem præfert, ideo lædi. Codicis lectio num aut non requirit.

Suo jure disertum. Et sane magnificentæ ubique Quintilianus, quem senem ab se adolescentulo cultum

eum adpellavit. Mox capessendis adcusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiæ quam morum forma fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam.

LIII. At Agrippina, pervicax iræ, et morbo corporis implicata, cum viseret eam Cæsar, profusis diu ac per silentium lacrimis, mox invidiam et preces orditur: « subveniret solitudini, daret maritum: habilem adhuc juventam sibi; neque aliud probis, quam ex matrimonio, solatium: esse in civitate..... Germanici conjugem ac li-

32. *Esse in civitate.... Germanici conjugem ac liberos ejus recipere dignarentur.* Sic cod. Flor. Arbitror hæc sic supplenda ac corrigenda, *Esse in civitate tanta, qui Germanici conjugem ac liberos ejus respicere dignarentur. Respicere*, propriam de adflicto verbum. *Respice res humiles* apud Papinium. *Ejus liberos* refer ad Tiberiam, a quo adoptatus Germanicus.

ait 5, 7. Lirs. Freinsh. comparat locum Cic. pro Arch. 8. *Suo jure nos- ter ille Ennius sanctos appellat poetas*, tibi suo jure ad poetas, non ad Ennium pertineat, propter sequentia, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur. Sed hæc est interpretatio Ciceronis. *Appellavit* est appellandum dixit. Simile est illud c. 26. *missus, quæ regemque et socium atque amicum appellaret*, i. e. a senatu appellatum diceret, nunciaret. Cic. Arch. 11. *prædicationem nobilitatemque despiciunt*, i. e. despiciendam dicunt, docent. Ern.

Morum forma. An Tacitus fama scripsit? quod epitheton desiderare res videtur. *Prosperam famam* dixit etiam Hist. 1, 14. *secundam* Cicero ad Q. fr. 1, 1. et alii. Eademque sententia alibi quoque utitur Tacitus. Mox enim *eloquentiæ dempsit* de fama capiendum. Sic contra c. 61. *Haterius*

eloquentiæ, quoad vixit, celebratæ. Supra c. 38. *prospera sui memoria*, quæ statim explicatur per *famam*. 15, 59. contra pro *forma corporis* male MS. Bnd. *fama*. Idem visum Cannegieteroin Rescriptis Boxhornio de Catone c. 31. Ern. *Fama* quoque Heinsius, sublato operarum vitio.

Invid. et preces. Cf. 3, 67.

Esse in civitate Germanici. Non ego medicus huic loco: vidi (Gros-lotius) qui legeret: *esse in civitate, qui Germanici c.* Sed in manuscripto cum palam lacuna sit. *civitate..... Germanici*, cur non defectum arbitremur? Lirs. Supplementum illud probant Vertranus, Muretus, Gruterus, Ryckius: Jac. Gronovius autem Agrippinæ nomen excidisse putat: *esse in civitate, Agrippinam G. c. ac liberos qui recipere dignarentur.* Illud lenius puto: etsi nihil definitio. Ceterum invidiose dictum facile patet. Aliter corrigit Rutgers. Lect.

beros ejus recipere dignarentur. » Sed Cæsar, non ignarus, quantum ex republ. peteretur; ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego, a scriptoribus annalium non traditum, reperi in commentariis Agrippinæ, filiae: quæ Neronis principis mater, vitam suam et casus suorum posteris memoravit.

LIV. Ceterum Sejanus mærentem et improvidam altius perculit, immissis, qui, per speciem amicitiae, mœnerent, « paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. » Atque illa, simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos adtingere cibos: donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat. Idque quo acrius experiretur, poma, ut erant adposita, laudans, nurui sua manu tradidit. Aucta ex eo suspicio Agrippinæ, et intacta ore servis tramisit. Nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem,

Venusin. c. ult. Interpungit post esse: et civitate putat factum ex orbitate, i. e. orbitate. In orbitate (sua) Germ. c. ac l. etc. dignaretur. Malherbius ap. Gevart. Elect. 3, 3. conjicit: *Solatium in ea arte, Germanici c. a. l. etc.* ERM. Paschalius etiam supplebat qui. Crollius recte monet, majorem indicari lacunam a Pichena, quam quæ sic expleatur; suppletergo: qui Augusti neptim. Heinzius volebat: esse in civitate tanta, qui. Hillerus: esse in civ. nobiles multos, qui. Dignarentur ex cod. dedit Pichena, prius erat dignaretur, quod Acidalius pro superbia feminae passive accipiendum statuit, qui ab ipsa dignaretur.

Ex rep. peteretur. Cui, illo conjugio cum Augusti nepte, velut alterum caput dabatur. Ideo de metu sequi-

tur, quem silentio dissimulavit. LIRS.

Commentariis Agrippinæ filice. Quæ mulier perita et industria præter sexum. Citat eam Plinius indice libri 7. vocatque Agrippinam Claudii: scilicet uxorem. Et libro 7, 6. *Neronem paullo ante principem, pedibus genitum parens ejus scribit Agrippina.* Non pertinent ad hanc, ut vir doctus nuper censuit, Augusti laudes apud Suet. 86. *Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans: sed opus est, inquit, dare te operam, ne moleste scribas aut loquere.* Manifestus est ἀναρρησις; pertinent ad matrem hujus, quæ Augusto neptis: ista proneptis. Nec dubium quin hæc quidem vivo Augusto plane adhuc puera. LIRS.

Servis tramisit. Quid ad fulcrum lecti, ex more. LIRS.

« non mirum, » ait, « si quid severius in eam statuisset, a qua veneficii insimularetur. » Inde rumor, « parari exitium : neque id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quæri. »

LV. Sed Cæsar, quo famam averteret, adesse frequens senatui, legatosque Asiæ, ambigentes, « quam in civitate templum statueretur, » pluris per dies audivit. Undecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diversæ. Neque multum distantia inter se memorabant, « de vetustate generis, studio in populum romanum, per bella Persi et Aristonici aliorumque regum. » Verum Hypæpeni, Trallianique, Laodicenis ac Magnetibus simul, tramissi, ut parum validi. Ne Ilienses quidem, cum « parentem urbis Romæ Trojam » referrent, nisi antiquitatis gloria, pollebant : paullum addubitatum, quod Halicarnassii, « mille et ducentos per annos, nullo motu terræ mutavisse sedes suas, vi-

Famam averteret. Et populi sermones alibi occuparet. Eo enim fine ipse in senatu creber, et res illustriores actæ; ne vacare ipse privatis videretur, neve populo de iis loqui esset. LIRS. Suet. Calig. 48. Confestimque urbem petiit, deflexa omni acerbitate in senatum; cui ad avertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur. Nota fabula de cane Alcibiadis. GRON.

Templum statueretur. Illud, quod destinatum Tiberio et senatui a communi Asiæ. LIRS.

Neque multum dist. int. se. Sic cod. prius inter se dist.

Per bella Persi. Hæc forma genitivi in libris antiquis sæpe obvia, sæpe temere mutata: de qua v. Gron. et Drak. ad Liv. 42, 25. Usus etiam Sallustius H. 1. auctore Prisciano :

a primordio urbis ad bellum Persi Macedonicum: quem imitatus Tacitus videtur. Ibi v. Curtius, p. 934. ERM.

Magnetibus. Patet tamen ex numo Galliæni, Magnetes per se solos duobus sæculis post potuisse ludos celebrare. Vid. Eckhel. vol. 3. p. 107.

Ut parum validi. Int. divitiis: quo etiam mox pollebant spectat: alias validæ urbes a magnitudine munimentis, copiis militaribus dicuntur potius. ERM.

Ilienses. Huc numi varii Iliensium in honorem Romæ. Cf. Eckhel. vol. 2. p. 484.

Halicarnassii. Cod. Alicarnassii, quod defendit Jac. Gron. ad Herodoti titulum, non ego. ERM.

Mutavisse. Scite Paschal. in margine: forte mutavisse.

voque in saxo fundamenta templi adseveraverant. » Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesii Milesiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut consanguinei : nam « Tyrrhenum Lydumque, Atye rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem : Lydum patriis in terris resedissee; Tyrrheno datum, novas ut conderet sedes : et ducum e nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia : auctamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis, cui mox a Pelope nomen. » Simul « literas imperatorum, et icta nobiscum fœdera bello Macodonom, ubertatemque fluminum suorum, temperiem cœli ac dices circum terras » memorabant.

LVI. At Smyrnæi, repetita vetustate, « seu Tantalus, Jovæ ortus, illos, sive Theseus, divina et ipse

Templi. Solide struendi scilicet.

*Atye rege genitos. Atye, Hercules et Omphales filius, e duobus filiis sorte jacta alterum retinuit Lydum nomine, alterum in Italiam misit colonie deducendæ : cui nomen Tyrrhenus, et ab eo Tyrrhenia terra. Ita fere Strabo 5. p. 219. convenienter ad Taciti verba : et Tertull. de spectaculis 5. *Lydos ex Asia transvenas in Etruria consedissee, Timæus refert, duce Tyrrheno, qui fratri successerat, (lego, cesserat, sive, recesserat) regni contentione. Paulo diversus tamen ab istis Dionysius 1, 27. Cf. et Velleius 1, 1. Lirs. De Atye et ejus progenie v. Dionys. l. c. Scalig. Canon Isag. l. 2. p. 159. l. 3. p. 327. qui primos reges Lydorum Atyadas facit, a quo**

discedit Rupertus ad Besold. p. 104. et 112. ERM.

Cui mox a Pelope nomen. Quem Pelopem, vulgo Phrygem, Pausanias 5, 1. et quidam Lydum faciunt. Lirs.

Seu Tantalus Jovæ ortus. Variantes has sententias super condita Smyrna notabis passim. De Theseo et Atheniensibus, censuit Epigrammatarius 4, 4. Εἰς σινδὴ Πανερπάρου, ubi Athenienses hoc argumento Homerum sibi vindicant : Ἥμῶντος γὰρ ἱεῖος ὁ χυῖος ἐν ἀολίῃς, Εἰσὲν Ἀδναῖος Σμύρναν ἀποκρίσσειν. De Amazone, quæ nomen Smyrnæ a se dederit, initio libri 14. Strabo. Ceterum lapides numique hoc oppidum Zmyrnam scribunt, non ut obtinuit per sigma. Lirs. Et sic scribitur etiam

stirpe, sive una Amazonum condidisset; » transcendere ad ea, quis maxime fidebant in populum romanum officiis, missa navali copia, non modo externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: « seque primos templum urbis Romæ statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem jam populi romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe, et validis per Asiam regibus. » Simul « L. Sullam testem » adferebant, « gravissimo in discrimine exercitus, ob asperitatem hiemis, et penuriam vestis, cum id Smyrnam in concionem nuntiatum foret, omnes, qui adstabant, detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse. » Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulere. Cen-

33. *Templum urbis Romæ statuisse. Urbi Romæ malim ut et apud Livium 43, 6. Alabandenses templum urbi Romæ se fecisse commemoraverunt.*

in codice MS. h. l. et supra 3, 63. V. Jac. Gronov. ad h. l. Vide etiam de hac scriptura Pierium in Castig. ad Virg. *Æn.* 7, 648. ERN. De Z initiali vocis Smyrna v. querentem lit. Σ ap. Lucianum in Jud. vocalium.

Se primos templum urbis. Observabit philologus. Accidit hoc a. U. 558. Secuti exemplum sunt Alabandenses annis 24. circiter posterius. Gloriantur apud Livium 43, 6. *Alabandenses templum Urbis Romæ se fecisse commemoraverunt, ludosque anniversarios ei divæ instituisse.* Prudentius de hac dea in Symm. 1, 219. .... *colitur nam sanguine et ipsa More deæ, nomenque loci ceu numen habetur: Atque Urbis Venerisque pari se culmine tollunt Tempora, simul geminis adolentur thura deabus.* Ubi vides, commune Romæ templum in ipsa urbe cum Venere fuisse. Ad hanc quoque divam ille poeta (* Rutil. in itin. v. 47.):

Exaudi, Regina tui pulcherrima mundi, Inter sidereos, Roma, recepta polos. Claudianus in monte Palatino collocat, ubi provincias facit Romæ supplicantes in 1. Cos. Stilich. 2, 227. *Conveniunt ad tecta deæ, quæ candida lucent Monte Palatino.* LIRS.

In concionem nunt. Sunt quibus legendum videatur in concione; sed, utroque modo dici, liquet ex notatis ad Justinum 19, 2. et 34, 2. Lactantius de Mart. Persec. c. 46. *nuntiatur in castra.* WORK. In concionem, recte, Pichena iudice. *Nuntiatum* idem quod perlatum.

Omnes, qui adstabant, detraixerunt. ERN. Vera ratio latinitatis postulat *adstarent.*

Prætulere. Sic cod. Ad rem ipsam spectat numus Smyrnæ, in quo signum Tiberii in medio templo. V. Spanh. de Præst. NN. t. 1. p. 139. Eckhel. v. 2. p. 547.

suitque Vibius Marsus, « ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum legaretur, qui templi curam susciperet. » Et quia Lepidus ipse deligere, per modestiam, abnuebat, Valerius Naso, e prætoriis, sorte missus est.

LVII. Inter quæ, diu meditato prolatoque sæpius consilio, tandem Cæsar in Campaniam, specie dedicandi templa, apud Capuam Jovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul urbe degere. Caussam abscessus quamquam, secutus plurimos auctorum, ad Sejani artes retuli: quia tamen, cæde ejus patrata, sex postea annos pari

Super numerum. Eum, qui aut misitatus esset in quaque provincia, aut in SC. præfinitus, quo provincia decreta fuisset. Olim quidem SC. numerus definitus, quo provincia ornabatur. Ceterum, quia Lepido optio legati data, videtur tum moris fuisse, ut præsides in provinciis senatus et populi legatos legerent, ut olim libera rep. quamquam et tum variatum in ea re. V. dicta in Clave Cic. ERM.

Deligere. Sic e cod. Pichena; prius erat *deligi se*. Muretus dabat *deligi a se*.

Cæsar in Campaniam. Vox abest sententiæ explendæ. Lego, *Cæsar iit Campaniam*. LIPS. Pichena putabat *iit, profectus est*, intelligi posse, unus loco Cic. ad Att. 2, 8. *Cogito in Tusculanum*: qui huic non est similis. Vel excidit verbum, vel, ut Lipsius putat, latet in præpositione, vel ab ea absorptum est. ERM. Crollius *tandem* vertit in *tendit* vel *tendere*. Satis audacter. Hillero Racem. 31, 32. bene habere vulgatum videtur; *interquæ* respicere ad certamina urbium, *tandem* respondere

τῷ diu, ellipsin verbi non esse ingrati, nec in motu ad locum insuetam. Heinsius volebat: *adiū Campaniam*. — De ellipsi verborum *ire, proficisci* et similibus, vid. Dukerum. ad Florum 3, 6. Acute tamen hoc loco Lipsius, *iit in C. WORK*.

Apud Nolam. Loco, ubi mortuus. Adi Dionem 56, 46. in extremo: Suet. 40. LIPS. Ceterum e cod. MS. *templa* pro vulg. *templum* rescripsi. Templum Jovis Capuæ *Capitolium* dictum ap. Sueton. l. c. ERM.

Ad Sejani artes retuli. Supra c. 41. ERM. Adde, quod imperator se magis tutum ibi crederet post ea, quæ ex Votieno audierat. c. 42.

Sex postea annos. Abiit urbe Tiberius a. U. 779. nec rediit: abiit vita a. 790. Undecim ergo absfuit continuos annos. Errorem Plutarchi non dissimulo, aut potius exscriptoris, libello de exilio p. 602. ubi legitur Tiberius septem annis Capreas inhabitasse. Verba sunt: Τίβεριος δὲ Καῖσαρ ἐν Καπρείαις ἰσπὸν ἐτε διήκον μέχρι τῆς τελευτῆς. Falsum. Nec juverit eum, quod non statim Capreas secessit. Vix enim

secreto conjunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem, cum factis promeret, locis occultantem. Erant, qui crederent, in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse: quippe illi prægracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies ac plerumque medicaminibus interstincta:

in Campania hæsit dimidiatum annum, ut liquet ex Cornelio nostro. Damna ergo lectionem, nisi mavis Plutarchum, et scribe *Sixa* vel *Isixa* ita. Etiam in Suetonii loco, ubi de hac absentia, adhæresco c. 51. *Toto quidem triennio, quo vivente matre absuit, semel omnino eam, nec amplius, quam uno die ac paucissimis vidit horis.* Et malim, toto biennio. Egressus enim Tiberius fine a. 779. obiit illa principio a. 782. ut ex Tacito clarum. Non ergo fuerunt inter toti tres anni. LRS. *Annos conjunxit est, sex annos continuos, post illos quinque superiores annos, mansit in eodem secreto. Sic consularum conjungere* Suet. Cal. 17. dixit. ERN.

Plerumque permoveor. Est, sæpe venit in mentem, dubito, an verius sit etc. *Plerumque* pro sæpe jam supra vidimus. Et verbum *moveri*, *permoveri* e contextu intelligendum: diciturque etiam ingenium moveri. ERN.

Promeret. Sic 12, 59. *sævissima quæque promere.* Cf. Græv. ad Lact. de M. Persec. 21.

Quippe illi prægracilis. Pugnat hæc delineatio e diametro cum Suetonii verbis 68. *Corpore fuit amplo atque robusto: statura, quæ justam excederet. Latus ab humeris et pectore: ceteris quoque membris usque ad imos pedes æqualis et congruens.* De veritate, secundum

neutrum pronuntio. Quod sequitur, *ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta:* explicat idem Suetonius: *facie honesta, in qua tamen crebri et subtiles tumores.* In cuius verbis vitium: quid enim est subtilis tumor? Libri aliquot *Pulmanni nostri subiti tumores.* Nihil melius. At tu me duce scribe, *substilli tumores*, vel etiam *substilles.* Non potuit magis aptiore verbo exprimi liquor saniesque, quæ in ejusmodi tumoribus minutatim stillat. Ita *substillum* Festo, *tempus ante postque pluviam, quod jam stillaret aut nondum desisset.* Tertull. de Pall. 2. *Aut imbres raurt, et si qua missilia cum imbribus, dehinc substillum, et denuo sudum.* Cato de Rust. 156. in Stranguria usurpat: *Nunc deiis, quibus ægre lotium it, quibusque substillum est.* LRS. De loco Suetonii vide ibi dicta. Ceterum paullo ante vulgo in *senectute* quoque c. h. Ordinem verborum e MS. refinximus, qui est haud dubie elegantior. ERN. Lampugnani e eod. mo Mirand. dat *prægravis*, quod in disputatione non improbat Lipsius, immo sibi vindicare videtur. Non opus est. Cum Hillero distinguo tempora. Suetonius de vegetis Tiberii annis, Tacitus de senecta ejus decrepita et effœta loquitur.

Medicaminibus. Galenus de Compos. medicam. per gen. 5. 11. pastillos præscribit ad herpetas Tiberii.

et Rhodi secreto vitare coetus, recondere voluptates insue-
rat. Traditur etiam, matris impotentia extrusum, quam
dominationis sociam adspernabatur, neque depellere po-
terat, cum dominationem ipsam donum ejus accepisset.
Nam dubitaverat Augustus, Germanicum, sororis ne-
potem, et cunctis laudatum, rei romanæ imponere : sed,
precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Ti-
berium adscivit. Idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

LVIII. Profectio arto comitatu fuit : unus senator,
consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia :
eques romanus, præter Sejanum, ex illustribus, Curtius
Atticus : ceteri liberalibus studiis præditi, ferme Græci,
quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti coelestium,
« iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut re-
ditus illi negaretur, » unde exitii caussa multis fuit,
properum finem vitæ conjectantibus vulgantibusque :

34. *Et Rhodi secreto. Rhodio præstiterit. Rhodium secessum habuimus c. 15. —*
35. *Idque Augusta exprobrabat, reposcebatque. Exprobrando vel exprobrans vel*
exprobrabat reposcendo. Sic exprobrare excusando 1, 10. vivendo exprobrare 16, 10.
memorando exprobrare beneficia 13, 21. fæda acrius accendere exprobrando 13, 13.
— 36. *Unde exitii caussa multis fuit. Tolle fuit.*

Tiberio Germanicum. Memoria
rei in numo Tiberii Tarraconensi
in cujus postica *Drusus et Germa-*
nicus Cæsar. Vaill. NN. Col. t. 1.
p. 82.

Arto comitatu. De comitibus
impp. abunde dictum ad Sueton.
Exc. 15. ERN. Sic Cic. in Verr. 4,
30. *Comitatu regio fiat.* Contra in
Catil. 3, 2. *cum magno comitatu.*
WORK. Ubi tamen etiam in aliis cum
abese Ernestius notavit.

Cocc. Nerva. Cf. 6, 26.

Ex illustribus. Vid. ad 11, 4.
ERN.

Curtius Atticus. Est ille, quem 6,
10. subversum artibus Sejanii ait, et

ad quem Ovidii El. 2, 4 et 7. De
Ponto. LIPS.

Levaretur. Amicus Ryckii, Hein-
sius fortasse, *oblectaretur* : interpre-
tatio hæc est, non emendatio. ERN. Sic
et Virgil. *Æn.* 8, 308. Sedul. 1, 318.
WORK. — * V. et Ovid. Tr. 4, 1, 19.

Iis motibus siderum. I. e. ut vulgo
loquuntur ea constellatione, quam
Græci *Σίμα, συρρομένη* vocant, etc.
In eoque et motus ratio habetur, per
quem sunt certi positus siderum.
Gellius 14, 1. Chaldaeos profiteri,
de motu deque positu stellarum di-
cere posse, qua futura sint. Noster
infra H. 2, 78. *responsa vatium et*
siderum motus. ERN.

neque enim tam incredibilem casum providebant; ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis et falsi; veraque quam obscuris tegetur. Nam « in urbem non regressurum, » haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure aut litore, et sæpe moenia urbis adsidens, extremam senectam compleverit.

LIX. Ac forte illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum auxit vana rumoris; præbuitque ipsi materiem, cur amicitiae constantiaeque Sejani magis fideret. Vescabantur in villa, cui vocabulum *Speluncæ*, mare Amu-

Casum. Sic conjiciebat Freinsheim. legendum pro *causam*. Verum vidit. Sed non opus conjectura erat inspicienti vett. edd. Beroaldi, Aldi, Rhenani, Alciati, Gryph. in quibus est totidem literis *casum* atque etiam in MS. Errore operarum primum irrepsit *causam*, cui paullo ante præcedens verbum *causam* locum fecit. Sequentes editores negligentia inspiciendarum vett. edd. vitium propagarunt. ERN. *Casum* habet Rheu. 1519. *Causam* id. 1544. unde in sequentes.

Ut u decim per. Conjunctio ut pendet a verbo *casum*, in quo latet *futurum esse*: cujus generis exempla plura diligentes veterum scriptorum et græcorum et latinorum lectores observabunt. Neque enim rem tam incredibilem eventuram providebant, ut etc. FRN.

Haud forte dictum. Non temere, sine idonea causa; unde veritas prædictionis. ERN.

Villa cui vocabulum Speluncæ. Prætorium Suetonius appellat c. 39, more sui sæculi, quo omnes villæ elegantiores et non rustici usus præ-

toria dictæ. Nomen illi a re, quia imposita vel adjuncta huic native speluncæ. Id secutos in positura villæ Romanos, docet Senecæ locus de villa Vatiæ ep. 55. *Speluncæ sunt duæ*, inquit, *magni operis, lato atrio, paries manufactus* (scribo, *pares manufactis*): *quarum altera solem non recipit, altera usque in Occidentem tenet*. Ceterum hoc ipso in facto recensendo non sine cæmione Suetonium dimitto: cujus vulgati libri: *In Prætorio, cui Speluncæ nomen erat, incænante eo complura et ingentia saxa fortuito superne delapsa sunt*, et aio rescribendum: *in cænante eum*. Addo, hodieque nomen manere, et oppidulum esse: extremis montibus Fundanis, ad mare adjacens. LIRS. Adde Strab. 2. p. 233. qui prope Terracinam dicit esse *οἰκὴν μεγάλην κατοικίαν καὶ πολυτελεῖς ὑδρυμῖνα*. Male ibi vertitur *ædes*. Immo *triclinia, diætas* etc. Adde dicta ad Suet. l. c. ubi dixi, prætorii nomine posse etiam intelligi triclinium illud ipsum, in quo cænabat Tiberius, quod non placet Oudendorpio. Ego vero non negavi,

clanum inter Fundanosque montes, nativo in specu : ejus os, lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros : hinc metus in omnes et fuga eorum, qui convivium celebrabant. Sejanus genu, vultuque et manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus : atque habitu tali repertus est a militibus, qui subsidio venerant. Major ex eo : et, quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. Adsimulabatque indicis partes adversus Germanici stirpem, subditis, qui adcu-

37. *Adsimulabatque judicis partes.* Nil novandum. Subornabat Sejanus delatores atque accusatores adversus Germanici stirpem, quibus a Tiberio auditis, ipse postea quasi judicem agebat, tanquam vera essent, quorum illi insimularentur, atque hac arte Tiberium adversus illos paulatim instimulabat. Idem Phædrus prol. 3. Sejano exprobat. Ovidius passim usus hoc verbo.

totam villam Speluncam dictam : sed dicta tamen sic est a triclino in spelunca, atque ipsum etiam triclinium sic potuit vocari. EARN. Spelunca, hodie *Sperlonga*, unde et *mar di Sperlonga*. In loco Suetonii male Lipsius vult in *cænantem* : id si factum foret, qui evasisset ?

Mare Amyclanum inter. Amyclæ duplices. Alteræ Laconum quæ silentio perierunt, ut parcemia est : alteræ Italicæ, inter Caietam et Terracinam, quas a serpentibus deletas crediderunt Solinus 2, 32. 7, 8. Pliniusque 3, 9. Ab his Amyclis, mari illi nomen. LIPS. De Amyclis laconicis silentio perditis v. SERV. ad Virg. 10, 564. Cf. Erasmi adagia 1, 9, 1.

Genu vultuque. Hæc positio facile capitur, si cogitas jacentem in lecto Tiberium : ut solent vescentes. Ipse igitur tali habitu super eum, ut tueretur. LIPS.

Major ex eo. I. e. potentior. Sic Latini crescere dicunt, ut Cicero Cluent. 28. etc. Add. BURM. ad Ovid. Her. 15, 117. EARN.

Adsimulabatque judicis partes. Freinsh. in ed. 1638. adsentiebat Mureto, *indicis* legenti, quod probe gnarus fuerit Sejanus, quantum invidiæ apud omnes, apud Tiberium etiam ipsum suspicionum, movere potuisset. Idem postea (in paraphrasi) sic exposuit : *Quapropter occasione illa ad subvertendos Germanici liberos usus, tanquam judicis officio contra eos fungebatur, exclamabatque, quantam illi animadversionem mererentur, qui adversus beneficia principis tam ingrati forent.* At ego subscribo Mureto, et malo *indicis*. Hoc enim ipso libro cap. 28. *index idem et testis dicebat.* cap. 31. *Catus Libonem inlezerat insidiis, deinde indicio perculerat.* 6, 9. *ni Celsus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset.* Justinus 32, 2. *Ad cujus rei probationem immittit indices, testes subornat.* Et mox *testes indicesque torquere.* Talem se gerebat apud Tiberium Sejanus, tanquam invitus, fide ac devotione

satorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem, proximum successioni, et, quamquam modesta juventa, plerumque tamen, quid in præsentiarum conducirer, oblitum, dum a libertis et clientibus, apiscendæ potentiae properis, exstimulatur, « ut erectum et fidentem animi ostenderet : velle id populum romanum, cupere exercitus; neque ausurum contra Sejanum, qui nunc patientiam senis et segnitiam juvenis juxta insultet. »

LX. Hæc atque talia audienti nihil quidem prævæ cogitationis : sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultæ; quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur, di-

cogente, principi domus suæ vomicas indicaret. GRON. Verissime. Nam hoc interpretatio ipsius Taciti desiderat : *subditis, qui accusatorum nomina sustinerent*. Faernus insuper volebat : *adsumebatque*, non adsecutus vim verbi *adsimulabat*, de qua supra : nec videtur probabile, librariorum notam vocem in exquisitiorem mutasse. ERN. Pichena et Grut. aliique et Crollius præferunt *judicis* ex eadem ratione, ex qua Muretus, Gronovius, Ernesti *indicis*, quia subornarit, qui accusatorum nomina sustinerent. Certe hoc ad utrumque valet. Potuit ipse *judex* subdere accusatores; potuit et *index*. Mihi magis verosimile fit *indicem* hic, quam *judicem*, egisse. Aliud est enim subornare indices, aliud accusatores. Ceterum in nota ex Gronovio heic transcripta utraque Ernestina editio in gravi mendo cubat, omissa priori opinione Freinsheimii, ad quam istud *Idem* postea... refertur. Supplevi.

Ut erectum et fidentem animi ostenderet. Forte melius, *animum*, Pi-

chena. Male. Vulgatum exquisitus est et stylo Taciti convenientius : int. *se*. ERN.

Adpositi custodes. Argutus Freinsb. cum *adpositi* ita dictum putat ut ap. Virgil. *Æn.* 6, 90. *Teucris addita Juno*, i. e. affuit, ut non recederet, sed intensissime observaret. *Addita* ibi est infers, inimica, ut Servius recte interpretatur. Adde ibi Burm. et Gronov. ad Senec. Herc. F. 1237. Juno sponte inimica est, hic appositi sunt a Seiano. ERN.

Defendere daretur, diversæ insuper. Acidalius putat, post vocem *daretur*, pauca quædam deesse, quæ illam periodum absolvant, et ab integro scribenda sequentia, quæ cum superioribus necti in unam periodum nequeant : *diversæ insuper solitudinum formæ oriuntur*. Sane *insuper* hic durius est, nec commodum sensum habet. ERN. Crollio *insuper* est continenter, quod vereor, ut probet. Mihi videtur significare *super his*, exinde, ob exceptas acutasque et in vulgus

versæ insuper solitudinum formæ oriebantur. Nam alius occursum ejus vitare : quidam , salutatione reddita, statim averti : plerique inceptum sermonem abrumpere : insistentibus contra iridentibusque , qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus , aut falsum renidens vultu ; seu loqueretur , seu taceret juvenis , crimen ex silentio , ex voce. Ne nox quidem secunda ; cum uxor vigilas , somnos , suspiria matri Liviæ , atque illa Sejanus , patefaceret : qui fratrem quoque Neronis , Drusum , traxit in partes , spe objecta principis loci , si priorem ætate et jam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium , super cupidinem potentiæ et solita fratribus odia , accendebatur invidia , quod mater Agrippina promptior Neroni erat. Neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat , ut non in eum quoque semina futuri exitii mediteretur ; gnarus , præferocem et insidiis magis opportunum.

sparsas voces. — Wopkens. corrigi *his super*.

Occursum ejus vitare. Pulchra et graphica descriptio eorum , qui amant , metuunt , volunt , nolunt jungi. Et simillima in Sidonio , de sese delato ob satyram ep. 1, 11. , *Alii tamen mihi plus quam deceret ad genua provolvi ; alii , ne salutarerent , fugere post statuas , oculi post columnas ; alii tristes vultuque junctis mihi lateribus incedere*. Lips.

Falsum renidens vultu. Distinguo sic : *renidens vultu ; seu loqueretur , seu taceret juvenis , crimen ex silentio , ex voce*. Turbant vulgo. Lips. Rectissime. Eran. Sic ap. Apuleium Met. 6. *renidens exitiabile , risu maligno*. Sil. Ital. 1, 398. *sævum arri-dens*. Cf. Prææus ad Apul. Apol. p. 12.

Cum uxor. Julia Drusi F. quæ Neroni nupta : quamque postea Claudius , Messallinæ dolo , interfecit. Sueton. Claud. 29. et Dio 60, 18. Lips.

Promptior Neroni. Alii mallent , *pronior* : quod verum puto. Sæpe sic Sueton. Ner. 40. Galb. 12. etc. Constructio cum dativo fraudi fuit , quam etiam Lipsius non concoquebat , adscribens loco Suetonii Ner. 40. *quis cum dativo ?* Permutari in MSS. istas voces notatum Heinio ad Ovid. Rem. Am. 522. et aliis libi. *Studia promptiora in aliquem sunt* 13, 8. sed hoc aliud est. Contra H. 2, 74. *in Titum pronior*. Ceterum , si *promptior* verum est , significat , *facilior ad gratificandum etc*. Eran. *Promptius* etiam sic 12, 1. — Pi-chenæ displicet *pronior*, Wopkensio placet.

LXL. Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa, claris majoribus quam vetustis, vitæque non degener; et Q. Haterius, familia senatoria, eloquentiæ, quoad vixit, celebratæ: monumenta ingenii ejus hand perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigeat: utque aliorum meditatio et labor in posterum valet, sic Haterii canorum illud et profuens cum ipso simul extinctum est.

LXII. M. Licinio, L. Calpurnio coss. ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum: ejus initium simul et finis existit. Nam cæpto apud Fidenam

34. *Vitaque non degener. Rectius vitæque, pro genio nostri. Patrum nam deponit oris apud Roncom ex Ponto 3, 5, 7.*

Asinius Agrippa. Censeo filium Asinii Galli: ideoque addit, clariore illi majores, quam vetustiores. Nam Asinia gens in lucem protracta ab Augusto, qui non injuria extulit avum hujus Pollionem. Lirs.

Clarissimam. Omissa magis. V. 3, 17. Cf. A. Schotti Obs. hum. 6, 34.

Q. Haterius, eloquentiæ celebratæ. Inter declamatores recenset Seneca pater Contr. 6. inuritque eandem notam quam hic Tacitus. *Q. Haterius*, inquit, *pulcherrimam imaginem movit. Caput enim subito quo solebat cursu orationis scribere (vellem describere), quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agrestium, et cum omnia impleret terrore, adjecit: Quid exhoruisti adolescens? socer tuus venit.* De eodem homine vitioque corrigendus Seneca filius epist. 40. *Namque Echeri cursum, suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano volu. Lege, Nam Q.*

Hateri. Elegans in hanc rem Augusti locus ap. Sen. Exc. Contr. 4. in præf. *Haterius noster a. glanissimus est.* Quod a curribus tractum. Ad hunc hominem Eusebius ista refer in Chronicis: *Q. Haterius* (male in eo *Atherius*) *promptus et popularis orator, usque ad 90. præpe annum in summo honore consensescit.* Lirs.

Vigebat. Placebat, probabatur, florebat. Vid. ad Sueton. Ner. c. 20. Ern.

Canorum et profuens. Suavitas vocis et volubilitas verborum, facilitas in dicendo. Cicero Or. 2, 28. 3, 7. Idem Tusc. 5, 18. *profuenter loqui.* Ern.

Nam cæpto apud Fid. In hoc loco vereor, ne quid turbatum sit a librariis: idque animadversuros, qui hæc cogitent. Si verba, *cæpto a. F. theatro*, stant suo loco, amphitheatrum non ab Atilio institutum est, sed ab alio: quod sequentia et res ipsa non patiuntur. Amphitheatra lignea, quale hoc, temporaria erant,

amphitheatro, Atilius quidam, libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede

et ab editore muneris struebantur. Ergo Atilius amphitheatrum instituit et struxit. Igitur Tacitum sic dedisse putem: *Nam Atilius quidam, libertini generis, capto* (i. e. instituto ut 11, 1. *horti capti a Lucullo*) *apud Fidenam amphitheatro, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit* etc. Ita omnia plana, et optime coherentia. Verba, *quo sp. gl. celebraret*, aut sic accipienda: *in quo amphitheatro*, quæ est facillima ratio; aut, si hoc sensu supervacua ista verba videantur, quod ex ipso amphitheatri verbointelligitur, quod in his verbis inest, sic: ut eo frequentiores homines ad spectaculum gladiatorum concurrerent, frequentiores ludos efficeret; quod tali amphitheatro structo longè plures spectare possent. *Celebrare* pro frequens efficere exquisite dicitur: ut Sallust. Jug. 85. *seque remque publicam celebrare*, i. e. celebriores fecere. Cicero de Or. 1, 45. *celebrandæ senectuti perfugium*, de re, quæ efficit, ut senis domus celebretur, frequentetur. Atque id convenit etiam sequentibus, ubi docetur, hominem istum in eo munere quæstum spectasse. Lectores eligant. Sensus igitur loci est: Atilius quidam, libertinus, munus editurus, ædificare instituit amphitheatrum; sed id neque solidis fundamentis imposuit, neque ipsum satis firmiter coagmentavit. Causa erat, quod neque tantos sum-

tus sustinebat res hominis, neque gratiæ et gloriæ causa id munus edebat, sed propter quæstum: unde quam levissima impensa defungi volebat. ERN. Transpositionem Ernestinum probat et Broterius. Improbatur vero Wopkens. et idem Tacitum dicere voluisse existimat.

Apud Fidenam. Hist. 3, 79. *Fidenas*, et sic libri omnes apud Sueton. Tib. 40. item apud Livium 2, 19. Unde merito dubitandum cum Burmanno ad Suet. l. c. an lectio hujus loci incorrupta sit, nec ne. Mihi posterius videtur. *Fidenam* tamen libri omnes ap. Virg. *Æn.* 5, 773. ERN.

Atilius quidam, libertini generis. Ergone permissum libertis edere ludos? Apparet. Suetonium tamen aliud indicare videtur Claudii cap. 28. De Harpocra magnæ gratiæ apud imp. liberto: *Cui, ait, lectica per urbem vehendi, spectaculaque publice edendi jus tribuit.* Sed credo vetitum Romæ tantum, non in municipiis coloniisque. LIRS. De libertino esse capiendum patet e 2, 85. ERN.

Nec municipali ambitione, sed etc. *Ambitio municipalis* est studium gratiæ municipalium comparandæ, ut ad honores municipales, ut duumviratum, pervenias; quo sensu etiam *ambitionem urbanam*, ni fallor, legi, de iis qui Romæ talia facerent: quamquam etiam talis ambitio esse potest in eo, qui jam honores consecutus est, et gratiam famamque ta-

id negotium quæsisset. Adfluxere avidi talium, im-
peritante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac
muliebres secus omnis ætas, ob propinquitatem loci
effusius : unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein
convulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur :
immensamque vim mortalium, spectaculo intentos, aut
qui circum adstabant, præceps trahit atque operit. Et
illi quidem, quos principium stragis in mortem adflix-
erat, ut tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis,
quos, abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat :
qui per diem visu, per noctem ululatus et gemitu,
conjuges aut liberos noscebant. Jam ceteri fama excitati,

libus captat. Sed quod *sordide mercedis* causa minus illud editum di-
cit, id indicio est, hominem non gra-
tuito admisisse spectatores, sed ac-
cepta pecunia sive mercede : unde
intererat hominis, quam maximam
spectatorum copiam adfluere. Eam
mercedem quæstum Tacitus vocat
sordidum ; quia quæstus aliqui in
talibus non solebat spectari, sed gra-
tia et gloria. ERN.

In sordida mercede. Pichena pu-
tat legendum, *in sordidam merce-*
dem. Placet. Sensus ante declaravi.
ERN. Subscribo Pichenæ emendenti,
quia sic et 11, 6. Germ. 24. et Li-
vius 21, 43. WORK.

Virile ac muliebres secus. Tacitus
scripsit, *virile ac muliebres secus.*
Vide ad Livium 26, 47. GRON. Recte.
Et sic esse in MS. magna adsevera-
tione testatur Jac. Gronovius : unde
post eum recepimus, ut nuper faci-
mus in Suet. Aug. 44. et post nos
Oudendorpius. Inscitia verbi viri
docti non crediderunt oculis suis,
in MS. *secus* esse, sed *sexus* lege-
runt ; unde etiam Beroaldus genus

conformavit, et edidit, *virilis ac*
muliebris sexus. ERN. Elegantius et
certioris latinitatis est *sexus*, ut 6,
12. WORK. de voce *secus* v. Charis.
apud Putschium p. 61.

Præceps trahit. Sic MS. non *in*
præceps, ut est in edd. quibusdam.
Adde 6, 17. ERN.

Ut tali sorte etc. Brevitatis stu-
dium fecit, ut hic interpretes hære-
rent Etiam Freinsh. non satis asse-
cutus est, explicans, effugisse cru-
ciatum, quoad in tali casu potue-
runt. Plenum erat : *et illi quidem...*
adflixe rat, ut tali sorte, felices, qui
cruciatum effugissent : hoc res et æ-
quens *miserandi magis* desiderat. Sed
illud *felices* intelligendum reliquit
Tacitus. ERN. Sic Cic. Brut. 28. *ut*
temporibus illis. — Hæc ita distinguit
et interpungit Wopkens. *Et illi qui-*
dem.... ut tali sorte cruciatum effuge-
re, (ita) miserandi magis, quos etc.

Qui per diem visu etc. Sive illi
ipsi, de quibus ante, sive alii, ex-
pertes quamvis mali, qui interdum
videbant, noctu audiebant miseras
suorum. ERN.

hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. Etiam quorum, diversa de caussa, amici aut necessarii aberant, pavere tamen : neque dum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

LXIII. Ut cœpere dimoveri obruta ; concursus ad exanimos, complectentium, osculantium : et sæpe certamen, si confusior facies, et par forma, aut ætas, errorem adgnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt : cautumque in posterum senatusconsulto, « ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res ; neque amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatæ. » Atilius in exilium actus est. Ceterum, sub recentem cladem, patuere procerum domus, fomenta et medici passim præbiti : fuitque urbs per illos dies, quamquam mæsta facie, veterum institutis similis, qui, magna post proelia, saucios largitione et cura sustentabant.

Quinquaginta hominum millia. Nihil mutemus. Suetonius et Orosius 7, 4. *supra* viginti hominum millia periisse eo casu aiunt ; noster quinquaginta, sed latius sumens, debilitatos, non solum obtritos. Lirs.

Quadringentorum millium. Lipsii computatio ad 10000. Philippeos argenteos redegit : sed imperialibus totidem numis maxime respondere eam summam putat Freinshemius. Haudquaquam. Immo, si materiæ sinceritas et præstantia comparetur, ne Philippi quidem sufficient ; tantum abest, ut imperiales. Quadringenta sunt centum millia denarium sive drachmarum. Drachmam autem vel denarium esse octavam partem imperialis numi concessit ad 1, 17, 6. Decem igitur millia imperialium non assurgunt ultra 80000 drachmarum, hoc

est, 320000 numum sestertium. At Philippus decem denariis aut drachmis respondet. Ergo 10000 Philippum sunt 100000 denarium, quadringenta millia nummum sestertium. Gron. Ceterum hic modus pecuniæ muneris ipsius facultatem dat, non amphitheatri struendi. Ern. Monetæ Gallicæ 80,000 libræ. Is ante Augustum census fuerat equestris.

Veterum institutis similis. Livius 2, 47. *Neque immemor ejus, quod initio consulatus inbiberat, conciliandi animos plebis, saucios milites curandos dividit patribus. Fabii plurimi dati ; nec alibi majore cura habiti.* Justinus 28, 4. de Spartanis post pugnam ad Sellasiam bello Cleomenico : *Patentibus omnes domibus saucios excipiebant, vulnera curabant, lapsos reficiebant.* Gron.

LXIV. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Caelio : « feralemque annum » ferebant, « et omnibus adversis susceptum principi consilium absentiae, » qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Cæsar obviam isset,tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud senatum ab illustribus famaue apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam et ultro accitos munificentia iuverat. Adduntur sententiæ, ut mons Cælius in posterum *Augustus* adpellaretur : quando, cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Junii senatoris, inviolata mansisset. « Evenisse id olim Claudiae Quintæ, ejusque statuam, vim ignium bis elapsam, majores apud ædem Matris deum consecravisse : sanctos acceptosque

39. *Claudie Quintæ*. Sic et Naso in *Fastis* 4, 305, *Claudia Quinta* genus *Classe* referebat ab alto.

Ni Cæsar etc. I. e. sed Cæs. obviam ivit. WOFK.

Sine ambitione. Nihil gratiæ trihuens, sed necessitati omnia. Sic Cicero *ambitiosas preces* opponit *necessariis*. Tirones videant *Clav. Cic.* in h. v. *ERN.* Non *preces* sed *rogationes ambitiosas* habet Cic. ad Div. 6. 12.

Augustus appellaretur. Vide Suetonium cap. 48. LIRS.

Claudie Quintæ. Duo nomina gentilitia huic feminae? Non est romanum. Scribo, *Claudie Quintæ*. Tertia, Secunda, Quarta, Quinta, mulierum agnomina ab ordine nascendi. Ita Livio 40, 37., *Calpurnius Piso necatus a Quarta Hostilia uxore dicebatur*. In vetusto lapide *QUARTA. LIVIA.* et alibi *QUINTA. NONIA.* Eoque exemplo hic *Quinta Claudia*. Ju-

dicium meum firmat historia, quia Ap. Claudio hujus patri quinque filiae fuerunt. Cic. Cat. 11., *Quatuor robustos filios et quinque filias Appius regebat, et senex et cæcus*. Male ergo in scriptore de Viris illustribus Livia Claudia. Quod ad historiam hanc miraculumque habes apud solum, nisi aberro, Valerium 1, 8, 11., *Possunt et illa miraculorum loco poni.... quod Q. Claudie statua, in vestibulo templi Matris deum posita, bis ea æde incendio consumpta, prius P. Nasica Scipione, L. Bestia; item M. Servilio et L. Limia coss. in sua basi flammis intacta stetit*. LIRS. Sic a MS. restituit Pichena. *ERN.* Emendationem Lipsii Pichena firmat e cod. De Matre deum recepta a Claudia, v, Ovid, *Fast.* 4, 305.

Bis elapsam. A. U. 643 et 756.

numinibus Claudios : et augendam cærimoniam loco, in quo tantum in principem honorem dii ostenderint. »

LXV. Haud fuerit absurdum tradere, montem eum antiquitus *Querquetulanum* cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens fecundusque erat : mox *Cælium* adpellitatum a Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ, cum auxilium adpellatum ductavisset, sedem eam acce-

40. Cum auxilium appellatum ductavisset. MS. Flor. tavisset, non ductavisset. Deinde appellitatum proxime præcesserat, unde illud appellatum videtur progeatum. Forte, cum auxilium popularium adductavisset. Supra c. 47. Rex Rhemetaces cum auxiliis popularium. 1, 57., auxilium orantes adversus vim popularium. Et est vocabulum id nostro in deliciis. 2, 1., fidei popularium diffusus. Cf. c. 10. 3, 38., popularium injurias inultas sinebat. Nec improbo tamen ductavisset.

Augendam cærimoniam loco. I. e. sanctitatem : nomine Augusti imponendo. Freinshemius ad consecrationem loci refert. Sed illud, opinor, suffecerit. ERN. Sic et cærimonia legationis ap. Cic. pro Rosc. Am. 39. sepulcrorum, Tusc. 1, 12.

Querquetulanum cognomento. Rarior loquendi ratio. Ammianus 15, 7., *Valvomeris cognomento.* WORK.

A Cæle Vibenna. Mutant annales, in nomine, in tempore, in re. Nomen illi Cælem noster et Varro faciunt 4, 8. Cælium Dionysius 2, 36. et Tabula Claudiana, quæ Lugduni. Tempus adventus ejus ad Romulum Varro et Dionysius retulere : ad Tarquinium, Tacitus et Claudius in tabula dicta. Festus, (ut fragmenta sunt) de Tarquinio item inseruit : sed dispecuit nomen ; et Cælem ac Vibennam facit duos fratres. In re ipsa : Dionysius Romam migrasse eum, impulsam Romuli famam ; Tacitus auxilii ferendi causa ; Claudius, exactum varia fortuna pulsumque, describunt. Tabulæ illius Claudianæ verba digna adscribi. LIRS. Leges potius infra in Exc. ad 11,

24. Ceterum Varro non *Cælem*, sed *Cœlium Vibennam* vocat ; Festus *Cœlem*, et rem refert ad Romuli tempora ; de *Vibenna* silet.

Auxilium appellatum * tavisset. Hæc scriptura, aiunt, codicis Medicæ, (quam servavere Beroaldus et Alciatus). Variè restituunt. Putem, *re appellatum* a priorè lineâ repetitum frustra, delendumque. Ita legem, *cum auxilium tulisset.* LIRS. Variè tentatus a viris doctis. Aldus edidit *appellitavisset*, ut Rhenanus conjecit. Non enim uno loco ita fecit Aldus. *Ductavisset* conjecere Ferretus, Vertranus. *At bella tum ductavisset* Pichena, Acidalius. Faernus *appellatus tulisset* : quod probare videtur Ursinus. *Appellatus* probo. *Ductavisset* est verbum sallustianum Jug. 70. ubi v. Cortius : quo noster etiam utitur Hist. 2, 100. *Auxilium appellari* quoque est bona phrasis. Sic tribuni dicuntur appellari, sc. auxilium. Obstat, quod *ductare exercitum* est ducere exercitum, præesse exercitui : cum hic desideretur potius *adducere*. Conjeci aliquando : *cum auxilium ab illo, sive belli, tentavisset*, sc. rex

perat a Tarquinio Prisco; seu quis alius regum dedit: nam scriptores in eo dissentiunt. Cetera non ambigua sunt; magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitasse, unde *Tusculum vicum*, e vocabulo advenarum, dictum.

LXVI. Sed, ut studia procerum et largitio principis adversum casus solatium tulerant, ita aduersatorum maior in dies et infestior vis sine levamento grassabatur: corripueratque Varum Quinctilium, divitem et Casari

41. *Adversum casum.* Casus malum, ut ad ruinam theatri etiam referatur: et sic Acidalium. Deinde mox in id tempus erat.

romanus, vel tentavissent Romani, e Virgilii *Æn.* 3, 146. unde laborum tentare auxilium jubeat, i. e. petere. Sed potius accipiendi verbum desideratur, quam petendi. Chiffletius coniecit in ep. ad Lipsium t. 1. p. 728. Coll. Burm. cum in auxilium appellatus itavisset. Non placet. ERR. Obstat, quod Dionys. Hal. 2, 36. Cælium sponte, non adpellatum adventasse scribit. Neque, quam paullo ante legatur adpellatum, Tacitus iterum posuerit adpellatum. Ryckius vult: ad bella tum tulisset. Crollius: adportavisset. Forsan legendum: ad bella ductavisset. Tum potuit facile ex duc oriri.

Unde Tusculum vicum. Aliter visum Livio, qui 2, 14. cognominatum vult a reliquis exercitus Porsenæ, qui e fuga receperant se Romam, victi ad Ariciam a Cumaniis. Pors, inquit, perexigua duce amisso, quia nullum propius refugium erat, Romam inermes et fortuna et specie supplicium delati sunt.... His locus ad habitandum datus, quem deinde Tusculum vicum appellarunt. Varro item leviter dissentit. Hi post Cælis obitum, inquit, quod nimis munita loca tenerent, no-

que sine suspitione essent, deducti cuncti in planum. Ab eis dictus Vicus Tusculi, et ideo ibi Fortunam stare. quod is deus Etruriae. De Fortunam quod ait, confirmat Propertius 4, 2, 3. Tusculi ego Tusculi orior, nec poenitet inter Prælia Volscinos deseruisse fidos. Ubi perperam Volscinos, quia Volsci in Etruria non fuerunt. Libri manus. Volcanos, quos sequor, aut certe, Volcanios. LRS.

Adversum casum solatium tulerant. Adversis casuum coniecit Moretus. Sic 3, 24. illustrium domuum adversa solatio adfecit D. Silvanus. ERR. Reins. adversum casum. Bene.

Varum Quinctilium. Censeo filium esse infelicis patris, qui in Germania cæsus. Sed, quemodo Casari propinquus? Crædo, quia Germanici filiam duxerat uxorem. Seneca 1. Controv. 1, 3. Declamaverat apud illum hanc controversiam Varus Quinctilius, tunc Germanici gener et pre-textatus. Itaque absocer illi Tiberius fuit. An etiam propinquus alia de causa? Puto, quia Claudia Pulchra Vari mater, sobrina Agrippinæ dicitur supra. Nec tamen ultra repeti LRS.

propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ, matris ejus, condemnator : nullo mirante, quod diu egens, et parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia adtingeretur. Publium Dolabellam socium delationis existisse, miraculo erat, quia, claris majoribus, et Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus et « opperendum imperatorem » censuit : quod unum urgentium malorum suffugium in tempus erat.

LXVII. At Cæsar, dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, « ne quis quietem ejus irrumperet, » concursusque oppidanorum, disposito milite, prohiberentur : perosus tamen municipia et colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdedit trium millium freto ab extremis surrentini promontorii dijectam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis navigiis pauca subsidia : neque adpulerit quisquam, nisi gnaro custode. Cæli temperies hieme mitis, objectu montis, quo sæva ventorum arcentur : æstas in Favonium obversa, et aperto circum pelago peramœna : prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasque Telebois habitatas, fama

Claudia... condemnator. Supra c. 52. Adde de v. *condemnare* supra dicta. ERN.

Capreas. Scholiastes Juvenalis ad hæc poetæ 10, 93. *Angusta Caprearum in rupe sedentis; Sedentis, inquit, significat et divem turpiter vixisse Capreis Tiberium.* Corrige, et diu et turpiter. LIRS.

Pauca subsidia. Id est, stationes

et tutiora loca, in quibus naves subside et suffugium habere possent. LIRS. Sic et Turneb. Adv. 3, 9. ERN. *Subsidium* in gen. locus tutus 2, 63.

Faciem loci. Sub Tito scil. Cf. Plin. ep. 6, 16 et 20.

Telebois habitatas. Ideo Teleboæ pro ipsis Capreis, Ausonio: .... *viridesque resultant Teleboæ.* Virgilius

tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus et molibus insederat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultos in luxus et malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum et credendi temeritas, quam Sejanus, augere etiam in urbe suetus, acrius turbabat, non jam occultis adversum Agrippinam et Neronem insidiis: quis additus miles, nuntios, introitus,

42. *Et malum otium resolutus. Et male in otium ni fallor: ni praeferens conjecturam Gronovianam, occultos in luxus. Paulo ante pro duodecim villarum nominibus et molibus insederat, forte scribendum, duodecim villarum ignominiosis molibus vel ignominiosas molis. Vide ad 1, 59.*

causam nominis tangit *Æn.* 7, 735. .... *Teleboum Capreas dum regna teneret.* Emit, sive permutavit eas cum rep. Neapolitanorum imp. Augustus, traditis earum vice Pithecusis, sive, ut Suet. appellat, *Ænaria*, Aug. 92. Notat Dio 52, 43. et clare Strabo lib. 5. p. 248. Ab hac caussa ergo Capreae in censu Caesarum: quam Tiberius 12 villarum nominibus insedit, ait noster. Iis villis nomina fuisse censeo 12. deorum ex Suetonio, qui Capreis adsignat *villam*, cui *nomen Jovis*, cap. 65. Sed et pharus in ea insula, usui nautis. Idem c. 74. *Turris phari terrae motu Capreis concidit.* Quod ponit inter omina Tiberianae mortis. Exstructa iterum, ex his Statii versibus: *Teleboumque domos: trepidis ubi dulcia nautis Lumina noctivagae tollit Pharus æmula Lunæ.* LRS. Sine adspiratione hoc nomen scribendum recte monuit Ryckius. ERN.

Duodecim villarum. Neque corrigendum aliquid censeo, nec tamen satisfaciunt interpretationes, quas adhuc editas vidi. *Duodecim villarum nominibus et molibus* est, duodecim villis clarorum nominum ob veteres possessores, nec minus substruc-

tionum magnificentia conspiciendis. GRON. Recte Gronovius: nisi, quod non clara nomina ob veteres possessores intelligenda, sed quaecunque, etiam deorum. Nam *villa Jovis* diserte apud Suet. commemoratur. ERN. Crollius legi vult: *d. v. montibus et molibus.* Hiller. Rac. 32. *culminibus et m.* Duodecim villarum loca detegere satagit ante viginti annos Accuccius, medicus. Indicat ea, et omnis generis monumenta, inde ab a. 1786. a se Capreis detecta, describit Norb. Hadrawa in epistolis italice editis et germanice versis. 4. Dresdæ 1794. In iis templorum, aquæductuum, tessellatorum pavementorum, vasorum etc. frequens mentio.

Tanto occultior in luxus. Scribo, *occultos.* Quanto magis olim intentum, tanto magis nunc resolutum dicit in luxus occultos et malum otium. GRON. Verissime. ERN. Paschal. conjectat *oculation.* frustra. — * Wopkens. ad 3, 29. ostendit Taciti stilo convenire *occulior.*

Quis additus miles. Honoris species additos putat Pichena, revera ad custodiam. Sed honoris species non convenit apertis Sejani insidiis. Co-

aperta, secreta, velut in annales referebat, ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem D. Augusti amplecti, populumque ac senatum auxilio vocare. Eaque sprete ab illis, velut pararent, objiciebantur.

LXVIII. Junio Silano, et Silio Nerva coss. foedum anni principium incessit, tracto in carcerem illustri equite romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici. Neque enim omiserat, conjugem liberosque ejus percolare, sectator domi, comes in publico, post tot clientes, unus; eoque apud bonos laudatus, et gravis iniquis.

terum hic potius est, ut dicamus *addendi* verbum exquisitius dici, cum significatione in deteriorem partem: de qua laudavi ad c. 60. Gron. ad Senecam. Plantus Aulul. 3, 6, 20. *Argus, quem quondam Jovi Juno custodem addidit*. Sic capio Virgil. G. 1, 150. *Mox et frumentis labor additus*: i. e. mox frumenta a variis malis coeperunt infestari, ut sequentia docent, velut rubigine, carduo, lolio etc. Sed etiam 6, 14. *custodes additi* occurrunt, sine tali vi, ut opinor, et clare 13, 18. ERN.

Struebantur qui monerent. Notabilis verbi usus cum adCUSATIVO personæ, ut 11, 12. sic et *moliri* 12, 22. Cf. et Val. Flaccus 1, 535. WOFK.

Celeberrimo fori. Non tam celeberrima fori parte, ut apud Suet. Aug. 1. *celeberrima pars oppidi*: etenim quorsum diceret effigiem Augusti celeberrima fori parte esse, quod quisque sciebat: quam *frequenti foro*, sive quo tempore forum plenissimum est hominibus, qui adcurrere, misereri, opem ferre possunt. *Mox*, haud scio, an melius *ab delea-*

tur: eaque sprete illis.... objiciebantur. ERN. Intelligo potius, *parte fori celeberrima*, alias dici oportuerat *celeberrimo foro*. WOFK.

Silio Nerva. Perizonius ep. ad Heinsium Coll. Burm. t. 4. p. 760. *Silianum* verum putat, cum patre Silio natus, ab A. Nerva adoptatus fuerit, et filius, de quo 15, 48. a Phlegonte Mirab. 23. corrupte Σιλανίδης, in inscr. vet. diserte *Silianus* vocetur: et sic ibi legi vult Lipsius; ad quem locum plura. Vide tamen dicta ad Ann. 1. brevior. ERN.

Illustri equite r. Titio Sabino. Titum prænomen illi dat Plinius 8, 61. *Ap. Junio*, ait, *P. Silio COS.* cum animadverteretur ex caussa *Neronis, Germanici P. in T. Sabinum et servitia ejus*. LRA.

Et gravis iniquis. Est, ut opinor, invisus iis, qui odissent eos. *Mox* restitui veterem lectionem *Petitius R.* pro Lipsii *Petilius*, quod id nomen in inscriptionibus pluribus ap. Muratorium recitavi. ERN. In Lipsiana 1574 legitur *Petitius* in ed. 1627. *Petitius* et in marg. *Petilius*. In lapidibus utrumque nomen frequens.

Hunc Latinus Latiaris, Porcius Cato, Petitus Rufus, M. Opsius, prætura functi, adgrediuntur, cupidine consulatus : ad quem non nisi per Sejanum aditus; neque Sejani voluntas nisi scelere quærebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent : deinde adcusationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum sermones : mox laudare constantiam, « quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, afflictam deseruisset : » simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et, postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrimas, junxit questus; audentius jam onerat Sejanum, sevitiam, superbiam, spes ejus : ne in Tiberium quidem convicio abstinet. Ique sermones, tanquam vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiae facere. At jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores suos, quasi ad fidissimum, deferre.

LXIX. Consultant, quos memoravi, quonam modo ea plurimum auditu acciperentur : nam loco, in quem coribatur, servanda solitudinis facies : et, si pone fores adisterent, metui visus, sonitus, aut forte ortæ suspensiones

43. Metus visus, sonitus, aut forte ortæ suspensionis erant. Metus ex improvviso sonitus haud.

Quærebatur. Eleganter, pro parabatur, parari poterat. Virgil. *Æn.* 4, 647. non hoc quæsitum munus in usus, i. e. repertum, paratum. c. 74. *Sejani congressus per ambitum et societate consiliorum parabat.* r 6, 4. Sic *Regulo salus, et Trioni dilatio exitii quæsitum*, i. e. parata. Eux.

Junxit questus. Arbitror legendum *junxitque questus* : que absorbat prima in questus. Eux.

Speciem arctæ amicitiae facere. Muretus et Faernus legebant, fecere. Placet. *Tanquam vetita miscuissent* est, tanquam consilia prava agissent, aut socii scelerum fuissent. Eux.

Ortæ suspensionis erant. Hæc est Rhenani conjectura. Cod. MS. lectio et vet. edd. est *ortæ suspensiones erant*. Mihi metus visus aliquid dari habere videtur. Quid si Tacitus de-

erant. Tectum inter et laquearia tres senatores, hand minus turpi latebra, quam detestanda fraude, sese abs-trudunt; foraminibus et rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cog-nita narraturus, domum et in cubiculum trahit; præ-teritaque et instantia, quorum adfatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille et dintius, quanto mæsta, ubi semel prorupere, difficilius reticentur. Properata inde adcusatio, missisque ad Cæsarem literis, ordinem fraudis, suumque ipsi dedecus narravere. Non alias ma-gis anxia et pavens civitas, egens adversum proximos :

44. *Egens adversum proximos. Alibi tegens. An anxia magis et pavens sui civitas tegere se.*

dit : metu visus, sonitus, aut forte ortæ suspensiones erant, sive etiam metui, unde metus facile fieri potuit. ERN Sequor cum Crollio conjectu-ram hæc, quæ codici maxime con-gruit.

Tectum inter et laquearia. Di deæ-que auctores perdant tam scelestæ fraudis, cujus tamen exemplum ab Ephoris esse, moneo juventutem, Pausaniam Spartæ regem, cum ad Ephoros detulisset Argilius quidam prodicionis, et occultæ cum rege societatis, eamque in rem literas ejus ostendisset : ut tamen ipsi coram ea audirent cognoscerentque, commenti fraudem sunt, ut in templum perfru-geret Argilius, quasi ad aram. Ubi Pausaniæ in os hæc exprobraret, apud consocium non negaturo : Ephori autem in occulto laterent, duplici quodam tabulato disclusi. Pete hæc a Thucydide disertim narrante 1, 133. Nec dubitabis, quin perfidiæ novum exemplum sit a facto illo. LRS. Cicero Topicis : *Multi etiam in res odiosas imprudentes inciderunt;*

ut Staterio nuper accidit, qui ea lo-cutus est, bonis viris subauscultan-tibus pariete interposito, quibus pa-tesfactis in judiciumque prolatis rei capitalis jure damnatus est. GRON. Aptius exemplum e Valer. M. 6, 7, 2. attulit Jac. Gronovius, ubi *inter camaram et tectum cubiculi abditi me-morantur.* De camara, sive laqueari tectis subjuncto, vide dicta ad Sue-ton. Ner. 34. ERN.

Quanto. Sic cod. MS. Beroaldus, Alciatus. Ex eo in ed. Rhenani, ope-rarum vitio factum *quando* : quod Aldus et sequentes tenuere : donec vetus restitutum a Pichena, Grono-viis. ERN. Rhen. prima 1519. habet *quanto* ; in secundam mendum ir-repsit.

Reticentur. Paschal. forsan *reti-nentur.* Si quidem reticere non am-plius possunt, quæ semel prorupere.

Egens adversum proximos. Li-terula addita restituo : *tegens.* Dio-tio similis in Cicerone, pro Roscio Am. 40. *Tecti esse ad alienos possu-mus : socium vero cavere qui possu-*

congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum et parietes circumspectabantur.

LXX. Sed Cæsar, solennia incipientis anni, kal. ja-

mus? Lirs. Alii aliter tentant. Frustra omnes. Conjectura est, non vet. librorum lectio *egit*, *etiam*, ut vult Muretus: quod aliqui bonum sensum efficeret. Vulgatum defendit Jac. Gronovius, intelligens *fide*, qua destituta civitas merito *egens* dicatur: quod an aliis placeat, nescio. Ego intelligam potius *consilii*. Nesciebant homines, an etiam proximis satis crederent. Simile est, quod c. 74. dicit: *anxia erga Sejanum*. Sed facile largiar, locum sanum non esse. Ern. Sanum putat Crollius, quia, qui suspiciosus et solus agit, *egens* videatur. Pichena volebat, *egerat*.

Tectum et parietes circumspectabantur. Acidalius mavult *suspectabantur*, sed eodem sensu et alterum verbum usurpatur, ut H. 4, 8. Salust. Jug. 72. Cic. in. Pisonem. c. ult. Hegis. 1, 44. Work.

Solennia incipientis anni. Illud nobis vir doctus (Vertranius) dum interpretatur, Tiberium ipso Kalendarum die a senatu populoque strenas per epistolam exegisse; et id multis verbis. Quanto proclivius et verius erat dicere, Tiberium initio epistolæ *præfatum* (ita scripserim, quam *precatum*) de Kalendis novi anni, quæ festæ et sacræ vulgo? Nec, *precatus*, damno sententia ista: ut sacra auspiciæ ejus diei prima epistola veneratus Cæsar sit. Ita supra legi. *Sed principio literarum veneratus deos.* Sane dies ille, si quis alius, religiosus in vulgus. Plinius 28, 5. *Primum in-*

ipientis anni diem lætis precationibus invicem faustum ominamur. Tempula aperiebant, vota concipiebant pro sua quisque publicæque salute. Prudentius in Symm. 1, 237... *Janus etiam celebri de mense litatur Auspiciis epulisque sacris: quas inveterato, Heu miseri! sub honore agitant, et gaudia ducunt Festa Kalendarum.* Vide et Ovid. Fast. 1, 175. Sed et ludium in palatio. Julianus in Misopog. p. 339. Εἰργα τῶν Στέφανον ἱμαντὸν ὑπ' ἀβελτηρίας, εἰς εἶσα τῆς αὐλῆς παραδίχονται τὸν θυμὸν, ἔξω τῆς νομνίας τοῦ ἵτους. At de stipe strenisque quæ est ratio? cum adeo aversatus eum morem Tiberius sit, (homo alias abhorrens omnes ejusmodi vitæ amœnitates) ut plerumque extra urbem Kalendis ipsis egerit, ne admitteret strenas. Clare Dio 57, 8. Τοῦτον δ' οὖν ἵνακα ἔξω πρὸ ταῖς νομνίαις διῆγε, καὶ ναυμάχῃα τῶν ἀνδράπων ἀσχολεῖν περὶ τὰς νύκτας ἀρχὰς καὶ περὶ τὸν ἑσπέρην ἔχοντα ποιῆ, ἃ καὶ ἀργίον παρ' αὐτῶν λαμβάνη. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸν Αὔγουστον ἐπὶ τούτῳ ἰσχύει, δὲ τὸ πολλὰν δυσχέρειαν ἐν αὐτῷ, πολλὰν δὲ καὶ ἀνάγκην ἐκ τῆς ἀντιδόσεως γίνεσθαι. Religionem et auspicia Kalendarum illustrabit etiam hic D. Maximus locus, viri docti, vetusti, (ævum illius ante mille annos:) e sermone, cui titulus, *De Kalendis Januariis increpatio*. In quo multa apposite in hanc vanitatem: et istud: *Novum annum Januarias appellant Kalendas, cum vetusto semper errore et*

nuariis, epistola precatus, vertit in Sabinum, « corruptos quosdam libertorum, et petitem se, » arguens, ultionemque haud obscure poscebat. Nec mora, quin decerneretur : et trahebatur damnatus, quantum, obducta veste et adstrictis faucibus, niti poterat, clamitans, « sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere. » Quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas : deseri itinera, fora : et quidam regrediebantur, ostentabantque se rursum, id ipsum paventes, quod timuissent. « Quem enim diem vacuum poena, ubi inter sacra

horrore sordescant. *Auspicia etiam vanissimi colligere se dicunt : ac statim vitæ suæ inanibus indicîis æstimantes perincerta avium ferarumque signa, imminenti anni futura rimantur : cum utique apud Deum solum sit notitia futurorum.* At de Epulis illo die vide omnino epist. 64. (22) D. Augustini ad Aurelium. Lips. *Januarias* edidit Reroaldus, quem ceteri secuti sunt. In cod. MS. est *Januarius*, unde *Januarius* debebat edere, ut nos post J. Gron. fecimus. Eran. Freinsh. jam volebat *Januariis*.

Traheb. damnatus. De supplicio Sabini et fide canis ejus v. Plin. 8, 61.

Fuga, vastitas. Auctor vitæ Lucani : *Adeo ut quondam in latrinis publicis, clurior strepitu ventris emissio, hemistichium neronianum, maxima consessorum fuga, pronuntiavit : Sub terris tonuisse putes.* Gron.

Ubi inter sacra et vota. Nihil enim triste publice privatimque primo illo die patrabant : nedum ut punirent. Plutarchus in Mario p. 482. Καὶ προσελθὼν (ὁ Μάρκος) αὐταῖς καλάνδιας Ἰανουαρίαις, ἵτους ἀρχῇ, Σίξτον τινα Λικίνιον κατακρήμνισεν, ὃ κἀκείνοις καὶ τῇ πόλει τῶν αὐτῶν ἐξέκει κακῶν

γεγονότας σημεῖον μίγιστον. Nec mirum, si Romani diem illum eximium habuerint a poena : quippe qui omnes dies festos. Seneca pater Exc. contron. 5, 4. *Accusatus est a fratre parricidii, et damnatus. Diebus festis intercedentibus, poena ex lege dilata est.* Suet. de Tiberii sævitia 61. *Nihil a poena hominum cessavit dies, ne religiosus quidem et sacer.* Philo Judæus contra Flaccum p. 976. Τοῖς ὁρθῶς πολιτευομένοις τῶν ἀρχόντων... ἴσθες ἰστί μὴδὲνα κολλάζειν τῶν κατὰ κρίτων, ἀχρὶς ἂν αἱ ἐπιφανείες γινέσθωσι καὶ πανηγύρεις αὐτὰς τῶν ἐπιφανῶν σεβαστῶν διεξίλθωσιν. Similis Athenis lex, ut in morte Socratis Xenophon expressit Mem. 4, 8. Ἀνάγκη μὴ γὰρ ἰγνέσθαι αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιώσαι, διὰ τὸ δέλωται μὴ ἐκείνου τοῦ μνηστὸς εἶναι, τὸν δὲ νόμον μὴδὲνα ἔξιν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἵνα ἂν ἡ δημοσία ἐκ δόλου ἐπαυίλθῃ. Sed et videntur Romani etiam in bello, per kalendas istas, abstinuisse ab armis. Subindicat Appianus B. C. 5, 34. Νομηνίας δὲ ἵτους ἐς τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν οὖσης, φυλάξας ὁ Λούκιος τὴν ἱερτὴν, ὥς ἀμελείας τοῖς πολέμοις αἰτίαν, ἐξείδατο τυκτὸς ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτῶν. Lips.

et vota, quo tempore verbis etiam profanis abstinere mos esset, vincla et laqueus inducantur? non prudentem Tiberium tantam invidiam adiisse: *quæsitum* meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quo modo delubra et altaria, sic carcerem recludant. » Secutæ insuper literæ, grates agentis, « quod hominem infensum reipubl. punivissent: » adjecto, « trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, » nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur, in Neronem et Agrippinam intendi.

LXXI. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, avehat animus anteire statimque memorare exitus, quos Latinus atque Opsius, ceterique flagitii ejus repertores, habuere, non modo postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satius, et oblati in eandem operam recentibus, veteres et prægraves adflixit: verum has atque alias sortium poenas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius

Non imprudentem. Scriptus codex *prudentem*: sed male. Objicit libere Sabinus, de industria et consulto Tiberium hæc patrare, ut omnibus constaret, omni tempore omnia in reos licere. Ita nemo excuset, inquit, tanquam ignarus aut incogitans hunc diem polluisset. Lira. Non Sabinus ista dixit: sed homines vulgo cogitare, ideoque timere. Jac. Gronovius defendit *non prudentem*, et servat, sed ita, ut interrogative capiat. Quod probare non possum. Si Tacitus dixit *non prudentem invidiam adiisse*? inepte subjiciantur ista: *quæsitum meditatumque*. Præterquam quod interrogatio ab hoc contextu aliena est. ERN. Lectionem co-

dicis recte defendit Crollius. Non sunt verba Sabini, sed vulgi, culpam quamvis simulate a Tiberio, Sejani artibus decepto, in hunc rejicientis. Id firmatur verbis Sabini: *has Sejano victimas cadere*, ad cujus dolos referenda et sequentia: *quæsitum meditatumque* etc. Lipsii ratio contra placebat Freinshemio et Ryckio. Pachalius admittit *non imprudentem*, et post *quæsitum* semicolon ponit; ast in explicando sensu non feliciter versatur.

Latinus atque Opsius. De Opsio in his libris nihil: de Latino habes 6. 4. Lira.

Veteres et prægraves. Grosheims ut *prægraves*. ERN.

Gallus, cujus liberorum Agrippina matertera erat, « petendum a principe, ut metus suos senatui fateretur, amoverique sineret. » Nullam æque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis, quam dissimulationem, diligebat: eo ægrius accepit, recludi, quæ premeret. Sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verum ut cunctationes principis opperiretur: gnarus, lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere. Per idem tempus Julia mortem obiit, quam neptem Augus-

Agrippina matertera erat. Nimirum, quia Vipsania uxor Asinii, consanguinea Agrippinæ soror: id est, eodem patre Vipsanio natæ ambæ, diversa matre. Vide nostrum stemma. LRS.

Ut rebatur. Ad sequentia refer. Putabat hanc virtutem esse, non erat. LRS.

Contationes principis. Contationes non apte aut recte *aperiri* mihi dicuntur, sive quis mallet, *operiri*. Ego, *cogitationes*, magis scribam. Tum explico: Sejanum mitigasse Tiberium, quia non nolebat frigus et lentitudinem illam excitari, ac cogitationes ejus produci; ut denique voti suicompos fieret, duobus illis afflictis, quod prævidebat fore, ut Tiberius occultam adhuc iram promeret, et atroce facto ostenderet, cum non ultra lateret. Et sane ita evenit, statimque initio anni proximi duo illi (Agrippina et Nero) accusati et damnati. An quis etiam, *operirentur*, mallet? Tum esset, mitigasse ideo Sejanum, quia nondum maturum videbatur sensus principis *aperiri*; excusavitque Asinium ejus dicti: ut scilicet majus odium mora conciperet, et denique tristibus factis efflueret. LRS. Quidquid occinant, verum

censeo, *opperiretur*, quod Mureto placuit. Hoc est, ut subserviret ingenio principis et specie clementiam suadentis daret ei occasionem contandi differendique Gallum in maturius odium: sciens illum gaudere mora et quodam tractu consiliorum; postquam decresset, non poenitere, sed a verbis immitibus ad sæva supplicia procedere. Sustinebat igitur ad tempus, donec major et accumulata offensa uno impetu Gallum prosterneret. Sed et supererat Julia Augusta, cujus ambo ad exserendum omne odium in domum Germanici mortem avidè expectabant. GRON. Certe totum illud, quod sequitur, usque ad *conjungere* clarum est, si quis attendat, ad solum Asinium Gallum pertinere. Quod si est, neque *aperirentur*, neque *operirentur* locum habet. *Opperiretur* etiam Ryckio non displicet. ERM. Nec mihi. Sic enim 2, 69. H. 2, 7. WORK. Item Acidalio et Pichenæ; sed hunc ad vulgatum retraxit Salenarius.

Julia. Julæ filia, quæ nupta Emilio Paulo. Scholiastes Juvenalis in Sat. 6, 158. a barbaro relegatam scribit: sed corrigendum, ab avo. LRS.

tus, convictam adulterii, damnaverat, projeceratque in insulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata : quæ, florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.

LXXII. Eodem anno Frisii, transrhenanus populus, pacem exuere; nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jusserat modicum, pro angustia rerum, « ut in usus militares, coria boum penderent : » non intenta cujusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura; donec Olennius, e primipilaribus, regendis Frisiis impositus, « terga urorum » delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficiliter tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo

Convictam adulterii. Cf. 3, 24.

In insulam Trimerum. Sic cod. MS. et vet. edd. habent, estque adhuc in Lipsianis. Freinsheim. recepit *Tremetum*, quia hodie est *Tremili*, quod deinde in alias propagatum est, donec vetus *Trimerum* restituit Jac. Gron. ERM.

Tributum iis jusserat. Pro tributum imposuerat. Neque vero hoc exemplo patet, *jubere* dativo jungi, de quo infra, cum præcipiendi vim habet. Sed dicitur hic, ut ap. Livium *imperium alicui jubere*, et similia, in quibus intelligitur *esse*, aut simile quid, 26, 41. ubi v. Dukerus. ERM. Locus Livii hic nihil efficit; ibi quippe est; *mihi imperium jubere dari*. Contra ibi 42, 28. *cui jussum erat creare*, et ap. nostrum 13, 15. *Britannico jussit, exurgeret.* et 40. *quibus jusserat, ut resiste-*

rent. Sic et *annulari quem et* dicitur.

In usus militares. Nempe ad scuta, ad tentoria militum, etiam ad machinarum paratum. Simile tributum in Bosphoro, tempore græcicorum imperatorum, pensum Cedrenus docet ad a. C. 527. et appellat *ευντελείας τῶν βοῶν*. Addit autem (quam vere nescio) *Bosphoro inale nomen esse.* Ἀπὸ τοῦ τελεῖν Ῥωμαίων ἵππος ἀντὶ χρημάτων βίας. Lego et *equos datos a Dalmatis*, in tributo: idque medio et inferiore ævo. LRS. Adde de Mil. 5, 5. ERM.

E primipilaribus. Int. Centurionibus: quorum quanta dignitas fuerit, ex h. l. facile intelligitur, tum et aliis Taciti et Suetonii etc. Vide Lipsium l. c. 2, 8. ERM.

Modica domi armenta. Aliter est nostro ævo, et eminent. LRS.

corpora conjugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira et questus : et, postquam non subveniebat, remedium ex bello : rapti, qui tributo aderant, milites et patibulo adfixi. Olennius infensos fuga prævenit, receptus castello, cui nomen *Flevum* : et haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani præsidebat.

LXXIII. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniæ proprætori cognitum, vexilla legionum e superiore provincia, peditumque et equitum auxiliarium delectos, advcit : ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit ; soluto jam castelli obsidio, et ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus et pontibus, traducendo graviori agmini, firmat : atque interim, repertis vadis, alam Canninefatem, et quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet : qui jam acie compositi pellunt turmas sociales equitesque legionum, subsidio

Et, postquam non subveniebat. Legendum, *subveniebatur* : aut, nemo *subveniebat*. Lips. Sic et Rhenanus, Muretus et alii. Receptum deinde *subveniebatur* a Pichena et aliis. Servavi lectionem MS. Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi etc. cum J. Gronovio, quia explicari potest, intellecto *Olennius*. Utrum Tacitus dederit *subveniebat* nec ne, pro certo non dixerim. ERN.

Qui tributo aderant. Int. exigendo : quorum opera, vi, tributum exercebatur. *Adesse* Livio et Sallustio exquisite dicitur in deteriorem partem, ut vim, odium, ferociam, servitium indicet, quod huic loco valde aptum. Sall. Jug. 50. *infensi adesse atque instare*. ubi v. Cortius. Si quis tamen malit simpliciter capere pro *adjuvare*, ut 12, 1. *factores aderant*,

non valde repugnem. Sed illud melius. Livius sæpe *adesse* jungit dativo rei, posteriori sensu. V. Drakenb. ad 6, 38. ERN.

Cui nomen Flevum. Scribo libris Histor. Lips. Heinsius *Flevo*, ex more nostri, ut 4, 28. 5, 1. 13, 12. 15, 37. Sed 11, 4. *quibus Petra cognomentum*.

Germaniæ proprætori. MS. Beroaldus et Alciatus *proprætor*. Post *proprætori* editum ab Rhenano, Aldo. *Proprætor* reposuit J. Gron. sed v. ad 2, 52. ERN. Rhen. 1519. *proprætor*. 1544. *proprætori*.

Vexilla leg. V. ad 1, 38. ERN.

Alam Canninefatem. Cujus mentio Vulsiniis in lapide (ap. Grut. p. 385, 1.) *PRÆP. EQVITVM. ALÆ. PRIMÆ. CANNANEPATVM*. Lips. Sic scribitur etiam 11, 18. in ed. pr. ERN.

Pellant turmas sociales. Rhen. sic

missos. Tum tres leves cohortes, ac rursum duæ; dein tempore interjecto alarius eques immissus: satis validi, si simul incubuissent: per intervallum adventantes, ne-

emendavit pro *pelluntur*, quod est in MS. idque Aldus ceterique secuti. Sed Jac. Gron. legendum potius censeret: *pellunt vi. Turmas sociales sunt*, equites ex alis, quæ sunt sociorum. Primo pars equitatus alarii impetum fecit, mox equitatus legionarius, tandem universus alarius eques. ERN. Rhén. 1519. *pelluntur*. 1544. *pellunt*. Ni mendum sit in edit. J. Gron. 1721, hic in codice *legi pellunt vi* testatur: unde mirum, Pichenam legere *pellunt*, nec indicare lectionem codicis.

Alarius eques immissus. Rectissime Freinsh. ita rescripsit, pro vulgato tum, *acrius*, idque servatum seq. editoribus. Sed in eo nescio, an assentiendum sit viro doctissimo, quod equites alarios et legionum sic distinguit, ut illos ex sociis, hos e Romanis sumptos dicat. Nam istis temporibus equitatus omnis e sociis videtur fuisse: sed dividebatur sic, ut pars adjungeretur legionibus, quarum olim quæque equites trecentos habuerat alæ nomine, post quingentos fere, pars cohortibus sociorum; qui equites alarii dicti. Olim aliter fortasse fuit. Nam Livius, qui 35, 5. et 40, 40. clare distinguit *legionarios equites* et *alarios*: in posteriori loco mox *legionarios equites* vocat *Romanos*. *Alarii equites*, *postquam romanorum equitum tam memorabile facinus videre* etc. Sed, licet fortasse *romanos equites* interpretari, qui cum Romanis erant: ut illi *alarii* etiam *equites sociorum* dicuntur, non, quia e sociis lecti (quamquam hoc quoque), sed quia cum ipsis pugnant. Sic et Victorius ad Cic.

epist. 2, 17. judicat. Neque tamen hic aliquid pro certo affirmem. Ceterum hoc loco refellitur Schelius, qui ad Hyginum p. 68. contra Salmasium disputans, legioni etiam sub imperatoribus equites trecentos attribuentem, negat Tacitum, aut alium ætatis ejus, quæ sub imperatoribus fuit, scriptorem *aspium legionarii equitis* mentionem fecisse, contenditque nullos alios, nisi alarum, equites illis temporibus fuisse: cum hic diserte *legionum equites* et *alarii* distinguantur: qui locus virum summum fugit. Etiam Hist. 1, 57. *equites legionis* occurrunt. Equites legionum quidem fuere, idque concedere Salmasio debebat, sed non ex ordine equestri. Idem tamen Diss. de agmine Vespasiani p. 298. corrigit se, et, cum alas Pannonicas et Mœsicas interpretatus esset equitatum legionum Pannonicæ et Mœsicæ, (de quo vid. ad Hist. 3, 2.) addit: *Hæ alæ, quia ex civibus conscriptæ et legionibus adjunctæ, in inscriptionibus ejus ætatis equites legionis etiam appellantur*. Quod ait de civibus romanis, dubium videtur, necdum idoneis locis inductus sum, ut credam. Nam legionibus etiam sociorum equites additos fuisse jam Cæsaris et liberæ reipublicæ extremis temporibus, clarum est e loco Hirtii B. Alex. 34. ubi Cn. Domitius legioni XXXVI. equites centum a Dejotaro, totidemque ab Ariobarzane adjungit. Nempe Romani onerosissima militiæ in socios transtulere, inque his equitum præstandorum munus. ERN.

que constantiam addiderant turbatis, et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit: atque ille, dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis, vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, et, acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortis alasque, fessas vulneribus. Neque dux romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque, et insignes centuriones cecidissent. Mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum, apud lucum, quem *Baduhennæ* vocant, pugna in posterum extracta, confectos: et aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis, quondam stipendiarii, villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

LXXIV. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permetteret. Neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita, quamquam diversis super rebus consulerentur, « aram Clementiæ, aram Amicitiae, effigiesque circum Cæsaris ac Sejani censuere: » crebrisque precibus efflagitabant, « visendi sui copiam facerent. » Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi degressi sunt: satis visum, omittere insu-

Dux romanus. Pichena conjicit Romanos.

Insignes centuriones. Sunt, quos alibi vocat *primorum ordinum*, *primipilares*, ERN. Cf. 2, 11.

Quem Baduhennæ vocant. A nomine dæ Padæ: hodie *Holt Pade*: de quo accurate dicentem vide Mens. Altingium in Not. Batav. et Fris. ant. t. 1. p. 14. ERN.

Quond. stipendiarii. Qui stipendia

olim in exercitu romano meruerat. Sic ap. Liv. 8, 8.

Diversis super rebus. Hoc est, aliis, quam de quibus relatio facta esset. ERN.

Aram Clem. Sic ara adoptionis 1, 14.

Digressi sunt. Legendum est *degressi sunt*, non *digressi*. Aliter est ante c. 73. *ad sua utanda digressis rebellibus*. Nam ibi non modo castel-

lam, et in proximo Campaniæ adspici. Eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Sejanum, cujus durior congressus, atque eo per ambitum et societate consiliorum parabatur. Satis constabat, auctam ei adrogantiam, foedum illud in propatulo servitium spectanti. Quippe Romæ sueti discursus; et magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi, campo aut litore jacentes nullo discrimine, noctem ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebatur: donec id quoque vetitum. Et revenere in urbem trepidi, quos

lum relinquitur, sed homines etiam diversi abeunt, quod hic secus est. Vid. supra ad c. 49. 6, 1. H. 2, 51. etc. ERN. — Verbum *digredi* mutare in *dēgredi*, nulla ratio erat. De pluribus enim una eundem in locum abeuntibus *digredi* quoque dici solet, itemque de uno abeunte, ut 2, 69. 6, 1. 13, 18. H. 3, 69. Idem valet, ubi de *digressu* vel abitu ex loco editore fit mentio, ut supra c. 49. et 12, 30. H. 2, 100. Val. Flac. 6, 754. WORK.

Societate consiliorum. Per ambitum et societate consiliorum est familiaris ejus prensando et conscientia atque opera ad illa, quæ identidem machinabatur. Neque enim *consiliorum* vocabulo accipio tantum illam summam consiliorum omnium de invadendo imperio, sed quævis vel directo vel per cuniculos eo ducentia cœpta; immo et nonnulla huc proprie non tendentia, et in quibus odio interdum solummodo aut libidini, ut solent potentiæ impotentes, indulgebat. Sed Freinshemius, quomodo, inquit, societas consiliorum iniri potuit ante congressum? Quasi scelerum ministris et pretiosis emptoribus desint proxenetæ, pararii, sequestres, commendatores. Ne longius abea-

mus, Firmius Catus et Tiberius societatem coierunt perdendi Scribonii Libonis citra congressum 2, 28. Suetonius Othone 5, *Ac primo quinque speculatoribus commissa et res: deinde decem aliis, quos singuli binos producerant.* Et plene alæ, immo vita omnis, mirificis inter absentes, ignotos antehac, aut etiam invisos, sociandorum consiliorum viis. GRON. Ryckius tamen Freinshemii interpretationem præfert, quasi plures societatem inter se junxissent, ut, qui prius admissus esset, ceteris aditum pararet. Gronovius verum vidit. Idque patet ex eo, quod, qui ambitu et societate consiliorum parassent aditum, male alacres dicuntur Romam redisse, cum iis gravis infanctæ amicitia (quæ societate consiliorum parta esset) exitus immineret. ERN.

Gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur. Simile illud Ciceronis ad Div. 6, 14. *cum omnem illius conveniendi indignitatem pertulissen.* Ceterum est ὅλλυψις in his verbis, cum *perpetiebantur* proprie tantum ὅλῳ fastus conveniat: cujus generis exempla jam supra notavimus. ERN.

non sermone, non visu dignatus erat : quidam male alacres ; quibus infaustæ amicitiae gravis exitus imminabat.

LXXV. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias iussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat : nam is Aviam Octaviam et per eam Augustum avunculum præferebat.

Donec idque vetitum. Alii *re* que explicant *quoque* ; alii *quoque* corrigunt ; quod probo. Centies *quoque* in *que* mutatum et adjunctum voci præcedenti, ut *hodieque* pro *hodie quoque*. Vid. Burm. ad Suet. Claud. 19. Tit. 1. inprimisque Drakenb. ad Liv. 5, 26. Recepi nunc, quia vulgatum non est bene latinum, hoc cuilibet in mentem veniat, fuisse dicendum. ERN. Sic et Muretus, Heinsius etc.

Male alacres. Perperam, stulte, sine caussa, interpretatur Freinsb. Non male. Malim tamen, re sibi perniciosissima læti : ut *male inge-*

niosus, qui, ut Ovidius ait Trist. 2, 342. *in poenas suas ingeniosus est* : qui perit ingenio suo. Sic *mala gaudia* Virgil. Æn. 6, 278. quæ perniciem afferunt. Atque hunc sensum sequentia desiderant. ERN.

Coram Cn. Domitio. Occurrit in numo a Panormitanis in hon. D. Augusti cuso ap. Vaill. NN. Col. t. 1. p. 39.

Aviam Octaviam. Quia filius L. Domitii ex Antonia majore. Antonia autem ex Octavia et M. Antonio sata. Avunculus ergo major illi Augustus. Est autem hic Domitius, qui pater principis Neronis. LARA.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU

DIVI AUGUSTI

ANNALIIUM

LIBER QUINTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

CAP. I. Liviae Aug. mors et elogium. — II. Tiberius etiam mortuæ iniquus. — III. Sejani potentia crescit. Agrippina et Nero a principe accusantur. — IV. In eos populi favor, — V. Irato Tiberio. Triennii acta desunt.

VI. Sejanus detecta cupidine imperii pervertitur, — VII—IX. cum magna amicorum strage.

X. Pseudo-Drusum persequitur Poppæus Sabinus. — XI. Discordia consulum. Hæc gesta annis circiter tribus.

C. RUBELLIO GEMINO, C. FUFIO GEMINO,
M. VINUCIO QUARTINO, C. CASSIO LONGINO,
TIBERIO CÆSARE V. L. ÆLIO SEJANO. COSS.

I. RUBELLIO et Fufio coss. quorum utrique Geminus cognomentum erat, Julia Augusta mortem obiit, ætate

1. *Quorum utrique Geminus cognomen erat. Scribe Geminis. Sic apud Silium castigavi 13, 32. Dasio fuit haud ignobile nomen. Sic 15, 43. cui nomen Cleonico, ut*

COMMENTARIUS.

Rubellio, et Fufio COSS. Fufio ceronem et alibi. Et sic habent etiam bene editur pro *Fusio*, quod vet. inscriptiones apud Fabrettum p. 217. edd. habent. Nulli tum *Fusii*, ut et Murator. ad a. 775. C. *Fufius Geminus, L. Rubellius Geminus*. Sic et bene docent viri docti passim ad Ci-

extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, et adoptione Liviorum Juliorumque, clarissimæ. Primum ei ma-

illie scribendum monemus. Et c. 59. *Nomen mulieri Arris Gallæ. Hist. 1, 77. Casio ac Flavio Sabinis in kal. julias consulatus deferitur. 2, 4., sacerdoti id nomen erat. Sic malo: non sacerdotis. Livius 31, 4., C. et M. Servilii: Geminis ambobus cognomen erat. 32, 2., Creati P. et Sextus Ælii: Pætis fuit ambobus cognomen. 35, 24., C. Livius et L. Oppius: utrique eorum Salinatori cognomen erat. Sic lego non Salinator. Apud Florum 2, 6. de Fabio: Hinc illi cognomen novum et reip. salutare Cunctatori. Ita scribe: non Cunctator. Vid. Gronov. ad Liv. 1, 1. his et c. 3.*

Pagius in Crit. Bar. et Noris. in ep. consul. ERN. Ad Dionem male provocat Ryckius. Coss. quippe seriem, quæ in cod. deest, libro 58 præmisit Leunclavius, Reimaro teste. — * Kh delendum monet Quartino. V. Mercerus ad 6, 15. Hic ita: Coss. simul L. Cassius Longinus et M. Vinicius, ordinarii: rursus C. Cassius J. C. et Quartinus suffecti. Sic Cujac. ad lib. 11. de Orig. juris. Errarunt Onuphrius et Sigon. qui Cassios illos confundunt. Ergo Quartinus hic delendum. Pomponius lib. 2. de Orig. Jur. § 47. G. Cassius Longinus consul fuit cum Quartino, temp. Tib. Noris in ep. Cos. legi vult cum *Surdino*. Sic ap. Grut. p. 1807. ex fastis: L. Cassius Longinus, M. Vinicius Coss. Suffecti C. Cassius Longinus, L. Nævius Surdinus. Simul ergo pro C. Cassio lege L. Cassio. Cf. et Noris. l. c. et Pag. Crit. Baronii t. 1, p. 18.

Geminus. Burmannus ad Vellei. 2, 12. corrigit *Geminis*: adde Gronovium supra ad c. 28. ubi similiter pro *nomen utrique Vibius Serenus* volebat legi: *nomen utrique Quintis Vibii Serenis*, et ad Livium 1, 1. Elegans est correctio, ut ibi quoque dixi, quam in Livio amplecterer; sed Tacitus sic pluribus locis. Vid. 11, 4. unde nihil definire audeo. ERN.

Julia Augusta mortem obiit. De cuius vitæ annis dissensus est scriptorum. Plinius 14, 8. annos ei tribuit 82. *Julia*, inquit, *Augusta* 82. annos vitæ Pucino retulit acceptos, non alio vino usa. At Dio 58, 1. Ἐν τῇ αὐτῇ χρέει, ait, ἡ Διοῦσα μεταλάξεν, ἧξ καὶ ὁ γάμος οὐκ ἔλασα. Sed labor, ut Plinium e Dione corrigendum censeam. LIPS.

Liviorum Juliorumque. Duas ergo familias complexa per adoptionem Livia. Ipsa enim e Claudiiis, unde et cognomen tenuit Drusillæ. Sed pater ejus insertus adoptione in Livios, quod hic Tacitus voluit dictum. Nec aliter accipies quod scriptum 6, 51., *Quamquam mater in Liviam et mox Juliam familiam adoptionibus transierit*. Non enim ipsa, sed pater; cui nomen apud Velleium 2, 75. Livius Drusus Claudianus. Vocat simpliciter Dio 44, 48. Livium Drusum; et, cum a Bruto stitisset, post pugnam Philippensem manus ait adtulisse sibi. Clara hæc e Suetonio Tib. 3. *Ex hac stirpe (Claudia) Tiberius Cæsar genus trahit, et quidem utrumque: paternum a Tiberio Nerone, maternum ab Ap. Pulchro: qui ambo Appii Cæci filii fuerunt. Insertus est et Liviorum familie adoptato in eam materno avo*. Ad quæ verba tamen interpretes convinent. LIPS. Sic et Ryckius ad

trimonium et liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros pacta, in urbem rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an invitam; adeo properus, ut, ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed, sanguini Augusti, per conjunctionem Agrippinæ et Germanici adnexa, communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater impotens, uxor facilis, et cum artibus mariti, simulatione filii, bene composita.

6, 51. Grævius ad Suet. l. c. Sed quod dicunt, adoptatum jam nata filia, id non necessarium statuere ob verba 6, 51. alias etiam nepote jam nato factam adoptionem dicendum foret. Nam et hic ap. Suetonium dicitur insertus Liviorum familiæ. ERN.

Sanguini Augusti. Nam Germanicus Druso ortus, Livie sanguis: Agrippina ex Julia, sanguis Augusti. LRS.

Mater impotens. Non videntur mihi interpretes cepisse mentem Taciti. Non enim ei mater impotens, indulgens juri materno in liberos, et id extendens, quod Romæ parvum aut nullum erat: sed indulgens στοργῇ et studio potentie filii, cui adversus domum mariti, et adversus rempublicam, et adversus nepotem ex modestiore filio, omni bono maloque modo favit ac scrivit. Prorsus ut hic idem sit mater impotens, quod 1, 10. *gravis in rempublicam mater, gravis donui Cæsarum noverca.* GRON.

Uxor facilis. Nemo melius explicaverit, quam ipse Livia, cujus hoc

inter apothegmata Dio recenset 58, 2., *Interrogante quodam, qua ratione et arte Augustum ita sibi devinxisset, ac pœne subjecisset? respondit: Ὅτι αὐτὴ τὴ ἀκριβῆς σφρονοῦσα, καὶ πάντα τὰ δοκούντα αὐτῇ ἡδίως ποιοῦσα, καὶ μὴτε ἄλλο τι τοῦ ἐκείνου πολυπραγμονοῦσα, καὶ τὰ ἀφροδίσια αὐτοῦ ἀδύρματα μὴτε αἰσθάνεσθαι προσποιοῦσα.* En facilitatem. LRS. Adde Sueton. Aug. 71. ERN.

Cum artibus mariti, simulatione filii, bene composita. Aut anguste aut laxè nimis capiunt. Interpretor: et marito, cui erat difficile probari, et bene comparatum haberi, sive ipsi, sive per famam ob magnas multiplicesque, interdum ambiguas, sæpe bonas ejus artes; et filio, quem dissociabilem et molestum reddebant tecta et obscura natura, unice respondens, conveniens, digna visa, et quasi a fati lecta, quæ utrumque, quantum erat salubre, temperaret. GRON. *Bene composita* ductum, ut opinor, ab Horatio *bene compositum par.* ERN.—V. D. de Lamalle qui rejectis conmatibus ita reddit: *ayant*

Funus ejus modicum, testamentum diu irritum fuit. Laudata est pro rostris a C. Cæsare pronepote, qui morum rerum potitus est.

II. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitæ, « magnitudinem negotiorum » per literas excusavit : honoresque memorie ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam, imminuit, paucis admodum receptis, et addito, « de cælestis religio decerneretur : sic ipsam maluisse. » Quin et parte ejusdem epistolæ increpuit « amicitias muliebres, » Fusium consulem oblique perstringens. Is gratia Augustæ floruerat, aptus adliciendis feminarum animis ; dicax idem, et Tiberium acerbis facetiis irridere solitus, quarum apud præpotentes in longum memoria est.

un peu de la dissimulation de son fil: combinée avec toute l'adresse de son mari. Ubi gratis laudat artibus... dissimulatione. l. l. genius non ferret aliud.

Diu irritum fuit. V. Sueton. Tib. 50, 57. ERN.

Cælestis religio. Quam tamen postea ei tribuit Claudius, effigie ejus in templo Augusti consecrata, sacrisque, quæ vestales facerent, institutis : edicto etiam, ut per nomen ejus feminae jurarent. Dio 60, 5. et Suet. Claud. 11. Exstant nummi, DIVÆ AVGVSTÆ PATER. caput radiatum, ara ante pedes : parte adversa S. P. Q. R. DIVÆ IVLÆ AVGVSTI FIL. carpentum, cui subjuncti duo mali. Nec dubito, quin consecrata hæc Julia habitu et nomine Junonis. Prudentius in Symm. 1, 251., *Adjecere sacrum, fieret quo Livia Juno, Non minus infamis thalami sor-*

tita cubile, Quam cum fraterno ceculit Saturnia lecto Quamquam eo nomine adfecta a poetis etiam viva. Ovidius ex P. 3, 1, 145., *Cum ubi contigerit vultum Junonis adire.* Et autem Livia habitu Junonis, sic Dracilla a Caio consecrata Veneris, cognomento Pantheæ. Auctor Dio 59. 11. Quo refero inscriptionem priscam (ap. Grut. 59, 3.) VESTIÆ CÆLESTI AVGVSTÆ SACR. NYMPHÆ C. P. DORCAS. S. P. P. C. LIRA. Nummum, de quo Lipsius, dedere Oeco, Golsius, alii. Eum ad Juliam, Augusti filiam, referendum putabat Renesius Var. lect. 1, 21. ast. in ep. 35. ad Rupertum errorem agnovit. Harduinum quoque ad Plin. H. N. 7, 46. eo nomine reprehendit Eckel. in D. N. N. vet. vol. 6, pag. 158.

* *Præpotentes.* Sic 6, 42. H. 2. 91. etc. male Acid. *iræ potentes.*

III. Ceterum ex eo prærupta jam et urgens dominatio. Nam, incolumi Augusta, erat adhuc perfugium; quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire. Tunc, velut frenis exsoluti, proruperunt: missæque in Agrippinam ac Neronem literæ, quas pridem adlatas et cohibitas ab Augusta credidit vulgus. Haud enim multum post mortem ejus recitatæ sunt. Verba inerant quæsita asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium; « amores juvenum, et impudicitiam » nepoti objectabat. In nurum ne id quidem confingere ausus, « adrogantiam oris et contumacem animum » incusavit, magno senatus pavore ac silentio: donec pauci, quis nulla ex honesto spes, (et publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur) « ut referretur » postulavere, promptissimo Cotta Messallino, cum atroci sententia: sed aliis a primoribus, maximeque a magistratibus, trepidaba-

2. *Multum post mortem. Quid si multo?*

Prærupta et vergens. Ita reposui et intelligo, cadentem aut præcipitem: non ultra in statu. Vulgo *urgens*, quod sævum explicant, nescio quo exemplo. Lirs. Recte sane Pichena defendit *urgens*, i. e. sævior ac violentior: quod Tacitus voluit. Sed quærit Lipsius, quo exemplo? Satis est exemplorum, modo absit captio. *Urgens* est premens, gravis, onerosa, injusti jugi aut oneris. Quare? nempe ob sævitiam et violentiam. Varro: *Qui pote plus, urget.* Justinus 22, 5., *Nec enim moraturos in ejus obsidione hostes, cum sua urgeantur*, id est, vexentur, male habeantur, in periculo sint. Gron. Virgil. G. 1, 146. *duris urgens in*

rebus egestas. Cic. Tusc. 3, 25. *optinio magni præsentis atque urgentis mali.* ERN.

Adlatas et cohibitas. Acidalius malebat *sed.* Vulgatum verum. Pluribus locis sic loquitur Tacitus, ut 6, 21. ubi similiter Acidalius et alii *sed* corrigunt: quæ loca omnia sic tentare non ausim. 11, 5., *quadringentis numerum millibus Suillio datis; et cognita prævaricatione.* Ibid. 38, *nec ille quæsit; poposcitque poculum.* 12, 30., *subjectis, dum adipiscerentur dominationis, multa caritate, et majore odio postquam adepti sunt.* ERN. — * Adde 21, 2.

Cotta Mess. De hoc v. 6, 5.

tur : quippe Tiberius, etsi infense invectus, cetera ambigua reliquerat.

IV. Fuit in senatu Junius Rusticus, componendis patrum actis delectus a Cæsare, eoque meditationes ejus introspicere creditus : is, fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiæ dederat) seu prava solertia, dum, imminentium oblitus, incerta pavet, inserere se dubitantibus, ac monere consules, « ne relationem inciperent : » disserebatque, « brevibus momentis summa verti posse, quandoque Germanis * titium penitentiae senis. » Simul populus, effigies Agrippinae ac

3. *Dandumque interstitium penitentiae senis.* Flor. quandoque Germanicis stitium penitentiae senis. Locus pessime mehercules adfectus. Mutila vocabula : quod saltem huic codici. Vide notas ad 1, 10. Sic et c. 20. *intus* pro *intenus*. Infra 6, 2. *tam* pro *tantum* codex Flor. et 1, 13., *quam* Tiberio pro *quamquam*. 6, 21., *super* *ta* *negotio* pro *tali*. 11, 22., *novi* pro *novissime* et *potus* pro *potius*. 12, 11., *intonanti* pro *intonanti*. c. 4., *fratrum* pro *fraternum*. c. 26., *questione* pro *questione*. c. 46., *omis* pro *omissuros*. c. 64. *le* pro *lepida*. *prior* pro *propior*. 13, 7. *Iocchum* pro *Antiochum*. c. 13., *seque* *nece*, pro *seque* *Senecæ*. c. 14., *indebilis* pro *inde debilis*. c. 19., *Iturius* pro *Titurius*, et *etiam* *perio* pro *suetam* *imperio*. c. 32., *nuntiavit* pro *pronuntiavit*. c. 46., *ubi* pro *uni sibi*. c. 40., *cornu* in *sinistro* pro *cornuum* *sinistro*. c. 56., *terram* *viam* pro *terra*, in *qua* *vivamus*. 14, 18., *Ne probata* pro *Nero probata*. c. 22., *get*, *urbis* pro *quiete* *urbis*. c. 28., *frisoribus* pro *fratris* *opibus*. 15, 25., *inhosta* pro *inhonestus*. *inhostus*, Hist. 2, 31, pro *inhonestus*. Hist. 4, 62. *inhora* pro *inhonora*. Ann. 15, 62. pro *imminens* *exitium*, et *mense* *exitium*. c. 71., *sin* *supplicio* pro *sine*. 16, 5., *longas* pro *longinquas*. Hist. 1, 46., *ins* pro *insuper*. et c. 51, c. 47., *omisisse* *tot* *fecisse* pro *omississet* *offensas*. 2, 21., *dum* *reportans* *gerunt*, pro *dum* *per* *tormenta* *ingerunt*. Quare scribendum forte, *dandumque domui Germanici interstitium penitentiae senilis*. Nunc quidem aliud nihil exculpo. Sic *manus senilis* Ann. 6, 9. *senile corpus* 15, 63. *seniles artes* 3, 8. Non malium a scopo hic aberravit Bozhorinus.

Componendis patrum actis. Duplicita acta reperio, senatus populi-que. Acta senatus alio nomine Commentarii senatus, Tacito 15, 74. Acta populi, alias diurna, alias publica. Dixi distincte de utrisque, quia confundi video non a juventute, sed et a doctis: dixi, inquam, in Exc. A. Lips.

Imminentium oblitus. Mala praesentia et pericula negligit praefutur-

ris. Plus scilicet timebat ab heredibus, quos destinabat, quam a Tiberio. Lips. Mox, *brevibus momentis*, exquisitè dictum. Aptius alias et usitatus est *levibus* : sed voluit etiam temporis rationem habere. Ern.

Monere. Acidal. volebat *movere*.

Dandumque interstitium. in Flor. *quandoque Germanicis stitium* (immo *titium*) *penitentiae senis*. Posset elici:

Neronis gerens, circumssistit curiam, festisque in Cæsarem omnibus, « falsas literas, et principe invito exitium domui ejus intendi, » clamat. Ita nihil triste illo die patratum : ferebantur etiam, sub nominibus consularium, fictæ in Sejanum sententiæ; exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius; libidinem ingeniorum : unde illi ira violentior, et materies criminandi : « spretum dolorem principis ab senatu : descivisse po-

dandumque Germanicis interstitium (sive placet spatium) pœnitentiæ senis. Suadebat iste, saltem vel Germanicorum memoriæ magnæ (Drusi avi, et filii, qui pater aut maritus horum) Germanicorum, inquam, memoriæ hoc largiendum, ut spatium esset pœnitentiæ senis. Posse enim illum ad bonam mentem redire, si tempus medium esset, nec jussio ejus statim patraretur. Sane aliquid de Germanicis fuit : etsi locus fortasse non plenus. Lira. Simillima est Boxhornii conjectura : *dandumque Germanico interst. p. s.* sed in utraque est aliquid duri. Nam, si *Germanicis vel Germanico* est dativus, pendens a *dandum* : quo referetur *pœnitentiæ* ? Rhenanus emendavit *dandumque interstitium pœnit. s.* idque in textum receptum secuti sunt postea editores inde ab Aldo usque ad Ryckium et J. Gronovium : qui lectionem cod. MS. reposuerunt. Certe in hac emendatione male negligitur vox codicis *Germanicis*. Mihi probabile videtur Tacitum scripsisse : *dandumque in Germanicis spatium pœnitentiæ senis.* Volebat dicere, quia res pertineret ad Germanicos, non esse festinandum : quæ sententia huic loco valde convenit. Vid. supra 4, 11. Germanicos non intelligo præcise filios Germa-

nici junioris, ut Broterius videtur putasse, qui in *Germanicis* ferri posse negat, sed, ut Lipaius, de familia Germanicorum. Ceterum in textum inferre non sum ausus. Lacuna post hæc apud Beroaldum, Alciatum et Ryckium; mihi nihil amplius deesse videtur. Broterius conjicit : *quandoque Germanici stirpem, ubi spatium pœnitentiæ senis, resurgere.* ERN. — Sic D. de Lamalle. * Crollius ita emendare studet : *verti : posse quandoque Germanicis locum pœnitentia senis reddi.* Hiller. Racem. 6, 7. q. *Germanici taturam pœnitentiam senem,* vel q. *Germanici subituram pœnitentiam seni.* Cuncta dubia. — * Heinsii conj. placebat Grævio, nisi quod *senis* hic tuebatur. V. Coll. Burm. t. 4, p. 506.

Festisque in C. omnibus. Ursinus, P. Faber de Magg. Rom. c. 2. volebant *faustis*. Idemque placet Burmanno ad Ovid. M. 6, 448. ubi etiam videndus Heinsius, qui locum Lucani 3, 101. quo ad vulgatum defendendum hic utuntur, corrigit, quod in editione sua secutus est Burmannus. Verum puto : atque sic etiam 12. ext. pro *festis vocibus* legendum *faustis*. ERN. Pichena tuetur *festis*.

Ab senatu. Distingue contra vulgus, *spretum dolorem principis ab senatu, descivisse populum.* Lira.

plurimum : unde etiam et ego hucusque cunctis, nova per
 eam consilia : quae viderentur, non de capite solum :
 et, quatenus augures per talia secunda iuvant, animi
 antequam resque diligenter :

V. Ignis Caesar, regibus adversum reparet et in-
 terit perire. Interrogantque per eandem plebs, quatenus
 apud patres : et tunc huiusmodi omnia imperatorum
 maxime omnia patres sunt : interea tanta sua omnia :
 propter hoc, ut non tunc delibetant, quo minus, non qui-
 dem ex omni decesserunt, si enim verum, sed, et par-
 te ad rationem, si principis imperii : testarentur.

VI. * Quatuor et quadraginta orationes super ea re
 habuit, ex quibus ob eandem patrem, plures adnectuntur.
 * Nihil proderat Sejanus in viam aliorum omnia :
 et tunc est fortuna, et ille quidem, qui collegam et
 generum adscribat, sibi ipsos : ceteri, quem per de-
 dera sive, cum sociere insectantur. * miseris sit,
 ob amicitiam accusari, an amicum accusare, haud dis-

*Novas orationes, nova p. con-
 sulis. I. e. seditionis, ad res novas
 pertinencia. ERS.*

*Si principis impediri testarentur.
 Malum tuum, Coriolis, frater! Non
 pagus apositus, sed libri hic perie-
 runt, quibus gesta fere triennii con-
 tinebantur, de Agrippinae liberum-
 que ejus exitu, de Sejani spe cona-
 tuque, de ejusdem cum agmine ami-
 cum strage, de Liviae flagitio et
 morte : ad summum, flos quasi his-
 toriae tuae. Ad eo bonis illis patribus
 cura otiumque fuit describere Oro-
 nio et Vopiscus, et hujusmodi quis-
 quillas prae tuo anno. LRS.*

*Quatuor et quadraginta orationes.
 Quae praetunt, gesta sunt Fusio et
 Rubellio cons. initio anni : haec au-*

*tem C. Memmio Regulo et Fulcine
 Trione. Ita intercederunt acta ple-
 raque anni : sicut acta omnia anni se-
 quentis, quo cons. M. Vinucius et
 L. Cassius. Item hujus anni, quo ex
 hac maii affecti Tiberio et Sejanus
 consules Regulus et Trio. LRS. —
 * Omitit haec D. de Lamalle.*

*Nihil pudorem, aut. Aversus quae-
 rit ex oratione cuiuspiam damnamdi
 ob Sejanum, uti et sequens mem-
 beret. LRS. Permixtionem hic se ha-
 jus et sequentis libri detexisse pa-
 tant Bipontini ; huc trahenda scilicet
 quae 6, 40. leguntur. Blaesum certe
 fuisse socium ejus, qui haec locutus.*

*Generum. Latissimo sensu. V. ff
 l. 136. de V. S. De cetero cf. 6, 8.*

Ob amicitiam accusari, an ami-

creverim. * Non crudelitatem, non clementiam, cujusquam experiar, sed liber, et mihi ipsi probatus, antibo periculum. Vos obtestor, ne memoriam nostri per mororem, quam læti, retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui sine egregio publica mala effugerunt. »

VII. Tunc, singulos, ut cuique adsistere, adloqui,

cum accusare. Boxhornius *accusari* deleri vult, et pro *accusare* legi *accusari*. Nihil muto. *Accusare amicum* est facere, quod illi, qui, quem per dedecora foverant, nunc insectabantur; quod Satrius Secundus, ex emissario et satellite Sejani conjurationis index. Hi, modo sic subterfugerent Tiberium scævientem, neque ab sese neque a vulgo pro *miseris* habebantur. Ut et quivis improbi, quamdiu poenam evitant. At hic noster cum philosophis *miserum* censet et felix scelus: ac perinde *miseros* dicit, qui prodendo fidem, et ejurando amicum, sese tutantur, et qui, quod non inficiuntur amicitiam, in periculo versantur. Scilicet, ut, cum utrimque *miserum* sit; hinc, quia turpitudine adest, inde, quia fulmen damnationis imminet, ostendat, justius se consilium cepisse, forti, ut illi putabant, exitu hoc anceps evadendi. GRON.

Non crudelitatem. Magni animi voces, vel abrupti, et similes a Vibio Virio prolatae, quem Livius sua manu moriturum ita loqui facit, 26, 13. *Cruciatus contumeliasque, quas sperat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte præterquam honesta, etiam levi, possum.* LIPS.

Ne memoriam nostri. Et hic nihil corrupti, ut videtur Boxhornio: ne difficile quidem quicquam memori. *non quæ esse magis quam, jamdudum in nostro, in Plauto, in aliis obser-*

vatum. Ne memoriam nostri per mororem, quam læti, retineatis, est, ne recordatio mei et mortis hujus vos magis contristet quam lætificet: ut mortem meam malitis plausu quam planctu prosequi; ut malitis eam laudare quam lugere. Vide Senecam ad Marciam c. 2. et 3. Octavia Marcelli memoriam retinuit per mororem: Livia Drusi, post primum illum doloris impetum, læta. GRON.

Tunc singulos. Quis iste? dignus erat quem nossemus, ob constantiam mortis. LIPS.

Singulos ut cuique adsistere. Et hæc, uti sunt, illibata conservo. *Tunc adsistere* respondet *non retinens*: *tunc alloqui non dimittens.* *Adsistere* hic est, genus officii, quod si decubisset ille magnanimus, fuisset *adsidere*. Qui venerant, ut adsisterent, ut ei præsto essent, ut præsentiam commodarent tanti viri supremis, eos retinebat; iis vultu, nutu, verbis significabat gratum sibi esse, quod adessent. Qui vero, ut brevi alloquio, sive ob id ipsum, quod agebatur, sive ob aliud negotium, potiti discederent, eos cum response sedate placideque nihil turbatus dimittebat. GRON. Hæc opposita conjecturis Vertranii et Boxhornii: quorum ille *ut quique adsistere*, hic *ut cuique adsisterat*. Videntur non sensisse, *adsistere* referri ad *animus erat.* EAM,

animus erat, retinens aut dimittens, partem diei absumpsit, multoque adhuc cœtu, et cunctis intrepidam vultum ejus spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio, quem sinu abdiderat, incubuit. Neque Cæsar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, cum in Blæsum multa foedaque incussisset.

VIII. Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo. Illum indices arguebant, « claustra ærarii, cui præfectus erat, et militarem pecuniam rebus novis obtulisse : » huic a Considio, prætura functo, objectabatur « Ælii Galli amicitia, qui, punito Sejano, in hortos Pomponii, quasi fidissimum ad subsidium, perfugisset. » Neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum constantia fuit, qui vades exstiteret. Mox, crebris prolationibus, spem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito, per speciem studiorum, scalpro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius, multa morum elegantia et ingenio illustri, dum adversam fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit.

IX. Placitum posthac, « ut in reliquos Sejani liberos

Cum in Blæsum. Mallet deleta vocula, cum *Blænum*. Lips. Non ego. Memini enim id dictum, ut apud Livium 27, 1. ipse in *Fulvii* similitudinem nominis increpans : et 30, 20. in se quoque ac suum ipsius caput exsecratum. Vide utrobique notas. Gron.

P. Vitellio et Pomp. Sec. Vitellius prætorius vir erat. de Pomponio vide ad 11, 13. Ern.

Ælii Galli amicitia. Lege, *Ælii* ennius gentis cognomen Gallus. Lips.

In fratrum constantia. Sætonius Vit. 2. ita narrat, ut de uno fratre modo dicat. *Publius*, inquit, post præturæ honorem, inter *Sejani* consocios arreptus, et fratri in custodiam datus, scalpro librario venas incidit... et obligari curarique se passus, in eadem custodia morbo periit. Lips. Adde ad 6, 3.

Per speciem studiorum. Doctus enim fuit, et scripta reliquit. Tertull. de Anima c. 46. In *Vitellii* commentariis conditum est. Lips.

adverteretur; » vanescente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, « quod ob delictum, et quo traheretur? neque facturam ultra: » et, « posse se puerili verbere moneri. » Tradunt temporis ejus auctores, « quia, triumvirali supplicio adfici virginem, inauditum habebatur, a carnifice, laqueum juxta, compressam: exin, obliis faucibus, id ætatis corpora in gemonias abjecta. »

X. Per idem tempus Asia atque Achaia exterritæ sunt, acri magis, quam diuturno rumore, « Drusum,

Filius. Natu minor. Major statim post patris supplicium quasi paternæ conspirationis socius necatus videtur.

Puella adeo nescia. Illa ipsa quæ sponsa Claudii filio; ut hic notat Dio 58, 11. LIPS.

Verbere moneri. I. e. castigari, puniri. Sic *objurgari flagris* Sueton. Oth. 2. EKN.

Triumvirali supplicio adfici virginem. Triumviri, qui alias judices capitales, prorsus iidem Romæ, qui undecimviri Athenis. Munus eorum præesse carceri, punire damnatos: itemque cognoscere de furtis admisissisque servorum, aut ejusmodi villorum capitum ad Mæniæ columnam. Quod idem in Atheniensibus fuisse, disco ex Suida. "Ενδεκα, inquit, ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις ἐπιμελομένη τῶν ἐν τῇ δεισματορίῳ κατακρίτων, ἐφ' ἧν ἀνήγοντο οἱ κλέπται καὶ οἱ ἀνδραποδισταί. Nec ambigo, quin Romanis exemplum inde. Alia de his habes apud Rævard. 2, 18. Var. et Fabrum Sem. 2, 6. quæ non recquam ego. Sed, cur ait, inauditum

virginem adfici triumvirali supplicio, id est, laqueo? Id quidem ita ceperim, quasi non simpliciter virginem dixerit, sed impubem investemque. Lex enim non tam virginitati ignotum cautumque voluit, quam ætati. Ita nec pueros interfici fas, nisi toga sumpta et relatos in viros. Hinc apud Dionem scriptum, a triumviris in proscriptione jussum puerum quemdam togam virilem sumere, ut scilicet jure posset interfici, 47, 6. Καὶ ἄλλα τι, ait, διὰ τοῦτο πολλὰ παρενομήθη, καὶ παιδίσκον τινὰ ἐς ἐφέβους ἐσέγαγον, ἵν' ὥς εἰς ἄνδρας ἔδωκεν τῶν ἀποδάτην. Appuleius 2. apol. de puero præcoci malitia ed. Pric. p. 95. *Hoc magis noxius, quod cum venia perniciosus est: et nondum posnæ, jam injuriæ sufficit.* Quam causam et hic subesse arbitror, ut compressa devirginataque mulier videretur et plena annis. LIPS. De triumviris capital. cf. ff. 1. t. 2, 30.

Per idem tempus. Hic Ryckius Apicatæ fata periisse putat, et asteriscum ponit.

Drusum. De vero Druso v. 6, 23.

Germanici filium, apud Cycladas insulas, mox in continenti visum : » et erat juvenis haud dispari ætate, quibusdam Cæsaris libertis, velut agnitus, per dolumque comitantibus. Adliciebantur ignari, fama nominis, et promptis Græcorum animis ad nova et mira : « quippe elapsum custodiæ, pergere ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam invasurum, » fingeant simul credebantque. Jam juventutis concursu, jam publicis studiis frequentabatur, lætus præsentibus, et inanium spe; cum auditum id Poppæo Sabino. Is, Macedoniæ tum intentus, Achaiam quoque curabat. Igitur, quo vera, seu

4. *Lætus præsentibus et inanium spe.* Immo *specie* : tantundem fuisset *inani specie*. 13, 8., *Corbulo, corpore ingens, verbis magnificus et super experientiam sapientiamque etiam specie inanium validus.* Quem locum, ubi pari modo peccabatur, recte asseruit Lipsius, et Flor. proxime vero : Dixi ad Velleium 2, 30. *specie in animum*, nam MS. Agr. *spe in animum*, *species amicitia* pro *spes*. Lipsius ex MSS. ad Seneca de Benef. 7, 31. *Speciem sive imaginem*, pro re vana, ponit frequenter Tacitus : iisque vim opponit; ut pluribus nos ad Velleium l. c. Ann. 16, 32., *specie bonarum artium falsos* dixit, qui fallunt sub specie bonarum artium. Ann. 4, 44. *hunc admodum adolescentulum seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exilii tegeretur.* 6, 1., *speciem venturi simulare.* Atque ita passim noster.

Libertis, velut agnitus comitantibus. Scribendum opinor, *velut agnitus*; ut pendeat a *comitantibus*. Nam intelligere, *velut agnitus esset a se*, in hoc posito durum est. ERN. Hoc maxime placet. Immo sic jam Lam-pugnanus dedit e cod. suo Mirand. Muretus volebat : *per dolum comitantibus*. Acidalius : *per dolumque comitatus*.

Quippe lapsus custodiæ. Forte, *elapsus*. LIPS. Idem placet Rhenano, Faerno et aliis. Recte. Item *custodia* pro *custodiæ*, quod est in veteribus omnibus. Id ego sequi non sum ausus, cum *elabi etiam* dativo jungatur, ut lexica docent. Alioqui Tacitus libenter accusativum jungit, ut Ann. 1, 61. Unde suspicari possis,

Tacitum scripsisse *custodias*, idque pro *custodiæ* acceptum a Beroaldo. Sic Hist. 3, 59. *locorum notitia custodias Vitellii elapsus*. ERN.

Et inanium spe. I. e. inani spe. Vulgatum ferri posse arbitror. ERN. *Inania* ap. Tacitum non tam potentia dicitur, quæ falso exspectatur, quam quæ inani constat pompa, magis specie quam re atque vi notabilis sit, 4, 41. 15, 31. H. 4, 11. cum itaque *inania* ejusmodi jam haberet hic Drusus potiusquam speraret, malim cum Heinsio legere *inanium specie*. WORK. Freinsh. credebat legendum *immanium*.

Achaiam quoque curabat. Ex decreto illo 1, 76, 80. quo *Achaiam et Macedoniam onera deprecantes le-*

falsa anteiret, Toronæum Thermæumque sinum præfestinans, mox Eubœam, Ægæi maris insulam, et Piræeum Atticæ oræ, dein Corinthiensem litus, angustiasque Isthmi evadit : marique alio Nicopolim, romanam coloniam, ingressus, ibi demum cognoscit, sollertius interrogatum, « quisnam foret, » dixisse, « M. Silano genitum : » et, multis sectatorum dilapsis, adscendisse navem, tanquam Italiam peteret : scripsitque hæc Tiberio. Neque nos originem finemve ejus rei ultra compemus.

XI. Exitu anni, diu aucta discordia consulum erupit. Nam Trio, facilis capessendis inimicitias, et foro exercitus, « ut segnem Regulum ad opprimendos Sejani ministros, » oblique perstrinxerat. Ille, nisi lacesseretur, modestiæ retinens, non modo retulit collegam; sed, « ut noxium conjurationis, » ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

vari proconsulari imperio tradique Cassari, placuit. LIRS.

Toronæum Thermæumque sinum. Quorum ille ad Toronen Macedoniæ urbem; hic juxta Macedoniam, Axii fluvii receptor. LIRS.

Ibi demum cognoscit. Locus inter mancos. Nec enim ubi, aut quomodo deprehensus fugitivus ille, narratum. Post *cognoscit* * ergo ponenda nota. Et statim scribe, *interrogato*. LIRS. Immo sanus locus in MS. cod. in ed. Beroaldi, ubi sic exhibetur, ut nunc post Pichenam editur. Irrepererat vitio operarum *dixit se*, in ed. Rhen. pr. Id secuti sunt Aldus, Gryphius

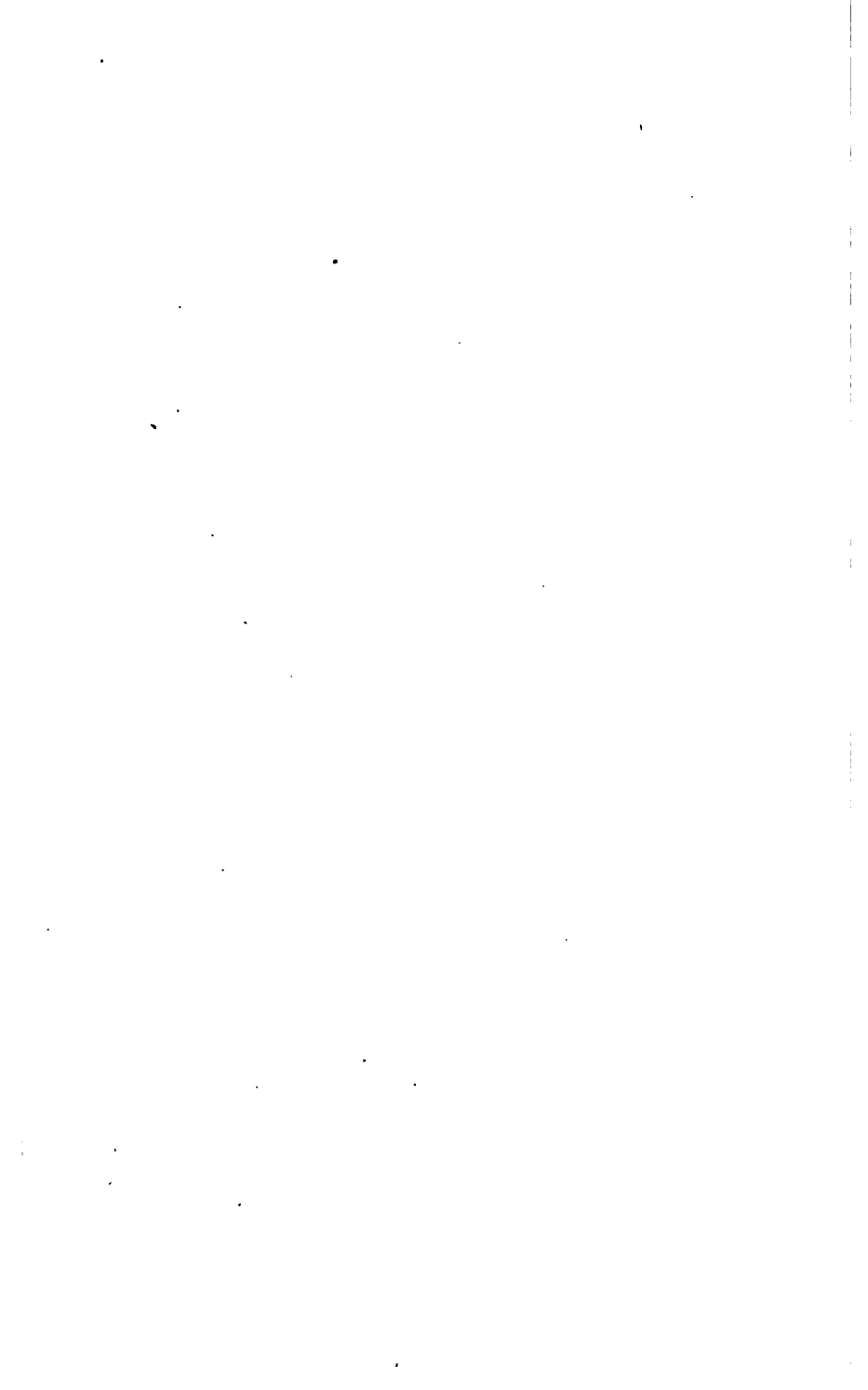
cet. Hinc difficultas, et emendandi conatus. In Basileensi Alciati quidem a. 1519. adhuc est *dixisse*. EAN.

M. Silano. De quo 2, 59. 6, 20.

Neque nos. At repererunt Zonaras 11, 3. et Dio 58, 25. qui missum eum ad Tiberium tradiderunt, Caligulæ nuptias Antii celebrantem.

Noxium conj. Imitatur Sallustium, qui *noxium* de eo dicit, qui culpæ consors est. V. B. Jug. 42. ubi Cortius hunc locum laudare non neglexit. Usus est constructione græca. Livius Latina 7, 20. in *Faliscos eodem noxios crimine*. EAN.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU

DIVI AUGUSTI ANNALIIUM

LIBER SEXTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

CAP. I. Tiberii foedæ libidines. — II. In Sejani et Liviae memoriam sævitur. Togonii adulationem princeps irridet, — III. Gallionis increpat et punit. Paconianus. — IV. Latiaris. Dissidium consulum sedat Maximus. — V. Cotta Messallinus adcusatus. — VI. Tiberii confessio. Tyrannorum occulta supplicia. — VII. Cæcilianus, Servæus, Thermus damnati. Delationes crebræ. — VIII. M. Terentius, ob Sejani amicitiam adcusatus, egregie et libere se defendit, et — IX. absolvitur. Vestilius se interimit. Plures gregatim adcusati.

X. L. Pisonis P. V. mors et funus. — XI. Præfecturæ urbis origo et progressus. — XII. De sibyllinis carminibus consultatio. — XIII. Seditio Romæ ob gravitatem annonæ coercita. — XIV. Equites romani conjurationis crimine cadunt.

XV. Germanici filiae L. Cassio et M. Vinicio locatæ. — XVI. Fœneratores adcusati. Repressæ usuræ. — XVII. Liberalitate Cæsaris fides refecta. — XVIII. Iterum adcusationes majestatis et — XIX. omnes societatis cum Sejano rei necati.

XX. C. Cæsar Claudiam ducit. Tiberii præsagium de Ser. Galba. — XXI. Ars chaldæa. Thrasyllus. — XXII. De fato dubitatio. — XXIII. Asinius Gallus obit. Mors Drusi miseranda. — XXIV. In eum atrox Tiberii animus. — XXV. Agrippina perit inedia. — XXVI. Cocc. Nerva sponte

vita decedit. — XXVII. Mors Ælii Lamie, Flacci Pompeii, M. Lepidi.

XXVIII. Phoenix in Ægypto visa. Super ea narrationes et judicia. — XXIX. Labeo sponte moritur, invidiam amoliente Tiberio. Scaurus damnationem anteit. — XXX. Varii cives urbe exacti. Gatulicus mira fiducia evadit.

XXXI. Parthis Artabanum amoturis et petentibus regem Tiberius dat Phrahatem et, — XXXII. hoc mortuo, Tiridatem destinat. Orienti Vitellium præficit. — XXXIII-XXXV. Parthos Armenii invadunt; hos Albani Hiberique Thessalis orti javant. — XXXVI. Artabano in Scythiam profugo — XXXVII. Tiridates sufficitur. —

XXXVIII. Romæ Tiberius sævire pergit. — XXXIX. Popæus Sabinus obit.

XL. Mors Vibuleni Agrippæ, Tigranis, Æmilie Lepidæ. — XLI. Clitus Cappadoces, regi suo rebelles, reprimit Trebellius. — XLII. Tiridates insignæ regium accipit, — XLIII. mox Procerum dissidio pellitur, — XLIV. Artabano restituito.

XLV. Grave incendium Romæ Tiberius liberalitate mitigat. Macro Caligulam captat. — XLVI. Tiberius de successore deliberat. Ejus præsagium de Caligula. Morbum dissimulat. — XLVII. Acutia damnatur. Albucilla impietatis in principem defertur. — XLVIII. Arruntius tedio temporum venas resolvit. — XLIX. Papinius se præcipitat. — L. Tiberius defectionem suam tegit, Chariclis medici astu comperitam. Finit oppressus. — LI. Ejus varii casus et mors. Gesta hæc annis circiter sex,

CN. DOMITIO, M. FURIO CAMILLO;

SEX. SULPICIO GALBA, L. CORNELIO SULLA;

PAULLO FABIO, L. VITELLIO;

C. CESTIO GALLO, M. SERVILIO RUFO;

Q. FLAUTIO, SEX. PAPINIO;

CN. ACERBONIO, C. PONTIO, COSS.

I. C_N. Domitius et Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Cæsar, tramisso, quod Capreas et Surrentum interluit, freto, Campaniam prælegebat, ambiguus, an urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans : et sæpe in propinqua degressus, aditis juxta Tiberim hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit, pudore scelerum et libidinum : quibus adeo indomitis exarserat, ut, more regio, pubem ingenuam stupris pollueret, nec formam tantum et decora corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines majorum, incitamentum cupidinis habebat : tunc-

1. *Campaniam prælegebat. An Campania oram ? ut Ann. 2, 79., oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes. Nil tamen mutuo.*

COMMENTARIUS.

C_N. Domitius. Initium sexti libri arbitrario hic jure constitui, non certo. Cui enim probes tantam vim rerum, quantam dixi, triennique gesta uno libro cum sequentibus inclusa fuisse ? Secrevi igitur, non quia liqueret mihi initium in his demum verbis faciendum : sed quia magnitudinem resque gestas æstimanti, ita videbatur. Denique ut scires saltem, hanc vulgo quintum librum in duos esse tribuendum. LIPS.

Camillus Scribon. Ex h. l. Camillum hunc consulem ordinarium merito faciunt Pagius in Crit. Baron. ad h. a. et Norisius in Ep. Cons. t. 2. opp. p. 864. quem sequitur, motus inscriptione antiqua (ap. Grut. p. 1087.) Bimardus in Antiq. Thes. Cularonensibus c. 5, p. 95, t. 1. Inscr. Mur. Alii Fastorum conceinnatores suffectum faciunt. ERM.

Degressus. Hic quoque *degressus* legendum ex iis, quæ sæpe viri docti de horum verborum discrimine docuere. Vid. ad 4, 74. Sic infra c. 30. *in insulas demoti*, non *dimoti*. ERM. Crollius præfert *digressus*.

Juxta Tiberim hortis. Hortos Cæsaris accipio, de quibus Horat. S. 1, 9, 18. *Trans Tiberim longe cubat is prope Cæsaris hortos*. Ii vicini Naumachiae fuerunt, siquidem eadem de re Suetonius Tiber. 72. *Bis omnino toto secessus tempore Romam redire conatus, semel triremis usque ad proximos naumachiae hortos subvectus est, disposita statione per ripas Tiberis, quæ obviam prodeunte submoveret*. Vide iis de hortis et Sueton. Julio 83. LIPS.

Saxa rursum et solitudinem maris. Capreas insulam ita vocat, ubi non sic ut in continenti ab hominibus frequentari Cæsar potuit. WORK.

que primum ignota ante vocabula reperta sunt, *sellariorum* et *spintriarum*, ex foeditate loci ac multiplici patientia: præpositique servi, qui quærerent, pertraherent, dona in promptos, minas adversus abnuentes: et, si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaque ipsi libita, velut in captos, exercebant.

II. At Romæ, principio anni, quasi recens cognitis Livix flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiæ dicebantur, in effigies quoque ac memoriam ejus, et « bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur: » tanquam referret. Scipiones hæc et Silani et Cassii, iisdem ferme aut paullum immutatis verbis, adseveratione multa censebant: cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deri-

2. *Dona in promptos, minas adversum abnuentes. Scribo, præpositique servi, qui quærerent, pertraherent, dono in promptos, minis adversum abnuentes, et sic retinerentur propinquus aut parens; non retinerent: quod postremam vidit et Rhennus. Simile mendum nos sustulimus alibi.* — 3. *Scipiones hæc. Tanquam referret. Scipiones æque ac Silani.*

Sellariorum et spintriarum. Vide, si lubet, Suet. Tiber. 43, et Turnebum 5, 1. Qui tamen non satis explicant, cur sellarii dicti a foeditate loci. Sed ego non violò te, Pudor. Lips. V. Interpretes ad Suet. l. c. Ern. *Sellariolas popinâs* habet Martialis ep. 5, 71. Cf. et Lamprid. in Heliog. 5.

In effigies quoque ac memoriam ejus. Crebra talium mentio: disce semel hunc morem, si placet, e nostro Excursu in A. Lips. In Sejani quoque memoriam post necem ejus sævitum est. Sic ex Fastis nomen ejus erasum, immo et in numis de industria extritum. V. Eckhel. D. NN. vet. vol. 6, p. 196.

* *Tum retulere Scipiones.* Stigmatias locus non frustra. * Desunt enim

quædam. Vel hoc argumento, quod retulisse Scipiones dicit. At relatio consulum erat, censio tantum senatorum. Possit, si forte, legi *ut in fiscum cogerentur; coss. retulere. Scipiones hæc, et Silani et Cassii, etc.* Sed ut rectum sit, non sanatum vulnus. Lips. Sed postea, cognita lectione codicis MS. unici *tam referret Scipiones*, quam Beroaldus mutavit in *tum retulere*, correxit *tanquam referret* in Dispunct. not. Mirand. codicis: quam emendationem Pichena in textum recte recepit. *Vers Lipsius et Pichena*, addit Gronovius, *ceteri nugantur*. Eas nugas commemorare non est necesse. Ern. *Tanq. referret*: scilicet ineptias a senatoribus prolatas sic Tacitus irridet.

diculum auditur. Nam principem orabat, « deligere senatores, ex quis viginti, sorte ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem ejus defenderent : » crediderat nimirum epistolæ, « subsidio sibi alterum ex consulibus » poscentis, « ut tutus a Capreis urbem peteret. » Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit gratis benevolentiae patrum : « sed quos omitti posse? quos deligi? semper ne eosdem? an subinde alios? et honoribus perfunctos, an juvenes? privatos, an e magistratibus? quam deinde speciem fore, sumentium in limine curiæ gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. » Hæc adversus Togonium, verbis moderans : neque ultra abolitionem sententiæ suadere.

III. At Junium Gallionem, qui censuerat, « ut prætoriani, actis stipendiis, jus apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, » violenter increpuit; velut coram rogitans, « quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere

4. Quos neque dicta imperatoris. Quos neque dicta nisi imperatoris. Edicta enim principum Ann. 1, 8, 5, 5. Hist. 4, 45. alterum Muretus vidit, alterum Rhenanus.

Gratis. Sic MS. Beroaldus, Alciatus, Rhenanus : Aldus *grateis*, alii *gratias*. Illud post Jac. Gronovium restituiimus. ERN.

Honoribus perfunctos, an juvenes? Quidam ergo in senatu, honoribus nondum functi. Quod manavit ab Augusto : qui liberis senatorum, quo celerius reip. adulescerent, protenus virili togæ latum clavum inducere, et curiæ interesse permisit. ait Sueton. Aug. 38. Tacitus 13, 25. Julius Montanus senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset. Plura ibi. LIRS. Enimvero semper putem, in senatum lectos quosdam, nondum ullo honore functos. ERN.

Neque ultra abolitionem sententiæ suadere. Hoc est, nihil aliud præter sententiæ abolitionem, suasit : nec eo ulterius progressus est, ut recte Pichena. ERN.

Jun. Gallionem. Senecæ fratrem. Cf. 15, 73.

In quatuordecim ordinibus sedendi. Tanquam equites essent. Causam sententia sumpsit a primipilariibus, qui, functi militia, equites censebantur. Simile voluit in prætorianis. Vide me in Milit. lib. 2. Dial. 8. LIRS.

Quos neque dicta imperatoris. Hæret sententia, fortasse explicanda, si legas : *dicta non imperatoris.* 13-

par esset: reperisse prorsus, quod D. Augustus non providerit. An potius discordiam et seditionem a satellite Sejani quæsitam? qua rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiæ morem propelleret. » Hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus: et, quia incusabatur facile toleraturus exsilium, delecta Lesbo, insula nobili et amoena, retrahitur in urbem, custoditurque domibus magistratum. Iisdem literis Cæsar Sextium Paconianum, præ-

gatione inserta. LIPS. Sed post delendam vocem *imperatoris* censuit, quod etiam visum Grotio. Rhenano (Heinsio, Ryckio) aliisque placet: *neque dicta nisi imperatoris*: in his etiam Grosloetio, qui tamen alterum præfert. ERN. Acidal. *edicta*.

Delecta Lesbo. Qui simpliciter relegabantur, habebant arbitrium insulæ. V. l. 7. D. de interd. et releg.

Custoditurque domibus magistratum. Præter carcerem et custodiam militarem, custodia alia duplex: apud magistratus, et apud vades. Apud magistratus, cum reus consuli, prætori, ædili, (interdum et senatori, etiam non e magistratu) committebatur, quod non nisi in reis illustrioribus usurpatum, eaque custodia libera dicta. Sallustius in Catil. 47. *Senatus decrevit, uti abdicato magistratu Lentulus itemque ceteri in liberis custodiis haberentur*. Itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum ædilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Ceparius Cn. Terentio senatori traduntur. Cicero in Bruto 96. *Domiteneamus eam septam liberali custodia*. Quasi si alia illa servilis. Jul. Firmicus: *In custodia quandoque, sed libera exponetur*. Et sane hæc libera, digniorum tantum et plerumque senatorum. Hierony-

mus contra Vigilantium: *Sint ergo non tetro aliquo carcere, sed amoena et libera custodia, tanquam patres quidam ordinis senatorii*. Dio optime 58, 3. de Asinio Gallo: qui hæc custodiam φυλακὴν εὐίστημον vocat, id est liberam et sine vinculis; additque, πρὸς τὴν γὰρ τῶν αἰσι ὑπατῶν ὑπερβίητο, ἔξω τῆς τοῦ Τιβερίου ἀρχῆς. Τότε γὰρ πρὸς τῶν στρατηγῶν ἐφυλάχθη, ἵνα μὴ φύγῃ, οὐ μὲν δὲ αὐτὴν ἵνα μὴ ταπεινότης. Sidonius ep. 1. 7. de Arvando: *In Capitolio custodiebatur a Flavio Aesellio hospite, commite sacrarum largitionum*. Custodia apud vades, cum eorum periculo fidejussoribus reus tradebatur. Tacitus 5, 8. *Nec aliud periclitantibus auxilii, quam in constantia fratrum fuit, qui vades exstiter*. Clarisque de eadem re Suetonius Vitell. 2. *Publius post prætoris honorem inter Sejani conscios arreptus, et in custodiam fratri datus*. Ulpianus l. 1. De custod. reorum: *De custodia reorum æstimare proconsul solet, utrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, an fidejussoribus committenda*. Symmachus l. 1. *Erast. Statui, ut Felix vadibus, qui Fulgentio non essent cogniti, traderetur*.

LIPS.

Sextium Paconianum. Sextius Pa-

torium, perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, delectumque a Sejano, cujus ope dolus C. Cæsari pararetur. Quod postquam patefactum, prorupere concepta pridem odia: et summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret.

IV. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus juxta invisī, gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, ut retuli, præcipuus olim circumveniendi Titii Sabini, et tunc luendæ poenæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, « cur, mutua adcusatione intenta, nunc silerent?

5. *Accusator ac reus, juxta invisī, gratissimum spectaculum præbebatur. Ursinus præbebant: nec improbo. Præbebantur tamen propius accedit ad vulgatam: nec inelegans est opexegesis.*

conianus scribitur infra: *Nec disparēs Trebellieni Rufi et Sextii Paconiani exitus.* LIPS.

Per idem odia. Emendo, *conceptu pridem.* LIPS. Sic etiam Faernus et Pichena. Salinerium, *per idem* explicantem, *iisdem de caussis*, nugari, vere judicat Gron. ERN.

Ingressus est accusator Acrius. Restitui non male, *aggressus est, accusator ac reus juxta invisī.* Paconius et Latiaris odiorum duo nomina. Itaque gaudium patrum fuit perculso Paconio a Cæsare: gaudium alterum nominato, ab eo indice, Latiari. LIPS. *Ac reus* probant et alii, receptumque a Pichena et seq. editoribus: *ingressus* servatum: recte. Sallustius Jug. 28. *Calpurnius acriter Numidiam ingressus est, multos mortales et urbes aliquot pugnando capit: ubi codd. quidam aggressus.* Opportune ibi Cortius attulit locum Justinī 41, 4. *cum prædonum manu Parthos ingressus: ubi itidem Tan. Faber volebat*

aggressus. Quamquam video, et ibi, et hic de motu capi posse: nam etiam *Parthos* interpretari licet fines Parthorum. Sed omnino *ingredi* pro *aggre*di dicitur, etiam ap. Cicer. de Senect. 4. Acad. 4. 6. v. Burm. ad Virg. G. 2, 175. Simile infra c. 16. *magna vis accusatorum in eos irrupit: quod proprie dicitur de iis, qui infestis armis impetum faciunt in fines. Si quis putet, Tacitum in mente habuisse locum Sallustii, possit etiam conjicere: ut vero L. L. i. e. accusator acrius, juxta invisum, g. s. p.* Ita non opus, mox emendare *præbebant*, quod Lipsio in dispanctionibus placet, et Mureto ac Pichenæ: aut cum Acidalio transponere verba: *ingressus est, gratissimum spectaculum præbebatur, accusator ac reus juxta invisī.* ERN. — Malim cum Lipsio *adgressus est.* WORK.

Ut retuli. 4, 68.

Intenta. Pichena volebat *intentata*; sed ipse dein sanum vulgatam.

metum prorsus et noxiam conscientiae pro foedere haberi : at non patribus reticenda, quæ audivissent. » Regulus, « manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum : » Trio « æmulationem inter collegas, et, si qua discordes jecissent, melius obliterari, » respondit. Urgente Agrippa, Sanquinius Maximus, e consularibus, oravit senatum, « ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent : sufficere ipsum statuendis remediis. » Sic Regulo salus et Trioni dilatio exiti quæsitæ. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinis vigiliis mareidus, et ob segnitiam, quamvis crudelem principem non metuens, illustribus viris perniciem, inter ganeam ac stupra, meditabatur.

6. *Noxiam conscientiam pro foedere haberi. Noxia conscientiam puto. Vide nos ad 1, 40. et 11, 22., alii noxæ conscientiam, ut Muretus : et forte rectius.*

judicavit, ut supra intenta pericula.

Metum prorsus et noxam. Si examinas, stabis a Groatio legente : *noxæ conscientiam*. Ego etiam velim, *habere*, non *haberi* : sententia volente. LIPS. MS. Beroaldus, Alciatus *noxiam*, quod verum puto. Primus mutavit Rhenanus, quem secutus est Aldus, Gryph. cet. Pichena etiam conjicit *noxiam conscientiam*. Si hoc licet, malim et *obnoxiam conscientiam* : nam ob potuit absorberi a præcedente copula. *Obnoxia conscientia* est hujus, qui, sibi male conscius, non audet alterum offendere, ne ab ipso prodatur, ne ipse in periculum incurrat : nam tales homines *obnoxios* dici, satis hodie notum est. V. Gron. ad Senec. de Ira 3, 8. ERN. Bip. etiam volunt *noxiam conscientiam*. *Noxia* scilicet culpa est ; *noxæ* damnum. Groatium sequitur Muretus.

Sanquinius maximus. Verius, ut grandiori litera notes, *Sanquinius Maximus*, ut sit ejus gentis cognomen. Nam maximum ævo inter consulares fuisse, non placet, nec verum est. Consul enim suffectus deum fuit ante annos quatuor a U. 781. Præfectum urbis eum fuisse comperior sub Caio, ex Dionis corruptis verbis, 59, 13. Τριᾶκοντα εἰς ἡμέρας ἔρξῃ, (Caius videlicet) καὶ τοὶ Λουκίῳ Ἀπρονίῳ τῷ συνάρχοντι ἐξ ἡμετέρας ἐπὶ τῆς, καὶ αὐτῷ Σανκύνιος Μάξιμος πολιάρχῃ διέτατο : scribe, Σαγκύνιος, et hunc cape, qui tunc præf. urbi et secundum consul. Præfuit et inferiori Germaniæ, ex Tacito 11, 18., *Chanci nulla dissensione domi, et morie Sanquini alacres*. LIPS. Mox *quæsitæ* v. 4, 68. ERN. Reimarus restituit Σαγκύνιος. Cf. c. 7. et 11, 18.

Inter ganeam ac stupra. Sic MS. cod. pro quo, errore operarum, apud

V. Exin Cotta Messallinus, sævissimæ cujusque sententiae auctor, eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque : C. Cæsarem, quasi

7. *Arguitur pleraque. Peraque scribendum.* Plinius Ep. 1, 2. *quod nihil eodem stylo peraque scripsisse videor.* Vide Hist. 1, 76. Tum, *Cnium Cæsarem*, quasi *incertæ virilitatis*, cum Lipsio partim, partim cum Freinshemio, *peraque*, cum ipse solitus esset alios insimulare. Alibi apud nostrum non semel a nobis id vocabulum restitutum. *Die natali Augustæ* sic capio, quasi ideo novendialem hanc cœnam vocet, quod Augustæ Tiberium peperisset, feralem ac exitiosum plurimis, ac proinde eam cœnam pro funesta ac novendiali habendam.

Alciatum ganeum : quod secuti sunt omnes, usque ad Pichenam, qui vetus restituit. ERN. Cf. 3, 52.

Arguitur pleraque * C. Cæsarem. Ne hunc quidem locum, ex ædilitio edicto, perhibeo sanum integrumque. Remedium aliquod, si legas : *Arguitur pleraque : C. Cæsarem quasi incestæ virilitatis*, et, cum *die natali Augustæ inter sacerdotes epularetur, novendialem eam cœnam dixisset*, ut, inquam, *τὸ dixisset*, reducas etiam ad priora, statimque eodem exemplo legas, *addidisset*. Sed metuo, ut hæc, cum Aristophane, sit *εὐζὴν ἰσινουπία*. LIPS. *Peraque*, ut sæpe, multa. Crimina plurima in eum sunt congesta, velut etc. Reliqua Lipsii conjectura sane non magis aliis, quam ipsi placet. Melius Muretus, Ursinus, Acidalius : *arguitur pleraque in C. Cæsarem* etc. Nam *τὸ in* non raro a præcedente *que* in libris absorptum est, et hic additum, sensum commodum facit. Sed non negem, mihi valde blandiri Freinsheimianam rationem : *Caïam Cæsarem, quasi incertæ virilitatis, dixisse*. Exemplis ab eo allatis ex Homer. II. β. 235. Sueton. Cæs. 49. et Xiphilino 62, 6. Addas accommodatissimum e Cicerone de Orat. 2, 68. *Cum Q. Opimius consularis, qui*

adolescentulus male audisset, festivo homini Egilio, qui videretur mollior, nec esset, dixisset : Quid tu, Egilia mea, quando ad me venis cum tua colu et lana ? Non pot, inquit, audeo : nam me ad famosas mater vetuit accedere. Adde Suet. Calig. 36. Non dubito, ita Tacitum scripsisse. Idem placet Ryckio, a quo etiam locum Ciceronis jam allatum video, itemque J. F. Gronovio ad Senec. de Vit. Beat. c. 13. qui, præter locum Ciceronis, alium similem ex Egesippo de Exc. Hierosol. 1, 31. affert. Et sic licebit legere *τὸ C.* quod est in MS. et edd. prioribus ad Lipsianas usque, etiam Ryckiana, et Jac. Gronovii. ERN. Grut. *peraque* mutat in *plorusse*. Satis inepte. Commentum Freinsheimii valeret, si in cod. D. i. e. *C.* inversum compararet ; sic enim *Caia* notabatur. Bip. præferunt lectionem istam : *arguitur, pleraque* i. e. *plura in C. Cæs.* etc.

Quasi incestæ virilitatis. Constatbit sententia jocusque, *incertæ virilitatis*. Atque ita scribe : sic alibi. *Abdus ademptæ virilitatis*. Notat autem, Caligulam quasi ambigue virum, quique, ut Suetonius ait l. c. pudicitiae neque suæ neque alienæ pepercit. Infra c. 9. *sive composuerat quædam in C. Cæsarem ut impudicum, sive facto habita fides.*

incestæ virilitatis, et, cum die natali Augustæ inter sacerdotes epularetur, * *novendialem eam cœnam dixisse*:

Locus aliquis in verbis, quasi dicas, androgynum cum fuisset, ἀμφότερας Ἀφροδίτης τειχόμενον. Lira. Quærens in Egreg. c. 12. explicat e Suetonii verbis: *publicitæ neque suæ, nec alienæ pepercerat*: ut sit virilitas incesto contaminata stupro. Eam. Bipont. conjiciebant *infestæ virilitatis*, ut in utraque voce ambiguitas esset, detorsioni obnoxia. Dein vero vulgatum *incestæ* retinent eo sensu, ut non Cottæ id dictum, sed per argumentum calumniam sic detortum credant. Broterius quoque nil mutandum censet vel ob id, quod a Suet. 24. *Drusillam vitiasse* scribitur *prætextatus* adhuc.

Die natali Augustæ. Immo vero, *Augusti*. Liviz quidem natalem post mortem ejus epulo ludisve celebratum, non invenio. Nec vero Tiberius, alias haud pronus in matrem, id permisit: cum etiam minores quosdam honores, a senatu ei decretos, vetnerit abrogarique. Diorem vide 60, 5. ubi de iis, quæ Liviz decreta: verbum nullum de natali. At de Augusti certum est: cujus vitalis dies annuis ludis epulisque celebrer. Repete ea, quæ scripsi de Angustalibus ludis ad 1, 15. Lira. Recepit in textum Pichena. Verum puto: etsi non ignoro, etiam vivæ natalem celebrari potuisse, ut Sejani ap. Dionem 58, 2. Eam.

Inter sacerdotes epularetur. Observa ergo, illo die epulum fuisse, et, ut apparet, per collegia. Dio auctor, senatores tunc convivatos in Capitolio 54, 26. τὰ γυνήδια, inquit, τοῦ Αἰγούστου ὁ Τούλος, ὁ τοῦ Ἀντωνίου παῖς, στρατηγῶν, καὶ ἱπποδρομῆς καὶ σφαγαῖς θάρσιον ἰώρ-

τατος καὶ ἐν τῷ Κατωτάλει καὶ ἐκείνῳ καὶ τῷ βουλήν, κατὰ ὄψιν αὐτῆς ἵστιασθαι. Videtur idem scriptor hoc convivium extendere ad vulgaretiam hominum ib. 30. καὶ αὐτῶν, ὅσα τε ταῦτα καὶ ὅσα τέλλα, ἀποτίμῃσι τε καὶ συντάλαις ἑτάσθαι, καὶ τῷ. τῆς τε ἀγῶνης καὶ ταῖς ἀποδόσεως καὶ συνθεῖσθαι τοῖς ἄλλοις, καὶ συνῆκταιν ἐν τοῖς γυνήδιν αὐτῶν, ὅσῳται. Sed fallor, aut hoc de iis tantum, qui quæve senatorii gradus. Post principes servarunt, immo letitiam ejus dici etiam auferunt. D. Maximus quædam mihi suppeditat sine pravaricatione non omittenda, Serv. in Vigiliis Natalis Dominici. *Lectionis* quanta sit, inquit, quantisque concors, cum imperatoris mundi istius natalis celebrandus est, bene notis. *Quemadmodum duces ejus et principes, omnes etiam militantes, accurati sericis vestibus, accincti operosi cingulis auro fulgente pretiosis, ambiant solito nitidius in conspectu regis incedere.* Et paullo post: *Deinde, quia in die natalis sui sciunt eum largum futurum ac donatarum plurima vel ministris suis, vel his, qui in domo ejus abjecti putantur et viles: tanto prius thesauros ejus replere divitiarum varietate festinant, ut in quantum erogare voluerit, in tantum prærogatio copiosa non desit, et ante voluntas donandi deficiat quam substantia largiendi.* Hæc autem ideo sollicite faciunt, quia majorem sibi remunerationem pro hac sollicitudine sperant futuram. Quibus in postremis nota mihi morem donandæ stipis principi; natum, ut opinor, ex more Augusti, qui kalendis, et alias, solitus lar-

querensque de potentia M. Lepidi ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse,

giter munera capere et dare. Lirs.

* *Novendialemeam cœnam.* Causam joci paullo altius petendum. Mortuis, ritu romano, non ante diem nonum parentabatur. Tunc iis justa, ludi, epulæ, inscriptio, et funeri finis. Donatus Phorm. 1, 1, 6., *In nuptiis septimus dies instaurationem voti habet, ut in funere nonus, quo parentalia concluduntur.* Poetæ alludunt. Ut Virgil. *Æn.* 5, 64., *Erætereæ, si nona diem mortalibus alnum Aurora exulerit.* Ut Statius in *Archemori* funere *Theb.* 6, 238, *Roscida jam novies cælo dimiserat astra Lucifer.* Et ab ea mente Justinianus in *Novella* quadam scribit, *in nonum diem fieri mîhmas defunctorum.* Glossæ: *Novendialia*, "Εννέα ημεραι νεκρῶν ἀγόμενα. Augustinus in *Genesisim.* 1. Q. 182. *Nescio utrum inveniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dies, quod apud Latinos novendial appellatur.* Nonno ergo illo die, præter alia, cœna funebris epulæque. Jul. Obsequens 112. *In sacro novendiali cœna, Dea posita, a cane adesa, antequam delibaretur, etsi æmigo, an id ad sacrum novendiale referendum; quod solitum fieri (instituit Tullius rex, de quo Livius abunde 1, 31.) post lapidum imbrem.* Tertull. de *Testim. animæ* c. 4. *Vocas securos mortuos, si quando extra portam cum obsoniis et mattiis (aliquid Suidas in Μαρτυρίᾳ) tibi potius parentans ad busta recedis, aut a bustis dikator redis.* Idem de *Resurr. carnis* c. 1. *At ego magis ridebo vulgus tunc quoque, cum ipsos defunctos atrocissime exurrit, quos postmodum gulossissime*

nutrit: iisdem ignibus et promerens et offendens. Eam vocat Appuleius cœnam feralem c. 4. *Florid. Procul igitur faces abigerent, procul ignes amolirentur, cœnam feralem a tunulo ad mensam referrent.* Et *Juvenalis* 5, 84.... *dimidio constrictus gammarus ovo Ponitur, exigua feralis cœna patella.* Ubi nota ova (quia adhiberi ad lustrationem solita) videri in ejusmodi cœnis tralatitia fuisse, uti lentem et salem: ἂ τομίζουσι 'Ρωμαῖοι πίθιμα, καὶ προσθίντας τοῖς νικουσιν, ait in *Cræso* *Plutarchus* c. 36. t. 1, p. 555. Licet in *Appiani Parth.* eadem narrantis, φαροῦς καὶ μέζας, lentem et libum. Sane certos quosdam cibos proprios fuisse huic mortuali cœnæ, docet etiam *Xiphil.* in *Domit.* 67, 9. ubi de simulato illo sepulchræli epulo: Καὶ μετὰ τοῦτο πάλθ' ὅσαπερ ἐν τοῖς ἱναρίσμασι καθαργίζεσθαι, καὶ ἐκείνοις μέλαιν ἐν σπέρσιν ὁμοίως προσπιτθῆναι. Hanc cœnam silicernium vocatam, docent *Nonius*, *Festus*, et *Tertull.* *Apolog.* 13. *Quo differt ab epulo Jovis silicernium? a simpuvio obba? ab aruspice pollinctor? Hunc morem transisse ad christianos, etiam Augustinus narrat, et leviter excusat 8, 27. de Civit. Dei Quicumque, inquit, epulas suas eo (ad sepulchra martyrum) deferunt: quod quidem a christianis melioribus non fit, et in plerisque terris nulla est talis consuetudo: tamen quicumque id faciunt, eas cum apposuerint orant, et auferunt ut vescantur.* Et 6, 2. *Confess. de matre sua. Cum ad memorias sanctorum, sicut in Africa solet, pultes et panem et merum attulisset. Addit mox, vetitum ab*

«illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.» Neque cuncta a primoribus civitatis revincebatur: iisque instantibus, ad imperatorem provocavit. Nec multo post literæ adferuntur, quibus, in modum defensionis, repetito «inter se atque Cottam amicitiae prin-

8. Neque cuncta a primoribus civitatis revincebantur. Forte quin æque cuncta a primoribus civitatis revincebatur. Sic revincere crimen verbis ap. Livium 6, 26. 40, 16. Nam et pro *refellere* quandoque sumitur, et est *græcismus*. Vide nos ad 2, 15.

Ambrosio, quod illa parentalia superstitioni gentilium essent simillima. Paullini locum huic rei subtexo, in Felicis Natali 9.... *ignoscenda tamen puto talia, parvis Gaudia quæ ducunt epulis, quia mentibus error Irrepat rudibus: nec tantæ conscia culpæ Simplicitas pietate cadit, male credula sanctos Perfusis halante mero gaudere sepulchris*. Ubi rusticulos suos in Italia excusat, quod usi vel abusi per simplicitatem veteri gentilium more, ad sepulchrum ipsum D. Felicis. Legam, *pietate caret*. Ad eas ergo novendiales epulas hic allusum, et cum natalis Augusti celebraretur, dies lætus auctorque vitæ, videri sibi Cotta ferales potius eas epulas dixit: sive, quia ille natus exitii caussa multis (sic Heinsius): sive quia ante novem forte dies, multi a Tiberio animadversi interfocique. Quod placet: et mirum, ni exciderit is jocus (verior liberiorque, quam ut Cottam deceat) post stragem Sejani. Non ab simile Plauti illud Aulul. 2, 4, 45., *Cocus ille nundinalis est, in novum diem Solet ire cortum*. Id est, feralis novendialisque, et qui mortuis tantum parat in coenam, ut præit nobis bene Festus. Lira. Crollio videtur Cotta natalitiam Augustæ post Tiberii secessum proxime celebratam dixisse novendialem, quod ab eo

tempore Augustæ, imperii ante sociæ et æmulæ, potentia videri poterat intermortua. Cf. 4, 57. Brotierius cum Huetio putat, hæc dicta esse viva, sed morti proxima, Livia. Gruterus taciturnum fuisse convivium volebat ob metum ex multipliori cæde ortum.

Querensque de potentia. Sic bene ex MS. restituit Pichena, pro vulgato *querentemque*. Sed, quod inde colligit, legendum e conjectura Lipsii *dixisset*, et mox *addidisset*; idque in textum recipit: in eo fugit illam ratio. *Querens* pendet ab *arguitur*. ERM.

M. Lepidi. Manii, ut sæpe. Lira. Immo *Marci*, ut supra ostensum ad 1, 13. 3, 35. ERM. Sic et cod. MS.

Neque cuncta a primoribus. Vere puto correxisse Pichenam, Bernoccorum, *æque cuncta*. J. Gronovii ratio: *illos quidem senatus: me autem? tuebitur Tiberiolus meus me*. *Que cuncta* etc. multis modis displicet. Dixisset opinor: *me autem quis?* deinde in responsione Tiberioli nomen primo loco posuisset, et omisisset *et me* etc. ERM. Prorsus adsentior Bipontinis, servandam lectionem receptam. Quia scilicet non in cunctis revictus erat, ideo ad Cæsarem provocare potuit. Ceterum cod. habet *cuncta*. In editis legitur *cunctatus, contutus*.

cipio, crebrisque ejus officiis » commemoratis, « ne verba prave detorta, neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur, » postulavit.

VI. Insigne visum est earum Cæsaris literarum initium. Nam his verbis exorsus est : « Quid scribam vobis, P. C., aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deæque pejus perdant, quam perire me quotidie sentio, si scio. » Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus et ictus; quando, ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur.

Convivales fabulæ. Sunt ipsi sermones quicunque, inter convivium facti. Sueton. Aug. 70. *cæna ejus in fabulis fuit*, sc. hominum, vulgi: in sermonibus vulgi versata est. ERM.

In crimen duceretur. Sallust. Jug. c. 85. *in conscientiam duceret.* WORK. Cf. infra 11, 34.

Quid scribam. Eadem habet Suet. Tib. 67.

Quomodo. Cod. *quando.* Pichena.

Perire me. Sic cod. Male ergo recentiores id me omittunt. GRON.

In supplicium verterant. I. e. vertebantur, cedebant. Frustra ergo Ren. Vallinus ad Boeth. Cons. 4. met. 2. emaculandum putat ipse quoque in supplicium verterat, quia de solo Tiberio sermo. WORK.

Præstantissimus sapientiæ. Credo, Socrati hoc elogium, et jure, tribuit. Apud Platonem sane de Rep. 9.

p. 579. *gnome talis* : ἔστιν ἄρα τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σοφίᾳ, ὃ τῷ ὄντι τύραννος, τῷ ὄντι δούλος τῆς μεγίστης θωπείας καὶ δουλείας, καὶ κλέξ τῶν ποικιλοτάτων... καὶ πίνης τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται, ἂν τις ὅλην ψυχὴν ἐπιστάται διέσασσας. Καὶ φόβου γίμνη διὰ πάντες τοῦ βίου, σφαδασμῶν τε καὶ ὀδυνην πλήρης. Sed et ante et postea (magnus enim locus est) plura huic rei Socrates effatur, et istis similia, et si noster contraxit. LIPS.

Firmare solitus. Muret. *Adfirmare.* Frustra. Vide ad 3, 35. Iterum sic dixit infra c. 50. ERM. Sic et c. 28. et H. 2. 5. WORK.

Recludantur tyrannorum mentes. Claudian. in Rufin. 2, 504. *Pectus inusta deformant maculæ.* Ubi videndus Barthius. Cicero de Off. 3, 21. *Hunc tu quas conscientie labe in animo censes habuisse? quæ vulnere?* GRON.

VII. Tum, facta patribus potestate statuendi de « Cæciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, » placitum, « eandem poenam irrogari, quam in Aruseium et Sanquinium, adcusatores L. Arruntii, » quo non aliud honorificentius Cottæ evenit; qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis aequalabatur. Quintus Servæus posthac et Minutius Thermus inducti: Servæus, prætura functus et quondam Germanici comes: Minucius, equestri loco; modeste habita Sejani amicitia: unde illis major miseratio. Contra Tiberius, « præcipuos ad scelera » increpans, admonuit C. Cestium patrem, « dicere senatui, quæ sibi scripsisset: » suscepitque Cestius adcusationem: quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos a conjunctis, amicos ab ignotis, quid

Aruseium. Reinesius malebat *Aruleium* in c. 40. quæ conjectura hæc quoque pertinet. Id nomen occurrit ap. Grut. p. 961, 6. ERN.

Sanctissimis Arruntii artibus. De eo dixi supra ad 1, 13. 3, 11. At de accusatione ejus, nihil in libris qui nunc sunt. LRS. De morte ejus v. c. 48.

Q. Servæus posthac. Acidalius malebat *post hæc*. V. ad 3, 62. ubi corrigebat *post hos*. ERN.

Inducti. Ammianus Marcell. 22, 3. *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: consulatu Tauri et Florentii, inducto sub præconibus Tauro.* GRON. *Inducti*, accusati. Proprie tamen inducti in senatum ad dicen-

dam causam. ERN. Apul. Met. 3. *Ræus capitis inducor.*

C. Cestium patrem. Deo ergo Cestii Romæ, pater filiusque? Non inveni. Fuit, qui Cestium Pium vellet legi, quia frequens declamatoris ejus Senecæ mentio. Mihi, si quid mutandum, placeat, *Cestium prætorum*: potuitque objici error ex notis. Cæstius quidem prætor fuit, ille ipse, uti divino, de quo Romæ inscriptio: C. CESTIVS. L. P. POB. EPVLO. PR. TR. PL. VII. VIR. EPVLONVM. Itaque apparet scribendum *Cestius*, litera spreta, quoniam et in numis L. CESTIVS. LRS. Conjectura Lipsii, ut demonstrat Ryckius, refellitur ex eo, quod huic Cestio apud Dionem 58, 25. cognomen Galli, fuitque consul cum M. Servilio infra c. 31. ERN.

repens, aut vetustate obscurum : perinde, in foro, in convivio, quaqua de re locuti, incusabantur, ut quis praevenire et reum destinare properat; pars ad subsidium sui; plures infecti quasi valetudine et contactu. Sed Minucius et Servæus damnati indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Julius Africanus, e Santonis, gallica civitate, Seius Quadratus : originem non reperi. Neque sum ignarus, a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et poenas, dum copia fatiscunt, aut, quæ ipsis nimia et mæsta fuerant, ne pari tædio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam ab aliis incelebrata.

VIII. Nam ea tempestate, qua Sejani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques romanus, M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo : « Fortunæ quidem meæ fortasse minus expediat, agnoscere crimen, quam abnuere. Sed, utcunque casura res est, fatebor, et fuisse me Sejano amicum, et,

9. Ob id reus amplecti. Malo reus palam amplecti. Similis error commissus 4, 40.

Quid repens. Sic MS. et edd. Sed jam Jucundus Veronensis in apographo correxit *recens*. Nam hic est cod. vet. quem laudat Ursinus, qui hanc correctionem, quæ et Mureto in mentem venit, probabat. Sane *repens* proprie pro repentino dicitur, et tum male ei *recens* substituitur : v. Gronov. et Drakenb. ad Livium 8, 29. sed non de nuper orto vel facto. Ceterum, quia sic etiam est 11, 24. nihil mutandum censeo, sed credo, paulatim dictum pro *recens*. ERM. Cf. H. 4, 25.

Destinare properat. Non abjecerim, poterat. LIRA. Sic etiam Muretus, vel properabat. ERM. Heims. *properarat*.

Contactu. In ed. Oberl. *contrae-*

tu. Forsan errore operarum. N. E.

Indicibus accessere. Id est, servati sunt, quia indicium professi. Ita supra c. 3. *Summum supplicium decernebatur, nisi indicium professus foret.* LIRA.

Originem. Ant. Augustinus, teste Ursino, in citato vet. codice reperit *cujus originem*.

Amplecti. Heinsius conjicit *palam amplecti*.

Fatebor et fuisse me. Tota hæc Terentii oratio, ut et causa, similis est illi Amyntæ apud Curtium 7, 1. (* Sic et Philotæ ib. 6, 10.) Et membra sane aliquot sunt, quæ dicas illinc translata. Nam Amyntæ ita : *Amicitiam, quæ nobis cum Phi-*

ut essem. expetisse. et, postquam adeptus eram. letatum. Videram collegam patris regendis praetoribus cohortibus; mox urbis et militiae munia simul obvenire. Illis propinqui et affines honoribus angebantur: ut quisque Sejanus intimus. ita ad Caesaris amicitiam validus: contra, quibus inensus esset, metu ac sordibus confectabantur, nec quomquam exemplo adsumo: cunctos. qui novissimi consilii expertes fuimus, meo minus discrimine defendam. Non enim Sejanum Vulsiniensem, sed Claudiae et Iuliae domus partem, quas adfinitate occupaverat, tum, Caesar, generum, tui consulatus socium, tua

lota fuit, adeo non inficior, ut expetisse quoque nos, magnaque ex ea fructus percepisse, confuear. An vero Parmenionis, quem tibi proximum esse voluisti, filium, omnes parte amicos tuos dignatione vincentem, cultum a nobis esse miraris? Tu, Hercule, si verum audire vis, rex, huius nobis periculi causa es. Quis enim alius effecit, ut ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? Ab illo traditi, ad hunc gradum amicitiae tuae ascendimus. Is apud te fuit, cujus et gratiam expetere, et iram timere possemus. Et mox: Igitur, si hoc crimen est, paucos innocentes habes, immo Hercule neminem. Omnes enim Philotae amici esse voluerunt: sed totidem, quot volebant, esse non poterant. Ita, si a consociis amicos non dividis, nec ab amicis quidem separabis illos, qui idem esse voluerunt. Quae delector, ita me Deus amet, exscribere candidissime et disertissime diota. At postrema verba etiam correctiuncula juvo et interpunctis. Omnes enim Philotae amici esse voluerunt. Sed totidem, quot volebant, esse

non poterant. Ita, sed si a consociis, etc. Prorsus ita legendum. ex Amyntae quidem mente; quod facile videbis, qui ipse eam habes. LIRA.

Sordibus confectabantur. Respiciat ad sordes reorum. Sensus igitur est: aut metuebant perpetuo accusationes, aut ab accusatoribus vexabantur. ERN.

Novissimi consilii. Nempe de Tiberio tollendo, quod Tiberio patefactum per Antoniam, Germanici matrem. Joseph. Ant. Jud. 18, 6. v. Ryckius ad h. l. Conjuratōnis huius mentio infra c. 14, et alibi. ERN.

Claudiae et Iuliae. Claudiae per filiam, Iuliae per se: quia Liviam duxerat Germanici sororem. LIRA. Sed utrumque destinatum tantum fuit. Sejanus Liviam ducere voluerat 4, 39. et ducturus credebatur: Sejanus filia destinata Claudii filio, auctore Dione 58, 11. Mox Tiberii gener dicitur, ob opinionem destinatae ipsi Liviae. Ceterum in MS. et editione Beroaldi est et *Claudiae et Iuliae*, sine sed: quod defendit Jac. Gronovius. Et extant sane alia huius generis loca. ERN. Crollius legit at.

officia in republ. capessentem, colebamus. Non est nostrum, æstimare, quem supra ceteros et quibus de causis extollas. Tibi summum rerum iudicium dii dedere: nobis obsequii gloria relictæ est. Spectamus porro, quæ coram habentur, cui ex te opes, honores, quis plurima iuvandi nocendive potentia: quæ Sejano fuisse, nemo negaverit. Abditos principis sensus, et si quid occultius parat, exquirere, illicitum, anceps: nec ideo adsequare. Ne, P. C., ultimum Sejani diem, sed sedecim annos cogitaveritis. Etiam Satrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta hæc defensio et promiscua dabitur? immo iustis terminis dividatur; insidiæ in republ. consilia cædis adversum imperatorem puniantur: de amicitia et officiis idem finis et te, Cæsar, et nos absolverit.»

IX. Constantia orationis, et, quia repertus erat, qui efferret, quæ omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut adcusatores ejus, additis, quæ ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberii literæ in Sex. Vestilium, prætorium, quem, Druso fratri percarum, in cohortem suam transtulerat. Causa

10. *Nec ideo adsequare. Nec adeo.* Alii alia. *Adeo* passim in *ideo* apud scriptores degeneravit. Infra c. 15., *Ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit.*

Nec ideo adsequare. Breviter Tacitus, hoc sensu: *et illicitum est et vanum: nam, utcumque scruteris, haud adsequere.* GROS.

Satrium atque Pomponium. Satrius est ille, qui Cremutium accusavit 4, 34. Pomponium puto, Quintum prænomine, qui moribus iniquis, ait noster infra c. 18. hæc et talia factitari a se pretendebat, ut peri-

culis Pomponii Secundi fratris mēderetur: de quo 5, 8. LIPS. Hunc Satrium Ryckius putat conscium conjunctionis fuisse, et Antonis dixisse, unde conjunctionis index dicatur infra c. 47. Eodem ex numero Pomponium putabimus. ERM.

In cohortem suam. Cohortem amicorum: ita enim vocabant exemplo prætoris cohortis. Seneca de Clem.

offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quaedam in C. Cæsarem, ut impudicum, sive ficto habita fides. Atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas: precatusque per codicillos, immiti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamercio

11. *Precatusque per codicillos. Malim deprecatusque.*

1, 10. *Sallustium et Cocceios et Deilios et totam cohortem primam interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit.* Ubi vides, plures fuisse amicorum cohortes (cf. Suet. Tib. 46. Cal. 19.) et quasi gradus. Quod originem habuit a Graccho et Livio tribunis. Idem scriptor, de Benef. 6, 34. *Apud nos primi omnium C. Gracchus et Livius Drusus instituerunt segregare turbam suam, et alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum universis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt et secundos, nunquam veros.* (legerim numquid, interrogatione sententia erecta. * Sic Lipsius in margine.) Itaque dicebantur amici primæ, secundæ, tertiæ admissionis; ex ordine, quo admittebantur. Ille ipse ib. 33. *Non sunt isti amici, qui agnine magno januam pulsant, qui in primas et secundas admissiones digeruntur.* Lampridius in Alex. 20. *Moderationis tantæ fuit, ut amicos non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferioris, ægrotantes viseret.* Et Tiberius ipse amicos solitus describere in tres classes. Vide Suet. c. 46. Ab hoc more admissiones manarunt, admissionales (quos Arrianus describit Diss. 4, 7. οἱ ἅνι τοῦ κοιτῶνος καὶ οἱ ἀποκαλύπτοντες τοὺς σιγῶντας.) et officium admit- tendi. Admissionum ejus facilitatem

in Trajani laudatione Plinius admittatur c. 47. *Alexandrum quasi unum e senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis, salutatum esse* Lampridius scribit c. 4. et Accoleius *magister admissionum* nominatur in Flavii Aureliano c. 12. Id munus fuit libertorum, ut clarum ex Suetonii Vespas. 14. *Quidam ex officio admissionis, simul expellens, abire Morboniam jusserat.* Fuit autem is libertus Phæbus. Plinius hoc idem ostendit loco non sano, 33, 12. *Fuit et alia Claudii principatu differentia, in solis his, quibus admissionem liberti ejus dedissent, imaginem principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani imp. abolevit, æqualiter publicando principem, quem corripo, quibus admissionum liberti jus dedissent.* Quod ait, criminum occasionem fuisse, refer ad ea, quæ de imagine principis dicta mihi ad 3, 36. Et quæ Seneca de Benef. 3, 26. Lira. adde Excurs. 15. ad Suet. Ern.

Seu composuerat. Forsan ab auctore scriptum erat, *quod composuerat.* Ad H. 1, 18. *seu est pro seu quod.* Hoc loco autem durior est illa dicendi ratio. Wox.

Annius Pollio. Est ille, qui postea in Neronem conjuravit, amicorum ejus præcipuus. 15, 56. Lira.

simul ac Sabino Calvisio, majestatis postulantur, et Vinicianus Pollioni patri adjiciebatur, clari genus, et quidam summis honoribus. Contremuerantque patres: nam quotus quisque adfinitatis aut amicitiae tot illustrium virorum experts erat? ni Celsus, urbanae cohortis tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset. Caesar Pollionis ac Viniciani Scaurique caussam, ut ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis.

X. Ne feminae quidem exsortes periculi. Qua occupandae reipubl. argui non poterant, « ob lacrimas » incubabantur: necataque est anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset. Haec apud senatum: nec secus apud principem Vescularius Atticus ac Julius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiarium Rhodum secuti, et apud Capreas individui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius: Marino particeps, Sejanus

Vicinianus. Lego, *Vinicianus.* auctore Dione 60, 15. qui hunc An-nium Vinicianum conjurasse in Clau-dium cum Scriboniano adserit. Lips. Sic et MS. Est ergo in Beroaldi ed. error vel scriptoris, vel operarum, quem Alciatus et ceteri secuti sunt. ERN.

Nosceret. Pro cognosceret. V. ad c. 12. cf. supra ad 3, 35. ERN.

Qua occupandae reip. Muretus cor-rigit quia. Pichena probat. Recte. Huetius corr. quae. ERN. *Qua pro quatenus,* Heinsius. Pichena quoque qua non improbat.

Ob lacrimas incubabantur. Heu, misera conditio sub tyrannis: ubi nec liber, liberrimus affectuum dolor. Claudianus hoc pulchre exprimit in Ruf. 1, 259.... tacitique sepultos Sus-

pirant gemitus, indignarique verentur. Lips.

Fufii Gemini. Qui ante consul 5, 1, 2. Lips.

Vescularius Atticus. Sic. MS. et edd. vett. *Flaccus*, quod est in ed. J. F. Gronovii, est ex correctione Pichena, quia 2, 28. bis Flaccus dicitur. Potuit duplex cognomen habere, ut videtur Ryckio. Nec id rarum illis temporibus. ERN. Groslotius in Syll. Burm. t. 1, p. 349. putat, id cognomen *Attici* ex sequentis *Curtii* cognomine huc tractum, et aut delendum aut in *Flaccus* esse mutandum.

Rhodum secuti. Forte: e vetustissimis familiarium *Rhodum secutis.* Gron.

Curtium Atticum oppresserat. Quo lætius acceptum, sua exempla in consultores recidisse. Per idem tempus L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiæ sponte auctor, et, quotiens

Curtium Atticum. Equitem r. ex illustribus, qui Tiberio comes Capreas, supra 4, 58. Lirs.

Sua exempla. Phædrus 1, 26. *Sua quæque exempla debet æquo animo pati.* ERN. — Sic et Livius 7, 38. 29, 27. Ovid. Am. 1, 4, 46. Seneca Herc. fur. 735. Cf. Gron. ad 13, 16. WORK.

Per idem tempus. Quid ergo Josepho, 18, 6, 10. Zonaræque in mentem venit, vivum eum facere Tiberio jam defuncto? Nec enim alium habeo, de quo possint illa intellegi: a Caio binas epistolas missas, unam ad senatum de Tiberii morte et suo imperio; alteram ad Pisonem præf. urbis, qua jubebat Agrippam e castris transferri in priscas suas aedes. An imposuit Syro celebritas nominis Pisonis, et per Syrum (nam ab illo hausit) Græco? An alius aliquis Piso tunc præfectus? quod non reperi. Huic quidem Pisoni Ælius Lamia suffectus est, de quo Dio 58, 19. Τὸν τε Πείσωνα τὸν πολίτην τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν.... Καὶ Λούκιον ἄντ' αὐτοῦ ταμίαν ἀνέδειξετο, ὃν πρόβαλαι τῇ στρατιᾷ προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Πάρῳ. Scribe Λαμίαν. Ridiculus interpres, qui vertit *Lucium ei quaestorem suffecit*, inductus puerili errato. Sed ille ipse paullo post obiit, ut habes mox in nostro: et successit Lentulus Cosus. Disco ex Seneca epist. 84. (83.) *L. Piso urbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, majorem partem noctis in convivio exigebat, usque in horam sextam fere dormiebat: hoc erat ejus matutinum.*

Officium tamen suum, quo tutela urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic et D. Augustus dedit secreta mandata, cum illum preponeret Thraciæ, quam perdonavit: et Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in urbe et suspecta relinqueret et invisa. Puto, quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cosum fecit urbis præfectum, virum gravem, moderatum, sed merum vino et madentem. Lego ex libro MS. *ebrius ex quo semel factus est, fuit.* Id est, post unam illam ebrietatem (quæ tam bene cesserat, et cuius pretium præfecturam ipsam habebat, ut Plinius scribit 14, 28. et Suet. Tib. 42.) semper placuit ei esse ebrium. Jacet alioqui sententia, nec a me erigi potest. Lirs. De dissensu Taciti et Josephi, et iis, quæ hic de Josepho Lipsius dicit, alio loco dicetur commodius. Neque enim Tacito illustrando profuerit ista disputatio. ERN. Zonaras perperam hic allegatus videtur.

L. Piso Pontifex. Nescio, an ex notis error, scribendumque, *Piso P. U.* id esset, præfectus urbi. Lirs. Sic etiam Muretas et alii. Recte. Nam, etiam si pontifex fuisset, tamen potius præfectura urbis commemoranda erat. Vulgatam tamen lectionem defendit ill. Reasonico Disquis. Plin. t. 1, p. 288. not. 3, ex inscriptione ap. Murator. Thes. Inscr. p. 584. ubi *L. Calpurnius Piso, Pontif. Cos.* commemoratur, quem petat esse hunc ipsam, dissentientibus Maffeo et Muratorio. ERN.

necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi: ætas ad octogesimum annum processit: decus triumphale in Thracia meruerat: sed præcipua ex eo gloria, quod præfectus urbis recens continuam potestatem, et insolentia parendi graviolem, mire temperavit.

XI. Namque antea, profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui jus redderet ac subitis mederetur. Feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, et ab Tarquinio Su-

Censorium fuisse memoravi. Non quidem in his libris, qui extant. Tamen intelligi vult L. Pisonem socerum C. Cæsaris, qui censor cum Appio Claudio a. U. 704. quo ipso anno, ut ratio ætatis Tacito constet (ait enim vixisse octoginta annos) natus fuisse debuit hic Piso. LIRS.

In Thracia meruerat. Velleius 2, 98. *Atrox in Thracia bellum ortum, omnibus ejus gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque lenissimum securitatis urbanæ custodem habemus, virtus compressit.* Vide et Dionem 54, 34. LIRS.

Præfectus urbi recens. Ideo recens tem dici putant, quia ab Augusto præfectura urbis instituta, quam Piso gessit, diversa a vetere, de qua mox: ut adeo præfectus urbis recens sit, e recenti genere. Sed hunc loquendi modum durissimum esse, omnes vident, neque credo quemquam sic locutum. *Præfectus recens* est recens creatus, nuper factus: quod alienum est. Suspica bar Tacitum scripsisse: *creatus*: sed id languidum esse sentio. Nec tamen melius quid reperi. ERM.

— *Recens ad continuam referendum* (quod et Bipontinis visum et mihi) *nam antea in tempus deligebatur.* Tentabam alioquin *gerens cont. potestatem.* Mallem de reliquo *præfectus urbis.* WORKENS. — Hillero contra Rac. 32. *recens præfectus* est non multo ante constitutus, ut Suet. Tib. 1. *Romam recens conditam* dicit.

Feruntque ab Romulo Dentrem Romulium. Quia ap. Liv. 10, 1. *M. Livius Denter* occurrit, conjiciunt nonnulli, hic *Livium* pro *Romulium* legendum: quasi necessario ille Livianus Denter e posteris illius primi præfecti: et non genti quoque Romuliæ sive Romuleiæ usitatum cognomen esse potuerit. ERM. In nonnullis istis sunt Muretus, Ursinus.

Numam Marcium. Est pater Ancii Marci, regis Numæ Pompilii gener, quocum prænomen Sabinum Numa commune habuit. Ejus mentio ap. Liv. 1, 20. ubi pontifex a Pompilio creatus dicitur: ad q. l. v. Sigonius. Vid. de hoc Numa Marcio Spanhem. de Us. et Pr. N. Diss. 10. t. 2, p. 19, 20. ubi recte repudiat Merceri conjecturam *Numæ nepotem Marcium*,

perbo Spurium Lucretium impositos. Dein consules mandabant : duratque simulacrum, quotiens ob serias latinas præficitur, qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Mæcenatem, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox, rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit e consularibus, qui coerceret servitia et quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat: primusque Messalla Corvinus eam po-

quod et placuerat Reinesio Inscr. Class. V. n. 2. ERN. Intellige : quam et improbat Reinesius.

Sp. Lucretium. Livius 1, 59. ERN.

Ferias Lat. V. de his 4, 36.

Cilnium Mæcenatem. Non ut receptum est, *Cillinium*. Cilnius enim gentile nomen patris hujus et altoris Musarum. Cui domus prisca Arretium, ut olim ex Livio 10, 3. docui (v. Lect. Antiq. 1, 22.), et adde Silii versus hujusce rei 7, 29. *Cilnius Arreti Tyrrhenis ortus in oris Clarum nomen erat.* Etsi ibi quoque vulgo, *Cilinus*. Nam Silius, ut solet, historiam exornat flore hominum sui superiorisque ævi. Præfecit autem Romæ Italiæque Mæcenatem Augustus per bellum Siculum. Consule Dionem 49, 16. in actis anni 718. LIRS. Adde de gente Cilnia Demsterum in Etruria regali 2, 54. quem cum aliis laudat Drakenb. ad Livium l. c. ubi etiam de varietate MSS. in hoc nomine. ERN.

Coerceret servitia. Circumscribit potestatem præfecturæ, quæ tamen aucta. Suadco, legas Dionem in Orat. Mæcenatis 52, 21. LIRS.

Primusque Messalla Corvinus. Tradit idem Eusebius Chronico : *Messalla Corvinus*, inquit, *primus præ-*

fectus urbis factus, sexto die magistratu se abdicavit, incivilem potestatem esse contestans. At Dio 54, 6. in actis a. 733. ita narrat. ut M. Agrippam primum faciat præfectum urbi, cui mox a. 738. c. 19. Taurum sufficit, hujus Corvini nulla mentio.

LIRS. Omnino excogitavit novam. quod frustra negat Vertranus : et quidem, (licet alia obtenderet) ut frangeret jus prætorum, magistratus, quem a populo creari sinebat : tam felici successu, ut Boethius lib. 3. de Cons. Phil. scribat : *Prætura magna olim potestas, nunc inane nomen est, et senatoris census gravis sarcina.* Recte Suet. Aug. 37. etsi Torrentius quoque non tam instituisse, quam auxisse et ornasse notet. Nomen usus est vetere : sed res et potestas toto genere distabat. Itaque copæ tempore, quo hic urbano milite succinctus præfectus urbi vigeat volubaturque maxime : tamen quotannis Latinarum causa quidam a ius urbi præfiebatur. Cæterum de his Taciti deque Eusebii vel Hieronymi verbis, eodem pertinentibus, quæ disputamus adversus Scaligerum (ad Eus. p. 167.) vide Observat. in Ecclesiast. Script. cap. 19. GROS. Heinsius in Ep. ad Perizon. t. 4. Coll.

testatem, et paucos intra dies finem, accepit, quasi necius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam pro-
vecta ætate, egregie toleravit. Dein Piso, viginti per
annos pariter probatus, publico funera, ex decreto sena-
tus, celebratus est.

XII. Relatum inde ad patres a Quintiliano, tribuno
plebei, « de libro Sihyllæ, quem » Caninius Gallus quin-
decimvirum « recipi inter ceteros ejusdem vatis, et ea de

Burm. p. 805. in Hieronymo legen-
dum putat: *inhabilem se esse potes-
tati contestans*. Probat Perizonius
in responsione p. 809. nisi quod *re*
se non desiderat. ERR.

Finem. Heims. emendare stude-
bat; *sed finiens*, vel *finitam*. Non
opus.

Taurus Statilius. De hoc v. Ryc-
kins ad 2, 1.

Viginti per annos probatus. Ligat
me nodus. Quid? viginti per annos
præfectus Piso? Fuerit ergo necesse
est ab a. U. 765. Nam ab eo die in
hoc tempus viginti ipsi anni. Atqui
Augustus tunc vixit, imperavitque.
Quomodo ergo verum, quod Plinius
Suetoniusque consensu tradide-
rant, a principe Tiberio Pisonem
factum præf. urbis, propter bidui
assiduam computationem? Illius ver-
ba sunt l. 14. *Eaque commendatione*
(ebrietatis scilicet) *credidere L. Pi-
sonem urbis Romæ curæ ab eo delect-
tum, quod biduo duabusque noctibus*
*perpotationem continuasset apud ip-
sum jam principem*. Nota ea, *apud*
ipsum jam principem. Suet. 42.
Postea princeps in ipsa publicorum
morum correctione cum Pomponio
Flacco et L. Pisone, noctem (dis-
sentit Plinius, qui ait duas noctes)
*continuumque biduum epulando po-
tandoque consumpsit: quorum alteri*

*Syriam provinciam, alteri præfec-
turam urbis confestim detulit*. Ait
diserte postea princeps. Atqui vel
ab initio principatus Tiberii ad hunc
diem Pisonianæ mortis anni dun-
taxat 17. Sed hoc amplius ex Suetonio
colliges, factum Pisonem præ-
fectum, sub idem tempus, quo
Pomponius Syriæ prætor. Ille au-
tem Syriæ non ante annum 773.
præponi potuit (Mœsiam enim pro-
vinciam administrabat a. 772. uti ex
Taciti 2, 66. clarum): non ergo tot
annos Piso præfectus urbi. His ra-
tionibus cogor, ut in Tacito resti-
tuam, *Piso decem per annos*; quia
Pomponium Syriæ præfuisse ante
a. 75. non probabile. Sit ergo hic
error ex notis geminatis. LIRS. Sic
censet etiam Norisius ad Cen. Pis.
Diss. 2, 16, 12. Sed Pagins Crit.
Bar. t. 1. p. 7. defendit vulgatum,
non bene, ut docui ad Suet. Tib. 42.
ubi pluribus de h. l. actum. Summa
redit huc, ut suspicaretur, hic scrip-
tum fuisse XV, et inde factum XX.
Nam X et V sæpe in libris scriptis
permutantur. Altera ratio, quam ibi
proposui, ut numerus certus pro in-
certo dictus sit, probatur Jac. Gronovio
et Broterio. ERR.

Quindecimvirum. Sic Cod. MS.
quod cum Jac. Gronovio recepimus.
Beroaldus mutavit in *quindecimvir*,

re senatusconsultum, » postulaverat : quo per discessionem facto, misit literas Cæsar, modice tribunum increpans, « ignarum antiqui moris ob juventam. » Gallo exprobrabat, « quod scientiæ cærimoniarumque vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut adsolet, lecto per magistros æstimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. » Simul commonefecit : « quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret. » Quod a majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quæsitis Samo, Illo, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam et italicas colonias, carminibus Sibyllæ, una seu plures fuere, datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subjicitur.

XIII. Iisdem consulibus, gravitate annonæ juxta se-

offensus insolentia constructionis. Intellige : e numero quindecimvirum. Hist. 1, 31. *tribunorum Subrium et Cerium milites adorti*. Et sic alibi. V. Sanctii Minerv. 4, 3. p. 544. et ibi Perizon. ERN.

Lecto per magistros. Magistri sunt sacerdotum. Valerius 1, 1. 9. *A patre suo collegii Saliorum magistro jussus*. Plinius 28, 3. *quindecimvirum collegii magister*. In lapide (ap. Grut. p. 313, 3.) *ORDO SACERDOTVM. MAGISTRO. SVO*. Et Sueton. Calig. 22. Domit. 4. Capitolinus in Ant. Phil. 4. *Fuit in eo sacerdotio et vates et præsul et magister*. LIPS.

Sanxisse Augustum. Pete e Suetonio 31. in Aug. LIPS.

Neque h. pr. liceret. Arbitror, legendum *neve*, quod interdum in

libris cum *neque* permutatur. ERN.

Sociali bello. Quid ais? Sociali sive Italico bello Capitolium flagravat? Non alios, sed te, in te advoco, qui scribis Hist. 3, 72. *Capitolium flagrasse L. Scipione, C. Norbano Coss. a. U. 671*. Atqui tunc jamdiu positum sociale bellum. Tullius tibi adsit, a memoriæ vitio non excuset. *Civili bello* scripsisse omnino te ex historia oportuit. LIPS.

Quantum potuissent. Latinitas postulat *possent*. ERN. Enallage sat trita. WOPR. * Sic et Val. Max. 9, 3. ext. 3.

Notioni quindec. Verbum proprium in hac re, v. ad 3, 59. ERN.

Gravitate annonæ. Vid. ad 11, 4. ERN.

ditionem ventum : multaque, et plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum imperatorem. Quis commotus, incusavit magistratus patresque, « quod non publica auctoritate populum coercuissent : » addiditque, « quibus e provinciis, et quanto majorem, quam Augustus, rei frumentariæ copiam ad- vectaret. » Ita castigandæ plebi compositum senatuscon- sultum, prisca severitate : neque segnius consules edixere : silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

XIV. Fine anni Geminus, Celsus, Pompeius, equi- tes romani, cecidere conjurationis crimine. Ex quis Ge- minus prodigentiâ opum ac mollitia vitæ amicus Sejano ; nihil ad serius. Et Julius Celsus, tribunus, in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tan- quam, desperatis rebus romanis, Parthorum ad miseri- cordiam fugeret, custodes additi. Sane is repertus apud

Majorem, quam Augustus. Ali- quid hac de re scripsi in Electis 1, 8. de Annona. Sed modum tributi ægyptiaci, qui tunc me latuit, erui ex Sex. Victore, in Augusto: *Hujus*, inquit, *tempore ex Ægypto urbi annua ducentes millia frumenti in- ferebantur.* Velim interseri, *centena millia modium frumenti*; quæ vox, litera saltem notata, M. ut solet, periit. LRS. Frustra tentat Aurelium Victorem. Sic enim et Seneca de Brev. vitæ c. 18. *Cogita, non id egisse te ab ætate prima, omni cultu studiorum liberalium, ut tibi multa millia frumenti bene committerentur.* Nec aliter Polybius 5, 1. *Και εἰς τοὺς ποταμούς μυσίασα.* GRON.

Neque segnius. Forte, *sequius.*

LRS. Similiter locum Sallust. B. Jug. 75. extr. *nihil segnius bellum parare*; tentat Cortius, et vult legi *sequius* pro *secus*, *secius*, quocum in libris permutatur. Vide quos ibi laudat Cortius et Davis. et Oudendorp. ad Cæs. B. C. 2, 7. etc. Ut credam, multis locis *segnius* irrepsisse pro *secius*, propter scripturam veterem *sequius*: tamen h. l. non concedam. Respondet enim *neque segnius* præ- cedentibus *prisca severitate*: non ita commode *secius* vel *secus*. ERN. I. e. minus acriter, minus sedulo, ut 11, 15. Cf. Arntzenius ad Victorem in Cæsar. 40, 20. WORK.

Sanus repertus. Quasi dicat, illuc tantum itare solitos ægros? Suspecta lectio. Mercero placebat, *signe is.*

fretum Siciliae retractusque per centurionem, nullas probabiles causas longinquae peregrinationis adferebat. Mansit tamen incolumis, oblivione magis, quam clementia.

XV. Servio Galba, L. Sulla coss. diu quaesito, quos neptibus suis maritos destinaret Caesar, postquam instabat virginum aetas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vi-

12. *Sanus repertus apud fretum Siciliae. Alii quae iis. Videtur latere nomen oppidi aut vici, ubi repertus, forte Canusii. Aurelius Messanae. Sed ea urbs in ipsa Sicilia.*

LIRS. Et aliis pluribus. Recte receptum est a viris doctis in textum. EAM.

Ser. Galba, L. Sulla. Duobus simul praenominibus usum quemquam privatum Romae temporibus ipsis, medium gentem, putare est βαρβαρικὴν et nostros mores miscere antiquis. Galbam autem non simul Lucium et Servium vocatum, sed *mutato praenomine*, cum Servius a patre appellatus esset, adoptatam a noverca *pro Servio Lucium usque ad tempus imperii*, dein rursus omisso Lucio Servium *usurpasse* praenomen, testis Suetonius. Gæon. Hæc opposita sunt F. Ursino, qui ad h. l. produserat eburneae tesserae inscriptionem *L. Sulp. L. Sulla*, de qua v. etiam dicta ad Suet. Galb. 4. eamque cum Tacito sic conciliaverat, ut Sulpiciam gentem duobus simul praenominibus usam diceret: quod sane probari non potest. Ceterum, cum Galba praenomine *Lucii* usque ad imperium usus sit, clarum est, in fastis consularibus scriptum esse debuisse *L. Galba*, ut in tessera. Utrum hoc Tacitus posuerit, et librarii mutarint, an Tacitus usus sit data opera praenomine, quo tum vulgo appellaretur in libris, non pro certo dicam. Sed posterius mihi

propius verum videtur. EAM. Cf. Murat. t. 1. p. 303.

L. Cassium. Ita recte, estque ille, qui consul cum M. Vinicio Quartino fuit a. U. 783. Nam Suetonius discrete notat, Drusillam collocatam L. Cassio Longino consulari. Pomponius de Origine juris manum adiit viris magnis (Onufrio in Fastis et Ant. Augustino de Fam. Rom.), qui scribenti credunt, C. Cassium Longinum illum, qui jurisconsultus, consulem fuisse cum Quintino Tiberii temporibus. Atque censent, hunc ipsum esse, qui progenies Caesaris nunc factus. Mihi castio est, ne temere credam homini, etiam alias fallaci. Erras. Non est hic, Pomponii, juris antistes ille, quem omnes. Primum, quia Tacitus inter elogii morum generisque, laudem ei nullam tribuit juris: deinde, quia praenominibus diversi. Lucius hic est; Caius ille tuus, constanti veterum scripto. Cassiodorus ecce L. Cassium, et M. Vinicium coss. nominat: Suetonius in Caio 57. *Lucium Cassium, Longinum*: et Tacitus in hoc loco. Diversi vita etiam, et morte. Iurisconsultus ille in honore sub Claudio fuit, Syriam administravit, pulsus a Nerone, per Vespasianum rediit, et omne illud tem-

nicio oppidanum genus : Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat : mitis ingenio et comptæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus, facilitate sæpius, quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Juliam Germanico genitas, conjungit : superque ea re senatui scripsit, levi cum honore juvenum : dein, redditis absentiae caussis admodum vagis, flexit ad graviora et offensiones ob rempubl. coeptas, « utque Macro præfectus tribunorumque et centu-

13. *Causis admodum vagis. An ambiguus?* Ita solebat Tiberius. *Vagi sermones* alibi apud nostrum, et *vagi rumores* apud Rasonem.

pus vixit : iste sub Gaio proconsul Asiæ, et, momentibus sortibus caveret Cassium, a tyranno cæsus est. Sueton. l. c. et Dio 59, 29. qui tamen male Cæium vocat. Denique, quid respondes ad illud Taciti, *facilitate sæpius, quam industria, commendabatur?* Demit ecce illi industriam ingeniumque : et audeant dicere, hæc convenire in magnum illum sacerdotem. Plura de hoc C. Cassio, 16, 7. Lirs. Pomponius defenditur a Mercero ad h. l. et Cujacio ad D. 1. t. 2. de Orig. juris, et aliis. Sed hoc nihil ad nos. V. Rupertus et Reinesius in Epistolis p. 140. 160. 199. et Ryckius ad h. l. Ean.

Calibus ortus. Hic est M. ille Vinicius (placet aliis Vinocius scribi, etai Dio semper *Ovinios*), ad quem historiam suam Velleius misit, cuique indecore et serviliter blanditur. Produxit vitam ad Claudium, et a Messalina, quia pudorem servavit, interfectus. Habes in Dione 60, 27. Pater ejus Publius, consul a. U. 755. Avus Marcus a. 735. Lirs. *Calibus*, Pichena sic restituit; prius legebatur *Callibus*.

Facilitas. I. e. comitate, a qua *faciles* dicuntur apud nostrum non uno loco. *Facilitatem* sic dixit etiam Suet. Claud. 29. ubi cod. Harlem. male *felicitate*, quod hic quoque placebat Pichena, recte reprehenso a Freinsh. Adde ad Agric. 3. Ean.

Admodum vagis. Nescio, an melius, *vanis*; ut causas dicat futiliter levesque. Tamen non male, *vagis* : quasi alienis et parum certis. Lirs. *Vagis* verum puto, i. e. longe repetitis, et cum fluctuatione quadam, ut appareret, eum laborasse, nec a vera animi sententia protulisse. Sic 15, 54. *vagi sermones* tribuuntur ei, qui lætitiâ simulare contendit. Ean.

Ob remp. coeptas. An magis, *captas*, an cum Mureto, *susceptas*? Lirs. Planum est, Tacitum posuisse verbum, quod significaret *susceptas*. An hoc ipsum posuerit, dubito. Quid enim induxisse dicamus liberos, ut mutarent. Magis inclino in *captas*. Sic *benevolentia capitur* dixit Cicero Offic. 2, 9., idque permutatur cum *coeptus*. V. Lips. Lect. Ant. 5, 4. Add. ad Hist. 2, 79. aut *except-*

tionum pauci secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit; » factoque large, et sine præscriptione generis aut numeri, senatusconsulto, ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit, deviis plerumque itineribus ambigans patriam et declinans.

XVI. Interea magna vis adcusatorum in eos irrupit, qui pecunias fœnore auctitabant, adversum legem dicta-

14. *Ambigans patriam et declinans.* Mirum, quod patriam pro Roma dixit. Scribebam *ambiens pariter ac declinans.* *Ambire* pro *circumire* dixit. Apud Nasennam Met. 5, 361., *Ambibat Siculæ cautus fundamina terræ.* Et sic passim scriptores.

tas: Suet. Cæs. 73. *simulates excepit:* in quo hæret Burmannus: defendimus nos, probante Oudendorpio. ERN. Bene *coeptas*, ut c. 30, *adfinitatem sibi coeptam.* 12, 10, *coeptam amicitiam.* H. 4, 61, *coepa arma.* WORK. *Captas* Færnus volebat.

Ambigans patriam. Beato placuit, *ambiens.* Vulgatam tueri videtur, quod supra scriptum: *Campaniam prælegebat, ambiguus an urbem intraret;* ni suspecta esset dictionis novitas. LIPS. *Ambiens* etiam Ferretus. Sed *ambigans* verum puto, etsi nullum aliud ejus verbi sic usurpati exemplum prolatum scio. Olim quidem sic dictum, *ambages* argumento sunt. *Ambagibus* circumibat urbem et declinabat, quoties ad eam accessisset. ERN.

Adversum legem Cæsaris. Suggestit eam legem aperte, quod sciam, solus Dio 41, 38. Ἐπειδὴ τὴν εὐχνοὶ πολλὰ χρήματα τὴν ἔχουσιν καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκρύπτουσιν ἰσχυρόντο, ἀσυνέμεικτοι μὴδὲν πλείον ὀντα ἐπισχυλίσαν καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κατεῦσαν. Et alludunt alii scriptores, ut Sueton. Tiber. 49. dum scribit quosdam damnatos, quibus nihil aliud sit objectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia

haberent. Partem, scilicet, majorem quam pro lege. In qua Suetonii vera sententia eruenda scholiastæ sunt frustra. Reliquum pecuniæ conferri Cæsar voluit in agros. LIPS. Non credo locum Dionis huc pertinere. Nam, si quis sequentia legat, reperiet, Cæsarem præfinisse modum, non credendæ, sed domi habendæ pecuniæ, non modo in numis, sed etiam in suppellectili aurea et argentea: voluisse ea lege efficere, ut hoc plures cogerentur credere pecunias, nec eas comprimerent, in arcaque haberent, neve copia pecuniæ paratæ esset materia rerum novarum, quo spectare etiam locum Suetonii Tib. 49. diximus ad illum locum. Lipsium tamen secutus est in notala ad Dionis locum J. A. Fabricius. Ceterum non dubito, legem hic innui Treboniam, qua fidem publicam constituit, et, ut ei in posterum caveretur, rem omnem fenebrem et pecuniariam. Nam Dio 58, 21. vocat hanc Cæsaris legem περὶ τῶν συμβολαίων. Id interpret latinus vertit: *de contractibus.* Male. Verte: *de pecuniis creditis;* quas ita vocari, multis locis planum est. Vid. Gesnerum et Reizium ad Luciani Asinum injt. ubi aliquis dicitur peregre

toris Cæsaris, qua « de modo credendi possidendique intra Italiam » cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus urbi fœnebre malum, et seditionum discordiarumque creberima caussa: eoque cohibebatur, antiquis quoque et minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, « ne quis unciario fœnore amplius exerceret, » cum antea ex libidine locupletium agitaretur: dein rogatione tribunicia ad semuncias redacta, postremo vetita versura: multisque plebis scitis obviam itum fraudibus,

abiisse propter *πατρικὸν συμβόλαιον*: ad exigendam *syngrapham*, pecuniam, quam pater alicui credidisset, ut ille Tiresias ap. Callimæchum H. in Cererem v. 78. *τίδ' οὖς ἀπατήσων*. Hic igitur locus Dionis huc pertinet. ERN. In Callimacho Erysichthon est, de quo sermo, Triopæ filius. — * Cf. Dioni Cæs. Bell. Civ. 3, 1.

Duodecim tabulis sanctum. At eam sanctionem Livius ad M. Duillium trib. pl. refert post 12. tabulas aliquot annis. 7, 16. C. Marcio, Cn. Manlio COSS., de unciario fœnore a M. Duellio tribuno pl. rogatio est perlata: et plebs aliquando eam cupidius scivit, accepitque. LRS. Crediderim, neglectam, ut alias sæpe, instauratam et severius sancitam nova lege. ERN.

Unciario fœnore. H. e. ne quis in centum asses plus menstrui fœnoris exigeret, quam unciam, h. e. unum assem pro centenis in annum. Ita recte explicant Muretus ad h. l. Sigonius ad Livium, Salmas. de Modo usurar. p. 291. J. Fr. Gronovius in Antexegesi priore de centesimis usuris et fœnore unciario. p. 63. sqq. ERN.

Dein rogatione tribunicia. Decem

annis post illam Duellii. Livius 7, 27. T. Manlio Torquato, C. Plautio COSS. *semunciarium tantum ex unciario fœnus factum*. LRS. V. Salmas. l. c. ERN.

Postremo vetita versura. Id est: sublatum omne fœnus: quod ambigue Livius 7, 42. posuit in actis anni 412. quinto anno post semunciam constitutam: *præter hæc*, inquit, *invenio apud quosdam L. Genutium tribunum pl. tulisse ad populum, ne fœnerare liceret*. Magis cum Tacito adfirmat Appianus B. C. 1, 54. Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου κατὰ τὸ ἄστυ οἱ χρεῖσται πρὸς ἀλλήλους ἰσχυράσασαν· οἱ μὲν πρᾶττοντες τὰ χρεῖα σὺν τόκοις· νόμου τινὸς παλαιοῦ (Genutii legem intelligit) προσαναγορεύοντες, μὴ δανείζειν ἐπὶ τόκοις, ἢ ζημίαι τὸν οὕτω δανείσαντα προσόφλειν... Ἐθους δὲ χρόνιου τοὺς τόκους βεβαιοῦντες, οἱ μὲν κατὰ τὸ ἴδιον ἔχοντες, οἱ δὲ οἷον ἐκ πολλῶν τι καὶ στάσειν ἀνιβάλλοντο τὰς ἀποδόσεις· ἐπὶ δ' οἱ καὶ τὴν ζημίαν τοὺς δανείσαντας ἐπίκειναι ἠρώδουν. LRS. Similiter *versuram* explicat Salmas. l. c. p. 292. late. Adde Gronovium in Antexegesi poster. p. 162. nempe esse mutuum, quod sub fœnore sumatur: unde frustra

quæ, totiens repressæ, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus prætor, cui ea quæstio evenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad senatum: trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a principe petivere: et, concedente, annus in posterum sexque menses dati, quis, secundum iussa legis, rationes familiares quisque componerent.

XVII. Hinc inopia rei numariæ, commoto simul omnium ære alieno; et quia, tot damnatis bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel ærario adtinebatur: ad hoc senatus præscripserat, « duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam collocaret. » Sed creditores in solidum adpellabant: nec decorum adpellatis, minuere fidem. Ita primo concursatio et preces: dein

tentarunt quidam (ut Acidalius) rescribere *usura*. Ceterum Salmasius non dubitat, talem legem latam, sed statim neglectam. Nempe nemo erat, qui crederet gratis: unde sua sponte lex irrita facta. ERN.

Et concedente. Ferri posse, ait Pichena, mallet tamen: eo *concedente*. ERN. Subaudi illo, ut 1, 5. 3, 33. 14, 53. WOFK.

Commoto ære. . . . alieno. Id est, dum creditor quisque pecuniam creditam repetit eodem tempore, ut mox tradit Facitus. ERN.

Duas quisque fœnoris partes. Sueton. Tiber. cap. 48. Simile quod Plinius epist. 6, 19. de senatu sui ævi: *Patrimonii tertiam partem conferre jussit in ea, quæ solo continebantur.* Capitolinus de M. Antonino 11. *Jussit, ut senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent.* LIPS. Vide dicta ad Suet. l. c. Ceterum video, hæsisse Muretum in verbo *fœnoris*, pro eoque conj-

cisse *patrimonii*, e loco Suetonii et similibus. *Fœnus* dicitur de numis, qui sub fœnore ponuntur a fœneratoribus, de quibus hic maxime sermo. Sic dici *fœnus* dudum docuit Salmasius de Usuris p. 24. in pr. Gronov. in Mantissa de Pecun. vet. c. 1. Ejus rei ignoratio etiam locis quibusdam Livii tenebras offudit. ERN.

Creditores in solidum adpellabant. Int. debitores; qui proprie *adpellari* dicuntur, cum pecunia credita ab ipsis reposcitur, cum de solutione monentur, ut mox. Notissimum illud: *optima nomina non appellando fiunt mala.* Etiam *solidum* proprium in hac re verbum. Cic. pro Rab. Post. 17. *solidum solvere.* Quintil. 5, 10. *solidum petere.* ERN.

Concursatio. More Ciceronis dicta de eo, qui anxie laborat de re aliqua, adeundo, allegando, petendo. Cic. ad Div. 1, 1. *Libonis et Hypsæi non obscura concursatio et con-*

streperè prætoris tribunal : eaque, quæ remediò quæsitæ, venditio et emptio, in contrarium mutari; quia fœneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obæratio, ægrius distrahebant; multique fortunis provolvebantur : eversio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat : donec tætit opem Cæsar, disposito per mensas millies sestertio, factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cavisset. Sic relecta fides, et paullatim privati quoque creditores reperti : neque emptio agrorum exercita ad formam senatusconsulti; acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.

XVIII. Dein redeunt priores metus, postulato majestatis Considio Procule : qui, nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterque damnatus interfectusque. Et sorori ejus Sanciæ aqua atque igni inter-

tentio : quem locum in mente habuisse Tacitus videtur. ERN.

Pecuniam mercandis agris condiderant. Salmasius putat legendum *in mercandis agris*, et condere idem quod *ponere, collocare*, verba in hac re tritissima. Pichena putat abscondidisse divites pecuniam, ut obæratos redigerent ad necessitatem vilissimo pretio vendendi sibi agros. Gronovius Mantiss. de Pec. vet. c. 1. p. 417. Pichenam sequitur hætenus, ut pecuniam in arca compressam a divitibus putet, ut paratiores essent ad occasionem bene emendi. Verum vidisse arbitror. ERN.

Ægrius distrahebant. Quia emptores, necessitate vendendi cognita, simulabant, sibi non opus agris, et alia similia, ut fit, ut quam minimo pretio emerent. ERN.

Famam præceps dabat. Hic quoque (Muret. Acidal.) inculcatum eunt in. Vid. ad 4, 62. ERN. Et apud alios, Auson. Mosella 271. Ammianum 29, 1. Aur. Victor. 12 et 35. WORK.

Millies sestertio. Sic legendum, ut est in MS. et editis, non *sestertium*, ut Muretus, Ursinus volunt : de quo genere ad 2, 86. mentio facta est. GRON.

Prædiis cavisset. Pichena vocem, *prædiis*, non spernit, tamen ambigit, num verius, *prædiis*, usus loco Livii 22, 60. ubi *prædes* et *prædia* junguntur. Cur autem *prædiis* potius quam *prædiis*, si unum sufficit? nam *prædes* tamen cavent *prædiis* suis, et qui *prædiis* cavent, *prædes* sunt. ERN. Adde Cic. Verr. 1, 54.

dictum, adcusante Q. Pomponio : is moribus inquires, « hæc et hujuscemodi a se factitari, » prætendebat, « ut, parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi, fratris mederetur. » Etiam in Pompeiam Macriam exsilium statuitur, cujus maritum Argolicum, socerum Laconem, e primoribus Achæorum, Cæsar afflixerat. Pater quoque illustris eques romanus, ac frater prætorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere : datum erat crimini, « quod Theophanen Mitylenæum, proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset : quodque defuncto Theophani cælestes honores græca adulatio tribuerat. »

XIX. Post quos Sex. Marius, Hispaniarum ditissimus, defertur « incestasse filiam » et saxo Tarpeio deicitur : ac, ne dubium haberetur magnitudinem pecuniæ malo vertisse, aurarias ejus, quamquam publicarentur,

Pomponii Sec. Vide 5, 8.

Illustris eques. Vid. ad 11, 4.

Theophanen Mitylenæum proavum. Horum avus fuit M. Pompeius Theophanes, Asiæ procurator, Tiberio ex intimis amicis. Strabo 13. p. 617. Οὗτος δὲ (Θεοφάνης) καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὑπῆρξε, καὶ Πομπηίῳ τῷ Μάγνῳ κατίσταν φίλος, μάλιστα διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, καὶ πάσας συγκατάρθουσι αὐτῶ τὰς πράξεις.... Καὶ ἑαυτὸν πάντων Ἑλλήνων ἐπιφανίστατον ἀνέδειξεν ὑπὸ τοῖς ἀπίστοις Μάρκῳ Πομπηίῳ, ὃν τῆς Ἀσίας ἐπίτροπος κατίστανος ποτὶ Καίσαρ ὁ Σεβαστὸς. Καὶ νῦν ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται τῶν Τιβερίου φίλων. Lips. De Theophane vide e Cicerone congesta in Clave. Burm. ad Vellei. 2, 18. et Ryckium ad h. l. qui de suspitione Freinsh. ad 1, 72. avum legendum putat : nam Theophanis filium fuisse Pom-

ponium illum ap. Strabonem, hujus hos duos. Si Strabo non fallit, verum est. Enx. *Theophanen*, sic ood.

Sex. Marius. Ex ea gente quoque in numis Calagurritanis occurrit duumvir apud Vaill. in NN. Col. sub Augusto.

Magnitudinem pecuniæ malo vertisse. De qua vide Dionem 58, 22. et de hac historia tota. Nescio, an hic idem ille Marius, qui ante annos aliquot postulatus. 4, 36. *Drusum, auspiciandi gratia tribunal ingressum, adiit Calpurnius Salvanus in Sex. Marium.* Lips.

Aurariasque ejus. Pro etiam aurarias accipit Salinerius, et Heinsius ad Vellei. 1, 8, 2. neque tantum fuisse a Faerno, qui *argentarias ejus* legebat, contendit. Neque tamen persuadet, neque J. Gronovio, neque mihi. Aut delendum

sibimet Tiberius seposuit : irritatusque supplicii, cunctos, qui carcere adtinebantur, adcusati societatis cum Sejano, necari jubet. Jacuit immensa strages : omnis sexus, omnis ætas : illustres, ignobiles, dispersi, aut aggerati : neque propinquis aut amicis adsistere, illacrymare, ne visere quidem diutius, dabatur ; sed circumjecti custodes, et in mærorem cujusque intenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur : ubi fluitantia, aut ripis adpulsa, non cremare quisquam, non contingere. Interciderat sortis humanæ commercium

ri que puto, aut legendum quoque. Vid. ad 4, 74. Id lenius puto, quam J. Gronovii conjecturam ; *magnitudinem pecuniæ malo vertisse aurariasque eas, quamquam.* ERN. Id que abundare, vix dubium ; delevi. Sic jam Muretus et Acidalius. De aurariis Hispaniæ v. Plin. 33, 21.

Irritatusque supplicii. Supplicationibus reorum, ac periclitantium, interpretatur Pichena. Quis autem pro Cæsaris hostibus supplicare auderet ? Potius *supplicii* est sanguine, cæde. Significat crudelitatem ejus non exsatiatam multitudine punitorum, sed ultro incitatam, ut grassari cuperet in plures. GRON.

Jacuit immensa strages. Mirum tragœdias eas verborum Tacitum miscere, si interfecti non plures viginti. Ita enim Suet. 61. *Viginti uno die abjecti, tractique, inter eos pueri et feminae.* Sed numerum eum, re ipsa admonente, corruptum dixero : substituoque, ∞. id est, mille : quod fatuus exscriptor interpretatus est viginti. Certe de majori numero fatebitur, qui Taciti verba vigilans leget. Menda numerorum in Suetonio plura, et quedam magnæ rei : ut Nerone 12. *Exhibuit ad ferrum etiam*

quadringentos senatores, sexcentosque equites romanos. Quadringenti senatores, dimidia senatus pars : quos omnes depugnasse in arena, fuge credere. Corrigo *quadragenos*. De equitibus etiam malim *sexagenos*, firmante conjecturam Xiphil. 61, 9. qui auctor est pugnasse tantum equites triginta. Simile in Claud. 32. *Convivia et ampla et assidua agitavit, ac fere patentissimis locis, ut plerumque sexcenti simul discumberent.* Scribo, *plerumque sexageni*. Sexcenti convivæ : epulum publicum, non convivium. Plura hujus generis alias. Statim etiam in Taciti verbis lego, *interciderat sortis his commercium vi, metu.* LIPS. Muretus in loco primo Suetonii *ducenti* corrigit, alii aliter, ut fit, in re incertissima. V. Casaub. et Burm. ad Suet. l. c. quasi non, ut aliis in rebus, diversos auctores potuerint sequi. ERN.

Aggerati. Sic Pichena e cod. prius erat *aggerati* in nonnullis editionibus.

Diutius. Displicet hoc Heinsio, qui legendum conjicit *tutis pro tuto*.

Sortis humanæ. Sors humana mors est et inopinata aut incerti casus. Ita 1,

vi metus : quantunque servitium glisceret, miseratione ar-
cebatur.

XX. Sub idem tempus C. Caesar, discedenti Capreas
avo comes, Claudiam, M. Silani filiam. conjugio accep-
pit; immanem animum subdola modestia tegens, non
damnatione matris, non exilio fratrum rupta voce;
qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, hand mul-

15. *Extruderet sortis humanum commercium vi metus. Fuit in una eade matre, ac
pro potestate frequenter summi minime ignora. Hic malum sui metus. Vide ad Ann. 4, 24.
— 16. Qualem diem Tiberius induisset pari habitu. Legi, qualem de die. De die
potestatem apud Horatium et Plautum. Apparere de die comitum apud Terentium. Apud
Ciceronem Philipp. 2, 34. cum perditissimas latrocinibus non solum de die, sed etiam
in diem vivere. Sic de nocte apud optimos scriptores. Vulgatum tenetur Ciceronius
(Ista. 1, 2. in diem, illo die. Cato Orat. pro L. Antonio apud Priscianum I, 111. (Apud
Putsch. p. 44.) Benefici postdie iussisti adesse in diem, ex die non ausi revo-
care. Vel forte sic, qualem die, hoc est, quoque die. Livius 44, 5. paullo plus sep-
tem millia die Romani processerunt. Nisi et illic legas, eo die, v. Gronov. Et refer
ad habitum oris : sive letus, sive tristis. Vide nos supra ad 1, 10. Statius Silv. 2, 53:
vultumque tuo sumebat ab ore. Inducere habitum Ann. 4, 12, affectum Or. 6. Seneca
Consol. ad Polybium c. 24. Induc dissimilem animo tuo vultum. Vultum alicujus
sequi de Iru 3, 8. Pendere ab alicujus vultu de Benef. 6, 1. Ib. 7. Vultus tuus, cui
rogandum me tradidi, colligit rugas et attrahit frontem. Vide similitudo Ann. 4, 12.
Non. Consol. ad Polyb. c. 24. animum ex tuo vultu sumunt. Sic Seneca Benef. 2, 2,
Itaque letus facti, et induit sibi animi sui vultum. Juvenalis Sat. 3, 104. qui sem-
per ex omni Noctis dieque potest alienum sumere vultum, ubi plura ad rem. Dissi-
mitem fortune sue indutus habitum de Julio Cesare Velleius 2, 41. In Epigrammatibus
Corduba solve comas et tristes induit vultus. Ovid. Amor. 3, 14, 27., Induc cum
tunica metuentem crimina vultum.*

61. *Permoto ad miserationem exercitu
ob casus bellorum et sortem homi-
num. At sortis ejus commercium est
miseratio et agnitio similis fortunæ:
quæ omnibus potest evenire. Hanc
sequitur auxilium vel solatium, et
sepultura, communi quodam jure.
Lirs. Sive persuasio; sortem huma-
nam, aliorum hominum adversa ad
nos pertinere, communia esse, ut
ille Terentianus nihil humani a se
alienum putat, eaque de causa mi-
sericordiam, auxilium, deberi. ERN.*

*Vi metus. Lipsius, vi, metu. Quod
etiam Freinsh. placebat. ERN.*

*Inmanem animum etc. Adde Sac-
ton. Calig. 10. ERN.*

*Qualem diem. Corrupte. Viden-
tur verba huc tralata ex pagina se-
quenti : quem tum annum qualem
diem haberet. Vertranus conatur,
qualem die Tiberius. Hoc sensu, Ca-
ligula talem habitum induebat, qua-
lem Tiberius quoque die induisset.
Conjectura, quam ego non emerim
sestertio numo. Lirs. Dixi Ob-
serv. 1, 2. non modo nihil hic esse
mendi, sed et verba exquisita. Qua-
lem diem induisset : id est, qua-
lem animum vultumque quoquo die*

tum distantibus verbis. Unde mox scitum Passieni, oratoris, dictum percubuit: « Neque meliorem unquam servum, neque deteriozem dominum fuisse. » Non omiserim præsagium Tiberii, de Ser. Galba, tum consule: quem accitum, et diversis sermonibus pertentatum, postremo græcis verbis in hanc sententiam adlocutus, « et tu, Galba, quandoque degustabis imperium, » seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldæorum artis, cujus apiscendæ otium apud Rhodum, magistrum Thrasyllum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus.

17. *Otium apud Rhodum. Lege otio. Dum apud Rhodum agit otiosus, vel per otium. Ut 12, 12. militares artes per otium ignotas.*

sumpsisset vel gessisset Tiberius, talem et ipse induens ac præ se ferens. Τόις γὰρ τόις ἰστίῃς etc. Οἶον ἐν' ἡμᾶς ἄγνοι. GRON. Rectissime, etsi inest aliquid duri. *Habitu* de vultus atque oris specie dici, notum est, et supra jam vidimus. Huetius corripbat *qualem in diem*, quod etiam Broterius recepit in textum, intellectu *habitu*. ERN. Aliquando suspicabar, *diem* ex voce præcedente natum. Verum haud dubie in verbo *induisset* e sequentibus intelligendum *habitu*, ut 4, 12. Bene hoc vidit Heinsius, qui *de die*, et Barthius, qui *in diem* rescribat, quod veritati magis propinquum. WORK. Acidal. volebat: *vultu, qualem T. induisset*. Bencius in Syll. Burm. t. 1. p. 76. *qualem idem*: quod nemo, credo, probaverit.

Passieni. De eo v. Torrent. ad Ner. c. 6. Lips. Excurs. A. ad l. 12. et Ryckium ad h. l. ERN. Cf. et Sen. Contr. exc. 3. præf. et passim.

Præsagium Tiberii. Pugnât Suetonius, qui non Tiberio sed Augusto præsagium hoc tribuit; nec de con-

sule Galba, sed puero. Lege eum cap. 4. A Tacito stant Josephus 18, 6. et Dio 57, 19. LIRA. Quid si dicamus, Tacitum duplex præsagium Augusti et Tiberii confudisse? nam verba *seram ac brevem potentiam significans*, non conveniunt satis verbis: *tu quandoque degustabis imperium*. ERN.

In hanc sententiam adlocutus. Tali casu verbum est haud raro omittitur. WORK.

Et tu Galba. Hoc de consule Tiberius: at Suetonius de puero refert, *Augustum apprehensa ejus buccula dixisse, καὶ οὐ τίνας τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παραγούσας*. Quæ sunt ipsa, quæ hic Tiberio adscribuntur: quod idem eum nostro et Dio facit. Ita censeat aliquis, Suetonium vel alios auctores secutum vel memoriola lapsum: etsi potuit uterque diverso tempore prædixisse, sed itane verbis iisdem? LIRA. Apud Suetonium ex melioribus libb. jam legitur *παταπύξας*. GRON. Ceterum est excidisse videtur. ERN.

Thrasyllum. Qui etiam de re medica libros composuisse videtur, lau-

XXI. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. Is literarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) præibat eum, cujus artem experiri Tiberius statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subjectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasyllus, iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, imperium ipsi, et futura sollerter patefaciens, interrogatur, « an suam quoque genitalem horam comperisset : quem tum annum, qualem diem haberet ? » Ille, positus fiderum ac spatia dimensus, hæreere primo, dein pavescere, et, quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat, « ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. » Tum complexus eum Tiberius, « præscium periculorum et incolumem fore, » gratatur; quæque dixe-

19. *Præscium periculorum et incolumem fore.* Voluit Tacitus, *Tum complexus eum Tiberius, ut præscium periculorum, at incolumem fore gratatur.* Sic 11, 17., *Magno, ut inter barbaros, prælio victor rex, ex castigatione Lipsii. c. 25. sed ipse cohibuit consulem, ut nimium assentantem.*

dante Plinio plus uno loco. Pete fuse hæc a Dione 55; 11. LIPS.

Super negotio consultaret. MS. *codex super ta negotio.* unde, *super tali negotio*, vel, *super eo negotio*, scil. præscientiæ conjecit Pichena. *Tali probo. Consultaret* int. aliquem, scientiam illam professum. Sic Plin. Pan. 76. *consultare aves.* ERN.

Domus imminet. Non dicit imminet, nam extabat adhuc, et ostendebatur ac visebatur peregrinantibus, ut fit. Forte tamen dedit Tacitus imminebat, et syllaba excidit, ut sæpe in hoc MS. factum vidimus. ERN.

Pavescere. MS. *pavescente*, unde J. Gronovius conjicit *pavescens.* Non displicet. ERN.

Quantum introspiceret. Acidalius volebat *quanto*, sed non opus. Cf. H. 2, 99. Livius 32, 5. Val. Fl. 1, 741. WOPK.

Præscium periculorum et incolumem. Acidalius, *præscium periculorum, sed incolumem*, conjicit, ut supra 5, 3. Intellige ex *gratatur*, dicit, aperit. ERN. Et sæpe adversativam significationem habet, nec sollicitantur in locis seq. 1, 13. 5, 3. 11, 23. 13, 22. H. 2, 46. 3, 19. WOPK.

rat, oraculi vice accipiens, inter intimos amicorum tenet.

XXII. Sed mihi, hæc ac talia audienti, in incerto iudicium est, fato ne res mortalium et necessitate immutabili, an forte volvantur. Quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diversos reperies; ac multis insitam opinionem, « non initia nostri, non finem, non denique homines diis curæ: ideo creberrime et tristitia in bonos et læta apud deteriores esse. » Contra alii, « fatum quidem congruere rebus, » putant, « sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus naturalium caussarum: ac tamen electionem vitæ » nobis relinquunt; « quam ubi elegeris, certum imminetium ordinem: neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos, qui conflictari adversis videantur, beatos, ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserimos; si illi gravem fortunam constanter tolerant, hi prospera inconsulte utantur. » Ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin « primo cujusque ortu ventura

19. Ideo creberrima et tristitia in bonos, læta. Lego, ideo creberrima, ut tristitia in bonos, illa læta apud deteriores esse.

Creberrima et tristitia. Freinsh. non dubitat legendum esse, *creberrime tristitia*, deleta et. J. Gron. suspicatur *creberrima tristitia*. Illud melius puto, sed ut et servetur, et deinde et læta scribatur. ERM. Cod. habet *creberrima et tristitia*.

Quam ubi elegeris. Etsi quam ad vitam referri potest; tamen durius videtur, nec satis dignum Tacito, electionem vitæ; quam ubi elegeris. An, quam ubi feceris: aut, quam ubi decreris, vel potius: nam ubi decreris. Martialis, 2, 64. Dum te causidicum, dum te modo rhetora fingis, Et non decernis, Taure, quid esse

velis. ERM. Nil mutandum. Vide dicta ad 2, 49. WORK.

Prospera utantur. Ἀρχαῖος, ut alia. Catonem et Plautum etc. sic dixisse, lexica docent. ERM.

Plurimis mortalium non eximitur. Sic MS. Beroaldus. Rhenanus primus dedit *eximi*, incuria operarum, ut puto: non enim video, quid inducere ad corrigendum potuerit, cum *eximitur* desiderant antecedentia. Hinc venit in Aldi, aliasque edd. *Eximitur* restituit Pichena, et ita irritas fecit conjecturas interpretum. *Eximi* defendit J. F. Gronov. Obs. 2, 14. ut dictum pro *eximi* non potest.

« ut, quemadmodum nurum filiumque fratris et nepotes domumque omnem cædibus complevisset. ita penas nomini generique majorum et posteris exsolveret. » Ob- turbabant quidem patres, specie detestandi : sed penetra- bat pavor et admiratio, callidum olim, et tegendis sce- leribus obscurum, huc confidentiæ venisse, ut, tanquam demotis parietibus, ostenderet nepotem sub verbera cen- turionis, inter servorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem.

XXV. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrip- pina auditum, quam, interfecto Sejano, spe sustentatam, provixisse reor, et, postquam nihil de sævitia remitte- batur, voluntate extinctam : nisi si, negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enim- vero Tiberius fœdissimis criminationibus exarsit, « im- pudicitiam » arguens, « et Asinium Gallum adulterum, ejusque morte ad tædium vitæ compulsam. » Sed Agrip- pina, æqui impatiens, dominandi avida, virilibus curis

Nurum filiumque fratris et nepotes. Intellige *interfecerit*, quod latet in sequentibus: *domum cædibus com- plevisset.* Vid. ad c. 21. et alibi. Ita non opus cum Acidalio suspicari, vocem periisse. ERM. Incommode subandieris *interfecisset.* Forsan in fine legendum *confecisset*, vel *in nu- rum.... domumque omnem cædibus omnia complexset.* Usus is præpositio- nis occurrit 12, 35. item 4, 52. Sic et Sallust. Jug. 31. Liv. 22, 24. WOLF.

Dimotis parietibus. Parietes non, ut aulae aut plagulae lecticae dimo- ventur, sed *dejiciuntur.* Itaque le- gendum *demotis.* Sæpe hæc verba confusa docent viri docti. V. Burm. ad Quintil. 7, 3. Sic infra c. 30. *in insulas demoti sunt*, non *dimoti.* Sa-

pra 4. 60. *labe factum demovisset*, ubi etiam est *pro dejecisset.* 11. 38. *effi- gies demovendas.* ERM.

Provixisse. Potro vivere voluisse. vitam retinuisse. Aliud exemplum nondum reperi, aut proditum vidi. 3, 66. *propolluebat* pro potro pollue- bat : ubi tamen corrigunt viri docti. ERM. Forsan legendum *spe sustentatam primo, vixisse.* i. e. in vita man- sisse; vel *vitam produxisse.* WOLF.

Æqui impatiens. Heinsius ep. ad Græv. Coll. Burm. t. 4. p. 130. obse- quii *impatiens* : nam illud probrosum esse. Frustra 2, 42., *Regibus æque, nedum iniqua insolitis.* Sic judicat etiam Grævius in resp. ad Heinsius, qui et ipse post agnovit errorem. ERM. Sic plane Statius Theb. 3,

feminarum vitia exuerat. « Eodem die defunctam, quo biennio ante Sejanus poenas luisset, memoriæque id pro-dendum, » addidit Cæsar : jactavitque, « quod non la-queo strangulata, neque in gemonias projecta foret. » Actæ ob id grates, decretumque, « ut quintumdecimum kal. novembris, utriusque necis die, per omnis annos, donum Jovi sacraretur. »

XXVI. Haud multo post Cocceius Nerva, continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore illæso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, adsidere, caussas requirere, ad-dere preces, fateri postremo, « grave conscientiæ, grave famæ suæ, si proximus amicorum, nullis moriendi ra-tionibus, vitam fugeret. » Aversatus sermonem Nerva, abstinentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala reipubl. viseret, ira et metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse.

603. WORK. In loco cit. 2, 42 legi-tur *nedum infima*.

Grates. Diis actas Pichena putat, ut 14, 64. 15, 74. Tiberio, Frein-sheimius et Ryckius e Suet. 53.

Quantum decimum. Sic MS. non *quintodecimo*, ut est in editis recen-tioribus: nam Beroaldus, Rhenanus, Aldus, Gryph. illud habent. Simi-liter aliis locis loquitur Tacitus 12, 69, *tertium ante idus octobres*: ut jam docuit Jac. Gronovius: ubi simi-liter mutatum in *tertio*, restituit Pichena. ERN. Ursinus supplere ten-tabat A. D. Sed sat est subintelli-gi. Ad rem ipsam commode Ryc-kius notat, in Fastis Rom. ex ævo Constantii imp. publicatis a Lam-becio, ad XV. Kal. Nov. *legi Jovi liberatori*. Exstant in Thes. Græv. t. 8.

Nerva, continuus principis. Cele-ber juris auctor, de quo Pomponius: *Hic etiam Nerva Cæsari familiaris-simus fuit*. Consul fuit cum Vibio Rufino a. 775. LIRA. Cf. et 4, 58. — * Heinsius conj. *principi*.

Ferebant gnari. Dio Cassius 48, 21. tradit, caussas fuisse tum alias, tum hanc, quod Tiberius leges Cæ-saris περί τῶν συμβολαίων, i. e. *de pecuniis creditis*, renovare voluisset, unde fidem labefieri et alios motus oriri viderit; eamque caussam fuisse, quare Tiberius postea rem modera-retur, et illud millies gratitum da-ret. Dicendum esset potius, quod re-novasset: nam Nerva ἀναπαύων, post transactam caussam illam. ERN.

Dum intentatus. Ab accusatori-bus, periculis nondum appetitus, nondum vexatus. ERN.

Ceterum Agrippinae perniciēs, quod vix credibile, Plan-
cinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni, et palam laeta
morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustae,
nec minus inimicitii Agrippinae defensa erat: ut odium
et gratia desiere, jus valuit; petitaque criminibus haud
ignotis, sua manu, sera magis quam immerita, suppli-
cia persolvit.

XXVII. Tot luctibus funesta civitate, pars mœroris
fuit, quod Julia, Drusi filia, quondam Neronis uxor,
denupsit in domum Rubellii Blandi, cuius avum, Ti-
burtem, equitem romanum, plerique memineraunt. Ex-
tremo anni mors Ælii Lamiae funere censorio celebrata,
qui, administrandae Syriae imagine tandem exsolutus,
urbi prae fuerat. Genus illi decorum; vivida senectus; et
non permissa provincia dignationem addiderat. Exin,
Flacco Pomponio Syriae proprætoře defuncto, recitan-
tur Cæsaris literæ, quis incusabat, « egregium quē-
que, et regendis exercitibus idoneum, abnuere id manus :

Precibus Aug. Cf. 3, 17.

Denupsit. Extra cognationem suam
nupsit, interpretatur Muretus. Id
esset potius *enupsit*, verbo Liviano.
Si dixisset, infra nobilitatem gentis,
ferrem facilius. Sed arbitror, simpli-
citer pro *nubere* capi posse. Vid. 15,
37. Sueton. Ner. 29., *Doryphoro li-
berto, sicut ipsi Sporus, ita ipse de-
nupsit.* Sic et Ovid. M. 12, 196. Ubi
B. a. l. usus est. Add. Heins. ad il-
lum locum. ERR.

Cujus avum, Tiburtem. At pater ejus
tamen consularis, de quo 3, 51.,
*Solus Lepido e consularibus Rubel-
lius Blandus advenit.* Consul suf-
fectus fuit a. 771. LRS. Ryckius il-
lum ipsum consulem his intelli-
gi putat. ERR.

Funere censorio. Vide supra ad
4, 15. ERR. Lamiam celebrat Herat.
1, 26. et 3, 17.

Imaginem t. exs. Nunquam enim
provinciam adiit. De hoc non Tibe-
rii v. 1, 8.

Flacco Pomponio. De eodem
Suetonius Tib. 42. Postea prin-
ceps in ipsa publicorū morum
correctione, cum Pomponio Flacco
et L. Pisonē, noctem constituta-
que biduum epulando posando-
que consumpsit: quorum alteri Sy-
riam provinciam; alteri præfectu-
ram urbis consensim detulit. Ubi
aliquot libri, Pompeio Flacco, male.
Est enim ille ipse, qui ante 15 an-
nos Morsit præ fuerat. Cf. 2, 66.
LRS.

seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consulariam aliqui capessere provincias adigerentur : « oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum adtineri. Obiit eodem anno et M. Lepidus, de cujus moderatione atque sapientia in prioribus libris satis collocavi : neque nobilitas diutius demonstranda est : quippe Æmilium genus sectandum bonorum civium, et qui eadem familia, corruptis moribus, illustri tamen fortuna egere.

XXVIII. Paulo Fabio, L. Vitellio coss. post longum sæculorum ambitum, avis phoenix in Ægyptum venit, præbuitque materiem doctissimis indigenarum et Græcorum, multa super eo miraculo disserendi : de quibus congruant, et plura ambigua, sed cognitu non absurda,

M. Lepidus. Iterum, *Manius. Lirs.* Vide dicta ad 3, 35.

Collocavi. De mendo suspectum habet hoc verbum Muretus ; et in promptu foret corrigere *commemoravi*. Sed etiam *ponere*, sic fere dicitur. Cicero de Fin. 2, 26., *Posuisti etiam, dicere allos*, i. e. commemorasti : est enim de disputatione sermo. De Legibus 2, 3., *Magnus ille noster, me audiente, posuit in iudicio* etc. i. e. dixit. ERM. Sic *ponere* pro dicere, affirmare Cicero de N. D. 1, 23. Pro Cœlio c. 7. in Verr. 2, 38. *Wox.* Heins. volebat *concatulavi*, vel verbum tollendum suadebat. Millerus Rac. 32. sq. *cumulavi*. Aptius certe vulgatum. Ceterum provocat Tacitus ad 1, 13. 4, 20.

Corruptismoribus. I. e. temporibus malis et morum pravitate corruptis, ut sæpe : ne quis ad familiam proprie referet : quod tamen ipsum quoque licebit, si quis malit, hoc sonu :

qui ex illa familia mali cives facere, tamen illustri fortuna usi sunt. ERM.

Paullo Fabio, L. Vitellio coss. Dio 58, 27. Solinus c. 33. Plinius 10, 2. biennio posterius venisse eum voluit, Q. Plautio, Sex. Papinio coss. Vereor, ut stare sententia Taciti possit, contra tot testes. Nota autem ex Dio 58, 24. hos ipsos consules post celebrata decennalia Tiberii potestate affectos : quod tacuit noster. Ex quo non vane dixerim, narrationi huic annali deesse quendam. Non enim consulum supplicium certe omisisset. Lirs. Negat Muretus, consules interfectos fuisse. Vitellius quidem, imperatoris pater, Caligula et Germanico imp. vixit. Sueton. Vitell. c. 2. ERM. Quæ hic loco alieno traduntur de phœnice, anno suo restituenda et ad c. 40. ableganda consent Bip. ubi legendum : *Bo anno post longam aev. amb.* etc.

promere libet. Sacrum Soli id animal, et ore ac distinctu pinnarum a ceteris avibus diversum, consentiunt, qui formam ejus definire. De numero annorum varia traduntur: maxime vulgatum quingentorum spatium: sunt, qui adseverent, mille quadringentos sexaginta unum interjici; prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem, cui Heliopolis nomen,

Et ore ac distinctu. Haud mutem. Nam os ei etiam eximium, *cristis faciem caputque* (ait Plinius) *plumeo apice cohonestantibus*. Ingeniose alioqui Pichena, *colore ac*. Lrs. Vulgatum defendit Jac. Gronovius ex noto carmine de phœnice. Plinius sane 10, 2. etiam *faucium* (ubi quidam libri *faciem*) et *capitum* ornatum tradit. Item Grævius epist. ad Heins. t. 4. Coll. Burm. p. 512. Ern. Heins. dabat *decore*.

Formam ejus definire. MS. *codex desfinere*. Sed literam, *d*, a recenti manu, et legendum *effingere*, Pichena censet. Non credo. *Effingere* non est, ut opinor, describere. Ern. Bip. *depinzere*. Verum *definire* veteres quoque de iis dixisse, quæ in sensus cadunt, ex Cic. Top. 5. docet Hill. Racem. 33. Idem *effingere* pro *describere* apud Cic. ad Herem. 4, 49. poni ostendit.

Quingentorum spatium. Cf. Seneca ep. 42. Mela 3, 8.

Sexaginta unum. Nimis minutum aut curiosum de uno anno. Itaque Mæretus sententiam expeditæ mihi videtur: *sexaginta: unum in terris*. Neque enim probabile, hoc omissum, de unitate. Lrs. Idem placet Ursino, Pichena: nisi quod ille in super conjicit, e *cdlx.* factum esse *cccdlx.* quod fortasse et ap. Plin.

l. c. reponendum esse, ubi anni eduntur *cdlx.* Sed Salmasius ad Solinum p. 388. b. vulgatum defendit, intelligitque annum magnum cunicularem Ægyptiorum, qui anno millesimo quadringentesimo sexagesimo primo circumagitur, auctore Censorino c. 18. Apud Plinium quidem l. c. traditur, Manilium statuissæ, vitam phœnicis finire anni magni conversione. Id si probetur, sequentia de aliis debent accipi. Nam inter Amasin et Ptolemæum Evergeten tantum spatium temporis non intercedit. Sed in rebus fabulosis et nugatoris nihil certi reperiri potest. Videnda etiam, quæ de hoc loco disputat Perizonius in Origin. Ægypt. c. 16. Ern. Nil hic mutandum. De tempore hæc solum agitur, unde alienam videri posset de phœnicis unitate quid addi, iudice Pichena. Fabulosus ille ales confictus videtur ad significandam periodum istam sodiacam. Cf. notata Bip. De phœnice vid. et Bochartus de Animal. 6, 5.

Sesostride primum. Sic ex emendatione doctorum virorum legitur. Nam Beroaldus edidit *Soside*. Jac. Gronovius autem mavult *Sesoside*, e vestigiis scripturæ, quæ est in MS *aliter esse Soside*. *Sesos* vocatur etiam a Diodoro. Sic 1, 53. et aliis. Ern.

advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt: unde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum e terris credidere, nihilque usurpavisse ex his, quæ vetus memoria firmavit. Confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua foetum oriri: et primam adulto curam sepeliendi patris: neque id temere, sed sublato murrhæ pondere,

21. *Sed antiquitas quidem obscura. An fidei obscura? Obscura fides*, Hist. 1, 22. — 22. *Confecto quippe annorum numero. Lege annorum M. numero. Lactantius Elegia de Phœnice v. 59 (99). Quæ postquam vitæ jam mille peregerit annos. Martialis 5, 7., Qualiter Assyrios renovant incendia nidos, Una decem quoties secula vivit avis. Seneca Ep. 42., Phœnix semel anno quingentesimo nascitur. — 23. Suis in terris struere nidum. Terris paullo ante præcesserat. Scribo, surculis e turis vel tureis. Sic et Plinius eadem de re 2., senescentem casie turisque surculis construere nidum. Solinus c. 33. Ed. Salmas. Rogos suos struit cinnamidis. Valeham aliquando, suis inferiis. Inferias Casaub. ad Suet. Cal. 15. in loco Statii. Inferias facere, Hist. 2, 95. — vel sui cineris. De Phœnice vide locum insignem apud Melam 3, 8. sub fin. Et Zenonem Veronensem Homilia de Resurrect. Serm. 1, 16., p. 422., Sepulcrum nidus est illi, favillæ nutrices, cinis propagandi corporis semen, mors natalitius dies. Sermone 4, de Paschate, de Christo, p. 272., Morte sua vivens, sepulcri nido vegetatus, innumerabiles temporum metas perenni cursu una eademque orbita lustrans dies magnus advenit. p. 288., ad Neophytos Sermone 5, sacri gurgitis unda sepultus, ut sepulcri nido vivificatus resurrectionis jura gustaret. Vide varios auctores, qui de Phœnice scripserant, in notis ad Clementis Epistolam Ed. Angl. minoris formæ. Vide ejus descriptionem apud Ezechielem, veterem tragicum, emendatum a Vossio ad Melam 3, 8. Eusebium de Præp. Ev. 9, 29. et Hexæmeron Eustathii p. 25. — 24. *Neque id temere, sed sublato myrrhæ pondere.* Cur non casie, cinnamidis, nardi, costi, aut amomi? *buræ* fuit scriptura antiqua, absorpta priore syllaba, ac præcedenti vocabulo sublato. Lege *saburæ pondere*. Sumptum a *saburra* navium, quæ stabiliiores ut essent, inter navigandum, ad justam mensuram sabulo aut lapidum eongerie saburrabantur. Transtulit et Maro ad aves idipsum in Georgicis 4, 194.... *et sæpe lapillos Ut cymæ instabiles fluctu jactante saburræ*, Tollunt. Plinius de gruib. 10, 23 (30)., *Certum est, pontum transvolaturas primum omnium a gustias petere.... mox saburra stabillitri.* De hisdem *Ælianus* ubi agit, Hist. Anim. 3, 13. *sa-**

Amaside. Perizonius l. c. p. 312. aut *Anysi* vel *Anyside* legendum, aut certe Herodoti Anysin intelligendum putat, si hic locus ad aliquam veri speciem revocari debeat. *ERN.*

Confecto annorum numero. — * Heinsii conjecturam quam v. s. probat Grævius l. c. et Burn.

Suis in terris. Heinsii emendationem *surculis e turis* Grævius in ep.

tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre

burram lapidem *ippa* vocat, quoniam volaturæ græves inglutire dicuntur. Solinus cap. 15 (10.), *Græves volaturæ arenas devorant, sublatisque lapillis ad moderatam gravitatem saburrantur.* Quo verbo et de echinis usus Plinius 18, 35 (87.), *Echini adfigunt sese, aut arena saburrantes, tempestatis signa sunt: hinc saburrata mulier Plauti Cist. 1, 2, 2. pro ebria: quod Sænetio est in Tiberio c. 62., larga meri potione curari.* Sic et Curtius 5, 7., *mens ebrietate gravata.* Vide et Casaub. ad Aug. Sæneti c. 77. Arnobii locum, quem Salmasius in editione sua porperam inmutavit. Sed forte nihil hic mutari præstat. Vide Herodotum 2, 73, et Melam 3, 8. — 25. *Tentatoque per longum iter.* Per longum itinere scribendum. Sic iter tentare via negata apud Horatium Od. 3, 2, 22. *Excursus breves tentare* apud Maronem Georg. 4, 194. *Tam tentanda via est, qua me quoque possim tollere humo* apud eundem ib. 3, 9. Septa A. 1, 69, *odia in longum.* — 26. *Subire patrium corpus.* Male subjicere Salmasius ad Vossium ad Melam l. c. Usus est exæquali verbo noster. Pædo de morte Drusi v. 207. *Certat omnis lecti studiosa subire juvenus.* Ubi nos nonnihil. Persius 3, 105.... et illum, *Hesterni capite induto subire Quirites.* Apud Maronem Æn. 6, 222 — *per subire retro Triste ministerium. Subire humeris. Ipse subibo humeris. Et aquilas humeris in prælio subire.* Suet. Aug. c. 10. Sed et perperam idem Salmasius ad Solinum, neque *adolere* pro atque *adolere*, sacrificare. Infra 14, 30., *crucore capite adolere aras.* Nonius 1, 288., *adolere verbum est proprie sacra reddentium, quod significat votis aut supplicationibus numen auctius facere.* Apud Maronem Æn. 1, 708., *flammis adolere penates:* Servius, id est colere. Sed *adolere* proprie est agere. In sacris autem *adolere* per bonum omen dicitur. Nam in aris non *adoleant* aliqua, sed *cremantur.* Æn. 5, 547., *Deo adolere honores.* Columella 12, 31., si quod animal in mustum ceciderit et interierit, uti *serpens aut mus sororex, ut mali odoris vinum faciat.... id igne adoleatur;* ita optimæ S. Germani membræ, non *aduratur*, ut vulgati, A. Gellius 1, 10. de Virgilio: *Petivit oravitque a suis amicissimis impense, ut Æneida, quam nondum satis elimasset, adolerent* (al. *abolerent*). Cassius ad Tiberium apud Priscianum l. 9, p. 872. (hac pag. apud Putsch. legitur *adoluerunt.*) *At contra Ægyptios ubi integrum auferem adoleverunt. Adolere altaria donis* Lucretio 2, 679. Et honores aris *adolere* Nasoni Met. 8, 740. Ad Scipium Suspect. Lect. 2, 6.

ad Heinsium t. 4. Coll. Burm. p. 505, pro certissima habet, nisi quod *ri* e abesse vult. Est sane peringeniosa. Melior tamen altera ejusdem *surculis tureis.* ERN.

Tentatoque per longum iter. Id est, cum prius tentaverit: sic sæpe historici loquuntur, Sallustius, Livius et Tacitus noster. Lira. Heinsius *itinere*; probat Grævius l. c. Recte. ERN. Bip. contra: *tentatoque scil. pondere p. l. iter.*

Subire patrium corpus. Salmasius

ad Solin. l. c. legendum censet *subicere*: non enim *subire* corpus, quod verbum dicatur de onere imposito. quod dorso, capite, humeris feratur: sed pedibus ferre globum myrrheum cavatum, in locum cavatum subiecto patre: hoc esse *subicere* corpus, antiquè pro *subjicere*. Refellitur ab I. Vossio ad Melam 3, 8. ed. Gron. qui variare veteres in modo portandi docet ex Artemidori Onirocriticis, ubi dicit, eum, qui phœnicem a se pingi somniavit, eo pauper-

atque adolere. Hæc incerta et fabulosis aucta. Ceterum adspici aliquando in Ægypto eam volucrem non ambigitur.

XXIX. At Romæ, cæde continua, Pomponius La-
beo, quem præfuisse Moesiæ retuli, per abruptas venas
sanguinem effudit; æmulataque est conjunx Paxæa: nam
promptas ejusmodi mortes metus carnificis faciebat: et
quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibeban-
tur: eorum, qui de se statuebant, humabantur corpora,

tatis venturum, ut parentis cadaver
more phœnicis, suis humeris efferre
cogatur 4, 49. Bene hæc. Neque du-
bium est, Tacitum in animo habuisse
Virgilianum illud Æn. 4, 599. *quem
subiisse humeris confectum ætate
parentem.* Atque etiam non nimis
proprietas verbi in talibus urgenda.
E.N.

Atque adolere. Salmasius l. c.
vult *neque adolere*: nam cineres jam
in aram deferri, et ibi relinqui, non
comburi corpus. Sed Tacitus certe
putavit corpus patrum deferri, sic-
que accepit Herodotus 2, 73. cuius
tota narratio hoc clamat. Idem dicit,
phœnicem patrem suum in templo
Heliopolitano θάπτειν, idque fieri
in ara, nos et alii tradunt. Illud
autem θάπτειν in ara quomodo fieri,
quæso, potest, nisi cremando: sive
ipse abjecerit in ignem, sive sacer-
dotibus comburendum reliquerit.
Qualis autem modus narrandi: in
aram perferre, neque adolere? Non
potius omisisset Tacitus hoc addere?
Idem judicandum de Ryckiano: *at-
que avolare.* E.N.

Cæde continua. Absolute capien-
dum est: cum Romæ cædes continuæ
fierent: ideoque post ea verba inter-
punxi; nam aliqui plurimum nomina

sequi debere. Et sic edd. vett. us-
que ad Lipsianas. Fortasse tamen
alicui videatur legendum: *at Romæ
cædes continua, vel continuæ.* ut sit
summa capitis 29 et 30. Et alibi vel
nominativi pro ablativis accepti,
vel in ablativos mutati. V. ad 11, 2.
init. E.N.

Retuli. Supra 4, 47.

Paxæa. Sic cod. teste Gron.

Sepultura prohibebantur. Sepul-
tura luctuque adfinium prohiberi,
nisi magnorum scelorum damnatos
(puta parricidii, perduellionis; idem-
que suspendiosos) non moris apud
priscos. Invaluit sub tyrannis, ideo-
que quasi novum, in Tiberii sævitia
Sueton. notat. c. 61. *Interdictum,*
ne capite damnatos propinqui luge-
rent: itemque: *Nemo punitorum non*
in gemonias abjectus, uncoque trac-
tus. Qui autem tracti, Tiberis eis
sepultura. Idem in publicatione bo-
norum fuit: quæ apud antiquos in
crimine perduellionis et hostilitatis
tantum exercita, et fortasse parrici-
dii. ita Sp. Mælii bona *contacta præ-*
tiis regni mercendi vendere atque
in publicum redigere quætores jussi,
ait Livius 4, 15. ita Ciceronis dam-
nati, a Clodio: M. Lepidii, a senatu
publica facta, quia secutus Antonii

manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar, missis ad senatum literis, disseruit, « morem fuisse ma-

sectam. Primis publicationem ad omnia crimina (publica intellego) traxit Cæsar : qui, ut Suetonius ait c. 42. *pœnas facinorum auxit : et, cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimoniis exulabant : parridas, (ut Cicero scribit) bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit.* Tenuit ea lex sub Augusto ; qui tamen, cum multis divitibus vel dimidia pars nimiae essent opes, et in ipso exsilio caussa luxus, sanxit, ut iis omnibus, quibus aqua et igni interdictum (id est jurisconsultorum verbo, deportatis) non plus possidere liceret quingentis millibus numum. Dio 56, 27. Intenditque iterum sævitiam eam Tiberius, lata lege, qua interdictis aqua et igni adempta omnis testamenti factio. Idem Dio 57, 22. Quam legem interpretans Caius l. 8. Qui test. fac. possunt : *Si cui aqua et igni interdictum sit, inquit, ejus nec illud testamentum valet, quod ante fecerit, nec id quod postea. Bona quoque, quæ tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur.* Lirs.

Qui de se statuissent. Non mirum, quia ne damnati quidem, nec peracti rei. Dio hæc omnia exprimere voluit, in actis anni 784, 58, 15. *Ἐς τὴν ἀγορὰν τὰ σώματα πάντων ἱρπύετο, καὶ μετὰ τοῦτο εἰς τὸν ποταμὸν ἱνέβαλλετο. Ἦν δὲ καὶ ὥς οἱ παῖδες τῶν οὐσιῶν αὐτοὺς κληρονομοῦσιν.* ubi puero mendum clarum, scribendumque *καὶ κληρονομοῦσιν*, inserta voce. Ideo enim abjecta corpora tractaque, ne liberi succedere in bona possent, quæ jam publica ut damnatorum palam punitorumque. Mirum, ex sequentibus Dionis ver-

bis interpretem id non vidisse. Bona ergo manebant, si quis prævenisset damnationem, et testamenta. Sed quid in præmiis accusatorum ? nihilo secius dari solere ostendit Taciti locus supra 4, 30. *Et, quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de præmiis accusatorum abolendis, siquis majestatis postulatus ante perfectum judicium seipse vita privavisset, ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Cæsar, irritas leges, et remp. in præcipiti conquestus esset. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per præmia eliciebantur.* Dari non solere, Seneca in narranda Cremutii morte, quæ sub hoc Tiberii tempus, in Cons. ad M. 22. *Cognito consilio ejus, inquit, publica voluptas erat, quod e faucibus avidissimorum luporum eriperetur præda. Accusatores adeunt consulum tribunalia, queruntur Cordum morti, ut interpellarent quod coegerant. Adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in questione, an morte rei prohiberentur.* Nec satis scio, quomodo in concordiam reducam eos locos. Sub Claudio et Nerone fortean aliud fuerit : et Senecam deceperit mos sui ævi. Lirs. Adde Paull. Rec. Sent. 5, 12. et ibi interpretes. Ceterum latinitas postulat *statuerant sive stabuissent*, quod video exhiberi in titulo notæ Lipsianæ, nuspiam in textu reperi. Ern. Perperam hic Dionis locum emendare volle Lipsium Reimarus docet.

Morem fuisse majoribus. V. supra 2, 70. et ibi Lipsium, et quæ diximus ad Suet. Calig. 3. Ern. Adde Sen. de Ira 3, 23.

joribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere : id se repetivisse in Labeone. Atque illum, quia male administratæ provinciæ aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velavisse : frustra conterrita uxore, quam, etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse. » Mamercus dein Scaurus rursus postulatur, insignis nobilitate et orandis caussis, vita probrosus. Nihil hunc amicitia Sejani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat : detuleratque argumentum tragoediæ, a Scauro scriptæ, additis versibus, qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio et Cornelio, accusatoribus, « adulterium Liviæ, Magorum sacra » objectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus

Criminum urgebatur. In promptu foret corrigere *arguebatur*, quod facile potuisset converti in *urgebatur* : præsertim cum nullum aliud exemplum hujus generis profertur. Sed, quando omnes qui cod. MS. inspexerunt, repperunt *urgebatur*, credamus id esse a Tacito, et intelligamus græco more dictum, pro *urgetur criminibus*, ut Tacitus alibi loquitur. Hist. 4, 43. intellectu *no mine*, aut alius talis vocis. Supra 5, 11. *noxius conjurationis*, ubi vide dicta. ERM. Perizonius ad Sanctii Minervam 2, 3, 3. dictionem Cornelianam esse nunquam mihi persuadebit. Quin rescribamus potius *criminum vi urgebatur* vel *criminum arguebatur*. WORK. Non video, cur non *urgere* hic sit instantius adcurare. Multa sunt apud Tacitum audacter dicta.

Invidia. Vid. dicta ad 4, 52. ERM.

Mamercus Scaurus. Male hic a Dione 58, 24. Μάρκος. De probrosa ejus

vita lege Senecam de Benef. 4, 31. aut potius non lege impuritatem hominis et ἀβήριον μίσην. Notat eum brevistigmate Tertull. de Pallio c. 5. *Dabo catharticum impuritati Scauri, et aleæ Curii, et vinolentia Antonii.* LRS. Quem vide et ad Senecam l. c. ERM.

Rursum. Cf. c. 9.

Sejani, sed labefecit. An transpositio facta est, legendumque *Sejani labefecit, sed* etc. ERM. Verbum *labefecit* a transpositione viri eruditissimi defendimus ad H. 1, 83. WORK.

Argumentum tragoediæ. Cui nomen Atreus fuit. Versus, qui in Tiberium flecti videbatur, ex Euripide, Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρίσθαι φέρει. Adi Dionem l. c. LRS.

Ab Servilio et Cornelio. Cornelio fuit cognomen Thوسي. Seneca pater Suasoria 2. *Thuscus ille, qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia extincta est, majestatis reum fecerat; homo quam improbi animi, tam infelici ingenii.* LRS.

Æmiliis, damnationem anteit; hortante Sextia uxore, quæ incitamentum mortis et particeps fuit.

XXX. Ac tamen adcusatores, si facultas incideret, penis adsciebantur: ut Servilius Corneliusque, perditio Scauro famosi, quia pecuniam a Varo Ligure, omittendæ delationis, ceperant, in insulas, interdicto igni atque aqua, demoti sunt. Et Abudius Rufo, functus ædilitate, dum Lentulo Gætulico, sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, « quod is Sejani filium generum destinasset, » ultro damnatur atque urbe exigitur. Gætulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat, mirumque amorem adsecutus erat; effusæ clementiæ, modicus severitate, et proximo quoque exerci-

27. *Hortante Sextia uxore.* An *Cosutia*? Certe tam obscurum nomen non convenit uxori Scauri. — 28. *Omittendæ delationis acceperant.* *Delationi.* — 29. *Abudius Rufo.* An *Aufidius*? — 30. *Modicus severitate.* *Severitatis* Mureti et Ursini: ut 3, 72., *modicus pecuniæ.* *modicus voluptatum* 2, 73. *damnationis* 4, 55. *modicus origis* infra hoc libro c. 39. et 45, *modicus adificationis*, ut videtur scribendum. Sic *formidolosus hostium* pro *hostium metuentis* Ann. 1, 62. *vetus stipendii* Pichena sic correptus 3, 66. *ferax scelerum* 4, 12. *Augustus potentia securus* 3, 28. *anxius potentia* 4, 12. *occultus odii* 7. *T. Livius eloquentia ac fidei præclarus* 34. *recens prætura*, sic corrigo, 52. *erectus et fidens animi* 59. Male a Pichena tentatum. *frequens et fecundus mons silvæ* 65. *noxius conjurationis* 5, 11. *penates vacui principis* 6, 51. *ira properus* 11, 26. *trepidus admirationis et metus* 6, 21. *avidus Armeniæ* 31. *æquus absentium* pro *absentibus* 36. *insolens contumeliarum* 34. *animi indomita*, ut lego 1, 33. *retinens conditoris* 6, 42. *providus futurorum* 46. *impiger militum* 3, 48. *atrox odii* 12, 22. *certa sceleris* 66.

Sextia. Lipsius in margine *Sextia*. Necte, ut opinor. E. X. Sic ergo posui. *Omittendæ delationis.* Int. causa. de quo genere loquendi jam supra dictum. *Cepere pecuniam* autem est formula propria de iis, qui contra leges pecuniam accipiunt, qui corrumperet se pecunia patiuntur. V. Clav. Cic. in h. v. E. X. — * Sic et Wopk. *Lentulo Gæt.* Ia consul a. 779. Vide 4, 46. *

Effusa clementia, modicus severitate. Primum, ne quis tentet effu-

sus, quia mox *modicus*, tantam est observatione sæpe inculcata, de consuetudine Taciti variandæ constructionis contra consuetudinem elegantiorum scriptarum: infra c. 47. *vetustis honoribus et illustris studiis*: deinde conjectura Mureti, Pichena, etc. *severitatis* refellitur frequentia exemplorum contrariorum in ipso Tacito, de qua jam alibi actum. Sed, quomodo differunt *effusa clementia* et *modicus severitate*? nam *clementia* est moderatio severi-

tui, per L. Apronium socerum, non ingratus. Unde fama constans, ausum mittere ad Cæsarem literas, « Adfinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii, coeptam : perinde se, quam Tiberium, falli potuisse : neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. Sibi fidem integram, et, si nullis insidiis peteretur, mansuram : successorem non aliter, quam indicium mortis, accepturum : firmarent velut foedus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret. » Hæc, mira quamquam, fidem ex eo trahabant, quod unus omnium Sejani adfinitum in eorum multisque gratia mansit : reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quam vi, stare res suas.

XXXI. C. Cestio, M. Servilio coss. nobiles Parthi in urbem venire, ignaro rege Artabano. Is, metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos, mox superbiam in nos, sævitiam in populares sumpsit; fretus bellis, quæ secunda adversum circumjectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii, ut inermem, despiciens, avidusque

31. *Senectutem Tiberii ut inermem despiciens. Ut inermem malo.*

tatis. *Effusam clementiam* arbitror esse in condonatione aut levitate poenarum; severitatis moderationem in discipline militaris parum accurata et acri exactione. ERN. Sic H. 1, 69. *immodicus sævitia*. WORK. Sed et Agr. 40. *cultu modicus*.

Per L. Apron. Cf. 4, 73.

Indicium mortis. Videtur *indicium mortis* pro indicta morte vel indicatione mortis dixisse. GRON. Nihil arbitror impedire quo minus *indicium* pro signo accipiamus mortis sibi imminentis. *Judicium* quidem, quæ est Freinsheimii conjectura, vix commo-

dum sensum parit. ERN.

C. Cestio. Is ap. Dionem in Serie coss. Gallus cognominatur. Differt a C. Cestio, ejus pyramis Romæ. V. Ryckius.

Æquabilis in suos. I. e. laevis, mitis, æquus, justus. Nam *æquabilis* interdum dicitur pro *æqualis*, ut ap. Cicer. Off. 2, 11. *æquabilis prædæ partitio*. Sed *æqualitatis* verbonotio justitiæ adhæret : nam *æqualis* v. o. *partitio* est eadem justa; et hinc etiam civilitatis, lenitatis. Vid. Clav. Cic. ERN.

Senectutem Tiberii. ut inermem.

Armenia, cui, defuncto rege Artaxia, Arsacen, liberorum suorum veterrimum, imposuit, addita contumelia, et missis, qui « gazam, a Vonone relictam in Syria Ciliciaque, » reposcerent, simul « veteres Persarum ac Macedonum terminos, » seque « invasurum possessa Cyro, et post Alexandro, » per vaniloquentiam ac minas jaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia, ac perinde opibus, et proximus huic Abdus, adeptæ virilitatis : non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii, adscitis et aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque, aut nondum adultis, Phrahaten,

32. *Utroque potentiam habet. An adanget? ut 4, 41., sublatisque inanibus, veram potentiam augeri. Sed addit malim. 13, 46., id quoque vinculum potentiam adjiciebat.*

Hoc est, liberis carentem. Vide dicta ad 1, 3. Sic etiam Freinshemius; a quo sine causa idonea dissentit Jac. Gronovius. ERN.

Artaxia. Cui Germanicus diadema imposuerat. 2, 56.

Imposuit. Temporum ratio desiderat *imposuerat*, sicut etiam ante est *exercuerat*: et sic Tacitum scripsisse puto. Frustra obloquitur Brotzeus; nam exempla similia non docent, tam parum latine scripsisse auctores, sed sæpe imperitos librariorum male descripsisse. ERN.

A Vonone. De hoc 2, 1. 4, 58. 68.

Non despectum. Ex instituto Cyri apud Xenoph. 7, 5. qui custodiam earamque sui corporis solis commisit eunuchis: et intimam aulam ex hoc semiviro genere constituit, quasi fidissimæ. Itaque deinceps in honore.

Sed et Persæ primi privasse viro creduntur. Stephanus de Urb. Σπάρτα, οὐδέντις, καὶ Περσὶν, ἐν ἡμέρῃ σπουδαίῳ γίγνεται. Petronius c. 119. *Persarum ritu, male pubescentibus annis Surripuere viros, exsectaque viscera ferro In Venerem fregere.* Alii ad Semiramim referunt, ut Ammianus 14, 6. Utramque famam posuit Claudianus in Eutrop, 1, 339. .... *seu prima Semiramis astu Assyriis mentita virum, ne vocis acutæ Mollities, lævesque genæ se prodere possent, Hos sibi conjunxit similes: seu Persica ferro Laxaries vetuit nasci lanuginis umbram.* Ubi scriptum etiam, *Parthica.* Nullo vitio, quia populi ii tunc confusi. Lxx. Unde factum, ut *eunuchi* pro primoribus, magnatibus dicerentur, ut docent viri docti ad Actor. 8, 27. ERN.

regis Phrahatis filium, Roma poscebant: « Nomine tantum et auctore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur. »

XXXII. Cupitum id Tiberio. Ornat Phrahaten, accingitque patrum ad fastigium: destinata retinens, consiliis et astu res externas moliri, arma procul habere. Interea, cognitis insidiis, Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictæ inardescere: et barbaris cunctatio, servilis: statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum, specie amicitiae vocatum ad epulas, lento veneno illigaret; Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum, omisso cultu romano, cui per tot annos insueverat, instituta Parthorum insumit, patriis mori-

33. *Et barbaris cunctatio servilis. Servile opinor, ac videtur, res servilis. Sic triste lupus stabulis Maroni Ecl. 3, 30. Triste rigor nimius Claudiano de 4 Cons. Hon. 403. turpe senex miles Nasoni Am. 1, 9, 4 et similia. — 34. Instituta Parthorum resumit. Vulgo sumit. MS. Florent. insumit. Optime. Vide, quæ ad Papinium notamus. Redde et Livio 2, 9, quia inpenso pretio venibat in publicum omne insumpto ademptum privatis. Sic scribo. Aliter Gronovius. Idem 10, 17., malle frustra insumptam operam, quam quicquam incidisse, cur non satis esset Etruriam consularis exercitus. Iustitiam 8, 5., Prædæ sumptu. Forte præda insumpta. Argumenta Trogi lib. 40., cum*

Phrahaten. Cf. 2, 1, 2.

Nomine et auctore. Nomine refer ad genus Arsacis: auctore autem ad sponte Cæsaris i. e. jussu, ut supra. ERM.

Ut sponte C. In edit. c. n. v. 1608. non nemo emendandum in margine notavit et sponte.

Modo cupidine vindictæ inardescere. Desiderari alterum modo, concedo: sed inserendum esse, ut cum Mureto vult Acidalius, nego cum Jac. Gronovio. Tacitus sic et alibi: neque modo in hac particula, sed etiam in aliis. ERM. Facile elabi potuit alterum modo, si credatur Tacitus ita scripsisse, tardari metu

modo, modo cupidine. Sic et supra prius emissum 4, 50. et apud Liv. 26, 15. Victor. Cæs. 42, 20. item primo ante mox 1, 67. et ante dein 12, 64. 13, 44. WOLF.

Lento veneno illigaret. Sic Hercules ap. Sophoclem in versione latina Cic. Tusc. 2, 8. Ipse illigatus peste interimor textili, de veste venenata: ubi in græco Sophoclis est χυμωδός. Sed Cicero ad vestem respexit, de qua ante dixerat irretire. Hic illigari videtur vim impediendi habere, ut in illo Virgilii Æn. 10, 794. inutilis inque ligatus. ERM.

Insumit. Sic MS. Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus cet. Lipsius

bus impar, morbo absumptus est. Sed non Tiberias omisit incepta. Tiridaten, sanguinis ejusdem, acmulum Artabano, reciperaudque Armeniæ Iberum Mithridaten deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat : et cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. Eo de homine, haud sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraque feoda memorari : ceterum, regendis provinciis prista virtute egit. Unde regressus, et formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur : cesseruntque prima postremis, et bona juventæ senectus flagitiosa obliteravit.

XXXIII. At ex regulis, prior Mithridates Pharasmanen perpulit, dolo et vi conatus suos javare : repertique corruptores ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt : simul Iberi magnis copiis Armeniam irrumpunt,

sorore Cleopatra certamine insumpto. Sic libri scripti constanter : male reponunt sumpto. Statius Theb. 12, 643., dignas insumite mentes captibus. 11, 627., Talia doquestus puellatim insumpsit iras Mortis. Sic lego, non sumpserat. 2, 38., ... medium cava nubila montis insumere latus. 5, 110., ... modo par insumite robor luctibus.

tacite edidit sumit. Pichena correxit *resumit*, quod inde in alias edd. fluxit. Jac. Gronovius restituit *insumit*, quod imitati sumus. Tacitum sic scripsisse non affirmem. *Sumit* verum puto. In natum est e finali præcedentis verbi, ut sape alibi. ERN. — Lege *sumit*, ut apud Senecam de Ira 3, 8. Livium 3, 68. Vide et ad 14. 44. WORK. Recte sic omnino. Boxhornius, item Hillerus malebant *induit*. Cui bono?

Pleraque. In marg. edit. cit. non nemo *pluraque*. Non male.

Exemplar apud posteros. Corrigamus ergo Senecam, ubi vulgo Natus. Quest. 4. præf. *Alius adulatione*

clam utitur ; alius ex aperto pulchrum, rusticitate simillata, quasi simplicitas illa, non ars sit. Plancius areifex ante Villeum maximus, adest, non esse occulte, nec ex dissimulato blandiendum. Et legimus, ante Vitellium. Villeus enim ignotus : at Vitellii hujus mirum in adulando ingenium, etiam Suetonius celebrat c. 2. in Vitellio, et Dio 59, 27. Plancus satem in Seneca est is, qui apud Fulviam Antonii magnus : de cujus adulatorum moribus Appianus B. Civ. 5, 50. Lips.

Ad scelus cogunt. Ad interficiendum veneno Arsacem, ut recte Muræus. ERN.

et urbe Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita, filium Oroden ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit, qui auxilia mercede facerent. Contra Pharasmanes adungere Albanos, accire Sarmatas; quorum sceptuchi, utrimque donis acceptis, more gentico, diversa induere. Sed Iberi, locorum potentes, Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. At qui Parthis ad-

35. *Mittitque qui auxilia mercede facerent.* Parum latine: *mercede pacta accirent* puto. *Mercede pacta* restitui Juvénali et Phædro. Deinde hoc ratiō accire *Sarmatas* non accipere, ut Gronovius jam monuit. Nam *donis acceptis* hoc sequitur. *Pacto die* non semel apud nostrum, ut 13, 38, 15, 28. Possis et, *auxilia mercede pacticerentur*. Sic Livius quoque 24, 49. et Ciceroni Paradoxo 6., *pactiones mercedum*. Hist. 3, 48., *pactus Aniceti exitium*. Possis etiam, *qui auxilia mercede accenserent*. Cæsar B. G. 1, 31., *accensere mercede*, et 7, 33., *atque ea pars, quam minus sibi confideret, auxilia a Vercingetorige accenseret*. Atque ita male, *quæta auxilia accire*; quamquam æque est in usu, quod id mox denno subsequitur. *Accila Vitellii auxilla*. Noster H. 4, 73., *auxilio acciti sociis pariter atque hostibus servitiū imponunt*. Ann. 6, 44., *Nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret*.

Urbe Artaxata. Malim, urbem. Tamen et Artaxatam et Tigranocertam priore numero noster alii que scripserunt. LIPS.

Filium Oroden. Omnis hæc historia apud Josephum 18, 2. LIPS.

Datque Parthorum copias. MS. *dat Parthorumque*: quod Jac. Gronovio placet, non mihi. Sed in copulis aliquid hic turbatum amplius credo. An scripsit Tacitus: *dat Parthorumque copias, et qui auxilia mercede facerent*. Certe illud *mittit* cum per se friget, tum quia est sine copula. EAM. Acuta est Ernestia conjectura. Forsan legi posset *ad Parthorumque copias mittit, qui..... vel dat P. copias mittitque qui*. WORK. Recte. Copula ob sequens pronomen potest excidisse.

Accipere Sarmatas. Profecto fuit, *accire Sarmatas*: id est accensere et advocare. LIPS. Puto *accire*. GRON. Recte. Sæpe in libris huic verbo substituitur *accipere*. V. DRAK. ad

ad Liv. 10, 9, 23, 17. Itaque non debita recipere, ut alibi viri docti fecere. EAM. Legendum esse *accire*, dubito. *Accipere* in auxilium sic etiam occurrit 2, 40. adde quæ ad 12, 6. WORK.

Sceptuchi. Sic Hom. Il. β. 86. Strabo 11. p. 498.

Caspia via Sarmatam. Seneca Thyeste 374. *Aut qui Caspia fortibus Recludunt juga Sarmatis*. GRON. Sunt portæ Caspiæ Suetonii Ner. 19. V. Ryckius. EAM. *Caspia via, Caucasias* potius. Pylæ scil. Caucasias Sarmatis per Iberos in Armeniam transitum dabant. V. Ryck. ad h. l. et S. Croix, Mém. sur les pays situés entre la mer Noire et la mer Caspienne, p. 139. *Portas Caucasias multis Caspias dictas* jam observavit Plin. 6, 12.

At qui Parthis adventabant. Nempe Sarmatæ, qui diversa, ut dixit, more gentis induerant: et hodie faciunt Tartari, qui ea loca tenent. LIPS.

ventabant, facile arcebantur : cum alios incessus hostis clausisset ; unum reliquum, mare inter et extremos Albanorum montes, æstas impediret : quia flatibus Etesiarum implentur vada ; hibernus Auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto, breviora litorum nudantur.

XXXIV. Interim Oroden, sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, et detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula : ac sæpe, in modum obsidii, stationibus cingebat : donec Parthi, contumeliarum insolentes, circumstisterent regem, poscerent proelium. Atque illis sola in equite vis : Pharasmanes et pedite valebat. Nam Iberi Albanique, saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insuevere. Feruntque « se Thessalis ortos, qua tempestate Jason,

Mare inter et. Mare, nempe Caspium : et res ita habet. Extremi fines Albanorum, versus Sarmatiam, Caspium mare tangunt. Ad illud usque, perpetuis fere montibus a Sarmatis separantur : ergo aditus in Albaniam, per litoris ejus oram et plana vicina. Sed hæc quoque, inquit, clausa tunc Sarmatis : quia ab Oriente Etesiae flabant, et undas fluctusque in plana impellebant, atque ita restagnabant. Transitus autem Sarmatis non alius in Armeniam, quam per Albanos per illud litus. LIPS. V. Ryck. ad h. l.

Æstas imp. Defendi potest ; nam Etesiae ventus æstivus. Sed forte æstas scripsit Tacitus. ERN. De Etesis v. Plin. 2, 47. Colum. 11, 2.

Infensare pabula. Usitatius est infestare : sed infensare eadem analogia dicitur. Sic 13, 37. *infensare bello Armeniam.* Item ut *infestum agmen* sæpe Livius : sic noster *infensum* 15, 10 etc. ERN.

Sæpe modum obsidii. Addi præpositionem : *sæpe in modum*, voluit Muræus, Grosiottus et Acidalius (item Pichena). Recte. Prima verbi sequentis absorbit præpositionem, ut sæpe alibi. ERN. Restitui.

Sola in equite vis. Miror nemini in mentem venisse, aut solo aut tota, cum supra in *veteres* 4, 32. hæserint. *Sola est una*, quod etiam sic dicitur 4, 39. *Sola necessitudinis gloria usurum.* ERN. Peditem, ut in fuga, sic in acie, fluxa vestis impediēbat. V. Herodian. 4, 30.

Thessalis ortos. Strabo lib. 11. p. 498. qui de Oraculo item Phrixi, et vetita arietis cæde, his verbis : Ἐν τῇ Μορχινῇ τὸ τῆς Λευκοθίας ἱερὸν, Φρίξου ἱδρυμα, καὶ μαρτυροῖν ἰκνίσου, δῖου κριδὸς οὐ θύεται. At aliter Justinus, qui hos ad Orientem Albanos deducit ex Italia ab Albano monte. Ejus verba 42, 3. *Cum Albanis foedus percussit Jason, qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum, Ge-*

post avectam Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Æetæ vacuosque Colchos repetivit. » Multaque de nomine ejus, et oraculum Phryxi celebrant : nec quisquam ariete sacrificaverit, credito, vexisse Phryxum : sive id animal, seu navis insigne fuit. Ceterum, directa utrimque acie, Parthus « imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum; contraque ignobilem Iberum mercenario milite, » disserebat : Pharasmanes, « integros semet a Parthico dominatu : quanto majora peterent, plus dedecoris victores, aut, si terga darent, flagitii atque periculi laturos : » simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde prædā ostendere.

XXXV. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis : se quisque stimulant, « ne pugnam per sagittas inirent; impetu et cominus præveniendum. » Variæ hinc bellan-

ryone extincto, armenta ejus per Italiam duceret, secuti dicuntur: quique memores italicæ originis, exercitum Cn. Pompeii, bello Mithridatico fratres salutavere. LIRS.

Inanem regiam vacuosque Colchos. Inanem int. liberis, qui succedere parenti possint. Sic *vacua domus* ap. Sallust. Catil. 15. facta est sublato filio: ubi plura Cortius. infra c. 51. *vacui Penates. Vacui Colchi*, qui regem non habent. Sic *vacua Armenia* 12, 50. *provincia*, quæ præsidem non habet 2, 76. *legiones* 2, 46. quæ sine duce. *Mulier vacua* 13, 44. quæ sine marito. ERN.

Multaque de nomine ejus. Id capio, loca sive templa de nomine ejus dici. Ita Strabo l. c. p. 503. *Jasonem, cum Armenio Thessalo, profectum usque ad mare Caspium*: 'Ως, inquit, *μαρτυρεῖ τὰ τι Ἰασόνεια, καὶ*

ἄλλα ὑπομνήματα. Jasonem, acceperim sacella aut templa Jasonis honori. Justinus l. c. *Jasoni totus fere Oriens, ut conditori, divinos honores templaque constituit.* Quem etiam vide super hoc reditu in Colchos, Medea rursum adsumpta : ut hic noster tetigit. LIRS. Cf. Strabo 1. p. 45.

Disserebat. Magis pro sententiâ esset, *differebat*. LIRS. *Disserebat* verum est. Etiam alibi disserendi verbo tali loco utitur. Hist. 4, 69., *At Julius auspex vim romanam pacisque bona dissertabat.* Adde infra 44, 12, 20, 35, 38. V. Obs. Misc. Nov. 1. 2, 3. Sed Acidalii conjecturam, paullo ante *mercenarium militem* legendum, probō. ERN. — *Disserebat.* Bene. Significat dictitabat, commemorabat, ut 1, 4. Consule etiam mox ad c. 49. WORK.

tium species; cum Parthus, sequi vel fugere pari arte saetus, distraheret turmas, spatium ictibus quaereret: Sarmatæ, omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent; modo equestris prælii more, frontis et tergi vices: aliquando, ut conferta acies, corporibus et pulsu armorum pellerent, pellerentur. Jamque et Albani Iberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere. Quos super eques, et a propioribus vulneribus pedites afflictabant. Inter quæ Pharasmanes Orodesque, dum strenuis adsunt, aut dubitantibus subveniunt,

36. *Contis gladiisque ruerent. Irruerent, et deinde conserta acie. Nam frontis et tergi vice jam occupavit Lipsius. — 37. Et a propioribus vulneribus pedites afflictabant. Pato et e propiori sc. loco. Vide nos supra Ann. 3, 62.*

Quo brevius valent. Puta, quam Parthi. Hi enim ex propinquo invadendi, quæ res P. Ventidio de illis victoriam dedit. Frontinus Strateg. 2, 2, 5. *adeo se admovit, ut sagittas, quibus ex longinquo usus est, cominus applicitas eluderet.* Florus 4, 9. *Passus est hostem castris succedere, donec, absumpto jactus spatio, adimeret unum sagittarum.* Val. Flaccus Argon. 2, 524. *Jam brevis et telo volucris non utilis aer.* Gæon. Nihil impedire arbitror, quo minus brevius pro breviter dictum accipiamus, non diu. ERN.

Equestris. Sic Rhen. emendavit; legebatur prius *equites tres*.

Frontis et tergi vices. Scribo vice, et sententiam expedio. A Sallustio est, qui in Histor. fragm. *More equestri prælii, sumptis tergis atque reditiis.* Et in Jug. 59. *Quibus illi freti, non uti equestri prælio solet, sequi, dein cedere: sed adversis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem.* *Frontis et tergi vice* id est, alterna mutatione, modo frontis, modo tergi. LARS. Muretus et

Acidalius malunt intelligi *erant*, vel *essent*, vel *facient*: quod durum est, quia commune tribus membris subjectum *Sarmatæ*. ERN. Legendum videri posset *per fr. et t. vices*, ni potius cum Acidalio subaudiendam esset *ipsis essent*. Talis ellipsis exempla asperioris extant apud Tacitum. Vide ad 1, 64. 2, 15. H. 1, 88. 2, 19. et mox ad c. 43. *Work. Brant* subaudit quoque Broterius. Gruterus accusativum absolute poni putat, ut H. 1, 44. 2, 78. (ubi v. ERN.) 3, 61. 4, 18, 19. Bipont. intelligant *secundum vices*, uti apud Liv. 1, 9. *extr.*

Conserta acies. Sic correximus, quod omnes edd. obtinent *conserta*, quod esse vitiosum dubitari non potest, et non uno loco pro *conserta* a librariis obtruditur. Liv. 3, 70. *quibus conserta pedum acies cecisset* ubi cod. Harlei. *conserta*. 22, 28. *conferto agmine mittit equites*: mihi scr. et editi *conserto*: illud recte tueretur Drakenb. quem vide, et quos ibi laudat. Adde infra 12, 35. 14, 36. ERN. Bipont. præferuat *conserta*. Mihi secus videtur.

conspicui, eoque guari, clamore, telis, equis concurrunt : instantius Pharasmanes : nam vulnus per galeam adegit ; nec iterare valuit, praelatus equo, et fortissimis satellitum protegentibus sauciam. Fama tamen occisi, falso credita, exterruit Parthos, victoriamque concessere.

XXXVI. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. Peritia locorum ab Iberis melius pugnatum. Nec ideo abscodebat, ni, contractis legionibus, Vitellius, et subdito rumore, tanquam Mesopotamiam invasurus, metum romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versæque Artabani res ; illiciente Vitellio, « desererent regem, sævum in pace, et adversis proeliorum exitiosum. » Igitur Sinnaces, quem antea infensum memoravi, patrem Abdagesen aliosque occultos consilii, et tunc continuis claudibus promptiores, ad defectionem trahit : adfluentibus paullatim, qui, metu magis, quam benevolentia, sub-

38. *Aliosque occultos consulit. Occultus vel occulto.*

Falso credita. Lego dedita vel didita. At Josephus revera occisum eum tradit 18, 2. Lirs. *Didita fama* est 11, 1. Sed etiam Hist. 4, 34. est in libris *credita fama*, idque contra Lipsium et Rhenanum recte defendit Gronov. Obs. 3, 10. p. 520. Vulgatam igitur et hic servandum. In Gesneri tamen Thes. L. L. ex his locis omnibus laudatur *didita fama*. ERN.—* Wopk. addit 3, 44. H. 1, 34. 4, 34.

Tota mole regni. Ita Florus 3, 5, 14. WOPK.

Ultimi * id peritia. Nisi quid desit (nec puto hercle, quoniam tota hac narratione belli externi concisus Tacitus) commodo restituemus : *regni ultum iit. peritia l. a. I. m. pugnatum.* Amat ita loqui noster, et Sallustius

Jug. 68. *Quam maxima cura ultum ire injurias festinat.* Lirs. Recepit Pichena et secuti editores. ERN.

Antea. Sic cod. Provocatur autem ad c. 31, 32.

Occultos consulit. Scribo, *conligit*. Lirs. Quomodo jam conligit, si deum ad defectionem trahit. Melius Faernus et Freinsb. *consilii* : idque non dubitavi recipere, quia in MS. non est *consulit*, ut id propterea ferendum sit, sed *consulit* ; ut edideret etiam Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus, Gryphius : quod dubitari non potest e *consilii* factum : nam non raro in hac litera lapsi scribæ. V. Sciopp. Art. Crit. p. 56. *Occultus consilii* dicitur, ut alibi *manifestus consilii*. ERN. Immo 4, 7. *occultus odii* : *ambiguus consilii*. H. 2, 83. 4, 21.

jecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam, si qui externorum corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua et contermina Scythiæ fugam maturavit, spe auxilii; (quia Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem in-nexus erat) atque interim posse Parthos, absentium æquos, præsentibus mobiles, ad poenitentiam mutari.

XXXVII. At Vitellius, profugo Artabano, et flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridaten, « parata capessere, » robur legionum sociorumque ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more romano suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset, nuntiavere accolæ, « Euphraten nulla im-brium vi, sponte et immensum adtolli; simul al-bentibus

39. *Parata capessere. Capesseret.*

Parthos absentium æquos. Pro-rus idem consilii datum, et successu simili, regi Chilperico, ratione item pari, in Francia. Vide Aimoinum 1, 7. Lips.

Suovetaurilia daret, ille equum. De Suovetaurilibus dico ad H. 4, 53. De equo res sic habet. Solennis Persarum victima Soli, equus. Justinus 4, 10., *Solem unum esse deum Persæ credunt, et equos eidem deo sacratos ferunt.* Xenophon. 4, 5. *περὶ Κύρου ἀναβάς. καὶ ἵππων, ὃν εἰλέφει παλαιότερον, ἵδμεσι (Ἰπποφῶν) τῷ καμάρχη ἀναθρήψαντι καταθῆσαι, ὅτι ἔξου ἐν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ Ἥλιου, ἵδμε δὲ καὶ ἀποβάτη.* Et 8, 3., *Κύρου παιδείας. Πρῶτον μὲν ἔγοντο τῷ Διὶ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέσσαρας.... μετὰ δὲ τούτους ἵπποι ἔγοντο θῦμα τῷ Ἥλιῳ.* Idemque

Pausaniæ in Lacon. 20. notatum. At de amne nihil nobis lectum. Sed et aliis gentibus victima, equus. Apud Romanos, Marti. Festus in *Equus*. Et apud Mysios: Florus 4, 12. *Illic statim ante aciem, immolato equo, concepere votum, etc.* Apud Managetas item Soli. Strabo 11, p. 513. *Θεὸν δὲ Ἥλιον μόνον ἰσχυόντα, τοῦτο δὲ ἱερωθυτοῦσι.* Pagnat cum superioribus, quod idem Strabo 15. p. 727. de Carmanis scribit: *Ὅσον τι θύουσιν τῷ Ἀρμ., ὅς ἐστι Πέρσαι τιθόνται Θεῷ μόνον.* Alii enim Persæ Solem, quem Mithram dicunt, deum unicum tribuunt, non Martem. ut hic (per oblivionem forte) Strabo Lips. Adde ad Hist. 4, 53. *Exs De Suovetaurilibus v. Dionys. 4, 22.*

spumis, in modum diadematis, sinuare orbes; auspiciū prosperi transgressus. » Quidam callidius interpretabantur, « initia conatus secunda, neque diuturna : quia eorum, quæ terra cœlove portenderentur, certior fides; fluminum instabilis natura simul ostenderet omina, raperetque. » Sed ponte navibus effecto, tramissoque exercitu, primus Ornospadēs multis equitum millibus in castra venit : exsul quondam, et Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate romana donatus : mox, repetita amicitia regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate

In modum diadematis. Ad diadematis formam adapicit : quam, si vacat, a me cape. Diadema commune olii insignie regum, non aliud quam fascia tenuis cingens caput. Seneca ep. 80. *Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem insigni capitis decorum? si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, fasciam solve : multum mali sub illa latet.* Florus 3, 19. *Ipse veste purpurea argenteoque baculo, et regium in morem fronte redimita.* Atque ea fascia alba. Tacitus hic : *albetibus spumis, in modum diadematis.* Silius 16, 241. de Juba rege : *...regniq̃ue insignie vestusti Gestat læva decus, cinguntur tempora vitæ Albeti.* Plinius 11, 16., *Regibus apum in fronte macula, quodum diademate candicans.* Ab hac causa, quidam e turba (apud Suet. Jul. 79.) *statuæ Cæsaris coronam lauream candida fascia præligatam imposuit* : quasi diadema illi attribuens. Et apud Valerium 6, 2, 7. Pompeio, *candida fascia crus alligatum habenti, Favonius* : non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema. Corrige Egesippum B.

Jud. 2, 1., *Quid enim sella aurea, allatumque diadema, nisi regni forent insignia?* et scribe *albatumque* Apud Persas paullo aliter, quibus nec omnino candidum diadema, nec capiti nudo circumplexum, sed cidari sive tiaræ. Xenophon 8, 3, 7., *Habebat Cyrus diadema circum tiaram, uti et cognati ejus idem in igne ferebant.* Curtius 3, 3., *Cidarim Persæ vocabant regium capitis insignie, hoc cærulea fascia albo distincta circuibat.* Quæ verba ἰξ ἰπικελῆς pronuncio parum sana. Damnat ipse Curtius 6, 6. de Alex. *Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedit, vestemque persicam sumpsit.* Si purpureum, quomodo cæruleum? nec sane cæruleum colorem inter regios aut principales legi. An illic scribendum, *coccinea fascia?* an, *hoc cæruleum?* ut insignie capitis tali colore fuerit, non fascia ipsa. De medicina enim certa alius viderit, non hic mihi cognomen Sullæ. LIRS.

Prosperi transgressus. Rhen. aio correxit. Ante erat *prosperare* : secutus est Aldus cum ceteris. ERN.

et Tigre, inclutis amnibus, circumflui, Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo post Sinnaces anget copias : et columnen patrum Abdageses gazam et paratos regios adjicit. Vitellius, ostentasse romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque : hunc, « Phrabatis avi et altoris Cæsaris, quæ utrobique pulchra, meminerit : » illos, « obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum et fidem retinerent. » Exin cum legionibus in Syriam remeavit.

XXXVIII. Quæ duabus æstatibus gesta, conjunxi, quo requiesceret animus a domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Sejani, quæ ceteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta, vel abolita, pro gravissimis et recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio, ingruentis accusatores haud perpersus, supremis tabulis multa et atrocia in Macro-nem, ac præcipuos libertorum Cæsaris, composuit, ipsi

Adjicit. MS. et edd. *adjicit.* Ryc-kius *adjicit* edidit : bene. Nam sic alias scribitur in his libris : quo argumeto Burmannus repudiat scripturam cod. Memmiani optimi *Del-maticum* ad Sueton. Aug. 20. *Adici* etiam ed. pr. 12, 1. et tamen ibi *ad-jici* editur. V. de hac scriptura in li-bris Drak. ad Liv. 2, 10. Ean.

Retinerent. Ita e manuscripto Pi-chena. vulgo, *retineret.* Ean.

Fulc. Trio. De hoc v. 2, 28. 5, 11. 6, 4.

Supremis tabulis. Quæ testamen-torum licentia adeo recepta, ut ple-rigie ingensiorum petulantiam non alio velo exercebant. Ita Fabricius Veiento multa et probrosa in patres et sacerdotes composuit, iis libris, quibus nomen *Codicillorum* dederat,

sic Tacitus 14, 50. Et ab hac mente in Augusto Suetonius 56. *Jocis quo-que quorundam invidiosis et petulantibus lacessitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda testamen-torum licentia, ne senatus quidquam constitueret, intercessit.* Ab hac, inquam, mente ; nec virum doctum, C. Sigonium, quisquam audiat cor-rigentem, *de inhibenda scommate-rum licentia.* Enimvero exempla ba-jas libertatis in extrema tabula ha-bebis in Tacito plura. Et hæc autem et quæ sequuntur, tantum non ad verbum convertit Dio 58, 25. ad-dito, Trionem vita interfocisse scip-sum, quod nescio an intellegi satis habuerit Tacitus ; an expressum ab eo per ignaviam describentium ex-ciderit. Lars.

« fluxam senio mentem et continuo abscessu velut exsili-
um » objectando. Quæ, ab heredibus occultata, reci-
tari Tiberius jussit : patientiam libertatis alienæ osten-
tans, et contemptor suæ infamiæ, an scelerum Sejani
diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat,
veritatisque, cui adulatio offœit, per probra saltem gna-
rus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus, senator, a
C. Graccho majestatis postulatus, vim vitæ suæ adtulit :
Tatiusque Gratianus, prætura functus, lege eadem ex-
tremum ad supplicium damnatus.

XXXIX. Nec dispare Trebellieni Rufi et Sextii Pa-
coniani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit; Pa-
conianus in carcere, ob carmina illic in principem facti-
tata, strangulatus est. Hæc Tiberius non mari, ut olim,
divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed
urbem juxta; eodem ut die, vel noctis interjectu, literis
consulum rescriberet : quasi adspiciens undantem per
domos sanguinem, aut manus carnificum. Fine anni
Poppæus Sabinus concessit vita, modicus originis, prin-

40. *Aut manus carnificum. Manu. Aut sanguinem manu carnificum undantem, vi-
delicet in carcere. Nam per domos sua manu cadebant.*

*Et continuo abscessu. Faernus le-
gebat et continuum abscessum, ERM.
Sensus : ob continuum abscessum.
Huet. volebat continuos abscessus.
— * Item Heinsius.*

*Trebellieni Rufi. Illius, qui, præ-
tura functus, tutor a senatu liberis
Cotylis Thraciæ regis datus fuit. 2,
67. 3, 38. LIPS.*

8. Paconiani. De hoc c. 3, 4.

*Ob carmina illic in principem fac-
titata. Video esse, qui transponant,
ob carmina in principem factitata, il-
lic strangulatus est. Quasi carmina
extra carcerem facta. Fallunt, fal-*

*lunturque. Ante triennium enim hic
Paconianus in carcere fuit, et, quia
judicium professus erat, retentus :
donec carmina exitium illi matura-
vere. Lege initium libri hujus. LIPS.
Urbem juxta. Tusculi, aut in Al-
bano. Dio 58, 24. LIPS.*

*Manus carnif. Sic e cod. Pichena.
Poppæus Sabinus concessit vita.
Sua sponte, non fato. Vide Dionem
58, 25. LIPS. Male e versione latina.
In græco est ἰδίῳτῃ mortuum esse
ante, quam in accusatores incide-
ret. ERM. De eo v. 1, 80. 4, 46. 5,
10.*

cupum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus : maximisque provinciis per quatuor et viginti annos impositus; nullam obeximiam artem, « sed quod par negotiis, neque supra erat. »

XL. Q. Plautius, Sex. Papinius coss. sequuntur. Eo anno, * neque quod L. Aruseius morte adfecti forent, adsuetudine malorum, ut atrox, advertebatur; sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa, eques romanus, cum

Per quatuor et viginti annos. Muræus dubium movit ex eo, quod Tiberius tantum 23 annos imperavit, et, Pomponius Labeo sub Tiberio octo annos præfuerit Mœsiæ. Sabinus Mœsiæ præpositus vivo Augusto a. U. 763. Addita est Macedonia et Achaia a. 768. Adhuc præerat a. 779. Macedoniae et Achaiae 4, 46. sed Mœsiæ Pomponius Labeo, fortasse sub Sabino; nam ejus jussu legionem ducit in Thraciam: item a. 782, ut patet e 5, 10. Unde jam anni 19. efficiuntur. Quando ex istis provinciis Romam redierit, non traditur. Tacito autem credo, hoc ipso anno in provincia mortuum esse; quod probabile fit ex 1, 80. et clarum est e Dione, qui l. c. in actis hujus anni mortem ejus refert, et in provinciis fuisse *ἱστὶν τοῦ χροῖου*, successoremque habuisse Regulum. ERN.

Eo anno neque quod L. Aruseius. Desunt non dubie propria aliquot nomina eorum, qui damnati occisi-que. Vertranius labentem locum immissa voce fulcit. *Eo anno, neque quod alii, neque quod L. Aruseius;* sed tibicine non bono. LIPS. Suspicebam: quod L. Aruseii morte adfecti forent, ads. m. ut atrox advertebat. Particulam neque tolero. Videtur enim compendium in ser-

mone, significans: non dico alia, sed neque. Lucios autem Aruseios intelligo patrem una cum filio. Idque erat exemplum non inter vulgaria ponendum, et quod invidiam conflare posset: quemadmodum quod Octavianus statuit in Aquilios Floros. Sueton. 13. et Dio 51, 2. *Advertebat* est convertebat in se ac movebat hominum oculos et linguas: aut saltem arcanas iracundias. Ut 2, 17. octo aquilæ silvas petere et intrare visæ advertere imperatorem. Et sic belle eadem vox eadem inclinatione ad utrumque verbum subauditur. *Advertebat* homines, ut *exterruit* homines. GRON. De nomine Aruseii vid. supra ad c. 7. ERN. Istud de Aruseiis licentius a Gronovio fictum, quam dignum aut probabile, judicat Crollius; cujus conjecturam de transpositione supra ad 5, 6. aduli. Pro Gronovio pugnat Hillerus Racem. 33 et 34. Vel, si minus placeat ejus commentum, legisuadet, ... *adfectus foret*. Equidem, si de duobus Aruseiis constaret aliunde, cum Gronovio facerem; nunc potius cum Lipsio alia quadam nomina excidisse arbitror. *Advertebatur* bene habet, noli mutare.

Vibulenus Agrippa. Vibilius dicitur Dioni 58, 21. LIPS.

perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque jam exanimis laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidem, Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba, consularis, et duo Blæsi voluntario exitu cecidere: Galba, tristibus Cæsaris literis provinciam sortiri, prohibitus; Blæsis sacerdotia, integra eorum domo destinata, convulsa distulerat; tunc, ut vacua, contulit in alios. Quod signum mortis intellexere; et executi sunt. Et Æmilia Lepida, quam juveni Druso nuptam retuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam, intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus; post a delatoribus corripitur ob servum adulterum: nec dubitatur de flagitio. Ergo, omissa defensione, finem vitæ sibi posuit.

XLI. Per idem tempus Clitarum natio, Cappadoci

Laqueo vexatæ. Ut publicatis bonis sepultura prohiberetur. Cf. c. 29.

Duo Blæsi. Sic bene edidit Ryckius et Jac. Gron. Ante edebatur *Blæsii* et *Blesius*. Nam in MS. mox *Blæsis*. ERN.

Galba tristibus Cæsaris literis. Frater est illius, qui postea princeps. Suet. Galb. 3. *Caius atritis facultatibus urbe cessit, prohibitusque a Tiberio sortiri anno suo proconsulatum, voluntaria morte obiit.* LIPS.

Æmilia Lepida, quam juveni Druso nuptam retuli. Nusquam id in his libris scriptum. LIPS.

Juveni Druso. Germanici filio, qui periit a. 786. Vid. c. 23. ERN.

Intestabilis. Vid. c. 51. extr. ERN.

Pater Lepidus. Mortuus paucis annis ante. Vid. c. 27. ERN.

Clitarum natio Cappadoçiæ, Archelao subjecta. Male vulgo, *Citarum*. Idem Clitæ, Cilices, non Cappadoces dicuntur ab eodem Tacito 12, 55. *Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum est.* Ideo hic legerim, *Clitarum natio, Cappadoci Archelao subjecta.* Nam Cilicia cognomento Trachea proprios reges habuit ad tempora Vespasiani. Cave enim, de Archelao acceperis Cappadocum rege, qui pridem mortuus, et regnum ejus in provinciam redactum. Nescio tamen, an hic Archelao ejus filius fuerit: ideo Cappadox dictus. Postea a Pichena monitum,

Archelao subjecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur; donec M. Trebellius, legatus, a Vitellio, præside Syriæ, cum quatuor millibus legionariorum et delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari insederant (minori *Cadra*, alteri *Davara* nomen est) operibus circumdedit: et erumpere ausos ferro, ceteros siti, ad deditionem coegit. At Tiridates, volentibus Parthis, Nicephorium et Anthemusiada, ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ græca vocabula usurpant, Halumque et Artemitam, parthica oppida, recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum, Scythas inter eductum, ob sævitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium, romanæ per artes, sperabant.

XLII. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retineus. Trecenti, opibus aut sapientia delecti, ut senatus: sua populo vis: et, quoties concordēs agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valet. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. Nam populi imperium

in scripto sic etiam esse. Lrs. In cod. est *Cietarum*, teste Pichena. Noris. ad Cenot. Pis. 2, 16, 10. ubi h. l. citat. habet *Calitarum*. Porro cod. habet *Cappadoci*, recentior manus addiderat *e*, unde error in vulgatos libros transiit. Archelaus iste filius est ejus, de quo 2, 42, 56.

Macedonibus sitæ. Frustra Faernus jubet reponi a *Maced.* ut 3, 38.

Verum et 2, 7. legitur *Druso sitam*. Sic Dukerus apud Florum 2, 8, 7. legi vult *positam* majoribus, et in nostro 3, 38. *Macedoni Philippo sitam*. V. ejus ind. in *ponere*.

In barbarum corrupta. Int. nomen, ut e sequentibus intelligitur, sive morem: quod malim. *Isocrates* in Evag. *ισθαπαστοι* vocat. ERS.

Populi imperium juxta libertatem.

juxta libertatem; paucorum dominatio regiae libidini prior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, et quos recens aetas largius invenit : simul probra in Artabanum fundebant, « materna origine Arsacidem, cetera degenerem. » Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox, consultans, « quonam die solennia regni capesseret? » literas Phrahatis et Hieronis, qui validissimas praefecturas obtinebant, accipit, « brevem moram » precantium. Placitumque, « opperiri viros praepollentis : » atque interim Ctesiphon, sedes imperii, petita. Sed, ubi diem ex die prolatabant, multis coram et

I. e. parum abest a libertate, quae contraria regum dominationi. Imitatus est Thucydidem 3, 62. ubi oligarchia dicitur esse *ἡγυῖα τοῦ τυράννου*: quem locum laudavit illustrandae Cornelianae sententiae causa Muretus. Id 1, 13. *ἡγυῖα τοῦ τῦν τυράννου*. ERN.

Materna origine Arsacidem. Verissimam esse, putat Ryckius, conjecturam Freinsheimii corrigentis *paterna origine*. Nam Artabanus disertè *Arsacidarum e sanguine* dicitur 2, 3. nec alium Parthi nisi Arsacidem ferebant (cf. c. 31.), nec oppositio aliter constat. v. Freinsh. et Ryckium. Melius totum epitheton abesse. Sufficiebat enim *origine Arsacidem*. Sed scriptores in talibus non semper accuratissimi sunt. Ceterum argumenta illa non sunt omni exceptione majora. Etiam e filiabus posterius sanguinis nostri sunt, et e sanguine nostro; neque de eodubitavere Lipsius ad A. 3, 4. extr. Gronov. ad 4, 52. aut quisquam alius, quod sciam. Ergo et materna origine na-

tus ex Arsacidia est e stirpe et genere Arsacidarum, et genus Arsacis. Tamen non abhorreo a conjectura Freinsheimii, praesertim quod *Arsacides* dicitur. ERN. Ex mente Broterii *materna origine* Arsaciden dixere, ut spurium indigerent.

Ctesiphon sedes imperii. Ut Herodianus ait 3, 9. *Ἰνθα ἦν τὰ βασίλεια τοῦ Παρθύλου*. Ea urbs, sive pagus potius vicinus Seleucia. Strabo 16, p. 743. *Πλησίον δ' ἔστι πόλις Κτεσιφῶν λεγομένη, μεγάλη· ταῦτον δ' ἰσχυροῦντο χιμαῖδιον οἱ τῶν Παρθύλων βασίλεις*. Plinius 6, 30. *Ctesiphontem juxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi*. Et conditorem ejus Vardanem regem facit Ammianus 23, 6. Pagnat tamen iis Procopius de Bello persico 2, 28. *Apud Assyrios civitates duas maximas sunt Seleucia et Ctesiphon, Macedonum aedificia*. De urbis hujus situ et duplici munitissima arce lege Gregorium Naz. Orat. 4. in Julianum. LIPS.

adprobantibus, Surena; patrio more, Tiridaten insigni regio evinxit.

XLIII. Ac, si statim interiora ceterasque nationes petivisset, oppressa cunctantium dubitatio, et omnes in unum cedebant: adsidendo castellum, in quod pecuniam et pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exeundi pacta. Nam Phraates et Hiero, et, si qui alii delectum capiando diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula et novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, illuvie obsitus, et alimenta arcu expediens. Ac primo, tanquam dolus pararetur, terribus; ubi data fides, « reddendæ dominationi venisse, » adlevatur animum, et, « quæ repentina mutatio? » exquirat. Tum Hiero « pueritiam Tiridatis » increpat; « neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdagesis domo. »

XLIV. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia

41. *Haud concelebrant.* Sic Pichena e vestigijs libri scripti, cujus lectionem accuratius perpende.

Surena patrio more. Nomen dignitatis et quidem proximæ a rege apud Parthos: cujus mentio apud Strab. 16, p. 747. Plutarchum in Crasso, c. 56, 59, p. 561, 62. Zosim. c. 3, 15. Ammian. 24. 2. 30. 2.

Dubitatio et omnes. Freinsh. mavult *oppressa cunctantium dubitatione, omnes*, etc. nec enim facile subaudiri in tali oratione subjunctivum vel imperfectum. Sic elegantius fore, video. Ac fortasse etiam sic scripsit Tacitus. Sed *id erat* aut *fuisse* non solere omitti, falsum est. Itaque nihil definitio. ERN. Subaudi erat. Id Taciti stylo consuetum. Vide c. 35. et H. 2, 17. WOPK.

Adsidendo castellum. Pro obsidendo, ut supra 2, 81. 4, 48. *adpugnare* pro oppugnare. Accusativus a præpositione, quæ in verbo est, pendet. ERN.

Haud concelebraverant. Turbas dedit hic scriptura corrupta codicis *haci*: quam Beroaldus fideliter expressit; item Alciatus. Pro eo Rhennanus et Aldus dedere *non*; quod secuti sunt omnes ad Pichenam, qui recte *haud* restituit. Faernus in *navi* mutabat, addito *non*. ERN.

Falsos in amore, odia non fingere. Aur. Victor Schotti in Constantino M. *Quippe humanæ mentes frustratæ boni spe, asperius offenduntur, cum*

non fingere : nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, et præveniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam : neque exuerat pœdorem, ut vulgum miseratione adverteret. Non frans, non preces, nihil omissum, quo ambiguos illiceret, prompti firmarentur. Jamque multa manu propinqua Seleuciæ adventabat ; cum Tiridates, simul fama, atque ipso Artabano percussus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus proelium et festinati casus placebant, « disiectos et longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse, » disserunt, « proditores nuper hostesque ejus, quem rursum foveant. » Verum Abdageses, « regrediendum in Mesopotamiam, » censebat, « ut amne objecto, Armeniis interim Elymæisque et ceteris a tergo excitis, aucti copiis socialibus, et quas dux romanus misisset, fortunam tentaret. » Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, et Tiridates ignavus ad pericula erat. Sed fugæ specie discessum : ac, principio a gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani : donec Tiridates, cum paucis, in Syriam re-
vectus, pudore proditiōis omnes exsolvit.

XLV. Idem annus gravi igne urbem adfcit, deusta

42. *Fama atque ipso Artabano percussus.* Sic Rhenaous. MS. ejus *percussus*. Quod ne temere damnes. Vide quæ nos ad Maronem eo de verbo annotamus.

*mutato rectore flagitioso, ærumna-
rum vis manet.* GRON.

Quam dum. Sic Muretus emenda-
vit; legebatur prius *quantum*.

Quo amb. ill. pr. firmarentur. V.
Just. 31, 6. WOPK.

Artabano percussus. Sic recte re-
posuit Rhenaous, cum edd. Beroaldi
et Alciati, et MS. haberent *percus-*

sus : de quorum verborum solita per-
mutatione sæpe monitum est a viris
doctis. Rhenaous statim Aldus se-
cutus est. ERN.

Ignavus. Sic e cod. Pichena; prius
erat *ignarus*.

Gravi igne. Idem et eodem modo
trahit Dio 58, 26. Sed Suet. Tib. 48.
existimatur dissentire, montem Cœ-

parte Circi, quæ Aventino contigua, ipsoque Aventino. Quod damnum Cæsar ad gloriam vertit, exsolutis domuum et insularum pretiis. Millies sestertium ea munificentia collocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis ædificationibus. Ne publice quidem, nisi duo opera, struxit, templum Augusto, et scenam Pompeiani theatri: eaque perfecta, contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. Sed æstimando cujusque detrimento quatuor progneri Cæsar, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cujusque quæsitæ decretique in principem honores. Quos omiserit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius, C. Pontius, magistratum occepere; nimia jam potentia Macronis, qui gratiam C. Cæsar, nunquam sibi neglectam, acrius in dies fovebat, impuleratque, post mortem Claudie, quam nuptam ei retuli, uxorem suam Enniam,

43. *Quanto modicus privatis ædificationibus. An et hic privata ædificationis? dictum supra c. 30.*

lium nominando pro Aventino. Vid. Muretus ad h. l. Frustra. Tum quoque pecunias tribuit, cum Cælius devotus est. Vid. 4, 64. Hanc munificentiam Suetonius prætermisit, ut monuit Lipsius. ERM.

Millies sestertium. Sunt viciesquingies centena millia Philippicum. Egregia munificentia, et quam mirum est Suetonio non dictam, aut neglectam. Nam, ubi ex proposito de hac re, Tiberii cap. 48. *Publice munificentiam bis omnino exhibuit, proposito millies HS. gratuito in triennii tempus; et rursus dominis insula-*

rum, quæ in monte Cælio deflagraverant, pretio restitudo. Sed utraque hæc munificentia præiit, et in Tacito narrata est: hæc posterior et insignis Suetonium effugit. LIRA. Summa ista vices centenis millibus librarum francicarum respondet.

Ædificationibus. Ne publice. Freinsh. sic volebat interpungi: *ædificationibus, ne publice.* ERM.

Templum Augusto. Vide Sueton. 47. in Tib. et 21. Calig. qui leviter dissentit. Ille enim semiperfecta opera fuisse ait, quæ noster perfecta. LIRA.

immitendo amore juvenem illicere, pactoque matrimonio vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur. Nam, etsi commotus ingenio, simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat.

XLVI. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda rep. primum inter nepotes: quorum Druso genitus, sanguine et caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur juventæ, vulgi studia, eaque apud avum odii caussa. Etiam de Claudio agitati, quod is, composita ætate, bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibria et contumelias verterent, metuebat. Quippe illi non perinde curæ gratia præsentium, quam in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium, cui impar erat, fato permisit;

44. Ne nomen Caesarum in ludibria et contumelias verterent. Male sic Pichena e MS. Verteret pro verteretur probum est: nomen scilicet. Vide nos ad Ann. 1, 33.

Immittendo. Hoc verbum quo referatur, non video. Nam ordo verborum est: Macro impulerat uxorem suam Enniam, illicere juvenem amore etc. An vitium est in *impulerat*, legendumque *instituerat*? quod verbum in consiliis talibus frequens est. *Amore illicere* quid sit, dictum ad 4, 3. *Vincire* pro devincire. V. ad 4, 10. Broterius omnia sana putat; Macro, inquit, uxorem s. Enniam immittendo, eam impulerat. Sed quæ est ista latinitas? quid differunt *immittere* et *impellere*? ERN. *Immittendo amore* bene juncta. Vide Senecam in Herc. Cætho 554. WORK. Item Crollius, recte. Sic *impulerat* consuetum sensum servat, ut i4, 60. H. 3, 4.

Dominationis apisceretur. V. Lips. ad 3, 55. Frustra Pichena *dominationem*. ERN.

Commotus ingenio. I. e. Vehemens, iracundus, ferox etc. unde ap. Cicero in Brut. c. 34. junguntur *servidior et commotior*. ERN. Nonnemo *commotus*, teste Acidalio. Vulgatum rectius.

In sinu avi. Casaubonus ad Suet. Cal. 10. legi vult *avia*, et intelligit Liviam, apud quam primo educatus est: quod recte rejicit Ryckius. ERN.

Gnarum hoc. Int. ferocis et servidioris ingenii esse Caium, et vitia ejus premi dissimulando. ERN.

Composita ætate. H. e. placida et a vehementioribus animi motibus aliena, quibus obnoxii juvenum animi esse solent. ERN.

jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni, non abdita ambage, « Occidentem ab eo deseri, Orientem spectari » exprobravit. Et C. Cæsari, forte orto sermone, L. Sullam irridenti, « omnia Sullæ vitia, et nullam ejusdem virtutem habiturum, » prædixit. Simul crebris cum lacrimis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu : « Occides hunc tu, » inquit, « et te alius. » Sed gravescente valetudine, nihil e libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans; solitusque eludere medi-

45. *Nihil e libidinibus omittebat. Puto nihil e libidinibus omittebat impatientia, firmitudinem simulans. Sic impatientia silentii Ann. 4, 52. castitatis Ann. 13, 21. flagitiorum impatiens infra c. 48. Firmitudo pro vegeta salute. Contra defectio apud nostrum infra c. 50. Sic apud Nasonem 3 Pont. 4. 7. Firma valent per se, nullumque Machaona quærunt.*

Occidentem ab eo deseri. Gloria acuti dicti penes Pompeium, qui Sullæ abneganti triumphum confidenter dixit ap. Plut. in Pomp. c. 22. p. 625. *Ὅτι τὸν ἕλιοι ἀνατίλλοντα πλείονες, ἢ δυνάμενον, προσκυνοῦσιν ὡς αὐτῷ μὲν αὐξανομένης, μειουμένης δὲ καὶ μαραινομένης ἐκείνῃ τῆς δυνάμεως. Fons dicti ab eo, quod plerisque populis religione receptum, salutare solem orientem : ut alibi dicam. Lirs. Sic ap. Stat. Theb. 1, 170. *venturus amatur.*

In patientia. Legendum, *impatientia*, Muretus putabat : quod ego non intelligo. Ceterum vulgatum sanum non puto. Videtur legendum : *intemperantia* f. s. Sueton. c. 72. *nihil ex ordine quotidiano prætermitteret, non convivia quidem ac ceteras voluptates, partim intemperantia, partim dissimulatione.* Melius certe nihil succurrit. Eam. Crollius sic : *et patientia. . . ut illud et respondeat τῇ* que sequenti. Hillerus vel *impatien-*

tia cum Mureto, vel *impotentia*, præ ardore libidinis scil. legendum putat, vel servandum in *patientia*, animo contra dolores obdurato. — * Hoc postremum placet Wopkens. qui citat Cic. in Verr. 5, 13. et pro Balbo c. 27.

Solitus eludere. Tiberianum hoc apophthegma etiam Plutarchus inseruit præceptis de valetudine tuenda c. 49, p. 136. sed corruptus, vereor in numero : ἕκονσα Τιβέριοι ποτα Καίσαρα εἰπεῖν, ὡς ἀνὴρ ὑπὲρ ἑξήκοντα γήρονος ἴτη, καὶ προτινῶν ἱατρῷ χεῖρα, καταγίλαστίς ἐστιν. Nam pos. sexagesimum annum ait, quod noster tricesimum, non dubie verius. Rescripserim, ὑπὲρ τριάκοντα ἴτη. Juvante etiam Suetonio c. 68. *Valetudine prosperrima usus est.... quamvis a trigesimo ætatis anno arbitrato eam suo rexerit, sine adjumento consilioque medicorum.* Lirs. ubi v. dicta a nobis. Eam.

corum artes, atque eos, qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alieni consilii indigerent.

XLVII. Interim Romæ futuris etiam post Tiberium cædibus semina jaciebantur. Lælius Balbus Acutiam, P. Vitellii quondam uxorem, majestatis postulaverat : qua damnata, cum præmium adcusatori decerneretur, Junius Otho, tribunus plebei, intercessit : unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo, conjurationis indice, fuerat, deferitur impietatis in principem. Connectebantur, ut conscii et adulteri ejus, Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. De claritudine Domitii supra memoravi. Marsus quoque vetustis honoribus et illustris studiis erat. Sed « testium interrogationi, tormentis servorum, Macronem præsedisse, » commentarii ad senatum missi ferebant : nullæque in eos imperatoris literæ suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque, ob inimicitias Macronis notas in Arruntium.

XLVIII. Igitur Domitius, defensionem meditans, Marsus, tanquam inedia destinavisset, produxere vitam : Arruntius, cunctationem et moras suadentibus

46. *Acutiam*. Corruptum nomen, et puto. f. *Aquiliam*.

Unde illis odia. Id est, ipsis inter sese : quæ Balbus exsecutus est accusando et damnando Othonem. GRON.

Satrio Secundo. Ille idem est, qui supra 4, 34. cliens Sejani, et nunc, ut apparet, ejus eversor. LRS. RYCKIUS ad c. 8. suspicatur, ab eo conjurationem Antonie petefactam, quod ipse aut nollet, aut non posset prin-

cipem adire. ERN. Sic bene se habet, quod Jos. 18, 6. scribit, per Antoniam indicium factum.

Supra. 4, 75.

Vetustis hon. et illustris st. Vide supra ad c. 30 ERN..

Testium interrogationi. Ea qualis olim fuerit, tirones cognoscent e dictis in Clav. Cic. in h. v. Mox commentarii intell. in quos, quæ testes,

amicis, « Non eadem omnibus decora, » respondit. « Sibi satis ætatis : neque aliud poenitendum, quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset, diu Sejano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus; non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos et supremos principis dies posse vitari: quemadmodum evasurum imminentis juventam? An, cum Tiberius, post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus et mutatus sit, C. Cæsarem, vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum, Macrone duce? qui, ut deterior, ad opprimendum Sejanum delectus, plura per scelera remp. conflictavisset. Prospectare jam se acrius servitium, eo-que fugere simul acta et instantia. » Hæc vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla irrita ictu a semet vulnerata, jussu senatus in carcerem fertur. Stuprum ejus ministri, « Carsidius Sacerdos, prætorius, ut in insulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium; et eadem poenæ in Lælium Balbum » decernuntur. Id quidem a lætantibus, quia Bal-

47. *Quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset.* MS. Flor. *pericularia.* Scribe *pericula varia.* Sed sic Lipsius. Possis et *paria.*

et servi torti edidissent, relatum erat. ERN.

Ludibria et pericula. Forte, et *pericula tot anxiam.* GRON. Vix conjicit Jac. Gronovius, quod omnium minime placet. Nihil addendum puto, et appendiculam illam *ria* adhæsisse e fine vocis *ludibria.* Alias propius scripturam esset *talia.* Adde ad 1, 44. ERN.

Conflictavisset. Pro *afflictavisset.* etiam passivum sic interdum licet accipere, ut in Agric. c. 22, exer-

citus sævis tempestatibus conflictatus: afflictatus, male vexatus. ERN.

Carsidius Sacerdos. Sic pro *Gracilius* rescipit ex iis, quæ dicta sunt ad 4, 13. Commune utriusque hominis cognomen utriusque nominis scripturæ prodest.

Id quidem a lætantibus. Acidalius delet *a.* Non enim a lætantibus decretas poenas; sed eas poenas lætantibus fuisse, id est gratas in alios. Annal. 1, 59, *Ut quibusque bellum invitis. aut cupientibus, erat.* Sed quid impedit,

bus truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes.

XLIX. Iisdem diebus Sex. Papinius, consulari familia, repentinum et informem exitum delegit, jacto in præceps corpore. Causa ad matrem referebatur; quæ, pridem repudiata, ad sentationibus atque luxu perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur ad cusata in senatu, quamquam genua patrum advolveretur, « luctumque communem, et magis imbecillum, tali super casu, feminarum animum, » aliaque in eundem dolorem moesta et miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret.

quo minus et senatores lætati sint, sibi occasionem datam ulciscendæ improbitatis? ERN. Si deleas *a*, dicendum erat *omnibus lætantibus*. Forsan legendum et quidem vel *idque quidem a læt*. Sed *id tantum, id ipsum* occurrit etiam 14, 6. H. 3, 63. apud Cic. de Divin. 1, 16. pro Cluentio 5. Cf. ad 16, 20. WORK.

Consulari familia. Cf. c. 40.

Perpulisset juvenem ad ea. Intellegit incestum simile, quale obiectum Ciceroni in Tulliolam: de quo infami sermone Servius ad illud Virgil. 6, 623., *Hic thalamum invasit natæ*. LIPS. Cf. Muret. V. L. 1, 12.

Genua advolveretur. Sic et 1, 13. 15, 71. H. 4, 81. WORK. — * Sic et Sall. fragm. 6. 20.

Luctumque communem. Anne etiam, *lectum*? LIPS. Cur *lectum*? immo *luctum* verum est. Cic. Verr. 1, 44., *Atque ego non dubito, quin ut mihi, cui filia maxime cordi est, res hæc acerba videatur atque indi-*

gna, sic unicuique vestrum, qui simili sensu atque indulgentia filiarum commovemini. Luctus communis est, quem omnes parentes in morte liberorum capiunt: sequitur deinde de præcipuo feminarum et matrum. Mox: alia in eundem dolorem dicta: ut 11, 3. verba in eandem clementiam. ERN.

Miseranda diu ferret. Emendo, *miseranda differret*, conjunctis vocibus, quas diduxerant. LIPS. Probant Acidalius, Ryckius. Sensus est: spargeret in omnes, qui aderant. Putem tamen etiam vulgati commodum sensum esse, si accipiat pro *jactaret*, sc. sermone: quomodo *ferre sæpe* dicitur ap. Livium, nostrum et alios. Viri docti ac Scheff. in Obsc. Misc. t. 8, p. 291. *diu flet*. ERN. Boxh. et Heinsius dabant *dissereret*, quod non displicet Crollio, nec Wopkensio, qui adfert 4, 50. 5, 4. 12, 20. 14, 13. *Differret* probant Lallemaend et Broterius.

Exiret. Forte *crisset*. Ferri tamen

L. Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor : sermone ac vultu intentus, quæsitæ interdum comitate quamvis manifestam defectionem tegebat : mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. Illic, eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. Erat medicus, arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere. Is, velut propria ad negotia digrediens, et, per speciem officii manum complexus, pulsum venarum adtigit. Neque fefellit : nam Tiberius, incertum an offensus,

48. *Per speciem officii manum complexus.* Male Lipsius *per speciem osculi.* 12, 56., multitudo innumera visendi cupidine, aut officio in principem. Hist. 2, 1., officium erga principem. Et mox : nullam officii gratiam.

et vulgatam potest. ERM. V. et Sen. de Ira 3, 18.

Jam vires, nondum dissimulatio deserebat. Manifeste imitatur Livium 1, 25., *Romanas legiones jam spes tota, nondum tamen cura deseruerat.* ERM.

In villa, cui L. Lucullus. De ea fere his verbis Plutarchus in Mario c. 55, p. 424., *Villam in Misenensi Marius amoenam et mollius extructam possidebat, quam deceret virum militarem et tot bellorum victorem. Eam aiunt LXXV co. denarium emisit Corneliam, nec multo post L. Lucullum quingentis millibus denarium et ducentis. Tantum brevi luxuria crevit, et civitas invaluit in abundantes opes.* LRS.

Charicles. De hoc v. Galenus de Comp. med. 9, 2.

Per speciem officii. Nescio an, *per speciem osculi.* Ea quidem mens. Sæet. 72. *cum manum sibi osculandi*

causâ apprehendisset. LRS. Vulgatum quoque rectum et verum est. Idem Sueton. Cæs. 82. *assidentem conspirati, specie officii, circumsteterunt.* Sed officium h. l. est in osculando. ERM.

Neque fefellit : nam Tiberius. Non magis hic opus plaustris castigationum, quam plaustris nugarum, quas sæpe castigationibus opponit Salicrius. *Neque fefellit,* omnino vult intelligi Tiberium, vel Chariclem. Neque latuit, inquit ; neque hoc egit ita caute, ut Tiberius non sentiret dolum et arcana suæ tentari. Argumentum hujus rei et Charicles et qui circa erant interpretabantur, quod tenuit hominem, quasi cæna vistica prosecutus, et apparatus epulis secum discumbere jussit, et solito longius in triclinio duravit, ut eum ambiguum redderet, seseque firmiorem probaret, quam fortassis arteria promississet. Quidam, gnari

tantoque magis iram premens, « instaurari epulas » jubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen, « labi spiritum, nec ultra biduum duraturum, » Macroni firmavit. Inde cuncta colloquiis inter præsentes, nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur. XVII. kal. aprilis, interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Cæsar egrediebatur: cum repente adfertur, « redire Tiberio vocem ac visus, vocarique, qui recreandæ defectioni cibum adferrent. » Pavor hinc in omnes: et ceteri passim dispergi, se quisque moestum aut nescium fingere: Cæsar, in silentium fixus, a summa spe novissima exspectabat: Macro intrepidus, « opprimi senem injectu multæ vestis, » jubet, « discedique ab limine. » Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo ætatis anno.

49. *Sic Tiberius finivit.* Pro finitus est, ut Martialis, Plinius in Epistolis, alii loquuntur. Justinus 27, 3., *equo præcipitatus finitur*, ubi v. interpr. *Finitus est* Vorstius in Valer. Max. 3, 2, 24. Sic *finitio* pro morte apud Gruterum p. 810, 10. NEVIA. PRISCA. SI. PERMANERIT. VSQVE. IN. DIEM. FINITIONIS. SVÆ. An repetendum *trō vitam, finivit vitam*. Ut ANN. 14, 37. de regina Bowdica: *vitam veneno finivit*. Petron. 103., *nec istud di hominesque patientur, ut vos tam turpi exitu vitam finiat*. Seneca de Provid. c. 6., *mors vos aut finit aut transfert*.

morum ejus, et quantopere nollet intima sua nosci, etiam graviter offensum dicebant, et ut hoc quoque dissimularet, magis benignitatem et amici honorem fingere. Hinc apparet vis et necessitas particulæ, neque ad divinos eundem. GRON. Scil. Egnatius ad Suet. refert id *neque sefellit* ad Tiberium, quod perpetram displicebat Salinero.

Firmavit. Vid. ad cap. 6. ERN.

XVII. kal. april. Hand dubie, Septimodecimo, ut malebant antiqui. Neque aliter apud Suetonium scribendum et pronuntiandum cap.

73. GRON. Latius Jac. Gronovius firmat parentis emendationem consuetudine Taciti, et scriptura codicis MS. XVII. quam *decimo septimo* expressit Beroaldus. Ego scripturam codicis reposui, sed ea sic est legenda, ut Gronovius voluit. De die ipso vide dicta ad Sueton. c. 73. ERN. De dissensu scriptorum circa diem, quo obiit Tiberius, v. Reimarus ad Dion. 58, 28.

* *Pav. hinc in o.* Sic 4, 2. 59. 11, 8. H. 1, 20. WORK.

Octavo et septuagesimo ætatis anno. Vel, ut Victor, post septuage-

LI. Pater ei Nero, et utrimque origo gentis Claudiae, quamquam mater in Liviam et mox Juliam familiam adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia accipites: nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus et Agrippa, mox Caius Luciusque Cæsares, viguere. Etiam frater ejus, Drusus, prospere civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit, accepta in matrimonium Julia, impudicitiam uxoris tolerans, aut declinans. Deinde Rhodo regressus, vacuos principis penates duodecim annis, mox rei romanæ arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vitæ famaque, quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum

50. *Egregium vitæ famaque. Vitæ famaque* malim. Sed vide Gron. Ols. 1, 2. *Mox* lego, *intestabili sævitia*.

simum octavum annum et mensem quartum Dio tamen anno toto diversus ab istis, qui l. c. ait vixisse *ἑντὰ καὶ ἰσσομήκοντα ἔτη, καὶ μῦθας τίσσας, καὶ ἡμέρας ἑννία*. Et hercle verius, si Suetonio credendum et actis: qui natum Tiberium ponunt a. U. 712. Munatio et Lepido coss. XVI. kal. dec. Mortuus autem est, consensu omnium, a. 790. XVII. kal. Aprilis. Quamquam et Dionis rationes non plane ad eum calculum paria veris. LIRS.

Mater in Liviam....transierit. Non quod ipsa adoptata sit, sed quod pater. Et tamen transisse in Liviam familiam dici potest, ut Tiberius ap. Sueton. c. 3. insertus ei familiæ dicitur. Vid. ad 5, 1. Deinde pro *transierit* haud dubie legendum *transierat*. ERN. Sic *quamquam* cum sub junctivo 1, 24. 4, 24. Cic. Fam. ep. 4, 14. 13, 68. WORK.

Aut declinans. Toleravit in urbe, et coram; declinavit, cum Rhodam secessit. LIRS.

Vacuos principis penates. Vide ad c. 34. ERN. Nullis jam æmulis. Martius Marcello, Agrippa, C. et L. Cæss.

Tempora illi diversa. Improprie de tempore, die, anno, æstate dici solent, quæ conveniunt hominibus ipsis, aut rebus tunc contingentibus, ut 1, 28. 2, 40. 3, 4. Cic. pro Ligario, c. 2. Durius etiam hæc locutio h. l. unde Pichena emendatio mihi placeret, ni constans esset scriptura librorum. Plura ad Justin. 28. 4. WORK.

Egregium vitæ famaque. Verba *egregium, occultum, subdolum*, commode atque eleganter referri ad *vi tempus* docuimus Obs. 1, 2. GRON. Non hoc ceperat Pichena, qui legendum putabat *egregius.... occultus ac subdolos*, nec Acidaius, qui refere-

ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. Idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre : intestabilis sævitia, sed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit timuitve : postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam, remoto pudore et metu, suo tantum ingenio utebatur.

bat ad illi et dabat egregio.... occulto
ac subdolo.

Intestabilis sævitia. Muretus inde
stabilis sævitia : tum vagum inter
bona malaque fuisse, mox in sævitia

stabilem et firmum. Adde 5, 3. Sed
cave vel sic vel quidquam mutes :
nam *intestabilis*, detestabilis. Gron.

Sic dicitur supra c. 40. ERN.

— * *Utebatur*. Sic Curt. 8, 8.

VOLUMINIS PRIMI FINIS.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 06698 9347,

